

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ**

**V. ULUDAĞ ULUSLARARASI İLİŞKİLER KONFERANSI
ULUDAG CONFERENCE ON INTERNATIONAL RELATIONS**

**"BARIŞ VE GÜVENLİĞİN YENİDEN İNŞASI"
"RE-BUILDING PEACE AND SECURITY"**

Tam Metin Kitabı

Yayına Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. .Çiğdem Aydın KOYUNCU

**Uludağ Üniversitesi
Mate Cengiz Kültür Merkezi
11-12 Aralık/December 2013**

**Destek Veren
Kuruluşlar**

ucir.uludag.edu.tr

V. ULUDAĞ ULUSLARARASI İLİŞKİLER KONFERANSI

Tam Metin Kitabı

“Barış ve Güvenliğin Yeniden İnşası”

11-12 ARALIK 2013

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ METE
CENGİZ KÜLTÜR MERKEZİ
BURSA/TÜRKİYE**

V. ULUDAĞ ULUSLARARASI İLİŞKİLER KONFERANSI DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Tayyar ARI	Arş. Gör. Sabri AYDIN
Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT	Arş. Gör. Mustafa TÜTER
Prof. Dr. Kamuran REÇBER	Arş. Gör. İbrahim Çağrı ERKUL
Prof. Dr. Göksel İŞYAR	Arş. Gör. Özge Gökçen TERZİ
Doç. Dr. Barış ÖZDAL	Arş. Gör. Murat JANE
Doç. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ	Arş. Gör. Uğur ERMİŞ
Yrd. Doç. Dr. Sezgin KAYA	Arş. Gör. Tunç DEMİRTAŞ
Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU	Arş. Gör. Samet YILMAZ

BİLİM KURULU

İlter Turan, Bilgi Üniversitesi, İstanbul	Haydar Çakmak, Gazi Üniversitesi, Ankara
Alexander Ivanov, Kuban State University, Krasnodar, Rusya	Esra Çayhan, Akdeniz Üniversitesi, Antalya
Konuralp Pamukçu, University of Phoenix, Illinois, USA	Nuri Yurdusev, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara
Ersin Onulduran, Ankara Üniversitesi, Ankara	Şaban Çalış, Selçuk Üniversitesi, Konya
Khurram Qadir, Quaid-i-Azam University, Islamabad, Pakistan	Alaaddin Yalçınkaya, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
Mehran Kamrava, Georgetown University, Doha, Katar	Kamuran Reçber, Uludağ Üniversitesi, Bursa
Ghadir Nasri, Tarbiat Moaalem University, Tehran, İran	Sibel Turan, Trakya Üniversitesi, Edirne
Atilla Eralp, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara	Göksel İşyar, Uludağ Üniversitesi, Bursa
Faruk Sönmezoğlu, İstanbul Üniversitesi, İstanbul	Çınar Özen, Ankara Üniversitesi, Ankara
Şule Kut, Okan Üniversitesi, İstanbul	Muhittin Ataman, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu
Alexander Sotnichenko, St. Petersburg University, Petersburg, Rusya	Kamer Kasım, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu
Tayyar Arı, Uludağ Üniversitesi, Bursa	Birol Akgün, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya
Hüseyin Bağcı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara	Türel Yılmaz, Gazi Üniversitesi, Ankara
Meliha Altunışık, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara	Gökhan Koçer, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon
Fuat Keyman, Sabancı Üniversitesi, İstanbul	Kemal İnat, Sakarya Üniversitesi, Sakarya
Mustafa Aydın, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul	Mustafa Kibaroglu, Okan Üniversitesi, İstanbul
	Mesut Özcan, Dışişleri Bakanlığı, Ankara
	Şaban Kardaş, TOBB Üniversitesi, Ankar

İÇİNDEKİLER

II. OTURUM

KONGRE SALONU (1. GÜN-SAAT: 10: 50-12: 00)

Ebru CANAN-SOKULLU: Conceptual Analysis of ‘Security Challenges’ and Implications For Turkey’s Foreign and Security Policy.....	25
Alessia CHIRIATTI, Federico DONELLI: Turkish Foreign Policy for a New Regional Order	49
Mete AKSOY, Assel RUSTEMOVA: Deconstructing The Liberal Self In Security Studies: Arendt and The Value Of Life	60
Evgeniya LARİNOVA, Nina BELYAKOVA: Public Diplomacy In Russian-Turkish Relations	61

SİNEMA SALONU (1. GÜN-SAAT: 10: 50-12: 00)

Sibel TURAN, H. Ekber KAYA: 2000’li Yıllarda Kimyasal Silahların Ortadoğu Güvenliğine Etkileri.....	63
Işıl KAZAN: Bölgesel Sistemler ve Ortadoğu “Uyumu”	90
Erkan ERTOSUN: Dini Jeopolitik Yaklaşımıyla Kudüs ve Filistinli Örgütler.....	110

SEMİNER SALONU-1 (1. GÜN-SAAT: 10: 50-12: 00)

Özgün TURSUN: İnsan Güvenliğinin Açmazı: Suriyeli Sığınmacılar Örneği.....	125
Hazar VURAL: İran İslam Cumhuriyeti ve Bölgesel Barış İnşası.....	127
İsmail SARI: Uluslararası Politikada Sivil Dinin Etkisi: İran Örneği.....	137

III. OTURUM

KONGRE SALONU (1. GÜN-SAAT: 13: 30-14: 40)

Bayram SİNKAYA: Iran and The Middle East After The Arap Spring	151
Md. Abdul GAFFAR: Turkish Policy Of Zero Problems With Neighbors: A Case Study.....	161
Tuğba ÖZDEN: The Effectiveness of the Nuclear Non-Proliferation Regime: The Case of Iran	162
Eyüp ERSOY: Religious Geopolitics in The Middle East: The Case of Iran	189

SİNEMA SALONU (1. GÜN-SAAT: 13: 30-14: 40)

Ahmet K. HAN: Realizm 101: Yeni Başlayanlar ve/ veya Profesyoneller için Temel Hatırlatmalar... ..	192
Balkan DEVLEN: Realist Etik ve Türk Dış Politikası.....	193
Mehmet Ali TUĞTAN: İki Bakanın Hikâyesi: Türk Dış Politikasında Realizmden İdealizme 1997-2013.....	193
Özgür ÖZDAMAR: Sistem, Birey ve Bekâ: Ortadoğu’da Türk Dış Politikasına Neoklasik bir Yaklaşım... ..	194

IV. OTURUM

KONGRE SALONU (1. GÜN-SAAT: 15: 00-16: 10)

Muzaffer Ercan YILMAZ: UN Peacekeeping Operations and Peace Building In Internal Conflicts	196
Nazmi MALICHI, Irina CHUDOSKA BLAZEVSKA: Balkan Peace and Security Through Euro Atlantic Integration Processes	210
Nevra ESENTÜRK: Common Security and Defense Policy (CSDP) of the EU: An Assessment with Respect to EU’s Role on Regional Peace and Security ..	211
Adem Ali İREN, Muharrem GÜRKAYNAK: A Perpetual Dilemma Between Politicization of International Law or Legalizing International Politics	212

SİNEMA SALONU (1. GÜN-SAAT: 15: 00-16: 10)

Kürtler, Devlet ve Dış Politika 229

Ali BALCI: PKK'da Anti-Amerikancılık Söylemi

Murat YEŞİLTAŞ: Muhalif Jeopolitik: Bir Coğrafi Tahayyül Olarak Kürdistan

Tuncay KARDAŞ: Türkiye'de Toplumsal Güvenlik İkilemi: Devlet ve Kürtler

Nebi MİŞ: Kürtlerarası Bölgesel Rekabette PYD ve Suriye Kürtleri

SEMİNER SALONU-1 (1. GÜN-SAAT: 15: 00-16: 10)

Zafer YENER: Siber Güvenlik ve TSK'nin Siber Güvenlik İçin Yeniden Yapılanması Çalışmasında E-Mehmetçik Konsepti 231

Minhac ÇELİK, Ünal TATAR: Siber Savaş: Gerçek mi Yoksa Sanal Bir Tehdit mi?.. 232

Kenan TURGUTOĞLU: Kara Para Aklama ve Terörün Finansmanı ile Mücadelede Siber Güvenliğin Önemi 234

Uğur ERMİŞ: Siber Güvenliğin Sağlanmasında Kritik Altyapıların Korunmasının Önemi 235

V. OTURUM

KONGRE SALONU (1. GÜN-SAAT: 16: 30-17: 40)

Ebru CANAN-SOKULLU: Reorienting Turkey's foreign policy as perceived at the mass public level: A shift towards foreign policy unilateralism?..... 245

Halit Mustafa TAĞMA: Understanding the Dynamics of A Mid-Power State Strategy: The Cuban Missile Crisis And The Turkish Jupiter Missiles 246

Aylin GÜRZEL, Emine Eminel SÜLÜN: Framing Strategies of Think-Tanks: Hydrocarbons In The Eastern Mediterranean..... 247

Merve ÖZKAN BORSA: Use of Force in the New Global Legal Order 247

SİNEMA SALONU (1. GÜN-SAAT: 16: 30-17: 40)

Sevinç RUİNTAN, Cavid ALİSGANDARLI: Türkiye-İran İlişkilerinde Azerbaycan Faktörü	250
Coşkun TOPAL: Güney Kafkasya’da Barış ve Cavaheti Sorunu	252
Fırat PURTAŞ: Avrasya’da Barış ve İstikrarın Sağlanmasında Kültürel Diplomasinin Rolü	264
Cavid VELİYEV: Azerbaycan’ın Güvenlik Politikası: Tehditler ve Önlemler.....	265

SEMİNER SALONU-1 (1. GÜN-SAAT: 16: 30-17: 40)

Ulvi KESER: Uluslararası Güvenlik Bağlamında Kıbrıs’ta İngiliz Özerk Üsleri ve Doğu Akdeniz’de Güvenlik Sorunu.....	270
Zeynep YÜCEL: Lizbon Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin Savunma Politikası.....	291
Gökhan TELATAR: Avrupa Birliği ve Uluslararası Güvenlik: Son On Yılın Değerlendirilmesi.....	305

12 ARALIK 2013 (2. Gün)

VI. OTURUM

KONGRE SALONU (2. GÜN-SAAT: 09: 00-10: 10)

Ulvi KESER: Düünden Bugüne Kıbrıs’ta Azınlıklar veya Azınlık Sorunu.....	308
Adem KARA: Birlikte Yaşamak: 19. Yüzyılda Antakya ve Kıbrıs.....	344
Hatice YAZGAN: Yugoslavya Nostaljisi ve Avrupa Birliği Süreci Arasında Batı Balkan Ülkeleri	359
Göktürk TÜYSÜZOĞLU: Transdinyester’in Yönetimsel Statüsü ve Moldova’nın Siyasal Geleceği	376
Murat JANE: Westphalian Dönem’den Post-Westphalian Dönem’e Değişen Güvenlik Algısının Karşılaştırmalı Analizi.....	407

SİNEMA SALONU (2. GÜN-SAAT: 09: 00-10: 10)

Hayati AKTAŞ, Çağla TUNA: Bölgesel Güvenlik Tehditleri: Afganistan'ın Pakistan Üzerindeki Etkileri.....	433
Bezen BALAMİR COŞKUN: Türk Dış Politikasında “Arabuluculuk” Vurgusunun Kültürel Kodları.....	454
Burak KÜNTAY: Somali’de Barış ve Güvenliğin Yeniden İnşasında Türkiye’nin Yeri.....	468

VII. OTURUM

KONGRE SALONU (2. GÜN-SAAT:10: 30-12: 00)

Demokrasi ve Kürt Sorunu	488
Burak Bilgehan ÖZPEK: Liberalistlerin Kürt Sorunu	
İmran DEMİR: Çatışmadan Çözüme Teorik Çerçevesi	
Seda ŞİMŞEK: Demokrasi ve Medya	
Veysel AYHAN: Orta Doğu’da Kürt Sorunu ve Çözüm Beklentileri	

SİNEMA SALONU (2. GÜN-SAAT:10: 30-12: 00)

R. Kutay KARACA, Müge YÜCE: Asya’da Barış ve Güvenliğin Yeni Parametreleri Işığında Çin-Hindistan İlişkileri	490
Mustafa TÜTER: Bölgesel Merkezileşmenin Oluşumunda Çin İstisnacılığını Anlamak	536
Sami KİRAZ: Çin Dış Politikası’nda Uluslararası Örgütlerle İlişkiler Bağlamında Barış ve Güvenlik Yaklaşımları	537
Ömer ATAGENÇ: Bölgesel Hegemonya Aracı Olarak Asya-Pasifik Bölgesinde Deniz Yollarının Güvenliği: Hindistan ve Çin Örneği.....	552

SEMİNER SALONU-1 (2. GÜN-SAAT:10: 30-12: 00)

Bülent ŞENER: İnsanlığın Olağan Durumu “Savaş” ve Bir Medeniyet Hâli “Barış” Üzerine	572
Emrah KARAKUŞ: Kürt Meselesinin Açılım Sürecinde Güvenlikleştirilmesi: Kendini Gerçekleştiren Bir Kehanet mi?	555
Melis ÖZPINAR, Esra DİLEK: Savaşa Karşı Savaş: Vicdani Ret	585
Derya SÜRMEİİOĞLU PARLAR, Oğuzhan ASLANTÜRK: Çevresel Güvenlik Kapsamında Su	594
Sabri AYDIN: Günümüz Uluslararası İlişkilerinde Dış Politika Analizi ve Rasyonel Tercih Modelleri	595

SEMİNER SALONU-2 (2. GÜN-SAAT:10: 30-12: 00)

Caferova Şebnem Şaik Kızı: Kafkasya'da Ermeni Terörü.	598
Caferov Taleh Vezir Oğlu, Caferova Şebnem Şaik Kızı: Ermenilerin Güney Kafkasya'ya Aktarılmasında Rusya'nın Rolü	599
Meşdi İSMAYİLOV: Avrasya İttifakı: Rusya Federasyonu'nun Yeni Düzen ve Güvenlik Arayışları	608

VIII. OTURUM

KONGRE SALONU (2. GÜN-SAAT: 13: 30-14: 40)

Türk Dış Politikasında Barış ve İstikrar Kıskacında Bölgesel Güvenlik	612
Mitat ÇELİKPALA: Karadeniz/Kafkasya	
Salih BIÇAKÇI: Ortadoğu	
Serhat GÜVENÇ: Türkiye-NATO	
Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE: Türkiye-AB	

SİNEMA SALONU (2. GÜN-13: 30-14: 40)

Mustafa ÖZTÜRK: SSCB'den Rusya Federasyonu'na Moskova'nın Şam Politikası.....	614
Abdulgani BOZKURT: Hizbullah'ın Suriye Krizindeki Pozisyonu: Dönüşümün Sebepleri ve Muhtemel Sonuçları.....	631
Özge Gökçen TERZİ: İhvan'ın 3 Temmuz Darbesine Tepkisinin Hasan el-Benna ve Seyyid Kutub Perspektifinden Analizi.....	650

SEMİNER SALONU-1 (2. GÜN-SAAT:13: 30-14: 40)

Cansu GÜLEÇ: Değişen Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Yumuşak Güç: Türkiye Örneği.....	653
Salih DOĞAN, Fatih TAHANCI: ISAF Türk Kuvvetleri'nin Afganistan'da Barış ve Güvenliğin Yeniden İnşasında Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkileri.....	671
Tunç DEMİRTAŞ: Dış Politikanın Değişen Dinamikleri Çerçevesinde Türkiye'nin Afrika Boynuza Politikası.....	673
İbrahim Çağrı ERKUL: Merkez - Çevre İlişkisinin Yeniden Değerlendirilmesi Bağlamında Commonwealth Örgütü'nün Geleceği.....	676

KAPANIŞ OTURUMU

KONGRE SALONU (2. GÜN-SAAT: 15: 00-16: 10)

Alptekin MOLLA: NATO ve Arap Baharı.....	679
Bengü TÜRK ÜSTÜNEL: AB'nin Libya'ya Müdahalesinin Kopenhag Okulu'nun Savları İtibarıyla İncelenmesi.....	699
İdris DEMİR: Petrol Fiyatlarının Libya Baharı Sürecindeki Seyri: “Piyasa Petrol Arzı” Üzerine Bir Değerlendirme.....	701
Tolga SAKMAN: Göçmenlerin Siyasete Katılmalarının Avrupa Toplumsal Barışına Etkileri -Almanya 2013 Federal Seçimleri ve Türkler.....	703

KONFERANS PROGRAMI

11 ARALIK 2013

ÇARŞAMBA

SAAT: 09: 00-09: 15

Kayıt

SAAT: 09: 15 -09: 30

Açılış Konuşmaları (Kongre Salonu)

AÇILIŞ OTURUMU-KONGRE SALONU

SAAT: 09: 30-10: 30

Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM) Paneli
Türk Dış Politikasında Güncel Gelişmeler

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Tayyar ARI

Prof. Dr. Şaban ÇALIŞ (YÖK Başkanvekili)

Prof. Dr. Muhittin ATAMAN (ÜAK Genel Sekreteri)

Doç. Dr. Mesut ÖZCAN (SAM Başkanı)

Doç. Dr. Şaban KARDAŞ (TOBB ETU-Ulus. İliş. Böl. Baş.)

KAHVE ARASI: 10: 30-10: 50

II. OTURUM

KONGRE SALONU (1. GÜN-SAAT: 10: 50-12: 00)

OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Mesut ÖZCAN

Conceptual Analysis of ‘Security Challenges’ and Implications For Turkey’s Foreign and Security Policy

Doç. Dr. Ebru CANAN-SOKULLU, Bahçeşehir Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

Deconstructing The Liberal Self In Security Studies: Arendt and The Value Of Life

Yrd. Doç. Dr. Mete AKSOY, Gediz Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Kam. Yön. Böl.

Yrd. Doç. Dr. Assel RUSTEMOVA, Gediz Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Turkish Foreign Policy for a New Regional Order

Alessia CHIRIATTI, Univ. For Foreigners Of Perugia

Federico DONELLI, Univ. Of Genoa

Public Diplomacy In Russian-Turkish Relations

Evgeniya LARİNOVA, PhD., Docent of the Department of Oriental Languages, Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation

Nina BELYAKOVA, Researcher, Center of the World Cultures of the Institute of the Contemporary International Studies, Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation

SİNEMA SALONU (1. GÜN-SAAT: 10: 50-12: 00)

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Muhittin ATAMAN

2000'li Yıllarda Kimyasal Silahların Ortadoğu Güvenliğine Etkileri

Prof. Dr. Sibel TURAN, Trakya Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

H. Ekber KAYA, Trakya Üniv., Sos. Bil. Enst., Ulus. İliş. ABD

Bölgesel Sistemler ve Ortadoğu “Uyumu”

Doç. Dr. Işıl KAZAN, Akdeniz Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Dini Jeopolitik Yaklaşımıyla Kudüs ve Filistinli Örgütler

Yrd. Doç. Dr. Erkan ERTOSUN, Turgut Özal Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

SEMİNER SALONU-1 (1. GÜN-SAAT: 10: 50-12: 00)

Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU

İnsan Güvenliğinin Açmazı: Suriyeli Sığınmacılar Örneği

Arş. Gör. Özgün TURSUN, Zirve Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

İran İslam Cumhuriyeti ve Bölgesel Barış İnşası

Hazar VURAL, TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi) Ortadoğu Masası Uzm. Yard.

Uluslararası Politikada Sivil Dinin Etkisi: İran Örneği

İsmail SARI, Uludağ Üniv. Sos. Bil. Enst. Ulus. İliş. ABD

ÖĞLE YEMEĞİ ARASI: 12: 00-13: 30

III. OTURUM

KONGRE SALONU (1. GÜN-SAAT: 13: 30-14: 40)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Tayyar ARI

Iran and The Middle East After The Arap Spring

Yrd. Doç. Dr. Bayram SİNKAYA, Yıldırım Beyazıt Üniv., Siy. Bil. Fak.,
Ulus. İliş. Böl.

Turkish Policy Of Zero Problems With Neighbors: A Case Study

Md. Abdul GAFFAR, Jawaharlal Nehru Univ., Sch. of Int. Stud.

**The Effectiveness of the Nuclear Non-Proliferation Regime: The Case
of Iran**

Tuğba ÖZDEN, Otto-Friedrich-Universität, Bamberg (Germany)

Religious Geopolitics in The Middle East: The Case of Iran

Arş. Gör. Eyüp ERSOY, Yıldırım Beyazıt Üniv., Siy. Bil. Fak., Ulus. İliş.
Böl.

SİNEMA SALONU (1. GÜN-SAAT: 13: 30-14: 40)

Uluslararası İlişkiler Konseyi Paneli

Sorumluluğun Ahlakı, Dış Politikada İdealler ve Basiret

**Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ahmet K. HAN, Kadir Has Üniv., İİSBF, Ulus.
İliş. Böl.**

**Realizm 101: Yeni Başlayanlar ve/ veya Profesyoneller için Temel
Hatırlatmalar**

Doç. Dr. Ahmet K. HAN, Kadir Has Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

Realist Etik ve Türk Dış Politikası

Doç. Dr. Balkan DEVLEN, İzmir Ekonomi Üniv., Siy. Bil. ve Ulus. İliş.
Böl.

**İki Bakanın Hikâyesi: Türk Dış Politikasında Realizmden İdealizme
1997-2013**

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali TUĞTAN, İstanbul Bilgi Üniv., İİBF, Ulus.
İliş. Böl.

**Sistem, Birey ve Bekâ: Ortadoğu'da Türk Dış Politikasına Neoklasik
bir Yaklaşım**

Doç. Dr. Özgür ÖZDAMAR, Bilkent Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

KAHVE ARASI: 14: 40-15: 00

IV. OTURUM

SAAT: 15: 00-16: 10

KONGRE SALONU (1. GÜN-SAAT: 15: 00-16: 10)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

UN Peacekeeping Operations and Peace Building In Internal Conflicts

Prof. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ, Balıkesir Üniv., Bandırma İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Balkan Peace and Security Through Euro Atlantic Integration Processes

Prof. Dr. Nazmi MALICHI, Fon Univ., Fac. of Pol. Sci.

Assoc. Prof. Dr. Irina CHUDOSKA BLAZEVSKA, Fon Univ., Fac. of Pol. Sci.

Common Security and Defense Policy (CSDP) of the EU: An Assessment with Respect to EU's Role on Regional Peace and Security

Yrd. Doç. Dr. Nevra ESENTÜRK, Yalova Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

A Perpetual Dilemma Between Politicization of International Law or Legalizing International Politics

Arş. Gör. Adem Ali İREN, Süleyman Demirel Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Yrd. Doç. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK, Süleyman Demirel Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

SİNEMA SALONU (1. GÜN-SAAT: 15: 00-16: 10)

Sakarya Üniversitesi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Paneli

Kürtler, Devlet ve Dış Politika

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Kemal İNAT

PKK'da Anti-Amerikancılık Söylemi

Doç. Dr. Ali BALCI, Sakarya Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Muhafif Jeopolitik: Bir Coğrafi Tahayyül Olarak Kürdistan

Yrd. Doç. Dr. Murat YEŞİLTAŞ, Sakarya Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Türkiye'de Toplumsal Güvenlik İkilemi: Devlet ve Kürtler

Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ, Sakarya Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Kürtlerarası Bölgesel Rekabette PYD ve Suriye Kürtleri

Yrd. Doç. Dr. Nebi MİŞ, Sakarya Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

SEMINER SALONU-1 (1. GÜN-SAAT: 15: 00-16: 10)

OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. R. Kutay KARACA

Siber Güvenlik ve TSK'nin Siber Güvenlik İçin Yeniden Yapılanması Çalışmasında E-Mehmetçik Konsepti

Zafer YENER, Türk Silahlı Kuvvetleri P. Üstğm.

Siber Savaş: Gerçek mi Yoksa Sanal Bir Tehdit mi?

Uzm. Minhac ÇELİK, TÜBİTAK BİLGEM Siber Güvenlik Enstitüsü Baş

Uzm. Ünal TATAR, TÜBİTAK BİLGEM Siber Güvenlik Enstitüsü **Kara**

Para Aklama ve Terörün Finansmanı ile Mücadelede Siber Güvenliğin Önemi

Kenan TURGUTOĞLU, Uludağ Üniv., Sos. Bil. Enst. Ulus. İliş. ABD

Siber Güvenliğin Sağlanmasında Kritik Altyapıların Korunmasının Önemi

Arş. Gör. Uğur ERMİŞ, Uludağ Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

KAHVE ARASI: 16: 10-16: 30

V. OTURUM

SAAT: 16: 30-17: 40

KONGRE SALONU (1. GÜN-SAAT: 16: 30-17: 40)

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ

Reorienting Turkey's foreign policy as perceived at the mass public level: A shift towards foreign policy unilateralism?

Doç. Dr. Ebru CANAN-SOKULLU, Bahçeşehir Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

Understanding the Dynamics of A Mid-Power State Strategy: The Cuban Missile Crisis And The Turkish Jupiter Missiles

Doç. Dr. Halit Mustafa TAĞMA, İpek Üniv., Siy. Bil. Fak., Ulus. İliş. Böl.

Framing Strategies of Think-Tanks: Hydrocarbons In The Eastern Mediterranean

Yrd. Doç. Dr. Aylin GÜRZEL, Doğu Akdeniz Üniv., Siy. Bil. Fak., Ulus. İliş. Böl.

Emine Eminel SÜLÜN, Doğu Akdeniz Üniv., Siy. Bil. Fak., Ulus. İliş. Böl.

Use of Force in the New Global Legal Order

Arş. Gör. Merve ÖZKAN BORSA, İstanbul Üniv., Siy. Bil. Fak., Ulus. İliş. Böl.

SİNEMA SALONU (1. GÜN-SAAT: 16: 30-17: 40)

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Sibel TURAN

Türkiye-İran İlişkilerinde Azerbaycan Faktörü

Doç. Dr. Sevinç RUİNTAN, Bakü Devlet Üniv.

Cavid ALİSGANDARLİ, Bakü Devlet Üniv.

Güney Kafkasya’da Barış ve Cavaleti Sorunu

Doç. Dr. Coşkun TOPAL, Karadeniz Teknik Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Avrasya’da Barış ve İstikrarın Sağlanmasında Kültürel Diplomasinin Rolü

Doç. Dr. Fırat PURTAŞ, Gazi Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Azerbaycan’ın Güvenlik Politikası: Tehditler ve Önlemler

Dr. Cavid VELİYEV, Azerbaycan Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM)

SEMİNER SALONU-1 (1. GÜN-SAAT: 16: 30-17: 40)

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Mehmet GENÇ

Uluslararası Güvenlik Bağlamında Kıbrıs’ta İngiliz Özerk Üsleri ve Doğu Akdeniz’de Güvenlik Sorunu

Prof. Dr. Ulvi KESER, Uluslararası Kıbrıs Üniv. Ulus. İliş. Böl. Öğretim Üyesi, AB İliş. Böl. Başk, UKÜ-AKKA (Akdeniz ve Kıbrıs Araştırmaları) Merkezi MÜd.

Lizbon Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin Savunma Politikası

Yrd. Doç. Dr. Zeynep YÜCEL, Balıkesir Üniv., Bandırma İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Avrupa Birliği ve Uluslararası Güvenlik: Son On Yılın Değerlendirilmesi

Yrd. Doç. Dr. Gökhan TELATAR, Abant İzzet Baysal Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

12 ARALIK 2013 (2. Gün)

VI. OTURUM

SAAT: 09: 00-10: 10

KONGRE SALONU (2. GÜN-SAAT: 09: 00-10: 10)

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT

Dünden Bugüne Kıbrıs'ta Azınlıklar veya Azınlık Sorunu

Prof. Dr. Ulvi KESER, Uluslararası Kıbrıs Üniv. Ulus. İliş. Böl. Öğretim Üyesi, AB İliş. Böl. Başk, UKÜ-AKKA (Akdeniz ve Kıbrıs Araştırmaları) Merkezi Müd.

Birlikte Yaşamak: 19. Yüzyılda Antakya ve Kıbrıs

Doç. Dr. Adem KARA, Abant İzzet Baysal Üniv., Eğit. Fak., Tarih Öğretmenliği Böl.

Yugoslavya Nostaljisi ve Avrupa Birliği Süreci Arasında Batı Balkan Ülkeleri

Yrd. Doç. Dr. Hatice YAZGAN, Çankırı Karatekin Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Transdinyester'in Yönetimsel Statüsü ve Moldova'nın Siyasal Geleceği

Yrd. Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU, Giresun Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Westphalian Dönem'den Post-Westphalian Dönem'e Değişen Güvenlik Algısının Karşılaştırmalı Analizi

Arş. Gör. Murat JANE, Uludağ Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

SİNEMA SALONU (2. GÜN-SAAT: 09: 00-10: 10)

OTURUM BAŞKANI: Yrd. Doç. Dr. Sezgin KAYA

Bölgesel Güvenlik Tehditleri: Afganistan'ın Pakistan Üzerindeki Etkileri

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ, Karadeniz Teknik Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.
Arş. Gör. Çağla TUNA, Karadeniz Teknik Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Türk Dış Politikasında "Arabuluculuk" Vurgusunun Kültürel Kodları

Doç. Dr. Bezen BALAMİR COŞKUN, Zirve Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Somali’de Barış ve Güvenliğin Yeniden İnşasında Türkiye’nin Yeri
Yrd. Doç. Dr. Burak KÜNTAY, Bahçeşehir Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve
Ulus. İliş. Böl.

KAHVE ARASI: 10: 10-10: 30

VII. OTURUM

SAAT:10: 30-12: 00

KONGRE SALONU (2. GÜN-SAAT:10: 30-12: 00)

**IMPR PANELİ DEMOKRASİ VE
KÜRT SORUNU**

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Kamuran REÇBER

Liberalistlerin Kürt Sorunu

Yrd. Doç. Dr. Burak Bilgehan ÖZPEK, IMPR Danış., TOBB ETU Üni.,
İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Çatışmadan Çözüme Teorik Çerçevesi

Yrd .Doç. Dr. İmran DEMİR, IMPR Danışmanı ve Marmara Üni. Öğr.
Üyesi

Demokrasi ve Medya

Seda ŞİMŞEK, IMPR Danışma Kurulu Üyesi, Bugün Gazetesi Yazarı

Orta Doğu’da Kürt Sorunu ve Çözüm Beklentileri

Doç. Dr. Veysel AYHAN, IMPR Başkanı

SİNEMA SALONU (2. GÜN-SAAT:10: 30-12: 00)

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Göksel İŞYAR

**Asya’da Barış ve Güvenliğin Yeni Parametreleri Işığında Çin-
Hindistan İlişkileri**

Doç. Dr. R. Kutay KARACA, İstanbul Gelişim Üniv., İİSBF, Siy. Bil. ve
Ulus. İliş. Böl.

Arş. Gör. Müge YÜCE, Atatürk Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Bölgesel Merkezileşmenin Oluşumunda Çin İstisnacılığını Anlamak

Arş. Gör. Mustafa TÜTER, Uludağ Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Çin Dış Politikası'nda Uluslararası Örgütlerle İlişkiler Bağlamında Barış ve Güvenlik Yaklaşımları

Arş. Gör. Sami KİRAZ, Gazi Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Bölgesel Hegemonya Aracı Olarak Asya-Pasifik Bölgesinde Deniz Yollarının Güvenliği: Hindistan ve Çin Örneği

Arş. Gör. Ömer ATAGENÇ, Kırklareli Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

SEMİNER SALONU-1 (2. GÜN-SAAT:10: 30-12: 00) OTURUM

BAŞKANI: Doç. Dr. Bezen BALAMİR COŞKUN İnsanlığın Olağan Durumu “Savaş” ve Bir Medeniyet Hâli “Barış”

Üzerine

Dr. Bülent ŞENER, Karadeniz Teknik Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Kürt Meselesinin Açılım Sürecinde Güvenleştirilmesi: Kendini Gerçekleştiren Bir Kehanet mi?

Emrah KARAKUŞ, İstanbul Şehir Üniv., Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

Savaşa Karşı Savaş: Vicdani Ret

Melis ÖZPINAR, Marmara Üniv., İİBF, Uluslararası İlişkiler ABD

Esra DİLEK, Okan Üniv. Klinik Psikoloji

Çevresel Güvenlik Kapsamında Su

Arş. Gör. Derya SÜRMELİOĞLU PARLAR, Nevşehir Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Arş. Gör. Oğuzhan ASLANTÜRK, Karadeniz Teknik Üniv., Sos. Bil. Enst.

Günümüz Uluslararası İlişkilerinde Dış Politika Analizi ve Rasyonel Tercih Modelleri

Arş. Gör. Sabri AYDIN, Uludağ Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

SEMİNER SALONU-2 (2. GÜN-SAAT:10: 30-12: 00)

OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Barış ÖZDAL

Kafkasya'da Ermeni Terörü

Caferova Şebnem Şaik Kızı, Bakü Devlet Üniv., Türk Halkları Tarihi Böl.

Ermenilerin Güney Kafkasya'ya Aktarılmasında Rusya'nın Rolü

Caferov Taleh Vezir Oğlu, Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniv., Türk Halkları Tarihi Böl.

Caferova Şebnem Şaik Kızı, Bakü Devlet Üniv., Türk Halkları Tarihi Böl.

Avrasya İttifakı: Rusya Federasyonu'nun Yeni Düzen ve Güvenlik Arayışları

Dr. Meşdi İSMAYILOV, Bakü Devlet Üniv., Pol. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

ÖĞLE YEMEĞİ: 12: 00-13: 30

VIII. OTURUM

KONGRE SALONU (2. GÜN-SAAT: 13: 30-14: 40)

Uluslararası İlişkiler Konseyi Paneli

Türk Dış Politikasında Barış ve İstikrar Kısacında Bölgesel Güvenlik

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Mustafa AYDIN -Kadir Has Üniv. Rektörü

Karadeniz/Kafkasya

Doç. Dr. Mitat ÇELİKPALA, Kadir Has Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

Ortadoğu

Doç. Dr. Salih BIÇAKÇI, Kadir Has Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

Türkiye-NATO

Doç. Dr. Serhat GÜVENÇ, Kadir Has Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

Türkiye-AB

Doç. Dr. Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE, Kadir Has Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

SİNEMA SALONU (2. GÜN-13: 30-14: 40)

OTURUM BAŞKANI: Yrd. Doç. Dr. Zeynep Yücel

SSCB'den Rusya Federasyonu'na Moskova'nın Şam Politikası

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Akdeniz Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Hizbullah'ın Suriye Krizindeki Pozisyonu: Dönüşümün Sebepleri ve Muhtemel Sonuçları

Arş. Gör. Abdulgani BOZKURT, Recep Tayyip Erdoğan Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

İhvan'ın 3 Temmuz Darbesine Tepkisinin Hasan el-Benna ve Seyyid Kutub Perspektifinden Analizi

Arş. Gör. Özge Gökçen TERZİ, Uludağ Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

SEMİNER SALONU-1 (2. GÜN-SAAT:13: 30-14: 40)

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Veysel AYHAN

Değişen Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Yumuşak Güç: Türkiye Örneği

Arş. Gör. Cansu GÜLEÇ, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

ISAF Türk Kuvvetleri'nin Afganistan'da Barış ve Güvenliğin Yeniden İnşasında Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkileri

Arş. Gör. Salih DOĞAN, Turgut Özal Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

Fatih TAHANCI, Turgut Özal Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

Dış Politikanın Değişen Dinamikleri Çerçevesinde Türkiye'nin Afrika Boynuzu Politikası

Arş. Gör. Tunç DEMİRTAŞ, Uludağ Üniversitesi, İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Merkez - Çevre İlişkisinin Yeniden Değerlendirilmesi Bağlamında Commonwealth Örgütü'nün Geleceği

Arş.Gör. İbrahim Çağrı ERKUL, Uludağ Üniversitesi, İİBF, Ulus. İliş. Böl.

KAHVE ARASI: 14: 40-15: 00

KAPANIŞ OTURUMU

KONGRE SALONU (2. GÜN-SAAT: 15: 00-16: 10)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Tayyar ARI

NATO ve Arap Baharı

Yrd. Doç. Dr. Alptekin MOLLA, Balıkesir Üniv., Bandırma İİBF, Ulus. İliş. Böl.

AB'nin Libya'ya Müdahalesinin Kopenhag Okulu'nun Savları İtibarıyla İncelenmesi

Bengü TÜRK ÜSTÜNEL, T.C. Harp Akademileri Stratejik Araş. Enst. (SAREN)

Petrol Fiyatlarının Libya Baharı Sürecindeki Seyri: “Piyasa Petrol Arzı” Üzerine Bir Değerlendirme

Yrd. Doç. Dr. İdris DEMİR, İstanbul Medeniyet Üniv., Siy. Bil. Fak., Ulus. İliş. Böl.

Göçmenlerin Siyasete Katılmalarının Avrupa Toplumsal Barışına Etkileri -Almanya 2013 Federal Seçimleri ve Türkler

Tolga SAKMAN, AB Uzm., TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi)

Tam Metinler

11 ARALIK 2013

ÇARŞAMBA

I. OTURUM

KONGRE SALONU (1. GÜN-SAAT: 10: 50-12: 00)

OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Mesut ÖZCAN

Conceptual Analysis of ‘Security Challenges’ and Implications For Turkey’s Foreign and Security Policy

Doç. Dr. Ebru CANAN-SOKULLU, Bahçeşehir Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

Deconstructing The Liberal Self In Security Studies: Arendt and The Value Of Life

Yrd. Doç. Dr. Mete AKSOY, Gediz Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Kam. Yön. Böl. (Tam metin ulaşmamıştır)

Yrd. Doç. Dr. Assel RUSTEMOVA, Gediz Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Turkish Foreign Policy for a New Regional Order

Alessia CHIRIATTI, Univ. For Foreigners Of Perugia

Federico DONELLI, Univ. Of Genoa

CONCEPTUAL ANALYSIS OF ‘SECURITY CHALLENGES’ AND IMPLICATIONS FOR TURKEY’S FOREIGN AND SECURITY POLICY

Doç. Dr. Ebru CANAN-SOKULLU

Bahçeşehir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü

ebru.canan@bahcesehir.edu.tr

Abstract

The twenty-first century’s new security agenda has been witnessing an expansion of the scope and gravity of foreign policy ‘challenges’, ‘threats’ and ‘risks’ that transcend socio-economic, demographic and geographic boundaries. Turkey holds a unique position within these developments as regards its geopolitical location, strategic extension and socio-cultural dynamics in international and regional politics. In the twenty-first century, Turkey’s new involvement in security politics carries multidimensional, multiregional and multisectoral attributes. The thawing of the Cold War presented a particular source of various challenges as well as opportunities in the changing foreign and security context for Turkey. It is well-known that Turkey’s ‘security’ was historically defined by traditional hard security issues rather than by soft security considerations. It concentrated on military power and territorial defense against potential aggressors, and national security policies focused on finding a way to survive the ‘security dilemma.’ However, the end of the Cold War was characterized by an increasing recognition of the reduced value and importance of military power. This paper aims to give a detailed account of the strategic and security agenda facing Turkey in an era of uncertainty and swift transformation in global politics and local dynamics in the twenty-first century. Adopting a multisectoral and multidimensional approach, it seeks to describe the challenges and opportunities that Turkey has been encountering at the international, regional and national levels in the beginning of the twenty-first century, which has been not only a time of extraordinary flux for global world order, but also for Turkey’s internal political environment. The aim of this paper is twofold. First, by outlining alternative theoretical viewpoints, it offers the reader the opportunity to locate Turkey’s security dynamics and strategies in a conceptual framework. The conceptual debate on Turkey’s security discourses and policies provides an extensive overview of the paradigms of security and the conceptual debate over the new activism in Turkish foreign and security policy in the late Westphalian international order. In particular, the concepts of ‘security’ and ‘challenge’ of alternative paradigms are extensively investigated. In conclusion this paper aims at contributing to the literature on how the new geo-strategic map of the post-Cold War era has affected the relationship between the nature of ‘security’ and ‘challenge’ in the Turkish context, and its implications for the security identity of the nation-states in the wider regions. While securing its national interests, Turkey has also started incorporating new security issues and

principles into its own security agenda. As no single theoretical approach is sufficient to understand the twenty-first security politics of Turkey, it is *not* in the interest of this paper to adopt a single theoretical view. In other words, this paper, by synthesizing the ‘widening’ and ‘deepening’ strands of security theories, offers a multi-theoretical examination. The ultimate aim of the paper is that for a full comprehension of Turkey’s twenty-first century security paradigm, the safest contemporary approach would be a multi-level and multi- sectoral approach.

Introduction

Turkey’s ‘security’ was historically defined by traditional hard security issues rather than by soft security considerations. During the Cold War era rather Turkey’s security identity was perceived of as a natural extension of North Atlantic Treaty Organization (NATO). Because of the geostrategic location of Turkey, its problematic neighborhood, and the military’s traditionally strong influence on domestic politics, Turkey prioritized hard power and a securitized Turkish foreign policy during this time.¹ The Turkish military has long claimed to be the guardian of strategic vision of Turkish foreign and security policy.² The civilian-military bureaucratic elite have provided the traditional discourse on security in Turkey that broadly has fear of abandonment, fear of loss of territory and geographical determinism as main components.³

Although foreign policy in the 1990s was still security-centered and confrontational, the end of the Cold War affected Turkish foreign and security policy understandings, regarding both domestic and regional threats and opportunities. National Security Policy Documents that broadened Turkey’s security agenda in the 1990s indicated changes in perceived threats to national security. While in 1992, separatism and terrorism were prioritized, in 1997, the rise of radical Islam and Kurdish separatism was mentioned as major threats to the country’s internal security.⁴

The end of the Cold War resulted in a transformation of traditional hard security concerns and norms, exclusively defined and guided by pure military considerations, to a soft security agenda, which concentrated on issues such as economic and social conditions, environmental damage, ethnic and religious civil conflict, terrorism, and organized crime. This paved the way for a

¹. Tark Oğuzlu, “Soft Power in Turkish Foreign Policy” *Australian Journal of International Affairs* 61, no. 1 (March 2007): 84–85.

². Philip Robins, *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy since the Cold War*, (London: Hurst and Company, 2003): 380–81.

³. Pinar Bilgin, “Turkey’s Changing Security Discourses: The Challenge of Globalisation.” *European Journal of Political Research* 44, no.1 (January 2005): 183.

⁴. Bilgin, “Turkey’s Changing Security Discourses,” 188.

restructuring and reformulation of Turkey's security agenda at national, regional and sub-systemic levels. Turkey's security policy was historically defined by traditional hard security issues rather than by soft security considerations where the main concentration was on military power, territorial defense against potential aggressors and ways to survive the 'security dilemma.' Turkey's foreign and security policy has been particularly influenced by the European integration process, the disintegration of the Soviet Union, and the foreign policy agendas of neighboring countries and regions encompassing such issues as energy politics in the newly emerging Turkic world in the Caucasus, the global refocusing on Turkey's Middle Eastern neighbors after the Iraqi War, and the recent restructuring of the Balkans. New 'soft security' issues such as 'economic and social security' have gradually entered the agenda of Turkish security conceptualization.⁵

With the upcoming of the Justice and Development Party (*Adalet ve Kalkınma Partisi* - AKP), a limited understanding of militaristic interest-based national security was replaced by a new spectrum of soft security issues, ranging from societal security (i.e. cultural, ethnic and religious identity, recognition of 'differences', diversity and plurality, individual and group interests) in the multi-ethnic, multi-religious and multi-cultural country, to economic security challenges.⁶ Turkey's appeal as a soft power in the neighbouring region has also increased. Though Turkey did not abandon entirely its participation in traditional hard security-oriented foreign policy initiatives, it has increased diplomatic initiatives with the European Union (EU), Trans-Caucasus, Central Asia and the Middle East, and established new diplomatic dialogue with regions such as Latin America and Africa. Acting –or aspiring to act – as a key security partner in international conflict resolution and peacekeeping operations could be regarded as an indicator of Turkey's changing foreign and security policy.

This study aims to give an overview of the security agenda during the first decade of the AKP encompassing internal and external security challenges. The conceptual concentration is therefore on the concepts of 'security' and 'challenge', which will be intermingled within the conceptual debate over the new activism in Turkish security policy in the late Westphalian international order. As no single theoretical approach and contextual concentration is sufficient to understand the 21st century security politics of Turkey, this study aims to synthesize the 'widening' and 'deepening' strands of security theories and offers a multi-contextual examination into AKP era Turkish security agenda. This paper concludes with offering the need for expanding security

⁵. Mustafa Aydın, "Securitization of History and Geography: Understanding of Security in Turkey," *Southeast European and Black Sea Studies* 3, no. 2 (May 2003): 173–80.

⁶. Lenore Martin, "Turkey's National Security in the Middle East," *Turkish Studies* 1, no. 1 (Spring 2000): 83.

studies with incorporating popular dimension of security challenges into high politics.

What constitutes a security challenge?

The 21st century has continued to witness an expansion of the scope and gravity of foreign and security policy. State is no longer the only agent or target of security challenges and the international system faces a complex security environment, which poses serious challenges and carries unprecedented risks for both state and non-state actors. As Canan-Sokullu argues, “challenges and threats posed to the contemporary state system can no longer be reduced to a state-centric security calculus.”⁷ Caldwell and Williams define “security challenge,” as “a product of potential to cause harm and either intent or deterministic natural processes.”⁸ ‘Challenges,’ ‘threats’ and ‘risks’ (*used interchangeably*) in the new security agenda have transcended socio-economic, demographic and geographic boundaries, the widening and deepening of aspects of the concept of challenge require special attention. In this new security environment where challenges cannot be disaggregated into the capabilities and intentions of states, and primacy can no longer be attributed only to the state as either agent or object⁹, not only has territoriality been challenged, but also the domestic dynamics internal to states have entered a transition stage due to ethnic strife, environmental degradation, criminalization of national economies, or weak state structures.

Typology of security challenges?

For a satisfactory typology of ‘security challenges’ or a conceptual consensus on what constitutes a security challenge (‘content’), the way in which challenges are manifested (‘form’), or the source of challenge (‘agency’) should all be taken into consideration.¹⁰ Kirchner and Sperling distinguish between the ‘target’—either state or society—of the threat, and the ‘agent’ of the threat—whether state or non-state agent.¹¹ Typology of challenges relates to two dimensions, namely ‘deepening’ and ‘widening’. The deepening dimension

⁷ Canan-Sokullu, Ebru, “Introduction: Debating Security, Changes and Challenges for Turkey in the Twenty-first Century”, *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-first Century*, Ebru Canan-Sokullu (ed) Maryland: Lexington, 2013), 2.

⁸ Dan Caldwell and Robert E. Williams, *Seeking Security in an Insecure World* (Maryland, Rowman & Littlefield, 2006), 11.

⁹ Craig A. Snyder, “Emerging Regional Security Cooperation in Europe and the Asia Pacific,” *The Pacific Review* 9 (1996): 553–76.

¹⁰ Michael Mastanduno, “Economics and Security in Scholarship and Statecraft,” *International Organisation* 52, no 4 (1998): 825–54.

¹¹ Emil J. Kirchner and James Sperling, “The New Security Threats in Europe: Theory and Evidence,” *European Foreign Affairs Review* 7, no 4 (2002): 423–52.

questions whether entities other than the 'state' should be able to claim security challenges. Traditional security studies that focus on military-based and state-centric approaches claim that 'military might and interest' are the keys to security, and the 'state' is the core actor. However, the deepening of security studies challenges this notion that the security of the state is only threatened by the military power of other states and defended by the military power of the state itself.¹² The post-Cold War era was marked by a 'widening' that relates to the sectoral extension of security.¹³ A wider approach to security, primarily advocated by constructivists, argues that state-agents are capable of changing their security environments from a highly competitive to a highly cooperative level by moving into security cooperation. Critical security scholars concentrated on the 'agent-structure problem of challenges' to explore today's multifaceted nature of security and challenges, particularly the differentiation between societal, state, and systemic security.¹⁴ The Copenhagen School, argue that security should be reconsidered within multisectoral lines, with reference to military, as well as political, societal, economic and environmental sectors.

Level of analysis of security challenges: Regional emphasis

Neorealism and neoliberalism during the Cold War were essentially systemic theories that operated on a global level and left little room for regional differentiations other than power asymmetries. On the other side of the spectrum, analysts focused mostly on national debates, interests and decision-making procedures in explaining security policies. In contrast, it has become a commonplace today to argue that there are significant differences between

¹². David Mutimer, "Beyond Strategy: Critical Thinking and the New Security Studies," in *Contemporary Security and Strategy*, ed. Craig A. Snyder (Basingstoke: Macmillan, 1999), 77–101.

¹³. Buzan, *People, States and Fear*; Barry Buzan *et al*, *Security: A New Framework for Analysis* (London: Boulder, 1998); Harald Muller, "Security Cooperation," in *Handpaper of International Relations* eds. Walter Carlsnaes *et al* (London: Sage Publications, 2002), 369–92.

¹⁴. Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, (London: Harvester Wheatsheaf, 1991); Jaap H. de Wilde "Environmental Security Deconstructed," in *Globalisation and Environmental Challenges, Vol. 1*, eds. Hans Günter Brauch *et al*. (AFESS-Press, 2008), 595–602; Adrian Hyde-Price, "Alternative Security systems for Europe," in *European Security: Towards 2000*, ed. Michael C. Pugh, (Manchester: Manchester University Press, 2000), 124–40; Peter J. Katzenstein, *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics* (New York: Columbia University Press, 1996); Ole Wæver, "Securitisation and Desecuritisation," in *On Security*, ed. Ronnie D. Lipschutz (New York: Columbia University Press, 1995), 46–87. Ole Wæver, "The EU as a Security Actor: Reflections from a Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders," in *International Relations and the Politics of European Integration*, eds. Morten Kelstrup and Michael C. Williams (New York: Routledge, 2000), 250–95.

security interactions in, say, North America, Europe, and East Asia, not least in the emphasis put on different policy fields, or what Buzan and Wæver call “security sectors.”¹⁵ Post-Cold War era debates on security have also expanded the ‘level of analysis’ of security and challenges to it. During the Cold War era, the central unit of analysis was the ‘nation-state’; hence a ‘national’ level was adapted by most realists. In contrast, the liberal school, rejecting the blind focus on ‘national security,’ developed its arguments on a more international level, with specific references to global society, global security, and international security cooperation. However, this two-fold typology has been abandoned in the post-Cold War era, with critical security studies increasing the range of levels of analysis for security studies by incorporating new levels, such as ‘individual’ and ‘society.’

Given that a multisectoral and multidimensional security agenda has come to the fore, as challenges transcend national borders, a multilevel analysis of security became essential, including a ‘regional’ reference, with focus on security interdependence, collective security, and regional security complexes. During the Cold War era, interdependence was recognized as the most prevailing issue only with reference to military security. Gündoğdu put it, “it became clear that one’s own security depended on the security of the other.”¹⁶ The concept of ‘collective security’ urged for greater military security interdependence among states. However, the September 11 attacks underscored the vulnerability of modern industrial states to unconventional threats, which now constitute the new security agenda. The post-September 11 attacks, if accepted as the beginning of the 21st century, marked a new world order, where challenges to security have no longer visible fronts, armies or countries with well-defined borders. In response, there has been an expansion in the agenda, actors and methods of security interdependence. Thus, the new global security agenda raises an important question of ‘how’ states should meet the new challenges and threats.

If ‘interdependence’ is simply described as the interrelatedness and connectedness of actors, and implies the sensitivity and vulnerability of the dependent, as once defined by Keohane and Nye, then security interdependence is essential to meet borderless challenges through closer foreign policy partnership, with a revised understanding of effective leadership and with a willingness to accept deeper cooperation.¹⁷ For neorealists, however, increased interdependence leads to conflict and instability, since states are self-interest

¹⁵. Barry Buzan, Ole Wæver, and Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis* (Boulder, CO: Lynne Rienner, 1998), 75.

²³. Ayten Gündoğdu, “Identities in Question: Greek-Turkish Relations in a Period of Transformation?” *Middle East Review of International Affairs* (MERIA) 5, no. 1 (March 2001): 106–17.

¹⁷. Robert O. Keohane and Joseph S. Nye, *Power and Interdependence* (Boston: Little, Brown, 1977).

seeking units. As also argued by dependency theorists, greater interdependence leads to a structural imperialism between the dependent and the dominant actors of the international system. In contrast, for neoliberals, the level of interdependence determines the degree of interstate cooperation and stability in the international system. The neoliberal institutionalists argue that cooperation is enhanced at both regional and global levels through increased interdependence. This leads to policy coordination and the progressive handling of problems in a cooperative spirit.

Deutsch's argued that "in an interdependent world, regionalization is an important instrument of security and stability. In dealing with non-military security issues, regional organizations build a sense of common interest and a shared identity.¹⁸ The concept of security communities used by Deutsch recognizes the social character of global politics and the fact that states might establish a stable set of norms and institutions to further their shared interests. Second, the recognition of social communication, identity and loose integration between peoples and states help us to understand how states co-bind not only their military capabilities but also their identities and their destiny. In this way, the possibility that integration might be established through the institutionalization of mutual identification, transnational values, inter-subjective understandings, and shared identities established by social communication fits well within a constructivist approach.¹⁹

Buzan proposes that the 'regional level' is the most appropriate level of analysis to understand security. He argues that, because of the relational nature of security, it is possible to understand the national security patterns of states only with reference to the patterns of regional security interdependence.²⁰ Buzan's 'regional security complex' theory examines security relations and problems on the regional level. He defines 'region' as a distinct system of states closely united by geographical vicinity, and whose security relations are so significant as to establish the location of boundaries with other regional formations. In other words, a 'region' should not be thought of as an arbitrarily-defined set of countries.²¹ With a more constructivist emphasis, Katzenstein defines a 'region' as a social and cognitive construct that is rooted in political practices.²² Hettne and Soderbaum's definition of 'region' not only refers to geographical proximity but also to a common set of cultural values, social bonds

¹⁸. Karl Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area* (Princeton: Princeton University Press, 1957).

¹⁹. Frank Schimmelfenning and Ulrich Sedelmeier, "Theorising EU Enlargement: Research Focus, Hypotheses, and the State of Research," *Journal of European Public Policy*, 9, no. 4 (August 2002): 510–11.

²⁰. Buzan, *People, States and Fear*, 187.

²¹. Ibid. 186–219.

²². Katzenstein, *The Culture of National*, 354.

and historical legacy.²³ Similarly Bisley defines ‘region’ is a group of states that share similar communal identities.²⁴

The Copenhagen School is marked by two major theoretical developments. Securitization is the construction of something as an existential threat to a referent object, which legitimizes the pursuit of extraordinary means to counter this threat.²⁵ Within the debate about the widening and deepening of the concept of security, the Copenhagen School provides a formal-discursive rather than a substantive definition of security:²⁶ we cannot say which policy-field is most relevant to security, but we can say when a topic is represented in such a way that it becomes a security issue. For the debate about the role of Turkey in international security, this is relevant insofar as it broadens our focus from classic geostrategic considerations to questions of, for instance, energy security but also of whether migration from (and through) Turkey can be constructed as a security threat.²⁷

The second theoretical contribution of the Copenhagen School is Regional Security Complex Theory (RSCT).²⁸ The argument put forward is of central importance to the question of Turkey’s role in the global security architecture. At its core, RSCT argues that security dynamics first and foremost take place at the regional and not at the global level. In this respect, Buzan and Wæver see a set of regional international systems that are characterized by a high density of security interactions within, but relatively weak links among themselves. These security interactions in turn take the form of securitizing moves,²⁹ i.e. articulations of existential threats that may or may not be successful in the sense of being widely accepted, which is a requirement for the legitimization of extraordinary means. Global security interactions such as the Cold War, in this view, historically are the exceptions rather than the norm, and they usually do not remove regional security dynamics but rather function as an “overlay” through which regional interactions become sidelined or integrated into a larger security system for a limited time period.³⁰

²³. Bjorn Hettne and Fredrik Soderbaum “Theorising the Rise of Regionness,” in *New Regionalisms in the Global Political Economy*, eds. Shaun Breslin *et al* (New York: Routledge, 2002), 33–48.

²⁴. Nicholas Bisley, “Regional Security and Regional Conflict,” in *Contemporary Security and Strategy*, ed. Craig A. Snyder (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2008), 210–29.

²⁵. Buzan, *et al*, *Security: A New Framework* 21–24.

²⁶. Barry Buzan and Lene Hansen, *The Evolution of International Security Studies* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), 33–34.

²⁷ Thomas Diez, “Insulator, Bridge, Regional Center? Turkey and Regional Security Complexes” *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-first Century*, Ebru Canan-Sokullu (ed) Maryland: Lexington, 2013), 45-59

²⁸. Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005).

²⁹. *Ibid.* 72–74.

³⁰. *Ibid.* 61–62.

‘Regional security complex theory’ lays the foundations for investigating the security region within which Turkey is located. Buzan *et al* define ‘regional security’ as the sum of the national securities, or a particular set of constellations of security interdependence, among a group of states.³¹ The analytical device for identifying and delineating regional formations is the ‘security complex,’ defined as “a group of states whose primary security concerns link together sufficiently closely that their national securities cannot realistically be considered apart from one another.”³² Empirically, ‘regional security complexes’ are regions of various kinds with different functioning security commitments, such as NATO. These are amalgamations of regionally based clusters of international subsystems, such as the EU, and nation-states, such as Turkey. Within their various security complexes, states share certain security dynamics that are constellations and interactions of security challenges in their specified regions, like Turkey’s sharing of security interests with the EU in the west, and with the Organization of the Islamic Conference (OIC) in the east.³³ This enables us to understand that Turkey’s security position is profoundly embedded in an institutional security setting, specifically in Europe, with the EU, WEU and NATO, or in the Middle East and Arab world, with the OIC.

Diez argues that traditional ‘regional security complex theory,’ sees Turkey as an ‘insulator’ state between the European, the Middle Eastern and the Central Asian security complexes.³⁴ While Buzan and Wæver note that Turkey’s active foreign policy runs against the behavior expected from an insulator, they nonetheless maintain that this does not challenge Turkey’s status as such, since Turkey is unable to draw the security complexes together into a coherent whole.³⁵ Diez challenges the very idea of ‘insulating.’ The three complexes surrounding Turkey are more intense than between them.³⁶ Diez suggests that rather than being an insulator, Turkey can be seen as a meeting ground of security dynamics that result in domestic political struggles about the legitimate order. Rather than simply being an insulator that ‘absorbs’ security dynamics, he suggests that states caught between security dynamics always have an option to act passively, as Buzan and Wæver predict, or pursue an active policy of ‘barrier’ or ‘bridge.’ Diez argues “Turkey cannot be seen anymore as a bridge between security regions and cultures; it has to be counted into one side or the other, or be left as an insulator. Buzan and Wæver go for the latter option,

³¹. Buzan *et al*, *Security: A New Framework*, 45.

³². Buzan, *People, States and Fear*, 190; Buzan *et al*, *Security: A New Framework*, 12.

³³. Ole Wæver *et al*. *Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe*, (London: Pinter, 1993).

³⁴. Diez “Insulator, Bridge, Regional Center?”

³⁵. Barry Buzan and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 394–95.

³⁶. Diez “Insulator, Bridge, Regional Center?”

but then find that Turkey's foreign policy is far more active than they would expect."³⁷

Turkey's Internal And External Sectors Of Security Challenges

The external and internal security domains are two inseparable and essential pillars of politics for the survival of the state in the 21st century. For states such as Turkey, these changes are immense, as the nature and direction of threats have shifted radically during last decade of the twentieth century and into the 21st century, and include internal political and social threats as much as external military threats.³⁸ In the context of Turkey's traditional security priorities, external security has always been given special attention due to its geo-strategic location at the edge of Europe, the Mediterranean, and the Middle East. Yet, internal security has also required equally constant attention, as the country has been frequently tense and rarely tranquil. The claim that external actors have exploited domestic cleavages within Turkey to weaken and undermine the Turkish state's principal tenets has carried particular historical resonance within Turkey. The perception of domestic threats as extensions of external ones started in the last decades of the Ottoman Empire and continued during the Republican era. In the 21st century security context, challenges to security in both senses carry equal weight in empirical practice.

The traditional Hobbesian foreign and security policy should be put under critical investigation to introduce us to the multifaceted and multi-interest new foreign policy adopted by the AKP government since 2002. It was previously thought that Turkey needed to be strong in military terms, and a 'win-lose approach' remained dominant. In the post-Cold War, however, as new opportunities emerged, together with new security challenges, Turkey has increasingly been considered also as a soft power. A transformation has been in progress from focusing on military security and the balance of power to an increasing emphasis on civilian instruments, such as law and diplomacy. Especially with the coming to power of the AKP government, Turkey's foreign and security policy has moved towards Kantian approach, with more emphasis on being active, cooperative, and constructive.³⁹ AKP's foreign policy has become consistent with the "Strategic Depth" vision of Ahmet Davutoğlu.

³⁷ Diez "Insulator, Bridge, Regional Center?", 48.

³⁸ Craig Snyder, 'Security' and 'Challenges' in the Twenty-first Century: A Theoretical Outlook *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-first Century*, Ebru Canan-Sokullu (ed) Maryland: Lexington, 2013), 31-45

³⁹ Selcen Öner, "Continuities and Changes in Turkish Foreign and Security Policy in the Twenty-first Century and the EU" *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-first Century*, Ebru Canan-Sokullu (ed) Maryland: Lexington, 2013), 59-75

Along similar lines, it may be argued that Turkey's security policy has been reconstructed as a policy of "zero problems" with neighbors.

During the AKP government, Turkey's foreign and security policy has transformed itself from focusing on military security through relying on a balance of power-driven 'hard power' approach, to an increasingly 'soft power' emphasis on civilian instruments, such as international law and diplomacy. Especially since 1999, as a consequence of the Europeanization process, Turkey has adopted a more Kantian approach to reorienting its foreign and security policy with more concentration on 'soft power.'⁴⁰

Regime security: Political Islam and the military

Domestic political circumstances and dynamics meant that the primary security challenges occupying the country's political agenda in the last decade have one aspect in common: 'democracy'. Regime sector and societal sector-related challenges to internal security as regards Turkish democracy is related to the long-lasting intrusive role of the military in domestic politics when faced with ethno-religious tension, the Islamic challenge to democracy and *laïcité* caused by the rise of political Islam, and the ripple effect of expressions of ethnic Kurdish nationalism. While the predominance of the military and the fear of religious domination of politics more directly challenge regime security in Turkey, the Kurdish issue relates more to the security of societal identity, as well as to the external security of the country.

Turkey is a country in which the armed forces were always held in the highest regard. The state ideology of Kemalism and the Kemalist essentials of 'state security' highlighted "the indivisibility of the nation and its territory, and the secularism of the republic."⁴¹ The Kemalist Turkish state established strict controls in the name of secularism over religion, religious institutions, and radical activism; and over all different ethnic and cultural identities and groups, and separatist movements in the name of protecting national identity. The most visible result of the formation of this secular and homogenous state has been the militarization of domestic politics. Any articulation of different ethno-religious identities—most prominently the Kurdish culture and the expanding role of Islam in society and politics—have been treated as sources of insecurity and challenges to national unity.⁴² Thus, the military establishment became one of the core components of politics, and the central apparatus of Turkish security.

The Turkish Armed Forces (TAF) has exerted a significant impact on defining security challenges (internal and external), formulating national

⁴⁰. Türkmen, "Turkish-American Relations," 120.

⁴¹. Eric Rouleau, "Turkey's Dream of Democracy," *Foreign Affairs* 79, no 6 (November/December 2000): 102.

⁴². Hakan Yavuz, "Cleansing Islam from the Public Sphere," *Journal of International Affairs* 54, no 1 (Fall 2000): 27.

security policies and undertaking operations against all manifestations of these threats. This resulted in a quite different form of civil-military relations than in western liberal democracies, where military subordination to the civilians is an essential principal.⁴³ This peculiarity of civil-military relations in Turkey can best be understood with regard to Turkey's socio-cultural characteristics and geographical location. Socio-cultural factors also help explain the popular acceptance of TAF's influence over politics. TAF, for many Turks, has provided insurance for political stability. It has long been the most trusted institution.⁴⁴ At the same time, because of geographical constraints Turkey has been exposed to challenges and threats that most western European countries have not faced. The geography within which Turkey is located has not only increased Turkey's global commercial and economic importance, but it has also been conducive to justifying why Turkey needs to maintain its external and internal security with a strong army more than its western neighbors.

However, by the beginning of the 21st century, the highly trusted TAF had itself become transformed into a military challenge to democracy in Turkey with reference to two dynamics: the AKP effect and the EU *acquis*.⁴⁵ Since its first electoral victory, in 2002, the AKP government prioritized preventing the military's political meddling in order to develop a functioning consolidated democracy in the country. This was partly achieved through reforms limiting the political role of the military, as has been repeatedly requested as part of the EU *acquis*.⁴⁶ As Greenwood argues, the European norm is that the "armed forces are unambiguously subordinate to the lawfully-elected government-in-office and the armed forces' leadership has no public voice in public affairs beyond its professional domain."⁴⁷

The 2007 parliamentary and presidential elections, and the following local elections, in 2009, raised concerns about the placement of AKP

⁴³ Canan-Sokullu, "Introduction: Debating Security"

⁴⁴ Baastian Konijnenbelt, "The Role of the Military in Turkish Politics: An Analysis of Public Statements Made by the Turkish General Staff," in *Governance and the Military: Perspectives for Change in Turkey*, eds. Sami Faltas and Sander Jansen (Groningen: Center of European Security Studies, 2006), 161.

⁴⁵ İsmet Akça and Evren Balta-Paker "Beyond Military Tutelage? Civil-Military Relations and the AKP Government" *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-first Century*, Ebru Canan-Sokullu (ed) Maryland: Lexington, 2013), 77-92

⁴⁶ Sevgi Drorian, "Turkey: Security, State and Society in Troubled Times," *European Security* 14, no. 2 (June 2005): 255–75; Nilüfer Narlı, "Transparency Building in the Defence Sector and the EU Reforms in Turkey," in *Governance and the Military: Perspectives for Change in Turkey*, eds. Sami Faltas and Sander Jansen (Groningen: Center of European Security Studies, 2006), 129–55.

⁴⁷ David Greenwood, "Turkish Civil-Military Relations and the EU: Preparation for Continuing Convergence. Final Expert Report of an International Task Force," in *Governance and the Military: Perspectives for Change in Turkey*, eds. Sami Faltas and Sander Jansen (Groningen: Center of European Security Studies, 2006), 29–30.

sympathizers in the Turkish state bureaucracy and whether Turkish politics would continue to be merely ‘conservative Muslim democracy’ in the long-run, or whether the possible end goal of the AKP government was/is to ingrain political Islam in Turkish politics in order to eventually introduce a top-down control over society.

The Republic of Turkey was founded on an ethnic, linguistic and national identity that excluded any reference to ‘Islamic identity.’ In effect, Islamic identity was considered to be a source of backwardness and a security threat. The secular, progressive, liberal and democratic identification of the republic was presented as opposing Islamic forces and processes. Kubicek argues that Westernization and Europeanization was a ‘cultural project,’ introduced to *de-Islamize* Turkish society.⁴⁸

The contested nature of Islam and democracy in Turkey among public and political circles relates inextricably to Turkey’s EU membership bid, as a country that is predominantly Muslim but a secular state founded on democratic values and principles. Turkey’s identification with Europe was promoted during the Cold War. Its strong aspiration to join the EU, as an extension of the European roots of Ottoman/Islamic, European and Turkic heritage, dominated Turkey’s foreign and domestic political structure.⁴⁹ Turkey adopted Western initiatives in foreign politics and involved itself in western organizations to obtain recognition as part of it. The Kemalist revolution was nourished by this aim.⁵⁰ At the societal level, the implication of this transformation was that the majority of Turks considered themselves both Western and Muslim.⁵¹

In the 1980s, a pro-European Islam was formulated during the liberalization period in Turkey with the formation of a new economic class. New Islamist intellectuals and a pro-Islamic Anatolian bourgeoisie played a very important role in promoting the view that “EU membership would be the best way to overcome the ideological faultlines in Turkey between democracy and authoritarianism, civilian and military, and secularism and Islam.”⁵² According to Tibi, this was a reflection of Prime Minister Erdoğan’s ‘instrumental Europeanism.’⁵³ The AKP pursued pro-European policies by locating itself in

⁴⁸. Paul Kubicek, “Turkish- European Relations: At a New Crossroads?” *Middle East Policy Journal* 4 (1999): 157–73.

⁴⁹. Yavuz, “Islam and Europeanisation.”

⁵⁰. Bassam Tibi, (2006) “Europeanizing Islam or the Islamization of Europe: Political Democracy vs. Cultural Difference,” in *Religion in an Expanding Europe* eds. Timothy A. Brynes and Peter J. Katzenstein (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 220–21.

⁵¹. Ali Çarkoğlu, “Societal Perceptions of Turkey’s EU Membership,” in *Turkey and European Integration*, eds. Mehmet Uğur and Nergis Canefe (London: Routledge, 2004), 19–45.

⁵². Yavuz, “Islam and Europeanisation,” 235.

⁵³. Tibi, “Europeanizing Islam,” 218.

the center-right of the political spectrum. The government has developed its position by stressing human rights, social justice and a secular political system in close connection with EU policies. It has thus developed a conservative democratic outlook that can be seen as the Islamist equivalent of the Christian democratic parties of Europe. Debates have continued as to whether, rather than being an Islamist party, the AKP is a ‘Muslim democrat,’⁵⁴ or a ‘pseudo- democrat’ party,⁵⁵ concealing their religious goals under the cover of democracy and liberalism. According to the party itself, the consolidation of democracy, a determination to introduce democratic and legislative reforms, and the aspiration to reduce the power of the military within the political system help pave the way towards EU membership, and, in turn, the EU project helps Turkey achieve democratic targets. As the EU does not tolerate religious suppression and the implementation of religious law in its political system, its universal political liberalism has obliged the AKP government to present its political platform in secular terms.

Focusing on political Islam, one needs to examine whether it truly represents a challenge to Turkey’s secular democracy, with specific focus on the AKP era and whether the projection of an Islamist political discourse poses a threat to the secular nature of the state and represents a cultural and political challenge to the democratic tenets of the Republic in the 21st century. It needs to be investigated whether this discourse is a deceptive and prejudiced, or an objective estimation of the challenge posed by the rise of political Islam in Turkey, or whether it merely serves the political ends of the *laïcité*. The current and prospective effects of this particular dichotomy in Turkey in terms of its internal security politics. In the political history of Turkey, there have been political parties which gave way to a religious revivalism that was perceived as a threat to the state’s secular understanding. Furthermore, most of these parties took a clear stand against the EU and NATO. Such discourse and policies estranged the secular political elite, the military and parts of the public from the political Islamist parties. This tension has led to a still on-going polarization of Turkish society.

External challenges to regional focus

Turkey’s foreign and security politics has historically been defined according to strategic ‘national interests’ and the exercise of or deterrence with military power, alongside transatlantic partners. Variations have occurred in the approaches and prioritization of issues in the post-Cold War period. Especially

⁵⁴. Jose Casanova, “Religion, European Secular Identities and European Integration,” in *Religion in an Expanding Europe* eds. Timothy A. Brynes and Peter J. Katzenstein (Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 73.

⁵⁵. Murat Çakır, *Die Pseudodemokraten. Türkische Lobbyisten und Islamisten* (Düsseldorf: GDF Publikation, 2000), 101–76.

since the beginning of the 21st century, neighboring areas other than the transatlantic hemisphere have gained immense importance. Today, Turkey's external security design cannot be considered without including the Middle East, Caucasus, and Caspian regions.

Turkey's security challenges, prospects and role in the Middle East should be examined thoroughly with reference to the interests of regional actors (i.e. Israel and Iraq), transatlantic actors (e.g. the USA and the EU), as well as Turkey's strategic national self-interest. Firstly, Turkey's EU membership would have a direct impact on the EU's capacity and capability to overcome or exacerbate the most debated civilizational divide between the East and the West. Unlike its Middle Eastern neighbors, Turkey has internalized—despite shortcomings—secularization, Westernization and democratization for almost a century. Considering the multiple security challenges of the Middle East that the EU would face, Turkey's role as a security provider and mediator would be undeniable in regional conflicts. Secondly, from a military security aspect, the ambivalent position of Turkey as a NATO member complicates the role of NATO in the region. Many Middle Eastern Arab countries criticize Turkey for its NATO membership. This is considered as a threat that increases Arab distrust of the NATO alliance and sours the already strained relationship between Turkey and the Arab countries of the region.⁵⁶ Thus, skepticism towards American interests, intertwined with those of Israel in the region, boosts anti-Americanism among the Arabs. All these dynamics inevitably challenge Turkey's ability to be a security actor in the region.

Turkey's closer relations with the Middle East provide more opportunities for the economic benefit through policies aimed at economic interdependence than challenges. The AKP sends the message, both domestically and to the international community, that its actions are taken from a morally superior position, as when it is talking to alienated and isolated groups, trying to include them in diplomatic processes or sending the right messages to these disaffected parties when no other actor will communicate with them.⁵⁷ However, this policy has receded as Turkey got engaged in close relations with Hamas or Sudan's al-Bashir that the international community is actively trying to isolate.

The question at hand today is whether the change in Turkish foreign and security policy today replicates the same dynamics or whether it generates new and more constructive ones in the Middle East. Tocci is quite critical about whether Turkey is simply “switching sides” or has it undergone a qualitative

⁵⁶. Ronald Dannreuther, “Europe and the Middle East: Attempting to Bridge the Divide,” in *European Security in a Global Context*, ed. Thierry Tardy (London: Routledge, 2009), 148–49.

⁵⁷ Özlem Tür, “Turkey's Changing Relations with the Middle East: New Challenges and Opportunities in the 2000s” *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-first Century*, Ebru Canan-Sokullu (ed) Maryland: Lexington, 2013), 123–140

jump and represents a constructive “novel force” in the region.⁵⁸ Does Turkey continue to play into the balance of power logic of the region having merely transited from one side to another of the Arab-Israeli divide, or does its policy represent a new development? True, Turkey’s relationship with Israel and Palestine has undergone a structural turn in recent years, a change which has been made all too evident by the fiery rhetoric of Turkish political leaders. This has been cause for concern in the US and Europe, as several onlookers have interpreted Turkey’s cooling relationship with Israel and its ties with Hamas as the distressing proof of Turkey’s slide to the East.⁵⁹ The concern over Turkey’s reorientation to the East raised the doubts about the shift of axis. The AKP government rejects speculations about a shift in axis and explains Turkey’s activism in the region as part of an organic process. Portraying Turkey’s relations with the region in previous decades as artificial and ‘foreign-imposed’, the closer ties have been put forward as normal. However, especially since 2007, it seems that relations with the region have become something more than normalization. The Turkish government appears to be prioritizing domestic constituencies at home while courting the people on the streets elsewhere in the region, rather than working with their respective governments or the world community and international organizations.⁶⁰

The Middle East provides challenges not only due to the complexity of the Israeli-Palestinian conflict, but also due to the power struggles external as well as internal to Turkey in the aftermath of the Iraqi war. Iraq presents multiple challenges to Turkish security. Turkey faces stirrings in its southeastern border related to Northern Iraq, the Kurdistan People’s Party (PKK) terror, and the ‘Kurdish issue.’ These issues pose separate yet strongly interrelated security challenges to Turkey, not only in terms of the protection of borders but also for maintenance of territorial integrity and democratic identity rights. Any turbulence in Northern Iraq is an immediate concern for Turkey for two main reasons, namely Kerkuk and its oil reserves, and the PKK militants hiding in the

⁵⁸ Nathalie Tocci, “Switching Sides or Novel Force? Turkey’s Relations with Israel and the Palestinians” *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-first Century*, Ebru Canan-Sokullu (ed) Maryland: Lexington, 2013), 141-156

⁵⁹ Rajan Menon and S. Enders Wimbush, *Is the United States ‘Losing’ Turkey?* 25 March 2007, http://www.hudson.org/files/pdf_upload/Turkey%20PDF.pdf (accessed 22 March 2010); Soner Çağaptay, “Turkey at a Crossroads: Preserving Ankara’s Western Orientation,” *Policy Focus* 48, (Washington: Washington Institute for Near East Policy, October 2005); David Schenker, “A NATO without Turkey,” *The Wall Street Journal*, November 5, 2009; James Kitfield, “Who Lost Turkey,” *National Journal.com*, June 21, 2010, http://www.nationaljournal.com/njonline/ns_20100621_3616.php (accessed June 22, 2010); Michael Rubin, “Turkey, From Ally to Enemy,” *Commentarymagazine.com*, June 2010, <http://www.commentarymagazine.com/viewarticle.cfm/turkey--from-ally-to-enemy-15464> (accessed June 20, 2010).

⁶⁰ Tūr “Turkey’s Changing Relations”

region. Because Kerkuk reflects the nationalist ambitions of the Kurds, Kerkuk's transformation into the capital of an independent state of Kurdistan could have a dramatic impact on separatist Kurds living in Turkey. On the other hand, the oil-rich city of Kerkuk is important for the Iraqi Turkmen population because any demographic change in the region is likely to turn into an ethnic civil war. Thus, the recent developments in Iraq related to Kurdish nationalism and questions over the status of Iraqi Turkmen risk dragging Turkey into an 'Eastern crisis.'

The preservation of Turkey's south-eastern border became the ultimate security aim throughout the 1980s and 1990s because of unabated PKK terror. Consequently, in the mid-1990s, Turkey found itself in an armed and bloody struggle with the separatist PKK. As Drorian argues, "during much of the 1990s, Turkey confronted an armed conflict in its Kurdish dominated southeast region."⁶¹ By launching this terror campaign, the PKK challenged the unitary state. Although in the beginning, this was more of an external security issue, in the course of time, the discrepancy between external and internal security became blurred so far as the massive threat posed by the PKK was concerned. Kurdish nationalism has become one of the greatest challenges and threats to Turkey's national unity and integrity. The 'Kurdish issue' and the PKK are often seen as identical by the TAF, and defined as a 'terror problem.' The AKP government, however, emphasizes a distinction between the two, with the former being considered a problem of 'democracy' and 'citizenship,' while the latter constitutes a threat to the nationalism and territorial integrity of Turkey. This debate has brought about a new discourse on the so-called 'democratic overture' as advocated by Erdoğan.

As regards Turkey's security concerns on its northeastern borders, the southern Caucasus and the Caspian region are important for both regional and sectoral reasons. Firstly, the region is home to the largest reserves of oil and natural gas after the Persian Gulf reserves. This increases the importance of the region in terms of energy interdependence. Secondly, lying at the heart of west Asia, the region's strategic proximity to the Turkic world is critical, even without its oil and gas resources. Diplomatic dialogue with the Muslim and Turkic community in the region has become even more vital during the AKP era. Central Asia is surrounded by nuclear states, namely Russia, China, India, Pakistan, and Iran. This nuclear capacity represents an external threat because the region is a hub of instability, with severe existing as well as numerous potential ethnic and sectarian conflicts. What happens in the south Caucasus, the Caspian region and generally in the Central Asian Turkic countries, affects significantly the Eurasian politics of Turkey, and thereby also the Americans, Europeans and Russians.

Turkey's security concerns in the Caucasus and Caspian area are two-fold. Firstly, Turkey acts as a military security actor (i.e. in the US-led NATO

⁶¹. Drorian, "Turkey: Security, State," 256.

Operation Enduring Freedom in Afghanistan), and acts diplomatically to resolve cross-border tensions in the region. Turkey's military presence in the region, along with western allies, has given it a chance to improve and intensify relations with other Central Asian countries, including Afghanistan and Pakistan. Turkey has exerted strong efforts to support and enhance political stability in the region. Secondly, besides this hard security role, as a soft-power actor, Turkey has established military contacts with, and provided assistance to, most of the countries of the region, in particular with Azerbaijan, Uzbekistan, Turkmenistan, Kazakhstan and Kyrgyzstan, inhabited by people of Turkic origin. As the Caucasus plays the role of a bridge for relations between Turkey and Central Asia, Turkey's potential to grow as a regional power has more come to the fore. For example, in the Caucasus, during the Russia-Georgia conflict in 2008, Turkey made swift moves to reach out to both parties in an attempt at conflict management.⁶²

Turkey and Russia have high stakes in stability in the region. However, the preservation of the status quo characterized by conflict, divided and obstructed communication network and trade embargoes, could hamper stability. The link between regional stability and conflict resolution is indispensable. The CSCP has further brought about the understanding for the first time that good Turkish-Russian relations contribute constructively to the solution of regional conflicts in the mutual neighbourhood. Furthermore, it also reminded that regional responsibility and sense of ownership from insiders have been crucially missing in the past. Stability and development can be only achieved by integrating internally the region and opening it up to the world outside. Economic pluralism which will open the markets of the Southern Caucasus countries to international competition will be the key for political stability.⁶³

Turkey's security concerns in the South Caucasus rely on dialogue specifically with two countries: Azerbaijan and Armenia. Azerbaijan has always been Turkey's natural ally with cultural, historical and strategic importance. Turkey's soft and hard power potentials have contributed to the deepening of ties with Azeris on various occasions, such as dealing with the Nagorno-Karabakh issue between Armenia and Azerbaijan, providing technical and cultural assistance, and counterbalancing Russia's influence. Even the Flag Crisis in October 2009 showed that Azerbaijan and Turkey had no alternative to a policy based on mutual cultural, economic, historical and political interests, as both countries confirmed that they consider each other as strategic partners.

⁶² Burcu Gültekin Punssmann, "Turkish-Russian Rapprochement and the Security Dialogue in the Black Sea-South Caucasus Region" *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-first Century*, Ebru Canan-Sokullu (ed) Maryland: Lexington, 2013), 173-186

⁶³ Ibid.

In contrast with the Azerbaijani case, Turkish–Armenian relations have historically been stagnant. Though Turkey was one of the first countries that recognized an independent Armenia in 1991, bilateral relations lacked a formal dialogue especially after the official closing of the Turkish–Armenian border in 1993. Since then bilateral relations have traditionally been characterized by conflicting official positions regarding the history of Turks and Armenians. By 2002, bilateral official relations had re-started, with Erdoğan actively supporting dialogue with Armenia to repair bilateral relations. In particular, a new official dialogue, implemented by Foreign Minister Davutoğlu’s office for reconciliation between Turkey and Armenia, encouraged a rapprochement.

Energy supply has become another significant security issue that reinforces Turkey’s position in Caucasian regional economic security puzzle. Owing to the vast oil and gas reserves in the Caspian basin, Turkey’s interest in these energy sources is indispensable. While pursuing its own interests in seeking energy sources and energy security, Turkey has tried to avoid any form of conflict or antagonism with regional energy giants, such as Russia, Azerbaijan and Iran. Regarding energy security, it is in Turkey’s interest not to alienate these countries. Moreover, especially, in recent years, the issue of securing supplies through diversification of oil and gas fields has come to dominate the transatlantic agenda. In this respect, the EU’s neighborhood, the Caspian area and the Middle East are likely to become major energy sources, in which Turkey’s position as an energy corridor will become prominent.⁶⁴

Transatlantic partnership revisited

Relations with the US have always been a central dimension of Turkey’s foreign and security politics. Both countries’ security priorities have long been strongly interdependent, with Turkey acting as a ‘strategic partner’ to the US since the end of World War II. In the strategic environment of the Cold War years, this relationship proved a reliable and enduring one, despite occasional periods of stagnation. The first Gulf War, in 1991, opened a new phase in relations, where Turkey indirectly yet actively participated in the US-led war against Iraq. Turkey offered the US a settled partnership and arbitration in a region of turmoil surrounding Turkey, which met the primary interest of the American security calculus. Regions like the Balkans, the Caspian basin, the Middle East, and Eastern Mediterranean have been at the nexus of American and Turkish regional security strategies. During the post-Cold War era, Turkey and the US co-operated over a number of security issues therein. As President Clinton officially declared, and as shared by the Obama presidency, Turkey was a ‘strategic partner’ of the US in the 21st century.

⁶⁴ Özgür Ünal Eriş, “Energy Security and Turkey in Europe’s Neighborhood” *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-first Century*, Ebru Canan-Sokullu (ed) Maryland: Lexington, 2013), 187-200.

The post-Cold War period witnessed enormous transformations in the scope of security priorities, prospects, and challenges for the two countries. Both have suffered significantly from terrorism and cooperated in counter-terrorism. During the wars in Afghanistan and Iraq, Turkish support became crucial for the US policy of containing the Taliban and Saddam regimes, respectively.⁶⁵ Unsurprisingly, this relationship was not a problem-free one. Rejection by the Grand National Assembly of Turkey of the proposal to allow 62.000 American troops to move through Turkey to open a northern front in Iraq caused a temporary breakdown in Turkish–American security relations.

The weight of the transatlantic pillar for Turkey’s security interdependence is thus undeniable. Though the Iraqi War harmed the relationship between the US and Turkey, the success of a secular and democratic Turkey retains a special importance for American foreign policy. As Obama stressed, the new US foreign policy is to enlist and empower dialogue with Turkey. However, while it was explicitly pronounced that Turkey’s leadership role in the region is undeniable and Turkey’s proactive policies in the region is applauded, the US administration recognizes the importance of burden-sharing and cooperation in a range of security issues, such as Turkey’s conduct of peace talks between Syria and Israel, Turkey’s intermediary role between the US and Iran, or allowing the US troops to transit Turkish territory and to pass through Turkey on their way out of Iraq, in line with the US’s military withdrawal plans. Clearly, the Obama administration has been endeavouring to make a change in American foreign policy by improving relations with the wider Muslim world. From the perspective of the Obama administration, the US needs to reconstitute its alliances and regain lost prestige; otherwise, American vital interests in the region (including political control of energy resources and Israel’s security) will be in jeopardy.”⁶⁶

Turkey’s security concerns and challenges have historically been critical and immediate for the Euro-Atlantic partners. Turkey has always been a “pivotal country”⁶⁷ and a faithful transatlantic ally. Not only has it been a traditionally pro-American country, it has also embraced its potential EU membership with a series of reforms that have fundamentally changed the political and economic nature and face of Turkey.⁶⁸ In terms of the security equilibrium, the EU is perceived by some circles in Turkey as a force to balance an overpowering American hegemony, and conversely the

⁶⁵ Canan-Sokullu, “Introduction: Debating Security”

⁶⁶ Emre İşeri, “Security Challenges of Turkish-American Relations in the Post-Bush Era” *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-first Century*, Ebru Canan-Sokullu (ed) Maryland: Lexington, 2013), 205-218

⁶⁷. Robert S. Chase *et al* “Pivotal States and US Strategy,” *Foreign Affairs* 75 (1995): 35–51.

⁶⁸. Dannreuther “Europe and the Middle East,” 140.

US partnership has been considered as support *vis-à-vis* ambivalent Turkey-EU relations. As far as military security is concerned, the European security architecture should be examined with reference to Europe's internal defense institutionalization as well as the NATO command. One of the long-lasting projects of the EU has been the construction of a foreign and security policy, ever since integration deepened. The end of the 1990s introduced concretely this new dimension into the European security context, through the European Security and Defense Policy (ESDP). The roots of the ESDP lie within NATO's concept of a European Security and Defense Identity (ESDI) as well as in the Common Foreign and Security Policy's (CFSP) long-term goal of a European security and defense policy, which might lead to common defense. The second pillar—the CFSP—of the Maastricht Treaty established the ESDP with the purpose of promoting integration in the security and defense fields. That is, the development of the ESDP was a result of the objective of strengthening the EU's capacity for action in the fields of conflict prevention, crisis management and humanitarian tasks. By definition, where NATO as a whole is not engaged, the EU is determined to launch and conduct EU-led military operations in response to international crises.

However, in bearing shared security needs in a foreign policy environment replete with controversies and challenges, the CFSP and the ESDP fall short of responding single-handedly to challenges, and cannot respond adequately to multi-focused global and regional challenges. Given this situation, Turkey has offered itself as a security corridor to contribute to facing these challenges, using both its military and soft-power potentials. Some critics argue that Turkey has played its trump card “to try to exert leverage on the EU, both in terms of its own application to the EU and for greater representation with ESDP.”⁶⁹ If Turkey were to contribute militarily to a military operation it ought to have the same rights as other contributors. In exchange for not being given the same rights and obligations as the EU member states, and being squeezed out of policymaking and decision-making forums, Turkey threatened to veto the unrestricted EU use of NATO planning capabilities.

Turkey's main security concerns related to the implementation of the European Rapid Reaction Force in Turkey's immediate area of interest – Cyprus and the Aegean Sea. When projected at the NATO level, this would have implications for NATO capabilities in the form of divisions and fragmentation in NATO decision-making and policy implementation. This is because one of the big issues of EU-NATO relations has been Turkey's demand for

⁶⁹. Trevor C. Salmon, and Alistair J. K. Shepherd, *Toward a European Army: A Military Power in the Making?* (London: Lynne Rienner, 2003), 176.

representation during all ESDP discussions on security matters. Turkey's concerns were resolved after extensive political pressure by various EU members and the US at the Copenhagen European Council through the Berlin Plus arrangements. The fact that Turkey lifted its veto over the use of NATO assets and capabilities proved Turkey's final support for the development of the ESDP that supplemented and strengthened the trans-Atlantic partnership. In response, the ESDP would not affect Turkey's security interests in the region.

Today, with the emergence of new security challenges, Turkey serves as a regional contributor to the security within the European security complex, a combination of nation-states as well as regional actors. It reflects the security interests of each entity and it is assumed that their security interests are nested with each other. Enlargement of the EU has granted new momentum to the complex, and has led to security revisions for the EU as prospective members incorporate international peace and conflict resolution strategies and democratic principles. For instance, on the national level, Turkish membership of the EU is entrenched in the Member State positions, *inter alia*. In particular, the CFSP and ESDP are policy areas where Member States' national interests play a central role. Individual positions regarding the question of Turkey's EU integration bid also show variations. While Turcoenthusiasts like the United Kingdom and Italy take the lead to support integration in political, economic, and foreign and security policies, concerns and objections to Turkish membership drift from Turcoapathetic towards Turcoskeptic camps. There has been a growing sense of Turco-skepticism since the last two enlargements in 2004 and 2007, in relation to the sense that the EU has reached its geographical and cultural limits.⁷⁰ That is, Turkey should be excluded from this entity, defined by Judeo-Christian roots rather than by the secular universalist values of the enlightenment. As the integration progresses, new sources of security challenges emerge which may require substantial institutional restructuring in the security policies of the EU.

Turkey can be a key asset assisting the EU to fulfill two of its main strategic aims: first, to maintain its character as a security community through an improved and better functioning ENP; second, to enable the ENP to provide a more effective solution to the EU's energy security problem.⁷¹ This contribution is not only important for European interests but also in line with the foreign policy priorities of Turkey, which aims to be an influential regional power through the constructive relationships it builds with all of its neighbours.

⁷⁰. Ebru Canan-Sokullu, "Turco-scepticism and Threat Perception: European Public and Elite Opinion on Turkey's Protracted Membership," *South European Society and Politics* 16, no. 3 (September 2011): 483–97; Ebru Canan-Sokullu and Çigdem Kentmen, "Public Opinion Dimension: Turkey in the EU?: An Empirical Analysis of European Public Opinion on Turkey's Protracted Candidacy," in *A Sisyphean Story: Fifty Years of EU-Turkey Relations (1959-2009)* ed. Armağan Emre Çakır (London: Routledge, 2011), 105–31.

⁷¹ Ünal-Eriş, "Energy Security and Turkey"

Turkey's presence in security calculations in European neighborhood – the Balkans - points to another region where both parties' interests are vested. Since the wars of the 1990s, security challenges in the Western Balkans have shifted from a military-oriented hard security domain to the domain of soft security. In the post-Kosovo War period, Balcer argues, the most serious challenges to regional security are organized crime and, to lesser extent, religious and nationalist extremists who are prone to violence.⁷² The weak states of the region hamper the ability successfully to fight these challenges. As a country with historical, social, economic, cultural and security stakes in the region, Turkey's contribution to regional stability has been instrumental in serving also its own interests in the region. At the same time, Turkey acts in cooperation with international actors, such as the EU and the USA, using bilateral and multilateral diplomatic instruments to stabilize the region.

Concluding Remarks: Perceptions Of Security Challenges In High Politics

This study offered a synopsis of Turkey's contemporary security agenda with reference to major internal and external security challenges in an era of uncertainty and swift transformation in global politics and local dynamics in the 21st century. Conceptual studies should seek to describe the challenges and opportunities that Turkey is encountering in the international, regional and national environment at a time of extraordinary flux. This study points to the need to further elaborate an overall evaluation of Turkey's political affairs, both domestic and foreign realms, and to trace a critical conjuncture of its transatlantic relations, actorness in the Middle East, the Caucasus and Central Asia, and its bid for full membership in the EU within the high-politics-driven security context.

However, what is left untouched in the literature of security challenges in Turkey is the relevance of perception of security challenges at mass public level. Security and democracy nexus is necessary component of a constructive and peace-oriented foreign policy. Turkey's post-Cold War foreign policy orientation in relation with neighbors and transatlantic partners urged a redefinition of the notion of 'security'. This ambition has always been analyzed with reference to state actor and preferences of political elite – in the case of Turkey traditionally military-bureaucratic elite. As equipped with political power, technical expertise, and economic, social or cultural capital they play very significant political, economic, social and cultural roles. Political elites have a crucial role in the process of 'imagining' a new community and politics within which they operate. Other elites (military-industrial, corporate, economic,

⁷² Adam Balcer, "Turkey as a Stakeholder and Contributor to Regional Security in the Western Balkans" *Debating Security in Turkey: Challenges and Changes in the Twenty-first Century*, Ebru Canan-Sokullu (ed) Maryland: Lexington, 2013), 219-236

governmental, bureaucratic, social, cultural) also play an important role in alliance with political elites to help develop and sustain such a new vision. However perceptions and preferences of non-state actors should also be included in an analysis of security politics.

Conceptually, popular perception of 'challenge' needs to be examined through a three-layered context: (i) when 'challenge' encompasses individual's perception of challenges to his or her personal well-being (both economic, social, physical etc.), the subject matter of threat is the individual himself. Decision-makers need to satisfy the individuals' personal security needs. (ii) when the subject matter of challenge is 'nation' individuals perceive that their country encompasses perils addressed or directed to the country within which they live and are sheltered, carry out economic activity and obtain a social environment (iii) Challenges directed to the state of order in international system that may indirectly or directly – albeit not immediately – affects individual's life. In conclusion, in study of security challenges public opinion has been recognized as an 'essential domino' of not only of domestic policies but also of foreign and security policies. In response to public attitudes towards international challenges, Turkish policy makers should become more cognizant of conjectural changes, such as the fact that international legitimacy is a *sin a qua non* of foreign military operations, counter-terrorism requires strategies other than law enforcement and military force, transnational organized crime should be responded collectively, and population movements have become subfields of internal security as well as foreign policy. Especially, an unprecedented importance should be attached to what public thinks, prefers, and perceives not only during election periods but also on certain foreign and domestic policy issues.

TURKISH FOREIGN POLICY FOR A NEW REGIONAL ORDER

Alessia CHIRIATTI,

Universisty. For Foreigners Of Perugia

alessia.chiriatti@gmail.com

Federico DONELLI,

University Of Genoa

federico@donelli.i

Turkish foreign policy and the challenge of Syrian Crisis: From the Status Quo to a New Regional Order

Abstract

Turkish – Syrian relationships, declined between the two crisis of 1998 and 2011, represent one of the principal challenge to Middle Eastern stability, in particular in front of the sectarianism accentuated, inside the civil society, by the ongoing situation. The paper has the aim to explain the new direction in Turkish foreign policy during the last decade, in front of the influence of the civil society in the domestic dimension, and to analyze possible challenges to the construction of its regional power capacity after the so-called Arab Springs.

Keywords

Turkey – Syria – Davutoğlu – Foreign Policy - Central Country Theory

Introduction

Since the rise of the AKP government in 2002, Turkey's foreign policy has followed the guidelines theorized by Professor of International Relations as well as the current Foreign Minister Ahmet Davutoğlu in his geopolitical theory published in 2001: *Strategic Depth - The International Position of Turkey*⁷³. The new course of foreign policy developed by AKP government has allowed Turkey to repose itself strategically, regaining international centrality through an active policy. Moreover, Turkey seems to have abandoned its previous predominant aim of accession in EU: the country is now interested in the research of a new space of geopolitical representation, through ancient Middle Eastern routes, playing an important role also in Black Sea and encouraging interdependence between countries that had remained separated by Cold War.

⁷³ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*, (Istanbul, Küre Yayınları, 2001).

This attitude is evident even considering the approach that Turkey demonstrated during Arab Spring in Libya in 2011 and the post-Gaddafi period.

This new dynamism, in addition to increasing Turkish influence in different regions (multi-directionality) and its relevance within international and regional organizations (multi-dimensionality), marked a break with the traditional approach, cautious and isolated held in previous decades, as result of deeply held Kemalist's convictions⁷⁴. The new approach promoted in the last decade, however, has undergone a new change as a result of the Arab riots that, starting in Spring 2011 and still upset, redesigned the entire Middle East context, forcing Turkey, as well as other actors regional, to review and adapt their policies. The drama of some unresolved crisis situations, Syrian civil war above all, has accelerated the adoption of a phase 2.0 of its geopolitical setting by Davutoğlu and Turkish policy makers.

1. The “Central Country Theory”: for a new Turkish regional order

The traditional approach of Turkish foreign policy has been based for more than fifty years on two key principles promoted by Kemalism: from one side the maintenance of order and the internal balance; from the other the alignment with Western positions⁷⁵.

Influenced psychologically even before politically by the so-called Syndrome of Sèvres⁷⁶, Turkey kept a wary attitude to the outside world, particularly against the former Ottoman territories (Middle East, the Balkans), judged less civilized, without any threats to the stability and national security. The contracted vision of policy makers and Turkish diplomacy, shaped by years of Kemalist indoctrination, represented - according to Ahmet Davutoğlu - an important limitation for the country in the balance of the post-Cold War, when the United States unipolarity created new opportunities for emerging regional powers, including Turkey, that were able to expand their own spheres of influence. According to the Turkish minister one of the major mistakes of the Kemalist foreign policy has been to ignore the relations with the States born in the former Ottoman domains⁷⁷. Accordingly, Davutoğlu advocated for radical

⁷⁴ Aziz Enhaili, "La Pax ottomana: Une politique en direction du Moyen-Orient et de l'Europe?," *Moyen-Orient*, 9, (Janvier-Mars 2011).

⁷⁵ Alexander Murinson, "The strategic depth doctrine of Turkish foreign policy," *Middle Eastern Studies*, 42/6, (2006). About Turkish foreign policy see also: William Hale, *Turkish Foreign Policy, 1774-2000*, (London: Frank Cass Publishers, 2000).

⁷⁶ The "Sèvres syndrome", "Sèvres-phobia" or "fear of dismemberment", is the fear of a territorial dismemberment by foreign powers, which inevitably influenced the first sixty years of the Republic which convincing Mustafa Kemal Atatürk to put national security as the first objective of his policies.

⁷⁷ Ömer Taşpınar, "Turkey's Middle East Policies: between Neo-Ottomanism and Kemalism," *Carnegie Papers*, 10, (2008), 14.

transformation in Turkish foreign policy, capitalizing on the historical-cultural heritage of the Ottoman Empire⁷⁸.

Turkey's geopolitical centrality has begun to develop with the rise of the AKP and has defining new directions in foreign policy, characterized by an increasing autonomy. Davutoğlu, in theory before and practically then, wanted to overturn a number of established positions and to reinterpret the Sèvres syndrome in a positive way: no more reason and justification for greater detachment from the domestic affairs of those states born from the collapse of the Ottoman Empire, but the main way to re-establish friendly relations and to increase Turkish influence in those areas.

The political turning point, marked by the moderate Islamist party's election victory, ushered in a new phase of foreign policy, facilitating the gradual overcoming of alienation from the neighboring countries⁷⁹. This doctrine, focused on the rhetoric of "meeting of civilizations" is aimed at transforming Turkey from a peripheral state to a pivotal actor, firstly in the regional context and secondly in the global one⁸⁰. This approach has also changed relations with the West, thanks not only to a western oriented behavior, but also to a more neutral guidance with the Islamic world. What now prevails is the idea of a Turkey able to mediate between the two worlds (the West and Islam), and able to become their joining link⁸¹.

Following the directives of Davutoğlu, in particular, the constant reference to the peculiar historical and geographical centrality (Central Country Theory) that Turkey has inherited from centuries of Ottoman Empire, Turkish policy-makers have begun to develop a new political strategy and rhetoric, defined as neo-Ottoman, able to legitimize the recovery and strengthening relations with neighboring countries on the basis of economic interests and affinity long ignored or silenced, including religion and the common Ottoman past. The most famous and tangible demonstration of the change in foreign policy promoted by the AKP governments is represented by one of the founding principles of the "central power strategy", known as "zero problems with neighbors". It can be simply interpreted as the progressive removal of suspicious and hostile relations with neighboring States, and more generally with all those adjacent countries of the region, through the peaceful resolution of disputes and the possible factors of tension. Although the term appears abused and, in many cases, has been inappropriately used to define the whole Turkish foreign policy,

⁷⁸ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*, pp. 52-83. Cit. in Ali Erken, "Re-imagining the Ottoman past in Turkish politics: past and present," *Insight Turkey*, 15/3, (2013).

⁷⁹ Aras Bülent, "The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy," *Insight Turkey*, 11/3, (2009), 4.

⁸⁰ Taşpınar, "Turkey's Middle East Policies.."

⁸¹ Metin Heper, "The Justice and Development Party Government and the Military in Turkey," *Turkish Studies* 6/2, (2005).

it represents only one of the principles that form the complex geopolitical setting of Davutoğlu, defined as a strategy of "Central Country" or "central power". The so-called Arab uprisings, erupted in spring 2011, represented an important test for Turkish foreign policy: Turkey has sometimes appeared confused about the decisions to be taken and without any power to face democratic waves. These factors have awakened Turkish leaders from dreaming of rediscovery grandeur, highlighting however a general inability to manage and direct the democratic transition in countries of great importance for the stability of the Middle East, Egypt and Syria over all. The limits shown by the Turkish strategy and the simultaneous emergence of new challenges, has led to a revision of the Davutoğlu's "Strategic Depth", opening, at the same time, strong debate among analysts and scholars concerning the alleged failure and sunset of "zero problems" policy. This latter could be considered from an eminently inter-state point of view, even though it has proved to be ineffective in stopping or at least in diminishing the drama of the Syrian crisis and in influencing of Assad's regime choices. Analyzing the principle of "zero problems" in a broader way, one of the peculiarities of this politics resides in its transnational character whose development was facilitated by the progressive integration into the Turkish foreign policy of several components from the dynamic civil society. These components operate in different regions and in a variety of fields (economic, cultural, humanitarian, religious), in a strictly complementary governmental action. In recent years this ability to intervene has allowed Turkey to gain international credibility as a mediating force and intervention in different crisis situations (Somalia, Afghanistan, Syria) following another important principle in the country's central doctrine, that is the right balance between security and freedom.

An important component of the new course of Turkish foreign policy is the complementarity of purpose and initiatives between the government and the Islamic civil society: it reflects in the international field between public and private actors the principle defined by Davutoğlu as 'total performance' for a foreign policy, involving all the political and socio-economic components of Turkey, from universities to trade associations and humanitarian NGOs⁸². The religious character represents a common denominator between the Turkish- Islamic NGOs actions in international field and some government agencies, over all the TİKA (*Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı*)⁸³. It is important to notice how the initiatives of the Turkish Islamic NGOs, most of which are affiliated to the UNIW (Union of Non-Governmental Organizations of

⁸² Aras Bülent, "Turkey's Mediation and Friends of Mediation Initiative," *TEPAV Turkey Policy Brief Series*, 26 November 2012, http://www.tepav.org.tr/upload/files/13539337801.Turkeys_Mediation_and_Friends_of_Mediation_Initiative.pdf (e.t. 11.11.2013)

⁸³ The Cooperation and Development Administration of Turkey.

the Islamic World⁸⁴), are in total synergy with Davutoğlu's vision. The NGOs' members consider Turkey not only able to have the geo-political ability to stand as a leader of the Muslim world, intended as *umma* (community of believers) without precise geographic boundaries, but also holder of the moral responsibility arising from its historic role. These organizations, through the export of the Turkish model made possible by the increase of the instruments of soft power and by the recovery of ancient historical and cultural ties, consider Turkey as a potential guide for the creation of a united front of Muslim states. The fast progressive involvement shows the implementation of the total performance as proposed by Davutoğlu, offering a Turkish model of intervention and mediation in crisis situations. The involvement of civil society is important in a Turkey's model of mediation because it allows the establishment of a greater empathy with the indigenous, making easier the meeting and mutual knowledge. It also recalls the dialogue thesis that argues that Turkey, for certain historical and geographical reasons, is a unique country with the capacity to link various different zones and actors⁸⁵.

The ability to branch relations with society (people to people), in many cases bypassing governments, has allowed to strengthen ties directly with people, element that is crucial in supporting unconditionally and that was given by the Turkish government to pro-democracy movements of the different Arab streets. A choice dictated by different perspective (whereas previously the goal of establishing a regional order passed through an increasingly close relationship with the governments) today, the nature of relations between the regimes and their societies is the true keystone of the new regional order, especially for the consequences that precarious balance internal to a single State can have on others, including Turkey⁸⁶.

Another innovative element introduced by Davutoğlu in Turkey's foreign policy is the religious dimension, not only in a practical and concrete level but also at ideological and rhetorical ones. The main idea of this approach is that AKP doesn't consider anymore Islam as a destabilizing factor as in Kemalist ideology, but as a unifying factor, a common denominator (*ortak payda*) among populations of the neighboring regions.

⁸⁴ The largest group of Muslim non-governmental organizations in the world.

⁸⁵ Gokhan Bacik, "The Turkish Thesis: Dialogue among Civilizations and Linguistic-Operational Corridors," *Journal of Global Initiatives*, 4/2, (2009), 151.

⁸⁶ Şaban Kardaş, "From zero problems to leading the change: making sense of transformation in Turkey's regional policy," *Turkey Policy Brief Series* (TEPAV), V edition, 31 August 2012, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1346423043-0.From_Zero_Problems_to_Leading_the_Change_Making_Sense_of_Transformation_in_Turkeys_Regional_Policy.pdf (e.t. 13.11.2013).

2. A case study: the impact of Syrian "civil war" on "zero-problems" doctrine

A specific example of how regional order could be influenced by the gap between the regimes and their societies is the relationship between Turkey and Syria, in front of two different cases: the war in 1998 and the ongoing situation. The first, in fact, arrived after a period of pacification between the two States, exploded cause sectarian concerns and for a sum of burning and unsolved questions. It was followed by another period of pacification, occurred during the last decade, which have coincided with the AKP arrival on government. This break was at the end interrupted by the explosion of revolts in Syria in 2011, exacerbated by the frictions on the borders with Turkey. After the eruption of riots in Damascus, Ankara tried to resolve the emergence, firstly strengthening ties and diplomatic relationships with civil society, then contesting the antidemocratic Assad's regime⁸⁷. Claims of sectarian issues, which further divide neighbor populations, now challenge the entire Middle Eastern regional order.

2a. Previous remarks: 1998 and the Adana Accords

A first Turkish – Syrian crisis erupted in October 1998: it was a landmark in the post – Cold War Middle East policy⁸⁸. On 20th of the same month 1998, Adana Accords⁸⁹ signed the end of the struggle. The core of the agreement dealt with the no-support from Syria to PKK, recognized as a terroristic organization. Damascus had also to expel Ocalan, to arrest its militants, to cease to give economic support to them and to extend cooperation with Turkey against PKK. Since 1971, Turkey has in fact to face with this terroristic organization, rooted in several contests: from inside, by an economically undeveloped southeast region in an effort to carve out an independent Kurdish state, even if it was not supported by the majority of Kurdish population in the west of Turkey; and from outside, because PKK is sustained by regional neighbors⁹⁰ in various degrees to extract different concessions from the Turkish State. According to Ankara, Syria has used PKK to pressure it to be more forthcoming about the waters of Tigris and Euphrates rivers, both originating in Turkey. The second problem in the relationship between Turkey and Syria, beside the presence of PKK, is in fact water⁹¹. In 1998, Turkey posed a peace initiative for the Middle East aimed at

⁸⁷ Turkish government, at the beginning of Syrian revolts, didn't want Assad's destitution: it was rather oriented to the formulation and the application of democratic reforms.

⁸⁸ Mahmut Bali Aykan, "The Turkish – Syrian Crisis of 1998: a Turkish View," *Middle East Policy*, 6/4, (1999).

⁸⁹ After 1998 war, Turkey and Syria signed an Agreement, the Adana Accords, effectively ending Syria's hosting of the Kurdistan Workers Party.

⁹⁰ Abdullah Ocalan was in Syria since 1979.

⁹¹ According to Economic Cooperation Protocol, stipulated on July 17th, 1987, Turkey had to release at least 500 cubic meters of water per second to Syria. Syrian fear was about

cooperating regionally for stability. After tottering attempts by diplomacy to resolve situation, also with the intervention on United Nations, the two states gained Adana Accords. As a result of this crisis, Öcalan left Syria, but it was still debatable whether Turkey had been able to achieve the objectives it was seeking in its policies on dealing with the PKK. This latter accelerated the process of its politicization, thus entering in the international political agenda. Turkish – Syrian relations began to improve at a slow but steady pace after the Adana Agreement⁹². With Turkey represented at the Hafez's funeral at the highest level in 2000 and with Bashar al-Assad displaying maximum hospitality to his Turkish host, it became clear that there would be no radical change of leadership in Damascus.

Although Turkey had defeated the PKK militarily, it was still grappling with the Kurdish question, while the water issue still had not been resolved. Like in October 1998, also nowadays, with the recent crisis, Turkey waited so long to act: it had not been able, in fact, to turn its position into an advantage in dealing with the balances in the Middle East.

2b. A new proof for Turkey: the ongoing situation

At the distance of more than ten years from Adana Accords, the relations between Damascus and Ankara totter as never has happened after the explosion of Syrian civil war in 2001: at a first stage, Turkey tried to negotiate with Syria, using the favorable position of “intermediary”, gained also during the last decade characterized by peaceful relationships between Ankara and Damascus and by the attempt from Turkey to find a negotiation to the frictions between Syria and Israel. Turkish position had no result: this behavior discouraged every possibility of conflict prevention or resolution. Assad was stubborn to continue on his own way, and repressions had constrained Turkey to take position against Damascus. When Syrian conflict exploded, Turkey tried to make a common cause with Saudi Arabia, in order to bring a new regime in Damascus, with a particular attention for the religious factor. As the violence in Syria escalated, conservative Sunni party in Turkey didn't accept the massacre of insurgents and civilians committed by mostly Alawi. Ankara has provided aids and funds to them and had opened sanctuaries inside Turkey for Free Syrian Army. After the incident occurred to the Turkish military jet in June 2012⁹³, the two countries

the development of Southeastern Anatolia, a project for agriculture and industry with 21 dams and 17 hydroelectric power plants on the Euphrates and Tigris and their tributaries during the early 2000s.

⁹² Baskin Oran, *Turkish Foreign Policy 1919-2006, Facts and Analyses with Documents* (Salt Lake City: The University of Utah Press, 2010), 867-868.

⁹³ On 22 June 2012, Syria shot down a Turkish Air Force near the border with Turkey. The Syrian military declared the jet had violated Syrian airspace. However, Turkish President Abdullah Gül had not confirmed this.

came to the breakthrough of the war. But, if Syrian conflict is only a part of a larger regional geopolitical mosaic, Turkey has obviously to face with sectarian spirit.

The roots of the turmoil in Assad's state, called the "struggle for Syria", are embedded to a large extent, both on internal and external sides, to weak the country from an institutional point of view: this includes difficulties faced by Syria's regime in establishing and maintaining a political center capable of imposing its authority over the divided population and of widening gap between urban areas, countryside and peripheral regions⁹⁴. While Free Syrian Army⁹⁵ resistance has caught in the grips of regime's strongholds, the situation inside is quite fragmented, from a social, political and military point of view, even on the eve of a probable USA intervention against the Assad's regime. Since the explosion of revolts in Syria on March 2011, Ankara had to face with a scenario of a potential regional crisis. Furthermore, its own internal security, cause of the presence of refugees and of sectarian struggle, was (and is still now) constantly threatened. Erdoğan and Davutoğlu had, on the first time, exhorted Assad to listen to the request of the population, since when first military operations on the borders constrained Turkey to appeal to art. 5 of NATO, while international community didn't take a position, cause of the Chinese and Russian veto. The AKP and its leader Erdoğan had been for long time in a tricky position: Davutoğlu had invested much of his credibility on the peaceful relationship with Syria. The personal relations of the Turkish Minister of Foreign Affairs with Syrian establishment, but also the Hamas leadership, based in Damascus, had been an important element for the affirmation of Turkey as a "Central Country" for an European, Western, and more dynamic politics. Davutoğlu was optimist in this sense, because he said that "a new Middle East is born" and that Ankara "will be the owner, pioneer and servant" of that new Middle East.

Unfortunately, the Geneva II Conference on Syria, ended on January 2014, had produced neither an agreement on confidence-building measures or allowing aid to besieged areas in Homs, nor a solution to the conflict. During the talks, Syrian government had rejected Syrian National Coalition (SNC) demands for President Assad's removal from power and creation of transitional government. Now, the new test will be with summer 2014 election. Violence and starvation escalated systematically: clashes between Islamic State of Iraq and the Levant (ISIL) and other groups intensified after Islamic Front (IF) accused the first one, on 1st January 2014, of killing popular rebel commander and being worse than Assad regime. Mot of Idlib province and towns of Aleppo city are controlled by opponents of ISIL gained, while Syrian Observatory for

⁹⁴ Eyal Zisser, "The Struggle for Syria: Return to the Past?," *Mediterranean Politics*, 17/1, (2012).

⁹⁵ It is the main armed opposition, since the explosion of revolts that struggle against Bashar al – Assad's regime, born in 2001 from deserters of Syrian regular army.

Human Rights 23 Jan estimated nearly 1,400 killed in rebel infighting since beginning of month and UN received reports of “mass executions”. The threat of chemical weapons use remains high: on 8th January, Syrian government reported 2 rebels attacks on chemical sites. From its own side, Ankara had probably overestimated also the Assad’s ability to remain in power. As Laskaris stated⁹⁶, the “zero-problems with neighbors” has showed its weaknesses when Turkey decided to employ coercive means along with soft power to achieve its goals, lacking the capacity to use its role of mediator in regional conflicts. Moreover, one factor that it is important to underline is related to influence of others state actors in accordance with their interests in the region: first of all, Gulf States offer a support to the Syrian opposition; additionally, the rivalry between the U.S. and E.U. on the one side and Russia and China on the other splits the real possibility to resolve the war on an international level of analysis, and limits Turkey to promote its influence and succeed on its regional goals.

Preliminary remarks

Even if Syrian crisis is far to be resolved, Turkey’s behavior in front of the emergence is moved by two different guidelines: one more strategically devoted, in order to defend its territorial borders and the regional stability; from the other side, the cohesion with an extended and more comprehensive society remarks the multidimensional and multidirectional attempt to construct a foreign policy far from the Turkish traditional approach. Considering the failure of the principle of “zero problems” in the light of recent regional developments would be like ignoring that the result it is instrumental in creating links not at governments levels but among people. Observing it from another perspective it can be said that this principle was conceived as zero problems with neighboring populations regardless of the type of regime, not only is still valid, but potentially allows Turkey to maintain a leading role in future regional arrangements. The decisions taken in the past two years by the Erdoğan’s government show how the zero problems has not been shelved and declassified as failures, but, there has been a gradual adaptation to the new conditions of regional context, reaffirming also its validity and the will to pursue its Central Country’s doctrine.

The removal of Egyptian President Mohammad Mursi reminded the Turkish military memorandum of 1997, which increased in Erdoğan’s mind the fear of an army’s revival stimulated by the manifestations of popular unrest culminated in violent protests in Gezi Park. Fears and developments that finally convinced the Turkish government to focus its efforts in promoting greater co-

⁹⁶ Laskaris Stamatis, “Action-Reaction or Inaction? Assessing Turkey’s Involvement in the Syrian Conflict”, *Unraveling Turkey: A Collective Volume on Contemporary Turkish Politics and Societies*, Nikos Papakostas, Nikos Pasamitros (eds.), (Athens: Inter Alia, 2013) 46-54.

participation between regional actors for the settlement of disputes, up to international involvement in the crisis were the most dramatic.

So the phase 2.0 of Davutoğlu's strategy was opened. It is characterized by a greater autonomy, breaking away from the alignment to the positions of traditional allies (US, UE) and opening the cooperation of a greater number of international actors. It involves the civil society's components and promotes the image of mediator especially within the Islamic world, where Erdoğan wants to present himself not as a leader of a Sunni Country but just as Muslim leader and brother.

BIBLIOGRAPHY

Aykan, Mahmut Bali. "The Turkish – Syrian Crisis of 1998: a Turkish View," *Middle East Policy*, 6/4, (1999): 174–191.

Bacık, Gokhan. "The Turkish Thesis: Dialogue among Civilizations and Linguistic-Operational Corridors," *Journal of Global Initiatives*, 4/2, (2009): 149-158.

Bülent, Aras. "The Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy," *Insight Turkey*, 11/3, (2009): 127-142.

Bülent, Aras. "Turkey's Mediation and Friends of Mediation Initiative," *TEPAV Turkey Policy Brief Series*, 26 November 2012, http://www.tepav.org.tr/upload/files/13539337801.Turkeys_Mediation_and_Friends_of_Mediation_Initiative.pdf (e.t. 11.11.2013)

Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*, Istanbul: Küre Yayınları, 2001.

Enhaili, Aziz. "La Pax ottomana: Une politique en direction du Moyen-Orient et de l'Europe?," *Moyen-Orient*, 9, (Janvier-Mars 2011).

Erken, Ali. "Re-imagining the Ottoman past in Turkish politics: past and present," *Insight Turkey*, 15/3, (2013): 171-188.

Hale, William. *Turkish Foreign Policy, 1774-2000*. London: Frank Cass Publishers, 2000.

Heper, Metin. "The Justice and Development Party Government and the Military in Turkey," *Turkish Studies*, 6/2, (2005): 215-231.

Kardaş, Şaban. "From zero problems to leading the change: making sense of transformation in Turkey's regional policy," *Turkey Policy Brief Series* (TEPAV), V edition, 31 August 2012, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1346423043-0.From_Zero_Problems_to_Leading_the_Change_Making_Sense_of_Transformation_in_Turkeys_Regional_Policy.pdf (e.t. 13.11.2013).

Laskaris Stamatis., "Action-Reaction or Inaction? Assessing Turkey's Involvement in the Syrian Conflict", *Unraveling Turkey: A Collective Volume*

on *Contemporary Turkish Politics and Societies*, Nikos Papakostas, Nikos Pasamitros (eds.), 46-54, Athens: Inter Alia, 2013.

Murinson, Alexander. "The strategic depth doctrine of Turkish foreign policy," *Middle Eastern Studies*, 42/6, (2006): 945-64.

Baskın Oran, *Turkish Foreign Policy 1919-2006, Facts and Analyses with Documents*, Salt Lake City: The University of Utah Press, 2010.

Taşpınar, Ömer. "Turkey's Middle East Policies: between Neo-Ottomanism and Kemalism," *Carnegie Papers*, 10, (2008).

Zisser, Eyal. "The Struggle for Syria: Return to the Past?," *Mediterranean Politics*, 17/1, (2012): 105–110.

DECONSTRUCTING THE LIBERAL SELF IN SECURITY STUDIES: ARENDT AND THE VALUE OF LIFE

Yrd. Doç. Dr. Mete AKSOY

Gediz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Bölümü

mete.aksoy@gediz.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Assel Rustemova, Gediz University

Gediz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

assel.rustemova@gediz.edu.tr

Abstract:

This paper argues that current interpretations of suicide bombers in Security Studies will benefit from Hanna Arendt's political philosophy. Instead of treating the action as a desperate revenge or as a psychological deviation that result in barbarity and fundamentalism, we show that Security Studies interpret suicide bombing from a liberal perspective and assume that each individual is interested in accumulating power and survival. In this understanding, the life of the subject is the most precious thing. In turn, Security Studies evolved into a science of administering human lives away from risks, protecting life from threats. So modern understanding of the subject cannot make sense of the sacrifice, because it presupposes the risk to life. Hence, sacrifice is treated as a meaningless, irrational backward activity.

By applying Arendt who demonstrates that politics is reduced to survival, we aim to show that suicide is an attempt to bring back politics to its original form of the *debate* about common fate. We show that as long as politics is reduced to the administration of live based on the guarantee of survival, suicide becomes the ONLY OPTION to resist the system and open political field. In order to exhibit this logic we use Arendt's distinction between a slave and a citizen. In ancient Greece, survival was considered as a fate of animals rather than citizens. A citizen had to stand for ideas and risk own life, prestige and status for the convictions and beliefs. We think that Security Studies can benefit from applying non-liberal interpretations of the value of life (example: Hegelian) in order to understand motivations. This paper will outline liberal interpretation of sacrifice and derive the ontology of modern Security Studies. It will then proceed to Arendt's theoretical contribution. Lastly, it will show how modern Security Studies can benefit from an alternative interpretation. Questions about the politics of modernity, notions of threat and 'good life' can be addressed in future research.

PUBLIC DIPLOMACY IN RUSSIAN-TURKISH RELATIONS

Evgeniya LARİNOVA

Ph.D., Docent of the Department of Oriental Languages, Diplomatic Academy
of the Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation

Nina BELYAKOVA

Researcher, Center of the World Cultures of the Institute of the Contemporary
International Studies, Diplomatic Academy of the Ministry of Foreign Affairs of
the Russian Federation

nina.belyakova@dipacademy.ru

Abstract

In last decades public diplomacy started playing more and more active role in international relations having become a great part of official diplomacy. Based on new Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation one of the aims of public diplomacy is to “build consensus and ensure understanding among peoples” that is very important especially for Russian-Turkish relations which have reached the high-level cooperation in different areas.

One of the public diplomacy’s elements is cooperation of twin towns that includes different international actions in economic, cultural, educational, scientific and technical fields. The development of multilayer public contacts contributes to maintain friendly relations between citizens, to understand the real objective situation inside the country, to form positive perception and to share experience in city management.

Nowadays 18 Russian towns have connections with Turkish cities. Among them we would like to focus on twin towns Sochi and Trabzon that established relations in 1991, and Novorossiysk and Samsun in 2010.

On this positive experience we can show that political and economical contacts awaken people’s interest in culture and social connection. All these give a new diversified dimension to the public diplomacy and brings it to a new level in bilateral relations.

SİNEMA SALONU (1. GÜN-SAAT: 10: 50-12: 00)

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Muhittin ATAMAN

2000'li Yıllarda Kimyasal Silahların Ortadoğu Güvenliğine Etkileri

Prof. Dr. Sibel TURAN, Trakya Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

H. Ekber KAYA, Trakya Üniv., Sos. Bil. Enst., Ulus. İliş. ABD

Bölgesel Sistemler ve Ortadoğu “Uyumu”

Doç. Dr. Işıl KAZAN, Akdeniz Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Dini Jeopolitik Yaklaşımıyla Kudüs ve Filistinli Örgütler

Yrd. Doç. Dr. Erkan ERTOSUN, Turgut Özal Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

2000'LI YILLARDA KİMYASAL SİLAHLARIN ORTADOĞU GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

Prof. Dr. Sibel TURAN

Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

sibelturan1@gmail.com

H. Ekber KAYA

Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
ABD Doktora Öğrencisi

hulusiekber@gmail.com

ÖZET

Kitle imha silahlarından biri olan kimyasal silahlar tarihin eski dönemlerinden beri var olmasına rağmen, özellikle 20. yüzyılın ilk yıllarından itibaren daha fazla ilgi görmüş ve bu ilgi günümüze kadar devam etmiştir. Bilim adamlarının geliştirdikleri kimyasal silahlar büyük etkileri olan gazlar ve maddeler olup, yapımları da oldukça basittir. Nükleer silahlarla karşılaştırıldığında maliyetinin daha az olması ve fazla teknik bilgi gerektirmemesinden dolayı genellikle az gelişmiş ülkeler tarafından tercih edilen bir silah türü olmuştur. "Uluslararası İlişkiler" literatüründe "fakir ülkelerin nükleer silahı" olarak da ifade edildiği görülmektedir. Bölgede İsrail'in nükleer silah sahibi olması ve Arap toplumlarını kendine tehdit olarak algılaması, İran'ın nükleer çalışmaları ve İsrail'e karşı izlediği politika diğer bölge ülkelerini de kitle imha silahları konusunda tetiklemiştir. Bu bağlamda Ortadoğu bölgesinin kimyasal silahlar bakımından incelenmesi ve söz konusu silahların bölgedeki güvenlik anlayışlarını nasıl şekillendirdiğini ortaya koymak yanlış olmaz. Bu bölge birçok ülkeyi içinde barındırmasına rağmen 2000'li yıllarda yaşanan gelişmeler çerçevesinde, kimyasal silahlarla birlikte anılan ülkelerin başında gelen Suriye ve Irak çalışmada öncelikli incelenecek devletler olacaktır. Kimyasal silahların Ortadoğu'daki varlığı ve yarattığı tehdit, ABD'nin 11 Eylül saldırılarından sonra Irak müdahalesinin gerekçesini, ülkedeki kimyasal silahların varlığına dayandırması, Arap baharı kapsamında; özellikle son gelişmeler ışığında, Suriye'de yaşanan kimyasal saldırılar, kimyasal silahların bazı devlet dışı aktörlerin eline geçmesi ve bütün bu söz konusu gelişmelerin Ortadoğu güvenliğine etkilerinin araştırılması çalışmanın amacı için önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra bir on yıl önceki döneme geri dönüşler yapılmadan anılan yılların açılınması da mümkün görünmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Güvenlik, Kimyasal Silahlar

Abstaract

Chemical weapons which is one of the weapons of mass destruction, since there has been from old times of the history, especially had enormous attention from the first years of 21st century and has continued to the present

day. Chemical weapons developed by scientists are gases and substances with great affects and also they are quite simple productions. When we compare them with the nuclear weapons, they are less costly and do not require much technical information, that is why they are preferred by the less developed countries. We see that they are also referred as "poor countries' nuclear weapons" in International Relations literature. Israel's nuclear capacity and perception of threat from the Arab communities; Iran's nuclear activities and policies pursued against Israel are triggered other countries in the region about the mass destruction weapons. In this context, it will not wrong to examining Middle East region in terms of chemical weapons and reveal their effects of shaping in security understanding. Although there are many countries in the region, in the framework of the developments experienced in 2000s, Syria and Iraq will be examine preferably in our study which are among the countries that mostly cited with the chemical weapons. Presence and posed threat of chemical weapons in the Middle East; the rationale for the U.S. intervention in Iraq after the September 11 attacks relying upon the presence of chemical weapons in that country; Arab Spring and recent developments; chemical attacks in Syria; chemical weapons into the hands of some non-state actors and their effects to the security of Middle East all have great importance for the purpose of our study. Beside of these it is not possible to paraphrase aforementioned years without going back at least a decade ago.

Key Words: Middle East, Security, Chemical Weapons

2000'li YILLARDA KİMYASAL SİLAHLARIN ORTADOĞU BÖLGESİNİN GÜVENLİĞİNE ETKİLERİ

Kitle imha silahları içinde en geniş etki edebilme yeteneğine sahip ve en yüksek maliyeti gerektiren nükleer silahlardır. Bu sebepten incelendiğinde ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek ve teknolojik altyapısı yeterli olan ülkelerde nükleer silahlanmanın ve bu kapsamda yapılan çalışmaların olduğunu görmekteyiz. Nükleer silahların aksine kimyasal ve biyolojik silahlar maliyetleri düşük, yüksek teknolojiye fazla gerek duymayan, bunların yanı sıra özellikle yasadışı grupların eline geçme olasılığı da fazla olan silahlardır. Bu sayılan özellikleri ile kimyasal silahlar, Ortadoğu bölgesinin güvenliğini tehdit etmektedir. Dolayısıyla bu silahlar daha çok az gelişmiş ülkelerin elinde bulunmaktadır. Ortadoğu coğrafyası da bu silahların yakın tarihte kullanıldığı ve günümüzde de bölge güvenliğine zarar vermeye devam eden bir sorun olmuştur. Geçmişten günümüze çatışmanın ve silahlanmanın hız kesmeden devam ettiği bölgede kimyasal silahlar ülkelerin ellerinde bulundurdıkları caydırıcılıkları yüksek silahlardır. Özellikle günümüzde ve yakın geçmişte Suriye ve Irak kimyasal silahlar kapsamında dünyanın dikkatini bu bölgeye çekmektedir.

Kitle imha silahları (KİS), konvansiyonel silahlara göre daha fazla tahribat yapabilen ve çok daha fazla sayıda insan ve diğer canlıların ölümüne

neden olan nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların ortak tanımıdır. Bunları taşıma yeteneğine sahip olan füzeler ve radyolojik silahlar da kitle imha silahları kapsamında değerlendirilmektedir.⁹⁷ Kitle imha silahları ifadesi ilk kez Canterbury Başpiskoposu tarafından 1937'de kullanılmıştır. Ancak kitle imha silahlarının modern ifadesi 1947'de Başkan Harry Truman tarafından imzalanan belgede "kitle imhası için uyarlanabilen" ifadesinin eklenmesiyle tanımlanmıştır. Ardından Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilen önergede bu ifadeye rastlanmıştır. Birkaç yıl içinde "kitle imha silahları" ifadesinin kullanımı tercih edilmiştir. Ardından ifade 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde silahsızlanma antlaşmalarında yer almıştır. BM 1948'de ifadeye standart bir tanımlama getirmiştir. Buna göre kitlesel imha silahları atomik patlayıcı silahlar, radyo atomik materyalli silahlar, öldürücü biyolojik ve kimyasal silahlarla atom bombasına veya yukarıdakilere benzer etkiye sahip gelecekte üretilebilecek tüm silahlara verilen genel addır.⁹⁸ Kavramın ifade ettiği diğer bir anlam ise, Kitle imha silahları, konvansiyonel silahların defalarca kullanılması sonucunda ortaya çıkabilen insan kaybını sadece bir defa kullanılmaları sonucu meydana getiren, bununla birlikte konvansiyonel silahların oluşturamadığı saldırı sonrası olumsuz etkileri de bulunan silahlar olarak da tanımlanmaktadır.⁹⁹ Başka bir tanıma göre ise kullanıldıkları ortamlarda canlı cansız varlıklar arasında hiçbir ayırım yapmaksızın büyük yıkıma yol açan, ölüme ve sakatlanmalara sebebiyet veren konvansiyonel olmayan silahlara kitle imha silahları denilmektedir.¹⁰⁰

Stratejik bombardıman uçağı ile atılacak olan nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların nisbi etkilerini inceleyen Birleşmiş Milletler'in çalışmasına göre: 1 megatonluk bir nükleer bomba 300 km²lik bir alan içinde korunmasız halkın %90'ını öldürebilir. 15 tonluk bir kimyasal silah 60 km²lik bir alandaki halkın %50'sini öldürebilir. 10 tonluk bir biyolojik silah 100 bin km² lik bir alandaki halkın %25'ini öldürür ve %50'sini hastalandırır. Bu etkiler, kimyasal ve biyolojik silahların geniş bir alana yayılabildiğı ve toprak düzeyine ulaştığı durumlarda gerçekleşebilir. Nükleer silahların etkileri ise yer düzeyinde veya uygun yükseklikte patlatılması ile sağlanabilir.¹⁰¹

Biyolojik ve kimyasal silahlar “yoksul adamın atom bombası”¹⁰² olarak tarif edilmiştir, fakat üretiminin ve programının kolaylığı yanıltıcı bir izlenim

⁹⁷ Ferda Balancar, “Silah Deyince...”, <http://www.toplumsalbilinc.org/forum/index.php?topic=1369.0>, (e.t. 26.11.2013)

⁹⁸ W. Seth Carus, “Defining Weapons of Mass Destruction”, *Center for the Study of Weapons of Mass Destruction Occasional Paper 4*, (2006), 2-3.

⁹⁹ Salih Özgür, *Geleceğe Yönelen Tehdit Kitle İmha Silahları*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006), 17.

¹⁰⁰ Mustafa Kibaroglu, “Kitle İmha Silahlarının Yayılma Sorunu ve Türkiye”, <http://www.mustafakibaroglu.com/sitebuildercontent/sitebuilderfiles/Kibaroglu-DoguBatiDergisi-01Agustos2003.pdf>, (e.t. 26.11.2013)

¹⁰¹ Ruşen Özkan, *Ve İnsanoğlu Silah(sız)lanma Süreci*, (Ankara: İ.H.H Yayınları, 2003), 21.

¹⁰² Conway W. Hendersen, *International Relations Conflict and Coperation at the turn of 21st Century*, (Boston McGrawHill, 1998), 330.

verir.¹⁰³ Kimyasal silahlar, ister sıvı ,ister gaz veya katı durumda olsun, kimyasal maddelerden oluşan ve kullanıldığında insanlar, hayvanlar ve bitkiler üzerinde doğrudan zehirleyici etkisi olan silahlardır. Bu bağlamda kimyasal maddeden de oluşsa doğrudan ilk etkisi ısıtma ya da basınç yaratma olan silahlar kimyasal silah sayılmamaktadır.¹⁰⁴ Kimyasal silahlar biyolojik silahlara göre daha etkili ve çok daha ölümcüldür. Kimyasal silahların etkileri genellikle hızlı ve şiddetlidir. Bu silahlar nefes yoluyla, yutarak ve deri teması ile etki eder. Nükleer silahların aksine kimyasal silahlar nispeten ucuz ve üretimi kolaydır. 70 farklı kimyasalın oluşturulduğu bilinmekte ve buna bağlı olarak çok sayıda ülkenin kimyasal ajan stoklamayı sürdürdüğü tahmin edilmektedir. Kimyasal planların ve ülkelerin saptanamayan yeni kimyasallar üretebilmesi, Uluslararası anlaşmaları büyük ölçüde kimyasal silahların gelişimini kontrol etmekte etkisiz kılmaktadır.¹⁰⁵

Birleşmiş Milletler 1969 yılında insanlar, hayvanlar ve bitkiler üzerine doğrudan toksik etkileri nedeni ile kullanılan her türlü katı, sıvı ve gaz halindeki kimyasal maddeleri kimyasal savaş ajanları olarak kabul etmiştir. 1993'teki kimyasal silahlar konvansiyonu ile de kimyasal silah olarak tipleri ve miktarları uygun olan ve bunları elde etmek için kullanılan kimyasallar, bu kimyasalları kullanmak için gerekli cihaz ve mühimmatlarve bunların kullanımına yönelik özel olarak tasarlanmış her türlü teçhizat kimyasal silah olarak tanımlanmıştır.¹⁰⁶ 30 Ekim 2010 itibarıyla bildirilmiş 71.194 ton kimyasal silahdan 44.131 tanesi, 8.67 milyon bildirilmiş mühimattan 3.95 milyonu imha edilmiştir. OPCW'ye (Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü) kimyasal silah stoklarıyla ilgili bilgi veren ülkeler Arnavutluk, Hindistan, Irak, Güney Kore, Libya, Rusya ve ABD'dir. Arnavutluk, Güney Kore ve Hindistan bütün stoklarını yok etmiştir. Ayrıca Üçüncü kategori kimyasal silahların da yok edildiğini bildirmişlerdir. ABD ve Rusya'nın politik ve ekonomik kısıtlamalardan dolayı kimyasal silahlarının tamamını imha etmelerinin imkansız olduğu anlaşılmıştır. 2010'da Irak kimyasal silah depolarının 1990'ların ilk yıllarında görevde olan UNSCOM'un taahhüti altındaki Al Muthanna'daki 13. Ve 41. Sığınakta bulunduğunu açıklamıştır. Irak bunları yok etmeye olumlu yaklaşıyordu.

¹⁰³ <http://www.who.int/csr/delibepidemics/chapter3.pdf>, (e.t. 26.11.2013)

¹⁰⁴ Hüseyin Pazarıcı, Uluslararası Hukuk Dersleri IV. Kitap, (Ankara:Turhan Kitabevi,2000), 213.

¹⁰⁵ Ian Alexander Mühlenhaus, “Weapons of Mass Destruction”, <http://www.ian.muehlenhaus.com/muehlenhausCollege/Library/WMD.pdf>, (e.t. 27.11.2013)

¹⁰⁶ http://www.journalagent.com/z4/download_fulltext.asp?pdire=atuder&plng=eng&un=ATUDER-75537, (e.t.27.11.2013)

Mayıs-Ağustos 2010'da danışman bir komite bir imha planı yapmış, Irak hükümeti de bu planı Kabul etmiştir.¹⁰⁷

Kimyasal Silahların Geliştirilmesinin, Üretiminin, Stoklanmasının ve Kullanımının Yasaklanması ve Bunların İmhası ile İlgili Sözleşmeye göre Taraf olan Devletlerden her biri, hangi koşullar altında olursa olsun, hiçbir zaman : Kimyasal silah geliştirmemeyi, üretmemeyi, bir başka şekilde elde etmemeyi, stoklamayı ve elde tutmamayı, veya doğrudan doğruya veya dolaylı yoldan bir başkasına kimyasal silah devretmemeyi; Kimyasal silah kullanmamayı; Kimyasal silah kullanımı amacıyla herhangi bir askeri hazırlık içinde yer almamayı; Hiç kimseye, bu Sözleşme çerçevesinde bir Taraf Devlete yasaklanmış bulunan herhangi bir faaliyetle iştigal etmekte yardımcı olmamayı, bu yönde cesaret vermemeyi veya teşvik etmemeyi, taahhüt eder.¹⁰⁸ Kimyasal silahlar sözleşmesine göre kimyasallar amaç ve tedavilerine göre üç gruba ayrılır. Birinci grupta tipik olarak silahlarda kullanılan sarin, tabun ve hardal gazı, İkinci grupta Amiton ve BZ gibi silahlarda kullanılabilen kimyasallar. Üçüncü grupta ise araştırma, ilaç, boya, tekstil vb. Üretimlerde kullanılabilir olan en az toksit madde bulunduran kimyasallar. Özellikle insanlara karşı kullanılan kimyasal silah ajanları öldürücü ve sakatlayıcı olarak iki kategoriye ayrılır.¹⁰⁹

Nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlardaki gelişmeler ve üretim hızı ve bu silahların dünya üzerindeki yayılması, çıkabilecek savaşları ortak bir özelliğe doğru itmektedir. Dünyanın neresinde olursa olsun, bu silahların tahrip ve etki alanı çok geniş ve yıkım gücü çok yüksek olduğu için sivil ölümler eskisine göre çok daha fazla olacaktır.¹¹⁰ Bir metro ya da meydan gibi kapalı bir alana salınan, düzgün silahlandırılmış kimyasal ajan yüzlerce hatta binlerce kişiyi öldürebilir. Bir terörist toksik maddelerin bir bulutunu bırakarak kimyasal bir tesisin bir bölümünü havaya uçurup daha ölümcül sonuçlar elde edebilir.¹¹¹

Üçüncü Dünya ülkelerinin silahlanması, bulundukları bölgelerin ve genel olarak dünya istikrarını ve barışını tehdit ettiği açık bir gerçektir. Hareketleri ve izledikleri siyaset önceden tahmin edilmesi zor liderler ya da istikrarsızlık içinde olan bir ülkenin elinde bu tür silahların bulunması durumunda, silahların nasıl,

¹⁰⁷ Hart ve Clevestig, "Reducing Security Threats From Chemical and Biological Materials", *SIPRI Year Book 2011*, (New York: Oxford University Press, 2011), 396-397

¹⁰⁸ http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc080/kanuntbmmc080/kanuntbmmc08004238.pdf, (e.t. 27.11.2013)

¹⁰⁹ <http://www.reachingcriticalwill.org/resources/fact-sheets/critical-issues/4582-chemical-weapons>, (e.t. 27.11.2013)

¹¹⁰ Tuna Gülgün, Küresel, Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Tehditler -Yeni Güvenlik, (Ankara: Nobel Yayınları, 2003), 174.

¹¹¹ Lee H. Hamilton, "Evaluating the Threat: Chemical, Biological and Nuclear", <http://www.wilsoncenter.org/article/evaluating-the-threat-chemical-biological-and-nuclear>, (e.t. 01.12.2013)

ne zaman ve kime karşı kullanılacağını ön görmek oldukça güçleşecektir. Kimyasal bir silaha sahip sorumsuz ve güç meraklısı bir lider ilk olarak kendi halkı ve komşu halklar olmak üzere Uluslararası sistem için bir endişe kaynağıdır. Bu kaygıların en çok yaşandığı bölge Ortadoğu bölgesidir. Ortadoğu ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeler maliyeti ve geliştirilmeleri daha uygun olan balistik füze sistemlerini tercih etmektedirler. Özellikle Ortadoğu ülkeleri tehdit edebilecek yeteneklere kavuşabilmek için çağdışı bir teknolojiye de sahip olsa kimyasal silahlara sahip olmayı tercih etmektedirler.¹¹² Ayrıca bölge ülkeleri birbirlerine çok yakındır. Coğrafi yakınlık silahların gizli tutulmasını zorlaştırmaktadır. Bu sebepten silahların yeri hakkında istihbarat toplamak kolaylaşmaktadır. Buna ek olarak artan sayıda nükleer devlet olduğunda yanlış stratejik hesaplama ve dikkatsiz ya da kazara ateşleme olasılığı artmaktadır. Bir diğer husus, bölgedeki zayıf rejimlerin varlığı ve silahların kontrolünün kimde olacağı hususudur. Bu da önemli bir istikrarsızlık konusudur. Hiç kimse ileride Suudi Arabistan, Suriye, Mısır, ya da Türkiye'nin nükleer silahlanmaya başlayacağından emin olamayacaktır.¹¹³

Geleneksel olarak, birçok yazar güvenliğin tartışmalı bir kavram olduğu hususunda hemfikirler. Bu yazarlardan birçoğu güvenliğin temel değerlere yönelik tehditlerden bağımsız olması anlamına geldiği konusunda uzlaşmalar da analizlerinin temel odağının “bireysel”, “ulusal” ya da “uluslararası” güvenlik mi olması gerektiği konusunda farklılaşmaktadırlar. Çoğunlukla askeri açıdan tanımlanan ulusal güvenlik, tarihsel olarak literatüre hakim olmuştur. Temel ilgi alanı ise devletlerin kendilerine yönelecek tehditlerle mücadele etmek için geliştirmeleri gereken askeri imkan ve kabiliyetlerdir. Buzan, siyasi, ekonomik, sosyal, çevresel ve askeri boyutları, analizine dahil ederek güvenliği daha kapsamlı bir uluslararası çerçevede tanımlamıştır. Bu, devletlerin sadece kendilerini referans alarak geliştirdikleri güvenlik politikalarını terk etmelerini ve komşularının güvenlik çıkarlarını da dikkate almalarını içerir.¹¹⁴ Uluslararası güvenlik ise en genel anlamda; devletlerin ve Uluslararası örgütlerin karşılıklı barış ve güvenliği sağlamak için aldıkları önlemler bütünü olarak ifade edilebilir. Dar anlamda ise Uluslararası sistemin güç kullanımı ve savaş tehdidinden uzak olarak, küresel çatışmalardan korunması olarak tanımlanabilir. Tarihsel süreçte silahsızlanma konusunda Uluslararası düzeyde çok sayıda girişim yapıldığı görülmekte ancak Uluslararası güvenliğin önündeki en önemli engellerden biri olan silahsızlanma girişimlerinin görece başarısızlıkla sonuçlandığı söylenebilmektedir. Silahlanma girişimleri günümüzde de artan bir

¹¹² Barış Gürsoy, *Soğuk Savaşın Günümüze Asimetrik Tehdit*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005), 116.

¹¹³ Barış Çağlar, “Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın Raporu ve Nükleer Bir İran'ın Bölgenin Tümü için Muhtemel Sonuçları”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2906>, (e.t. 30.11.2013)

¹¹⁴ John Baylis, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı” *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları), 2012, 156.

ivmeyle sürmekte ve ne savaşların ne de terörizm gibi diğer çatışma türlerinin önüne geçilebilmektedir.¹¹⁵ Ortadoğu bölgesinde genel olarak güvenlik politikalarını ve güvenlik algılarını etkilemekle birlikte bizzat şekil veren birçok dahili ve harici risk faktörü bulunmaktadır. Dini ve etnik kaynaklı çatışmalar, su ve petrol meselelerinden meydana gelen sorunlar, baskıcı liderlerin neden olduğu siyasal ve sosyal çekişmeler, bölge içi silahlanma yarışının ürettiği problemler gibi sebepler güvenliği kısır bir duruma sokmaktadır.¹¹⁶

Dünya genelinde silah satışlarına ve askeri harcamaların oranlarına bakıldığında Ortadoğu bölgesi her zaman ön sıralarda yer almıştır. Ortadoğu bölgesinde askeri harcamalar nüfusa oranlandığında dünyada ilk sırayı almaktadır.¹¹⁷ Ortadoğu Bölgesinde kitle imha silahları ve bunları uzak menzillere gönderme vasıtaları olarak bilinen balistik füzelere sahip olan ya da sahip olma yolunda ilerleyen ülkelerin sayısı da azımsanamayacak düzeydedir. Hem konvansiyonel silah sistemlerinin hem de kitle imha silahları kapasitelerinin giderek artması, Ortadoğu'daki istikrarsızlık ortamını ve buna neden olan faktörleri yakından bilen uzmanlar tarafından büyük bir tedirginlik ile karşılanmaktadır.¹¹⁸ Ortadoğu ülkelerine özellikle Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt gibi ülkelere ABD tarafından İran tehdidi karşısında artan bir şekilde silah yardımı gerçekleştirilmektedir. İşin ilginç tarafı ise Arap devletlerinin farkında olmadan birbirleriyle silahlanma yarışına girmeleridir. Bu durum ise en çok ABD'nin işine gelmektedir.¹¹⁹ Bölgenin silahlanmasında 3 önemli faktörün rolünü görmekteyiz. İlk olarak bölgenin jeopolitik konumunu söylemek mümkün. İkinci olarak bölgenin kültürel yapısı ve son olarak da dünyanın en zengin petrol yataklarına sahip olması ve madenler bakımından da dünyanın en zengin bölgelerinden biri olmasıdır.¹²⁰

İsrail devletinin varlığını bölgenin güvenliğini tehdit edebilecek unsurların başında görmemiz yanlış olmaz. İsrail hem Arap Ortadoğu'suna mensup bölge ülkeleri hem de diğer bölge devletleri için tehdit oluşturmaktadır. Bunu anlamak için de Arap ülkeleri ile yaptığı savaşların sayısına bakmak yeterli olacaktır.¹²¹ Bu bağlamda Ortadoğu bölgesinde İsrail gibi bir devletin

¹¹⁵ Bilal Karabulut, Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: II Güvenlik, (Ankara: Barış Kitabevi, 2011), 26

¹¹⁶ Tuğçe Gençtürk, "Ortadoğu'da Güncel Güvenlik Algısı", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3369>, (e.t. 30.11.2013)

¹¹⁷ Gamze Güngörmüş Kona, "Ortadoğu'da Güvenlik Algılaması ve Dahili Risk Faktörlerinin Etkisi", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 8, (2004), 125.

¹¹⁸ Mustafa Kibaroglu, "Ortadoğu'da Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge (NSAB) Oluşturulması Çabaları ve Türkiye", *Ortadoğu Analiz*, 4/48, (2012), 70.

¹¹⁹ Cenk Tamer, "Ortadoğu'da Güvenlik Kaygısı", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3621>, (e.t. 30.11.2013)

¹²⁰ Ramazan Özey, *Küresel Silahlanma Dünyanın Silah Depoları*, (İstanbul: Aktif Yayınevi, 2007), 236.

¹²¹ Tamer, "Ortadoğu'da Güvenlik".

olması ayrıca silahlanma yarışında da önemli rol oynamaktadır. Terörist örgütler karşısında konvansiyonel silahların yanı sıra gizli servis ve istihbarat gibi unsurları da güçlü tutan İsrail'in elinde bulunan askeri gücü diğer bölge devletlerinin tehdit algılamalarını sürekli tetikte tutmalarına sebep olmaktadır.¹²²

Bir İsraili karar alıcı için İsrail devletinin Ortadoğu'daki varlığı her şeyden önce dinsel bir hak ve zorunluluktur. Bu hak ve zorunluluk da İsrail'in ulusal çıkarının esas temelini oluşturur. Bir Arap karar alıcı için ise İsrail'in Müslüman topraklarında kurulmuş olması, İslam dinin yaşam alanına bir saldırdır ve Yahudiler nefret edilen bir öteki olabilmektedirler. Böyle bir yaklaşım şeklinden dolayı da bölgede uygulanmak istenen idealist ve barışa yönelik girişimler çoğu zaman başarısızlığa uğramaktadır. Bu durum, Orta Doğu'daki tüm devletleri kendi siyasi ve askeri gücünü yükseltmeye ve özellikle askeri caydırıcılıklarını arttırmaya teşvik etmektedir.İsrail'de kurulduğu günden itibaren kendisini düşmanlarla çevrilmiş olarak algılamakta bu algılama çerçevesinde silahlanmaktadır. Onun askeri gücü artırma gayretleri çerçevesinde nükleer veya kimyasal silahlanma önemli bir yer teşkil etmektedir. Böylece silahlanarak bekasını ve güvenliğini sağlama çabaları bölge devletlerinin dış politikalarındaki en önemli amaç haline gelebilmektedir.¹²³

Ortadoğu bölgesi için İsrail'in nükleer yeteneği yani nükleer başlık ve bunları fırlatma vasıtalarına sahip olması bölgedeki bazı diğer ülkelerin caydırıcılık ve bir nevi eşitliği sağlamak amaçlı olarak kimyasal silah programları başlatmalarına ve bu silahlara sahip olmalarına neden olmuştur. Bu ülkeler Mısır, Libya, İran, Irak ve Suriye'dir. Mısır, İran, Irak ve Libya'nın Soğuk savaş döneminde kimyasal silahları kullandıkları bilinmektedir. Böylece bölgede var olan sorunlara kitle imha silahlarının yayılması sorunu da eklenmiştir.¹²⁴ Özellikle İslam Devrimi sonrasında artan bir hızda girişimlerde bulunan İran'ın kimyasal ve biyolojik silahlar ve balistik füzeler alanında kayda değer stoklara sahip olduğu ve nükleer silah geliştirdiği yönünde önemli mesafeler katettiğine ilişkin kapsamlı bilgiler 1990'lı yıllardan bu yana ortaya konulmaktadır.¹²⁵

İran ve Irak arasında 1980-1988 yılları arasında gerçekleşen savaşta çok sayıda insan hayatını kaybetti. Buna ek olarak savaşın yol açtığı ekonomik yıkım şaşırtıcı boyutlardaydı. İki ülkenin de altyapıları zarar görmüş, milyarlarca dolar petrol geliri sürekli büyük silah alımlarında israf olmuştur. Savaşın en karanlık kısımlarından biri Irak'ın İran'a karşı kimyasal silah kullanması ve İran'ın da buna yanıt olarak kimyasal silaha başvurusudur. İki

¹²² Kona, "Ortadoğu'da Güvenlik..."

¹²³ Yasin Athioğlu, "Suriye Dış Politikasında Güç ve Güvenlik İlişkisi", <http://www.bilgesam.org/tr/images/stories/makaleler/Suriye%20Dis%20Politikasında%20Guc%20Ve%20Güvenlik%20İlişkisi.pdf>, (e.t. 06.12.2013).

¹²⁴ Şebnem Udum, "Ortadoğu'da Kitle İmha Silahlarından Arındırılmış Bölge (ODKİSAB) Üzerine ", *Ortadoğu Analiz*, 5/54, (2013), 47.

¹²⁵ Kibaroglu, "Ortadoğu'da Nükleer..."

tarafın da kimyasal silah kullanması devam eden tehlikeli örnekler yarattı. Küresel bir bakış açısıyla, Irak'ın ve sözde İran'ın kimyasal silah kullanması, Üçüncü Dünya ülkelerinin kitle imha silahlarına sahip olmalarına ve potansiyel bir çatışmada bu araçların kullanımının taktik askeri ve stratejik siyasi faydalar yaratacağını gösterdi.¹²⁶ Kasım 1983'te İran, Birleşmiş Milletler'e yaptığı başvuruda, Irak'ın savaş sırasında kimyasal silah kullanmakta olduğunu ileri sürmüştür. İranlıların tedavi gördüğü ülkelerin basınında da Irak'ın kimyasal silah kullandığına ilişkin haberler yer almıştır. Mart 1984'te Birleşmiş Milletler Genel sekreteri tarafından oluşturulan bir uzmanlar grubu İran'da kullanılan kimyasal silahların türünü ve kullanış süresini belirlemek üzere bölgeye gönderilmiştir. Açıklanan rapora göre kimyasal silahların tabun ve hardal gazı ile birlikte havadan atılan bombalar şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir.¹²⁷

Irak, İsrail'in kitle imha silahlarını geliştirdiği şüphesi -ki dayanakları olan bir şüpheydi- sebebiyle 1980'den önce kimyasal silah programını başlatmıştı. 1988 tarihli bir ABD Dışişleri Bakanlığı analizinde “*Irak, ilkin İsrail'in kimyasal silah tehdidine karşı kimyasal silah elde etme gereği duyuyor gibi göründü*” denilmektedir. Irak 1965 yılında Sovyet programını model alan Silahlı Güçler Kimyasal Teşkilatı Müdürlüğü'nü kurmuştur. Sonraki yıl Irak, dost Arap ülkelerinin kimyasal saldırı kabiliyetini arttırmak için Arap ülkelerinden gelen subayları eğitmek için destek vermiştir.¹²⁸ Irak'ın kimyasal ve biyolojik kapasitesi nükleer programından çok daha kapsamlı ve daha çok sinir gazları (sarin, tabun, VX), CS (biber gazı) ve hardal gazı üzerindeki araştırmaları kapsamıştır. Irak, kimyasal silah kapasitesini hem İran-Irak savaşı boyunca hem de Kürt azınlığına karşı yürütülen ve Halepçe kentinde 5.000 sivil öldürdüğü al-Anfal operasyonunda yaygın olarak kullanmıştır. 1980'lerin sonlarındaki raporlar Irak'ın her ay yaklaşık 60 ton hardal gazı ve dörder ton da sarin ve tabun ürettiğini öne sürmüştür. Birinci Körfez Savaşı ve bunu izleyen uluslararası doğrulama ve imha sürecinin ardından, Irak toplam 3.859 ton kullanılabilir kimyasal madde ürettiğini, 3.315 tonunu silah haline getirdiğini ve bunun da yüzde 80'ini İran-Irak Savaşı boyunca kullandığını iddia etmiştir.¹²⁹

Peki ya kimyasal silahlar kimden? Kimyasalların bileşenleri ve imalat teçhizatı farklı kaynaklardan geldi; Irak hükümeti de kimyasal silah üretme kapasitesine sahipti. Halepçe'de bulunan bomba kovanlarının çoğu Rus yapımı. Batılı şirketler bakımından ise 85 Alman, 19 Fransız, 18 İngiliz ve 18 Amerikan

¹²⁶ Javed Ali, “Chemical Weapons and the Iran-Iraq War: A Case Study in Noncompliance”, <http://cns.miis.edu/npr/pdfs/81ali.pdf>, (e.t. 01.12.2013)

¹²⁷ Y. Serdar Demirtaş, “Kimyasal ve Biyolojik Savaş”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 123/382, (2004), 108.

¹²⁸ Joost R. Hiltermann, ABD ve Irak Halepçe'nin Zehirlenmesi, (İstanbul: Avesta Yayınları, 2009), 66.

¹²⁹ Sinan Ülgen ve F. Doruk Ergun, “Kum Tepelerinde Tökezlemek: Orta Doğu'da Kitle İmha Silahlarından Arındırılmış Bir Bölgenin Oluşturulması”, *EDAM Tartışma Kağıtları Serisi*, 4, (2012), 18.

şirketine dair veriler var.¹³⁰ Rusya'nın Sesi radyosuna demeç veren Karen Kwiantowski, Amerika'nın İran'la savaş sırasında Saddam Hüseyin'e kimyasal silah verdiğini söylemiştir. Amerikan Ulusal Güvenlik Ajansı'nda da görev yapan Karen Kwiantowski, Amerika'nın kimyasal silahlarla ilgili geçmişine değindikten sonra çeşitli ülkelerde kullanılan kitle imha silahlarıyla ilgili olarak *“evet biz bu işleri yaptık”* demiştir. İran-Irak savaşı sırasında Saddam yönetiminin kullandığı kimyasal silahlara da değinen Karen Kwiantowski, *“bu yeni bir haber değil, biz İran-Irak savaşında tarafsız değildik, Saddam Hüseyin'e kimyasal ve biyolojik silahlar verdik”* demiştir.¹³¹

Aralık 1998 ile birlikte Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu (UNSCOM) müfettişleri 38,537 doldurulmuş ve doldurulmamış kimyasal mühimmat, 690 metrik ton kimyasal silah ajanı, 3275 metrik tondan fazla öncül kimyasallar, 425 adet in üzerinde kilit üretim ekipmanları, 125 analitik araç imha edildi. Ağustos 1998'de Irak tek taraflı olarak, Kimyasal silahlarla ilgi bitmemiş silahlanmanın çözüldüğünü ve UNSCOM ile işbirliğini sonlandırdığını açıklamıştır. ABD ve Birleşik Krallığın Çöl Tilkisi operasyonu ile Aralık 1998'de UNSCOM ülkeden çekildi. Ocak 1999'dan Kasım 2002'ye Irak'ın KİS programlarını canlandırmak için girişimlerine yönelik çok az yeni bilgi mevcuttu. Batılı istihbarat ajansları, büyük olasılıkla UNSCOM'un geri çekilmesi ile kimyasal silahların üretim yeteneklerinde retorasyona yol açtığını düşünmüştür. Irak'lı muhalif gruplar tarafından sağlanan istihbaratlar da bu endişeleri güçlendirdi.¹³²

11 Eylül 2001'de yaşanan çifte terörist saldırılarının ABD ve Avrupa güvenlik önceliklerinin şekillenmesi üzerindeki etkisi büyüktür. Bu olay sonrasında, taraflar yeni güvenlik doktrinlerini ilan etmiş ve bu doktrinleri uygulamaya koymuşlardır. ABD ,Uluslararası hukuk kurallarını hiçe sayarak, Irak'ta ilk kez Amerikan yeni ulusal güvenlik stratejisini Avrupalıların tepkilerine rağmen benimsemiştir. Bir başka deyişle Irak'ta uygulanmış olan Bush doktrini; Washington yönetimi tarafından Saddam rejiminin terörizmi destek verdiği ve kitle imha silahlarını gizlediği gerekçesine dayandırılmış ve Uluslararası Hukuk dönemin başat gücü ABD'nin güvenlik algılayışına göre biçimlendirilmiştir. Ancak ABD'nin Irak'ta gerçekleştirmiş olduğu askeri müdahalenin sonrasında Washington yönetiminin iddialarını destekleyecek hiçbir kanıt bulunamamıştır.¹³³ Pek çok kesim tarafından ABD başarısız olarak nitelendirilmiş, kitle imha silahları ile ilgili hiçbir kanıt bulunamamış, çok fazla Amerikan askeri ölmüş, birçoğu yaralanmış bunlarla birlikte ABD ekonomik

¹³⁰ John Simpson, “25 Yıl Sonra Halepçe: Saddam'a Kim Silah Verdi?”, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/12/121203_halapja.shtml, (e.t. 06.12.2013).

¹³¹ http://www.ydh.com.tr/HD12256_iranla-savasinda-saddama-kimyasal-silah-verdik.html, (e.t 06.12.2013).

¹³² <http://www.nti.org/country-profiles/iraq/chemical/>, (e.t. 06.12.2013).

¹³³ Nüşin Ateşoğlu Güney, “Nükleer Tehdit Algılamaları ve Kitle İmha Silahlarının Yayılma Sorunu”, *Tek Kutuplu Dünya Yaşamak. Gerçekler, Yanılgılar ve Beklentiler*, Yonca Özer (der), (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006), 96-97.

olarak da büyük kayıplar yaşamıştır. Müdahale sonrası Irak'ta mevcut olan etnik ve dinsel ayrımın temeline dayanarak oluşturulmaya çalışılan demokrasinin tam olarak yerleştiğini söylemek pek mümkün olmamıştır.¹³⁴

Kimyasal silahlarla ilgili son 15 yıldır varolan sorunlar kimyasal silah sahibi ülkelerin bu silahları imha edip etmediğiyle ilgilidir. 6 kimyasal silah sahibi ülke Rusya, Arnavutluk, ABD, Hindistan, Kuzey Kore, Libya toplamda 70 bin ton kimyasal silah gereçleri, 8.6 milyon kadar mühimmat ve konteynera sahip olduklarını belirtmişlerdir. Bunlar arasında Rusya 40.000 ton, ABD 28.575 ton, Hindistan 1000 ton civarı, Kuzey Kore 600 ton civarı kimyasal silah stoğuna sahip olduğunu bildirmiştir. Bununla birlikte 2006 sonlarına doğru ABD stoğunun %50'den azını, Kuzey Kore %70 civarını, Rusya Federasyonu %16'sını imha ettiğini açıklamıştır.¹³⁵ Arnavutluk ise 2007 Temmuzunda stoğunun tamamını imha eden ilk kimyasal silah sahibi ülke olmuştur. Arnavutluk Ordusu 2002'de Tirana civarında 16 ton kimyasal silah deposu olduğunu bildirmiştir. Aslında bu bir sürpristir çünkü Kimyasal Silah konferansının bir üyesidir. Bunun üzerine Arnavutluk hemen Avrupa Birliği ve ABD'ye kimyasal silahları güvenli bir şekilde yok etme konusunda kendisine yardımcı olacak desteği vermelerini istemiştir. Bunun yanı sıra Batı tarafından ortaya konan programa uymuş ve ABD bu milli güvenliğe karşı yükselen tehdite karşı Arnavutluğun tavrından duyduğu memnuniyeti ve Arnavutluğun partnerliğinden duyduğu hoşnutluğu dile getirmiştir.¹³⁶

2011'de Libya'da Kaddafi'nin devrilmesiyle birlikte kimyasal silah imhasıyla ilgili girişimlere çıkmaza girmiştir. Bunun üzerine kimyasal silahlarının hepsini yok etmesi için verilen süre OPCW ve AB Topluluk İstikrar Programı imha süresini 29 Nisan 2012'ye kadar uzatmıştır. Ancak Libya tam olarak stoğunu ortadan kaldıramamış, %51 civarını yok etmeyi başarmıştır.¹³⁷

Irak, Suriye gibi birkaç tane gelişmekte olan devlet Soğuk Savaş sırasında güçlü konvansiyonel ülkelere karşı bir tedbir olması ve stratejik olarak diğer ülkelere karşı caydırıcı olarak kullanmak için kimyasal silah edinmişlerdir. Ancak 1997 Nisanında Kimyasal Silahlar Sözleşmesi yürürlüğe konduğundan beri kimyasal silahlar caydırıcı amaçlı olsa bile eski politik ve ahlaki meşruluğunu kaybetmiştir. Aksine kimyasal silah üreten ve bu nedenle Afganistan'ın BM tarafından işgaline neden olan El-Kaide gibi devlet dışı terör örgütleri için bir tehdit haline gelmiştir. El Kaide nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar olan kitle imha silahlarını üretme ve kullanma konusunda tehdit

¹³⁴ Büşra Gür, "ABD Sonrası Irak", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3175>, (e.t. 06.12.2013).

¹³⁵ Alexander Kelle, "The Third Review Conference of the Chemical Weapons Convention and Beyond: Key themes and prospects of incremental change", *International Affairs*, 89:I, (2013), 145.

¹³⁶ Matthew V. Tompkins, "Albania's Chemical Weapons Con", *The Nonproliferation Review*, 16/1, (2009), 65-66.

¹³⁷ Kelle, "The Third..."

yaratmıştır. 21 Mayıs 2003'te El-Kaide yöneticilerinden Nasir bin Hamd al-Fahd'ın yayınladığı fetvada İslami kanunlara göre batılı ülkelere karşı kitle imha silahları kullanmak doğrudan veya dolaylı olarak onlar tarafından öldürülen sayısı yaklaşık 10 milyon olarak belirtilen Müslümanın öcünü almak demektir.¹³⁸

Suriye Ortadoğu'da en geniş kimyasal savaş yeteneğine sahip ülkedir. Ülkenin ilk kimyasal silah yeteneği İsrail'e karşı yapılan 1973 yılındaki savaşta Mısır tarafından sağlanmıştır. O zamandan beri, Suriye hardal gazı, sarin ve muhtemelen de VX sinir gazı dahil olmak üzere kimyasal silah ajanlarını geliştirmek ve üretmek için yerli bir yeteneği elde etmiş görünmektedir. Kimyasal silah ajanları Halep bölgesindeki Hama, Humus ve Al-Safira köylerinin yakınında bulunan tesislerde üretilmiştir. Ancak Suriye kimyasal silah maddesi üretmek için bazı çift kullanımlı ekipman ve kritik öncü kimyasallar bakımından dış kaynaklara bağımlı kalır. Son yıllarda İran, kimyasal silahlarla ilgili öncülerini geliştirme ve üretim için teknik yardım ve tesislerin tedarikçisi olarak tespit edilmiştir. Suriye'nin Scud-B ve Scud-C balistik füzelerinin, top mermilerinin kimyasal savaş yeteneğine sahip olduğuna inanılmaktadır.¹³⁹ Birçok güvensizlik kaynağı içinde, Suriye'nin belirli bir seviyede konvansiyonel olmayan bir caydırıcılığa ulaşmak istemesinin temel sebebi İsrail ile uzun zamandan beri devam eden husumetidir. Klasik silah rekabeti dinamiklerine ilave olarak, Hafız Esad bir dizi konudan dolayı İsrail ile stratejik bir eşitliğe ulaşmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla Suriye açısından bakıldığında, İsrail'in, 1982'deki Lübnan Savaşı'nda, net bir şekilde ortaya çıkan, konvansiyonel askeri kapasitesindeki üstünlüğü dengelemenin tek yolu kitle imha silahlarına sahip olmaktır.¹⁴⁰

Suriye'nin kimyasal silahları hakkındaki endişeler sürmektedir. Beşar Esad'ın yönetimi kaybetmesi durumunda kimyasal silahları üzerindeki denetimini kaybetmesinden ve silahların muhalif grupların veya teröristlerin eline geçmesinden endişe edilmektedir. Bu durumda kimyasal maddelerin denetimi daha da zorlaşacaktır. Suriye Kimyasal Silah anlaşmasına taraf olmadığı için Suriye'nin sahip olduğu silahların gerçek miktarı hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. 1993'te imzalanan antlaşmaya 188 ülke taraftır ve dünyanın kimyasal silah endüstrisinin büyük bölümünü kontrol etmektedir. 2013'ün başlarında yapılan OPCW'ye göre dünyadaki kimyasal silah stoklarının %80'i imha edilmiştir. Arnavutluk, Hindistan ve Güney Kore ellerindeki bütün stokları imha etmiştir. Ancak Libya, ABD ,Rusya henüz hepsini yok etmemiştir. ABD %90'ını, Rusya %70'ini imha etmiştir.¹⁴¹ Suriye, Ortadoğu bölgesinde

¹³⁸ Jonathan B. Tucker, "The role of the Chemical weapons Convention in Countering Chemical Terrorism", *Terrorism and The Political Violence*, 24/1,(2011), 106.

¹³⁹ <http://www.nti.org/country-profiles/syria/>, (et. 08.12.2013).

¹⁴⁰ Ülgen ve Ergun, Kum Tepelerinde, 19.

¹⁴¹ "Syria Crisis Highlights importance of Chemical Weapons Convention", *Strategic Comments*, 19/12, (2013), 1-2.

nitelik ve nicelik bakımından en geniş kapsamlı kimyasal silah envanterine sahip olduğuna inanılan bir ülkedir. Suriye'nin içinde bulunduğu kaos ortamında, bölge ülkeleri açısından önem arz eden konulardan bir tanesi Suriye toprakları üzerinde bu silah stokunun güvenliğinin sağlanması ve özellikle terör gruplarının eline düşmesinin engel olunmasıdır. Suriye, NPT'ye taraf ülke olarak nükleer silaha sahip olmamak ve üretmemek konusunda bir taahhüde girmiş olmakla birlikte, İsrail'in nükleer gücünü dengelemek ve caydırıcı bir unsur olarak kimyasal silahlar konusunda benzer bir kısıtlamaya tabi olmak istememiş, bu bağlamdan hareket ederek 1993 tarihli Kimyasal Silahlar Konvansiyonu'na taraf olmamıştır.¹⁴²

Teröristler fosgen, klor, saf amonyak gibi toksik endüstriyel kimyasalları gitgide daha çok kullanmaktadır. Birçok ülkede bu maddelerin satışı denetlenmemektedir hatta birçokunu sıradan bir marketten alabilirsiniz. Bunların üretimi de büyük miktarda olduğu için denetlenmesi daha da zorlaşmaktadır. Örneğin klorun üretimi 2006 yılında 65 milyon tondur. Teröristlerin gelişigüzel yapılan kimyasal silah denemeleri son yıllarda birçok kazaya sebebiyet vermektedir. Örneğin 1999'dan 2001'e kadar El-Kaide'nin bomba yapıcı ve kimyageri Abu Khabab al-Masri Afganistan'daki Durante ve Tarnak kamplarında kimyasal, biyolojik ve radyolojik silah çalışmaları yapmıştır. 2002 Ağustosunda CNN'in yaptığı habere göre 1990'ların son yıllarında bu kamplarda köpekler ve diğer hayvanlar üzerinde deneme yapılmıştır. Haziran 2002'de Abu Musab al-Zarqawi tarafından yönetilen aşırı bir grup kuzeydoğu Irak'ta uzak bir köşede kurulmuş olan Khurmali kampında ham kimyasal gereçlerle denemeler ve çalışmalar yapmışlardır. Bu terörist grubun elemanları İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, İspanya, Türkiye'ye gizlice girerek siyanür ve biyolojik silah yapmaya yarayan hint tohumuyla saldırılar düzenlemeyi planlamaktaydılar. Ancak aktif bir polis organizasyonu bu planlarını gerçekleştiremeden yakalandılar. Mayıs 2004'te ABD askeri konvoyu Irak'ta 155 milimetrelik kimyasal silah başlığı imha ettiler.¹⁴³

Kimyasalların korunması ve güvenliği için terörizm gibi yeni endişe alanları ortaya çıkmıştır. Kimyasal Silah Antlaşması sadece devleti aktör olarak almaktadır. Anlaşma devlet dışı aktörlerce meydana getirilecek bir kimyasal terörizme değinmemiştir. Ancak Suriye'deki rejimin düşmesi ve kimyasalların Hizbullah gibi devlet dışı aktörlerin eline geçmesi ihtimali devletleri konu üzerinde düşünmeye itmiştir. Dolayısıyla taraflar OPCW ve Kimyasal Silah Antlaşması için yeni bir düzenleme yapmayı düşünmektedir.¹⁴⁴ Son yıllarda biyolojik ve kimyasal silahlar terörist örgütlerce korku salarak ve tehdit yaratarak amaçlarını yerine getirmek için bir araç haline gelmiştir. Gerçekten de El-Kaide

¹⁴² Kibaroglu, "Ortadoğu'da Nükleer..."

¹⁴³ Tucker, "The role ..."

¹⁴⁴ "Syria Crisis Highlights importance of Chemical Weapons Convention", *Strategic Comments*, 19/12, (2013), 3.

örgütü gerektiği takdirde kimyasal ve biyolojik silahlar kullanmakta tereddüt etmeyeceklerini açık bir şekilde belirtmiştir. Dolayısıyla güvenlik ve silahsızlandırma hareketleri ülkelerin yanı sıra bu devlet dışı örgütleri de hedef almalıdır.¹⁴⁵

Suriye, Fransa tarafından uzun soluklu programla takip edilen, dünyanın en önemli kullanıma hazır kimyasal silah hammadde stoklarına sahip ülkesidir. Muhaliflerle yaptığı savaşta Beşar Esad'ın rejimi sarin içeren silahları sivil halk üzerinde Nisan 2013'te kullanmıştır. Suriye uzun zamandır kimyasal silah depolarıyla ve bunları aktaracağı sistemlerle doludur. Suriye 1000 tonluk kimyasal madde ve öncül kimyasallara sahiptir. Suriye birkaç yüz ton son formuyla stoklanmış sülfür, onlarca ton en önemli kimyasal silah aracı olan VX, birkaç yüz ton sarine sahiptir. Ayrıca 500 km erimli sülfür, sarin ve VX taşıyabilen Scud C füzesi, 300 km erimli sarin ve VX taşıyabilen Scud B füzesi, her üç maddeyi de taşıyabilen 250 ve 300 km erimli M600 füzesi, 70 km erimli her üç maddeyi de taşıyabilen SS21 füzesi, modeline göre 100 ve 300 litre toksit madde taşıyabilen bomba, her üç maddeyi de taşıyabilen ağır silahları ülkesinde bulundurmaktadır.¹⁴⁶ Bunun yanı sıra ABD ve diğer hükümetler her ne kadar Asad rejiminin kimyasal silahlarını güvende tuttuğuna inandığını söylese de politikacılar bu silahların herhangi bir iç savaş ve kaos durumunda terörist grupların eline geçmesinden çekinmektedir. Ayrıca Suriye'nin bu silahları Lübnan'daki Hizbullah'a yollama tehlikesi de ABD yetkililerinin aklında bir soru işaretidir. Dolayısıyla ABD bu kimyasal silahların aktarılmasını önlemek için bölgesel müttefiklerinden yardım istemektedir.¹⁴⁷ 23 Haziran 2012'de Suriye hükümetinin kimyasal silahlara sadece kendi ülkesinin güvenliği için sahip olduğunu itiraf etmiştir. Suriye tarafından yapıldığı ispatlanan birkaç tane kimyasal silah saldırısı mevcuttur. 23 Aralık 2012'de Hama'da 7 kişiyi öldüren 50 kişiyi yaralayan bir saldırı olmuştur. Bu kişilerin zehirli gazla öldürüldüğü tespit edilmiştir. Dr. Nashwan Abu-Abdo'ya göre semptomlar sinir gazı kullanıldığı, bu gazla kişilerin sinir sistemlerinin felç edildiği açıklanmıştır. 19 Mart 2013'de 31 kişi ölmüş, 300 kişi etkilenmiş ve Suriye'deki muhalifler ve hükümet birbirini suçlamıştır. Maruz kalan kişilerin kolinerjik semptomlar gösterdiği bildirilmiştir. Bunlar sinir gazlarının ortaya çıkardığı semptomlar olarak açıklanmaktadır.¹⁴⁸ 19 Mart 2013'te Suriye'nin resmi haber ajansı

¹⁴⁵ David Friedman, "Biological and Chemical Weapons Arms Control in the Middle East", *The Nonproliferation Review*, 19/3, (2012), 401.

¹⁴⁶ "Syria/Syrian Chemical Programme-National executive summary of declassified intelligence", http://www.diplomatie.gouv.fr/en/IMG/pdf/Syrian_Chemical_Programme.pdf, (e.t. 08.12.2013), 1-2.

¹⁴⁷ Mary Beth D. Nikitin, Paul K. Kerr ve Andrew Feickert, "Syria's Chemical Weapons: Issues for Congress", <http://www.fas.org/sgp/crs/nuke/R42848.pdf>, (e.t. 08.12.2013), 2.

¹⁴⁸ "Syria's Chemical Weapons-The terrorism Threat", <http://www.ict.org.il/LinkClick.aspx?fileticket=8Pp51nXRrJI%3D&tabid>, (e.t. 08.12.2013), 5-6.

SANA'nın yaptığı açıklamaya göre Halep'in hükümet yönetimindeki bölümlerinde ve Şam'ın banliyölerinde roket saldırısı olduğunu açıklamıştır. Bu habere göre terörist olarak adlandırdıkları muhalif grup saldırıları gerçekleştirmiştir. Saldırıda 25 kişi ölmüş 86 kişi yaralanmıştır. Rusya tarafı muhalif grubun 19 Mart sabahı Halep ilinde muhalif grupların silahlı kanadının kimyasal silah kullandığı kaydedildiğini belirterek Esad yönetimine destek vermiştir. Muhalif grupsa anında iddiaları yalanlamış ve hükümeti suçlamıştır. İki taraf da kurbanların nefes almakta zorlandığı ve kimyasalla temas ettikleri anda derilerinin mavimtrak bir renk aldığını belirtmiştir. Her iki taraf da kanıt olarak fotoğraflar ve videolar çıkarsa da hangisinin sorumlu olduğuna dair bir kanıt bulunmamaktadır. Bir hafta sonra kullanılan maddenin klor CL17 olduğu belirlenmiştir. Klor bulunması kolay ve satışı büyük bir pazara yayılan bir maddedir. En basitinden yüzme havuzları için kullanılır. Aslında madde birinci Dünya savaşında da kimyasal silah aracı olarak kullanılmıştır. Ancak Klorun 25 kişinin ölümüne neden olması olası değildir. Kimyasal silah uzmanı Jean-Pascal Zanders'e göre klorun dozajı arttığında insanları hasta edebileceğini ancak öldüremeyeceğini öne sürmektedir. Haberler roketlerin kullanıldığını iddia etmiştir ancak patlama maddenin çoğunu yok edecek ve etkisini azaltacaktır. Bu nedenle roket kullanılmış olması olası değildir.¹⁴⁹ Suriye muhaliflerinin kimyasal silah kullanacak kapasiteye sahip olmadığı, bunları stoklayacak veya kullanacak gereçlere sahip olmadığı, bu grupları Suriye gibi deneyim sahibi olmadığı dolayısıyla böyle bir saldırıyı gerçekleştiremeyecekleri aşikardır. Oysa ki Beşar Esad ve silahlı kuvvetleri bu silahları kullanacak ekipman ve deneyime sahiptir.¹⁵⁰ Saldırıyı Esad yönetiminin gerçekleştirmiş olma olasılığı, Esad yönetiminin daha önce konvansiyonel metodlarla kendi halkına karşı giriştiği saldırılar göz önünde bulundurulduğu noktada her zaman akla gelen ilk seçenek olacaktır. Özellikle 1982 yılında gerçekleştirilen Hama Katliamı tüm dünyanın çok iyi bildiği bir insanlık dramıdır. Suriye yönetiminin ordu aracılığıyla muhalefete karşı düzenlediği saldırılar da düşünüldüğünde, Şam'daki kimyasal silah saldırısının Esad'ın emriyle gerçekleştirilmiş olma olasılığını arttırmaktadır. Ne var ki, Şam yönetiminin çatışmada üstünlüğü ele geçirdiği ve tüm dünyanın Şam'a dikkat çekip özellikle kimyasal saldırı ihtimaline karşı dikkat kesildiği bir anda, çok yakınındaki bir bölgeye tüm dünyanın gözleri önünde kimyasal saldırı gerçekleştirmesi ihtimali de hiç de akla uygun değildir.

¹⁴⁹ "Syria Crisis Highlights importance of Chemical Weapons Convention", *Strategic Comments*, 19/12, (2013), 2.

¹⁵⁰ "Syria/Syrian Chemical Programme-National executive summary of declassified intelligence", http://www.diplomatie.gouv.fr/en/IMG/pdf/Syrian_Chemical_Programme.pdf, (e.t. 08.12.2013), 4-5.

Rusya, Çin ve İran gibi müttefikleri olan bir yönetimin böyle bir işe girişmesi anlamsız görünmektedir.¹⁵¹

Ulusal Güvenlik Stratejisi, ABD'nin çerçeve güvenlik stratejisini oluşturmakta; “Kitle imha silahları ile savaş için ulusal strateji” ve “Anavatanın güvenliği stratejisi” ise bu çerçeve stratejinin ayrıntılı alt bölümlerini oluşturmaktadır. Aralık 2002'de yayınlanan “Kitle imha silahları ile savaş için ulusal strateji” ise üç temele dayandırılmıştır. İlk olarak kitle imha silahları ile savaş için karşı tedbirler, ikinci olarak kitle imha silahlarının yayılmasını önleyici tedbirler ve son olarak kitle imha silahlarının kullanılmaları durumunda uygulanacak tedbirler olarak sıralanmıştır.¹⁵²

Suriyeli muhaliflere destek veren ABD başta olmak üzere İngiltere, Fransa, İsrail ve Türkiye; Sünni Arapların diplomatic önderliğine soyunmuş Suudi Arabistan ve Kata rile birlikte, Şam'daki kimyasal silah kullanımı Suriye yönetiminin üzerine yüklemekte ve bu konuda yoğun bir propaganda yapmaktadırlar.¹⁵³

ABD Suriye hükümetinin kimyasal silah kullandığına yönelik kanıtlar olduğunu resmen açıklamıştır. Açıklama Milli Savunma Danışman Yardımcısı Ben Rhodes tarafından yapılmıştır. Bu açıklama ile ABD'nin kimyasal silah kullanımına karşı belitmiş olduğu kırmızı çizginin aşılmış olduğu Başkan Obama tarafından da belirtilmiştir. Amerikan istihbaratına göre, çatışmaların başlangıcından beri Esad rejimi sıklıkla fakat az miktarlarda kimyasal ajanı muhaliflere ve sivil halka karşı kullanmış ve 150 kadar insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Amerikan kaynaklarına göre, muhaliflerin kullandığına yönelik herhangi bir bulgu mevcut değildir. BM Bağımsız komisyonu Esad rejiminin müsaade etmemesinden dolayı ülkede araştırma ve inceleme yapamamıştır. Aslında ABD Rusya ile birlite sorunu barışçıl yönde Cenevre'de Esad rejiminin de yer alacağı müzakereler yoluyla çözmekten yana bir tutum içinde olmuştur. Haziran ayında yapılması düşünülen müzakereler Rusya ile anlaşılamadığı için Temmuz ayına kaydırılmıştır. Rusya'nın bir yandan müzakere ederken diğer yandan Esad'ı askeri açıdan destekleyerek muhalifleri bastırmaya devam edeceği kaygısı ABD'nin dikkatini çekmiştir. Buna ek olarak, İran'ın Hizbullah'a desteği ve açık destek vermesi sorunun boyutlarını attırmaktadır. Bu konuda diğer önemli bir etki ise Kuseyr bölgesinin Esad rejimi tarafından ele geçirilerek, Golan Tepeleri stratejik askersiz bölgenin işgal edilmesidir. Bu suretle muhaliflerin Humus'a sızmaları ve silah aktarmalarının yolu engellenmiştir. Esad, Humus ve Şam'ın sahil kesimindeki

¹⁵¹ Göktürk Tüysüzoğlu, “Suriye’de Kimyasal Silahı Kim Kullanmış Olabilir?”, <http://politikaakademisi.org/suriyede-kimyasal-silahi-kim-kullanmis-olabilir/>, (e.t. 08.12.2013)

¹⁵² Nejat Eslen, “ABD'nin Kitle İmha Silahları ile Savaş Stratejisi ve Asıl Niyeti...”, *M5 Savunma ve Strateji*, 2/116, (2003), 42.

¹⁵³ Tüysüzoğlu, “Suriye’de Kimyasal”.

Tartus ve Lazkiye arasındaki deniz ulaşımını kontrol altına almıştır. İsrail ile Hizbullah elemanları 70 metre kadar hassas bir mesafede karşı karşıya gelmişlerdir. Bu durum İsrail'in sınır güvenliği konusunda tehlikeli bir durum yaratmıştır.¹⁵⁴

2003 yılında ABD Irak'ı işgale kalkışırken bazı gerekçeler ileri sürerek işgali meşrulaştırmaya çalışmıştı. Baştan beri Arap Baharı sürecini olumlu bulduğunu söyleyen ABD'nin Suriye politikasının netleşmediği anlaşılmaktadır. Yaklaşık iki yıl önce Suriye'de Esad Yönetimine karşı halk hareketleri başladığında ABD Tunus, Mısır ve Libya'daki tutumunu sürdürdüğünü gösteren açıklamalar yapmış ve muhalif güçlere yer yer teknik ve istihbarat desteği verdiğini açıklamıştı. Doğru olmayan gerekçelerle Irak'ı işgal eden ABD'nin, Esad rejimindeki Suriye sessiz kalmasını şöyle açıklamak mümkündür; Suriye teröre destek vermiş bir ülke olmakla birlikte kitle imha silahlarını da bulunduran, hatta yetkililer tarafından kimyasal silah bulundurulduğu açıklanmış bir ülke olmakla birlikte, son iki yıldır Esad rejimi halka karşı elindeki bütün imkanlarla şiddetli saldırılar gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda, 2003 yılında iç savaş dahi yokken Irak'a sözde demokrasi getirmek için işgali başlatan ABD'nin Suriye sessizliği manidar gözükmektedir.¹⁵⁵

Suriye'nin kimyasal silah stoklarını açmayı kabul etmesinin ardından Rusya ve ABD'nin anlaşmasıyla silahların imha edilmesi süreci başlamıştır. Birleşmiş Milletler kimyasal silah denetleme heyeti tarafından hazırlanan geçici rapor, Şam'ın Guta bölgesinde 21 Ağustos tarihine sarin gazı kullanıldığını belirtmiştir. Yüzlerce insanın öldüğü düşünülen saldırıda muhalifler ve Batılı ülkeler Esad rejimini suçlarken, Şam hükümeti muhalifleri sorumlu göstermişti. Suriye, Rusya ile ABD arasında yapılan anlaşma kapsamında kimyasal silah cephaneliğine ait bilgileri OPCW'ye teslim etmiş ve Kimyasal Silahlar Konvansiyonu'na katılmıştır. Beşar Esad, Alman Der Spiegel dergisine verdiği röportajda, 30 aydır süren iç savaşın sona ermesi için Almanya'nın arabuluculuk yapmasından memnun olacağını belirtmiş ve Almanya'dan gelecek bir heyetin Şam'da memnuniyetle karşılanacağını ifade etmiştir.¹⁵⁶ Ancak "Süddeutsche Zeitung" gazetesi ile Alman Kuzey Almanya Radyo ve Televizyon Kurumu NDR'in haberine göre, adları gizli tutulan bazı Alman şirketleri, 1982-1993 yılları arasında Suriye'ye kontrol tesisleri pompa ve supaplar, Gaz detektörleri ve kimyasal yıkama tesisleri ile Sarin Gazı üretiminde

¹⁵⁴ Ramazan Özey, "ABD Suriye'de Kimyasal Silah Kullandığını Açıkladı. Ne Demek İstedi?", <http://turksam.org.tr/a2868.html>, (e.t. 08.12.2013)

¹⁵⁵ Mehmet Şahin, "ABD'nin Irak İşgali Üzerinden Suriye Politikasını Okumak", <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4301>, (e.t.08.12.2013).

¹⁵⁶ "Suriye'de Kimyasal Silahların İmhasına Başlandı", <http://www.ntvmsnbc.com/id/25470746>, (08.12.2013).

kullanılan 2 bin 400 ton sülfürik Asit sattığı haberleri 2014 yılı Mart ayında Alman basını ve Bundestag'da tartışılmıştır.¹⁵⁷

Seymour Hersh'in, London Review of Books'ta yayınlanan ve geçen yıl Ağustos ayında Suriye'de düzenlenen kimyasal saldırının arkasında Türkiye Hükümetinin olduğunu iddia ettiği makalesinde, saldırının Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) ve jandarmanın bilgisi dahilinde El Kaide bağlantılı El Nusra Cephesi tarafından gerçekleştirildiği iddia edilmekte. LRB'de (London Review of Books) yayımlanan haberdeki iddialara göre Türkiye'nin amacı, kimyasal silah kullanımını "kırmızı çizgisi" olarak belirleyen ABD'yi, "Suriye'ye askeri hareket düzenlemeye zorlamaktır."¹⁵⁸

Hersh'in makalesinde ayrıca, istihbarat raporuna dayandırılarak "The Rat Line" (Gizli Hat) olarak tanımlanan hatta, Libya'daki silahların ve cephaneliğin "Türkiye üzerinden Suriye'deki cihatçı gruplara iletildiği" öne sürülüyor. BBC Türkçe'nin sorularını yanıtlayan Seymour Hersh ise "kanıtların yetersiz olduğu ve kaynakların isimsiz olması sebebiyle makalenin güvenilirliğine dair soru işaretleri olduğu yönündeki eleştirilere tepki göstererek şunları söyledi: "*Herkes zaten öyle der... Ben çok uzun zamandır bu işi yapıyorum. ABD'nin El Nusra gibi gruplar hakkında ne bilip ne bilmediğine dair sorular içeren ve 21 Ağustos'tan çok önce sarin gazı üretebilme kapasitelerine dair en az bir belgeye erişimim var. Bu iddialar çok meşru iddialar. İnsanlar için "Kaynakların isimsiz olması" yapılabilecek en basit eleştiri. İsimlerini verirsem hepsi işini kaybeder. Herkes istediğini söyleyebilir.*" Seymour Hersh, "Makalede yer alan iddialar ABD yönetimindeki karar mercilerin görüşü mü, yoksa kaynakların bireysel görüşleri mi?" sorusuna da şu yanıtı vermiştir: "*Ben, ABD Başkanı'na giden ve Guta'nın doğusunda elde edilen sarinle, Suriye ordusunun mühimmat deposundaki sarinin aynı olmadığını söyleyen ABD Genelkurmay Başkanlığı'ndaki isimler hakkında yazıyorum. Dolayısıyla bunların yalnızca dışardakiler mi olduğuna siz karar verin. Tabi ki bunun hakkında konuşmayacağım.*"¹⁵⁹ Hersh, BBC'nin 'The World Tonight' adlı radio programında da, savaşın uzun dönemde sonuçlarının ne olacağı sorusuna, "*Savaş Beşar Esad kazanır ve Türkiye dahil bölge büyük bir karmaşaya sürüklenir.*" cevabını vermiştir.¹⁶⁰

Daha ilk günden sarin gazlı saldırının rejim güçleri tarafından gerçekleştirildiği şüphelerini dile getiren Seymour Hersh, Aralık ayında yazdığı

¹⁵⁷ <http://www.diyadinnet.com/HABER-66686-almanyada-kimyasal-silah-soru%C5%9Fturmas%C4%B1>, (10.04.2014)

¹⁵⁸ <http://haber.sol.org.tr/dunyadan/seymour-hersh-kimyasal-saldiri-haberinin-arkasinda-haberi-90650>, (e.t. 10.04.2014).

¹⁵⁹ Çağıl Kasapoğlu, "Seymour Hersh 'kimyasal saldırı' haberinin arkasında", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/04/140407_seymour_hersh_suriye_kimyasal_mit.shtml, (e.t.10.04.2014).

¹⁶⁰ <http://www.diken.com.tr/aktuel/seymour-hersh-sarin-iddiasinin-arkasinda-belgelerim-var-kaynaklarim-isten-mi-kovulsun/>, (e.t. 10.04.2014).

“Bu Kimin Sarin’i” başlıklı yazısında henüz Türkiye’yi suçlamaya başlamamıştı. Genel olarak Obama yönetiminin Suriye’deki atılğan tavrını yavaşlatmaya yönelik gibi görünen ilk makalede o dönemde Rus hükümetinin de desteklediği Esad rejimini saldırıdan aklayan bazı iddialar dile getiriliyordu. ABD yönetimi de kararsız kalmıştı ki, kırmızı çizgisi olarak tanımladığı kimyasal silah kullanımı konusuna rağmen bu saldırıya tepkisiz kamıştı. Suriye yönetiminin kimyasal silahlarını uluslararası otoriteye devretmeyi kabul etmesiyle birlikte, durağan politikasını meşrulaştırmıştır. Nitekim kimyasal saldırı hem rejim hem de muhalif güçler tarafından kabul edilmeyince ölenler öldüğü ile kalmış, taraflar birbirlerini suçlamanın dışına çıkamamıştır.¹⁶¹ Hersh’e göre Kimyasal saldırıyı eğer Esad güçleri gerçekleştirdiyse NSA’nın haberi olurdu. Böylece Rusya hükümetinin Suriye iç savaşının başından beri Türkiye’yi savaşa müdahil olma yönündeki suçlayıcı beyanlarına tamamlayıcı bir ayrıntı daha eklenmiş oldu. Türkiye bir yerlere konumlandırılmaktaydı. Kimyasal saldırının sorumluluğunun Türkiye’ye yüklenmesi meselesinin, Suriye’ye silah taşıyan tırların yakalanması, Süleyman Şah Türbesi sızıntıları gibi diğer hikayelerle birlikte değerlendirilmesi durumunda nereye konumlandırıldığı ortaya çıkmaktaydı. Arıboğan’a göre *“Hedef Türkiye’yi beceriksiz bir savaş kışkırtıcısı ve sivil ölümlerden sorumlu bir ülke haline getirmektir. Türkiye alevine benzin dökeni dünya kamuoyunu ve Batı yönetimlerini duyarlı hale getirmek için kitle imha silahlarının kullanımına bile yeşil ışık yakan, kendisi de Suriye’ye müdahil olmak için can atan, bunun için kendi kendisine saldırı düzenlemek de dahil komplolar içerisinde olan bir ülke görünümüne bürünüyordu”*¹⁶² Çakır’ın değerlendirmesine göre *“Ankara’nın Guta saldırısında payı olduğu iddiaları pek gerçekçi gözüküyor. Ancak Guta’nın ardında Esad yönetimi değil de El Nusra bulunduğu iddialarının daha ağır bastığı ortada. Öte yandan hükümetin Kürtlerin ağırlıkla yaşadığı Rojava diye anılan bölgede PKK çizgisindeki PYD’ye karşı savaşan El Kaide ile doğrudan ya da dolaylı ilişki içindeki örgütlere sıcak baktığı, hatta destek verdiği iddiaları hala inandırıcı bir şekilde yalanmış değil. Keza hükümetin gerek Suriye, gerek Irak, gerekse küresel çapta El Kaide’ye karşı çok kararlı ve sistemli politikalar geliştirmiş olduğunda tanık değiliz”*¹⁶³ Deneyimli Ortadoğu muhabiri Robert Fisk ise ABD’li gazeteci Seymour Hersh’ün aktardığı iddialara göndermede bulunduğu “Erdoğan: " model güçlü adamdan sıradan diktatöre” başlığını taşıyan makalesinde, Şam yakınlarında kullanılan kimyasal malzemenin Suriye rejiminin cephaneliğinde bulunmadığı iddiasını tekrarlamaktadır. Fisk ayrıca,

¹⁶¹ Deniz Ülke Arıboğan, “Hersh’in Makalesi Üzerinden Türkiye’ye Dair Bir Okuma”, <http://www.denizulkearibogan.net/haberler/deniz-ulke-aribogan-dan-hersh-in-makalesi-uzerinden-turkiye-ye-dair-bir-okuma-/>, (e.t. 11.04.2014).

¹⁶² Arıboğan, “Hersh’in Makalesi”.

¹⁶³ Ruşen Çakır, “Yine Hersh’ün Kimyasal Saldırı Haberi Üzerine”, <http://www.rusencakir.com/Yine-Hershun-kimyasal-saldiri-haberi-uzerine/2624>, (e.t. 13.04.2014).

Türkiye'nin Suriye'deki savaşa karışmayı sürdürceğini vurgulayarak, Dışışleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarı Hakan Fidan'ın aralarında olduğu yetkililerin Suriye hakkındaki görüşmelerini içerdigi belirtilen ses kaydına atıfta bulunmaktadır. Fisk, aynı yöndeki iddiaları makalesinde dile getiren eski arkadaşı olan Hersh'in adı belirsiz "yetkilileri" ve "uzmanları" kaynak olarak belirtmesine serzenişte bulunmaktadır.¹⁶⁴ Ancak kaynaklarını açıklamayan basın mensuplarının yazdıkları makaleler şimdilik afaki olarak kalmaktadırlar. Dostlararası dinleme ve izleme faaliyetlerinin arttığı ve skandalarla ortaya çıktığı günümüzde Suriye'de 21 Ağustosta kullanılan kimyasal malzemeyi kimin kullandığının ortaya çıkması da manidardır.

ABD'nin açıklamalarına göre Suriye 2002 yılında "uzun dönemli kimyasal silah" programı başlattığını ve bu programın 1970'li yıllarda başlatılan programın devamı olduğunu açıklamıştır. Suriye'nin kimyasal silahları ne zaman, nasıl ve kim ya da kimlerin yardımı ile elde ettiği yönünde kesin kanıtlar bulunmamakla birlikte Kongre'ye sunulana 12 Eylül 2013 tarihli rapora göre, Suriye kimyasal silah programını, 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan hemen önce Mısır'ın Suriye'ye az sayıda kimyasal silah ve fırlatma sistemleri vermesi ile başlatmıştır. 1980'lerde ise Suriye, muhtemelen Sovyetler Birliği'nin yardımı ile kimyasal silah üretmeye ilişkin teknolojik bilgi ve gerekli malzemeleri elde etmeye başladı. Kimyasal maddelerin ve ekipmanın aynı zamanda Avrupa kökenli firmalardan da alındığı belirtilmektedir. Suriye kimyasal programı için dışarıdan gelecek kimyasal maddelere bağımlı durumdadır. Ayrıca, çatışmalar başlamadan önce Suriye Bilimsel Çalışmalar ve Araştırmalar Merkezi (CERS), dört farklı yerde kimyasal madde üretme tesisleri işletmekteydi. Bunlar; Dumayr, Khan Abou, Shamat ve Furklus'daki tesisler idi.¹⁶⁵ Kimyasal ve biyolojik silahlar hem maliyet düşüklüğü hem de sağladığı caydırıcılık sayesinde rasyonel bir tercihtir. Suriye'nin bu konudaki en büyük destekçisi ise ironik bir şekilde yine Rusya olmuştur.¹⁶⁶ Boris Yeltsin'in kimyasal silahsızlanma konusundaki baş danışmanı ve Rusya Kimyasal Silahlar Askeri Akademisi Başkanı emekli general Anatoly Kuntsevich Suriye'de kimyasal üretim yapan bir fabrika kurmuştur. Bu fabrikanın ihtiyacı olan kimyasal silah yapımında kullanılan hammaddenin ise Güney Kıbrıs üzerinden Suriye'ye

¹⁶⁴ "Robert Fisk de 'sarin saldırısı' iddiasını yazdı, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/04/140410_robert_fisk_erdogan_sarin.shtml, (e.t. 13.04.2014).

¹⁶⁵ Yücel Acer, "Suriye'nin Kimyasal Silahları ve ABD-Rusya Mutabakatı: Ulusal Çıkarlar Yine Ön Planda", <http://www.ankarastateji.org/yazar/prof-dr-yucel-acer/suriye-nin-kimyasal-silahlari-ve-abd-rusya-mutabakat-i-ulusal-cikarlar-yine-on-planda/#>, (e.t. 02.04.2014).

¹⁶⁶ Eyal Zisser, "The Syrian Army: Between the Domestic and the External Fronts", *Middle East Review of International Affairs (MERIA)*, Volume:5, No:1,(2001),9.

sokulduğu zannedilmektedir. Ayrıca Suriye, Almanya ve Fransa'dan da çok sayıda hammadde ithal etmiştir.¹⁶⁷

OPCW Genel Direktörü Ahmet Üzümcü, ABD'nin 31 Aralık tarihine kadar Suriye'den çıkarılması kararlaştırılan kimyasal silahların imhası için yardım teklifinde bulunduğunu söylemiştir. ABD'nin imhanın maliyetini de üstlenmeye aday olduğunu belirten Üzümcü, 190 üye ülkeye bu sürece destek vermesi hususunda çağrı da bulundu. ABD aralarında sarın ve sinir gazının da bulunduğu 500 tonluk kimyasalı Akdeniz'de bir donanma gemisini kullanarak imha etmeyi planlamaktadır. Üzümcü bu iş için ABD'ye gerekli teknolojik desteğin de verileceğini belirtmiştir. Suriye'deki kimyasalların imha süreci son olarak Arnavutluk'un söz konusu kimyasalları kendi ülkesinde imha etmeyi reddetmesinin ardından tıkanmıştı. Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü Suriye'deki kimyasalların 31 Aralık'a kadar yurtdışına çıkarılmasını, en geç 2014 yılının ortalarına kadarsa imha edilmesini planlamaktadır.¹⁶⁸ Ancak 31 Aralık'a kadar bir varil bile çıkartılamamış ve yeni bir tarih belirlenmiştir. Bu defa sürenin 5 Şubat 2014 tarihinde dolduğu ilan edilmiştir. 7 ve 27 Ocak tarihlerinde Lazkiye Limanından 18 konteyner, gemilere yüklenmiş, bu da 1300 tonluk kimyasal maddeden sadece 50 tonunun tahliye edilebildiğini göstermekteydi. Bu hızla devam ederse kimyasal silah üretiminde kullanılan maddelerin taşınması 3 yılı bulacaktı. Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü'nün hazırladığı plana göre ise 30 Haziran'a kadar tüm kimyasal silah unsurlarının imha edilmiş olması gerekmektedir. Suriye hükümeti, misyonun ağır ilerlemesini ülkedeki iç savaş koşullarıyla gerekçelendirmektedir. Şam'a göre kötü hava koşulları, lojistik sorunlar, teçhizat eksikliği de rol oynamaktadır. Esad rejimi, nakliye yollarında paylayıcı olup olmadığını denetlemek için dedektör talebinde bulunmuştur.¹⁶⁹

Uluslararası misyonda çeşitli ülkeler rol oynamaktadır. Rusya nakliye için Suriye'ye araziye uyumlu kamyon ve zırhlı araç göndermiş, Norveç ve Danimarka da nakliye gemilerini Lazkiye limanına yollamıştır. Söz konusu bu gemiler kimyasal maddeleri Akdeniz üzerinden İtalya'ya taşıyacaktır. Nakliye gemileri yolculuk sırasında Danimarka, Norveç, Rusya, Çin ve İngiltere savaş gemileri tarafından korunacaktır. Kimyasal maddeler, Gioia Tauro limanında özel Amerikan gemilerine aktarılacak ve bu gemiler üzerindeki hidroliz tesislerinde imha edilecektir.¹⁷⁰ Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 2118 sayılı kararı uyarınca Esad'ın elinde tek bir kimyasal silah kalmaması

¹⁶⁷ Dany Shoham Guile , "Gas and Germs: Syria's Ultimate Weapons", *Middle East Quarterly*, Volume: IX, Number: 3, (2002), 5-6.

¹⁶⁸ "ABD Kimyasal Silahların İmhasına Talip", <http://www.dw.de/abd-kimyasal-silahlarin-imhasina-talip/a-17263588>, (e.t. 08.12.2013).

¹⁶⁹ Alexander Dreschel ve Ercan Coşkun, "Suriye'de Kimyasal Silah Takvimi İşlemiyor", <http://www.dw.de/suriyede-kimyasal-silah-takvimi-i%C5%9Flemiyor/a-17420363>, (e.t. 04.04.2014).

¹⁷⁰ Dreschel ve Coşkun, "Suriye'de Kimyasal".

gerekmektedir. Fakat şimdiye kadar hiçbir ülke bu silahları kendi ülkesinde işlemekten geçirmeye razı olmamıştır. ABD'nin teklifini Norveç, Belçika ve Arnavutluk, kapasite yetersizliğini gerekçe göstererek reddetti. Arnavutluk yönetimi bu silahların ülkede zararsız hale getirilmesini teklif etmiş, ancak protesto gösterilerinin ardından bu karardan vazgeçmiştir. Arnavutluk'un seçenekler arasında yer almasının sebebi de 2007 yılında komünist dönemden kalan kendi kimyasal silahlarını yok etmiş olmasıdır. Aslında Kimyasal Silahlar Sözleşmesini imzalayan 190 ülkede de bu işlemlerin yapılması mümkündür. Alman Bilim ve Politika Vakfı'nın güvenlik uzmanı Oliver Meier hiçbir ülkenin kimyasal silahları kendi topraklarında tasfiye etmeye yanaşmamasının sebebini şöyle açıklıyor: *"Bunun başlıca nedeni, nakli ve tasfiyesi çok yüksek riskler taşıyan tehlikeli malzemelerin söz konusu olması. Hem çevre hem de sağlık açısından son derece riskli bir operasyon. O nedenle birçok devlet buna yanaşmıyor. Ama tabii ortada siyasi ve idari engeller de var."*¹⁷¹

Nobel Komitesi 2013 yılı Ekim ayında Norveç'in başkenti Oslo'da yaptığı açıklamada, OPCW' nin "kimyasal silahları ortadan kaldırmak için yürüttüğü çalışmayı" onurlandırmak amacıyla Barış Ödülü'ne layık görüldüğünü açıklamıştır. OPCW Başkanı Ahmet Üzümcü, ödül sonrası Eurovision ajansına yaptığı açıklamada, *"Bu ödül bizim için büyük önem taşıyor. Personelimize cesaret verecek, dünya barışına ve güvenliğine katkıda bulunacaktır."* dedi. Üzümcü, *"Suriye'de 27 OPCW denetçisinin görev başında olduğunu ve kimyasal silahların döküm ve imha işlemini başlattığını"* söyledi. OPCW ekibiyle birlikte ödülü kutlayacaklarını belirten Üzümcü, *"Bu ödülü mümkün kılan onların çabası olmuştur. Bu ödülle uluslararası toplum da örgütün başarısını kabul etmiş oluyor. Bunun için teşekkür ederiz."* dedi. Tarihini hiçbir döneminde Suriye'deki kadar büyük bir görevi bu kadar kısa sürede gerçekleştirmenin öngörülmediğini belirten Üzümcü, büyük zorluklara rağmen Suriye'de çalışan personelin, belirlenen takvime uymak için elinden geleni yapacağını söylemiştir.¹⁷²

Moskova'ya resmi ziyarette bulunan Üzümcü, Rusya Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Moskova Uluslararası İlişkiler Üniversitesi öğrencileriyle bir araya gelerek Suriye ile ilgili konulara değinmiş, Rusya ve ABD'in Suriye'den kimyasal silahların rezervinin çıkartılması için gerekli malzeme ve ekipman sağladığını ifade etmiştir. OPCW Genel Direktörü, *"Tüm cephaneliğin yaklaşık üçte ikisi çıkartılmış bulunuyor. Böylece çıkartılan zehirli maddelerin oranı yüzde 65,1. Üstelik bunların yüzde 57,4'i öncelikli maddeler (daha tehlikeli). Önemli olan bunun hızlı şekilde yapılması. 2014 yılının ortalarına doğru yetiştirmeye çalışıyoruz. Umarız, bu misyonun başarılı şekilde gerçekleştirilmesi,*

¹⁷¹ Diana Hodali ve Başak Demir, "Kimyasal Silahların Tasfiye Sorunu", <http://www.dw.de/kimyasal-silahlarin-tasfiye-sorunu/a-17240593>, (08.12.2013)

¹⁷² "Nobel Barış Ödülü Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü'ne", http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/10/131011_nobel_baris.shtml, (e.t. 08.12.2013).

Suriye ihtilafının çözümüyle ilgili ortak çabalara katkı sağlayacak.” demiştir.¹⁷³ Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov da Suriye’de kimyasal silah kullanıldığı yönündeki iddiaların bir an önce araştırılmasını talep etmiştir. Moskova’da düzenlenen basın toplantısında konuşan Lavrov “Suriye’de birkez daha kimyasal silah kullanıldığı yönünde iddialar ve kurbanların varlığı alarm veriyor. Kimyasal silah ya da türevlerinin kullanımı ile ilgili her türlü bilgi acil bir şekilde araştırılmalı” çağrısında bulunmuştur.¹⁷⁴

Suriye içinde kimin tarafından kullanıldığı henüz tam olarak tespit edilemeyen kimyasal silahların, ABD’nin müdahale söylemine neden oluşturması ve sonrasında da Rusya ve ABD’nin Suriye’de mevcut kimyasal silahları kontrol altına alma yönünde anlaştıklarının ifade etmesi ve son olarak Şam’ın da anlaşmayı kabul ettiğini duyurması ince bir diplomasi ve stratejinin beraber yürütüldüğünü göstermektedir. Plan başarılı bir şekilde uygulanabilirse, bir yandan İsrail’in son iki yıldır kaygı ve tedirginlik duyduğu kimyasal silahların “uluslararası denetim” altına alınmasını sağlanmış diğer yandan da Esad rejiminin dışarıdan yapılması muhtemel bir müdahale ile çöküşü engellenmiş olunacaktır.¹⁷⁵ Sonuç olarak, Ortadoğu içerisinde başta kimyasal silahlar olmak üzere silahlanmaya açık bir bölge olması hasebiyle tehdit ve tehdit önceliğini barındırmaktadır. 2000’li yıllarda ise devlet dışı aktörlerin etkisinin giderek artırması son Suriye olayları bağlamında da durumu içinden çıkılmaz bir hale sokmuştur. Ancak günümüzde sorun, bölgede İnsanların Kitle İmha Silahlarına maruz kalıp kalmamaları meselesinden öteye taşınmıştır. Devlet dışı aktörlere giden ya da gidecek olan silahların denetimi nasıl sağlanacaktır? Can kayıpları önenebilecek midir? Sorun da tam bu noktada düğümlenmektedir. Bu noktada ne olacağını ise bize, yine zaman gösterecektir.

KAYNAKÇA

ACER Yücel, “Suriye’nin Kimyasal Silahları ve ABD-Rusya Mutabakatı: Ulusal Çıkarlar Yine Ön Planda”, <http://www.ankarastateji.org/yazar/prof-dr-yucel-acer/suriye-nin-kimyasal-silahlari-ve-abd-rusya-mutabakati-ulusal-cikarlar-yine-on-planda/#>, (e.t. 02.04.2014).

ALİ Javed, “Chemical Weapons and the Iran-Iraq War: A Case Study in Noncompliance”, <http://cns.miis.edu/npr/pdfs/81ali.pdf>, (e.t. 01.12.2013)

¹⁷³ Fuat Seferov, “Üzümcü Rusya’da Konuştu: Kimyasal Silahların Üçte İki Suriye’den Çıkarıldı”, http://www.cihan.com.tr/news/Uzumcu-Rusya-da-konustu-Kimyasal-silahlarin-ucte-ikisi-Suriye-den-cikarildi_3687-CHMTQwMzY4Ny80, (e.t. 15.04.2014).

¹⁷⁴ <http://haberrus.com/politics/2014/04/14/lavrov-suriyede-kimyasal-silah-iddialarinin-arastirilmasini-istedi.html>, (e.t. 15.04.2012)

¹⁷⁵ Veysel Ayhan, “Suriye’de Kimyasal Silah Stratejisi: İsrail’in Rolü ve Politikaları”, http://www.impr.org.tr/suriyede-kimyasal-silahlarin-denetimi-israilin-rolu-ve-politikalari/#.U1Fow61_uGg, (e.t 04.04.2014).

ARİBOĞAN Deniz Ülke, “Hersh’in Makalesi Üzerinden Türkiye’ye Dair Bir Okuma”, <http://www.denizulkearibogan.net/haberler/deniz-ulke-aribogan-dan-hersh-in-makalesi-uzerinden-turkiye-ye-dair-bir-okuma-/>, (e.t. 11.04.2014).

ATLIOĞLU Yasin, “Suriye Dış Politikasında Güç ve Güvenlik İlişkisi”, <http://www.bilgesam.org.tr/images/stories/makaleler/Suriye%20Dis%20Politika%20sinda%20Guc%20Ve%20Guvenlik%20Iliskisi.pdf>, (e.t. 06.12.2013).

AYHAN Veysel, “Suriye’de Kimyasal Silah Stratejisi: İsrail’in Rolü ve Politikaları”, http://www.impr.org.tr/suriyede-kimyasal-silahlarin-denetimi-israilin-rolu-ve-politikalari/#.U1Fow61_uGg, (e.t. 04.04.2014).

BALANCAR Ferda, “Silah Deyince...”, <http://www.toplumsalbilinc.org/forum/index.php?topic=1369.0>, (e.t. 26.11.2013)

BAYLIS John, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı” *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, (İstanbul:İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınlar, 2012)

ÇAĞLAR Barış, “Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı’nın Raporu ve Nükleer Bir İran’ın Bölgenin Tümü için Muhtemel Sonuçları”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2906>, (e.t. 30.11.2013)

ÇAKIR Ruşen, “Yine Hersh’ün Kimyasal Saldırı Haberi Üzerine”, <http://www.rusencakir.com/Yine-Hershun-kimyasal-saldiri-haberi-uzerine/2624>, (e.t. 13.04.2014).

CARUS W. Seth, “Defining Weapons of Mass Destruction”, Center for the Study of Weapons of Mass Destruction Occasional Paper 4, (2006)

DEMİRTAŞ Y. Serdar, “Kimyasal ve Biyolojik Savaş”, *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 123/382, (2004)

DRESCHER Alexander ve COŞKUN Ercan, “Suriye’de Kimyasal Silah Takvimi İşlemiyor”, <http://www.dw.de/suriyede-kimyasal-silah-takvimi-i%C5%9Flemiyor/a-17420363>, (e.t. 04.04.2014).

ESLEN Nejat, “ABD’nin Kitle İmha Silahları ile Savaş Stratejisi ve Asıl Niyeti...”, *M5 Savunma ve Strateji*, 2/116, (2003)

FRIEDMAN David, “Biological and Chemical Weapons Arms Control in the Middle East”, *The Nonproliferation Review*, 19/3, (2012), 401.

GENÇTÜRK Tuğçe, “Ortadoğu’da Güncel Güvenlik Algısı”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3369>, (e.t. 30.11.2013)

GUILE Dany Shoham, “Gas and Germs: Syria’s Ultimate Weapons”, *Middle East Quarterly*, Volume: IX, Number: 3, (2002)

GÜLGÜN Tuna, Küresel, Ekonomik, Ekolojik ve Sosyal Tehditler -Yeni Güvenlik, (Ankara: Nobel Yayınları, 2003)

GÜNEY Nurşin Ateşoğlu, “Nükleer Tehdit Algılamaları ve Kitle İmha Silahlarının Yayılma Sorunu”, *Tek Kutuplu Dünya Yaşamak. Gerçekler, Yanılgılar ve Beklentiler*, Yonca Özer (der), (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006)

GÜR Büşra, “ABD Sonrası Irak”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3175>, (e.t. 06.12.2013).

GÜRSOY Barış, *Soğuk Savaştan Günümüze Asimetrik Tehdit*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005)

HAMILTON Lee H., “Evaluating the Threat: Chemical, Biological and Nuclear”, <http://www.wilsoncenter.org/article/evaluating-the-threat-chemical-biological-and-nuclear>, (e.t. 01.12.2013)

HART John ve CLEVESTIG Peter, “Reducing Security Threats From Chemical and Biological Materials”, *SIPRI Year Book 2011*, (New York: Oxford University Press, 2011)

HENDERSEN Conway W., *International Relations Conflict and Cooperation at the turn of 21st Century*, (Boston McGrawHill, 1998)

HILTERMANN Joost R., ABD ve Irak Halepçe'nin Zehirlenmesi, (İstanbul: Avesta Yayınları, 2009)

HODALİ Diana ve DEMİR Başak, “Kimyasal Silahların Tasfiye Sorunu”, <http://www.dw.de/kimyasal-silahların-tasfiye-sorunu/a-17240593>, (08.12.2013)

KARABULUT Bilal, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Kavramlar Serisi: II Güvenlik*, (Ankara: Barış Kitabevi, 2011)

KASAPOĞLU Çağıl, “Seymour Hersh ‘kimyasal saldırı’ haberinin arkasında”, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/04/140407_seymour_hersh_suriye_kimyasal_mit.shtml, (e.t. 10.04.2014).

KELLE Alexander, “The Third Review Conference of the Chemical Weapons Convention and Beyond: Key themes and prospects of incremental change”, *International Affairs*, 89:I, (2013)

KİBAROĞLU Mustafa, “Ortadoğu'da Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge (NSAB) Oluşturulması Çabaları ve Türkiye”, *Ortadoğu Analiz*, 4/48, (2012)

KONA Gamze Güngörmüş, “Ortadoğu'da Güvenlik Algılaması ve Dahili Risk Faktörlerinin Etkisi”, *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi*, 8, (2004)

MÜHLENHAUS Ian Alexander, “Weapons of Mass Destruction”, <http://www.ian.muehlenhaus.com/muehlenhausCollege/Library/WMD.pdf>, (e.t. 27.11.2013)

NIKITIN Mary Beth D., KERR Paul K. ve FEICKERT Andrew, “Syria's Chemical Weapons: Issues for Congress”, <http://www.fas.org/sgp/crs/nuke/R42848.pdf>, (e.t. 08.12.2013)

ÖZEY Ramazan, “ABD Suriye’de Kimyasal Silah Kullandığını Açıkladı. Ne Demek İstedi?”, <http://turksam.org/tr/a2868.html>, (e.t. 08.12.2013)

ÖZEY Ramazan, *Küresel Silahlanma Dünyanın Silah Depoları*, (İstanbul: Aktif Yayınevi, 2007)

ÖZGÜR Salih, *Geleceğe Yönelen Tehdit Kitle İmha Silahları*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006)

ÖZKAN Ruşen, *Ve İnsanoğlu Silah(sız)lanma Süreci*, (Ankara: İ.H.H Yayınları, 2003)

PAZARCI Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri IV. Kitap*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 2000)

ŞAHİN Mehmet, “ABD’nin Irak İşgali Üzerinden Suriye Politikasını Okumak”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=4301>, (e.t. 08.12.2013).

SEFEROV Fuat, “Üzümcü Rusya’da Konuştu: Kimyasal Silahların Üçte İki Suriye’den Çıkarıldı”, http://www.cihan.com.tr/news/Uzumcu-Rusya-da-konustu-Kimyasal-silahlarin-ucte-ikisi-Suriye-den-cikarildi_3687-CHMTQwMzY4Ny80, (e.t. 15.04.2014).

SIMPSON John, “25 Yıl Sonra Halepçe: Saddam’a Kim Silah Verdi?”, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/12/121203_halabja.shtml, (e.t. 06.12.2013).

TAMER Cenk, “Ortadoğu’da Güvenlik Kaygısı”, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3621>, (e.t. 30.11.2013)

TOMPKINS Matthew V., “Albania’s Chemical Weapons Con”, *The Nonproliferation Review*, 16/1, (2009)

TUCKER Jonathan B., “The role of the Chemical weapons Convention in Countering Chemical Terrorism”, *Terrorism and The Political Violence*, 24/1, (2011)

TÜYSÜZOĞLU Göktürk, “Suriye’de Kimyasal Silahı Kim Kullanmış Olabilir?”, <http://politikaakademisi.org/suriyede-kimyasal-silahi-kim-kullanmis-olabilir/>, (e.t. 08.12.2013)

UDUM Şebnem, “Ortadoğu’da Kitle İmha Silahlarından Arındırılmış Bölge (ODKİSAB) Üzerine”, *Ortadoğu Analiz*, 5/54, (2013)

ÜLGEN Sinan ve ERGUN F. Doruk, “Kum Tepelerinde Tökezlemek: Orta Doğu’da Kitle İmha Silahlarından Arındırılmış Bir Bölgenin Oluşturulması”, *EDAM Tartışma Kağıtları Serisi*, 4, (2012)

ZISSER Eyal, “The Syrian Army: Between the Domestic and the External Fronts”, *Middle East Review of International Affairs (MERIA)*, Volume:5, No:1, (2001)

"ABD Kimyasal Silahların İmhasına Talip", <http://www.dw.de/abd-kimyasal-silahlarin-imhasina-talip/a-17263588>, (e.t. 08.12.2013).

“Nobel Barış Ödülü Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü'ne”,
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/10/131011_nobel_baris.shtml, (e.t. 08.12.2013).

“Robert Fisk de ‘sarin saldırısı’ iddiasını yazdı”,
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/04/140410_robert_fisk_erdogan_sar_in.shtml, (e.t. 13.04.2014).

“Suriye’de Kimyasal Silahların İmhasına Başlandı”,
<http://www.ntvmsnbc.com/id/25470746>, (08.12.2013).

“Syria Crisis Highlights importance of Chemical Weapons Convention”,
Strategic Comments, 19/12, (2013)

“Syria’s Chemical Weapons-The terrorism Threat”,
<http://www.ict.org.il/LinkClick.aspx?fileticket=8Pp51nXRRJI%3D&tabid>, (e.t. 08.12.2013), 5-6.

“Syria/Syrian Chemical Programme-National executive summary of declassified intelligence”,
http://www.diplomatie.gouv.fr/en/IMG/pdf/Syrian_Chemical_Programme.pdf, (e.t. 08.12.2013)

<http://haber.sol.org.tr/dunyadan/seymour-hersh-kimyasal-saldiri-haberinin-arkasinda-haberi-90650>, (e.t. 10.04.2014).

<http://haberrus.com/politics/2014/04/14/lavrov-suriyede-kimyasal-silah-iddialarinin-arastirilmasini-istedi.html>, (e.t. 15.04.2012).

<http://www.diken.com.tr/aktuel/seymour-hersh-sarin-iddiasinin-arkasinda-belgelerim-var-kaynaklarim-isten-mi-kovulsun/>, (e.t. 10.04.2014).

<http://www.diyadinnet.com/HABER-66686-almanyada-kimyasal-silah-soru%C5%9Fturmas%C4%B1>, (e.t. 10.04.2014)

http://www.journalagent.com/z4/download_fulltext.asp?pdire=atuder&plng=eng&un=ATUDER-75537, (e.t.27.11.2013).

<http://www.nti.org/country-profiles/iraq/chemical/>, (e.t. 06.12.2013).

<http://www.nti.org/country-profiles/syria/>, (e.t. 08.12.2013).

<http://www.reachingcriticalwill.org/resources/fact-sheets/critical-issues/4582-chemical-weapons>, (e.t. 27.11.2013)

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanun_tbm_m_080/kanun_tbm_m_080/kanun_tbm_m_08004238.pdf, (e.t. 27.11.2013).

<http://www.who.int/csr/delibepidemics/chapter3.pdf>, (e.t. 26.11.2013).

http://www.ydh.com.tr/HD12256_iranla-savasinda-saddama-kimyasal-silah-verdik.html, (e.t 06.12.2013).

BÖLGESEL SİSTEMLER VE ORTADOĞU “UYUMU”

Doç. Dr. Işıl KAZAN

Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

isilkazan@akdeniz.edu.tr

Özet

Diğer bölgelerden farklı olarak, Ortadoğu bölgesel güvenlik kompleksi hala işbirliğinden ziyade çatışma ile tanımlanmaktadır. Bu durum Ortadoğu’da işbirliğini geliştirmede destekleyici koşulları ve faktörleri araştırmayı elzem kılmaktadır. Bu analiz, sistemsel koşullardan hareketle, iki kutuplu sistem sonrasında, birçok devletin dış ve güvenlik politikalarındaki değişimlerin de işaret ettiği gibi, sistem yapılarının politika sonuçlarına önemli bir etkisi olduğunu ileri sürmektedir. O zaman sorumuz şudur: Ortadoğu politikalarını kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı etkisi olan uluslararası ve bölgesel sistem yapıları nedir? Daha önceki çok kutuplu sistemlerden farklı olsa da, 2010’lardan beri, her iki düzey için de çok kutuplu diyebiliriz. Bunun anlamı, politika seçeneklerinin, konu-bazlı ve kısa süreli ittifaklar biçiminde güç dengesi politikalarının, işbirliği ve rekabetin artmasıdır. Global düzeyde büyük güçler arasındaki ilişkilerin yönetimi önem kazanmış ve 19. yüzyıl ‘Avrupa Uyumı’na benzer bir işbirliği modeli oluşmuştur. Bu çerçevede, Ortadoğu bölgesel güvenlik kompleksi için çıkarabileceğimiz en önemli genel sonuç, bölgesel aktörlerin rollerinin artmasıdır. Hatta bu koşullar bölgesel kurumlaşma ve bölge aktörleri arasında, kısmen “Avrupa Uyumı”na benzer bir işbirliği alanını da açmaktadır. Diğer yandan, yine aynı koşullar bölge ülkelerinin hegemonik politikalarını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, global düzeydeki büyük güçler ‘uyumu’ politikaları, bölge güçlerinin büyük güçlerle olan ittifaklarında kuşku yaratmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, çok kutupluluk, işbirliği, Avrupa Uyumı.

REGIONAL SYSTEMS AND THE MIDDLE EASTERN ‘CONCERT’

Abstract

Unlike other regions, the Middle East regional security complex is still marked by conflict rather than cooperation, and therefore there is a need to explore any facilitating factor to promote cooperation in this region. Thus the analysis takes its point of departure from systemic conditions, and argues for, as the end of bipolarity clearly demonstrated through substantial changes to the foreign and security policies of most states, that system structures make an

important difference to the policy outcomes. The question then becomes; what are the international and regional structures which are the constraining or facilitating conditions on Middle Eastern politics? Since the beginning of the 2010s, both systems could be defined as multipolar, though different from previous multipolar systems. This means an increase in policy options, and balance of power politics in the form of short-term and issue-level alignments, cooperation and competition. At the global level, the management of the relationship between the great powers has gained importance and a cooperation model, similar to the 19th century “Concert of Europe”, has emerged. Within this framework, the most important general conclusion with regard to the Middle Eastern regional security complex is the increased role of the regional actors. Furthermore, it also opens up the space for regional institutionalisation, and some kind of cooperation among the regional powers partly similar to the Concert of Europe. On the other hand, the multipolar conditions restrain the policy outcomes of actors pursuing hegemonic policies in the region. Furthermore, the politics of the global level great power ‘concert’ generate distrust in any alignments between the regional powers and the great powers.

Keywords: The Middle East, multipolarity, cooperation, the Concert of Europe.

Giriş

Dünya tarihine baktığımızda, barış kelimesinin en çok kullanıldığı ve barış arayışlarının en arttığı zamanların, aynı zamanda çatışmaların ve savaşların arttığı zamanlarda veya belirsizlik durumlarında olduğunu görüyoruz.¹⁷⁶ ‘Avrupa Uyumu’ kavramı, bu durumlarda, tarihteki devletlerarası işbirliği örneklerinden biri olarak, sık sık gündeme gelen kavramlardan birisidir. Bu çalışmada, ben de çatışma kelimesiyle özdeşleşen Ortadoğu bölgesindeki istikrar ve barış arayışlarına bu kavramdan bakmaya çalışacağım.

Nedenine gelince, bugünkü Ortadoğu bölgesinin 19. yüzyıl Avrupa’sı ile, önemli farklılıkların da olmasına rağmen temel özelliklerde benzerlikler göstermesidir. Önemli bir fark, 19. yüzyıl Avrupa sisteminin aynı zamanda uluslararası sistem olmasıdır, oysa Ortadoğu, büyük güç içermeyen bir alt-sistemdir, dolayısıyla uluslararası sistemden ve büyük güç politikalarından etkilenmektedir. Temel benzerlikler ise bölgesel sistem yapısı, bölge güçleri arasındaki ilişkiler, güvenlik konuları ve bölge güçlerinin hegemonik politikalarıdır. Bu çerçevede, son yıllarda üzerinde çok tartışılan, bazı bölge güçlerinin hegemonik politikaları başarısız kalmıştır, hatta güvenlik sorunlarını artırmıştır. Bunun önemli nedenlerinden biri, bölge ülkelerinin karar vericilerinin, iki kutuplu Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin ve bölgesel sistemin özelliklerini hesaba katmamalarıdır. Buna bağlı olarak, bu çalışmanın

¹⁷⁶ Henry Kissinger, *A World Restored*, (İlk basım 1957, London: Phoenix Press 2000), p.1.

temel sorusu sistemik özelliklerin hangi tür politikaları zorlaştıracığı veya kolaylaştıracığıdır. Ortadoğu bağlamında, daha dar bir soru olarak, şu sorulmaktadır: Sistemik özellikler, bölgesel güçlerin hegemonik politikalarını mı yoksa ‘Avrupa Uyumuna’ benzer bölgesel bir işbirliği biçimini mi kolaylaştırmaktadır?

İlk bölümde, ‘Avrupa Uyum’, koşulları ve özellikleri, ‘uyum’ işbirliği kavramının tanımları ve tarihsel uygulamaları ele alınacaktır. Bunu takip eden bölümün konusu ise, Ortadoğu bölgesini etkileyen bir faktör olarak, Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin özellikleri ve büyük güçlerin politikalarıdır. Son bölümde, Ortadoğu bölgesel sisteminin özellikleri, bu koşullarda en mümkün işbirliği biçimi olan ve ortaya çıkmış bulunan ‘Ortadoğu Uyum’ ele alınmıştır. Son olarak belirtilmesi gereken bir nokta da, bu çalışma, Ortadoğu bölgesel işbirliği konusunda ayrıntılı empirik bir çalışma olmaktan ziyade, böyle bir çalışmanın analitik çerçevesini oluşturma çalışmasıdır.

‘Avrupa Uyum’ ve ‘Uyum’ İşbirliği Kavramı

Avrupa’nın sistem yapısı, Westphalia’dan 2. Dünya Savaşı’na kadar çok kutuplu olarak tanımlanmaktadır. Güç dengesi ve güç politikaları kavramlarının ortaya çıkışı da bu dönemlerdir. Güç politikaları 18. yüzyılda da uzun süreli hegemonik savaşlar biçimini alırken, 19. yüzyıl göreceli bir barış dönemi ve Avrupa büyük güçleri arasında kısmi bir işbirliği biçimi almıştır. ‘Avrupa Uyum’ kavramı, 1815-1914 yılları arasında, Avrupalı güçlerin savaştan kaçınmalarını, işbirliği ve kendine hakim olma (self-restraint) davranışı göstermelerini tanımlamaktadır. 18. yüzyıl, Fransız devrimi ve yayılması, Amerika’nın bağımsızlık savaşı, sömürgecilik savaşları ve hegemonik Napoleon savaşları gibi sonu gelmez savaşlarla doludur. Napoleon’un anti-hegemonik koalisyon tarafından yenilmesinden sonra bir dizi anlaşmalar yapılmıştır. Paris ve Viyana anlaşmaları, yeni bir Avrupa’nın inşasının ve yeni güç dağılımının temelini oluşturmuştur. Bu anlaşmalar ayrıca, daha sonra ‘Avrupa Uyum’ olarak isimlendirilecek, 19. yüzyıldaki büyük güçler arasındaki işbirliğinin temelini teşkil etmiştir. Bu, 19. yüzyılda savaşların olmadığı anlamına gelmemektedir. Hatta bu nedenle ‘Avrupa Uyum’unun tarihi dönemi konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Mesela bu dönemde 1830 ve 1848-49 devrimleri, İtalyan ve Alman bütünleşme savaşları, 1854 Kırım savaşı gibi çatışmalar söz konusudur. Fakat bu savaşlar ve çatışmalar 18. yüzyıl savaşları gibi uzun süreli olmamış, sınırlandırması ve kontrolü kolay olmuştur.¹⁷⁷ Daha sonra 1. ve 2. Dünya Savaşları’nın da işaret ettiği gibi, Avrupa güçlerinin temel

¹⁷⁷ T. C. W. Blanning, “Paul W. Schroeder’s Concert of Europe”, *The International History Review*, 16/4 (November 1994); Sir Charles Webster, *The Congress of Vienna*, (ilk basım 1919, Barnes & Noble Inc. 1966); Karşı bir görüş için bkz. Sheldon Anderson, “Metternich, Bismarck, and the Myth of the ‘Long Peace,’ 1815–1914”, *Peace & Change*, 32/3, (July 2007).

korkusu Avrupa’da bir devletin hegemonya kurması olmuştur. Bu da güç ve güç dengesi politikalarının hakim politika biçimleri olması ile yakından ilgilidir.

‘Avrupa Uyumu’ kavramına ilgi Soğuk Savaş döneminde tekrar canlanmıştır. Bu dönemin genel korkusu ise nükleer bir savaşın çıkması olasılığıydı. Bu korku, büyük güçler arası işbirliğine rehber olabilecek örnekler için tarihe bakmaya yol açmıştır. İlk olarak hem bilim insanı, hem de dönemin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Nixon’un dışişleri bakanı olan Kissinger, 1957’de yayınladığı kitabıyla¹⁷⁸ ve Çin’le ilişkilerin kurulması siyaseti ile bu kavramı aktüel hale getirmiştir. Kissinger’ın ‘Avrupa Uyumu’ anlayışı, güç dengesi ve güç politikalarının yönetimi, savaşın olmaması anlamında barış ve bunda diplomasi ve diplomatların rolünün önemi üzerine kurulmuştur. Diğer yandan, ABD Senatosu’nun Dış İlişkiler Komisyonu başkanı Fulbright, daha farklı bir tanımlama ile, global ve hür-uluslardan meydana gelen bir uyum işbirliğinin gerekliliğini ileri sürmüştür.¹⁷⁹ Uluslararası İlişkiler alanında önemli isimler de uyum işbirliği ile ilgili bir dizi çalışma yapmışlardır bu dönemde. Örneğin, iki süper gücün yanı sıra diğer büyük güçlerin varlığına işaret edilerek, Nixon-Kissinger dünya görüşünün, Amerika, Rusya, Çin, Japonya ve Batı Avrupayı içine alan, “pentagonal bir dünya” düzenine dayandığı ileri sürülmüştür. Buna karşılık, Brzezinsky, komünist olmayan güç merkezleri, yani Amerika, Japonya ve Avrupa Topluluğu arasında daha yakın ilişkilerin kurulması ve bunun en ideal uluslararası düzen yapısı olacağını iddia etmiştir.¹⁸⁰ Hedley Bull da, devletler sisteminin iyileştirilmesi tartışmasında, “büyük güç uyumu” modelini de seçenekler arasında ele almıştır. Böyle bir modelin unsurlarının ABD ile Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerde zaten var olduğundan, bunun Çin, Japonya ve Avrupa Topluluğu gibi diğer potansiyel büyük güçleri de kapsayacak biçimde genişletilebileceğinden bahsetmiştir. Bull, diğer görüşlerden farklı olarak, bir büyük güç uyumunun oluşması durumunda, orta ve küçük güçlerin pozisyonu konusunda da uyarıda bulunmuştur. Çünkü, Bull’a göre, böyle bir işbirliği esas olarak büyük güçler arasındaki bir barışın yapısı olacaktır. Bundan, nükleer savaşın engellenmesi biçiminde orta ve küçük güçler de fayda görebilirler diyen Bull, büyük güçlerin kendi aralarındaki ilişkinin bozulmaması için, birbirlerinin nüfuz alanlarına müdahale etmeme konusunda anlaşabileceklerine, müttefiklerini yalnız bırakabileceklerine, veya bazı konularda birlik halinde diğer devletlere baskı uygulayabileceklerine de dikkati çekmiştir.¹⁸¹

Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra ‘Avrupa Uyumu’ ve ‘uyum’ kavramı tekrar ilgi odağı olmuştur. Bu defa dönemin genel korkusu belirsizlik,

¹⁷⁸ Kissinger, *A World Restored*.

¹⁷⁹ J. W. Fulbright, “A Concert of Free Nations”, *International Organization* , 17/3, (June 1963).

¹⁸⁰ James Chace, “The Concert of Europe”, *Foreign Affairs*, 52/1, (October 1973).

¹⁸¹ Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, (Columbia UP 1977), 297-301,225-229.

istikrarsızlık, eş zamanlı parçalanma ve entegrasyon süreçleri, bölgesel ve iç çatışmalar üzerinedir. ABD'nin 21. yüzyıl politikaları bağlamında, Amerikalı liderlerin küresel bir güç dengesi çağının geldiğini kabul etmeleri gerektiği görüşleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Sovyet tehdidinin sona erdiği, Çin'in yükseldiği ve Yugoslavya krizi örneğinin de bulunduğu bir durumda, en iyi ve gerçekçi çözümün, düzenli görüşmelere dayanan küresel bir büyük güç uyum işbirliği olduğu ileri sürülmüştür.¹⁸² Soğuk Savaş sonrası Avrupa bölgesel düzeni bağlamında da uyum kavramı tekrar gündeme gelmiştir. Mesela Avrupa entegrasyonu ve kurumlarına rağmen, milli çıkarların ve güç politikalarının hala hayatta olduğu ve 19. yüzyıl 'Avrupa Uyum'u'nun tamamen unutulmadığı ileri sürülmüştür. Eski 'Avrupa Uyum'u'na çok benzemesi nedeniyle verilen bir örnek, Yugoslav krizi nedeniyle oluşturulan, ABD, Rusya, Fransa, İngiltere, Almanya ve İtalya'dan oluşan Kontak Grubu'dur.¹⁸³ Avrupa uyumu ile ilgili ve farklı bir başka örnek, Ağustos 2008'deki çok kısa süren Rusya-Gürcistan savaşıdır. "Geçmişteki jeopolitik" (past geopolitics) kavramı çerçevesinde, güç politikalarının geriye dönüşüne işaret edilmiştir. Avrupa güçlerinin bu savaşa karşı davranışları, İngiltere tarafından giderek daha fazla destek verilen ve Fransa-Almanya temel ekseninde oluşan bir büyük güç uyumu olarak tanımlanmış, gelecekte de Rusya'ya karşı milli-çıkâr temelinde politikaların devam etmesinin beklenebileceği ileri sürülmüştür.¹⁸⁴ 'Uyum' kavramı diğer bölgelerle ilgili olarak da tartışılmıştır. Doğu Asya bölgesinin, diğer bölgelerden farklı olarak, Çin, Rusya, Japonya, büyük güç adayı Hindistan ve bölge-dışı güç ABD gibi farklı değerlere sahip, birden fazla büyük gücü barındırdığına dikkat çekilmiştir. Bölgenin sistem yapısından dolayı, bir "Asya Uyum"unun, bölgesel sorunlar üzerine bir işbirliği biçiminde olmasının zor olduğu, dahası bölgesel sorunların büyük güçler arasındaki işbirliğini zorlaştıracığı vurgulanmıştır. Bir "Asya Uyum"unun, olsa olsa ikili veya *ad hoc* tarzlı çok taraflı görüşmelere dayanan, asıl işlevinin de büyük güçler arası rekabeti yumuşatan bir çerçeve olabileceği ileri sürülmüştür.¹⁸⁵ Diğer taraftan, Afrika üzerine bir çalışmada bölge sorunlarını konu alan bir işbirliği tanımlanmıştır. 'Uyum' kavramı bölgenin ekonomik, çevre, askeri, siyasi ve sosyo-kültürel sorunlarını çözebilecek bir işbirliği anlamında kullanılmıştır.¹⁸⁶

¹⁸² J. Chace and N.X. Rizopoulos, "Toward a New Concert of Nations: An American Perspective", *World Policy Journal*, Fall 1999, pp. 2-10; David P. Calleo, "The Atlantic Alliance in a Global System", *Asia-Pacific Review*, 14:1, 2007, pp. 72-89.

¹⁸³ Georges Henri Soutou, "Was there a European Order in the Twentieth Century? From the Concert of Europe to the End of the Cold War", *Contemporary European History*, 9/3, (November 2000).

¹⁸⁴ Henrik Boesen Lindbo Larsen, "The Russo-Georgian war and beyond: towards a European great power concert", *European Security*, 21/1, (2012).

¹⁸⁵ Amitav Acharya, "A Concert for Asia?", *Survival*, 41/3, (Autumn 1999).

¹⁸⁶ Sigfrido Burgos Cáceres, "Towards Concert in Africa: Seeking Progress and Power through Cohesion and Unity", *African Studies Quarterly*, 12/4, (Fall 2011).

Görüldüğü gibi, ‘uyum’ kavramının hem tanımları, hem de uygulaması farklılık göstermektedir. Nedeni ise, 19. yüzyıl ‘Avrupa Uyumu’ işbirliği bir kolektif güvenlik örgütüne benzememektedir, fakat dizginsiz güç politikalarından da farklıdır. Bu nedenle hem liberal kurumsalcılar hem de realistler tarafından ilgi görmüştür. Bir görüş, ‘uyum’ kavramını kolektif güvenlik kavramı çerçevesinde değerlendirmektedir ve “Avrupa Uyumu”nu Milletler Cemiyeti’nin ve Birleşmiş Milletlerin öncüsü olarak görmektedir. Kolektif güvenlik kavramı “birine karşı birlik” olarak tanımlanmakta, devletler bir saldırıya karşı koalisyon kurarken, aynı zamanda dış politikalarında bağımsızlıklarını da korumaktadırlar.¹⁸⁷ Buna karşı realist bir görüş de “Avrupa Uyum” un kolektif güvenlikle bir ilişkisinin olmadığıdır. Bu görüşe göre ‘uyum’ işbirliği, esas olarak statükodan memnuniyet üzerine kuruluydu ve bütün güçlerin beraber davranması gibi bir şartı da içermiyordu.¹⁸⁸ Üçüncü bir teorik pozisyon, ‘Avrupa Uyumu’ nu daha orta bir pozisyonda, normal güç politikalarından daha fazla ve kolektif güvenlikle daha az olarak görmektedir. Örneğin, Jervis, ‘uyum’ işbirliğini bir “güvenlik rejimi” olarak tanımlamaktadır. Jervis, anarşik yapıda işbirliği ve güç dengesi teorileri çerçevesinde, çok taraflılık ve kendine hakim olma (self-restraint) metodlarının kullanılmış olmasının, ‘Avrupa Uyumu’nun en önemli özellikleri olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁹ Benzer bir teorik pozisyon da ‘uyum’ kavramını, normatif bir dönüşümden ziyade, global veya bölgesel düzeylerdeki güç politikalarının yönetimi olarak tanımlamaktadır. Güçler arasındaki bu tarz bir ilişkinin kurumsal faydalarına odaklı bu görüşe göre, forum ve zirve diplomasisi gibi diplomatik ilişkilerin sıklığı güç politikalarını düzenleyici, kolaylaştırıcı bir etki yapmakta ve niyetler açısından saydamlığa yol açmaktadır. Saydamlık ta anlaşmayı, işbirliğini kolaylaştırmaktadır ve dolayısıyla barışa yol açabilir. Özellikle işbirliğinin zayıf olduğu ve güç politikalarının hakim olduğu bölgelerde bu tür metodların kullanılmaya başlanmasının yararlı olabileceği de ileri sürülmüştür.¹⁹⁰ Bu bağlamda, Lake, çok kutuplu bir yapıya sahip bölgelerde çatışma yönetimi biçimlerinin, güç dengesi veya bölgesel güç ‘uyumu’ ile sınırlı olacağına da dikkat çekmiştir.¹⁹¹ Böylece bu üçüncü teorik pozisyon, hem Ortadoğu bölgesel sistemi hem de günümüz uluslararası sistemi güvenlik sorunlarının yönetiminde önemli bir analitik bakış açısı ve araçlar sunmaktadır.

¹⁸⁷ Charles A. Kupchan and Clifford A. Kupchan, “Concerts, Collective Security, and the Future of Europe”, *International Security*, 16/1, (Summer 1991).

¹⁸⁸ Branislav L. Slantchev, “Territory and Commitment: The Concert of Europe as Self-Enforcing Equilibrium”, *Security Studies*, 14/4, (October–December 2005).

¹⁸⁹ Robert Jervis, “Security Regimes”, *International Organisation*, 36/2, (Spring 1982); Robert Jervis, “From Balance to Concert: A Study of International Security Cooperation”, *World Politics*, 38/1, (October 1985).

¹⁹⁰ Dan Lindley, “Avoiding Tragedy in Power Politics: The Concert of Europe, Transparency, and Crisis Management”, *Security Studies*, 13/2, (Winter 2003/4).

¹⁹¹ David A. Lake, “Regional hierarchy: authority and local international order”, *Review of International Studies*, 35/1, (February 2009).

Sonuç olarak, bütün tartışmalara ve görüş ayrılıklarına rağmen, hem ‘Avrupa Uyumı’ hem de genel olarak ‘uyum’ işbirliğinin temel özellikleri ve koşulları konusunda görüş birliği de söz konusudur. Birinci özellik, ‘uyum’ işbirliği tarzının, hegemonyaya karşı olmak üzerine kurulmasıdır. Diğer bir deyişle, çok kutuplu bir sistemin yarattığı belirsizlik koşullarında, savaştan kaçınma amacına yönelik, güç ve güç dengesi politikalarının yönetimidir. İkinci özellik, devrimler, iç savaşlar, ayaklanmaların yarattığı istikrarsızlığı kontrol etme isteği üzerine kuruludur. Üçüncü özellik işbirliği yöntemleridir. Formel bir örgüt yaratılmadan ve bağlayıcı kurallar koymadan, çok taraflı veya iki taraflı diplomatik ilişkilerin sıklığı söz konusudur. Diplomatik görüşmelerdeki artış, aktörlerin niyetleri konusunda kısmen saydamlığı getirerek güven artırıcı olmuş, kandırma ve belirsizliği azaltıcı bir rol oynamıştır. Dördüncü özellik, güç dengesini korumak için devletlerin kendine hakim olma (self-restraint) prensibini kabul etmeleridir. Bunun Avrupa pratiğindeki ifadesi, tampon devletlerin oluşturulması, bölgesel çatışmaların sınırlandırılması, ayaklanmaların bastırılması ve birbirlerinin etki alanlarına saygı gösterilmesi biçiminde olmuştur.

Dördüncü özellik günümüz koşullarında, orta ve küçük güçler ve bölgesel alt-sistemler açısından tekrar düşünüldüğünde, yukarıda bahsettiğimiz Hedley Bull’un uyarıları çerçevesinde büyük önem kazanmaktadır. Diğer bir deyişle, uluslararası düzeydeki ‘büyük güç uyumu’ işbirliğinin, bölgesel düzey politikalara ve orta ve küçük güçlere etkilerine de bölge analizlerinde yer vermek gerekmektedir. Şimdi bu özelliklerin ve ‘uyum işbirliği’ koşullarının günümüz uluslararası sisteminde ve Ortadoğu bölgesinde olup olmadıklarına, ayrıca iki düzey arasındaki etkileşimlere bakabiliriz.

Çok Kutuplu Uluslararası Sistem ve ‘Büyük Güçler Uyumı’

Soğuk Savaş sonrası hemen hemen bütün devletlerin dış politikalarında önemli değişimler olmuştur ve gündemdeki güvenlik konuları da değişmiştir. Üstelik değişmeye de devam ediyorlar. Değişimin temel nedeni ise global düzeydeki kutupluluk ve kutuplaşmadaki değişimdir. Düşmanlık ilişkisi ve kamplaşma olarak tanımlanan kutuplaşma ortadan kalkmıştır, bu konuda hemen herkes hemfikir, ama kutupluluk konusundaki tartışmalar hala devam etmektedir. Kutuplaşma siyasal süreç özelliğine, kutupluluk, yani büyük güç konfigürasyonu ise sistemin yapısal özelliğine ait kavramlardır.¹⁹² Pozitivizm ve yapısalcılığın sosyal bilimlerdeki hakimiyeti 1980’lerde post-yapısalcılık tarafından ciddi bir şekilde sorgulanmaya başladığında, David Easton yapıların önemini vurgulayan ve uyarıda bulunan az sayıdaki teorisyenden biridir. Easton, subjektivist (aktörlerin hedefleri ve tercihleri) pandülün iradeci(aktör) yönüne doğru çok fazla savrulabileceğini, böylece siyasi eylemi kolaylaştıran veya

¹⁹² Barry Buzan, Charles Jones and Richard Little, *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*, (Columbia UP 1993), 49.

zorlaştıran bir rolü olan yapıların gözden kaçırılabilceğı uyarısında bulunmuştur.¹⁹³ Bu çerçevede, sistem yapısı, devletlerin hangi tür politikalarının daha kolay sonuç verebileceğı veya zorlukla karşılaşacağı öngörüsü konusunda elimizdeki az sayıda araçlardan biridir. Uluslararası sistemin yapısı olarak kutupluluğun önemi, sınırlama veya olanaklar biçiminde devletlerin pazarlık güçlerini, ittifak davranışlarını ve sistemin istikrarını etkilemesinden kaynaklanmaktadır.¹⁹⁴ Özellikle, ittifak davranışlarında, iki kutuplu ve çok kutuplu sistemin etkileri çok tartışılmıştır. Genel olarak, iki kutuplu sistemde, kutupları oluşturan güçler esas olarak kendi güçlerine güvendikleri için, diğer devletlerin ittifaklarından ayrılmasından pek etkilenmezler. Buna karşılık, çok kutuplu bir yapıda kimin kiminle ittifak yapacağı, kimin düşman kimin dost olduğu konusunda bir derece belirsizlik (uncertainty) söz konusudur. Böyle bir sistemde ittifaklardaki üyelerin birbirine güvensizlikleri de bir diğer özelliktir.¹⁹⁵

Peki Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin yapısını nasıl tanımlayabiliriz. Bu konuda 1990'lardaki ilk tartışmada, pozisyonlardan biri uzun süreceğı (durable) ve barışçıl olduğu iddia edilen tek kutupluluktur. Dayandığı argüman, ABD ile diğer güçler arasındaki muazzam bir güç farkının bulunması, ve ABD'nin denizaşırı (offshore) konumuydu.¹⁹⁶ İkinci pozisyon, güç dengesi bağlamında, tek kutupluluk fakat kısa sürede çok kutupluluğa dönüşüm görüşüdür.¹⁹⁷ Üçüncü bir pozisyon, "tek ve çok kutuplu"¹⁹⁸ veya benzer bir şekilde "1 süper güç + n büyük güç"¹⁹⁹ biçiminde ifade edilen bir yapıdır. Üçüncü pozisyonun tanımlarının gerisinde, tek süper gücün yanı sıra global düzeyde büyük güçlerin de bulunduğu ve bunun bir fark yaptığı argümanı yatmaktadır. Bu üçüncü pozisyon aynı zamanda diğerlerinden farklı olarak yeni sistemde bölgesel düzeyin öneminin arttığını da vurgulamıştır.

Batı'nın 2008 finans krizi, ABD'nin gücünün göreceli azalması ve yükselen güçler tartışmaları, uluslararası sistem yapısı tartışmalarını 2010'larda tekrar alevlendirdi. Tek kutupluluk görüşünü devam ettirenler, ABD'nin ekonomik olarak gerilese de güç farkının devam ettiğini, ayrıca ABD değerleri çerçevesinde ittifaklar, anlaşmalar ve örgütler aracılığıyla diğer güçlerin sisteme

¹⁹³ David Easton, *The Analysis of Political Structure*, (New York: Routledge 1990), 7-9.

¹⁹⁴ Robert Jervis, *System Effects: Complexity in Political and Social Life*, (Princeton, New Jersey: Princeton UP 1997), 117-8.

¹⁹⁵ Gleen H. Snyder, *Alliance Politics*, (Ithaca: Cornell University Press 1997), 18-20; Robert Jervis, *System Effects*, 113; Kenneth N. Waltz, "Structural Realism after the Cold War" in *International Security*, 25/1, (Summer 2000).

¹⁹⁶ William C. Wohlforth, "The stability of a unipolar world", *International Security* 24/1, (Summer 1999).

¹⁹⁷ Kenneth N. Waltz, "Structural Realism"; Christopher Layne, "The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Rise", *International Security*, 17/4, (Spring 1993).

¹⁹⁸ Samuel P. Huntington, "The Lonely Superpower", *Foreign Affairs* 78/2, (March-April 1999).

¹⁹⁹ Buzan, Barry and Ole Wæver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, (Cambridge: Cambridge University Press 2003), 30-39.

entegre edilmesi (lock-in) ile tek kutupluluğun uzun süre devam edeceğini ileri sürüyorlar.²⁰⁰ Buna karşılık birçok teorisyen çok kutupluluğun başladığı, fakat kutuplaşmanın olmadığı görüşündeler. Bununla beraber yeni oluşan sistemin özellikleri konusunda görüş ayrılıkları söz konusu. Bu grup içindeki bir pozisyon tek kutupluk savunucularına karşı, son gelişmeler ışığında güç dengesi teorisyenlerinin görüşlerinin kazandığını ileri sürüyor. ABD'nin ekonomik gerilemesine paralel, normatif, kurumsal, ekonomik ve güvenlik alanlarında liderliğinin de zayıfladığı iddiasında. Rusya ve Çin'in yumuşak dengeleme politikalarının yanı sıra, Çin'in barışçıl yükselişi konusunda da karamsarlık söz konusu, çünkü ekonomik gücün askeri güce dönüşmesi bekleniyor.²⁰¹ Daha iyimser bir görüş ise yeni sistemin eski çok kutuplu sistemlere benzemediğini, çünkü gücün merkezileşme yerine daha eşit biçimde dağıldığını (diffusion of power), diğer bir deyişle ademi merkezizetçi bir küreselleşmenin söz konusu olduğunu ileri sürüyor. Bölgesel düzeyin ve bölgesel güçlerin öneminin arttığı bu yeni sistemin özellikleri ise: çoğulculuk, yani değişik ekonomik ve politik sistemlerin barış içinde bir arada yaşaması; anti-hegemonyacılık; ve sınırlı işbirliği olarak tanımlanıyor. Uluslararası sistem düzeyinde büyük güç hegemonyası imkansız görülürken, Ortadoğu gibi bölgelerde yerel güç hegemonyası veya küçük güçlere büyük güçlerin desteğinin azalması da riskler arasında sayılıyor.²⁰²

Günümüz çok kutuplu sistemi konusunda görüş ayrılıklarına rağmen bazı temel özellikleri hakkında genel bir görüş birliği de söz konusudur. Aslında bu özellikler Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu dönemde başlamış olup²⁰³ çok kutupluluğa geçiş sürecinde daha da belirginleşmiştir.

Birinci özellik, ister anti-hegemonik politikalar veya yumuşak dengeleme, ister güç dengesi politikaları olarak tanımlansınlar, çok kutupluluğun geleneksel rekabet ve işbirliği büyük güçler arası ilişkileri çoktan beri tanımlamaktadır. Global düzeyde kutuplaşma ihtimali çok az görülmekle beraber imkansız da değildir. ABD ve Çin arasındaki ilişkiler olası bir global kutuplaşmada belirleyici olacağı benziyor. Bir yandan ekonomik karşılıklı bağımlılık

²⁰⁰ Stephen G. Brooks and William C. Wohlforth, "Assessing the balance", *Cambridge Review of International Affairs*, 24/2, (2011).

²⁰¹ Christopher Layne, "The unipolar exit: beyond the Pax Americana", *Cambridge Review of International Affairs*, 24/2, (2011); Christopher Layne, "This Time It's Real: The End of Unipolarity and the Pax Americana", *International Studies Quarterly*, 56 (2012).

²⁰² Barry Buzan, "A World Order Without Superpowers : Decentred Globalism", *International Relations*, 25/3, (2011); Benzer bir görüş için bkz. Charles A. Kupchan, "After Pax Americana: Benign Power, Regional Integration, and the Sources of a Stable Multipolarity", *International Security*, 23/2, (Autumn 1998).

²⁰³ Isil Kazan, *Regionalisation of Security and Securitisation of a Region: Turkish Security Policy After the Cold War*, (Copenhagen: Institute of Political Science, University of Copenhagen 2003), 91-92.

derinleşiyor.²⁰⁴ Çin barışçıl yükselişten bahsediyor.²⁰⁵ ABD Çin'i düşman olarak tanımlamaktan kaçınıyor. Fakat aynı zamanda ABD'nin en yakından ve endişeyle izlediği güç de Çin. Özellikle, askeri, nükleer, siber ve uzay teknolojileri alanlarında büyük bir rekabet, hatta karşılıklı bir güvenlikleştirme, yani tehdit tanımlamaları söz konusu. ABD bağlayıcı anlaşmalardan kaçınmakta, Rusya ve Çin yumuşak dengeleme politikalarını sürdürmekte, silahlanma ise devam etmektedir.²⁰⁶ ABD'nin stratejik önceliği Asya-Pasifik'e kaydırmış olması, müttefiklerinden daha fazla katkıda bulunmalarını talep etmesi ve Ortadoğu'da güvenlik sorunlarının çözümünü esas olarak bölgedeki müttefiklerine devretmesi²⁰⁷, global düzeyin çok kutupluluğunun ve büyük güçler arası ilişkilerin tekrar önemli hale gelmesinin siyasi göstergeleridir. Bu bağlamda ABD ve Çin'in davranışlarını tanımlamada kendine hakim olma (self-restraint) kavramı sık sık kullanılmaya başlamıştır, özellikle Çin denizi ile ilgili gerilimlerde. Aynı zamanda, 'uyum işbirliği' diyebileceğimiz, G-7, G-8, G-20, P5+1, kontak grupları gibi süreklilik kazanan veya *ad hoc* tarzı ikili, çok taraflı, zirve, forum ve örgütler diplomasisi de hızla artmıştır. Kısaca, büyük güçler arası ilişkileri, kutuplaşma veya çatışma değil, fakat 19. yüzyıl 'Avrupa Uyumuna' benzer bir güvenlik rejimi inşası olarak tanımlamak mümkündür.

İkinci önemli özellik, tek kutuplu sistem savunucularının²⁰⁸ ileri sürdüğü gibi sadece ABD'nin manevra alanı değil, bütün devletlerin manevra alanı çeşitli derecelerde genişlemiştir.²⁰⁹ Bu çerçevede politika opsiyonları artmıştır. İdeolojik, normatif değerler veya kimliklerden ziyade, milli çıkarlar dış politikaları yönlendirmeye başlamıştır. Yani kimin kiminle işbirliği yapacağı veya işbirliğinden vazgeçeceği belli olmamaya başlamıştır. Bu da genel bir belirsizliğe (uncertainty) yol açmaktadır. Sonuç olarak bu durum genel olarak devletleri kendi güçlerini geliştirmeye, daha aktif dış politika izlemeye ve işbirliğine itmektedir.

Üçüncü özellik, ideolojik ve kutuplaşmış Soğuk Savaş ekseninin baskısının ortadan kalkmasıyla, bölgesel politikaların da manevra alanı genişlemiş, bölgesel düzey önemli hale gelmiştir. Bölgesel çatışmalar kadar bölgesel işbirliğinde ve örgütlerinde de büyük bir artış olmuştur. Kuramsal bölgeselcilik çalışmaları da buna paralel gelişmeye başlamıştır. Bölgesel

²⁰⁴ Joseph S. Nye, "American and Chinese Power after the Financial Crisis", *The Washington Quarterly*, 33/4, (2010).

²⁰⁵ Barry Buzan, "China in International Society: Is 'Peaceful Rise' Possible?", *The Chinese Journal of International Politics*, 3, (2010).

²⁰⁶ Columba Peoples, "The Securitization of Outer Space. Challenges for Arms Control", *Contemporary Security Policy*, 32/1, (April 2011); Dennis J. Blasko, "Technology Determines Tactics": The Relationship between Technology and Doctrine in Chinese Military Thinking", *The Journal of Strategic Studies*, 34/3, (June 2011).

²⁰⁷ *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*, January 2012, U.S. Department of Defense.

²⁰⁸ Brooks and Wohlforth, "Assessing the balance".

²⁰⁹ Layne, "The unipolar exit"; Kazan, *Regionalisation of Security*.

işbirliği alanında, Avrupa Birliği (AB) örneğinden yola çıkan entegrasyon teorileri önce etkili olurken, yeni bölgeselcilik teorileri devlet-dışı aktörleri ve süreçleri de bölge çalışmalarına dahil etmiştir. Konstrüktivizmin katkısı ise norm ve kimliklerin rolünü vurgulayarak bölge çalışmalarını zenginleştirmek olmuştur. AB'den farklı olarak, diğer bölgelerde işbirliğinin farklı biçimler almasını ve entegrasyon kavramından ziyade işbirliği kavramını vurgulayan karşılaştırmalı bölgeselcilik yaklaşımı da çoğulculuğa dikkat çekmektedir.²¹⁰

Bu gelişmeler ve özelliklerin bölgesel sistemler, orta ve küçük güçler açısından etkilerine gelince, belki de en önemlisi büyük güçler arası ilişkilerin yönetiminin, büyük güçlerin orta ve küçük güçlerle olan ilişkilerine göre öncelik kazanmış olmasıdır. Büyük güçler arası ilişkilerde ideolojinin, kimliğin ve normatif söylemlerin ve ittifakların yerini, ilişkileri milli çıkarların yönlendirmesine ve farklı siyasal sistemlerin “barış içinde bir arada yaşaması” söylemine bırakma trendi de, orta ve küçük güçlerin büyük güçlerle olan ilişkilerinde belirsizliği artırmaktadır. Bölgesel dinamiklerin kısmen özgürleşmesi ise bölgesel güçleri daha aktif politikalara itmektedir.

Çok Kutuplu Ortadoğu Güvenlik Kompleksi ve Ortadoğu ‘Uyumu’

“Bölgesel Güvenlik Kompleksi” teorisi²¹¹ bölgesel düzey analizinde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir. Bölgesel sistem, bölgesel düzen, bölgesel güçler ve bölgesel liderlik kavramlarının geliştirilmesinde de çıkış noktası olmuştur. Realist ve konstrüktivist bir kombinasyon olan bölgesel güvenlik kompleksi teorisi, bölgesel düzeyin özerkliğini vurgulamakta, yerel güvenlik dinamiklerine ve aktörlerine öncelik vermektedir. Bir alt sistem olarak, bölgesel güvenlik komplekslerinin sistem yapısı dört unsurdan oluşmaktadır: 1. Anarşik yapı; 2. Kutupluluk; 3. Sosyal konstrüktivist, birimler arası dostluk veya düşmanlık ilişkisi modelleri; 4. Komşu komplekslerden ayıran sınırlar. Güç kategorilerine göre bir veya birden fazla büyük gücün bulunduğu kompleksler arasında ve büyük güç bulunmayanlar arasında ayırım yapılmaktadır. Çünkü bu güç konfigürasyonları bölge aktörlerinin ilişkilerinde bir fark yapmaktadır. Örneğin, bir tane büyük gücün olduğu bir komplekste bu gücün hakimiyeti söz konusudur. Birden fazla büyük gücün olduğu kompleksler hem global düzeyi, hem de komşu bölgesel kompleksleri daha fazla etkileyecektir. Orta ve küçük güçlerin pozisyonları da büyük güç komplekslerinde ve büyük güç bulunmayan komplekslerde farklı olacaktır. Ayrıca dostluk veya düşmanlık ilişkisi kalıplarına göre bir başka ayırım da söz konusudur, çatışma formasyonu,

²¹⁰ Amitav Acharya, “Comparative Regionalism: A Field Whose Time has Come?”, *The International Spectator*, 47/1, (March 2012).

²¹¹ Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, (2. basım Boulder: Harvester Wheatsheaf 1991); Buzan and Wæver, *Regions and Powers*.

güvenlik rejimi ve güvenlik topluluğu gibi.²¹² Ortadoğu güvenlik kompleksi, bu teorik çerçevede, büyük güç içermeyen, çok kutuplu, sürekli bir çatışma formasyonu olarak tanımlanmaktadır. Bu anlamda, önemli farklara rağmen, klasik askeri-siyasi güç ve güç dengesi politikaları açısından eski çok kutuplu Avrupa'yı anımsatmaktadır.²¹³

Ortadoğu güvenlik kompleksinin çok kutuplu ve sürekli çatışma formasyonu olarak tanımlanması konusunda genel bir görüş birliğinden söz etmek mümkündür. Bölgede Türkiye, Arabistan, İran gibi eskiden beri bağımsız olan aktörler bulunurken, 2. Dünya Savaşı sonrası bir dizi bağımsız devlet oluşmuştur. Bölge devletleri genel olarak egemenlik ve sınırları konusunda aşırı hassastır. Diğer yandan birbirlerine karşı kullanmak için bölge dışı büyük güçlerle ittifaklara girerek büyük güçlerin bölgedeki rollerini de artırmışlardır. Aynı zamanda ABD ve Sovyet çatışma ekseninin etkisine bölgeyi açmışlardır. Fakat Soğuk Savaş döneminde bile Ortadoğu güvenlik dinamikleri özerkti. Soğuk Savaş sonrasında da esas olarak bölgenin iç dinamiklerinden kaynaklanan sürekli bir çatışma durumu söz konusudur. Yani, eski veya yeni bağımsız, bütün bölge devletlerinin manevra alanı göreceli geniş olmuştur. Kısaca Ortadoğu işbirliğinin ve güven artırıcı önlemlerin olmadığı, devletler arası ve devlet-içi çatışmaların sürdüğü, güç politikalarının, şüphe kültürünün hakim olduğu, çok kutuplu bir bölgedir.²¹⁴

Buna karşılık, bölgede birçok çatışma ekseninin varlığına rağmen, bölge çapında bir kutuplaşmadan söz etmek mümkün görünmemektedir. İki kutuplu Soğuk Savaş döneminde Arap-İsrail çatışması, 1980'lerin Irak-İran savaşı ve genel olarak devlet-içi çatışmalar bölgenin temel çatışma eksenlerini oluşturmuştur. Soğuk Savaş sona erdiğinden beri yeni çatışma eksenleri bunlara eklenmiştir: ABD'nin 11 Eylül sonrası "teröre karşı" savaşı; 1990-91 Körfez ve 2003 Irak müdahaleleri; 2006'dan beri İran'ın nükleer programının İran ile İsrail, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri arasında yarattığı gerilim; mezhep çatışmaları; Suriye iç savaşı; ve son olarak "Arap Baharı" adını alan otoriter rejimlere karşı devrimler ve karşı-devrimler. Diğer bir deyişle, bölgenin çok kutuplu sistem yapısının yanı sıra, çatışma eksenlerinin nitelikleri de 19. yüzyıl Avrupa'sına çok benzemektedir.

Bölgesel bir hegemonik gücün varlığı da söz konusu değildir. Irak savaşı sonucu oluşan Irak'ın kırılgan iç durumu, "Arap Baharı"nın Mısır gibi önemli birçok Arap devletini zayıflatması, Suriye iç savaşı, Suudi Arabistan hariç Arap

²¹² Buzan and Wæver, *Regions and Powers*, 45-70.

²¹³ Buzan and Wæver, *Regions and Powers*, 271.

²¹⁴ Fred Halliday, *The Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*, (Cambridge UP 2005), 162-164, 185-188; Raymond Hinnebusch, "The Middle East Regional System", *The Foreign Policies of Middle East States*, Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami (eds.), (Lynne Rienner Publishers, Inc. Boulder 2002); Robert Stewart-Ingersoll and Derrick Frazier, *Regional Powers and Security Orders*, (New York: Routledge 2012), 58.

devletlerinin bölgedeki etkilerini zayıflatmıştır.²¹⁵ Şu ana kadar bölge güçlerinin politikaları da bu durumun oluşmasına katkıda bulunmuştur. Türkiye ve İran'ın bölgeyi kendi vizyonlarında şekillendirme açısından hegemonik diyebileceğimiz liderlik politikaları da sonuç vermemiştir.²¹⁶ Ayrıca, Suudi Arabistan'ın İran'a karşı sünni, İran'ın da şii politikaları, mezhep çatışmasının²¹⁷ Irak ve Suriye ötesinde bütün bölgeye, hatta İslam dünyasına yayılma tehlikesine katkıda bulunmuştur. Bu gelişmeler, birbirine yakın güçlerden oluşan bölgenin çok kutuplu yapısının etkisini, bölge güçlerinin hegemonyaya karşı olmasını ve güç dengesi politikalarını tanımlamaktadır.

Bölge-dışı büyük güçlerin Soğuk Savaş sonrası bölgedeki konumları da değişmiştir. Bölge açısından en önemli gelişme, hem askeri varlığı hem de bölgedeki müttefikleri ile bölgenin hakim büyük gücü, ABD'nin stratejik önceliğinin global düzeye ve Asya-Pasifik bölgesine kaymasıdır.²¹⁸ ABD'nin 1990-91 Irak-Kuveyt operasyonu, sınırlar konusunda hassas olan bölge devletlerinin de desteğini almıştır. Fakat ABD'nin 11 Eylül sonrası “teröre karşı savaşı” ve 2003 Irak müdahalesi bölgedeki bazı müttefiklerinden bile tepki görmüştür. Bu arada askerlerini Irak'tan çekme kararı ABD'nin bölgeden çekilmesi tartışmalarına yol açmıştır.²¹⁹ ABD'nin Libya ve Suriye konularında askeri müdahaleden çekinmesi, Kasım 2013'te İran ile nükleer programı konusunda anlaşmaya gitmesi bu tartışmaların daha da süreceğini gösteriyor. İran ile yapılan anlaşma, ABD'nin bu ülkelerin güvenlikleri konusunda verdiği garantiye rağmen, İsrail, Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri gibi müttefiklerinden çok şiddetli bir tepki görmüştür. Görünen, ABD, çıkarlarına karşı bir durum oluşması veya müttefiklerine doğrudan bir saldırı durumunun dışında, bölgede askeri müdahalelere girmek istemiyor olması bundan sonra. Ayrıca bölge güçlerinin birbirlerine karşı düşmanca politikalarını destekleme konusunda da isteksiz. Bu değişimler, ABD'nin müttefiklerinin bundan sonra ABD desteği yerine özellikle kendi güçlerine dayanmak zorunda olması anlamına geliyor.²²⁰

Avrupa Birliği'ne gelince, Komşuluk Politikaları çerçevesindeki Akdeniz işbirliği programlarının pek başarılı bulunmamaktadır. Avrupa Birliği'nin bölgenin alt kompleksi olan Mısırın batısındaki Kuzey Afrika devletleriyle

²¹⁵ Mohammed Ayoob, “The Arab Spring: Its Geostrategic Significance”, *Middle East Policy*, 19/3, (Fall 2012).

²¹⁶ S. Gülten Ayman, “Regional Aspirations and Limits of Power :Turkish-Iranian Relations in the New Middle East”, *Études helléniques / Hellenic Studies*, 20/1, (2012).

²¹⁷ Yoel Guzansky and Benedetta Berti, “Is the New Middle East Stuck in Its Sectarian Past?” *Orbis*, (Winter 2012).

²¹⁸ *Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense*, January 2012, U.S. Department of Defense.

²¹⁹ Hillel Fradkin and Lewis Libby, “Last Man Standing: Is America Fading in the New Middle East?”, *World Affairs*, (September-October 2011).

²²⁰ Stephen Walt, “Balancing Act: Foreign Policy in a New Middle East”, *The Brown Journal of World Affairs*, 19/1, (Fall-Winter 2012).

ilişkileri daha yoğundur. Özellikle bu alt-bölge Fransa'nın ilgi ve etki alanıdır, hatta 2011 Libya müdahalesi gibi giderek güç kullanmaya da başlamıştır. Bu da AB'nin yumuşak ve normatif gücüne, sert gücü de mi eklediği tartışmasını gündeme getirmiştir.²²¹ Rusya'nın Suriye ve İran'la yakın ilişkileri, bu ülkelerle veya bölge ile ilişkili olmaktan ziyade, ABD ile ilişkileri açısından önemlidir. Ayrıca "Arap Baharı" devrimleri ve rejim değişikliklerinin bölge aktörlerinin ABD ve Rusya ile ilişkilerini de değiştireceği öngörülmektedir.²²² Hindistan ve Çin'in bölge ile ilişkileri ise diğer bölge-dışı güçlere göre daha yenidir. Bu son iki aktörün ilişkileri enerji ve silah satışı alanlarında olmasına rağmen, bölgeye ilgilerinin stratejik bir boyutu olduğu, Rusya gibi ABD ile ilişkilerinin bir alanı olduğu da ileri sürülmektedir.²²³ Fakat diğer yandan Çin'in bölgede ABD'nin eski yerini alacağı pek mümkün görünmemektedir. Son yıllardaki trendi özetlersek, bölgenin ABD açısından önemi azalmaktadır, buna karşılık genel olarak Avrupa Birliği'nin, özel olarak Fransa'nın bölgeye olan ilgisi ve aktivitesi artmaktadır. İngiltere de, ABD ile beraber, doğrudan askeri müdahalelerden kaçınırken, bölgedeki geleneksel ilişkilerini devam ettirecek görünmektedir. Çin ve Hindistan'a gelince, global düzey ve kendi bölgeleri hesaba katıldığında, ekonomik ilişkiler hariç, bölgedeki stratejik rollerinin sınırlı olacağı öngörülebilir. Sonuç olarak bu yeni durum, güvenlik alanında bölge ülkelerini yalnızlaştırmakta ve bölgenin güvenlik sorunlarını büyük ölçüde beraber çözmeye itici bir etki yapmaktadır.

Diğer bölgelerden farklı olarak bölge devletlerini kapsayan bölgesel bir örgüt yoktur. Arap Birliği 'Arap Uyumu'²²⁴ olarak tanımlanabilir, ama Arap olmayan devletleri dışlıyor; Körfez İşbirliği Teşkilatı İran'ı dışlıyor, hatta İran'a karşı askeri bir ittifak örgütü durumunda; İslam Konferansı Örgütü hem İsrail'i dışlıyor, hem diğer bölgeleri de kapsıyor, hem de global düzeyde rolü var. Diğer yandan kapsayıcı olmasalar da, bu işbirliği örgütlerinin varlığı bölge politikalarında bir fark yapmaktadır ve Ortadoğu bölgesinde de aslında işbirliği olduğuna örnekler, her ne kadar diğer bölgesel işbirliği örneklerinden, özellikle de AB gibi entegrasyon modellerinden farklı olsa da.²²⁵ Entegrasyon veya güvenlik topluluğu yaklaşımlarının dışında düşünüldüğünde, aslında bölgesel aktörler arasında güvenlik konularında işbirliği mevcuttur. Soğuk

²²¹ Raymond Hinnebusch, "Europe and the Middle East: From Imperialism to Liberal Peace?", *Review of European Studies*, 4/3, (July 2012).

²²² Theodor Tudoroiu, "The Arab Spring: last episode of the Cold War", *Contemporary Politics*, 19/3, (2013).

²²³ Monica Gariup, "Regionalism and Regionalisation: The State of the Art from a Neo-Realist Perspective", *Beyond Regionalism?: Regional Cooperation, Regionalism and Regionalization in the Middle East*, Cilja Harders and Matteo Legrenzi (eds.), Ashgate 2008.

²²⁴ Hinnebusch, "The Middle East Regional System", 42.

²²⁵ Cilja Harders and Matteo Legrenzi, "Introduction", *Beyond Regionalism?: Regional Cooperation, Regionalism and Regionalization in the Middle East*, Cilja Harders and Matteo Legrenzi (eds.), Ashgate 2008.

Savaş'ın sona ermesinden sonra da, aralarındaki rekabete ve gerilimlere rağmen, bölge devletleri ve devlet-dışı aktörler arasında diplomatik ilişkiler hızla artmıştır. Global düzeydeki veya diğer bölgelerdeki diplomatik trafiğe benzeyen, hem var olan örgütler çatısında, hem ikili hem çok taraflı ilişkiler biçiminde, hem de komşuluk forumları veya ad hoc diplomasi biçiminde önemli boyutlara ulaşmıştır. Bölgedeki devletler-arası gerilimler ve krizlerin çatışma ve savaşla sonuçlanmamasında, çeşitli düzeylerde ve biçimlerde artan diplomasi önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Aynı zamanda, krizlerin çatışmaya dönüşmemesinde bölge güçlerinin çatışmadan kaçınma, kendine hakim olma davranışı da önemli bir rol oynamaktadır.

Bu çerçevede bölgedeki İran'ın nükleer programı ve Suriye barış görüşmeleri konusundaki son gelişmeler, önceki bölümlerde tanımlanan, global ve bölgesel düzeydeki yapısal koşullar ve siyasi süreçler açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır. Kasım 2013 itibarıyla, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyeleri ve Almanya (P5+1) İran ile nükleer programı konusunda anlaşma sürecine girmişlerdir. Bu anlaşma süreci, ABD'nin yakın müttefikleri İsrail, Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan'ın itirazlarına ve şiddetli tepkilerine rağmen başlatılmıştır.²²⁶ Benzer bir şekilde Türkiye, Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan, Suriye'ye askeri müdahale taleplerine karşılık ABD tarafından yalnız bırakılmışlardır. Bir anlamda, bu gelişmeler ABD'nin yeni bölge politikasına bir örnektir. Aynı zamanda, Hedley Bull'un uyardığı gibi, büyük güç 'uyumu' bağlamında büyük güçlerin orta ve küçük güç müttefiklerini yalnız bırakma davranışına bir örnektir. Bu konulardaki büyük güç politikaları, bölge güçlerini de politikalarını tekrar gözden geçirmeye itmiştir.²²⁷ Özellikle İran bölgesel istikrar ve güvenlik işbirliği söylemiyle ortaya çıkarken, Suudi Arabistan ve İsrail de, şüpheciliklerini korusalar da, bu gelişmeler karşısında politikalarında daha aktif işbirliği yönünde değişime yönelmişlerdir. Mesela, ilk defa İran'lı, İsrail'li ve Arap diplomatlar birbirleriyle iletişim kurmasalar da aynı toplantıya katılmışlardır. Medya haberlerine göre, İsrail'li yetkililer İran'ın politikalarının gerçekten değiştiğini düşünmeye başlamışlardır.²²⁸ Bu arada Birleşik Arap Emirlikleri dışişleri bakanı İran'ı ziyaret etmiştir ve görüşmede bölge

²²⁶ "Iran deal recasts regional politics", *Al-Monitor*, 1 dec 2013, <http://www.almonitor.com/pulse/originals/2013/12/iran-deal-recasts-middle-east-politics-nuclear-program.html#ixzz2tU1MMOXP>, (e.t. 1.12.2013)

²²⁷ "Iran deal recasts regional politics", *Al-Monitor*, 1 dec 2013.

²²⁸ "Iran, Israel attended Middle East nuclear meeting: diplomats", *Reuters* 5 Nov. 2013, <http://www.reuters.com/article/2013/11/05/us-nuclear-iran-israel-arabs-idUSBRE9A40LX20131105>, (e.t. 21.11.2013); "The beginnings of an Israel-Iran reset?", *Al-Monitor* 9 February 2014, http://www.almonitor.com/pulse/originals/2014/02/israel-iran-palestinian-nuclear-hamas-jihad-negotiations.html?utm_source=Al-Monitor+Newsletter+%5BEnglish%5D&utm_campaign=c5724be7de-February_9_20142_9_2014&utm_medium=email&utm_term=0_28264b27a0-c5724be7de-93137913#ixzz2tUUVfaH5 (e.t. 9.02.2014)

sorunlarının çözümü için bölge ülkelerinin işbirliğinin gerekliliği söylemi öne çıkmıştır.²²⁹ Suudi Arabistan da dış politikasında daha aktif olma kararı almıştır, fakat söylemi iki farklı boyut içermektedir. Bir boyut genel bir bölgesel istikrar için işbirliği söylemidir. Daha çok vurgulanan diğer boyutu ise Arap Dünyası kolektif güvenliği ve askeri güvenlik söylemidir.²³⁰

Sonuç olarak, ‘Avrupa Uyumu’ koşulları ve yöntemleri Ortadoğu bölgesinde de oluşmuş durumdadır. Birincisi, çok kutuplu bölgenin güçleri, hem bölge dışı büyük güç, hem de bölge güçlerinin hegemonik politikalarına karşıdirlar. İkincisi, verilen demeçlere bakıldığında, bölgedeki devrimler ve mezhep çatışmalarının yarattığı istikrarsızlık ve bunu kontrol altına alma isteği mevcuttur. Üçüncüsü, bölge güçleri kendilerine hakim olmayı, birbirlerinin alanlarına karışmamayı tecrübe ediyorlar. Dördüncüsü, kurumsal bir çerçeve olmadan ve formel kurallar olmadan, *ad hoc* tarzı ikili ve çok taraflı diplomasi büyük artış göstermiştir.

Sonuç

Uluslararası politika veya dış politika sonuçlarının oluşumunda global ve bölgesel sistem yapıları önemli bir faktördür. Önemi ise politikaları kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı bir rol oynamasından kaynaklanmaktadır. Söz konusu, bir çatışma formasyonu ve çok kutuplu olarak tanımlanan Ortadoğu olduğunda, bu rol, bölgede hegemonik politikaların zorluğu hatta imkansızlığı biçiminde kendisini göstermektedir. Buna karşılık, Soğuk Savaş sonrası, bölge aktörleri arasında ‘Avrupa Uyumu’na benzer bir işbirliği için hem koşullar, hem de örnekler mevcuttur.

19. yüzyıl ‘Avrupa Uyumu’, uluslararası işbirliği konusunda, hem politika pratiğinde devlet yöneticileri tarafından, hem de uluslararası ilişkiler kuramsal çalışmalarında ilgi görmüştür. İki kutuplu ve kutuplaşmış Soğuk Savaş sonrası global sistem yapısı tartışmaları hala sürse de, sistemin bazı özellikleri konusunda geniş bir görüş birliği de söz konusudur. Çok kutupluluğa geçiş süreci tanımlı çerçevesinde, hem aktörlerin manevra alanlarının genişlemesinden, yani politika ve ittifak seçeneklerinin artmasından, hem de bu durumun yarattığı belirsizlik ortamından söz etmek mümkündür. Kutuplaşmanın olmadığı, ideolojiler ve kimlikler yerine milli çıkarların ve değişik rejimlerin barış içinde bir arada yaşama söyleminin giderek hakim hale geldiği günümüzde, ‘uyum işbirliği’ kavramı büyük güçler arası ilişkileri en iyi tanımlayan bir kavramdır.

Bölgesel düzeyden bakıldığında, Soğuk Savaş sonrası global sistemdeki değişimlerin bir etkisi de bölgesel düzeyin ve dinamiklerinin öneminin artması

²²⁹ “Iran’s diplomatic surge extends to Gulf”, *Al-Monitor*, 28 November 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/11/iran-diplomacy-reaches-gulf.html#ixzz2tTzmgrKg>, (e.t. 28.11.2013).

²³⁰ Nawaf Obaid, “Saudi Arabia Shifts to More Activist Foreign Policy Doctrine”, *Al-Monitor*, 17 October 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/10/saudi-shifts-foreign-policy-doctrine.html>, (e.t. 17.10.2013).

olmuştur. Bunun bir etkisi ise, özellikle çok kutuplu bölgesel sistemlerde, bölgesel aktörlerin de manevra alanlarının genişlemesi, daha aktif olmaya, daha fazla rol oynamaya itilmeleridir. Güç kategorileri açısından bakıldığında, Ortadoğu bölgesi büyük güç içermeyen, orta ve küçük güçlerden oluşan çok kutuplu bir yapıya sahiptir. Kutuplaşmadan ziyade, birçok çatışma eksen, değişen ittifaklar ve politikalar ve belirsizlik bölgesel sistemin özellikleridir. Bu koşullarda, Soğuk Savaş sonrası dönemde, bölge aktörleri arasındaki diplomatik ilişkiler de hızla artmıştır. Bölgesel diplomatik ilişkilerin sıklığı ve biçimlerini ‘uyum işbirliği’ kavramıyla tanımlamak mümkündür. Diğer işbirliği modellerinden farklı olarak, tabi ki “uyum işbirliği” bölgede çatışma ve savaş ihtimalini ortadan kaldırmıyor, ama bölgedeki güç politikalarının yönetimini sağlayabilir, çatışma ve istikrarsızlığı sınırlayabilir. Gelecekteki gelişmeler de, bölge aktörlerinin amaçlarına, yapısal koşulların farkında olmalarına, ayrıca global düzeydeki ‘büyük güç uyumu’nun etkilerini hesaba katma yeteneklerine bağlı olacaktır.

KAYNAKLAR

Acharya, Amitav, “A Concert for Asia?”, *Survival*, 41/3, (Autumn 1999): 84-101.

Acharya, Amitav, “Comparative Regionalism: A Field Whose Time has Come?”, *The International Spectator*, 47/1, (March 2012): 3-15.

Anderson, Sheldon, “Metternich, Bismarck, and the Myth of the “Long Peace,”1815–1914”, *Peace & Change*, 32/3, (July 2007): 301-328.

Ayman, S. Gülden, “Regional Aspirations and Limits of Power :Turkish-Iranian Relations in the New Middle East”, *Études helléniques / Hellenic Studies*, 20/1, (2012): 85-114.

Ayoob, Mohammed, “The Arab Spring: Its Geostrategic Significance”, *Middle East Policy*, 19/3, (Fall 2012): 84-97.

Blanning, T. C. W., “Paul W. Schroeder's Concert of Europe”, *The International History Review*, 16/4 (Nov 1994):701-714.

Blasko, Dennis J., ”Technology Determines Tactics’: The Relationship between Technology and Doctrine in Chinese Military Thinking”, *The Journal of Strategic Studies*, 34/3, (June 2011): 355–381.

Brooks, Stephen G. and Wohlforth, William C., “Assessing the balance”, *Cambridge Review of International Affairs*, 24/2, (2011): 201-219.

Bull, Hedley. *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, Columbia UP 1977.

Buzan , Barry. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. (2. basım) Boulder: Harvester Wheatsheaf 1991.

Buzan, Barry, Jones, Charles and Little, Richard. *The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism*. Columbia UP 1993.

Buzan, Barry and Wæver, Ole. *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press 2003.

Buzan, Barry, "A World Order Without Superpowers : Decentred Globalism"§ *International Relations*, 25/3, (2011): 3-25.

Buzan, Barry "China in International Society: Is 'Peaceful Rise' Possible?", *The Chinese Journal of International Politics*, 3, (2010): 5–36.

Caceres, Sigfrido Burgos, "Towards Concert in Africa: Seeking Progress and Power through Cohesion and Unity", *African Studies Quarterly*, 12/4, (Fall 2011): 47-61.

Calleo, David P., "The Atlantic Alliance in a Global System", *Asia-Pacific Review*, 14/1, (2007): 72-89.

Chace, James, "The Concert of Europe", *Foreign Affairs*, 52/1, (Oct. 1973): 96-108.

Chace, James and Rizopoulos, N.X., "Toward a New Concert of Nations: An American Perspective", *World Policy Journal*, (Fall 1999): 2-10.

Easton, David. *The Analysis of Political Structure*. New York: Routledge 1990.

Fradkin, Hillel and Libby, Lewis, "Last Man Standing: Is America Fading in the New Middle East?", *World Affairs*, (September-October 2011): 56-63.

Fulbright, J. W., "A Concert of Free Nations", *International Organization*, 17/03, (June 1963): 787-803.

Gariup, Monica, "Regionalism and Regionalisation: The State of the Art from a Neo-Realist Perspective", *Beyond Regionalism?: Regional Cooperation, Regionalism and Regionalization in the Middle East*, Cilja Harders and Matteo Legrenzi (eds.), 69-87, Ashgate 2008.

Guzansky, Yoel and Berti, Benedetta, "Is the New Middle East Stuck in Its Sectarian Past?" *Orbis*, (Winter 2012): 136-151.

Halliday, Fred. *The Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*. Cambridge UP 2005.

Harders Cilja, and Legrenzi, Matteo, "Introduction", *Beyond Regionalism?: Regional Cooperation, Regionalism and Regionalization in the Middle East*, Cilja Harders and Matteo Legrenzi (eds.), 1-10, Ashgate 2008.

Hinnebusch, Raymond "The Middle East Regional System", *The Foreign Policies of Middle East States*, Raymond Hinnebusch and Anoushiravan Ehteshami (eds.), 29-53, Boulder: Lynne Rienner Publishers Inc. 2002.

Hinnebusch, Raymond, "Europe and the Middle East: From Imperialism to Liberal Peace?", *Review of European Studies*, 4/3, (July 2012): 18-31.

Huntington, Samuel P., “The Lonely Superpower”, *Foreign Affairs* 78/2, (March-April 1999).

“Iran deal recasts regional politics”, *Al-Monitor*, 1 dec 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/12/iran-deal-recasts-middle-east-politics-nuclear-program.html#ixzz2tU1MMOXP> (e.t. 01.12.2013).

“Iran, Israel attended Middle East nuclear meeting: diplomats”, *Reuters* 5 Nov. 2013, <http://www.reuters.com/article/2013/11/05/us-nuclear-iran-israel-arabs-idUSBRE9A40LX20131105> (e.t. 21.11.2013).

“Iran’s diplomatic surge extends to Gulf”, *Al-Monitor*, 28 November 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/11/iran-diplomacy-reaches-gulf.html#ixzz2tTzmgrKg> (e.t. 28.11.2013).

Jervis, Robert, “Security Regimes”, *International Organisation*, 36/2,(Spring 1982): 357-378.

Jervis, Robert, “From Balance to Concert: A Study of International Security Cooperation”, *World Politics*, 38/1, (October 1985): 58-79.

Jervis, Robert. *System Effects: Complexity in Political and Social Life*. New Jersey: Princeton UP 1997.

Lake, David A., “ Regional hierarchy: authority and local international order”, *Review of International Studies*, 35/1, (February 2009): 35 – 58.

Layne, Christopher, “The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Rise”, *International Security*, 17/4, (Spring 1993).

Layne, Christopher, “The unipolar exit: beyond the Pax Americana” , *Cambridge Review of International Affairs*, 24/2, (2011): 149-164.

Layne, Christopher, “This Time It’s Real: The End of Unipolarity and the Pax Americana”, *International Studies Quarterly*, 56, (2012): 103-113.

Lindley, Dan, “Avoiding Tragedy in Power Politics: The Concert of Europe, Transparency, and Crisis Management”, *Security Studies*, 13/2, (Winter 2003/4): 195–229.

Kazan, Isil. *Regionalisation of Security and Securitisation of a Region: Turkish Security Policy After the Cold War*. Copenhagen: Institute of Political Science, University of Copenhagen, 2003.

Kissinger, Henry. *A World Restored*. (ilk basım 1957) London: Phoenix Press 2000.

Kupchan, Charles A.and Kupchan, Clifford A., “Concerts, Collective Security, and the Future of Europe”, *International Security*, 16/1, (Summer 1991): 114-161.

Kupchan, Charles A. “After Pax Americana: Benign Power, Regional Integration, and the Sources of a Stable Multipolarity”, *International Security*, 23/2, (Autumn 1998): 40-79.

Larsen, Henrik Boesen Lindbo, "The Russo-Georgian war and beyond: towards a European great power concert", *European Security*, 21/1, (2012): 102-121.

Nye, Joseph S., "American and Chinese Power after the Financial Crisis", *The Washington*

Quarterly, 33/4, (2010): 143-153.

Obaid, Nawaf, "Saudi Arabia Shifts to More Activist Foreign Policy Doctrine", *Al-Monitor*, 17 October 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/10/saudi-shifts-foreign-policy-doctrine.html> (e.t. 17.10.2013).

Peoples, Columba, "The Securitization of Outer Space. Challenges for Arms Control", *Contemporary Security Policy*, 32/1, (April 2011): 76-98.

Slantchev, Branislav L., "Territory and Commitment: The Concert of Europe as Self-Enforcing Equilibrium", *Security Studies*, 14/4, (October–December 2005): 565–606

Snyder, Gleen H. *Alliance Politics*. Ithaca: Cornell University Press 1997.

Soutou, Georges Henri, "Was there a European Order in the Twentieth Century? From the Concert of Europe to the End of the Cold War", *Contemporary European History*, 9/3, (November 2000): 329-353.

Stewart-Ingersoll, Robert and Frazier, Derrick. *Regional Powers and Security Orders*. New York: Routledge 2012.

Sustaining U.S. Global Leadership: Priorities for 21st Century Defense, U.S. Department of Defense, January 2012, http://www.defense.gov/news/Defense_Strategic_Guidance.pdf, (e.t. 12.09.2013).

"The beginnings of an Israel-Iran reset?", *Al-Monitor* 9 February 2014, http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2014/02/israel-iran-palestinian-nuclear-amas-jihad-negotiations.html?utm_source=AlMonitor+Newsletter+%5BEnglish%5D&utm_campaign=c5724be7de-February_9_2014&utm_medium=email&utm_term=0_28264b27a0-c5724be7de-93137913#ixzz2tUUVfaH5 (e.t. 09.02.2014).

Theodor Tudoroiu, "The Arab Spring: last episode of the Cold War", *Contemporary Politics*, 19/3, (2013): 304-320.

Walt, Stephen, "Balancing Act: Foreign Policy in a New Middle East", *The Brown Journal of World Affairs*, 19/1, (Fall-Winter 2012) 9-15.

Waltz, Kenneth N., "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, 25/1, (Summer 2000).

Webster, Sir Charles. *The Congress of Vienna*. (İlk basım 1919) Barnes & Noble Inc. 1966.

Wohlforth, William C., "The stability of a unipolar world", *International Security* 24/1, (Summer 1999).

DİNİ JEOPOLİTİK YAKLAŞIMIYLA KUDÜS VE FİLİSTİNLİ ÖRGÜTLER

Yrd. Doç. Dr. Erkan Ertosun

Turgut Özal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

eertosun@turgutozal.edu.tr

ÖZET

Dini jeopolitik, dinlerin belirli coğrafya ya da mekânlara attettikleri kutsiyetin uluslararası ilişkilerin aktörlerinin politik söylemleri ve uygulamaları üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışma alanıdır. Dini jeopolitik yaklaşım, geçmişten bugüne din temelli politik çekişmelere sahne olan Orta Doğu coğrafyasını anlamak için faydalı bir bakış açısı sunmaktadır. Orta Doğu'daki din temelli sorunların başında ise Filistin meselesi gelmektedir. Bu çalışmada, İslami öğretide çok özel bir yere sahip bulunan Kudüs'ün, Filistin tarafının soruna bakışında ve çözüm girişimlerine yönelik tavırlarının belirlenmesinde nasıl ve ne ölçüde etkili olduğu incelenmektedir. Bu doğrultuda dini referans olarak temel İslami metinler, coğrafya olarak Kudüs ve siyasi aktörler olarak Filistinli örgütler FKÖ ve Hamas ele alınmaktadır. FKÖ'nün genelde Filistin sorunu özelde Kudüs konusuna bakışı milliyetçi ve seküler bir çizgide olduğu görülürken, Hamas'ın konuya yaklaşımını bütünüyle İslami referanslara dayandığı tespit edilmektedir. Bu farklılığa rağmen, Kudüs barış görüşmelerinde masaya konulduğunda her iki örgüt de İslam dünyası ve Filistin halkının şehre ilişkin dini duyarlılığının etkisi altında hareket etmekte ve Kudüs ve kutsal mekânlar konusunda tavizsiz bir tutum sergilemektedirler.

Anahtar Kelimeler: Dini jeopolitik, Kudüs, İslam, FKÖ, Hamas.

ABSTRACT

Religeopolitics studies the impacts of the specific holy geographies or places on the political discourse and practices of the actors of international relations. Religeopolitics approach is a useful framework to understand the Middle East where religion based political conflicts took place throughout the history. Palestinian question is the leading religion based political problem of the region. This study will analyze the impact of Jerusalem, to which Islam attributes very specific value, on how the Palestinian side perceives the question and on how this effects their perception of peace initiatives. In that regard, this study will examine basic Islamic texts as religious reference, Jerusalem as geography and PLO and Hamas as political actors. PLO's perspective towards Palestinian issue in general and towards Jerusalem in particular is nationalist and secular oriented, whereas Hamas' approach is shaped by Islamic references. In spite of this difference, when Jerusalem comes

to negotiation table both of these organizations refrain from concession on Jerusalem and holy places, since they have to act under the impact of religious sensitivity of the Islamic world and the Palestinian people.

Keywords: Religeopolitics, Jerusalem, Islam, PLO, Hamas.

Orta Doğu, üç ilahi dinin de çıktığı bir coğrafya olarak tarih boyunca din temelli politik çekişmelerin ve savaşların yaşandığı bir bölgedir. Söz konusu tarihsel miras, günümüz Orta Doğu politikası üzerinde de etkisini sürdürmektedir. Bu çerçevede, bölgedeki mevcut politik sorunların kapsayıcı bir biçimde anlaşılması için dini jeopolitik yaklaşım faydalı bir bakış açısı sunmaktadır. Kısa bir tanımla, dini jeopolitik, dinlerin belirli coğrafya ya da mekânlara attettikleri kutsiyetin uluslararası ilişkilerin aktörlerinin politik söylemleri ve uygulamaları üzerindeki etkisini inceleyen bir çalışma alanıdır. Dini jeopolitik yaklaşım,²³¹ Orta Doğu'daki ihtilafların merkezinde bulunan Filistin sorunun anlaşılması için iyi bir çerçeve hüviyetindedir. Buradan yola çıkarak, bu çalışmada, Filistinli örgütlerin genel anlamda Filistin sorununa özelde sorunun merkezinde bulunan Kudüs'e ilişkin politikaları dini jeopolitik çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışmada, dini referans olarak İslami metinler, coğrafya olarak Kudüs ve siyasi aktörler olarak Filistinli örgütler (FKÖ ve Hamas) incelenmektedir.

Çalışmaya, Kur'an ayetleri ve Hz. Muhammed'in hadislerine müracaat edilerek İslamiyet'in Kudüs ve içindeki kutsal mekânlara verdiği değer üzerinde durularak başlanmaktadır. Çalışmanın asıl odak noktasını ise, Filistin halkına önderlik etmiş iki önemli örgüt Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve Hamas'ın politik söylemlerinde Kudüs ve kutsal mekânların ne ölçüde bir yere sahip olduğu ve Filistin sorununu algılama biçimlerini nasıl etkilediği sorularına cevap bulunması oluşturmaktadır. Bu sorulara cevap bulabilmek için iki örgütün temel kurucu metinleri ve Filistin sorunuyla ilgili 1980 sonrasındaki başlıca gelişmelere dair açıklamaları incelenecektir.

İslam'da Kudüs'ün Yeri Ve Önemi

Kudüs'e verilen önem ve değeri, İslam'ın temel metinlerinde gözlemlenmek mümkündür. Kur'an-ı Kerim'de Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksa'ya İsrâ suresindeki şu ayette işaret edilmektedir: “Bir gece kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulu Muhammed'i, Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren O Zat'ın

²³¹ Dini jeopolitik yaklaşımı için bkz.: Lari Nyroos, “Religeopolitics: Dissident Geopolitics and the Fundementalism of Hamas and Kach”, *Geopolitics*, 6/3, (2001), 135-157; John Agnew, “Religion and Geopolitics”, *Geopolitics*, 11/2, (2006), 183-191; Gertjan Dijkink, “When Geopolitics and Religion Fuse: A Historical Perspective”, *Geopolitics*, 11/2, (2006), 192-208; Davut Kılıç, “Orta Doğu'nun Dini Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/1, (2008), 65-86.

şanı ne yücedir! Bütün eksikliklerden uzaktır O!”²³² İslam Peygamberi Hz. Muhammed de Kudüs’le ilgili şunu söylemektedir: “Orası insanların haşır ve neşir olacakları [kıyamette yeniden diriltilip toplanacakları] topraktır, oraya giderek ibadet ediniz. Kudüs’teki bir namaz başka yerdeki bin namaza bedeldir.”²³³ Hz. Muhammed başka bir sözünde ise “Cennetin bir köşesini görmek isteyen Kudüs’ü görsün”²³⁴ diyerek şehri cennete benzetmektedir.

İslam’ın şehre atfettiği kutsiyetin özellikle iki mekân üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir: Mescid-i Aksa ve Kubbet-üs Sahra. Mescid-i Aksa’nın İslam’daki yeri üç önemli noktada açıklanabilir. Birincisi, bu mescidin yeryüzündeki ikinci ibadethane olduğuna inanılmaktadır. Önde gelen hadis ravilerinden Ebu Zer el-Gıfari’nin belirttiğine göre, Hz. Muhammed’in “Yeryüzünde inşa edilen ilk mescid, Mekke’deki Mescid-i Haram’dır” diye belirtmesi üzerine, Ebu Zer, ondan sonra hangisinin inşa edildiğini sormuştur. Hz. Muhammed de “Mescid-i Aksa” demiş, “Bu ikisi arasında kaç yıl vardır?” sorusu üzerine ise “40 yıl” cevabını vermiştir.²³⁵ İkinci olarak, Mescid-i Aksa, İslami kaynakların pek çoğunda ilk kible olarak kabul edilmekte, daha sonra inen bir ayetle kiblenin Mescid-i Haram’a (Kâbe’ye) çevrildiğine inanılmaktadır.²³⁶ Üçüncüsü, bu mescid, Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebvi’den sonra yeryüzündeki en kutsal mekânların üçüncüsü olarak kabul edilmektedir. Hz. Muhammed bu hususta şöyle buyurmuştur: “Develer sadece üç mescide, yani Kâbe, Medine’deki benim mescidim ve Kudüs’teki mescide seyahatten dolayı eyerlenmelidir.”²³⁷ Nitekim, Müslümanlar yüzyıllar boyunca hac yolculuğuna çıktıklarında Kudüs’e uğramayı adet haline getirmişlerdir. Bu konuda Hz. Muhammed’in “Kim hac ve umre maksadıyla yolculuğuna Mescid-i Aksa’dan başlarsa, onun daha önce işlemiş olduğu günahlar Allah’ın affına mazhar olur”²³⁸ sözü, Müslümanların Kudüs ziyaretini daha büyük bir heyecanla yapmalarına neden olmuştur.

Müslümanların Kudüs’e gösterdikleri ilginin ikinci odak noktası ise Kubbet-üs Sahra’dır. Hz. Muhammed’in Cebrail isimli meleğin eşliğinde ve Burak adındaki binekle yaptığına inanılan ve yukarıdaki ayette de bahsedilen mucizevi “İsra” yolculuğu, Mekke’de başlayıp Kudüs’te neticelenmiştir.²³⁹

²³² Suat Yıldırım, *Kur’an-ı Hâkim ve Açıklamalı Meali*, (İstanbul: Defîne Yayınları, 2010), 281.

²³³ *Kudüs*, (İstanbul: İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, 1988), 33.

²³⁴ *Kudüs*, 33.

²³⁵ Abdullah el-Khatip, “Kur’an’da Kudüs”, Ramazan Işık (çev.), *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/1, (2004), 114.

²³⁶ Bu konuda kapsamlı bir çalışma için bkz.: Yavuz Ünal, “Hadis Verilerine Göre Hz. Peygamber’in İlk Kiblesi: Beyt-i Makdis”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12-13, (2001), 189-211.

²³⁷ El-Khatip, “Kur’an’da Kudüs”, 112.

²³⁸ *Kudüs*, 33.

²³⁹ A. L. Tibawi, *Jerusalem Its Place in Islam and Arab History*, (Beirut: The Institute for Palestine Studies, 1969), 6-7.

İslam inancına göre, Hz. Muhammed, Burak'ı Mescid-i Aksa'nın yakınındaki bir yere bağlamış, ardından bugün Kubbet-üs Sahra'nın bulunduğu yere giderek Muallak taşının altında bulunan mağarada tüm peygamberlere namaz kıldırıştır. Bundan sonra ise, Hz. Muhammed, Muallak taşının üzerinden Allah katına yükselmiştir. Söz konusu göğe yükseliş sırasında Hz. Muhammed'e ahiret âlemine dair tablolar gösterildiğine, Hz. Muhammed'in Allah'la mahiyeti tam bilinmeyen bir boyutta görüştüğüne ve namaz ibadetinin bu yolculuğun sonunda farz kılındığına inanılmaktadır.

Filistin Kurtuluş Örgütü (FkÖ) ve Kudüs

FKÖ Ulusal Sözleşmesi

Birinci Arap Filistin Kongresi'nde FKÖ'nün ilke, amaç ve yöntemlerini içeren Ulusal Sözleşme kabul edilmiştir. Sözleşme'de Filistin davası, bütünüyle milliyetçi bir temele oturtulmakta, dini referanslara yer verilmemektedir. Ulusal Sözleşme'nin birinci maddesinde Filistinlilerin "Arap ulusunun bir parçası", Filistin'in ise "Filistinli Arap halkının anavatanı" ve "büyük Arap yurdunun bir bölümü"nü teşkil ettiği vurgulanmıştır.²⁴⁰ On birinci maddede "ulusal birlik, ulusal hareket ve kurtuluş" Filistinlilerin üç ilkesi olarak belirlenmektedir.²⁴¹ Söz konusu ifadeler, Filistinli kimliğini, Arap ulusunun içinde bir Filistinlilik biçiminde tanımlamakta ve İsrail'den kurtarılmaya çalışılan Filistin toprakları ise bu milletin anavatanını oluşturmaktadır.

Sözleşmenin üçüncü maddesinde ifade edildiği gibi, Filistinli Arap halkı, anayurt sahibi olma hakkına sahiptir.²⁴² Buna göre, Filistinliler, Filistin'in kurtuluşu tamamlandıktan sonra self determinasyon hakkını kendi rızası ve seçimiyle kullanacaktır. Böylece, kurulması hedeflenen bağımsız Filistin devletinin hukuki meşruiyeti Filistin ulusunun sahip olduğu self determinasyon hakkına dayandırılmaktadır.

On beşinci maddede Filistin'in kurtuluşu, Siyonist ve emperyalist işgale son vermek amaçlı "ulusal bir görev" olarak tanımlanmış ve bu amaç için Arap ulusunun tüm askeri, insani, maddi ve manevi kabiliyetlerini harekete geçirerek Filistin halkına destek vermesi gerektiği belirtilmiştir.²⁴³ Bildirge'ye göre, Filistin davası öncelikle Filistinlilerindir, ancak henüz bir devlet olma seviyesine ve gerekli siyasi, askeri ve ekonomik güce ulaşamamış bu mücadelenin Arap halklarının ve devletlerinin yardımına ihtiyaç duyması kaçınılmazdır. Bundan dolayı, birinci maddede de belirtildiği gibi Filistinlilerin genel Arap kimliği içinde bir ulusal kimliğine dikkat çekilmiş ve tüm Arapların bu mücadeleye desteği talep edilmiştir.

Filistin kurtuluş hareketinin "manevi bakış açısı" ile tanımlandığı on altıncı maddede dahi İslami öğelere atıfta bulunulmaktan kaçınılmıştır. Bu maddede, kutsal

²⁴⁰ A. Yaniv, *P.L.O. A Profile*, (Jerusalem: Attali Print Office, 1974), 48.

²⁴¹ Yaniv, *P.L.O. A Profile*, 49.

²⁴² Yaniv, *P.L.O. A Profile*, 48.

²⁴³ Yaniv, *P.L.O. A Profile*, 50.

topraklardaki tüm dini mekânlarda ırk, renk, dil ve din ayrımı gözetmeksizin ibadet ve ziyaret serbestliği sağlayan huzur ve barış ortamı hazırlanacağı ifade edilmektedir.²⁴⁴ Ancak, kutsal mekânlara ilişkin İslam'ın bakışı, Müslümanlar nezdindeki değeri ve bu hususların Filistin kurtuluş mücadelesinin içindeki yeri ve önemine dair bir ifadeye rastlamak mümkün değildir.

FKÖ'nün Filistin Sorunuyla İlgili Başlıca Gelişmelere Dair Açıklamaları

FKÖ'nün Kudüs'e bakışını anlayabilmek için örgütün, İsrail Meclisi'nin Kudüs'ü başkent ilan eden kararına karşı verdiği tepkiye bakılabilir. FKÖ Yönetim Komitesi'nin 1 Ağustos 1980'de Şam'da yaptığı açıklamada Knesset'in Kudüs'e ilişkin kararı, "İsrail'in Filistin halkı ve onların ulusal toprağına karşı saldırganlık zincirinin bir parçası" olarak nitelenmiştir.²⁴⁵ Açıklamanın dördüncü maddesinde ise, "Kudüs, atalarımız Kenaniler tarafından inşa edildiğinden bu yana vatanımız Arap Filistin'in başkentidir. Bundan dolayı Kudüs'ün Siyonist işgalcilerden kurtarılması halkımızın kaderidir ki bu, tüm inananların buradaki ibadet serbestliğinin güvence altına alınmasının yegâne yoludur"²⁴⁶ denmektedir. 1980'deki bu açıklamada da Filistin toprağı ve onun içinde özel bir dini önemi haiz Kudüs şehri, tarihsel olarak Filistinlilerin ataları Kenanilere dayandırılan "ulusal toprak" olarak tanımlanmaktadır. Yani, FKÖ'nün Kudüs algısı, dinsel bir bakışla değil de ulusal ve seküler bir yaklaşımla şekillenmektedir.

Bilindiği üzere, Gazze ve Batı Şeria'daki İsrail işgali altındaki topraklarda yaşayan Filistinliler Aralık 1987'de İsrail'e yönelik sivil bir ayaklanmaya girişmişlerdir.²⁴⁷ İsrail askerlerine taş atma, sokak gösterileri ve genel grev gibi eylemleri içeren ve İntifada olarak adlandırılan bu ayaklanma başlangıçta merkezi bir yönlendirme dışında ortaya çıkmış olsa da FKÖ önderliğindeki Birleşik Ulusal Liderlik, zamanla ayaklanmanın liderliğini üstlenmiştir. Birleşik Ulusal Liderlik, 14 Ocak 1988'de İntifada'nın amaç ve taleplerini içeren ve 14 Nokta²⁴⁸ olarak isimlendirilen bir bildirge yayınlamıştır. Filistin mücadele tarihinin en önemli sivil başkaldırısının talepleri arasında Kudüs'e sadece yedinci noktada yer verilmiş ve "...Kudüs tarihi kentindeki yerleşimcilerin Arap nüfusa yönelik kışkırtmalarına son vermesi" ifadesi ile yetinilmiştir. Böylesine önemli ve tarihi nitelikteki bildirmede Kudüs'e, Kudüs'ün dini önemine ve ayaklanmanın arkasındaki dini güdülere yer verilmemesi dikkat çekicidir.

²⁴⁴ Yaniv, *P.L.O. A Profile*, 50.

²⁴⁵ "PLO Executive Committee, Statement on Jerusalem, Damascus, 1 August 1980", Mahdi Abdul Hadi, (ed.), *Documents on Palestine Vol. 3: 1974-1987*, (Jerusalem: Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs, 2007), 238.

²⁴⁶ "PLO Executive Committee...", 239.

²⁴⁷ Martin Gilbert, *Israel: A History*, (New York: Harper Perennial, 2008), 525-526.

²⁴⁸ "The Palestinian Fourteen (14) Points", Mahdi Abdul Hadi, (ed.), *Documents on Palestine Vol. 4: 1987-1994*, (Jerusalem: Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs, 2007), 3-4.

Bu süreçte Filistin davası için tarihi nitelikteki diğer bir gelişme de 15 Kasım 1988’de bağımsız Filistin Devleti’nin ilan edilmesidir. İntifada’nın Filistinlilerin mücadelesine sağladığı uluslararası sempati ve 1 Ağustos’ta Ürdün’ün Batı Şeria ile ilgili tüm hak ve yükümlülüklerinden vazgeçtiğini açıklaması, devlet ilanı için uygun bir ortam sağlamıştır. İşte bu ortamda Cezayir’de toplanan Filistin Ulusal Konseyi, 15 Kasım’da açıkladığı Bağımsızlık Bildirgesi’nde²⁴⁹ “Filistin Ulusal Konseyi, Filistin Arap halkını temsilen Filistin toprağımızda başkenti kutsal Kudüs olan Filistin Devleti’ni ilan eder” ifadeleriyle devlet ilanını tüm dünyaya duyurmuştur. Bildirgede “Filistin Arap halkının direnişi modern dönem dünya kurtuluş hareketleri arasında kendine özgü bir değer kazanmıştır” ve “Filistin Devleti Arap ulusunun ayrılmaz bir parçası olarak bir Arap devletidir” gibi ifadelerle Filistin mücadelesinin ulusal yönüne dikkat çekilmektedir. Bağımsızlık Bildirgesi’nde İslami öğelere ve Kudüs’ün dini değerine atıfta bulunulmazken, baştan beri olduğu gibi, ulusal vurguların ön plana çıkarıldığı gözden kaçmamaktadır.

1991 yılında ise gerek genel anlamda Orta Doğu barışı için gerek özelde Filistin sorununun çözümüne yönelik bir umut atmosferi oluşmuştur. Madrid’de toplanan barış konferansının açılış konuşmalarında Filistin heyetini temsilen söz alan Haydar Abdul Şafi, FKÖ’nün Kudüs ve kutsal mekânlara ilişkin yaklaşımıyla ilgili bu çalışmada şimdiye kadar yapılan analizi doğrulayıcı mahiyette şu ifadeleri sarf etmiştir: “Barış şehri Kudüs, bir barış konferansından yasaklanmış ve davetten mahrum bırakılmıştır. Anavatanımızın ve müstakbel devletimizin başkenti Filistinli Kudüs, geçmişteki, şimdiki ve gelecekteki Filistinli varlığına anlamını vermektedir... İsrail’in Arap Kudüs’ü ilhakı hem dünya toplumunun gözünde açıkça gayri hukukidir hem de şehrin hak ettiği barışa karşı aleni bir hakarettir.”²⁵⁰

Madrid’de başlayan barış ortamı, ilk meyvesini Norveç’in arabuluculuğunda Oslo’da gizlice yürütülen görüşmeler sonucunda vermiştir. 9 Eylül’de yapılan bir anlaşma ile İsrail ve Filistin tarafları birbirini resmen tanıırken, 13 Eylül’de imzalanan İlkeler Bildirgesi ise barış sürecinin temel ilkelerini ve aşamalarını belirlemiştir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, barış sürecinin ancak Filistin tarafının Kudüs konusunu geçiş döneminin dışında tutma tavizini kabul etmesi ve İsrail’in Kudüs’ün nihai statü görüşmelerinin gündemi içinde yer almasına razı olmasıyla mümkün olduğu gerçeğidir.²⁵¹ Yani, Kudüs, barış görüşmelerinin anahtar konusudur. Barış

²⁴⁹ “Palestinian National Council, Declaration of Independence”, Hadi, (ed.), *Documents on Palestine, Vol. 4...*, 44-47.

²⁵⁰ “Madrid Peace Conference-Opening Speeches: Address by Haidar Abdul Shafi”, Hadi, (ed.), *Documents on Palestine, Vol. 4...*, 152.

²⁵¹ Michael Dumper, *The Old City of Jerusalem in the Middle East Conflict*, (London: Lynne Rienner Publishers, 2002), 5; Adnan Al-Sayyid Hussein, “Jerusalem in Arab-Israeli Negotiations”, *Islamic Studies*, 40/3-4, (Autumn-Winter 2001), 546.

sürecinin başlaması ve ilerlemesi ancak tarafların pozisyonlarından görelî olarak geri adım atmaları ile mümkündür.

11-24 Temmuz 2000 tarihlerinde ABD Başkanı Clinton'un ev sahipliğinde Camp David'de biraraya gelen İsrail Başbakanı Barak ve Filistin lideri Arafat arasındaki görüşmelerin kilitlendiği nokta Kudüs ve kutsal mekânlar sorunu olmuştur. Görüşmelerde İsrail, surlarla çevrili tarihi Kudüs'teki Harem-i Şerif bölgesi ile Müslüman, Hristiyan ve Ermeni mahalleleri (quarter) üzerinde egemenlik haklarını elinde tutmayı isterken, Filistin'e sadece Harem-i Şerif'in muhafızlığı (guardianship) yetkisini ve Müslüman mahallesinde kurulacak bir Filistin başkanlık binası üzerinde egemenlik vermeyi kabul ediyordu.²⁵² Ayrıca, Kudüs'ün güney ve kuzey banliyöleri Batı Şeria'ya dâhil edilmek suretiyle burada Filistin'e egemenlik veriliyordu.²⁵³ Yani, İsrail, Kudüs'ün iki devletin de başkenti olmasını kabul ederken, şehrin Filistinlilere bırakılan kısmı sembolik seviyede kalıyor, Kudüs'ün büyük bölümünde İsrail egemenliği öngörülüyordu. Clinton ve Barak, sınır, mülteciler ve yerleşimler gibi konularda Filistinlilerin beklediğinden daha fazla taviz vererek Kudüs ve kutsal mekânlar konusunda kendisine sunulan planı kabul etmesi doğrultusunda Arafat'a baskı uyguladılar.²⁵⁴ Görüşmelerde Kudüs sorununun gündeme alınmasıyla birlikte, Davutoğlu'nun ifadesiyle, "rasyonel/realist diplomatik seyir, yerini kültürel/tarihi nitelikli psikolojik etkenlerin devreye girdiği bir sinir harbine terk etmeye başlamıştır."²⁵⁵ ABD, Ağlama Duvarı'nın İsrail'de, Harem-i Şerif'in Filistin'de kalacağı bir formül üzerinde dursa da taraflar arasında bir uzlaşma sağlamayı başaramamıştır. Kudüs konusunun ne ölçüde bir gerilime ve baskıya dönüştüğü Filistin Başbakanı Mahmud Abbas'ın 29 Temmuz'da Filistin televizyonuna yaptığı açıklamada da görülmektedir:

"Başkan Arafat'ın Camp David'deki on yedi günde maruz kaldığı baskıya hiçbir insanoğlu dayanamazdı. Dünyadaki en güçlü ulustan, Amerika'dan baskı vardı ve tüm taraflardan belli öneri ve fikirleri kabul etmesi için baskı vardı. Ancak, aciz taraf olarak biz, bu baskının bazı konularda taviz vermemize yol açacağını görünce 'hayır' dedik. Filistinli müzakereciler [olarak biz] Kudüs'ü içermeyen ya da şehirde Haziran 1967 itibarıyla sahip olduğumuz hakları içermeyen bir anlaşmayı imzalamak istemiyoruz. Eğer

²⁵² "Mahmoud Abbas, Report on the Camp David Summit to the PLO Central Council", Mahdi Abdul Hadi, (ed.), *Documents on Palestine Vol.6: 1999-2002*, (Jerusalem: Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs, 2007), 74.

²⁵³ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, (İstanbul: Alfa Yayınları, 2007), 732.

²⁵⁴ Dumper, *The Old City...*, 164.

²⁵⁵ Ahmet Davutoğlu, "Küresel ve Bölgesel Dengeler, Orta Doğu Barış Süreci", İbrahim Turhan, (ed.), *Filistin Çıkmazdan Çözüme*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2003), s. 10.

kabul etseydik, İsrail'in önerileri, şehri pek çok parçaya bölecek ve üzerinde çok sayıda farklı hukuki yapı oluşturulacaktır.”²⁵⁶

Ancak, ABD ve İsrail'in bu baskısı sonuç vermedi, çünkü Arafat Kudüs'le ilgili sunulan öneriye karşı direndi ve sonunda görüşmeler tıkandı. Yukarıda detaylı olarak görüldüğü gibi, FKÖ'nün genel anlamda Filistin mücadelesine özelde Kudüs konusuna bakışı dini saiklerden beslenmekten ziyade ulusal motifler tarafından şekillenmektedir. Ancak milliyetçi ve seküler çizgideki FKÖ dahi, konu Kudüs üzerindeki haklardan taviz vermeye gelince, sadece kendi halkının değil tüm İslam dünyasının şehre ve kutsal mekânlara yönelik duyarlılığının sorumluluğunu üzerinde taşıdığını hissetmektedir. FKÖ ve lideri Arafat'ın Kudüs ve kutsal mekânlar bağlamında barış görüşmelerine yaklaşımını daha iyi anlamlandırabilmek için Davutoğlu'nun aşağıdaki değerlendirmesine bakmamız faydalı olacaktır:

“... Batı Şeria ve Gazze konularında ait olduğu Filistinlileri temsil konumundan emin olan Arafat, mesele bütün İslam dünyasının ilgisinin yöneldiği Kudüs noktasına geldiğinde temsil gücünü kaybetmektedir... Arafat, Doğu Kudüs'ün, özellikle de Mescid-i Aksa'nın egemenliğini İsrail'e terk eden bir anlaşmayı ne kendi halkı, ne Arap toplumları ne de genel İslam Dünyası nezdinde anlatabilirdi. Böylesi bir taviz Arapların toplu olarak verebilecekleri bir tavizin bile ötesindedir; çünkü böylesi bir tavizin oluşturabileceği dalgalanma bu ülkelerin zaten hassas olan meşruiyet zeminlerinin daha da kaymasına yol açacaktır.”²⁵⁷

FKÖ lideri Arafat, Camp David sonrasında Ankara'yı ziyaret ederek Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ile görüşmüştür. Görüşmelerin Kudüs konusunda tıklandığını belirten Arafat, kendilerinin “azami seviyede” taviz verdiklerini, ancak Barak'ın “en küçük ödüne” yanaşmadığını iddia etmiştir.²⁵⁸ Bu dönemde Ankara'daki Filistin Büyükelçiliği'nde görevli olan Fayez Halil, Demirel'in Arafat'a “Camp David'de önerilen şartları kabul etseniz olmaz mıydı?” diye sorduğunu, Arafat'ın ise cevaben, görüşmelerdeki yaklaşımının dışarıya sızdırıldığı gibi olmadığını ifade ettiğini söylemektedir. Halil'in bildirdiğine göre, Arafat, Demirel'e “Annemin toprakları üzerine açılan Ağlama Duvarı alanını vermeyi kabul ettim, ama onlar diyorlar ki ‘Üstten köprü yapılacak Müslümanlar için. Oradan gideceksin, ibadetini yapacaksın ve döneceksin’ Biz onların ibadet yerlerini verelim, ama onlar da bizim yerlerimize serbestlik versin” dediğini ifade etmektedir. Halil, Kudüs meselesinde böylesi

²⁵⁶ “Mahmoud Abbas: No Peace Agreement without Jerusalem”, <http://www.nad-plo.org/etemplate.php?id=20> (Erişim tarihi: 2 Nisan 2013).

²⁵⁷ Davutoğlu, “Küresel ve Bölgesel...”, 11.

²⁵⁸ Fayez Halil'le 22 Aralık 2009 tarihinde Nablus'ta yapılan mülakat.

bir çözüme kimsenin imza atamayacağını, aksi halde halkının onu iktidardan indireceğini iddia etmektedir.

Özetle, FKÖ'nün Filistin davasına yaklaşımı milliyetçi bir çizgidedir. Bunun etkisiyle, örgüt, Kudüs'ün Filistin mücadelesindeki yerini İslami değil, ulusal bağlamda bir temele oturtmuştur. Ancak, gerek Filistin halkının gerek Müslüman ülkelerin Kudüs'e ilişkin duyarlılığının farkında olan FKÖ, nihai statü görüşmelerinde konu Kudüs'e gelince, yukarıda değinilen 2000 Camp David görüşmelerindeki tutumunda görüldüğü gibi, söz konusu dini duyarlılığın sorumluluğu altında hareket etmektedir.

Hamas ve Kudüs

Hamas Kuruluş Bildirgesi

Hamas'ın 18 Ağustos 1988'de açıkladığı Kuruluş Bildirgesi, İslami esasların örgütün temel felsefesini, Filistin'deki kutsal mekânların İsrail işgalinden kurtarılmasının da ana hedefini oluşturduğunu göstermektedir. Bildirge'nin giriş bölümünde Hamas'ın ana amacının Filistin'inin özgürleşmesini sağlamak olduğu belirtilmekte ve bu hedefe ulaşmak için savaşılan “mücahit”lerin ruhunun, Filistin topraklarını fetheden sahabelerin ruhuyla birleştiği ifade edilmektedir.²⁵⁹ Bildirgenin ilk bölümünün birinci maddesinde, hareketin sisteminin İslami olduğu, ideolojisi, temel akideleri ve dünya görüşünün İslam'a dayandığı ve her eylemini İslam'a göre yargılayacağı ilan edilmektedir.²⁶⁰ 14. maddede ise Filistin “içinde ilk kıbleyi, İslam'ın kutsal kabul ettiği üç mekândan birini ve Peygamber'in miraç yolculuğunun yaşandığı yeri barındıran İslami bir toprak parçası” olarak tasvir edilmektedir. Buradan yola çıkarak Filistin'in kurtarılmasının İslami bir sorumluluk olduğuna dikkat çekilmektedir. Bahsedilen bu hususlar, Hamas'ın Filistin mücadelesini, ulusal bir davanın ötesinde gördüğünü göstermektedir. Örgüt, Filistin'in kurtarılmasını, bu toprakların dini öneminden kaynaklı olarak, İslami bir mücadele (cihat) olarak tanımlamaktadır.

Kuruluş Bildirgesi'nin üçüncü bölümünde yer alan 11. maddede ise, Filistin topraklarının İslam fihhına göre “vakıf” hükmünde olduğu vurgulanmaktadır.²⁶¹ Bu maddede belirtildiğine göre, Filistin'in İslam orduları tarafından fethinden sonra Hz. Ömer başkanlığında toplanan bir şura meclisi, bu toprakların sonraki Müslüman nesillere bırakılacak bir vakıf niteliğinde olmasına karar vermiş ve üzerinde yaşayanlara sadece toprağı işleme hakkını vermiştir. Buradan yola çıkarak Bildirge'de, İslam şeriatına göre, hiçbir Arap ülkesinin, devlet başkanının ya da örgütün Filistin topraklarının herhangi bir

²⁵⁹ Muhammad Maqdsi, “Charter of the Islamic Resistance Movement (Hamas) of Palestine”, *Journal of Palestine Studies*, 22/4, (Summer 1993), 123.

²⁶⁰ Maqdsi, “Charter of the...”, 123.

²⁶¹ Maqdsi, “Charter of the...”, 125.

parçasını başkasına vermeye hakkı olmadığı iddia edilmektedir. Bildirge'nin 13. maddesinde de “Barışçıl Çözüm” ve “Uluslararası Konferans” diye adlandırılan girişimlerin Filistin sorununun çözümüyle çatışacağı belirtildikten sonra, bu tür çabalar “vakit kaybı” ve “çocuk oyunu” olarak nitelendirilmiştir.²⁶² Söz konusu maddede, “Kâfirler, müminlere ne zaman adil davrandılar ki?” diye sorularak barış girişimlerinden Filistinliler için adaletli bir sonuç çıkmayacağı savunulduktan sonra, meselenin çözümü için tek yolun “cihat” olduğu vurgulanmaktadır. Örgütün İsrail ile barış görüşmelerine ve Filistin toprakları üzerine müzakere edilmesine karşı çıkışını bu anlayış etrafında değerlendirmek gerekir. Bu durum, Hamas'ın FKÖ'nün barış masasına oturmasına karşı çok sert tavır almasına ve 1990'larda gelişen süreçte FKÖ'yü düşman kategorisine koymasına yol açacaktır.

14. maddede Filistin özgürleştirilmesi davasının üç halkasını Filistinlilerin, Arapların ve tüm Müslümanların oluşturduğu ifade edilip, her bir dairede bulunanların Siyonizm'e karşı mücadelede yerine getirmesi gereken sorumlulukları olduğu üzerinde durulmaktadır.²⁶³ 15. maddede ise, düşman herhangi bir İslam toprağını işgal ettiğinde cihadın tüm Müslümanlar üzerine farz olduğu hatırlatılmakta ve Yahudi işgaline karşı cihat ilan edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.²⁶⁴ Aynı maddede, Kudüs'teki İngiliz Yüksek Komiseri Allenby'nin şehre girdikten sonra “İşte şimdi haçlı seferleri bitmiştir” sözü hatırlatılarak mücadelenin sadece Yahudilere karşı değil Hristiyanları da kapsayacak biçimde tüm emperyalist dünyaya karşı yapıldığı görüşü işlenmektedir. Buradan yola çıkarak tüm Müslüman nesillere Filistin sorununun dini bir mesele olduğu düşüncesinin benimsetilmesinin zaruri olduğu belirtilmektedir. “Burada yer ve sema, Peygamber'in gece yolculuğu İsrâ'yı ve göğe yükseldiği Mirac'ı konuştukça, Mekke'deki Mescid-i Haram'a sıkı bir biçimde bağlı olan Mescid-i Aksa var” denerek Mescid-i Aksa ile tüm Müslümanların en kutsal mabedi, kiblesi ve hac mahalli Mescid-i Haram arasındaki bağa dikkat çekilmektedir. Böylece, tüm İslam ümmetindeki Filistin uyanışına zemin hazırlanmak istenmektedir.

Hamis'ın Filistin Sorunuyla İlgili Başlıca Gelişmelere Dair Açıklamaları

FKÖ'nün 1991'de Madrid'de İsrail'le barış masasına oturması üzerine, Hamas, artık FKÖ'yü Filistin davasına ihanetle suçlayacak ve hem İsrail hem de FKÖ ile aynı anda mücadele etme stratejisine yönelecektir. Madrid'de başlayan süreçle ilgili Hamas'tan gelen açıklamalarda Filistin toprağının “vakıf” niteliğine vurgu yapılarak, Filistin yurdu ve kutsal mekânlarla ilgili taviz

²⁶² Maqdsi, “Charter of the...”, 126.

²⁶³ Maqdsi, “Charter of the...”, 126.

²⁶⁴ Maqdsi, “Charter of the...”, 126-127.

vermeye kimsenin hakkı olmadığı öne sürülmüştür.²⁶⁵ 1993’de Norveç’in arabuluculuğunda imzalanan Tanıma Anlaşması ve İlkeler Bildirgesi sonrasında Hamas’ın tepkisi daha da sertleşmiştir. Hamas tarafından bu süreçte yayınlanan ve Oslo sürecine karşı duruşunu içeren broşürde şöyle denilmektedir: “Anlaşma, işgalde yeni bir aşamadan ibarettir. Gerçek şu ki işgal sürmektedir... Arafat liderliği ve şu kutsal topraklarımızda onları destekleyenler tarafından yapılan kutlamalar ve beyanlar, insanımıza anlaşmayı olumlu açıdan sunmayı amaçlamaktalar. Madrid Konferansı sırasında bu tür bir çözüme bakışımızı bildirmiştik ve demiştik ki bir karış Filistin toprağından dahi feragat etmeyeceğiz. Bundan dolayı bu anlaşmanın şartlarını bozmada ısrar edeceğiz ve işgalci güçlere karşı mücadelemizi ve cihadımızı sürdüreceğiz.”²⁶⁶

Hamas, Ariel Şaron’un 28 Eylül 2000’de Mescid-i Aksa’ya gerçekleştirdiği kışkırtıcı ziyaret sonrasında başlayan Aksa İntifadası sırasında gerçekleştirdiği eylemlerle gündemde daha da öne çıkacaktır. Örgüt, intihar saldırılarının yanında bu süreçte geliştirdiği Kassam roketlerini Gazze’den İsrail topraklarına fırlatarak İsrail’in ve uluslararası toplumun ciddi ölçüde tepkisini çekmiştir. Hamas, Aksa İntifadası sırasında dağıttığı bir broşürde, tüm bu eylemlerin “Filistin halkının tercihi” olduğunu ifade etmektedir.²⁶⁷ Gerçekten de, 2001 yılı yazında yapılan bir kamuoyu anketi Gazze’de ilk defa Hamas’a verilen desteğin El Fetih’in önüne geçtiğini göstermiştir. Bir başka deyişle, Hamas’ın İslami söylemi, Mescid-i Aksa bağlamında gelişen tepkiyle birlikte Filistin halkı tarafından artık El Fetih’in milliyetçi ve seküler ideolojisinden daha fazla benimsenir bir konuma yükselmiştir.

Hamas, İsrail’in 2005’teki çekilme kararından sonra Gazze’de kontrolü eline alacaktır. Örgütün yükselişinin en büyük göstergesi ise, Filistin’de 25 Ocak 2006’da yapılan seçimlerden galip çıkmasıdır. Seçim sonuçlarına göre, Filistin Meclisi’nin 76 sandalyesini Hamas kazanırken, El Fetih sadece 43’te kalmıştır. Böylece, örgüt, artık siyasi alanda da belirleyici konuma yükselmiştir. Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas, 16 Şubat’ta Hamas lideri İsmail Haniye’ye hükümeti kurma görevini vermiştir. Haniye’nin 11 Mart 2006’da açıkladığı hükümet programındaki şu cümleler, Hamas’ın iktidar sorumluluğunu elde ettikten sonra da Filistin sorununa, Kudüs ve kutsal mekânlar konusunu önceleyen yaklaşımının değişmediğini göstermektedir:

“Hamas hükümeti işte bunlara söz veriyor: İşgal ve yerleşimleri ortadan kaldırmak ve ırkçı-ayırım Duvarı’nı yıkmak; başkenti Kudüs olan tam egemen ve bağımsız bir Filistin devleti kurmak ve tüm kısmi çözümleri, dikte edilen politikaları ve emrivakileri reddetmek, [...] özellikle Kudüs’ün Yahudileştirilmesine karşı çalışmak, [...] Arap ve

²⁶⁵ Michael Irving Jensen, *The Political Ideology of Hamas*, (London: I.B. Tauris, 2009), 19.

²⁶⁶ Jensen, *The Political Ideology...*, 21-22.

²⁶⁷ Jensen, *The Political Ideology...*, 38.

İslam dünyasının Filistinlilere ve davalarına desteğini yeniden canlandırmak için çalışmak, [...] Kudüs'te Filistin varlığını desteklemek, [...] Müslüman ve Hristiyan vakıfları korumak.”²⁶⁸

Özetle, Mısır'daki Müslüman Kardeşler hareketinin etkisiyle kurulan Hamas, başından beri Filistin'in kurtarılmasını İslami bir mücadele olarak ele almıştır. Örgüt, Filistin topraklarını Hz. Ömer'den bu yana İslami nesillere emanet olarak bırakılmış İslami vakıf olarak görmektedir ve herhangi bir toprak tavizinin yapılamayacağını savunmaktadır. Hamas, buradan yola çıkarak, toprak pazarlığı içeren tüm barış girişimlerinin karşısında yer almış, hatta müzakere masasına oturan FKÖ'yü dahi düşman kategorisine yerleştirmiştir. Hamas'ın Kudüs'e verdiği önem, İslam'ın şehre atfettiği değerden kaynaklanmaktadır. Buradan hareketle, örgüt, şehri işgalden kurtarmayı İslami bir sorumluluk olarak tanımlamaktadır. Hamas'ın bu söylemi, Filistinliler ve tüm Müslümanları Filistin mücadelesinde aynı safta buluşturmayı amaçlamaktadır.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen Hz. Muhammed'in Allah'ın huzuruna yükselişinin Kubbet-üs Sahra'da başlaması, Mescid-i Aksa'nın İslam'ın ilk kıblesi, yeryüzündeki ikinci mabet ve dinin kutsiyet atfettiği üç mescitten biri oluşu ve başka birçok peygambere ait kutsal mekânları bulundurması Kudüs'ü İslami açıdan çok önemli bir kimliğe kavuşturmuştur. İslam'ın şehre atfettiği bu kutsiyet, Hz. Ömer'den Selahaddin Eyyubi'ye, ondan Osmanlı padişahlarına kadar pek çok Müslüman devlet adamının Kudüs'e özel ilgi göstermelerine yol açmıştır.

Filistin mücadelesinin son yarım asırlık diliminde öne çıkan iki örgüt FKÖ ve Hamas'tır. Marksist örgütler dâhil Filistin içindeki pek çok farklı grubu çatısı altında buluşturan FKÖ, Filistin davasını milliyetçi yaklaşımla ele almaktadır. Mısır merkezli Müslüman Kardeşler hareketinin etkisiyle kurulan Hamas ise, Filistin mücadelesini 'cihat' olarak görmektedir. Bu çerçevede, FKÖ'nün bakış açısıyla Kudüs, Filistinli atalarının mirası anayurdun başkenti olarak tanımlanmaktadır. FKÖ'nün Kudüs'e ilişkin söyleminde İslami unsurlara yer verilmemektedir. Hamas ise, Kudüs'ü, kutsal bir emanet olarak görmekte, şehrin topraklarını bir parçası dahi verilemeyecek İslami vakıf olarak nitelemekte ve buradan yola çıkarak şehrin İsrail işgalinden kurtarılmasını İslami bir sorumluluk olarak kabul etmektedir. Örgüt, gerek Filistin halkının gerek Müslüman devletlerin Filistin mücadelesine desteğini

²⁶⁸ “Program of the Hamas Government, 11 March 2006”, Mahdi Abdul Hadi, (ed.), *Documents on Palestine Vol.8: 2005-2007*, (Jerusalem: Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs, 2007), 98-99.

sağlayabilmek için şehirdeki kutsal mekânlara sahip çıkmanın dini bir yükümlülük olduğuna vurgu yapmaktadır.

Bu yaklaşım farklılığıyla birlikte, Kudüs, barış görüşmelerinde masaya konulduğunda iki örgütün de bu dini sorumluluğun etkisiyle hareket ettiği söylenebilir. FKÖ, şehre ilişkin toprak pazarlığına genel anlamda olumlu yaklaşırken, örgütün kutsal mekânlara ilişkin taviz vermesi mümkün olmamaktadır. Hamas ise, çok daha sert bir yaklaşım içindedir ve Filistin toprağı ve hele Kudüs hakkında hiçbir tavize yanaşmamaktadır. Örgüte göre, bu toprakların İslami vakıf niteliğı hiç kimseye böylesi bir yetkiyi vermemektedir. Sonuç olarak, Kudüs ve özellikle şehirdeki İslami kutsal mekânlardan taviz beklenmesi olası barış girişimlerini tıkayacak ve böyle bir barış imzalanısa dahi hem Müslüman ülkeler hem de Filistin halkı tarafından meşru görülmeyecektir. Bundan sonra başlatılacak tüm barış girişimleri ve hazırlanacak tüm barış planlarında bu gerçeklik dikkate alınmalıdır. Bu gerçekliğı göz ardı eden girişimlerin sonuç alması mümkün olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Abdul Hadi, Mahdi, (ed.), *Documents on Palestine Vol. 3: 1974-1987*, Jerusalem: Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs, 2007.

Abdul Hadi, Mahdi , (ed.), *Documents on Palestine Vol. 4: 1987-1994*, Jerusalem: Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs, 2007.

Abdul Hadi, Mahdi , (ed.), *Documents on Palestine Vol. 6: 1999-2002*, Jerusalem: Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs, 2007.

Abdul Hadi, Mahdi , (ed.), *Documents on Palestine Vol. 8: 2005-2007*, Jerusalem: Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs, 2007.

Agnew, John, “Religion and Geopolitics”, *Geopolitics*, 11/2, (2006), 183-191.

Al-Sayyid Hussein, Adnan , “Jerusalem in Arab-Israeli Negotiations”, *Islamic Studies*, 40/3-4,(Autumn-Winter 2001): 543-547.

Arı, Tayyar, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2007.

Davutoğlu, Ahmet, “Küresel ve Bölgesel Dengeler, Orta Doğu Barış Süreci”, İbrahim Turhan, (ed.), *Filistin Çıkmazdan Çözümüne*, İstanbul: Küre Yayınları, 2003.

Dijkink, Gertjan, “When Geopolitics and Religion Fuse: A Historical Perspective”, *Geopolitics*, 11/2, (2006): 192-208.

Dumper, Michael ,*The Old City of Jerusalem in the Middle East Conflict*, London: Lynne Rienner Publishers, 2002.

El-Khatip, Abdullah, “Kur’an’da Kudüs”, Ramazan Işık (çev.), *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/1, (2004): 109-144.

Fayez Halil’le 22 Aralık 2009 tarihinde Nablus’ta yapılan mülakat.

Jensen, Michael Irving, *The Political Ideology of Hamas*, London: I.B. Tauris, 2009.

Kılıç, Davut, “Orta Doğu’nun Dini Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/1, (2008): 65-86.

“Mahmoud Abbas: No Peace Agreement without Jerusalem”, <http://www.nad-plo.org/etemplate.php?id=20> (Erişim tarihi: 2 Nisan 2013).

Maqdsi, Muhammad, “Charter of the Islamic Resistance Movement (Hamas) of Palestine”, *Journal of Palestine Studies*, 22/4, (Summer 1993): 122-134.

Nyroos, Lari, “Religeopolitics: Dissident Geopolitics and the Fundementalism of Hamas and Kach”, *Geopolitics*, 6/3, (2001): 135-157.

Tibawi, A. L., *Jerusalem Its Place in Islam and Arab History*, Beirut: The Institute for Palestine Studies, 1969.

Ünal, Yavuz, “Hadis Verilerine Göre Hz. Peygamber’in İlk Kible: Beyt-i Makdis”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12-13, (2001): 189-211.

Yaniv, A. , *P.L.O. A Profile*, Jerusalem: Attali Print Office, 1974.

Yıldırım, Suat, *Kur’an-ı Hâkim ve Açıklamalı Meali*, İstanbul: Defîne Yayınları, 2010.

---, *Kudüs*, İstanbul: İslam Konferansı Teşkilatı Kudüs Komitesi, 1988.

SEMINER SALONU-1 (1. GÜN-SAAT: 10: 50-12: 00)

Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU

İnsan Güvenliğinin Açmazı: Suriyeli Sığınmacılar Örneği

Arş. Gör. Özgün TURSUN, Zirve Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

İran İslam Cumhuriyeti ve Bölgesel Barış İnşası

Hazar VURAL, TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi) Ortadoğu Masası Uzm. Yard.

Uluslararası Politikada Sivil Dinin Etkisi: İran Örneği

İsmail SARI, Uludağ Üniv. Sos. Bil. Enst. Ulus. İliş. ABD

İNSAN GÜVENLİĞİNİN AÇMAZI: SURİYELİ SİĞİNCİLER ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Özgün TURSUN

Zirve Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

ozgun.tursun@zirve.edu.tr

Özet

Soğuk Savaş sonrası güvenlik çalışmalarının geleneksel devlet temelli perspektifi kontekste göre yeniden şekillenmeye başlamıştır. Her ne kadar devlet öncelli güvenlik çalışmaları literatürde önemli bir yer tutmaya devam etse de, globalleşmenin sonucu olarak birey ve bireyin güvenliğini ön plana çıkaran çalışmaların sayısı kayda değer ölçüde artmıştır.

İnsan güvenliği en genel tanımıyla bireyin onurlu ve özgür bir biçimde, yokluk ve korkudan özgür yaşama hakkı olarak tanımlanmıştır. Bu tanım devletin güvenliğini öne çıkaran, bireyi güvenlik alanında yok sayan tanımlamalara göre daha insancıldır. Fakat bu tanımlama ve bireyselliğin içinde barındırdığı subjektiflik teorik bir ikilem ortaya çıkarmaktadır. Öyleki her bireyin yaşadığı deneyimin kendine özgünlüğü, insan güvenliğinin başladığı veya bittiği yeri belirsiz kılmaktadır. İnsanların hikayelerinin biricikliği insan güvenliğinin sınırlarının net bir biçimde çizilmesini olanaksızlaştırmaktadır. Bir bireyin güvenliğini sağlamanın bedeli, başka bir bireyi güvensizleştirmek olabilir. Bu durum ise bireylerin güvenlik perspektiflerinin bir diğerinin içine geçmesine neden olmaktadır.

İnsan güvenliğinin bu iç içe geçmiş paradoksal yapısı, geçtiğimiz iki yıldır Türkiye'nin birincil elden deneyimlediği Suriyeli göçmenler ve yerel halkların birbirleriyle çelişen güvenlik algıları üzerinden incelenecektir. Suriye'de başlayan iç savaş sonrası Türkiye, komşu ülke ve bölgesel bir aktör olmasının gereğini "açık kapı" politikasını uluslararası toplumun maddi desteğinden yoksun bir biçimde uygulayarak getirmiştir. Fakat ev sahipliği süresinin Suriye'nin iç dinamiklerindeki süregelenliğe bağlı olarak belirsizleşmesi ve Türkiye'de kamplar dışında yaşayan Suriyeli sayısının artması ile birlikte yerel halklar kendi güvenliklerini tehdit altında hissetmeye başlamışlardır.

Bu sunum insan güvenliğinin çelişkili yapısını Suriyeli göçmenler ve yerel halkların güvenlik algısını, sosyo-ekonomik ve toplumsal olaylar üzerinden inceleyerek açıklamaya çalışacaktır.

Abstract

Conventional perspectives on security has been transforming in key with the changing context of security studies in aftermath of the Cold War. Even though state centric studies are still holds an important ground in literature,

studies featuring individual and security of individual had risen remarkably as a result of globalization.

Most commonly the human security is defined as the right of an individual live in freedom and dignity while free from poverty and fear. This definition is more humanitarian than the definitions that ignores individual and promotes state security. Yet this definition and the subjectiveness that individualism contains within itself creates a theoretical dilemma. Such that the uniqueness of the experience that every individual live through, makes human security ambiguous. Exclusiveness of the human narratives makes it hard to demarcate the boundaries of the human security clearly. It is possible to secure an individual in expense of another individuals' security. This situation results with intermingling of the security perspectives of different individuals.

This paradoxical nature of the human security will be analyzed through the contradictory perspectives of Syrian refugees and local population, which Turkey has been experiencing at first hand for over two years. Right after the Syrian civil war, Turkey to fulfill its responsibilities as a neighboring country and a regional power promote "open door" policy to Syrian people without financial backing of the international community. However the uncertain time course of hosting due to the self-consistency of inner dynamics of Syria and the rise of Syrian people living outside the "guest camps" makes local people feel threatened.

This presentation will analyze the contradictory structure of human security through the socio-economic and social events that constructs the security perceptions of both Syrian and Turkish community.

İRAN İSLAM CUMHURİYETİ ve BÖLGESEL BARİŞ İNŞASI

Hazar Vural

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM), Ortadoğu Masası, Uzman
Yardımcısı

hazarvural@gmail.com

ÖZET

Ortadoğu'nun “öteki”si İran, bölge politikalarında hesaba katılması gereken, önemli bölgesel güçlerden birisidir. İran, kısa bir süre önce seçilen yeni Cumhurbaşkanı ile değişim beklentileri açısından bir kez daha gündemde yerini almıştır. Diğer bir deyişle “*dış politikası ve nükleer çalışmaları gibi konularda bir değişiklik olacak mı?*” sorusuyla gözler yeniden İran'a çevrilmiştir.

Sürekli değişen siyasal ortamda, güvenlik algılamaları da değişmekte ve ülkelerin politikaları bu hızlı değişimden etkilenmektedir. Bu çalışmanın amacı, bölgenin son yıllarda yaşadığı değişim ve devam eden belirsizlikler göz önüne alındığında, P5+1 ülkeleriyle yürütülen diyalog ve müzakerelerin sonuç verebilirliğini ve ne kadar gerçekçi olduğunu tespit etmektir. Zira bizce, İran'ın barış kavramından anladığı ile bölgede çıkarları olan büyük güçler ve diğer bölgesel güç adaylarının algı ve uygulamaları arasında büyük farklar mevcuttur. Bölgedeki silahlanma artışı da göz önüne alındığında, beklenen istikrarın sağlanması ve mevcut tansiyonun düşürülmesinin zorluğu daha net ortaya çıkmaktadır.

Bir başka deyişle bu çalışmanın amacı; “öteki” olarak görülen İran'ın bölgedeki varlığı üzerinden şekillenen ilişkiler ve taraflar için farklı olan algı ve öncelikleri ortaya koymaktır. Carl von Clausewitz'in “*Savaş Üzerine*” adlı kitabında belirttiği gibi tüm savaşların (çatışmaların) nihai hedefi barıştır. Ancak Clausewitz'in “*savaş, hasmı irademizi yerine getirmeyi zorlayan bir şiddet hareketidir*” görüşünden hareketle, bizce bu barışın hangi tarafın / tarafların isteğine göre şekilleneceği henüz bir muammadır.

Anahtar Kelimeler: *Bölgesel Güç, Bölgesel Barış, Silahlanma, Ortadoğu, Güvenlik.*

ISLAMIC REPUBLIC OF IRAN AND CONSTRUCTION OF REGIONAL PEACE

ABSTRACT

The “other” of the Middle East Iran, is one of the important regional powers which everyone should always considered. Iran is on the agenda again, with its new President of the Republic who elected newly, in the expectation of change at its foreign policy. In other words, with the question, “Will be there any change on its nuclear program and its foreign policy?” Iran is spotlighted again.

In the political arena which is changing continuously, security perceptions also changing and the policies of the countries are effecting from this rapid change. The aim of this work is; considering the changes of the region and regarding the continuing instabilities, determining the consequences of the negotiations and dialogues which is committed between Iran and P5+1 countries. According to us, there is a huge differences at perceptions and practises between Iran and the hegemonic actors which they have their own interests and the other regional power candidate countries. And considering the arms race in the region, it is obvious that promoting the stabilization and defusing the tension seems hard.

In other words the purpose of this paper is; to put the perceptions and priorities which are different for every side and shaping by the existence of Iran who is the “other” at the region. As Carl von Clausewitz remarked in his book “On War”, final target of all wars (conflicts) is peace. But starting from this point of view “War therefore is an act of violence to compel our opponent to fulfil our will” according to us, by which side / sides will this peace take shape is a mystery.

Key Words: *Regional Power, Regional Peace, Armament, Middle East, Security.*

Giriş

Uluslararası ilişkilerin bugününe baktığımızda sürekli değişen ve belirsizliğin hüküm sürdüğü konjonktürde öncelikli parametre olan güvenlik, devletlerin politikalarını belirlemede birinci gelmektedir. İbn-i Haldun’un “Ülkelerin yaşadığı coğrafya kaderlerini belirler” sözü göz önüne alındığında, ülkeleri yaşadıkları bölgedeki değişimlerden ayrı tutarak yapılan analizler eksik kalmaktadır. Bölgelerin ‘doğal’ ötekileri -ki Ortadoğu için bu İsrail’dir- bir yana Şii İran için mezhebi de bölgede kendisini öteki yapan sebeplerden biridir. İran kimliksel karakteri sebebiyle bölgede dikkatle takip edilmektedir. İran özellikle devriminden süregelen anti-Amerikancı yapısı itibarıyla sistemin bölgedeki ötekilerinden olmuştur. İran’ın ötekiliği, egemen güç ABD ile ilişkileri, özellikle Soğuk Savaş sonrası ABD’nin uluslararası sistemde oyun kurucu tek güç olarak ortaya çıkmasıyla daha da bozularak ‘öteki’ halini pekiştirmiştir.

Kimi devletler kimlikleriyle, kimileri tarihteki eylemleriyle, kimileri mezhepleri ile “öteki”dirler. İran İslam Cumhuriyeti söz konusu olduğunda öteki olmak adına bir çok sebep sayılabilir. Resmi mezhebi anayasasında Şii’lik olarak tanımlanmış tek devlet olması, devrimi sonrasında kurduğu İslam Cumhuriyeti ile coğrafyada aktif bir dış politika izleyerek, çeşitli araçlarla yansıttığı gücüne ek olarak kullandığı yumuşak gücüyle İran, gerek coğrafyadaki diğer ülkelerde etkinlikler kurarak ittifaklar oluşturması ve gerek Hizbullah gibi örgütlerle kurduğu bağlar sebebiyle ‘öteki’ olarak algılanmıştır. Bir bakıma İsrail ile yaşadığı tehditsel söylem savaşlarından çok, küresel güç

ABD ile arasındaki ilişkilerin 1979'dan beri kopuk olması ve yaptırım, ambargolar gibi ülke içinde, halk üzerinde doğrudan etki yaratan politikalarla cezalandırılması sebebiyle sorun yıllardır çözülemeyerek kroniklemiştir.

İran'da Nükleer Çalışmaların Tarihi ve Yaptırımlar

İran ilk nükleer çalışmasını Şah zamanında ABD'nin desteğiyle 1957'de yapmış olup, elli yılı aşkın sürenin sonunda, bugün gelinen nokta birçok faktörün değişmesi sonucudur. 1979 yılında devriminden sonra dini lider Ayetullah Humeyni'nin fetvası ile durdurulan nükleer programın, Irak ile olan savaşın ardından gerekliliği savunulmuş, Rafsancani ve Hatemi dönemlerinde alt yapısı hazırlanarak, Ahmedinejad döneminde hız kazanmıştır.²⁶⁹ İran çok tartışmalı nükleer programı nedeni ile bugün başta ABD olmak üzere batılı ülkelerin çoğu ile ciddi bir ihtilaf içindedir. İran bu programının barışçıl ve enerji amaçlı olduğunu iddia etse de Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) raporları ışığında İran'ın asıl hedefinin nükleer silah imal etmek olduğu kanaati mevcuttur.²⁷⁰ İran'ın nükleer programda bu kadar ısrarlı olması, gerilimli bir coğrafyada ülkesini ve rejimini korumak ve bölgede etkinliğini artırıp sahip olduğu tüm enerji kaynaklarıyla bölgesel güç olmak isteğiyle açıklanabilir. Öte yandan hukuki açıdan bakıldığında İran, Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşmasına (NPT) her zaman taraf olduğunu ve dolayısıyla nükleer enerji üretmeye her ülke gibi hakkı olduğunu savunmaktadır.

Uluslararası toplumu tedirgin eden bu konu İran'ın, hem IAEA'da hem de BMGK'da (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) zaman zaman gündemde ön sırayı almasına sebep olmuştur. BMGK, 2006, 2007, 2008, 2010 yıllarında toplam beş karar sureti ile İran'a yaptırımlar uygulanmasını kabul etmiştir.²⁷¹ Kararlarda esas itibarıyla İran'ın IAEA'nın koyduğu kurallara uyması istenmekte ve bu çerçevede diğer hususların yanı sıra uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durdurması, IAEA ile yakın işbirliği içinde hareket etmesi istenmektedir.²⁷²

23 Kasım 2013 Nükleer Anlaşması

Tarafların ve uluslararası toplumun karşılıklı konuşmaya yüksek ölçüde ihtiyaç duyduğu bir zaman olan, Kasım 2013 tarihinde Cenevre'de P5+1

²⁶⁹ H. Beheştî, "İran Nükleer Meselesi ve Stratejik Hesaplar", Stratejik Düşünce Dergisi, Sayı/7, (2010).

²⁷⁰ Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1507%3Atuerkiye-irak-ran-uecgeninde-son-gelimeler-dsa&catid=168%3Aortadogu-analizler&Itemid=296, 30.11.2010, "Türkiye – Irak - İran Üçgeninde Son Gelişmeler", (e.t. 07.12.2013).

²⁷¹ BMGK, Rapor, <https://www.un.org/sc/committees/1737/> (e.t. 01.12.2013)

²⁷² Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, "Türkiye – Irak - İran Üçgeninde Son Gelişmeler"

(BMGK'nın daimi 5 üyesi- ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, Çin ve Almanya) ülkeleri ile İran arasında süren görüşmelerde bir anlaşmaya varıldı²⁷³. Bu anlaşma ile kriz kısmen gerilemiş, uluslararası piyasalara olumlu yansımış, ekonomi rahatlama göstermiş ve konu uluslararası medyada da geniş yer bulurken, petrol fiyatları düşmüş ve İran Riyali değer kazanmıştır. Bölge içi ve dışı olmak üzere İsrail hariç tüm aktörler anlaşmayı olumlu karşıladıklarını açıklamışlardır. Anlaşmaya varıldığı sırada İran sokakları da genel olarak olumlu tepki vermiştir. Sokaklardan duyulan slogan; “*Savaşa, ambargoya, teslimiyete ve hakarete hayır*” şeklinde olmuştur. Tam da bu noktada ‘teslimiyet ve hakaret’ kelimelerinin anlamını doğru analiz etmenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu cümleyi kuranlar muhafazakar ya da radikal olarak adlandırılan kesim değil İran toplumunun farklı düşüncelerdeki birçok kesimidir.

İran'ın tarihten günümüze değişmeyen köklü diplomasi geleneği bu anlaşma ile bir kez daha etkisini göstermiştir. Taraflar arasında güç unsurları (askeri, ekonomik vb.) açısından eşitlik olmamasına rağmen eşit bir düzlemde müzakereler gerçekleşmiş ve ABD ile İran arasındaki uzun yıllardan beri süregelen kopukluk bile anlaşmanın önüne geçememiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde beklenilenin üzerinde bir kazanım elde edilmiştir. Gerginliğin ve belirsizliğin yüksek olduğu bir dönemde zor olan başarılmıştır. Ülkenin genel görüşüne baktığımızda; İran tarafında devletin en üst kademesinden başlayarak “*baskıya ve zulme boyun eğmeyeceğiz*” söylemi benimsenmekteydi. İran'da İslami hükümeti eleştirerek bu yönetime muhalif olanların dahi ülkenin nükleer başarıları ile gurur duyması kimliksel bir karakteristik olarak yaygındır. Yaptırım ve ambargolar sebebiyle İran ekonomisi oldukça etkilenmiş, işsizlik ve enflasyon sorununa ek olarak özellikle orta ve düşük gelir grubu da bu durumdan etkilenmiştir. Batı öncülüğünde uygulanan bu ekonomik yaptırımlara rağmen İran nükleer programdan vazgeçmemekte ve nükleer program haklarının tanınması gerektiğini söylemektedirler.

İran farklı ulus kimliği ve bölgedeki güç mücadeleleri sebebiyle güç kazanmaya mecburdur. Bölgedeki ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar, Arap coğrafyası hareketleri gibi güncel gelişmelerin yanı sıra ABD'nin ötekisi olması ve müttefikleri tarafından tehdit olarak görülmesi İran'a bulunduğu coğrafyada güçlü olmak dışında bir alternatif bırakmamaktadır. Nükleer çalışmaları güçlü olma çabasının bir yansıması olarak görülebilir. Nükleer programın başlangıcının 1957 yılı olduğu göz önüne alındığında İran, doğal enerji zengini olsa da hem bir güç unsuru olarak hem de kaynak çeşitliliği açısından nükleer programına kararlılıkla devam etmektedir.

İran'ın nükleer programı sebebiyle yıllardır özellikle Batı tarafından İran'a uygulanan ABD öncülüğündeki ekonomik yaptırım ve ambargolar, İran'da farklı bir dinamiği tetiklemiştir. İran'ın başta nükleer enerji konusunda

²⁷³ NTVMSNBC, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25481632/> (e.t. 1 Ara 2013).

gerçekleştirdiği gelişmeler olmak üzere, savunma sanayisinin gelişmesi, güçlü kalma zorunluluğunun doğurduğu bir sonuçtur. Gelineen noktada Ortadoğu’da gerek Arap coğrafyası hareketleri öncesinde sert güçle müdahil olan diğer devletler gerekse son yıllarda bölgenin kaderi üzerine yapılan siyasetlerle yeni şekillendirmeler düşünüldüğünde İran, rejiminin bekasını tehdit altında görmektedir. Yalnızca on yıl önce ABD tarafından “şer eksenî”ni oluşturan üç ülkeden biri olarak tanımlanan İran’ın, nükleer ve askeri alandaki gelişimini devam ettirebilmesi için “öteki”ne olan ihtiyacı zorunludur. Yeni Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani’nin 2013 yılında seçilmesinden yalnızca birkaç ay sonra “Batî” ile varılan bu anlaşma askeri seçeneklerin de eklendiği bir krizin şiddet kullanmadan çözümüdür. Bundan hareketle taraflar olası bir sıcak çatışmanın emniyet sübabı olan kısa süreli bir ateşkesi arzulamakla birlikte uzun vadede sorunu tamamıyla çözmek gibi bir amaca sahip olmadıkları görülmektedir. Çünkü İran’ın mevcut yönetim şekli ile uluslararası sistemde var olabilmesi, ABD tarafından kabul edilemezdir. Benzer şekilde Afganistan ve Irak deneyimleriyle bölge üzerine planlarını kısa vadede ekonomik ve askeri açıdan gerçekleştiremeyeceğini fark eden ABD’nin iç kamuoyu ve uluslararası kamuoyuna diplomatik bir zafer kazandığını göstermeye ve yeniden toparlanmak için zamana ihtiyacı olduğu görülmektedir. “Bu noktada var olan gücün bir unsuru olarak sahip olunan şiddet araçları da bir olgudur.”²⁷⁴ İki taraf da duvara astıkları silahlarını (ordularını) politik hedeflerine ulaşmak için kullanmıştır. Gerek büyük çapta askeri birlikleri bölgeye kaydırarak, gerekse çeşitli tatbikatlar yaparak silahlı güçlerini istedikleri politik sonuca ulaşmada bir araç olarak kullanmışlardır. Hannah Arendt’in, aklın başı başına bir şiddet aracı olabileceğine dikkat çektiği gibi politik hamlelerle İran ve P5+1 ülkeleri, birbirlerini anlaşılmaya zorlamışlardır. Bu durum “Savaş, düşmanı istenildiği gibi davranmaya zorlayan bir şiddet eylemidir.” diyen von Clausewitz’in tespitlerine uygundur.

Bu bağlamda Nükleer Anlaşmaya varılan yolda tarafların isteklerine bakıldığında İran kendisine uygulanan uluslararası ambargonun yumuşatılmasını ve nükleer program hakkının tanınmasını istemektedir. P5+1 ülkeleri ise nükleer güce ulaşmış bir İran’la yaşamayı tehdit olarak görmektedirler. Petrol fiyatlarının kontrol altında tutulmasını beklemektedir. Özellikle bu konu meselenin çok boyutluluğuna işaret etmektedir. Günümüzde savaşların maliyetleri maddi ve manevi açıdan arttığından zorlayıcı tedbirlerden çok diplomasi tercih edilen bir dış politika aracı olmuştur. Sorun bu dönemde sert güce başvurmadan diyalog ve müzakere ile çözülmüş ve taraflar masaya oturmuştur.

Anlaşma Ne Getiriyor?

İlk etapta açıklanan 6 maddelik bu ‘aşamalı’ anlaşmanın nihai bir son (barış) olmadığı ve zorlu bir süreç olduğu taraflarca her fırsatta dile

²⁷⁴ Fuat Aksu, Zorlayıcı Diplomasi, (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2008), s:32

getirilmektedir. Süreç her iki taraf için de önemli bir tecrübedir. Kapı aralandığı için “*şimdiki durumda hiç anlaşma olmamasındansa bir anlaşma olması ne olursa olsun daha iyidir*” görüşü yaygın olduğu görülmektedir. Anlaşmanın açıklanan maddelerine baktığımızda²⁷⁵:

- İran nükleer tesislerini denetime açacak ve UAEA’yı düzenli olarak bilgilendirecek.²⁷⁶
- Batı tarafından uygulanan yaptırımlar yumuşatılacak ve yeni yaptırımlar getirilmeyecek.
- Karşılıklı güven arttırımı sağlanacak.

P5+1 ve İran Ne Algılıyor?

Tarafların anlaşmadan farklı sonuçlar çıkardıkları ve anlaşmayı kendi bakış açılarından değerlendirdikleri görülmektedir. Bu farklılıkların anlaşmanın tamamlanma sürecinde, yakın ve orta vadede büyük sorunlar yaratacağı değerlendirilmektedir. İranlı nükleer ekibin Tahran’a döner dönmez bir tarafta olumlu tepki ile karşılanmaları diğer yanda ise aşırı muhafazakarların tepkili protestoları bir nevi ‘bayrak gösterme’ olarak algılansa da dini liderden başlayarak “*temkinli yaklaşılması gerekliliği*” dile getirilmiştir. Tarafların birbirine verdikleri sözleri tutmaması halinde anlaşmadan cayılacağı söylemleri ise karşılıklı olarak anlaşmanın hemen ardından dile getirilmiştir.

Öte yandan hemen anlaşmayı takip eden günlerde UAEA’nın nükleer müfettişleri İran nükleer tesislerini kontrol amaçlı olarak İran’a gitmiş ve serbestçe denetleme görevlerini gerçekleştirmişlerdir. ABD ‘de iç kamuoyundaki karşı çıkan gruplara rağmen anlaşmada varıldığı üzere yeni yaptırımlar uygulamayacağını bildirmiştir.

İran’a baktığımızda aşırı muhafazakar çevrelerin ABD’ye güvenilemeyeceği noktasında eleştirileri başta olmak üzere çeşitli baskılar ve tepkiler mevcuttur. Fakat İran söz konusu olduğunda önemli bir husus olan ülkenin asıl lideri Rehber Ayetullah Hamaney’in izni olmaksızın hiçbir siyasi anlaşmaya varılamayacak olduğudur.

İran’ın yönetim sistemi için bir çeşit atanmışlar ve seçilmişlerin birlikte olduğu teokratik-demokrasi tanımı yapmak mümkündür. Halkın seçtiği Cumhurbaşkanı’na ek olarak, onu görevden alma yetkisine sahip, başta ordunun lideri konumu olmak üzere birçok yüksek güçle donatılmış bir dini lider / ‘Rehber’ ülkenin gerçek yöneticisidir. Bu noktadan hareketle İranlı müzakerecilerin vardığı anlaşma, bu yıl Cumhurbaşkanlığı’na seçilen Ruhani’nin bir icraatıdır fakat göreve geldiği ilk birkaç ayda varılan bu diploması meyvesi dini lider’in izni ile gerçekleşmiştir. İran kamuoyunda

²⁷⁵ Milliyet, “İran’la 10 Yıl Sonra Nükleer Anlaşma”, <http://dunya.milliyet.com.tr/iran-la-10-yil-sonra-nukleer/dunya/detay/1797275/default.htm>, 25.11.2013, (e.t. 30.11.2013)

²⁷⁶ Aralık ayında ilk uzman heyeti gelerek çeşitli tesislerde incelemelerde bulunmuştur.

normalleşme ve tansiyonun düşürülmesi beklentileri noktasında olumlu karşılandığı da bir diğer gerçekliktir.

Taraflar arasında uzun süredir devam eden güvensizlikler anlaşmanın devamlılığı noktasında çözülmesi gereken bir numaralı sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bölge Ne Algılıyor?

Ülkelerin söylemlerine baktığımızda genel olarak olumlu karşılandığı görülmektedir. İran'ın doğal ötekisi ve ABD'nin 'daimi' müttefiği İsrail haricinde söylemsel olarak bir tepki ortaya çıkmamıştır. Ülkelerin demeçlerinden birkaç örnek vermek gerekirse:

- İsrail: “İran’a istediğini veren berbat bir anlaşma”
- Rusya: “Herkes için kazançlı”
- B.A.E. : “Olumlu görüyoruz”
- Suriye Devlet başkanı B. Esad: “Diplomatik başarı”²⁷⁷

İbn-i Haldun'un, coğrafya ve ülkelerin durumu sözünden yola çıkarsak, bölgenin son yıllarda yaşadığı değişim (2010 Aralık ayında başlayan Arap coğrafyası hareketleri) sonucunda günümüzde de devam eden belirsizlikler göz önüne alındığında, P5+1 ülkeleriyle yürütülen diyalog ve müzakerelerin sonuç verebilirliği ve ne kadar gerçekçi olduğu düşündürücüdür. Bölgedeki silahlanma artışı da göz önüne alındığında, beklenen istikrarın sağlanması ve mevcut tansiyonun düşürülmesinin zorluğu daha net ortaya çıkmaktadır. Yukarıda sıraladığımız savlar üzerinden hareketle -savaşın politikanın başka araçlarla devamı tezinden baktığımızda- tarafların karşıtlarına yönelik mutlak hedeflerinin belirlenmesi önemlidir. Şiddet tehdidi de bir şiddet eylemi ise ve soğuk savaş gibi çatışmacı olmayan savaş metotları da var ise taraflar siyaseti farklı bir araçla devam ettirmektedir. Bu durumda iki tarafın da bu anlaşma ile politik hedefi, hem iç kamuoylarına hem de dünyaya bir zafer kazandığının göstermektir.

Bölgenin Güvenlik Algılamaları

Bölgede silahlanmanın İran'a göre yapılması anlaşmanın nihai hedefleri bakımından büyük soru işaretlerine sebep olmaktadır. ABD'nin savunma sanayii ihracatlarının en büyük yüzdesini Ortadoğu'daki müttefiklerine yapması bir diğer soru işaretlerindendir. Bu noktadan hareketle yüksek oranda silahlanan bölgenin geleceği hakkında karamsar bir tablo ortaya çıkmaktadır. ABD

²⁷⁷ Milliyet, “Esad Ruhani’yi Kutladı.” <http://dunya.milliyet.com.tr/esad-ruhani-yi-kutladi/dunya/detay/1799236/default.htm>, 28.11.2013, (e.t. 10.12.2013)

savunma ürünlerinin en çok ihraç edildiği ülkeler sırasıyla Suudi Arabistan ve BAE olarak açıklanmıştır²⁷⁸.

Öte yandan İran ise farklılıklarına ek olarak Batı tarafından kendisine uygulanan ambargo ve yaptırımlar sebebiyle hem yerli savunma sanayini geliştirmekte, hem de bu durumun içeride yarattığı tehdit algısını da kullanarak savunma harcamalarına ağırlık vermektedir. Anton Çehov'un "*Duvarda asılı silah oyunun sonunda mutlaka patlar.*" sözünü coğrafya üzerinde düşünen herkese anımsatacak kadar. Belki de sadece şu oran bile durumun ciddiyetini ortaya koymak açısından yeterlidir; 2010 sonunda başlayan "Arap coğrafyası hareketleri" sonrası ABD'nin tüm dünyaya yaptığı silah ihracatının %65'i Suudi Arabistan'a yapması İran açısından durumun ciddiyetini göstermektedir. Bir başka örnek de Körfez'de B.A.E.'nin silahlanmasıdır. Bu dikkat çekici nokta ülkenin yüzölçümünü göz önüne aldığımızda yüksek orandaki silahlanışında görülebilir. Fars Körfezi'nde zaman zaman ısınan sular İran – ABD arasında bir güç mücadelesine dönüşmekte ve söylemler Körfez üzerindeki egemenlik noktasında sertleşmektedir. Körfez'in önemini düşünürsek ilk akla gelen dünya enerji taşımacılığının yapıldığı en önemli birkaç su yolundan biri olması, ABD'nin körfez içinde daimi uçak gemisi bulundurması ve tarihsel bakımdan eski Fars İmparatorluğu'nun kültür mirası olarak algılanması, durumu kısa sürede bölgeselden küresele yayılabilecek bir krizin eşiğine getirme potansiyeli taşımaktadır.

ABD'nin bölgedeki askeri varlığını haklı göstermek için İran'ı bir tehdit unsuru olarak gördüğü ve gösterdiği değerlendirilmektedir. "*Öteki İran*" söylemi ile yaratılan kimlik ile bölge devletleri arasında bir algı oluşmakta ve bunun ekonomik kazanımları da ABD'ye fayda olarak yansımaktadır. ABD bu bağlamda, yaptığı ihracatlarla kendi ekonomisini ayakta tutmakta ve her fırsatta İran konusundan sonra yaptığı açıklamalarda silahlı çözümün masadaki seçeneklerden olduğunu da belirtmektedir²⁷⁹.

Eğer Clausewitz'in ortaya koyduğu, "*Savaş politikanın başka araçlarla devamından başka bir şey değildir*" görüşü benimsenirse "*politika (barış durumu) ya da diplomasi de savaşın başka araçlarla devamıdır*" sonucu kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Von Clausewitz de barışı, savaşa hazırlık süreci olarak değerlendirmiştir.

Sonuç Yerine

Ortadoğu'da uzun zamandır çözüm bekleyen sorunların başında gelen İran'ın nükleer programında yeni bir döneme girildiği görülmektedir. Bölgede

²⁷⁸ NTVMSNBC, "ABD Silah Satışını Üçe Katladı", <http://www.ntvmsnbc.com/id/25377200/>, 27.08.2012, (e.t. 28.11.2013).

²⁷⁹ ABNA, "ABD İran'ın İçişlerine Karışamaz", <http://abna.ir/data.asp?lang=10&Id=506376>, 16.02.2014 (e.t.17.02.2014).

kimliklerini tanımlarken ‘öteki’ kavramını İran üzerinden yapan ülkelerin varlığına rağmen bu çözümün nasıl olacağı sorusu halihazırda masada durmaya devam etmektedir. Zira anlaşmanın düşünüldüğü gibi bir son olmadığı aksine bir başlangıç olduğu ve çok da sağlam temellere oturmadığı düşünülmektedir. Bunun en önemli göstergesi anlaşmanın hemen ardından tarafların yaptığı açıklamalar ve bunlarla ilgili olarak ortaya çıkan yorum/algı farklarıdır. Bu da kalıcı çözümü zorlaştıran bir etkidir.

Doğru zamanda varılan bu anlaşma tarafların ihtiyaçlarına hizmet etmektedir. Aşamalı olan bu ön anlaşmanın istenen hedefe varması iki tarafın da atacağı adımlara bağlıdır. Karşılıklı olarak diyalog ve müzakerelerin sıklıklaşmasıyla anlaşmanın başarıyla sonuçlanması ihtimali mevcuttur.

Durumun muğlaklığına ek olarak ortaya çıkan bir diğer önemli konu da anlaşmada muamma olarak değerlendirilenlerdir. Çünkü 1970’lerin başından beri NPT’ye taraf olan ve 1979 sonrası yeni yönetim şekline geçtiğinde de anlaşmaya hala taraf olduğunu yineleyen İran zaten varolan hakları kullandıracağını tekrarlamış, Batı ise krizi tırmandırmayacağını dile getirmiştir. Bu noktadan hareketle her iki taraf da bir şey vermeden bir şey aldığı için aslında çok da yeni bir durum ortaya çıkmamaktadır.

İran’ı analiz ederken, sağlıklı istihbarat kaynaklarından uzak olunması, aydınlarla doğrudan kurulan ilişkinin eksikliği ve taraflı bakışlar uluslararası ortamda farklı ve eksik görüşlere sebep olmaktadır. Bu da kalıcı barış önündeki engellerden biri olarak değerlendirilmektedir. Böyle bir noktada masaya oturulması olumlu bir hamledir. ‘Diyalog, müzakere ve diplomasi zarardan çok yarar getirir’ anlayışı ile anlaşmanın bu noktada barışa kavuşturulması erken bir söylem de olsa taraflara ışık tutması açısından iyi bir adım olarak değerlendirilebilir.

İran nükleer programında bu kadar ilerlemeseydi ya da yüksek motivasyonlu bir kimlik algısı ile içeride farklılıklar arasında dahi uygun ortam sağlanmasaydı, anlaşmanın bu şekilde sonuçlanmayabileceği düşünülmektedir.

Anlaşmanın zamanlaması da bir diğer dikkat edilmesi gereken husustur. Taraflararası gerginliklerin azaltılması, nükleer krizin tırmanmasının önüne geçilmesi için, Clausewitz’in de savunduğu gibi “siyasi hedefler bu durumdayken, savaş şu an gerekmediği için” geçici bir barışa varıldı. İstenmeyen ihtimal de olsa gerekirse savaşacaklarını iki taraf da dile getirmekten kaçınmamaktadırlar. O halde kötümser bir tablo çizmek istememekle beraber bu zorlayıcı diplomasinin, şiddete dönüşmesi bölge açısından istenmeyen sonuçtur. Fakat mutlak hedef olan barışa kazan-kazan formülü ile ulaşılsa bile -ki halihazırda oturmamış olan bir durum var- o zaman bölgede en iyi ihtimalle bir evrim dolayısıyla da değişimler beklenebilecektir. Bir başka deyişle bölgede bir ötekinin varlığı üzerinden dengelenen oyun mevcut ötekinin normalleşmesi halinde bir başka “öteki”ye ihtiyaç duyacaktır.

Bu anlaşmanın mucizevi bir sonucu olmayacağı öngörülmekle birlikte diplomasiinin her daim çatışmadan daha kazançlı olduğu inancı ile tarafların müzakere etmesi olumlu bir hamle, başlangıç sayılabilir. Kalıcı barışın olabilme ihtimalini zaman gösterecektir. Kolay olmamakla birlikte tarafların ihtiyaç duydukları tansiyon düşürme ve normalleşmeyi gerçekleştirme açısından başarılı bir adımdır. Kimliğini öteki üzerinden tanımlayan ve algıladığı tehditlerle bir takım güçler kazanarak yoluna devam eden yönetimlerin hesaplarına uyabilirliği noktasında bu anlaşmanın kalıcı bir barışa evrilebilme ihtimali mevcuttur. Fakat şimdilik durum belirsizliğini korumaktadır. Bu noktada yaratılması gereken diğer ötekiler karşımıza çıkmaktadır. Durum bölgeden bağımsız düşünülemeyecek kadar çok boyutludur. İran ‘öteki’likten kurtulması ve ilişkilerin normalleşmesine ek, coğrafya barış ve güvenliğe ihtiyaç duymaktadır fakat bu noktada iki tarafa da görevler düşmektedir. Barış iki tarafın atacağı olumlu adımlara bağlıdır.

KAYNAKÇA

ABNA, “ABD İran’ın İçişlerine Karışamaz”, <http://abna.ir/data.asp?lang=10&Id=506376>, 16.02.2014 (e.t.17.02.2014).

Aksu, F. Zorlayıcı Diplomasi, Bağlam Yayınları, 2008.

Arendt, H. (2012). *Şiddet Üzerine*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Beheştî, H. İran Nükleer Meselesi ve Stratejik Hesaplar. Stratejik Düşünce dergisi, sayı 7, 2010.

BİLGESAM, Dış Politika ve Savunma Araştırmaları Grubu, http://www.bilgesam.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1507%3Atuerkiye-irak-ran-uecgeninde-son-gelimeler-dsa&catid=168%3Aortadogu-analizler&Itemid=296, 30.11.2010, “Türkiye – Irak - İran Üçgeninde Son Gelişmeler”, (e.t. 07.12.2013).

BM. <https://www.un.org/sc/committees/1737/>, (e.t. 12.2013). Clausewitz,

C. V. (2011). *Savaş Üzerine*. İstanbul: Doruk Yayıncılık. Milliyet,

“İran’la 10 Yıl Sonra Nükleer Anlaşma”, <http://dunya.milliyet.com.tr/iran-la-10-yil-sonra-nukleer/dunya/detay/1797275/default.htm>, (e.t. 01.11.2013).

Milliyet, “Esad Ruhani’yi Kutladı.” <http://dunya.milliyet.com.tr/esad-ruhani-yi-kutladi/dunya/detay/1799236/default.htm>, 28.11.2013, (e.t. 10.12.2013).

NTVMSNBC, “İran’la Nükleer Müzakerelerde Anlaşma” <http://www.ntvmsnbc.com/id/25481632/> 24.11.2013, (e.t. 10.12.2013).

NTVMSNBC, “ABD Silah Satışını Üçe Katladı”, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25377200/>, 27.08.2012, (e.t. 28.11.2013).

ULUSLARARASI POLİTİKADA SİVİL DİNİN ETKİSİ: İRAN ÖRNEĞİ

İsmail SARI

Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim
Dalı, Doktora Öğrencisi
sari-zumrut@hotmail.com

ÖZET

Antikiteden modern döneme kadar olan süreçte pek çok toplum sivil din yorumu ile ulusal olanı pekiştirme, politik olanı meşrulaştırma yoluna gitmiştir. Yahudilik zaten bir sivil/ulusal din olarak doğduğu için, Hristiyanlık ve İslam'ın evrensel söyleminden sivil din yorumu ile kopan ve tikel/yerel olanı güçlendirme yoluna giden toplumlar, evrensellik-tikellik gerilimini ve buna bağlı olarak da meşruiyet bunalımını çok yoğun yaşamışlardır. Bizce bu gerilimi İslam dünyasında en yoğun yaşayan ülke ise Şiî İran'dır. İran bu durumu her defasında dini ideolojileştirerek aşmaya çalışmıştır. Sasaniler döneminde Arap/Sünnî, Safevîler döneminde Osmanlı/Sünnî ve modern dönemde Batılı/Seküler üç meydan okumaya da apolojetik bir refleksle İran, dini ideolojileştirerek cevap üretmiştir. Bu dönemlerde Ebu Müslim Horasanî, Şah İsmail, Cemaleddin Afgânî- Ali Şeriatî- Âyetullâh Humeynî İran tarihinin dini ideolojileştiren sembol isimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal hayatı kutsallaştıran, sembol ve ritüellerle kuşatan sivil dinler, her zaman politik dine dönüşme potansiyeli taşımaktadırlar. Ayrıca “civil” (*city*) ve “politic” (*polis*) kelimelerinin aynı anlama geldiği düşünülecek olursa sivil din ile politik din arasında çok ince bir sınır vardır. Uluslararası politikada, seküler ya da ilahi kaynaklı olsun, sivil-politik dinlerin güç merkezli bir dış politika algısına ve çatışmacı bir dile sahip oldukları görülmektedir. Günümüzde Ortadoğu'da sivil dine sahip üç devlet (İsrail, İran ve Suudi Arabistan) vardır. İsrail ve İran bölgenin normalleşemeyen iki devletidir. Birbirine zıt gibi görünse de sivil-politik dine sahip olmaları dış politika algısında benzerliklerini arttırmaktadır. İsrail'in teolojik üstünlük esasına dayalı sivil dini ile İran'ın kendisini teolojik olarak farklılaştıran ve kültürel üstünlüğü vurgulayan sivil-politik din yorumu, her iki ülkenin de normalleşmesinin önündeki en büyük engeldir. Ortadoğu'da barışın tesisi de bu iki ülkenin normalleşmesine, Avrupa Birliği'nin (AB) kurulmasında Almanya ve Fransa örneğinde olduğu gibi, Türkiye ve İran'ın bölgesel sorunlarda birlikte hareket etmesi ön-şartına bağlıdır.

Bu bağlamda çalışmamızda yukarıda genel ve soyut olarak aktardığımız çerçevede sivil dinin uluslararası politikadaki etkisi İran örneği üzerinden analiz edilecektir. Ayrıca Ortadoğu'da sivil-politik dine sahip olan İran ve İsrail'in çatışmacı bir dış politika paradigmasına sahip olmalarında bu yönün ne kadar etkili olduğu çözümlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sivil Din, Politik Din, Ortadoğu, İran, İsrail

THE IMPACT OF CIVIL RELIGION IN INTERNATIONAL POLITICS: THE CASE OF IRAN

ABSTRACT

From the antiquity to modern time, lots of society had gone to The way to sodisfy The national and legitimate the politic ones with civil religion comment. The Jewishness already was born as a civil/ national religion. The societies - splitted from the universal statement of Christianity and Īslām by civil religion comment and went to way to beef up The particular/ local one - had lived The stress of universalized - particularity and therefore the crisis of legality , so intensive. The country which lives this stress in The Īslām world is Shia Iran. Iran everytime tries to overcome this situation by taking The religion ideological. Sasanid term Arabic/sunni, Safavid term Ottoman/sunni, modern term Westerner/secular - They had produced reply by Taking The religion ideological by an apolegetic reflex to this three challenge. At these terms Abu Muslim Horasani, Shah Ismail, Jamaluddin Afhgani, Ali Sheraiti, Ayatollah Khomenei meet us as symbol names of taking the religion ideological.

The civil religions which are blessing the social life and enclosed with the symbols and rituels ,have always potential for transform to a political religion. Furthermore, If you come to think about The words - the civil (city) politic (polis) have The same meaning, there is a thin border between The civil and political religion. At international policy, as it is seen that political religions- secular or divine welded- have a perception with power centered external policy and a clash language. In the present days of the Middle East, there are three countries have civil religion: Israel, Iran and Saudi Arabia. Israel and Iran are two unnormalized country of the region. However they seem opposite to each other, to have a civil - politic religion increases The similarity of external policy perception of this two country. Israel's theologic looking up psychology to itself and Īran's civil- politic religion which causes theologic differentiation and emphasizes cultural superiority are The biggest interferences of normalization for both of this two country. To install The peace on middle east depends The normalization of this two country and the precondition of Turkey and Iran's together moving like Germany and France on European Union foundation.

In this paper we transfer the above context, the civil religion in general and in the abstract will be analyzed on the example of the Iranian influence in international politics. With civil-political religion in the Middle East, Iran and Israel in being with a confrontational foreign policy paradigm that tries to analyze how effective this direction.

Keywords: Civil Religion, Political Religion, Middle East, Iran, Israel

Giriş

Dış politikada belirleyici olan faktörler; jeostratejik konum, ülkenin etnik-kültürel yapısı, ekonomik zorunluluklar, askeri ihtiyaçlar, doğal kaynaklar, kamuoyu, uluslararası sistem olarak sayılabilir. Bunlar dış politikanın daha çok pragmatik-realist yönlerini açıklarlar ve buradaki kilit kavram “ulusal çıkar”dır. Fakat milletlerin uluslararası stratejileri ile tarihi tecrübe birikimleri ve bu birikimi şekillendiren paradigmaları arasında doğrudan bir belirleyicilik söz konusudur. Bu nedenle paradigmalara nüfuz etmeden yapılacak dış politika analizlerinin çözümleme kalitesinin ve öngörü kabiliyetinin yüksek olması beklenemez.

Paradigmanın temel parametrelerinden biri “din” algısıdır. Bu özelleştirilmiş “sivil/civic din” yorumu ise daha büyük önem kazanmaktadır. Biz de bu makalede İran örneğinden hareketle “sivil din” algısının dış politika yapımındaki etkisini analiz etmeye çalışacağız. Çünkü Fars bilinci ile stratejisi arasındaki bağ, İran tarihi ile reel-politik arasındaki ilişkiden hem etkilenmekte hem de onu belirlemektedir. Bu açıdan ele alındığında Fars, Alman ve Yahudi kimlik bilinci ile stratejik oluşumu arasında ilginç benzerlikler vardır. O nedenle üç soruna (The Persian Question, The German Question, The Jewish Question) yoğunlaşarak, karşılaştırmalı bir şekilde konu analiz edilmeye çalışılmıştır.

I. “Sivil Din” ve “Politik Din” Nedir?

“Sivil din” (*civil religion*)²⁸⁰ kavramı, günümüzde “ulusal din” olarak da adlandırılabilir. İlk olarak XVIII. yüzyılda J.J. Rousseau’nun Toplum Sözleşmesi (*Social Contract*) ve diğer politik yazılarında kullandığı bu kavram, 1967 yılında Robert N. Bellah’ın “*Civil Religion in America*”²⁸¹ başlıklı makalesiyle gündeme gelmiş ve işlerlik kazanmıştır. O günden bu yana da sivil din kavramı daha çok din sosyolojisinin inceleme konusu olmuştur. Oysaki sivil dinin, sosyal ve politik olmak üzere iki boyutu vardır. Sosyal boyut kültür, politik boyut ise ideolojik form şeklinde görünür.²⁸² Toplumsal hayatı kutsallaştıran, sembol ve ritüellerle kuşatan sivil dinler, her zaman politik dine dönüşme potansiyeli taşır ve ölçek büyütür politik/ideolojik din (*political religion*) haline gelebilir. Fakat özünde sivil/ulusal olma özelliğini korur. Ayrıca Latince “civil” (*city*) ve Yunanca “politic” (*polis*) kelimelerinin aynı anlama geldiği düşünülecek olursa sivil din ile politik din arasında çok ince bir sınır vardır. Bu ikisi arasındaki fark şehrin (city/polis) çapının büyümesi ve küçülmesinden kaynaklanır. Başka bir deyişle bunlar, Max Weber’in *synoecism*

²⁸⁰ Jeann Jacques Rousseau, *The Social Contract and Discourses*, G.D.H. Cole (Çev.), (London:J.M. Dent and Sons, 1973), 277.

²⁸¹ Makalenin tam metni için bkz. Robert Bellah, “Civil Religion in America,” *Daedalus* 96, (Winter196),1-21.

²⁸² Marcela Cristi, *From Civil to Political Religion*, (Canada:Wilfrid Laurier University Press, 2001), 210.

olarak atıf yaptığı politik toplumun dönüşme tarzıyla ilgilidir. Kısaca sivil din, küçülen politik topluma kutsal-moral, daha büyük bir dinî topluluktan ayrıışan ulusal bir topluluğa asabiyet sağlamak üzere dönüşen dindir. Politik din ise Avrupa’da XIX. ve XX. yüzyılda görüldüğü gibi ulusal-politik ayrışma döneminin ardından yeniden üst bir politik kimlik altında birleşmeyi sağlayan seküler/teolojik ideolojilerdir.²⁸³ Sivil din evrensel olandan ayrışmayı, politik din ise üst bir kimlikte bütünleşmeyi amaçlar. “Evrensellik-yerellik” gerilimi sivil-politik dinlerin en büyük açmazıdır ve bu gerilim giderilemediği için bu durum parçalanmış bir paradigma üretmektedir.

Genel ve soyut olarak belirttiğimiz bu hususları daha somutlaştırmak gerekirse, Yahudilik bir sivil/ulusal din olarak doğmuştur. Hristiyanlık ve İslâm gibi evrensel dinlerin sivilleşme/ulusallaşma sürecine baktığımızda görürüz ki Hristiyanlık bu süreci Doğu ve Batı Hristiyanlığı olarak birbirinden farklı iki eksende yaşamıştır. İki kilise arasındaki kopuş IX. asrın ortalarında başlamış ve nihayet 1054’te de kesin olarak belirmiştir. Doğu Hristiyanları, bu süreçte ulusal kiliselerini kurmuşlardır. Ermeni, Kiptî, Asurî, Nasturî ulusal kiliseleri bu dönemde ortaya çıkmıştır. Böylece Doğu Hristiyanlığı (*Ortodoksi*), inananları için bir sivil din vazifesi görmüş, ulusal birliği sağlamlaştırmacı, milliyetçiliği besleyici bir etki yaratmıştır. Bu nedenle din-milliyetçilik çatışması sivil din yorumuna sahip uluslar için geçerli değildir. Aksine din ile milliyetçiliğin iç içe geçtiğini, birbirini beslediğini söylemek mümkündür. Bizce Ermeni milliyetçiliği buna en iyi örnektir.

Batıda ise modern ulus-devlet sisteminin temelini atan 1555 Augsburg Barışı ve 1648 Westphalia Antlaşması’nın getirdiği kilit ilke, “*whose region, whose religion*” (kimin bölgesi, onun dini) sivil din anlayışının temelini atmıştır. Bu, pagan sivil din anlayışına dönüşün ifadesidir. Bilindiği gibi antik Yunan’da her şehre ait bir tanrı anlayışı vardı. Paganizme dönüşü ifade eden Westphalia’nın bu ilkesi, Hristiyanlığın Avrupa için ulus-üstü bir kimliği temellendirecek evrensel bir din olmaktan çıktığını, bir Hristiyan ümmeti fikrinin tarihe karıştığını gösterir. Hristiyanlık, kozmopolitan bir kimliği temellendirecek evrensel bir din olmaktan çıktığı için Batı, ulus-üstü kimliğin kaynağı olarak *religion* yerine *civilization* kavramını üreterek pagan bir kozmopolitanizme kaymak zorunda kalmıştır.²⁸⁴ Bu dönemde Protestanlık Batı için sivil dine geçiş işlevi görmüş, kurulan ulusal kiliselerle de bu durum somutlaşmıştır.

Benzer bir durumu İslâm dünyası Westphalia’dan yaklaşık üç yüz yıl sonra 1924’te Hilafetin kaldırılması ile yaşamıştır. Hilafetin kaldırılmasıyla “İslâm Ümmeti Anlayışı” son bulmuş, evrensel *ümme*tin yerini yerel “İslâm Toplumu”, İslâm Hilafeti yerini “İslâm Devleti” kavramı almıştır. Fakat öncesinde İslâm dünyasında milletlerin mezhep seçimlerinde de sivil din

²⁸³ Bedri Gencer, İslâm’da Modernleşme, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2012), 477.

²⁸⁴ Gencer, İslâm’da Modernleşme, 279.

yorumunun etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada “ehl-i sünnet” başlığı altında toplanan dört mezhebin farklı etnik topluluklarca algılanış tarzı dikkat çekmektedir. Çünkü dört mezhepten birinin tercihinde gizli bir “sivil din” algılanışı görülür. Örneğin Hicaz bölgesinde yaşayan çöl Arapları, İslâm’ın bu tür saf, sivil, Arapça yorumuna en yakın mezhep olarak Hanbelîliği benimserler. Diğer taraftan Cumhuriyet döneminde daha somut görüldüğü gibi Türklerin amel ve inanç alanında Hanefî ve Mâtürîdî mezheplerini benimsemesinde, imamlarının, kendilerine daha yakın gördükleri Acem (Türk veya İranlı) olmasının payı vardır.²⁸⁵ Bunun yanı sıra İslâm dünyasındaki evrensel İslâm algısından sivil din yorumuyla en radikal kopuş İran Şîliğiyile yaşanmıştır.

II. Sivil Dinden Politik Dine İran

Köklü bir tarihsel geçmişe sahip olan İranlılar güçlü bir etnik kimlik algısına da sahiptir. Sasanî Devleti’nin yıkılmasıyla yaşanan siyasi şokun ardından Emevîlerin baskıcı-kavmiyetçi uygulamaları İranlıların kimlik krizini derinleştirmiştir.²⁸⁶ İran için Şia, Hz. Ali ve ailesinin maruz kaldıkları haksızlıklardan dolayı İran halkıyla ortak bir kaderi paylaştığı noktada inanca/kültüre dönüşmüştür.²⁸⁷ Bu nedenle dinin sivil/ulusal yorumunun çapı, etnik kimlik algısının kuvvet derecesine göre değişir. Sivil din yorumunun politik boyutunu oluşturan dinin ideolojileştirilmesi ise İran tarihine çok yabancı bir durum değildir. Sasanîler döneminde Arap/Sünnî, Safevîler döneminde Osmanlı/Sünnî ve modern dönemde Batılı/Seküler üç meydan okumaya da İran apolojetik bir refleksle dini ideolojileştirerek cevap üretmiştir. Bu dönemlerde Ebu Müslim Horasanî, Şah İsmail, Cemaleddin Afgânî-Ali Şeriatî-Âyetullâh Humeynî, İran tarihinin dini ideolojileştiren sembol isimleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İran kaynaklı İslâm’ın ideolojileştirilmesi süreçlerinde kritik nokta, evrensellik/tikellik gerilimidir. Evrensellik dayatmasına karşı, yeni bir evrensellik iddiasıyla ortaya çıktıkları halde; Protestanlık ve Şîlik gibi muhalif öğretilerin sonunda vardığı yer, tikellik ve “sivil din” olarak tikel kimliği temellendirmek olmuştur. Bu nedenle İran kaynaklı ideolojileştirmelerde bu evrensellik/tikellik gerilimini tespit önemlidir. Humeynî’nin kullandığı enternasyonel nitelikli “*mustâzâfin*” (*ezilenler*) kavramı bu tikellik/evrensellik geriliminin sembol örneğidir. Horasanî, Şah İsmail, Şeriatî veya Humeynî gibi isimlerin evrensel söylemli İslâm’ın ideolojik yorumlarının altında paradoksal İranlı sivil/ulusal din anlayışı kendini hissettirmektedir. Bu nedenle İranlı aydınların ve politika yapımcıların düşüncesini asıl belirleyen etnik “İran/Acem” ayırımıdır.

²⁸⁵ Bedri Gencer, “Osmanlı İslam Yorumu”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 13/54, (2010), 63.

²⁸⁶ Abdülhüseyin Zerrinkûb, *Do Karn Sukut*, (Tahran:İntişaratı Emiri Kebir, 1389),73-78.

²⁸⁷ Amir Ahmad Fekri, *Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi*, (İstanbul: Mızrak Yayınları, 2011),73.

Yukarıda genel ve soyut belirttiğimiz üzere, İran gibi evrensellik-yerellik gerilimini ve meşruiyet bunalımını yoğun yaşayan milletler (Almanlar, Yahudiler) bölünmüş bir şura sahiptir. Fars bilincini, Alman ve Yahudi bilinciyle karşılaştırdığımızda bu durumu daha net görmek mümkündür. Avrupa'ya girişlerinden bu yana tarihsel/kültürel süreklilik bilinci ve üstün millet algısı ile birlik-bölünme ve atılım-yenilgi sarkaçlarında gidip gelen siyasi süreksizlik arasındaki gerilim, Alman kimliğinin en temel sorunsalı olagelmıştır. Alman sorununa neden olan bu bilinç, önce bir Avrupa sorununa, modern dönemde ise iki dünya savaşına neden olan uluslararası bir sorununa dönüşmüştür. Alman birliğinin kurulma sürecinde, yükselen Alman milliyetçiliğinin sözcülerinden olan Bogumel Goltz'un Almanları “evrensel ulus” olarak niteleyen Hegel’e atfen yaptığı Alman milletinin özgün niteliği kavramı bu zihni arkaplanın çarpıcı bir ifadesini oluşturmaktadır: “*İnsan en üstün yaratık olması gibi, Alman da en mükemmel insan olarak nitelendirilebilir, çünkü o farklı ırkların bütün karakteristik özelliklerini, becerilerini ve erdemlerini kendi bünyesinde barındırır. Biz Çinliler gibi çalışkan, becerikli ve yaşlılara saygılı, İngilizler gibi dakik ve mükemmeliyetçiyiz. Fransızların sanat becerisine ve zarafetine sahibiz. Güzel sanatları ve müziği İtalyanlardan daha iyi anlıyoruz. Polonyalılar ve Macarlar kadar ziraat ve hayvancılıktan anlıyoruz.*”²⁸⁸ Aktardığımız bu ifadeler Alman bilincindeki “evrensellik/yerellik” gerilimini yansıtmaya açısından bizce çok önemlidir. Roma’nın yıkılışında rol oynayan barbarlar olarak Almanlar, sürekli Avrupa’da “tarihi geç gelme” hissinden kaynaklanan bir kimlik bunalımı ve arayışı yaşamışlardır. Avrupa’da Latinler ve Yunanlılar, Hristiyanlığın Katolik ve Ortodoks yorumları sayesinde ulusal kimliklerini bularak tarihe katılmışlardır. Fakat Almanlar için durum aynı olmamıştır. Evrensel yönelişli Katolik Hristiyanlığın İsviçre, İngiltere ve Almanya gibi Avrupa’ya geç gelen ulusların kimliklerini zorlaması Reformasyona yol açarken, sonuçta Hristiyanlık ulusal kimliklere uyacak bir “*sivil din*”e dönüştürülmüştür.²⁸⁹

Yahudi bilincinin ise en önemli sorunsalı, kutsal metinlerden kaynaklanan üstün ve seçilmiş kavim/millet inancı ile getto ve sürgünlerden oluşan tarihi tecrübe arasındaki muazzam çelişkinin doğurduğu evrensellik-yerellik gerilimidir. Arthur Koestler’in Yahudi nevrozu olarak nitelediği toplum psikolojisinin altyapısını oluşturan bu psikoloji, hem Yahudi bilincinin tarihi algılayış biçimini hem de politik konjonktürün gerektirdiği tepkileri ve stratejilerin oluşturulması sürecini doğrudan belirlemektedir.²⁹⁰ Farklı toplumlar

²⁸⁸ Herold James, A German Identity 1770-1990, (London: Weidenfeld and Nicholson, 1989), 12-13.

²⁸⁹ Bedri Gencer, “Hristiyanlaştırmadan Medenileştirmeye Batılı Kozmopolitanizmin Dönüşümü”, *Muhafazakâr Düşünce*, 6/21-22, (2009), 31.

²⁹⁰ Ahmet Davutoğlu, “Zihniyet-Strateji İlişkisi ve Tarihi Süreklilik: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya Stratejisi”, *Tarihten Geleceğe Türk-Alman İlişkileri*, Erhan Yazar (ed.), (Ankara, 1999), 143.

içinde varlığını devam ettirme ve tarihi misyonu gerçekleştirme çabası Yahudi bireyin psikolojisinde yerellik evrensellik arasında bir gerilim alanı doğurmuştur. Ortaçağ boyunca bu çağların getirdiği yerellik içinde gettolara sıkışmış ikinci bir yerellik yaşayan Yahudiler aynı zamanda gelecekte seçilmiş millet olarak kuracakları evrensel hâkimiyet idealini yaşatmaya çalışmışlardır. Yahudi toplumun varlık sebebi olan dinî öğreti hem yerelliğin hem de evrenselliğin Yahudi toplum psikolojisinde çelişik ama vazgeçilmez unsur olarak nesilden nesile aktarılmasını sağlamıştır. Sosyalizmin insanları eşit bireyler olarak ele alan evrensel ideolojisine önemli katkıda bulunan Moses Hess'in aynı zamanda etnik temelli Siyonist ideallerin öncüsü olması Yahudi paradigmasındaki evrensellik-yerellik çatışmanın yol açtığı şahsiyet bölünmesine iyi bir örnektir.²⁹¹

Fars bilincinin bölünmüşlüğü ve yaşadığı gerilimi, modern dönemde İslâm'ı ideolojileştiren sembol isimlerden biri olan Ali Şeriatî'nin şu ifadelerinde çarpıcı şekilde görmek mümkündür. *"İslâm Sami bir dindir. Hiç kuşku yok bu din oldukça yüksek oranda Sami ırkın özelliklerini de taşır. Sami ırk, ateşli, çabuk öfkelenen, hassas ve keskin bir ırktır. (...) Hindu ile Arap arasındaki fark, bu hakikati tamamen aydınlatır. Hindu, düşünce ve tasavvurunda var olan bütün o hassasiyet, dikkat ve ince işçilikle Aryan ırkın en seçkin özelliklerini taşır. (...) Sami'nin kanına daima ataklık, meşguliyet, hararet, dağınıklık ve sükûnetsizlik yerleştirilmiştir. (...) Sami ve Aryan peygamberler de böyledir. İkincilerin öyküleri, düşünme, bir köşeye çekilme, gizlice aşk besleme, dert çekme, sükûnet içinde riyazet, suskunluktur. Birincilerin hikâyesi ise kılıç, kan, cihat, kıyam, öldürme, Firavun, Nemrut, Kayser gibileri ezip geçmektir. Buda'yı Muhammed'le karşılaştırın. (...) Musa'yı Zerdüş'tle"*²⁹² Aktardığımız bu ifadeler Fars bilincindeki gerilimini yansıtmaları açısından bizce çok önemlidir. Çünkü İran Sasani İmparatorluğunun yıkılmasından bugüne İraniyat-İslamiyat sarkacında bir kimlik krizi yaşamaktadır. Bu gerilimler bu milletlerin (Alman-Yahudi-Fars) entelektüel üretkenliğini beslemekle birlikte, parçalanmış zihniyetler yaratmıştır. Batıda büyük düşünürlerin çoğunlukla Yahudi ve Alman, İslâm dünyasında ise İran/Fars kökenli olması ise bizce tesadüf değildir.

Fars bilincinin yaşadığı evrensellik-yerellik gerilimi ve kimlik bunalımı 1979 İran Devrimi sonrası yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde rejimin tüm İslamî söylemlerine rağmen geliştirdiği seküler ve civic paradigma Fars bilincindeki parçalanmayı derinleştirmiş, paradoksları artırmıştır. Ayrıca devrim sonrası kurulan rejim (*Seküler Teokrazi*) İran sekülerleşmesini²⁹³

²⁹¹ Ahmet Davutoğlu, "Yahudi Meselesinin Tarihi Dönüşümü ve İsrail'in Yeni Stratejisi", *Avrasya Dosyası*, 1/3, (1994), 88.

²⁹² Ali Şeriatî, *İran ve İslâm*, Kenan Çamurcu (Çev.), (Ankara: Fecr Yayınları, 2012), 260-270.

²⁹³ Burada bir ideoloji olan *sekülerizm* ile bir süreç olan *sekülerleşme* arasındaki farkı vurgulama ihtiyacı hissediyoruz. Çünkü Martin Heidegger, Karl Löwith, Carl Schmitt,

hızlandırmış ve geliştirdiği “*Maslahat-ı Nizamı İslâmî*” kavramıyla sivil din yorumunu daha da güçlendirmiştir

a. Devrim Sonrası İran: Seküler Teokrazi

Gaybet²⁹⁴ döneminde devleti paranteze, milleti merkeze alan İran’ın “*sivil din*” anlayışı, 1979 Devriminden sonra resmi “*politik din*” özelliği kazanmıştır. Evrensel bir söyleme rağmen, İran devletinin maslahatını/faydasını din de dahil her şeye önceleyen, Ayetullah Humeynî’nin “*hokmu hokumeti*”²⁹⁵ (*fikhi hokumeti*) olarak kavramsallaştırdığı yeni paradigma (*Maslahat-ı Nizamı İslâmî*) İran’da dinin sekülerleşmesini hızlandırmıştır. Ayrıca Şiîliğin, İran için bir sivil din olması İran sekülerleşmesinin dinamiğini oluşturmuştur. İran’da fıkıhın sekülerleşmesi²⁹⁶ (*orfi şodeni fıkıh*) nedeniyle, bu anlamda fakih ile fıkıh kelimelerinin İslâm’daki otantik anlamlarıyla bir ilgisi yoktur. Çünkü Hristiyanlık ve Şiîlik, “nomo-sentrik” değil, “teo-sentrik” din anlayışlarına mensuptur. Humeynî, Şiî geleneğin bu anlayışında büyük bir kırılma yaratmıştır. Şiî anlayışı öncelikle Velâyet-î Fakih teorisiyle nomo-sentrik zemine taşımış fakat “hokmu hokumeti” kavramıyla geleneksel fıkıh anlayışında yarattığı kırılma ile de rasyo-sentrik bir anlayış geliştirmiştir. Bu “rasyo/akıl” seküler ve ulusçudur.

İran’da dinin sekülerleştirilmesiyle beraber 1980’de Irak ile girilen savaş da İran ulusçuluğunu öne çıkarmıştır. Bu dönemde ortaya atılan Muhammet Cevat Erdeşir’in “*Ümmü’l-Kura*” teorisi²⁹⁷ dış politikada ulusal çıkarların ve İslâmî maslahatın çeliştiği durumlarda nasıl hareket dilediği sorunsalına pratik bir çözüm sunmakta, İran ulusçuluğu ile devrimin ideolojisi olan İslâm Birliği anlayışını barıştırmaya çalışmaktadır. Bu kurama göre İslâm tarihinde her zaman belli bir ülke *Ümmü’l-Kura* durumunda olmuştur. İslâm’ın yaşam ve bekası onun yaşam ve bekasına bağlı olmuştur. Bugün İran *Ümmü’l-Kura* konumuna sahiptir. Dolayısıyla İslâm’ın beka ve yaşamı onun beka ve yaşamına bağlıdır. Böyle bir durumda *Ümmü’l-Kura*’nın ulusal çıkarları ile İslâm’ın maslahatı çeliştiğinde *Ümmü’l-Kura*’nın çıkarları üstün tutulmalı ve ümmetin imkânları bu

Hans-Georg Gadamer, Hans Blumenberg, Eric Voegelin, Reinhart Koselleck, Amos Funkenstein, Richard Rorty, Arnold Gehlen, Charles Taylor, Alasdair MacIntyre, Gianni Vattimo, Jurgen Habermas, Paul Ricoeur, Louis Dupre, Marcel Gauchet ve Pierre Manet gibi çağdaş düşünürler modernizmin teolojik kökenlerine inerek sekülerleşmenin sanıldığı gibi dinden uzaklaşma/kopuş değil, aslında sofistike bir dini dönüştürme süreci olduğunu göstermişlerdir.

²⁹⁴ İsnâaşeriyye’de görülen, on ikinci imamın ölmeden insanlar arasından ayrılıp gizlenmesi inancı.

²⁹⁵ Ruhullah Humeynî, Sahife-yi Nur Volume 20, (Tahran: Vezeratı İrşadı İslâmî, 1376), 170.

²⁹⁶ Said Haceryan, “Siyasi-yi Dinî ve Siyasi-yi Örfî”, Hayat-ı Nov, Volume 11, 4 Tir 1379

²⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cevat Erdeşir Laricani, Mülâhazay-ı Strateji-yi Milli, (Tahran: Sazman-ı Tercüme-yi Milli, 1369)

çıkarlar doğrultusunda *Ümmü'l-Kura*'nın maslahatı için seferber edilmelidir.²⁹⁸ Burada önemle belirtilmesi gereken husus, tüm rasyonel ve sekülerliğine rağmen İran paradigmasının parçalanmış olduğudur. Aşağıda analiz ettiğimiz biçimde bu zihniyet bölünmüşlüğü Ortadoğu üzerinden okumak ve anlamak mümkündür.

b. İran Dış Politikasında Sivil Dinin Etkisi: Ortadoğu Örneği

İran bir paradokslar ülkesidir. Kendini algımlarken, hem güçlü hem de bir o kadar güvensiz hisseder. Komşularına karşı şüpheli bir tavırla yukarıdan bakarak yaklaşırken aynı zamanda da bölgeyi yönetme çabasıdadır. Amaçlar ile imkanlar, pragmatizm ile egemenlik arasındaki ebedi mücadele İran'ın Ortadoğu'ya karşı geliştirdiği şüpheli yaklaşımı şekillendirmiştir. Neticede İran, Fars olmayan devletler tarafından çevrelenmiş bir Fars devletidir.²⁹⁹ İran her ne kadar kendini bütün Müslümanların haklarının koruyucusu ve savunucusu olarak tanımlasa da dış politika uygulamalarına bakıldığında, dini bir meşruiyet aracı olarak kullandığı görülmektedir. Bu durumun anlaşılması için İran'ın farklı bölgelerdeki dış politika uygulamalarına bakmak yeterli olacaktır. Zira İran'ın devrimden sonra Ortadoğu'daki dış politika söylemi ve eylemi ile Kafkasya ve Orta Asya'daki söylemi ve eylemi farklılık göstermektedir. İran'ın Ortadoğu'daki ulusal çıkarı ve stratejik hesapları için din iyi bir fırsat sunmaktadır ve İran da bunu en iyi şekilde kullanmaktadır. İran dini bağlarla ilişki içinde olduğu gruplarla Ortadoğu'nun farklı yerlerinde varlık gösterebilmektedir. Örneğin, İsrail'e karşı Lübnanlı Şiiler vasıtasıyla, ABD'ye karşı Iraklı Şiiler yoluyla ve özellikle Körfez'de Şii gruplarla dış politikada manevra alanını geniş tutabilmektedir. Verdiğimiz örneklerden de anlaşıldığı üzere İran dini söylemle Ortadoğu'ya nüfuz edebilmektedir. Zaten aksi halde "*Farisi*" bir devlet kimliği ile Arap dünyasında etkinlik kurması oldukça güçtür.³⁰⁰

Yukarıda saydığımız reel-politik gerekçeler ve izlenen rasyonel politikalar bir yana, İran Ortadoğu ile ilişkilerini sürekli çatışma psikolojisi içinde yürütmektedir. Çünkü akültürasyon durumlarında ortaya çıkan kimlik krizi, İran'ın Ortadoğu'ya bakışını şekillendirmektedir. İran için hem "yakın öteki"yle (Sünni İslâm) hem de "uzak öteki"yle (Batı) yüzleşme alanı/mekânı Ortadoğu'dur. İran için "uzak öteki"yle uzlaşmak, "yakın öteki"yle uzlaşmaktan daha kolaydır. Çünkü din-içi ötekileştirme vazifesi gören sivil din, din-içi

²⁹⁸ Nasır Kashef Asl, "İran İslâm Cumhuriyeti Dış Politikasının Oluşumunu Etkileyen Etmenler: Bir İranlı Görüşü", *Ortadoğu Siyasetinde İran*, Türel Yılmaz-Mehmet Şahin (ed), (Ankara: Barış Kitap, 2011), 145.

²⁹⁹ Ray Takeyh, *Gizli İran: İslâm Cumhuriyeti'nde Güç ve Paradoks*, Cem Küçük (Çev.), (İstanbul: Ekvator Yayıncılık, 2007), 77.

³⁰⁰ Mehmet Şahin, "İran Dış Politikasının Dini Retoriği", *Akademik Ortadoğu*, 2/2, (2008), 12-13.

çatışmayı beslemekte, işbirliğini zorlaştırmaktadır. Yakın-ötekiyle uzlaşmak varlık nedenini inkâr anlamına gelmektedir. İran tarihi boyunca yaşadığı üç meydan okumayı (*Sasaniler döneminde Arap/Sünnî, Safevîler döneminde Osmanlı/Sünnî ve modern dönemde Batılı/Seküler*) Ortadoğu üzerinden bugün de hissetmektedir. Ayrıca İran tarihsel süreçte yaşadığı işgaller, bölünmeler ve sömürgecilik nedeniyle güven krizi yaşamaktadır. Bu anlamda Saddam Hüseyin'in İran'a karşı başlattığı savaşı, İran'ın İslâm/Arap orduları tarafından fethedildiği Kadisiye Savaşı olarak ve İran'ı da Mecusîlerin ülkesi olarak adlandırması önemlidir. Bölgede tarih boyunca Fars-Arap güvensizliği/endişesi hep olmuştur. Ayrıca İran, İslâm dünyasının geri kalmışlığının sebebi olarak Arap-İslâm yorumunu görmektedir. İran muhalefetine entelektüel lideri Abdülkerim Suruş, İslâm'ın reform ihtiyacını "*Arap unsurlardan kurtulmak*"³⁰¹ şeklinde yorumlamaktadır. İran'ın Anti-Arabist, Anti-Türkist ve Anti-Sünnî tutumu, milleti ve mezhebi bir potada birleştiren İran sivil dininin doğal sonucudur.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sırasında Batıda, Ari ırkını üstün ırk olarak görmek için seküler / ideolojik formu olan Nazizm ile Yahudi teolojisinden kaynaklanan seçilmiş millet dogmasının teolojik/ideolojik formu olan Siyonizm çatışırken, Ortadoğu'da ise 1979 Devriminden sonra yine iki politik din (Şiizm-Siyonizm) karşı karşıya gelmiştir. Almanlar-Yahudiler ve İranlılar'ın sivil-politik dini ve üstün millet algısı bu üç milleti farklı dönemlerde de olsa benzeştirmektedir. Ayrıca bu üç millet farklı şekillerde de olsa evrensellik-yerellik gerilimini en yoğun yaşayan milletlerdir. Bu bağlamda Ortadoğu'da normalleşemeyen iki devlet (İsrail ve İran) vardır. Bu iki devletin de sivil-politik dine sahip olması dış politika algısında benzerliklerini arttırmaktadır. Bölgesel barış için öncelikle İran ve İsrail'in normalleşmesi gerekmektedir.³⁰² Fakat her iki devlette birbirlerinin normalleşme süreçlerini sabote etmektedirler. Çünkü stratejik nedenlerle birbirlerine ihtiyaçları vardır. İran, Oslo Barış Sürecinden sonra, gerek sürece muhalif grupları destekleyerek İsrail-Filistin Sorununda çözüm istemediğini, gerekse de Hizbullah üzerinden de süreci sürekli dinamitleyebileceğini göstermiştir. Aynı şekilde İsrail de İran'ın ABD ile ilişkilerindeki her normalleştirme adımını lobi vasıtasıyla dinamitlemiştir.

Bizce Ortadoğu'da barışın inşası AB'nin kurulmasında Almanya ve Fransa örneğinde olduğu gibi Türkiye ve İran'ın bölgesel sorunlarda birlikte

³⁰¹ Abdülkerim Suruş, "Şia Muhtacı Reform est" <http://www.dr.sorush.com/Persian/Interviews/P-INT-20120408-ShieMohtajeReformAst.html> (e.t..06.08.2013)

³⁰² İsmail Sarı, "Ortadoğu'da Yeni Düzen Arayışı: Türkiye-İran İlişkileri", *İran Araştırmaları Merkezi Bülteni*, (Mayıs 2013) , <http://iramer.org/?p=618> , (e.t.18.11.2013)

hareket etmesi ön-şartına bağlıdır. Çünkü jeopolitik özellikler Anadolu coğrafyası ile İran'ı stratejik açıdan birbirine bağımlı kılmıştır. Persler'den Büyük İskender'e, Bizans'tan Sasanilere ve Selçuklulara, Osmanlı'dan Safevîlere kadar uzanan bölge tarihi Balkanlar-Anadolu-İran hattının karşılıklı etkileşiminin eseridir.³⁰³ Bütün bu tarihi ve coğrafi faktörler açısından bakıldığında Osmanlı/Türkiye ve Safevî/İran ilişkisi jeopolitik hattı parçalayan iki gücün rekabetine dönüşmüştür. Bu iki devletin farklı mezhep tercihleri, jeopolitik rekabetle dinî rekabetin kesiştiği kalıcı bir dengenin oluşmasına yol açmıştır. Bu durum bir açıdan Almanya-Fransa ilişkisine benzemektedir. Türkiye ve İran, bu iki Batı Asya gücünün karşılaşma ve yüzleşme hattı genelde bugünkü Irak coğrafyasını oluşturan ve Doğu Anadolu'ya uzanan Bağdat- Diyarbakır hattıdır. Almanya-Fransa rekabetinin Alsace-Lorraine hattına benzeyen bu hat üzerindeki kalıcı ve dengeli egemenlik, iki tarafın kalıcı barışa yönelmesini sağlarken, bu hat üzerindeki bölünme iki gücün rekabetini kızıştırılmaktadır. Birinci Dünya Savaşından sonra bu hattın güneyinde oluşan İngiliz egemenliği karşılıklı rekabet psikolojisini tırmandıran jeopolitik ve tarihi unsurları tekrar devreye sokmuştur.³⁰⁴ Birinci Dünya Savaşından sonra siyasi olarak parçalanan bu hat 1979 İran Devriminden sonra ideolojik olarak da tekrar parçalanmıştır. Devrimden sonra kurulan ideoloji-devlet ilişkisi İran'ın dış politika felsefesini değiştirmiştir.³⁰⁵ Bu bağlamda bölgesel barış inşasında Türkiye-İran işbirliği için, sadece İran stratejisinin revize edilmesi değil, Şii zihniyetinin de ciddi bir reformasyondan geçmesi gerekmektedir.

Tarihsel süreçte ABD'nin İran'ı uluslararası alanda dışlama çabaları bu ülkeyi Şah döneminin ABD-eksenli klasik çizgisinin dışına çıkararak SSCB, AB ve Asyalı güçlere yaklaştırmıştır. Bu durum Türkiye-İran ilişkilerinde küresel tercihlere dayalı rekabet ilişkisinin bölgesel dengelere dayalı rasyonel / pragmatik politikaların önüne geçmesine yol açmıştır. Oysa Türkiye-İran ilişkileri Ortadoğu dengelerinin en temel belirleyici faktörlerinden birisidir. Arap Baharı ile gelişen Suriye krizi İran-Türkiye rekabetini tırmandırmıştır. Sivil-politik dine sahip İran, Arap Baharıyla birlikte bölgede ivme kazanan Sünnî Pan-İslâmî hareketleri ve bütünleşme söylemlerini kendisi için bir tehdit olarak algılamaktadır. Çünkü İran'ın kendi kullandığı Pan-İslâmî retorik ve İsrail karşıtı söylem Ortadoğu'da Arap milliyetçiliğini zayıflatmakta, bazı Arap yönetimlerin İsrail ile kurduğu ilişkiler nedeniyle de Arap birliğini çözücü bir etki yaratmaktadır. Bu anlamda netleşen bir tabloyla karşı karşıyayız: ABD başkanı Obama, Ortadoğu'yu bir an evvel düzene sokup ya da başka bir deyişle bölgeyi Şii-Sünnî dengesinde tutarak bütün ağırlığını Pasifik'te yoğunlaştırmak niyetindedir. ABD ile AB arasındaki ticaret anlaşması bunun için önemlidir. Bu

³⁰³ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, (İstanbul:Küre Yayınları, 2001), 427.

³⁰⁴ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, 429.

³⁰⁵ Gökhan Çetinsaya, "İran ve Güvenlik Algılamaları", *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Refet Yinanç-Hakan Taşdemir (ed), (Ankara:Seçkin Yayınları, 2002), 142.

ABD-Avrupa ilişkilerinin derinleşmesi değil, ABD'nin Pasifik açılımını Avrupa ile eşlendirmesi olarak değerlendirilmelidir. Yumuşamış İran-Batı ilişkileri, söz konusu açılımın bir diğer ayağını oluşturmaktadır. Yakın tarihte yapılan nükleer anlaşma (24 Kasım 2013) ile İran tercihini “yakın öteki”ne karşı, “uzak öteki”nden yana kullanmıştır. Çünkü İran’ın Ortadoğu politikası, İngiltere’nin Avrupa politikasına benzemektedir; bu politikalar kendi güvenlikleri açısından bölgesel bir bütünleşmeye/entegrasyona karşıdır.

Arap Baharı sonrasındaki gelişmeler göstermiştir ki; Pan-İslâmist söylemler bölgede birleştirici olmaktan ziyade ayrıştırıcı etki yapmaktadır. Çünkü karşıdakini din-içi “öteki” olarak tanımlayan ve bu bağlamda, başka stratejik nedenler de olmakla birlikte, sivil-politik dine sahip olan Şîî İran ve Vahhâbî Suudî Arabistan bundan rahatsızlık duymakta, tüm güçleriyle buna engel olmak için çaba sarf etmektedir. Bu da Batının da dâhil olduğu çapraz ittifak ilişkilerini doğurmaktadır. O nedenle Türkiye, İran’ı da içine alacak yeni bir söylem geliştirmek zorundadır. İran’ın ikna edilmesi hayati önemdedir. Çünkü Ortadoğu’nun dış eksenini oluşturan Türkiye-İran ve Mısır’ın katılımı olmadan *bölge-içinden*, bölgesel bir barışın inşası mümkün değildir. Böyle bir süreç bizce İran’ın da normalleşmesine büyük katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Asl, Nasir Kashef. “İran İslâm Cumhuriyeti Dış Politikasının Oluşumunu Etkileyen Etmenler: Bir İranlı Görüşü”, *Ortadoğu Siyasetinde İran*, Türel Yılmaz-Mehmet Şahin (eds), Ankara: Barış Kitap, 2011.

Barraclough, Geoffrey. *The Origins of Modern Germany*, Oxford: Basil Blackwell, 1972

Bellah, Robert. “Civil Religion in America,” *Daedalus* 96, Winter 1966.

Cristi, Marcela. *From Civil to Political Religion*, Canada: Wilfrid Laurier University Press, 2001.

Çetinsaya, Gökhan. “İran ve Güvenlik Algılamaları”, *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Refet Yinanç-Hakan Taşdemir (eds), Ankara: Seçkin Yayınları, 2002

Davutoğlu, Ahmet. “Yahudi Meselesinin Tarihi Dönüşümü ve İsrail’in Yeni Stratejisi”, *Avrasya Dosyası*, 1/3.

Davutoğlu, Ahmet. “Zihniyet-Strateji İlişkisi ve Tarihi Süreklilik: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Almanya Stratejisi”, *Tarihten Geleceğe Türk-Alman İlişkileri*, Erhan Yazar (ed.), Ankara, 1999.

Davutoğlu, Ahmet. *Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.

Fekri, Amir Ahmed. *Tarihsel Gelişim Sürecinde İran Devrimi*, İstanbul: Mızrak Yayınları, 2011.

Gencer, Bedri. “Hıristiyanlaştırmadan Medenileştirmeye Batılı Kozmopolitanizmin Dönüşümü”, *Muhafazakâr Düşünce*, 6/21-22, (2009)

Gencer, Bedri. “Osmanlı İslam Yorumu”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 13/54, (2010)

Gencer, Bedri. İslâm’da Modernleşme, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2012.

Haceryan, Said. “Siyasi-yi Dinî ve Siyasi-yi Örfî”, Hayat-ı Nov, Volume 11, 4Tir 1379.

Humeyni, Ruhullah. Sahife-yi Nur Volume 20, Tahran: Vezeratı İrşadı İslâmi, 1376.

James, Herold. A German Identity 1770-1990, London: Weidenfeld and Nicholson, 1989.

Laricani, Cevat Erdeşir. Mülâhazay-ı Strateji-yi Milli, Tahran: Sazman-ı Tercüme-yi Milli, 1369.

Rousseau, Jeann Jacques. *The Social Contract and Discourses*, G.D.H. Cole (Çev.), London: J.M. Dent and Sons, 1973.

Sarı, İsmail. “Ortadoğu’da Yeni Düzen Arayışı: Türkiye-İran İlişkileri”, *İran Araştırmaları Merkezi Bülteni*, Mayıs 2013, <http://iramir.org/?p=618> , (e.t.18.11.2013)

Suruş, Abdülkerim. “Şia Muhtacı Reform est”,

<http://www.dr.soroush.com/Persian/Interviews/P-INT-20120408-ShieMohtajeReformAst.html> (e.t..06.08.2013)

Şahin, Mehmet. İran Dış Politikasının Dini Retoriği, *Akademik Ortadoğu*, 2/2, (2008):9-19.

Şeriati, Ali. *İran ve İslâm*, Kenan Çamurcu (Çev.), Ankara: Fecr Yayınları, 2012.

Takeyh, Ray. Gizli İran: İslâm Cumhuriyet’nde Güç ve Paradoks, Cem Küçük (Çev.), İstanbul: Ekvator Yayıncılık, 2007.

Zerrinküb, Abdülhüseyin. Do Karn Sukut, Tahran: İntişaratı Emiri Kebir, 1389.

III. OTURUM

KONGRE SALONU (1. GÜN-SAAT: 13: 30-14: 40)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Tayyar ARI

Iran and The Middle East After The Arap Spring

Yrd. Doç. Dr. Bayram SİNKAYA, Yıldırım Beyazıt Üniv., Siy. Bil. Fak., Ulus. İliş. Böl.

Turkish Policy Of Zero Problems With Neighbors: A Case Study

Md. Abdul GAFFAR, Jawaharlal Nehru Univ., Sch. of Int. Stud.

The Effectiveness of the Nuclear Non-Proliferation Regime: The Case of Iran

Tuğba ÖZDEN, Otto-Friedrich-Universität, Bamberg (Germany)

Religious Geopolitics in The Middle East: The Case of Iran

Arş. Gör. Eyüp ERSOY, Yıldırım Beyazıt Üniv., Siy. Bil. Fak., Ulus. İliş. Böl.

IRAN AND THE MIDDLE EAST AFTER THE ARAB SPRING

Yrd. Doç. Dr. Bayram SİNKAYA

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

bsinkaya@gmail.com

Abstract

The Arab Spring that affected most of the countries in the Middle East has devastated geopolitical balance in the region. It took place at a time that the Middle Eastern countries were highly polarized across their strategic leanings. At the outset, it was a “blessing” for Iran because it challenged the position of anti-Iran bloc consisted of ‘conservative’ regimes and the most likely candidates for power in those countries were pro-Islamic movements. Soon after, however, the Arab Spring has turned into a curse for Iran, when the wave of revolts spread into Syria. While geopolitical implications of the Arab Spring for Iran were too critical, the performance of Iranian government has been considerably reactive vis-à-vis the regional developments. This paper has aimed to review Iran’s responses to the Arab Spring and aimed to discuss domestic and international reasons for its apparently low profile. It argues that a number of factors including international political pressure, economic sanctions and factional bickering have prevented the Iranian government to have a leading role in regional developments that took place throughout the Arab spring.

1. Introduction

Since the outburst of the Arab upheavals there were different assessments regarding the effects of these upheavals on Iran. Some group of observers claimed that the very nature of the Arab upheavals is a threat to arguably authoritarian regime in Iran. Some others paid attention to strategic implications of the Arab Spring on regional countries including Iran and made some speculations whether that boosted or undermined regional power of Iran. Indeed, implications of the Arab Spring on Iran and its approach to the Middle East deserved a detailed analysis because of the critical role of Iran in international relations of the region. Such an analysis is required to answer following questions; what were implications of the Arab Spring for Iran? How did Iran respond to challenges raised by the Arab upheavals? After briefly reviewing Iran’s responses to the Arab Spring, I will discuss domestic and international reasons for the apparently low profile of Iran.

2. Implications of the Arab Spring for Iran: Opportunities and Challenges

Arab Spring took place at a time that the Middle Eastern countries were highly polarized across their strategic leanings. A new “cold war” emerged

among the regional countries shortly after the American intervention in Iraq. The demolition of the Baath regime in Iraq and the empowerment of the Shiite parties close to Tehran raised concerns among the conservative regimes across the Arab world. The increasing popularity of Iran across the Arab streets for its support for Hamas and Hizballah fighting against Israel further underpinned the concerns of Arab leaders who were afraid of increasing regional power of Iran. President Mahmoud Ahmadinejad's aspiration to resuscitate revolutionary foreign policy and his hardline rhetoric served to further exacerbate the rising threat of Iran for the region.

In order to balance the emerging "Shiite axis" and to curb the increasing regional power of Iran, the conservative Arab states, led by Saudi Arabia and Egypt, have consolidated their security and economic cooperation with the United States.

This phenomenon has played a decisive role in the regional states' approaches towards the social movements. The political elites have seen opportunities and challenges associated with the Arab spring within that prism and have responded accordingly. As far as the tide of revolutionary movements shattered the pro-American front, the Iranian leadership welcomed it and expressed its support for the popular movements.

The popular movements have done what Iran wished for years after the Islamic revolution of 1979. Accordingly, the Iranian leadership promoted and encouraged the Muslim masses to revolt against and depose pro-Western regimes ruling them. Despite the changing regional dynamics and the foreign policy perspectives of Iran throughout three decades after the revolution, the recent rise of regional polarization reactivated the Iranian ideological/revolutionary approach towards the Middle East.

At the outset of the Arab Spring, therefore, the revolutionary movements were "blessing" for Iran.³⁰⁶ From the Iranian point of view, the Arab revolutionary movements in Tunisia, Egypt, and Bahrain were welcoming events because they were expected to end pro-American conservative regimes in these countries. Additionally, Iranian elites anticipated that would-be regimes in those countries would be friendly to Iran either because of ideological reasons, or because of strategic reasons.

Ideologically, Iran anticipated the establishment of Islamic democracies, because the overwhelming majority of the populations at the revolutionary countries were Muslim. Furthermore, Islamist movements with a long history of opposition to the strangling regimes have given their color the revolutionary social movements. The joining of Al-Nahda in Tunisia and the MB in Egypt to the opposition lines that were asking for the fall of the regimes have given an

³⁰⁶ "Regional Uprisings, Fruit of 1979 Revolution", 3 Nisan 2011, <http://www.leader.ir/langs/en/index.php?p=contentShow&id=7938>

enormous momentum to the protest meetings. The mosques were effectively used in the mobilization of the masses against the regime. The slogans chanted by the masses in the protest meetings and the demands of people, according to the Iranian officials, were “more religious than [being] political.”³⁰⁷

The Iranian leaders have thought that the Arab revolutionary movements have unleashed a new epitome in the perennial confrontation between Iran and the “imperialist world” led by the United States and Israel. The reports implying that the US administration takes Iran’s activities into account while deciding its regional policy immediately after the outburst of the mass movements have boosted that belief. This perspective was clearly outlined in Khamenei’s Norouz message in March 2012.

Strategically, because the social protests have targeted pro-American regimes that have calm relations with Israel, Iran thought that the succeeding regimes would most likely become anti-American. Iran saw the popular protests not only against the ruling pro-American regimes, but also against the foreign powers that supported them, and against the regional status quo that favors Israel. Ayatollah Khamenei asserted that economic and social factors, which are usually thought to be influential in the outburst of the mass protests, were only symptoms of a deep-seated rage felt across the Islamic world against the West. Therefore, the Iranian leadership thought that the popular movements would eventually lead to the alteration of regional geopolitics in favor of Iran.

In accordance with the Iranian assessment of the Arab social movements as pro-Islamic and anti-American, the Arab spring would provide Iran that has been isolated under US led international sanctions, a new breathing space. While it would lessen the clout of anti-Iranian front across the region, it would bring pro-Islamic regimes to power. It might, thereby, pave the ground for Iran’s further political and economic integration with the region.

The Iranian optimism with the Arab Spring was lost away when the GCC force led by Saudi Arabia intervened in Bahrain to quell “peaceful” protests there. Another blow to the optimism of Iran was hit by the NATO intervention in Libya. The Western countries, thereby, “hijacked” the revolutionary movement of the Libyan people.

The most possible challenge for Iran raised by the Arab Spring was the spill over effect of the mass movements challenging the ruling autocratic regimes. The grassroots opposition movement in Iran that outburst as the Green Movement following the controversy over the presidential elections might utilize the new regional mood to take unpleasant people into the streets again.

Another concern for Iran with regard to the Arab revolutionary movements had a regional dimension. First of all, the deposition of the ruling

³⁰⁷ Abbas Keshavarz, “Public demands in the Middle East are more religious than political,” *Islamic Awakening*, no.3, June 2012, pp.6-7.

regimes, even the establishment of new so-called Islamic regimes may not necessarily serve to the Iranian interests. In case of democratization across the world would make Islamic Republic of Iran alone in the region as a “quasi-democratic”, or “moderate autocratic” regime, which could lead to the further pressure over the regime in Iran.³⁰⁸

When the tide of protests have spilled over into Syria in March 2011, the Arab Spring that was a blessing for Iran at the outset, has turned into a serious challenge for Iran. The ruling Baath regime in Syria was a long time and the only ally of Iran among the Arab states. The likeliness of the deposition of the Assad administration in Damascus, which was considered an indispensable part of the so-called resistance front bridging Iran to Syria, would blow a heavy strike on the strategic interests of Iran in the Levant.

3. Iran's Responses to the Arab Spring

Branding the Movement as the Islamic Awakening

Iran was among the first countries to welcome regime change in Tunisia and anti-regime protests in Egypt. The Iranian attitude partly stemmed from the strategic assessments that revolutionary overthrow of the conservative regimes would boost the regional power of Iran. Some characteristics of the revolts such as the realization of large meetings after Friday prayers, the central place of mosques throughout the meetings and the Islamic and pro-Palestinian slogans chanted in the streets gave an Islamic color to the popular revolts that challenged conservative government, which were also partly responsible for the Iranian welcoming of them. Moreover, perceived roots, organization and perceived targets of the revolts reminded Iranian hardliners the “Islamic Revolution” of 1979. Moreover, popular revolts as perceived by the Iranian leadership as anti-American, anti-Western and predominantly Islamic, were long anticipated developments in the Islamic world as heralded by Ayatollah Khomeini. Against this background, the Iranian leadership did not hesitate to brand popular revolts as part of the wider awakening in the Islamic world.

The perceived Islamic characteristic of the revolts, in view of the Iranian leadership, made them open to attacks of the enemies of Islam. Khamanei underlined two points in his first address (in Arabic) in Friday prayers in February 2011; arrogant powers are repositioning themselves as if they have been supporting popular movements and the Western media outlets devaluing the Islamic content of the movements.³⁰⁹

Probably the most concrete step taken by Iran in response to Arab Spring is the establishment of the “World Assembly of Islamic Awakening.” Headed by

³⁰⁸ Naghibzadeh, *Iran and the New Middle East*, 4 April 2011.

³⁰⁹ Ali Parchami, “The ‘Arab Spring’: the view from Tehran,” *Contemporary Politics*, vol.18, no.1 (March 2012), p.37.

Ali Akbar Velayati, former foreign minister and advisor to Khamanei, the Assembly organized several conferences in Tehran titled Islamic Awakening addressing miscellaneous social groups including religious scholars, intellectuals, university professors, youth, women, in coming from various Islamic countries. It also published an English-language monthly magazine named Islamic Awakening.

Securitization Of Domestic Politics

It was not only the ruling powers, the figureheads of the opposition in Iran also welcomed the Arab revolts. Their reading of the revolts, however, was profoundly different from the perception of the ruling power. The opposition underlined 'democratic' demands and features of the protests against the dictatorial powers. What was troubling for the Iranian leadership was the fact that the same opposition sources have been accusing the Iranian leadership to be dictatorial. Therefore, democratic features of the revolts as perceived by the Iranian opposition, who had arguably attempted to overthrow the regime just few years ago under the guise of a democratic movement challenging the autocratic leadership, was regarded as serious threat to the regime security. Considering the prospective challenges that could be raised by the Iranian opposition that could exploit the region-wide protests, Iran prevented rallies called by the opposition leaders ostensibly for consolidation with the Egyptian people. Moreover, Mousavi and Karrubi, respected leaders of the opposition that survived the suppression of the Green Movement, were put into house arrest.

Criticism of GCC Intervention in Bahrain

The spread of the tide of revolts into Bahrain excited much the Iranian leadership. There were primarily two reasons for the Iranian joy. First, Bahrain has been home to the 5th Fleet of the US Navy. A successful and supposedly anti-American revolution in Bahrain would create problems for American military strategy in the Persian Gulf and would prevent further American access to Bahrain. The second reason that made the Iranian leadership joyful was demographic structure of that island country. Almost 70 percent of the Bahraini population was Shiite. Then, a successful and democratic revolution in that country would most likely bring the Shiites to power. A prospective Shiite government in the near abroad of Saudi Arabia that apparently leads anti Iranian/Shiite coalition would be strategic gain for Iran. Furthermore, a successful revolution in Bahrain might precipitate similar revolts in the conservative Gulf countries that could profoundly change geopolitical structure in the Middle East. Nevertheless, challenges of the apparently Shiite revolt in Bahrain lead to the Saudi military intervention in the island and suppress the protests. It sparked strong criticisms in the Iranian media outlets and the Iranian officials brought the issue to the UN forums that would be inconclusive

attempts. Eventually, the Iranians that were joyful with the protests in Bahrain were disappointed and helpless against the Saudi intervention.³¹⁰

Support for the “Resistance” of the Assad Administration

The sequence of events in Syria was also challenging for Iran. Iran did not lose time to depict the growing opposition against the Assad administration and the anti-government rallies that rapidly turned into violent clashes between the security forces and the protestors as a plot of enemies. As the Assad administration was a long-time ally of Iran as part of the so-called ‘resistance front’ against the “Israeli occupation” and the American hegemony, it was unacceptable to the Iranian leadership that the Syrian people would rise against it. For the Iranian leadership that defined the most important characteristics of the Islamic awakening to be against Israel and the American hegemony, any rebellion against a regime that part of the resistance front was illegitimate. Recalling the previous American attempts to cut Syria from alliance from Iran, Iranian leadership saw the Syrian revolt not only as a challenge for the Assad administration, but also an attack against the interests of Iran. Moreover, according to the Iranian view, the fall of Assad regime in Syria would make Iran more vulnerable to miscellaneous attacks of the enemy. The western and the Saudi support for the Syrian opposition “confirmed” the Iranian view of the opposition and boosted the Iranian resolve to stand with the Assad administration.

Iran’s approach to the new governments in Egypt, Tunisia, Libya, and Yemen

Iran welcomed the establishment of new governments in revolutionary countries, however, continued to warn them the enemy plots to hijack revolutions. Some parliamentary delegations and ministers visited those countries.

Among the revolutionary countries, Iran paid special importance to Egypt. Immediately after the overthrow of the Mubarak government, the Egyptian officials allowed to Iranian war-ships to pass through the Suez Channel to reach out the Mediterranean. Moreover the two countries declared their intention to establish diplomatic relations. Nevertheless there was no recorded high-level visit between the two countries until Morsi’s visit to Tehran in August 2012 for the summit of Non-Alignment Movement. In response to Morsi’s visit Iranian President Ahmadinejad paid an official visit to Cairo in January 2013. Mutual visits between Iran and Egypt lead to the signing of a number of agreements including the promotion of Iranian tourists to visit Egypt. Morsi government, however, faced with the opposition of Salafi groups, the

³¹⁰ Manama has openly blamed Tehran for inflaming local Shiite unrest that has persisted since early 2011. Simon Henderson, GCC Summit will Gauge Regional Confidence in U.S. Policy, Policy Watch 2180, Dec 9, 2013.

Gulf countries, and the remnants of the Mobarak regime in his attempt to improve Tehran-Cairo relations. When he was ousted by a coup d'état in June 2013, Egypt and Iran still had some steps to exchange of ambassadors.

4. Reasons for the Failure of Iran in Handling the Challenges Raised by the Arab Spring

Paralysis in Iranian DM because of Factional Bickering

While the Middle East engulfed in revolutionary changes, the fundamentalist (osulgera/ Principlist) coalition in power in Iran shattered away. There was a long-time of bickering in inside the principlist coalition between the traditional conservatives loyal to the Supreme Leader Khamenei and neo-radical supporters of President Ahmadinejad. The traditional conservatives represented by the Speaker of Majlis, Ali Larijani was afraid of "extremism" of President Ahmadinejad respecting foreign and economy. The conservative ulama reacted "nationalist" expressions of the government such as the celebration of Norouz in Perspepolis and the promotion of "Iranian Islam." Moreover, the conservatives condemned millenarian views of close associates of Ahmadinejad, particularly Esfendiar Rahim Mashai, who arguably claimed that the return of Imam Mahdi was too close. Eventually, the conservatives depicted close associates of Ahmadinejad as a "deviant current" trying to penetrate to the state and threatening the Islamic republic.

The critical brush came over a dispute to control the famous intelligence apparatus in April 2011. Ayatollah Khamenei rescinded President's decision to dismiss Haidar Moslehi from the ministry of Intelligence. Upon the intervention of Khamenei, Ahmadinejad isolated himself for over a week. Although returned to his occupation, the contention between Ahmadinejad and the conservatives continued to haunt Iranian politics, and lead to the marginalization of supporters of Ahmedinejad. Having lost a considerable ground to the traditional conservatives in the parliamentary elections in the spring of 2012, President Ahmadinejad turned into a 'lame duck' in Iran that lasted till the presidential elections. Having surrendered the security portfolio of country to the Revolutionary Guards in the preceding years, Ahmadinejad, now as a tarnished president, gradually lost his claim to control foreign policy as well. The factional bickering, thereby, paralyzed decision-making processes in Iran and prevented it to develop a consistent strategy towards the Arab Spring.

Economic Problems

The economic performance of Iran was also alarming in the second term of President Ahmadinejad partly because of his populist policies. International sanctions that targeted Iranian oil exports and money transactions afflicted its financial sources. As a result of the combined effects of populist policies and sanctions, unemployment and inflation haunted Iranian economy. Whereas major rivals of Iran offering financial inducements to the new governments after

the revolutions, Iran had few to offer them aside from an outmoded political model based on religious-revolutionary ideology and confrontation with the West.

International And Regional Pressure

While the paralyzed decision-making process as well as economic problems prevented Iranian foreign policy to adapt into new conditions, international and regional pressures to isolate Iran were influential to bar it from playing an effective role in a changing Middle East.

George W. Bush's naming Iran as part of "the axis of evil" in January 2002 unleashed a new cycle of confrontation between Iran and the United States. The US policy of "regime change" that was arguably pursued against the Islamic Republic and the controversy over the Iranian nuclear program contributed to the confrontation between the two. Rejecting the agenda for regime change, President Obama, successor to Bush, competently persuaded his European allies and succeeded to orchestrate heavy UN-approved sanctions on Iran to compel it for a compromise on the nuclear issue. Unyielding the outside pressures, Iran had to face with isolation in international fore, which confirmed the Iranian view of every part of world as an arena to encounter the American "designs."

According to the Iranians, the polarization that prevailed over the region at time of the outburst of the Arab Spring was a part of the American design to curb the regional clout of Iran. The accompanying to the polarization across the region was "Iranophobia." Some Western pundits in cooperation with certain regional partners arguably orchestrated Iranophobia in order to tarnish the image of Iran in the streets of Middle East.³¹¹ The popular image of Iran in the streets as the champion of the struggle for Palestine against Israel, was alarming both for the conservative regimes in the region and the Western capitals. The growing sectarian color of the regional polarization highlighted by the perceived Iranian ambition to build a "Shiite axis" has smeared the Iranian claim for leadership for the causes of Muslim populations. Besides the perceived ambitions for building a Shiite axis, intransigent leadership of Ahmadinejad uncompromising on the nuclear issue and the Iranian support for "resistance" movements and some insurgents has boosted the Iranian image as a destabilizing actor in the Middle East. In addition to the sectarian and destabilizing portrayal of the Iranian regime, the violent repression of the Green Movement protests in 2009 has reserved popularity of Iran in the Arab streets.

Iranian officials assessed the Arab spring as a new opportunity to confront American policies in the Middle East. It took some time, however, for

³¹¹ Mohammad Ali Mohtadi, "Spreading Iranophobia, Propagating Anti-Shiism," Iranian Diplomacy, 5 Nov 2012, <http://www.irdiplomacy.ir/en/page/1908734/Spreading+Iranophobia%2C+Propagating+Anti-Shi%E2%80%99ism.html> .

Iran to learn that the leaders of the revolutions in Arab countries, either through intimidation or through rational calculations, preferred to be distant from Iran. New governments in Tunisia, Egypt and Libya embraced “the Turkish model” and embarked on improving their relations with the Western countries. In addition to risk of allying with Iran to antagonize major Western and regional powers, Iran had few to render to revolutionary countries.

Despite the initial Iranian enthusiasm with the Arab revolutions, two years after then Iran remained weakened and isolated. Above all, the Iranian image in the Arab street was further tarnished because of its staunch support for the Assad regime, which was presented/viewed as a sectarian Shiite consolidation against a revolutionary/popular movement. Iran could not have established reliable relations with the “revolutionary governments” in Tunisia, Egypt and Libya. The late flirtation between Tehran and Cairo was reversed by the coup d’état in Egypt. Although it could not secure the friendship/alliance of any of the new governments, its few allies in the region have broken away. While Hamas changed its allegiance from Tehran to Doha, Syria was dragged into a civil war.

5. The Rouhani Factor: Game Changer?

Hassan Rouhani elected as the new president of Iran to replace Ahmadinejad in June 2013. Rouhani’s approach to foreign policy has been profoundly different from his predecessor who highlighted confrontation with/resistance against the west and the revolutionary foreign policy. Instead, Rouhani pledged “moderation” in foreign policy and “constructive interaction” with international actors. Moreover, he advocated further transparency with regard to the Iranian nuclear program to alleviate concerns of the Western powers and thereby he hoped to waive heavy sanctions that begun to cripple Iranian economy in the last couple of years. Thus, Rouhani administration that invested much for a political solution to the nuclear issue firstly embarked on it.

Having a “centrist” position in the Iranian political landscape and having served as the representative of Ayatollah Khamanei, Rouhani has enough credit to reach into a compromise with P5+1 countries on the nuclear issue. His moderate discourse was also welcomed by the international community, which served as an encouraging factor to find a diplomatic solution to the problem. Eventually, the parties reached into a 6-month preliminary agreement that would give further chance to a definite solution of the controversy over the Iranian nuclear program in November 2013. In accordance with the Geneva Agreement, P5+1 countries have accepted to ease limitations on the Iranian oil revenues and to remove sanctions on Iran’s petro-chemical exports in return for Iranian promise to decrease its stockpile of enriched uranium, to halt temporarily enrichment activities, and to cease building of heavy-water reactor in Arak. The parties agreed to put the Joint Plan for Action that was drawn in parallel to the Geneva Agreement into force on January 20, 2014.

Although President Rouhani put diplomatic solution of the nuclear issue as his first priority, his foreign policy agenda that call for dialogue and 'constructive interaction' has implicated a revision of Iran's approach to the Middle East, as well. Until the time Rouhani came to power, Iran not only failed to materialize neither of the expected benefits from the Arab Spring, but also further antagonized the Gulf countries led by Saudi Arabia. Iran's staunch support for the Assad administration in Syria has led to the further marginalization of it.

Since the beginning of his election campaign, Rouhani gave affirmative messages towards the Saudi Kingdom. The Saudi officials, however, have not responded affirmatively to Rouhani's proposals. Nevertheless, soon after achieving the preliminary agreement on the nuclear case, Iranian government has turned its face to the Gulf. In the first week of December, foreign minister Javad Zarif paid official visits to Oman, UAE, Qatar, and Kuwait, conspicuously leaving Bahrain and Saudi Arabia.

Rouhani's new foreign policy approach could not have reached out to the Syria issue, at least until the time being. Iran's resolved to support Assad administration has not changed. It is partly because the very complex nature of the conflict in Syria. It is also partly because the existence or collapse of Assad administration in Syria has been assessed by Iran as a matter of national security. Thereby, the direction of relations mostly surrendered to the security elites.

Although Rouhani came from the security sector and has good relations with the security organizations, and have the trust of Khamane'i, he has yet to fully control security policies. It is depended on the success of Rouhani to deal with the Western countries on the nuclear issue. If he successfully solves the nuclear issue then he can claim further authority on security and foreign policies of the country.

6. Conclusion

Regional disposition of the countries has affected their assessment of the Arab revolutions and determined their response to the Arab Spring. Therefore, Iran also assessed effects and implications of the Arab upheavals within the prism of strict bipolarity that prevailed in the Middle East preceding the Arab Spring.

Aside from its staunch support for the Assad administration in Syria, Iran has supported the revolutionaries across the Arab world that took the streets in the course of the Arab Spring. However, Iranian support for the revolutionaries remained at the rhetorical level and it has performed a low profile in the revolutionary countries, and remained reactive.

TURKISH POLICY OF ZERO PROBLEMS WITH NEIGHBORS: A CASE STUDY

Md. Abdul GAFFAR

Jawaharlal Nehru University, School of International Studies

ab4ghaffar@gmail.com

Abstract

Turkey's "zero problems with neighbors" policy has formed the backbone of its foreign relations for the last decade. The policy has sought to minimize conflicts with the nations surrounding Turkey, referring to all of them as "neighbors" rather than "allies" and "enemies." 'Zero problems' policy offers a peaceful *tersokullu* perceptions. In this respect, this policy is an integral part of the new strategic doctrine at maximizing cooperation with its neighbors while minimizing problems in its surrounding regions. Moreover, this strategic doctrine was the product of Turkey's growing disillusionment with the West partly due to the unilateral turn in US foreign policy in the run-up to the 2003 Iraq war exposing Turkey to new security challenges, and partly, uncertainty surrounding Turkey's EU membership. Reflective of the change, Turkey increasingly abandoned the security-driven foreign policy in West Asia and came to view the region as an area of potential cooperation.

All through this period, Syria was projected, as the most successful example of the AKP government's zero problems with neighbours' policy. However, the Turkish dramatically changed behaviour toward Damascus reveals the limitations of Turkish policy of zero problems as well as poses a serious foreign policy challenge. With Turkey's rhetoric turn on Syria in August 2011 in support of the armed opposition of the regime and coordination with its Western allies for the removal of President Assad, the Turkish policy of "zero problems with neighbours" was shaken to its core. It even risk of military confrontation and protracted regional instability contrary to the central objectives of policy of Zero problems with neighbors. Besides, Turkey's quest for regional power role is also likely to suffer if political instability in neighboring Syria prolongs or forced regime-change like Iraq or Libya takes place without Turkish involvement.

Within these contexts, the paper will identify the factors for adopting Turkey's zero problems with neighbours. It will examine Turkey's long-term foreign policy interests underlying the pursuit of this policy in West Asia especially vis-à-vis Syria. Finally, the paper will analyse the implications of the escalating political conflict in Syria on its relations with Turkey.

THE EFFECTIVENESS OF THE NUCLEAR NON-PROLIFERATION REGIME VIS-À-VIS THE CASE OF IRAN

Tuğba ÖZDEN

Otto Friedrich Universität Bamberg, Internationale Beziehungen
ozdentugba@gmail.com

ABSTRACT

Among the international security regimes, the Nuclear Non-Proliferation Regime has a prominent rank due to the destructive power of the nuclear weapons over regional and global peace and stability. Since any failure, deception or deviation from the NPT Regime may bring about catastrophic outcomes; the regime is expected to have the ability and tools to cope with probable challenges. The NPT Regime has come across with two major challenges in the recent decade: North Korea and Iran. Because North Korea withdrew from the NPT, it is no longer subjected to the NPT Regime, directly. Contrariwise, Iran is determined to stay as a state party to the NPT; thusly it is still subjected to the processes of the Regime. Though, the Regime still did not confirm the character and extent of Iranian nuclear program. Iran has been demonstrating that it is possible to remain in the Regime without providing the necessary transparency to let the IAEA verify the absence of undeclared materials and inhibited activities. The question of my statement is “why the processes of the NPT Regime cannot specify the nature and scope of Iran’s nuclear program?” I examine the processes of the Regime in order to determine the weaknesses of the Regime and to address them. The aforementioned processes are the procedures run by the International Atomic Energy Agency (IAEA), the UN Security Council (UNSC) and the multilateral negotiations. I argue that, the Regime is modulated to cope with operational challenges and it remains relatively incompetent when a political challenge arises.

Key Words: International Regimes, Security Regimes, NPT, Nuclear Non-Proliferation Regime, Iran

ÖZET

Uluslararası güvenlik rejimleri göz önüne alındığında, nükleer silahların yıkıcı etkisinin bölgesel ve küresel barışa menfi etkisinin anılığı ve büyüklüğü dolayısıyla nükleer silahsızlanma rejimi ileri derecede hassasiyet ve önem arz etmektedir. Doğabilecek herhangi bir aksaklığın, kazanın ve rejimden sapmanın yol açabileceği yıkımsal sonuçlardan kaçınmak için rejimin muhtemel sorunlarla başa çıkma yetenek ve gereçlerinin olması beklenmektedir. Geçtiğimiz on yıllık süre içinde nükleer silahsızlanma rejimi, biri Kuzey Kore diğeri İran nükleer programı olmak üzere iki büyük imtihan vermiştir. Kuzey Kore, Nükleer Silahsızlanma Anlaşması’ndan geri çekildiği için, rejimin control ve doğrulama süreçlerinden de muaf olmuştur. Buna karşın Tahran, Anlaşma’ya taraf olmayı sürdürmeyi seçmiş; böylelikle de rejimin etkinliği analizine uygun bir örnek

teşkil etmiştir. İran, bir yandan Anlaşma'ya taraf olmayı sürdürürken, öte yandan da rejimin gereği olan saydamlığı sağlamayarak, yürütmekte olduğu nükleer programın mahiyeti ve kapsamının Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu tarafından tespit edilmesini engellemekte; bu nedenle de uluslararası toplumun endişelerini artırmaktadır. Bu çalışmada “Nükleer silahsızlanma rejiminin yürüttüğü süreçler, İran nükleer programının kapsam ve karakterinin belirlenmesinde bugüne kadar başarısız olmuştur?” sorusuna yanıt aranmaktadır. Rejimin üç temel süreci; yani Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu’nun icra ettiği prosedürler, çok taraflı müzakereler ve BM Güvenlik Konseyi’nin rolü ayrı ayrı ele alınarak; Rejimin İran nükleer programının açıklığa kavuşturulması sürecinde nispeten yetersiz kalmasının nedenleri araştırılmıştır. Sonuç itibarıyla, rejim süreçlerinin operasyonel ve teknik problemleri çözmeye yönelik tasarlandığı, ve sorunun mahiyetinin siyasi olması durumunda, bu süreçlerin etkinliklerini yitirdikleri saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Rejimler, Güvenlik Rejimleri, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması, Nükleer Silahsızlanma Rejimi, İran

INTRODUCTION

In the recent decades, the nuclear non-proliferation regime has been challenged by two major cases: North Korea and Iran. By 2003 North Korea declared that it withdraws from the Treaty to obtain nuclear weapons.³¹² The case of Iran is considerably different than the case of North Korea, since Iran never decided to withdraw from the Treaty. Iran is still a party member to the Treaty, nevertheless due to its long history of concealment it is gathering the deepest international concerns regarding the scope and nature of its nuclear program. Iranian leadership has been claiming the peacefulness of their program. The global mind does not accept that the official statements of the states necessarily expose the genuine policy. For this reason, the proclamation of Tehran does not calm the global worries. The ambiguity over Iran’s compliance behaviour has been challenging the nuclear non-proliferation regime.

In this context, this paper is designed to explore the issues that concern the effectiveness of the nuclear non-proliferation regime dealing with the case of Iran. Since 2002 nuclear revelations, the Regime has been making efforts to crystallize the scope and nature of Iran’s nuclear program, though by today, no concrete outcomes are reached. Three main tools of the regime are utilized in this process: the IAEA Safeguards, multilateral negotiations and referral to the UNSC. This paper is designed to answer the question “why the procedures of the NPT Regime cannot be effective in settling the case of Iran?” I argue that the regime tools are designed to cope merely with operational setbacks; they can

³¹² IAEA, GOV/2003/4.

only be implemented to the extent the subject state signs and ratifies the relevant safeguarding protocols. The regime tools may remain ineffective in detecting the scope and nature of a nuclear program if the member state does not agree to implement certain updated legal documents. The political malignity of the problem might probably decrease the efficiency of regime tools.³¹³

The Reaction Of The Regime To Iranian Nuclear Revelations

The Nuclear Non-Proliferation Regime devised its institutional tools in order to detect if Iran non-complies with its commitments set by the NPT. Despite the strong symptoms of non-compliance, the IAEA inspectors could verify the peaceful nature of the declared materials and activities; but could not provide credible assurance about the absence of undeclared nuclear material and activities in Iran. Thus, in order to bring transparency for expounding the character of Iran's nuclear program the regime devised the processes set by the IAEA besides devising the international negotiations and referring the case to the UNSC. In the first phase, the Agency processes were immediately devised and Iran was asked to provide certain documentary and receive inspections to its nuclear facilities. Besides, the EU-3 held intensive negotiations with Tehran to increase Iran's cooperation with the Agency. Later the EU-3 group expanded into P5+1 Group. As the negotiations remained fruitless, the Agency opted for referring the case of Iran to the UNSC. This is how the three main institutional tools of the nuclear non-proliferation regime are set to elucidate the opaque nuclear development of the Islamic Republic.

The Role of the IAEA Safeguards

The efficiency of the IAEA safeguards is directly related to the efficiency of the Regime, since institutional effectiveness ensures the success of a regime. For this reason it is necessary to analyze the "factors that control international institutions."³¹⁴ The comprehensive safeguards are designed to control the

³¹³ The expression *malign* is initially used in the literature first by Wettestad and Andresen (1991) and then mentioned in the joint work of Hasenclever, Mayer, Rittberger (1997). The malign problems are inclined to necessitate "more complex arrangements of cooperation" more thorough implementation of "procedures for monitoring and enforcing compliance." The political malignancy of a problem is, in this paper, considered as a complex function of compliance as the design of state party behavior, their participation and implementation of primary and complementary legal measures, promptness to cooperate with regime monitoring/ inspections. and preferences that it generates.

³¹⁴ Young and Demko, *Improving the Effectiveness of International Environmental Governance Systems*:1.

correctness of the quality, quantity and usage of the ‘declared’ nuclear material. Nevertheless, comprehensive safeguards do not address to the undeclared materials. In this sense Additional Protocol fills this gap by donating the Agency with additional power to verify the absence of undeclared fissionable materials and activities. It is important to note that non-compliance is defined in the IAEA Statute as failure to comply with any condition of the safeguards.³¹⁵ Though, Carlson reminds us that, not every safeguards failure is a case of noncompliance. The inspectors shall strictly distinguish between serious breaches and other failures.³¹⁶

Ever since the covert nuclear program of Iran was revealed in 2002, the International Atomic Energy Agency has been making efforts to control and verify the scope and nature of the ongoing programs to assess Iran’s grade of compliance with the terms of the NPT. According to the Article XII of the Agency Statute, the inspectors of the Agency are entrusted with the duty to “determine whether there is compliance with (...) conditions prescribed in the agreement between the Agency and the State or States concerned.”³¹⁷ In case of non-compliance or “if there are strong indications that diversion has taken place”³¹⁸, the inspectors are supposed to call upon the subject state(s) to compensate and report the non-compliance to UNSC and UNGA. If the non-complying state fails to take corrective measures, the Agency is supposed to ask for the return of suspected materials.³¹⁹

After the Iranian authorities revealed in 2009 that another nuclear fuel enrichment plant was built in Fordow/Qom, it became evident that the existing safeguarding measures are not able to disclose hidden nuclear development programs. During the process since 2002, the IAEA has been also tasked to

³¹⁵ Statute of the IAEA Article XII.C “inspectors shall also have the responsibility of obtaining and verifying the accounting referred to in sub paragraph A-6 of this article and of determining whether there is compliance with the undertaking referred to in sub paragraph F-4 of article XI, with the measures referred to in sub- paragraph A-2 of this article, and with all other conditions of the project prescribed in the agreement between the Agency and the State or States concerned.”

³¹⁶ Carlson, *Defining Noncompliance*.

³¹⁷ The Statute of IAEA, Article XII (A3).

³¹⁸ Shaker, *The Evolving International Regime of Nuclear Non-Proliferation*, 79.

³¹⁹ According to the Article XII (C) of the Statute of IAEA, in case of non-compliance the inspectors shall “report any non-compliance to the Board of Governors, The Board shall call upon the recipient State or States to remedy forthwith any non-compliance which it finds to have occurred. The Board shall report the non-compliance to all members and to the Security Council and General Assembly of the United Nations. In the event of failure of the recipient State or States to take fully corrective action within a reasonable time, the Board may take one or both of the following measures: direct curtailment or suspension of assistance being provided by the Agency or by a member, and call for the return of materials and equipment made available to the recipient member or group of members. The Agency may also, in accordance with Article XIX, suspend any non-complying member from the exercise of the privileges and rights of membership.”

control Iran's compliance with the agreed terms of multilateral negotiations, IAEA Resolutions as well as the terms imposed by the UN Security Council Resolutions.

Following the revelations of the enrichment plant in Natanz and the heavy water plant in Arak, the Iranian authorities had to declare their existence officially to the Agency, which they did in 2003.³²⁰ The Agency called Iran to take corrective measures and provide the missing information and documents. Although the Agency was not able to detect whether any further concealed nuclear developments exist in Iran; it has managed to apply the relevant procedural measures to determine the dimensions of the non-compliance. On one hand the Agency Director repeatedly confirmed non-diversion of the declared nuclear material and activities in Iran. On the other hand the Agency pronounced that they are not able to verify absence of undeclared materials and activities.³²¹ From 2005 on the deadlock climbed with multiple referral of Iran to the UNSC resulting occasionally with sanctioning measures.

The very first legal loophole of the Safeguarding system, that Tehran took advantage of was the amendment of the Code 3.1, in which Iran was entitled to notify the Agency about a nuclear facility latest 180 days before the planned arrival of nuclear materials into the facility.³²² Although in this regard Tehran need not notify the Agency about the construction of the facility at Natanz; a controversy lies in Iran's disagreement with the modification of the Code regulating the notification time of a member state. As the Agency attempted to modify the relevant provisions in 1992³²³; Iranian authorities did not support the amendment and the refusive reaction of Iran did not attract the attentions, since the construction of Natanz facility was still concealed; which was the main motivation of the refusal.³²⁴ Tehran agreed to adopt the amendments in 2003 as a confidence building measure. After three years of inspections and verification efforts, Iran was referred by the Agency to the UN Security Council in 2006.³²⁵ As a response to the referral, in March 2007, Iran informed the Agency that it had "suspended" the terms of the modified agreement and declared to follow the provisions of the agreement that it had ratified in 1976.³²⁶ With this move, Iran created a controversy in the implementation of Agency procedures

³²⁰ IAEA, GOV/2003/40, Paragraph 5.

³²¹ GOV/2005/77

³²² Relying on the Comprehensive Safeguards Agreement (INFCIRC/214), Iranian authorities indicated that the phrase 'concealment' is "incorrect and misleading." They claimed with a letter to the Secretariat of the Agency that "when some of the activities and design and construction of facilities started, the Additional Protocol did not even exist." See INFCIRC/660.

³²³ GOV/2554/Att.2/Rev.2.

³²⁴ IAEA; GOV/2003/40, Article 15.

³²⁵ SC Resolution 1696

³²⁶ GOV/2007/22, Section E.2 Design Information, Paragraph 12.

and opened a technical loophole, with which Tehran made it possible to continue building the facility in Fordow/Qom in uninterrupted concealment. **Because the implementation procedure of the disputed Code 3.1 is an uncertain process, the generated legal loophole has been giving Iran enough space to discuss its notification of the construction of the fuel enrichment plant (in Qom).** The Agency has been remaining inadequate to culminate the dispute via its procedures. In order to clarify the debate, diplomatic negotiations have been taking place, which have been remaining fruitless in the verification of Iran's compliance or non-compliance.

Iran's implementation and ratification of the **Additional Protocol** has been causing another major shortcoming of the Agency in controlling and verifying the nature and scope of Tehran's nuclear program. Tehran agreed to sign the Additional Protocol for a full cooperation with the Agency³²⁷; and concluded the Agreement in December 2003.³²⁸ Moreover, the Iranian authorities promised to implement the Model Protocol 'voluntarily' for confidence building until the Protocol is ratified.³²⁹ Consequent to the promised transparency, Iran let the Agency officials to visit certain critical sites like Lavisan-Shian (in 2004) and even a military site in Parchin (in 2005). During this process, the Agency expressed contentment of the information delivered by Iran. By November 24, Iran agreed to suspend uranium enrichment and reprocessing program voluntarily.³³⁰ Because the 'voluntary' acts are not legally binding commitments, Iran's efforts were found substandard by especially Israel and the United States. In February 2006 Iran announced to abandon its pledge to implement the provisions of the Additional Protocol voluntarily and stated that its nuclear program is only subject to the comprehensive safeguards agreement. A critical feature of the AP that distinguishes itself from the CSA is that the CSA entitles the Agency controlling if the **declared** materials are diverted or not; where the AP enables the Agency to detect the existence of **undeclared** materials. Tehran sees the Additional Protocol as a tool of exerting pressure on Iran. The Islamic Republic takes advantage of the optionality of the AP and does not let the Agreement entering into force. It is one of the most prominent weaknesses of the IAEA that the AP. The absence of mandating to implement the AP measures has limited Agency's capability to verify the scope and nature of Iran's nuclear program and to eliminate the regional and global concerns in this regard.

³²⁷ ~~IAEA GOV/2003/75, Paragraph 4.~~

³²⁸ IAEA GOV/2004/11, Paragraph 1 and 5.

³²⁹ IAEA GOV/2003/75, Paragraph 13; 18 and 54; IAEA GOV/2005/67 Paragraph 35.

³³⁰ "Iran Agrees to Suspend Uranium Enrichment", CNN, November 15, 2004; http://articles.cnn.com/2004-11-14/world/iran.nuclear_1_enrichment-chief-nuclear-negotiator-iaea-board?_s=PM:WORLD (Accessed on: September 19, 2013)

The Role of Multilateral Negotiations in Settling the Iranian Impasse

The Article VI of the Treaty on Nuclear Non-Proliferation recommends “pursuing negotiations in good faith on effective measures relating to cessation of the nuclear arms race at an early date and to nuclear disarmament, and on a treaty on general and complete disarmament under strict and effective international control.”³³¹ The Article does not indicate who shall represent the NPT regime in negotiations, though “all state parties” are called to pursue ‘good faith negotiations’ in order to fulfill the goals of the NPT and to prevent deviations from the regime.³³² The process of the negotiation is not specified as well.³³³ Nonetheless, in the Final Document of the 2000 NPT Review Conference³³⁴, the Article 15 of the section on Article VI specifies 13 practical steps for the systematic and progressive efforts to implement the Article VI.³³⁵

In order to realize its disarmament goal, the Treaty underscores the importance of “easing of international tension and the strengthening of trust between States.”³³⁶ In compliance analysis, the literature on international law envisages participation in good faith negotiation as an act towards compliance and if there is not good faith effort to hold negotiations, this is an act of non-compliance.³³⁷ In order to persuade Iran to provide the required transparency to the Agency, by which the extensive inspections could be held to culminate the international concerns regarding a possible clandestine military agenda, the EU-3 took the lead in negotiating with Tehran, which was followed by P5+1 negotiations.

The interests and sources of P5+1 members determine the patterns of the nuclear talks. Their individual relations with Iran combined with other factors like individual policy principles, claim of global supremacy, domestic reputation, mutual economic ties, *et cetera*, combined with their individual perceptions of urgency to clarify Iran’s nuclear power will be examined and

³³¹ NPT, Article VI.

³³² Ford, *Debating Disarmament*, 407.

³³³ According to an advisory opinion of the International Court of Justice (ICJ) on July 8, 1996 in reading of the Article VI there “exists an obligation to pursue in good faith and bring to a conclusion negotiations leading to nuclear disarmament in all its aspects under strict and effective international control.” According to Ford, the Article VI imposes also “an obligation to achieve a precise result,” See Ford, *Debating Disarmament*, 402.

³³⁴ See 2000 Review Conference, Final Document, „Article VI and Eighth to Twelfth Preambular Paragraphs“. Vol. 1, New York, 2000. p.14. Available at: <<http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/pdf/finaldocs/2000%20-%20NY%20-%20NPT%20Review%20Conference%20-%20Final%20Document%20Parts%20I%20and%20II.pdf>> (Accessed on: 21.3.2012)

³³⁵ The 13 steps are not legally binding measures. They are defined to ease the tensions in international platform and to facilitate the negotiation way, which is meant to end up with disarmament. See Ford *Debating Disarmament*, 412.

³³⁶ The preamble of the Treaty on Nuclear Non-Proliferation.

³³⁷ Ford, *Debating Disarmament*, 411.

compared to ideal multilateral bargainer models for a comprehensive analysis of Iran – P5+1 nuclear negotiations. It is aimed to assess if an encouraging integrative negotiation atmosphere is built, if not what factors ruin the contractual environment.³³⁸

The United States

After the nuclear revelations of 2002, Washington did not hesitate to react harshly, since it had no significant profitable relations with Tehran like the European countries do. Moreover, the US perception of Iran as an antagonist fired the American reactions. The leaders of the US aggressively questioned the reliability of Iran's peaceful usage claims. They accused the present regime of Iran which hinders the necessary transparency. Washington gave priority to the suspension of all uranium enrichment and related activities. This request became the center of the frictions between Iran and the US, because the NPT guarantees the right to use nuclear energy for peaceful utilization. Though, the US authorities persuaded the members UN Security Council to include their request in all their resolutions.³³⁹

The U.S. intelligence review of 2005 was mentioned in media broadly with its remarks on Iran.³⁴⁰ This report is evaluating the nuclear targets and future of the Islamic Republic. The Washington Post assessed that the US is estimating Iran to obtain nuclear weapons in 'five years' since 1995; which never took place.³⁴¹ According to this intelligence appraisal, the Bush administration estimates with high confidence that Tehran is determined to develop covertly a nuclear arsenal in spite of its all international obligations. With a moderate confidence they projected that Iran is likely to acquire nuclear weapons which is not very possible to maintain before early- to mid- next decade. Iran is likely to produce sufficient nuclear fuel for a weapon by the end of the decade if it works with a higher pace than now.³⁴² Via this intelligence report, the US felt free to urge the other nations to stop Iran as soon as possible and to courage them to take the most immediate and hard hitting measures. However, conversely to the rhetoric of the US administration, the National Intelligence Estimate of November 2007 that leaked to press was asserting majorly that Iran had a nuclear weapons program till 2003 and since then this program is suspended and Iran dropped its military ambitions in this field.³⁴³ It

³³⁸ Hasenclever, Mayer, Rittberger *Theories of International Regimes*, 74-77.

³³⁹ UNSC Resolution 1696 (2006), 1737 (2006), 1747 (2007), 1803 (2008) and 1929 (2010).

³⁴⁰ "Iran Is Judged 10 Years From Nuclear Bomb", The Washington Post, August 2, 2005; available at: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/08/01/AR2005080101453_pf.html>

³⁴¹ Schmitt, *A New Estimate on Iran's Nuke*. Available at: <<http://www.newamericancentury.org/iran-20050802.htm>> (Accessed on 15.09.2011).

³⁴² Iran: Nuclear Intentions and Capabilities, National Intelligence Estimate, National Intelligence Council, November 2007.

³⁴³ *Ibid.*

is expressed with confidence that Iran does not have a nuclear weapon. The other findings of the intelligence report maintain that Iran did not import fissile material sufficient for nuclear weapon manufacture. Iran's nuclear progress in 2007 is also mentioned in the review and in it is denoted that there are still technical problems. Iran would not be capable of producing HEU before 2009, but between 2010 and 2015. The production and reprocessing plutonium for nuclear weapons require a technique that Iran cannot reach before 2015. It is not known if Iran will resume its nuclear weapons program; and if it decides to do so, it has the relevant infrastructure to develop it. For military nuclear development, probably covert facilities will be preferred for HEU production; rather than the declared facilities. While the NIE say Iran dropped its military ambitions on the nuclear field; US President Bush warned against World War III and the Vice-President reminded that all the options are still on table and Iran's insist on enrichment and reprocessing may lead to serious consequences.

The terror attacks to twin towers of New York triggered dramatic alterations of the global political atmosphere. The magnitude of terror, which can leak through any possible security loophole, became the main substance of the international agenda. For discontinuing this trend, the United States embraced the motto 'the best defense is a good offense' and declared War on Terror. In this context, Iran is marked as one of the major sponsors of terrorism. Iran has been mentioned in terrorist states list of the US State Department almost every year.³⁴⁴ This situation alarms the United States not as a global hegemon, but as a country damaged cruelly by the terror attacks to the WTO. For this reason and due to preemptive strategy of the US, it is important to stop Iran as soon as possible. Among the other members of the P5+1, America feels most threatened by the Iran's nuclear policy of concealment.

The U.S. leaders do not feel compelled to remain flexible vis-à-vis Iran. The fricative background of the US – Iran relations united with the defense of the nuclear non-proliferation regime creates a rigid US in order to bring Iran in line with the terms of the NPT and the safeguards of the IAEA. However, the demand of the US asking Iran to suspend uranium enrichment and related activities, which contradicts the terms of the NPT strengthens the hand of Iranian negotiators.³⁴⁵ Because this pressure of the US does not comply with the international law, Iran does not consider it necessary to conform to this appeal. The focus of Iran moves from regime compliance discussion and bargaining to its conflict with America. Complying with the regime becomes a matter of submission to America. Although the firm stance of America together with its

³⁴⁴ See U.S. Department of State. State Sponsors of Terrorism. Available at: <<http://www.state.gov/j/ct/list/c14151.htm>> (Accessed on 15.09.2013). The list is composed of four states by the year 2013. Those states are Cuba, Iran, Sudan and Syria. It is indicated that Iran was designated as a state sponsor of terrorism on January 19, 1984.

³⁴⁵ Article IV of the Treaty on Nuclear Non-Proliferation recognizes the "inalienable right" of state parties to peaceful nuclear energy.

unilateral measures, like embargoes, serves the defense of the regime; the questionable demands distort the concentration on the international law, legality, equality and peace measures. It awakens the Iranian arguments about the double nature of the NPT, inequality of the nuclear non-proliferation values and the legality of the expectations of the P5+1.

China

The policy of ambiguity has been dividing Iran's negotiation counterparts. Among the members of the P5+1, China is one of them, who does not feel seriously threatened by the vague nuclear ambitions of Tehran. For China, Iran is an important trade partner, with whom they meet on ideological grounds, as well.³⁴⁶ China has been resisting tough sanctions for Iran and opposes the discussions regarding the military option. Beijing has always supported that the nuclear impasse shall be solved only through diplomatic channels. It never hesitated to use its veto card during the talks regarding the sanctions to be applied on Iran and prevented hard-hitting measures against Tehran. China's attitude should not be interpreted as it does not agree with the goal of P5+1. The Chinese government also approves that the intentions of Iran have to be clarified as well as the scope and nature of its nuclear program. China is, however, sensitive that the resolution should be done with less pressure and stress. Yet, this approach is leaving Iran enough space to gain time during the negotiations and also makes Iran sure that it will not face serious consequences.

Ideologically, the anti-West and anti-American stance of Iran somehow intersects with the Chinese anti-Americanism, which has its roots in Chinese – US dispute over Taiwan. China is also against the sanctions and embargoes of the Western governments, since it was already hit by them after the military suppression on June 4th 1989, during Tiananmen Square protests. Iran's history of imperial manipulation, especially the US led Operation Ajax of 1953; dislodging the Prime Minister Mohammad Mossaddegh till the Islamic Revolution awakened an anti-Western and anti-American sentiment within Iran. For those reasons, both China and Iran has the feeling of being victimized by Western nations. The People's Republic and the Islamic Republic share one other common denominator, which is their authoritarian political regime. Both countries are proud nations and deep-rooted cultures of Asia. They share the

³⁴⁶ The relationship between Iran and China is beached by a shared worldviews that approaches the west, especially the US, which is followed by the EU , with caution and suspicion. Both countries are not nesting democracy in their administration fashion. Iranian officials appreciate the rapid economic growth of China as an alternative strong economy to the West. With the same coin, it is known that Beijing recognizes the importance of Tehran in the Middle East region. The cultural ties among the two countries are highly strong as well as their trade connections. See Downs and Maloney, *Getting China to Sanction Iran*.

similar senses of cultural importance, in the region and globally, too. Furthermore the US military existence in the region has been increasing the tensions of Beijing and Tehran. Their claim of being regional power is being overturned by the presence of the United States in Afghanistan and Iraq. They both oppose 'American hegemony' for ideological and strategic reasons in their region.

The growing Chinese – Iran cooperation can also be observed in military sphere. The military modernization of the Islamic Republic is supported by China.³⁴⁷ Peoples Republic of China (PRC) has been providing critical military hardware to Iran since Iran's war with Iraq in 1980s. Since then, China and Iran are contacting for exchange of military equipment, technology and know-how. From time to time it is asserted that China has been supporting Iran's nuclear program for a military opening. According to some media sources, North Korea and Iran have been exchanging ballistic missile technology and this exchange is mediated by China.³⁴⁸ Although the help of China for Iran's ballistic missile technology remains to be an allegation, Chinese support for Iran's civilian nuclear program is a known fact. Iran received help from Chinese technicians and engineers in establishing the Esfahan Nuclear Research Center. China also provided Iran know-how about nuclear technology, uranium exploration and mining, and machinery.³⁴⁹

For China, the nuclear program of Iran does not constitute an alarming threat. Those two countries are mutually important economic partners for each other, and both sides are still willing to preserve it. China, as a growing economy, has a growing energy need for its industry. According to the statistics of 2010, China is the second largest oil importer in the world after the United States and before Japan. Besides, Iran is the chief third oil supplier for China after Saudi Arabia and Angola. Additionally, Iran is China's prominent liquefied petroleum gas provider.³⁵⁰ The economic partnership of Iran and China is not limited to the trade of oil. China is also one of the main trade partners of Iran. China is the second largest export and third largest import partner of Iran. The trade volume between Tehran and Beijing has been growing rapidly since early 2000s. Iran has been doing voluminous investments in Iranian industry from metal to construction.

Due to the strong economic ties among these two states and especially the oil hunger of China, scholars argue that China would not support hard-hitting economic sanctions and embargoes for Iran. Such measures would not only

³⁴⁷ See van Vranken Hickey *New Directions in China's Arms for Export Policy* ; Simpson Jr. 2010.

³⁴⁸ "North Korea, Iran Trade Missile Technology: U.N.", Reuters, May 14, 2011; available at: <<http://www.reuters.com/article/2011/05/14/us-korea-north-iran-un-idUSTRE74D18Z20110514>>. (Accessed on January 2, 2012.)

³⁴⁹ Harold and Nader, *Russian and Chinese Support for Tehran*, 8.

³⁵⁰ Morris, *From Silk to Sanctions and Back Again*, 3.

target Iran but Beijing would also be hurt by them as well, “because China and other nations are too reliant on Iran's oil.”³⁵¹ Thus, it does not seem that the P5+1 group would reach a pure consensus about applying tough economic sanctions on Iran.³⁵² Even though China is against a nuclear armed Iran, it does not see Tehran as an alarming threat to be addressed immediately. China's priorities for Iran are to ensure the flow of oil and gas and to expand its mutual trade for a financial boom.

Russia

Likewise China, Russia also seems to be reluctant in applying hard hitting sanctions against the Islamic Republic. For this reason, Moscow is another – relatively– safe coast for Iran after Beijing. Since the establishment of the Islamic Republic, Iran's relations with Russia have never followed a line like the relations with the West. The leaders of Kremlin Yeltsin, Putin, and Medvedev have sought not to lose the engagement with Iran due to intersecting interests. Before analyzing the actual Iran policy of Russia, it is necessary to understand the historical setting.

The nuclear cooperation amongst Russia and Iran (and China) was started by the initiatives of Iranian President Akbar Hashemi Rafsanjani. After the termination of the nuclear cooperation with major European countries, Germany and France by the Islamic Revolution, President Rafsanjani started a dialogue with Iran. As a result of his attempts, in 1989, Russia and Iran signed a pact on scientific, technical cooperation and arms deal. The agreement also involved exchange of nuclear materials and equipment for peaceful utilization. However, due to the opposition of the US the operation of the agreement was postponed.³⁵³ The unfinished nuclear power station at Bushehr, which was mainly crafted by German Siemens, was revived in 1992 by an agreement with Russia, to resume the construction. Though, by the late 1990s, due to international pressures Russia had to put off its work in Iran.³⁵⁴ According to Zarif, because Iran was isolated from the rest of the world in terms of the completion of its nuclear energy initiatives, by the pressure of the US government, Tehran was obliged to keep its work confidential.³⁵⁵

Russia tends to assume an anti-American attitude and to collocate with Iran for certain reasons. Russia and Iran share a maritime border in the Caspian

³⁵¹ Hargreaves, *Chinese Oil Demand Fueling Iranian Defiance*.

³⁵² *Ibid.*

³⁵³ “معاهده ي منع سرگشتر سحهاي سنده اي (NPT)”, (Younes Khodaparast), نوزس خدایپرست (Nuclear Non-Proliferation Treaty) <<http://www.pajoohe.com/fa/index.php?Page=definition&UID=33988>> (Accessed on January 11, 2012.)

³⁵⁴ Zarif, *Tackling the Iran-U.S. Crisis*, 81.

³⁵⁵ *Ibid.*

Sea. Besides they also share the same intention to keep the American influence out of the region; Middle East and Central Asia. Accordingly, Iran is a crucial geopolitical ally of Russia. The Iranian mistrust of America finds a reflection in the Russian foreign policy, as well. Rooted back to the great power revival of Cold War, Russian politics are inclined to stay distanced from the American influence. For this reason Iran is seen in Moscow as a natural supporter and a regional partner.

Iran's importance to Russia stems from economic reasons, too. Russia has a vast military market in the Middle East, from Syria, Libya to Iraq and Iran. Especially Russian military-related technologies are demand in the region.³⁵⁶ In addition to military technology sales, Tehran and Moscow have close commercial ties. According to the statistics of 2010, Russia is the tenth largest import partner of Iran with \$868,4 million, which constitutes the 1,7% of Iran's entire imports.³⁵⁷ The economic ties among Kremlin and Tehran can either further develop via the Shanghai Cooperation Organization (SCO), where Iran has an observatory status and willing to join as a full member SCO since its official application in 2008. Russia has been cooperating with Iran in communication and other non-oil spheres, too.³⁵⁸ In addition to their trade, Iran and Russia have been cooperating in energy field to increase their sector and profits. Russia and Iran are the first two lands that own the largest world natural gas reserves and they are two of the top five world oil producers.

Because Russia and China share similar interests due to their natural sources, regional security is a vital security for both of them. Their mutual interests have been growing via new energy cooperation and pipeline projects.³⁵⁹ One other energy cooperation between them dates back to 2005, when Russia signed an agreement to supply nuclear fuel for Iran's Bushehr reactor.³⁶⁰ As a result of this cooperation, Iran managed to start its first high-tech energy generation plan in Bushehr.³⁶¹

³⁵⁶ Beehner, *Russia's Nuclear Deal with Iran*.

³⁵⁷ European Commission, Russia: EU Bilateral Trade and Trade with the World. Available at: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf> (Accessed on January 17, 2012.)

³⁵⁸ "Tehran, Moscow Talk Trade", Tehran Times, February 4, 2010. Available at: <http://old.tehrantimes.com/index_View.asp?code=213679> (Accessed on January 17, 2012.)

³⁵⁹ "Qalebani: Iran-Russia energy cooperation growing", IRNA, June 27, 2012. Available at <<http://www.irna.ir/News/Economic/Qalebani,-Iran-Russia-energy-cooperation-growing/80203851>> (Accessed on June 28,2012.)

³⁶⁰ "Russia-Iran Nuclear Deal Signed" BBC, February 27, 2005. Available at <http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4301889.stm> (Accessed on January 22, 2012.)

³⁶¹ „Russia congratulates Iran on completion of Bushehr power plant“, IRNA, May 4, 2012. Available at: <<http://www.irna.ir/News/Politic/Russia-congratulates-Iran-on-completion-of-Bushehr-power-plant/80113197>> (Accessed on June 28,2012.)

Russia shares the worries of the other P5+1 members. Kremlin is against a nuclear-armed Iran, which would change the balance in the region and in the world. Though, the nuclear program of Iran is not perceived as an immediate threat against Russia. The ongoing nuclear program is offering Russia a profitable market. For this reason, Russia does not walk on the same way with the US, it does support sanctions that would damage their economic partnership, as well as their strategic collaboration. As a result, Russia has been staying reluctant in applying tough sanctions on Iran and has been ignoring the pressures of the EU and the US.

EU-3

The negotiations with Iran were initiated by the initiatives of the EU-3 in 2003. After the revelations, the United States and Iran were still frozen by the aftermath of the Revolution. Moreover, the preemptive approach of the U.S. and its military existence in the region was alarming the Mullahs. However, the European powers were already ready and experienced in negotiating with Iran.³⁶² Iran's negotiations with the EU3 are analyzed by the scholars in two main phases. The first phase starts with the EU-Iran Agreement in October 2003.³⁶³ This phase comes to an end in 2005, when the process ended in deadlock. The Second phase begins in the spring of 2006, escalates by the involvement of the UN Security Council. The very first phase was triggered by the visit of the Ministers of Germany, France and England to Tehran.³⁶⁴ This joint initiative of the EU3 is seen as a reflection of the common policy of the European Union rather than an individual project for their own interests.

For making the further negotiations possible, Iran was agreed to sign the Additional Protocol.³⁶⁵ Soon, by the Paris Agreement in 2004, the EU3 declared that they recognize the rights of the Islamic Republic in accordance with NPT without discrimination and Iran reaffirmed that "it does and will not seek to acquire nuclear weapons. It commits itself to full cooperation and transparency with the IAEA. Iran will continue to implement the Additional Protocol voluntarily pending ratification."³⁶⁶ The Paris Agreement was quite vital to display mutual concordance. However the US expounded that Iran still fails to

³⁶² Quille and Keane, *The EU and Iran*.

³⁶³ „Iran-EU Agreement on Nuclear Programme“, IAEA, November 14, 2004. Available at: <http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaecairan/eu_iran14112004.shtml> (Accessed on March 11, 2008.)

³⁶⁴ Respectively Joschka Fischer, Dominique de Villepin and Jack Straw.

³⁶⁵ „Iran Signs Additional Protocol on Nuclear Safeguards“ IAEA, December 18, 2003. Available at <<http://www.iaea.org/newscenter/news/2003/iranap20031218.html>> (Accessed on March 11, 2008.)

³⁶⁶ “Iran-EU Agreement on Nuclear Programme“, IAEA, November 14, 2004. Available at: <http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaecairan/eu_iran14112004.shtml> (Accessed on March 11, 2008.)

declare certain components of its program. This was a sign that EU did not manage to show enough sticks to deter Iran and Iran was not content with the carrots obtained from the EU.³⁶⁷

For EU3 collectively, it was important to keep the negotiation table functioning. The prestige of the United Nations was already run over by the U.S. by its invasion of Iraq. The claims about possession of nuclear weapons, which started the invasion, were not confirmed. The leaders of the major EU countries were not willing to let another Iraq incident, this time in Persian soil. In order not to let the bargaining process cease, the European partners avoided harsh measures. They were neither willing to remind Iran of any 'military option on the desk' nor willing Iran to withdraw from the NPT. For Europeans, it is important that Iran does not walk on the path of nuclear proliferation, it cooperates with the Agency, provides the missing documents about its past efforts and provide the necessary transparency in its prospective efforts for the inspections of the Agency to assure the peaceful nature of its program. Besides the political correctness, protection of international standards and devotion to courteous diplomacy, Europeans were relatively less coercive than the US and more hesitant to take hard-hitting measures for their individual interests, as well. According to some scholars like Ahlström, they started the negotiations not for collective motivations, but only for their own individual interests.³⁶⁸

The prominent economies of Europe, which were Iran's chief trading partners till the end of 1990s, lost some of their financial profits after the implementation of sanctions on Iran.³⁶⁹ The security and threat perception of European countries are not in an alarming level considering the nuclear program of Iran. Owing to their mutual economic ties; the major European countries tend to notice Iran as a trade partner rather than an antagonist. The representatives of the European Union in the nuclear negotiations agree that a nuclear armed Iran is a serious threat for regional and global peace and security. However, they are willing to clean the suspicions over Iran's nuclear program by the procedures foreseen by the IAEA. They do not want to leave the diplomatic path, international law or political correctness. They are pressurized by the United States to call Iran to stop its enrichment related activities, which is actually a right accorded by the Treaty of Non-Proliferation. The European economies do not want to lose their trade partner. They are also against any military option against Iran.

After all, whilst supporting any negotiated settlement, the Europeans are missing to promise adequate carrots or deterrent sticks. The nuclear program of

³⁶⁷ Sauer, *Coercive Diplomacy by the EU*, 11.

³⁶⁸ Ahlström, *The EU Strategy Against Proliferation of Weapons of Mass Destruction*.

³⁶⁹ The total share of four vast European countries (Germany, France, Great Britain, and Italy) dropped from 32% in 2002 to 19.3% in 2008. See Habibi, *The Impact of Sanctions on Iran-GCC Economic Relations*.

Iran is not seen as a critical security danger directed at Europe by Germany France and the UK. They are also not content with regime change calls of US and military preemption offered and discussed by Israel. The lessons learned by Europeans after the Iraq War makes them hesitant about any early suspicion regarding presence of nuclear weapons in Iran. They do not want to harm their profitable commercial relations with Iran. The individual interests of the EU3 associates prevent them to see the nuclear program's ambiguities in a vacuum, isolated from every other tie with Iran. Although the EU3 fellows have been bargaining with Iran in order to advocate the nuclear non-proliferation regime, they cannot make satisfactory incentives or deterring impediments for the resolution of nuclear impasse with Iran.

Cumulative Analysis of Iran's Nuclear Negotiations with P5+1

The coalition, representing the nuclear non-proliferation regime is supposed to act as a united body. Though, the terrain of the coalition is broken by certain fault-lines: the United States on one side; the European powers on another one; and the Russia-China league as a third one. The divergent approach of each club has sent conflicting signals to Iran due to their complex interdepending relations with Tehran. By the fragmented structure of Iran's bargaining counterpart provided the Iranian leadership a space, where they can maneuver freely, without being challenged to a serious extent. One fragment of the coalition has been threatening Iran with sticks, a group has been remaining on the path of diplomacy by presenting sticks and carrots; and a third group has been hinting collaboration with Iran. According to the ideal bargaining depiction, the negotiation is carried out between two camps. One is the Islamic Republic and the other one is the NPT Regime. Regardless of the number of the countries united to represent the NPT Regime during the negotiations, the NPT camp acts as a unified corpus. The unification takes places under the same denominator, which is the reinforcement of the norms and rules of the nuclear non-proliferation, elimination of distrustful and suspicious issues that may lead to unwanted outcomes. The doubtful situations are extra sensitive for the regime of non-proliferation, in which any deviation has a high probability to cause the uttermost damages to the earth and humans in regional and global scale. In order to stand up for the sensitivities of the regime, the negotiating union shall not be distracted from the norms, rules and principles of the regime. The counterpart of the NPT negotiating band is also expected to bargain in good faith to reduce the concerns and to come in terms with the Regime for preservation of global and regional peace and stability.

The complexity of the issue has been more restrained, instead of eased, during the multilateral negotiations. As a non-complier state, Iran was supposed to be strategically pushed to implement the global measures and to become more transparent. However, due to asymmetric interdependence among Iran and

individual members of the P5+1, other factors played role in shaping the curriculum of the negotiations instead of the values of the Regime. Even though the Regime requires the nuclear issues having the first place in agenda for an immediate solution; individual negotiators drove supplementary policy objectives forward, instead of elucidation of Iran's nuclear issues.

Counter Arguments of Iran

The insufficient dedication of the coalition members provided Iran with a room, where it could maneuver without restraint. Iran developed a tactful rhetoric regarding its nuclear program and an offensive rhetoric regarding the quality of the NPT regime. It claimed its rights vested by the NPT, justified its failures by utilizing the gaps of the safeguards and by the soft nature of the international law. Iran disapproved the discriminatory nature of the NPT regime.³⁷⁰ To support their claim on strengthening the NPT and full implementation, Iran called for a total ban on 'development, production, transfer, stockpiling, use or threat to use such weapons.'³⁷¹ The argument of Tehran, that the NPT regime implements discriminatory practices, found backing from the scholars, diplomats and experts. According to Wittner ³⁷² "the existence of this discriminatory nuclear world is clearly a source of vexation for many non-nuclear-weapon states – one that already bedevils the NPT regime and could undermine it even more in the future."³⁷³ The major critics, prominently the non-aligned countries to the NPT often criticize the double practice of the Treaty; that there is no ration behind allowing the named five countries to possess nuclear weapons and prohibiting to the rest of the signing members. The counter critics claim that every member non nuclear weapon state to the Treaty already know the basic premise and signed under the this discriminatory practice.³⁷⁴ Another critique maintains that the vertical proliferation is being actively ignored while focus is moved on the horizontal proliferation as well as nuclear disarmament of nuclear weapon states.³⁷⁵ By signing the NPT, the five nuclear powers agreed to disarm. The other signatories agreed not to acquire nuclear explosives and in return to receive full access to civilian nuclear technology.³⁷⁶ Iranian leaders do not only criticize the double standards of the Regime, but also its limitedness; which excludes countries like

³⁷⁰ "Iran slams anti-nuclear weapons treaty as discriminatory", Reuters, November 5, 2012. Available at: <<http://www.reuters.com/article/2012/11/05/us-nuclear-iran-treaty-idUSBRE8A41FN20121105>> (Accessed on: November 7, 2012)

³⁷¹ IAEA, INFCIRC/794, Article 4.

³⁷² An American historian, who served as the president of the Council on Peace Research in History (now known as 'the Peace History Society') and chaired the Peace History Commission of the International Peace Research Association.

³⁷³ Wittner *A Recipe for Disaster*. (Accessed on: November 7, 2012.)

³⁷⁴ Nayan *The Nuclear Non-Proliferation Treaty and India*, 38.

³⁷⁵ For a variety of similar critics see UN Press Release DC/2921.

³⁷⁶ "Nuclear Powers 'Threaten Peaceful Nations' – Iran," BBC, May 3, 2010. Available at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8657629.stm> (Accessed on May 4, 2010.)

Israel, India and Pakistan who possess nuclear weapons and not subject to international control bodies tied by the nuclear non-proliferation regime. According to Iranian leadership P5+1 is “trying to sanction a signatory of the NPT without hard evidence that it has the bomb, while ignoring other states like Israel, Pakistan and India.”³⁷⁷

Although this critics directed to the regime by Iran are in line with the basic premise of the Treaty, the aforementioned matters of fact do not withhold Iran from the responsibility of making its nuclear program transparent and proving the absence of undeclared nuclear development. The regime has its loopholes; and Iran has the right to criticize the regime. Still, the critics do not serve in upgrading the regime quality, but instead they are distracting the main focus of the negotiations with Iran solving the ambiguity crisis. The coalition negotiating on behalf of the Regime vis-à-vis Iran did not manage to act as a representative of the nuclear non-proliferation regime. The individual state parties of the coalition did not hold the main goal of the Regime as their farthest goal in the negotiations. Instead, they pursued individual interests in the first place. This fact caused large openings as fault lines among the three groups: the USA, the EU3 and Russia-China block. The discrepancy provided Iran with enough time and space to develop distracting rhetoric and arguments. The fruitlessness of the negotiations lingered on due to this reason for almost a decade.

The Role Of The UNSC

It is clear that, international regimes and, international and intergovernmental organizations are not able to legislate law; unless the member states adopt and ratify the relevant treaties. Instead, the aforementioned bodies can set some binding obligations and rules within their corpus. However, the UN Security Council is an authorized organization that can adopt decisions and those decisions are binding on UN member states.³⁷⁸ Besides, non-member states can also be subject to the UN decisions if it is “necessary for the maintenance of international peace and security.”³⁷⁹ With this coin, the UNSC is an authorized authority for compliance with relevant international regimes.³⁸⁰ This is also the case with the nuclear non-proliferation regime. In case of non-compliance with the NPT, because the international peace, stability and security are threatened in any case of noncompliance, the inspectors of the Agency are supposed to “report the non-compliance to all members and to the Security

³⁷⁷ “Iran Sanctions Talks Resume at UN,” BBC, April 14, 2010. Available at: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/8621317.stm>> (Accessed on April 16, 2010.)

³⁷⁸ UN Charter Article 25 and Article 48.1.

³⁷⁹ UN Charter, Article 2.6, and Article 24.1.

³⁸⁰ Szazs, *The Security Council Starts Legislating*, 901.

Council and General Assembly of the United Nations.”³⁸¹ The sanctioning power of the UN Security Council is exercised in various cases since the end of the Cold War. The Council adopted resolutions to impose mostly economic but also other sanctions on states that put international security and peace in jeopardy. Szazs puts emphasis of the language of the operative paragraphs of the UNSC Resolutions, where they “merely ‘call upon’³⁸² states or parties to a conflict, or even more weakly just ‘urge’³⁸³ them (...) other provisions ‘condemn’ certain practices.”³⁸⁴ Additionally I can add that the Council ‘requires’³⁸⁵ states to submit document and explanations; ‘demands’³⁸⁶ to suspend certain activities; The use of language in the UN Security Council resolutions gives us a hint about the compulsiveness; since the resolutions do not give commands and dictate “new binding rules of international law.”³⁸⁷

As for the referral of the case of Iran to the UN Security Council, we know that the Agency turned over the Iranian case several times to the UNSC, which resulted by adoption of seven resolutions; where some of those impose sanctions on Iran, on certain persons and companies.³⁸⁸ The decision making process before the adoption of the resolutions and the legitimacy of the resolutions are the two major matters in question. Because the resolutions were asking Iran to suspend its enrichment and reprocessing activities; and because the inspectors of the Agency officially verified the non-diversion of the declared materials and activities; these SC resolutions are perceived by the Iranian authorities as denial of Iran’s Article IV rights. In this sense, the objectiveness of the UN Security Council became a serious discussion topic. On one hand, the double nature of the sensitive nuclear enrichment has been concerning the international community. Because Iran opted for a policy of concealment for almost two decades, the international actors are approaching Iran with skepticism. In addition to its concealment history, Iran’s persistence not to ratify

³⁸¹ The Statute of IAEA, Article XII (C).

³⁸² SC Resolution 1929: Art.14; SC Resolution 1835: Art.4; SC Resolution 1747: Art. 2, 6, 7, 8; SC Resolution 1737: Art.8,10,17; SC Resolution 1696: Art.1,5,6.

³⁸³ SC Resolution 1929: Art.30.

³⁸⁴ Szazs, *The Security Council Starts Legislating*, 902.

³⁸⁵ SC Resolution 1929: Art.1.

³⁸⁶ SC Resolution 1696: Art.2.

³⁸⁷ Szazs, *The Security Council Starts Legislating*, 902.

³⁸⁸ Iranian authorities declared that the referral of their dossier to the UNSC be unjust, illegal and politically biased. According to Tehran’s communication (INFCIRC/853), the referral contradicts with the Article 24 of the UN Charter; as well as Article XII.C of the IAEA Statute. Moreover, because numerous reports of the Director General indicate that there is no evidence of deviation of declared materials, it is not relevant to transfer the case to the UNSC due to the UN Charter’s Article 41, which is about threatening peace and security. The Iranian officials claim full transparency and peacefulness of their nuclear program, and in this sense it is unlawful to refer Iran to the UNSC with the claim of threatening global stability.

and implement the Additional Protocol(s), with which the inspectors of the Agency would verify the absence of undeclared agenda and material alarms not only the regional powers, but also the international society. On behalf of stem or halt any possible covert destructive nuclear technologies in Iran, the SC Resolutions kept asking for the suspension of the enrichment and reprocessing activities. As all other party states to the NPT, Iran is also accorded the inalienable right to peaceful nuclear applications. Pursuant to this Article of the NPT, the Iranian authorities have time and again declared that Tehran does not recognize the SC Resolution, since they are “illegal and unjust” and contradicting with the Article IV of the NPT.³⁸⁹ Although the statement of the Iranian party appears to be legitimate; actually this approach is a misreading of the NPT. According to the Treaty each non-nuclear weapon state undertakes to accept safeguards for the exclusive purpose of verification of the fulfillment of its obligations (...) “with a view to preventing diversion of nuclear energy from peaceful uses to nuclear weapons or other nuclear devices.”³⁹⁰ In this context, the Article IV is not an unlimited right, unless the non-nuclear state takes all the relevant measures to let the Agency inspect the nature of the program and ensure its peacefulness. In this sense, the request of the SC to suspend uranium enrichment and reprocessing activities is completely legitimate. In years, it is proven that the Resolutions of the UNSC are fruitless in bringing Iran in terms with the norms of the international nuclear non-proliferation. Iran neither agreed with the Security Council appeal to halt its enrichment and reprocessing activities, nor subscribed to ratify and implement the Additional Protocol(s) and supplementary measures that would help the Agency to verify the absence of undeclared nuclear material and activities.

It is argued that, not every safeguards violation is a violation of the Article III of the NPT.³⁹¹ On the other hand, Graham reminds us that, the responsibility of a state is not only signing an agreement.³⁹² If the state signs an agreement and opts for not implementing it, this is an ‘unreasonable’ act as defined by the Article 32 of the Vienna Convention.³⁹³ With this coin, every breach of the safeguards shall be addressed genuinely by the international mechanisms. The discord among the permanent members of the UNSC is another reason for the ineffectiveness of the SC resolutions. In my opinion, the concern of the UNSC is appropriate, keeping in mind the policy of concealment of Tehran, its foreign policy patterns and state identity. Though, request to suspend its enrichment and reprocessing activities is redline to Iran. Tehran claims their Article IV right to peaceful nuclear program and already demonstrated that it is not willing to give up its program in which it had already

³⁸⁹ See INFCIRC/849, A.4.

³⁹⁰ NPT, Article III.

³⁹¹ Joyner, *Interpreting the Nuclear Non-proliferation Treaty*, 89.

³⁹² Graham, *Interpreting the Nuclear Non-Proliferation Treaty*, 139.

³⁹³ Article 32 of the Vienna Convention on the Law of Treaties, 1969.

invested years, money and know how. Implementation of coercion and sanctions can still be an effective method for dealing with a deviator state.³⁹⁴ However, adopting resolutions that do not bring in constructive outcomes damage the reputation and effectiveness of the UNSC. In order to improve the potential of the SC, can avoid implementing disputable and political measures. For the case of Iran, during the SC discussions about the resolutions, the Council remained divided between certain political camps, that are i) China and Russia; ii) France and the UK; and iii) the US. The gap among the US and the European countries is filled by certain negotiations among them; nonetheless Russia and China represent a pole, with whom common grounds cannot be set easily. The non-democratic character of China and Russia often paralyzes the functioning and effectiveness of the SC.³⁹⁵ The western perception of imminent danger stemming from the nuclear program of Iran finds reflection neither in Russia, nor in China; who have veto powers in the SC and who have resilient trade and security ties with Iran.³⁹⁶ The decision making process in the Security Council is a political process, unlike, for instance the International Court of Justice, where the decisions lay purely on international law.³⁹⁷ Although the national perceptions can vary about the threat against their security, the basic common ground must have been found within in Permanent members of the UNSC. The lack of concrete common grounds is a grand loophole of the Security Council. The aforementioned five permanent members of the UNSC are also parties to the NPT. In this sense, they are expected to gather under the same denominator of holding the NPT Regime up. In other words, they are supposed to take the necessary measures timely in case of a deviation from the regime. Due to the “security” nature of the regime, any failures can harm international peace and stability. The sensitiveness of the regime originates from the destructive outcomes of regime failures or malfunctions. By the case of Iran it became visible that there is no consensus “on what constitutes a threat to international peace and security; and [there is] no agreement on how to respond even to those threats on which it does agree.”³⁹⁸ This situation clearly challenges the primary responsibility of the UNSC “to maintain international peace and security.”³⁹⁹

³⁹⁴ We cannot say if the sanctions would bear a result in the resolution of the nuclear deadlock, because since the Islamic resolution, Iran has already faced numerous international sanctions, embargoes, economic pressures et cetera. Nevertheless, none of those initiatives resulted a serious change in Tehran’s international relations, international policies or stance. It can even be discussed, if those coercive measures led Iran seeking a backyard, creating its own circle without being dependent to the Western powers. See Takeyh and Maloney, *The Self-Limiting Success of Iran Sanctions*.

³⁹⁵ Welsh and Zaum *Legitimation and the Security Council*, 65-66.

³⁹⁶ See Phillips and Brookes, *Iran’s Friends Fend Off Action at the UN Security Council*; Benard and Leaf *Modern Threats and the United Nations Security Council*, 1397.

³⁹⁷ Erästö *Enforcing the Laws of Anarchical Society*.

³⁹⁸ Daalder and Kagan *America and the Use of Force*, 14.

³⁹⁹ UN Charter, Article 24, Paragraph 1.

This is because the SC is the only authorized international body to “determine the existence of any threat to the peace, breach of the peace, or act of aggression.”⁴⁰⁰ Especially for subjects like WMD related threats or international terrorism; subjective perceptions of the P5 members may hinder the Council taking indispensable measures timely against the threats. Likewise, it is also not appropriate to conclude SC resolutions according to individual approach of a dominant state; which leads deviations from the international law and order. For the case of Iran, the suspension request of the Council can be evaluated as an individual demand of the U.S. that contradicts to the Article IV of the NPT to a certain extent. To sum up, the resolutions adopted from 2006 hitherto have not achieved to create a change in the behavior of Iran. The reasons of the failure of the SC lay on the same spot, where the multilateral negotiations fail: the lack of consensus and coordination among the members, coming together with the diversity among the member states in the perception of threat let Tehran to maneuver freely in the space created as a result of the complex web of policy calculation and interdependence.

CONCLUSION

In a nutshell, the Regime has faced with a problem by the case of Iran, which represents high uncertainty. The institutional tools and procedures the Regime employed for coping with this case demonstrated certain malfunctioning besides deficiencies and loopholes. Although the regime procedures succeeded in verifying the character of the declared list of facilities, activities and materials; it has not managed to verify absence of undeclared conducts and materials. In addition to the political maneuvers of Iran taking advantage of the gaps in the laws, rules and implementations, the lack of collaboration among the powers representing the Regime in negotiations is also a factor decreasing the regime capacity of problem resolution. Regardless of the fact if the Islamic Republic has been running any covert nuclear activities; the case of Iran illustrated that, it is possible to conduct clandestine nuclear activities without withdrawing from the NPT. However, one of the utmost goals of the Regime is generating a certain level of transparency, control and flow of information in order to ensure that any of its non-nuclear weapon party states is making efforts to develop nuclear explosives. Given the aforementioned findings of this dissertation, the nuclear non-proliferation regime is not sufficiently effective to deal with a case of ambiguity. If the players of nuclear non-proliferation regime can find a way to increase the regime collaboration vis-à-vis regime reduce the factors and close the loopholes which let arousal opaqueness that is a kind of political malignity and regime betrayal; the NPT Regime may provide a better infrastructure for preventing nuclear catastrophes, be it in form of an accident or a military conflict.

⁴⁰⁰ UN Charter, Article 39.

BIBLIOGRAPHY

Ahlström, Christer. "The EU Strategy Against Proliferation of Weapons of Mass Destruction." in *Europe and Iran: Perspectives in Non-Proliferation*, edited by Shannon N. Kile. Sipri Research Report, No.21, Oxford: Oxford University Press, 2005.

Beehner, Lionel. *Russia's Nuclear Deal with Iran*. Council on Foreign Relations, February 28, 2006.

Available at: <<http://www.cfr.org/iran/russias-nuclear-deal-iran/p9985>>

Benard, Alexander and Paul J. Leaf. "Modern Threats and the United Nations Security Council: No Time for Complacency" (A Response to Professor Allen Weiner.) *Stanford Law Review*, Vol. 62, Issue 5, 2010. 1395-1443.

Carlson, John. *Defining Noncompliance: NPT Safeguards Agreements*. *Arms Control Today*, Vol.39, No.4, May 2009. Available at: <http://www.armscontrol.org/act/2009_5/Carlson>

Daalder, Ivo and Robert Kagan. "America and the Use of Force: Sources of Legitimacy." In *Bridging the Foreign Policy Divide* edited by Chollet, Lindberg and Shorr. *Bridging the Foreign Policy Divide*. 2008.

Downs, Erica S. and Suzanne Maloney. "Getting China to Sanction Iran." *Brookings*, March/April 2011. Available at: <<http://www.brookings.edu/research/articles/2011/02/03-china-iran-downs-maloney>>

Erästö, Tytti. *Enforcing the Laws of Anarchical Society: The Case of Iran in the United Nations Security Council*. Tampere: Tampere University Press, 2013.

European Commission, Russia: EU Bilateral Trade and Trade with the World. Available at: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf>

Ford, Christopher A. "Debating Disarmament: Interpreting Article VI of the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons." *Nonproliferation Review*. Vol. 14, No.3, November 2007. 401-428.

Graham Jr, Thomas. "Interpreting the Nuclear Non-Proliferation Treaty: Re-establishing Balance in the NPT." *The Nonproliferation Review*, Volume 19, Issue 1, 2012. 137-141.

Habibi, Nader. "The Impact of Sanctions on Iran-GCC Economic Relations." *Middle East Brief*, Brandeis University, Crown Center for Middle East Studies, No. 45, November 2010.

Hargreaves, Steve. "Chinese Oil Demand Fueling Iranian Defiance." *CNN Money*, September 30, 2009. Available at: <http://money.cnn.com/2009/09/30/news/international/Iran_oil/index.htm>

Harold, Scott and Alireza Nader. *China and Iran: Economic, Political and Military Relations*. Rand Center for Middle East Public Policy, Occasional

Paper, 2012. Available at: <http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional_papers/2012/RAND_OP351.pdf>

Hasenclever, Andreas, Peter Mayer and Volker Rittberger. *Theories of International Regimes*. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.

IAEA. Strengthening Agency Safeguards: The Provision and Use of Design Information, GOV/2554/Att.2/Rev. 2, April 1, 1992.

IAEA. Report by the Director General on the implementation of the resolution adopted by the Board on 6 January 2003 and of the agreement between the IAEA and the Democratic People's Republic of Korea for the application of safeguards in connection with the treaty on the non-proliferation of nuclear weapons. GOV/2003/4, January 22, 2003. Available at: <<http://iaea.org/Publications/Documents/Board/2003/gov2003-4.pdf>>

IAEA. Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran: Report by the Director General. GOV/2003/40, June 6, 2003. Available at:

<<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2003/gov2003-40.pdf>>

IAEA. Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran. Report by the Director General, GOV/2003/75, November 10, 2003. Available at:

<www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2003/gov2003-75.pdf>

IAEA. Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran. Report by the Director General, GOV/2004/11, February 24, 2004. Available at:

<www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2004/gov2004-11.pdf>

IAEA. Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran Report by the Director General, GOV/2005/67, September 2, 2005. Available at:

<<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2005/gov2005-67.pdf>>

IAEA. Implementation of the NPT Safeguards Agreement in the Islamic Republic of Iran. Resolution Adopted by the Board, GOV/2005/77, September 24, 2005. Available at:

<<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2005/gov2005-77.pdf>>

IAEA. Communication dated 28 September 2005 from the Permanent Mission of the Islamic Republic of Iran to the Agency. INFCIRC/660, October 19, 2005. Available at:

<<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infircs/2005/infirc660.pdf>>

IAEA. Implementation of the NPT Safeguards Agreement and Relevant Provisions of Security Council Resolutions in the Islamic Republic of Iran, Report by the Director General, GOV/2007/22, May 23, 2007.

Available
at:<<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2007/gov2007-22.pdf>>

IAEA. Communication dated 28 April 2010 received from the Permanent Mission of the Islamic Republic of Iran to the Agency regarding the Tehran Conference on Disarmament and Non-Proliferation. INFCIRC/794, May 7, 2010. Available at:

<<http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infircs/2010/infirc794.pdf>>

Joyner, Daniel. *Interpreting the Nuclear Non-proliferation Treaty*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

Morris, Aaron. "From Silk to Sanctions and Back Again: Contemporary Sino-Iranian Economic Relations." *Al Nakhlah Online Journal on Southwest Asia and Islamic Civilization*, Winter 2012. Available at:

<http://fletcher.tufts.edu/~media/Fletcher/Microsites/al%20Nakhlah/archives/Winter2012/Morris_Final.pdf>

Nayan, Rajiv. (Ed.) *The Nuclear Non-Proliferation Treaty and India*. London: Routledge, 2011.

Phillips, James and Peter Brookers. "Iran's Friends Fend Off Action at the UN Security Council: Here's Why." Heritage Found, WebMemo No.1071, 2006. Available at: <<http://www.heritage.org/Research/Iran/wm1071.cfm>>

Quille, Gerrard, and Rory Keane. "The EU and Iran: Towards a New Political and Security Dialogue." In *Europe and Iran: Perspectives on Non-Proliferation*, edited By Shannon N. Kile. Oxford: SIPRI Research Report 21, 2005. 97-121.

Sauer, Tom. "Coercive Diplomacy by the EU: The Case of Iran." Discussion Papers in Diplomacy. Netherlands Institute of International Relations Clingendael, No.106, January 2007. Available at:

<http://www.clingendael.nl/publications/2007/20070100_cdsp_diplomacy_sauer.pdf>

Shaker, Mohamed Ibrahim. *The Evolving International Regime of Nuclear Non-Proliferation*. Recueil des Cours 321, 2006.

Schmitt, Gary. "A New Estimate on Iran's Nukes." *New American Century*, August 2, 2005. Available at: <<http://www.newamericancentury.org/iran-20050802.htm>>

Simpson Jr., George L. "Russian and Chinese Support for Tehran." *Middle East Quarterly*, Spring 2010, Vol.17, Issue 2. 63-72.

Szasz, Paul C. "The Security Council Starts Legislating." *The American Journal of International Law*, Vol.96, No.4, October, 2002. 901-905.

Takeyh, Ray and Suzanne Maloney. "The Self-Limiting Success of Iran Sanctions." *International Affairs*, Vol. 87, No. 6, 2011. 1297-1312.

The U.S. National Intelligence Council. *Iran: Nuclear Intentions and Capabilities*. November 2007. Available at:

<http://www.dni.gov/press_releases/20071203_release.pdf>

United Nations. 2000 Review Conference of the Parties to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons. Final Document.

Available at:

<<http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/pdf/finaldocs/2000%20-%20NY%20-%20NPT%20Review%20Conference%20-%20Final%20Document%20Parts%20I%20and%20II.pdf>>

United Nations. Press Release: Nuclear Non-Proliferation Treaty Being Used as 'Cover' by Four States for Development of Weapons Programmes, Preparatory Committee Told'. Preparatory Committee for 2005 NPT Review, Third Session. Press Release DC/2921, April 27, 2004. Available at: <<http://www.un.org/News/Press/docs/2004/dc2921.doc.htm>>

U.S. Department of State. State Sponsors of Terrorism. Available at:

<<http://www.state.gov/j/ct/list/c14151.htm>>

Van Vranken Hickey, Dennis. "New Directions in China's Arms for Export Policy: An Analysis of China's Military Ties with Iran." *Asian Affairs*, Vol.17, No. 1, Spring, 1990. 15-29.

Welsh, Jennifer and Dominik Zaum. "Legitimation and the Security Council." In *Legitimizing International Organizations*, edited by Domik Zaum. Oxford: Oxford University Press, 2013. 65-87.

Wittner, Lawrence S. "A Recipe for Disaster." *LewRockwell.com*, Monday, May 30th, 2005. Available at: <<http://www.unz.org/Pub/LewRockwell-2005may-00145>>

Young, Oran and G. J. Demko. (Eds.) *Improving the Effectiveness of International Environmental Governance Systems: Global Environmental Change and International Governance*. Hannover and London: University Press of New England, 1996.

Zarif, Mohammad Javad. "Tackling the Iran-U.S. Crisis: The Need for a Paradigm Shift." *Journal of International Affairs*, Vol. 60, No. 2, Spring/Summer 2007. 73-94.

"Iran Agrees to Suspend Uranium Enrichment", *CNN*, November 15, 2004. Available at:

<http://articles.cnn.com/2004-11-14/world/iran.nuclear_1_enrichment-chief-nuclear-negotiator-iaea-board?_s=PM:WORLD>

"Iran Is Judged 10 Years from Nuclear Bomb", *The Washington Post*, August 2, 2005. Available at:

<http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/08/01/AR2005080101453_pf.html>

“North Korea, Iran Trade Missile Technology: U.N.”, *Reuters*, May 14, 2011. Available at: <<http://www.reuters.com/article/2011/05/14/us-korea-north-iran-un-idUSTRE74D18Z20110514>>

‘Tehran, Moscow Talk Trade’, *Tehran Times*, February 4, 2010. Available at: <http://old.tehrantimes.com/index_View.asp?code=213679>

“Qalebani: Iran-Russia energy cooperation growing”, *IRNA*, June 27, 2012. Available at <<http://www.irna.ir/News/Economic/Qalebani-Iran-Russia-energy-cooperation-growing/80203851>>

“Russia-Iran Nuclear Deal Signed,” *BBC*, February 27, 2005. Available at <http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4301889.stm>

”Russia congratulates Iran on completion of Bushehr power plant“, *IRNA*, May 4, 2012. Available at: <<http://www.irna.ir/News/Politic/Russia-congratulates-Iran-on-completion-of-Bushehr-power-plant/80113197>>

“Iran-EU Agreement on Nuclear Programme“, *IAEA*, November 14, 2004. Available at: <http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaea/iran/eu_iran14112004.shtml>

”Iran Signs Additional Protocol on Nuclear Safeguards“ *IAEA*, December 18, 2003. Available at <<http://www.iaea.org/newscenter/news/2003/iranap20031218.html>>

“Iran-EU Agreement on Nuclear Programme“, *IAEA*, November 14, 2004. Available at: <http://www.iaea.org/newscenter/focus/iaea/iran/eu_iran14112004.shtml>

“Iran slams anti-nuclear weapons treaty as discriminatory”, *Reuters*, November 5, 2012. Available at: <<http://www.reuters.com/article/2012/11/05/us-nuclear-iran-treaty-idUSBRE8A41FN20121105>>

“Nuclear Powers 'Threaten Peaceful Nations' – Iran”, *BBC*, May 3, 2010. Available at: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8657629.stm>

“Iran Sanctions Talks Resume at UN,” *BBC*, April 14, 2010. Available at: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/8621317.stm>> (Accessed on April 16, 2010.)

م عاده ي مزع گسرنش سال حاوي (NPT)، (Younes Khodaparast) و ئس ادخپرس ت
ي “صرت ا ي (Nuclear Non-Proliferation Treaty). Available at: <<http://www.pajoohe.com/fa/index.php?Page=definition&UID=33988>>

RELIGIOUS GEOPOLITICS IN THE MIDDLE EAST: THE CASE OF IRAN

Arş. Gör. Eyüp ERSOY

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ersoy@bilkent.edu.tr

Abstract:

Essentially pertinent to the regional geopolitics of peace and security, the relationship between international relations and religion, and the place and role of geography in the establishment, evolution and manifestation this nexus call for a meticulous investigation. Religious geopolitics, as a scholarly realm of inquiry, deals with the role of geography and place, to which religious sanctity is attributed, in international relations, specifically in its relationship with religion. Religion, both in creed and practice, sustains its influence in the Middle East politics at individual, social, regional and global levels. In this presentation, Iranian foreign policy, which has its peculiar and quite significant place in the religious geopolitics of the Middle East, is to be scrutinized from the perspective of religious geopolitics. In the first part, Iranian foreign policy is a subject of a general evaluation in respect to the relationship between religion and foreign policy and religious geopolitics, and is discussed with examples in the context of Iran's regional relationships. In the second part, the religious geopolitics of Iran's policy towards the Shia world in general, and Iraq in particular, is examined with specific reference to Iraqi cities Najaf and Karbala. In the third part, the religious geopolitics of Iran's policy towards the Muslim World in general, and Palestine in particular, is examined with specific reference to Palestinian city of Quds/Jerusalem.

ORTA DOĞU'DA DİNİ JEOPOLİTİK: İRAN ÖRNEĞİ

Özet:

Bölgesel barış ve güvenlik jeopolitiği ile özünde ilgili olmak üzere, uluslararası ilişkiler ve din arasındaki ilişki ve bu bağlantının tesis edilmesinde, evrilmesinde ve tezahür etmesinde coğrafyanın yeri ve rolü ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmektedir. Bir bilimsel araştırma alanı olarak dini jeopolitik, uluslararası ilişkilerde, münhasıran din ile ilişkisinde, dini kudsiyet atfedilen coğrafya ve mekanın rolü ile ilgilenmektedir. Din, hem itikad ve hem amelde, Orta Doğu siyasetindeki etkisini bireysel, bölgesel ve küresel seviyelerde sürdürmektedir. Bu tebliğde, Orta Doğu'nun dini jeopolitiğinde kendine has ve oldukça önemli bir yeri olan İran dış politikası, dini jeopolitik perspektifinden tetkik edilecektir. İlk bölümde, İran dış politikası, din ile dış politika ve dini jeopolitik arasındaki ilişkiye dair genel bir değerlendirme konusudur ve İran'ın bölgesel ilişkileri bağlamında örnekler ile tartışılacaktır. İkinci bölümde, İran'ın

genelde Şii dünyasına ve özelde Irak’a yönelik siyasetinin dini jeopolitiği, Irak’taki Necef ve Kerbela şehirlerine atıfla incelenecektir. Üçüncü bölümde, İran’ın genelde İslam Dünyası’na ve özelde Filistin’e yönelik siyasetinin dini jeopolitiği, Filistin’deki Kudüs şehrine atıfla incelenecektir.

III. OTURUM

Saat: 13:30-14:40

SİNEMA SALONU (1. GÜN-SAAT: 13: 30-14: 40)

Uluslararası İlişkiler Konseyi Paneli Sorumluluğun

Ahlakı, Dış Politikada İdealler ve Basiret Oturum

Başkanı:

Doç. Dr. Ahmet K. HAN, Kadir Has Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

Realizm 101: Yeni Başlayanlar ve/ veya Profesyoneller için Temel Hatırlatmalar

Doç. Dr. Ahmet K. HAN, Kadir Has Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

Realist Etik ve Türk Dış Politikası

Doç. Dr. Balkan DEVLEN, İzmir Ekonomi Üniv., Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

İki Bakanın Hikâyesi: Türk Dış Politikasında Realizmden İdealizme 1997-2013

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali TUĞTAN, İstanbul Bilgi Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Sistem, Birey ve Bekâ: Ortadoğu’da Türk Dış Politikasına Neoklasik bir Yaklaşım

Doç. Dr. Özgür ÖZDAMAR, Bilkent Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

REALİZM 101: YENİ BAŞLAYANLAR VE/ VEYA PROFESYONELLER İÇİN TEMEL HATIRLATMALAR

Doç. Dr. Ahmet K. HAN

Kadir Has Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Özet:

Uluslararası İlişkiler disiplininin kuruluşundan bu yana evrilen formlarıyla disipline dair kuramsal tartışmaların merkezinde yer almaktadır. Öyle ki disipline dair kuramsal tartışmaların neredeyse tamamında tartışan tarafların, savlarını ve kavramlarını realizme göre pozisyonladıkları ve tanımladıkları söylenebilir. Bu durum, her ne kadar disiplin adına bir büyük kuram (*Grand Theory*) oluşturma iddiasını gerçekleştirememişse de realizmin disiplin üzerinde belirleyici kimliği bulunduğunu teyid eder niteliktedir. Her ne kadar disiplinin “paradigma savaşları” bugünlerde hızını ve şiddetini yitirmiş bir görüntü verse de son dönemde Uluslararası İlişkilerin doğası, içeriği ve uygulamasına –bir başka deyişle kuramsal, kavramsal ve, dış politika başta, siyasa pratiğine- dair en canlı/ verimli gelişmelerin de realist kuramdan ilham aldığı gözlemlenmektedir. Öte yandan temelde realizmin eleştirisi olarak yola çıkan kuramların, realizmin açıklama iddiasında olduğu Uluslararası İlişkiler meselelerine ilişkin, açıklama ve hatta anlama düzeyinde, realizmi anlamı biçimde hatırı sayılır bir ilerleme kaydedip etmedikleri de tartışmalıdır. Bu çalışma, özellikle ülkemizde çokça eleştiriye konu olan realizmin ne olup ne olmadığına dair bilgi yoksunluğu bulunduğu gözleminden hareketle, kuramın önermelerini ve önerdiği tanımları ortaya koyarak, temel akımlarında mevcut nüans ve derinliğe dikkat çekmeyi, bunlara dair farkındalığı geliştirmeyi hedeflemektedir. Böylelikle kendisinden sonra yapılacak sunumlara konu çalışmaların üzerinde anlam bulacakları zemini hazırlamayı amaçlamaktadır. İzleyen sunumlar güncel dış politika tartışmalarını birer vaka olarak kullanarak realizmin süregiden güncelliğini, etkinliğini ve gücünü ortaya koyacak, böylelikle ülkemizde Uluslararası İlişkiler kuramına dair tartışmayı canlandıracak ve içeriği çerçeve ile buluşturacaklardır.

REALİST ETİK VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Doç. Dr. Balkan DEVLEN

Kadir Has Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Özet

Bu bildiri AKP dönemi Türk dış politikasını realist etik açısından eleştirmektedir. Realist etiğin dayandığı belli başlı kavramlar ulusal çıkarın etik açıdan önceliği, uluslararası sistemde değer çokluğu (value pluralism) ve dolayısıyla bir arada varoluşun (coexistence) önemi ve belirsizlik ve imkanların limitli olmasından kaynaklı dış politikada ihtiyatlı (prudent) olmadır. Dış politikayı sık sık ahlaki ikilemler arasında tercih yapmak zorunda kalınan bir zanaat (craft) olarak gören realistler, özellikle de klasik realistler (Morgenthau, Neihbur, Kenan vb) için ihtiyat en yüksek erdem, ulusal çıkar da en yüce değerdir. Kibir (hubris) ve evrensel ahlakçı söylem ve politikalar ise en büyük günahlar. Bu çerçeveden hareketle bu bildiri AKP dönemi Türk Dış Politikasını sorgulamakta ve realist etik açısından karnesini çıkarmayı hedeflemektedir.

İKİ BAKANIN HİKÂYESİ: TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA REALİZMDEN İDEALİZME 1997–2013

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali TUĞTAN

İstanbul Bilgi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Özet

Bu çalışmanın amacı, son yirmi yılda bulundukları makama hem kişilikleri, hem de dönemlerinde yaşanan önemli gelişmelerdeki kritik rolleri nedeniyle damga vurmuş iki dışişleri bakanının, İsmail Cem ve Ahmet Davutoğlu'nun dış politika anlayışlarına yön veren teorik arka planın kıyaslanmasıdır. Çalışmanın iddiası, İsmail Cem'in uyguladığı siyasete yön veren teorik arka planın, E. H. Carr'ın anlayışına yakın bir realizm, Ahmet Davutoğlu'nun dış politika anlayışına yön veren arka planın ise jeopolitik argümanlarla örülü olmasına karşın özünde kültürcü bir idealizm olduğudur. Bu amaçla, her iki bakanın dış politika anlayışlarını ifade ettikleri eserleri ve dönemlerinde yaşanan dış politik gelişmelerde sergiledikleri siyaset anlayışı incelenerek kıyaslanacaktır.

SİSTEM, BİREY VE BEKÂ: ORTADOĞU’DA TÜRK DIŞ POLİTKASINA NEOKLASİK BİR YAKLAŞIM

Doç.Dr. Özgür ÖZDAMAR

Bilkent Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Özet:

Neoklasik realizm uluslararası ilişkilerin en eski kuramı olan realizm ile onun son otuz yıldaki önemli temsilcilerinden yapısal realizmin bir sentezidir. Soğuk Savaş’ın barışçıl yollarla ve daha çok SSCB’nin iç siyasetindeki gelişmelerle bitmesi ve realizmin tüm varyantlarının savaşın sonunu tahmin edememesi üzerine gözden geçirilen varsayımlar ve üretilen yeni hipotezler üzerine kurulur. En kısa şekilde neoklasik realizmin ana argümanı şudur: neorealizmin sistemik etkilerin aktörleri sınırlayıcı etkilerini kabul etmekle birlikte, devlet içi siyasal/bürokratik faktörlerin ve karar vericilerin bilişsel süreçlerinin karar verme üzerine etkisini de dış politikayı anlamak için kullanmak gerekir. Bu anlamda neoklasik realizm UI teorileri ile dış politika analizi ve karar alma teorileri arasında da bir bağlantı kurar.

Türkiye’nin Arap ayaklanmaları çerçevesinde Ortadoğu bölgesine yönelik dış politika tercihlerini anlamada neoklasik realizmin varsayım ve hipotezlerini kullanmak aydınlatıcı olacaktır. Özellikle sistemde orta büyüklükte bir devlet olan Türkiye’de karar alıcıların bölgeye dair geliştirdikleri siyaseti anlamada insani faktörlerin (algılar, analizler, kısa yollar, anolojiler, kültürel referanslar) ve iç politik değişkenlerin (kamuoyu, seçim süreçleri, sınır illeri, Türkiye’nin kendi *ethnoreligious* yapısı) anlaşılması mutlaka gerekmektedir. Aksi takdirde, motivasyonlarla kapasitelerin asimetrisinden ortaya çıkan gerilimleri sadece sistemik faktörlerle açıklamak mümkün olmamaktadır. Bu anlamda karar alıcıların yapısal baskıları ve Türkiye’nin bölgeye ‘yön verme’ kapasitesini kendi bilişsel perspektiflerinin süzgecinden nasıl geçirip, iç siyaset döngülerinin gereklilikleriyle sentezleyerek spesifik kararlara nasıl ulaştığının incelenmesi görünürde anlaşılamayan kararların anlaşılmasına ışık tutacaktır.

IV. OTURUM

SAAT: 15: 00-16: 10

KONGRE SALONU (1. GÜN-SAAT: 15: 00-16: 10)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hayati AKTAŞ

UN Peacekeeping Operations and Peace Building In Internal Conflicts

Prof. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ, Balıkesir Üniv., Bandırma İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Balkan Peace and Security Through Euro Atlantic Integration Processes

Prof. Dr. Nazmi MALICHI, Fon Univ., Fac. of Pol. Sci.

Assoc. Prof. Dr. Irina CHUDOSKA BLAZEVSKA, Fon Univ., Fac. of Pol. Sci.

Common Security and Defense Policy (CSDP) of the EU: An Assessment with Respect to EU's Role on Regional Peace and Security

Yrd. Doç. Dr. Nevra ESENTÜRK, Yalova Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

A Perpetual Dilemma Between Politicization of International Law or Legalizing International Politics

Arş. Gör. Adem Ali İREN, Süleyman Demirel Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Yrd. Doç. Dr. Muharrem GÜRKAYNAK, Süleyman Demirel Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

UN PEACEKEEPING OPERATIONS AND PEACE BUILDING IN INTERNAL CONFLICTS

Prof. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ

Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü

muzaffer_ercan@yahoo.com

ABSTRACT

This paper discusses a probable resolution process of internal conflicts, conflicts occurring usually within the borders of a state, dominating the post-Cold War era as the principal sources of current conflicts. It suggests that UN peacekeeping is a necessary strategy when violence breaks out between the parties, since without reducing physical violence, it is impossible to manage and resolve the conflict. Yet once peacekeeping introduces a cooling-off period, it must be followed by peace building efforts. The four-step peace building efforts discussed in the paper involve helping the parties reach an agreement, monitoring the implementation process, institutional and economic reconstruction, and confidence building, in that order. The study concludes that successful interventions should involve a proper combination of both peacekeeping and peace building.

Keywords: UN Peacekeeping, Peace Building, Internal Conflicts, Conflict Resolution.

INTRODUCTION

The ending of the Cold War clearly increased the willingness of governments to work through the United Nations (UN) and other international channels to resolve conflicts and keep peace around the globe. Signs of the improved international cooperation include the decline of international conflicts, a dramatic reduction of vetoes in the UN Security Council, and wider subscription to such governing principles as market economics, liberal democracy, and the rule of law.

Despite this more cooperative environment, however, a fresh cycle of ethno-political movements have re-emerged in Eastern Europe, including the Balkans, Caucasus, Central Asia, Africa, and many other parts of the world. In turn, mostly ethnically-driven internal conflicts, conflicts occurring within the borders of states, erupted over self-determination, succession or political dominance, replacing the Cold War's ideological clashes as the principal sources of current conflicts.

It is necessary to recognize the fact that internal conflicts are not merely the result of the re-emergence of historic enmities that are suppressed by

imperial centers. In fact, these are the conflicts that reflect fundamental clashes between peoples of different ethnic groups, different cultures, even different civilizations. Distorted images, excessive fears and distrust, fundamental divergences on political, economic and religious values, all of which are products of centuries, are all in play. Most of the time, the absence of a clear battlefield and involvement of multiple parties with uneven force make the situation even more problematic. Therefore, internal conflicts can be said to be rather difficult to manage and resolve.

But no matter how problematic they are, these conflicts somehow need to be resolved; otherwise, in today's highly interdependent world, global peace will not be stable. The purpose of this paper is to discuss possible responses to internal conflicts that can be helpful in their resolution process. This will be done by first evaluating the efficacy of UN peacekeeping operations in these conflicts and then addressing several peace building strategies complementing them. The aim is to achieve a comprehensive approach of peace making that may be applicable to the intra-state strives of the post-Cold War era.

THE UTILITY OF UN PEACEKEEPING

When internal conflicts occur, at first, it would be natural to assume that the parties should settle their own conflict, since this is their concern, their business. But most of the time, because of uncontrolled escalation, as well as the psychological components of conflict (e.g., the tension of hostility, lack of trust, mutual suspicion, impulse to secrecy, biased communication, and so on), conflicting parties are the least equipped to stop fighting and design a solution by themselves. Thus, third-party intervention often becomes a necessity in the process of peacemaking. In most internal conflicts, however, the state cannot function as a neutral third-party, for it usually favors ethnically or economically dominant group(s) over others. Thus, its unilateral intervention just exacerbates violence. For this reason, neutral third-party function is often expected from the international community.

The most visible form of international community intervention to violent internal conflicts is the installation of peacekeeping forces. This duty is particularly performed by the UN due to its grand mission of being the grand guardian of international peace and security. UN peacekeeping, in its generic sense, is an activity which involves the interposition of military and police forces between conflicting groups, either to stop violence or to prevent it.

Since mid-1988, there has been a great expansion in the number of UN peacekeeping forces. While from 1948 to 1978, only 13 peacekeeping forces were set up and in the following ten-year period, no new forces were established, from May 1988 to October 1993, a further 20 forces were

created.⁴⁰¹ As of August 31, 2013, the number of UN peacekeeping has reached 68, 16 of which are still operating in the field, involving a total of 117,404 personnel.⁴⁰²

In coping with frequently violent internal conflicts, peacekeeping often emerges as a necessary element of conflict management and has a role to play in the overall peace making process. Especially when adversaries are engaged in mutual violence or armed clashes, peacekeeping appears to be the most urgent strategy. Until violence is stopped, or at least managed, it is unlikely that any attempts to resolve competing interests, to change negative attitudes or to alter socio-economic circumstances giving rise to conflict will be successful. By far, thousands of civilian and military peacekeepers who have toiled over the past five decades have been successful, in general, in keeping people alive and in preventing conflict escalation.

By the same token, in the absence of peacekeeping forces, any group wishing to sabotage a peace initiative may find it easier to provoke armed clashes with the other side, since there is no impartial buffer between the sides which can act as a restraining influence. The absence of a suitable control mechanism may enable even a small group of people committed to violence to wreak enormous havoc, whereas the presence of an impartial third force can be an important factor for stability. Historically, UN peacekeeping has been, and still is, in most parts of the world, acceptable as a third-party in a way that a purely national or even regional military presence would not be. This is mainly because of the fact that the UN, as the supposed guardian of international peace and security, has no particular stake in an outcome apart from a satisfactory reduction in violence.

Finally, peacekeeping forces can also contribute to peace making process by monitoring or even running local elections, guarding the weapons surrendered by or taken from the parties in conflict, ensuring the smooth delivery of humanitarian relief supplies, and assisting in the reconstruction of state functions.⁴⁰³

But on the other hand, the international use of force in the form of UN peacekeeping has proven to be problematic in many ways, involving several dilemmas. The first dilemma is that while the use of force, especially UN peace enforcement missions based on UN Charter, Chapter 7, may help to restore order, they frequently involve killing and injuring civilians, as well as armed adversaries. When this happens, as it did in Somalia, Bosnia, the Congo, Rwanda, and Sudan, the UN and its leading members risk being accused of

⁴⁰¹ Muzaffer E. Yılmaz, "UN Peacekeeping in the Post-Cold War Era," *International Journal on World Peace*, 12/2, (2005a), 16-17.

⁴⁰² For detailed statistical data about UN peacekeeping operations, visit <http://www.un.org/peace/bnote010101.pdf>, (e.t. 09 November 2013).

⁴⁰³ Lata, Leenco, *Peacekeeping as State Building*, (Trenton: Red Sea Press, 2012).

acting in a colonial manner. If this risk is to be minimized, there is a need for local knowledge, good intelligence, good decision making, and the skilled performance of military task. Unfortunately, not all peacekeeping forces are strong in all these respects.⁴⁰⁴

The second dilemma is that the use of force can undermine perceptions of the impartiality of peacekeeping forces. Such forces often have great difficulties in maintaining their impartiality, especially if humanitarian aid is needed more by one side than another. Peacekeeping forces, like any other forces in an alien land, need local allies and supporters, particularly if they are engaged in hostilities. In such circumstances, impartiality must be a casualty. There may even be some risk that the impartiality of UN peacekeeping forces generally may be undermined.

The third dilemma is that the UN system of decision making is not well geared to controlling major uses of force. When violent situations call for heavier tactics, disagreements tend to arise among the participants of peacekeepers regarding the degree of UN control. This was particularly the case during the Afghan crisis in which the United Kingdom and France were reluctant to follow UN authority on the ground in Afghanistan.

Above all, the main problematic issue regarding peacekeeping operations in practice is the expanded use of this strategy, especially since the end of the Cold War, which leads to the increasing militarization of peace missions. Rather than turning to increasingly militarized solutions - a habit that pervades thinking about conflict management at the international level - measures should also be taken to address the root causes of conflicts and to heal them. Otherwise, just by stopping violence, internal conflicts cannot be resolved in the full sense.⁴⁰⁵

It should be kept in mind that peacekeeping, despite its utility, is a “palliative”, not a cure. Peacekeeping forces cannot directly resolve conflicts. All they can do is to manage them for a period of time to allow the people who have the capacity to deal with them in an atmosphere not poisoned by death and destruction. And in an anarchic international system, no better alternative has been found yet. But in order for violent internal conflicts to be actually resolved, peacekeeping should be complemented by a larger peace strategy involving peace building efforts discussed below.

Peace Building

While peacekeeping activities focus on the behavioral component of internal conflicts and try to stop violence between conflicting parties, peace building concentrates on conditions giving rise to such conflicts, with an aim to

⁴⁰⁴ Muzaffer E. Yılmaz, “UN Peacekeeping...,” 21-26.

⁴⁰⁵ Muzaffer E. Yılmaz, “Third Party Intervention in International Conflicts: Peacekeeping and Peacemaking in the Post-Cold War Era,” *International Relations*, 3/3, (2006), 32.

alter them for the better to terminate the recurrence of the issue. Thus, peace building necessities much time and more efforts by third-parties from many different angles.

In practice, peace building tasks in internal conflict settings are carried out by a wide variety of intermediaries, ranging from individuals, such as US Secretary of State or President of France, to such organizations as UN specialized agencies, International Committee of Red Cross, and non-governmental organizations (NGOs), in general.

Step I: Reaching a Peace Settlement

Whoever is, the first duty of any peace builder is to bring the parties to the negotiating table and convince them to sign a peace agreement. But this duty is not as easy as it sounds; there are specific requirements for success.

To start with, it is absolutely essential that all of the warring parties be represented at the negotiating table and involved in discussions about the new constitutional and political order that will be created after the fighting stops. Ethnic conflicts are virtually always a two or n -party game. Thus, a good agreement is one that has been crafted by all parties to the conflict. Parties excluded from these negotiations, or whose interests are not represented at the bargaining table, will have a much stronger incentive to defect from the peace process and resort to violence to achieve their goals.⁴⁰⁶

Second, a good agreement is one that contains power-sharing provisions for winners and losers in the aftermath of elections. Winners-take-all is not a constructive mentality and cannot produce a lasting peace. All must have a sense that they can participate and that political life is not zero-sum. The new rules about political competition must also be seen as fair and just.

Finally, peace agreements must contain provisions for re-negotiation and third-party mediation during the implementation phase of the settlement process. This element is particularly important, because a settlement is usually an imperfect road map to the future. Key provisions of any settlement often have to be renegotiated, since they may be ambiguous or even unimplementable in their current form. Further, new problems can emerge, which must be accommodated within the framework of the settlement. Poorly-negotiated and badly-designed agreements are a sure prescription for disaster.

Keeping these general requirements in mind, a third-party intervening internal conflicts as a mediator basically uses three modes to accomplish his or her goal of directing the parties to achieve an agreement- *communication*, *formulation*, and *manipulation*, usually in that order.

When conflict has made direct contact between the parties impossible, thereby preventing them from talking to each other and from making

⁴⁰⁶ Muzaffer E. Yılmaz, "Intra-State Conflicts in the Post-Cold War Era," *International Journal on World Peace*, 24/4, (2007a), 31.

concessions without appearing weak or losing face, the third-party can serve as communicator. In this situation, the mediator simply acts as a conduit, opening contacts and carrying messages. This role is completely passive, with no substantive contribution by the third-party.

The second mode requires the third-party to enter into the substance of the negotiation. Since a conflict may not only impede communication between parties, but be so encompassing that it prevents them from conceiving ways out of the dispute, the parties need a third-party as formulator too. Once face-to-face discussions are underway, the main function of the third-party traditionally includes: providing ideas or possible solutions, especially when the parties are deadlocked; initiating proposals which originate from one or the other party which could not be advanced for fear of revealing weakness or uncertainty; de-committing the parties by providing some formula by which they can gracefully abandon previous positions to which public acts and statements have heavily committed them; and acting as a substitute source of ideas or proposals.⁴⁰⁷

The third mode, finally, requires the third-party to act as a manipulator. Here the third-party assumes the maximum degree of involvement, becoming a party to the solution. As a manipulator, the third-party uses its power to bring the parties to an agreement, pushing and pulling them away from conflict into resolution.

When the third-party acts as a communicator, tact, wording, mixed in equal doses with accuracy and confidentiality, are the necessary character traits that should particularly exist.

The third-party as a formulator must be capable of thinking of ways to unblock the thinking of the conflicting parties and to work out imaginative ways to skirt those commitments that constrain the parties. Also, it must be persuasive and tenacious, for just as the conflict oftentimes prevents the parties from finding imaginative ways out, it may also prevent them seeing the value of the third-party's suggestions at first hearing.

The third-party as a manipulator needs to use leverage. Leverage consists of political, economic, or even personal punishments and rewards. The third-party uses them to push the parties towards a solution.⁴⁰⁸

⁴⁰⁷ Allan Stitt, *Mediation: A Practical Guide*, (London: Cavendish, 2004).

⁴⁰⁸ William I. Zartman and Saadia Touval, "International Mediation in the Post-Cold War Era", *Managing Global Chaos*, Chester A. Crocker *et al.* (eds.), (Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 1996), 447; William I. Zartman, and Spector Bertram, *Getting It Done: Post-Agreement Negotiation and International Regimes*, Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 2003.

Step II: Monitoring the Settlement

When the parties reach a negotiated agreement, the duty of a third-party does not stop there. Ideally, third-parties should monitor the implementation of the agreement and take necessary measures to sustain it to ensure its survival and durability. The act of signing an agreement does not mean that the parties necessarily wish to fulfill all of their commitments under the agreement. Thus, the risk of sliding back into confrontation is usually high in the early stages of the implementation process. Even after a modicum of trust is built between the parties, it can be undermined by perceived violations or failures of compliance.

Hence, one of the key functions of third-parties is to foster trust between warring factions by monitoring compliance and holding them accountable to their negotiated commitments. As needed, third-parties should play their traditional mediation role for continuing negotiations over intractable issues left out of the agreement as well.⁴⁰⁹

Step III: Institutional and Economic Reconstruction

In countries emerging from a serious internal conflict, it is typical that the political institutions are weak and ill-suited to the needs of people. Efforts to strengthen and restructure the state apparatus so that governments can fulfill roles critical to social and economic well-being are severely hampered by the post-conflict political environment, characterized by a vigorous competition for power. It is also distinguished by limited legitimacy of political leaders, extreme polarization, and a lack of consensus on the direction the country should follow. Civil-society institutions, which in democratic countries serve as one means of applying pressure to governments, are also usually poorly developed in war-torn societies. Those that exist are often inexperienced and highly politicized, seriously undermining their effectiveness.⁴¹⁰

Closely-related to the problem of institutional weakness or collapse, war-torn societies are characterized by serious security problems. Local forces whose legitimacy is under question are often incapable of guaranteeing law and order. These forces are usually professionally weak and have a long history of human rights abuses as well.⁴¹¹

Prolonged internal conflicts have serious economic consequences too. Major economic and social infrastructures -such as the transport and communication systems, health care, education, banking and finance- suffer

⁴⁰⁹ Muzaffer E. Yılmaz, “Uluslararası Çatışmalarda Üçüncü Taraf Müdahalesi: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Barış Güçleri ve Barışın Tesisi”, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Mustafa Aydın v.d. (eds), (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012), 421.

⁴¹⁰ Muzaffer E. Yılmaz, *Ethnic Conflicts*, (Ankara: Nobel, 2007b).

⁴¹¹ Muzaffer E. Yılmaz, Colette Raush and Elaina Banar, *Combating Serious Crimes in Postconflict Societies*, Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 2006.

extensive damage as a result of fighting or lack of maintenance. At the same time, the share of manufacturing, construction, transport, and commerce in gross domestic product drastically declines. Human resource shortages are also typical in war-torn societies as people with professional training -such as doctors, teachers, and government officials- are often targeted during civil wars. Consequently, the country's economic capacity to re-generate substantial investments slowly diminishes.⁴¹²

Consequently, post-conflict societies face large and complex issues that must be addressed rapidly. Even if an agreement is achieved, failing to respond to these issues in a timely fashion may create the conditions for a return to organized violence.

Coping with such challenging tasks and building peace in war-torn societies are not likely through the efforts of one actor only. Multi-level efforts must be made by several actors, domestic and international. Particularly important is the participation of third-parties that operate independent of big- power political interests and that are trustworthy. Such third-parties may especially include NGOs, UN specialized agencies, and regional organizations.

In strengthening the institutional base, one priority area is strengthening governmental capacity. When civil wars end, governments are typically overextended and unable to perform key functions. The opposition, which may control some areas of the country, may remain highly wary of the existing government. Opposition leaders often believe that the government will fail to implement justice and they may seek to limit the government's capacity to deal effectively with local problems.⁴¹³

Such conditions present the international community with a dilemma. In order to strengthen institutional capacity, resources can either be channeled through the government or through international NGOs. However, either choice can be problematic. If the international community turns to non-governmental bodies to deliver resources and bypasses the government, this is likely to limit the growth of governmental capacity. On the other hand, making the government the main actor of peace building may result in the danger that assistance would be used to gain electoral advantage at the expense of the groups most affected by the civil war, thereby fostering a political environment inimical to reconciliation. What is actually needed is a nuanced approach that progressively strengthens the central government's capacity to carry out key activities, while minimizing its ability to use resources for partisan political purposes. To that end, a forum consisting of representatives of the international

⁴¹² Nicole Ball, "The Challenge of Rebuilding War-Torn Societies", *Managing Global Chaos*, Chester A. Crocker *et al.* (eds.), (Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 1996), 614.

⁴¹³ Edward Newman and Oliver Richmond, *Challenges to Peacebuilding*, (New York:United Nations University Press, 2006).

community and local government can be set up to generate ideas on central issues. This forum would develop a policy framework, identify the key tasks for the government, a priority ranking of these tasks, and identify the proper level of government to assume responsibility for each task.

In addition to local governments, the international community should collaborate with representatives of civil society and with private enterprise in strengthening institutional capacity. Strengthening civil society can enhance opportunities for participation and foster political reconciliation in time. Likewise, strengthening private enterprise can generate employment, and provide goods and services at affordable rates. The real challenge, in the final analysis, is to find the appropriate blend of actors and to determine the role each of them is best suited to play in the process of strengthening the institutional base.

Since post-conflict countries suffer serious economic problems, as mentioned above, economic reconstruction is another priority area. To heal economic deficits, the international community can offer technical assistance to plan and implement reconstruction efforts; rehabilitate the basic infrastructure, including health and education systems, water and sanitation systems, banking system, roads, bridges, and telecommunication facilities; rehabilitate agriculture sector, especially export agriculture, key industries, and housing; generate employment through micro enterprise assistance; and implement environmental protection programs.⁴¹⁴

Of course, it is not possible to address all these issues simultaneously. In addition, due to the toll exacted by prolonged civil war on human and institutional resources, it can be extremely difficult to make rapid headway in war-torn countries. Nevertheless, the peace building experiences in the post-Cold War era suggest that in addition to the tasks specified in the peace accords (such as demobilizing excess troops or holding national elections), the activities summarized above ought to receive attention as early in the peace process as possible. Early action is especially needed to help rehabilitate the infrastructure that is crucial to economic revival (such as, major roads, marketplaces, power generation facilities, and so on), and stabilize both national currency and financial institutions.⁴¹⁵ Although ethnic identity is valued in and of itself, the economic dimension is still important, for a multi-ethnic state that is characterized by widespread poverty is a state where ethnic antagonisms are likely to go on. Economic well-being, on the other hand, may contribute to a sense of security and give ethnic groups a stake in the system.

⁴¹⁴ He-Won Jeong, *Peace Building in Post-Conflict Societies*, (Boulder, CO: L. Rienner, 2005).

⁴¹⁵ Alan Thomas, "Reflections on Development in a Context of War", *Civil War, Civil Peace*, Helen Yanacapulos and Joseph Hanion (eds.), (Oxford, U.K.: James Currey Publishers, 2006).

Step IV: Confidence Building

The role of third-parties in the process of peace building also goes beyond mediating/monitoring negotiated agreements, as well as helping economic and social reconstruction, as it is typical in post-conflict countries that mutual hostilities between or among communities remain unchanged in the short run. The act of signing a peace agreement and even other peace building efforts addressed above do not automatically create the result that fighting people immediately lay down their arms and return to civilian life. Conflicting communities need to be prepared for peace.

One way to ease relational problems and build confidence between hostile parties would be “second-track diplomacy”. Joseph V. Montville, one of the pioneers of this approach, defines second-track diplomacy as an unofficial, informal interaction between members of adversary groups or nations aiming to develop strategies, influence public opinion, and organize human and material resources in ways that might help resolve their conflict.⁴¹⁶ If they are well-organized and undertaken for a reasonably long time, people-to-people interactions, oftentimes working through problem-solving workshops, mediated or facilitated by psychologically-sensitive third-parties, may provide an opportunity for disputants to examine the root causes of their conflict and to identify obstacles to better relationships. Face-to-face communication may help participants arrest the dehumanization process, overcome psychological barriers, and focus on relation.⁴¹⁷

Although second-track diplomacy has many weaknesses,⁴¹⁸ the practical applications of the approach, nevertheless, confirm its utility. For example, Herbert C. Kelman, who conducted some problem-solving workshops between the Israelis and Palestinians, observed that the workshops allowed the participants to gain insights into the perspective of the other party, to create a new climate of trust, and to develop greater awareness of how the other party may have changed.⁴¹⁹ Similarly, Edward E. Azar, who also organized several workshop exercises around the Lebanese and Sri Lankan conflicts, claimed that the workshops allowed the parties to discover their common needs and values, to establish informal networks, and to widen their agendas towards a mutually

⁴¹⁶ Joseph V. Montville, “The Arrow and the Olive Branch: A Case for Track Two Diplomacy”, *The Psychodynamics of International Relationship*, Vamik D. Volkan et al. (eds.), Vol. 2, (London: Lexington Books, 1990), 162.

⁴¹⁷ John Davies and Edy Kaufman, *Second Track/Citizen's Diplomacy: Concepts and Techniques for Conflict*, (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2002).

⁴¹⁸ Muzaffer E. Yilmaz, “Interactive Problem Solving in Intercommunal Conflicts,” *Peace Review*, 17/4, (2005b): 447-449.

⁴¹⁹ Herbert C. Kelman, “The Interactive Problem Solving Approach”, *Managing Global Chaos*, Chester A. Crocker et al. (eds.), (Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 1996), 515-517.

acceptable solution.⁴²⁰ The utility of second-track diplomacy was also acknowledged by the Center for Multi-Track Diplomacy, a Washington D.C.-based NGO, in re-humanizing the relationships between the parties in conflict and in generating a wide range of alternatives for resolution.⁴²¹

Second-track diplomacy is an area where NGOs can play a major role as third-parties. They would arrange and facilitate problem-solving workshops between adversary groups, working as intermediaries in the process as well. Although not necessary, third-party help is usually needed in organizing second-track diplomacy, since the parties in conflict cannot easily take unilateral actions due to the concern for appearing weak, as well as intense hostile feelings towards the other side.

The possibilities for easing ethnic antagonism between rival groups would also be enhanced when the groups are brought together by third-parties to work toward some common ends. The creation of supranational bodies that have the responsibility for fulfilling key economic and social needs would gradually bring about a transfer of loyalty from the narrow cultural group to the supranational bodies. Eventually, particularistic antagonisms would be dissolved as the participants become caught up in a web of mutual dependence.

Besides, having and working on common goals would enhance bonds among the participants in a number of ways. One is by reducing the salience of group boundaries. That is, people who are working toward a common goal are in some sense members of the same group, and therefore, they are not so likely to be antagonistic toward one another. Another is by a reinforcement mechanism. As people work together, each tends to reward the other and this can generate a sense of gratitude and warmth toward the other. Pursuing a common goal also means that each party sees itself as working on behalf of the other, a view that is likely to foster positive attitudes.⁴²²

Finally, in transforming hostile inter-group relations, it is very important to re-design formal education to serve inter-communal relationship building. In most countries suffering internal strife, formal education is shaped by dominant groups to perpetuate their privileged positions. Further, historical enmities with respect to rival groups are transmitted from generation to generation. In so far as the conflict goes on between the societies this way, no durable peace is feasible at the societal level. Thus, if real progress is to be made toward internal harmony, educational programs should be revised to that end. In

⁴²⁰ Edward E. Azar, *The Management of Protracted Social Conflict*, (Dartmouth: Aldershot, 1990).

⁴²¹ Louise Diamond and John McDonald, *Multi-Track Diplomacy: A System Approach to Peace*, (Conn.: Kumarian Press, Inc., 1996), 76; John McDonald, *Personal Interview*, (Washington, D.C., 12 May 2002).

⁴²² Dean G. Pruitt, Sung H. Kim and Jeffrey Rubin, *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*, 3rd Ed., (New York: McGraw-Hill, 2004), 164.

this regard, such programs must avoid any sort of discrimination and eliminate subjectively-judged historic enmities. Emphasis should be placed on intellectual and moral qualities, such as critical thinking, openness, skepticism, objectivity, and respect for differences. Education of that sort, usually called “peace education”, would be a powerful tool in the hands of any peace builder, for the whole process of child raising may have a critical impact on attitudes and beliefs in later life. In addition, if hostile attitudes and perceptions of one generation are not passed on to the next, then younger generations may be able to deal with inter-group problems in a more constructive atmosphere.⁴²³

CONCLUSION

The conclusion emerging from these arguments is that successful third-party interventions in internal conflicts depend, to a great extent, on implementing proper strategies in accord with the requirements of conflict situations. In this respect, when violence breaks out between the parties, peacekeeping becomes the most urgent strategy, for without separating antagonists and reducing physical violence, it is impossible to manage and resolve the conflict. But once peacekeeping introduces a cooling-off period, it must be followed by peace building efforts. The four-step peace building efforts, as discussed above, involve directing the parties to reach an agreement, monitoring the implementation process of the agreement, institutional and economic reconstruction, and confidence building, in that order.

If extensive use of force, in the form of peacekeeping, goes on despite de-escalation in violence, this would create new problems and re-escalate the conflict. Similarly, if peacekeeping is attempted, but nothing else later, the result would be continuation of the problem, since without proper peace building efforts, peacekeeping by itself cannot reverse the underlying causes of conflict. Although each case may be different, the post-Cold War experiences show, overall, that successful third-party interventions in large-scale internal conflicts are ones involving a proper combination of both peacekeeping and peace building.

REFERENCES

Azar, Edward E. *The Management of Protracted Social Conflict*, Dartmouth: Aldershot, 1990.

⁴²³ Muzaffer E. Yılmaz, “Uluslararası Çatışmalarda Üçüncü Taraf Müdahalesi: Soğuk Savaş sonrası Dönemde Barış Güçleri ve Barışın Tesisi”, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Mustafa Aydın v.d. (eds), (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012), 423-424.

Ball, Nicole, "The Challenge of Rebuilding War-Torn Societies", *Managing Global Chaos*, Chester A. Crocker *et al.* (eds.), 607-622, Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 1996.

Davies, John and Kaufman, Edy, *Second Track/Citizen's Diplomacy: Concepts and Techniques for Conflict*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2002.

Diamond, Louise and McDonald, John, *Multi-Track Diplomacy: A System Approach to Peace*, Conn.: Kumarian Press, Inc., 1996.

Jeong, Ho-Won, *Peace Building in Post-Conflict Societies*, Boulder, CO: L. Rienner, 2005.

Kelman, Herbert C. "The Interactive Problem Solving Approach", *Managing Global Chaos*, Chester A. Crocker *et al.* (eds.), 501-520, Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 1996.

Leenco Lata, *Peacekeeping as State Building*, Trenton: Red Sea Press, 2012.

McDonald, John, *Personal Interview*, Washington, D.C., 12 May 2002.

Montville, Joseph V. "The Arrow and the Olive Branch: A Case for Track Two Diplomacy", *The Psychodynamics of International Relationship*, Vamik D. Volkan *et al.* (eds.), Vol. 2, 162-184, London: Lexington Books, 1996.

Newman, Edward and Richmond, Oliver P. *Challenges to Peacebuilding*, New York: United Nations University Press, 2006.

Pruitt, Dean G., Kim, Sung H. and Rubin, Jeffrey Z. *Social Conflict: Escalation, Stalemate, and Settlement*, 3rd Ed., New York: McGraw-Hill, 2004.

Raush, Colette and Banar, Elaina, *Combating Serious Crimes in Postconflict Societies*, Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 2006.

Stitt, Allan, *Mediation: A Practical Guide*, London: Cavendish, 2004.

Thomas, Alan, "Reflections on Development in a Context of War", *Civil War, CivilPeace*, Helen Yanacapulos and Joseph Hanion (eds.), Oxford, U.K.: James Currey Publishers, 2006.

Yilmaz, Muzaffer E. "UN Peacekeeping in the Post-Cold War Era," *International Journal on World Peace*, 12/2, (2005a): 21-26.

_____. "Interactive Problem Solving in Intercommunal Conflicts," *Peace Review*, 17/4, (2005b): 443-450.

_____. "Third Party Intervention in International Conflicts: Peacekeeping and Peacemaking in the Post-Cold War Era," *International Relations*, 3/3, (2006): 22-44.

_____. “Intra-State Conflicts in the Post-Cold War Era,” *International Journal on World Peace*, 24/4, (2007a): 11-33.

_____. *Ethnic Conflicts*, Ankara: Nobel, 2007b.

_____. “Uluslararası Çatışmalarda Üçüncü Taraf Müdahalesi: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Barış Güçleri ve Barışın Tesisi”, *Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe*, Mustafa Aydın v.d. (eds), 407-427, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

Zartman, I. William and Touval, Saadia, “International Mediation in the Post-Cold

War Era”, *Managing Global Chaos*, Chester A. Crocker *et al.* (eds.), 445-462, Washington D.C.: United States Institute of Peace Press, 1996.

Zartman, I. William and Bertram, Spector I. *Getting It Done: Post-Agreement*

Negotiation and International Regimes, Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, 2003.

Internet Reference

<http://www.un.org.peace/bnote010101.pdf>, (e.t. 09 November 2013).

BALKAN PEACE AND SECURITY THROUGH EURO ATLANTIC INTEGRATION PROCESSES

Prof. Dr. Nazmi MALICHI

Fon University, Faculty of Political Science

nazmi.maliqui@fon.edu.mk

Assoc. Prof. Dr. Irina CHUDOSKA BLAZEVSKA

Fon University

irina.chudoska@fon.edu.mk

Abstract:

Since the end of the Cold War and its basic objective for accommodation to the newly created conditions in Europe and wider, NATO, through its policy of partnership and cooperation, has been including new members and developing policy of expansion.

By opening the NATO enlargement process and the establishment of the Partnership for Peace and the Euro Atlantic Partnership Council, conditions were created for the Republic of Macedonia to undertake concrete political steps to approach to NATO. The Republic of Macedonia is continuously supporting the NATO standards and the implementation of the Ohrid Framework Agreement, which goes in favour of the internal stability of the country.

The approach to and the membership of the Republic of Macedonia in NATO is a democratic integration process, mainly focused towards safeguarding of peace and stability in the Republic of Macedonia and the region, as well as towards the overall societal and democratic development and promotion of the democratic values.

COMMON SECURITY AND DEFENSE POLICY (CSDP) OF THE EU: AN ASSESSMENT WITH RESPECT TO EU'S ROLE ON REGIONAL PEACE AND SECURITY

Yrd. Doç. Dr. Nevra ESENTÜRK

Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

nesenturk@yahoo.com

Abstract:

The Common Security and Defence Policy (CSDP) is understood as an important new "instrument" and integral part of EU's Common Foreign and Security Policy (CFSP) mechanism, designed to respond to the contemporary security environment as well as to overcome the inaction and hesitancy of the past and face future external crises and internal political debate. The new dynamic created by CSDP in the Lisbon Treaty is destined to raise the profile and effectiveness of the EU internationally although it remains embedded in an unreformed institutional framework but reinforced cooperation among the Member States that struggles to capture the imagination of a broader public opinion. This paper makes an analysis on the recent CSDP with respect to EU' role on regional peace and security after the Lisbon Treaty.

AB'NİN ORTAK GÜVENLİK VE SAVUNMA POLİTİKASI: AB'NİN BÖLGESEL BARIŞ VE GÜVENLİKTEKİ ROLÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Özet:

Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP), AB'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) mekanizmasının önemli bir "enstrüman"ı ve ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilebilir. Bu enstrümanın AB'nin güncel güvenlik ortamına cevap vermek ve aynı zamanda eskilerdeki eylemsizlik ve karasızlıklarının üstesinden gelmek üzere oluşturulduğu, gelecekteki uluslararası krizlerle ve iç siyasi çekişmelerle daha iyi başa çıkabilmesi için oluşturuldu. Ancak, Lizbon antlaşmasıyla oluşturulan OGSP, AB'nin uluslararası aktör olarak profilini ve etkinliğini yükseltmeyi amaçlamasına rağmen, bu girişim mekanizmada üye ülkeler arasında daha sıkı bir işbirliği dışından kurumsal çerçevesinde herhangi bir revizyon getirmemektedir. Bu çalışmada, Lizbon Antlaşması'yla oluşturulan OGSP'nin, AB'nin bölgesel barış ve güvenlikteki rolü üzerine bir değerlendirmesi yapılacaktır.

A PERPETUAL DILEMMA BETWEEN POLITICIZATION OF INTERNATIONAL LAW AND LEGALIZING INTERNATIONAL POLITICS

Res. Assist Adem Ali Iren

Suleyman Demirel University, Department of International Relations

ademiren@sdu.edu.tr

Assist. Prof. Dr. Muharrem Gurkaynak

Suleyman Demirel University, Department of International Relations

muharremgurkaynak@sdu.edu.tr

ABSTRACT

As human rights pervade all around the world over the course of the last century, perception of sovereignty as control starts to convert into sovereignty as responsibility. 2001 (ICISS) report is an archetypal indicator of alteration in state's responsibility as to security in international level showing the shift from a state-centric approach into an anthropocentric inclination. Much as international endeavors try to obstacle instability in international order arising from human right abuses, they cannot be successful as much as predicted. Realists say that moral concerns such as human rights violations are not solely stimulus for state to act in international level. State interests and desire for survival which is the basic instinct of a state are featured elements enforcing states act accordingly rather than keeping moral codes over prevailing exigencies of international politics.

On the contrary advocator of English School emphasizes that states are not less than an actor affected by external restraints and seeking international legitimization in their foreign affairs. Even the great powers need to be approved for their action by peer countries. It is believed that international society can only coalesce shared values and common norms so as to live in order internationally. Human rights abuses mean to violate the most outstanding shared values, which legitimize intervention against wrong doers. The paper, on the one hand, focuses on humanitarian concern in international politics in the light of Realism and the English School, while emphasizing, on the other hand, major developments turning sovereignty as control into sovereignty as responsibility in order to explain correlation between human rights protection efforts and international peace. What's more, inextricable interplay between International Law and power politics will be analyzed to display politicization of International Law mostly.

Key Words: Responsibility to Protect, Human Rights, State Sovereignty, Humanitarian Intervention, International Peace.

ULUSLARARASI HUKUKUN SİYASALLAŞMASI VEYA ULUSLARARASI SİYASETİN HUKUKİLEŞMESİ ARASINDA EBEDİ İKİLEM

ÖZET

İnsan haklarının geçtiğimiz yüzyıl içinde yaygınlaşmasıyla kontrol olarak egemenlik algısı, sorumluluk olarak egemenlik anlayışına dönüşmüştür. 2001 ICISS raporu güvenlikle ilgili devlet sorumluluğunun uluslararası düzeyde devlet merkezli yaklaşımdan insan odaklı bir eğilime dönüştüğünün en tipik örneğidir. Her ne kadar uluslararası çabalar insan hakları ihlalleri kaynaklı uluslararası istikrasızlığı engellemeye çalışsa da beklenildiği ölçüde başarılı olunamamaktadır. Realistler insan hakları ihlalleri gibi ahlaki endişelerin devletleri uluslararası seviyede harekete geçiren yegâne dürtü olmadığını dile getirmektedir. Devletler ahlaki değerleri uluslararası politikanın hâkim gerekliliklerinin üzerinde tutmak yerine en etkin faktörler olan devlet çıkarları ve devletlerin temel içgüdüleri olan hayatta kalma arzuları doğrultusunda hareket etmektedirler.

Buna karşılık, İngiliz Okulu taraftarları devletleri dışsal kısıtlamalardan etkilenen ve dış işlerinde uluslararası meşruiyet arayan aktörler olduğuna vurgu yapmaktadır. Büyük güçler bile politikalarında emsallerinin onayına ihtiyaç duymaktadır. Uluslararası camianın düzen içinde yaşayabilmesinin sadece ortak değerler ve normlar etrafında bir araya gelmesiyle mümkün olacağına inanılmaktadır. İnsan hakları ihlalleri ise ortak değerlerden en çok göze çarpanını zedelemektir ki: bu da ihlali gerçekleştirene karşı müdahaleyi meşrulaştıracaktır. Çalışma bir yandan Realizm ve İngiliz Okulu ışığında uluslararası politikadaki insani endişelere odaklanırken diğer taraftan insan haklarını koruma çabalarıyla uluslararası barış arasındaki bağıntıya açıklık getirerek kontrol olarak egemenlik anlayışını sorumluluk olarak egemenlik anlayışına dönüştüren ana gelişmelere vurgu yapacaktır. Dahası, uluslararası hukukun çoğunlukla siyasallaşmasını göstermek adına uluslararası hukukla güç siyaseti arasındaki kaçınılmaz etkileşim ele alınacaktır.

1. Legitimization Of Resort To Force: The Just War Tradition

That humanity has always tended to engage in war is evident during the history. The critical point is related to how to legitimize resort to force. There are some points such as protecting territorial integrity, repercussion against an aggressor and punishing mistreatment to diplomatic envoy developed by belligerents to excuse waging war. It is still a hot debate to recourse to war especially on behalf of others whose rights are abused by their own authority by violating basic human rights values having been created for last two centuries. Origins of contemporary debate whether a war aiming at saving people on the basis of humanitarian concern can be right or just, date back to the broad

philosophical lineage of Just War tradition.⁴²⁴ First and foremost, we should take into consideration that Just War tradition enables means by which possible war can be evaluated not to justify it. Even there is a right and just cause, it does not necessarily mean that waging war is now justifiable.

Much as Christian and Western roots of Just War tradition is by and large known theme, it is today possible to evaluate the tradition in two phases ranging from during and post Christianity era. Johnson expresses that Just War tradition shared consensus of the Christian culture of the West to justify recourse to enforce.⁴²⁵ However later stage of Just War tradition would be ignored when one claims the tradition completely comprised of religious materials. In spite of its Christian and Western foundation, it is not restricted to use universal applicability⁴²⁶.

Ethics of war have been intermittently debated for centuries by thinkers those who have different thoughts from each other. Most accepted progenitor of just war tradition St. Augustine claimed that resort to use force is just so long as the intention behind it is just; furthermore; to the extent that it is ordered by a just ruler. According to him military members in a battle are acting justly by reason of carrying out their ruler's order. Augustine's emphasis on divinely sanctioned war was abused by Christian crusaders in the siege of Jerusalem in 1099 which led to the massacre of 70,000 Muslims.⁴²⁷ On the other hand, another prominent philosopher in this field, Aquinas classified conditions making a war just. He described three elements so as to explain justifiable wars. Firstly, the ruler should be waged to war. Secondly, there must be a just cause so that those who attack can find a merit to do it. Thirdly, attackers must have a right intention to succeed the good or avoid evil.⁴²⁸

In his writings Francisco de Vitoria highlighted how difficult to decide a war is just objectively. A war may be just on one side, whereas the other side can have good reasons to justify the war. Additionally, he proffered that it should need to use force after the endorsement of wide consultation, even including opponents of war. Oft-quoted father of international law, Hugo Grotius opposed the idea of divinely sanctioned wars and tried to constitute a secular law. Grotius was affected by Thirty Years Wars (1618-1648) which each side enunciate his rightfulness on the ground that their intentions are just and divine. Grotius formulated criteria for the Just War as self-defense, the

⁴²⁴ Aidan Hehir, *Humanitarian Intervention: An Introduction*, (London: Palgrave Mcmillan, 2009), 22.

⁴²⁵ James Turner Johnson, *The Quest for Peace: Three Moral Traditions in Western Cultural History*, (Princeton: N.J. Princeton University, 2005), 14.

⁴²⁶ Nicholas Rengger, "On the Just War Tradition in the Twenty-First Century", *International Affairs*, 78/2, (2002), 326.

⁴²⁷ Alex J. Bellamy, *Just Wars: From Cicero to Iraq*, (London: Polity Press, 2006), 47.

⁴²⁸ David Boucher and Paul Kelly, *Political Thinkers from Socrates to the Present*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), 122.

punishment of wrongdoers, the enforcement of legal rights, the reparation of injuries and situations when there was no possibility of effective arbitration.⁴²⁹ Emmerich de Vattel contributed to the improvement of positive international law through endeavors to codify sovereign equality. He defended that war could solely be waged by states and criticized the thought that war could be justly waged for others. The latter element could be easily abused and could be used as a pretext for war which there is no humanitarian purpose but state interests.

References to the Just War tradition can be seen in the present time of international criteria, to illustrate International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS) is a kind of modification of Just War doctrine. Just War tradition has been understood much more differently than past experiences relying upon the pursuit of justice on the basis of religious argument. In the contemporary era there is more apposite interpretation of positive international law created by incontrovertible contributions of Grotious. Wheeler articulated the outcome of a war; instead of intention behind it, facilitate to comprehend whether a war is just or not.⁴³⁰ A remarkable threat in just wars or humanitarian interventions compared to wars waged for political acquisition lies behind possibility in turning them into total war by virtue of their expansive target and ethical approval. This situation depicts breach of international order which is a concrete element at expense of acting for the sake of intangible instrument.

2. State Sovereignty: Sovereignty As Control And Sovereignty As Responsibility

The principle of state's sovereignty in International Law is considered one of the fundamental principles. Several alterations on sovereignty conception took place since Westphalian era which modern states started to form.⁴³¹ Modern devletin oluşmaya başladığı 16. yüzyıldan ve özellikle Vestfalya düzeninden günümüze kadar devletin egemenlik anlayışında değişimler olmuştur Sovereignty conception whose deep roots trace back to Ancient time has several meanings, though it is sometimes confused with definition of freedom. Roman legalist were aware of state sovereignty, but they were liable to use it for freedom from any kind of external interference.⁴³² When sovereignty on one hand is defined as a legal idea for a state capable of certain

⁴²⁹ Bellamy, Just Wars: From Cicero to Iraq, 73.

⁴³⁰ Nicholas J. Wheeler, *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, (Oxford: Oxford University Press, 2002), 38.

⁴³¹ Adem Ali Iren, *Uluslararası İlişkilerde Bir Kuvvet Kullanma Aracı Olarak Koruma Sorumluluğu: Darfur Ve Libya Örnek Olay İncelemeleri (Responsibility To Protect As An External Intervention In International Relations: Case Studies Of Darfur And Libya)*, Unpublished Master's Thesis, Isparta, 2013, p.48

⁴³² Ayman Abu Al-Haj, "Principle of the State's Sovereignty and the Phenomenon of Humanitarian Intervention Under Current International Law", *Canadian Social Science*, 9/1, (2013), 118.

features like organized authority, region and people; independence is on the other hand accepted as a *fait accompli* of a state being able to undertake main essence of a political organism such as security and order it displays us that the difference between sovereignty and freedom is subtle. Namely one can say that a state can have freedom to the extent that it is sovereign in international level. Another elucidation for sovereignty defines it as an administrating political entity where the state has both external and internal authority within clarified borders. What's more Nye says that sovereignty means a legitimate domination in a certain region and ultimate individual custody of a state insofar as it is free from autocracy.⁴³³

Emergence of sovereignty in the modern sense began with Westphalia Peace of 1648 terminating Thirty Years Wars. Participants of Augsburg Peace (1555) agreed the *cuius regio, eius religio* (whose region, his religion) principle which was a precursor foundation of sovereignty. Westphalia reaffirmed this premise in terms of politics so that a political authority would not be a subject of an external power. Nonetheless, it would not be wrong to explicate that Westphalian Peace did not mean an ushering in an era in aspect of sovereignty. Hedley Bull claims two chief aspects of sovereignty; that is to say; a state has external and internal sovereignty. External sovereignty means the acknowledgment of other states that a state has the right to be an independent entity exempting from external intervention whilst internal sovereignty derives from the capacity which authority of a state rules the country within its border.⁴³⁴ State should not only provide its citizens with security from external aggression and but also enable an atmosphere for them to obtain economic welfare in the minimalist perception of a state. Moreover expansive conception of state necessitates creating a situation by which citizens can get benefit from human rights, healthcare and education. It should be taken into consideration that sovereignty, as many have argued, does not imply to imbue a state with power so as to do whatever she wants internally. Sovereign inviolability obviously restricts external intervention and it does not necessarily separate individual state from international society.

Stephen Krasner classified sovereignty into four categories in which the term is understood as international legal sovereignty, Westphalian sovereignty, domestic sovereignty and interdependence sovereignty. International legal sovereignty refers to that other states acknowledge the existence of a state by recognizing it; which means mutually accepted recognition principle among states. Westphalian sovereignty attributes a state that excludes external actors from its internal affairs, while domestic sovereignty refers to an organization

⁴³³ Joseph S. Nye, Jr., *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, (Pearson, 2008), 59.

⁴³⁴ Hedley Bull, *The Anarchical Society A Study Of Order in World Politics*, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002), 8.

capable of exercising its authority within its borders. Lastly, regulation in the flow of good, information and people etc. across the border of a state means interdependence sovereignty.⁴³⁵

Sovereign inviolability and sovereign right of a state which severely prohibit any kind of external interference with domestic affairs have historical background based on a reaction in order to preclude powerful state from using military aggression against the weak. Many states emerging in the process of decolonization in 1960s and 1970s strictly espoused sovereignty rights and non-intervention principle for fear that shadow of colonial period can arise again over the weak. Most of powerless countries in the world believe that they can protect their state from economic, politic or military aggression of the strong ones. A remarkable instance of this is the word of president of African Union that he describes sovereignty as a final defense against the rule of unjust world.⁴³⁶

With the dissolution of bipolar structure in the world order, it was removed political and domestic restraint on many intra-state disputes suppressed and frozen during the Cold War, which precipitated wide spread intra-state conflict involved human right violations. Fukuyama asserted that numerous failed and weak states characterized by mass displacement and human rights violations emerged in the wake of Cold War.⁴³⁷ Explosion of human rights violation created an apparent menace to international peace and stability by virtue of revealing latent intra-state issues to spread around the world. Besides rapid globalization and economic interdependence among states posed a risk for triggering regional crises which would impact, be it political or economic, on Western interests. The disintegration of bipolar world order rendering to ascend humanitarian concern and to mitigate nuclear danger culminated in proactive humanitarian internationalism.

2.1. Illegality of Humanitarian Intervention

Meaning of intervention in International Law is signified as an unsolicited and forced military action exercised by one or more countries with no approval of the Security Council so as to terminate or avert humanitarian crises.⁴³⁸ Another description for humanitarian intervention made by Adam Robert who conceives of it as a coercive action without any consent authorities

⁴³⁵ Hehir, Humanitarian Intervention: An Introduction, 48.

⁴³⁶ Shashi Tharoor and Sam Daws, "Humanitarian Intervention: Getting Past the Reefs", *World Policy Journal*, 18/2, (2001), 25.

⁴³⁷ Aidan Hehir, Humanitarian Interevention After Kosovo Iraq, Darfur and Record of Global Civil Society, (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008), 34.

⁴³⁸ Al-Haj, "Principle of the ...", 124.

of state exposed to military force by one or more state in order to hinder large scale human suffering.⁴³⁹

There are various codifications and articles in several agreements with some exceptions prohibiting to use of force in interstate relations since the beginning of 20th century. Founded after WWI, League of Nations regulated to resort to force in particular situations like right for self-defense excluding possibility of waging war on the humanitarian grounds. 1929 Briand-Kellog Pact further emphasized illegality of war as an instrument in international politics with only exception is self-defense. In the period of UN, to illustrate, Article 2.7 of the U.N Charter ensures the principle of non-intervention in the affairs of states. Article 2.4 of UN Charter clearly exemplifies sovereign inviolability with the claim that all members of UN should refrain in their international relations from the threat or use of force against the territorial integrity or political independence. Moreover the onus of maintenance international peace and order was vested in the Security Council in the Article

2.4 of the UN Charter. Charter of American State stipulates the sanctity of its member's territorial integrity with only exception for multilateral intervention of member state in the event a chaos or crises threatening regional peace and order. Article 8 of the Arab League guarantees that member states respect the regimes of other members and they do not initiate any attempt aiming at altering regimes.

Security Council authorization to continue international peace and order amounts to politicization of International Law due to malleable structure of the Security Council. Chesterman asserts about decisions of the Security Council that they are more contingent upon national interest than providing legal procedure.⁴⁴⁰ As now more pervasive is Human Rights in international politics, there is nothing legally changed in the structure of the UN as to necessity of authorization for intervention even on the basis of humanitarian concern. Accordingly, it totally means that any kind of unilateral or multilateral attempt to resort to force with regard to terminating human suffering is still illegal and drawn upon either violation of sovereignty or infringing International Law. Thus one can defend that humanitarian intervention becomes justified to the degree that it is identical with the interest of the Security Council members. Additionally, some discrepancies between members of the SC, especially permanent members, can be converted into political crises through ignorance of implementing necessities of law. That is, we need to find political correlation among permanent members of the UNSC rather than being expectant they form politics in accordance with law in order that we shall enable them act justly.

⁴³⁹ Adam Roberts, "The So-Called 'Right' of Humanitarian Intervention", *Yearbook of International Humanitarian Law*, 3, (2000), 5.

⁴⁴⁰ Simon Chesterman, *Just War or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), 112.

Famous phrase of Thucydides “the strong do what they can and the weak suffer what they must” is adoptable to explain an unjust world order administrated by powerful states against the weak when some national interest which can easily be realized under the cover of humanitarian intervention through violation of sovereignty rights of the weak. An appropriate instance is emphasis of International Court of Justice (ICJ) in Nicaragua vs United States of America (USA) case which is pertinent to the intervention by USA to compel Nicaragua to execute her commitment as to Human Rights that she accepted before the Organization of American States. ICJ highlighted that USA had no right to intervene in other state’s internal affairs on the ground of her own appraisal diagnosing an incompatible situation with human rights. Court further underlined that using force to monitor or ensure respect for human rights was not a convenient method. ICJ did not only consider allegation of USA but also condemned her for providing militant activities with arms, which violates sovereignty principles of Nicaragua.⁴⁴¹

Another issue, dealt with by ICJ, concerning nonintervention principle was Corfu Channel Case between Britain and Albania. Britain’s unauthorized individual intervention in Albania was evaluated as similar to grievous actions of the past evoking power politics. ICJ additionally underscored that unsolicited and unauthorized unilateral intervention was so unfair a politics that no more was there a place in International law. UK Foreign Office gave its opinion about legal status of humanitarian intervention, stating that there were three main reasons against the existence of a right for intervention based on humanitarian concern. First of all there is no such a clear right in International Law, secondly only handful experiences of true humanitarian intervention during past two centuries prevent us from claiming that there is an international customary law approving humanitarian intervention, finally abusing the right of intervention on the basis of humanitarian issues argues against its existence.⁴⁴² In addition to this, Chesterman puts forward the paucity of proof about humanitarian intervention in state practice of pre-Charter period shed light on the problem whether customary international law includes humanitarian intervention. Furthermore not only were there pre-Charter period but also during the Cold War a genuine archetypal of humanitarian intervention even though there were some cases which could have been justified as humanitarian intervention such as Cambodia or Uganda interventions, as a result neither case was used humanitarian justification.⁴⁴³

⁴⁴¹ *International Court of Justice, Nicaragua v. USA* <http://www.icj.org/docket/index.php?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5> (12.09.2013).

⁴⁴² Jon Holbrook, “Humanitarian Intervention and the Recasting of International Law” *Rethinking Human Rights: Critical Approaches to International Politics*, David Chandler (ed.), (Basingstoke:Palgrave Macmillan, 2003), 140-141.

⁴⁴³ Anthony C. Arend and Robert J. Beck, *International Law and the Use of Force: Beyond the U.N. Charter Paradigm*, (Routledge, 1993), 137.

2.2. Legal Justifications for Humanitarian Intervention

Having signed many international treaties about human rights and encountered with the emergence of various international principles dictated by interplays and improvement in international relations, states formulated new concepts so as to keep pace with modern international legal order of which human rights is a part.

Proponents of humanitarian intervention differently interpret the articles that some claim they prohibit humanitarian intervention. Advocates of humanitarian intervention articulate that a true humanitarian intervention adhere to the essence of protection for suffering humans does not necessarily mean to violate territorial integrity and political independence enshrined in the Article 2.4 of the UN Charter. For this reason sovereignty right of a state and its territorial integrity is not harmed, on the contrary it means to facilitate the state manifestly failing to terminate humanitarian crisis. Besides, ratifying the Charter no state propound that the matters such as human rights are exclusively internal affairs. Smith has defended necessity and legality of humanitarian intervention in the event of dire human rights violations congruent to committing genocide on account of the fact intervention in such cases enables to provide international society with peace and security in accordance with law.⁴⁴⁴

Other argument for legal justification relates to the Article 1.1 of the Charter which gives the onus for maintaining international peace and security to the member states of UN in case UNSC cannot conclude any resolution. Given that countless agreement have signed to protect humanity against cruelty, suppression and crimes; signatories should be cognizant of having responsibility to adopt policies against humanitarian crises resulting in breaching international peace and security. Moreover Goldsmith expresses humanitarian intervention exists in customary international law though international law does not provide an exception for humanitarian intervention.⁴⁴⁵

As humanitarian concern spreads around the world, many treaties are signed to protect human being from several kind of oppression. That makes it a part of jus cogens and it is not permissible to violate such supreme right by anybody. From this perspective, on the prudential ground, human rights abuses amount to be against generally accepted norm by the world, hence interventions based on averting human suffering can have legal justification as well as moral necessity. Additionally, UNSC, as the body responsible for continuing international peace and security, has underscored in its resolutions severe tight between espousal human rights and maintenance international peace and

⁴⁴⁴ Al-Haj, "Principle of the ...", 125.

⁴⁴⁵ Jane Perlez, "Conflict In The Balkans: The Overview; Nato Authorizes Bomb Strikes; Primakov, In Air, Skips U.S. Visit", *New York Times*, 24 March 1999, <http://www.nytimes.com/1999/03/24/world/conflict-balkans-overview-nato-authorizes-bomb-strikes-primakov-air-skips-us.html>, (13.10.2013).

security. At that level contending point arises, to what respect a state has responsibility to provide with both its minimalist and expansive duties and what other states should do when a state manifestly violates its responsibility.

3. Theoretical Perspective: Realism And The English School

3.1. Realist Approach to Humanitarian Intervention

Realist scholars developed their theories in reaction to idealism based on a belief positing a combination comprised of democracy and international organization could vanquish war and power politics.⁴⁴⁶ The most essential substance of realism have consisted in zero sum game that each country seeks to increase their gain at the expense of others. Accordingly, it wouldn't be wrong to say that realism views international law as subservient to state interests. The concept of interest in realist approach is defined in terms of power.⁴⁴⁷ Roots of international law come from states who are rational actors and interest maximizers in international area.⁴⁴⁸ As long as realism regards international law as merely a reflection of state self-interest, discussion revolving around compliance cannot bear any constraints on state behavior in international level.⁴⁴⁹ There not being an independent international law, realism asserts that compliance with international law seems impossible.

Humanitarian intervention causes to increase the tension between politics and ethics so that it is a particularly significant problem in the study of international relations. Main argument of realism relates to statism, survival and self-help⁴⁵⁰, from this perspective one can say that moral codes such as human rights have no place in the supreme interests of states. In other words realism opposes humanitarian intervention concept.⁴⁵¹ Human rights violations neither abroad nor domestic areas can stimulate states to act on account of abstract construction of ethical codes not sparking concrete gains. Therefore universally accepted moral principles cannot be applied to the actions of states.⁴⁵² Anarchical order in international area enforces states to exist on their own due to

⁴⁴⁶ Anne-Marie Slaughter Burley, "International Law and International Relations Theory: A Dual Agenda", *The American Journal of International Law*, 87/2, (1993) 205- 207.

⁴⁴⁷ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle Power and Peace*, (New York:Alfred Knopft, 1954), 5.

⁴⁴⁸ Richard H. Steinberg, "Overview: Realism in International Law," *American Society of International Law*, 96, (2002), 260.

⁴⁴⁹ Laura S. Johnson, "Prescriptive Realism And The Limits Of International Human Rights Law", *Vera Lex*, 10/ 1/2, (2009), 13

⁴⁵⁰ Dunne and Schmidt, "Realism", *The Globalization of World Politics*, John Bayliss et. al (ed.), (New York:Oxford University Press, 2008), 93.

⁴⁵¹ Alex J. Bellamy, "Humanitarian Intervention and the Three Traditions", *Global Society*, 17/1, (2003), 10.

⁴⁵² Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle Power and Peace*, 9.

the fact that there is no supreme power commonly accepted to punish injustices. To that approach, a concern for those who suffers way beyond of the state borders hardens to motivate other states to act to halt suffering because they are highly interested in national gains, hence states can react such humanitarian crises the extent to which is pertinent to their national interest. Otherwise states incline to denounce likely humanitarian intervention in the future in view of manifestly violating of sovereignty rights. To sum up, were it in a rational best interest of state to comply with human rights, realism could have a normative effect on state's action.

Realism, on the contrary, postulates that states can act in international level according to international law and subsequent moral effect of it insofar as law and ethic can create a sense of community among states. Moreover states can feel themselves to act strategically through pursuit of interest maximization in the absence of community spirit. In this regard international matters will be tried to be handled with regard to prevailing exigencies of *realpolitik* rather than recourse to ethics more convenient to the idealistic approach.

So long as international law is constituted by states, pursuit of interest and security according to realism, law making process clearly serves for state interests. Moral concepts adopted in international law reflect ethical understanding and approach of dominant power or group of powerful states in the world. That human rights and moral codes related to humanity are enforcement of the strong over the weak means, therefore humanitarian intervention is, on account of its malleable structure, easily abused by some hiding national interest behind humanitarian concern.

An important criticism on realist approach toward international law has underlain that hegemonic power can define moral values, which must be adopted by the rest of the world, according to its interest. Besides it should be emphasized that there is not a clear indicator that ratification of human rights agreement can impact human rights practices.⁴⁵³ Furthermore violations of these ethical norms have deserved to be punished for the sake of maintenance of international peace and security. Thus order in the world actually serves for the strong through abstract and concrete norms established by it.

3.2. Humanitarianism in The English School

Many scholars perceived the English School (tES) as *via media* resting on revolutionist and realist approaches of international relations theories. In other words, tES is a kind of quest for delicate balance between enabling global justice and maintaining global order. In this respect, it wouldn't be wrong to claim that maintaining peace and balance of power frequently collide with

⁴⁵³ Jack L. Goldsmith and Eric A. Posner, *The Limits of International Law*, (Oxford University Press, 2005), 121.

sovereign rights of states. Pursuit of a just world society on the moral ground which is shared by international society generally can be impeded by some international order advocates who precede international order and absolute rights of states over international law and ethics. To be more precise evaluation for tES with regard to existence of moral values and requisition of sustainable order in international level, a remarkable distinction dividing tES into two main arms is made by prominent thinker Hedley Bull⁴⁵⁴, one of which is called the solidarists, or Grotian, whereas the other one is the pluralists who are close to Vattel.⁴⁵⁵

According to the pluralists, states provide for order in the international sphere and they defend the integrity of state by arguing that international law and organizations should strengthen sovereignty rights. Hence order is given highest priority to form international society in an anarchical world. In respect to this, pluralist approach suggests that states utilize international law to obtain and further their interests. To illustrate, current moral values prevailing both in international relations and international law are mostly originated in the Western society. In the event that incidents against human rights or moral values which are shaped by powerful states come out in any part of the world, the West always take action in case they have any interest to do it. Nonetheless, it is evident that human rights defenders fail to protect human beings those who suffer from mass atrocities when they cannot find any gain to avert the situation. Therefore there is not one moral understanding and a unique ethics related to human rights in the world. Conversely, there are many different moral concepts all around the world and western approach often does not fit other moral understanding. This is why pluralist approach enunciates that ethics in international politics should be taken into consideration with pluralist point of view rather than uniform aspect of morality.

Pluralists promote sovereignty to create and maintain international order on account of the fact that main responsibility of a state is based on respecting every individual state's sovereign right and thus justice and liberty can emerge through non-interventionism. Otherwise powerful states abuse human rights or other moral values as a pretext of an intervention in order that they shall design the international system. In this point of view one can claim that sovereignty perception in pluralist branch of tES is a fundamental element not only for conservation of stability and order but also maintenance of justice in international level.⁴⁵⁶ The primary element in pluralism consists of sovereignty

⁴⁵⁴ Linklater, "The English School", *Theories of International Relations*, Scott Burchill et. al.(ed.), (Basingstoke:Palgrave Macmillan, 2005), 93.

⁴⁵⁵ Bellamy, "Introduction", *International Society And Its Critics*, Alex J. Bellamy (ed.), (Oxford:Oxford University Press, 2005), 9.

⁴⁵⁶ Robert Jackson and Georg Sorensen, *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, (Oxford: Oxford University Press, 2007), 141-142.

and order whilst human rights or ethics in international system is evaluated as a secondary factor.

On the other hand, the solidarists espouse to expand international society to protect shared moral values including human rights constructed by world humanity. The Grotian doctrine aims at finding a solution so as to achieve a world order by restricting war or abolishing it totally with one exception that realization of the purposes of international community is a legitimate resort.⁴⁵⁷ Although states are the most significant instrumental body in carrying out international politics, collective humanitarian intervention eroding sovereignty rights can be justified when they have some trouble to fulfill their responsibility to protect individual rights.⁴⁵⁸ The primary thought of solidarist perspective of the English School has lain in the idea that an international society coalesces around common norms and values. In the event of violation of these norms or ethics such as human rights, international society will find a legitimization ground for intervention lest shared values made by members of international system shall be subverted.⁴⁵⁹

Solidarists draw attention to the alterations both with respect human rights since 1945 and mostly adopted consensus that state cannot treat their citizens in any way the authority of the state pleases. The onus of state does not include primary or secondary level, for perception of international society in solidarism reflects a system not comprised of sovereign units.⁴⁶⁰ Moral values such as human rights are above sovereignty rights of states and any state violating human rights cannot hide behind sovereignty due to the fact that international system is formed by common values. The system has legitimate power to enforce its moral values to be obeyed in case of violation. So long as international society has legitimate response to genocide, it can be called as an international society. What divides solidarists and pluralists is based on their understanding which type of norms, institution and rules should be comprised of international society.⁴⁶¹ The disagreement between the two branches of tES which seek to form world order is the way how to be realized it.

⁴⁵⁷ Bull, *The Anarchical Society A Study Of Order in World Politics*, 230.

⁴⁵⁸ Nicholas J. Wheeler, "Pluralist or Solidarist Conceptions of International Society Bull And Vincent On Humanitarian Intervention", *Millenium-Journals of International Studies*, 21/3, (1992), 468.

⁴⁵⁹ Bellamy, "Humanitarian..", 5.

⁴⁶⁰ R. J. Vincent, *Human Rights and International Relations*, (Cambridge:Cambridge University Press, 1986), 124.

⁴⁶¹ Barry Buzan, *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, (Cambridge:Cambridge University Press, 2004), 8.

Conclusion

It is still debated long how to legitimize a war and what ethics of war to be. Just War tradition dating back to early Christian doctrine partly gave an explanation under which condition a war should be wage until Christianity divided into different sects. After emerging new sects in Christianity, people started to find just cause to recourse to force in accordance with their belief. Hugo Grotius claimed that international law, especially law of war, should be secularized so as to adopt a universal consent for using force. Basic principles of just cause to wage Just Wars gradually adopted human rights protection mission as well as self-defense and protection of territorial-integrity. Problematic perceptions of some states as to violation of sovereignty rights broke into at that point, because many states envisaged sovereignty as a castle with strong walls protecting them against external interference. Therefore they resist any kind of intervention to their state affairs by outsider as a pretext of humanitarian concerns. That was the beginning of alteration in understanding of sovereignty. Sovereignty rights were not conceived as a license to kill given a state to kill her citizens by ignoring their basic rights.

International law interlaced with international politics and different international relations theories had several point of views to the correlation between politics and law. An immortal conundrum between efforts to legitimize politics and shirking to politicize of law began to be main issue in international relations. Realism asserted that states were structures seeking interest maximizer and aiming at surviving in an anarchical society. Hence international law served for state interests on account of the fact that it was created by states. States wouldn't have had an inclination to abide by the law if they had not gained anything to form and obey the rules. That is to say, states imposing human rights conception to the system had a secret agenda to dominate and manipulate those not complying with the system created by powerful actors. On the other hand tES comprising two main arms, one of which is called pluralist while the other one is called solidarist, enunciated its opinion about relationships between politics and law. Pluralist approach is an ardent advocator of sovereignty to create a sustainable international order. Contrary to this, solidarist perspective claimed to broaden international society to expand and defend ethics in international relations including human rights.

BIBLIOGRAPHY

Al-Haj, Ayman Abu. "Principle of the State's Sovereignty and the Phenomenon of Humanitarian Intervention Under Current International Law", *Canadian Social Science*, 9/1, (2013): 116-134.

Arend, Anthony C. and Beck, Robert J. *International Law and the Use of Force: Beyond the U.N. Charter Paradigm*, New York: Routhledge, 1993.

Bellamy, Alex J. "Humanitarian Intervention and the Three Traditions", *Global Society*, 17/1, (2003): 3-20.

Bellamy, Alex J. "Introduction", *International Society And Its Critics*, Alex J. Bellamy (ed.), 1-29, Oxford:Oxford University Press, 2005.

Bellamy, Alex J. *Just Wars: From Cicero to Iraq*, London: Polity Press, 2006.

Boucher, David and Kelly, Paul. *Political Thinkers from Socrates to the Present*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

Bull, Hedley. *The Anarchical Society A Study Of Order in World Politics*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2002.

Burley, Anne-Marie Slaughter. "International Law and International Relations Theory: A Dual Agenda", *The American Journal of International Law*, 87/2, (1993): 205- 239.

Buzan, Barry. *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, Cambridge:Cambridge University Press, 2004.

Chesterman, Simon. *Just War or Just Peace?: Humanitarian Intervention and International Law*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

Dunne and Schmidt, "Realism", *The Globalization of World Politics*, John Bayliss et. al (eds.), 141-162, New York:Oxford University Press, 2008.

Goldsmith, Jack L. and Posner, Eric A. *The Limits of International Law*, Oxford University Press, 2005.

Hehir, Aidan. *Humanitarian Interevention After Kosovo Iraq, Darfur and Record of Global Civil Society*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2008.

Hehir, Aidan. *Humanitarian Intervention: An Introduction*, London: Palgrave Mcmillan, 2009.

Holbrook, Jon. "Humanitarian Intervention and the Reacasting of International Law", *Rethinking Human Rights: Critical Approaches to International Politics*, David Chandler (ed.), 136-157, Basingstoke:Palgrave Macmillan, 2003.

International Court of Justice, Nicaragua v. USA <http://www.icj.cij.org/docket/index.php?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5> (12.09.2013).

Iren, Adem Ali. *Uluslararası İlişkilerde Bir Kuvvet Kullanma Aracı Olarak Koruma Sorumluluğu: Darfur Ve Libya Örnek Olay İncelemeleri (Responsibility To Protect As An External Intervention In International Relations: Case Studies Of Darfur And Libya)*, Unpublished Master's Thesis, Isparta, 2013.

Jackson, Robert and Sorensen, Georg. *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Oxford: Oxford University Press, 2007.

Johnson, James Turner. *The Quest for Peace: Three Moral Traditions in Western Cultural History*, Princeton: N.J. Princeton University, 2005.

Johnson, Laura S. "Prescriptive Realism And The Limits Of International Human Rights Law", *Vera Lex*, 10/ 1/2, (2009): 7-25

Linklater, Andrew. "The English School", *Theories of International Relations*, Scott Burchill et. al.(ed.), 84-110, Basingstoke:Palgrave Macmillan, 2005.

Morgenthau, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle Power and Peace*, New York:Alfred Knopft, 1954.

Nye, Joseph S. Jr. *Understanding International Conflicts: An Introduction to Theory and History*, Pearson, 2008.

Perlez, Jane. "Conflict In The Balkans: The Overview; Nato Authorizes Bomb Strikes; Primakov, In Air, Skips U.S. Visit", *New York Times*, 24 March 1999, <http://www.nytimes.com/1999/03/24/world/conflict-balkans-overview-nato-authorizes-bomb-strikes-primakov-air-skips-us.html>, (13.10.2013).

Rengger, Nicholas. " On the Just War Tradition in the Twenty-First Century", *International Affairs*, 78/2, (2002): 353-363.

Roberts, Adam. "The So-Called 'Right' of Humanitarian Intervention", *Yearbook of International Humanitarian Law*, 3, (2000): 3-51.

Steinberg, Richard H., "Overview: Realism in International Law," *American Society of International Law*, 96, (2002): 260-262.

Tharoor, Shashi and Daws, Sam. "Humanitarian Intervention: Getting Past the Reefs", *World Policy Journal*, 18/2, (2001): 21-30.

Vincent, R. J. *Human Rights and International Relations*, Cambridge:Cambridge University Press, 1986.

Wheeler, Nicholas J. "Pluralist or Solidarist Conceptions of International Society Bull And Vincent On Humanitarian Intervention", *Millenium-Journals of International Studies*, 21/3, (1992): 463-487.

Wheeler, Nicholas J. *Saving Strangers: Humanitarian Intervention in International Society*, Oxford: Oxford University Press, 2002.

SİNEMA SALONU (1. GÜN-SAAT:15:00-16-10)

**Sakarya Üniversitesi
Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Paneli**

Kürtler, Devlet ve Dış Politika

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Kemal İNAT

PKK’da Anti-Amerikancılık Söylemi

Doç. Dr. Ali BALCI, Sakarya Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Muhafif Jeopolitik: Bir Coğrafi Tahayyül Olarak Kürdistan

Yrd. Doç. Dr. Murat YEŞİLTAAŞ, Sakarya Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Türkiye’de Toplumsal Güvenlik İkilemi: Devlet ve Kürtler

Doç. Dr. Tuncay KARDAŞ, Sakarya Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Kürtlerarası Bölgesel Rekabette PYD ve Suriye Kürtleri

Yrd. Doç. Dr. Nebi MİŞ, Sakarya Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

KÜRTLER, DEVLET VE DIŞ POLİTİKA

Panel Özeti:

Bu panel Kürt meselesini eleştirel güvenlik çalışmaları, post-yapısalcılık ve eleştirel jeopolitik gibi farklı eleştirel yaklaşımlardan hareketle analiz etmeyi amaçlamaktadır. İlk çalışma Kürt hareketinin anti-Amerikancı söylemini iktidar ilişkilerinde muhalif karşı direniş olarak ele alan bir yaklaşımla incelemektedir. İkinci çalışma ise Türkiye'deki Kürt meselesinin eleştirel jeopolitiğini Kürdistan'ın muhalif jeopolitik tahayyül olarak temsiline odaklanmak yoluyla ele alıyor. Üçüncü çalışma Kürt konusuna toplumsal güvenlik ikilemi temelinde bakıyor ve devlet ile Kürt hareketi arasındaki ilişkili inceliyor. Son çalışma ise özellikle Suriye Kürtleri ve PDY'ye odaklanarak Kürt konusunun bölgesel boyutuna odaklanıyor.

KURDS, STATE AND FOREIGN POLICY

Panel Abstract:

This panel aims to investigate the Kurdish issue with a special focus on different critical approaches such as critical security studies, post-structuralism and critical geopolitics. The first paper seeks to analyze the Kurdish movement's anti-Americanism discourse by attempting to theorize foreign policy as dissident counter-resistance in the context of power relations. The second paper is dealing with the geopolitical aspects of Kurdish issue in Turkey by particularly focusing on the representation of Kurdistan by the Kurdish movement as a dissident geopolitical imagination. The third paper concerns the Kurdish issue from the perspective of societal security dilemma and analysis the relations between state and Kurdish movement. The last article focuses on the regional dimension of the Kurdish issue by specifically paying attention to the Syrian Kurds and PYD.

SEMİNER SALONU-1 (1. GÜN-SAAT: 15: 00-16: 10)

OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. R. Kutay KARACA

Siber Güvenlik ve TSK'nin Siber Güvenlik İçin Yeniden Yapılanması Çalışmasında E-Mehmetçik Konsepti

Zafer YENER, Türk Silahlı Kuvvetleri P. Üstğm.

Siber Savaş: Gerçek mi Yoksa Sanal Bir Tehdit mi?

Uzm. Minhac ÇELİK, TÜBİTAK BİLGEM Siber Güvenlik Enstitüsü

Baş Uzm. Ünal TATAR, TÜBİTAK BİLGEM Siber Güvenlik Enstitüsü

Kara Para Aklama ve Terörüm Finansmanı ile Mücadelede Siber Güvenliğin Önemi

Kenan TURGUTOĞLU, Uludağ Üniv., Sos. Bil. Enst. Ulus. İliş. ABD

Siber Güvenliğin Sağlanmasında Kritik Altyapıların Korunmasının Önemi

Arş. Gör. Uğur ERMİŞ, Uludağ Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

SİBER GÜVENLİK VE TSK’NİN SİBER GÜVENLİK İÇİN YENİDEN YAPILANMASI ÇALIŞMASINDA E-MEHMETÇİK KONSEPTİ

Zafer YENER

Türk Silahlı Kuvvetleri P. Üsteğmen

z.yener19@gmail.com **ÖZET:**

Yeni savaş doktrinleri ile stratejik hedefler değişmiş ve bu yeni hedefler siber uzay ile bağlantı içerisinde olan hedefler olmuştur. Günümüzde bu hedefleri ele geçirmek içinse konvansiyonel silahlara ihtiyaç duymadan, siber savaş konsepti ile hareket edilmesi gerekecektir. Diğer bir deyişle içerisinde bulunduğumuz bilgi çağı savaş tarihine sadece savaş sahası, silah ve asker değil bambaşka taktikler, yeni silahlar, soyut olarak içerisinde savaşların olabileceği siber uzay gibi kavramlar ile yeni doktrinleri getirmiştir ve getirecektir. Zira internet ile mekân kavram ortadan kalkmış; kıtalar arası iletişim ile bilgi aktarımı bir tuşa basmakla ibaret hale gelmiştir. İnternet bugün itibarı ile her türlü saldırı için olmasa da, siber saldırılar için önemli bir araç konumundadır. Bu makalede ise Türkiye’nin siber güvenlik yapılanmasına Türk Silahlı Kuvvetleri’nin mevcut bilgi birikimi ile nasıl katkı sağlayabileceği analiz edilmiş ve “E-Mehmetçik” konsepti irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Siber Güvenlik, Siber Savaş, E-Mehmetçik

Abstract

With new war doctrines, strategic targets have changed and these new targets have been the targets which are in touch with cyber space. At the present time to grab these targets, it will be necessary to move with cyber war concept without necessity of conventional weapons. In other words, the information age in which we are, has brought not only combat area, weapon and military man but also quite different tactics, new weapons, concepts like cyber space in which nonphysical wars are possible and new doctrines. With the Internet place concept has disappeared, cross-continental communication and information transfer has been made up of a key stroke. As of today, Internet is an important tool -even if not for all kind of attacks- for cyber-attacks. In this article, it is analyzed that how can Turkish Armed Forces contribute to Turkey’s cyber security structuring with its existing fund of knowledge, and “E-Mehmetçik” concept is probed.

Key Words: Cyber Security, Cyber War, E-Mehmetçik.

SİBER SAVAŞ: GERÇEK Mİ YOKSA SANAL BİR TEHDİT Mİ?

Uzm. Minhac ÇELİK

TÜBİTAK BİLGEM Siber Güvenlik Enstitüsü

minhac.celik@tubitak.gov.tr

Baş Uzman Ünal TATAR

TÜBİTAK BİLGEM Siber Güvenlik Enstitüsü

Özet

İnternete bağımlı teknolojilerin kullanımının hızla artması, siber alandan kaynaklanan güvenlik tehditlerini de gündeme getirmiştir. Geçtiğimiz on yıl boyunca 'siber güvenlik', 'siber tehdit' ve 'siber savaş' gibi kavramların kullanımının giderek yaygınlaştığı görülmektedir. Yazılı ve görsel medyada olduğu kadar özellikle milli güvenlik ve uluslararası güvenlik konulu akademik yayınlarda yukarıdaki kavramlarla ilgili gittikçe artan sayıda malzeme üretilmektedir.

Hızla evirilen güvenlik ve tehdit algılamaları siber alandaki değişimlere göre şekil alırken, siber tehdidin gerçekte arz ettiğinden daha büyük bir tehlike olarak gösterildiği iddiası da tartışmaya değer bulunmaktadır. Bu görüşü savunanlara göre devletlerin siber güvenliğe ayırdığı geniş bütçelere, kurduğu siber ordulara ve medyada sık sık yer alan siber saldırı haberlerine rağmen siber tehdit sunulduğu kadar önemli bir tehdit değildir. Siber tehdidin haddinden fazla önemli sayıldığı görüşünü öne sürenlerin en önemli argümanların başında bu zamana kadar bilinen siber saldırılarda kimsenin fiziki bir zarar görmediği tezi gelmektedir.

Diğer taraftan ise, devlet yetkilileri başta olmak üzere dünyanın siber savaşlara hazır olması gerektiği fikri işlenmektedir. ABD'li devlet görevlilerinden gelen 'Siber Pearl Harbour' ve 'Siber 11 Eylül' gibi analogiler siber tehdidin ciddi bir milli güvenlik meselesi olarak ele alındığını göstermektedir. Siber güvenliğin devletler tarafından gittikçe artan bir ciddiyetle değerlendirilmesi ABD'ye de özgü değildir. Nisan 2013 itibarıyla içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu 27 ülke Ulusal Siber Güvenlik Strateji Belgesi hazırladığını açıklamıştır.

Is cyber war a real or a virtual threat?

Abstract

As the dependence on network systems and internet technologies have swiftly increased, the threats sourcing from cyber space have been brought into spotlight. It is an undeniable fact that concepts like 'cyber threat', 'cyber security' and 'cyber war' has increasingly become widespread in the last decade. These concepts have been widely employed not only in the printed and visual media

reports but also academic articles particularly the ones related to national security and international security.

While, the rapidly evolving security and threat perceptions have adjusted the changes occurred in cyber-space, it is worth debating the claim that the cyber threat has been presented as a bigger threat than it actually is. For those who advocate this opinion, the cyber threat is not as important as it is considered despite the large expenditures on cyber warfare, the growing number of cyber armies formed by states and frequent reports on cyber attacks. The proponents based their argument on the fact that no one has ever physically injured from a cyber attack.

On the other hand, many senior government officials expressed their growing concerns on cyber threat and warned the countries must be prepared to cyber wars. Specially American defense officials used slanderous definitions such as 'Cyber Pearl Harbor' and 'Digital 9/11' to describe how aggressive cyber threat is. This also shows that US administration regard cyber threat as a national security issue.

US is not the only nation which handle cyber security with growing attention. The recent figures show 27 governments including Turkey has announced their National Cyber Security Strategy.

In this article, these two abovementioned approaches are examined with its details and weak and convincing sides of both are analyzed. At the same time, it is aimed to present novel opinions on to what extent cyber threat is a real or a fabricated danger. By doing this, authors will discuss on the question of how the term of 'cyber war' is rightly employed in the reports and articles.

KARA PARA AKLAMA VE TERÖRÜM FİNANSMANI İLE MÜCADELEDE SİBER GÜVENLİĞİN ÖNEMİ

Kenan TURGUTOĞLU

Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim
Dalı, Doktora Öğrencisi

kenanturgutoglu@yahoo.com

ÖZET

11 Eylül 2011 saldırıları sonrasında uluslararası literatürde daha çok vurgulanan "*terörün finansmanı*" kavramının, yasal yollardan elde edilmeyen paranın finans sektörüne aktarılması çabaları ile birlikte değerlendirildiği gözlenmektedir. Kara para aklama ile mücadelenin merkezine konumlanan bu konu, teknolojinin ilerlemesiyle paralel olarak siber alandaki tehdit ve saldırılardan ulusal güvenlikleri hem finansal hem de politik olarak doğrudan etkilenen ulus devletleri bu alanda önlemler almaya ve politikalar yürütmeye itmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı siber güvenlik olgusunun terörün finansmanında nasıl kullanılmaya çalışıldığını, uluslararası aktörlerin kendilerini nasıl konumlandıklarını ve terörün ekonomi-politik boyutlu etkilerinin azaltılmasında siber güvenliğin önemini analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Para Aklama, Terörizm, Banka, Siber Saldırı, Siber Güvenlik

SİBER GÜVENLİĞİN SAĞLANMASINDA KRİTİK ALTYAPILARIN KORUNMASININ ÖNEMİ

Arş. Gör. Uğur ERMİŞ

Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

ugurermis@outlook.com

ÖZET

Siber uzayın her geçen gün önem kazandığı uluslararası ilişkilerde devletler, güvenliklerinin yeni bir boyutu olarak siber güvenliği de dikkate almaktadırlar.⁴⁶² Çünkü siber uzayın etkisinin artmasıyla ağlanan (networked) toplumlar için fiziki sınırlar önemini kaybetmektedir. Bununla beraber ağlanan toplumlara paralel olarak devletler de temel altyapılarını ağlar üzerinden yönetmektedirler. Bu anlamda devletlerin siber güvenliklerini sağlamaları ve kendilerine yapılan saldırıların kaynaklarını tespit etmeleri oldukça güçleşmektedir.

Saldırıya uğraması durumunda devletin güvenliğine büyük boyutta zarar verilebilecek bu yapılar, kritik altyapılar (critical infrastructure) olarak adlandırılmaktadır. Devletten devlete farklılıklar göstermekle beraber temel olarak ulaşım, iletişim, finans, güvenlik, kamu sağlığı ve enerji sektörlerini destekleyen altyapılar, literatürde kritik altyapılar olarak ifade edilmektedir. Siber uzayda her geçen gün saldırıların arttığı göz önünde bulundurulduğunda, kritik altyapıların siber saldırılara karşı güvenliğinin sağlanması önem kazanmaktadır. Örneğin 2007 yılında Estonya'ya yapılan siber saldırı iletişim altyapısını hedef alırken, 2010 yılında İran nükleer tesislerine yönelik saldırı enerji altyapısını hedef almıştır.

Bu bağlamda önemle vurgulanması gereken husus 2010 yılında İran'a yapılan bu saldırıya kadar sadece siber uzayda yer alan aktörlerin saldırılardan maddi zarar görmesi söz konusuysa STUXNET saldırısıyla kritik altyapılar üzerinden sivil insanların da biyolojik zarar görme ihtimalinin ortaya çıkmasıdır. Yukarıda genel ve soyut olarak belirttiğimiz nedenlerden ötürü devletler siber uzayda kritik altyapıların korunmasına önem vermeye başlamışlardır. Bu bağlamda çalışmamızda, ağlanmış devletlerin siber güvenliklerini sağlamak için kritik altyapılarının korunmasına vermeleri gereken önem analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Siber Uzay, Siber Güvenlik, Kritik Altyapılar, STUXNET, SCADA Sistemleri.

⁴⁶² Siber güvenlik ve caydırıcılık noktasında ayrıntılı bilgi için bkz. Uğur Ermiş, Barış Özdal, "Martin C. Libicki'nin "Siber Caydırıcılık" Kavramının Nükleer Caydırıcılık Olgusu İle Karşılaştırılmalı Analizi", Passim. www.iscturkey.org/iscold/ISCTURKEY2013/files/paper51.pdf (E.T. 06.02.2014)

Abstract

Cyber space becomes more important every day in international relations. Because of these states gives more attention to cyber security as a part of their security. Borders lose their importance for networked societies because of increasing effect of cyber space. States also manage their critical infrastructures in parallel with networked societies. In this sense, it becomes hard to provide security of the states and detection of the resource of cyber-attack.

Critical infrastructure is a term used by governments to describe assets that are essential for the security of state. Critical infrastructures contain transport, communication, finance, security, health and energy systems in literature. Considering the increases of attacks in cyber space, defending of critical infrastructures is become crucial against cyber-attacks. For instance, the cyber-attack on Estonia in 2007 has aimed communication infrastructure and the cyber-attack on Iran in 2010 has aimed energy infrastructure.

In this context, we should emphasize that the cyber-attack on İran in 2010 namely STUXNET has shown the chance that cyber-attacks can harm people biologically. For all of these reasons states gives more attention to protection of critical infrastructure. In this regard, we will analyze the importance that networked states should give to protect their critical infrastructures for providing cyber security.

Key Words: Cyber Space, Cyber Security, Critical Infrastructure, STUXNET, SCADA

Giriş

Son 20 yılda hiçbir iletişim aracının yayılmadığı hızda yayılan internet ve mobil iletişim gibi ağ tabanlı araçların oluşturduğu siber uzay; kara, hava, deniz ve uzaydan sonra beşinci boyutu temsil etmektedir.⁴⁶³ Ulus devletlerin koyduğu sınırların olmadığı bu alanda siber uzayın kendine has avantajlardan dolayı toplumlar ulus aidiyetleri dahilinde ve/veya bunun çok daha ötesinde küresel ölçekte iletişim kurabilmekte, örgütlenebilmekte, tepkilerini gösterebilmektedirler. Buna paralel olarak bireyden devlete uzanan farklı aktör düzeylerinde siber saldırılarda bulunulabilmektedir. Siber uzayın çoğu noktada kontrolden uzak bu yapısı liderlerin/karar vericilerin siber uzayı, devletin varlığına hem iç hem de dış kaynaklı bir tehdit olarak görmelerine neden olmaktadır.

⁴⁶³ <http://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.P2/countries?display=graph> (E.T.

1.Siber Uzay ve Ağlanmış Devletlerde Kritik Altyapının Tanımı

Siber uzayın kullanımının hızla yayılması ve buna paralel olarak etkisini arttırması karşısında ABD, Rusya Federasyonu (RF), Japonya ve Avrupa Birliği (AB) üyeleri gibi önde gelen devletlerin karar vericileri/liderleri tarafından siber güvenliğin sağlanması kritik öneme sahip, en öncelikli ya da acil konulardan biri olarak lanse edilmiştir.⁴⁶⁴ Bu süreçte

- RF 2000 yılında *Rusya'nın Bilgi Güvenliği Doktrinini*⁴⁶⁵ ve bunu desteklemek için 2011 yılında iki farklı belge olarak askeri ve siyasi yaklaşımını⁴⁶⁶,
- ABD 2011 yılında Siber Uzay için Uluslararası Stratejisi'ni⁴⁶⁷,
- Japonya 2010 yılında *Ulusun Korunması İçin Bilgi Güvenliği Stratejisi'ni*⁴⁶⁸,
- İngiltere 2009 yılında *Birleşik Krallık Siber Güvenlik Stratejisi'ni*⁴⁶⁹ ve 2011 yılında Birleşik Krallığı dijital dünyada korumak ve desteklemek alt başlığıyla yeni *Birleşik Krallık Siber Güvenlik Stratejisi'ni*⁴⁷⁰,
- Almanya 2011 yılında *Almanya için Siber Güvenlik Stratejisi'ni*⁴⁷¹,
- Fransa 2011 yılında *Fransa'nın Bilgi Sistemleri Güvenliği ve Savunma Stratejisi'ni*⁴⁷²,

⁴⁶⁴ Katerina Klingova, “Securitization of Cyber Space in the United States of America, The Russian Federation and Estonia”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Paul Roe, Central European University Department of Political Science, pp. 49-55

⁴⁶⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/2deaa9ee15ddd24bc32575d9002c442b!OpenDocument> (E.T. 06.02.2014)

⁴⁶⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. <http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/7b17ead7244e2064c3257925003bcbcc!OpenDocument> (E.T. 06.02.2014), http://www.ccdcoe.org/strategies/Russian_Federation_unofficial_translation.pdf (E.T. 06.02.2014)

⁴⁶⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf (E.T. 06.02.2014)

⁴⁶⁸ Bu konuda ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. http://www.nisc.go.jp/eng/pdf/New_Strategy_English.pdf (E.T. 06.02.2014)

⁴⁶⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. <http://www.official-documents.gov.uk/document/cm76/7642/7642.pdf> (E.T. 06.02.2014)

⁴⁷⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/60961/uk-cyber-security-strategy-final.pdf (E.T. 06.02.2014)

⁴⁷¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. http://www.cio.bund.de/SharedDocs/Publikationen/DE/Strategische-Themen/css_engl_download.pdf?__blob=publicationFile (E.T. 06.02.2014)

⁴⁷² Bu konuda ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. http://www.ssi.gouv.fr/IMG/pdf/2011-02-15_Information_system_defence_and_security_-_France_s_strategy.pdf (E.T. 06.02.2014)

• Türkiye ise 2013 yılında *Ulusal Güvenlik Stratejisi ve 2013-2014 Eylem Planı*'nı⁴⁷³ yayımlamıştır.

Devletlerin siber güvenlik stratejilerini oluşturmalarına paralel olarak siber uzayın kontrolüne ilişkin oluşturdıkları yapı ve kurumlarda güvenikleştirmenin gerektirdiği şekilde savunma bakanlıkları, istihbarat örgütleri ve güvenliğe ilişkin devlete bağlı diğer kurumlar içinde oluşturulmuştur.⁴⁷⁴

Devletler tarafından yayınlanan tüm bu belgelerde kritik altyapıların korunmasının devletin güvenliği için oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır. Kritik altyapının özellikle siber uzay bağlamında genel olarak kabul edilen bir tanımı bulunmamaktadır. Kritik altyapının tanımı devletlerin belirledikleri kritik altyapılara ve kritik altyapıları belirlerken korumayı hedefledikleri nesnelere göre değişiklik göstermektedir. Devletten devlete değişmekle beraber temelde vurgu ulusal güvenlik, emniyet, ulusal kamu sağlığı, kamu düzeni, insan ve ekonomi üzerinde yoğunlaşmaktadır.

ABD için kritik altyapı “...hayati, fiziksel, sanal sistemler ve varlıklar. Öyle ki bu sistemlerin ve varlıkların kapasitesiz bırakılması veya yok edilmesi güvenlik, ulusal ekonomik güvenlik, ulusal kamu sağlığı veya emniyeti veya bütün bu sayılanların bir birleşimi üzerinde zayıflatıcı etkiye sahip olacaktır” şeklinde tanımlanmıştır. AB ise kritik altyapıyı “İnsanların hayati sosyal fonksiyonlarının, sağlıklarının, emniyetlerinin, güvenliklerinin, ekonomik ve toplumsal refahlarının devamı için gerekli olan ve aksama veya yok edilmesi bu fonksiyonları sürdürmede yetersiz kalma sonucunda bir üye ülkede belirgin etki gösterecek varlık, sistem veya ilgili parçaları” şeklinde tanımlamaktadır. Bir diğer ağlanmış toplum olan Japonya ise kritik altyapıyı “...yeri doldurulamaz servisler sağlayan iş birimlerinden oluşur ve insanların sosyal hayatları ve ekonomik aktiviteler için vazgeçilmezdir. Eğer bir altyapının fonksiyonu durdurulur, azaltılır veya erişilmez hale gelirse insanların sosyal hayatları ve ekonomik aktiviteleri alt üst olur” şeklinde tanımlamıştır.⁴⁷⁵ 11 Kasım 2013'te Resmi Gazete'de⁴⁷⁶ yayınlanan tebliğde Türkiye kritik altyapılarını “İşlediği bilginin gizliliği, bütünlüğü veya erişilebilirliği bozulduğunda, can kaybına, büyük ölçekli ekonomik zarara, ulusal güvenlik açıklarına veya kamu düzeninin

⁴⁷³ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130620-1-1.pdf> (E.T. 06.02.2014)

⁴⁷⁴ Siber güvenlik stratejilerini kamuya açık yayımlayan devletlerin belgelerine ulaşmak ve ulusal yapılanmaları içindeki yeri hakkında ayrıntılı bilgi edinmek için bkz. <http://www.enisa.europa.eu/activities/Resilience-and-CIIP/national-cyber-security-strategies-ncsss/national-cyber-security-strategies-in-the-world> (E.T. 06.02.2014)

⁴⁷⁵ Mustafa Ünver, Cafer Canbay, Hüseyin Burhan Özkan, Kritik Altyapıların Korunması, Bilgi Teknolojileri ve Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Mayıs 2010, ss. 2-4. http://www.cybersecurity.gov.tr/publications/CIP_Rapor.pdf (E.T. 06.02.2014)

⁴⁷⁶ Resmi Gazete, Siber Olaylara Müdahale Ekiplerinin Kuruluş, Görev Ve Çalışmalarına Dair Usul Ve Esaslar Hakkında Tebliğ, Sayı: 28818, 11 Kasım 2013, s.19.

bozulmasına yol açabilecek bilişim veya endüstriyel kontrol sistemlerini barındıran altyapılar” şeklinde ifade etmiştir.

2. Ağlanmış Devletlerde Kritik Altyapıların Kapsamı ve SCADA Sistemleri

Dünya çapında önde gelen ağlanmış devletlerin kritik altyapı tanımlarından da anlaşıldığı üzere vurgu, devletten devlete değişmektedir. Örneğin ABD’de ulusal güvenlik, ulusal ekonomik güvenlik gibi devletin korunması öncelikli bir tanımlama varken Japonya ve AB örneğinde ise insan vurgusu ön plana çıkmaktadır. Genel ve soyut olarak baktığımızda kritik altyapıların tanımı ve kapsamı tanımlayanın öncelikleri merkezinde şekillenmektedir. ABD; yapılan tanım doğrultusunda kimya, iletişim, kritik üretim altyapısı, bankacılık ve finans, tarım ve gıda, ticari tesisler, barajlar, savunma sanayisi, acil servisler, enerji sektörü, hükümet tesisleri, nükleer reaktörler maddeler ve atıklar, bilgi teknolojileri, su ve su sistemleri, ulaşım sistemleri, sağlık hizmetleri ve kamu sağlığı, ulusal anıtlar ve simgeleri kritik altyapı kapsamına almıştır.⁴⁷⁷ AB Komisyonu tarafından 2005 yılında yayınlanan öneri mahiyetindeki Green Paper’da ise AB’nin kritik altyapı kapsamına enerji, kamu düzeni ve güvenliği, sivil yönetimler, bilgi ve iletişim, gıda, su, uzay araştırmaları, ulaşım, finans, sağlık ve KRBN (kimyasal, radyoaktif, biyolojik, nükleer) endüstrilerinin dâhil edilmesi tavsiye edilmiştir.⁴⁷⁸ Buna karşın AB Resmi Gazetesi’nde 2008 yılında yapılan resmi tanımda enerji başlığı altında elektrik, petrol ve gaz, ulaşım başlığı altında da karayolu, demiryolu, havayolu, su yolu, okyanus ve deniz taşımacılığı sektörleri kritik altyapı olarak ilan edilmiştir.⁴⁷⁹ Japonya ise 2005 ve 2009 yıllarında yayınladığı stratejik plan uyarınca telekomünikasyon, finans, sivil havacılık, demiryolları, elektrik, gaz, kamu servisleri, sağlık hizmetleri, su ve lojistik sektörlerini kritik altyapı kapsamına almıştır.⁴⁸⁰ Türkiye ise çalışmamızın yapıldığı Mart 2014 tarihi itibari ile kritik altyapı tanımını deklare etmesine rağmen, tanımın kapsamını oluşturan sektörleri resmi olarak deklare etmemiştir.

⁴⁷⁷ ~~Homeland Security Presidential~~ Directive 7: Critical Infrastructure Identification, Prioritization, and Protection <https://www.dhs.gov/homeland-security-presidential-directive-7#1> ; Presidential Policy Directive -- Critical Infrastructure Security and Resilience – PPD-21 <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/02/12/presidential-policy-directive-critical-infrastructure-security-and-resil> (E.T. 06.02.2014)

⁴⁷⁸ http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0576en01.pdf (E.T. 06.02.2014)

⁴⁷⁹ Official Journal of the European, L. 345/75 , 2008/114/EC of 8 December 2008, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:345:0075:0082:EN:PDF>. (E.T. 06.02.2014)

⁴⁸⁰ http://www.nisc.go.jp/eng/pdf/actionplan_ci_eng.pdf; http://www.nisc.go.jp/eng/pdf/national_strategy_001_eng.pdf (E.T. 06.02.2014)

Siber uzayda kritik altyapıların güvenliğinin sağlanmasında en önemli hususlardan biri SCADA sistemleridir. SCADA (Supervisory Control and Data Acquisition) veri tabanlı merkezi kontrol ve gözetleme sistemleridir. Devletler tarafından kritik altyapı kapsamına sokulan sektörlerin çoğu SCADA sistemleri kullanılmaktadır ve bu durum kritik altyapıları siber saldırılara açık hale getirmektedir. Örneğin elektrik dağıtım, raylı sistemler, su dağıtım, gaz dağıtım ve karayolları gibi sistemlerde SCADA sistemleri kullanılmaktadır.⁴⁸¹ İran'a 2010 yılında STUXNET ile yapılan siber saldırının hedefi olan SCADA sistemleri temel olarak bilgisayar kontrollü yönetme ve yönlendirme işlemlerini yerine getirmektedir. SCADA sistemlerine siber saldırı ile fiziki zarar verilebileceğinin STUXNET saldırısıyla kanıtlanması, bu noktadan sonra SCADA sistemlerine yapılacak siber saldırı ile baraj kapaklarının açılarak şehirlerin sular altında bırakılabileceğini, devlet ülkesi çapındaki doğalgaz iletim sistemlerine müdahale edilebileceğini ya da devlet ülkesi çapında enerji kesintilerine neden olunabileceğini göstermiştir.

Sonuç Yerine

Kritik altyapıların işletilmesi sürecine genel ve soyut olarak bakıldığında üç model ortaya çıkmaktadır. Bu üç model:

- Kritik altyapıların devlet kontrolünde işletildiği model,
- Kritik altyapıların devlet-özel sektör ortak işletildiği karma model,
- Kritik altyapıların özel sektör kontrolünde işletildiği modeldir.

Bu üç model ile siyasal rejimler arasında paralellik kurmak mümkündür. Sosyalist/komünist rejimle yönetilen ülkelerde kritik altyapılar devlet kontrolü altındayken, serbest piyasa ekonomisinin uzun süredir uygulandığı kapitalist/liberal rejimlerde kritik altyapıların kontrolü büyük ölçüde özel sektör kontrolündedir. Türkiye gibi kontrollü serbest piyasa ekonomisi uygulayan ve SSCB'nin dağılmasının ardından serbest piyasa ekonomisine geçen çoğu üçüncü dünya ülkesinde ise devlet-özel sektör karma modeli uygulanmaktadır. Bu model aynı zamanda devlet kontrolünden özel sektör kontrolüne geçişi de temsil eden bir yapı ortaya koymaktadır.

Kritik altyapıların işletilmesinin devlet-özel sektör kontrolünde olduğu karma modelde ve çoğunlukla özel sektör kontrolünde olduğu modelde siber güvenliği sağlayabilmek için bazı kritik hususlar öne çıkmaktadır. Bu hususlar genel ve soyut olarak şu şekilde tespit edilebilir.

- Devlet – özel sektör arasında sürekli bilgi paylaşımı,
- Önleyici regülasyonlar,
- Tehdit algısının oluşturulması,
- Siber tehditlere müdahale altyapısının oluşturulması,

⁴⁸¹ <http://www.cpni.gov.uk/advice/cyber/scada/> (E.T. 06.02.2014)

- Toplumsal farkındalığın sağlanması.

Türkiye’de son 10 yılda kritik altyapıların işletilmesi devlet kontrolünden hızla özel sektör kontrolüne geçmektedir. Türkiye’de yaşanan bu geçiş süreci kritik altyapılarını uzun süre önce özel sektörün işletmesine devretmiş devletlere göre Türkiye’yi siber güvenliğin sağlanması noktasında daha avantajlı bir noktaya taşımaktadır. Kritik altyapılarının siber saldırılara karşı güvenliğini sağlayabilmek için henüz geçiş sürecinde olan bu yapıda Türkiye:

- Mevcut kritik altyapılarını ve uzun vadede eklenmesi muhtemel kritik altyapıları tespit etmelidir.
- Bu altyapılardan hangilerinin özel sektörün işletmesine bırakabilirken hangilerinin devlet kontrolünde kalması gerektiğine karar vermelidir.
- Özel sektör kontrolüne devredilecek olan altyapıların işletilmesi sürecinde güvenliğinin sağlanmasına dair önleyici regülasyonlar özelleştirilme sürecinde deklare edilmelidir.
- Özelleştirilen kritik altyapıların işletilmesi esnasında güvenliğinin sağlanmasına dair sıkı denetimler yapılmalı ya da ulusal güvenliği riske sokması durumunda hızlı bir şekilde tekrar devlet işletmesine geçme yolu açık bırakılmalıdır.
- Kısa vadede yaratacağı ekonomik kaynağa bakılmadan zarar görmesi halinde ulusal güvenliği riske atacak ve yeri doldurulamayacak altyapıların özelleştirilmesinden kaçınılmalıdır.

KAYNAKÇA

ERMİŞ Uğur ve ÖZDAL Barış. Martin C. Libicki’nin “Siber Caydırıcılık” Kavramının Nükleer Caydırıcılık Olgusu İle Karşılaştırılmalı Analizi. www.iscturkey.org/iscold/ISCTURKEY2013/files/paper51.pdf (E.T. 06.02.2014)

Homeland Security Presidential Directive 7: Critical Infrastructure Identification, Prioritization, and Protection <https://www.dhs.gov/homeland-security-presidential-directive-7#1>

<http://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.P2/countries?display=graph> (E.T. 06.02.2014)

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2005/com2005_0576en01.pdf

http://www.ccdcoe.org/strategies/Russian_Federation_unofficial_translation.pdf (E.T. 06.02.2014)

http://www.cio.bund.de/SharedDocs/Publikationen/DE/Strategische-Themen/css_engl_download.pdf?__blob=publicationFile (E.T. 06.02.2014)

<http://www.cpni.gov.uk/advice/cyber/scada/>

<http://www.enisa.europa.eu/activities/Resilience-and-CIIP/national-cyber-security-strategies-ncsss/national-cyber-security-strategies-in-the-world> (E.T. 06.02.2014)

<http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/2deaa9ee15ddd24bc32575d9002c442b!OpenDocument> (E.T. 06.02.2014)

<http://www.mid.ru/bdomp/ns-osndoc.nsf/1e5f0de28fe77fdcc32575d900298676/7b17ead7244e2064c3257925003bcbcc!OpenDocument> (E.T. 06.02.2014)

http://www.nisc.go.jp/eng/pdf/actionplan_ci_eng.pdf; http://www.nisc.go.jp/eng/pdf/national_strategy_001_eng.pdf

http://www.nisc.go.jp/eng/pdf/New_Strategy_English.pdf (E.T. 06.02.2014)

<http://www.official-documents.gov.uk/document/cm76/7642/7642.pdf> (E.T. 06.02.2014)

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130620-1-1.pdf> (E.T. 06.02.2014)

http://www.ssi.gouv.fr/IMG/pdf/2011-02-15_Information_system_defence_and_security_-_France_s_strategy.pdf (E.T. 06.02.2014)

http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/international_strategy_for_cyberspace.pdf (E.T. 06.02.2014)

https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/60961/uk-cyber-security-strategy-final.pdf (E.T. 06.02.2014)

KLİNGOVA Katerina. “Securitization of Cyber Space in the United States of America, The Russian Federation and Estonia”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Paul Roe, Central European University Department of Political Science.

Official Journal of the European, L. 345/75 , 2008/114/EC of 8 December 2008, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:345:0075:0082:EN:PDF>. (E.T. 06.02.2014)

Presidential Policy Directive -- Critical Infrastructure Security and Resilience – PPD-21 <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/02/12/presidential-policy-directive-critical-infrastructure-security-and-resil> (E.T. 06.02.2014)

Resmi Gazete, Siber Olaylara Müdahale Ekiplerinin Kuruluş, Görev Ve Çalışmalarına Dair Usul Ve Esaslar Hakkında Tebliğ, Sayı:28818, 11 Kasım 2013, s.19.

ÜNVER Mustafa ve CANBAY Cafer ve ÖZKAN Hüseyin Burhan.
Kritik Altyapıların Korunması, Bilgi Teknolojileri ve Koordinasyon Dairesi
Başkanlığı, Mayıs 2010.
http://www.cybersecurity.gov.tr/publications/CIP_Rapor.pdf (E.T. 06.02.2014)

V. OTURUM

SAAT: 16: 30-17: 40

KONGRE SALONU (1. GÜN-SAAT: 16: 30-17: 40)

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ

Reorienting Turkey's foreign policy as perceived at the mass public level: A shift towards foreign policy unilateralism?

Doç. Dr. Ebru CANAN-SOKULLU, Bahçeşehir Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

Understanding the Dynamics of A Mid-Power State Strategy: The Cuban Missile Crisis And The Turkish Jupiter Missiles

Doç. Dr. Halit Mustafa TAĞMA, İpek Üniv., Siy. Bil. Fak., Ulus. İliş. Böl.

Framing Strategies of Think-Tanks: Hydrocarbons In The Eastern Mediterranean

Yrd. Doç. Dr. Aylin GÜRZEL, Doğu Akdeniz Üniv., Siy. Bil. Fak., Ulus. İliş. Böl.

Emine Eminel SÜLÜN, Doğu Akdeniz Üniv., Siy. Bil. Fak., Ulus. İliş. Böl.

Use of Force in the New Global Legal Order

Arş. Gör. Merve ÖZKAN BORSA, İstanbul Üniv., Siy. Bil. Fak., Ulus. İliş. Böl.

REORIENTING TURKEY'S FOREIGN POLICY AS PERCEIVED AT THE MASS PUBLIC LEVEL: A SHIFT TOWARDS FOREIGN POLICY UNILATERALISM?

Doç. Dr. Ebru CANAN-SOKULLU

Bahçeşehir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler Bölümü
ebru.canan@bahcesehir.edu.tr

Abstract

Turkey recently announced that it had chosen the FD-2000 missile defense system from China. Such purchase of missiles from China has created immediate concern for the USA and NATO. Would this move be regarded as a rupture from transatlantic alliance and a shift of Turkey's foreign policy towards a more unilateral direction? The contested nature of transatlantic security priorities over the past decade has not only created a source of friction at the political level but also has brought fore concerns about the willingness for burden-sharing at the mass public opinion level. Recent transatlantic trends survey (2013) has marked to a shift towards foreign policy unilateralism in Turkey. Turks turn out to be confident in and approving of country's international stance, which can be considered as shifting towards foreign policy unilateralism. This shift especially shows itself regarding the issues related to NATO alliance, EU integration and US partnership. Earlier work (Canan- Sokullu 2012) showed increasing anti-NATO stances in Turkey over the past decade. An overwhelming part of Turks expressed their willingness to act in a more independent way from its historical allies – NATO being the most enduring one. This paper elaborates on Turkish public opinion on key foreign and security incidents of the 21st century, such as relations with Russia as an energy hub, challenge of Iran as a regime threat, China as a global economic giant, and NATO alliance. In this regard, analysis of popular attitudes towards foreign and security politics in a systematic comparative and in-depth fashion will contribute to the underdeveloped literature in Turkey's foreign policy. As the opinions and preferences of mass public play an indispensable role in democracies, this paper surges into the foreign and security policy preferences of Turkish public opinion with the most insightful comparative trend data of the Transatlantic Trends Surveys between 2004 and 2012. Using Transatlantic Trends Survey data (2004-2010) through logit regression analysis this article maps out this Turkish dilemma concerning NATO, focusing on the particular concepts of alliances, threat perception and global leadership within the scope of NATO's essentiality for future global security order. Consequently, findings of this paper will have implications not only for public opinion studies but also borrowing from Gelb (1972) that public opinion is an 'essential domino' of foreign and security policy decision making, this study will have contributions.

UNDERSTANDING THE DYNAMICS OF A MID-POWER STATE STRATEGY: THE CUBAN MISSILE CRISIS AND THE TURKISH JUPITER MISSILES

Doç. Dr. Halit Mustafa TAĞMA

İpek Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

mustafatagma@gmail.com

Abstract

Although much attention has been paid to the strategies of great powers in alliances, the study of the strategies of medium powers has been understudied. Whereas some avenues are closed for middle powers, due to the lack of capabilities, other paths and options are open to middle powers. In this paper I focus on medium power state strategy in alliance politics. Specifically, I analyze which course of option a medium power may take when a great power cheats at the expense of their allies. Of the possible range of options open to the medium powers lays anything from escalating the issue by confronting the cheater, switching sides, divorce, or choosing to remain ignorant. I argue that choosing the motto “ignorance is bliss” maybe a rational and sound strategy if the benefits of remaining silent outweigh the costs of escalating the situation by exposing the cheating affair. I scrutinize this particular strategy in the withdrawal of the Jupiter missiles from Turkey that ended the Cuban missile crisis. The entire literature points out that the secret deal between the United States and Soviet Union rested on the principle that the withdrawal of the Jupiter missiles was not to be linked to the Cuban missiles, and that the Turkish side was to be kept deliberately ignorant of this affair. Surveying the literature and discourse, I argue that the Turkish side understood that there was going to be a secret deal on the withdrawal of the missiles. However, as a medium power that wants to maintain its position in the international system and in the NATO alliance, Turkey chose to remain strategically silent in the aftermath of the Cuban missile crisis.

FRAMING STRATEGIES OF THINK-TANKS: HYDROCARBONS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN

Yrd. Doç. Dr. Aylin GÜRZEL

Doğu Akdeniz Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

aygurzel@gmail.com

Emine Eminel SÜLÜN

Doğu Akdeniz Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

e_eminel@hotmail.com

Abstract

This paper focuses on think tanks as intermediaries, questioning the strategies they have developed. In this paper we analyze framing strategies of think-tanks that engage in the Eastern Mediterranean hydrocarbons. In a case study design, we explore the framing strategy of think tanks and how they play a decisive role in influencing state behavior. In so doing, the paper offers procedures for examining and understanding how high visibility think-tanks construct the Eastern Mediterranean hydrocarbons issue. The paper's main argument is that think-tanks have instrumentalized workshops, handbooks and reports by using various frames as vehicles to explore and exploit conclusive concepts related with the Cyprus problem and the existing maritime dispute in the Levantine basin. To this end, interpretive textual analysis will be employed in conceptualizing texts and workshop titles into empirically operationalizable dimensions using thematic, script and rhetorical structures.

USE OF FORCE IN THE NEW GLOBAL LEGAL ORDER

Arş. Gör. Merve ÖZKAN BORSA

İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

merveozkan18 yahoo.com

Özet

Uluslararası hukukun temel amaçlarının başında gelen uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerektiği hallerde ve belirli şartlar altında istisnai olarak silahlı kuvvet kullanımı da söz konusu olabilmektedir. Şu halde, uluslararası çatışmaların barışçıl yollarla çözümü, dolayısıyla kuvvet kullanımı yasağı temel ilke olmasına rağmen -bireysel ve kolektif meşru müdafaa hakkı kullanımı ve Birleşmiş Milletler tarafından izin verilen haller olmak üzere- bu yasağa karşı istisnalar kabul edilmiştir. Öte yandan, günümüzde, şimdiye dek genel-geçer şekilde kabul edilen bu iki istisnaya insanî müdahale, koruma sorumluluğu, önleyici-önalıcı meşru müdafaa, terörizme karşı savaş gibi farklı durumların da dahil edilmesi yoğun olarak tartışılmaktadır. Bu tebliğde,

öncelikle uluslararası hukukta kuvvet kullanımı konusunun ele alınmasının hangi açılardan zorluk teşkil ettiği, ardından uluslararası çatışmaların barışçıl çözüm yolları ve bu yolların kullanılmasının temel ilke oluşunu kanıtlayan uluslararası düzenlemeler, son olarak da kuvvet kullanımı yasağının tarihî gelişimi ve bu bağlamda kuvvet kullanımı ilkesine getirilen istisnalar ile bu istisnaların incelenmesine yer verilecektir. Tartışmanın teorik altyapısı bu şekilde sağlandıktan sonra ise daha önce belirtilen insanî müdahale, koruma sorumluluğu, önleyici-önalıcı meşru müdafaa, terörizme karşı savaş gibi tartışmalı başlıklar ele alınarak uluslararası hukuka göre bunların yeni küresel hukuk düzeni içindeki yerleri ve önceden genel kabul görmüş olan iki istisnai durum arasında yer alıp almayacakları konusu analiz edilmektedir.

Use of Force in the New Global Legal Order

Abstract

The use of force, as the foremost aim of international law, can be in the question for the protection of international peace and security under particular conditions. In that case, although pacific settlement of international disputes, thus the prohibition of the use of force is the main principle, some exceptions (to the prohibition of the use of force) which are individual or collective self defense and the actions authorized by the United Nations have been generally accepted. On the other hand, whether cases such as humanitarian intervention, responsibility to protect, preventive-preemptive self defense or war against terrorism can be included among these two exceptions is subject to a passionate discussion lately. In this paper, firstly will be introduced the difficulty of handling this subject, and then methods of pacific settlement of international disputes and the international regulations which prove that prioritising the methods of pacific settlement is a general principle in international law as opposed to the use of force, and finally the historical aspect of the prohibition of the use of force and the generally accepted exceptions to it. After setting forth the background for the discussion part of the paper, controversial issues such as humanitarian intervention, responsibility to protect, preventive-preemptive self defense or war against terrorism will be covered in the light of international law so as to analyse whether these can be accepted as the "new" exceptions to the use of force besides other generally accepted two exceptions, or not.

SİNEMA SALONU (1. GÜN-SAAT: 16: 30-17: 40)

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Sibel TURAN

Türkiye-İran İlişkilerinde Azerbaycan Faktörü

Doç. Dr. Sevinç RUİNTAN, Bakü Devlet Üniv.

Cavid ALİSGANDARLİ, Bakü Devlet Üniv.

Güney Kafkasya’da Barış ve Cavaheti Sorunu

Doç. Dr. Coşkun TOPAL, Karadeniz Teknik Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Avrasya’da Barış ve İstikrarın Sağlanmasında Kültürel Diplomasinin Rolü

Doç. Dr. Fırat PURTAŞ, Gazi Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Azerbaycan’ın Güvenlik Politikası: Tehditler ve Önlemler

Dr. Cavid VELİYEV, Azerbaycan Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM)

TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİNDE AZERBAYCAN FAKTÖRÜ

Doç. Dr. Sevinç RUİNTAN

Bakü Devlet Üniversitesi

ruintan@mail.bsu.az

Cavid ALİSGANDARLI

Bakü Devlet Üniversitesi

javid_alisgandarli@yahoo.com

ÖZET:

Günümüz itibarıyla bölgesel güç merkezleri olma iddiasında olan Türkiye ve İran, bölgeye kuralların dışarıdan getirilmesinin doğru olmadığını düşünmektedirler. Bu açıdan bölgede barışın ve güvenliğin temin edilmesi amacıyla bölgesel işbirliğinin geliştirilmesine özellikle önem vermektedirler. Bu kapsamda bölgede ortak çıkarlara sahip olmaları iki devlet arasındaki ilişkileri büyük ölçüde etkilemektedir. İran'ın Batılı ülkeler ile olan ilişkilerinde “nükleer programı” bağlamındaki problemlere Türkiye'nin yaklaşımı ile İran'ın Türkiye siyasetinde (özellikle PKK, PJAK, Kürt Sorunu vb.) yaklaşımı arasında doğrudan değişikliklerin olması dikkat çekicidir. Lakin devletler arasında tam itimadın olmaması nedeniyle, bu yaklaşma esasen ticari-ekonomik ilişkiler alanlarında kendini göstermektedir. Tam itimadın olmamasının nedenleri ise bizce şöyledir: Türkiye'nin NATO üyesi olması; ABD ve Britanya ile geniş askeri-siyasal ilişkilerinin olması; Suriye meselesine yaklaşımlardaki farklılıklar; Azerbaycan meselesi vb. Bu unsurların dışında bize göre Türkiye- İran yakınlaşmasından rahatsız olan tarafların olduğu yani bu iki devleti birbirleri ile çatıştırmaktan, birbirlerinden uzaklaştırmaktan çıkarları olan aktörlerin olduğu da unutulmaması gereken bir faktördür.

Bazı şerhçilere göre iki devlette kendi isteklerini gerçekleştirmek için 2 yönde faaliyet göstermektedirler:

1 – İran ile **ticari-ekonomik ilişkilerine** son vermesi şartıyla, Batılı devletler Türkiye'ye büyük ekonomik yatırımlarda bulunacaklarını, bazı enerji yollarının istikametini (Kuzey Afrika'dan) Türkiye'ye yönlendireceklerini vaat etmektedirler.

2 - Hem Türkiye'nin hem de İran'ın çok büyük önem verdiği **Azerbaycan faktörünün** kullanılması. İran ile Azerbaycan arasında mevcut olan sorunların artması halinde Türkiye buna seyirci kalmayacaktır. Bu durumda hiç şüphesiz Türkiye-İran ilişkilerine de tesir edecektir.

Yukarıdaki birinci durum için bir süreç gerekmektedir. İkinci istikamet ise hemen gerçekleştirilebilir. Çünkü İran-Azerbaycan ilişkilerinde gergin olan sorunlar her zaman mevcuttur (Güney Azerbaycan Sorunu, Azerbaycan-İsrail ilişkileri, İran'ın Güney Azerbaycanlılara yönelik adaletsiz politikaları, İran-Ermenistan ilişkileri vb.).

Genel ve soyut olarak aktardığımız bu bilgiler bağlamında makalede günümüz itibarıyla Türkiye-İran ilişkilerini etkileyen faktörler değerlendirilerek, Azerbaycan faktörünü analitik olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İran, Azerbaycan, Ermenistan, İsrail.

THE AZERBAIJAN FACTOR AT THE TURKEY-IRAN RELATIONS

Summary

The two countries which are trying to become regional powers- Turkey and Iran think the "rules" shouldn't be determined by foreign countries. In accordance with this aspect they are interested in expanding regional cooperation in fields of peace and security establishment. The fact that they have common interests in the region has affected their relations for the recent years. Turkey's stand on Iran-West relations and Iran's nuclear program; Iran is expanding relations with Turkey (especially on the PKK, PJAK, Kurdish issue) and this is noteworthy. Since there isn't mutual confidence between these two countries, the relations are only seen in trade-economics. Our thoughts on the reasons of the absence of mutual confidence: Turkey's NATO membership, Turkey's wide military-political relations with the USA and Great Britain, different stands on Syria, the Azerbaijan factor and etc. On the other hand, in our opinion, there aren't that many countries interested in the expansion of the Turkey-Iran relations, on the contrary there are countries trying to make them collide.

According to some experts their actions are turned to two directions:

1) Turkey is promised great investments by the western countries if the trade-economical relations with Iran are cut, and some energy routes (especially from North Africa) will be directed toward Turkey.

2) The use of the Azerbaijan factor which is important for both sides. If the Azerbaijan-Iran relations are intensified this will directly affect the Turkey-Iran relations.

The first direction requires a certain amount of time and accurately calculated plans, but the second plan can be immediately implemented. The factors which intensify the Turkey-Iran relations always exist (the South Azerbaijan issue, Azerbaijan-Israel relations, Iran's negative attitude toward the Southern Azerbaijanis, Iran-Armenia relations).

In the article separately will be considered the factors that influence Turkish - Iranian relations today. Special attention will be paid the Azerbaijan factor

Key words: Turkey, Iran, Azerbaijan, Armenia, Israel.

GÜNEY KAFKASYA'DA BARIŞ VE CAVAHETİ SORUNU

Coşkun TOPAL

Doç. Dr.,Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü
coskuntopal@gmail.com

ÖZET

Güney Kafkasya'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından, etnik gruplar arasındaki anlaşmazlıklar zaman zaman çatışmaya dönüşebilmektedir. Diğer yandan irredantist hareketler bölgedeki güvensizliği beslemektedir. Bölgede çatışma potansiyeli taşıyan donmuş sorunların canlanması, başta ekonomi ve güvenlik olmak üzere birçok alanda istikrarsızlaştırıcı etkiler taşımakta ve bu durum Kafkasya ve Orta Asya petrol ve doğalgazının uluslararası pazarlara sunumu açısından önemli riskler taşımaktadır. Kuşkusuz Ahıska bölgesi de bu bağlamda değerlendirilmesi gerekli yerler arasındadır. Türkiye-Ermenistan sınırının birleştiği yerin kuzeyinde, Acara Özerk cumhuriyeti'nin doğusunda Türkiye'nin kuzeydoğusunda, Ardahan ilimizle sınır teşkil eden ve Tiflis'in güneybatısında kalan Ahıska ve Ahılkelek bölgesinin günümüz idari yapısındaki ismi Mesketiya-Cavaheti (Samtshe-Cavaheti)'dir. Bu çalışmada, Cavaheti ilinde Güney Kafkasya'da barış ve güvenlik sorunu ile alınmaya çalışılacaktır.

PEACE IN THE SOUTH CAUCASUS AND CAVAHEATI PROBLEM

ABSTRACT

After the collapse of the Soviet Union in the South Caucasus, the conflict between ethnic groups can be converted into disagreements from time to time. On the other hand irredentist movements fostering insecurity in the region. The potential for conflict with the revival of the frozen conflicts in the region, especially in the economic and security situation in many areas, including the destabilizing effects and carry the Caucasus and Central Asian oil and gas to the international markets are significant risks in terms of presentation. Required to be assessed in this context undoubtedly attractions in Mesketian Region. Turkey-Armenia border north of the confluence of Adjara Autonomous Republic east northeast of Turkey, Ardahan province and the rest as a border southwest of Tbilisi, Akhaltsikhe and Akhalkalaki and the administrative structure of the present-day name of Mesketiya-Javakheti (Samtshe-Javakheti), respectively. In this study, the problem of Javakheti will attempt to peace and security in the South Caucasus as an evaluation.

Güney Kafkasya Jeopolitiği ve Bölgede Barış

Uluslararası sistem içerisinde bölgesel alt sistem olan Kafkasya⁴⁸², Soğuk Savaş Döneminin sona ermesiyle birlikte uluslararası politikada ilgi odağı olmaya başlamıştır. Kafkasya istikrarsızlık ve zengin enerji kaynaklarının varlığıyla ön plana çıkmıştır. Bölge genel olarak iki kısımda ele alınmaktadır. Coğrafi açıdan Kuzey ve Güney Kafkasya olarak yapılan ayırmada Kuzey Kafkasya ile Rusya Federasyonu sınırları içerisinde kalan kısım ve Güney Kafkasya⁴⁸³ ile de Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan anlaşılmaktadır.⁴⁸⁴

Böyle bir coğrafya başta petrol ve doğal gaz olmak üzere içerdiği zengin doğal kaynaklarla, bunların ulaşabileceği ülkeler nedeniyle kendine has bir jeopolitik öneme sahiptir. Aynı coğrafyaya enerji çerçevesinden bakışla yapılacak tanım, petrol ve doğal gaz üreticisi ülkeleri diğerlerinden ayırtacaktır.⁴⁸⁵ Fakat coğrafyadaki farklı sınırlar enerji ve diğer kaynaklar yönünden ilişkileri de istikrarsızlaştırmaktadır.

Güney Kafkasya'ya siyasi yapısı itibarıyla bakacak olursak, coğrafi olarak da dünyanın en sorunlu bölgelerinden biri olarak görünmektedir. Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan ve 1990'lı yıllarda Azerbaycan'dan kopartılan ve hiçbir ülke tarafından tanınmayan Yukarı Karabağ arasındaki ilişkiler barış kavramı çerçevesinde istikrarsız bir yol çizmektedir. Bu bölgenin İran, Türkiye ve kısmen Suriye gibi komşu ülkelerde yaşananlara bağımlı olması barışın sağlanması adına farklı yaklaşımları da beraberinde getirmektedir.

Kafkasya'nın geneline baktığımızda, belirgin şekilde iki kutuplu bir yapı oluşmuş durumdadır. Bir kutupta, Ermenistan, Rusya ve İran yer alırken; diğer kutupta, Gürcistan, Azerbaycan, ABD, Batı ve Türkiye yer almaktadır. Kafkasya'daki uluslararası sisteme biraz daha yukarıdan bakacak olursak, kimi siyaset bilimcilerinin “dünyanın çatısı” olarak adlandırdıkları bu bölgeye hakim olan gücün, dünya politikalarına yön vermede çok büyük bir imkan sağlayacağı açıktır. İşte bu yüzden, Türkiye'yi Kafkasya'dan ayrı düşünmek mümkün değildir. Ayrıca, Kafkaslar, Türkiye açısından, hem Türk Cumhuriyetleriyle bir köprü görevi, hem de Rusya ile Türkiye arasında bir “tampon” vazifesi

⁴⁸² Uluslararası ilişkiler anlamında Kafkasya Karadeniz'den Hazar'a uzanan, bölgesel güçler olarak Türkiye, Rusya ve İran'ın bulunduğu, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın da Sovyetler Birliği sonrası bağımsızlığını kazanmış olan ülkeler olarak yer aldığı bir bölgedir. Rusya Federasyonu içerisinde Adıge, Karaçay-Çerkes, Kabardin-Balkar, Kuzey Osetya, Çeçen, İnguş ve Dağıstan özerk cumhuriyetleri bulunmaktadır. Kuzey ile Güney Kafkasya arasında dağlık coğrafi yapı ve alternatif ulaşım yollarının azlığından kaynaklanan nedenlerle ulaşım sınırlıdır.

⁴⁸³ Güney Kafkasya'nın Kafkasya ötesi, Transkafkasya (Transcaucasus), Zakafkasya (Ruslar tarafından) olarak tanımlanmasına da rastlanmaktadır.

⁴⁸⁴ Kemer Kasım, **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, USAK Yayınları, Ankara 2009, s.4-7.

⁴⁸⁵ Mert Bilgin, “Orta Asya ve Kafkasya’da Enerji Stratejileri: Rekabet, İşbirliği ve Bölgesel Sorunlar”, **Orta Asya ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine**, MKM Yayıncılık, Bursa 2010, Ed. Tayyar Arı, s.157-162.

görmektedir. Karadeniz ve Kafkasya bunun önemli bir ayağıdır. Batıdaki güçlerin de bölgeye ilgisini düşünecek olursak bu durum dış politikada ayrıcalıklı bir yere de sahip olmaktadır.⁴⁸⁶

Dünyanın büyük devletleri arasındaki jeopolitik mücadele açısından bölgeye bakacak olursak gittikçe artan bir ilgi dikkatlerden kaçmamaktadır. Şimdilik Ortadoğu'da bu, daha fazla hissedilir durumdadır fakat olayların gidişatı Orta Asya ve Güney Kafkasya civarında da yoğun süreçlerin cereyan ettiğini göstermektedir. Şimdi uzmanlar yeni jeopolitik planların varlığından bahsetmektedirler. Bunu teyit eden farklı göstergeler mevcuttur.⁴⁸⁷

Son zamanlarda dünya medyasının da Güney Kafkasya ile ilgili heyecan yaratan haberler yaptığı gözlenmektedir. Bu bölgede "jeopolitik patlama olacağı", bölgenin "yeni felaketlerin arifesinde olduğu", "Türkiye'deki karışıklığın Güney Kafkasya'yı etkileyeceği" gibi ifadeler sıkça kullanılmaktadır. Bunlar, elbette tesadüf değildir. Ortadoğu'da jeopolitik gerginliğin gittikçe daha da yükselmesi, Avrupa'da mali krizin devam etmesi, İran konusunun güncelliğini koruması ve Güney Kafkasya'da sorunların çözülmemesi oldukça düşündürücü bir durum yaratmıştır. Bunlar zemininde büyük devletlerin bölgeyle ilgili attığı adımlar yeni jeopolitik konuların meydana çıkmakta olduğunu doğrulamaktadır.

Büyük devletlerin ilgisi ile ilgili olarak Güney Kafkasya çapında örnek bir olay çalışması yapacak olursak İran'la Çin arasında imzalanan antlaşmalar dikkat çekicidir. Pekin'de İran'ın İçişleri Bakanı Mustafa Muhammed Neccar'la Çin'in Kamu Güvenliği Bakanı Guo Shengkun (Go Şenkun) iki ülkenin güvenlik alanında iş birliği yapması konusunda anlaşmaya varmıştır. Uzmanlar, burada söz konusu durumun daha ziyade Avrasya coğrafyasında iş birliği olduğunu düşünmektedir. Tahran ve Pekin'in askeri-teknik iş birliğini genişletmek niyetinde oldukları bir hayli süredir gündemde olan bir durumdur. Ortadoğu'da yaşanan son jeopolitik olaylardan sonra ise iki devletin somut olarak ortak faaliyet planlarının ortaya çıkması anlaşılır bir durumdur. Fakat mesele sadece Çin ve İran'ın karşılıklı çıkar alanı ile sınırlı değildir. Zira onların Orta Asya, Hazar havzası ve Güney Kafkasya'yı kapsayan jeopolitik süreçlere nüfuz etme imkânları vardır. Bu bağlamda imzalanan son güvenlik antlaşması, başka hususların yanı sıra, Güney Kafkasya'da jeopolitik manzaranın seyrini de değiştirebilecek niteliktedir. Bu doğrultuda farklı güçlerin bölgesel stratejileri önem de kazanmaktadır.⁴⁸⁸

⁴⁸⁶ Sinan Ogan, "Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz", **Dünya Gündemi**, 21-28 Mayıs 2006

⁴⁸⁷ Kemal Adıgözelov, "Güney Kafkasya: Yeni Jeopolitik Oyunlar ve Yapılandırılmalar", **New Times Analytical Information**, Bakü, Temmuz 2013.

⁴⁸⁸ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, Ankara: İnkılap Yayınları, Çev.:Yelda Türedi, 2005.

Burada yine önemli bir durumu vurgulamak gerekmektedir. İran ve Çin jeopolitik açıdan Rusya'nın müttefikleridir. Ancak Güney Kafkasya'da tüm konularda konumları örtüşmemektedir. Moskova'nın bölgedeki geleneksel nüfuzunu korumak için Tahran ve Pekin'le de mücadele etmesi gerekmektedir. Özellikle, Müslüman bir ülke olan İran'ın bölgede etkisinin artmasından Kremlin çekinmektedir. Görüldüğü üzere farklı ülkelerin etkileşimleri yakın çevreyi de etkisi altına almaktadır.

Moskova'nın Pekin'le jeopolitik iş birliği, esasen, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde gerçekleşmiştir. Burada iki ülke arasında gizli bir nüfuz mücadelesi yaşanmaktadır. Bu bağlamda Güney Kafkasya'da da önderlik iddiaları kendini gösterilmektedir. Rusya, Çin'in güçlü mali ve ekonomik potansiyelinin onu geleneksel nüfuz alanlarının dışına çıkarma ihtimalini göz önünde bulundurmaktadır. Rusya'nın Orta Asya ülkeleri bazında benzer stratejileri etkin bir şekilde devam etmektedir.⁴⁸⁹

Rusya-Çin-İran üçgeninden uzmanlar Güney Kafkasya'da yeni bir jeopolitik yapılandırma oluşabileceği sonucunu çıkarmaktadır. Böyle bir kanaate varmanın bir derecede acele sonuç çıkarmak anlamına geldiği doğrudur. Fakat olayların bu yönde gelişeceğini göz ardı etmek için de bir sebep yoktur. Üstelik Güney Kafkasya'ya diğer büyük devletlerin etkisi gittikçe artmaktadır. Bu bağlamda birkaç husus üzerinde durulması da gerekmektedir. Bu hususların başında Türkiye'nin gelecek planları ve dış politika çıktıları önem arz etmektedir.

Her şeyden önce, Türkiye'nin kendi içinde yaşadığı olumlu ve olumsuz gelişmelerin de bölgeye etkisi hissedilmektedir. Ermenistan bu süreçleri şansının artması şeklinde değerlendirmektedir. Bunun arka planında Erivan, Rusya, Batı ve İran arasında manevra yaparak bazı sorunlarını çözmeye çalışmakta fakat Ermeni uzmanlar "Ermenistan'ın güvenliğine kim teminat verecek?" sorusunu sormaktadır. Ancak bunlar Ermenistan'ın net bir jeopolitik konuma sahip olduğu anlamına gelmemektedir. Ermeni analistler kendileri de "Erivan'ın dağınık bir jeopolitik tutum sergilediğini" itiraf etmektedirler. Aslında Erivan bölgeye güçlü etki etmekte olan Rusya, ABD ve Avrupa Birliği'ne kendini pahalıya satmaya çalışmaktadır. Böylesi bir tavır bizzat Güney Kafkasya'da ciddi jeopolitik riskler oluşturmaktadır. Uluslararası koşulların getirmiş olduğu yeni yönelimler bu doğrultuda farklı tehlikeleri de beraberinde getirebilmektedir.⁴⁹⁰

Bunlar ışığında Türkiye'de yaşanan gelişmelerin Güney Kafkasya'ya olan etkisi son derece normaldir. Somut olarak, bazı çevreler bundan yararlanarak, bölgedeki jeopolitik dengeleri değiştirmek niyetinde gözükmüşlerdir. Bu eğilim

⁴⁸⁹ Mediha Akarslan, "Değişen Dünya Dengeleri, Rusya Federasyonu Yakın Çevre Politikası ve Türk Cumhuriyetleri", İstanbul, 1994.

⁴⁹⁰ Gülden Arman, Nurin Ateşoğlu Güney, "**Değişen Uluslararası Koşullarda Strateji, Türkiye ve Komşuları**", İstanbul, DER Yayınları, Der. Faruk Sönmezoğlu, Türk Dış Politikasının Analizi, 2001.

tüm Güney Kafkasya için tehlike kaynağıdır. Çatışmaların çözülmediği ve Ermenistan'ın kendine yeni bir destekçi arayışını yoğunlaştırdığı bir aşamada bunun ciddi riskler meydana çıkarma ihtimali vardır.

Bu aşamada birçok husus Gürcistan'ın ve Ermenistan'ın karşılıklı olarak jeopolitik seçimine bağlı olacaktır. Başkent Tiflis, Moskova ile ilişkileri geliştirmekte çıkarı olduğunu bir daha vurgulamıştır. Ermenistan'ın hangi jeopolitik çizgiyi tercih edeceği belli değildir. Erivan Moskova'dan daha çok teminat alma karşılığında Batı'dan vazgeçebilir. Aslında, şimdiden bazı Ermeni analistler Rusya ile iş birliğinin onlar için daha yararlı olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu çevrede gelişen her türlü durumun Türkiye bazında oluşturacağı jeopolitik etki tüm dengeleri etkileyebilecek kapasitededir.⁴⁹¹

Ortadoğu'da meydana gelen olayların da Güney Kafkasya'yı etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir. Mesele sadece bunun ne derece ve hangi jeopolitik yapılandırma çerçevesinde meydana geleceğidir. İşte bu açıdan pek çok şey, ABD, Rusya, Türkiye, İran ve Çin'in bölgeye yönelik yürüttüğü mücadelenin niteliğine bağlı olacaktır.

Bölgede Cavahati Sorunu

Cavaheti, Türkiye'nin kuzey-doğu sınırında, Türkiye- Ermenistan sınırının bittiği çizginin doğusunda, Gürcistan sınırları içerisinde 100-140 bin Ermeni'nin toplu şekilde yaşadığı bir yerdir. Bölge Gürcistan'ın Mesketi- Cevaheti eyaletinin Cevaheti kısmı, aynı zamanda Ahıska Türklerinin 1944'de sürgün edildikleri ata yurtlarının güneyini teşkil etmektedir.⁴⁹²

Cavaheti sorunu genellikle, perestroykayla başlayan süreçlerin bir sonucu olarak ele alınmaktadır ki, bu da meselenin niteliğinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Oysa ki, Cavaheti sorununun kökleri 19. yüzyıla kadar geri gitmektedir. Rusların Kafkasya'ya egemen olmaya başladıkları 19. yüzyılın başlarında Kafkasya'da Ermenilerin hiçbir siyasi birimi yoktu. Gürcistan belli başlı üç krallığa bölünmüştü: Kartli, Kahetya ve İmeretya. Karadeniz kıyıları bu krallıkların egemenlik alanı dışındaydı ve her biri Osmanlı'ya bağlı üç hanlığa aitti: Sohum, Mingrelya ve Gurya. Güney Batı'da ise Sameshi (Meshetlerin ülkesi) ve Saatabago (Atabeklerin ülkesi) olarak Osmanlı'ya bağlı iki hanlık vardı. Bugünkü Güney Kafkasya'nın diğer bölgeleri ise, Kacarlara bağlı Türk

⁴⁹¹ Hüsmen Akdeniz, “Jeopolitik ve Jeostratejik Teoriler Kapsamında Küreselleşmenin Geleceği ve Türkiye”, Ankara: Genkur. ATASE BŞK.lığı Yay., Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı.2, 2003.

⁴⁹² Elşan İzzetgil, “Cevahati Ermenileri Ne İstiyor”, Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi (USGAM) Analizi, 2011 (<http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=435&bolge=7&konu=24>)

Hanlıklarının egemenlik alanı idi. Rusların Kafkasya'yı işgali bölgenin demografik yapısında önemli değişikliklere yol açmıştır.⁴⁹³

Cevaheti sorunun temeline gidecek olursak, Ermenilerin Çarlık Rusya tarafından bölgeye göç ettirilmelerine kadar eskiye gitmemiz gerekmektedir. Cevaheti sorunu bağımsızlık sonrası dönemde Gürcistan'da zaman zaman yoğunlaşan, ama hiç gündemden düşmeyen sorunlardan birisidir. Özünde Cevaheti bölgesinde yoğun olarak yaşayan Ermenilerin özerklik talepleri yatmakla birlikte, Rus askerî üslerinin kapatılması, Ahıska Türkleri'nin geri dönüş süreci, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı'nın yapımı gibi diğer konularla ilişkili olarak sorun daha çetrefil bir görünüm arz etmektedir.⁴⁹⁴

Sorunun tarihi boyutunda Çarlık orduları Güney Kafkasya'yı işgal ederken Ermenilerden büyük destek görmüşlerdir. Çarlık hem kendilerine destek olan Ermenileri ödüllendirmek hem de bölgede kalıcı olabilmek için sürekli kullanabilecekleri tampon bölgeler oluşturmak amacıyla işgal ettikleri stratejik noktalara Anadolu ve İran'dan Ermenileri göç ettirip yerleştirmişlerdir. Çarlık Rusya bölgedeki Ermeni varlığını artırmak için sistemli politikalar izlemiştir. Rus Çarlığı 1828'de Azerbaycan'ı İran'la paylaşan Türkmençay anlaşmasını imzalamış ve bu anlaşmaya İran'da yaşayan Ermenilerin göç etmelerini serbest bırakan bir madde koymuştur. Diğer taraftan göç edenlerin yol masrafları karşılanmış, yerleştikleri yerlerinde geniş topraklar tahsis edilmiş ve uzun süre vergiden muaf tutularak Ermenilerin bölgeye göçünü cazip hale getirmişlerdir. Bu şekilde kısa zaman içerisinde Osmanlıdan 84 bin, İran'dan ise 70 bin Ermeni Azerbaycan'ın Karabağ, Revan ve Nahçıvan, Gürcistan'ın Tiflis, Borçalı, Ahilkelek, Batum, Sohum bölgelerine yerleştirilmişlerdir. Bu göçler bu tarihten sonra sürekli devam etmiş ve kısa zamanda bölgenin demografik yapısı Ermenilerin lehine değişmeye başlamıştır.⁴⁹⁵

İlk başlarda yerli halklarla iyi geçinen sorun çıkarmayan Ermeniler, 19. yüzyılın ikinci yarısında dış güçlerin Büyük Ermenistan hayalini aşılamaaya başlamalarıyla birlikte problem arz eden bir topluluğa dönüşmüşlerdir. “Denizden Denize Büyük Ermenistan” hayalini gerçekleştirmek için icraata Güney Kafkasya'dan başlamışlar, ilk adım ise Rus Çarı Nikolay'ın Azerbaycan'ın Revan hanlığını “Ermeni Vilayetine” dönüştürmesiyle olmuştur. 9000 km² olan bu vilayet (Guberniya) 1918'de Ermenistan Cumhuriyetine dönüştürülmüştür. Sovyetler Birliği kurulurken de bu birliğe dahil olmak istemeyen Ermenistan'a ikna için Azerbaycan'ın Göyçe Mahalı ve Zengazur bölgeleri de verilerek Ermenistan'ın arazisi 29000 km²'ye çıkarılmıştır. Daha bu

⁴⁹³ Stefanos Yerasimos, **Milliyetler ve Sınırlar. Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu**, Şirin Tekeli (çev.), Dördüncü Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.276.

⁴⁹⁴ Kamil Ağacan, **“Cevaheti Sorunu-Gürcistan Ermenilerinin Artan Özerklik Talepleri”**, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi, 2005 (<http://turksam.org/tr/a32.html>)

⁴⁹⁵ İzzetgil, a.g.e.

dönemde Dağlık Karabağ'ı özek bölge ilan ettirilerek ileriye yönelik yatırım yapılmıştır. Ermeniler uygun zamanda uygun adımı atarak hayali büyük Ermenistan'a ulaşmayı amaçlamaktadır. Sovyetler Birliği dağılırken Dağlık Karabağ Ermenileri kötü ekonomik koşullar, işsizlik gibi gerekçelerle ayaklanıp Karabağ'da çatışma başlatmışlar ve sonucunda Rusların da desteğiyle Azerbaycan'ın %20 toprağını işgal etmişlerdir. Bunun yanında Ermenistan'daki 650 bin Azeri Türkü de bu çatışma esnasında Ermenistan'daki doğma yurtlarından kovulmuşlar ve bu şekilde Ermenistan'da istedikleri homojen toplum oluşmuştur. Bununla birlikte şuanda en önemli komşusuyla sorunlu olması dolayısıyla ekonomik çöküntü içinde olsalar da bu sorunun çözümü konusunda hiçbir taviz vermek istememekte ve Azerbaycan'ın topraklarını iade etmemekte direnmektedirler. Ermenistan'daki bu irredentist talepler tarihi bir sürece dayanmaktadır.⁴⁹⁶

Ermenistan, Dağlık Karabağ sorunu çözüme kavuşmadan yeni Dağlık Karabağ'lar oluşturma'nın ardına düşmüştür. Cavaheh bölgesi Dağlık Karabağ'dan sonra ilk sırada bekletilen bir aday bölgedir. Biraz Cavaheh bölgesini özelliklerini irdeleyecek olursak, Cavaheh bölgesi aynı zamanda Ahıska Türklerinin sürgün edildikleri ata yurtlarının Ahılkelek ve Bogdonovka illerini de kapsamakta olduğunu görürüz. Ermeniler Ahıska Türklerinin sürgün edilmesiyle oluşan boşluğu da iyi kullanarak bu bölgede çoğalmayı başarmışlardır. Bunun yanında Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra bu bölgenin bitişiğindeki Kaltsa bölgesinde yaşayan Türkçe konuşan Rumların Yunanistan'a göç etmeleri sonucu onlardan boşalan yerlere yine Ermeniler yerleşmiş ve bölgede nüfuzlarını artırmışlardır. Bu şekilde Ermeniler Cavaheh bölgesinde çoğunluk haline gelmişlerdir. Şuanda Cavaheh bölgesinin %90'dan fazlasını ve Mesketi Cavaheh eyaletinin ise %40'a yakını Ermeniler oluşturmaktadır.⁴⁹⁷

Diğer taraftan Cavaheh sorunu genellikle, perestroykayla başlayan süreçlerin bir sonucu olarak ele alınmaktadır ki, bu da meselenin niteliğinin anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Perestroyka sürecinin başlamasıyla beraber, Güney Kafkasya cumhuriyetlerinde başlayan millî hareketler, Ermenistan'da diğer iki Güney Kafkasya cumhuriyetinden farklı nitelik arz etmiştir. Azerbaycan ve Gürcistan'da millî hareketler perestroykanın görece özgürlük ortamında, SSCB'yi sorgulayarak, 1918 yılında kurulmuş Azerbaycan ve Gürcistan Cumhuriyetleri'nin Rusya tarafından işgal edildiğini iddia etmişlerdir. Karşı karşıya kaldıkları sorunların Rusya'nın "sömürgeci" olmalarından kaynaklandığını, yapılması gereken şeyin bir an önce SSCB'den ayrılarak bağımsız, demokratik hukuk devletinin kurulması olduğunu ileri sürerek mücadelesini bu doğrultuda yürütürken, Ermenistan'da irredentist talepler öne çıkmıştır. Nitekim, Karabağ Savaşı öncesinde, Ahalkale *rayonunda* "Kesinlikle

⁴⁹⁶ Yaşar Kalafat, Hasan Kanbolat, Kamil Ağacan, "Gürcü Tarih Profesörü: Ermeniler Gürcistan'dan Toprak istiyor", **Stratejik Analiz**, C.II, sayı 12, Nisan 2001, s.113

⁴⁹⁷ Ağacan, a.g.e.

savaş lazım. Bütün kuvvetimizle Cavaheti'yi, Karabağ'ı Nahçıvan'ı isteyelim. Ahalkale'yi isteyelim. Ermeni toprakları yabancıların elinde kalsın. Atalarımızın dediklerini yapalım, ana vatana katalım" şeklinde, savaş isteklerini dile getiren bildiriler dağıtılmaktaydı.⁴⁹⁸

Bu süreç dahilinde Cavaheti Ermenileri, Sovyetler Birliği dağılırken Gürcistan'ın bağımsızlık girişimlerine başlamasıyla birlikte seslerini çıkarmaya başlamışlardır. Buradaki Ermeniler Dağlık Karabağ savaşında gönüllü olarak katılarak Dağlık Karabağ'ın bütün Ermenilerin davası olduğunu göstermişlerdir. Bunun yanında Gürcistan'da Aphazya ve Güney Osetya çatışmaları başlaması ile Gürcistan'da işler karışınca sıranın kendilerine geldiğini düşünerek taleplerini daha yüksek sesle dillendirmeye başlamışlardır. Gürcistan'ın ülkedeki Rus üslerini boşaltma girişimi, Özellikle de Ahalkelek'deki üstün boşatılacak olması ve bu yöndeki girişimleri takip eden dönemlerde büyük ihtimalle Rusların da desteğiyle sokaklara dökerek özerklik isteklerini dile getirmeye başlamışlardır. Cavaheti Ermenileri Ahalkelek üssünün kapatılmamasının istememelerinin birkaç gerekçesi vardır. Bunlardan en önemlisi üssün bölgede bulunması Ermenilerin her türlü devlet karşıtı hareketlerinde sığınacakları zırh mahiyeti taşıyor almasıdır. Diğer sebepler ise ekonomikti, bu üstte çalışan sivillerin büyük kısmı burada yaşayan Ermenilerden oluşmaktaydı ve bölge halkı üstteki askerlere endeksli ticaret yapmaktaydılar. Bunların yanında üssün bölgede bulunması Gürcü hükümetinin bölgeye müdahalesini zorlaştırmaktaydı. Bu da sınır ticareti, uyuşturucu, silah ticareti, kaçakçılık v.b. gibi illegal ticari yollara imkan sağlamaktaydı. Bu durum çatışmacı bir pozisyonu da beraberinde getirmekteydi. Bu süreç dahilinde Cavahati Ermenilerinin eli güçlenmiştir.⁴⁹⁹

Bütün bu yaşananlar merkezî hükümeti zayıf düşürürken, Cavaheti'deki örgütlerin bölge üzerindeki denetimlerini güçlendirmiştir. Özellikle 1991-1994 yılları arasında Ermeni paramiliter güçleri bölgenin denetimini tamamen ellerinde tutmaktaydılar ve bölge söz konusu örgütlere bağlı, Ermenilerin kendi inisiyatifleri ile oluşturdukları Temsilciler Konseyi tarafından yönetilmekteydi. Dolayısıyla Cavaheti bu dönemde, görünürde Gürcistan'a bağlı fakat fiilen onun egemenlik alanı dışında bir bölge haline geldi ve bu yapısını günümüze kadar bir takım biçimsel değişiklikler hariç sürdürdü. Söz konusu değişikliklerin başında 1994 yılında yapılan idarî düzenleme gelmektedir. Bu düzenlemeyle Sovyetler Birliği dönemindeki *rayon* bazındaki temel örgütlenme yerine daha geniş bölgeleri içeren vilayetlere (*mkhare*) geçilmiştir. Bu çerçevede 237 sayılı başkanlık kararnamesiyle merkezi Ahıska (Ahalçih) olan Sameshi-Cavaheti vilayeti oluşturulmuş ve Cavaheti bölgesini oluşturan Ahalkale ve Ninotsminda *rayonları* da bu vilayete dahil edilmiştir. İlk başta Ermeniler bu

⁴⁹⁸ Kalafat, Kanbolat, Ağacan, a.g.e.

⁴⁹⁹ C. Yenigün ve M. A. Bolat. "Gürcistan: Yeni Dünya'nın Doğu-Batı Sınırı", **Dünya Çatışmaları 1. Cilt** (içinde), ed. Kemal Onat, Burhanettin Duran, vd, Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara, 2010, ss. 457-487

düzenlemenin, vilayet geneli itibarıyla Ermeni nüfus oranını düşürmeyi hedeflediğini ve Ermeni iddalarına karşı yapılmış bir düzenleme olduğunu ileri sürerek karşı çıkmışlarsa da, zamanla bu düzenleme ters etki yaparak Ermenilerin özerklik isteklerinin sınırlarının genişlemesine yol açmıştır.⁵⁰⁰

Önemi açısından bölgeyi irdeleyecek olursak, Bakü-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı, Bakü-Tiflis-Kars Demir Yolu bu bölge üzerinden geçmektedir. Önemlilerini saydığımız bu hatlar bölge ülkelerini ilgilendirdiği gibi uluslararası güçleri de yakından ilgilendirmektedir. En önemlisi burası bir koridordur ve bu bölge Hazar çevresini batıya bağlamaktadır. Trans hazar boru hatları projeleri gerçekleşirse bu bölge daha da önemli hale gelecektir. Ama Trans Hazarın baltalanmasının en kısa yolu da bu bölgede çıkarılacak bir küçük soruna bağlıdır. Bölgenin güvenliği çok önemlidir. Rus üssünün bu bölgede bulunuyor olması Gürcistan'ın iç güvenliğini ilgilendirdiği gibi bu bölgenin güvenliğini de yakından ilgilendirmektedir. Bundan dolayı Rus üssü Rusların onca baskısına rağmen bölgeden çıkarılmıştır. Bölge Ermenileri bölgeden geçen hatlara özellikle Bakü-Tiflis-Kars Demir Yolu Hattı'na itiraz etmişler, Ermenistan'dan geçen bir hat varken bu hattın buradan geçmesine gerek yoktur gibi açıklamalarda bulunmuşlardır. İlk bakışta hattın kendi bölgelerinden geçmesi ekonomik canlanma getireceği için onların faydasına olacağı düşüncesiyle itirazlarını anlamsız bulmak mümkün ama bu konuşmaların güdümlü olduğunu düşündüğümüz zaman olay daha net anlaşılmaktadır. Bu bölgedeki yükselen seslerin doğal olmadığı, Rusya, Ermenistan ve Ermeni diasporası tarafından yönlendirildiği fark edilmektedir.⁵⁰¹

Bunun öneminin farkında olan Rusların Ahılkelek'deki Rus üssünü boşaltmış olsalar da, bölgeden çekilirken götürmedikleri hafif silahlarla buradaki bazı örgütleri silahlandırdıkları söylenmektedir. Bölgede bugün onlarca Ermeni örgütü faaliyet yürütmektedir. Bunlardan en önemlileri 'Cavah Hareketi', 'Parvents', 'Virk' 'Yerkir', 'Ahaltsahi Ermeni Gençler Merkezi', 'Charles Aznavour Hayır Kurumu' ve 'Vahid Cavaheti'dir. Bunlardan da Yerkir'in silahlı bir örgüt olduğu bilinmektedir. Yerkir'in eski başkanı Vaagn Çakalyan 2008 yılında silahlı bölücü örgüt kurmak ve silah alıp sattığı gerekçesiyle tutuklanmıştır.

Cevaheti Ermenilerinin süreç itibarıyla isteklerine baktığımız zaman, ekonomik sorunların çözümü, Cevaheti'de resmi dilin Ermenice olması, Ermeni Apostol kilisesinin resmi statüsünün verilmesi, İki dilli üniversitenin kurulması, Ermeni tarihçilerinin hazırladığı Ermeni tarihinin okullarda okutulmasının serbest bırakılması, kendi yöneticilerini seçme hakkı gibi ulusal özerkliğin

⁵⁰⁰ Hasan Kanbolat ve Nazmi Gül, "Kafkasya'da Cavaheti (Gürcistan) ile Krasnodar (Rusya) Ermenilerinin Jeopolitiği ve Özerklik Arayışları", **Stratejik Analiz**, Cilt 1, No 6, Ekim 2000, ss.5-18, s.10.

⁵⁰¹ İzzetgil, a.g.e.

konusuna da giren bir sürü hak talep etmektedirler. Gürcistan hükümeti Aphazy ve Güney Osetya gibi iki önemli sorunu varken birde Cavaheti Ermenileri sorununu bunların üzerine eklemek istememektedir. Ermeni Örgütleri de bunların bilincindedir. Fakat Ermenistan'ın buradaki tutumu önemlidir. Çünkü Ermenistan Dağlık Karabağ sorununa bir çözüm bulmadan dünyaya açılan iki kapıdan biri olan Gürcistan'ı kaybetmek istememektedir ve daha temkinli hareket etmeye çalışmaktadır. Diplomatik görüşmelerde sürekli Cevaheti sorununu gündeme getirerek bu şekilde baskı uygulamaya çalışmaktadır. Son zamanlarda Gürcistan'ın da Cavaheti Ermenilerinin sorunlarını çözmek için bir şeyler yapmaya çalıştığı görülmektedir. Ama bu durum Cavaheti Ermenilerinin pek hoşuna gitmediği anlaşılmaktadır. Onlar kendilerinin muhatap alınmalarını istemekte, “daha hızlı yol almak” istemektedirler. Cavahati Sorunu sadece bölgedeki Ermenilerin ayrılıkçı talepleri ve Gürcistan'ın toprak bütünlüğünün korunmasıyla ilgili değildir.⁵⁰²

Diğer taraftan Ermeniler, Ahıska Türklerinin bölgeye gelmelerinin Ermenilerin tarihi ideallerine zarar vereceğini düşünmektedirler. Krosnadar'daki Ahıska Türkleri apar topar ABD'ye göç ettirilmeleri de bu sebebe bağlanmaktadır. Çünkü Krasnodar'da Türkiye'nin Karadeniz bölgesi Hemşin'den göç etmiş, kendilerini Amşin Ermenileri olarak isimlendiren ve toplu şekilde yaşayarak yine Cavaheti bölgesinde olduğu gibi özerklik taleplerinde bulunan Ermeniler mevcuttur. Bunların bağlantıları dolayısıyla Amerika'nın Ahıska Türkleri ile ilgilenmiş olduğu büyük ihtimaldir. Eğer Ahıska Türkleri ABD'ye göç ettirilmeselerdi son çare ne pahasına olursa olsun Ahıska'ya göç edebileceği düşünülmüştür. Ahıska Türklerinin bu doğrultuda parçalanmış bir yapıda olduğunu da belirtmekte fayda var.⁵⁰³

Sonuç olarak eski ASALA üyesi Alek Enigomşyan'ın dediği gibi sorun politiktir. Ermeniler birçok sebep ileri sürerek ayaklanıp özerklik taleplerinde bulunmaktadırlar. Dağlık Karabağ sorunu da ekonomi, işsizlik gibi bahanelerle patlak vermişti ama ardından işgale dönüşmüştür. Ermeniler “Büyük Ermenistan” hayalleri doğrultusunda fırsatları değerlendirmeye çalışmaktadırlar. Türkiye'nin hemen sınırında ve çok önemli stratejik bir bölgede tehlikeli bir süreci yönlendirmektedirler. Bunun olması imkânsızdır. Gürcistan Rusya'yı karşısına almayı göze alarak Rus üssünü bu bölgeden çıkarttıysa bu Gürcistan'ın ve ona destek verenlerin bu bölgeyi ne kadar önemsediklerini göstermektedir.⁵⁰⁴

Bazı Ermeniler, Ahıska Türkleri zengindirler buraya gelip her tarafı satın alacaklar, dükkanlarımızı, evlerimizi, tarlalarımızı ve bizi kovacaklar diye korkularını dile getirmektedir. Ahıska Türklerinin bölgeye ekonomik olarak

⁵⁰² Alaeddin Yalçinkaya vd., **Orta Asya ve Kafkasya'da Siyaset**, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2012, s.203-204.

⁵⁰³ Tefvik Suluyev, “Gürcistan, Ahıska Türkleri ve Avrupa Konseyi”, **Bizim Ahıska Dergisi**, Sayı 3, Haziran 2005.

⁵⁰⁴ İzzetgil, a.g.e.

canlılık getirecekleri doğrudur ama Ermenilere zarar verecekleri onların varlıklarını ellerinden almak isteyecekleri doğru bir tespit değildir.⁵⁰⁵

Ermenilerin bölgedeki konumlarıyla yakından ilişkili bu türden gelişmeler, aynı zamanda Ermenilerin özerklik taleplerini de artırmaktadır. Sürecin aleyhlerine işlediğinin farkında olan Ermeniler, bugünkü durumlarını zirve noktası olarak değerlendirmekte ve özerklik alacaklarsa bunu yalnız bu aşamada becerebileceklerini, Rusya'nın Ahalkale üssünü kapatmayı kabul etmesi ve Ahıska Türklerinin dönüş sürecinin başlaması durumunda özerklik edinmelerinin imkansız olacağını düşünmektedirler. Bu yüzden, giderek taleplerin yoğunlaşacağı ve gerginliklerin yaşanacağı kestirilebilir. Fakat, Ermenistan'ın Gürcistan'a bağımlılığı sürdüğü sürece, Gürcistan'ın özerklik vermeye yanaşmama ihtimali yüksektir. Aynı zamanda, Cavaheti sorununun geleceğinin, büyük ölçüde Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ve bununla ilintili olarak Türkiye'nin Ermenistan'la sınır kapılarının açılıp açılmayacağına bağlı olarak şekilleneceği ileri sürülebilir. Dağlık Karabağ sorunun Ermenistan'ın lehine çözülmesiyle veya Türkiye'nin Ermenistan'la sınır kapılarının açılmasıyla, Ermenistan'ın Gürcistan'a olan bağımlılığının ortadan kalkması, Sameshi-Cavaheti'deki Ermeni ayrılıkçı eğilimlerini ateşleyebilir ve özerkliği veya bağımsızlığın ilan edilmesine yol açabilir.⁵⁰⁶

KAYNAKÇA

ADIGÖZELOV Kemal, “Güney Kafkasya: Yeni Jeopolitik Oyunlar ve Yapılandırılmalar”, New Times Analytical Information, Bakü, Temmuz 2013.

AĞACAN Kamil, “Cavahati Sorunu-Gürcistan Ermenilerinin Artan Özerklik Talepleri”, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi, 2005 (<http://turksam.org/tr/a32.html>)

AKARSLAN Mediha, “Değişen Dünya Dengeleri, Rusya Federasyonu Yakın Çevre Politikası ve Türk Cumhuriyetleri”, İstanbul, 1994.

AKDENİZ Hüsmen, “Jeopolitik ve Jeostratejik Teoriler Kapsamında Küreselleşmenin Geleceği ve Türkiye”, Ankara: Genkur. ATASE BŞK.lığı Yay., Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı.2, 2003.

ARMAN Gülден, GÜNEY Nürin Ateşoğlu, “Değişen Uluslararası Koşullarda Strateji, Türkiye ve Komşuları”, İstanbul, DER Yayınları, Der. Faruk Sönmezoğlu, Türk Dış Politikasının Analizi, 2001.

BİLGİN Mert, “Orta Asya ve Kafkasya’da Enerji Stratejileri: Rekabet, İşbirliği ve Bölgesel Sorunlar”, Orta Asya ve Kafkasya Rekabetten İşbirliğine, MKM Yayıncılık, Bursa 2010, Ed. Tayyar Arı.

⁵⁰⁵ İzzetgil, a.g.e.

⁵⁰⁶ Ağacan, a.g.e.

BRZEZİNSKİ Zbigniew, Büyük Satranç Tahtası, Ankara: İnkılap Yayınları, Çev.:Yelda Türedi, 2005

İZZETGİL Elşan, “Cevahati Ermenileri Ne İstiyor”, Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi (USGAM) Analizi, 2011 (<http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=435&bolge=7&konu=24>)

KALAFAT Yaşar, KANBOLAT Hasan, AĞACAN Kamil, “Gürcü Tarih Profesörü: Ermeniler Gürcistan’dan

Toprak istiyor”, Stratejik Analiz, Cilt II, sayı 12, Nisan 2001

KANBOLAT Hasan, GÜL Nazmi, “Kafkasya’da Cavaheti (Gürcistan) ile Krasnodar (Rusya) Ermenilerinin Jeopolitiği ve Özerklik Arayışları”, Stratejik Analiz, Cilt 1, No 6, Ekim 2000

KASIM Kamer, Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya, USAK Yayınları, Ankara 2009.

OGAN Sinan, “Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz”, Dünya Gündemi, 21-28 Mayıs 2006

SULUYEV Tefik, “Gürcistan, Ahıska Türkleri ve Avrupa Konseyi”, Bizim Ahıska Dergisi, Sayı 3, Haziran 2005.

YALÇINKAYA Alaeddin vd., Orta Asya ve Kafkasya’da Siyaset, Anadolu Üniversitesi Yayını, 2012

YENİGÜN C. ve BOLAT M. A., “Gürcistan: Yeni Dünya’nın Doğu-Batı Sınırı”, Dünya Çatışmaları 1. Cilt (içinde), ed. Kemal Onat, Burhanettin Duran, vd, Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara, 2010

YERASİMOS Stefanos, Milliyetler ve Sınırlar. Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu, Şirin Tekeli (çev.), Dördüncü Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000

AVRASYA'DA BARIŞ VE İSTİKRARIN SAĞLANMASINDA KÜLTÜREL DİPLOMASİNİN ROLÜ

Doç. Dr. Fırat PURTAŞ

Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

firatpurtaş@hotmail.com

Özet:

Avrasya, sadece coğrafi bir terim değildir ve Avrupa ile Asya kıtalarının birleşmesinden meydana gelen coğrafi alanın ötesinde anlamları vardır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler yazınında sık sık tekrarlandığı gibi Avrasya'nın jeopolitik önemi sadece buradaki petrol ve doğal gaz kaynakları ve boru hatlarıyla ya da egemen güçlerin etkinlik kurma mücadelesinden ibaret değildir. Avrasya aynı zamanda yeni bir medeniyet arayışının yansımasıdır. Daha ziyade Rusya ve Türkiye gibi Batılı değerler sistemi içerisinde tam olarak yerini bulamayan, ne tam anlamıyla Batılı ne de Doğulu olan ülkelerin kendilerini arama ve tanımlama sancısıdır. Avrasya'da iki kadim ve komşu medeniyeti- Slav ve Türk - yüzyıllardır süren komşulukları, iç içe geçmişlikleri ve rekabetleriyle Avrasya'yı kendilerine göre tanımlarlar. Bu iki medeniyetin ortak bir Avrasya tasavvuru bölgedeki istikrarın anahtarlarıdır. Bu noktada insandan insana yürütülen kültürel diplomasi Avrasya algılarının yakınlaşmasında ve güvenlik sorunlarının ortak çözümünde en önemli dış politika aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tebliğ Türkiye ile Rusya arasındaki kültürel, toplumsal ve insani ilişkilere ve bu alandaki gelişmelerin doğuracağı fırsatları ele almaktadır.

CULTURAL DIPLOMACY AS A TOOL FOR EURASIAN STABILITY

Abstract:

Eurasia is not only a geographical term. Hence, it goes beyond the mere geographical region resulting from the juncture of the European and Asian continents. Indeed, as repeatedly mentioned in the literature of international relations recounting the Post Cold War era, the geopolitical importance of Eurasia is not only due to its rich oil and gas resources or pipelines. Nor does it only have to do with the struggle of sovereign powers to establish their dominance. As a matter of fact, Eurasia also reflects the search for a civilization. In other words, as a region which fails to fully identify itself with Western values of countries such as Russia and Turkey, it stands for the struggle of countries which are neither completely Western nor entirely Eastern to search for their identity and define themselves. Each of the two ancient neighboring civilizations of Eurasia, namely the Slavic and Turkic civilizations which have been coexisting for centuries in an intricate structure of competition, have their

own definition of Eurasia. Thus, a common vision of Eurasia to be developed by both of the afore-mentioned civilizations is the key to stability in this region. In this respect, cultural diplomacy from person to person is undoubtedly the most important instrument of foreign policy to bring about a rapprochement of various conceptions of Eurasia and allow a common solution of security issues. This paper is dealing with cultural, social and human relations between Turkey and Russia, sheds a light on various opportunities which can be brought about by developments in the afore-mentioned relations.

AZERBAIJAN'IN GÜVENLİK POLİTİKASI: TEHDİTLER VE ÖNLEMLER

Dr. Cavid VELİYEV

Azerbaycan Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM)

Özet:

1991 yılında yeniden bağımsızlığını kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin güvenlik stratejisinin şekillenmesinde tarihsel ve coğrafi öğelerin yanısıra Soğuk Savaş sonrasında küresel ve bölgesel düzeyde oluşan güvenlik yapılanmaları önemli rol oynamıştır. Tarihsel olarak sürekli büyük imparatorlukların geçiş noktasında olması ve doğal coğrafi korumalardan yoksun olması devletin ve toplumun bilincinde bir güvenlik sorunun oluşmasına neden olmuştur.

Tarihsel anlamda VII-XIX. Yüzyıllarda Arapların saldırıları, 15-16. yüzyıllarda Safevi-Osmanlı Savaşları, 1813 Gülistan ve 1828 Türkmençay Anlaşmaları ile ikiye bölünmesine neden olan 17-18. yüzyıllarda Azerbaycan coğrafyası üzerine Gacar-Osmanlı-Rusya mücadelesi ve 19-20. yüzyıllarda Azerbaycan'ın Rusya Çarlığı ve Sovyet Rusya'sı tarafından işgali günümüz Azerbaycan devletinin güvenlik stratejisinin oluşmasına etki eden önemli tarihsel gelişmeler olmuştur.

Öte yandan kara devleti olan Azerbaycan'ın, kuzeyden ve güneyden deniz ve yüksek dağlık arazi gibi doğal koruma alanlarından yoksun olması Moğol, Arap ve Rus ordularının kolayca ülkenin iç kısımlarına doğru ilerlemesine neden olmuştur. Günümüzde Batılılar'ın deyimiyle jeopolitik anlamda Azerbaycan, Rusya ve İran'ın arasında bir sandviç konumundadır ve her iki devlet güvenliğine tehdit olarak gördükleri için Azerbaycan'ı kontrol altında tutma eğiliminden vazgeçmemiştir.

Azerbaycan devleti ve toplumunun güvenlik bilincinin oluşmasında merkezi yönetimin zayıf olmasının önemli bir etkisi bulunmaktadır. En son Nadir Şah (1747) döneminde merkezi yönetimin ortadan kalkmasından sonra Azerbaycan'ın hanlıklara bölünmesiyle Rusya tarafından işgal edilmesini kolaylaştırmış ve bu durum birleşik merkezi otoritenin olmamasından

kaynaklanmıştır. Öte yandan 1988-1994 Karabağ Savaşı'nda Karabağ ve çevresindeki 7 ilin Ermenistan tarafından işgal edilmesinde iç çekişmeler ve merkezi yönetimin ülkeye hakim olamamasının yeri büyük olmuştur.

Azerbaycan'da merkezi yönetiminin zayıf olmasını isteyen güçlerin temel felsefesi Azerbaycan'ı bağımsız ve egemen bir devlet olarak kabul edememeleri veya bunu kendi güvenliklerine tehdit olarak görmeleri olmuştur. 1993 yılından itibaren Azerbaycan yönetiminin bu devletlere karşı bir tehdit olmadığını kanıtlama çabaları sonuç vermemiş ve sonuçta Azerbaycan'ın “en iyi savunma saldırısıdır” yaklaşımının benimsemesine neden olmuştur.

Bölgesel ve küresel güvenlik yapılanmaları da Azerbaycan'ın güvenlik stratejisinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra bölgede Rusya ve Batı merkezli güvenlik yapılanmaları arasında yeni bir rekabet süreci başlamıştır. Bu yapılanmaların hiç birinde doğrudan yer almamasına rağmen Batı merkezli güvenlik yapılanmaları ile yakın işbirliği içinde olmuştur. Tabii ki bunda tarihsel ve coğrafi güvenlik bilinci önemli rol oynamış, Azerbaycan Rusya ve İran'ın baskılarını dengelemek için bölge dışı aktörlerle işbirliğine yönelmiştir. Enerji kaynaklarının paylaşılması ve taşınmasında izlediği politika aslında egemenliğine yönelik güvenlik tehditlerini dengeleme endişelerinden kaynaklanmıştır.

Azerbaycan Cumhuriyetinin güvenlik politikasının oluşmasında devlet dışı aktörlerin de önemli rolü vardır. Orta Asya ile Batı arasındaki üç uyuşturucu koridorundan biri Azerbaycan geçiyor. Öte yandan Kuzey Kafkasya'dan gelen radikal akımlar ve devlet destekli terror örgütleri de Azerbaycan güvenlik stratejisinin oluşmasında önemli rol oynamıştır.

Topraklarının işgal altında olması ve komşu devletler tarafından egemenliğine yönelik saldırı tehditleri Azerbaycan'da realist güvenlikçi bakışın benimsemesine neden olmuştur. Bunun Azerbaycan'ın güvenlik politikası ve tehdit tanımlamalarını içeren üç önemli belgede- Ulusal Güvenlik Doktrini, Askeri Güvenlik Doktrini ve Deniz Güvenliği Stratejisi –görmek mümkündür. Azerbaycan'ın hala kendini güvende hissetmemesi sadece güvenlik politikasına değil dış ve iç politikalarının da oluşmasına önemli etki göstermiştir. Bu bakışın değişmesinde tek etken Azerbaycan kendisi değil, bölgesel yapının ve komşularının tutum ve davranışlarının değişmesidir.

AZERBAIJAN SECURITY POLICY: REASONS AND RESULTS

Abstract:

Besides historical and geographical actors global and regional security structure after the Cold War have had important impact on Azerbaijan security policies that re-gained independence in 1991. Historically due to on the crossroad of different powerful imperias and lack of naturally geographic

protections implanted the notion of insecurity to the state's and society conscience.

Historically Arab attacks in VII-XIX centuries, Safavid and Ottomans Wars in 15-16 Centuries, Ottoman-Gacar-Russian Emperies struggle over Azerbaijan geography in 17-18/ Century that resulted 1813 Gulustan and 1828 Turkmanchay Agreements which divided Azerbaijan between two Emperies and occupation Azerbaijan by Russian Tsarist and Bolshevik in 1920. Century had important impact on formation of modern Azerbaijan's security policy.

As landlocked state Azerbaijan is lack of naturally geographic protections from the south and north with neighbors Iran and Russia. Historically Mongolian, Russian, Arab attacks took place from south and north. Lack of natural protects led foreigners easily marches towards the interior of the country. As western experts' statements now Azerbaijan is as sandwich between Russia and Iran which has hegemonic attitudes toward the region. As a both two power tries to control Azerbaijan due to their security policies it has deep impact on formation of Azerbaijan's security policy.

Security problems occurred as a result of weaknesses of central government in the history and the after the re-gaining independence also has very deep impact on formation of Azerbaijan security policies. At least after the Nadir Shah period Azerbaijan was divided among khanates and due to lack of central government Russia easily occupied Azerbaijan territory. Many in Azerbaijan also believe that due to lack of strong central government 1988-1994 Armenia easily occupied Nagorno Karabagh and seven district that surrounded NK.

Philosophy that powers who wants political instability in Azerbaijan is not to accept independence of Azerbaijan or see independence of Azerbaijan to their national security. Although Azerbaijan since 1993 tried to prove that she is not threat to their security, they tried to intervene Azerbaijan domestic politics or to press Azerbaijan directly military attack by Armenia.

Global and regional security structures have very important impact on the formation of Azerbaijan security policies. After the Cold War new geopolitical struggle began in the region over the security structures. Although Azerbaijan was not involved in neither of them but she is inclined to cooperate with Western security structures. In this preference historical and geographical realities played important role. In order to balance the pressure of Russia and Iran Azerbaijan led cooperation towards Western structures. In reality share agreements on Azerbaijan energy resources and transport of resources is result of balancing act of Russia and Iran pressure against his sovereignty.

Non state actors also have very important impact on formation of Azerbaijan security strategy. One of the three drug roads from East to West thought Azerbaijan territory. Meanwhile radical movements that pass from the

North Caucasus and state sponsored terror organization around the region threaded Azerbaijan security plenty times.

Attacks territorial integrity and sovereignty led to adopt realistic security guard. So security strategy has very deep impact on domestic and foreign policy strategy. We can see this reality in three documents that sum of Azerbaijan security strategy: National Security Doctrine, Military Doctrine and Maritime Security Doctrine, Azerbaijan itself, is not the only factor in changing this view, the change of the regional security structure and attitude and behavior its neighbors.

SEMİNER SALONU-1 (1. GÜN-SAAT: 16: 30-17: 40)

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Mehmet GENÇ

British Sovereign Bases And The Security Issue In The Eastern Mediterranean On The Base Of International Security

Prof. Dr. Ulvi KESER, Uluslararası Kıbrıs Üniv. Ulus. İliş. Böl. Öğretim Üyesi, AB İliş. Böl. Başk, UKÜ-AKKA (Akdeniz ve Kıbrıs Araştırmaları) Merkezi Müd.

Lizbon Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin Savunma Politikası

Yrd. Doç. Dr. Zeynep YÜCEL, Balıkesir Üniv., Bandırma İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Avrupa Birliği ve Uluslararası Güvenlik: Son On Yılın Değerlendirilmesi

Yrd. Doç. Dr. Gökhan TELATAR, Abant İzzet Baysal Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

BRITISH SOVEREIGN BASES AND THE SECURITY ISSUE IN THE EASTERN MEDITERRANEAN ON THE BASE OF INTERNATIONAL SECURITY

Prof. Dr. Ulvi KESER

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi,
Avrupa Birliği İlişkileri Bölüm Başkanı, UKÜ-AKKA (Akdeniz ve Kıbrıs
Araştırmaları) Merkezi Müdürü

ukeser@ciu.edu.tr, ulvi.keser@gmail.com

As soon as the United Kingdom has changed the strategic security concept, the UK takes over the island of Cyprus from Ottoman Empire and takes the security line down the Mediterranean Sea, and the new situation causes a subtle importance for the international security. The fact that the UK has opened two sovereign bases on the island, that it never gives up from the bases after the foundation of the Republic of Cyprus and then divides the island actually not into two parts but three. Today in addition to all the international issues in the area, NATO's ISAF operation in Afghanistan, petroleum, and hydrocarbon, and the military activities are all commanded via these above-mentioned bases. The UK additionally observes, keeps track of all the World via these bases and the system named Echelon.

This scientific study will focus on the fighting parties on the base of financial and military bases, the background and the legal status of the bases regarding the international security.

Key Words: Cyprus, British Bases, Security, NATO, UN.

ULUSLARARASI GÜVENLİK BAĞLAMINDA KIBRIS'TA İNGİLİZ ÖZERK ÜSLERİ VE DOĞU AKDENİZ'DE GÜVENLİK SORUNU

Özet:

İngiltere'nin stratejik güvenlik algılamasını değiştirmesinin hemen ardından 1878 yılında adayı Osmanlıdan alması ve güvenlik hattını Akdeniz'e çekmesiyle özellikle Doğu Akdeniz stratejik güvenlik bağlamında yeni bir önem ve hassasiyet kazanır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında İngiltere'nin bu adada iki ayrı askeri üs açması ve 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti ve sonrasında da bu üslerden vazgeçmemesi esasında Kıbrıs adasını ikiye değil üçe bölmüş durumdadır. Bugün itibarıyla Doğu Akdeniz'de ortaya çıkan her türlü uluslararası sorun yanında petrol ve hidrokarbon (doğal gaz) tartışmaları ile İran, Irak, Suriye ve 11 Eylül sonrasında başlatılan NATO'nun Afganistan'daki ISAF operasyonu da dâhil olmak üzere pek çok askeri faaliyet bu üsler vasıtasıyla idare edilmektedir. İngiltere ayrıca bu üsler ve adadaki Echelon denilen telekulak sistemleriyle bütün dünyayı dinlemekte ve takip etmektedir.

Bu çalışma kapsamında bölgede menfaat çatışması yaşayan ülkeler ve Akdeniz bağlamında söz konusu üslerin tarihi geçmişi ve hukuki statüsü yanında stratejik güvenlik bağlamında önemi de mercek altına alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, İngiliz Üsleri, Güvenlik, Strateji, NATO, BM.

Introduction

Cyprus, as seen and experienced so far by all manner of people ranging from the ordinary ones to the academicians and the strategists, is an island of paradise, but no island has had the experiences of this island so negatively so far. Cyprus lies at a very geo-strategic spot in the eastern Mediterranean and the British bases located there can militarily control the access to the man-made Suez Canal, provide surveillance and the tracking of the whole eastern basin of the Mediterranean and easily influence developments in the volatile Middle East region. The island's strategic importance marked its fate as a base of some kind or other, almost from the beginning of the time. At first Greek coastal traders and the merchants established city-states more than 3.500 years ago, giving the island of Cyprus at first its Greek character. Phoenicians (that is to say inhabitants of the area which today roughly corresponds to Lebanon and Syria) also used it as a commercial knot. Persians, Egyptians and then again the Greeks had in turn control over the island. The Romans then used it as a stepping stone to the eastern parts of their empire. When it was split the island became part of the Byzantine Empire. It was then conquered by Middle Ages Crusaders and then by the mighty Venetians until they were replaced by the Ottoman Empire. The island was finally acquired under a commercial deal in 1878 by the British who used it to control the flow of oil from Iraq and Persia and also the routes to the Middle East and India. The Cyprus issue has been with the public at least since 1963, but has much longer roots in history.⁵⁰⁷ It is an example of what has become a prime political problem of the modern world, looking forward to having a solution for ever. Here what we come face to face with is another strategic situation, as named British bases in Cyprus. Undoubtedly it is naturally necessary that the military importance of the island be evaluated with the economic and political concepts. The territory that is away from the security and the stability, hosting the Arab-Israeli war, and causing the mass flood of the illegal immigration through the Northern Africa to European Union countries, and the area to be used for the drug-trafficking, men-trafficking, terrorist organizations and the weapons for the mass destruction is the area on which not only EU, and the USA but also Russia and China also demand to dominate thoroughly. Russia and Greek Cypriot Administration have very close and intimate ties economically and politically. For instance Greek Cypriot deputy Yiannakis Omiriou has expressed his gratitude to Russia for the solidarity

⁵⁰⁷ Clement Dodd, *Storm Clouds Over Cyprus*, Cambridgeshire, 2001, p. 1

lasting more than at least 50 years, and particularly “the support that Russia has been giving within the framework of the UN Security Council in the light of threats on the part of Turkey.”⁵⁰⁸ Regarding Greek Orthodox Church manipulated by Moscow Orthodox Church, and communist AKEL directed by Communist Party in Russia, the relation between themselves throughout the history can be seen more easily. For Mediterranean that has exactly proven the strategic importance during WWI and WWII, it is necessary that the particularly the length of the coasts, the advantages of the coasts to hide the naval elements perfectly as well as the docks, the harbors and the other military characteristics be regarded at first. Then the island of Cyprus should be brought into the surface with the advantages of being a forward military post, and a springing point for the military operations towards the Middle East and Africa via the Mediterranean. Taking the strategic importance of the Suez Canal, and Cyprus into the consideration, these seem to be the choke points not only for the Eastern Mediterranean but also for the world security. The fact that it is the collecting and distribution point of the world energy transportation, that it has a coastal position to the Middle East geography, that the business and the military interests meet there all come together so as to make the area very strategic land to protect, to dominate and to make use of. Additionally the fact that the debt of the seabed facilitates the submarines to move easily and to sort with no observation, that the area can be easily used for the land wars with its infrastructure and logistics support, that it will facilitate the easy, fast, prompt and secure transportation between the NATO countries by the help of the military logistics supplied by the NATO members having coasts there for the long destinations is also to be remembered. On the other hand some disadvantages also should be regarded here. The fact that Mediterranean is not far from the coast, that it is surrounded by the hot seas covering the hot points such as the Northern Africa, the Middle East, the Aegean Sea and the Adriatic Sea with the political construction of insecurity and the instability as well as the weapons of the mass destruction and the lunatic demands for such a armament, and the possible disasters that will occur in such a hot territory should also be remembered and taken into consideration. Since it is clearly known and seen that the imperial power dominating the power here will get an invaluable advantage, freedom and comfort of interest, that the American 6th Fleet will get the responsibility of covering some probable vulnerable positions in the area, that the countries like France and the USA will provide the security of the Mediterranean with Israel surrounded with the Islam geography, that its is to be a circling and surrounding operation against Russia that has a great military presence in some Arabic countries such as Syria and once in Liban, the western countries and especially the USA, the UK, and France construct their war strategies regarding on these factors in the Mediterranean. The Mediterranean is

⁵⁰⁸ Euobserver, 22nd July 2012.

a geography that supplies time, money, and the security by eliminating Africa via hand-made Suez Canal passing towards the oceans for the maritime merchandise. To tell the truth, Mediterranean has not been a barrier, not a set, but a collecting and uniting bridge throughout the history.

On the other hand, despite the fact that a project named the Union for the Mediterranean or the Club Med Project being the French origin project has got realized in Europe, European Union regards the Northern Africa and the whole Mediterranean within its domination area as well as the Eastern Europe. Thus European Union dominating Cyprus will be the sole power so as to control the Middle East, the Middle Asia, and Caucasian petroleum sources, the territorial opportunities, and the important ports in the close area via the maritime business. The strategic and geostrategic importance of the island, EU trying to dominate the island and the United Kingdom, Greece defying some rights on the island due to some ethnic and historical reasons, and France with the intention of having a forward military post and a breaking point in the Eastern Mediterranean all come together, and EU accelerates the application of the membership of Greek Cypriot Administration that will be resulted with a positive final, and Greek Cypriots are rewarded being the member of EU. The fact that EU has accepted the membership of the Greek Cypriots, ignoring the Turkish Cypriots living on the island would cause a serious headache once more for France, Germany, the Netherlands, and Italy as well.

Taking the general military position of the island into the consideration, actually it is going to be easier to realize what is happening on the island so far. No country in the world has no more than two flags hoisted and raising over there. Turkey, The UK, France, Germany, the Netherlands, the Congo, Morocco, Gibraltar, Yemen, and the others have all only one flag representing the country. Some, being the member of some international organizations such as European Union, have just two flags there. Hard to believe is that the island has exactly 7 flags raising all over the island, following Turkish, Greek, British (3 guarantors) Turkish Republic of Northern Cyprus, Greek Cyprus Administration, UNFICYP, and the last one EU.

Seeing all these in such a small island is enough to understand the complicated and sophisticated position of the island as follows; "Attempts continue to be made to find a workable solution but the large number of vested interests makes the endeavor highly complex and extremely difficult. Not only are Greece and Turkey involved but also NATO, the UK, the US, the UN"⁵⁰⁹, and of course EU currently. Spreading over more than 254 sq. km territory on the island named Cyprus, or comprising some 3% of the island, the British bases located on the island are supposed to be one of the most important and strategic

⁵⁰⁹ Alvin M. Bryant, *United Kingdom Military Installations in the Mediterranean-Capabilities and the Future Prospects*, US Army War College, Carlisle Barracks, PA, 17013, 1978, p. 35.

security and monitoring points not only in the Eastern Mediterranean but also all over the World. In addition, it has another functional factor that almost everybody thinking and studying upon the island seems to be forgotten that the bases there divides the island into the third part, thus the island turns to be a 3-part island, not 2-part one between the Turkish Cypriots and the Greek Cypriots. Akrotiri and Dhekelia are the United Kingdom's Sovereign Base Areas (SBAs) on Cyprus, a former British Crown Colony. The British Forces Cyprus are stationed there to defend them, and they contain a British defense radio listening post, and the only full-fledged Royal Air Force air base in the Mediterranean region (since Gibraltar does not have any aircraft permanently based there), called RAF Akrotiri. In addition to its garrison, the United Kingdom also makes a contribution to the United Nations' peacekeeping force on Cyprus. In total, some 3.500 (1.300 in Akrotiri and 2.200 in Dhekelia) British personnel and another 5.000 family members are based on Cyprus.

Civilian laws are enacted by the British civilian authorities, but they are patterned on those of the Republic of Cyprus. Many Cypriots work in the SBAs, mainly for the British authorities or as farmers, or for a few local businesses. But only those Cypriots with a local connection are permitted to live there, such as those who live in Akrotiri village or in the outskirts of villages neighboring the bases.⁵¹⁰ Also the villages of Xylotymvou and Ormidhia are exclaves of the Republic of Cyprus surrounded by the Dhekelia SBA. The two Sovereign Bases “assuming immediately a certain degree of attractiveness, nor for maritime purposes but because of the land areas involved”⁵¹¹ on Cyprus are a British overseas territory, but instead of having a Governor, like other such territories, it has an Administrator, who while being appointed by the British Sovereign, is responsible to the British Ministry of Defense, not to the Foreign and Commonwealth Office. The Administrator is concurrently the Commander of British Forces Cyprus. Although both the United Kingdom and Cyprus are members of the European Union the SBAs in Cyprus are technically outside of the European Union. There is an ITU radio call sign (radio prefix) for the SBAs, ZC4, which is distinct from that of Cyprus (where 5B is commonly used). For the purposes of amateur radio, the two Sovereign Bases are considered to be one separate entity. The SBA covers as expressed above an area of 98 square miles (250 km²) of Cyprus (47.5 at Akrotiri and 50.5 at Dhekelia). However, the British Government does not own all of the land. The British Ministry of Defense owns only 20 percent of the land, with 60 percent privately owned (farmland) and the remaining 20 percent of the land being SBA Crown land, including forests, roads, rivers, and the Akrotiri Salt Lake. The UK claims two territorial waters out to three nautical miles and reserves a right to claim out to twelve nautical miles. The UK also has a potential claim to an exclusive

⁵¹⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Sovereign_Base_Area

⁵¹¹ Alvin M. Bryant, *Ibid*, p. 35.

economic zone out to 200 miles (that could include the Aphrodite gas field), as the treaty establishing the Republic of Cyprus (Annex I, Section III) specifically excluded any Cypriot claim to the two maritime areas adjacent to the bases. The telegram sent by the American Ambassador Ronald L. Schleicher on January 29, 2008, shows the situation on the island clearly;⁵¹²

“...The Embassy does not believe that the loss of Cyprus-owned physical infrastructure, nor the interruption of key resource exports from the island, would immediately affect the security, national economic security, and/or public health or the safety of the United States. A Connecticut-sized Mediterranean island is some 5000 miles from the east coast of the United States, Cyprus is simply too small, too distant, and too lacking in natural resources to affect US interests in that fashion.. Under the terms of the SBAs and several isolated sites scattered throughout Cyprus, such as the Royal Air Forces (RAF) radar dome on Mt. Olympus, the island’s highest point, and various antenna arrays in Ayios Nikolaos, near Famagusta. Via varied formal agreements and formal agreements, the United States enjoys some Access to and benefits from these UK facilities. Unlike the Cyprus-owned infrastructure noted above, the damage or complete loss of SBA-housed facilities would pose a threat to our national security interests in the Eastern Mediterranean.”

The most important listening/observing/tracking facilities in the Eastern Mediterranean have multifunctional missions to make mostly use of the intelligence and the data gathered around and monitoring the communications not only in the Mediterranean but also and mainly in the Middle East, North Africa, the Balkans, Russia and more territories and the countries if necessary. Additionally the island named Cyprus has turned to be a common UK-USA springing and staging point in the Eastern Mediterranean for a good many intelligence and military operations, one of the earliest being the overthrow of Iran’s Prime Minister Mohammad Mossadegh in 1953 in the now infamous Operation Ajax⁵¹³ as expressed by the American strategist and the admiral Alfred Thayer Mahan. The 1953 Iranian coup d’état (known in Iran as the 28 Mordad coup) was the overthrow of the democratically elected government of Iran, and its head of government Prime Minister Mohammad Mosaddegh on 19 August 1953, orchestrated by the United Kingdom (under the name 'Operation Boot') and the United States (under the name *TPAJAX* Project). The coup saw the formation of a military government under Mohammad-Rezâ Shâh Pahlavi, who progressed from a constitutional monarch to an authoritarian one who relied heavily on United States support to hold on to power until his own overthrow in February 1979. In 1951, Iran's oil industry was nationalized with

⁵¹² www.cablegatesearch.net and from Giorgos Georgiou, “British Bases in Cyprus and Signals Intelligence” *Hellenic Studies/Etudes Helleniques*; Autumn 2011, Vol. 19 Issue 2, p121 <http://cryptome.org/2012/01/0060.pdf>

⁵¹³ www.en.wikipedia.org.

near-unanimous support of Iran's parliament in a bill introduced by Mossadegh who led the nationalist parliamentary faction. Iran's oil had been controlled by the British-owned Anglo-Iranian Oil Company (AIOC), now known as BP. Popular discontent with the AIOC began in the late 1940s: a large segment of Iran's public and a number of politicians saw the company as exploitative and a vestige of British imperialism. Despite Mosaddegh's popular support, Britain was unwilling to negotiate its single most valuable foreign asset, and instigated a worldwide boycott of Iranian oil to pressure Iran economically. Initially, Britain mobilized its military to seize control of the Abadan oil refinery, the world's largest, but Prime Minister Clement Attlee opted instead to tighten the economic boycott while using Iranian agents to undermine Mosaddegh's government. With a change to more conservative governments in both Britain and the United States, Churchill and the US Eisenhower administration decided to overthrow Iran's government though the predecessor Truman administration had opposed a coup. Classified documents show British intelligence officials played a pivotal role in initiating and planning the coup, and that Washington and London shared an interest in maintaining control over Iranian oil. Britain and the US selected Fazlollah Zahedi to be the prime minister of a military junta that was to replace Mosaddegh's government. Subsequently, a royal decree dismissing Mosaddegh and appointing Zahedi was drawn up by the putsch plotters and signed by the Shah. The Central Intelligence Agency had successfully pressured the weak monarch to participate in the coup, while bribing street thugs, clergy, politicians and Iranian army officers to take part in a propaganda campaign against Mosaddegh and his government. At first, the coup appeared to be a failure when on the night of 15-16 August; Imperial Guard Colonel Nematollah Nassiri was arrested while attempting to arrest Mosaddegh. The Shah fled the country the next day. On 19 August, a pro-Shah mob, paid by the CIA, marched on Mosaddegh's residence. According to the CIA's declassified documents and records, some of the most feared mobsters in Tehran were hired by the CIA to stage pro-Shah riots on 19 August. Other CIA-paid men were brought into Tehran in buses and trucks, and took over the streets of the city. Between 300 and 800 people were killed because of the conflict. Mosaddegh was arrested, tried and convicted of treason by the Shah's military court. On 21 December 1953, he was sentenced to three years in jail, and then placed under house arrest for the remainder of his life. Mosaddegh's supporters were rounded up, imprisoned, tortured or executed. After the coup, Pahlavi ruled as an authoritarian monarch for the next 26 years, until he was overthrown in a popular revolt in 1979. The tangible benefits the United States reaped from overthrowing Iran's elected government included a share of Iran's oil wealth as well as resolute prevention of the possibility that the Iranian government might align itself with the Soviet Union, although the latter motivation produces controversy among historians. Washington continually supplied arms to the

unpopular Shah, and the CIA-trained SAVAK, his repressive secret police force. The coup is widely believed to have significantly contributed to anti-American sentiment in Iran and the Middle East. The 1979 Iranian Revolution deposed the Shah and replaced the pro-Western royal dictatorship with the largely anti-Western Islamic Republic of Iran. In addition, RAF Akrotiri military base was very actively involved in the reconnaissance and air support and air logistics of the war in Libya, being the part of Operation Ellamy. Throughout the history, the bases turned to be a logistics base and a springing point towards a good many US, the UN and American operations up to Afghanistan ISAF NATO Operation.⁵¹⁴ Greek Cypriot journal *Alithia* for example writes that lots of corpse bags were transferred to Akrotiri Base from Afghanistan carrying the dead American soldiers some of whom have no heads and the organs. It is also known that the British military facilities, especially Akrotiri Base was in use to protect and to defend the southeastern wing of NATO, NATO and the US operations in the Middle East area, and even to reach at the southernmost point of Russian continental shelf for the aircraft taking off Cyprus.⁵¹⁵ Today those British bases are mostly supposed to be the American bases, redesigned, and armed especially after the new American strategy is under way in the Middle East⁵¹⁶, and particularly Iraq, Libya, Lebanon, and shortly the Arab Spring turmoil, regarding that the UK has shared the intelligence data with the US in addition to the EU being a member state. Not only the British bases but also Larnaca and Paphos airports are also kept track closely by the US, and Pentagon deploys a negotiation group to Cyprus in addition to another board to Turkey so that Turkey cannot be so disturbed so. Middle East, North African and European communications are largely controlled by British intelligence, nesting at a UK military base in Cyprus, media reveal. Private, diplomatic and business communications allegedly all come under surveillance. Cyprus is a strategic point in the very midst of the Mediterranean where a good many trans-Mediterranean fiber-optic cables from the Middle East, Northern Africa and Europe come ashore, making this communication hub a perfect choice to plant a spying device. Thus the US prepares the infrastructure for the following possible Iran, Syria, and operations there. By the way it is also worth discussing that the UK has established another secret facility very close to a disused military airport. That is a hidden base to spy on all the communications that cross the Mediterranean founded by British intelligence service with the help of American services there. The espionage work that conducted from the series of buildings doesn't concern the transmission in the ether, but also focusing and monitoring on all data such as the conversations, e-mail messages, internet trafficking which

⁵¹⁴ Zaman, November 10, 2001 and Milliyet, November 11, 2001.

⁵¹⁵ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Volume 8, No.1, 2011, p.1520.

⁵¹⁶ Birol Ertan, "Suriye Müdahalesi Öncesinde Güney Kıbrıs'ta ABD Üssü", www.gundem.be/tr/doc/

move along the undersea cables positioned in the Mediterranean seabed. The strategic role of the above-mentioned military base focuses and pays attention on the British primacy in the surveillance of the undersea fiber optic cables where currently run all the communication traffic, telephone conversations, e-mails, messages, internet usage, by controlling 14 fiber optic undersea cables, the key arteries that join the continents.

Especially regarding the chaos atmosphere in the latter shows that the US will need a springing point in the Eastern Mediterranean as well as the British bases. Starting from the chaotic atmosphere in Tunisia, The Muslim world ranging from the Northern Africa up to Syria and Iran currently has come face to face with the instability. Those unfortunate people living in those countries have anticipated the advance of liberal democracy but what they have experienced was the revolutionary Islamist activities. As Turkish Foreign Affairs Minister declared “Muslim countries might gain control of such important maritime chokepoints as the Bab al-Mandab, the Suez, and the Strait of Hormuz, creating a potential threat to the world economies.”⁵¹⁷ and “given these changes and the scenarios, Cyprus becomes even more important in geostrategic terms, especially regarding the control of sea lanes and choke points.”⁵¹⁸ According to Italian L’Espresso, a secret installation codenamed ‘Sounder’ is situated on the territory of Ayios Nikolaos Station, a part of in the British Sovereign Base Area of Dhekelia, in the east of the island. The station is armed to teeth with antennas and radars scanning the airwaves for hundreds of kilometers around. British secret service has tapped into at least 14 undersea cables passing through Cyprus using passive optical splitters, a secret report claims.⁵¹⁹ This allegedly enables the GCHQ to process tens of millions of e-mails, sms messages and phone calls on a daily basis to stay informed about practically any activity in the region, and ‘A number of cables connect Cyprus to Israel and Syria, obvious targets for Anglo-American spying. Other cables run from Cyprus to Lebanon, Cyprus to Egypt and Turkey to Greece and Italy.’ But “...Britain is to keep six RAF Typhoon jets in the Mediterranean in case Syrian president Bashar al-Assad retaliates against any American-led attack. A Royal Navy cruise missile carrying submarine, which was due to take part in any forthcoming operation, is also likely to remain for now. Though UK forces will not be involved in any missile strikes against the regime, commanders have lingering concerns that Britain's two sovereign bases on Cyprus might still be targeted if Assad decides to launch a counter-attack. Cyprus has huge strategic value for the UK because it is the home of the Joint Service Signals Unit-one of the world's largest surveillance and listening posts. This supplies secret intelligence to the UK and the USA from across the Middle East and may have been involved in helping to select

⁵¹⁷ James Leigh and Predrag Vukovic, “A Geopolitics of Cyprus”, December 22, 2011, www.gloria-center.org/2011/12/a-geopolitics-of-cyprus

⁵¹⁸ James Leigh and Predrag Vukovic, Ibid

⁵¹⁹ RT Journal, 6th November 2013.

potential targets within Syria. The Typhoons, which flew to Cyprus on Thursday (August 29, 2013), will be based at the RAF airfield at Akrotiri. The Ministry of Defense refused to talk about its deployments, but in the aftermath of Thursday night's parliamentary vote, Whitehall sources said it would be prudent for Britain to let the dust settle before taking any further decisions. Their belief is the US will go ahead with missile strikes against Syria regardless of any British involvement because it has more than enough firepower in the region. The US has four guided-missile destroyers in the Mediterranean, including the USS Gravelly, which is the newest and most technologically advanced warship in the American fleet. Though the UK government's failure to secure agreement for the principle of military action shocked many senior staff in the MoD, sources suggested it was too early to predict how it would affect Britain's relationship with the US. They pointed out the UK was still the key partner for the US in Afghanistan, and the countries' armed forces and intelligence-gathering agencies have been working side by side for decades...."⁵²⁰

The Background of the British Bases in Cyprus

Actually the history of the British bases on the island is the foundation agreements of the Republic of Cyprus founded on August 16, 1960, shaped according to the decolonization process of the UN Law, and to the Act 73 of the UN Agreement, and the bases have the legality out of these treaties. The most important and the vital question here to ask is “where the Republic of Cyprus founded on the island of Cyprus takes its legality from.”⁵²¹ The answer of this question will reflect the legality or the illegality of the bases clearly. Having suffered a lot during 1955-1959 period, Turkish and Greek Cypriot parties have come together in Zurich on February 11, 1959 and signed the Zurich Treaty. Then the UN General Assembly resolution numbered 1287 shows that the mentioned parties-Turkish and Greek Cypriot parties- and their representatives-Greece and Turkey- have come together and decided to end British colonization period on the island, and UN Agreement Act 73 shows that the UK government has nothing to do but to obey the agreement signed by the two parties upon Cyprus. On the other hand, the British government after Zurich Treaty has issued a declaration on February 17, 1959 declaring that the UK has accepted the Zurich Agreement, but added that such an acceptance would be that Dhekelia and Akrotiri were out of the agreements.⁵²² As known the declaration of the Republic of Cyprus was postponed at least three times due to the disagreements upon the size of the bases, and “the British government gave

⁵²⁰ The Guardian, 30th August 2013.

⁵²¹ Mehmet Şükrü Güzel, “İngiliz Üslerinin Hukuki Statüsü ve Unutulmuş BM Dekolonizasyon Hukuku”, 21. Yüzyıl Dergisi, November 2010, Number 23, p. 85.

⁵²² Costas M. Constantinou and Oliver P. Richmond, “The Long Mile of Empire; Power, Legitimation and the UK Bases in Cyprus”, Mediterranean Politics, Volume 10, No.1, March 2005, p. 66. See also Mustafa Haşim Altan, Kıbrıs'ta Türk Malları II, Yeni Avrasya Publications, Ankara, 2003, p. 465 and 470.

signs that it was willing to accept the compromise proposal of Dr. Küçük of 100 square miles. Makarios relented, but given the local pressure from both the Right and the Left which elevated the bases issue to yet another betrayal of the anti-colonial struggle, he pressed for a symbolic reduction to a less than a hundred digit, eventually succeeding...” One of the reasons to postpone delay the date was EOKA leader Grivas’ letter to Archbishop Makarios on January 10, 1960, expressing “Those who have signed the Zurich and London Treaties so as to make Cyprus an independent republic have never been aware of the most fertile part of the island, bases areas. We are ready to give bases to the UK, but we are not in favor of turning the entire island to be a British base.” Act B, 2. Article shows why the UK does so with 4 headlines such as the protection of the common human rights of both communities on the island, no permission to the discrimination basing on the Guarantee and the Allied Treaties of the Republic of Cyprus. The British PM Harold Macmillan focuses on the fact, in this point, that “Cyprus should be an independent republic subject to the retention of British sovereignty over the base areas, together with such rights as were necessary to ensure that they could be used effectively as military bases, these to be guaranteed by Greece and Turkey as well as the Republic.”⁵²³ On February 2, 1959, during the Cyprus negotiations, the British demand is that “the British bases and facilities must not only be accepted by the Cypriot government, but must also be guaranteed by the governments of Greece and Turkey. Otherwise there would be a danger that the Cypriots might seek to repudiate their agreement with the United Kingdom.”

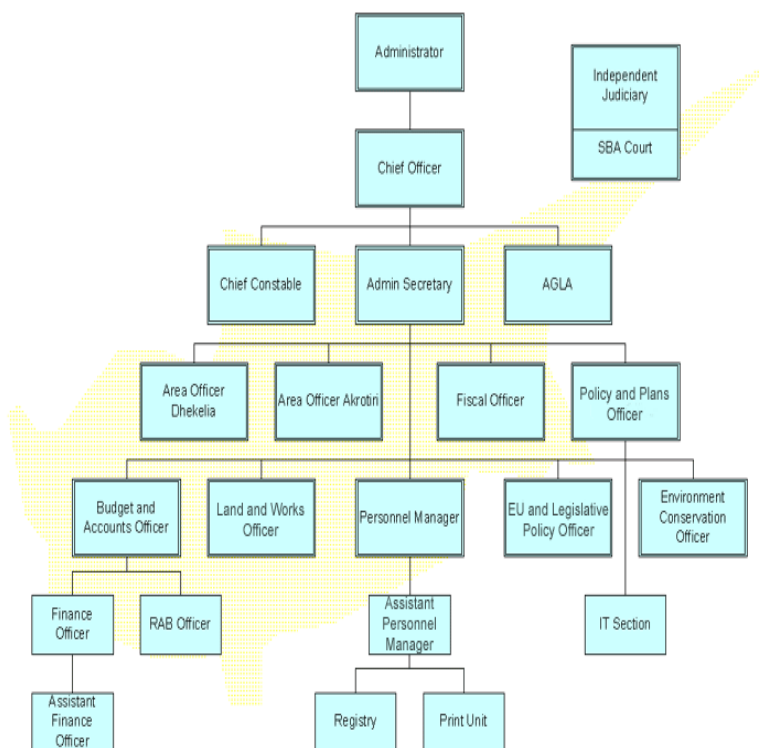
On the other hand, both countries together or one of them has the right not to accept such conditions and Greece and Turkey have the right of rejection of the UK sovereignty on the island. Therefore if possible, when the UK withdraws from the Guarantee and the Ally Treaties unilateral, the bases should be immediately closed down. The bases out of their missions in Cyprus can only be used by the UN missions, so the economic field of the bases and the use of the NATO are impossible. Actually making mostly use of and getting the full potential of the island as a listening and intelligence post started to be exploited after June 1947, then the UK government started deploying the military personnel and heavy equipment from Palestine area that was turned to be Israel very soon in 1948. As well as the listening activities, Ayios Nikolaos military installation⁵²⁴ was also established nearby Famagusta so as to house the 2nd Wireless Regiment, and then named as the 9th Signal Regiment. How the Ayios Nikolaos military base operated in the 1960s was revealed to the Scottish investigative journalist Duncan Campbell by Corporal John Berry on 18 February 1977. Berry had served at Ayios Nikolaos from 1966 until 1970 and

⁵²³ Ahmet C. Gzioğlu, *British Sovereign Bases; A Background to Negotiations Including Legal, Moral Aspects of the Issue*, Cyrep Publications, Nicosia, July 1995, p. 2-5 from Harold Macmillan, *Riding the Storm*, p.689.

⁵²⁴ <http://cryptome.org/2012/01/0060.pdf>

gave Campbell an extensive account of his work there; We were responsible for Iraqi, Egyptian, Greek Cypriot and Turkish Cypriot illicit communications. We also intercepted some Israeli, although I was never really sure who was basically responsible for Israeli interceptions, whether it was us or the Americans. There was certainly a task – there was a bank of sets in the intercept room that picked up Israeli communications. But we also got stuff fed back from NSA that they picked up as well. We had an American at 9 Signals. A guy called Dave Mallory who was NSA. I was involved with Iraqi intercept. And we had specific tasks, which were allocated to us from GCHQ. We had to intercept Iraqi Diplomatic, Air Force and Military traffic. Once you've identified a net, as an Iraqi Army net, it's fairly elementary, especially the Arab countries, to keep track of it. I mean the Russians employ very sophisticated techniques with changes of frequency and everything else. The Arabs employ much less sophisticated techniques and it's fairly easy to break their frequency rotas and times of new schedules, the times at which they transmit. Most of the Intelligence that we derived from Arab communications was concerned with whereabouts of units and the buildup subsequent to the Middle East War. We were very anxious to have information about the sort of Iraqi presence in Jordan in the 18 months following the June war in '67. [...] I certainly saw lots of other NATO countries intercept. Which was – well I mean a lot of it was casual, because the operators would be tuned in to a particular frequency, would pick up some Italian Diplomatic traffic or some French. [...] It was possible to get quite a lot of information about what the state of arms in the Turkish Cypriot fighting units was.

Quite a lot of the communications were concerned with – and also interestingly – with illegal acquisition of British arms, because there was quite a leak at one point. And various people were court-martialled selling British Army rifles to Turkish Cypriots. Then another British Signals Intelligence station of strategic importance was also transferred from Iraq to the village of Pergamos (Beyarmudu), being very close to Ayios Nikolaos, and was in function up to September 1968. This military intelligence station renamed in 1999 and turned to be Joint Service Signals Unit, becoming one of the largest and the most important intelligence and the electronic intelligence installations located by the UK. Taking the deployment of two important intelligence stations from the Middle East to Cyprus also shows that the UK government has had the plans and the tactics to turn over the Palestine territory to the Jewish society so as to found Israel in advance. It is really very unbelievable but the UK military authorities have given mission to some 1.000 radio operators, technicians and the intelligence experts and deployed them in those two stations in the first years of the stations under very harsh conditions with no water, no bed to sleep on, and exposed to the sun lights directly. The British SBAs administration organization chart commanded by Commander of British Forces in Cyprus is as follows;

In addition to the military position of the SBA, it also has SBA Police Service as follows;⁵²⁵

The SBAs Police Service was established at midnight on the 15th of August 1960 and was constituted in accordance with the 1960 Treaty of Establishment and SBAs Ordinance. Its purpose is to maintain law and order in the Sovereign Base Areas by the prevention and detection of crime, the apprehension of offenders and the operation of Her Majesty's Prison, Dhekelia. There is also a significant responsibility for operating in support of internal security measures. The SBAs cover approximately 98 square miles of land surface and they are located in the south coast of the island of Cyprus. The Akrotiri Base (Western SBA) covers 47.5 square miles whilst, some 60 miles to the east, the Dhekelia Base (Eastern SBA) covers 50.5 square miles and contains three Republican enclaves. WSBA abuts the Republic of Cyprus, whereas ESBA additionally abuts the Turkish Controlled area and the United Nations buffer zone. The Republic of Cyprus territory separates the two divisions. The total of SBA residents is approximately 15,700: 7,700 Cypriots, 3,900 Service and UKBC personnel, of whom 3,600 live in the SBAs, and nearly 5,000

⁵²⁵ <http://www.sbaadministration.org/home/sbap.htm>

dependents, of whom over 4,400 live in the SBAs. There are also nearly 2,700 locally employed civilians. The SBA Police provide a civil policing service in all of the SBAs including the military garrisons and the RAF station. The Cyprus Joint Police Unit (the Royal Military Police and the RAF Police), has sole jurisdiction over military offences committed by Service personnel within the garrisons and stations and other retained military sites outside the SBAs. Although funded totally by the Ministry of Defense, the SBA Police are an independent UK police service with no connections with the Ministry of Defense Police. It is in many respects a microcosm of a small UK police force. It is subject to regular Inspection by Her Majesty's Inspectorate of Constabulary. In addition, as an organization accredited as an Investor in People and having been recently awarded Charter Mark, its professionalism and achievements are recognized by outside bodies. The SBA Police are also members of the UK Police Skills & Standards Organization. The Chief Constable, subject to any order or direction from the Administrator, has command and superintendence of the SBA Police and is responsible to the Administrator for good order throughout the SBAs and for the efficient administration and government of the service. The Chief Constable also has responsibility for the management and staffing of HM Prison, Dhekelia. The Service has a current establishment of 258 officers, comprising four Senior British Officers, with the remainder of the force being recruited exclusively from the Greek Cypriot and Turkish Cypriot communities in accordance with the Treaty of Establishment. 12.80% of the Service is women. The police are supported by 18 civilian staff. The Police workload is affected significantly by large numbers of holidaymakers, over 10,000 daily on the most popular tourist beaches at the height of the season, and by substantial through-traffic, there being no controlled borders between the SBAs and the Republic. In addition to in-house training, the SBA Police receives training support from the Republic of Cyprus and various UK force

The following comments on the other hand show how especially Greek Cypriots regard British bases located in Cyprus;⁵²⁶

“If the British forces left Cyprus, the economy would suffer greatly. Millions of Euros are injected into the Cypriot economy. Hundreds of jobs are dependent on the bases. Also as has been said before, Turkey would have one less obstacle to taking over the whole island. Omirou should engage his brain before putting his big mouth in gear. In 1974 the British did nothing to persuade not to invade Cyprus in fact by their action they encouraged Turkey to invade. Furthermore the British together with the Americans have done nothing in the last 37 years to pressure Turkey to cease occupying sovereign Cypriot soil. Therefore the British are useless and their occupation of the bases will not prevent Turkey from further invading or occupying Cyprus. Under the circumstances it is now time for the bases to be returned to the government of

⁵²⁶ <http://famagusta-gazette.com/cyprus-have-your-say-british-bases-p13866-69.htm>

the Republic of Cyprus. The ROC government can then lease one or both to the Russian government or maybe to the Israelis or the French. You can rest assured that if Turkey had any ideas of trying any further activity with the bases in the hands of Russian, France or Israel they will think twice. It is in the Republic of Cyprus to get rid of the British as they are forever taking the side of the Turks. There is no doubt that Russian, France or Israel will defend Cyprus particularly when they have an interest there. In 1974, if the British bases hadn't been there, the Turks would have taken over the whole island. Do Greek Cypriots honestly believe that Turkish forces would have stopped at the green line? Did not Turkish forces enter British sovereign base territory before they were warned and asked to retreat? Get real. Whether we like them or not, the bases are a protection at the moment, just as they were in 1974 when thousands of civilians flocked to them. The removal of the British occupied territory of EU Cyprus soil by Britain serving only the British interests having neglecting the Republic of Cyprus which offers them free its own land. The British are unfair and biased and also forfeited to pay any rent since 1964. Also Britain so called "guarantor" of Cyprus not only did nothing to stop Turkey's atrocious invasion against Cyprus in 1974, but also encouraging Turkey all the times with its British imposed problematic Zurich and London 'agreements'. If the British were Sincere and truthful, or honest they wouldn't of given to Cyprus such a dysfunctional, unjust, undemocratic, and divisive constitution so called "agreement" without any input of the Cypriots to construct, or work out functional constitution, but an imposed British, divisive, racist agreement in 1959. Since the British don't pay anything to EU Cyprus obviously they occupy illegally Cyprus's soil where they keep dangerous nuclear weapons, placing in harmful way all Cypriots."

The Current Position of the British Bases in Cyprus

Despite the fact that the British bases located in Cyprus is of very importance almost nobody on the island prefers to talk about the bases at all, behaving the three monkeys. For instance the last NATO operation against Libya is almost out of the discussion, and the reactions with the protests are not beyond some "Damn"⁵²⁷ words. The Former Prime Minister of TRNC Ferdi Sabit Soyer expresses in his Daily article published in Yenidüzen shows that both communities living on the island prefer to use the issue of the British bases on the island just for blackmailing the other side. According to Ferdi Sabit Soyer, for example, the Turkish PM went to London and issued a declaration with the UK government, hoping that the British would recognize TRNC, ignoring the protest actions of the Greek Cypriots against the British bases on the island. In turn, Greek Cypriot (former) leader Dimitris Hristofias made an

⁵²⁷ Turgay Avcı's Press Declaration, 25th January 2008., Ferdi Sabit Soyer, Yeni Düzen, 28th March 2011.

official visit to London and Turkish people protested the negotiations held in London. According to Soyer “as soon as the British government shows the color of the money, everybody starts forgetting what they have already said and how they have protested the British policy, and the British authorities are very glad since both sides aim at the no solution on the island. On the other hand, the former Deputy PM and the Foreign Affairs Minister Turgay Avcı has also made a press declaration about this situation and upon the bases on the island, expressing “It is closely monitored and kept track via the Greek Cypriot journals that Greek Cypriot Administration leader Papadopoulos has informed the British government about the mutual agreement between the UK and Turkey, and that the legal status of the British bases would be once more talk of town to be examined again. Papadopoulos thinks that he will retaliate against the above- mentioned agreement between Motherland Turkey and the UK, declaring the British bases card frankly. The fact that the Greek Cypriot Administration makes such examination/interrogation is unacceptable. As known by everybody, the British bases on the island is one of the parts of the basic treaty basing upon the 1960 Partnership Treaty to found the Republic of Cyprus, and it is hardly possible to evaluate the legal position of the bases unilaterally after Papadopoulos’ initiation.” Why the bases are so untouchable and out of the discussion are that the bases give service not only to the UK government but also to the US interests, and giving service as an important and functional part of Echelon listening system. In brief, Echelon system is supposed to be the equipment of telephone, fax, wireless, internet, e-mail systems and all the other communication systems so as to listen and to record all over the world. What such an Echelon system does is that all the e-mails, telephone conversations, Twitter and Facebook messages, and everything any ordinary person does using the “critical words for the security” are all kept, monitored, recorded, and blacklisted, analyzing the voices, monitoring and listing the inconvenient words. The last function of the system is said to be used for the industrial spying so as to steal and grasp the business secrets of especially the US companies. In addition to a good many intelligence stations of the USA all over the world but the ones names Ayios Nikolaos and Akrotiri in Cyprus, Geraldton in Australia, Guam in Pacific, and Kunia in Hawaii are said to be number1 not to be given up;⁵²⁸

“...The location is also important for air-borne missions into the Middle East and Persian Gulf. The EuroFighter Typhoon EF 2000 has maximum combat range (radius) of about 1.400 kilometers, and this can be doubled with mid-air refueling. Thus, in good weather and with mid-air refueling, the entire Middle East and most of the Persian Gulf is within maximum combat range

⁵²⁸ James Leigh and Predrag Vukovic, “A Geopolitics of Cyprus”, December 22, 2011, www.gloria-center.org/2011/12/a-geopolitics-of-cyprus

(radius) from Cyprus. Again it is Cyprus' proximity to this strategic region that enables this...."

Why the bases in Cyprus are of very strategic importance is that the ionosphere layer over the command control center has to have certain characteristics, and the route of the spying satellites of the USA should be just over the same areas. Regarding the characteristics, Cyprus will never be ignored and given up by the UK and the USA. Here the most important question to be asked and to be discussed is the legal position of the bases. Despite the fact that The UK is a member of the European Union, the bases are out of the EU territory.⁵²⁹ This is a very discussable situation as the late Rauf Raif Denktaş; the former TRNC President expressed "They demand that Cyprus be an EU base, a US-UK base. To do so, the UK has not involved the bases in the EU so as to use the bases with the US partially. That means they have a consensus between them. Doing so, the EU, the UK and the USA as well will make mostly use of Cyprus against the petroleum wells, Arab countries, and presumably against Turkey as a control center." Then the Greek Cypriot Administration was also accepted to be a member of the EU after Annan Plan fiasco in Cyprus. Thus the UK and the Greek Cypriot Administration share the same territory on the island but the bases seem to be just a dilemma there. The UK being a member of the EU and the Greek Cypriot Administration being a newly accepted member would have an interesting relation there. The north of the island is out of EU acquisition, the British bases in the south is out of the EU rules and the principals, and such a state will be a EU country as Ferdi Sabit Soyer expresses "So the Greek Cypriot Administration has made an agreement with the UK, and this agreement was involved in the participation partnership protocol of Cyprus to the EU. According to the rules of the agreement, the British bases administration would adapt economic and financial rules of the EU agreements in the direction of Cyprus Republic and the EU directions in the bases area. The administration in the south has done it so as to join in the EU alone with no solution, and to take the advantage against the Turkish party. The essence of the agreement is that 1959-1960 agreements signed before the foundation of the Republic of Cyprus were once more approved. Papadopoulos, DİKO, AKEL, EDEK, EVREKO are all guilty and they all have historic responsibilities here..." The British bases in Cyprus having a good many discussions upon that they store NBC weapons are in a way the main topic in Cyprus and the British administration in charge there can't stand participating in the daily political disputes as observed during the Annan Plan referendum process carried out in 2004, resulting with failure despite the fact that Turkish Cypriots have said "Yes".⁵³⁰ For example, the base Commander Grosswith blackmails and threatens the Turkish villagers and the people, the mayor and the others living in

⁵²⁹ Akşam, December 13, 2003 and Cumhuriyet, December 13, 2005.

⁵³⁰ Halkın Sesi, November 15, 2003.

Beyarmudu (Pergamos), challenging that “if not voted Yes in favor of Annan Plan, they would be subjected to all kinds of pressure and harassment so as to poison their lives.”

British Bases Area and Today in Cyprus

Out of the political and strategic discussions and the negotiations, the British bases area is almost causing troubles for the people especially living in the vicinity, and for those having lands to soil there. The situation experienced today reminds the people of the Karaolos POW Camps established by the British authorities for the Turkish POWs captured in Gallipoli. The British administration has so fast established and turned the ordinary fields to be military area that the poor farmers and the peasants were surprised when they came in the morning to soil their field near Famagusta. Now almost the same movie is on the scene and for example some Greek Cypriot villagers have tried to trespass the fenced lines with the help of the British subjects there so that they could soil their fields, but such a de facto activity has caused some disputes and Turkish Cypriot reactions there. Mayor of Beyarmudu (Pergamos) Hüseyin Beyar has also declared that % 80 of the fields of the villagers is under the control of British military administration and more than 50 Turkish houses are located in the area.⁵³¹ Turkish Cypriots living in Pyla (Pile) and Pergamos (Beyarmudu) villages also complain about “impediments to their freedom of movement, even within their village separated in two, the difficulties they face in bringing goods from the northern part of Cyprus (TRNC) to their village, even for their personal use, perceived discrimination against Turkish Cypriot- owned businesses in the award of outsourcing or privatization contracts by the British authorities, and raised specific public health concerns of their own.”⁵³²

An unseen, tragic and more hazardous activity in the bases area is that lots of refugees such as the Syrian Kurds, Iraqi refugees, and some more from different Arab countries have come and sheltered there. The refugees for instance have been living in the bases for more than 10 years and “they have been provided up to now with housing, welfare benefits, medical care and schooling for the children from the Sovereignty Base Areas.”⁵³³ The refugees living in the bases refuse to leave the camps and they have some demands as follows; “As the UK is responsible under international law for their protection, recognized refugees should be resettled to the UK or any other country willing to accept them if they

⁵³¹ Radikal, November 1, 1998

⁵³² Council of Europe, Parliamentary Assembly, Situation of the Inhabitants of the Sovereign Base Areas of Akrotiri and Dhekelia, Doc. 11232, April 4, 2007, Strasbourg.

⁵³³ KISA-Action for Equality, Support, Antiracism, “Recognized Refugees and Asylum Seekers in the Sovereign British Bases in Cyprus”, Greek Cypriot Administration, February 2006, p.1.

also agree. Asylum seekers should be resettled to the UK and to be given a legal status that corresponds to the many years they have been residing in the SBA's in accordance with international human rights law. Alternatively If they are to be transferred to the Republic of Cyprus (Greek Cypriot Administration) this should be done voluntarily and not by force. Refugees should be immediately given travel documents by the Government of the Republic of Cyprus. Asylum seekers should be given the status of residence permit at least on humanitarian grounds without any consideration of their case by the Asylum Service on the basis of the many years they have been residing in the SBA's. The years of residence in the SBA's for both asylum seekers and recognized refugees or persons under forms of international protection should be recognized for all purposes as years of residence in the Republic of Cyprus." Here the British Bases Administration has made an application to the Greek Cypriot Administration to make an agreement about the future of the above-mentioned refugees, knowing that "the EU asylum rules were not applicable in the SBAs."⁵³⁴ Council of Europe Parliamentary also focuses on the problems caused because of the activities in these military installations as follows;⁵³⁵

"...The inhabitants of Akrotiri village, which is located right at the end of the runway of the British air base, suffer from the almost unbearable noise of military aircraft taking off and landing. Whilst the British forces strive to avoid aircraft movements during the night, during the afternoon rest period in the local kindergarten or during the time of church service on Sundays, there are in some periods too many exceptions. The inhabitants of Akrotiri village and other localities nearby worry about the potentially detrimental effects on their health of the high-powered Pluto antennae built in 2001 in the western SBA, as well as on wild birds on the nearby salt lake. The results of an independent study commissioned by the British and Cypriot authorities, which concluded that health risks were minimal, have not allayed the fears of the inhabitants; they consider that the study came too early to properly reflect long-term effects of exposure to the antennae's emissions and doubted its impartiality. The inhabitants of both SBAs complain about restrictions placed by the SBA administration on the use of their properties, whose market value remains depressed compared to other areas of Cyprus due to persisting restrictions on land use. The Assembly therefore welcomes the fact the British authorities have recently engaged in consultations aimed at aligning the planning and zoning rules applied to geographic areas situated in SBAs that are not needed for military purposes with the rules applicable in the Republic of Cyprus.

⁵³⁴ KISA-Action for Equality, Support, Antiracism, "Recognized Refugees and Asylum Seekers in the Sovereign British Bases in Cyprus", Greek Cypriot Administration, February 2006, p.1.

⁵³⁵ Council of Europe, Parliamentary Assembly, Situation of the Inhabitants of the Sovereign Base Areas of Akrotiri and Dhekelia, Doc. 11232, April 4, 2007, Strasbourg.

Regrettably, the British authorities have so far defined the boundaries of the land concerned by this measure unilaterally.”

Conclusion

Today the island is divided to three sections, one of which belongs to the UK as seen here, the British Sovereign Bases Area. An ordinary person knowing Cyprus issue actually can't help asking the question “Why doesn't the UK, despite the fact that the Republic of Cyprus was founded, leave Cyprus and uninstall the military facilities there?” The answer seems to be very easy since the British strategy is to be a referee especially when such chaotic atmospheres and the problems occur between the Greek and Turkish Cypriots so as to protect its own rights and the status on the island, and not to lose %3 of the island. Since “Interest is essential.” principle is very popular and attractive for the UK, the strategy may change and the UK may be in favor of different parties. The fact that the island itself is a springing point, having the value of at least 50 aircraft carriers takes Cyprus further. Thus the listening systems, military installations and the international interests of the UK, the USA, EU, NATO and the other actors come together and all these factors make the island a strategic chokepoint for the future of the modern world.

RESOURCES

A-Published Books

ALTAN, Mustafa Haşim, Kıbrıs'ta Türk Malları II, Yeni Avrasya Publications, Ankara, 2003.

DODD, Clement, Storm Clouds Over Cyprus, Cambridgeshire, 2001

BRYANT, Alvin M. Bryant, United Kingdom Military Installations in the Mediterranean-Capabilities and the Future Prospects, US Army War College, Carlisle Barracks, PA, 17013, 1978

GAZİOĞLU, Ahmet C., British Sovereign Bases; A Background to Negotiations Including Legal, Moral Aspects of the Issue, Cyrep Publications, Nicosia, July 1995

B-Articles

CONSTANTİNOU, Costas M. and RICHMOND, Oliver P., “**The Long Mile of Empire; Power, Legitimation and the UK Bases in Cyprus**”, Mediterranean Politics, Volume 10, No.1, March 2005, p. 66.

GÜZEL, Mehmet Şükrü, “**İngiliz Üslerinin Hukuki Statüsü ve Unutulmuş BM Dekolonizasyon Hukuku**”, 21. Yüzyıl Dergisi, November 2010, Number 23, p. 85.

TAMÇELİK, Soyalp, “**Kıbrıs'taki İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi**”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Volume 8, No.1, 2011, p.1520.

C-Periodicals

Euobserver

Zaman

Milliyet

RT Journal

The Guardian

21. Yüzyıl Dergisi

Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi

Mediterranean Politics

Yenidüzen

Akşam

Cumhuriyet

Halkın Sesi

Radikal

D-WEB Sources

http://en.wikipedia.org/wiki/Sovereign_Base_Area

www.cablegatesearch.net

www.gundem.be/tr/doc/

www.gloria-center.org/2011/12/a-geopolitics-of-cyprus

<http://cryptome.org/2012/01/0060.pdf><http://www.sbaadministration.org/home/sbap.htm>

<http://famagusta-gazette.com/cyprus-have-your-say-british-bases-p13866-69.htm>

E-Other Resources

1- TRNC Former Foreign Affair Minister Turgay Avcı's Press Declaration, 25th January 2008

2- Council of Europe, Parliamentary Assembly, Situation of the Inhabitants of the Sovereign Base Areas of Akrotiri and Dhekelia, Doc. 11232, April 4, 2007, Strasbourg.

3- KISA-Action for Equality, Support, Antiracism, "Recognized Refugees and Asylum Seekers in the Sovereign British Bases in Cyprus", Greek Cypriot Administration, February 2006, p.1.

4- Council of Europe, Parliamentary Assembly, Situation of the Inhabitants of the Sovereign Base Areas of Akrotiri and Dhekelia, Doc. 11232, April 4, 2007, Strasbourg.

LİZBON SONRASI AVRUPA BİRLİĞİ'NİN SAVUNMA POLİTİKASI

Yrd. Doç. Dr. Zeynep YÜCEL

Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü
zeynepyucel@hotmail.com

ÖZET:

Lizbon Antlaşması'nın tüm eksikliklerine rağmen üye devletler antlaşma hükümlerini kendi aralarındaki uyum ve işbirliğini daha yüksek bir entegrasyon seviyesine taşımak durumundadırlar. Aksi halde antlaşma metninde belirtilen sorunlar, Avrupa Birliği'nin uluslararası güvenlik zeminindeki ağırlığını kaybettirmeye devam edecektir.

Lizbon Antlaşması uluslararası ilişkilerde AB'nin etkinliğinin zayıf kalmasında iki spesifik soruna işaret etmektedir: bağdaşım ve kapasite. Buradan hareketle Avrupa Birliği üyesi devlet liderleri ortak bir güvenlik savunma politikası geliştirilmesi önünde duran bu iki temel sorunun halledilmesi meselesi ile karşı karşıyadırlar.

Avrupa Birliği kurucu antlaşmalarını üye devletler müzakere eder, anlaşıp, imzalar ve onaylarlar. Şüphesiz ki, bu antlaşmalar Avrupa Birliği entegrasyonunun etkinliğini arttırmak meselesinde ulusal hükümetlerin takındığı kısıtlayıcı tutum hakkında ipuçları vermektedir.

Sorunun hal yolu, ilgili aktörlerin geçmişin en çetrefilli sorunların yatıştırılmasına odaklanan niyetleri ve düşüncelerinden geçer. Ki aslında böyle bir niyetin olduğu bile henüz net değildir.

Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası çevresindeki kısıtlayıcıların kaldırılması, siyasi iradeye ihtiyaç duyar. Bu siyasi irade, savunma harcamalarına ve müktesep savunma kapasitelerinin konuşlandırılması üzerine odaklanmalıdır. İradenin hayata geçirilmesi antlaşmanın kendisinden beklenemez. Avrupa Birliği liderleri kendi kamuoylarını hazırlamalı ve AB'nin dünya ölçeğinde daha etkin olmasına imkân verecek araçları hazır etmelidirler.

Anahtar Kelimeler

Avrupa Birliği, AGSP-OGSP, Lizbon Antlaşması, Avrupa Savunma Ajansı, Uyum-yetenek

Lisbon Treaty and Defense Policy of the EU

SUMMARY

For all the shortcomings of the Lisbon Treaty, member states must do what they can to use its provisions to enhance their multilateral collaboration or the chronic problems identified so well in the Lisbon text will continue to undermine their ability to weigh significantly on international security affairs.

The Lisbon Treaty identified two of the spesific problems which have vitiate the EU's effectiveness in international relations: coherence and capabilities. In this respect, policy makers have at least managed to identify the two crucial problems confronting CSDP.

The solutions it proposes may conceivably focus the minds and willings of the relevant actors on attempting to mitigate the most glaring problems of the past. Yet even this is far from certain.

Member states have to negotiate, agree, sign and ratify EU treaties. These treaties tend to have little to say about the constraint that national governments represent when it comes to enhancing the effectiveness of European integration.

The crucial constraint on CSDP is a need for political will: the will must focus on spending enough on defense; and deploying the capabilities so acquired. Realizing this will can not be accomplished by a treaty. So EU leaders assure their publics, provides the instruments for projecting the EU's influence more effectively across the globe.

Key Words

European Union, ESDP-CSDP, Lisbon Treaty, European Defence Agency, Coherence-Capabilities

GİRİŞ

Lizbon Antlaşması'nın⁵³⁶ temel gayesi, AB'nin daha etkili ve nüfuzlu bir küresel aktör olmasıydı. 62 değişikliğin 25'i dış politika ve güvenlik politikası alanıyla ilgilidir. Ortak Güvenlik Savunma Politikası (OGSP), Avrupa Güvenlik Savunma Politikası'na (AGSP) oranla daha ağırlık kazanmış ve aynı zamanda silahsızlanma operasyonları çatışma sonrası istikrar operasyonları da OGSP'ye dahil edilmiş bu külfetin üstüne ayrıyeten teröre karşı mücadele de eklenmiştir.

Elbette bu külfet üye devletlere aittir ve uygulanabilirliği ve irade kolaylığı bakımından tartışma yaratan husus da buradan kaynaklanmaktadır.

Lizbon yürürlüğe girmesinden 18 aydan daha kısa bir süre geçmişken AB, Fransa ve İngiltere'nin NATO çatısı altında Libya'ya askeri müdahalesini neredeyse seyre dalarak hareketsiz kalmıştır. Libya krizinde Birlik içindeki üyelerden OGSP çerçevesinde müdahale edilmesine dair hazırlanmış ciddi bir plan ya da öneri gelmemiştir. Geç kalınmış bir karar olarak görülen 1 Nisan 2011'deki Libya'da insanî yardım görevine destek sağlama kararı, uluslararası ilişkilerde etkinlik kazandıracak müdahaleci bir hamleden ziyade mevcut konumunu tasdik ettirecek bir adım görülmüştür.

⁵³⁶ Lizbon Antlaşması için bkz: Kamuran Reçber, Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri, Dora, Bursa 2012 ss467-776.

AB'nin güç konumunda sıçrama yapmaktaki isteksizliği krizin ilk dönemlerinde de açığa çıkmıştır. Özellikle güvenlik tedbirlerinin alınması esnasında üye devletler arasında yaşanan tartışmalar ve ABD'nin olası müdahaleyi AB'li müttefiklerinden beklediğini belirtmesine rağmen bu konudaki derin sessizlik en nihayetinde "Avrupa ruhu"nun içinde bulunduğu kasvetten doğmuştur.

Avrupa üzerine çalışanların bir kısmı Libya krizinin OGSP'nın ve hatta bir parçası olduğu ODGP'nın sonunu getirdiğini savunmuşlardır. Örneğin adı açıklanmayan bir Avrupalı diplomat, AB güvenlik ve savunma politikasının bir sonraki duyuruya kadar kapandığını söylemiştir⁵³⁷. Bir başkası daha katı ifadeyle OGSP'nin ölüğünü tek yapmaları gerekenin OGSP'yi nereye gömeceklerine karar vermek olduğunu beyan etmiştir.⁵³⁸

AB kendi açısından başarısız olmuştur “Kurumsal Avrupa”, krizlerle yüzleşememiştir. Özellikle muhalefetin tanınıp tanınmaması ve meşru güç kullanımı gibi meselelerde nasıl hareket edileceğinde uzlaşamaması bir yetkinsizlik alametidir ve bu hala çözülememiştir. Lizbon öncesi antlaşmalarda dahi “uzlaşamamazlık” bu kadar açıkken Lizbon’la OGSP’nın alanının genişletilmesi hiçbir şey değilse abesle iştigaldir. Bu “uzlaşamamazlık” ve buradan kaynaklanan “yetkin olamama”, bir savaşın bir trajedi haline geldiği ve insan haklarının söylem olmaktan kurtulması gereken hukukî ve teorik tartışmaların ötesine geçtiği hallerde Avrupa Kimliğinin aslında ne ile ortaklaşamadığına tekabül eder. Bu da çıkarın nasıl tanımlandığına ilişkin eleştirel düşüncü şart kılar.

Burada pek çok soru sorulabilir, ilkelerin tamamını neden hayata geçirmmediği, antlaşmalarda var olan hükümlerin, hedefler ve kaynaklar ölçüsünde neden hayata geçirilmediği gibi.. bu tür sorulara verilecek basit gibi görünse de esas barındıran bir yanıt vermek mümkündür: Antlaşmaların ve hükümlerinin her sorunu çözebileceğine dair gerçekçi olmayan beklentilerin yaratılması ve politik olarak körüklenerek beklentilerin canlı tutulmasıdır.

Lizbon Antlaşması’nda ele alınan güvenlik politikası gaye bakımından iki temele oturtulmuştur: **UYUM ve YETENEK**. Bunlar aynı zamanda AGSP’nı müşkül bırakan iki ana kısıtlayıcıdır da. Kurgusu ve nasıl gerçekleştirileceğine dair hükümlerinden doğan AB güvenlik politikalarındaki uyumsuzluk ve askeri müdahale için gerekli donanım ve hazırlık eksikliği ciddi meselelerdir ki Lizbon antlaşması hükümlerinde bunlarla nasıl baş edileceği hususunda her hangi bir

⁵³⁷ EU's Defence Project Sidelined in Libya Crisis" EU Business, 30 March 2011, <http://www.eubusiness.com/news-eu/libya-conflict.9c6>

⁵³⁸ Diplomats Mourn “Death” of EU Defence Policy Over Libya, Deutsche Press-Agentur, 24 March 2011 http://www.monstersandcritics.com/news/africa/news/article_1628333.php/Diplomats-mourn-death-of-EUdefence-policy-over-Libya

gönderme bulunmamaktadır. AB askerî politikalarının maliyetini üye devletler üstlenmektedir.

AB'nin temel metinlerinde ve entegrasyonun motivasyonunda içkin olan ilke, niyet ve hedeflerin askeri güvenlik alanında kuvveden fiile çıkarılabilmesi, yani savunma politikasının başarıyla hayata geçirilmesi çok az şüphe götürür ki ulusal hükümetlerin bu hususta taşıdıkları politik niyet ve iradelerine bağlıdır⁵³⁹.

Lizbon'da ve tıpkı onun öncesinde olduğu gibi kurucu antlaşmaların hükümetlerarası konferans yoluyla hazırlandığı süreç devam ettiği ve ulusal hükümetlerin bu hususta sorumluluk üstlenmediği müddetçe olası yeni antlaşmaların beklenen sıçramanın gücünü alacağı politik irade oluşumunu yansıtacağına dair bir umut taşımak zordur.

Sadece AB organları ve kurumlarına ve de bunların gelişimine odaklanarak meseleyi tek boyutlu analiz etme çabaları, esas durumun gözden kaçırılmasına neden olacağı gibi AB bütünleşmesinin gerçek amacına da zarar verir. Ulusal hükümetlerin kendi hatalarını ve sorumluluk almaktan imtina eden politikalarını göz ardı etmek dışında hükümetlerin üstlenmesi gereken başarısızlık mefhumunu haksız olarak AB'ye mal etmek gibi bir sonuç çıkar ki6 bilimsel perspektiften yaklaşıldığında bundan kaçınmak gerekir.

1. Uzlaşma Sorunu

AB'nin dış dünya ile ilişkilerinde karşılaştığı en temel sorunu teşkil eder. Birlik, ticari olanlardan askeri olanlara kadar tüm politik imkân ve araçlarını dış ilişkilerine aktarabildiği ölçüde fayda temin edecektir.⁵⁴⁰ *"Ayrı politik araçların kullanıma sunulması için hukuken farklı karar süreçlerine tabi tutulmuş çeşitli politik aktörlerin (organ ve kurumlar) yetkileri ve bunlar arasındaki etkinlik farkı kaçınılmaz olarak ayrışma ve uyumsuzluğa neden olmaktadır."*⁵⁴¹

Böyle bir tespit, başarısızlığa uğrayan neredeyse tüm AB politikaları bakımından tam bir klişeye dönmüştür. Komisyon ve Bakanlar Konseyi arasındaki rekabet dış ilişkiler ve güvenlik alanında sıkıntı yaratmaktadır. Kalkınma yardımları ve (proje bazında) teknik destek gibi topluluk araçlarının kullanılmasını önceleyen Komisyon'a, geleneksel araçlara başvurulmasını tercih eden Bakanlar Konseyi tarafından karşı çıkılmaktadır. Bunun dışında hangi politik tarzın daha uygun olacağına dair farklı görüşlere sahip üye devletleri tartışmanın içine çekecek bir girdap yaratabilmektedir.

⁵³⁹ Anand Menon, "Security Policy and the Logic of the Leaderlessness", Jack Hayward (ed.), **Leaderless Europe**, Oxford University Press, Oxford 2008. ss141-143

⁵⁴⁰ Javier Solana, "Improving the Coherence and Effectiveness of EU Action in the Field of Conflict Prevention", European Commission, Brussels 2000 http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/98328.pdf

⁵⁴¹ Tony Barber, "The Appointments of Herman van Rompuy and Catherine Ashton", **Journal of Common Market Studies**, 48 S1, Sept 2010, s. 58.

Örneğin Komisyon topluluk imkânlarının ve araçlarının kullanılması halinde hukuki tasarrufların ODGP'nın tabi olduğu hükümetler arası prosedürle değil Topluluk kuralları altında alınabilir ve alınmalıdır iddiasıyla Batı Afrika devletleri ekonomik topluluğuna küçük ve hafif silahlara karşı mücadele için teknik ve finansal yardım sağlanmasına ilişkin Bakanlar Konseyi tasarrufunu AB Adalet Divanı (ABAD) önüne götürmüştür.

Düzenlemelerin kurumlar arasındaki rekabetten ziyade sonuç odaklı politika geliştirmeye ve kurumlar arasındaki bağlantıları güçlendirmeye odaklanması fayda getirecektir.⁵⁴² Burada iki önemli husus vardır. İlki; dış politika ve güvenlik politikası yüksek temsilcisinin rol ve konumunun güçlendirilmesidir. İkincisi Avrupa dış eylem birimin yapısının Komisyon ve Bakanlar Konseyi deneyim ve uzmanlığı üzerinden kurgulanmasıdır.

Dış Eylem Servisi sadece bir kez 1 Kasım 2010'da operasyonel olmuştur. Konsey, komisyon ve üye devletlerden görevliler alınarak, iki AB kurumu arasındaki güvenlik alanındaki çekişme hali bir müddet askıya alınmıştır. Hali hazırda kurumlar ve organlar arasında var olan güvenlik paradigmalarının farklılığı AB'nin etkinliğine zarar vermektedir. Ulusal öncelikler ve tercihler arasında antlaşmanın kurmuş olduğu oydaşma kırılğan olup bu kırılğanlık anlaşma hükümlerindeki muğlaklıktan kaynaklanmaktadır. Muğlaklık süreklilik arz eden münakaşa ve çekişmelere yol açmaktadır. Yeniden düzenlenen AB sisteminde kurumlar arasında sorumlulukların nasıl dağıtılması gerektiği metindeki düzenlemelerden anlaşılamamaktadır.⁵⁴³ Dış eylem servisinin Birlik çatısı altında tek bir birimin içinde hatta AB Yüksek Temsilcisinin otoritesi altında kalması yönündeki adımlara Komisyon kendi yetki alanının daraltıldığı kaygısıyla karşı çıkmıştır. Örneğin "komşuluk politikasını" Genişleme birimine (Müdürlüğü) kaydırarak Dış Eylem Servisi müdahalesinden çıkarmıştır.

Üye devletler de bu tartışmalar içine kayabilmektedir. Antlaşma düzenlemelerini gerçekleştirmeye yönelik üye devletlerin tutumlarını belirleyen esas motivasyon, Birliğe daha fazla yetkinlik/etkinlik kazandırmak arzusundan çok politik rekabet olmaktadır. Örneğin Ashton'un seçilmesi kişisel yetenek ya da maharetlerinden ziyade politik mülahazalar neticesindedir.⁵⁴⁴ Üye devlet hükümetleri Dış Eylem Servisini kendi tercihlerine uygun şekillendirmek istemekteler. Örneğin tartışmaların yoğunlaştığı konu her üyenin birim içinde adil temsiliyetinin sağlanması üzerine kota belirlenmesi için olmuştur.

⁵⁴² Bruno Angelet ,Ioannis Vrailas, "European Defence of the Wake of the Lisbon Treaty", **Egmont Papers**, 21(2008), s. 6.

⁵⁴³ Barber, a.g.m., 59.

⁵⁴⁴ Brendan Donnelly, "European in the World: All Change or No Change in Foreign Policy after Lisbon", **International Spectator**, 45(2), June 2010, ss.18-19.

2. Etkinlik Meselesi

Bağdaşım, AB güvenlik politikasının önceden beri var olan bir sorunsal da tek sorun değildir. Birliğin dünya politikasında etkin rol oynamasına imkân verecek askeri kapasite ve donanıyla yapılandırılması mühim meselelerden biridir.

Bu mesele sadece yatırım eksikliği ile izah edilemez; örneğin 2006'da üye devletler, ABD toplam savunma bütçesinin %60'ına yakınına tekabül eden harcama yapmışlardır. Bu rakam dünya savunma harcamalarının takriben dörtte birine tekabül eder. Elbette bu tarihten itibaren üye devletlerin aldıkları kararlar uyarınca savunma harcamalarında kısıtlamaya gitme ve askeri kısıtlamalara girmeleri nedeniyle görünür gelecekte de AB açısından olumsuz etkiler yaratacaktır. Yine de AB açısından esas sorun harcama miktarı ya da kotalardan çok, modern askeri donanımların sağlanamamasıdır. Yani AB sınırları dışında konuşlanacak seferi birliklerin ve çokuluslu kıtaların ihdas edilmesidir. Birlik üyesi devletlerin askeri kuvvetleri azımsanacak düzeyde olmasa bile, bunların yurt dışında görevlendirilebilir kısmı gerçekten kaygı yaratmaktadır. (%75'i yurt dışında konuşlandırılabilir olmaktan uzaktır)⁵⁴⁵

Birleşik kuvvet eksikliği en büyük ve en ciddi sorunları husustur. 2003'teki Makedonya operasyonunda personel bakımından Birliğin %30'luk eksikliği vardı. Bu tür bir eksiklik Afganistan'da da zuhur etmiştir. Robert Gates müttefiklerinden söz verdikleri 3500 eğitimci yerine 195 eğitimci geldiğini açıklamıştır. Operasyonel kapasitesini sakatlayan bir başka unsur da personelin taşınması için gerekli hava nakil araçlarının eksikliği olmuştur. Çad operasyonu ise 16 helikopter ve 10 hava nakil aracı sağlanamaması gerekçesi ile altı ay ertelenmiştir. Bazı devletler Ukrayna ya da ABD'den kiralama yoluna gitmişlerdir⁵⁴⁶.

Hasbel kader kurulmuş kuvvetlerde dahi koordineli çalışma sorunu çıkmaktadır. Örneğin bir NATO komutanının beyanı dikkat çekicidir: "Masamda iletişim kurabilmek için 9 farklı sistem var her bir ulusal sistem çalışsa bile koordineli hareket için işe yaramamaktadır ve bir operasyon için operasyonel iletişim ağının olmaması kabul edilemez."⁵⁴⁷

⁵⁴⁵ International Institute for Strategic Studies, **European Military Capabilities: Building Armed Forces for Modern Operations**, IISS, London 2008, s.13.

⁵⁴⁶ Bastian Giegerich, William Wallace, "Not Such a Soft Power: The External Deployment of European Forces", **Survival** 46 (2), Summer 2004, ss. 174-175. Wade Jacoby, Christopher Jones, "The EU Battle Groups in Sweden and the Czech Republic: What National Defence Reports Tell Us about European Rapid Reaction Capabilities", **European Security** 17 (2), June 2008, s. 331. Gustav Lindstorm, "Enter the EU Battlegroups", **Chaillot Paper No: 97**, European Union Institute for Security Studies, Paris 2007, ss. 31-40.

⁵⁴⁷ IISS, a.g.k., s. 22.

Lizbon Antlaşması'nı önceki antlaşmalardan farklı kılan husus bu eksiklikler ışığında görülebilmektedir. O da yeteneklerdeki eksikliklerdir. Özellikle "daimî yapısal (structured) işbirliği" olarak adlandırılan yeni mekanizma üye devletler arasında tam bir politik irade sağlanamaması halinde irade eksikliğinden kaynaklanacak aksaklıkları aşmak ve yeteneklerin sağlanmasına hizmet etmek üzere küçük gruplar halinde devletlere harekete geçme imkanı tanımak amacıyla zikredilmiştir.⁵⁴⁸

Bu yapı, muharip kuvvetlere katkı sağlayacak sağlayabilecek ya da savunma kapasitesini yükseltebilecek tüm üye devletlere açıktır. Kararlar ağırlıklı çoğunlukla alınacak ve böylelikle karar alma hızlandırılacaktır. Taahhütlerini yerine getirmeyen grup üyesi, diğer grup üyelerinin ağırlıklı çoğunluğuyla görevden alınabilecektir.

Avrupa Savunma Ajansı da önemli bir yer tutar. 2004 yılında araştırma, teknoloji gelişimi, silahlanma alanında işbirliği ve Avrupa'da silah pazarı yaratmak yoluyla Avrupa savunma kapasitesini güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Lizbon antlaşması ile resmi AB kurumu konumuna yükseltilen Ajans⁵⁴⁹, öncü grup kriteri ışığında üye devlet katılımıyla çalışır. Bu temelde Bakanlar Konseyi katılımcıların kritere uyum sağlamadıkları gerekçesiyle bu devletlere yönelik "askıya alma" kararı alabilir. Bu ajans ayrıca askeri harcamaların verimliliğini arttırmak amacıyla her türlü yararlı önlemi tanımlamakla ve gerekli hallerde de uygulamakla görevlendirilmiştir.

Yeterliliğe ilişkin tüm iyi niyetli girişimlere rağmen bu yeni tedbirlerin tanımladığı hedeflerini gerçekleştirebileceğine dair hala ciddi şüpheler vardır. Performans değerlendirmek bakımından Ajansça kullanılacak ölçütlerin belirgin olmadığı da söylenmelidir. Belirsizlik taşıyan bazı sorular şunlardır: Üye devletler yeteneklerin güçlendirilmesi sürecinde "ortaklarla" Daimî yapısal işbirliği içinde birlikteliğe yatkın mıdır? Operasyon için gereken hazırlık derecesine sahip midir? Görev için gerekli donanımı sağlayabilecek midir?⁵⁵⁰

Seçilmişlik kriteri katılımı ve katılımcıların niteliklerini daha iyi betimleyebilir ki bu ayrıca ileriki dönemlerde AB'nin güvenlik tehditleri karşısında ne derecede etkili bir aktör olduğunu değerlendirirken gerçekçi çerçeve sağlayacaktır.

3. Mütemedi Mesele

Üye devletlerin rolü, en çok AB'nin savunma politikasında zikredilir. Lizbon Antlaşması'nda geçen "uyum ve yeteneğe" yapılan vurgu, devletlerin

⁵⁴⁸ Angelet, Vrailas, a.g.k., s.4.; Geniş bir analiz için: Sven Biscop, "Permanent Structured Cooperation and the Future of the ESDP: Transformation and Integration", **European Foreign Affairs Review**, 13(4) 2008, s.431-448

⁵⁴⁹ Reçber, a.g.e., ss. 461-462

⁵⁵⁰ Nick Whitney, "Re-energising Europe's Security and Defence Policy", European Council on Foreign Relations, London 2008, s. 15. http://ecfr.eu/page/-/ECFR-06-RE-ENERGISING_EUROPES_SECURITY.pdf

davranış değişikliğine gitmelerine neden olmamaktadır ki bu davranışlar en nihayetinde güvenlik ve savunma alanındaki sorunların kaynağıdır.

AGSP ve ODGP Topluluk kurumlarının rolünün kısıtlı olduğu ve çoğunlukla hep hükümetlerarası ilişkilerle betimlenen bir yüze sahiptir. Her ne kadar Lizbon Antlaşması Maastricht'in kurduğu sütunlu yapıyı kaldırmışsa da eski sistem hala canlıdır. Özellikle Ortak Dış Güvenlik Politikası ve Dış Politika-ODGP (ikinci sütun) ve daha da spesifik olarak savunma alanında net görülebilmektedir. Üye devletler hem karar sürecini domine etmekte hem de önemli meselelerin oylanmasında oybirliği ilkesinden vaz geçmemektedirler. Diğer politika alanları Avrupa Birliği'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'da (ABİİA) düzenlenirken, güvenlik ve savunma politikasına ait hükümler ABKA'nda düzenlenmiştir. Bunun anlamı ODGP ve OGSP'nin işlevleri ve yapılandırılması Birliğin güvenlik yaklaşımındaki diğer unsurlarla beraber ele alınacaktır.⁵⁵¹

Lizbon Antlaşması'nda üye devletlerin bu alanda ayrıcalıklı yetkilerinin (*prerogatives*) olduğu açıkça düzenlenmiştir ki bu *ad nauseam*dır.. İngiliz hükümetinin ısrar ettiği ABKA 24/1 itibarıyla ODGP "özel kural ve usullere tabidir." Savunma bakımından 4/2 Birliğin "üye devletlerin temel fonksiyonlarına özellikle ulusal güvenliğin korunması... ve ülke bütünlüğünü garanti etmeyi amaç edinenlere " saygı göstereceğini hükümleştirmiş ve devamında bu "özel alan" vurgusunu perçinlemek için üyelerin "ulusal güvenliklerinin kendi sorumluluklarında bulunduğu" kaydını yinelemiştir.

Belki de en çarpıcı olanı, "müşterek yardım kaydı" (md 42/2)'dir. Burada yardım yükümlülüğü "üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının belirli özelliklerine halel getirmez" hükmü ve bununla beraber bu tür yükümlülüklerin savunmalarını "NATO bünyesinde gerçekleştiğini düşünen bazı üye devletlerin NATO Antlaşması'ndan doğan yükümlülüklerine saygı gösterir ve bu çerçevede kararlaştırılmış olan politika ile" uyumlu olacağı hükmüyle düşünüldüğünde zayıflatılmıştır. Atlantik ittifakını kolektif savunma çağrısı için bir forum olarak kullanılırken NATO üyesi olmayan devletlerin yardım sağlama zorunluluğu duymamaları gibi bir sonucun çıkmasına neden olmaktadır.

Çünkü üye devletlerin OGSP operasyonlarında oybirliğine ulaşmaları şarttır. Belli bir coğrafi bölgeye yönelik müdahale gereğinin olup olmadığına dair ulusal devletler arasındaki ayrışma ve oluşturulması gereken güç formasyonunda "hard" olana mı (askerî) "soft" (askerî olmayan) olana mı öncelik verileceğine dair fikir ayrılıkları konsensüse varmayı zorlaştırırken operasyona başlanması halinde bu kez operasyonun eylemselliğini sınırlamaktadır. AB eylemlerini etkinleştirip hızlandırmayı sağlayacak yeteneklerin var olup olmaması bir tarafa vurgulanmak istenen esas soru üye devletlerin donanım sağlamaya yönelik iradelerinin olup olmadığı ve birbirleri

⁵⁵¹ Steven Blockmans, Ramses Wessel, "The European Union and Crisis Management: Will the Lisbon Treaty Make the EU More Effective?", *Journal of Conflict and Security Law*, 14(2), 2008, 265-308.

ile oйдаşımaya varıp varamayacaklarıdır. Operasyona birliklerle destek vereceğini açıklayan devletler dahi yükümlölüklerinin ifa edilmesi sırası gelince ihtirazı kayıtları öne sürerek geri çekilmişler bu da operasyonun etkinliğini kısıtlamıştır.⁵⁵²

Lizbon bu durumu çok az değıştirebildi. Daimî yapısal işbirliği kapsamına girmeyen OGSP operasyonlarında oybirliği aranmaktadır. Üye devletlerin oybirliğine varmaları nadiren sorunsuz olmaktadır. Bir AB diplomatının ifadesiyle Libya'ya silah ambargosu uygulanması için donanma kuvvetlerini devriye göreviyle Akdeniz'de konuşlandırabilmesi görelî kolaylıkla olmuştur çünkü NATO bünyesinde birkaç günde münazara edilip görüşülen harekât planı vardı. Eğer AB tek başına bu işe kalkışsaydı üç gün değil üç ayda operasyon planı yapamazdı.⁵⁵³

Güç kullanımına dair farklılaşan düşüncelerin de ötesinde üye devletler esasında maliyet sorunu bakımından ayrışma yaşamaktalar. AB misyonuna katkı yapan devletler bu operasyonun maliyetini de yüklenirler gibi bir sistem anlayışı yaratmaktadır. Üye devletler Athena mekanizması olarak bilinen bir çözüm bularak misyonun tüm maliyetinin %10'na tekabül eden kısmı “ortak maliyet” olarak kabul edilerek tüm üye devletlerin GSMH'larına bağılı olarak bu maliyeti karşılayacakları kabul edilmiştir. Bu mekanizma sadece operasyon maliyetinin büyük kısmını katılımcı üyelere yüklemekle kalmıyor aynı zamanda bazı üyelerin bu tür tertiplerin mukadderatına dair kaygılarını da azaltmaktadır. Almanya, ki GSMH bazında en çok ödeme yapan devlettir, politik önceliklere değil bu misyonların yaratacağı maliyetler üzerine odaklanan bir üye olarak öne çıkmaktadır.

Antlaşma 41/1 itibariyle askeri veya savunma alanına ilişkin harcamalar AB bütçesinden karşılanmamaktadır. 41/3 de OSGP operasyonlarına dair aciliyet gerektiren harcamaların çıkması halinde start-up fonu oluşturulabileceğı düzenlenmiştir. Bu fon da katılımcı üyelerin katkılarıyla oluşturulacağı için, esasında bu yol üye devletler arasında hali hazırda var olan finansman sorunu ve maliyetlerin paylaşılmasına ilişkin görüş ayrılıklarını hal yoluna koymak yerine daha da perçinleyebilecektir. AB'nin eylem hızı ve kapasitesi en nihayetinde parasal meseleye taalluk eder.

Üye devletler arasında sadece savunma ve donatım harcamaları bakımından değil aynı zamanda imkan ve yeteneklerin sağlanması ve geliştirilmesi için yatırım yapma bakımından da nispetsizlik vardır. Daimî yapısal işbirliği bu meseleye bir çıkış yolu gösterse bile bu kez de grupların nasıl teşkil olunacağı ve taahhütlerin yerine getirilmesini sağlayacak bir mekanizmanın olup olmayacağı soruları akla gelir. Mantıken öncü gruplar bu tür taahhütleri verecek ve verdiği taahhütleri yerine getireceklerden kurulur. Lakin OGSP'ye en çok destek verenler en iyi donanımına sahip olanlar değiller. Teruvan

⁵⁵² IISS, a.g.k., ss. 141-147.

⁵⁵³ Diplomats Mourn “Death”, a.g.k.

mini zirvesinde (Nisan 2003 Çikolata Zirvesi) AGS Birliği kurulması önerisinde bulunan ülkeler arasında Fransa, AGSP operasyonlarına temkinle ve mesafe ile bakan Almanya, GSMH oranına kıyasla savunma ve askeri harcamaları en düşük iki devlet Lüksemburg ve Belçika bulunuyordu. Fransa'nın savunma sözcüsü Pierre Lellouche'un 2008 başında altı devletin bir araya gelerek savunma alanında işbirliğine öncülük edecek bir grup kurulması önerisi sadece kuvvet konuşlandırma bakımından en etkin iki devlet olan Hollanda ve İsveç'i değil aynı zamanda ortalamanın üzerinde birlik temin ederek konuşlandıran Avusturya, Finlandiya ve İrlanda'yı dışarıda bırakıyordu. İş askeri operasyonlara, hareket planlamalarına ve yürütmeye gelince Avrupa ruhu, kimliği ve entegrasyonun ulvi hedefi pek işe yaramıyor. Devletleri bu konularda harekete geçmeye zorlayacak nitelik taşıyor. Örneğin askeri harcamalara ilişkin politik ve finansal çekinceleri sürekli dile getiren Almanya'nın yaklaşık yirmi muharip birliğin sekizine iştirak etmesi sıkıntı mı yaratır yoksa kolaylık mı sağlar sorusu kolayca cevaplanamaz.⁵⁵⁴

Mesele yeteneklere gelince, askeri harcamaların yetersiz kalmasının temel sebebi hükümetlerin savunmaya tahsis ettikleri meblağı nasıl harcadıkları ile ilgilidir. Lizbon Antlaşması Avrupa Savunma Ajansı'na gözetim işlevi yükleyerek bunu gözler önüne seriyor. Ajanstan, ulusal savunma bütçelerini izlemesi ve daimî yapısal işbirliği içindeki öncü grup üyelerinin belirledikleri kriterlere uyum sağlayıp sağlamadıklarını tayin etmesi amaçlanmıştır.

Bu görevlerin ürktücü boyutlara varması savunma yeteneklerinin geliştirilmesini üye devletlerin para birliğinde gösterdikleri dirayetle ve sağlanan ilerlemeyle kıyas etmeye sevk ettiği gibi ayrıca Avrupa Savunma Ajansı'nın Ortak Pazar'da Avrupa Komisyonu'nun rolü, etkinliği ve başarısı ile kıyasa sevk etmiştir.⁵⁵⁵ Bu minvalde Ajans, AGSP'nın askeri yeteneklerinin gelişimi için bir katalizör görülebilir.⁵⁵⁶

Bunun gibi iyimser analogiler bulmak kolaydır ama bu yanıltıcıdır. Ne Avrupa Para Birliği ne de Ortak Pazar AB kurumlarının üye devlet davranışlarını belirlediğine dair iyimser olmak için yeterli kanıt sunar. Yunanistan'ın para birliğine katılabilmesi yanlış(!) malî hesaplamalar ve siyasi stratejiler neticesinde hükmi düzenlemelerin çiğnenmesiyle mümkün olmuştur.

Avrupa Savunma Ajansı ile karşılaştırıldığında Komisyon çok etkindir. Hiç değilse Komisyon üyeleri bağımsızdırlar ve devletleri temsil etmemektedirler oysa Ajans, Komisyon temsilcisinin de aralarında olduğu savunma bakanlarından müteşekkildir. Bir yürütme başkanı iki de başkan yardımcısı vardır. Dolayısıyla Ajans aylarca başkanını seçemeyen savunma bakanlarının zaman zaman siyasi kaprisleri ile tıkanıp kalabilir. Dolayısıyla böyle bir kurumun Daimî yapısal işbirliği katılımcısı bir devleti askıya alma

⁵⁵⁴ Jacoby, Jones, a.g.m., s. 322.

⁵⁵⁵ Angelet, Vrillas, a.g.k., s. 44-46.

⁵⁵⁶ IISS, a.g.k., s. 28

kararı almasının ve hatta bu kararı Bakanlar Konseyi'nin onamasının ne kadar zor olduğu ortadadır.

Hem materyal kaynaklarındaki eksiklik, meşruiyet sorunu hem de en hassas kamu politikaları alanında eylem yürütme zorluğu bu kurumun baş etmesi gereken en temel aksaklıkları oluşturmaktadır ki bunlar aynı zamanda üye devletlerin politik iradelerini ve davranışlarını değiştirip şekillendirebilecek olanlardır.⁵⁵⁷

Sonuç Ve Değerlendirme

Lizbon antlaşması AB'nin uluslararası güvenlik aktörü olma önünde duran iki mühim engeli tanımlamıştır. Önerdiği çözümler geçmişin en çetin sorunlarının üstesinden gelmek için atılan adımlara dikkat çekebilir. Odak, en çok kurumlararası çekişmeye ve bunun hal yoluna konulmasına yoğunlaşmaktadır. Esasında OGSP'nin en keskin ucunda üye devletlerin savunmaya ayırmak istedikleri meblağ, gereken optimal miktar ve sağlayacakları yetenekler bulunmaktadır. İşte bunlar bir antlaşma ya da antlaşmalarla kurulan kurumlarla hayata geçirilmekten uzaktır.

Libya krizi bunu açıkça ortaya koymaktadır. AB'nin yanı başında ortaya çıkan bir krizde kullanılacak misyon konusunda üyeler arasında ortaya çıkan zaman zaman kamuoyunun da bildiği açık ya da gizli ihtilaflara bakmak yeterli fikir vermektedir. koordinasyonun NATO tarafından yapıldığı bu operasyonun maliyetini AB üyelerinin üstlenmesini isteyen ABD'nin bu meseledeki duruşu kuşkuyla yer bırakmıyordu. Siyasi ayrılıkla bir yana karar yetenekler üzerinden alınmıştır. Bazı AB üyeleri AB'nin yanı başındaki bu krize ABD liderliğinde NATO'nun müdahale etmesini destekliyordu. Müdahalede AB'den çok ABD'nin muharip gücüne ve tecrübesine güvendikleri içindi bu tavır.

Nisan başlarında ABD Libya'ya havadan müdahalelerin yarısını yapmışken, 40 kadar savaş uçağını geri çekmesiyle beraber bu gücün yerini koalisyon devletlerinin doldurmasını beklemiştir. ABD'nin geri çekilişinin hemen ardından koalisyon ortakları arasında boşluğun doldurulması üzerinden bir tartışma başlayacağı açıkça ortaya çıkmıştır.⁵⁵⁸ NATO, müdahale esnasında ters giden durumlar ortaya çıktığı takdirde Birleşik Devletlerin yardıma geleceğini de taahhüt eden bir çerçeveye sahipti üstelik. Fakat AB aynı güvenceyi vermekten uzak kalıyordu.

Lizbon ile kurumlar bakımından yapılan uyarlamalar ve güçlendirmelere rağmen savunma gibi hassas konularda üye devlet hükümetlerinin önceliklerini birden bire değiştireceklerini beklemek politik akılla bağdaşmaz. OGSP'nin güçlendirilmesine yönelik Lizbon Antlaşması'nın hükümlerinde var olan derin ve ciddi arzu/beklenti ve istek aslında klişeleşmiş retorikten öte başarısızlığın

⁵⁵⁷ Menon, a.g.m., s. 138-140.

⁵⁵⁸ Daily Telegraph, 6 April 2011.

esas sebebini AB'ne ve Birlik kurumlarına atfedecek şekilde beklentileri yükseltmeye yaramaktadır ki bu da başarısızlığın ardındaki esas aktörü/leri perdelemektedir. Oysa ki işe üyeler arasında en temel ve basit olan aşamadan yani başarılabilir olacak olandan başlamak sonuç verir. Burada başlangıç noktası olarak daha sağlıklı araçlarla bilgi paylaşımı sağlanması, koordinasyonun sağlanması gibi hususlar devletlerarasında uyum sağlamak için atılacak en önemli adımdır.

Makul beklentilerle yola çıkmak en akıllıca başlangıçtır. AB'nin bugünkü ABD'nin oynadığı çizgide ve etkinlikte bir güvenlik aktörü olacağını beklemek ki bu yönde beklentileri olanlar da vardır doğru olmaz. AB'nin birbirinden çok farklı öncelikleri, çıkarları bulunan birbirlerinden çok farklı devletleri içeren nevi cinsine mahsus bir örgüt olması aynı şekilde uluslararası krizler karşısında bir grup koalisyonu kurularak müdahale ya da denetim sağlayacağını beklemek, ulus devletlerin bir arada bulunduğu yapıların değişmeyen doğasını tam muhakeme edememek demektir. Esasında üyeler bireysel sorumluluklarının bilincinde ortaklaşa hareket ederek tek tek başaramayacakları ortak hedeflere ulaşmayı idrak etmeli. Kurumları tartışmak yararlı ve gereklidir elbet, lakin bu üye devletlere oynadıkları veya oynamadıkları roller ve aldıkları konum bakımından sorumluluklarını savuşturmak için geçerli mazeret oluşturmaz.

Bunlar önemli meselelerdir çünkü AB üyelerine savunma yeteneklerini geliştirmeleri için gerekli altyapıyı sunma ve sorumluluk alma hususunda gerekli mekanizmaları kurmuştur. Bunların yerine getirilmiyor olması OGSP'nin eksik kurgulanmasına ve uygulanmasına sebebiyet verdiği gibi daha geniş güvenlik tedbirlerin alınması için gerekli adımların atılamamasında da neden olmaktadır.

Afganistan'da NATO öncülüğünde var olan 26.000 birliğe AB'nin 3000'i geçici olmak üzere sadece 5000 birlikle katılması AB'nin gerek ABD içinde gerekse dünyada örgütsel varlığına yönelen alaycı eleştirilerin niceliksel çerçevesini oluşturmaktadır.

Daha da vahim olanı AB liderlerinin bu konuda zaman zaman benzer görüşlere sahip olması ya da eleştirilere katılmasıdır. 2010 kasım ayında Londra'daki İngiliz-Fransız Zirvesi OGSP gibi geniş çerçevede değil ikili savunma işbirliği ile noktalanmıştır. Birliğin lider konumundaki askerî güçlerin kendilerinin de aralarında bulunduğu üyelerce şekillendirilen ve kararlaştırılan AB politikalarının yararlılığı ve etkinliğine dair şüpheleri git gide artmaktadır. Libya tecrübesinin esas riski de burada yatmaktadır; genellikle şüpheler, tecrübelerle kesinliğe yaklaşır.

Paris ve Londra arasında ikili uzlaşma izah edilebilir. İlk olarak, 27 ülkenin farklı baktığı bir zemin olmaksızın güvenlik meselesinin ne olduğu ve adı iki devlet arasında daha kolay ve kısa zamanda konabilirdi. İngiltere ve Fransa en nihayetinde Avrupalıların dünya sathında askeri varlık gösterebilmesini arzu eden iki devlet olarak ortaklaşa bir emel de güdüyorlardı.

Bir başka husus da İngiltere'deki koalisyon hükümetinin muhafazakâr kanadı için AB içinde çok taraflı bir işbirliğine gitmektense bir devletle ikili işbirliğine gitmek makul bir politik tercih olacaktı.

Elbette ki bu ikili işbirliği AB içinde destek görebilirliği açısından savunulabilir bir politik alternatiftir lakin kesinlikle OGSP'nın alternatifi değildir. OGSP bir amaç uğruna ilan edildi ve o amaç hala canlı. Üstelik bu canlılık üye sayısı arttıkça ve her üye kendi başına hareket etmek istese de korunuyor. Olması gereken üyelerin kaynaklarını harekete geçirmesidir. Ayrıca tüm dünyada barışın sürdürülmesi korunması için yapılacak askerî müdahalelerin meşruiyetine gölge düşürmeyecek uluslararası örgütlere ihtiyaç duyulmaktadır. BM ve NATO çatısı altında yapılan meşru müdahaleler olduğu gibi bu örgütlerin dışında AB de bu tür müdahalelerde bulunacak bir aktör konumuna getirilmelidir. Avrupa ikili işbirliklerine geçerli alternatifler olarak görmemeli veya bunları Daimî kılacak rahatlıktan kaçınmalıdırlar. Bu tür ikili işbirlikleri, Avrupa'nın tüm potansiyelini aktifleştirmekten alı koyar, onu atıl bırakır. Esas odaklanılması gereken çok taraflı işbirliğinin AB içinde üye devletler arasında sağlanabilmesi bir adım sonrasında AB'nin OGSP'nın kurumsal çatı altında Avrupa kimliği ile "parçalı olmaksızın" bütünlükle ifa edilebilmesidir.

Lizbon antlaşmasının tüm eksikliklerine rağmen üye devletler sorumluluklarını çok taraflı işbirliğini gerçekleştirmek için yerine getirmelidirler. Aksi halde başta üyelerin irade sorunu olmak üzere bu metinde sözü edilen diğer hususlar, potansiyel yetenekleri sakatlamaya devam ederek uluslararası güvenlik meselelerini göğüslemelerine engel olacak ve aktif aktör konumu tartışmalı kalacaktır.

AB nevi cinsine mahsus bir örgüttür ve türünün tek örneğidir. Lakin krizler karşısındaki tavır ve etkinliğini değerlendirirken AB hukuki statüsüne ve kurumların yetkilerine bakarak yapılan değerlendirmeler gerçekçi ve sağlıklı doğru değildir, eksik bıraktığı daha doğrusu perdelediği gerçekler olması bakımından çoğunlukla sakattır. Bu konudaki mesuliyet, etkinlik varsa yetkinlik sorunu ulus devletlerde önceliklerinde çıkarlarında ve bunları savundukları çetin alan olan savunma anlayışlarında aranmalıdır. Politik manevralar düzenlemeler ışığında AB'nin teknik değerlendirilmesi yapılarak gizlenmektedir AB yetkin veya etkin olmayan bir örgüt olmaktan ziyade maksatlı politik eleştirilere tabi tutulduğu için objektif değerlendirmelerden uzak tutulan bir aktör olarak karşımıza çıkıyor. Bu da politik dünyanın taktiklerinden biridir.

Kaynakça

Anand Menon, "Security Policy and the Logic of the Leaderlessness", Jack Hayward (ed.), **Leaderless Europe**, Oxford University Press, Oxford 2008.

Brendan Donnelly, "European in the World: All Change or No Change in Foreign Policy after Lisbon", **International Spectator**, 45(2), June 2010.

Bruno Angelet ,Ioannis Vrailas, "European Defence of the Wake of the Lisbon Treaty", **Egmont Papers**, 21(2008).

Daily Telegraph, 6 April 2011.

Diplomats Mourn "Death" of EU Defence Policy Over Libya, Deutsche Press-Agentur, 24 March 2011
http://www.monstersandcritics.com/news/africa/news/article_1628333.php/Diplomats-mourn-death-of-EUdefence-policy-over-Libya

EU's Defence Project Sidelined in Libya Crisis" EU Business, 30 March 2011, <http://www.eubusiness.com/news-eu/libya-conflict.9c6>

Gustav Lindstorm, "Enter the EU Battlegroups", **Chaillot Paper No: 97**, European Union Institute for Security Studies, Paris 2007.

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/reports/98328.pdf

International Institute for Strategic Studies, **European Military Capabilities: Building Armed Forces for Modern Operations**, IISS, London 2008.

Javier Solana, "Improving the Coherence and Effectiveness of EU Action in the Field of Conflict Prevention", European Commission, Brussels 2000

Kamuran Reçber, Avrupa Birliği Hukuku ve Temel Metinleri, Dora, Bursa 2012.

Nick Whitney, "Re-energising Europe's Security and Defence Policy", European Council on Foreign Relations, London 2008, s. 15.
http://ecfr.eu/page/-/ECFR-06-RE-ENERGISING_EUROPES_SECURITY.pdf

Sebastian Giegerich, William Wallace, "Not Such a Soft Power:The External Deployment of European Forces", **Survival** 46 (2), Summer 2004.

Steven Blockmans, Ramses Wessel, "The European Union and Crisis Management: Will the Lisbon Treaty Make the EU More Effective?", **Journal of Conflict and Security Law**, 14(2), 2008.

Tony Barber, "The Appointments of Herman van Rompuy and Catherine Ashton", **Journal of Common Market Studies**, 48 S1, Sept 2010.

Wade Jacoby, Christopher Jones, "The EU Battle Groups in Sweden and the Czech Republic: What National Defence Reports Tell Us about European Rapid Reaction Capabilities", **European Security** 17 (2), June 2008.

Avrupa Birliği ve Uluslararası Güvenlik: Son On Yılın Değerlendirilmesi

Yrd. Doç. Dr. Gökhan TELATAR

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

telatargokhan@hotmail.com

ÖZET

Avrupa Birliği (AB) günümüzde ekonomik alanda gerçekleştirdiği entegrasyon ile tüm dünya tarafından takdir edilse de, güvenlik Birliğin kuruluşunda yatan ana etkindir. Uzun yıllar Batı Avrupa’da barış ve güvenliğin korunması amacı üzerinde yoğunlaşan AB, gerek bu amacın gerçekleştirilmesi gerekse de üye ölkeler arasındaki entegrasyonda büyük ilerlemeler sağlanması nedeniyle güvenlik kavramına daha geniş kapsamlı olarak bakmaya başlamıştır. AB, Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra bir yandan Balkanlar’daki gelişmeler ile meşgul olup tüm Avrupa kıtasında barış ve güvenliğin sağlanması için çaba sarfederken, bir yandan da Avrupa güvenliğini dolaylı olarak etkileyen kıta dışındaki sorunlar ile ilgilenmeye başlamıştır. Tüm bunlara yönelik yürüttüğü çabalardan AB’nin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasına yönelik yaklaşım tarzını anlamak mümkündür. Bu yaklaşım tarzı nedeniyle AB uluslararası alanda bir “sivil kuvvet” olarak nitelendirilmeye başlanmıştır. Bu nitelendirmede belirleyici olan kriter ise, AB’nin uluslararası güvenlik sorunlarına yönelik yaklaşımının ABD’nin politikaları ile örtüşmesi ya da çatışması olmuştur.

Bu bildiriye, uluslararası alanda giderek daha etkili bir aktör haline gelen AB’nin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik yaklaşımı analiz edilecektir. Bu bağlamda önce AB’nin kuruluşundan bugüne kadar geçen zaman dilimi içerisindeki politikaları çerçevesinde barış ve güvenliğin sağlanması konusundaki genel yaklaşım tarzı üzerinde durulacaktır. Daha sonra ise AB’nin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik yaklaşımı, 2003 yılındaki Irak savaşına, İran’ın nükleer faaliyetleri sorununa ve Arap Baharı’na (özellikle Libya ve Suriye ayaklanmalarına) yönelik politikaları örneğinde incelenmeye çalışılacaktır. Bu üç mesele de Ortadoğu’da yaşanmasına rağmen, son on yılda uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden ve bu nedenle uluslararası toplumun yoğun olarak meşgul olduğu en önemli sorunlardır. Her üç meselede de küresel aktör olarak ABD başrol oyuncusu konumunda olduğundan dolayı, AB’nin bu meselelere yönelik politikalarının incelenmesi Washington ile arasındaki yaklaşım benzerliğinin ve/veya farklılığının ortaya konulması açısından da büyük önem arz etmektedir. Ayrıca bu üç meseleye yönelik politikaları, AB’nin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik yaklaşımının ne yönde evrildiğinin anlaşılmasına da yardımcı olacaktır.

EUROPEAN UNION AND INTERNATIONAL SECURITY: AN EVALUATION OF LAST DECADE

ABSTRACT

Although all the world appreciate economic achievements of European Union (EU), the main cause which lies at the root of European integration was security of Europe. In the first decades after the establishment of EU (its official name was European Community in this years) was ensuring peace and security in the Western Europe by economic integration between member states. The EU has achieved considerable success in economic integration and security of Western Europe. The EU has evaluated security in broader terms after the end of the Cold War. In the post-Cold War era the EU has dealt with problems and threats which effect security of Western Europe directly or indirectly such as Balkan conflicts and the Arab-Israeli peace process. EU's approach to ensuring international peace and security can be understood from its policies toward these problems. The EU is called as a "civilian force" by virtue of this approach.

I will analyse the EU's approach to international peace and security in this paper. First, I will examine EU's general approach on ensuring international peace and security since 1950s by analysing its policies on this regard. Then I will examine the EU's policies toward Iraq war of 2003, problem of Iranian nuclear activities and Arab Spring (especially Libyan and Syrian revolts) in order to reveal its approach on international peace and security comprehensively. All of these problems arising from the Middle East have been the most important issues of last decade which international society focused on. So analysing of the EU's policies on these issues will help to understand evolution of its approach to ensuring international peace and security. The EU's policies toward these issues will be analysed in comparison with the U.S.'s policies that is the key player as a global actor. So similarities and differences between the EU and the US will be revealed.

SAAT: 09: 00-10: 10

KONGRE SALONU (2. GÜN-SAAT: 09: 00-10: 10)

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. İbrahim CANBOLAT

Dünden Bugüne Kıbrıs'ta Azınlıklar veya Azınlık Sorunu

Prof. Dr. Ulvi KESER, Uluslararası Kıbrıs Üniv. Ulus. İliş. Böl.
Öğretim Üyesi, AB İliş. Böl. Başk, UKÜ-AKKA (Akdeniz ve Kıbrıs
Araştırmaları) Merkezi Müd.

Birlikte Yaşamak: 19. Yüzyılda Antakya ve Kıbrıs

Doç. Dr. Adem KARA, Abant İzzet Baysal Üniv., Eğit. Fak., Tarih
Öğretmenliği Böl.

**Yugoslavya Nostaljisi ve Avrupa Birliği Süreci Arasında Batı Balkan
Ülkeleri**

Yrd. Doç. Dr. Hatice YAZGAN, Çankırı Karatekin Üniv., İİBF, Ulus.
İliş. Böl.

**Transdinyester'in Yönetimsel Statüsü ve Moldova'nın Siyasal
Geleceği**

Yrd. Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU, Giresun Üniv., İİBF, Ulus.
İliş. Böl.

**Westphalian Dönem'den Post-Westphalian Dönem'e Değişen
Güvenlik Algısının Karşılaştırmalı Analizi**

Arş.Gör. Murat JANE, Uludağ Üniversitesi, İİBF, Ulus.İliş.Böl.

DÜNDEN BUGÜNE KIBRISTA AZINLIKLAR VEYA AZINLIKLAR SORUNU

Prof. Dr. Ulvi KESER

Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi,
Avrupa Birliği İlişkileri Bölüm Başkanı, UKÜ-AKKA (Akdeniz ve Kıbrıs
Araştırmaları) Merkezi Müdürü

ukeser@ciu.edu.tr, ulvi.keser@gmail.com

Özet:

Kıbrıslı Rumların adanın bir Yunan adası haline gelmesi yönündeki girişimlerinin 1950'li yıllarda BM tarafından kabul görmemesi, ardından yapılan halkoylaması ve sonrasındaki diplomatik girişimlerin de başarısızlıkla sonuçlanmasıyla Yunanistan destekli EOKA tedhiş teşkilatı kurulur ve 1960 yılında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti bile Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların Enosis isteklerini engelleyemez. Özellikle 1963 sonrasında başlayan süreçte adada yaşayan Ermeni, Maroni ve Yahudi azınlıklar adayı terk etmeye başlarlar. Bu çalışma kapsamında adada yaşayan azınlıkların geçmişi irdelenecek ve bugün adanın özellikle kuzeyinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti topraklarında yaşayan azınlıkların durumu irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Azınlıklar, Yahudiler, Maroniler, Ermeniler.

THE MINORITIES IN CYPRUS THROUGHOUT HISTORY AND THE MINORITY ISSUE

The fact that Greek Cypriot and Greek efforts to hellenize the island of Cyprus in 1950's were not accepted by the UN, that the plebicit carried out then was given no fertile result direct Greece so as to establish a terrorist organization named EOKA an deven the foundation of the Republic of Cyprus cannot stop Greece and the Greek Cypriots living on the island from the utopic idea of Enosis. Especially after the 1963 conflict and the chaotic atmosphere, almost all the minorities including the Maronites, Armenians, and the Jewish society starts leaving the island. This scientific study will focus on the historical background of these above-mentioned minorities on the island, and the general situation of these societies, especially living in Turkish Republic of Northern Cyprus.

Key Words: Cyprus, Minorities, Jews, Armenians, Maronites

GİRİŞ

Kıbrıs adının kaynağı konusunda değişik rivayetler vardır. Bu ismin nereden geldiği tam olarak bilinmese de⁵⁵⁹ adını kına çiçeği olarak bilinen Kypros'tan, mitolojide Kinyros'un kızından, aşk tanrıçası Kipris'ten veya bütün Avrupa dillerine kazandırdığı bakır manasındaki Latince Cuprum kelimesinden aldığı söylenen adanın başka bir isim kaynağı da Kıbrıs'ta bol miktarda yetişen Kypros bitkisidir. Bazı kaynaklara göre ise tuzlandıktan sonra kuruması için bir ahır kapısına gerilen öküz derisine benzeyen biçiminden dolayı bu adı aldığı ifade edilmektedir.⁵⁶⁰ Ayrıca adını Yadana, Kittim, Cypr" ve yine bakır anlamına gelen zabar kelimesinden aldığı rivayet edilen⁵⁶¹ ada, Doğu Akdeniz'de jeopolitik konumuyla Avrupa, Asya ve Afrika arasında kilit noktadadır.⁵⁶² Coğrafi, fiziki, kültürel, folklorik değerler göz önüne alınınca ada, Anadolu'nun bir parçasıdır.⁵⁶³ Ada, 9,251 km² yüzölçümü ile⁵⁶⁴ Doğu Akdeniz'in en büyük, Sicilya ve Sardunya'dan sonra Akdeniz'in üçüncü büyük adası olup, çok eski ve zengin bir tarihe sahiptir.⁵⁶⁵

Kıbrıs adası Fenikeliler, Egeliler ve Frekler zaman zaman adaya yerleşmiş olsalar da etnik çoğunluğunu Anadolu insanının oluşturduğu ve Anadolu insanının göç ettiği bir adadır.⁵⁶⁶ Öte yandan adada Ermenilerin 6. yüzyıldan itibaren bulundukları bilinmektedir.⁵⁶⁷ 395–1191 döneminde Kral Moris yönetimindeki 3.000 Ermeni askeri adaya gelerek ilk Ermeni nüfusu oluşturmuştur. 14 Mart 1489 tarihinde Venedik idaresine geçen Kıbrıs'ta Rum, Ermeni ve Maroniler⁵⁶⁸ Ortodoks ve Yunan baskısıyla Yunanlaştırılmış bir halde Kormakitis, Aromatos, Aya Marina ve Karpasya köylerinde köle hayatı

⁵⁵⁹ Sir George Hill, A History of Cyprus, Volume I, Cambridge University Press, 1949, s. 1. Halil Fikret Alasya, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Ankara, 1964, s.13. Robin Parker, Aphrodite's Realm, Lefkoşa, 1962, s. 9.

⁵⁶⁰ Lawrence Durrell, Acı Limonlar; Kıbrıs-1956, İstanbul, Belge yay. Eylül 1992, s. 27.

⁵⁶¹ Ahmet Özyurt, "Hep Sıcak Bir Ada; Kıbrıs", Atlas Dergisi, Sayı 15, İstanbul, Haziran 1994, s. 32.

⁵⁶² Pierre Oberling, The Cyprus Tragedy, Rüstem and Brothers Press Yay.,Lefkoşa, 1989, s.3.

⁵⁶³ BCA. 030.01.64.394.7.

⁵⁶⁴ Atilla Atan, "Kıbrıs-Yeni Bir Türk Devletinin Doğuşu", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 14, Ankara, Nisan 1986, s.56.

⁵⁶⁵ Gülay Ögün, "Kıbrıs'ta İslam Hakimiyeti ve Selçuklular Zamanında Kıbrıs İle Ticaret İlişkileri", Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs'ın Dünyu Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Lefkoşa, 1991, s. 29.

⁵⁶⁶ Afif Erzen, "Kıbrıs Tarihine Bir Bakış", Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, Ankara, 1971, s. 82.

⁵⁶⁷ www.http.cyprus.gov.cy/cyphome.

⁵⁶⁸ Arif Alagöz, "Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971, s. 25.

yaşarken⁵⁶⁹ adanın 1571 yılında fethiyle her alanda tam bir serbestlik kazanmışlardır ve bu durum adanın İngilizlere verildiği tarihe kadar devam etmiştir. Lefkoşa'nın 9 Eylül 1570 tarihinde fethi sırasında Ermenilerin Baf Kapısı'nı açarak Türk askerlerini içeriye aldıkları bilinmektedir.⁵⁷⁰ Adaya çıkan Türk askerlerine karşı Ermenilerin gösterdiği ilgi son derece kayda değer bir durumdur.⁵⁷¹ Fetih sonrasında yapılan sayım ve kayıt işlemi (tahrir) sonrasında Adada kadınlar ve çocuklar haricinde 14–50 yaş arasında 85.000 Ermeni, Rum, Maroni ve Kıpti olduğu saptanmıştır.⁵⁷² Bu dönemde adaya kendi isteğiyle göç eden Ermeniler dışında Osmanlı'nın klasik şenlendirme politikası çerçevesinde Anadolu'nun değişik köşelerinden Ermeni aileleri de göç ettirilmiştir.⁵⁷³ Fetih⁵⁷⁴ sonrasında adada Türk yönetimin Rumlara olduğu kadar Ermenilere gösterdiği hoşgörü, dengeli ve adil bir yönetim olarak kendisini göstermektedir.⁵⁷⁵ Kıbrıslı Ermeni hukukçu ve şair Nubar Maksutyan da değişik dönemlerde yayımladığı makalelerde adada Türk hoşgörüsü üzerine örnekler vererek “Türklerin Hristiyanlara gösterdiği engin hoşgörüyü” vurgulamaktadır. Ayrıca, “Türklerin yabancı dinlere olan saygısını dile getirerek Türk yöneticilerin gereksinim duymadıkları Latin kiliselerini Venedik dönemindeki gibi ahır, ambar, depo vs. gibi amaçlarla kullanılmaması ve sadece dini amaçlara hizmet etmesi koşuluyla adadaki Hristiyan toplumlara verdiğini” belirtir.

Örneğin Lefkoşa'nın 9 Eylül 1570 tarihinde fethedilmesinden hemen sonra Lefkoşalı Ermeniler, Kıbrıs Beylerbeyi Muzaffer Paşa'ya başvurarak Notre Dame de Tyre kilisesinin kendilerine verilmesini talep eder. Venedikliler tarafından yıllarca tuz ambarı olarak kullanılan Notre Dame de Tyre kilisesi de Ermenilere devredilir. Girne yakınlarındaki Alevkayası bölgesinde bulunan kilisenin yanındaki Soup Megar adlı Ermeni manastırına da Muzaffer Paşa'ya gönderilen 27 Nisan–25 Mayıs 1571 tarihli fermanla vergi muafiyeti tanınır.

⁵⁶⁹ Hilmi Kılınç, “Tarihsel Perspektif İçinde Enosis Hareketine Bir Bakış”, Güvenlik Kuvvetleri Dergisi, Temmuz 1987, Sayı 2, s. 25.

⁵⁷⁰ Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA), Klasör (K) No.61, 1970-E. Papouran, Kıpros Gueghzi, 1903, s.63 ve 68'den aktaran Hill, op. cit., s. 3.

⁵⁷¹ Robert Stephens, Cyprus-A Place Of Arms, Pall Mall Press Yay., Londra, 1966, s. 36.

⁵⁷² Arhimandrit Kiprianos, Excerpta Cypria: Istria Hronoloiki Tis Nisu Kibro, Venedik, 1788, s. 345.

⁵⁷³ Akif Erdoğan, “Kıbrıs Ermenileri Üzerine Notlar”, Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt XVII, Sayı 1, Temmuz 2002, s. 3.

⁵⁷⁴ John Julius Norwich, A History of Venice, Londra, 1983, s. 477.

⁵⁷⁵ Ahmet C. Gazioglu, Kıbrıs'ta Türkler 1570–1878, Cyrep Yay., Aralık 2000, Lefkoşa, s. 398–399. Ayrıca bkz. Panikos Panayi “Ethnic Minority Creation in Modern Europe: Cyprus in Context”, Andrekos Varnava, Nicholas Coureas ve Marina Elia (Ed:), The Minorities of Cyprus; Development Patterns and the Identity of the Internal Exclusion, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle Upon Tyne, 2009, s. 16 ve Alexander Michael Hadjilyra, “The Multicultural Character of Cyprus”, The Armenians of Cyprus, Mayıs 2009, Lefkoşa, s. 5. Burada belirtilen son kaynak ise Latinler ve Maronilerin aksine Ortodoks kabul edilen Ermenilerin dini inançları nedeniyle baskı görmediklerini, millet sistemi çerçevesinde bir ulus olarak tanındıklarını da belirtir.

Deprem sonrasında yıkılan bu manastır 1811–1814 döneminde tekrar inşa edilir ve 1895 yılında Lefkoşa Ermeni Öksüzleri Fonu tarafından devralınarak yaz kampı olarak kullanılmaya başlanır. Söz konusu bu manastır da halen Türk tarafından kalmakla beraber bakımsız bir haldedir. 1881 yılında bu manastır yanına Ermeniler tarafından yeni bir kilise inşa edilmesine de müsaade edilir. Ermeniler bu karara o kadar çok sevinirler ki inşa edilen kilisenin girişine astıkları mermer bir levha üzerine Osmanlı tuğrasıyla beraber padişahın ismini de yazdırırlar. Soup Megar Manastırı 1642 yılından itibaren her türlü vergiden muaf tutulur. Deprem sonrasında yıkılan bu manastır 1811-1814 döneminde tekrar inşa edilir ve 1895 yılında Lefkoşa Ermeni Öksüzleri Fonu tarafından devralınarak yaz kampı olarak kullanılmaya başlanır. Söz konusu bu manastır da halen Türk tarafında kalmakla beraber bakımsız bir haldedir.⁵⁷⁶ Buna rağmen adadaki Osmanlı idaresini “müsamahasız” olarak niteleyen çok sayıda bilimsellikten uzak ve önyargılı çalışma özellikle Ermeni diasporası tarafından bugün başta Avrupa ülkeleri olmak üzere pek çok yerde desteklenmekte ve kamuoyunda bilgi kirliliği yaratılmaktadır. Bu dönemde adadaki Ermeniler bakırcılık, kalaycılık, demir ustalığı gibi el emeği isteyen işler yapmaktadırlar ve 17. yüzyıldan itibaren adaya İran Ermenileri de göç edince bu meslek gruplarına ipek tüccarlığı da eklenecektir. Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimler “ehl-i zimmet” olarak adlandırılmaktadır.

Bu dönemde özellikle Büyük Han ve Kumarcılar Hanı’nda çok sayıda Ermeni tüccar bulunmaktadır. Bu arada Anadolu topraklarından adaya göç edenler arasında Niğde’de Ermeni mahallesinde yaşayan iki Ermeni ve Rum mahallesinden de iki Rum bulunmaktadır. Niğde’nin Ermeniyen mahallesinden Bahtiyar bin Hüdaverdi ve Hüdaverdi bin Geslek bu şekilde defterlere kaydolurlar ve aynı şekilde 2 Rum da onlara kefil olmuştur.⁵⁷⁷ Aynı şekilde yine Rum mahallesinden Nikolo bin Ayvaz ve Sarı bin Ayvaz isimli Rumlar da kürekçi olarak iskân defterlerine kaydolmuş ve kendilerine Kirekos bin Ahmed ve Samid bin Tanrıvermiş kefil olmuştur. Adanın fethiyle beraber söz konusu bu “zimmetlenmiş” insanlar da kendilerine verilen haklarla huzur içinde yaşamışlardır. Osmanlı dönemi hiçbir zaman Ermeniler açısından kaba ve baskıya dayalı bir zulüm dönemi olmamış ve dengeli, hoşgörölü ve uyumlu bir yönetim sistemiyle Ermenilerle Türkler adada güzel komşuluk hayatının örneklerini vermişlerdir. Vergilerini vermek ve hizmet mükellefiyetlerini yerine getirmek şartıyla adada kendi dillerini konuşma konusunda hiçbir sıkıntı çekmeyen, kendi dillerinde Osmanlı makamlarına problemlerini aktarmakta bir mahzur görmeyen bu insanlar ayrıca kendi dini örgütlenmeleri içinde ibadetlerini de yapabilmışlerdir. Bu duruma tepki gösterenler ise sadece Rumlar

⁵⁷⁶ Maria Şirin’den aktaran Sevgöl Uludağ, Yeraltı Notları, 21 Eylül 2005. www.stwing.upenn.edu.

⁵⁷⁷ M. Akif Erdoğan, “Kıbrıs’ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü”, Kıbrıs’ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 1991, s. 48.

olmuştur.⁵⁷⁸ İngiltere Sömürgeler Bakanı Chamberlaine de adaya Ermenilerin yerleştirilmeleri konusunda “...Ermeniler, adadaki Kıbrıslı Hristiyanlar tarafından da sevilmemektedir. Bu nedenle burada Ermeni göçmenlerden bir koloni oluşturulması toplum tarafından olumlu karşılanmayacaktır”⁵⁷⁹ demektedir.

Yıllar boyu Rumlardan çeşitli alanlarda eziyet ve sıkıntı görmüş olan Ermeniler, Türklerle beraber bir hayatı tercih etmiş ve komşuluk ilişkileri geliştirmiş ve cemaatler arasında evlilikler de olmuştur. Aynı şekilde boşanmalar da karşılıklı tespit edilen koşullara uygun olarak yapılmıştır. Komşuluk ilişkileri içinde aynı mahallelerde yaşayan ve dükkân açan bu insanlar emlak alışverişi de yapmışlardır. Lefkoşa’da Ali Ağa ve Osman Ağa, aynı kazadaki bir evi körükçü Bogos ve Bedros’a satarken, Debbağhane Mahallesi’nde Mehmed bin Mustafa da dükkânını Kazgancı Aaci Gavriyel’e 800 kuruşa satmıştır.⁵⁸⁰ Yabancı gezginler de varlıklı Ermeniler ve Rumların sosyal hayatlarından çok etkilenmişlerdir. Osmanlı döneminde sarayda Türkçe, Rumca ve İngilizce bilen saray tercümanı olarak Ermeniler de çalışmaya başlamıştır.⁵⁸¹ 1821 Yunan İhtilali’ne kadar görev yapan bu tercümanlar vergi işleri, Osmanlı hükümeti ile Kıbrıs Beylerbeyi arasındaki yazışmaları çeşitli ayrıcalık ve haklarla donatılmış olarak yerine getirmişlerdir. Bu tarihten sonra bu Ermeni tercümanlar, sadece tercüme faaliyetleri yapmışlar ve devlet kademelerine müdahalede bulunmaları engellenmiştir.⁵⁸² Emperyal güçlerin kışkırtmalarıyla birlikte Osmanlı’nın “millet-i sadıkası” olan Anadolu Ermenilerinde yavaş yavaş huzursuzluklar başlarken⁵⁸³, 1839 tarihli Gülhane Hatt-ı Hümayunu sonrasında Ermeniler ilk defa temsil imkânı bulurlar ve İstanbul’dan atanan kaymakamın başkanlık ettiği Divan’a Ermeniler ve Maroniler de bir temsilci göndermeye başlarlar.⁵⁸⁴

⁵⁷⁸ Nazım Beratlı, Lefke Sevgilim, Işık Kitabevi Yay., Nisan 2002, Lefkoşa, s. 25.

⁵⁷⁹ CO.67.101.21466’dan Salahi R. Sonyel’in New Cyprus dergisinde (Kasım 1986) yayımlanan makalesinden aktaran Gazioğlu, op. cit., s. 399.

⁵⁸⁰ Nuri Çevikel, Kıbrıs’ta Osmanlı Mirası, 47 Numara Yay., Nisan 2006, İstanbul, s. 198. Beraber yaşama sanatını en güzel yansıtan bu insanlar arasında bazı problemler de yaşanmıştır. Örneğin 1800’lü yıllarda Lefkoşa’da Serkiz ve Artin isimli iki Ermeni kardeş, bazı Müslümanların mallarına haksız yere zarar verdikleri ve gasp şikâyetiyle El- hac Hasan ve El-hac Mehmed tarafından İstanbul’a şikâyet edilmiştir. Ibid.

⁵⁸¹ 1900’lü yılların başında İngiliz sömürge yönetiminin Türkçe tercümanlığını yapan H. A. Ütücüyan da bu tercümanlardan birisidir. Ahmet An, “Kıbrıs Ermenileri” Tarih ve Toplum, Ekim 2000, Sayı 202, s. 30.

⁵⁸² 1821 Yunan İhtilali’i döneminde adadaki “Frenkler, Maroniler ve Ermeniler” de dâhil olmak üzere adada kesici aletlerin taşınması yasaklanır. Gazioğlu, op. cit., s. 330 ve 358.

⁵⁸³ Meral Demiryürek, “II. Meşrutiyet Devrinde Ermeniler Üzerine Üç Piyas”, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, Mart 2009, s. 109.

⁵⁸⁴ Ahmet An, Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine Yazılar, Kıvılcım Yay., No.5, Ağustos 1999, Lefkoşa, s. 24.

1841 yılında adada 75–76.000 Rum, 32–33.000 Türk, 1.200–1.300 kadar Maroni, 50 kadar Avrupalı Roman-Katolik ve 150–160 civarında da Ermeni yaşarken, 1881 tarihinde yapılan sayımda Ermenilerin nüfusu 154 olarak belirlenmiştir.⁵⁸⁵ Doğu Akdeniz ve çevresi, Ortadoğu ve Hindistan’daki çıkar ilişkileri ve politikası açısından stratejik öneme haiz Kıbrıs adasının İngiltere açısından tek kusuru, Osmanlı İmparatorluğu’na ait olmasıdır. 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Andlaşması sonrasında Rusların ilerlemesini önlemek amacıyla İngiltere, Osmanlı Devleti’ne yardım talebinde bulunmuş⁵⁸⁶ ve Kıbrıs’ın geçici olarak kendisine devredilmesini istemiştir.⁵⁸⁷ 4 Haziran 1878’de iki maddelik nihai anlaşma imzalanmış⁵⁸⁸ ve yıllık 92.986 Sterlin icar karşılığında Kıbrıs İngiltere’ye verilmiştir. Ancak İngilizler bu parayı da Kıbrıs’tan toplayıp ödemiştir.⁵⁸⁹ 1909 Adana olayları sonrasında Anadolu’dan ayrılan Ermenilerin bir kısmı Girne ile Mağusa, büyük bir kısmı ise Larnaka limanı vasıtasıyla adaya göç ederek, farklı bölgelerde kendilerine yurt edinmişlerdir. Larnaka’dan karaya ayak basan Ermenilerin Dikelya bölgesinde yaklaşık 40 gün karantinada tutuldukları ve ondan sonra adaya girişlerine izin verildiği belirtilmektedir. Bu dönemde adaya gelen Ermeniler adada 8.000 kişilik bir nüfus oluşturarak Limasol’da Armenahor, Baf’ta Armenu, Mağusa’da Spathariko, Girne’de Kornokepos köylerini kurmuşlardır.⁵⁹⁰

Adaya ikinci Ermeni göç dalgası 1915 Sevk ve İskânı döneminde özellikle İstanbul, İzmir ve Çukurova bölgesinden gelen Ermenilerle yaşanırken, bu dönemin hemen ardından 1921 tarihli Ankara Anlaşması neticesinde, özellikle Çukurova bölgesini tahliye eden Ermenilerin bir kısmı da adaya göç etmişlerdir. Bu Ermeni ailelerden bazıları daha sonra geri dönmeyerek adaya yerleşir.⁵⁹¹ 1909-1922 sürecinde Ermenilerin bir kısmı sadece şans ve kısmetlerine bağlı olarak adaya gelirlerken bir kısmı ise adanın Anadolu’ya olan

⁵⁸⁵ Bu Ermenilerin ada sathına dağılımı ise Lefkoşa’da 88, Orini (Dağ)’de 5, Değirmenlik’t e 2, Mağusa’da 1, Limasol’da 6, Larnaka’da 14, Baf’ta 1, Girne’de 37 Ermeni olmak üzere toplam 154’tür. Kıbrıs’taki Ermenilerin sayısı 1921 yılında 1.197 olup, bu sayı 1931 yılında 3.337’ye yükselmiştir. Söz konusu 2.180 kişilik veya %182.14’lük artış özellikle 1922–1928 döneminde yaşanan mülteci akınıyla doğru orantılıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Haşmet Muzaffer Gürkan, *Bir Zamanlar Kıbrıs’ta*, Galerî Kültür Yay., Lefkoşa, 1996. ss. 33–34 ve 91.

⁵⁸⁶ Colin Thubron, *Journey Into Cyprus*, Middlesex, 1986, s. 217.

⁵⁸⁷ Uluslararası İlişkiler Ajansı, *Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri*, İstanbul, 1992, s. 24; Barış Özdal, “Ayastefanos ve Berlin Anlaşmaları İtibarıyla Ermeni Sorunu”, *Askerî Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl 4, Sayı 8, Ağustos 2006, ss. 109–119.

⁵⁸⁸ Achille Emilianides, *Histoire De Cyprus*, Paris, 1963, s. 90.

⁵⁸⁹ Salahi R. Sonyel, “İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit 48 Saat İçinde Kıbrıs’ı İngilizlere Nasıl Kiraladı?”, *Belleten*, Cilt XLII, Sayı 165–168, 1978, s. 741.

⁵⁹⁰ An, “Kıbrıs Türk Kültürü...”, op. cit., s.14.

⁵⁹¹ 1908 Baf doğumlu İbrahim Bükai Baysoy’dan aktaran Zarif Soybay, Kenan Bahçeci, İbrahim Denizer, Dinçer İzcan., *Kıbrıs’ta Yaşlıların Anıları*, 1992. KTMA.TK.061.1951.

yakınlığından istifade etmek istemişlerdir. Üçüncü bir görüş ise bu Ermenilerin İngiliz yönetimi altında kendilerini çok daha güvende hissedecekleri yönündedir. Öte yandan Ekim 1916'dan itibaren özellikle Çanakkale Cephesi'nde esir alınan Türk askerleri de Gazi Mağusa'nın Karakol esir kampına getirilmişlerdir.⁵⁹² Bu esir kampının emniyeti ve güvenliği için Ermeni kampındaki Ermenilerden de istifade yoluna gidilmiştir. Osmanlı saflarında çarpışırken esir düşen Suriyeliler ve Iraklı Araplar ile Ermeniler de bu kampa getirilmelerine rağmen, kamptaki zor şartlardan kurtulmak isteyen veya yapılan propaganda sonucu kandırılanlar İngiliz kampından ayrılarak Ermeni kamplarına getirilmişlerdir.⁵⁹³ Bu iki dönem arasında da bir grup Ermeni'nin adaya gelmesi söz konusudur. Fransızlar tarafından 1916 yılında Mısır'da oluşturulan Ermeni Doğu Lejyonu'nun Kıbrıs'ta tekrar faaliyete geçirilmesi ve bu Ermenilerin Çukurova bölgesinde Türklere karşı kullanılması amaçlı girişimler sonrasında farklı yerlerden getirilen Ermenilerin önce Port-Said'de toplanması, daha sonra da aileleriyle Kıbrıs'a getirilmesi sağlanmıştır. İngilizlerin müsaadesiyle Mağusa'nın 24 kilometre kuzeyinde deniz kıyısında, meskenin olmadığı, su kuyuları bulunan yer seçilmiştir.⁵⁹⁴ Doğu Lejyonu Talimatnamesiyle⁵⁹⁵ kampın faaliyete geçtiği ilk dönemde 200'er kişilik 6 Lejyon Bölüğü⁵⁹⁶ ve 160 Arap'tan oluşan mevcut daha sonra 5000'e ulaşmıştır.⁵⁹⁷ Ancak Fransız subayların,⁵⁹⁸ Ermenilere sıcak davranırken Ermenilerin Trikomo Köyü'nü basıp soymaları ve bir İngiliz askerin öldürülmesi gerginliği arttırmıştır.⁵⁹⁹ Bu arada Fransız kamplarındaki Ermenilerin istihbarat, casusluk ve jurnalcilik çalışmaları adayı yaşanmaz hale getirmiştir.⁶⁰⁰ Ayrıca Rumların Ermenilere yardım ederken Türk esir kampını taş yağmuruna tutmaları⁶⁰¹ üzerine İngiliz Yüksek Komiseri tek yetkilinin Valilik makamı olduğunu belirtmiş ve buraya sınırlamalar getirmiştir.⁶⁰²

Bu Ermeni ailelerden bazıları daha sonra geri dönmeyerek adaya yerleşmişlerdir. Söz konusu bu Ermenilerin gelmesi sonrasında tercih ettikleri yerleşim bölgeleri ise Türk çarşılarına yakın yerlerdir. Böylece Türklerle Ermeniler Anadolu'dan sonra Kıbrıs'ta da bir arada yaşamaya başlamışlardır. Daha sonraki dönemde ise Limasol, Larnaka, Mağusa, Lefkoşa ve Baf'ta

⁵⁹² Ulvi Keser, Kıbrıs 1914–1923 Fransız Ermeni Kampları, İngiliz Esir Kampları ve Atatürkçü Kıbrıs Türkü, Akdeniz Haber Ajansı Yay. No.17, Lefkoşa, 2000. s.11–89.

⁵⁹³ ATASE, K. 2680, D. 210, F. 1–31.

⁵⁹⁴ ATASE, K.2680, D.210, F.1–37, 1–60, 1–61, 1–62, 1–63, 1–64, 1–65.

⁵⁹⁵ Ömer Sami Coşar, “Musa Dağı'nın Öteki Yüzü”, Milliyet Gazetesi, 21.6.1992.

⁵⁹⁶ Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi–I, Ankara, Kasım 1991, s. 99.

⁵⁹⁷ ATASE, K.2680, D.210, F.1–24 ve ATASE, K.2680, D.210, F.1–3.

⁵⁹⁸ ATASE, K.2680, D.210, F.1–4.

⁵⁹⁹ Altay Sayıl, Kıbrıs Polis Tarihi, Lefkoşa, 1985, s. 258.

⁶⁰⁰ ATASE, K. 2680, D. 210, F. 1–24.

⁶⁰¹ Ali Nesim, “Mustafa Nuri Efendi”, Yeni Kıbrıs, Lefkoşa, Nisan 1990, s. 28.

⁶⁰² The Cyprus Gazette, 4 Temmuz 1915, Sayı 9020, Karar No 13067, The Cyprus Gazette, 3 Eylül 1920, Lefkoşa

yerleşmeye başlayan Ermeniler sıradan insanlar değil, ekonomik ve sosyal hayatta üretim yapan fabrikaların sahibi, gümüş, keten ve yün tüccarı, terzi, kuyumcu, avukat, doktor, diş hekimi, veteriner, sivil savunma uzmanı, müzisyen, hemşire, ressam, veteriner, fotoğraf sanatçısı, matbaacı, öğretmen, bankacı ve tercüman gibi mesleklerle) İngiliz idaresinde söz sahibi olmaya başlamışlardır. Kıbrıs adasındaki ilk çilingir, makinist, koltuk, tarak ve pul üreticisi, mobilya döşemecisi, saat üreticisi, Kıbrıs'ı sinemayla ilk tanıştıran kişi, pastırma, lahmacun ve lokma tatlısını adaya ilk getiren ve Kıbrıs mutfağına kazandıran kişiler de bu Ermenilerdir. Çalışmalarında gösterdikleri azim, istek ve kanun ve kurallara uyumları sonrasında İngiliz idaresi tarafından da kabul gören Ermeniler böylece bu dönemde çeşitli devlet işleri yanında polis olarak da görev alıp, iletişim işleri yanında demiryollarında da çalışmışlardır. Rusya'dan ABD'ye kadar pek çok ülkeden Ermeni gençlerini Kıbrıs'taki bu kampta toplamayı başaran ve "Ermenileri maşa eden Fransa"⁶⁰³ Amerikan hükûmetinin "Birleşik Amerika, Osmanlı devleti ile savaş halinde değildir. Bu nedenle Amerikan vatandaşı Ermenilerin Türklere karşı savaşması için Kıbrıs'a gönderilmesine müsaade edilmeyecektir." kararı, Brezilya ve Arjantin'deki Ermeni gençlerinin kampa getirilmemesi, Ermeni gençlerinin kamptaki Türk savaş esirlerinin kamptan kaçmalarına yardım etmeleri ve bu durumun kampta bulunanlar üzerinde olumsuz etki yapması gibi sebeplerle kampın kapanması noktasına gelir. Ayrıca bu iki kampta bulunan Ermenilerin ortak bir düşmana karşı mücadele etmelerine rağmen özellikle Cezayirlilere karşı çok sert ve kaba davranmaları sonucunda Ermeni-Müslüman (Suriyeli, Iraklı, Cezayirli) kavgalarının çoğalmasından dolayı askerler için Lefkoşa'nın kuzeybatısında inşa edilen ve 20 baraka ile 8 çadır kurulan, ayrıca bir de kilise eklenen kamp da kapatılır. Kurulan bu çadırlar aslında daha önce Monarga bölgesinde bulunan çadırlardır.⁶⁰⁴

Kampta bulunan Ermenilerin civarda bulunan ve adadaki Ermeni azınlığa her zaman yardım edip dostluk elini uzatmış Türk köylerine de saldırımları, özellikle Karpaz bölgesindeki Türklerin güvenli bir şekilde Mağusa'ya gidip gelememeleri, ayrıca bir seferinde de Rum ahalinin Ermenilere yardım ederken Türk esir kampını da taş yağmuruna tutmaları bardağı taşıran son damla olur.⁶⁰⁵ Esasında kamplarda askerî eğitimden geçirilen Ermenilerin sebep oldukları olaylar bunlarla da sınırlı değildir. Özellikle civar köylerde yaşayan Türklerle o bölgede bulunan tarlalarıyla ilgilenmek için kamp yakınlarına kadar gelen

⁶⁰³ Can Kapyalı, "Birinci Dünya Savaşı'nda Müttefik Orduları'nda Görev Alan Ermeni Milis Kuvvetleri", BTDD, Sayı 83-84-85, Ankara, Ocak-Şubat-Mart 1992, s. 77. Ayrıca Bkz. Justin Mc Carthy, a. g. e., s. 232-236. Ayrıca Bkz. Mustafa Onar, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları I, Kültür Bakanlığı Atatürk Dizisi 45, Ankara, 1995, s. 306

⁶⁰⁴ ATASE, K.2680, D.210, F.1-8

⁶⁰⁵ Ali Nesim, "Mustafa Nuri Efendi", Yeni Kıbrıs, Lefkoşa, Nisan 1990, s. 28.

köylüler Ermenilerin gazabından paylarına düşeni alırlar.⁶⁰⁶ Yalnız başına dolaşan, tarlasıyla uğraşan ve bir şekilde Ermenilerle yollarda karşılaşanlar dayaktan kurtulamazlar, paraları ve eşyaları gasp edilir, hakarete uğrarlar ve feci şekilde dövülürler.⁶⁰⁷ Pek çok Batılı devlet adamı gibi Fransa Devlet Başkanı M. R. Poincaré de “Ermeniler için bir Ermenistan’dan ziyade, Ermenistan için Ermeni ararcasına ‘Ne Ermeni’si? Kilikya’da Ermeni yok.”⁶⁰⁸ diyecektir.

Lausanne Barış Andlaşması Sonrasında Kıbrıs

Lausanne Barış Andlaşması’nın hemen sonrasında andlaşma hükümleri İngiltere tarafından 6 Ağustos 1924 tarihinde tasdik edilmiştir.⁶⁰⁹ O güne kadar Türk tebaası olarak görülen Kıbrıslı Türklerden İngiliz uyruğuna geçmek veya Türk tabiiyetine sahip olarak adayı terk etmek seçeneklerinden birisini kabul etmeleri istenir. Sonuçta yaklaşık 7–8.000 civarında Kıbrıslı Türk de Türkiye’ye göç eder.⁶¹⁰ Bu dönemde İngiliz yönetimi, okullara ve camilere Türk bayrağı asılmasını, 19 Mayıs ve 29 Ekimlerde bayram kutlamalarının yapılmasını, Türkiye’den kitap getirilmesini yasaklamıştır.⁶¹¹ Ancak İngilizlerin bu davranışının arkasında İngiliz idaresinin özellikle Kıbrıslı Türkleri sindirmeye yönelik olarak planlı bir girişimi söz konusudur.⁶¹² Kıbrıs’ta ne olup bittiği konusunda ise Türk hükümetinin bilgisi vardır ve bu konuyla ilgili olarak Kıbrıs’taki konsolosluk kanalıyla ayrıntılı raporlar hükümete ulaştırılmaktadır.⁶¹³ Bu süreçte, Türklerin boşalttığı iş alanlarını doldurmak üzere Anadolu’dan yaklaşık 1.300 vasıfsız Ermeni de Kıbrıs’a giderek, Larnaka’da karaya ayak basmıştır. Bu gelenler tüccarlar, esnaflar yanında el emeğiyle çalışan ustalar ve vasıfsız insanlardan oluşmaktadır. İpek dokumacısı, terzi, marangoz, halı ustası, ayakkabıcı, gümüş, bakır ve altın ustası, basmacı, yemenici, kazaz, kürkçü, aktar, saraç, tüfekçi, yüncü, mobilyacı, tenekeci ve tarak ustaları çarşıları doldurmuştur. Adada Türk toplumu idaresizlik, aşırı

⁶⁰⁶ 1908 İskele doğumlu Nidaai Ahmet Çetiner’den aktaran Zarif Soybay ve İbrahim Denizer. Kıbrıs’ta Yaşlıların Anıları. KTMA. 061.1951.

⁶⁰⁷ 1912 Yedikonuk doğumlu Mehmet Hüseyin Erkan’dan aktaran Küçük Kaymaklı Türk Öğretmen Koleji öğrencileri Salın Aktuğ ve Kemal Yavuz. Çalışma ödev olarak hazırlanmış bir tür sözlü tarih çalışması olup daha sonra elle kağıda dökülmüştür. KTMA. TK.060.1949.

⁶⁰⁸ Recep Şahin, Tarih Boyunca Türk İdarelerinin Ermeni Politikaları, İstanbul, 1988, s. 225.

⁶⁰⁹ Murat Sarıca, Erdoğan Teziç, Özer Eskiyurt, Kıbrıs Sorunu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., İstanbul, 1975, s. 7.

⁶¹⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., Mine Akkuş; Barış Özdal, “Lausanne Barış Anlaşmasının Ardından Türkiye’ye Gelen Göçmenler-Mülteciler”, I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, 21-23 Kasım 2008, Ankara, Sempozyum Bildiri Kitabı, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları No.8, Ankara: 2009, ss. 91–112; Gürkan, op. cit., s. 91.

⁶¹¹ TMT Limasol kadrosundan merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.

⁶¹² TMT Limasol kadrosundan merhum Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.

⁶¹³ Kıbrıs Konsoloslugu’nun 14 Eylül 1938 tarihli raporu. BCA.030.10.124.887.3.

borçlanma, israf, günün koşullarına ayak uyduramamak ve göçler sonrasında mal varlığını kaybederken verimli topraklar, tarım alanları, çiftlikler ve mandıralar el değiştirerek, Ermenilerle Rumların olmuştur. Ayrıca Rumlar ve Ermeniler ticari hayatın kalbinin attığı merkezlerde dükkânlar ve evler yaptırmaya başlamıştır. 1931 yılı itibarıyla 64.238 Türk ve 276.572 Rum olmak üzere nüfusu toplam 347.959 olan adada Kıbrıslı Türklerin daha sonraki dönemlerde de Anadolu ile irtibatları hiç kesilmeyecektir. Bu bağlamda Türkiye ile sıcak ilişkiler içerisinde olan kişi ve kuruluşlar Kıbrıs'ta olup bitenler konusunda Türkiye'yi devamlı surette bilgilendirmişlerdir;⁶¹⁴

“...Kıbrıs'ta mevcut muhtelif anasırın nüfusu; Rum: 300.000, Türk: 65.000, Ermeni: 4.000. Mecliste muhtelif anasıra mensup azalar: Rum: 12, Türk: 3 (Necati Özkan, Zekâ, Doktor Eyüp), İngiliz: 9 (Meclisteki İngiliz azalar müntahap olmayıp mahalli hükümet tarafından tayin olunurlar.)

Aşağı yukarı aynı dönemle ilgili olarak o dönem tarih öğretmenliği yapan İsmet Konur şu ifadeleri kullanır;⁶¹⁵

“...Hükümet, Kıbrıs Türklerinin mazi ve istikbalini hiç düşünmeden, bilhassa son senelerde onu mağdur edecek bazı icraatta bulunuyor, pek açık haksızlıklara meydan veriyor ve 65.000 kişilik bir Türk kitlesini aynı ada üzerinde yaşayan birkaç bin kişilik bir Ermeni kütlesinden de aşağı tutarak onu birçok işlerinde adeta sıfır gibi kullanıyor... Mesele bu kadarla da kalmadı, araya Ermeniler de karışmış ve Türklerden inhilal edilen yerlere bunlar sokulmuştur. Şimdiki halde memurlar arasında hatırı sayılır miktarda Ermeni memurlar vardır. Binaenaleyh memurların tasnifi için teşkil edilen komisyonda bir Ermeni memurun da bulunduğunu pek tabii buluyoruz... Evet, ama mesele onda değil, bize yapılan muamelededir. Bu komisyonun bir tesadüf eseri olması akla gelmez. Çünkü bunların birisi İngiliz, birisi Rum ve birisi Ermeni'dir...”

Kıbrıs'ta ticari hayat yavaş yavaş Ermenilerin eline geçmeye başlamıştır. Daha sonra adaya göç eden Ermeniler arasında ise birkaç fotoğrafçı, matbaacı, araba tamircileri ve döşemeciler de bulunmaktadır. Bu süreçte gerek birkaç dil bilmeleri gerekse de idari faaliyetlerdeki kıvrak zekâları sayesinde pek çok Ermeni bankalardan adliyeye, özel teşebbüsten polis ve asker teşkilatına kadar farklı alanlarda görev almaya başlamıştır. Böylece gazeteci, doktor, mühendis, mimar, veteriner, bankacı, psikiyatr, maliye uzmanı ve avukat kendi iş yerlerini açmaya ve işveren konumuna gelmeye başlamışlardır. Kıbrıslı Türklerin farklı sebeplerle ortadan silinmesi sonrasında öğretmenlikten polisliğe kadar pek çok alanda İngilizce şartı getiren İngiliz idaresi, Ermenilere devlet dairelerinde yeni iş imkânları yaratmıştır. İlginç bir nokta ise Ermeniler arasında İngiliz döneminde ufak çaplı da olsa siyasi görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasıdır.

⁶¹⁴ Başbakanlık Müsteşarı Kemal Gedelec tarafından Hariciye Vekaleti'ne gönderilen Kıbrıs Birinci İntihab Dairesi mebusu Necati Özkan'ın Kıbrıslı Türklerle ilgili hazırladığı rapor. BCA.030.10.57.66.14.

⁶¹⁵ İsmet Konur, Kıbrıs Türkleri, Remzi Kitabevi, 1938, s.90.

İngiliz idaresinin de desteğini alan varlıklı tüccar Ermeniler, adada istikrarı bozan bu unsurları ada dışına çıkartmak için teşviklerde bulunmuş ve bu tip insanlara parasal destek bile sağlamıştır.⁶¹⁶ Lefkoşa’da ilk Ermeni Okulu ise 1887 yılında Mısır, İngiltere ve Fransa’dan Ermenilerin finansman desteğiyle açılmıştır. Daha sonra da Türkiye doğumlu Krikor ve Garabed Melkonyan kardeşlerle Melikyan ve Ououzonian ailesi tarafından mali destek sağlanan ve Melkonyan Enstitüsü olarak bilinen merkez 1924 yılında hayata geçirilir.⁶¹⁷ Bu okulla ilgili olarak Mehmet Remzi Okan’ın gazetesi Söz de “...Kıbrıs’ta çok eski zamandan beri Ermeni cemaati vardır fakat bu varlık Melkonyan Okulu yapıldıktan ve okul açıldıktan sonra daha canlı bir surette duyulmuştur. Yarım milyon İngiliz lirasını bu uğurda vakfeden Baron Melkonyan hiç şüphe yoktur ki cemaatine büyük iyilik yapmış ve adını ölmezler sırasına koymuştu...”⁶¹⁸ der. Melkonyan Enstitüsü’nde Yunanistan, İran, Lübnan, Birleşik Arap emirlikleri, Etiyopya ve Amerika da dâhil olmak üzere yirmiden fazla ülkeden öğrenci bulunmaktadır ve okuldan 1.500 civarında Ermeni çocuk istifade etmektedir. Bu okul 2005 yılında alınan bir kararla kapatılır.⁶¹⁹ Ermeniler tarafından 1934 yılında tesis edilen bir başka hayır kurumu ise AYMA olarak bilinen Ermeniler Birliği’dir.

Kıbrıs’ta Ermenilerle Türklerin dostça ve iyi komşuluk çerçevesinde ilişkileri İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde de artarak devam etmiştir. Bu durumun en temel sebebi ise Sevk ve İskân Kanununu takiben 1915 sonrasında adaya gelmiş olan Ermenilerin mükemmel ve aksansız bir Türkçe konuşmalarıdır. Bu dönemde de ticari faaliyetlerin büyük bir kısmı Ermeni tüccarların elindedir. Ermeniler, özellikle ticaret hayatında Kayserililere has özellikleri rehber edinirler. Son derece elleri sıkıdır ve boşa para harcamaktan hoşlanmazlar ve sermayenin en kısa zamanda ve risksiz olarak artmasına gayret gösterirler ve sebatkârdırlar. Hiç üşenmezler ve bıkkınlık göstermezler. Belki de en önemli özellikleri birbirlerine son derece bağlı olmalarıdır.⁶²⁰ Özel İtalyan Okulu, İngiliz Okulu ve Larnaka’daki Amerikan Akademisi’nde okuyan Ermeniler de Rumlardan ziyade Türk öğrencilerle arkadaşlık kurmayı tercih eder.⁶²¹ Her ne kadar Kıbrıslı Türklerle çok iyi komşuluk ilişkileri içerisinde olsalar⁶²² da konu alışveriş olunca Ermeniler sadece birbirlerini destekleme

⁶¹⁶ Bu Ermeniler dışında diğer Ermenilerin de ada dışına çıkartılması konusunda Makarios ile Berch Tilbiyan arasında gizli anlaşmalar yapıldığı da o dönem ileri sürülenler arasındadır. Kıbrıs Türk Enformasyon Dairesi’nin Osman Uzunoğlu tarafından hazırlanan 17 Eylül 1965 tarihli “Kıbrıs Ermenileri Hakkında Bir Rapor” başlıklı çalışması. KTMA, Klasör No.61, 1970-E.

⁶¹⁷ www.hayem.org/indeks.htm.

⁶¹⁸ Söz, 12 Haziran 1937.

⁶¹⁹ www.hayem.org/indeks.htm.

⁶²⁰ Hüseyin Özdemir, Kıbrıs’ta 60 Yıl, Volkan Yay., Şubat 1997, İzmir, s. 10.

⁶²¹ Rauf Özhan ile 29 Ocak 2006 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.

⁶²² Lefkoşa’da Ermeniler arasında belki de en fakiri olarak nitelendirilebilecek bir kişi daha söz konusudur. Ancak Kıbrıslı Türklerle çok yakın ve sıcak bir ilişki içerisinde olan bu

konusunda titiz davranırlar.⁶²³ Ermenilerin birbirlerini alışveriş bağlamında da desteklemeleri Kıbrıslı Türkler tarafından gözlemlenen ve bilinen bir durumdur.⁶²⁴ Ticaret hayatının el değiştirmesiyle beraber özellikle kaza merkezlerinde, tabelalarında sonu “-yan” ifadesiyle biten Garabyan, Menokyan, Damadyan, Malukyan gibi pek çok mağaza bulunmaktadır. Belli başlı kuyumcular, terziler, manifaturacılar, fotoğrafçılar, halı satıcıları ve okkacıların neredeyse tamamı Ermeni olup, Türk gelenek göreneklerini de devam ettirmektedirler.⁶²⁵ Bu arada Lefkoşa’da adı en çok bilinen Ermenilerden birisi ise Aram Uzunyan ve ailesidir. Kıbrıs’a ilk defa çeşitli marka otomobil ve değişik elektrikli ev aletleri getiren bu aile şirkettir. Adanın mimari dokusunda kendisini göstermeye başlayan yeni bir tarzla beraber, özellikle sanat alanında ve müzikte yetenekli müzisyenler de boy göstermeye başlar.

Lefkoşa’da ikamet eden ve iş yapan Ermenilerin hemen büyük bir kısmı Arap Ahmet Mahallesi⁶²⁶, Yediler Mahallesi, Viktorya Sokağı ve Korkud Efendi Mahallesi’nde yaşamışlardır. Ayrıca Lefkoşa’da Lokmacı Kırkor’dan adını alan ve bugün KKTC ile Güney Kıbrıs Rum Kesimi arasında hizmete giren sınır kapısının da bulunduğu Lokmacı Barikatı yakınlarındaki Baf Kapısı bölgesi de Ermenilerin yoğun yaşadıkları yerler arasındadır. Lokmacı Kırkor’la gazozcu Pambakyan’ın dükkânları neredeyse yan yanadır. Bugün bile Baf Kapısı ile Sarayöntü Meydanı ve Viktorya Sokağı olarak bilinen çevre Ermeni Mahallesi olarak adlandırılmaktadır. Bu bölgedeki Surp Asdvadzadzin Kilisesi, ayrıca ruhani önderlik binası, 1915 Ermeni Anıtı ve Melikyan-Uzunyan Okulu 1964’den bu yana adada bulunan BM denetiminde restore edilmektedir. Halen Lefkoşa’da Ermenilerin rağbet ettikleri bir diğer mahalle ise Köşklüçiftlik bölgesidir. Bu bölgedeki Ermeni evlerinin kendine has bir mimarisi vardır ve hepsi sarı kesme taşlardan inşa edilmiştir. Kıbrıslı Türklerle her zaman iyi ilişkiler içerisinde bulunan Kıbrıslı Ermenilerden birisi ise Lefkoşa Türk Lisesi müzik öğretmeni ve lisenin bandosunu çalıştıran Vahan Bedelyan Efendi’dir.⁶²⁷ Ancak adanın dört bir yanında konserler vermek suretiyle ada halkına hoşça vakitler geçirten, Kıbrıslı Türklerin müzik bilgisi ve kültürünü arttıran ve liseli öğrencilere geleceğe yönelik bir “altın bilezik” kazandıran Bedelyan Efendi’nin

kişi neredeyse ölünceye kadar gerçek kimliğini açıklamaz. Kıbrıslı Türk bir ailenin kızıyla evlenir ve adada yaşayanlar arasında Ermeni olduğu pek bilinmez. Rauf Özhun ile 29 Ocak 2006 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.

⁶²³ KKTC’nin Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denктаş’tan aktaran Erten Kasımoğlu, *Eski Günler Eski Defterler*, İzmir, 1986, s. 13.

⁶²⁴ Rauf Özhun ile 29 Ocak 2006 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.

⁶²⁵ Turhan Zihni, “Anılarla Sabuncu Kasparyan”, *Kıbrıs Mektubu Dergisi*, Cilt 17, No. 5, Eylül-Ekim 2004, ss. 42–44.

⁶²⁶ Giovanni Mariti, *Travels In The Island of Cyprus*, Cambridge, 1909, s. 45 ve Archduke Louis Salvator, *Levkosia, The Capital of Cyprus*, Londra, 1983, s. 18’den aktaran Gazioğlu, op. cit., ss. 400–401.

⁶²⁷ Kıbrıs Erkek Lisesi 1933–1934 Yıllığı, Kıbrıs Erkek Lisesi Mecmuası, Birlik Matbaası, Lefkoşa, 1934.

görevine sudan bir sebeple son verilir ancak bu duruma tepki gösterenler de olur.⁶²⁸ Keman sanatçısı Bedelyan'dan ders alanlardan birisi de Vamık Volkan'dır.⁶²⁹ Kıbrıs'ta polis bandosunun kurulmasının ardından neredeyse bütün bando elemanları da Ermenilerden oluşur. Bu Ermeni sanatçılar ya Bedelyan'dan ders almış insanlardır ya da Melkonyan Okulu'nda bu konuda eğitimden geçmişlerdir. Lefkoşa'nın Arasta bölgesinde ve Bandabulıya'da esnafılık yapanlar arasında ayrıca Hampaçyan gibi demir karyola satıcıları, saat tamircileri ve satıcıları, Melkonyan'dan mezun olmuş pek çok kunduracı ve terzi, su tesisatçıları ve ibrikçiler de bulunmaktadır.⁶³⁰ Ancak belki de en ilginç mesleklerden birisi ise bir Ermeni aile tarafından yapılan lokmacılıktır. Bugün özellikle Ege bölgesinde son derece yaygın olarak yapılan ve özellikle dini bayramlar öncesinde hayır için yapıp fakir fukaraya dağıtılan lokma da Kıbrıs'a Lokmacı Kırkor isimli bir Ermeni ve ailesi tarafından getirilmiştir. Lefkoşa, Arasta'daki bu küçük lokmacı dükkânı Aralık 1963 tarihine kadar çalışmaya devam etmiştir.⁶³¹ Daha sonra Lidra Caddesi üzerinde geçişler kapatılıp bir barikat oluşturulduğundan, burası o tarihten sonra "Lokmacı Barikadı" olarak isimlendirilecektir.⁶³² Akdeniz ikliminin hâkim olduğu Kıbrıs'a Trodos Dağları hariç neredeyse hiç kar yağmaz; ancak Kıbrıslı Türklerin ilk defa karşılaştıkları "kar hoşafı" da Ermeniler tarafından adaya getirilmiştir.⁶³³

Kıbrıs'a Kayseri'den bir Ermeni vasıtasıyla geldiği bilinen, dana etinden yapılan ve "but pastırması" olarak da adlandırılan Kayseri pastırması da özellikle Rum ve Ermeni lokantalarında çok rağbet görmüştür. Lefkoşa'nın önemli Ermeni aileleri arasında Kuyumcuyan Ailesi, ticaretle uğraşan Mudadunyanlar, kunduracılar, deri satan Çiçekyan Ailesi gelmektedir. Ticari ve kültürel hayatın dışında sosyal hayatın bir parçası olarak karşılıklı komşuluk ilişkileri, cenaze, baş sağlığı, düğün, nişan, sünnet, bayram gibi özel günlerde karşılıklı ziyaretler yapılır, taziye ve baş sağlığı dilekleri iletilir. Komşular birbirlerine yardımcı ve destek olur.⁶³⁴

Mağusa'da Kıbrıslı Türkler Ve Ermeniler

Ermenilerin Lefkoşa'dan sonra en yoğun yaşadıkları yer Mağusa'dır. 1360'lı yıllarda yaklaşık 1.500 Ermeni'nin Sourp Sarkis, Sourp Varvare ve Sourp Mariam Ganchvor'da ibadetlere katıldığı ve çoğunluğunun da Suriye

⁶²⁸ Hakkı Süha, "Lisenin Atletizm Müsabakaları Bize Neyi Hatırlattı?" Halkın Sesi, 6 Mayıs 1949.

⁶²⁹ <http://www.isteinsan.com.tr/isteinsan/gazete/portre/ozurdilemekbuvakada>

⁶³⁰ Lefkoşa doğumlu Hizber Himmetağalar'dan aktaran Tuncer Başışkan, Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm, KKTC Millî Eğitim Kültür Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay. No.36, Ankara, 1997, s. 11.

⁶³¹ Gülten Tuncel Keser ile 10 Ocak 2006 tarihinde Anamur'da yapılan görüşme.

⁶³² Adı geçen görüşme

⁶³³ Kemal Altunkaya ile 20 Şubat 2006 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.

⁶³⁴ Gülten Tuncel Keser ile 10 Ocak 2006 tarihinde Anamur'da yapılan görüşme.

Meydanı olarak bilinen yerde yaşadıkları bilinmektedir. Buradaki Ermeniler de ekseriyetle esnaftır ve ticaretle uğraşmaktadırlar.⁶³⁵ Ermenilerle beraber adada yaşayan Kıbrıslı Türklerin ortak düşüncesi ise hiçbir problem, sıkıntı, önyargı ve olumsuz hareketler olmadan huzur içinde yaşadıklarıdır.⁶³⁶ Mağusa ve Lefkoşa dışında diğer kasabalarda da nispeten az sayıda Ermeni yaşamıştır. Ticaretle uğraşan Ermenilerin tarım ve ziraat faaliyetleriyle ise pek bir ilgileri söz konusu değildir. Bu kasabalardan birisi de adanın su kaynakları en zengin bölgesi olan Lefke'dir. Lefke'de özellikle CMC (Cyprus Mining Corporation) maden işletmesinde çalışan Türkler ve Ermeniler de vardır. Genellikle ticaretle uğraşan Ermeniler, Lefke'de de aynı işle meşguldürler. Adanın belki de 1963 öncesi en karışık ve çok uluslu kasabası ise Girne'dir. Rumlar, Türkler, İngilizler, Ermeniler yanında ayrıca Maroniler de çoğunlukla bu bölgede yaşamıştır.⁶³⁷ Limasol ise Kıbrıs'ın ikinci büyük şehri olmasına rağmen çok fazla Ermeni bulunmamıştır. Bugün itibarıyla Limasol'da 250 civarında Ermeni vardır. Burada 1939 yılında açılmış Sourp Kevork Kilisesi'ne ait bir okul vardır. Larnaka'daki Sourp Stephanos Kilisesi ise 1909 yılında hizmete girmiştir. Larnaka'da da Türkler açısından durum diğer merkezlerden pek farklı değildir. "Otelcilik, matbaacılık, ticaret" Ermenilerde ve Rumlardayken; helvacılık, kösecilik, sebzecilik, enginarçılık, kazancılık ve balıkçılık ise Türklerdedir.

Kıbrıs Cumhuriyeti Döneminde Kıbrıslı Ermeniler

1 Nisan 1955 tarihinde başlayan Rum EOKA saldırıları döneminde bazı Ermeniler yaşananlardan ve EOKA saldırılarının ortaya çıkarttığı kargaşa ortamından ve istikrarsızlıklardan etkilenecek başta ABD, İngiltere ve Avustralya olmak üzere farklı ülkelere göç etmişlerdir. Bu göç hareketinde 1945 sonrasında Avrupa'dan İsrail'e (o dönemki Filistin) gitmeye çalışan Yahudilerin İngiltere tarafından yaklaşık 3 yıl boyunca zorla adada toplama kamplarında tutulmasının da etkisi vardır. Burada bahsedilmesi gereken önemli bir husus ise Ermenilerin bir kısmının 1950'li yıllarda Yunanistan'ın kışkırtmasıyla adada yapılan self-determinasyona yönelik girişimleri desteklemesi, 2 Kıbrıslı Ermeni'nin EOKA için bomba yapımında gönüllü olarak çalışması ve 3-4 tanesinin de EOKA'nın Türklerle yönelik silahlı tedhiş eylemlerinde bulunan dağ kadrolarında görev almasıdır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 16 Ağustos 1960 tarihinde

⁶³⁵ Kemal Altınkaya ile 20 Şubat 2006 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.

⁶³⁶ Mustafa Başer ile 20 Şubat 2006 tarihinde İzmir'de yapılan görüşme.

⁶³⁷ 1881 Nisan ayında yapılan nüfus sayımında Girne'nin nüfusu 621 Türk ve 701 farklı unsurlar olmak üzere toplam 1.322'dir. İngilizlere devri öncesinde Girne, Lefkoşa ve Bafta Türklerin nüfusu Rumlara göre fazladır ve Girne'nin ilk belediye başkanı da bir Türk'tür. Türklerin bölgeyi terk etmeleri, köylerden Rum ailelerinin gelmesiyle Türkler burada azınlığa düşer. Gürkan, op. cit., s.27.

ilan edildiğinde adada 3.628 Ermeni yaşamaktadır.⁶³⁸ Anadolu coğrafyasında da olduğu üzere Ermeniler ticarete olan yatkınlıkları ve toplumla kaynaşmalarının ardından o tarihte yaklaşık 107.500 nüfuslu Kıbrıs Türk toplumunun ödediği verginin 3/1'i kadar vergi ödemektedirler. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre adadaki toplum "Rum ve Türk" olarak gösterilmekte ve bu kapsamda Ermeniler de "doğal olarak"⁶³⁹ Kıbrıs Rum toplumunun bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu Ermenilerden 2.500'ü Lefkoşa'da, 800'ü Larnaka'da, 250'si Mağusa'da, geriye kalanlar da köylerde yaşamaktadırlar. Bu dönemde Maroniler, Latinler (Fransızlar ve Venedikliler) ve Ermeniler dini gruplar olarak kabul edilir ve Türk veya Rum kesimlerinden birine ait olmaları konusunda bir referandum yapılır. 1.077 Kıbrıslı Ermeni bu referandum sonrasında Rumlar lehine oy kullanırken, beş Ermeni de Türkler lehine oy kullanır.⁶⁴⁰ Böylece Kıbrıs'taki Ermeni cemaati, Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. Maddesinin 3. Bendine uygun olarak kendilerine verilen hakkı kullanır ve Rum cemaatine ilhak ederler. Ermenilerin büyük bir kısmının tüccar ve sanatkâr olmaları, iş yerlerinin neredeyse tamamının Rum tarafında bulunması ve Türklere karşı girilen Rum saldırılarından etkilenmek istememeleri Rum bölgesine göç hareketi hızlandırır. Buna rağmen altı-yedi aile Lefkoşa'nın Türk tarafında kalıp burada yaşamayı tercih eder.⁶⁴¹ Ortaya çıkan bu sonuç Kıbrıslı Türkler arasında herhangi bir hayal

⁶³⁸ Kasım 1960 tarihinde yapılan halkoylamasına katılan Ermenilerin sayısı 1.082 olarak görülmektedir ve o dönemde adada yaşadığı bilinen 3.628 Ermeni'yle bu rakam farkı ise Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 2 B 7 a Maddesine göre "Evlenen kadın kocasının bağlı olduğu topluma aittir." hükmü, aynı şekilde "21 yaşın altındaki kız veya erkek çocuk evleninceye kadar babasının bağlı olduğu toplumun üyesidir." maddesi gereğince ortaya çıkmaktadır. KTMA, Klasör No.61, 1970-E.

⁶³⁹ Adadaki toplumsal hayat ve Türkler konusunda son derece önyargılı ve suçlayıcı bir yaklaşım içerisinde olan bu yayın (Alexander Michael Hadjilyra, "The Multicultural Character of Cyprus", The Armenians of Cyprus, Mayıs 2009, Lefkoşa, s. 6. Türkiye'nin garantörlük haklarına bağlı olarak yaptığı 20 Temmuz 1974 tarihli müdahaleyi de bir işgal olarak nitelendirmekte ve neredeyse hiçbir Kıbrıs Türk'ü tarafından algılanmadığı ve düşünülmediği şekilde anayasaya bağlı olarak ortaya çıkan durumun Türklerin Ermenilere önyargılı davranmalarına neden olduğunu ve siyasi çatışmalarda Ermenilerin taraf olarak görüldüğü gibi garip ve tutarsız bir fikir ortaya atmaktadır.

⁶⁴⁰ Lefkoşa'da 737 Ermeni, 281 Maroni ve 1870 Latin, Limasol'da 69 Ermeni, 35 Maroni, 59 Latin, Mağusa'da 64 Ermeni, 18 Maroni, 15 Latin, Larnaka'da 203 Ermeni, 8 Maroni ve 57 Latin, Girne'de 4 Ermeni, 704 Maroni ve 12 Latin Rum toplumu üyesi oldukları yönünde oy kullanırken Lefkoşa'da 4 Ermeni ve 1 Latin ve Larnaka'da 1 Ermeni Türk olduğu şeklinde oy kullanır. Ayrıntılı bilgi için bkz. [www.http://hayem.org/index.htm](http://hayem.org/index.htm).

⁶⁴¹ Göçmen Bürosu kayıtlarına göre 1960-1963 döneminde Ermeni nüfusunun yaklaşık %27'si olan yaklaşık 1.000 Ermeni göç eder. Olayların patlak verdiği ilk günlerde ise 160 Ermeni göç eder. Orta halli ve fakir insanlar olan bu Ermeniler arasında geçimini el emeğiyle karşılayan pek çok sanatkâr da bulunmaktadır. Ada dışına göç etmeyi tercih eden Ermeniler ise Lefkoşa'daki Rus Büyükelçiliği'nin devreye girmesi sonrasında her seferinde 500-600 kişi taşıma kapasitesi olan 2 Rus gemisi ile Ermenistan'a gider. Daha sonraki dönemde de yaklaşık 200 Ermeni ailesi Kıbrıs'tan ayrılır ve özellikle Lübnan, İngiltere, ABD ve Suriye başta olmak üzere farklı ülkelere göç eder. Olayların durulması

kırıklığına sebep olmaz ve ilişkiler daha önceki şekilde devam eder. Ancak o günlerde EOKA baskısı giderek şiddetini artırır ve Rum taleplerini karşılayamayan Ermeniler tehditlerle adayı terk etmeye başlarlar. İlk etapta adayı terk etmek zorunda kalan aile sayısı 200 civarındadır.⁶⁴² Türklere karşı olumsuz davranışları görülen tek Ermeni ise Beligpaşa ve Zafer Sineması'nda çalışmaktadır. Bu Ermeni'nin 1963 olayları döneminde Rumlara Türklerle ilgili bilgi sızdırdığı anlaşılar ve Türk kesiminden uzaklaştırılır.⁶⁴³ 21 Aralık 1963 tarihinde Akritas Planı çerçevesinde EOKA mensupları tarafından adada başlatılan saldırılarda Türkler kadar Ermeniler de zarar görmeye başlar. Rum propagandalarına aracılık etmeyen, şantaja boyun eğmeyen, haraç vermeyen Ermenilerin evleri bombalanır, pek çoğu öldürülür, ev ve dükkânları yağmalanır ve yakılır, ölümler tehdit edilir ve paraları gasp edilir.⁶⁴⁴ Örneğin Lefkoşa'nın Türk bölgesinde yaşayan Koharig Shahiniyan isimli 60 yaşındaki bir Ermeni kadın Yeşilhat civarındaki Paphos Street (Baf Sokağı)'ten evine gelirken 4 Rum tarafından yolu kesilir. Baf Kapısı'nda karanlık bir köşeye çekilen yaşlı kadın burada ciddi bir şekilde darp edildikten sonra Kanadalı BM askerleri tarafından kurtarılır. Polis tarafından gözaltına alınıp tutuklandığı belirtilen saldırganlar ise aynı gün yaşlı kadını tekrar takip ederler. Ertesi gün alışveriş yaparken Andreas ve Petrakis isimli 2 Rum polis tarafından yolu kesilen Koharig Shahiniyan Lefkoşa'nın Rum kesimine geçmesi halinde bir çuvala konulup kaçırıldıktan sonra öldürüleceği şeklinde tehdit edilir. Bu arada Başpiskopos Makarios'un Ermenileri de Türklere karşı kışkırtma politikası çerçevesinde Ermeni gençleri zorunlu askere almaya başlaması Ermenilerin tepkisini çeker ve bu uygulamaya bir son verilmesi istenir.⁶⁴⁵ Bu dönemde karşımıza çıkan ve 21 Aralık 1963 Rum

sonrasında göç eden bazı Ermeniler Kıbrıs'a dönmelerine rağmen memur statüsünde olanlarla hükümet mekanizmalarında görev yapanların bu görevlerine kaldıkları yerden devam etmelerine müsaade edilmediğinden bu insanlar tekrar ada dışına göçebilecek maddi kaynak buluncaya kadar perişan bir vaziyette ortalıkta kalır. Sokaklarda yatıp kalkan bu Ermeniler dışında bazıları da İngiliz üslerinde kalacak yer derdine düşer. KTMA, Klasör No.61, 1970-E.

⁶⁴² 22 Haziran 1962 tarihli Nacak Gazetesi ise Kıbrıs adasında yaşayan Ermeni cemaatine bağlı Ermeni vatandaşların Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından hiç de küçümsenmeyecek oranlarda ada dışına göç ettiklerini bildirmektedir. Gazetenin haberine göre son olarak 500 kadar Ermeni de Ermenistan'a göç etmek üzere hazırlık yapmaktadır ve Gazetelere de bu Ermenilerin verdikleri satılık ev ilanları yansımaktadır. Nacak Gazetesi muhabirinin kendisiyle yaptığı röportajda bir Ermeni ileri geleni "Ermeniler her ne kadar da Rum cemaati listesine dâhil olmuşlarsa da karşıda kendilerine karşı Rumlar tarafından sinsi bir boykot devam ettirilmektedir. Gelir azalmakta, Rumlara Ermenilerin karşılıklı münasebetleri gerginleşmektedir." der ve aynı durumdan sıkıntı yaşayan Kıbrıs Türkleriyle ilgili olarak da "Sakin adımı yazmayın. Haberi bile tekip etmek zorunda kalabiliriz. Kıbrıs'a acıyoruz doğrusu" der. Nacak "Ermeniler Göç Ediyor", 22 Haziran 1962.

⁶⁴³ Rauf Özhun ile 29 Ocak 2006 tarihinde Ankara'da yapılan görüşme.

⁶⁴⁴ KTMA, Klasör No.61, 1970-E.

⁶⁴⁵ Special News Bulletin, 3 Ocak 1965.

saldırılarından sonra bile yaşadıkları Lefkoşa'daki evini terk etmeyen istisnai bir Rum ailesi vardır ve maalesef Roza-Vartan çifti yaşananlara fazla dayanamayacak, önce Vartan dayı hayatını kaybedecek, Roza'dan ise bir daha haber alınamayacaktır.⁶⁴⁶ O dönemde Rumların ve Yunanların tahrik politikaları artarak devam ederken, özellikle 21 Aralık 1963 sonrasında Kıbrıs Rum ve Yunan gazeteleri 1915 Sevk ve İskan Kanunu ile ilgili maksatlı ve yanlı yayınlarla Kıbrıslı Ermenileri Türklere karşı kışkırtmaya devam etmişlerdir.⁶⁴⁷

Olayların Kıbrıslı Ermenileri Türklere karşı kışkırtma halini alması üzerine Kıbrıslı Türkler de “milli bir davanın maksatlı olarak istismarını engellemek amacıyla” harekete geçerek, karşı propaganda girişimleri hızlandırmışlardır.⁶⁴⁸ 21 Aralık 1963 sonrasında Türklerin temsil edilmediği fiilen ortadan kalkmış Kıbrıs Meclisi'nde 1915 olaylarının 50 yıldönümü nedeniyle özel oturumlar yapılmış ve Kıbrıs Rum hükümeti tarafından özel heyetler oluşturularak Ermeni ileri gelenleriyle irtibata geçilmiştir. Adada Ermenileri kışkırtmaya yönelik girişimlerin artmaya başlaması üzerine Kıbrıslı Ermeni ileri gelenleri bir araya gelmiş ve yaptıkları toplantıda adada ve Türkiye'de yıllardan beri huzur içinde bir arada yaşayan insanları örnek gösterilerek itidal tavsiye etmişlerdir.⁶⁴⁹ Bu arada Berch Tilbian isimli Kıbrıslı Ermeni'nin Türkiye'yi suçlayıcı açıklamalar yapması üzerine Nurshak Nalbantyan isimli Ermeni kadın buna, “Türkler her zaman yiyeceklerini benimle paylaştılar. 50 yıl önce meydana gelmiş olayları kullanmanın kime ne faydası var? Türklere karşı bu davranışların tek sebebi Rum tehditleridir.” diyerek cevap vermiştir.⁶⁵⁰ Bu arada Victoria Kamyan isimli bir başka Ermeni kadın da aynı konuyla ilgili olarak “...50 yıl önce meydana gelmiş üzücü olaylardan bahsetmesek daha iyi olur. Berch Tilbian⁶⁵¹ Kıbrıs'ta doğmuştur. Bu olayları nasıl bilebilir ki? Rum tarafında yaşayan Ermeni kadınların Rumlar tarafından vahşice öldürülmelerini nasıl bu kadar çabuk unutabilir ki? Rumlar ellerindeki Ermeni tutsakları istedikleri gibi konuşmaya zorlamakta serbestler, fakat 50 yıl önceden bahsetmek hiç de hoş değil” açıklamasını yapar.⁶⁵² Aynı gün açıklama yapan Artin İdoyan ve eşi de Türkçe'nin kendi ana dilleri olduğunu, Türklerle Ermenilerin adada barış ve huzur içinde beraber yaşadıklarını, şu andaki bütün güçlüklerle rağmen Türklerin Ermenilere gerek maddi gerekse yiyecek yardımıyla bulunduklarını belirtir.⁶⁵³

14 Ağustos 1965 tarihinde ise Mağusa'da daha önce EOKA tehditlerine maruz kalan Makar Cherchadiyan isimli bir Ermeni'ye ait bir yedek parça dükkânı

⁶⁴⁶ Ahmet Sanver'den aktaran Ahmet Tolgay, Kıbrıs Gazetesi, 28 Ekim 2008.

⁶⁴⁷ Special News Bulletin, 30 Nisan 1965.

⁶⁴⁸ KTMA, Klasör No.61, 1970-E.

⁶⁴⁹ Special News Bulletin, 28 Nisan 1965.

⁶⁵⁰ Special News Bulletin, 27 Nisan 1965.

⁶⁵¹ Söz konusu kişi daha sonra Rum Cemaat Meclisi'nde milletvekili olarak görev yapar. Bazı resmi kaynaklarda ismi Berj olarak verilmektedir.

⁶⁵² Special News Bulletin, 27 Nisan 1965.

⁶⁵³ KTMA, Klasör No.61, 1970-E.

havaya uçurulur.⁶⁵⁴ EOKA baskısından bunalan Ermeniler ne yapacaklarını bilemez duruma gelirler;⁶⁵⁵

“Bu şekilde kendilerini beklemedikleri bir baskı ve terör havası içinde bulan Ermeniler, istemeyerek Rumların siyasi propaganda vasıtası durumuna düşmüşler ve bazıları gerek televizyonda ve gerekse basında zaman zaman Türkler aleyhine beyanatlar vermek ve toplantılar düzenlemek mecburiyetinde bırakılmışlardır. Ermenilerin bütün bu hareketlerinin büyük baskı ve tehdit sonucu olarak yapıldığı bilinmesine rağmen, Lefkoşa’nın Türk kesiminde rahat ve huzur içinde yaşayan Ermeniler, soydaşlarının bu hareketlerini tel’in etmeyi bir insani görev saymışlar ve 25 Nisan 1965 tarihinde gazete muhabirlerine verdikleri beyanlarla hislerini açıklamışlardır... Hadiselerin ilk günlerinde Türk kesiminde bulunan bazı Ermeniler, Rumlarla işbirliği yapmışlar ve ellerindeki telsiz cihazları ve telefonlarla Rumlara bilgi vererek, Türkleri imha için giriştikleri saldırılarda kendilerine yardımcı olmuşlardır... Durum bu merkezde olduğu halde, Türkler hiçbir zaman Ermenilere karşı düşmanca hisler beslemediler ve düşmanca muamelede de bulunmadılar. Çünkü Kıbrıs’ta Türklerle Ermeniler senelerce ahenkli bir şekilde kardeşçe yaşamışlardır. Hadiselerin başlamasından sonra Türk tarafında kalan Ermenilere Türkler yine kardeşçe muamele etmişler, kendilerine iâşe ve yiyecek dâhil her türlü yardımda bulunmuşlardır...”

Taşınmaz mallarını Türk tarafında bırakarak kendilerini EOKA’nın insafına bırakan Ermeniler ayrıca geride bıraktıkları mallarıyla ilgili olarak dokuz kişilik bir yönetim kurulundan oluşan “Yerlerinden Olan Ermeni Mal Sahipleri Cemiyeti” isimli bir dernek kurmuşlardır. Tehditler karşısında ne yapacaklarını bilemeyen Ermeniler ise şantajlara daha fazla dayanamayıp ve önce Rum kesimine, daha sonra da ada dışında özellikle İngiltere, ABD, Fransa ve Kanada’ya göç etmeye başlarlar. Bugün itibarıyla geride bıraktıkları taşınmaz mallarının kullanımı ve ibadet konusunda ufak tefek sorunlar dışında Ermenilerin KKTC ile herhangi bir sorunları söz konusu değildir.

Tarihi Süreçte Adada Maroniler

Halen Adanın tamamında nüfusu en az olan toplumu teşkil eden ve yaklaşık 1.200 yıldır Kıbrıs adasında farklı dinler ve farklı kültürlerle uyum içinde yaşayan Maroniler Aziz Maron (Saint Maron)’un yolundan giden ve onun ilkelerini benimseyen bir cemaat olarak (The English School Magazine, Summer 1962;44) Lübnan’dan adaya gelmişler ve hemen ardından Lefkoşa’da kendi kiliselerini açarak toplam 19 köy ve çiftlikte yaşamaya başlamışlardır.⁶⁵⁶ Kökleri Aziz Maron (Saint Maron)’a kadar giden Maroniler 8–13. yüzyıllar arasında Lübnan’dan çıkarak Kıbrıs adasına gelmişlerdir.. 1224 yılında ve Lüsignan Kralı Henry I yönetimindeyken Kıbrıs adasında 60 Maroni köyü ve buralarda yaşayan

⁶⁵⁴ Special News Bulletin, 17 Ağustos 1965.

⁶⁵⁵ KTMA, Klasör No.61, 1970-E. Kıbrıs’taki Ermeni Cemaati” başlıklı rapor.

⁶⁵⁶ The English School Magazine, Summer 1962, s. 44

50.000 Maroni olduğu belirtilmektedir.⁶⁵⁷ Bu sayı Osmanlı'nın adayı fethettiği süreçte aniden 33 köye kadar düşmüş, 16. yüzyılda 19 ve 1661 yılında 9 köy kalmıştır. Bu durum şüphesiz Maroni toplumunun ekonomik gücünün de yavaş yavaş azalmasına ve bitmesine neden olmuştur. Osmanlı devletinin sorunsuz etnik kimliklerinden olan Maroniler 1878'e kadar geçen süreçte herhangi bir adli vakaya karışmadan yaşamaya devam etmişlerdir. Bu dönemde yaşanan baskılar ise Ortodoks Rumlar tarafından uygulanan baskılar ve kötü muamelelerdir. 1841 yılı nüfus sayımında adada 1.200–1.300 Maroni yaşarken 1890'lı yıllarda adada İngilizler tarafından yapılan nüfus sayımında 209.286 kişilik nüfusun 1.131'i Maroni olarak tespit edilmiştir. 1921 yılı itibarıyla adada 1.350, 1931 yılında 1.704 ve 1960 yılında da 2.708 Maroni yaşadığı bilinmektedir. Adada tipik Akdenizli özelliklerini yansıtan Maroniler bazı kültürel değerlerin kaynaştığı bir toplumsal yapı da ortaya koyarlar. Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'na göre adadaki toplum "Rum ve Türk" olarak gösterilmektedir ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın 2 B 7 a maddesine göre "Evlenen kadın kocasının bağlı olduğu topluma aittir." hükmü, aynı şekilde "21 yaşın altındaki kız veya erkek çocuk evleninceye kadar babasının bağlı olduğu toplumun üyesidir." maddesi gereğince ortaya çıkmaktadır ve bu kapsamda Ermeniler ve Maroniler de "doğal olarak"⁶⁵⁸ Kıbrıs Rum toplumunun bir parçası olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde Maroniler, Latinler (Fransızlar ve Venedikliler) ve Ermeniler dini gruplar olarak kabul edilir ve Türk veya Rum kesimlerinden birine ait olmaları konusunda bir referandum yapılır. 1.077 Kıbrıslı Ermeni bu referandum sonrasında Rumlar lehine oy kullanırken, 5 Ermeni de Türkler lehine oy kullanır.⁶⁵⁹ Böylece Kıbrıs'taki Ermeni cemaati, Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasının 2. maddesinin 3. bendine uygun olarak kendilerine verilen hakkı kullanır ve Rum cemaatine ilhak ederler.⁶⁶⁰ 1 Nisan 1955 tarihinde başlayan ve Kıbrıs Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devam eden EOKA tedhişi Maronileri de yakından etkilemiştir. Aynı dönemde 1.380 Maroni seçmenden 1.151'i de aynı yönde ve Makarios lehine oy kullanmayı tercih eder. Maroni Ioannis Mavrides de bu dönemde parlamentoya seçilerek 1980 yılına kadar görev yapar. 1980–1991 sürecinde aynı görevi Ninos Haji Roussos alırken Ioannis Poyiatzis 1991–1996 arasında bu görevi alır ve son olarak halen bu görevi Antonis Haji Roussos yapmaktadır. Ortaya çıkan bu sonuç ve Maronilerle Ermenilerin Rum cemaati üyesi olmaları Kıbrıslı Türkler arasında herhangi bir hayal kırıklığına sebep olmaz ve ilişkiler daha önceki şekilde devam eder. Ancak bu günlerde EOKA baskısı giderek şiddetini artırır ve Rum taleplerini karşılayamayan Ermeniler tehditlerle adayı terk etmeye başlar.⁶⁶¹ 16 Ağustos 1960 tarihinde kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde mecliste bir parlamenterle temsil edilen

⁶⁵⁷ www.Maronesofcyprus.com.

⁶⁵⁸ KTMA, Klasör No.61, 1970-E.

⁶⁵⁹ www.http/hayem.org/indeks.htm.

⁶⁶⁰ KTMA, Klasör No.61, 1970-E.

⁶⁶¹ Special News Bulletin, 22 Mayıs 1964.

Maroniler Başpiskopos Makarios'un anayasal değişiklik talebi yaptığı 1962'nin ardından mecliste sadece gözlemci olarak bulunmaya, hiçbir hukuki hak ve yetkili olmadan meclis alt komisyonlarında görev almaya devam ederler. Esasında Maroni temsilcilerin oy hakkı ve siyasi rol bağlamında aktif bir rol üstlenmek istememeleri nedeniyle bu durumdan pek de şikâyetleri yokmuş gibi görünmektedir. 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasına göre dini cemaat olarak kabul edilen Maroniler ve onların dini temsilcileri Lübnan'daki Maroni Kilisesi tarafından seçilecek ve Vatikan'da Papa tarafından bu durum kabul edilecektir. Daha sonraki dönemde Maroniler 1974 yılına kadar topraklarını terk etmeyerek kendi ilköğretim okullarında Eğitim ve Kültür Bakanlığı'nın hazırladığı programa uygun eğitim verilse de özellikle Girne'nin 35 kilometre batısında bulunan Kormacit, Güzelyurt bölgesindeki Karpaşa, aynı güzergâh üzerinde bulunan Özhan (Asomatos) ve Venedikliler döneminden kalma Lefkoşa'ya 16 mil uzaklıktaki Gürpınar (Ayia Marina/Şillura) köylerinde yaşamaya devam ederler. Okullardaki öğrenciler ise öğretmenlerin tamamının Maroni olduğu okullarda Maroni Katolik inancına uygun olarak Arap dili ve özellikle şarkı ve halk danslarında sıkça görülen Maroni kültür mirası ve geleneksel hayat üzerine dersler görürler. Bu köylerde 1960 yılında 2.750 Maroni yaşamaktadır. Maroniler özellikle en yoğun olarak yaşadıkları ve 1974 sonrasında ismi Koruçam olarak değiştirilen Kormacit köyüne de "Koura-Macidi, bir diğer deyişle "Koura'dan geldim; ancak toprağım gelmedi." ismini verirler. Köye bu ismin ayrıca halen Kormacit'in bulunduğu bölgede antik çağda olduğu belirtilen Finike şehri Kermiya'ya ithafen "Kermia jtite (the New Kermia/Yeni Kermia" dendiği de belirtilmektedir. İlginç bir şekilde Kermiya ifadesi yerleşim merkezi olarak halen adanın her iki yanında da bulunmaktadır. Lefkoşa'da bugün Metehan olarak bilinen bölgenin ismi esasında Kermiya'dır.

1974 Sonrasında KKTC'de Maronitler Ve Sosyal Durumları

20 Temmuz 1974 öncesinde Kıbrıslı Türklerle barış ve huzur içinde yaşayan ve hayvancılıkla tarım yaparak hayatlarını kazanan yaklaşık 5.000 Maroni'in yaşadığı adanın kuzeyinde bugün halen yaklaşık 150 civarında Maroni yaşamaktadır ve genç nüfus adanın güneyine veya ada dışına gittiğinden doğurganlık oranı neredeyse sıfırdır ve bu durum yakın bir zamanda Maronilerin ortadan kalkacağına da bir işarettir. 1975 yılı itibarıyla adanın kuzeyinde 975 Maroni kalmış durumdadır ve geriye kalanların tamamı güneye göç etmişlerdir. 1974 sürecinde Maroniler Lefkoşa yakınlarındaki Anthopouli, Aydemet bölgesiyle Limasol, Larnaka, Marki, Kotçat ve Baf taraflarına göç ederler. Kendilerini Kıbrıslı Türklerle Rumlar arasında "tenis topuna" ⁶⁶² benzeten ve Kıbrıs'tan başka bir anavatanları olmadığını belirten Maroniler adada kendilerine özel bir dille de farklılıklarını ortaya koyarlar. Rumca, Arapça, Türkçe ve Hz. İsa'nın da dili denilen ve Rumca-Arapça karışımı olduğu ileri sürülen Aramice (Maroni Arapçası) karışımı bir dille konuşmayı tercih eden bu

⁶⁶² Yeni Düzen, 13 Eylül 2010

insanların dili UNESCO tarafından da koruma altına alınmış durumdadır. Özellikle 1940'lı yıllarda Kıbrıs'ta doğmamış din adamlarının görev yaptığı kiliselerde bu son derece farklı dilin kullanılması yerine Yunanca kullanılması da ayrı bir sıkıntı yaratmıştır. Maroniler tarafından Sanna olarak adlandırılan bu özel dille ilgili olarak Avrupa Birliği destekli bir projeye Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de 2009 Eylül ayından itibaren bir çalışma başlatmış durumdadır. Okul öncesi ve okul çağındaki Maronileri hedefleyen yeni bir toplumsal kültür ve dil merkezi yaratmak, Maroni gençlerinin bu kapsamda kendilerini geliştirmelerine imkân sağlayacak altyapı ve imkânları sağlamak, bu gençler arasında ve onlara ada sathında iş imkanları sağlayan bütün "Kıbrıslılarda" farkındalıklar yaratmak ve ada dışında farklı yerlerde yaşayan Maroniler arasında bilgi ve tecrübe dolaşımını sağlamak gibi hedefler üstlenen proje halen devam ettirilmektedir. En son Temmuz 2010 tarihinde Papa 16. Benedict tarafından da ziyaret edilen Maroniler bir yandan nesillerini sürdürme çabası içindeyken bir yandan da özellikle Rum tarafından kaynaklanan kışkırtmalarla karşı karşıyadırlar. Güneyde yaşayan Maronilerin sınırlı da olsa zaman zaman kuzeye geçmesine Rumların engel olması, KKTC'de hukuki kimliklerinin belirsiz olması, köylerinde en son 1994 yılında 6 öğrencisi bulunan okulun kapanmasının ardından hiç okul ve okula gidecek hiç çocuk olmaması gibi sorunlarla hırpalanan Maroniler iş bulabilmek ve okuyabilmek için adayı da terk etmek zorunda kalır. Kormacit köyündeki son çocuk 22 Ağustos 1999 günü köyden ayrılan ve Lefkoşa'nın Rum tarafındaki okula giden 12 yaşındaki Christos isimli Maroni çocuğudur.⁶⁶³ Kormacit köyünde halen Saint George Katedrali, Saint George Şapeli, Fransisken Kardeşler Manastırı, Saint Maria Şapeli, Saint George Şapeli gibi dini mekânlar bulunmaktadır. Diğer tüm Maroni köylerinde Rumlarla, Kıbrıslı Türklerle veya Venediklilerle evlilikler görülmesine rağmen Kormacit köyünde toplumlar arası evlilik bugüne kadar görülmediğinden bu köy etnik anlamda en arî köy olarak da değerlendirilebilir. Geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağlayan ve köy dışındaki son derece bereketli topraklarda yetiştirdikleri tarım ürünlerinin bir kısmını satan ve geri kalanı da temel ihtiyaçları için kullanan Maroniler başta harnup, harnup pekmezi, buğday, çakızdez zeytin ve zeytinyağı üretmektedirler. Hayvancılık yaptıkları alanlar genellikle köyün dışındadır; ancak artık köyde yaşayan nüfus son derece yaşlı ve ortalamanın üstünde olduğundan tarım arazilerinin değerlendirilmesi ve hayvancılık yapılması da neredeyse imkansız hale gelmiştir.

Bugün KKTC topraklarında kalan ve Kormacit'ten sonra en büyük Maroni köyü olan Özhan ise Güzelyurt, Karpaşa ve Hisarköy yakınlarında Girne'ye bağlı bir köydür. 20 Temmuz 1974 öncesinde köyde toplam 527 Maroni yaşarken halen bu köyde bugün itibarıyla sadece 1 yaşlı Maroni kadın kalmış durumdadır Köyde bir Türk askeri kışlası bulunmakta, terk edilmiş 18

⁶⁶³ The Sunday Mail, 22 Ağustos 1999

Maroni evinde ise askeri personel kalmakta ve Maroniler bu köye genellikle St. Michel Kilisesi'nde ayinlere katılmak üzere izinle Pazar günleri gelmektedirler. Köyde 1974 öncesinde bir kız okulu yanında ilkokul, bir kooperatif ve Lefkoşa'nın Rum tarafında faaliyetlerine devam eden bir futbol kulübü de bulunmaktadır. Köyde halen dini mekân olarak köye de adını veren Archangel (Başmelek) Michale Kilisesi bulunmaktadır. Asya'ya Yakın" anlamındaki Kurp Asia'dan ismini alan Karpasa köyü de Girne'ye yaklaşık 30 kilometre uzakta bir başka Maroni köyüdür. 1778 yılında köyde 99 kişi yaşarken bu sayı 1973'de 245'e düşer. 1974 sonrasında neredeyse tamamı yaşlı ve bakıma muhtaç insanlardan oluşan 300 kişi ise köyden ayrılmamış ve hayatlarını devam ettirmişlerdir. Bugün ise köyde bu sayı iyiden iyiye düşmüş ve köyde artık hiç Maroni yaşamamaktadır. Antik bir kent üzerinde oturan köyde zaman zaman kazılar da yapılmaktadır. Karpasa'da Maroni inancına uygun Kutsal Haç Kilisesi bulunmaktadır. Lefkoşa yakınlarındaki Gürpınar (Ayia Marina/Şillura/Yılmazköy) köyü de 1974 öncesinde 700 Maroni'in yaşadığı bir köyken bugün köyde bölgenin askeri bölge ilan edilmesi ve sivillerin bölgeye girmesine müsaade edilmediğinden 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında askeri bölgede kalan evlerinde yaşamalarına müsaade edilen 2 dul kadın ve birkaç bakıma muhtaç Maroni ayrı tutulacak olursa hiç Maroni bulunmamaktadır. 21

Aralık 1963 tarihinde başlayan ve Kanlı Noel olarak bilinen Rum saldırılarının ardından bu köyde yaşayan Türkler de köyü terk etmişler ve daha güvenli yerlere göç etmişlerdir. 1963 yılı itibarıyla bu köyde hepsi okuma yazma bilen 650 Maroni yanında sadece 6 Kıbrıslı Türk yaşamaktadır. Maroniler aynı dönemde köyde son derece geniş arazilere sahiptir ve son derece varlıklı insanlardır. Buna karşılık Kıbrıslı Türkler son derece yoksul ve topraksızdır. Maronilerin köyde toplam 6 kahvehanesi bulunmaktadır.

21 Aralık 1963 günü başlayan Rum saldırılarının ardından bu köyde Maroni gençlerin de aktif rol üstlendiği EOKA'nın başlattığı saldırılarda bir Türk öğretmenin öldürülmesi, tecavüz olaylarının başlaması ve evlerin yakılmasının ardından bir gecede köy boşaltılır. Köyde halen büyük bir kısmı 1974 yılında ağır hasar ve tahribat gören Ayia Marina Kilisesi, Peygamber Elias Manastırı gibi kutsal mekânlar bulunmaktadır. Özellikle 1974 öncesinde Türklerle son derece sıcak ve dostça komşuluk ilişkileri içinde olan ve evliliklerin de yaşandığı Maroni toplumu bugün hukuki bir tuhaflığın içindedirler. Bu köyün zaman zaman askerden arındırılacağı, Maronilerin ve köyün eski sakinleri arasında olan Kıbrıslı Türklerin de köylerine döneceği belirtilmesine rağmen bu bir türlü gerçekleşmeyecektir.

16 Aralık 1978 tarihinde Kıbrıs Piskoposluğu tarafından yaptırılan nüfus sayımına göre adada 5.210 Maroni yaşamaktadır. Öte yandan 1996 yılında kapı kapı gezilerek yapılan bir başka sayıma göre ise adada 4.300 Maroni yaşamaktadır ve bir önceki sayıma göre sayı 910 kişi azalmış durumdadır. Demografik özellikler, kültürel altyapı, yaşanan habitat ve coğrafi bölgelerin gittikçe dağınıklık göstermesi ise şüphesiz Maronilerin kendilerine has özel

dillerinin de ortadan kalkmasına ve asimilasyonun hızlanmasına yol açmaktadır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında adanın bir başka rengi ve kültürel zenginliği olan Maronilerin durumu sıkıntılı bir hal almaya başlar ve özellikle toplumlarası görüşmelerde en çok görüşülen sorunlardan birisi haline gelir. Özellikle Rumlar tarafından en çok kaşınan ve tahrik edilen konuların başında da KKTC’de yaşayan Maronilerin durumu gelmektedir. Öte yandan İngiliz İşçi Partisi milletvekili Alan Mile, Rudy Vis, Eduard O’Hara ve Muhafazakâr Parti üyesi Bob Spink bir yasa tasarısı hazırlayarak Maronilerin KKTC topraklarında kalan 4 köye dönmeleri için bir kampanya başlatırlar. Öte yandan asimilasyonla karşı karşıya olan Maronilerin Latinletirilme, Yunan zorbalığı ve İslamlaştırılma tehlikeleriyle yüzyüze geldiği, adadaki hayatlarının acı ve üzüntüyle geçtiği de ileri sürülür. Bu arada Karpasa Koordinasyon Komitesi Başkanı Nicos Falas’ın iddiasına göre ise 6 Temmuz 2007 tarihinde Karpasa köyünde Rum vatandaşı 80 kişiye ait evler tahrip edilirken 27 ev de tamamen yerle bir edilmiştir. Rum gazetelerinin “Mahsurlar” olarak nitelendirdiği Maronilerin evlerinin Rum hükümeti tarafından sağlanan ödenek ve mali yardımlarla tamir edilecekleri, Karpasa ve Kormacit köyünden Rum İnşaat ve Yeniden Yerleşim Konseyi’ne yapılan hemen bütün müracaatların kabul edildiği ve çalışmalara başlandığı belirtilir. Aynı şekilde America University öğrencileri tarafından Karpasa bölgesinde doğal hayatın korunması maksatlı yapılan çalışmaların bölgede sözde

”Türk işgal güçlerinin” artarak devam etmekte olan baskıları sonucunda buldozerlerle engellendiği ve Maroni köyünde bulunan söz konusu bu öğrencilerin köyden Türk yetkililer tarafından uzaklaştırıldıkları da ileri sürülür. Bu arada Annan referandumu sürecinin ardından KKTC İçişleri Bakanlığı tarafından alınan bir kararla Koruçam’da bulunan sokakların tamamında isim değişikliğine gidilir ve Maronilerin talepleri doğrultusunda isimler Aziz isimleriyle değiştirilir. Öte yandan Maronilerin Rum Meclisi’nde o dönemki temsilcisi Antonis Haji Roussos ise dağınık bir halde yaşamak zorunda kalan Maronilerin yeniden bir toplum olabilmeleri için kuzeyde kalan köylerine geri dönmeleri gerektiğini belirtir. 2001 yılında Rum hükümeti tarafından yaptırılan sayıma göre adada yaklaşık 4.800 Maroni yaşamaktadır. Kıbrıs’ta yaşayan Maronilerin büyük bir kısmı ada dışına göç etmeyi tercih ederken yaklaşık

%80’lik bir bölümü ise kendi toplumları dışından birileriyle evlenmeyi tercih etmişlerdir. Özellikle yaşadıkları köyleri terk etmek zorunda kalan ve böylece ekecek toprağı ve barınacağı bir evi kalmayan, kiliseleri ve kazanç kapıları kapanan Maronilerin nesli de böylece yavaş yavaş kurumaktadır. 2010 ziyaretinde Papa da Maronilere hitaben yaptığı konuşmada onların sıkıntılarını anladığını ve ilgili tarafların yardımlarıyla daha iyi bir gelecek garantisi sağlanabileceğini de belirtir. GKRY lideri Hristofyas ise 13 Şubat 2012 günü, Güney Kıbrıs’ta temaslarda bulunmakta olan Maroni Patriği Mar Bechara Boutros Rai’nin de katılımıyla düzenlenen bir dini törene katılmış ve Maronilerle sürekli ilgilendiğini ve Maroniler için bugüne kadar pek çok girişimde bulunduklarını belirtmiş, ayrıca Maronilerin Ayia Marina köyünde

Pazar günleri dahi olsa ayın yapabilmelerinin yoğun çabalarının sonucu olduğunu ifade etmiştir. Maronilerin sorunlarına özel bir ilgi gösteren KKTC hükümeti ise en üst düzeyde köye ziyaretler gerçekleştirerek başta köy yolları, içme suyu, elektrik, inşaat izinleri, ağaç budama ve kuraklık dönemi ödemelerindeki sıkıntılar, dini ibadetlerini yerine getirme ve hukuki sorunlarını çözme konusunda çalışmalar yürütür. Bütün bunlar yaşanırken Kıbrıs'taki Maronilerin Başpiskoposu Yosif Sueif ise Maroni gençlerin kışkırtmalarla karşı karşıya kaldıklarını ifade eder. Öte yandan KKTC'de ilk Maroni Kültür Merkezi de 3 Mart 2012 günü Maroni Patriği Rai'nin de katılımıyla hizmete açılır. Maronilerin halen yukarıda söz edilen kültür merkezi dışında tamamı Rum tarafında olan 1996 yılında Lefkoşa'da açılan Maroni Sosyal Yardımlaşma Kurumu, 1997 yılında Lefkoşa'da kurulan Aziz Anthony Huzurevi, 1998'de kurulan ve Sağlık Bakanlığı'yla bu köylerde yaşayan Maroniler arasında irtibatı ve finansal faaliyetleri sağlayan Maroni Kooperatif Tasarruf Bankası, Kormakitis Spor Kulübü, Gürpınar'dan göç edenlerin kulübü olan Kedros Ayia Marinas Spor Kulübü, EMA Anthoupolis ve ENA Asomatu spor kulüpleri, Kıbrıs Maronileri Üniversite Mezunları Derneği, Karpasa Kutsal Haç Gençlik Kulübü, Maroni Gençlik Merkezi, Kıbrıs Maroni Gençliği, Kıbrıs Maronileri Müzik Korosu, Asomatos Kadın Hareketi Derneği, 99scouts System, Xki Fi Sana(Dilimizi Konuş) Kulübü, Kormakitis Trust, Kermia Ztite, Maroni Kilise Korosu, Katolik Maroni Gençliği gibi sosyal ve kültürel faaliyette bulunan dernekleri de bulunmaktadır. Söz konusu bu sosyal, kültürel ve dini amaçlı dernekler ve kuruluşlar Maroni kültürünün yaşatılması ve unutulmaması için önce kendi dillerinin ve kültürlerinin aile fertlerinden gençlere aktarılması, ayrıca toplumda farkındalık yaratma ve kamuoyu oluşturmak, ayrıca kimlik ve aidiyet duygusu oluşturmak anlamında her türlü gayreti sarf etmekte, lobicilik, propaganda, çeşitli organizasyonlar düzenlemek suretiyle çalışmaktadırlar.

Maronitlerin Hukuki Sorunları Ve Hukuki Durumları

Özellikle 1955 sonrasında EOKA terörünün başlamasının ardından Rumlar ve Kıbrıslı Türkler arasında başlayan gerginlik ve çatışma ortamında herhangi bir tarafa yönelmeyen, tarafsızlıklarını koruyan ve hiçbir hukuki soruna bulaşmayan Maroniler bütün bunlara rağmen 20 Temmuz 1974 sonrasında en çok mağdur olan ada halklarından olur. Evlerini terk etmek zorunda kalan ve uzun süre güneyde mülteci kamplarında, çadırlarda ve yakınlarının yanında yaşamak zorunda kalan, dini vecibelerini yerine getiremeyen, ekonomik olarak bütün mal varlıklarını kaybeden Maroniler son dönemde nispeten daha rahat bir hayat sürmektedirler. Rumlar ve Kıbrıslı Türklerde olduğu gibi herhangi bir siyasi liderlikleri ve bir kendilerini destekleyecek “anavatanları” olmayan Maroniler bu durumun acısını uzun yıllar yaşarlar. Kıbrıs adasının tek çocuksuz köyü olan ve “artık üretmeyen, sadece yaşlanıp ölümü bekleyen” insanların köyü Kormacit başta olmak üzere üç Maroni köyünde de Maronilerin seçme ve seçilme hakları bulunmamaktadır. Bu insanlar her ne kadar KKTC vatandaşı olara kabul edilseler de bu haklardan mahrum olarak yaşamaktadırlar ve kendi

muhtarlarını bile seçmekten mahrum bırakılmışlardır. Son muhtarlık seçimine kadar köyü Türk ve Maroni muhtarlar yönetirken son seçim sürecinde tek bir muhtar adayının çıkması üzerine köy normale dönmüş gibi görünmektedir. Bununla birlikte ilk defa kendi muhtarlarının seçimi için oy kullanan bu insanların verdikleri karar ve iradeleri de Girne Kaymakamı tarafından onama bekleyen bir durumdur. KKTC idaresinin güven artırma ve yumuşama siyaseti çerçevesinde tanıdığı hakla bu muhtarlık seçimi yapılır. Öte yandan dönemin Rum İçişleri Bakanı Andreas Hristou ise yaptığı açıklamada bu seçimlerin serbestçe yapılamadığını, Maronilerin bu şekilde muhtar seçmelerini garip bulduğunu ve bugüne kadar onlarca defa muhtar atadıklarını belirterek Yoannis Cucukis'i muhtar olarak atadıklarını belirtir. Şüphesiz bu durum seçimle göreve başlayan muhtarın Rumlar tarafından tanınmayacağı ve köyün şu veya bu şekilde iki muhtarı olacağı, KKTC'de seçilmiş, Güney Kıbrıs'ta ise atanmış muhtarın sözü ve mührünün geçerli olacağı anlamına da gelmektedir. Belediyeler Değişiklik Yasası ile Lapta Belediyesi sınırları içine alınan Koruçam'da kayıtlı 88 seçmenden 10'u hariç hepsi sandık başına giderek oy kullanmıştır. Adanın tek çocuksuz köyü Koruçam'ın en genç üyesi ise baba mesleği kasaplık ve lokantacılığı devam ettiren Maria Skollou'dur ve 1972 doğumludur. KKTC topraklarında okul çağında hiç Maroni ve Maroni Okulu olmaması yanında güneyde de Rum hükümetinin yaptığı yardımlarla inşa edilen Saint Maron isimli sadece bir tane ilkokul bulunmaktadır. Bu okul ayrıca Sanna denilen Maroni dilinin pekiştirilmesi, öğretilmesi, sevdirmesi ve yaygınlaştırılması için yapılan faaliyetlerin de pilot okulu durumundadır. Bu durum Katolik geleneğe göre yetiştirilen gençlerin kaçınılmaz olarak Ortodoks okullarında Rumlarla birlikte eğitim görmelerine, ana dillerini ve kültürlerini de kaybetmelerine yol açmaktadır. Bu arada eğitime devam etmek isteyen Maronilere Kıbrıs Rum hükümeti tarafından mali destek sağlanmakta, okul harçları devlet tarafından karşılanmaktadır. Maroni köylerinin isimlerinin Gürpınar, Özhan, Karpasa ve Koruçam olarak değiştirilerek iradeleri dışında Türkleştirme stratejisi uygulanması, bölgede arıtma tesisiyle ilgili olarak Kormacit'te Yannulla Orfanu'nun özel mülkünde temel atılması gibi mülkiyet ihlallerinin önlenmesi gerekmektedir. Bu arada KKTC idaresi de ülkede yaşayan başta Hristiyan, Musevi ve Maroniler olmak üzere farklı etnik grup ve azınlıklara izin almaksızın istedikleri gün ve saste ibadet yapma izni vermiş, Güney Kıbrıs'tan yapılacak başvurularda ise 30 gün önceden müracaat sınırlamasını 10 güne indirmiştir. Öte yandan Maronilerin GKRY Meclisi'nde yasal bir temsilcileri bulunmaktadır. Bununla birlikte Rum parlamentosunda da konuşma hakları bulunmamakta, ayrıca oy kullanamamaktadırlar. Politik etkilerinin hiç olmadığı, KKTC vatandaşı olarak kabul edilen, bununla birlikte hiçbir demokratik seçim sürecinde KKTC'de oy kullanamayan ve seçme seçilme hakları olmayan Maroniler yakın zaman kadar kanuni miras haklarından bile mahrum kalmışlardır. Adanın her iki yanında da vatandaş olarak kabul edilen, çifte kimlik taşıyan ve vergilerini düzenli olarak veren Maroniler

dünyada eşi görülmeeyen bir hukuksuzlukla her iki tarafta da oy kullanma hakkından mahrum bırakılmışlardır. Bugün Rumlar yanında Maroniler de KKTC vatandaşı sayılmamakta ve onlara KKTC kimliği verilmemektedir. Durum böyle olunca da bu insanların seçme ve seçilme hakları da söz konusu olmamaktadır. Bu yüzden bugüne kadar KTFD ve KKTC’de yapılan hiçbir yerel seçim, milletvekili ve cumhurbaşkanlığı seçimi ile yapılan halkoylamalarına bu insanlar katılamamışlardır. Öte yandan hayatını kaybeden bir Maroni’in mal varlığı ailesi yerine devlete kalırken bu durum daha önceki CTP-DP koalisyonu sırasında yapılan düzenlemeyle ortadan kaldırılmış ve bu insanlara hakları iade edilmiştir. Dönemin KKTC hükümeti ayrıca Karpaz bölgesinde bir Rum okulunun açılmasına müsaade ederken Maronilere toprakları iade edilmiş ve kendi topraklarını işleyebilmeleri için imkân sağlanmıştır. Ayrıca dini liderlerini seçebilmeleri için de imkân sağlanmıştır. Maronilerin yaşadığı Koruçam ile ilgili ilginç bir durum ise buranın kayıt dışı ekonomi anlamında tam bir atölye çalışması halinde olmasıdır. Yaşlı ve bakıma muhtaç insanların yaşadığı köyde bu insanlara bakıcılık yapan Vietnam, Hong Kong, Filipin ve Hint asıllı kişiler tamamen kayıt dışı çalışmaktadırlar. Yaklaşık 300 Maroni evinin bulunduğu köyde sadece 104 Maroni düzenli olarak yaşamakta, geri kalanlar hafta sonları veya özel günlerde köye gelmektedirler.

Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası

16 Ağustos 1960 tarihinde Yunanistan, İngiltere ve Türkiye’nin garantörlüğü altında kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasına göre adada yaşayanların yasal durumları bu anayasanın 2. maddesinde açık olarak belirtilir;

“Bu Anayasa maksatları bakımından-

(1) Elen cemaati, Elen aslından ve ana dili Elence olan veya Yunan kültür ananelerini paylaşan veya Elen-Ortodoks Kilisesine mensup bulunan bütün Cumhuriyet vatandaşlarını içine alır.

(2) Türk cemaati, Türk aslından ve ana dili Türkçe olan veya Türk kültür ananelerini paylaşan veya Müslüman olan bütün cumhuriyet vatandaşlarını içine alır.

(3) Bu maddenin (1)'inci ve (2)'nci fıkraları hükümleri şümulüne girmeyen Cumhuriyet vatandaşları, bu anayasanın yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay içinde, fert olarak Elen veya Türk cemaatine katılmak hususunda ihtiyarlarını kullanırlar, fakat bunlar bir dini gruba mensup iseler bu takdirde, dini grup olarak ihtiyarlarını kullanırlar ve bunun üzerine seçtikleri cemaatin üyesi sayılırlar: Ancak, böyle bir dini gruba mensup olan herhangi bir Cumhuriyet vatandaşı, grubunun ihtiyarı ile bağı kalmamayı tercih edebilir ve mezkûr ihtiyarın kullanılmasından itibaren bir ay içinde Cumhuriyetin ilgili memuruna ve Elen ve Türk Cemaat Meclisleri Reislerine göndereceği yazılı ve imzalı bir beyanla mezkûr grubun mensup sayılacağı cemaatten başka cemaate mensup olmayı ihtiyar edebilir: Ancak yine, mezkûr bir din ve grubun izhar ettiği ihtiyar, üyeleri adedinin gerekli sayıdan az olması sebebiyle kabul

edilmediği takdirde, böyle bir grubun herhangi bir üyesi bu ihtiyarın red edildiği tarihten itibaren bir ay içinde, yukarıda mezkûr tarzda, mensup olmak istediği Cemaate katılmayı ferden ihtiyar edebilir. Bu fıkra maksatları bakımından bir "dini grup", aynı dine inanan ve aynı mezhebe mensup veya bu dinin yetkisine tabi olan Kıbrıs'ta mutader mukim şahıslardan, sayısı bu anayasa yürürlüğe girdiği tarihte bini aşan ve bu tarihte en az beş yüzü cumhuriyet vatandaşı olan bir grubu ifade eder.

(4) *Bu Anayasanın yürürlüğe girmesinden üç ay sonra herhangi bir tarihte cumhuriyet vatandaşı olan bir şahıs, bu maddenin (3) üncü fıkrasında* gösterilen ihtiyar hakkını vatandaş olma tarihinden itibaren üç ay içinde kullanır.

(5) Bu maddenin (1) inci ve (2) nci fıkraları hükümleri şümulüne giren cumhuriyetin bir Elen veya bir Türk vatandaşı, aşağıdaki şartlarla, üyesi olduğu cemaate mensup olmaktan çıkarak diğer Cemaate katılabilir.

(a) ilgili vatandaşın böyle bir değişikliği istediğine dair ve cumhuriyetin ilgili memuruna ve Elen ve Türk Cemaat Meclisleri Reisliğine sunduğu yazılı ve imzalı bir beyanı;

b) diğer cemaatin Cemaat Meclisi'nin tasvibi.

(6) Bu maddenin (3) üncü fıkrası hükümleri gereğince Elen veya Türk cemaatine mensup sayılan herhangi bir fert veya dini grup, aşağıdaki şartlarla, mezkûr Cemaate mensup olmaktan çıkarak diğer cemaate mensup sayılabilir:-

(a) ilgili fert veya dini grubun böyle bir değişikliği istediğine dair ve cumhuriyetin ilgili memuruna ve Elen ve Türk Cemaat Meclisleri Reislerine sunduğu yazılı ve imzalı bir beyanı;

(b) diğer cemaatin Cemaat Meclisinin tasvibi

(7) (a) evli bir kadın kocasının mensup olduğu cemaate mensup olur;

(b) yirmi bir yaşından küçük ve evli olmayan bir erkek veya kız çocuğu, babasının mensup olduğu veya babası bilinmediği ve evlatlık da edinilmediği takdirde annesinin mensup olduğu cemaate mensup olur.”

KKTC’de Bugün Azınlıklar Ve Sorunları

Her ne kadar azınlık kavramıyla Kıbrıs adasında ve özellikle KKTC’de Rumların, Ermenilerin ve Maronilerin geride bıraktıkları arazileri, evleri ve diğer taşınmazları akla gelse de bugün aynı sıkıntıların yaşandığı örneğin Kosova’da karşılaşılan en büyük sorun gelecek nesillerin yetiştirileceği okullar, bu okullarda görevlendirilecek öğretmen kadrosu ve şüphesiz okullarda kullanılacak ders eğitim malzemeleri ve kitaplar gelmektedir. Ayrıca din ve vicdan hürriyetiyle ilgili karşılaşılan sorunlar, insan haklarının olmazsa olmazlarından temel hak ve özgürlüklere yönelik kısıtlamalar ve doğaldır ki ötekileştirmeye bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar da azınlıkların asimile olmasında, vazgeçmesinde ve/veya göç etmesinde en önemli etkindir. Bugün KKTC anayasasına ve yürürlükteki mevzuata göre azınlık olarak

adlandırılan hiç kimse hiçbir hakka sahip değildir. Burada bahsedilmesi gereken asıl husus ise KKTC’de halen yasal olarak bir azınlığın bulunmamasıdır. Kanuni olarak durum böyle olmakla birlikte KKTC sınırları içinde yaşamakta olan az sayıda Maranit ve Kıbrıslı Rum ise de facto bir durumla azınlık olarak adlandırılmaktadır. 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti ve hemen ardından 15 Kasım 1983 tarihinde kurulan KKTC sürecinde devlet yapısının klasik ulus-devlet yapısına oturması nedeniyle Kıbrıslı Türklerin oluşturduğu bu devlet yapısı da bölünmemiş, parçalanmamış ve farklılıkları ortadan kaldırarak mozaikçi hamura çevirmiş bir yapıya büründüğünden azınlık olgusu Hristiyan-İslam olgusunun dışına çıkmaktadır ve Kıbrıslı Türk Protestan vatandaşların azınlık olarak değerlendirilmeleri de söz konusu değildir. 16 Ağustos 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti anayasasında da görüleceği üzere bu devlet yapısı da Rum ve Türk olmak üzere iki toplumlu bir yapıya sahiptir ve azınlıklar konusu böylece kendiliğinden halledilmiş görünmektedir. Bu bağlamda o güne kadar adada azınlık olarak yaşayan ve ağırlıklı olarak Ermeni ve Maronilerden oluşan gruplara iki toplumdan birine katılma zorunluluğu tercihan verilmiştir; ancak Ermeniler, Maroniler ve az sayıda da Latinler burada da azınlık olarak değil dini grup olarak adlandırılmaktadır. Böyle bir kısıtlayıcı tercih durumuyla karşılaşan bu insanların etnik geçmişleri, dilleri ve dinlerinin farklı olması esasında onları doğrudan azınlık yapmaktadır; ancak 1960 sürecinde bu şekilde yok kabul edilmişlerdir.

KKTC sınırları içinde taşınmaz mal bırakan ve ibadethaneleri bulunan ve özellikle 20 Temmuz 1974 sonrasında adanın güneyine geçen Kıbrıslı Rumlar yanında 21 Aralık 1963 Kanlı Noel olayları sonrasında ağırlıklı olarak Rumlarla yaşamayı tercih eden Ermeniler ve 1974 sonrası süreçte KKTC’de 5 köyleri bulunan ve bugün sadece Kormacit (Koruçam)’de hayatlarını idame ettiren Maronilere bakıldığında KKTC yönetiminin uygulamada her ne kadar ağır davranıyor olsa da Maronilerin haklarının korunmasında daha adil davrandığı görülecektir. Çünkü özellikle 1964 ve sonrasında Ermenilerin, 1974 harekâtlarıyla birlikte de Rumların geride bıraktığı taşınmazlarına el koyulur ve bunlar gerek güneyden gelen Kıbrıslı Türkler, gerekse Türkiye’den gelen göçmenler veya adanın kuzeyinde yaşayan ve çeşitli sebeplerle mağdur olan ihtiyaç sahibi insanlara dağıtılırken Maronilerin mallarına dokunulmamış veya icarlanması yönüne gidilmiştir. Burada şüphesiz mağdur edebiyatı kadar kuzeyde oluşturulacak yeni devletin homojen bir yapıya oturması kaygısı⁶⁶⁴

⁶⁶⁴ Bu durum daha sonraki süreçte de devam etmiş ve homojen ulus-devlet yapısının korunması veya bozulmasının engellenmesi nedeniyle Rumlar ve Maronilere yönelik uygulamada çeşitli zorluklar ve engeller söz konusu olmuştur. Bununla birlikte örneğin İskele bölgesindeki İskele Trabzonspor takımında oynayan ve KKTC’de yaşayan bir Rum KKTC kimliği almayı “biraz güçlükle de olsa” almayı başarmıştır.

veya stratejisi de söz konusudur.⁶⁶⁵ Bununla birlikte yine de KTFD Bakanlar Kurulunun 6 Ekim 1977 ve 12 Ocak 1983 tarihli kararıyla yürürlüğe konulan 21/1962 Sayılı Mala El Koyma Yasasının 4. maddesi Uyarınca Hazırlanan Mala El Koyma Emri gereğince KTFD sınırlarında yaşamayan ve adanın güneyine yerleşen Maronilerin evlerine ve tarım arazilerine devlet tarafından el konulmuştur. Bu arazilerin hazineye devredilmesi ve icara verilmesi ise sonrasında pek çok siyasi problemi de beraberinde getirmiş, Maronilerin arazileri hülle yoluyla yine mal sahibi Maroni tarafından kiralanmış, bu araziler siyasi istismar konusu yapılmış ve KKTC bağlamında olumsuz bir görüntü ortaya çıkmıştır.

Bu bağlamda ve azınlık hakları açısından adanın kuzeyinde kalan Rum malları konusu ise daha karmaşıktır. 1975 Ağustos ayında imzalanan Nüfus Mübadelesi Anlaşması sonrasında gerek Kıbrıs Rum gerekse Kıbrıs Türk tarafında konuyla ilgili olarak iç hukuk çalışmaları başlatılır. Öte yandan Rumların da Türklerin de hazırladıkları ve mülkiyet meselesine kendi bakış açılarından değerlendirmeler getirdikleri bu düzenlemelerin uluslararası hukuk gelenekleri ve bireylerin mülkiyet⁶⁶⁶ haklarını düzenleyen uluslararası sözleşmelerden farklı olduğu görülmektedir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) Kıbrıslı Türklere ait olan ve 20 Temmuz 1974 sonrasında güneyde kalan taşınmaz mallarını vakıf denetimine alırken ayrıca “Guardianship Law” kapsamında Vasilik Yasası düzenlemesiyle kontrol altında da tutmaya başladığını belirtmiş ve Türklere ait taşınmaz malların denetim ve kontrolünü yapmak üzere el koyduğunu açıklamıştır. Rum yönetimi ayrıca söz konusu Türk mallarıyla ilgili zorla kamulaştırmalar da yapmaktadır. Rum idaresi bu şekilde yaklaşık %20’lik bir Türk malını kamulaştırmak ve para karşılığını da bankada tutmak suretiyle uzun vadede olabileceği düşünülen bir çözüm sürecinde bunları tazmin edeceğini belirtmiştir.⁶⁶⁷ Öte yandan kamuoyuyla paylaşılan bilgilerle

⁶⁶⁵ “...Buna göre, 1975 yazında başta Karpaz olmak üzere kuzeyde yaşayan Rumların sayısı 10.000’e düşerken, 1975’te 3.582, 1976’da 5.828, 1977’nin ilk 9.5 ayında da 910 Rum güneye göç etti. 30 Kasım 1981’e gelindiğinde kuzeyde yaşayan Rumların sayısı 1.076’ya indi. Bu sayı 23 Nisan 2003’te güney ve kuzey arasında karşılıklı geçişlerin Kıbrıs Türk tarafınca serbest bırakılmasından sonra da azalmaya devam etti. Meseleyi rakamlara dökersek, Kuzey Kıbrıs’ta yaşayan Rumların sayısı 2003’te 423, 2004’te 403, 2005’te 397, 2006’da 389, 2007’de 384, 2008’de 372,4 2009’da 364, 2010’da da 357 oldu... KKTC Dışişleri Bakanlığı, 25 Ekim 2011 itibarıyla Kuzey Kıbrıs’ta ikamet eden Rumların sayısını 315 olarak vermektedir. Bu kişilerin 225’i Dıpkarpaz’da, 73’ü Sıphı’de, 8’i Akyar’da, 4’ü Zıyamet’t, 3’ü Yenıerenköy’de, 2’si de Yeşilköy’de yaşamaktadır.” Ali Dayıoğlu, Kuzey Kıbrıs’ta Azınlık Hakları, Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı Yay., Mayıs 2012, Lefkoşa, s. 28.

⁶⁶⁶ Konunun uluslararası hukuku ilgilendiren yönü ise mülkiyet hakkının Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne daha sonra ilave edilen 1 numaralı ek protokolle dâhil edilmesi ve bu hakkı güvence altına almasıdır.

⁶⁶⁷ Rum idaresi ayrıca 1970/40 sayılı yasayla halen KKTC sınırları içinde kalan taşınmaz mallarını satmak isteyen Rumlara yönelik olarak yetkili makamlardan bu satışın kamu

uygulamalar hiç de birbirini tutmamakta ve tutarsızlıklar göstermektedir. Türklere ait taşınmazların Rumlara kiralanması, bu taşınmazların para aracı olarak kullanılması ile ilgili olarak mal sahiplerinin haberi olmamakta, dolayısıyla bu insanlardan bir izin veya kullanım belgesi alınmamakta, bir kira veya kullanım bedeli de verilmemektedir. Ayrıca pek çok kamu yararına değil de özel kişilere getirim sağlama şeklinde yapılan kamulaştırma ve istimlakle ilgili olarak Türk malları konusunda bir ödemede bulunmadığı gibi asıl mal sahibinin haberi olmaması da ayrı bir mağduriyet konusudur. Halen KKTC’de Kıbrıslı Türklerin taşınmaz mallarla ilgili olarak temel aldıkları uygulamalar ise 1977 tarihli İskân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası ve halen uygulanmakta olan anayasanın 159. maddesine uygun olarak⁶⁶⁸ yapılmaktadır. Özellikle Rumların geride bıraktıkları mallarla göçmen aileleri ve şehit, gazi yakınlarını topraklandırmayı amaçlayan ilk yasa kamu yararı ön plana çıkartılarak özel kişilere de devredilebilen taşınmaz mal hakkından bahsetmektedir. Böylece devlet halen KKTC sınırları içinde kalan bütün Rum taşınmazlarının da sahibi pozisyonundadır. KKTC devleti konuyla ilgili olarak güney Kıbrıs’ta taşınmazlarını bırakan ve haklarından feragat eden vatandaşlarına tapu, güneyde eşdeğer malı olmayanlarla Şubat 1975 sonrasında Türkiye’den göç ederek adaya yerleşmiş olan yeni vatandaşlarına ise tahsis belgesi verir.⁶⁶⁹ Loizidou’nun KKTC anayasasının 36 ve 159. maddelerini gerekçe göstererek ve iç hukuk yollarının kapalı olduğunu belirterek açtığı dava mahkeme tarafından kabul edilmiştir.⁶⁷⁰ AİHM tarafından KKTC-esasında Türkiye Cumhuriyeti devleti-aleyhine açılan bütün davalarda olduğu üzere bu davada da KKTC’yi yok saymış, adada fiilen böyle bir devlet olduğunu görmemiş, görmezden gelmiş ve 21 Aralık 1963 tarihinde fiilen ortadan kalkan Kıbrıs Cumhuriyeti’nin adadaki tek ve meşru devlet olarak tanıdığını da göstermiştir. Bu dava sürecinde açılan diğer taşınmaz mallarla ilgili Rum davalarının gerek Türkiye gerekse KKTC üzerinde yaratacağı psikolojik baskı ve ekonomik yük dikkate alınarak Kıbrıslı Rumlara bu anayasal düzenlemeleri

güvenliği açısından sakıncasının bulunmadığı yönünde bir belge alınmasını da zorunlu kılmıştır.

⁶⁶⁸ Bu yasaya göre özellikle Kıbrıs Cumhuriyeti döneminden kalma her türlü taşınmaz mallar, kamuya ait limanlar, yollar vs, ayrıca 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin kurulmasının ardından terk edilmiş ve aidiyeti saptanamamış olan taşınmaz mallarla Kıbrıs Cumhuriyeti’nin 16 Ağustos 1960 tarihinde ilanından sonra anlaşmalarla belirlenmiş olan her türlü askeri tesis ve yerleşim alanları devlete aittir ve özellikle limanlar ve askeri tesisler, ormanlar, yeşil alanlar, yer altı suları, doğal kaynaklar ve kamu ve askeri amaçlar için kullanılan taşınmazların devredilmesi, satılması veya kiralanması söz konusu değildir.

⁶⁶⁹ 1995 yılından itibaren bu tahsis belgesi sahipleri de tapu almaya başlamışlardır.

⁶⁷⁰ Davanın açıldığı dönem itibarıyla herhangi bir Rum veya Kıbrıslı Türk’ün karşılıklı olarak adanın her iki tarafına geçebilme imkânının da olmadığı göz önüne alınacak olursa mahkemenin bu davayla ilgili olarak verdiği kabul edilebilirlik değerlendirmesi daha iyi anlaşılabilir.

gerekçe göstererek AİHM müracaat etmelerini engelleyecek şekilde anayasada bu duruma bağlı yeni düzenlemelerin yapılması söz konusu olur ve KKTC’de bazı yeni düzenlemelere gidilir.⁶⁷¹ Devletin mülkiyet hakkını düzenleyen 159. maddenin 1. fıkrasının (b) bendinde “15 Kasım 1983 tarihinde, KKTC sınırları içinde bulunan ve... KTFD’nin ilân edildiği 13 Şubat 1975 tarihinde terk edilmiş bulunan veya söz konusu tarihten sonra yasanın terk edilmiş veya sahipsiz taşınmaz mal olarak nitelendirdiği veya hüküm veya tasarrufu kamuya ait olması gerekli olup da aidiyeti saptanamamış tüm taşınmaz mallar, binalar ve tesisler... KKTC’nin mülkiyetindedir ve tapu kayıtları buna göre düzeltilir.” denilmektedir. Burada adı geçen “terk edilmiş mal” ifadesi ise Anayasa Mahkemesi tarafından 21 Nisan 1987 tarihinde “KKTC’nin kontrol ve yönetimindeki bölge dışında ikamet eden ve KKTC yurttaşı veya Kıbrıs Türk toplumu mensubu olmayan Kıbrıs Cumhuriyeti yurttaşları, Kıbrıs Rum Yönetimi yurttaşları, Kıbrıs ve Yunan asıllı Rumlar, Ermeni asıllılar ve hisseleri oranında bunlar tarafından kurulmuş şirket, ortaklık, firma, dini, sosyal, kültürel kurum veya kuruluşlar tarafından terk edilmiş taşınmaz malları” şeklinde yorumlanmış ve Maronilerin taşınmazlarından bahsedilmezken ilginçtir ki Rumlarla Ermenilerin taşınmazlarına devlet tarafından el konulmuştur. Ermeniler ve Rumlara ait bu taşınmazların KTFD’nin 1977 tarihli İskân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal (İTEM) Yasası kapsamında kabul edilmesinin ardından bunlar adanın güneyinde toprağını bırakmış olanlara eşdeğer yasası kapsamında verilmiş, 1975 Şubat ayından itibaren Türkiye’den göç eden ve adaya yerleşen insanlara da bu taşınmazlar Loizidou davası sonuçlanıncaya kadar herhangi bir tazminat ve ödeme yapmadan dağıtılmıştır.

SONUÇ

Ermeniler, ağırlıklı olarak adaya gelmeye başladıkları 1909 Adana Olayları, 1915 Sevk ve İskân Kanunu ve 29 Ekim 1923 sonrasında Türklerle neredeyse hiç problem yaşanmamışlardır. Örnek alınabilecek kadar güzel, uyumlu ve barış içerisinde komşuluk ilişkileri yaşanmış ve adada Türklerle

⁶⁷¹ Bunlar her ne kadar davacı Rumlara taşınmaz mallarının mülkiyet hakkını vermeyen bir uygulamayı karara bağlayan 2003 tarihli Taşınmaz Malların Tazmini Yasası ve hemen iki yıl sonra Arestis davasıyla ilgili olarak yapılan yeni düzenlemelerle yasalaşan ve 2003 tarihli yasayı ortadan kaldıran Taşınmaz Malların Tazmini, Takası ve İadesi Yasası’dır. Böylece KKTC yönetimi oluşturdukları komisyona tazminat veya takas amacıyla yapılan Rum müracaatlarına cevap verebilecek bir yapı da kazandırır. Bu yeni durum 19 Aralık 2005 tarihli yasayla birlikte Rumlara yönelik değerlendirmelerde tazminat ve takas yanında iade hususunu da içine almakta olduğundan AİHM tarafından ileri sürülen gerekçeleri ortadan kaldırmaya yönelik yönüyle son derece önemlidir. Bu durum Tazminat Komisyonu, Yüksek İdare Mahkemesi ve son olarak da AİHM şeklinde üçlü bir denetim yolu da açar ve iç hukuk yollarının tamamıyla kullanılması da söz konusu olur. Öte yandan Taşınmaz Mal Komisyonu üyelerinin seçiminde en az iki kişinin KKTC, Türkiye, Yunanistan, GKRY ve İngiltere dışından olması bugün de tartışma yaratan hususlardan birisidir.

Ermeniler arasında özellikle Rumlara karşı adı konulmamış bir dayanışma olmuştur. Ermeni nüfusu adada 1963 yılına kadar geçen süreçte 150 ile 3.000 arasında değişmiştir. Bu konudaki tek istisna ise 1916 yılından itibaren adaya getirilen Legion D'Orient mensubu Ermenilerin aileleridir. Bu Ermeni aileler de zaman içinde farklı ülkelere göç ettiklerinden ortalama nüfus 3.000 civarında olmuştur. 21 Aralık 1963 tarihinde EOKA'nın başlattığı saldırılar sırasında adadaki Ermenilerin korunması ve taşınmaz mallarının emniyet altına alınması ise 1959 Londra ve Zürih Antlaşmalarına bağlı olarak konuşlanan Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bugün adada tamamı Kıbrıs Rum kesiminde olmak üzere 2.000 civarında Ermeni yaşamaktadır ve etnik kimliklerini korumak bağlamında büyük bir gayret sarf etmektedirler. Gerek KKTC gerekse Türkiye ise Ermenilere yönelik iyi niyetli tutumunu her zaman göstermektedir. Bunun son örneği ise 20 Temmuz 1974 Barış Harekâtı sonrasında Lefkoşa'nın Türk kesiminde kalan eski Ermeni taşınmazlarıyla Melikyan-Ouzounian İlkokulu ve Sourp Asdvadzadzin kilisesinin restorasyonlarının tamamlanmasının hemen ardından tekrar Ermenilere devredilmesidir. Bu arada 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında kaybolan ve bugüne kadar kendisinden haber alınamayanlardan birisi de Değirmenlik'te yaşayan Rosa Bakalian isimli bir Ermeni'dir.

Maroni köylerindeki bütün kiliselerin uluslararası finansal destekle restore edilmesi ve ibadete açılması, KKTC'de Maroni okullarının açılmasına destek verilmesi ve Sanna dilinin kaybolmasını engelleyecek tedbirlerin alınması, askeri bölge olarak nitelendirilen Karpasa ve Özhan bölgelerinin askerden arındırılması, Maronilere KKTC'de seçme ve seçilme hakkı verilmesi, her vatandaşın hukuki hakkı olduğu üzere kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilebilmeleri için imkân sağlanması özellikle hoşgörü ortamının en üst düzeyde yaşanması ve Kıbrıs sorununa kalıcı çözüm bulunması yolundaki çabaları kuvvetlendirecektir. Bu kapsamda özellikle silinmeye yüz tutan Maroni kültürü ve dilinin yaşatılması amacıyla Kıbrıs sorununun bu toplumu bir kere daha olumsuz etkilemesinin önüne geçilmelidir. Maroni kültürü konusu sadece Rum ve Kıbrıslı Türkler arasında değil, doğrudan Türkiye'nin de Karpasa ve Özhan köylerini askeri bölge ilan etmesi nedeniyle dâhil olduğu uluslararası bir kültür ve kültürel miras sorunu haline gelmiştir. Özellikle Kormacit köyü bu bağlamda sadece Kıbrıs adasında değil, bütün dünya çapında eşsiz bir yapıya sahiptir ve soruna taraf olan herkes bu bölgenin doğal özelliklerinin korunması bağlamında çaba harcamalıdır. Bu maksatla bölge derhal koruma altına alınmalı ve "Kültürel Miras Bölgesi" haline getirilmelidir. Denize karşı muhteşem manzarası, çok iyi korunmuş ve bereketli toprakları, mükemmel ve sorunsuz komşuluk ilişkileri yanında altyapı eksiklikleri, toplu ulaşım ve taşımacılık, ayrıca köyde bakkal, eczane, manav, doktor gibi acil ihtiyaçlara cevap verecek yerlerin olmaması da bölge açısından büyük bir kayıptır. Özellikle Sanna dilinin yaygınlaştırılması, canlandırılması ve yaşatılması için öncelikle Sanna Dil ve Kültür Festivali gibi aktivitelerin yapılması, bu dilin sokak levhaları, TV

kanalları, bu köylerdeki dükkân isimleri, gazeteler gibi farklı kanallarla canlandırılması ve özendirilmesinde de sayısız fayda bulunmaktadır. Kültürel mirasın yaşatılması yanında önceliği bu bölgeye verme açısından da bu son derece önemlidir. Bölgenin sürdürülebilir ekolojik koruma bölgesi olarak değil, aksine sürdürülebilir kültürel miras bölgesi olması sadece Rumlar ve Kıbrıslı Türklerle sınırlı kalmayacak bir hoşgörü, uzlaşşı ve anlayış ortamını da beraberinde getirecektir.

KAYNAKÇA

A-Arşiv Kaynakları

- a) Genelkurmay ATASE Arşivi
- b) KKTC Kıbrıs Türk Milli Arşivi (KTMA)
- c) Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

B-Basılı Kaynaklar

ALASYA, Halil Fikret, Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri, Ankara, 1964

AN, Ahmet, Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine Yazılar, Kıvılcım Yay., No.5, Ağustos 1999, Lefkoşa

BAĞIŞKAN, Tuncer, Kıbrıs Türk Halkbiliminde Ölüm, KKTC Millî Eğitim Kültür Gençlik ve Spor Bakanlığı Yay. No.36, Ankara, 1997

BERATLI, Nazım, Lefke Sevgilim, Işık Kitabevi Yay., Nisan 2002, Lefkoşa

ÇEVİKEL, Nuri, Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası, 47 Numara Yay., Nisan 2006, İstanbul

Ali Dayıoğlu, Kuzey Kıbrıs'ta Azınlık Hakları, Kıbrıslı Türk İnsan Hakları Vakfı Yay., Mayıs 2012, Lefkoşa.

DURRELL, Lawrence, Acı Limonlar; Kıbrıs-1956, İstanbul, Belge Yay. Eylül 1992

EMILIANIDES, Achille, Histoire De Cyprus, Paris, 1963

GAZİOĞLU, Ahmet C., Kıbrıs'ta Türkler 1570–1878, Cyrep Yay., Aralık 2000, Lefkoşa

GÜRKAN, Haşmet Muzaffer, Bir Zamanlar Kıbrıs'ta, Galeri Kültür Yay., Lefkoşa, 1996

HILL, Sir George, A History of Cyprus, Volume I, Cambridge University Press, 1949

KASIMOĞLU, Erten, Eski Günler Eski Defterler, İzmir, 1986

KESER, Ulvi, Kıbrıs 1914–1923 Fransız Ermeni Kampları, İngiliz Esir Kampları ve Atatürkçü Kıbrıs Türkü, Akdeniz Haber Ajansı Yay. No.17, Lefkoşa, 2000

- KİPRİANOS, Arhimandrit, Excerpta Cypria: Istria Hronoloiki Tis Nisu Kibro, Venedik, 1788
- KONUR, İsmet, Kıbrıs Türkleri, Remzi Kitabevi, 1938
- MARITI, Giovanni, Travels In The Island of Cyprus, Cambridge, 1909
- NORWICH, John Julius, A History of Venice, Londra, 1983
- PARKER, Robin, Aphrodite's Realm, Lefkoşa, 1962
- OBERLING, Pierre, The Cyprus Tragedy, Rüstem and Brothers Press Yay., Lefkoşa, 1989
- ONAR, Mustafa, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları I, Kültür Bakanlığı Atatürk Dizisi 45, Ankara, 1995
- ÖZDEMİR, Hüseyin, Kıbrıs'ta 60 Yıl, Volkan Yay., Şubat 1997, İzmir
- SARICA, Murat, TEZİÇ, Erdoğan, Özer Eskiuyurt, Kıbrıs Sorunu, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., İstanbul, 1975
- SAYIL, Altay, Kıbrıs Polis Tarihi, Lefkoşa, 1985
- STEPHENS, Robert, Cyprus-A Place Of Arms, Pall Mall Press Yay., Londra, 1966.
- ŞAHİN, Recep, Tarih Boyunca Türk İdarelerinin Ermeni Politikaları, İstanbul, 1988.
- THUBRON, Colin, Journey Into Cyprus, Middlesex, 1986
- TURAN, Şerafettin, Türk Devrim Tarihi-1, Ankara, Kasım 1991
- ULUSLARARASI İLİŞKİLER AJANSI, Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri, İstanbul, 1992

C-Makaleler

- AKKUŞ, Mine; ÖZDAL, Barış, "Lausanne Barış Anlaşmasının Ardından Türkiye'ye Gelen Göçmenler-Mülteciler", I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, 21-23 Kasım 2008, Ankara, Sempozyum Bildiri Kitabı, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları No.8, Ankara: 2009, s. 91-112.
- ALAGÖZ, Arif, "Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş", Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1971, s. 25.
- AN, Ahmet, "Kıbrıs Ermenileri" **Tarih ve Toplum**, Ekim 2000, Sayı 202, s. 30.
- ATAN, Atilla, "Kıbrıs-Yeni Bir Türk Devletinin Doğuşu", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 14, Ankara, Nisan 1986, s.56.
- DEMİRYÜREK, Meral, "II. Meşrutiyet Devrinde Ermeniler Üzerine Üç Piyes", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1, Mart 2009, s. 109.

ERDOĞRU, Akif, “Kıbrıs Ermenileri Üzerine Notlar”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt XVII, Sayı 1, Temmuz 2002, s. 3.

ERDOĞRU, M. Akif, “Kıbrıs’ın Türkler Tarafından Fethi ve İlk İskân Teşebbüsü”, Kıbrıs’ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Ankara, 1991, s. 48.

ERZEN, Afif, “Kıbrıs Tarihine Bir Bakış”, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, Ankara, 1971, s. 82.

HADJILYRA, Alexander Michael, “The Multicultural Character of Cyprus”, **The Armenians of Cyprus**, Mayıs 2009, Lefkoşa, s. 5.

KAPYALI, Can, ”Birinci Dünya Savaşı’nda Müttefik Orduları’nda Görev Alan Ermeni Milis Kuvvetleri”, **BTDD**, Sayı 83-84-85, Ankara, Ocak-Şubat- Mart 1992, s. 77.

KILGIN, Hilmi, “Tarihsel Perspektif İçinde Enosis Hareketine Bir Bakış”, Güvenlik Kuvvetleri Dergisi, Temmuz 1987, Sayı 2, s. 25.

NESİM, Ali, “Mustafa Nuri Efendi”, **Yeni Kıbrıs**, Lefkoşa, Nisan 1990, s. 28.

NESİM, Ali, ”Mustafa Nuri Efendi”, **Yeni Kıbrıs**, Lefkoşa, Nisan 1990, s. 28.

ÖĞÜN, Gülay, “Kıbrıs’ta İslam Hakimiyeti ve Selçuklular Zamanında

Kıbrıs İle Ticaret İlişkileri”, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs’ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu, Lefkoşa, 1991, s. 29.

ÖZDAL, Barış, “Ayastefanos ve Berlin Anlaşmaları İtibarıyla Ermeni Sorunu”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl 4, Sayı 8, Ağustos 2006, s. 109–119.

PANAYI, Panikos, “Ethnic Minority Creation in Modern Europe: Cyprus in Context”, Andrekos Varnava, Nicholas Coureas ve Marina Elia (Ed:), *The Minorities of Cyprus; Development Patterns and the Identity of the Internal Exclusion*, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle Upon Tyne, 2009, s. 16

SONYEL, Salahi R., “İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdülhamit 48 Saat İçinde Kıbrıs’ı İngilizlere Nasıl Kiraladı?”, **Belleten**, Cilt XLII, Sayı 165–168, 1978, s. 741.

ZİHNİ, Turhan, “Anılarla Sabuncu Kasparyan”, **Kıbrıs Mektubu Dergisi**, Cilt 17, No. 5, Eylül-Ekim 2004, ss. 42–44.

D-Sürelî Yayınlar

Atlas Dergisi

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

Güvenlik Kuvvetleri Dergisi

Modern Türklük Araştırmaları Dergisi

Milliyet

The Cyprus Gazette

Söz

Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi

Yeni Kıbrıs

BTDD

Kıbrıs Mektubu Dergisi

Kıbrıs Erkek Lisesi 1933-1934 Yıllığı

Halkın Sesi

Nacak

Yenidüzen

Sunday Mail

Kıbrıs

The English School Magazine

Special News Bulletin

The Armenians of Cyprus

E-WEB Kaynakları

www.http.cyprus.gov.cy/cyphome.

www.stwing.upenn.edu.

www.hayem.org/index.htm.

<http://www.isteinsan.com.tr/isteinsan/gazete/portre/ozurdilemekbuvakada>

www.Maroniesofcyprus.com.

F- Sözlü Tarih Çalışması

1- TMT Limasol kadrosundan merhum Mehmet Y. Manavoğlu ile 25 Ağustos 2004 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.

2- TMT Limasol kadrosundan merhum Macit Aydınova ile 13 Temmuz 2003 tarihinde Girne’de yapılan görüşme.

3- Rauf Özhun ile 29 Ocak 2006 tarihinde Ankara’da yapılan görüşme.

4- Gülten Tuncel Keser ile 10 Ocak 2006 tarihinde Anamur’da yapılan görüşme.

5- Kemal Altınkaya ile 20 Şubat 2006 tarihinde İzmir’de yapılan görüşme.

6- Mustafa Başer ile 20 Şubat 2006 tarihinde İzmir’de yapılan görüşme.

BİRLİKTE YAŞAMAK: 19. YÜZYILDA ANTAKYA VE KIBRIS

Doç.Dr. Adem KARA

Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği Bölümü
ademkara19@gmail.com

Birlikte yaşayabilmek, aynı mahalle de yaşamak, aynı yerlerden alışveriş yapabilmek, komşu olabilmek... Osmanlı Devletinin altı asır hakim olduğu coğrafyada tesis ettiği düzenle becerebildiği bir kavramdı.

Birlikte yaşamın tartışıldığı günümüzde bunun koşullarının daha önceden var olduğu bir gerçekliktir. Osmanlı Devletinin çok uluslu yapısı ile asırlarca idare ettiği coğrafyasını irdelemek gereklidir. Bu irdelemenin bugüne dair önemli verilere ulaşmamıza yardımcı olacağı şüphesizdir. Bu noktada Osmanlı ülkesinde bize göre öne çıkan iki bölge Antakya ve Kıbrıs'tır.

Antakya ve Kıbrıs, çok farklı kültürleri barındırması yönüyle dikkat çeken bir coğrafya olması hususiyetini halen korumaktadır. Belgeler incelendiğinde aynı sokakta yaşamayı becerebilmiş, komşuluk etmiş, alışveriş, alım satım yapmış hatta evlilik gerçekleştirmiş oldukları görülmektedir. Farklı inanç ve etnik unsurların yaşadığı bu iki bölgemizde belgelere yansıyan ilişkiler idrak edildiğinde pek çok güzellikle karşılaşırız. Bu özelliklerin önemli olduğunu ve örnek teşkil ettiğini düşünmekteyiz.

Çalışmamızda bu kaygı öne çıkarılacaktır. Antakya ve Kıbrıs özelinde farklı inanç ve etnik unsurların birlikte yaşamları ve paylaşımları örneklendirilerek barışın aslında nasıl tesis edildiğine dair yaşamdan kesitler ortaya konulacaktır. Birlikte yaşama örnek teşkil eden pek çok konuda verilecek örnekler ile konu somutlaştırılarak ifadesini bulması sağlanacaktır.

Bu kaygılarımızı dile getirmek adına Başbakanlık Devlet Arşivinde bulunan belgelerin yanı sıra Şer'iyye sicillerinden istifade edilmiştir. Ayrıca Antakya ve Kıbrıs üzerinde yapılmış değişik kitap ve makale çalışmaları da dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Antakya, Kıbrıs, Kültür, Osmanlı Devleti, Başbakanlık Devlet Arşivi

LIVING TOGETHER: 19. CENTRUY ANTIOCH AND CYPRUS

Live together, living in the same neighborhood, able to shop at the same places, neighboring be ... Geography is dominated by six centuries the Ottoman Empire established a concept that manages to edit.

Today, it is discussed with the conditions of life in which there is already a reality. The will of the Ottoman Empire for centuries, the geography is essential to determine the structure of a multinational. There is no doubt that today will help us to achieve significant data such assessments. At this point, the two regions that stand by us in the Ottoman territory of Antioch and Cyprus.

Antioch and Cyprus to host many different cultures, characterized in that geography is still the most striking aspect. Documents examined was able to live on the same street, the neighborhood has shopping, trading is done they are carried out even marriage. Region of these two documents of different faiths and ethnic factors is reflected in the many beauty encounter comprehend relationships. We believe that these features are important, and set an example.

In this study suggested that anxiety will be enacted. Antioch and of different faiths and ethnic elements in the case of Cyprus shares the lives and the fact that exemplify how to build peace in the life of the sections has been introduced. With an exemplary life concretely finds its expression in many areas will be subject to the examples given.

This is to express our concerns, as well as on behalf of the State Archives of the Prime Ministry Sharia Court registries have been benefiting from the documents found in the archives. Antioch and Cyprus also taken into consideration in studies conducted on various books and articles.

Key Words: Antioch, Cyprus, Culture, Ottoman Empire, Prime Ministry State Archives

Giriş

Dostluk kendisini doğrudan doğruya *karşılıklı* bir ilişki olarak sunar. Mütakabiliyet anlamında karşılıklılık, dostluğun en temel tanımının ögesidir ve bu itibarla ihtilaflı *philautia*'nın önceliği sorununu içinde barındırır. *Philautia*, karşılıklılık duygularının kronolojisinden çok hissin doğuşuyla ilgili bir yön olmak dışında asla hiçbir şey ifade etmez. Bu karşılıklılık, bir “birlikte-yaşama”, ortaklığına, kısaca içten bağlılığa, samimiyete ve mahremiyete kadar uzanır.⁶⁷²

Dostluk, yalnızca iyi yaşama dileğinin ilk açılım-kazanışı olarak fiilen etikaya ait olmakla kalmaz; fakat bundan da öte, başkalık olmak bakımından başkalık sorununu, Platonik “büyük cinsler” —Aynı ve Başka— dialektiğinden miras alınan ikinci dereceden bir dialektik için saklı tutmamıza onay verecek şekilde, karşılıklılık problematiğini ön plana çıkarır. Karşılıklılık idesinin aslında kendine has gerektirimleri vardır ve bu gerektirimler ne Husserl'deki gibi Aynı'dan hareket eden bir türetimle ne de Levinas'taki gibi Başka'dan hareket eden bir türelimle bütün bütüne kuşatılamaz. Karşılıklılık idesi uyarınca, her- bir kimse başkasını o başkasının olduğu şey bakımından sever. Başkasının yarar beklentisi sebebiyle sevildiği faydaya dayalı dostlukta durum tam olarak böyle değildir, hele hazza / hoşaya dayalı dostlukta hiç mi hiç böyle değildir. Böylelikle, Altın Kural'ın ve koşulsuz saygı buyruğunun şiddet ve ihlâl ânında moral düzlemde gerektireceği karşılıklılığın etik düzlemde itibaren kendisini dayattığı

⁶⁷² Paul Ricoeur, *Başkası Olarak Kendisi*, Hakkı Hünler (Çev), (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2010), 251.

görülüyor.⁶⁷³

Karşılıklılık sayesinde dostluğun adalete bitişik olduğunu da ekleyelim; kadim “dostluk-eşitlik” / “dostlar arasında eşitler” atasözü, kesişme bölgesini tam tamına imler: iki dosttan herbiri öbürüne aldığının eşitini verir. Gelenekten miras alınan bu güçlüğün ele alınışı, bütünüyle, dostların birbirleri için diledikleri dileklerdeki “iyi”ye gönderim koşuluna bağımlıdır. Zira birinin sevdiği “kendisi” onun kendindeki en iyi şeydir; bu da çoğu kere düşünme veya zihin, akıl, hattâ ruh denen şeydir, yani kendisinde en sürekli, en kalıcı, en değişmez, en istikrarlı ve kaderin kazalarından da mizaçların ve arzuların değişiminden de en az incinir olan şeydir.⁶⁷⁴

Dostlukların önündeki en büyük engellerden birisinin tarihi hafızamız olduğu gerçekliği ile kişisel algıların olmasa bile toplumsal algıların zaman içerisinde gündemini yitirmesi gerekliliği bir zarurettir. Ebedi dostluk olmayacağı gibi ebedi düşmanlığın da yaşadığımız dünyanın gerçeklerine aykırı olduğunu düşünüyorum.

Osmanlı devleti iki rakip din ve uygarlığın müşterek sınırlarında bir gazâ devleti olarak doğdu. Bu köken, İmparatorluğa dikkat çekici özellikler verdi; onu savaşa yatkın bir devlet haline getirdi ve siyasal kültürünü şekillendirdi.⁶⁷⁵ Bu süreçte, hiç değilse ilk dönemlerde, fetih fikrine dayanan kendine özgü bir devlet düşüncesi ortaya çıktı.⁶⁷⁶

Seküler ve devlet yönelimli Osmanlı “Aydınlanma” geleneğinin dayandığı normlardan kısaca “adalet dairesi” diye bahsedilmiştir: “Hükümdar, askerleri olmadan iktidar sahibi olamaz, askerler parasız olmaz, tebaanın refahı olmadan para olmaz ve adalet olmadan halkın refahı sağlanamaz!” Dolayısıyla, padişahın üzerinde titreyeceği ilke, adaleti gözeterek toplumsal düzen ve güvenliği sağlamak idi. Bürokratik merkez kıt kaynakların israf edilmemesine ve bu kaynakların adaletle dağıtılmasına çalışacaktı.⁶⁷⁷ Osmanlı klasik çağının en parlak döneminde (1299-1600), bu fikirler devletin felsefesini oluştur- muştur.⁶⁷⁸

Osmanlı-Türk devlet felsefesine göre padişah, Tanrı tarafından toplumun çeşitli zümrelerini bir arada tutmak üzere atanmıştır. Hiyerarşide, padişahın hemen altında mutlak yetkilerle donatılmış sadrazam bulunurdu. Merkezin

⁶⁷³ Ricoeur, *Başkası Olarak Kendisi*, 252.

⁶⁷⁴ Ricoeur, *Başkası Olarak Kendisi*, 253.

⁶⁷⁵ Halil İnalcık, “Land Problems in Turkish History”, *The Muslim World* 45, (1955), 222.

⁶⁷⁶ Halil İnalcık, “Ottoman Methods of Conquest”, *Archivum Ottomanicum*, 3, (1971), 112.

⁶⁷⁷ Halil İnalcık, “The Nature of Traditional Society: Turkey”, *Politicaî Modernization in Japan and Turkey*, Robert E. Ward ve Dankwart A. Rustow (eds), (Princeton: Princeton University Press, 1964), 43.

⁶⁷⁸ Halil İnalcık, “Capital Formation in the Ottoman Empire”, *The Journal of Economic History* 19, (1969), 106. Metin Heper, *Türkiye’de Devlet Geleneği*, (Ankara:Doğu Batı Yay.1998), 56.

görevi, her bir zümreye, konumunu ve işlevini göz önünde tutup hak ettiğinden ne daha az ne de daha fazla imkân sağlayarak düzeni mevcut hali ile sürdürmektir. Osmanlıda adalet bu anlamı taşıyordu.⁶⁷⁹

Söz konusu devlet felsefesi çerçevesinde, toplumun refahı, kendilerini devletle özdeşleştiren zümrelerin elinde olan kaynakların yeterli olması ile bir tutulmuştu. Osmanlı'nın Klasik Çağı boyunca, söz konusu Osmanlı türü hikmet-i hükümet anlayışı, keyfî idareye yol açabilirdi fakat böyle bir gelişme olmamıştır. Çünkü, Osmanlı hikmet-i hükümeti büyük ölçüde *Rechtsstaat* özellikleri taşımıştır: Osmanlı yönetim sisteminde, padişah dâhil her yönetici kurallara ve geleneklere harfiyen uymak durumunda idi. Hizmetkârları gibi, padişah da haftanın kimi günlerinde özel danışmanları ile birlikte çalışır, belli durumlarda kullanması gerekli belli sözcükler dahil gerekli töreleri ve gelenekleri titizlikle incelerdi.⁶⁸⁰

Osmanlı düzeninin ortaya çıktığı ilk günden günümüz Türkiye'sinin içinde bulunduğu güncel aşamaya kadar geçen tarihsel süreç hiçbir dünya görüşü tarafından örneğin; Marksist, Kapitalist-Burjuva ya da İslâmcı gibi açık seçik ve nesnel bir şekilde çözümlenememiştir. Çünkü her zaman için bu bakış açılarına tam anlamıyla uymayan pek çok veri ve durumla karşılaşmıştır. Örneğin; feodalite, derebeyliğinin kökenleri, kapital anlayışı, sınıfsal yapıdaki belirsizlik, emek-üretim ilişkileri gibi. Öyleyse yüzyıllar boyunca Anadolu'da varlığını sürdüren bir düzenin bugüne kadar sözcüğün gerçek anlamında çözüldüğü ve çözümlendiği söylenemez.⁶⁸¹

13. yüzyılda Anadolu tam bir “kaos” içindedir. 11. yüzyılda başlayan Haçlı Seferleri henüz sona ermek üzeredir. Aynı yüzyılda, Anadolu Moğollar tarafından istila edilecektir. Dünyanın bu bölgesinde 13. yüzyıl süresince eksikliği en çok duyulan şey: huzur, güven ve insana emniyet telkin eden bir düzen, bir ortamdır. İşte bu yüzyılda Anadolu'da kendilerinden en çok söz edilen ve birbirleriyle ilişkili oldukları söylenebilecek iki “özel kurum”la karşılaşmaktadır. Bunlar: Fütüvvet ve Ahilik örgütleridir. Bu düzensizlik ve huzursuzluk ortamında insanlar kendi huzur ve emniyetlerini bu kurumlar aracılığıyla sağlamak durumunda kalmış görünürler. Zaten yüzyıllar boyunca Anadolu'nun en çok özlemini çektiği ve günümüzde kimi yörelerin halen çekmeyi sürdürdüğü şey: huzur, güven ve emniyetin sağlandığı bir düzendir.⁶⁸²

Osmanlıların, Anadolu'nun en azından belli bölgelerinde bu huzur ve güven ortamını, kısmen de olsa, XIV.-XV. ve XVI. yüzyıllarda sağladıkları söylenebilir. 13. yüzyılda Anadolu'ya egemen olan kargaşa, bu topraklar üstünde yaşayan insanları din, dil ve ırk ayırımı yapmadan birbirleriyle

⁶⁷⁹ Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, (Montreal: Mc Gill University Press, 1964),14.

⁶⁸⁰ Heper, Türkiye'de Devlet Geleneği,57.

⁶⁸¹ Oğuz Adanır, *Osmanlı ve Ötekiler*, (Ankara: Doğu Batı Yay.2013), 242.

⁶⁸² Adanır, *Osmanlı ve Ötekiler*, 243.

dayanışmaya itmiştir. Bunun asıl nedeniyse gerek Orta Asya'dan göç eden Türkler, gerekse Anadolu'da yaşayan Bizanslı ya da başka ırklardan insanların temelde aynı zihniyeti, kültürü paylaştıklarıdır. Bu yaşam biçiminin adıyla potlaçtır. Potlaç temelinde “beslenmek”, tüketmek” anlamına gelir. Osmanlı düzeninde iktidar, servet ve toplumsal yapı arasındaki ilişkilerin son derece özgün bir yapıya sahip olduğu görülür. Anadolu'ya Orta Asya'dan göç etmiş olan topluluklardan biri olan Osmanlılar potlaçın pek çok temel özelliğine sahiptir. Evrensel bir armağan kültürü olan Şamanlığın hem toplumsal, hem de politik bir örgütlenme biçimi Osmanlı'da hâkimdir.⁶⁸³

Birlikte yaşamak bir seçenek değildir çok zaman, mecburiyettir mutlaka. Fakat bu mecburiyeti yaşam gerçeği olarak telakki etmek ve özümsemek, gereğini yerine getirmenin beraberinde ortaya çıkan tabloya paha biçilemeyeceği de kesindir. Anadolu toprakları bu kardeşliğin en büyük şahididir. Yüzyıllar boyu farklı kültür, etnik ve dini hüviyete sahip çok farklı ulusları bünyesinde muhafaza etmiştir.

Osmanlı Devletinin klasik döneminde öne çıkan realite olan hoşgörü bir beylikten devlete erişen süreci sembolize eden kavramların başında gelir. Hoşgörü felsefesi çerçevesinde alınan ve tatbik edilen uygulamaların Osmanlı devletini yeni sahibi olduğu topraklardaki yerli halkla bütünleştirmiş, benimsenmesine sebep teşkil etmiştir.

Geçmişten ve gelecekte ilişki koparılıp dara dar “bugün”e sığdırılmış bir zaman değerlendirmesi ki, aslında o da geleceğe ait bütün hesapları boşa çıkaran güvensiz ortamla tam uyum halindedir. Çağın iktisadi teşkilatı ile dinî-mistik akımlar arasındaki bağlantıyı kurmak ve açıklamak için fazla uzağa gitmeye hacet yoktur. Her iki tarafın aynı kuruluş prensibinde ve aynı temel çizgi etrafında buluştukları bilinmektedir. Birine vücut veren sebepler nelerse (huzursuz ortam, devamlı baskı ve takip) öbürüne hayat veren sebepler de aynıdır... Dış dünyanın kahr ve zulmü karşısında saflarını sıkıştırarak tarikatlar halinde el ve gönül birliği etmek sahipsiz ve korunmasız kitle için nasıl bir ihtiyaç halini almışsa aynı sebepler hiç şaşmadan meslek kadroları için de aynı sonucu doğurmuş olacaktı... “Fütüvvet”in aslında ve başlangıcında din ile fazla bir alıp vereceği olmadığını kaydetmeliyiz.⁶⁸⁴

Böylelikle Osmanlının farklı dinlerden insanları aynı egemenlik altında nasıl topladığını anlamak biraz daha kolay olacaktır. Osmanlı, egemenliği altına aldığı insanları öz (inanç) düzeyinde özgür bırakarak onları yalnızca töz düzeyin de “Osmanlılaştırmış” daha doğrusu öyle görünmelerinin kendi yararlarına olacağını göstermeye çalışmıştır. Bağımlı konumundaki insanlar ise bu bildik oyunu kuralına göre oynamışlardır. Çünkü İslâmiyet gibi Hristiyanlık da (özellikle Katolik Kilisesi) simgesel düzene bir son vermeye çalıştığı için Anadolu, Balkanlar ve Orta Avrupa'da yaşayan farklı dil ve ırktan insanlar

⁶⁸³ Adanır, Osmanlı ve Ötekiler, 244-247.

⁶⁸⁴ Sabri Ülgener, *Zihniyet ve Din*, (İstanbul: Derin Yay. 2006), 15-16, 78, 87-90.

inançlarından ödün vermemek amacıyla Katolik Kilisesinin baskısından kaçıp, Osmanlıların denetimi altına girmeyi yeğlemiştir. Çünkü Katolik Kilisesi onları yok ederken, Osmanlılar onların inançlarına müdahale etmemiştir. Üstelik bunu İslamiyet adına falan da yapmamıştır. Bu insanları Osmanlılara çeken önemli şey de buydu! Osmanlının sırrı daha doğrusu en önemli sırlarından biri budur. Kuran'da daha önceki tek Tanrılı dinlerin kabul edilmesi Osmanlıların işlerini kolaylaştırıp böyle bir politika gütmelerine neden olmuş olabilir.⁶⁸⁵

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi birlikte yaşamak zor olsa da genellikle şartların zorlaması ya da ortak menfaatler etrafında devam eden yaşamlar karşımıza çıkmaktadır. Zaman içerisinde bu birlikteliklerin ortaya çıkan kaynaşma ile ileri derecelerde birlikteliklere şahitlik edebiliyoruz.

Osmanlı Devleti'nde Hristiyan ve Yahudi toplulukları, Müslümanlar gibi "hür" tebaa'dan sayılırdı. Müslüman olmasalar bile esir edilemezler ve köle olarak kullanılamazlar idi. Bunlara ait kilise ve havralar devlet tarafından gözetilirdi. Hristiyan ve Yahudi tebaa, mal ve mülk sahibi olabilirdi. Devletin miri toprak üzerinde Müslümanlara tanıdığı haklardan bu kavimler de yararlanmaktaydı. Cemaatlerin kendi din ve geleneklerine göre oluşturdukları kurallar, devletin kadıları tarafından kanun olarak telakki edilirdi. Ayrıca bu topluluklar kendi aralarında esnaf birlikleri oluşturmak suretiyle ticaret yapabiliirdi.

Evet, ifadesini bulan bu sözlerimizi destekleyecek pek çok belgeye erişmek mümkündür. Aslında 19. Yüzyıla kadar da Osmanlı coğrafyasında münferit hadiseler dışında büyük ve ayrılıkçı karakter taşıyan eylemler görmek pek mümkün değildir. Osmanlı Devleti'nin kendi tebaası içinde yaşanan hadiseler zihinlerde iken, adı vasıflı pek çok hadiseyi bu noktada değerlendirmemek gerekir. Neticede farklı dini inançta, kültürel dokuda pek çok unsur bir arada yaşayabilme karakterini göstermiştir.

Seyyahlarından Gözünden Anadolu'da Birlikte Yaşam

16. yüzyıldan itibaren Osmanlı topraklarını ve özellikle de İstanbul'u ziyaret eden pek çok yabancı gözlemcinin kaleme aldığı gündelik yaşamla ilgili sayısız örnek bulunmaktadır. Seyyahların gözlemlerinden yola çıkılarak kurulabilecek pek çok cümle vardır. Ama en azından farklı unsurların Osmanlı nüfuzu altında nasıl bir yaşam sürdükleri, bu kabullenişin nedenlerini bulabiliriz. Ayrıca farklı din ve kültürlerden meydana gelen bu toplumun benzerlikleri de gözler önüne serilmektedir.

Withers, ilerlemek amacıyla gelip kendiliğinden Müslüman olan Avrupalılardan başlayarak, ev yaptırırken damın kapatılması aşamasında Türklerin de İngiltere'deki gibi bir tören yaptıklarından, çağrılan dostların giysiler, mendiller gönderdiklerinden, bunların önce ipe asıldıklarından ve daha

⁶⁸⁵ Adanır, Osmanlı ve Ötekiler, 260-261.

sonra ustalara dağıtıldıklarından, son olarak da konukların zahmetlerine karşılık basit bir şölen verildiğinden ve bunun İngiltere’de olduğu gibi “evin ısıtılması” anlamına geldiğinden söz eder.⁶⁸⁶

Jean Thevenot, Türklerin sünnet sırasında Musevilerinki kadar büyük eğlence tertip ettikleri; dönmelerin kötü Türkler, gerçek Türklerin iyi insanlar oldukları; Rumlardan söz ederken de onların âdet ve yaşama tarzlarının Türklerinkinin aynı olduğu, ancak Rumların daha aşağılık oldukları, zira cimri, kalleş ve hain, homoseksüel ve sonuna kadar öç güdücü, en azından boş inançları olan kişiler oldukları, Sakız’ın yerlisi Hristiyan ahalinin Türk hakimiyetini Hristiyanlarınkine yeğlediği gibi bilgiler verir.⁶⁸⁷

Ricaut, Türklerin baştan itibaren dünyanın her tarafından gelen insanları kendi hizmetlerine aldıkları ve nüfuslarını çoğalttıkları, ancak Müslüman olan bu dönmelerin belki alışkanlık belki çıkarları gereği Müslümanlığı en iyi din olarak benimseyip Türklerden daha büyük Hristiyan düşmanı oldukları; artık geçmişte kalan devşirme yönteminden sonra Türklerin hâkimiyeti altında bulunan bir sürü Rum, Ermeni, Yahudi ve diğer milletlerden insanların Osmanlıların düşsel şeref ve ayrıcalıklarından yararlanmak için kendiliklerinden din değiştirmeleri nedeniyle artık bu eski yönteme başvurulmadığı, Hristiyanların maruz kaldığı baskı ve nefret ile cehaletleri göz önüne alınırsa buna şaşılması gerektiği; kimi aydın Hristiyan Ermeniler ile Rumların, bazı özel imtiyazlar karşılığında Hristiyanlara özgü işaretleri takmaktan kaçınarak taklit edebildikleri kadar Türklerin kıyafetlerini giymekte nasıl büyük bir sevinç duydukları, gururlu ve şanlı oldukları gibi bilgiler verir.⁶⁸⁸

Lady Montagu; Zeydî, Kaderî ve Caferîlerin kendisine Katolik, Lutherci ve Kalvinistleri hatırlattıklarını, en garip dinin Arnavutlara ait olduğunu, çünkü bunların hakikati inkâr eder gibi görünmemek için her iki dine de yöneldiklerini, dolayısıyla Cuma günleri camiye Pazar günleri de kiliseye gittiklerini ifade etmektedir.⁶⁸⁹

D’Ohsson da bize 18. yüzyıldan bazı kesitler sunar. Örneğin, Ülkedeki Hristiyan kadınlar, bilhassa Rumlar, özel hayatlarında hemen hemen Avrupalılar gibi serbest olmakla beraber, bazen Türk modasına uyar ve aynen kırmızı, beyaz renkleri kullanırlar... Halk içindeki kılıkları, Müslüman kadınlarıninkinin aynıdır, başka kılıkla çıkmazlar. Eski Yunan ve Romalılarda olduğu gibi sadece yüze örtülen tülü taşımakla kalmaz, aynı zamanda koyu

⁶⁸⁶ Robert Withers, Büyük Efendi’nin Sarayı, Cahit Kayra (Çev), (İstanbul: Pera T.T. A.Ş., 1996), 64 vd.; Oğuz Adanır, Osmanlı ve Avrupalılar, (Ankara: Doğu Batı Yay., 2013), 223.

⁶⁸⁷ Jean de Thevenot, 1655-1656’da Türkiye, Nuray Yıldız (Çev), (İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:120, 1978), 111 vd.; Adanır, Osmanlı ve Avrupalılar, 224.

⁶⁸⁸ Paul Ricaut, Türklerin Siyasi Düsturları, M. Reşat Uzman (Çev), (İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:81, 1978), 138-141; Adanır, Osmanlı ve Avrupalılar, 224.

⁶⁸⁹ Lady M. Wortley Montagu, Türkiye Mektupları, Aysel Kurutluoğlu (Çev), (İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:12, 1978), 30 vd.; Adanır, Osmanlı ve Avrupalılar, 224-225.

renkli ferâceler ve siyah ayakkabılar giyerler.⁶⁹⁰

Aynı eserde gündelik yaşamdan başka bir örnek ise şöyledir. Rumlar da, Müslümanlar kadar çok yemin eder. Kadınlar erkekler ve çocukların günde yüz defa Allah'ın adını andıklarını duymak insanı şaşırtır. Ancak onların yeminleri... dinle pek alâkalı değildir...⁶⁹¹ der.

Üst düzey Fransız diplomatlardan biri olan M. A. Ubicini, o yılların Osmanlı İmparatorluğuna bakarak bu toplumu oluşturan insanlar konusunda şöyle bir gözlem yapmıştır.

Avrupa'nın hiçbir yerinde Türk İmparatorluğu kadar ayrı cinslerden, başka başka ırklardan oluşmuş bir imparatorluk mevcut değildir. Bu bir millet değil, bir milletler karmasıdır... Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Rumenler, Slavlar, Arnavutlar, Araplar gibi... Bütün ırklar, bütün dinler, eski kıtanın bütün dil ve lehçeleri Sultan'ın geniş ve sakın toprakları üzerinde yan yana varlıklarını hâlâ hiç kusursuz devam ettirip gitmektedirler. Burada çoğunlukla putçu Habeşi'ler, Çingeneler (Bohemler); orada sapık Nesturi fırkasını yaymaya çalışan Keldanılar, güneşe tapan Şemsiyeler, Zerdüş doktrini ile değişikliğe uğratılmış Maniheizm akidesini taşıyan Yezidiler; daha ileride, İsmâili ve Ali-ilahçılar gibi sapık mezhepler ve İslâmiyet'in Protestanları diyebileceğimiz Vahhâbiler; daha başka yerlerde... Kürtler... ve göçebe halinde yaşayan Türkmenler. İster Anadolu yaylasından geçsin, ister Avrupa Türkiyesi'nin içlerine doğru uzansın yahut da dağları ve Suriye çöllerini dolaşsın, bir yolcuyu gittiği her yerde en çok şaşırtan şey, Osmanlı İmparatorluğu'nun halkları arasındaki bu din, dil, âdet, giyim ve fizyonomi değişikliği ve bu daimi zıtlık ve başkalklardır. Doğrusu garip bir manzara bu ve bunun sebeplerini araştırmak da bir o kadar merak konusu olur elbette...⁶⁹² demektedir.

J. H. A. Ubicini ise, iki-üç kez Abdülmecid'e birkaç subayla birlikte çarşıda rastladığını ve bir Ermeni tüccarın dükkânı önünde oturup onunla iki eşit insan gibi sohbet ettiğine tanık olduğunu; Edirne'ye Paşa tayin edilen Kıbrıslı Mehmet Paşa'nın çeşitli din ve ırklara mensup bölge halkına yönelik şu mesajı vererek barış ve huzuru sağladığını ifade eder:

“Demek oluyor ki, reayayı himaye etmek ve sevmek dinî ödevimizdir. Kültürlerimiz farklı ancak vicdanlarımızın sesine uyarak dua etmek için bizler camiye, Hristiyanlar kiliseye, Museviler sinagoga gidiyorsak da, Müslüman, Hristiyan, Musevi hepsi de tek bir Allah'ın kulları, aynı hükümdarın tebaaları yani çocuklarıyız, kısacası hepimiz kardeşiz.”⁶⁹³

⁶⁹⁰ M. De M. D'Ohsson, *18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler*, Zehran Yüksel (Çev), (İstanbul:Tercüman 1001 Eser, No:3, 1978), 103; Adanır, Osmanlı ve Avrupalılar, 225.

⁶⁹¹ D'Ohsson, *Age*, s. 262.

⁶⁹² M. A. Ubicini, Türkiye 1850, c.1, *Cemal Karaağaçlı* (Çev), (İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:63, 1978), 38-39; Adanır, Osmanlı ve Avrupalılar, 227.

⁶⁹³ J. H. A. Ubicini, 1855'de Türkiye, c.1, Ayda Düz (Çev), (İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:98, 1978), 138; Adanır, Osmanlı ve Avrupalılar, 229.

Ubicini, gündelik yaşamda farklı dinlere mensup cemaatler konusundaysa örneğin şunları söyler:

“Türk ve Ermeni kadınlarının yaşantısı nasıldır? Her iki milleti bir arada zikrediyoruz. Zira günlük yaşantıları açısından birbirlerine son derece benzerler. Aynı yeknesaklık, aynı boşluk, aynı iç sıkıntısı, hiçbir şey görmemiş, okumamış ve karşılaştırmamış; ruhları seksüel isteklerin ve ev işlerinin dar çevresini aşmamış olup bitkisel hayat süren bu yaratıklar için şayet iç sıkıntısı söz konusu olabilirse...”⁶⁹⁴

Charles Eliot, uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu’na ait toplumları gözlemlemiş bir diplomat ve araştırmacı olarak bize zaman zaman oldukça ilginç ve doğru tespitler sunmakta ve kendi toplumuyla karşılaştırmalar yapmaktadır. Türkiye’de sadece birbirine benzer ırklar topluluğu değil, aynı zamanda bu ırkların aynı bölgelerde yerleşmiş oldukları görülür. Birbirinden en fazla on mil uzakta olan üç köyden biri Türk, öbürü Yunan, bir diğeri Bulgar veya biri Arnavut, biri Bulgar, bir diğeri Sırp olabilir. Hepsinin de kendine has dilleri, elbiseleri, dinleri vardır. Büyük bir kasabada eğer şartlar uygunsa sekiz tane değişik ırk ve dil görülebilir: Türkler, Yunanlılar, Yahudiler, Ermeniler, Bulgarlar, Sırplar, Eflaklılar ve Arnavutlar.⁶⁹⁵

Seyyahların anlatımlarından da anlaşılacağı gibi bu coğrafyada Osmanlı’nın hakim olduğu dönemde birlikte yaşamak ve paylaşım çokta güzel becerilmiştir.

Antakya ve Kıbrıs Örnekleri⁶⁹⁶

XVI. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine geçen Antakya yöresinde, sayıları belli olmamakla birlikte gayrimüslim toplulukların varlığını devam ettirdiklerini görmekteyiz. XVIII. yüzyılda Antakya merkezinde Hristiyan ve Yahudiler bulunduğunu ve bunların şehrin genel nüfusunun % 8-10’u civarında olduğunu biliyoruz. Hatta bu gayrimüslimler Hristiyan Araplar, Hristiyan Rumlar, Hristiyan Ermeniler ve Yahudiler olmak üzere değişik etnik gruplardan meydana gelmekle olup, Müslüman Türklerle aynı mahallelerde karışık olarak yaşamaktaydılar. Kıbrıs özelinde de Antakya için ifade ettiğimiz hususları zikretmemiz mümkündür. Şüphesiz Kıbrıs’ta yaşayan diğer unsurlar Türk nüfusa göre fazla olmakla birlikte, fetih sonrası planlı bir şekilde Anadolu’nun değişik bölgelerinden göç ettirilen Türklerle bu denge sağlanmaya çalışılmıştır.

⁶⁹⁴ Ubicini, 1855’de Türkiye, 115; Adanır, Osmanlı ve Avrupalılar, 230.

⁶⁹⁵ Sir Charles Eliot, Avrupa’da ki Türkiye, Adnan Sınar-Ş. Serdar Türet (Çev), (İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:96, 1978), 33 vd; Adanır, Osmanlı ve Avrupalılar, 231.

⁶⁹⁶ Bu bölümde dipnot olmayan bölümler; Adem Kara, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Bir Osmanlı Şehri Antakya**, , (İstanbul: IQ Kültür- Sanat ve Yayıncılık, 2005). Adem Kara, “XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya’da Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik Yapısına Genel Bir Bakış”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl.6, sa.22, İstanbul, (2004), 35-50. çalışmalarımdan alınmıştır.

XIX. yüzyılın ilk yarısının sonunda Antakya'da 34 mahalle tespit etmekteyiz. Antakya'da Müslümanlar dışında Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler de yaşamaktadırlar. Belirttiğimiz dinlerin mensupları olan topluluklar şehir içinde bazı mahallelerde ayrı bazı mahallelerde ise karışık olarak yaşıyorlardı. Antakya ve Kıbrıs'ta bu değişik gruplar, gerek ehli şer' gerekse ehl-i örf önünde aynı haklara sahip idiler. Birbirlerine komşu evlerde oturuyor, karşılıklı olarak emlak alım satımında bulunabiliyorlar, birbirlerine şahit olabiliyorlar, mahalle halkının huzurunu bozan bir olayda Müslümanlarla zımmiler beraber mahkeme-i şer'e müracaatta bulunabiliyorlardı. Siciller incelendiğinde, bu değişik dinî ve etnik grupların ayrı ayrı yaşayışlarından çok, tamamen birbirleriyle kaynaşmış vaziyette yaşadıklarını gösteren örnekler bulmak mümkündür.

Rumların, Antakya'da dokuz mahallede ikamet ettiği 1842 yılına ait cizye defteri kayıtlarından anlaşılmaktadır. Rumlar; Kantara, Kastel, Sarı Mahmud, Sarı, Mukbil, Şenbek, Muhsin, Günlük ve Cenine Mahallelerinde ikamet etmektedirler. Cenine'de Müslüman nüfus bulunmamakta, diğer mahallelerde Müslümanlarla beraber yaşamaktadırlar. Rum nüfus Cenine, Kastel, Sarı Mahmud ve Muhsin'de daha yoğundur. Mukbil ve Şenbek'de ise yoğunluk çok azdır. Yahudi nüfus, Dutdibi, Kocaabdi, Kantara, Kapı Bölüğü, Muhsin, Günlük ve Şenbek Mahallelerinde ikamet etmektedir. Özellikle Kantara Mahallesinde yoğun olarak yaşamaktadırlar. Antakya'da yaşayan Ermeni nüfus, 1842'de Sofular ve Dörtayak Mahallerinde yoğun olmak üzere Kapı Bölüğü, Dutdibi ve Rikabiye Mahallelerinde yaşamaktadırlar.

Görüleceği üzere, Antakya'da gayrimüslimler bazı mahallelerde yoğun olarak ikamet etmekle birlikte Müslüman halk ile iç içe yaşamaktadır. Rum, Ermeni ve Yahudilerin hep beraber yaşadığı bir mahalle bulunmamakla birlikte; Muhsin, Şenbek, Kantara ve Günlük Mahallelerinde Rumlar, Yahudiler ve Müslümanlar beraber yaşamaktadırlar. Dutdibi ve Kapı bölüğü Mahallelerinde ise Yahudi-Ermeni ve Müslümanlar yaşarken burada da Rum bulunmamaktadır. Ermenilerle Rumların beraber yaşadığı bir mahalle ise kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla bulunmamaktadır.

Antakya sicillerine geçen belgelerden yola çıkarak gayrimüslimlerin anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile şeklinde olduklarını söyleyebiliriz. Terekelerde genelde iki çocuk mirasçı olarak görülmektedir. Dini yaşamlarında da gerekli serbestiyetlere sahiptirler. Sicillere yansıyan belgelerden yola çıkarak ifade etmeye çalışırsak; Antakya'da yaşayan Ermenilerin Patrik vekili tarafından verilen ve İncil okunmak için kiralayacakları haneye hiç kimsenin müdahale etmemesi talebi üzerine keşif yapılmış, İncil okunacak evin Sofular mahallesinde bulunduğu, etrafında Müslüman hanesi olmadığı, cami veya mescit bulunmadığı için kiralanmasında ve tamir edilmesinde sakınca olmadığı belirtilmiştir. 3 Ra.1266 (18.01.1850) da Antakya'da yaşayan Rumların kiliselerinin tamire muhtaç olduğundan

mahkeme heyetince yapılan keşifte yıkılmaya yüz tuttuğu görülmüş olup, İslam hanelerinden uzak olduğu için tamirinin uygun olduğuna karar verilmiştir.

Kılık-kıyafet, sosyal farklılıkların kolayca anlaşılmasını sağlayan somut örneklerdir. Aile üyelerinin kültürel ortamları, mensup oldukları dinler, yaşadıkları coğrafya ve iklim kullanılan kıyafetler üzerinde etkilidir. Kültürel değerlerin tespiti açısından çok önemli bir yere sahip olan terekeler incelendiğinde gayrimüslimlerle Müslüman ailelerin günlük yaşamlarında hemen hemen etnoğrafik yönden aynı eşyaları kullandıkları görülmektedir.

Komşuluk ilişkilerine verilen önem ve ilişkilerin düzenlenmesi hususunda Şer'iyye sicillerinde bilgi bulmak mümkündür. Bu bilgilere göre komşuluk sadece evlerin bitişik ve yakın olması ile ortaya çıkan durum değil, aynı mahallede oturuyor olma da bir nevi komşuluk olarak adlandırılmaktadır.

Antakya ve Kıbrıs'ta Müslim ve gayrimüslim ahalinin birbiriyle olan ilişkilerindeki yoğunluk sicillere yansımıştır. Sicillerde borç alışverişi, alım-satımlar yoğun olmak üzere küçük bazı adı olaylar da görülmektedir. Örneğin, Muhsin mahallesinde yaşayan Mihail aynı mahalledeki mülkünü 470 guruşa Makaryos'a satmıştır. Günişoğlu Cercos başka bir memlekette olduğu için Antakya'nın Kastal mahallesinde bulunan mülkünün satışı için Hamuş'u kayyım tayin etmiştir. Hamuş ise mülkü 285 guruşa Derviş b. Mehmet'e satmıştır. Kıbrıs'a dair bir örnekte, Lefkoşalı Anderye'nin, Merdivenli Çeşmedeki evini, 180 gün vade üzerinden ve vade sonunda borcunu ödememesi durumunda satışın kesinlik kazanması şartıyla vefa usulü ile el-Hâc Mehmed Beğ'e satmıştır.⁶⁹⁷

Aynı mahallede, sokakta yaşamak veya aynı çarşıda, pazarda esnafılık etmek insanları birtakım sosyal ilişkiler kurmaya sevk etmiştir. Müslüman birinin gayrimüslim birine ev ya da dükkân satması bu ilişkinin bir sonucudur. Etrafında müslümanlara ait evler bulunan mülkler gayrimüslimlere satılmıştır. Bu satışlara hiçbir itiraz yapılmaması önemlidir. Şer'iyye sicillerinde bu tür ihtilafların ve davaların eksikliği müslümanlar ile gayrimüslimler arasında dine dayalı bir ayrımın yapılmadığını göstermektedir.

Sicillerde de sosyal ilişkilerle alakalı pek çok belgeyle karşılaşmakla oluruz. Antakya ve Kıbrıs'ta Müslim ve gayri müslim halk aynı tarla ve bağı ortak hisse ile beraber elde bulundurabilmekte, ortaklık kurabilmekte idi. Bu, bölgede yaşayan insanların ilişkilerinin ne kadar iç içe geçmiş olduğunu da göstermektedir. Yine birbirlerine kefil olabildikleri tespit edilebilmektedir. Örneğin; Davacı Karpas'ın Başkarpas köyünden Karagöz Mustafa Kethüda ibn-i Abdullah'ın, yine aynı köyden yaşayan zimmîlerin 1054 senesi cizyelerini ödeyebilmeleri için gerekli olan ve kendisinin ham ibrişimlerini karşılık

⁶⁹⁷ KŞS, Defter no:1-B, Dosya no:37, Hüküm no:33, 2 Zilkade 1057 (29 Kasım 1647).

gösterip kefil olmak suretiyle Hürrem Ağa'dan tedarik ettiği ve kadı hücceti ile belgelendirmişlerdir.⁶⁹⁸

Haklaştırma işlemlerinde, tam bir eşitlik ve tarafsızlık içinde hukukun üstünlüğü prensibi herkese aynı oranda tatbik edilmiştir. Dinî yaşantı yönünden ise, Müslümanlar gibi, zimmîlerin de ibadet yerlerinde tam bir serbestiyet ve güvenlik içinde ayinlerini yaptıklarını, buraları gerektiği zaman tamir ettirdiklerini görmekteyiz. Herkesin hukuk konusunda başvuru mercii şer'i mahkemelerdir. Gayri Müslimlerin sadece Müslümanlarla değil kendi aralarındaki ihtilafların çözümünde de Kadı'ya başvurduklarını görmekteyiz. Örneğin; Lefkoşalı Papa Parteniyyun'un, Kostantin isimli şahsa Hristofi isimli şahsın kefaleti ile borç verdiğini şahitlerle ispat etmesi üzerine, mahkemece daha önce sözkonusu borcun bir kısmını ödemiş olan kefil Hristofi'ye borcun kalanını da ödemesi hususunda tenbihte bulunulmuştur.⁶⁹⁹ Bir başka örnekte de, Lefkoşa'nın İncirli köyünden Yundi veled-i Yundi'nin, aynı köyde bulunan ve sınırları belli olan yaklaşık 2 dönüm bahçenin babasına ait olduğu ve onun ölümünden sonra da kendisine intikal etmesi gerektiğini ileri sürerek kendisine verilmesi talebiyle, halihazırda bahçeyi elinde bulunduran aynı köyden Luyizu veled-i Gavriyel aleyhine açmış olduğu davanın, haklı gerekçelere dayanmadığı anlaşıldığından reddedilmiştir.⁷⁰⁰

Müslüman aile üyeleri nasıl mescid ve camilerde ibadet edebilmişlerse gayrimüslim aile üyeleri de kiliselerinde ibadet edebilmişlerdir. Bu toplulukların başında metropolitler ve piskoposlardan oluşan din adamları bulunuyordu. Devlet, bu din adamlarını kendi cemaatleri ile ilgili olarak bazı yetkilerle donatmış; evlenme, boşanma, miras, vekâlet ve vesayet gibi sosyal ve hukuki işlemleri yine bu din adamları vasıtası ile yürütmüştür. Öncelikle bu ruhbanlar, Müslüman din adamlarında olduğu gibi kişisel vergilerden ve cizyeden muaf tutulmuşlardır. Yine ibadethanelerin vakıfları da Fatih döneminden imparatorluğun yıkıldığı tarihe kadar yaşamış ve müdahaleden uzak kalmıştır.

19 yüzyılın sonunda yaşanan gelişmelerin etkisiyle özellikle bölgede yaşayan Ermenilerin giriştikleri eylemler ikili ilişkilere oldukça zarar vermiş olsa da, aşağıdaki örnekte de görüleceği gibi bu ebedi dostluğu yaşatmaya çalışanlar da vardır. 1909 Adana olaylarından önce bölgede gizliden gizliye çalışmaların başladığını görüyoruz. Ermenilerin bölgedeki gizli faaliyetleri asırlardır devam eden kardeşliğe değer veren bazı Ermeniler tarafından benimsenmemiş olduğu da belgelerden anlaşılmaktadır. Ocaklı karyesinden Agop vilayet merkezi olan Adana'ya göndermiş olduğu ihbar varakasında Çokmerzimen ve Ocaklı karyelerindeki kayıtları yapılmayan Ermenileri ihbar etmektedir.⁷⁰¹

⁶⁹⁸ KŞS, Defter no:1-B, Dosya no:36, Hüküm no:31, 15 Zilkade 1057 (12 Aralık 1647).

⁶⁹⁹ KŞS, Defter no:1-B, Dosya no:39, Hüküm no:40, 29 Zilkade 1057 (26 Aralık 1647).

⁷⁰⁰ KŞS, Defter no:1-B, Dosya no:41, Hüküm no:50, 2 Şaban 1057 (2 Eylül 1647).

⁷⁰¹ BOA, DH. MKT. Gömlek No:21, Dosya No:710, 21/S /1321 (19 Mayıs 1903).

Sonuç

Antakya ve Kıbrıs'a ait sicillerde birlikte yaşamayı becerebilmiş, ortak paylaşım gerçekleştirmiş toplumunu teşkil eden farklı unsurlara dair pek çok belge bulunmaktadır.

Batı literatürüne Pax Ottomana olarak geçen kavram ile Osmanlı Devleti'nin dünya barışına olan katkısı anlatılmak istenir. Osmanlı'nın geniş bir coğrafyada tesis ettiği barışın ne anlama geldiği gün geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır. Bu savımızın nedeni Balkanlar, Karadeniz'in kuzeyi, Ortadoğu ve Kuzey Afrika coğrafyasının bu gün siyasal dengelerin ve uluslararası barışın giderek bozulduğu mekânlar haline gelmiş olmasıdır.

19. yüzyılda Balkanlardan çekilmeye başlayan Osmanlının boşluğu doldurulamamıştır. Balkanlar bölünmüş, parçalanmış ve siyasi kaos içinde kalmıştır. Arap dünyası Osmanlı bayrağı altında yaşadığı huzurlu günlerini hiç bir zaman tekrar yakalayamamıştır. Osmanlının çekilmesinden sonra Arap coğrafyası cetvelle taksim edilerek haritalar oluşturulmuştur.

Osmanlı, Avrupa, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da bir denge unsuruydu. Pek çok etnik yapıları ve dinleri farklı toplum kesimlerinin taleplerinin buluştuğu ortak bir noktaydı. Osmanlı Devleti, Kilise ile camiinin yan yana durduğu bir üst kültürü tesis etmiş idi.

Osmanlı yöneticileri hâkimiyetleri altında bulunan hiç bir etnik azınlığa tahakküm etmeyerek kendi inançları doğrultusunda yaşamalarını temin etmiştir. Zira bu tutum İslam'ın temel bir ilkesi idi ve İslam Hukukunun ehl-i zimmete tanıdığı haklar içerisinde yer alıyordu. Bunun dışına çıkılamazdı. Belki farklı kumaş ve elbiseleri ile toplumda belirgin olsalar da renk, dil ve ırk farkı gözetilmeksizin hepsine aynı şekilde ve "şer'-i şerif" ne diyorsa öyle muamele yapılıyordu.

Oysa Osmanlı tesis ettiği idare tarzı ile farklı unsurları aynı çatı altında barındırmayı becerebilmiştir. Bu husus sadece bizim yazılı kaynaklarımızla değil bizzat Avrupa menşei seyyahların kaleme aldıkları eserlerinde de ortaya yalın bir şekilde konmuştur. En azından bugün birlikte yaşamının, ortak paydalarda bir arada bulunmanın gerçekleşebileceğine, barışın ve huzurun tesis edilebileceğine dair elimizde yaşanmış örnekler olduğunu biliyoruz.

Tebliğ başlığımıza sadık kalarak Osmanlı devletinde barışı ifade etmeye çalıştık. Oysa akla pekala sorular gelmektedir. Barışın tesis edildiği, yaşanabildiği bu coğrafyada sonradan yaşananların izahı da yapılmalıdır. Çok kısa olarak bu soruya değinmek isterim. Osmanlı Devletinin hakim olduğu bu zor coğrafyada zamana diremediğini söylemek yanlış olmasa gerekir. Farklı unsurların bir arada olduğu bu coğrafyada Osmanlı devleti bu unsurları izlemiş olduğu siyasetle kaynaştırmayı becerebilmiştir. Fakat Avrupa'da yaşanan aydınlanma çağı sonrasında, Rönesans ve Reform hareketlerinin yarattığı etki ile değişen politikalar Osmanlı Devletine de olumsuz yönde etki etmiştir. Özellikle Fransız Devriminin, 19 yüzyılın başında Osmanlı ülkesinde yarattığı değişime

alınan tüm tedbirlere rağmen karşı konulamadığı gerçeği önümüzdedir. Emperyalizmin hedefi haline gelen Osmanlı coğrafyası bu değişimden olumsuz yönde etkilenecek, Batılı devletlerin Osmanlı toprak bütünlüğünü hiçe sayan siyasetleri sonrası bu coğrafyada birlikte yaşamayı başarmış farklı unsurlar yavaş yavaş karşı karşıya gelecekleridir.

Son söz olarak, yaşama coşkusuna birey tek başına sahip olamaz. Yaşam birlikte yaşamaktır. Politik vicdan ve eylemlilik birlikte yaşam deneyiminde açığa çıkar. Bu deneyim birlikte oluşun Hobbes düşüncesi türünden deneyimlenmesi değildir. Başka bir ifadeyle birlikte yaşamın zorunluluğu ya da keyfiliği içinde deneyim değil, birlikte yaşamının deneyimi deneyim olma konumuna sahiptir. Yaşamın birlikteliğini en iyi ifade eden şey ekmeği paylaşmadır. Yaşam yoldaşıktır. Yoldaşlık ise paylaşmaktır: Ekmeği aşı paylaşmak. Companion sözcüğünün kökensel anlamı da buna işaret eder. Com-birlikte, panis-ekmek. Ekmeği birlikte paylaşmak bölmek. İnsan paylaşıcı, katılımcı, dost ve gözeten olarak yaşamını sürdürür. İnsan kendi başına bir öz-bilinç, klinik ve pragmatik ve ekonomik bir öge değildir. Düşünme topluluğun vicdani eylemliliği olarak düşünmenin düşünme olarak sürdürebilirliğinin de gözeticisidir. Birlikteliğin sesi olmayan bir düşünce soluk bir imge olarak kalır.⁷⁰²

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BOA, DH. MKT. Gömlek No:21, Dosya No:710.

KŞS, Defter no:1-B, Dosya no:37, Hüküm no:33; Dosya no:36, Hüküm no:31; Dosya no:39, Hüküm no:40; Dosya no:41, Hüküm no:50.

Kitap ve Süreli Yayınlar

Adanır, Oğuz. Osmanlı ve Avrupalılar, Ankara: Doğu Batı Yay., 2013.

Adanır, Oğuz. Osmanlı ve Ötekiler, Ankara: Doğu Batı Yay., 2013.

Berkes, Niyazi. The Development of Secularism in Turkey, *Montreal: Mc Gill University Press*, 1964.

D'Ohsson, M. De M. 18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler, Zehran Yüksel (Çev), İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:3, 1978.

Eliot, Sir Charles. Avrupa'da ki Türkiye, Adnan Sınar-Ş. Serdar Türet (Çev), İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:96, 1978.

Heper, Metin. Türkiye'de Devlet Geleneği, Ankara: Doğu Batı Yay., 1998.

⁷⁰² Ertuğrul Rufayi Turan, Düşünmüyoruz, (Ankara: Doğu-Batı Yayınları, yıl:16, sa:66), s.50.

İnalcık, Halil. "Capital Formation in the Ottoman Empire", *The Journal of Economic History* 19, 1969.

İnalcık, Halil. "Land Problems in Turkish History", *The Muslim World* 45, 1955.

İnalcık, Halil. "Ottoman Methods of Conquest", *Archivum Ottomanicum*, 3, 1971.

İnalcık, Halil. "The Nature of Traditional Society: Turkey", *Political Modernization in Japan and Turkey*, Robert E. Ward ve Dankwart A. Rustow (eds), (Princeton: Princeton University Press, 1964.

Kara, Adem. "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Antakya'da Gayrimüslimlerin Sosyo-Ekonomik Yapısına Genel Bir Bakış", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Yıl.6, sa.22, İstanbul (2004): 35–50.

Kara, Adem. XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Bir Osmanlı Şehri Antakya, İstanbul: IQ Kültür- Sanat ve Yayıncılık, 2005.

Montagu, Lady M. Wortley. Türkiye Mektupları, Aysel Kurutluoğlu (Çev), İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:12, 1978.

Ricaut, Paul, Türklerin Siyasi Düsturları, M. Reşat Uzmen (Çev), İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:81, 1978.

Ricoeur, Paul. Başkası Olarak Kendisi, Hakkı Hünler (Çev), Ankara: Doğu Batı Yay., 2010.

Thevenot, Jean de. 1655-1656'da Türkiye, Nuray Yıldız (Çev), İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:120, 1978.

Turan, Ertuğrul Rufayi. Düşünmüyoruz, (Ankara: Doğu-Batı Yayınları, yıl:16, sa:66), ss.45-50.

Ubicini, J. H. A, 1855'de Türkiye, c.1, Ayda Düz (Çev), İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:98, 1978.

Ubicini, M. A. Türkiye 1850, c.1, Cemal Karaağaçlı (Çev), İstanbul: Tercüman 1001 Eser, No:63, 1978.

Ülgener, Sabri. Zihniyet ve Din, Derin Yay., İstanbul 2006.

Withers, Robert. Büyük Efendi'nin Sarayı, Cahit Kayra (Çev), İstanbul: Pera T.T. A.Ş., 1996.

YUGOSLAVYA NOSTALJİSİ VE AVRUPA BİRLİĞİ SÜRECİ ARASINDA BATI BALKAN ÜLKELERİ

Yrd. Doç. Dr. Hatice Yazgan

Çankırı Karatekin Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
hyazgan@karatekin.edu.tr

Özet

Eski Yugoslavya'yı oluşturan ülkelerden Hırvatistan, Bosna Hersek, Makedonya, Kosova, Karadağ ve Sırbistan Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte Avrupa Birliği ile ilişkilerini farklı hızlarda geliştirmeye başladılar. Arnautluk ile birlikte Batı Balkan ülkeleri olarak anılan bu ülkeler, bir yandan AB sürecine devam ederken, bir yandan da bu ülke halklarında Tito dönemine özlem olarak adlandırılan “Yugoslavya Nostaljisi”nden söz edilmektedir. Bununla birlikte, sözkonusu ülkeler için AB süreci, ekonomik zorluklar ve geleceğe duyulan şüpheler arasında başlamışken, bu ülkelerin aralarında anlaşmazlıkların giderilmesinde AB'nin etkisi yadsınamaz. AB süreci Hırvatistan-Slovenya ve Sırbistan-Kosova gibi eski anlaşmazlıkların AB üyeliği vaadiyle normalleştirilmesinde etkili olmuştur. Bölgedeki AB performansı çeşitli zorluklara rağmen somut AB dış politikası hedefleri açısından bir veriye işaret ettiği gibi Avrupa kimliği açısından da sonuçlara neden olacaktır. Eski Yugoslav kimliği ile Avrupa kimliği arasında kalan bu ülkeler, Avrupa kimliğinin eski ve yeni Avrupa olarak tarif edilen çeşitliliğine yeni bir boyut ekleyecektir. Bu makalenin amacı; eski Yugoslavya'yı oluşturan ülkelerin AB sürecindeki mevcut durumlarını, her iki taraf açısından da ortaya çıkan fırsat ve zorluklar ile birlikte ortaya koymaktır. Makalenin temel argümanı; Doğu Genişlemesinde önemli bir başarı yakalayan AB'nin, sorunlu bir coğrafya olan Batı Balkanlardaki performansının, AB'nin barışı sağlama ve bir dış politika aktörü olarak kapasitesini ortaya koymada önemli bir adım olacağıdır. Bu ülkeler açısından da gerek hassasiyet taşıyan etnik çatışmaların, gerekse kimlik çatışmalarının normalleştirilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, kimlik konusu yanında AB sürecinin getireceği ekonomik kalkınma ve pratik faydalar Eski Yugoslavya ülkelerinin AB içine entegre olmalarını sağlayabilir, AB ise istikrarı sağladığı ve kabul edilebilir bir Avrupa Kimliği inşa ettiği ölçüde bu ülkeleri kendi içine entegre edebilir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Eski Yugoslavya, Etnik sorunlar, Kimlik, Yugoslavya Nostaljisi

WESTERN BALKAN COUNTRIES: BETWEEN YUGO-NOSTALGIA AND EUROPEAN UNION PROCESS

Abstract

Former Federal Republic of Yugoslavia countries namely, Croatia, Bosnia and Herzegovina, Macedonia, Kosovo, Montenegro and Serbia began to improve their relations with the European Union at different speeds after the break-up of Yugoslavia. On their way to EU process, a concept as “Yugo- nostalgia”, meaning nostalgia for Tito period, emerged among these countries called as Western Balkans, a term which also includes Albania. However, while the EU process began with scepticism and challenges with regard to these countries, EU’s contribution to the solution of the conflicts is evident. EU process helped normalization of the old problems between Croatia and Slovenia and Serbia and Kosovo with the prospect of the EU membership. Thus EU’s performance in the region signifies a success indicator with regard to the EU foreign policy aims despite some challenges. Aim of this article is to elaborate these countries’ current situation on their way to the EU membership by taking into account the opportunities and challenges of both sides. Main argument of the article is that EU’s performance in a problematic area such as Western Balkans will be a major step to evaluate its capacity as a foreign policy actor and peace negotiator after the success of the so-called Eastern Enlargement. As for the former Yugoslavia countries, solution of the highly sensitive ethnic and identity conflicts have utmost importance. Therefore, along with the identity issue, economic development and the other practical benefits may contribute to the integration of these countries in the EU and the EU, on the other hand may integrate these countries in as long as it constructs a European identity feasible for these countries.

Key Words: Former Yugoslavia, European Union, Ethnic Conflicts, Identity, Yugo-nostalgia

GİRİŞ

1991 yılında Eski Yugoslavya’nın dağılması, AB’yi coğrafi olarak Avrupa kıtası içinde yer alan bir dizi savaşın olumsuz sonuçları ile karşı karşıya getirmiştir. Başta 1991-1995 yılları arasında yaşanan savaş, 1998-1999’da Kosova sorunu ve NATO’nun Sırbistan’a müdahalesi gibi konular, bölgede yıllar sürecek sorunlara sebep olmuştur.

Bu süreçte AB’nin sessiz kalması, bir uluslararası aktör olarak etkisizliğinin bir kanıtı olarak resmedilse de, günümüzde AB, 2003 yılında gerçekleştirilen Selanik Zirvesi ile bu savaşlara konu olan ülkeler için AB yolunda ilerlemelerini sağlayacak düzenlemeleri oluşturarak önemli bir adım atmıştır.

Savaşlara konu olan bu bölge, yani Batı Balkanlar⁷⁰³ AB terminolojisinde Slovenya hariç Eski Yugoslavya ülkelerini (Hırvatistan, Sırbistan, Makedonya, Karadağ, Bosna Hersek ve Kosova) ve Arnavutluk’u kapsamaktadır. Slovenya, 2004 yılında, Hırvatistan ise Temmuz 2013’te AB üyesi olmuştur.

AB’nin yeni Genişleme dalgasını oluşturan Batı Balkanlar kendine has özellik ve sorunları ile AB için yeni ve zorlayıcı bir deneyimdir. 2013 yılı Temmuz ayında Hırvatistan’ın AB üyesi olma sürecinde demokratikleşme, Slovenya ile sınır sorunları, savaş suçlularının durumu gibi sorunlu konuları çözüme kavuşturduğu bilinmektedir. Ancak hâlihazırda AB’ye aday ülke konumunda olan Sırbistan, Makedonya, Karadağ yanında potansiyel aday olan Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Kosova’nın kendine özgü sorunları olduğu görülmektedir. Bunlar yanında, Makedonya ile Yunanistan arasındaki isim sorunu ve Sırbistan ve Kosova arasında Nisan 2013 tarihinde atılan önemli adıma rağmen süregelen gerilim en dikkate değer olanlardandır.

Ayrıca, eski kuşaklar kadar, Eski Yugoslavya dönemini yaşamamış ancak bu döneme özlem duyan gençler açısından geçiş döneminde yaşanan kimlik karmaşası ve eski Yugoslavya nostaljisi, bir bakıma AB açısından da Avrupa kimliğinin inşası için yeni bir zorluğu getirme potansiyeli taşımaktadır.

Tüm bu gelişmelerin ötesinde, 2008 yılından beri şiddetlenerek süren ekonomik ve akabinde siyasi sorunları getiren kriz, genişleme konusunda AB üye devletlerinin yeni genişleme dalgasını oluşturan bu ülkeler için isteksiz açıklamalarına sebep olmuştur.

Bu çerçevede bu makalenin amacı, AB’nin Batı Balkanlar politikasını, genişleme politikaları içinde ayırdedici özellikleri ile tanımlamak, sorunlu alanları ortaya koymak ve AB ekonomik krizinin bölge politikasına etkilerini irdelemektir. Makalede ilk olarak AB’nin Batı Balkanlar politikası, bölge ülkelerinin temel özellikleri ile irdelenecek ve ardından Arnavutluk dışında Eski Yugoslavya ülkesi olan bu ülkelerin kimlik bakımından Avrupa kimliğine bakışları incelenecektir. Ardından, AB’nin Batı Balkanlar’a yönelik politikasına yönelik eleştiriler ve ekonomik krizin bu politikaya etkileri ortaya konacaktır.

⁷⁰³ Aslında, Soğuk Savaşın bitimi ile bir siyasi terim olarak “Doğu Avrupa” yerine, yeni bir ikilik (dichotomy) ortaya çıkmıştır. Buna göre; kültürel ve tarihi farklılıkların da etkisiyle “Orta Avrupa” (Çek Cumhuriyeti, Polonya, Macaristan) ile “Balkanlar” (Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan) arasında yeni bir ayırım noktası belirmiştir. Eski Yugoslavya ülkeleri arasında da demokrasi tecrübesi ve ekonomik kalkınmışlık düzeyi ile belirginleşen bir ayırım hâkim olmuştur. Buna göre Slovenya ve Hırvatistan Orta Avrupa içine dâhil olurken, diğerleri Balkanlar olarak anılmaya devam etmiştir. Bu ikilik ABD ve AB’nin 1990’lı yıllar boyunca Orta Avrupa’yı Avro-Atlantik kurumsal yapıları içine alan düzenlemeleri ile daha da derinleşmiş, Balkan ülkeleri biraz daha geride kalmıştır. (Mamoru Sadakata, “The Balkans Between the EU and Nato: Focusing on the Former Yugoslavia”, *Romanian Journal of European Affairs*, Vol: 6, No:3, (2006), 38-39)

Son olarak bölgeye yönelik AB politikasının geleceğine ilişkin bazı çıkarımlar yapılacaktır.

AB'nin Batı Balkanlar Politikası

Tarihsel Çerçeve

Slovenya hariç Eski Yugoslavya ülkeleri ile Arnavutluk'u içine alan Batı Balkanlar, AB için ekonomik ve askeri güvenlik açısından önem taşımaktadır. Buna rağmen, AB 1990'ların başında eski Yugoslavya'nın dağılması ile sonuçlanan süreçte etkili bir politika izlememiştir. Nitekim 1995 yılında Bosna-1999 yılında da Kosova'ya müdahaleler ABD'nin inisiyatifi ile sonuçlanabilmiştir. Zira AB dış politika ve güvenlik politikası mekanizmaları görece olarak geç- 1990'lı yılların başından itibaren- gelişmeye başlamış, halen sorunlu ve tek sesle hareketin zor olduğu bir politika alanıdır.

Yugoslavya'nın dağılması sonrası AB'nin bölge için en önemli girişimi⁷⁰⁴, Batı Balkan ülkeleri yanında, Bulgaristan, Romanya ve Moldova'yı da içine alan ve ekonomik ve siyasi reformu hızlandırmak amacı taşıyan "Güney Doğu Avrupa için İstikrar Pakti"nin oluşturulmasıdır. Siyasi ve güvenlik konuları yanında bölgede mültecilerin durumu ve etnik sorunların izlenmesi için bir İzleme Misyonu oluşturulmuştur.

İstikrar Pakti kapsamında özellikle Kosova çatışmasından etkilenen ülkeler için yeniden yapılanma çabaları başlatılmıştır. AB yanında Dünya Bankası ve OECD gibi uluslararası kuruluşların da etkin olarak katıldığı bu Pakt, bölgenin demokratikleşme ve ekonomik kalkınma çabalarında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bir başka deyişle İstikrar Pakti bölge ülkelerini Avrupa bütünleşmesine bağlayan ve Avrupalılaştıran bir girişim olarak ortaya konmuştur. İstikrar Pakti ile Balkan ülkeleri de artık Avrupa'nın bir parçası olarak görülmeye başlanmıştır. Nitekim bölge tanımlanırken artık Balkanlar değil Güneydoğu Avrupa teriminin kullanıldığı görülmektedir.⁷⁰⁵

İstikrar Pakti özellikle bölgesel işbirliğinin oldukça zayıf olduğu ve örneğin ekonomik alanda bölge ülkelerinin birbirlerinden çok AB ile ilişkili olduğu yapıda, karşılıklı etkileşim ve işbirliğini arttırarak istikrarı düzenlemeyi hedeflemekte idi. Bu bağlamda aslında bölgesel işbirliği bölgenin Avrupa bütünleşmesini destekleyici bir rol oynamıştır.⁷⁰⁶ İstikrar Pakti'nin yerini Mart 2008'den sonra Bölgesel İşbirliği Konseyi almıştır.

Ocak 2003'te başlayan Yunanistan Dönem Başkanlığı komşu bölge Batı Balkanların AB gündeminde yer alması için çaba sarfetmiştir. Nitekim 2003

⁷⁰⁴ AB-Batı Balkanlar İlişkileri için bkz: "EU Relations With the Western Balkans", http://eeas.europa.eu/western_balkans/index_en.htm (e.t. 1.12.2013)

⁷⁰⁵ Sadakata, "The Balkans...", 40-41.

⁷⁰⁶ Gazmend Qorraj, "Integrating the Western Balkans into the European Union: Overcoming Political and Economic Constraints", *European Perspectives –Journal on European Perspectives of the Western Balkans*, Vol: 2, No:2, (October 2010), 84.

Selanik Zirvesi bu ülkeler için bir dönüm noktasıdır. Zirvede kabul edilen Selanik Gündemi'nde, İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin Bölge ülkelerinin AB'ye katılımlarında ana çerçeveyi oluşturacağını belirtilmiştir. Bu Zirvede AB, Batı Balkan ülkelerinin geleceğinin Avrupa Birliği'nde olduğunu belirtmiş ve bu ülkelere Avrupa perspektifinin sağlanacağını vurgulamıştır. AB perspektifinden Selanik Zirvesi, bu ülkeler için, çatışma sonrası yeniden yapılanma ve güvenlik istikrarının sağlanmasının yerine, artık AB genişlemesi ile demokratik konsolidasyonun geçtiği bir dönüm noktasını teşkil etmektedir.⁷⁰⁷

Selanik Zirvesinden önce Bosna Hersek'teki AB Polis Misyonu ve Makedonya'da konuşlanan askeri operasyon AB'nin bölgedeki askeri varlığını göstermektedir.

Batı Balkanlar Genişlemesi

AB'nin Batı Balkan ülkeleri olarak adlandırılan bu ülkeleri Genişleme kapsamına alması; gerek AB genişlemesinin doğal sınırlara ulaşması, gerekse AB'nin bu ülkelerin AB içine alınarak Genişlemenin doğal nedenlerini karşılama gereği ile açıklanabilir.

AB ile ilgili bu nedenlerin yanında, bu dönemde, uluslararası konjonktürün AB'nin bu ülkelerde etkinliğini sağlamaya elverişli hale geldiğini belirtmek gerekir. Zira ABD, Balkanlarda halen etkisini sürdürse de stratejik ilgisini dünyanın farklı bölgelerine çevirmiş, bölgede etkin olma potansiyeli taşıyan Rusya Federasyonu ve Türkiye ise AB'nin etkinliğini sürdürmesine olanak sağlayıcı pozisyona gelmişlerdir.⁷⁰⁸

Batı Balkanlar özellikle 1990 savaşları ile yaşanan etnik şiddet nedeniyle AB için önemli bir dış politika konusudur. AB genişlemesi açısından ise, gelecekte AB üyesi olma koşullarını kabul eden eski Yugoslavya ülkelerine, son dönemde yaşadıkları şiddet içeren tarihlerini kapatarak ve etnik milliyetçiliğe bakışlarını yeniden tanımlama şansı verildiği farzedilerek, bu yönde devam ettikleri sürece AB süreçlerinin garanti edileceği belirtilmiştir.⁷⁰⁹

AB'nin Bölge ülkeleri ile ilişkilerine bakıldığında genişleme politikası bağlamında diğer ülkelere benzer bir yaklaşımın olduğu görülmektedir. Nitekim

⁷⁰⁷ Prifti, "Introduction: from stabilisation to integration", *The European Future of the Western Balkans: Thessaloniki@10 (2003-2013)*, Eviola Prifti (ed.), (Paris: European Union Institute for Security Studies, 2013),14- 15.

⁷⁰⁸ Rupnik, "The Balkans as a European Question", *The Western Balkans and the EU: 'The Hour of Europe'*, Chaillot Papers, Jacques Rupnik (ed.) (Paris: European Union Institute for Security Studies, June 2011), 17-20.

⁷⁰⁹ Horvat and Mandelc, "Some Conceptual Problems in Tracking the Influence of Europeanisation in SEE": The Case of Ex-Yugoslav Region", *Changing Identities in Southeastern Europe, Between Europeanisation Globalisation, Regionalisation and Nationalism*, Hanna Scheck (ed.) (Austria: Austrian Science and Research Liason Office Ljubljana, June 2012), 16

AB bu ülkelere öncelikle mali yardımda bulunmuş, bu ülkeler ile ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirme amacını gütmüş, ve bu bağlamda İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları adı altında anlaşmalar imzalama yoluna gitmiştir. Sonrasında her ülkenin AB koşullarına uyum performansına göre AB ile ilişkileri bir üst aşamaya geçecek şekilde düzenlenmiştir. AB genişleme literatüründe “regatta” yaklaşımı olarak bilinen bu yaklaşıma göre, AB ile ilişki kuran devletler kendi performanslarına göre değerlendirilmekte, kriterleri yerine getirenler ödüllendirilmekte, geride kalanlar cezalandırılmaktadır. Bölgede AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması oluşturulmayan Kosova ile de, Ekim 2013’te anlaşmanın müzakere edilmesine başlanmıştır.

Vurgulanması gereken bir diğer nokta bölge ülkelerinin Schengen bölgesine vizesiz seyahat etmesini sağlayıcı düzenlemelerin yapılmış olmasıdır. 2008-2010 yılları arasında Makedonya, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk ve Bosna-Hersek ile Avrupa Komisyonu arasında bu ülke vatandaşlarının AB Schengen alanı içinde vizesiz serbest dolaşabilmelerini sağlamak üzere görüşmeler başlamıştır. Netice itibariyle, gerekli koşulların sağlandığına kanaat getirildikten sonra Makedonya, Sırbistan ve Karadağ için 2009 yılının sonunda, Arnavutluk ve Bosna-Hersek için 2010 yılının sonunda vize serbestisi sağlanmıştır. Vize serbestisi bir anlamda, AB’nin bu bölgede öngördüğü değişikliklerin gerçekleşmesi için kullanabileceği koşulluluk uygulamasının bir parçası olarak kullanılmıştır. Bir başka deyişle vize serbestisi Batı Balkanların Avrupa bütünleşmesine ulusal uyum anlamında Avrupalılaşması sürecinin bir parçasını oluşturmıştır.⁷¹⁰

Selanik Zirvesinden 10 yıl sonra Batı Balkan ülkelerinin mevcut durumlarına ilişkin olarak Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve yıllık performans gelişimini gösteren İlerleme Raporları, bölge ülkelerinin AB süreçlerine ilişkin önemli veriler içermektedir.⁷¹¹ Kimi görüşlere göre; AB

⁷¹⁰ Simonida Kacarska, “Europeanisation Through Mobility: Visa Liberalisation and Citizenship Regimes in the Western Balkans”, *University of Edinburgh School of Law, Working Paper Series*, 21, (2012), 4

⁷¹¹ Batı Balkan ülkeleri için hazırlanan İlerleme Raporları için bkz: European Commission website (http://ec.europa.eu/enlargement/countries/strategy-and-progress-report/index_en.htm) Raporlarda her ülke için vurgulanan bazı eksiklikler göze çarpmaktadır. Örneğin Arnavutluk’un aday ülke olarak tavsiye edilebileceği vurgulanmış ancak özellikle organize suç ve yolsuzluk konusunda daha fazla gayret göstermesi gereğinin altı çizilmiştir. Bosna Hersek’in ilerleme raporunda ise siyasi kriterler bakımından kısıtlı ilerleme sağlandığı belirtilmiştir. Özellikle etnik temelde vatandaşların ayrımcılığa uğramasına ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Sejdik-Finci davası kararının uygulanması ile ilgili bir karara varılamamasının olumsuz sonuçları vurgulanmıştır. Ayrıca devlet kurumları arasında özellikle AB ile ilgili konularda koordinasyonun sağlanamamasının olumsuzluklarına değinilmiştir. Bunun yanında ekonomik kriterler ve AB mevzuatına uyum kriterlerinde de Bosna Hersek’in durumu iyi değildir. 2005 yılında aday ülke olan ve AB ile İstikrar ve Ortaklık Anlaşması imzalayan ilk ülke olan Makedonya’nın ilerleme raporunda ülkenin siyasi

Selanik Zirvesinden 10 yıl sonra, bu Zirve'nin bölge ülkelerine üyelik taahhüdü veren konumundan, daha iyi planlanmış bir politikaya evrilmiş ve, bölgeye yönelik AB politikası ve araçlar yeniden gözden geçirilmiştir. Bu durumun nedenleri arasında genişleme yorgunu AB'nin Doğu Genişlemesi ile ilgili sorunları yaşaması ve krizin etkileri sayılmalıdır.⁷¹²

Etnik çatışma ve savaş tecrübesi yaşamış eski Yugoslavya ülkeleri için Avrupa Birliği, daha geniş bir Birlik içinde yeniden bütünleşmeyi sağlayacak ve aynı zamanda eski Yugoslav vatandaşlarının sahip olduğu bazı sosyal, ekonomik ve siyasi hakları yeniden kazandıracak ve böylece bu ülkeler arasında uzlaştırma süreci için ortam yaratacaktır. Böylelikle AB, bu ülkeler arasındaki ilişkileri etkileyen merkezi bir rol oynar hale gelmiştir.⁷¹³

AB ile ilişkiler bu şekilde gelişirken, bölge ülkelerinin Avrupalılaşmasının bir başka deyişle, AB ile bütünleşmesinin önünde belirgin engeller bulunmaktadır. Bu faktörleri, başta siyasal, ekonomik ve sosyal faktörler olarak sınıflandırmak mümkündür. Başta demokratik geleneklerin olmaması ve zayıf siyasi kültürden, ekonomik yetersizlik ve orta sınıfın olmayışı gibi faktörlere, tüm yapısal sorunların bölgede temel sorun olan sınırların ve azınlık sorunlarının tam anlamıyla çözülmemiş olmasına bağlı olduğu vurgulanmalıdır. Bölgede AB ile bütünleşmeyi önleyici faktörlerin fazlalığı, bu ülkelerin Avrupalılaşma kapasitesini daraltmakta ve gerek AB, gerekse bu ülkeler açısından uzun vadeli, sabırlı bir çabayı gerektirmektedir.⁷¹⁴

Balkanlar'a yönelik AB politikası her ülkenin kendi şartları ve kriterleri yerine getirme başarısı ile değerlendirilse de, geleneksel olarak AB'nin genişlemeyi ülke grupları halinde yapması ve özellikle Balkan örneğinde daha

kriterleri karşılama konusunda epey ilerleme kaydettiğinin altı çizilmekte ancak BM çatısı altında isim konusuna bir çözüm bulunması gereği vurgulanmaktadır. Sırbistan'ın İlerleme raporunda siyasi kriterleri yeteri düzeyde karşıladığı belirtilmiş ve Kosova ile ilişkilerin normalleştirilmesinin önemine vurgu yapılmıştır. Bunun yanında özellikle yargı bağımsızlığı, yolsuzlukla mücadele, medya özgürlüğü, ayrımcılığın önlenmesi, azınlıkların korunması gibi konular da dâhil olmak hukukun üstünlüğü konularında daha fazla ilerleme sağlanması gereği üzerinde durulmaktadır. Kosova'nın ilerleme raporunda, İstikrar ve Ortaklık Anlaşması müzakerelerine hazırlanan Kosova için 2013 yılının AB bütünleşmesi sürecinde önemli bir dönemece işaret ettiği belirtilmektedir. Sırbistan ile ilişkilerin normalleştirilmesine devam edilmesinin önemini koruduğu vurgulanmaktadır. Karadağ'ın İlerleme Raporunda siyasi kriterleri yerine getirme bakımından yeterli gayretin sarfedildiği ancak özellikle seçimlerde güvensizlik, yolsuzluk ve kamu kaynaklarının kötüye kullanımı konusunda eksiklik ve endişeler olduğu belirtilmiştir.

⁷¹² Prifti, "Introduction...", s, 19.

⁷¹³ Jo Shaw and Igor Stiks, "The Europeanisation of Citizenship in the Successor States of the Former Yugoslavia: An Introduction", *University of Edinburgh School of Law, Working Paper Series*, 01, (2010), 12.

⁷¹⁴ Leeda Demetropoulou, "Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in Southeastern Europe", *Southeast European Politics*, Vol: 3, No: 2-3, (November 2002), 90-91, 102

fazla görülebilecek, ortak amaç için birlikte hareket etmenin ve birbirlerini olumlu anlamda etkilemelerinin bölge ülkeleri için iyi bir strateji olduğu söylenebilir. Zira başta isim sorunu nedeniyle Makedonya'nın durumu ve AB sürecindeki gelişme ve en önemlisi de Sırbistan ve Kosova arasındaki ilişkilerde gelişme kaydedilmesi, birbirlerinden olumlu anlamda etkilenme ve genişleme stratejisinin inandırıcılığı açısından önemli örnekleri oluşturmaktadır.⁷¹⁵

AB Kimliği ve Eski Yugoslavya

AB genişlemesi rasyonalist ve inşacı olmak üzere başlıca iki teorik perspektiften incelenebilir. Bu iki ana teorik bakışın da ortaya koyduğu gibi, AB üyeliğinin ekonomik, askeri, siyasi getirileri yanında, aday ülkeler tarafından benimsenmesi kimi zaman sorunlu olan kimlik boyutuna da dikkat çekmek gerekir. Batı Balkan ülkeleri üyeliğin rasyonel hesaplamaları kadar, kimlik boyutu bakımından da dikkate değer özellikler göstermektedir. Arnavutluk dışında Eski Yugoslavya ülkelerinden oluşan bu grup içinde özellikle Tito dönemine özlem olarak ifade edilen eski Yugoslavya nostaljisi, geleceğini Avrupa'da gören ancak bir yandan da belirsizlik nedeniyle ikilemde kalan ülke halklarının durumunu yansıtmaktadır.

Batı Balkan ülkelerinin AB ile ilişkileri hakkında Yugoslavya'nın dağılmasından 20 yıl sonra, 2011 yılında yapılan ve kuşaklar arası görüşleri ortaya koyan araştırma ilginç sonuçlar vermektedir.⁷¹⁶ Yapılan çalışmada, eski sistemi tecrübe eden ve sona erişine tanıklık eden kuşak (1971 doğumlular) ve eski sistemin yıkılmasını hatırlamayacak kadar genç, çatışma ve savaşları hatırlamayan kuşak (1991 doğumlular) incelenmiştir. Hayal kırıklıklarına rağmen her iki kuşak da Balkanların geleceğinin net bir şekilde Avrupa'da olduğuna inanmaktadır. Bölgede yaşayanların çoğunluğu eski Yugoslavya için nostalji hissetmekte ve federasyon devam etse idi, daha iyi bir hayatlarının olacağına inanmaktadır. Bu eğilim eski kuşakta daha ağırlıklı olarak görülmektedir. Yaşanan savaşlarda uluslararası camianın payının yoğun olduğuna çoğunlukla inanılmaktadır. Eski Yugoslavya'nın daha iyi yaşamına özlem canlı olmasına rağmen komşular ve farklı etnisiteler arası güvensizliğin hâkim olduğu da belirtilmektedir. Bunun yanında bölgede yeni bir çatışmanın çıkmayacağı büyük çoğunluk tarafından düşünülmektedir. Yeni jenerasyon'un eskiye oranla AB hakkında daha olumlu bir algılaması vardır.

Bu araştırma sonuçlarının da ortaya koyduğu üzere, AB'nin halihazırda 28 üyesi ile ortak bir kimlik yaratma konusunda yaşadığı zorluklara, Batı

⁷¹⁵ *ESI Discussion Paper*, "The Noah Joker Effect: How to Turn Balkans into an EU Foreign Policy Success", European Stability Initiative, Berlin, Brussels, Istanbul, (21 October 2010), s. 1-2.

⁷¹⁶ Simonida Kacarska, "20 Years After 1991: The Tale of Two Generations", *Opinion Paper Supporting Policy Development Paper Series*, European Fund For the Balkans, 1/ (2012), 2-4.

Balkanlar'ın AB sürecine başlaması ile yeni ve kendine özgü bir zorluğun eklenileceği çıkarımını yapmak mümkündür. Nitekim AB, Anayasa tartışmalarında da görüldüğü üzere, ortak AB kimliğinin tanımlanması ve unsurları hakkında kendi içinde tartışmalar yaşamaktadır. Kriz ile birlikte yaşanan ekonomik sıkıntılar, sosyal ve siyasal bazı başka tartışmalara da yol açmış ve mevcut sorunları derinleştirmiştir.

Buna paralel olarak, AB genişlemesi ulusal kimlikler ile AB kimliği arasında bir sinerji yaratma amacıyla iken, bu birlikteliğin teşvik edilmesi aynı zamanda karşıt fikir ve uygulamaları harekete geçirmiş ve aşırı milliyetçilik, yabancı düşmanlığı gibi olgular başgöstermiştir. Bir başka deyişle, bütünleşme reaksiyoner bir milliyetçiliğin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Buna paralel olarak, eski Yugoslavya'nın dağılma süreci ile yaşanan gelişmeler ve kimliklerin ifade edilmesi ile ortaya çıkan ortam sonucu bu ülkelerin Avrupalılaşmaya tepkisinin daha da sert olacağı yönünde görüşler vardır. Zira geçmiş travmalar etnik-ulusal kimliklerin daha geniş bir entite içinde (AB) erimesine isteksiz bakmaya sebep olmaktadır.⁷¹⁷

Batı Balkan ülkelerinin Avrupa kimliği konusundaki tereddütleri yanında tarihsel olarak da Avrupa için Balkanlar'ın olumsuz imajı bilinmektedir. Bu çerçevede, bu ülkeler açısından da gerek hassasiyet taşıyan etnik çatışmaların, gerekse kimlik çatışmalarının normalleştirilmesi önem taşımaktadır.

AB'nin Batı Balkanlar Politikasına Eleştiriler

AB'nin Batı Balkanlar politikasına eleştirileri, aralarında hiyerarşik bir ilişki gözetilmeksizin, AB'den ve bölgenin kendine has yapısından kaynaklanan sebepler olarak iki ana kategoride incelemek mümkündür. Bu iki kaynaktan gelen eleştirilerin birbirini dışlamadığını ve hatta karşılıklı etkileşim ile birbirlerini beslediklerini belirtmek gerekir.

AB'den kaynaklanan sebepler esas itibariyle AB'nin iddia ettiği normatif güç karakterini, uygulamada güç ve çıkar vurgusuna bırakmasıyla açıklanmaktadır. Bunun yanında AB koşulluluğunun etkililiğine ve AB karar alma yapısına ilişkin bazı eleştiriler de vardır. Bölge ile ilgili olarak ise, yakın zamanda yaşanan savaşların etkisi ile etnik yapılar arasındaki hassas ilişkiler bölge dengelerinin gözetilmesini gerektirmektedir. Bu bakımdan Batı Balkanlar Bölgesi AB için yeni bir deneyim alanı oluşturmaktadır.

AB'nin bir normatif güç olması, esas itibariyle evrensel normlara olan bağlılığı (demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü) ile değerlendirilmekte ve meşruiyetini de buradan almaktadır. Ancak kimi yazarlara göre AB'nin koşulluluğu, bölgede AB güvenliğinin sağlanmasının çok önemli bir çıkar mevzusu olmasından kaynaklanmakta ve bu koşulların evrensel meşruiyetini sağlamamaktadır. Bir başka deyişle, AB'nin Batı Balkanlar politikasının

⁷¹⁷ Horvat and Mandelc, "Some Conceptual...", 19.

normatif bir temeli olmadığından, AB'nin egemenlik bağlantılı konulardaki isteklerine bu ülkelerin uyum derecesi olumsuz etkilenmektedir. Bu ülkelerin liderleri, AB'nin koşulları konusunda sorgulayıcı bir tutum içine girerek, AB koşullarına uymamak ya da kısmen uymak için ulusal nedenler ortaya koymak yoluna gitmektedir.⁷¹⁸

AB'nin Batı Balkanlar'a normatif değil, güvenlik perspektifinden yaklaştığı yönündeki argümanla ilgili olarak Sırbistan-Karadağ, Bosna Hersek ve Kosova örnekleri verilmektedir.⁷¹⁹ Buna göre; Sırbistan ve Karadağ ile ilgili olarak AB'nin 2001-2006 yılları arasında politikası Sırbistan ve Karadağ'ın bölgesel istikrarın sağlanması için ayrılmaması ve ortak devletin devamı yönünde idi. Ancak bu politika, eski Yugoslavya'dan ayrılan ülkeler bağımsızlık yönünde ilerlerken, AB'nin pozisyonunun norm temelli açıklamasını sağlamamakta, AB'nin salt güvenlik bakış açısıyla açıklanabilmektedir. Bu bağlamda, Sırbistan ve Karadağ'ın birlikteliği, tekrar bir ayrılma olursa, AB'nin yine etnik çatışmaları önleyemez pozisyona düşmemesi için rasyonel hesaplamalarla alınmış bir karar olarak değerlendirilmektedir. Buna benzer bir örnek olarak Bosna Hersek verilmektedir. Bosna Hersek, üniter bir devlet özelliği gösteren Republika Srpska ile 10 kantondan oluşan Bosna Hersek Federasyonu'ndan oluşmaktadır. Bu kurumsal yapı 1995 Dayton anlaşması ile savaşıran taraflar arasında bir uzlaşma sağlanması amacıyla oluşturulmuştur. 2000 yılında İstikrar ve Ortaklık Süreci'nin başlaması ile AB'nin temel önceliği merkezi hükümetin güçlendirilmesi olmuştur. Bu bağlamda Bosna-Hersek'in AB süreci, devletin iç yapısında değişiklik yapılması şartına bağlanmıştır. Bu çerçevede, özellikle organize suçla mücadele bakımından polis reformu ve tek bir gümrük idaresi ile devlet düzeyinde vergi toplanmasının sağlanması için vergi sisteminin reformu konuları öne çıkmaktadır. Sözkonusu sektörlerin güçlendirilmesi devlet içi karar alma mekanizmasında ve dolayısıyla merkezi hükümetin güçlendirilmesine etki yapacağından, devlet yapısında bir başka deyişle yetki ve güç ilişkilerinin yeniden yapılandırılmasında doğrudan değişikliğe sebep olacaktır. Bu bağlamda AB politikası, 1990'lı yılların savaşlarının tekrar yaşanmaması için devletin konsolidasyonunun bir güvenlik önlemi olarak görülmesi olarak tarif edilebilir. Sırbistan-Kosova ilişkilerinde ise, Kosova'nın bağımsızlığının AB tarafından desteklenmesinin evrensel hukuki normlarla bağdaşmadığı yönünde bazı görüşler vardır. Hatta bu görüşe göre AB'nin 2003 yılında oluşturduğu Avrupa Güvenlik Stratejisinde önem verdiği çok taraflı hukuki düzene aykırı davrandığı yönünde saptamalar yapılmaktadır. AB üyesi ülkeler arasında Kosova'nın tanınması konusundaki fikir ayrılıkları da Kosova'nın AB içindeki geleceği hakkında soru işaretleri yaratmaktadır.

⁷¹⁸ Gergana Noutcheva, "Fake, partial and imposed compliance: the limits of the EU's normative power in the Western Balkans", *Journal of European Public Policy*, 16:7, (2009), 1065-1069.

⁷¹⁹ Noutcheva, "Fake...", 1069-1073.

Bu örnekler ışığında, AB'nin özellikle devlet ile ilintili konulardaki koşulluluğu, normatif ilkeler ile doğrulanmadığı için ülkelerin elitleri tarafından direnç gösterilmektedir. Normatif kurallar yerine güç siyaseti hâkim olunca, yerel lider ve halkların koşulluluk kriterlerini kabul etmeleri ve güven sağlamak güçleşmektedir.⁷²⁰

Doğu Genişlemesi örneğinde, kimi ülkelerdeki otoriter hükümetler demokratikleşme iç politikada kendilerine maliyet getirdiğinden AB'ye karşı çıkmışlardır. Kimi görüşlere göre bu model Batı Balkanlar örneğini doğrulamamaktadır. Batı Balkanlarda AB koşulluluğuna muhalefet sadece otoriter hükümetler de değil, reformcu hükümetlerde de hâkimdir. Bu bağlamda AB koşulluluğun etkililiği salt ulusal muhalefetlerin yerine AB yanlısı hükümetlerin geçmesi ile sağlanabilecek bir durum değildir. Bu durumda bu ülkelerdeki siyasi liderler AB koşulluluğu konusunda gerçek olmayan, kısmi ya da dışarıdan dayatılan bir pozisyon içinde hareket etmektedir. Örneğin Sırbistan-Karadağ örneğinde AB aslında gerçek niyeti öyle olmaksızın iki devletin birlikteliğini savunarak iki ülkedeki aşırı milliyetçilerle ittifak kurmuştur. Halkın çoğunluğunun ayrılık talepleri karşısında ise rasyonel argümanlar geliştirememiştir ve Karadağ'ın Sırbistan'dan ayrılması kaçınılmaz hale gelmiştir. AB koşulları her iki ülkede kamuoyunu bölücü bir rol oynamıştır.⁷²¹

Batı Balkanlar'da AB koşulluluğunun etkililiği bakımından da bazı eleştiriler yapılmaktadır. Aslında AB koşulluluğunun salt Batı Balkanlar'da değil, özellikle Doğu genişlemesi kapsamındaki etkilerine ilişki de bazı tereddütler bulunmaktadır. Hâlihazırda koşulluluk AB genişlemesi kapsamında yıllar içinde giderek daha kurumsal hale gelmiş ve daha fazla denetlenir olmuştur.

Bölge ülkelerinin savaş geçmişi ve güvenlik boyutunun ağırlıklı olması nedeniyle, Batı Balkanlar örneğinde Kopenhag kriterlerine ek bazı kriterler getirilmiştir. Nitekim BM kararları ve ilgili Antlaşmalar ile Sırbistan ve Kosova ilişkileri, AB'nin bölgeye yaklaşımında bir güvenlik boyutunu da beraberinde getirdiğinden; mültecilerin dönüşü, Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi ile işbirliği ve demokratikleşme konusunda Bölge ülkeleri için spesifik düzenlemeler yapılmıştır.

AB koşulluluğunun bölge ülkelerinde uygulamada etkisiz olması konusunu inşacı literatürün önemli bir değişkeni olan “ulusal kimlik” konusu ile açıklayanlar da vardır. Bu bağlamda ulusal kimlik koşulluluğun etkili olmasında temel belirleyici faktör haline gelmekte, ulusal kimlik ile çatışmayan AB kriterleri etkili olmaktadır.⁷²² Ulusal kimlik, kriterlerin uygulanıp

⁷²⁰ Noutcheva, “Fake...”, 1074.

⁷²¹ Noutcheva, “Fake...”, 1074-1077.

⁷²² Tina Freyburg and Solveig Richter, “National Identity Matters: The Limited Impact of EU Political Conditionality in the Western Balkans”, *Journal of European Public Policy*, 17:2, 2010, 264-265.

uygulanmamasını belirleyen bir filtre görevi görmektedir. Ulusal kimlikle çatışma içindeki kriter ve koşulların siyasi maliyeti fazla olduğundan yerine getirilememektedir. Buna örnek olarak Hırvatistan verilmektedir. Hırvatistan Kopenhag kriterleri yanında 1995 Dayton Barış Antlaşması gerekleri ve Eski Yugoslavya Savaş Suçları Uluslararası Mahkemesi ile işbirliği yükümlülüklerini de karşılama koşulunu üstlenmiştir. Hırvatistan için savaş suçları nedeniyle bazı kişilerin yargılanması bir iç ve dış politika konusu olarak Hırvatistan'ın ulusal kimliğinde önemli yer tutmaktadır. Hırvatlar bağımsız Hırvatistan için meşru sebeplerle savaşılmış kişilerin savaş suçu işlemiş olduğu yönünde bir görüşü reddetmekte, savaşanların elde ettikleri kazanımları Hırvat ulusal kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmekteydi. Bu sorun kapsamında yaşanan durum, AB ile üyelik müzakerelerinin dahi riske girmesine neden olmuştur. 2001-2005 yılları arasında Mahkeme ile işbirliği konusunda AB tarafından istenen adımlar atılmamıştır. 2005-2008 yılları arasında ise kimlik algısında değişiklikler yaşandı ve yapılması gerekenin Mahkeme ile işbirliği olduğu yönünde karara varıldı.⁷²³

AB'nin Batı Balkanlar politikasının etkili ya da başarılı olmadığı yönündeki bir diğer argümana göre; AB Sırbistan ve Karadağ arasındaki tarihsel, etnik, ticari ve kültürel farklarına yeterince dikkat etmeksizin bir plan geliştirmiş ancak realitede ayrılığa giden yolu açmıştır. Ziokui, bu durumun nedenini AB'nin (*o dönemdeki*) sütunlu yapısı ve bu yapıların farklı karar alma mekanizmalarına bağlamaktadır.⁷²⁴ Birinci sütun ekonomik araçlara ve AB yumuşak gücüne vurgu yapan ve pozitif koşulluluğa, bir başka deyişle ödül mekanizması ile reformu teşvik eden bir yapıya sahiptir. İkinci sütun ise zorlayıcı ve negatif koşulluluk üzerinden koşulluluğu uygulamaktadır. Bu iki sütun uygulamaları arasında koordinasyon sağlanmaması ise başarısızlığa neden olmaktadır. Aynı şekilde AB koşulluluğunun gerekleri her iki devletin temel ekonomik ve siyasi çıkarları ile karşı karşıya geldikçe koşulluluğun uygulanması için şartlar daha da zorlaşmaya başlamıştır. İki devletin farklı ekonomik, siyasi, kültürel yapıları tek bir devlet altında birleşmelerini imkânsız kılmış ve nitekim gelişmeler bu durumu doğrulamıştır. Bunun yanında özellikle Bosna Hersek örneğinde görüldüğü üzere etnik farklılık ve çatışma olasılığından dolayı, zayıf devlet yapıları hâkim olmakta ve kısa sürede sonuç almayı zorlaştıran koşulların varlığı öne çıkmaktadır. Bu durumda AB koşulluluğunun daha uzun vadeli uygulanması bölge ülkelerinin AB'nin öngördüğü işlevsel devlet modellerini yerine getirirken göze alacakları siyasi maliyetler ile AB üyeliği hedefi arasında seçim yapmalarını ve AB sürecinde ilerlemelerini kolaylaştıracaktır. Bunun yanında, AB üye ülkelerinin bölgeye yönelik farklı yaklaşımları, koşulluluğun

⁷²³ Freyburg and Richter, "National...", 266-272.

⁷²⁴ Liu Ziokui, "EU's Conditionality and the Western Balkans' Accession Roads", *European Perspectives – Journal on European Perspectives of the Western Balkans*, Vol.2, No:1, April 2010, 85-93.

aynı şekilde uygulanmamasına neden olan önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır.

Ancak AB'ye yöneltilen bu eleştiriler, AB etkisine ilişkin hiç olumlu görüş olmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim Bosna Hersek'te savaş sonrası askeri ve ekonomik araçlarla gerçekleştirdiği düzenlemelerin, eşzamanlı olarak AB'nin bölgesel bir normatif güç olarak ortaya çıkmasına da katkıda bulunduğu yönünde görüşler vardır.⁷²⁵ Buna göre, Dayton Antlaşması ile görece bir istikrara kavuşan bölge ülkeleri, 1997 yılından itibaren AB'nin ticari ayrıcalık ve ekonomik yardım programlarından faydalanmaya başlamıştır. Böylece AB, bölgede insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin sağlanması için ekonomik araçları kullanmaya başlamış bir başka deyişle koşulluluğu uygulamaya başlamıştır. Bu da ilk etapta etkisiz bir sivil güç olarak anılan AB'nin etkisini arttırdığı normatif bir güç haline dönüşünü simgeler. Bir başka deyişle Balkanlar, AB'nin Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın ilk denemelerinden, Ortak Savunma ve Güvenlik Politikasına evrilişi için bir test alanı olmuştur. AB, hatalarından da öğrenerek, kapsamlı bir yaklaşımla ekonomik, siyasi ve askeri araçların AB'nin sivil bir güçten, normatif güç şeklinde bir kimliğe evrilmesini sağlamıştır.

AB'nin Batı Balkanlar Politikası kapsamında karşılaşılan sorunların, Bölgenin kendine has özelliklerinden kaynaklandığı da bir gerçektir. Bölge ülkelerinin sosyo-ekonomik az gelişmişlikleri ve sınırlı kurumsal kapasiteleri, Kosova ve Bosna Hersek gibi farklı yapılar, bölge ülkeleri elitlerinin siyasi perspektifleri AB politikasının Bölgeden kaynaklanan kısıtlılıklarını oluşturmaktadır.

1991 yılında Yugoslavya'nın yıkılma sürecinde bu ülke, Avrupa'nın en az gelişmiş ülkeleri arasında idi. Bugün Eski Yugoslavya'nın yıkıldıktan ve ülkeler bağımsızlıklarına kavuştuktan 20 yıl sonra, eski Yugoslavya'yı oluşturan bugünün ülkeleri arasındaki sosyal ve ekonomik farklar daha da artmış durumdadır.⁷²⁶

Ekonomik yapının zayıflığına istinaden 2006 yılında AB, Batı Balkan ülkelerinin AB sürecini desteklemek üzere 2007-2013 yılları için mali destek sağlayan katılım öncesi araç'ı (Pre accession instrument) kabul etmiştir. Ancak, AB fonlarını kullanan ülkeler için önem taşıyan nokta, bu fonları gerektiği gibi kullanabilme ve sürdürülebilir kalkınma için tahsis edebilme kapasitesine sahip olup olmadıkları konusudur. Bu bağlamda özellikle Kosova örneğinde 2009 İlerleme Raporunda da belirtildiği üzere, Bakanlıklar arası koordinasyon eksiklikleri, zayıf kurumsal yapılanma, atamalarda siyasi etkiler ve AB

⁷²⁵ Ana E. Juncos, "The EU's Post Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina: (Re)- Integrating the Balkans or and /or (Re)- Inventing the EU?" *Southeast European Politics*, Vol.: 6, No: 2, November 2005, 94-96.

⁷²⁶ Franjo Stiblar, "Economic Growth and Development in Post Yugoslav Countries", *Wilson Center Global Europe Program*, June 2013, 2-32.

taahhütleri için yeterli siyasi desteğin olmaması gibi konular AB ekonomik yardımının etkisini azaltmaktadır. Bu bağlamda tüm Batı Balkan ülkeleri için AB fonlarından gerektiği gibi faydalanabilmek için insan kaynaklarının iyileştirilmesi siyasi istikrarın sağlanması da dâhil, yeterli idari kapasitenin oluşturulması elzemdir.⁷²⁷

Bunlara ek olarak, bölgede Kosova ve Bosna Hersek gibi kendine özgü özelliklerin çok belirgin olduğu devletlerin olması AB için yeni zorluklar getirmektedir.

Nitekim, AB için Kosova sorunu Lizbon sonrası Ortak Dış ve Güvenlik politikasının etkililiğinin test edilmesi için önemli örneklerden biri olacaktır. Zira AB ilk defa kurumsal yapılanma ve hukuk sisteminin oluşumunu yapılanmasını en baştan gerektiren “oluşum halinde” bir devlet ile karşı karşıyadır. Halihazırda pek çok sorunu barındıran Batı Balkanlar Bölgesinde, AB’nin Kıbrıs sorunundan aldığı ders, tartışmalı sorunların ilgili ülkeler AB’ye girmeden ve AB etkisinin en fazla olduğu dönemde çözülmesi gerektiğini yönündedir.⁷²⁸

Çoğunluk Müslüman nüfusu ile Doğu- Batı kesişimini simgeleyen Bosna Hersek’in Avrupa içinde yer aldığı konusunda bir tereddüt olmasa da, Dayton Antlaşması’nın oluşturduğu zayıf siyasi ve idari yapılanma, devlet içinde devlet oluşumu ve üç ayrı etnik yapının birbirleriyle hassas ilişkilerinin sürmesi Bosna Hersek konusunda farklı alanda endişelerin sürdüğünü göstermektedir.⁷²⁹

Kriz ve Batı Balkanlar

AB’nin 2008 yılından beri artarak devam eden ekonomik ve siyasi krizi, çeşitli yönlerden kaçınılmaz olarak AB genişleme politikalarını da etkilemektedir. Batı Balkanlar, AB ülkeleri ile yoğun ekonomik ilişkileri yanında, coğrafi olarak Avrupa içinde olmaları nedeniyle geleceklerini AB içinde görmektedir. Bu nedenle krizin etkilerine uzun vadede daha fazla maruz kalma tehlikesi ile karşı karşıyadırlar.

En başta, kriz henüz etkisini göstermemişken refahını bu ülkelere transfer eden AB kriz sırasında istikrarsızlığını transfer etmeye başlamıştır. Bölge ülkelerinin yakın komşuları olan Yunanistan ve İtalya’nın krizden en fazla etkilenen ekonomiler olması, bu ülkeler açısından krizin etkisini biraz daha artırmıştır.

Gerçekten de, Batı Balkan ülkeleri, yoğun karşılıklı bağımlılıktan dolayı, Yunanistan’dan kaynaklanan şok dalgalarından çok yakından etkilendikleri gibi,

⁷²⁷ Qorraj, “Integrating...”, 82-83.

⁷²⁸ “Executive Summary”, *The Western Balkans and the EU: ‘The Hour of Europe’*, Chaillot Papers, Jacques Rupnik (ed.) (Paris: European Union Institute for Security Studies, June 2011), 10-13.

⁷²⁹ Juncos, “The EU’s ...”, 89-93.

kriz nedeniyle ekonomik büyüme, sosyal-siyasi ve kurumsal yapıları da olumsuz etkilenmekte ve katılım kriterlerini yerine getirmelerini zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda AB'nin bu ülkeler için sembolik anlamda çıpa (anchor) rolü de zayıflama tehlikesi ile karşı karşıyadır.⁷³⁰ Bunun yanında AB krizinin etkisi nedeniyle bölge ülkeleri AB ile ne kadar yakınlaşırlarsa, krizin ve krizden en fazla etkilenen AB üyesi ülkelerinin olumsuz etkilerine daha fazla maruz kalmaktadırlar ki, ⁷³¹ bu da paradoksal bir durum yaratmaktadır.

Bunun yanında Güney Avrupa'nın Balkanlara örnek olabilecek ülkesi Yunanistan, derin bir dönüşüm olmaksızın Avrupahlaşmanın olumsuz bir örneği olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda kriz, kimi görüşlere göre, çok vitesli Avrupa modelinde Batı Balkanlar bölgesini en dıştaki halkada, hatta krizle periferi haline gelen Yunanistan, İspanya, Portekiz ve İtalya'nın periferisine itecektir. Bu çerçevede, AB, gerek genişlemenin devam etmesi, gerekse yumuşak gücünü ortaya koyabilmek için Batı Balkanlar'a güvenlik çerçevesinden değil, bölgenin ekonomik ve sosyal modernleşmesini önplana çıkaran bir perspektifle yaklaşmalıdır. Genişleme ile ilgili olarak bu bölgedeki ülke halklarını konu alan kamuoyu yoklamalarında AB'ye desteğin çok yüksek olmasa da kriz sırasında da sürdüğü görülmektedir. Batı Balkanların bu durumu bölge halkının AB'ye derinden bağlı olmadığını ancak AB üyeliğinin kaçınılmazlığını gören gerçekçi bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Zira AB coğrafi anlamda zaten bölgeyi halihazırda sarmıştır. Bölge ülkelerinde siyasi ve etnik ayrımlar yanında, temel amaçları iktidarlarını güçlendirmek olan yerel siyasi liderlerin varlığı, AB'nin havuç-sopa siyasetinin etkili olmasını zorlaştırmaktadır. Ancak arka bahçe olarak anılan bölgede AB etkisinin yeterli şekilde görülmeyişi, AB'nin diğer bölgelerde görünür olmasını engelleyecek bir güvenilirlik sorunu yaratacaktır.⁷³²

SONUÇ

AB'nin Batı Balkanlar Politikası, kendi içinde gerek kriz gerekse de genişlemeden kaynaklanan problemlerden ayrı düşünülemez. Bölge AB için kaçınılmaz olarak genişleme gündemine girmiştir. Ancak kendine özgü sorunları ile AB için yeni bir deneyimdir.

Doğu Genişlemesinde önemli bir başarı yakalayan AB'nin, sorunlu bir coğrafya olan Batı Balkanlardaki performansı, AB'nin barışı sağlama ve bir dış politika aktörü olarak kapasitesini ortaya koymada önemli bir adım olacaktır. Bu ülkeler açısından da gerek hassasiyet taşıyan etnik çatışmaların, gerekse kimlik çatışmalarının normalleştirilmesi önem taşımaktadır. Bu bağlamda, kimlik

⁷³⁰ Rita Panagiotou, "The Greek crisis as a crisis of EU enlargement: how will the Western Balkans be affected?", *Southeast European and Black Sea Studies*, 13:1, 2013, 89-104.

⁷³¹ Stiblar, "Economic...", 18-19.

⁷³² Dimitar Bechev, "The Periphery of the Periphery: The Western Balkans and the Euro Crisis", Policy Brief 60, *European Council on Foreign Relations*, August 2012, 1-7.

konusu yanında AB sürecinin getireceği ekonomik kalkınma ve pratik faydalar Eski Yugoslavya ülkelerinin AB içine entegre olmalarını sağlayabilecek AB ise istikrarı sağladığı ve kabul edilebilir bir Avrupa Kimliği inşa ettiği ölçüde bu ülkeleri kendi içine entegre edebilecektir.

KAYNAKÇA

Bechev, Dimitar, “The Periphery of the Periphery: The Western Balkans and the Euro Crisis”, *Policy Brief 60*, European Council on Foreign Relations, (August 2012):1-16.

Demetropoulou, Leeda, “Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in Southeastern Europe”, *Southeast European Politics*, Vol: 3, No: 2-3, (November 2002): 87-106.

ESI Discussion Paper, “The Noah Joker Effect: How to Turn Balkans into an EU Foreign Policy Success”, European Stability Initiative, Berlin, Brussels, Istanbul, 21 October 2010, s.1-11.

“EU Relations With the Western Balkans”, http://eeas.europa.eu/western_balkans/index_en.htm (e.t. 1.12.2013)

European Commission website (http://ec.europa.eu/enlargement/countries/strategy-and-progress-report/index_en.htm) (e.t. 1. 12.2013)

Eviola Prifti, “Introduction: from stabilisation to integration”, *The European Future of the Western Balkans: Thessaloniki@10 (2003-2013)*, Eviola Prifti (ed.), 13-16, (Paris: European Union Institute for Security Studies), 2013.

“Executive Summary”, *The Western Balkans and the EU: ‘The Hour of Europe’*, Chaillot Papers, Jacques Rupnik (ed.) (Paris: European Union Institute for Security Studies, June 2011), 7-16.

Freyburg, Tina and Richter, Solveig, “National Identity Matters: The Limited Impact of EU Political Conditionality in the Western Balkans”, *Journal of European Public Policy*, 17:2, (2010):263-281.

Juncos, Ana E., “The EU’s Post Conflict Intervention in Bosnia and Herzegovina: (Re)-Integrating the Balkans or and /or (Re)- Inventing the EU?” *Southeast European Politics*, Vol.: 6, No: 2, (November 2005):88-108.

Kacarska, Simonida, “Europeanisation Through Mobility: Visa Liberalisation and Citizenship Regimes in the Western Balkans”, *University of Edinburgh School of Law, Working Paper Series*, 21, (2012): 1-29.

Kacarska, Simonida “20 Years After 1991: The Tale of Two Generations”, *Opinion Paper Supporting Policy Development Paper Series*, European Fund For the Balkans, 1/ (2012): 2-4

Ksenija Vidmar Horvat, Damjan Mandelc, "Some Conceptual Problems in Tracking the Influence of Europeanisation in SEE": The Case of Ex-Yugoslav Region", *Changing Identities in Southeastern Europe, Between Europeanisation Globalisation, Regionalisation and Nationalism*, Hanna Scheck (ed.), 14-31, (Austria: Austrian Science and Research Liason Office Ljubljana) June 2012.

Noutcheva, Gergana " Fake, partial and imposed compliance: the limits of the EU's normative power in the Western Balkans", *Journal of European Public Policy*, 16:7, (2009): 1065-1084

Qorraj, Gazmend, "Integrating the Western Balkans into the European Union: Overcoming Political and Economic Constraints", *European Perspectives –Journal on European Perspectives of the Western Balkans*, Vol: 2, No:2, (October 2010): 79-92.

Panagiotou Ritsa, "The Greek crisis as a crisis of EU enlargement: how will the Western Balkans be affected?", *Southeast European and Black Sea Studies*, 13:1, 2013, 89-104.

Rupnik, Jacques, "The Balkans as a European Question", , *The Western Balkans and the EU: 'The Hour of Europe'*, Chaillot Papers, Jacques Rupnik (ed.), 17-27, (Paris: European Union Institute for Security Studies), June 2011.

Sadakata, Mamoru, "The Balkans Between the EU and Nato: Focusing on the Former Yugoslavia", *Romanian Journal of European Affairs*, Vol: 6, No:3, (2006): 38-45.

Shaw, Jo and Stiks, Igor, "The Europeanisation of Citizenship in the Successor States of the Former Yugoslavia: An Introduction", *University of Edinburgh School of Law, Working Paper Series*, 01, (2010): 1-31

Stiblar, Franjo "Economic Growth and Development in Post Yugoslav Countries", *Wilson Center Global Europe Program*, June 2013, 2-32.

Ziokui, Liu, "EU's Conditionality and the Western Balkans' Accession Roads", *European Perspectives – Journal on European Perspectives of the Western Balkans*, Vol.2, No:1, April 2010, 79-98.

TRANSDİNYESTER'İN YÖNETİMSEL STATÜSÜ VE MOLDOVA'NIN SİYASAL GELECEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Göktürk TÜYSÜZOĞLU

Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

gktrkt@gmail.com

Özet

SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını elde eden devletler içerisinde sosyo-ekonomik refah düzeyi en düşük ülkelerden biri olarak bilinen Moldova, Avrupa'nın doğu sınırında AB ile Rusya arasına sıkışmış bir ülke olarak da bilinmektedir. Halkının önemli bir bölümü Rumen olduğu için, Romanya ile birleşme yönünde bir toplumsal iradenin de mevcut olduğu Moldova, etno-kültürel ve bölgesel ayrımlar çerçevesinde belirginleşmiş toplumsal/siyasal problemlere de sahne olmaktadır. Nüfusunun yarısından fazlasını Rus ve Ukraynalıların oluşturduğu Transdinyester ise fiilen Moldova'dan bağımsız hareket eden ve kendi kendini yöneten bir bölge konumundadır. Transdinyester, özerk bölge statüsünü kabul etmiş olan Gagavuzya'nın aksine Moldova'dan ayrılarak bağımsız olmak istemektedir. Transdinyester Meselesi, Moldova'nın yönetsel acziyetini ortaya koyduğu kadar, ülkede yaşayan farklı etnik gruplar arasındaki siyasal/anlaşmazlığı da yansıtan bir gelişme olarak görülmelidir. Transdinyester Sorunu, Moldova'yı kendi sistemsel değerlerine ve bölgesel etkinlik alanlarına dâhil etmek isteyen Avro-Atlantik İttifakı ile Rusya arasındaki çatışmayı da betimleyen bir unsur haline gelmiştir. Nitekim AB ve ABD, Moldova Hükümeti'ne destek verirken, Transdinyester'deki ayrılıkçı yönetimin en önemli destekçisi Rusya'dır. Transdinyester'in statüsü ve geleceği, Moldova'nın toprak bütünlüğü ve siyasal/yönetsel geleceğini doğrudan ilgilendiren ve Avro-Atlantik Dünyası ile Rusya arasındaki Doğu Avrupa-Karadeniz merkezli bölgesel nüfuz mücadelesine yön verecek en önemli meselelerden biri olarak görülmektedir. Bu çalışmada, Transdinyester Meselesi'nin ortaya çıkışı ve gelişiminden bahsedildikten sonra, Moldova'nın geleceği neorealizm ve Kopenhag Okulu'nun öngördüğü güvenlikleştirme yaklaşımı çerçevesinde anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Moldova, Rusya, NATO, Neorealizm, Güvenlikleştirme.

ADMINISTRATIVE STATUS OF TRANSNISTRIA AND POLITICAL FUTURE OF MOLDOVA

Abstract

Moldova, which is closely pressed together between EU and Russia at the eastern border of Europe, is one of the poorest countries that declared

independence after the dissolution of USSR. A major part of Moldova's population is Romanian and due to this reality, substantial proportions of Moldovans want to unite with Romania. Moldova has witnessed social/political problems within the frame of ethno-cultural and regional discrepancies. Transnistria is a region that is "de facto" independent from Moldova and has a population the best part is formed by Russians and Ukrainians. Transnistria, contrary to Gagauzia that accepted the status of autonomous region in Moldova, desires to pull out of Moldova and become independent. The problem of Transnistria should be seen as an expansion of a disagreement that the different ethnic groups which live in Moldovan territory have experienced. The problem of Transnistria also describes the political collision between the Euro-Atlantic Alliance and Russia, which seek to articulate Moldova into their own systemic values and regional activisms. Hence the EU and US are giving boost to Moldovan authority; in any case, Russia is the most important supporter of the secessionist administration in Transnistria. The status and future of Transnistria occurs as one of the most significant problems which concern the territorial integrity and political/administrative outlook of Moldova. The status and future of this region will also give shape to the Eastern Europe-Black Sea based struggle of influence between the Euro-Atlantic Alliance and Russia. In the present study, we will firstly mention the rise and evolution of the problem of Transnistria. After this introduction we will try to make sense of the future of Moldova within neorealism and the approach of securitization that the Copenhagen School has envisaged.

Keywords: Moldova, Russia, NATO, Neorealism, Securitization.

Giriş

Avrupa'nın doğusunda, Rusya ile AB arasında yer alan Moldova, Soğuk Savaş sonrasında bağımsızlığını ilan etmiş eski bir Sovyet cumhuriyetidir. Eski ismi Besarabya olan Moldova, Osmanlı egemenliği altında kaldığı dönemde Boğdan olarak da adlandırılmıştır. Ne var ki, bugün bildiğimiz adıyla Moldova, I. Dünya Savaşı'ndan sonra, Dinyester nehrinin doğusunda daha çok Ukraynalıların oturduğu topraklarda SSCB tarafından yaratılmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise, Romanya toprağı olan ve etnik Rumenlerin çoğunluğu oluşturduğu Prut nehrine kadar olan Besarabya toprakları da Dinyester'in doğusunda kurulan Sovyet cumhuriyetinin topraklarına eklenerek, Moldova adını alan bir devlet kurgulanmıştır. SSCB döneminde Rumenler ve Slavları kapsayacak şekilde yaratılmış olan Moldovalı kimliği, Soğuk Savaş sonrasında Rumen kimliği, kültürü ve siyasal egemenliği ile eşleştirilmeye çalışıldığı noktada, Rus ve Ukraynalılar tarafından tepkiyle karşılanmış ve tıpkı Moldova'nın ilk oluşturulduğu yıllarda olduğu gibi, Dinyester'in doğusunda farklı bir yönetim ortaya çıkmıştır.

Romanya'nın üyeliği sonrası AB'ye komşu olan Moldova, AB'nin doğuya genişleme politikası bağlamında önemli bir role sahiptir. Nitekim AB üyeliği konusunda istekli olan bu sorunlu ülkenin yaşadığı “ayrılıkçılık” sorununun AB'nin de girişimiyle çözümlenebilmesi, hem AB'nin bu ülke üzerinden doğuya doğru ilerleyebilmesi anlamında hem de muhtemel bir Ukrayna genişlemesi bağlamında simgesel bir rol oynayabilecektir. ABD de Moldova'nın AB üyeliğini desteklemekte ve aynı zamanda bu ülkenin NATO'ya da entegre edilebilmesini hedeflemektedir. Zira Moldova'nın AB ve NATO'ya katılması, Rusya'nın Doğu Avrupa'daki siyasal etkinliğini azaltma yönünde önemli bir adım olabilecektir. Rusya ise, Transdinyester Meselesi çerçevesindeki rolü ve enerji bağımlılığı kartı çerçevesinde Moldova'yı özellikle NATO'dan uzak tutmaya çalışmakta ve Avrupa'nın doğusunda, kendi “arka bahçesi” olarak gördüğü eski Sovyet coğrafyasında siyasal/bölgesel etkinliğini sürdürebilmeyi arzulamaktadır. Ülkenin kimliğine ve yapacağı siyasal tercihlere yönelik belirsizlik ve çatışma, Transdinyester ve Gagavuzya problemlerinin yanı sıra, siyasetin dilini ve işleyişini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda, Moldova siyasetinde AB yanlısı siyasal partiler ile Komünist Parti arasında ciddi bir kutuplaşmanın olduğu da görülebilmektedir.

Bu çalışmada, Transdinyester Meselesi'nin ortaya çıkışı; tarafların tezleri ve Gagavuzya'nın statüsü ile karşılaştırmalı olarak irdelenecektir. Bu süreç çerçevesinde Kopenhag Okulu'nun öngördüğü güvenlikleştirme yaklaşımı, siyasal anlaşmazlığı, toplumsal manada meşrulaştıran bir kavramsal çerçeve olarak kullanılacaktır. Daha sonra ise, Moldova'nın önündeki dış politika tercihleri neorealist kuramın öngördüğü savunmacı ve saldırgan realizm hususları bağlamında ele alınarak, bu ülkede kurgulanmak istenen etno-federal örgütlenmenin, benzer ülkeler için bir emsal teşkil etmesi ihtimalinin yüksekliğine vurgu yapılacaktır.

Transdinyester Meselesi'nin Ortaya Çıkışı ve Tarafların Tezleri

Besarabya'ya bitişik olan ve Dinyester'in doğusunda kalan topraklarda kurulan Moldova Sovyet Cumhuriyeti, Moldova siyasal varlığının ve kimliğinin ilk kez ortaya çıktığı bölge olmuştur. Yani bugün ayrılıkçı istemler ileri süren ve *de facto* bağımsız bir ülke olan Transdinyester, Moldova adının ve kimliğinin ortaya çıktığı bölgedir.⁷³³ SSCB, Nazi Almanyası ile yaptığı Molotov-Ribbentrop Antlaşması'nın bir gereği olarak 1940 yılında Romanya'ya bağlı olan Besarabya topraklarını (Dinyester'in batısı) işgal etmiştir.⁷³⁴ Nazi

⁷³³ Pal Kolsto ve Andrei Malgin, “The Transnistrian Republic: A Case of Politicized Regionalism”, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Cilt 26, No 1, 1998, s. 103-127.

⁷³⁴ W. Alejandro Sanchez, “The Frozen Southeast: How the Moldova-Transnistria Question Has Become a European Geo-Strategy Issue?”, *The Journal of Slavic Military Studies*, Cilt 22, No 2, 2009, s. 153-176.

Almanya SSCB'ye saldırdıktan sonra ise, bu toprak parçası, Naziler tarafından Romanya'nın başına geçirilen General Ion Antonescu'nun yönettiği bir işgal hareketine sahne olmuştur. Antonescu, Dinyester'in doğusunu, Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ni işgali esnasında bölgeyi bir toplama kampı haline getirmiş ve çok sayıda Rus, Ukraynalı, Roman ve Yahudi bu bölgede katledilmiştir.⁷³⁵ II. Dünya Savaşı sonrasında ise, Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti yeniden örgütlenmiş ve Dinyester Nehri'nin batısında kalan ve Prut nehrine kadar uzanan tarihsel Besarabya toprakları, Dinyester'in doğusunda yer alan topraklar ile Moldova adı altında birleştirilerek, 1940 yılında olduğu gibi yeniden SSCB'ye bağlanmıştır.⁷³⁶ Böylece Ukraynalı ve Rusların çoğunluğu oluşturduğu ve bugün adına Transdinyester denen bölge ile büyük bir bölümü Rumenlerden oluşan tarihsel Besarabya toprakları Moldova adı ve kimliği altında birleştirilmiştir.

SSCB'nin dağılması ise, Moldova özelindeki tarihsel, toprak tabanlı ve toplumsal ayrımların yeniden gün yüzüne çıkmasını beraberinde getirmiştir. SSCB'nin kurgulamaya çalıştığı Moldovalı ulusal kimliği, kendi ideolojisine dayanan, otoriter yönetim kalıplarına yaslanan ve Rumen, Ukraynalı, Rus ve Gagavuz ulusal kimliklerinin siyasal arenaya yansıtılmasını zorlaştıran icat edilmiş bir yaratıydı. SSCB'nin ortadan kalkması ise bu yaratının meşruiyetini ve dayanak noktasını ortadan kaldırmış ve Moldova topraklarını yeniden ulusçu dirilişlerin esiri yapmıştır.

Transdinyester Meselesi'nin ortaya çıkmasına neden olan temel unsur, yukarıda açıklamaya çalıştığımız kimlik eksenli ve toprak tabanlı tarihsel arka plandır. Zaten daha 1988 yılında Moldova'da ulusal kimlik meselesinin görünür bir problem olduğuna dair çalışmalar da yapılmıştır.⁷³⁷ Meselenin alevlenmesini beraberinde getiren görünür sebep ise; Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde, daha SSCB dağılmamışken çıkarılan 1989 tarihli bir kanun ile Moldova dilinin (Rumence) Kiril alfabesi ile değil Latin alfabesi ile yazılacağına kaydedilmesidir (Romanya'da olduğu gibi). Bunun yanı sıra, aynı kanuna göre, her Moldovalı Rusça'nın yanı sıra Moldova dilini (Rumence) de konuşacak ve Latin alfabesi ile yazacak hale getirilecektir.⁷³⁸ Bu durum, Moldova'da yaşayan başta Rus, Ukraynalı ve Gagavuzlar olmak üzere birçok ulusu rahatsız etmiştir. Bu uluslar, çıkarılan kanunu ülkede çoğunluğu oluşturan

⁷³⁵ Oazu Nantoi, "Nested Identities: From History Books to the Emergence of a Post-Conflict Generation in Moldova", Mensur Akgün (der.) *Managing Intractable Conflicts: Lessons From Moldova and Cyprus*, İstanbul, Global Political Trends Centre, 2013, s. 15-25.

⁷³⁶ Kezban Acar, "Moldova Ulusal Kimliği Üzerine", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, No 1, 2007, s. 1-22.

⁷³⁷ Andrei Panici, "Romanian Nationalism in the Republic of Moldova", *The Global Review of Ethnopolitics*, Cilt 2, No 2, 2003, s. 37-51.

⁷³⁸ Michael Bobick, "Profits of Disorder: Images of the Transnistrian Moldovan Republic", *Global Crime*, Cilt 12, No 4, 2011, s. 239-265.

Rumenlerin ulusçu istemlerinin yükselişi olarak görmüş ve kendilerini baskı altında hissetmeye başlamışlardır. Kendi bölgelerinin Moldovalı kimliğinin yaratıcısı olduğunu ifade eden ve kendilerini farklı bir tarihsel/siyasal aktör olarak görmeye başlayan Transdinyester Bölgesi'nde huzursuzluğun, bu tarihten itibaren arttığını görüyoruz. Transdinyester Bölgesi, daha SSCB dağılmadan önce 1990 yılında SSCB'ye bağlı ayrı bir Sovyet cumhuriyet olmak için harekete geçmiştir. SSCB'nin dağılması ve 1991 yılında Moldova Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından ise çok daha büyük bir problem ortaya çıkmıştır. *Claus Neukirch* bu durumu, Moldova kimliğinin Rumen ulusçuluğu bağlamında tahkim edilmesi ve Rus kimliğinin dışlanması olarak görürken,⁷³⁹ *Stuart Kaufman* Moldova-Transdinyester mücadelesini “etnik bir savaş” olarak adlandırmaktadır.⁷⁴⁰

Transdinyester, Aralık 1991'de Moldova'dan ayrı bağımsız bir devlet olduğunu ilan etmiştir. Resmi ismini Moldova Transdinyester Cumhuriyeti olarak ifade eden bu bölge, böylece Moldova Cumhuriyeti'nin Rumen kimliğini ön plana çıkararak ikinci plana attığı Moldovalı kimliğine de sahip çıktığını göstermeyi hedeflemiştir. Bölgenin Ukraynalı, Rus ve Rumen kökenli bir nüfusa sahip olduğu düşünüldüğünde, SSCB döneminde icat edilen Moldova kimliğinin birleştirici içeriğinden yararlanılmak istenmiş ve hedefin Moldova kimliğini Transdinyester özelinde yaşatmak olduğu kanıtlanmaya çalışılmıştır. Moldova topraklarının yalnızca %8'ini oluşturan Transdinyester Bölgesi, Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan ettikten sonra, Moldova ile Transdinyester arasında, fazla uzun sürmeyen ancak 1000'den fazla (çoğu Transdinyesterli) Moldovalının hayatını kaybettiği çatışmalar yaşanmış ve bu süreç Temmuz 1992'de Rusya'nın gözetiminde Moskova'da imzalanan “ateşkes anlaşması” ile dondurulmuştur.⁷⁴¹ Bu çatışmalar ekseninde, SSCB döneminde bölgede konuşlanmış olan 14. Ordu'nun, Transdinyester'e verdiği destek çok konuşulmuştur.⁷⁴² Temmuz 1992'den sonra Transdinyester'in Moldova Cumhuriyeti'ne olan bağlılığı ortadan kalkmış ve bölgede “de facto” bir devlet oluşmuştur.⁷⁴³ Ateşkes çerçevesinde Dinyester Nehri çevresine Rus, Moldovalı ve Transdinyesterli güvenlik güçleri yerleştirilmiş ve Dinyester'in batısındaki Bender şehri iki aktörü ayıran bir güvenlik bölgesi haline gelmiştir. Transdinyester'in

⁷³⁹ Claus Neukirch, “Transdnistria and Moldova: Cold Peace at the Dniestr”, *Helsinki Monitor*, No 2, 2001.

⁷⁴⁰ Stuart Kaufman, “Spiraling to Ethnic War: Elites, Masses and Moscow in Moldova's Civil War”, *International Security*, Cilt 21, 1996, s. 108-138.

⁷⁴¹ Stanislav Secieru, “The Transnistrian Conflict-New Opportunities and Old Obstacles for Trust Building”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 11, No 3, 2011, s. 243.

⁷⁴² Steven Roper, “Regionalism in Moldova: The Case of Transnistria and Gagauzia”, *Regional and Federal Studies*, Cilt 11, No 3, 2001, s. 107.

⁷⁴³ Eiki Berg ve Raul Toomla, “Forms of Normalization in the Quest For De Facto Statehood”, *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, Cilt 44, No 4, 2009, s. 39-40.

bağımsızlığının en önemli destekçisi ise Rusya olmuştur.⁷⁴⁴ Bölgede yaşayan önemli bir Rus nüfusun bulunması ve bölge halkının Rusya'ya olan yakınlığının yanı sıra, Transdinyester'in Rusya için Doğu Avrupa'da önemli bir ileri karakol pozisyonunu alması, AB ve NATO'nun doğuya, yani eski Sovyet topraklarına genişlemesi noktasında, Moldova özelinde bir engelle karşı karşıya gelmesine neden olmaktadır. Transdinyester'deki Rus askerleri ve bölge yönetiminde söz sahibi olan birçok ismin eski KGB ajanları, Kızıl Ordu mensupları ve SSCB döneminde bölgeye gönderilen profesyonellerden oluşması, Rusya'nın Transdinyester'deki gücünü ve nüfuzunu açıkça ortaya koymaktadır.⁷⁴⁵ Buna karşın, Transdinyester'in bağımsızlığı BM üyesi hiçbir ülke tarafından kabul edilmemiştir. Rusya da bu grubun içerisinde yer almaktadır. Transdinyester'in bağımsızlığı, yalnızca kendisiyle benzer durumda olan Abhazya, Güney Osetya ve Dağlık Karabağ gibi “de facto” devletler tarafından tanınmıştır.⁷⁴⁶

Transdinyester nüfusunun en önemli unsurlarından biri de Ukraynalılardır. Ne var ki, Ukrayna'nın bölgedeki siyasal nüfuzu Rusya'nın oldukça altındadır. Ukrayna, bölgenin ihracat ve ithalatını kontrol eden ve Rusya'dan gelen enerji aktarım hattını elinde tutan önemli bir aktör olarak Transdinyester'deki ekonomik ve siyasal işleyişi etkileyebilmektedir. Hatta Ukrayna'nın, Turuncu Devrim döneminde Moldova Yönetimi'ne yaklaşması ve Transdinyester'e uyguladığı gümrük vergilerini arttırması bölgede ciddi bir tepkiye neden olmuş,⁷⁴⁷ Rusya, Ukrayna'yı uyarmıştır. Bölgede yaşayan Ukraynalı nüfus, Turuncu Devrim döneminde Ukrayna'dan uzaklaşmış ve Rusya'ya yakınlaşmıştır. Hatta Turuncu Devrim dönemine rastlayan dönemde Transdinyester'de yapılan referandumda (2009 yılı) halkın neredeyse tamamının bölgenin Rusya ile birleşmesi yönünde oy kullanması (%99), Transdinyester'deki Ukraynalıların Ruslar ile aynı paydada birleştiklerini ortaya koymaktadır.⁷⁴⁸

⁷⁴⁴ Matthew Crandall, “Hierarchy in Moldova-Russia Relations: The Transnistrian Effect”, *Studies of Transition States and Societies*, Cilt 4, No 1, 2012, s. 3-15.

⁷⁴⁵ Transdinyester'in ilk devlet başkanı Igor Smirnov, bölgeye 1987 yılında çelik fabrikası yöneticisi olarak gönderilmiştir. Daha sonra ise bölgenin merkezi olan Tiraspol şehrinin belediye başkanı olmuştur. Aslen Moldovalı değildir. Onun oğullarından biri Transdinyester Gümrük İdaresi'nin başındadır. Bölge yönetiminde söz sahibi olan Adalet ve İç Güvenlik bakanları da eski birer KGB ajanlarıdır ve bölgeye SSCB'nin dağılması esnasında ve hatta sonrasında gönderilmişlerdir. Bölgeyi yöneten isimlerden bazıları, daha önce Rus Hükümeti'nde, Ordusu'nda ve Parlamentosu'nda görev yapmışlardır. Daha fazla bilgi için bkz. Bobick, “Profits of Disorder...”, s. 252-262.

⁷⁴⁶ Steven Woehrel, “Moldova: Background and US Policy”, *Congressional Research Service*, Haziran 2013, s. 4.

⁷⁴⁷ Theodor Tudoroiu, “The European Union, Russia and the Future of the Transnistrian Frozen Conflict”, *East European Politics&Societies*, Cilt 26, No 1, 2012, s. 135-161.

⁷⁴⁸ Ne var ki, bu referandumun tarafsızlığı ve doğruluğu noktasında ciddi bir şüphe vardır. Zira nüfusun en önemli parçası halen Rumen kökenlilerden oluşmaktadır (nüfusun yaklaşık %32 kadarı) ve bu nüfus içerisinden bölgenin Rusya'ya bağlanmasına karşı

Transdinyester Meselesi yalnızca Moldova, Transdinyester, Rusya ve Ukrayna'yı ilgilendiren bir mesele olarak kalmamıştır. Öyle ki, Mart-Temmuz 1992 yılları arasında süregelen silahlı çatışmaların ardından Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Örgütü (AGİT)'nin sürece müdahil olduğunu görüyoruz. Bölgede görevlendirilen AGİT Misyonu, *Kişinev* ve *Tiraspol*'de ofisler açmıştır.⁷⁴⁹ Sorunun çözümü noktasında AGİT, Rusya ve Ukrayna'nın arabulucu olduğu ve AB ile ABD'nin de 2005 yılında "gözlemci" olarak katıldığı bir müzakere süreci söz konusudur. AGİT gözetiminde yürütülen müzakere sürecinde birtakım öneriler ortaya çıkmıştır. Bu önerilerin en önemlileri; 1993 tarihli AGİT raporu, 2003 tarihli *Kozak* Memorandumu, 2004 tarihli Arabulucu Önerileri, 2005 tarihli Ukrayna (Yuşçenko) Planı ile 2005 ve 2007 tarihli Moldova Önerileridir.⁷⁵⁰ Bu plan ve önerilerin hepsinde ortak olan nokta Transdinyester'e verilecek öz yönetim hakkı (özerklik) ve genel itibarıyla federal bir Moldova yaratabilme düşüncesidir. Bu federalizmin içerisine Gagavuzya da mevcut özerklik statüsü çerçevesinde dâhil olacaktır. Transdinyester ve Gagavuzya temsilcilerine federal yönetim çerçevesinde verilecek yönetsel pozisyonlar ise değişik görüşler doğrultusunda şekillenmektedir. Örneğin, 1993 tarihli AGİT planı Transdinyester ve Gagavuzya'nın Moldova içerisindeki nüfusları oranında federal parlamentoda, senatoda ve yüksek yargı organlarında temsilini önerirken, Kozak Memorandumu, parlamentoda, senatoda ve Anayasa Mahkemesi'nde önceden belirlenmiş sayıda koltuğa (temsilciye) sahip olmasını istemektedir. Bunun yanı sıra, kanunların çıkarılabilmesi için parlamentoda ve senatoda üçte iki çoğunluk aranmasını isteyen çözüm önerileri de mevcuttur. 2005 tarihli Ukrayna Planı, kanunlar noktasında anlaşmazlığa düşüldüğünde, tüm federe birimlerin temsil edileceği, Anayasa Mahkemesi'nin işlevsiz kalması halinde uluslararası katılıma açık bir komitenin, anlaşmazlığı giderme yönünde oluşturulabilmesi önerisini de getirmiştir. Ne var ki, Moldova'nın bu öneriye bakış açısı olumsuz olmuş ve tarafların temsilcilerinden oluşacak Anayasa Mahkemesi'nin kararının son mercii olabileceği Moldova yönetimince ifade edilmiştir. Transdinyester ve hatta Gagavuzya'nın federal kurumlarda temsil noktasında ileri sürdüğü en önemli çekince ise, bu kurumlarda oluşacak temsilin nüfus oranına göre yapılması durumunda, nüfus itibarıyla ön planda olan Rumenlerin ya da mevcut merkezi yönetimin, karar alma sürecinde her daim

çıkacak belli bir grubun olduğu da bilinmektedir. Yani ortaya çıkan %99 "evet" kararı Batı başkentlerinde oldukça şüpheyle karşılanmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. "Referandumdan Rusya Çıktı", *BBC Turkish*, 18 Eylül 2006, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/09/060918_transdniestria.shtml (Erişim Tarihi 7 Ocak 2014).

⁷⁴⁹ Matthew Rojansky, "Prospects For Unfreezing Moldova's Frozen Conflict in Transnistria", *Carnegie Endowment for International Peace Congressional Briefing*, Haziran 2011.

⁷⁵⁰ Stefan Wolff, "A Resolvable Frozen Conflict? Designing A Settlement for Transnistria", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Cilt 39, No 6, 2011, s. 863-870.

avantajlı olacak olmasıdır. Bu nedenle, özellikle Transdinyester yöneticilerinin federal karar alma sürecinde “tüm federe birimlerin kabul ettiği” hususların uygulanabilir hale gelmesini istediğini ve taraflardan birinin “veto” ettiği bir hususun kabul edilemeyeceği gerçeğinin göz önünde bulundurulmasını istediğini görüyoruz. Bu istek ise, Moldova tarafından reddedilmektedir.⁷⁵¹ Moldova, Transdinyester tarafından öne sürülen bu isteğin kabul edilmesi halinde, “karar alma” sürecinin çok yavaş işleyeceğini ve devletin karşı karşıya kalınan sorunlar ve acil karar alınması beklenen meseleler ekseninde işlevsiz kalacağını kaydetmektedir. Bu esnada, Moldova Hükümeti’nin öne sürdüğü kayda değer emsal ise Dayton Antlaşması’nın yarattığı Bosna-Hersek olmaktadır.⁷⁵²

Çözüm önerilerine dair en önemli hususlardan biri, Moldova’nın askersizleştirilmesi, Rusya’nın Transdinyester’deki askeri gücünü çekmesi ve Moldova’nın tarafsız bir ülke olarak konumlandırılabilmesidir.⁷⁵³ Transdinyester ise kendi güvenliği noktasında en önemli kozu olarak gördüğü Rus askerlerinin, sorun çözülmeden çekilmesini kabul etmemektedir. Transdinyester ve Rusya, Moldova’nın tarafsızlığı bağlamında en önemli hususlardan biri olarak Moldova-Romanya ilişkileri’nin mahiyetinin “eşit devletler arası bir ilişki” şekline büründürülmesini görmekte ve Rumen kültürü/kimliğinin bir ast-üst ilişkisi çerçevesinde Moldova vatandaşlarına dayatılmasını kabul etmeyeceğini imzalanacak bir ortak devlet (federal devlet) antlaşması ile Moldova yönetimine kabul ettirmek istemektedir.⁷⁵⁴ Süreç çerçevesinde Transdinyester ve onu destekleyen Rusya’nın üzerinde durduğu en önemli hususlardan biri de, oluşturulacak birleşik ve federal Moldova’nın NATO üyesi olmayacağının kesinleştirilmesidir.

Görüldüğü üzere Moldova ile Transdinyester arasında, oluşturulabilecek olan ortak yönetimin nasıl bir anlayış üzerine temellendirileceği noktasında bir anlaşmazlık mevcuttur. Bu anlaşmazlık, 1993’ten bu yana sorunun çözümü noktasında önerilen ve son dönemde Almanya’nın inisiyatifiyle sürdürülmeye çalışılan 5+2 görüşmeleri (Moldova, Transdinyester, Rusya, Ukrayna, AGİT ile sürece gözlemci olarak katılan AB ile ABD) çerçevesinde de gözler önüne serilmektedir.⁷⁵⁵ Moldova, Transdinyester’in resmi olarak kendi toprağı olmasından hareketle ve bu bölgedeki yönetimin hiçbir devlet tarafından tanınmamasından da yararlanarak, ulaşılabilecek çözüm çerçevesinde kendi

⁷⁵¹ Ibid.

⁷⁵² Mehmet Dalar, “Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek’in Geleceği”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, No 16, 2008, s. 91-123.

⁷⁵³ Wolff, “A Resolvable...”, s. 869-870.

⁷⁵⁴ Marcin Kosienkowski, “Is Internationally Recognized Independence the Goal of Quasi-States? The Case of Transnistria”, Natalia Cwicinskaja ve Piotr Oleksy (der.) *Moldova: In Search of its Own Place in Europe*, Poznan, Instytut Wschodni, 2012, s. 55-65.

⁷⁵⁵ Tomasz Karniewicz, Marie Petrovicka ve Natasha Wunsch, “The EU and Conflict Resolution in Moldova”, *New Dimensions of Security in Europe*, 2010, s. 8.

üstünlüğünü yansıtacak birtakım siyasal/yönetimsel kıstasların barış sürecine dâhil edilmesini istemektedir. Yani Transdinyester’i kendisiyle eşit bir pozisyonda görmemekte ve ondan gelecek eşit statü ve ortak devlet taleplerine sıcak yaklaşmamaktadır. Moldova’nın çözüm önerileri, daha çok, kendi bünyesinde var olan kurumlara, Gagavuzya’da olduğu gibi Transdinyester’in de katılım göstermesi ve bu katılımın, bölgenin sahip olduğu nüfus oranında merkezi yönetimde etkin olabilmesi şartına dayanmaktadır.

Transdinyester, Gagavuzya ve Moldova’da Kimliğin Araçsallaştırılması

Gagavuzya, Moldova’nın güneyinde yer alan ve Ortodoks Hristiyan olmasına karşın Türk kökenli bir halk olan Gagavuzların çoğunluğu oluşturduğu bir bölgedir.⁷⁵⁶ Gagavuzların, 1989 yılında, Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’ne bağlı olarak *Komrat* merkezli özerk bir yönetim kurduklarını görüyoruz. Bu yönetim, Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti tarafından kabul edilmemiş olsa da, Gagavuzların, SSCB dağılmadan önce de bağımsızlık değil, özerklik yanlısı olduklarını göstermektedir.⁷⁵⁷ Gagavuzya’nın, tarihsel Besarabya topraklarından bağımsız bir yönetimsel/siyasal geçmişinin olmadığı ve Transdinyester’in sahip olduğu sanayi altyapısından mahrum olmasının yanı sıra, Rus nüfusun az olmasından dolayı, Rusya’dan yeterince destek sağlayamadığını biliyoruz. Gagavuzya, savunma ve ekonomi konularında Transdinyester’den destek alma çabasına girişmiş olmasına karşın,⁷⁵⁸ bu iki bölgenin Moldova Cumhuriyeti’ne karşı bir siyasal ortaklık kurma konusunda başarısız olduğu ortadadır. İki bölgeyi Moldova’ya karşı birlikte hareket etmeye iten faktörler ise, her ikisinin de Rumen milliyetçiliğinin yükselişinden çekinmesi ve Moldova dili ve kültürü olarak yansıtılan Rumen dili ve kültürünü kabul etmek istememeleridir. Moldova, Gagavuzya özelinde kendi siyasal/yönetimsel üstünlüğünü kabul ettirme noktasında Transdinyester kadar zorlanmamıştır. Gagavuzya’da, Transdinyester’de olduğu gibi bir Sovyet Ordusu’nun (14. Sovyet Ordusu) olmaması,⁷⁵⁹ bölgede Rus nüfusunun çok az olması, bölgenin kendi ayaklarının üstünde durmasını sağlayacak bir sanayi altyapısına sahip olmaması ve kendi kendisini yönetme anlamında daha önce herhangi bir tecrübe yaşanmamış olması bu durumun en önemli nedenleridir.

⁷⁵⁶ Jeff Chinn ve Steven D. Roper, “Territorial Autonomy in Gagauzia”, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Cilt 26, No 1, 1998, s. 87-88.

⁷⁵⁷ Siegfried Wöber, “Making or Breaking the Republic of Moldova? The Autonomy of Gagauzia”, *European Diversity and Autonomy Papers*, No 2, 2013, s. 9-10.

⁷⁵⁸ Ivan Katchanovski, “Small Nations But Great Differences: Political Orientations and Cultures of the Crimean Tatars and Gagauz”, *Europe-Asia Studies*, Cilt 57, No 6, 2005, s. 885.

⁷⁵⁹ Achilles Skordas, “Transnistria: Another Domino on Russia’s Periphery”, *Yale Journal of International Affairs*, Yaz/Sonbahar 2005, s. 33.

Moldova'nın Transdinyester özelinde yaşadığı başarısızlık da merkezi yönetimin Gagavuzya Meselesine yaklaşım noktasında daha ılımlı hareket etmesini beraberinde getirmiştir. Ocak 1995'de yürürlüğe giren anayasal düzenlemeyle, Gagavuzya'nın statüsü, "Gagavuz Yeri" adı altında özerk bir bölge olarak ilan edilmiştir. Moldova'nın bağımsızlığını kaybetmesi ya da başka bir devlet ile birleşmesi halinde Gagavuzya'nın "kendi kaderini tayin hakkı" saklı kalmak koşuluyla oluşturulan özerk yapı çerçevesinde, bölgenin sınırları belirlenmiştir.⁷⁶⁰ Gagavuzya sakinleri, kendi valilerini (başkan) seçme ve kendi bölgesel meclislerini oluşturma hakkına sahiptir. Ne var ki, bölge ekonomisinin yönetimi, vergiler, bölgenin geleceğini yakından ilgilendiren siyasal ve yönetsel meseleler ile dış politika anlamında Gagavuzya tamamıyla Moldova Yönetimi'ne bağlıdır. Bu nedenle, Gagavuz Yeri'nin yönetsel statüsünün içinin boş olduğuna ve "de facto" bağımsız kalmayı tercih eden Transdinyester'in çok daha kazançlı olduğuna dair yorumlar, hem Gagavuz halkı nezdinde hem de Transdinyester'de ciddi taraftar bulmaktadır.⁷⁶¹ 2006 yılından bu yana Gagavuz Yeri Başkanı olan *Mihail Formuzal*, Transdinyester Meselesi'nin nasıl çözümleneceğinin çok önemli olduğunu, zira bu bölgeye yönelik olarak ortaya konacak olan planın, özerklik statüsünün tam manasıyla işlenmediği Gagavuz Yeri için de geçerli bir örnek olacağını kaydetmektedir.⁷⁶²

Kopenhag Okulu'nun ortaya koyduğu güvenlikleştirme yaklaşımı, Moldova topraklarında beliren siyasal anlaşmazlığın toplumsal altyapısını değerlendirebilme noktasında önemli bir dayanak noktasıdır. Çok kültürlü toplumlar için çok büyük bir önem taşıyan devlet-ulus anlayışının ortadan kalkması tehlikesi kimlik ve kültüre dayalı problemlerin kolaylıkla güvenlikleştirilmesini beraberinde getirmektedir. Moldova, SSCB döneminde etnik/ulusal kimliklerden bağımsız bir devlet-ulus olarak kurgulandığı için, Rumen kökenlilerin Moldova kimliğini Rumen dili ve kültürü ile eşleştirmeye çalışması, Gagavuz, Rus ve Ukraynalı kimliklerinin güvenlikleştirilmesi yönünde önemli bir faktör olmuştur.

Buzan'a göre, bir kimliğin, algılanan bir tehdide ya da tehlikeye karşı savunulması, ya da daha geniş bir çerçevede ele alırsak, bir topluluğun, kendi kimliğine yönelik olarak algıladığı bir tehdide karşı kendisini savunması

⁷⁶⁰ Bu noktada üzerinde durulması gereken esas nokta, Moldova'nın Romanya ile birleşmesi ihtimalidir. Gagavuzlar, böyle bir durumda "self determinasyon" hakkına sahip olacaklarını anayasal bir güvence altına almışlardır. Daha fazla bilgi için bkz. "The Parliament of the Republic of Moldova, The Law on the Special Legal Status of Gagauzia (Gagauz Yeri)", <http://www.regione.taa.it/biblioteca/minoranze/gagauziaen.pdf> (Erişim Tarihi 5 Ocak 2014).

⁷⁶¹ Wöber, "Making or Breaking...", s. 22.

⁷⁶² Ibid.

toplumsal güvenlik olarak adlandırılmaktadır.⁷⁶³ SSCB'nin dağılması sonrası Rumen diline, kimliğine ve kültürüne yaslanan bir Moldova yaratma çabası içerisine girilmesi, Transdinyester ve Gagavuzya'yı kendi toplumsal kimliklerini korumak için harekete geçmeye itmiştir. Transdinyester'in, gerek doğal sınırlar, gerekse de tarihsel arka plan noktasında önemli bir avantajının bulunması ve çok etnikli bir görünüm sergilemesi, SSCB dönemindeki Moldova kimliğinin toplumsal anlamda güvenlikleştirilmesini kolaylaştırmıştır. Rusya'nın, bölgede yaşayan Rusları koruma içgüdüsü çerçevesinde Transdinyester'deki toplumsal kimlik güvenlikleştirmesine destek vermesi de kimliğin araçsallaştırılması anlamında önemlidir.⁷⁶⁴ Gagavuzya ise, tıpkı Transdinyester gibi çok etnikli bir toplumsal yapıya sahip olmasına karşın,⁷⁶⁵ Dinyester nehrinin batısında, tarihsel Besarabya toprakları ile birlikte değerlendirilmesi ve bölge nüfusunun ağırlıklı olarak Gagavuz, Bulgar ve Rumen olmasından ötürü, kimliğin güvenlikleştirilmesi noktasında Transdinyester kadar başarılı olamamıştır.

Devletlerin sınırlarıyla toplumların sınırlarının çok ender olarak birbirleriyle uyuyor olması, toplumsal güvenlik vurgusunun ön plana çıkıyor olmasının en temel nedenlerinden biridir. Prut Nehri'nin çizdiği Romanya-Moldova Sınırı,⁷⁶⁶ Moldova topraklarında yaşayan nüfusun çoğunluğunun Rumen etnik kökeninden olması gerçekliği ile birlikte değerlendirildiğinde, devletlerin ve toplumların sınırlarının uyumlu olmadığı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Rumen kökenlilerin, Moldova kimliğini Rumen kimliği ile eşleştirme arayışı içerisine girmeleri ya da Romanya ile birleşme anlayışına yönelmeleri, kimliğin araçsallaştırılmasına ya da siyasal güvenlikleştirme noktasında ele alınmasına güzel bir örnek oluşturmaktadır.⁷⁶⁷ Moldova'nın Rumen kimliğini araçsallaştırması, ülke topraklarında yaşayan Slavların büyük bir bölümünü bünyesinde barındıran ve Moldova'dan doğal bir sınırla ayrılan Transdinyester'in, SSCB dönemindeki Moldovalı kimliği çerçevesinde bir siyasal ayrılıkçılığa eklenmesini beraberinde getirmiştir. Çok etnikli bir bölge niteliğindeki Transdinyester, SSCB döneminde yaratılan Moldovalı kimliğinin farklı ulusları bir arada tutabilecek en önemli güvenlikleştirme aygıtı olduğunun bilincindedir. Gagavuzya ise Besarabya topraklarından bağımsız bir toprak parçası değildir. Tarihsel bağlam içerisinde, Gagavuzya topraklarında, Gagavuz ve Rumenlerin bir arada karışık bir şekilde yaşadıkları da göz önünde

⁷⁶³ Barry Buzan, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Relations*, Cilt 67, No 3, 2001, s. 431-451.

⁷⁶⁴ Witold Rodkiewicz, "Transnistrian Conflict After 20 Years", *Centre For Eastern Studies (OSW)*, 2011, s. 6-9.

⁷⁶⁵ Charles King, *The Moldovans; Romania, Russia and the Politics of Culture*, Stanford, Hoover Institution Press, 2000, s. 147.

⁷⁶⁶ Oana Mihaela Stoleriu et al., "Migrants and Borders: Romania and Moldova", *Euro Broad Map*, Mart 2011, s. 10.

⁷⁶⁷ Charles King, "Moldovan Identity and the Politics of Pan-Romanianism", *Slavic Review*, Cilt 53, No 2, 1994, s. 345-368.

bulundurulduğunda, Gagavuz halkının kendisine tanınan siyasal/yönetimsel özerklik çerçevesinde Moldova'ya bağlı olmayı kabul etmesi anlaşılabilir bir tutumdur. Güvenliği yalnızca devletlerin güvenliği olarak tanımlamak, devletsiz halkların ve ulusal azınlıkların güvenlik endişelerini arttırmaktadır.⁷⁶⁸ Moldova kimliğini Rumen ulusçuluğu çerçevesinde tanımlama girişimlerinde bulunulması ve buna karşı çıkanların devletin güvenliğini sorgulayan aktörler olarak tanımlanması, bu ülkede yaşayan farklı toplumların kendi toplumsal kimliklerine dayalı güvenlikleştirmeye gitmelerini anlamlı hale getirmektedir. Moldovalılık gibi coğrafyaya dayalı bir kimlik vurgusundan, etnik kimliğe atıf yapan bir Moldovalılığa geçiş tehlikesi karşısında Gagavuz ve Transdinyesterlilerin yaşadığı rahatsızlık anlaşılabilir.⁷⁶⁹ Zira SSCB'nin dağılmasının ardından yaratılmak istenen Moldova, ülke topraklarında yaşayan Rus, Ukraynalı ve Gagavuzları "ulusal azınlık" statüsüne indirgeyebilecek bir ulusal kimlik vurgusuna yönelmiştir.

Aynı halkların devleti ve toplumunun iki ayrı güvenlikleştirme nesnesi olduğunu görmek ve Moldova özelinde de anlamlandırmak gerekir.⁷⁷⁰ Moldova, nüfusunun çoğunluğunu Rumen kökenlilerin oluşturduğu bir devlettir. Ancak üzerine temellendirildiği tarihsel arka plan dikkate alındığında, Rumen ulusal kimliğine dayalı bir devlet değildir. Kendi toplumsal/ulusal kimliklerine dayalı bir devlete sahip olan, ancak bu devlet içerisinde değil de farklı bir toplumsal/ulusal kimlik çerçevesinde teşkilatlanmış devletlerde yaşayan azınlık gruplarının, kendi toplumsal kimliklerine dayalı devletlerle kurdukları ilişkiler de bir güvenlikleştirme unsuru olabilmektedir. Örneğin, topraklarında yaşayan toplumların, kendi ulusal/etnik kimliklerine ait birer ulus devlete sahip olduğu Transdinyester, çok etnikli toplumsal yapısını, doğal sınırların ve tarihsel arka planın kendisine sağladığı meşruiyetin de etkisiyle bölgesel bir kimlik ekseninde güvenlikleştirebilmekte ve böylece içsel tutarlılığı sağlayabilmektedir.⁷⁷¹ Ne var ki, çoğunluğu Rus ve Ukraynalılardan oluşan bölge halkının, Rusya ve Ukrayna'yı kendilerinin koruyucusu olarak görmeleri, Moldova Yönetimi'ni çok rahatsız etmektedir. Benzer bir durum Gagavuzya için söz konusu edilemez, zira Gagavuz ulusal kimliğine dayalı başka bir devlet yoktur. 18. yüzyılın sonlarından bu yana⁷⁷² Gagavuzların vatani Moldova topraklarıdır ve ulusal

⁷⁶⁸ Ole Waever, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, No 18, 2008, s. 153-154.

⁷⁶⁹ Natalia Cojocaru, "Nationalism and Identity in Transnistria", *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, Cilt 19, No 3-4, 2006, s. 261-272.

⁷⁷⁰ Waever, "Toplumsal Güvenliğin...", s. 154.

⁷⁷¹ Rebecca A. Chamberlain-Creanga, "Identity and Industrial Change on a Contested Borderland, Moldova and Secessionist Transnistria", *IREX*, http://www.irex.org/system/files/Chamberlain-Creanga_Executive_Summary.pdf (Erişim Tarihi 30 Aralık 2013).

⁷⁷² Wöber, "Making or Breaking...", s. 7-8.

kimlik bağı ekseninde bütünleşip Moldova'ya karşı mücadele verebilecekleri bir alternatifleri bulunmamaktadır.

Kopenhag Okulu, toplumsal güvenlik çerçevesinde sosyal değişim, statü farklılaşması ve bireysel güvensizlik gibi hususlara da önemli bir rol atfetmektedir. Buna göre, sosyal değişimin hızlanması ve statü bağlamında dramatik bir değişimin yaşanması, bireysel güvensizlikleri artırır. Bu durumda toplumsal kimlik de aynı süreci yaşayan bireylerden etkilenecek süreklilik arz eden bir güvenleştirmeye maruz kalır.⁷⁷³ Moldova dilinin, Latin Alfabesi ile yazılacağına dair değişiklik yapılması ve her Moldovalının Rusça'nın yanı sıra Moldova dilini (Rumence) öğrenmesinin zorunlu hale getirilmesi, Transdinyesterliler ve Gagavuzları rahatsız etmiştir. Zira bu gruplar, yapılan değişiklikler ile birlikte, zaman içerisinde SSCB dönemindeki sosyal statülerinin farklılaşacağı ve eşit vatandaş olmaktan uzaklaşarak, ulusal azınlık haline getirilecekleri korkusunu yaşamaya başlamışlardır. Hâlbuki özellikle Transdinyester'de yaşayanlar, bölgenin sahip olduğu sanayi altyapısı sayesinde Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde refah düzeyi en yüksek kesim olmayı içselleştirmişlerdi. SSCB dönemindeki Moldova'nın yönetim kademelerinde de Rus ve Ukraynalıların ağırlığı vardı. SSCB'nin dağılmasına paralel olarak, bu görünümün bozulmaya başlaması, özellikle Ruslar ve Ukraynalılar arasında ciddi bir sosyal statü değişimi endişesi yaratmıştır.⁷⁷⁴ Bugün Transdinyester'de yaşayanların, Moldova Cumhuriyeti'ne karşı güvenleştirdikleri Transdinyester kimliğinin en önemli yapı taşının, çatışma ve savaş döneminde Moldova güvenlik güçlerinin giriştiği katliamları yansıtan fotoğraflar ve belgeler olması önemlidir.⁷⁷⁵ Zira Transdinyester Yönetimi, bu fotoğrafların ve görüntülerin yarattığı toplumsal meşruiyetten yararlanarak kendi siyasal statüsünün altını çizmektedir. Bu imgeler sürekli olarak gündemde tutularak, yeniden üretilerek ve kuşaktan kuşağa aktarılarak, toplumsal güvensizliğe vurgu yapılmaktadır.

Güvenleleştirme kuramının üzerine oturduğu güvenleştirci aktör (devlet/hükümet), güvenliğinin tehlikeye düştüğü bir referans nesnesi (kimlik/çıkar) ve güvenleştirmeyi kabul edecek bir alımlayıcı kitle (halk/ulus) gibi faktörler⁷⁷⁶ Moldova özelindeki sorunlar bağlamında görünür haldedir. Moldova Hükümeti (güvenleştirci), Moldova'nın toprak bütünlüğünün (referans nesnesi) tehlikeye düştüğünü belirterek halkı (alımlayıcı kitle) mobilize edebilmektedir. Bu durum, “de facto” bir devlet olan Transdinyester özelinde de işletilebilmektedir. Zira bu bölgede de hükümet, bölge halkını,

⁷⁷³ Ole Waever, “Securitization and Desecuritization”, R.D. Lipschutz (der.) *On Security*, New York, Columbia University Press, 1998, s. 157.

⁷⁷⁴ Vladimir Korobov ve Georgii Byanov, “The Renewal of Transnistria”, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Cilt 22, No 4, 2006, s. 517-528.

⁷⁷⁵ Bobick, “Profits of Disorder...”, s. 243-245.

⁷⁷⁶ Nebi Miş, “Güvenleleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenleştirilmesi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 6, No 2, 2011, s. 350.

SSCB dönemindeki hakları, özgürlükleri, hatta kimliklerinin tehlikede olduğu gerekçesiyle bölgesel kimlik bağlamında güvenlikleştirebilmektedir.⁷⁷⁷

Ole Waever, toplumsal güvenlikleştirmenin devlet seçkinleri, aydınlar ve elitler tarafından ortaya konan bilinçli bir tercih olduğunu söylemektedir. Belli değerleri, ideolojileri kabul ettirebilmek ve belli çıkarları koruyabilmek kimliğin güvenlikleştirilmesi ile çok daha rahat olabilmektedir. Örneğin Transdinyester, SSCB döneminde Moldova'nın geneline oranla çok daha yüksek bir refah seviyesine sahipti ve bugün dahi, Moldova topraklarının yalnızca %8'ini oluşturmaya karşın, Moldova ihracatının %40'ını tek başına gerçekleştirdiği göz önünde bulundurulduğunda, elde ettiği geliri Moldova'nın geri kalan kısmı ile paylaşmak istemeyebilir. Bunun yanı sıra, Transdinyester'deki devlet seçkinleri ve elitlerin çok büyük bir bölümü, SSCB döneminde bölgede görevlendirilmiş ve aslen Moldovalı olmayan isimlerdir. Moldova ile birleşmesi halinde kendi siyasal/yönetimsel pozisyonlarının sorgulanması endişesi içerisinde girmeleri ve "de facto" yönetim içerisinde kendi çıkarlarını, etkinliklerini daha kolay koruyabiliyor olmaları, onların Transdinyesterli kimliğini güvenlikleştirme yönünde tercihte bulunmalarını beraberinde getirmektedir. İdeolojik anlamda da Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin değerleri fazlaca değiştirilmeden uygulanmakta ve böylece bölge halkını istenen yönde manipüle edebilmek çok daha kolay olabilmektedir.⁷⁷⁸ Gagavuz Yeri ise, SSCB döneminde de Moldova'nın en fakir ve gelişmemiş bölgesi konumundaydı. Gagavuzya, Transdinyester gibi bir zenginliğe sahip olmadığı için, Moldova'ya bağlanmak ile kaybedeceği bir şey yoktur. Aynı zamanda bölgede sanayi altyapısı da bulunmadığı için, bu altyapıyı (zenginliği) elinde tutmak ve kendi etkinliklerini sürdürebilmek hedefiyle bölge halkını kimlik temelli bir güvenlikleştirmeye itecek eski Sovyet yöneticileri de bulunmamaktadır.

Göç faktörü de kimlik tabanlı güvenlikleştirme anlayışını yakından ilgilendiren bir faktördür. Göç önemlidir, zira bir bölgeye göç ile gelen bir halk, sahip olduğu nüfus ekseninde, zaman içerisinde siyasal ve ekonomik kontrolü ele alabilir. Bu duruma yatay rekabet de denilmektedir. Yatay rekabet durumunda, coğrafi ve siyasal etkinliği giderek artan bir toplumun etkinliğinin genişlemesi ve kendi dil ve kültür unsurları ile diğerlerini etkilemeye başlaması söz konusudur.⁷⁷⁹ Bu bağlamda Transdinyesterliler, Moldova'da çoğunluğu oluşturan Rumen kökenlilerin, ekonomik anlamda Moldova genelinden daha iyi bir durumda olan Dinyester'in doğusuna göç ederek bölgedeki ekonomik/siyasal kontrolü ele almalarından ve Rumen dili, kültürü ve kimliğinin bu bölgede de baskın hale gelmesinden çekinmektedir. Gagavuzya'da ise farklı bir durum söz

⁷⁷⁷ Ala Svet, "Staging the Transnistrian Identity within the Heritage of Soviet Holidays", *History and Anthropology*, Cilt 24, No 1, 2013, s. 98-116.

⁷⁷⁸ Ibid.

⁷⁷⁹ Waever, "Toplumsal Güvenliğin...", s. 158.

konusudur. Zira Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi'nde ekonomik durum hiç iyi olmadığı ve toplumsal refah düzeyi oldukça düşük olduğu için, bölgeden dışarıya göç söz konusudur (özellikle Rusya ve Türkiye'ye).⁷⁸⁰ Gagavuzlar, bu göçler sonrasında, göç edenlerin gittikleri bölgelerde farklı kimliklere eklenmelerinden ve zaman içerisinde nüfusu giderek azalacak olan Gagavuz Yeri'nin de Moldova'ya tam manasıyla entegre olarak bölge nüfusunun Rumenleştirilmesinden çekinmektedirler.

Devletlerin ortaya koydukları resmi ideolojiyi ve kurguladıkları ortak kültür yapısını toplumun tamamına kabul ettirmeye yönelik girişimleri medya, iş dünyası, spor ve kültür-sanat etkinlikleri ile de yürütülebilir.⁷⁸¹ Tiraspol ve Bender merkezli medya organları,⁷⁸² bölge halkını yönlendirme ve Transdinyester Yönetimi'nin görüşlerini halka aktarma ve bölgesel kimliğe dayalı bir anti-Moldova imajı yaratma noktasında çok önemlidir. Transdinyester özelinde muhalif görüşler ileri süren ve yönetim ile uyumlaşmayan bir yayın politikası geliştirmek isteyen medya organlarına genel olarak izin verilmemektedir.⁷⁸³

Transdinyester özelinde oluşturulmuş monopol bir şirket olan, kurucularının ve asıl sahiplerinin siyasal bağlantıları noktasında ciddi şüpheler bulunan *Sheriff*, bölge ekonomisini şekillendiren ve başta otomotiv, enerji, gıda,

⁷⁸⁰ Brigitte Suter, "The Different Perception of Migration From Eastern Europe to Turkey: The Case of Moldovan and Bulgarian Domestic Workers", *Migration Online*, 9 Mayıs 2008, <http://www.migrationonline.cz/en/the-different-perception-of-migration-from-eastern-europe-to-turkey-the-case-of-moldovan-and-bulgarian-domestic-workers> (Erişim Tarihi 28 Kasım 2013).

⁷⁸¹ Michael C. Williams, "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, Cilt 47, 2003, s. 511-531.

⁷⁸² Transdinyester özelinde yayın yapan medya organlarının çok büyük bir bölümü SSCB döneminde olduğu gibi Rusça yayın yapmaktadır. Bu durum Transdinyester'in SSCB dönemindeki Moldovalı kimliğini sahiplendiğini kanıtlamaktadır. Ancak Tiraspol ve Bender'de kurulmuş ve Ukrayna dilinde ya da Rumen dilinde yayın yapmak isteyen medya organları da, yönetimin meşruiyetini sorgulamamaları kaydıyla, Transdinyester hükümetinin verdiği izin ve uyguladığı kontrol dâhilinde yayınlarını sürdürebilmektedir. Bölgede yayın yapan medya organlarından bazıları şunlardır. Dnestrovskaya Pravda, Trudovoi, Tiraspol Times, Pridnestrovye ve Gomin (Ukrayna dilinde yayın yapmaktadır) (gazeteler); TV-PMR, TSV, Multi TV (televizyon kuruluşları); Radio PMR, Inter FM, Dynamite FM (radyo istasyonları); Pridnestrovie.net, Visitpmr.com ve Transdniesra.com (internet siteleri). Daha fazla bilgi için bkz. "Trans-Dniester Profile: Media", *BBC News*, 26 Aralık 2011, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/3641826.stm#media (Erişim Tarihi 22 Aralık 2013). "Transnistria", *Freedom House*, <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/transnistria> (Erişim Tarihi 22 Aralık 2013).

⁷⁸³ Moldova'dan yayın yapan medya organlarının hemen hepsine ambargo uygulanırken, yine de halkın uydurulan yayınlara aracılığıyla bu yayınlara izleyebildiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra Pro TV ve NIT adlı Kişinev merkezli ve Rumence yayın yapan TV kanallarına Transdinyester Hükümeti tarafından erişim izni verilmiştir.

medya, perakende olmak üzere hemen her sektörde yer alan bir kurumsal yapı olarak dikkat çekmektedir.⁷⁸⁴ Sheriff, bölge ekonomisini şekillendirmesinin yanı sıra siyaseti yönlendiren bir aktör olarak da görülmektedir. Nitekim Sheriff'in destek verdiği isimler, Moldova siyasetinde en tepe noktada yer almakta ya da bir süre sonra bu noktaya gelmektedir.⁷⁸⁵ Sheriff, siyaseti ve ekonomiyi arka plandan yöneten bir aktör olarak, toplumsal kimliğin güvenikleştirilmesinde ve Transdinyester'in "de facto" bağımsız olarak ayakta kalmasında çok önemli bir role sahiptir. Sheriff tarafından kurulmuş olan ve Moldova Ligi'nde mücadele veren *FC Sheriff* futbol kulübü de Moldova'nın en başarılı takımı olarak bilinmektedir. Sheriff'in Tiraspol'de inşa ettiği 200 milyon dolarlık stat, Moldova'nın en değerli spor yatırımdır ve ülkede *UEFA* standartlarına uygun tek stat olduğu için, Moldova takımlarının uluslararası müsabakaları da Tiraspol'de (Transdinyester'in başkenti) oynanmaktadır.⁷⁸⁶ Bu durum, Transdinyester halkının gururunu okşayan ve sahip oldukları değerleri ve dolayısıyla bölgesel kimliği konsolide eden bir güvenikleştirme unsuru olarak görülebilir.

Gagavuzya ekonomisi tarıma dayalı olduğu için, küçük çaplı işletmeler, tarımsal işleme yapan fabrikalar ve küçük tekstil atölyeleri dışında önemli bir sanayi altyapısına rastlamak mümkün değildir. Yani ulusal gururu okşayacak ve Gagavuz halkının, Moldova ile ilişkiler noktasında elini kuvvetlendirecek bir ekonomik üstünlük söz konusu değildir. Aynı şekilde, kültür-sanat faaliyetleri ve spor konusunda da Gagavuzca'yı ve Gagavuz kimliğini yücelten, konsolide eden önemli bir faaliyet yoktur. Hatta Gagavuz Ulusal Tiyatrosu'nun, yurtdışında sergilediği gösteriler ciddi bir izleyici sayısına sahipken, Gagavuzya bağlamında bu tiyatroya olan halk ilgisi/desteği çok azdır.⁷⁸⁷ Gagavuzların

⁷⁸⁴ Bobick, "Profits of Disorder...", s. 257-262.

⁷⁸⁵ Kurulduğu ilk dönemde Transdinyester'in ilk devlet başkanı olan Igor Smirnov ile birlikte hareket eden Sheriff, 2005 yılında kurulan Yenilenme adlı siyasal partiye verdiği destek sonrası Smirnov'dan uzaklaşmıştır. Bugün Transdinyester devlet başkanlığı koltuğunda oturan Evgeny Shevchuk da Sheriff'in destek verdiği Yenilenme adlı siyasal partinin lideriydi. Ne var ki, daha sonrasında Rusya'nın da dâhil olduğu bir siyasal manevra ile Shevchuk'tan desteğini çeken Sheriff, Rusya'nın ve kendisinin destek verdiği Anatoliy Kaminski'nin seçimleri kaybetmesi ve Evgeny Shevchuk'un bağımsız olarak girdiği 2011 devlet başkanlığı seçimlerinden galip ayrılması sonrası ciddi bir siyasal mevzi kaybına uğramıştır. Ancak, eski KGB ajanları, Kızıl Ordu mensupları ve Sovyet dönemi yöneticileri tarafından kurulduğu belirtilen ve Rusya'nın desteğine sahip bu şirkete karşı Shevchuk'un çok büyük bir yıpratma kampanyası uygulaması beklenmemelidir. Konu ile ilgili bkz. Kamil Calus, "An Aided Economy: The Characteristics of the Transnistrian Economic Model", *Centre For Eastern Studies Commentary*, No 108, Mayıs 2013.

⁷⁸⁶ Bobick, "Profits of Disorder...", s. 261.

⁷⁸⁷ Gagavuz Komrat adıyla bir de futbol takımına sahip olan Gagavuz Yeri Özerk Yönetimi'nde, halkın bu kulübe ve genel olarak spora olan ilgisi de oldukça yetersizdir. Zaten bu futbol takımı da ekonomik yetersizlikler nedeniyle, Transdinyester'deki Sheriff Tiraspol takımının elde ettiği başarıya oldukça uzaktır.

kendilerini ifade edebilme noktasında Gagavuzca'yı değil Rusça'yı tercih ettiklerini görüyoruz. Gagavuz okullarında eğitim-öğretim Rus dilinde yapılmaktadır.⁷⁸⁸ Gagavuz dilinde öğrenim veren üniversite de olmadığı için, Gagavuzlar, Rusça ve Moldova dilinde (Rumence) yüksek öğrenim görmek zorunda kalmaktadırlar. Bölgede Gagavuzca'yı her yönüyle anlayan ve konuşan kişi sayısı çok az olduğu için, okullarda ders verecek Gagavuzca okutmanı dahi bulmak çok zordur. Gagavuz Yeri Özerk Yönetimi de resmi yazışmalarını Rusça üzerinden gerçekleştirmeyi tercih etmektedir. Gagavuzlar, Moldova kimliğinin Rumen ulusal kimliğine entegre edilmesi endişesi taşımalarına karşın, bu endişeyi kendi ulusal dilleri/kimlikleri/kültürleri üzerinden gerçekleştirecekleri bir güvenlikleştirme ile değil, daha çok Rus dili ve kültürü üzerinden ifade edilen Moldovalı kimliğinin yok oluşundan duydukları rahatsızlık ile ortaya koymaktadırlar.

Farklı Politika Tercihleri Bağlamında Moldova'nın Siyasal Geleceği

Avrupa'nın doğu sınırında, Rusya ile AB'nin siyasal nüfuz alanlarının çarpıştığı bir bölgede konumlanmış olan Moldova'nın geleceği; aynı zamanda AB ve NATO'nun doğuya doğru genişleme politikaları, Rusya'nın “yakın çevre politikası” ve donmuş çatışma bölgelerinin statüsü açısından çok önemlidir.

AB, Rusya ve NATO'nun Moldova'ya Olan Yaklaşımlarının Savunmacı ve Saldırgan Realizm Kavramları Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Moldova topraklarındaki Transdinyester, AB yetkililerinin, Avrupa'nın “kara deliği” olarak adlandırdığı bir bölge konumundadır.⁷⁸⁹ Silah ve insan kaçakçılığı, uyuşturucu transferi ve organize suç örgütlerinin Avrupa'daki merkezi haline gelmiş olan Transdinyester, AB ideali ile uyumlaşmayan bir bölge olarak Moldova'nın ve dolayısıyla Avrupa'nın geleceğine olumsuz yönde etkiye bulunmaktadır. Zira bu sorun, az önce bahsetmiş olduğumuz olumsuz sonuçlarının yanı sıra, bünyesinde barındırdığı etnik/toplumsal/bölgesel ayrılıkçılık hedefine paralel olarak Moldova'da oldukça güçlü olan Rumen ulusçuluğunu da körüklemektedir.⁷⁹⁰ Transdinyester ve Gagavuzya meselelerindeki gelişmelere paralel olarak her an yeniden yükselişe geçebilecek

⁷⁸⁸ Gagavuzya'daki Komrat Üniversitesi'nde dahi öğretim dili Rusça'dır. Yalnızca belli derslerde ve alanlarda Gagavuzca kullanımına rastlanmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz. Wöber, “Making or Breaking...”, s. 26-29.

⁷⁸⁹ Marius Vahl ve Michael Emerson, “Moldova and the Transnistrian Conflict”, <http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2004/1-2004Chapter4.pdf> (Erişim Tarihi 11 Aralık 2013).

⁷⁹⁰ Jeff Chinn ve Steven D. Roper, “Ethnic Mobilization and Reactive Nationalism: The Case of Moldova”, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Cilt 23, No 2, 1995, s. 291-325.

bir tehlikeye işaret eden Rumen ulusçuluğu; siyasal, ekonomik ve bölgesel nedenlerden ötürü birleşik bir Moldova'yı arzulayan ve böyle bir Moldova'yı potansiyel üyesi olarak gören AB'de endişe yaratmaktadır. AB'nin orta vadedeki hedefinin, Moldova'yı üye olarak alabilmek ve daha sonrasında da uzun vadede Ukrayna'yı kendisine eklemleyerek, yani Rusya'nın arka bahçesine tamamiyle egemen olarak, Rusya'yı kendisiyle her alanda işbirliğine zorlamak olduğu yönünde değerlendirmeler bulunmaktadır.⁷⁹¹ AB'nin, Transdinyester Meselesi'ne çözüm bulunabilmesi için, özellikle son dönemde, Almanya öncülüğünde ve 5+2 görüşmeleri eliyle inisiyatif almaya çalıştığını görüyoruz.⁷⁹² Zira Transdinyester Meselesi'ne bulunabilecek bir çözüm, öncelikle Gagavuzya'nın statüsüne olumlu olarak yansiyacak, daha sonra da eski SSCB topraklarında yer alan "donmuş çatışma bölgelerine" ilişkin sorunların çözümlenebilmesi yönünde ciddi bir emsal oluşturacaktır. AB tabanlı çözüm önerisi, AB'nin "sorun çözücü" aktör olarak prestijini arttırabileceği gibi, doğruya doğru genişlemesi özelinde önüne çıkan en önemli problem haline gelen ve daha çok Rusya'nın işine yarayan donmuş çatışma bölgelerine ilişkin meselelerin çözümünde yeni bir perspektif ve umut yaratacaktır.

Moldova'da, AB ile yakınlaşılması taraftarı olan Avrupa ile Bütünleşme için İttifak (Alliance for European Integration-AEI) adlı koalisyon hükümeti iktidardadır. Aralarındaki sorunlara ve anlaşmazlıklara karşın 2009 yılından beri iktidarda olan bu ittifak (Liberal Demokrat Parti, Demokrat Parti ve Liberal Parti'den müteşekkildir), 2001-2009 yılları arasında Moldova'yı yöneten Komünist Parti'nin aksine, Moldova'yı AB üyesi yapabilmek hedefine yönelmiştir.⁷⁹³ Moldova'nın AB hedefine odaklanması, SSCB'nin dağılması ile gözler önüne serilen ve özellikle Transdinyester'deki ayrılıkçı yönetimin varlığı ile de konsolide olan Rumen ulusçuluğunu baskılamak ve ülkedeki toplumsal ayrımların daha da derinleştirilmesinin önüne geçmek bakımından önemlidir. Yapılan araştırmalar, Moldova'da Romanya ile birleşilmesi yönündeki istekliliğin %10'a kadar düştüğünü kanıtlamaktadır. Zira AB üyesi olacak Moldova, Romanya ile aynı siyasal projenin içerisinde yer alacak ve Rusya'nın, özellikle Transdinyester ve Gagavuzya meseleleri özelinde ifadesini bulan baskısından da kurtulabilecektir.

AB ile Ortaklık Antlaşması imzalamış olan Moldova, böylece AB'den gelen ekonomik, mali ve teknik yardımlardan yararlanmaktadır. Moldova Hükümeti'nin isteği ise AB ile serbest ticaret antlaşması imzalanması ve vizesiz dolaşım hakkının kendi vatandaşlarına da uygulanabilir hale gelmesidir. AB'nin

⁷⁹¹ Tomas Valasek, "Why Ukraine Matters to Europe?", *Centre For European Reform (CER)*, Aralık 2008.

⁷⁹² Vanda Amaro Dias, "The EU's Post Liberal Approach to Peace: Framing EUBAM's Contribution to the Moldova-Transnistria Conflict Transformation", *European Security*, 2012, s. 1-17.

⁷⁹³ Jos Boonstra, "Moldova: An EU Success Story?", *FRIDE Policy Brief*, No 92, Ağustos 2011, s. 1.

bu ülkeye olan yaklaşımı, aynı zamanda, Avrupa Komşuluğu Politikası (European Neighborhood Policy-ENP) bağlamında da ele alınabilir.⁷⁹⁴ AB'nin Moldova'ya yaptığı yardımların görünür hedefi, demokratikleşme ve özgürlükler yönünde atılan adımları desteklemek, yolsuzluk ve yoksullukla mücadele doğrultusunda hükümetin yanında olduğunu hissettirmek, temel altyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesini sağlayabilmek ve özellikle ülkenin enerji altyapısını reforme ederek Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılabilmesine yardımcı olmaktır. AB'nin sağladığı olanaklar neticesinde Moldova'nın AB'ye yaptığı ihracat artmış (zellikle şarap ve tarımsal ürünler) ve bu ülkenin ihracat anlamında Rusya'ya olan bağımlılığı oldukça azalmıştır. Öyle ki, 2010 yılı itibarıyla, Moldova'nın en önemli ihraç pazarı AB olmuştur (ihracat içerisinde %45'lik paya sahip. Rusya ise ikinci sırada gelmektedir (ihracat payı %18'dir). AB, Moldova-Transdinyester İlişkileri'ni geliştirebilmek ve özellikle Moldova Hükümeti'nin etkinliğini arttırabilmek amacıyla, Transdinyesterli şirketlerin, AB'ye ihracat yapabilmeleri için Moldova yasalarını kabul etmeleri gerektiğini kaydetmiştir. AB, Moldova ve Ukrayna tarafından, Ukrayna-Moldova (Transdinyester) sınırındaki kaacılık ve organize suç girişimlerini azaltabilmek için girişilen bu işbirliği, birçok Transdinyesterli şirketin Moldova yasalarını ve hükümranlığını kabul etmesi ile sonuçlanmıştır.⁷⁹⁵ Tüm bu girişimleri ve AB'nin politikalarını, Almanya'nın inisiyatifi ile ortaya çıkan 5+2 grubunun Transdinyester Meselesi'nin çözümü için gösterdiği çaba ile birlikte değerlendirirsek, Moldova'nın yönünü AB'ye çevirdiğini net bir şekilde söyleyebiliriz. Ne var ki, Moldova'nın mevcut azgelişmişliği, AB içerisinde Avrupa'nın kimliğine ve sınırlarına odaklanmış tartışmalar ve Transdinyester Meselesi'nin varlığı, AB'nin lider lkelerinin Rusya'nın tepkisinden çekinmeleri ile birleştiği noktada, Moldova'nın AB yelik hedefini oldukça belirsiz bir görünüme büründürmektedir.

Rusya ise, Moldova'yı kendi "arka bahçesinin" bir ürünü olarak görmektedir. Yakın evre politikasına uygun olarak, eski SSCB topraklarını kendi oluşturmak istediği bölgesel hegemonyaya eklemlmeyi hedefleyen Rusya, Avrasyacı düşünce kalıbının bir ürünü olarak grebileğimiz Avrasya Ekonomik Birliği'ni,⁷⁹⁶ AB sınırından Çin sınırına kadar olan bölgede kurumsallaştırmak istemektedir. Bu çerçevede, eski bir SSCB bileşeni olan Moldova'nın AB'ye yakınlaşması ve özellikle NATO yeliği üzerinden ABD'nin sistemsel hegemonyasına eklemlenmesi, Rusya'nın kabul edemeyeceği bir senaryodur. Zira Moldova'nın AB ve paralel olarak NATO'ya katılması, AB'nin yönünü Kuzey Karadeniz'e, yani Ukrayna'ya çevirmesini

⁷⁹⁴ Nora Ratzmann, "Securitizing or Developing the European Neighbourhood? Migration Management in Moldova", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 12, No 2, 2012, s. 261-280.

⁷⁹⁵ Dias, "The EU's Post Liberal...", s. 9-13.

⁷⁹⁶ Rilka Dragneva ve Kataryna Wolczuk, "Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?", *Chatham House Briefing Paper*, No 1, 2012.

beraberinde getirecektir. Karadeniz'in batısını AB/NATO'ya kaptırmış olan Rusya, AB'nin Moldova ve muhtemel bir Ukrayna genişlemesi ile Karadeniz'in kuzeyini de kendi sistemsel hegemonyasına entegre etmesi halinde, yakın çevre politikasının başarısızlığa uğrayacağını ve özellikle Avrasya Birliği hedefinin büyük bir yara alacağını görmektedir.

Bu durumu neorealizmin öngördüğü savunmacı⁷⁹⁷ ve saldırgan⁷⁹⁸ realizm karşıtlığı çerçevesinde de anlamlandırabiliriz. Moldova özelinde ele aldığımızda, Rusya, bu ülkeyi kendisine entegre etme yönünde bir hedef ortaya koyan AB'yi, kendi çıkarlarına ve nüfuz alanına müdahale eden bir saldırgan güç olarak görmektedir. AB'nin, doğuya açılım noktasında genel olarak NATO ile birlikte hareket ediyor olması,⁷⁹⁹ Moldova Hükümeti'nin NATO üyeliğini arzulamadıklarını ortaya koyan açıklamalarına karşın, orta vadede bu ülkenin de NATO'ya eklenilebileceğini düşünen Rusya'yı tedirgin etmekte ve algıladığı saldırganlığın boyutu da farklılaşmaktadır. Rusya, ABD'nin, Doğu Avrupa ve Karadeniz Havzası'nda yeni nüfuz alanları elde edebilme stratejisinin, siyasal ve ekonomik anlamda AB'nin genişleme stratejisine destek vermek, güvenlik alanında da AB genişlemesine paralel bir NATO genişlemesi yaratabilme

⁷⁹⁷ Kenneth Waltz ve Robert Jervis tarafından öngörülmüş olan ve savunmacı realizme göre, uluslararası sistemin temel oyuncuları olan devletler, kendi ulusal savunmalarını ve güvenliklerini riske atmayacak boyutta bir askeri/ekonomik/teknolojik güce sahip olurlar ve aynı zamanda sistemde yer alan diğer oyuncuları da yakından takip ederler. Dengeyi oluşturan devletler, kendi güvenliklerini riske atacak adımlar atılması durumunda, o adımı atan devlet/devletlere karşı göreceli bir güçsüzlük içerisinde sürüklenecekleri için, dengenin yeniden sağlanması ve gücü bir amaç olarak görmeye başlayan devlet/devletlerin dengelenebilmesi noktasında, o devlet/devletlere karşı, birlikte hareket etmeye başlarlar ve sonuç olarak güç dengesini yeniden inşa ederler. Bu yaklaşımı göre, devletler birbirlerine karşı göreceli güçlerini arttırmayı değil, sistemin sağlayacağı güvenliğin göreceli olarak artırılmasını amaçlamaktadırlar. Daha fazla bilgi için bkz. Jeffrey W. Taliaferro, "Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited", *International Security*, Cilt 25, No 3, 2000, s. 128-161. Kenneth N. Waltz, "Structural Realism After the Cold War", *International Security*, Cilt 25, No 1, 2000, s. 5-41.

⁷⁹⁸ John J. Mearsheimer'in çalışmaları ile anlaşılan saldırgan realizm, uluslararası sisteme hâkim olan anarşinin devletlerin saldırgan bir politika izleyerek coğrafi ve siyasal genişleme yönünde harekete geçmelerine neden olacağını belirtmektedir. Saldırgan realizme göre, tüm devletler kendi ulusal güçlerini diğerlerine oranla maksimize etmenin peşindedirler. Zira sadece en güçlü olan devletler kendi çıkarlarını koruyabilir ve siyasal varlıklarını garanti altına alabilir. Saldırgan realizm, anarşik bir uluslararası sistem içerisinde kendi güvenliklerini korumak ve bu amaçla güç elde etmek zorunda olan devletlerin, verili güç ile yetinmeyeceklerini ve hegemonya arayışında olacaklarını kaydetmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Glenn H. Snyder, "Mearsheimer's World-Offensive Realism and the Struggle for Security", *International Security*, Cilt 27, No 1, 2002, s. 149-173. Brandon Valeriano, "The Tragedy of Offensive Realism", *International Interactions*, Cilt 35, No 2, 2009, s. 179-206.

⁷⁹⁹ 2004, 2007 ve 2013 genişlemeleri, AB ile NATO'nun doğuya doğru genişleme hamlelerini paralel olarak kurguladıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Rusya da bu gerçeğin farkında olduğu için, Moldova özelinde çok daha tedbirli davranmaktadır.

anlayışı çerçevesinde işletildiğini görmektedir. Bu bağlamda, NATO'nun *Barış İçin Ortaklık Programı*'na katılmış olan Moldova'nın, AB hedefine paralel olarak, Avro-Atlantik İttifakı'nın güvenlik şemsiyesine katılmak isteyebileceği düşüncesi Rusya'yı rahatsız etmektedir. Rusya, kendisine yönelik olarak algıladığı bu saldırganlığı, Moldova özelinde, Transdinyester Meselesi'ni kullanarak ve Moldova'nın kendisine olan enerji bağımlılığı üzerinden dengelemektedir.⁸⁰⁰ Zira Rusya, Transdinyester'deki ayrılıkçı yönetimin varlığını sürdürmesini sağlayan en önemli aktör konumundadır. Rusya'nın bölgeden çekilmesi ve Transdinyester'e verdiği desteği çekmesi ya da azaltması, bu bölgenin, Moldova Yönetimi'ne karşı alacağı pozisyonu farklılaştırabilecektir. Yani Rusya, Transdinyester lehinde aldığı pozisyon ile Moldova özelinde Avro-Atlantik İttifakı'ndan algıladığı saldırganlığı dengeleyebilmekte ve bu ülkenin geleceği ile siyasal tercihleri noktasında söz sahibi olabilmektedir.⁸⁰¹ Esasen, Rusya'nın Moldova'ya olan yaklaşımının, bölgede savunmacı realizmin öngördüğü sistemsel dengeyi korumaya yönelik bir tutum olduğu da iddia edilebilir. Moldova'nın geleceğini şekillendirmek isteyen AB/NATO ittifakına karşı, Transdinyester'in geleceğini ve alacağı pozisyonu kendisine eklemleyen Rusya böylece Moldova toprakları özelinde bir denge yaratmaktadır. Hiç şüphesiz, Transdinyester'in “donmuş bir çatışma bölgesi” olarak kalmasını sağlayan temel neden de savunmacı realizm ile açıklanabilecek olan bu denge faktörüdür.

Transdinyester, kendi varlığına ve Moldova özelindeki statüsüne ilişkin sorun çözülmeden ve kendi bölgesel kimliğini ve varlığını garanti altına alacak bir çözüme ulaşılmadan Moldova'nın AB'ye girmesini istememektedir. Moldova Yönetimi ile anlaşmayı tercih eden Gagavuzya'ya tanınan özerkliğin içinin boşaltılması ve Gagavuzya'daki işleyişi Moldova Hükümeti'nin tayin eder hale gelmesi, Transdinyester Yönetimi'ni Gagavuzya'nın yolunu izlememe yönünde etkilemektedir. Nitekim Moldova'nın Transdinyester ile birleşmesi ve daha sonra AB üyesi olması halinde, Rusya'nın Transdinyester üzerindeki koruyuculuğunun ortadan kalkacağı ve bölgenin Romanya ile Moldova Hükümeti'nin insafına terk edileceği endişesi bölge halkında hâkim olan anlayıştır. Bu bağlamda, Transdinyester Yönetimi, Moldova'nın AB üyeliği hedefini “erken” bir gelişme olarak görmekte ve bu hususu kendi varlığına yönelmiş saldırgan realist bir girişim olarak addederek Rusya ile aynı paydada birleşmektedir.

⁸⁰⁰ Alina Mungiu Pippidi ve Igor Munteanu, “Moldova's Twitter Revolution”, *Journal of Democracy*, Cilt 20, No 3, 2009, s. 136-142.

⁸⁰¹ Skordas, “Transnistria: Another...”, s. 33-46.

Moldova'daki Gelişmeler Benzer Meseleler için Bir Emsal Teşkil Eder Mi?

Moldova'daki siyasal ayrılıkçılığı ve bu ülkenin geleceğinin nasıl bir doğrultuda şekilleneceğini değerlendirebilmek için etno-federalizm kavramı üzerinde kısaca durmak gerekir. Etno-federalizm, kimliğe dayalı bir ayrılıkçılık gelişmiş olan bölgeler tarafından kabul edilebilir bir kurumsal çerçeve çizdiği için ön planda tutulmaktadır.⁸⁰² Etno-federalizm sayesinde, merkezi yönetimin toprak bütünlüğü korunup siyasal sınırları noktasında herhangi bir arızanın çıkması önlenirken, kimliğe dayalı bir ayrılıkçılık gelişmiş olan bölge de kendi kendisini yönetme hakkını anayasal bir dayanağa kavuşturarak, taleplerinin önemli bir bölümünü elde etmiş olmaktadır.⁸⁰³ Etnik kimliğe dayalı bir ayrılıkçı anlayışın geliştiği bölgeler ile merkezi yönetim arasındaki anlaşmazlığın giderilebilmesi noktasında Michael Hechter tarafından önerilen yöntem, etnik temelde federal bir ayrıma gidilmesi ve ayrılıkçı bölge yönetimine kendi dilinde eğitim verme, kültürel ve toplumsal konularda kontrolü ele alma ve güvenlik, dış politika ile belli mali konular dışında hemen her konuda kendi kendini yönetme hakkının tanınmasıdır.⁸⁰⁴ Hechter, anlaşmazlıklar ileri boyuta taşınmadan yaratılabilecek bir etno-federalizmi, ayrılıkçı talepler ileri süren ve etnik kimliği güvenceleştirerek hareket edeceği görülen ayrılıkçı talepleri baskılamak noktasında önemli bir kuramsal çerçeve olarak görmektedir. Etno-federalizm ekseninde sağlanacak bölgesel otonomi doğrultusunda, o kimliği içselleştirmiş olan ve ülkede azınlık konumunda bulunan topluma, yerel yönetime ve bürokrasiye hâkim olma imkânı sağlanmakta ve kendi kendilerini yönettikleri imajı yaratılmaktadır. Etno-federalizm sayesinde, azınlık grubu, merkezi yönetime karşı kendisini savunmak için anayasal, örgütsel ve hatta ekonomik imkânlarla sahip olmakta ve konjonktürel gelişmeler ışığında ortaya çıkabilecek değişimlerden (merkezi yönetimde yaşanabilecek bir farklılaşmaya bağlı olarak, etno-federalizme soğuk yaklaşan bir iktidarın işbaşına gelmesi gibi) bağımsız hareket etme şansına sahip olmaktadır.⁸⁰⁵

Etno-federalizmin 5 önemli açığının bulunduğu ifade edilebilir. Bunlardan birincisi, kimliğe dayalı ayrılıkçılığı gidermek için uygulanan bir acil durum tedbiri olduğu ve ancak kısa dönemde kabul edilebilir bir çerçeve sunabildiği gerçeğidir. Bu çerçevede, bu uygulamanın, Dayton Antlaşması ile devreye sokulduğu Bosna-Hersek'in bugün içerisinde bulunduğu yönetsel

⁸⁰² Henry E. Hale, "Divided We Stand: Institutional Sources of Ethnofederal State Survival and Collapse", *World Politics*, Cilt 56, No 2, 2004, s. 165-193.

⁸⁰³ Philip G. Roeder, "Ethnofederalism and the Mismanagement of Conflicting Nationalisms", *Regional and Federal Studies*, Cilt 19, No 2, 2009, s. 203-219.

⁸⁰⁴ Michael Hechter, *Containing Nationalism*, New York, Oxford University Press, 2000, s. 142-152.

⁸⁰⁵ Ibid.

kriz bir örnek olarak gösterilebilir.⁸⁰⁶ İkinci olumsuzluk ise, muhtemel bir çatışmaya kurumsal/yönetimsel bir çözüm bulabilme hedefi ile beliren istekliliğin, bir süre sonra, tarafların taleplerini ve kimliklerini güvenlikleştirecek bir hukuki/siyasal çerçeve haline gelmesidir. Kosova’da, 1999 yılındaki NATO Operasyonu sonrasında yaratılan yönetimsel yapının, sahip olduğu toplumsal altyapı ve siyasal meşruiyet zemini üzerinde yükselerek 2008 yılında bağımsızlığa evrilmesi bu yönde verilebilecek önemli bir örnektir. Üçüncü önemli mesele ise, ayrılıkçı yönetime devredilen yetki ve sorumlulukların, zaman içerisinde sürekli artıyor oluşudur. Nitekim bu hak ve yetkiler arttırılmadığı noktada çatışma ihtimali yeniden doğmaktadır. Kimliğe dayalı ayrılıkçılığı engelleyebilmek için bulunan bu çözüm, otonom yönetimin zaman içerisinde merkezi yönetimi tamamen anlamsızlaştırması ya da yabancılaştırması ile sonuçlanabilir. Bu noktada, etno-federalizmin, kimliğe dayalı yabancılaşmayı meşrulaştıran ve uzun vadede de ayrılıkçı talepleri yeniden gün yüzüne çıkaran bir yönetimsel çerçeve olduğu görülebilmektedir. Dördüncü husus, etnik temelde yaratılan otonom bölge yönetiminin sürekli güçlenmesine bir tepki olarak, merkezi yönetimin yeniden ve bu defa daha sıkı bir merkezileştirme kampanyasına girişmesidir. Yugoslavya’nın dağılması esnasında ve sonrasında Kosova’nın özerk statüsünün içinin boşaltılması girişimleri ve Gül Devrimi sonrasında Gürcistan Yönetimi’nin Abhazya ve Güney Osetya’ya yönelik bir saldırganlık içerisine girmesi bu bağlamda ele alınabilir. Etno-federalizme dair tespit edilen beşinci ve son olumsuzluk ise, bu tarz bir yönetimin oluşturulması sonrasında, ülke içerisinde gerçekleştirilmesi planlanan siyasal/yönetimsel reform çabalarının pazarlık masasına yatırılmak zorunda kalınmasıdır. Bu pazarlık, genel olarak, çok uzun sürmekte hatta birçok örnekte de sonuçsuz kalarak ülkenin tamamına ilişkin genel bir olumsuzluk olarak içselleştirilmektedir.⁸⁰⁷ Örneğin, Bosna Sırp Cumhuriyeti ile Bosna- Hersek Federal Hükümeti’nin anlaşamamaları sonrasında Bosna-Hersek’teki polis/güvenlik reformunun bir türlü gerçekleştirilememesi, bu ülkenin siyasal geleceğine ve AB üyelik hedefine büyük bir zarar vermektedir.⁸⁰⁸ Kısacası, etnik temelde yaratılmış bir federal yönetim anlayışının, kimliğe dayalı güvenlikleştirmeyi belli kalıplar içerisine sokan, ona siyasal bir mahiyet kazandıran ve yönetim tecrübesini içselleştirmesini sağlayan bir uygulama olduğu ve uzun vadede kimliğe dayalı güvenlikleştirmeyi yeniden pekiştirdiği söylenebilir.

Transdinyester, Dinyester’in doğusuna ilişkin kararları kendisinin alacağı ve Moldovalılık kimliğinin Sovyetler döneminde olduğu üzere bir üst kimlik olarak biçimlendirildiği; dış politika, savunma ve bütçe gibi hususlarda alınacak

⁸⁰⁶ Adriana Camisar vd., “An Analysis of the Dayton Negotiations and Peace Accords”, <http://ocw.tufts.edu/data/12/244825.pdf> (Erişim Tarihi 1 Ocak 2014).

⁸⁰⁷ Roeder, “Ethnofederalism and the...”, s. 207-208.

⁸⁰⁸ “Bosnia’s Stalled Police Reform: No Progress, No EU”, *International Crisis Group*, No 164, Eylül 2005.

ortak kararlara göre yönetilen bir Moldova Cumhuriyeti'nin kurgulanabilmesini arzulamaktadır. Böylece Dinyester'in doğusundaki yönetimin hakları ve yetkileri aynen korunabilecek, mevcut ekonomik/siyasal çıkarlara fazlaca bir müdahale olmayacak ve kimlik tabanlı kaygılar yatıştırılabilecektir. Böylece Moldovalılık da etnik kökeni temel alan güvenlikleştirme anlayışından uzaklaştırılarak, siyasal ortaklığı yansıtan bir üst (anayasal) kimlik ya da devlet kimliği olarak içselleştirilebilecektir. Gagavuzların da benzer talepler içerisinde olduğu ve kendi özerklik alanlarının da Transdinyester özelinde görüldüğü gibi düzenlenmesi gerekeceğini kaydettikleri göz önünde bulundurulduğunda, Moldova'nın siyasal geleceğinin etno-federalizme doğru yol aldığını görmemek mümkün değildir.

Moldova Yönetimi'nin, Transdinyester'in siyasal varlığının altını çizerek ve etno-federalizm bağlamında değerlendirilebilecek bu çözüm önerisine çok da soğuk yaklaşmadığı belirtilmelidir. Ülkenin içselleştirmiş olduğu sorunlara AB üyeliği çerçevesinde bir çözüm bulunabileceği ve AB'nin etnik/bölgesel/siyasal ayrımlardan bağımsız olarak Moldova topraklarında yaşayan tüm kimlikleri Moldovalılık şemsiyesi altında birleştirebileceği beklentisi, Moldova Hükümeti'ne egemendir. AB'nin, Transdinyester sorunu özelinde inisiyatif almaya başladığı Almanya'nın girişimleriyle yoğunlaştırılan 5+2 müzakerelerinden de anlaşılabilir. Görüşmeler, oluşturulacak siyasal ortaklığa dair yetki paylaşımı noktasında tıkanmaktadır. Zira her aktör kendi yönetim yetkilerini olabildiğince koruyabilmenin peşindedir. AB, giriştiği uygulamalarla Transdinyesterli şirketleri Moldova bayrağı altında ticaret yapmaya yöneltmekte ve Moldova ile Transdinyester'i ulaştırma güzergâhları, enerji altyapısı, üniversiteler özelinde birbirleri ile ilişkilerini geliştirmeye itmektedir. Kışinev ile Tiraspol arasındaki otobüs seferlerinin sayısının arttırılması ve Kışinev'deki Transdinyesterli öğrencilerin miktarının her geçen gün artıyor oluşu, AB çıpasının Moldova özeline olan yansımaları olarak görülmelidir. Rusya ise, Transdinyester'deki bölgesel yönetimin haklarının ve kendisi ile olan özel ilişkisinin devamlılığını sağlayacak ve NATO'yu Moldova'dan uzak tutacak bir AB planına destek verebilecektir. Yani Rusya da, Moldova'da alt kimliklere dair güvenlikleştirmelerin, anayasal kimlik ile bir arada yaşayabileceği bir Moldova'ya "hayır" demeyecektir.

Etno-federalizmin işe yarayabileceği ve Moldova'yı parçalanmaktan kurtarabileceği düşünülmektedir. Ne var ki; AB, NATO (ABD) ve Rusya gibi dış aktörlerin bu denli kanalize olduğu ve etnik/ulusal/bölgesel kimliğe dayalı güvenlikleştirmenin yaşamaya devam edeceği bir Moldova'nın, uzun vadede yeniden sorunlarla karşılaşabilmesi ihtimali yüksektir. Bu durum, etno-federalizmin bir acil durum tedbiri olması, oluşturulacak yönetsel ayrımların halkların kimlik istemlerini pekiştirebilecek ve onları birbirlerine karşı yabancılaştırabilecek bir görünüm alması, alınması gereken her türlü ortak kararın büyük çaplı pazarlıklara konu olması ihtimali ve etnik/bölgesel kimliğe

dayalı olarak beliren federe birimlerin merkezi yönetimin yetkilerine sürekli olarak müdahale etme olasılığının yüksek olması gibi faktörlerle açıklanabilir.⁸⁰⁹

Dayton Antlaşması'nın Bosna-Hersek'e uyarladığı etno-federalizm, kanlı çatışmalar ve iç savaş ile anılan bu ülkedeki şiddeti ve savaşı bitirmiştir. Ne var ki, kimliğe dayalı olarak belirlenen siyasal sınırlar, ülke topraklarında yaşayan toplumların birbirleriyle olan/olabilecek sosyal, ekonomik ve siyasal paylaşım olanaklarını ortadan kaldırdığı gibi, etnik kimliğin güvenlikleştirilmesini kolaylaştıracak kurumsal/siyasal bir yapı da yaratmıştır. Öyle ki, Bosna- Hersek'te düzenlenen nüfus sayımı dahi,⁸¹⁰ etnik gruplar ve etno-federalizme uygun olarak kurgulanmış kurumsal yapılarda ciddi bir rekabete ve krize yol açabilmektedir. Bu ülkedeki reform sürecinin ne gibi pazarlıklara yol açtığı ortada iken, Moldova'nın benzer bir sürece eklenilebilmesi yönünde bir çaba ortaya konuyor olması ilginçtir. Etno-federalizm çerçevesinde işleyecek bir çözüm önerisinin Kosova'da işletilmemesi ve Kosova'yı bir devlet olarak tanıtmaya yönelik çabaların sürdürülmesi ise, Transdinyester'e, Kosova'nın yolunda ilerleme gibi bir seçeneğin varlığını göstermektedir.

Moldova Yönetimi ciddi bir tercihin eşliğindedir. Ya AB'nin desteklediği ve Rusya'nın da kabul edebileceği etno-federal bir ortaklığı kabul ederek siyasal otoritesini eşit olarak paylaşmayı kabul edecek, ya da Transdinyester'i kendisinden tamamen koparacak barışçıl bir boşanmayı⁸¹¹ tercih edecektir. Zira ayrılıkçı bölgeye yönelik askeri çözümler öngören tedbirlerin başarılı olamayacağı Gürcistan özelinde ortaya çıkmış durumdadır. Tıpkı Abhazya ve Güney Osetya gibi, Dağlık Karabağ ve Kırım gibi yönetsel/siyasal sorun arz eden ve etnik kimliğe dayalı çatışmaların ya da anlaşmazlıkların görüldüğü bölgelerin statüsü ve geleceği de Moldova'nın yapacağı tercih ile yakından ilgilidir.⁸¹² Zira bu bölgeler de merkezi yönetimden kimlik temelinde ayrılan, askeri bir çatışmaya sahne olmuş (Kırım dışında) ve dış destek bakımından aynı aktöre (Rusya) bağımlı olan alanlardır. Moldova'nın yapacağı tercih çerçevesinde elde edeceği başarı ya da uğrayabileceği bir başarısızlık, bu bölgeler ile ilgili siyasal/yönetsel meselelerin geleceğine dair önemli bir emsal oluşturabilecektir.

⁸⁰⁹ Roeder, "Ethnofederalism and the...", s. 207-208.

⁸¹⁰ Hamdi Fırat Büyük, "Bosna-Hersek'te Nüfus Sayımının Ardından", *USAK*, 30 Ekim 2013, http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=17&cat=365366652#.UpTrZdJYlI4 (Erişim Tarihi 6 Ocak 2014).

⁸¹¹ Bu noktada en çok üzerinde durulan örnek, Çekoslovakya'nın barışçıl bir şekilde ikiye bölünmesi ve Çek Cumhuriyeti ile Slovakya adında iki bağımsız devletin ortaya çıkmasıdır. Daha fazla bilgi için bkz. Jaroslav Tir, "Keeping the Peace After Secession: Territorial Conflicts Between Rump and Secessionist States", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 49, No 5, 2005, s. 713-741.

⁸¹² Eiki Berg, "Re-Examining Sovereignty Claims in Changing Territorialities: Reflections From Kosovo Syndrome", *Geopolitics*, Cilt 14, No 2, 2009, s. 219-234.

Sonuç

Moldova adının ilk kez kullanıldığı siyasal varlık olan ve gerek tarihsel, gerek ekonomik, gerekse de etnik/ulusal kimlik anlamında Dinyester'in batısından farklı bir içeriğe sahip olan Transdinyester, Rumen dili, kültürü ve kimliğine yaslanan Moldova Cumhuriyeti'nden "de facto" bağımsız bir siyasal/yönetimsel görünümü içselleştirmiştir. Transdinyester'deki kimlik tabanlı güvenlikleştirmeyi pekiştiren en önemli unsurlar, güvenlikleştirme kuramının da üzerinde durduğu gibi, toplumsal/siyasal elitler, bürokrasi, medya, kültür-sanat faaliyetleri ve ekonomiye yön veren Sheriff gibi kuruluşlardır. Göç faktörü ve yatay rekabet gibi hususlar da, hem Transdinyester'de hem de Gagavuzya'da toplumsal kimlik bağlamında farkındalık yaratan hususlardır. Ne var ki, Moldova'daki siyasal ayrılıkçılığın devamlılığını sağlayan ve kimliğe dayalı ayrımların siyasal arenaya olan yansımalarını yönlendiren en önemli aktör Rusya'dır.

Moldova, AB'nin doğuya doğru genişleme stratejisinde çok önemli bir noktada durmaktadır. Aynı durum NATO için de söz konusudur. Nitekim Romanya-Moldova-Ukrayna sınırı, Rusya'nın nüfuz alanının sınırlarını çizmekte ve onun arka bahçesi olarak gördüğü bir coğrafi/siyasal bölgeyi nitelemektedir. AB'nin Moldova'yı birliğe alması, sıranın Ukrayna'ya geldiğini gösterecektir ki, bu, Rusya tarafından saldırgan realist bir politika olarak görülebilecektir. Zira Rusya, çok kutupluluk yönünde belirginleştirdiği sistemsel öngörüsünü kuvvetlendirebilmek ve kendisini küresel bir güç olarak kabul ettirebilmek için, Doğu Avrupa-Karadeniz-Kafkasya-Orta Asya düzleminde, tıpkı SSCB döneminde olduğu gibi bir nüfuz alanı yaratabilmek istemektedir. Avrasya Ekonomik Birliği, bu idealin kurumsal yansıması olarak görülmelidir. Bu bağlamda, Doğu Avrupa'nın kapısı ve aynı zamanda bir parçası olan Moldova'nın AB üyeliği, yakın zamanda NATO üyeliğini de gündeme getirebilecek ve Avro-Atlantik İttifakı'nın Rusya'nın arka bahçesine ve sistemsel çıkarlarına müdahalesi anlamına gelecektir. Bu noktada Rusya'nın da saldırgan realist bir strateji benimsediğini, Avrupalı kimliğine dair tartışmalardan, enerji bağımlılığı unsurundan ve AB'nin genişleme politikasına dair anlaşmazlıklardan yararlanırken, aynı zamanda, birçok eski Sovyet cumhuriyetinde olduğu gibi, kimliğe dayalı güvenlikleştirmenin yarattığı çatışmalar eliyle merkezi yönetimlerden bağımsız hareket etmeye başlayan bölgeleri çıkarları doğrultusunda kullandığını görüyoruz. Böylece iki saldırgan girişim birbirini dengelemekte ve savunmacı realizmin öngördüğü denge sağlanabilmektedir. Rusya'nın bu stratejisi, Ukrayna'da Kırım ve Gürcistan'da Abhazya ile Güney Osetya üzerinden ifadesini bulurken, Moldova'da ise Transdinyester üzerinden işletilmektedir.

Transdinyester Meselesi'nin çözümlenebilmesi için bugüne dek birçok girişimde bulunulmuştur. Son dönemde üzerinde durulan husus ise, Moldova'da etno-federal bir yönetim şekli oluşturabilmek ve böylece Moldova, Transdinyester ve Gagavuzya'yı, kendi etnik/ulusal/bölgesel kimliklerine göre

kurumsallaştırılmış federe birimler çerçevesinde ortak bir devlet çatısı altında birleştirebilmektir. Böylece Moldovalı kimliğinin, tıpkı SSCB döneminde olduğu gibi, bir devlet kimliği ya da üst kimlik olarak betimlenebilmesi hedeflenmektedir. Ne var ki, Dayton Antlaşması'nın, Bosna-Hersek'te yarattığı büyük çaplı siyasal/yönetimsel krizden de anlaşılacağı gibi, etno-federalizme dayalı bir çözüm önerisinin başarılı olacağına dair bir kesinlik yoktur. Bu çözüm önerisi, acil çözüm bekleyen meselelerde, özellikle de kanlı çatışmaları sona erdirmeye bağlamında önemli bir role sahip olabilir. Ne var ki, orta ve uzun vadede toplumsal yabancılaşmaya süreklilik kazandırıp, kurumsallaştırabilecek ve toplumsal/siyasal birliği zayıflatabilecektir. Üstelik kimliğe dayalı olarak kurgulanmış olan federe birimlere, kendi kendisini yönetme imkânı tanındığı için, bağımsızlığı çağrıştıran bir siyasal altyapı da hazırlanabilecektir. Transdinyester'in zaten böyle bir altyapısının olduğu dikkate alındığında, AB'nin de sıcak baktığı etno-federalizm seçeneğinin, Moldova'da siyasal birliği güçlendireceği konusunda ciddi birtakım şüpheler doğmaktadır.

Transdinyester Meselesi, Gagavuzya'nın geleceğini de etkileyebilecek bir husustur. Ne var ki, çok daha önemli olan bir nokta, Moldova'nın yapacağı tercihin, eski SSCB topraklarındaki diğer donmuş çatışma bölgelerine olan etkisi olacaktır. Bu meselelerin de kimliğe dayalı güvenlikleştirmeler ekseninde ortaya çıktığı, SSCB döneminde oluşturulan yönetimsel/siyasal sınırlar ile çok yakından ilintili olduğu ve bugün Rusya tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmaya çalışıldığı göz önünde bulundurulduğunda; Moldova'da yürürlüğe girecek etno-federalizmin başarısı, Dağlık Karabağ, Abhazya, Güney Osetya ve Kırım gibi bölgeler için bir emsal oluşturabilecektir.

Kaynakça

“Bosnia’s Stalled Police Reform: No Progress, No EU”, *International Crisis Group*, No 164, Eylül 2005.

“Referandumdan Rusya Çıktı”, *BBC Turkish*, 18 Eylül 2006, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2006/09/060918_transdnierstria.shtml (Erişim Tarihi 7 Ocak 2014).

“The Parliament of the Republic of Moldova, The Law on the Special Legal Status of Gagauzia (Gagauz Yeri)”, <http://www.regione.taa.it/biblioteca/minoranze/gagauziaen.pdf> (Erişim Tarihi 5 Ocak 2014).

“Trans-Dniester Profile: Media”, *BBC News*, 26 Aralık 2011, http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/country_profiles/3641826.stm#media (Erişim Tarihi 22 Aralık 2013).

“Transnistria”, *Freedom House*, <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/transnistria> (Erişim Tarihi 22 Aralık 2013).

Acar, Kezban, "Moldova Ulusal Kimliği Üzerine", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 5, No 1, 2007, s. 1-22.

Berg, Eiki ve Toomla, Raul, "Forms of Normalization in the Quest For De Facto Statehood", *The International Spectator: Italian Journal of International Affairs*, Cilt 44, No 4, 2009, s. 27-45.

Berg, Eiki, "Re-Examining Sovereignty Claims in Changing Territorialities: Reflections From Kosovo Syndrome", *Geopolitics*, Cilt 14, No 2, 2009, s. 219-234.

Bobick, Michael, "Profits of Disorder: Images of the Transnistrian Moldovan Republic", *Global Crime*, Cilt 12, No 4, 2011, s. 239-265.

Boonstra, Jos, "Moldova: An EU Success Story?", *FRIDE Policy Brief*, No 92, Ağustos 2011.

Buzan, Barry, "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Relations*, Cilt 67, No 3, 2001, s. 431-451.

Büyük, Hamdi Fırat, "Bosna-Hersek'te Nüfus Sayımının Ardından", *USAK*, 30 Ekim 2013, http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=17&cat=365366652#.UpTrZdJYyl4 (Erişim Tarihi 6 Ocak 2014).

Calus, Kamil, "An Aided Economy: The Characteristics of the Transnistrian Economic Model", *Centre For Eastern Studies Commentary*, No 108, Mayıs 2013.

Camisar, Adriana vd., "An Analysis of the Dayton Negotiations and Peace Accords", <http://ocw.tufts.edu/data/12/244825.pdf> (Erişim Tarihi 1 Ocak 2014).

Chamberlain-Creanga, Rebecca A., "Identity and Industrial Change on a Contested Borderland, Moldova and Secessionist Transnistria", *IREX*, http://www.irex.org/system/files/Chamberlain-Creanga_Executive_Summary.pdf (Erişim Tarihi 30 Aralık 2013).

Chinn, Jeff ve Roper, Steven D., "Ethnic Mobilization and Reactive Nationalism: The Case of Moldova", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Cilt 23, No 2, 1995, s. 291-325.

Chinn, Jeff ve Roper, Steven D., "Territorial Autonomy in Gagauzia", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Cilt 26, No 1, 1998, s. 87-101.

Cojocaru, Natalia, "Nationalism and Identity in Transnistria", *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, Cilt 19, No 3-4, 2006, s. 261-272.

Crandall, Matthew, "Hierarchy in Moldova-Russia Relations: The Transnistrian Effect", *Studies of Transition States and Societies*, Cilt 4, No 1, 2012, s. 3-15.

Dalar, Mehmet, “Dayton Barış Antlaşması ve Bosna-Hersek’in Geleceği”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, No 16, 2008, s. 91-123.

Dias, Vanda-Amaro, “The EU’s Post Liberal Approach to Peace: Framing EUBAM’s Contribution to the Moldova-Transnistria Conflict Transformation”, *European Security*, 2012, s. 1-17.

Dragneva, Rilka ve Wolczuk, Kataryna, “Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?”, *Chatham House Briefing Paper*, No 1, 2012.

Hale, Henry E., “Divided We Stand: Institutional Sources of Ethnofederal State Survival and Collapse”, *World Politics*, Cilt 56, No 2, 2004, s. 165-193.

Hechter, Michael, *Containing Nationalism*, New York, Oxford University Press, 2000.

Kamiewicz, Tomasz, Petrovicka, Marie ve Wunsch, Natasha, “The EU and Conflict Resolution in Moldova”, *New Dimensions of Security in Europe*, 2010.

Katchanovski, Ivan, “Small Nations But Great Differences: Political Orientations and Cultures of the Crimean Tatars and Gagauz”, *Europe-Asia Studies*, Cilt 57, No 6, 2005, s. 877-894.

Kaufman, Stuart, “Spiraling to Ethnic War: Elites, Masses and Moscow in Moldova’s Civil War”, *International Security*, Cilt 21, 1996, s. 108-138.

King, Charles, “Moldovan Identity and the Politics of Pan-Romanianism”, *Slavic Review*, Cilt 53, No 2, 1994, s. 345-368.

King, Charles, *The Moldovans; Romania, Russia and the Politics of Culture*, Stanford, Hoover Institution Press, 2000.

Kolsto, Pal ve Malgin, Andrei, “The Transnistrian Republic: A Case of Politicized Regionalism”, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Cilt 26, No 1, 1998, s. 103-127.

Korobov, Vladimir ve Byanov, Georgii, “The Renewal of Transnistria”, *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Cilt 22, No 4, 2006, s. 517-528.

Kosienkowski, Marcin, “Is Internationally Recognized Independence the Goal of Quasi-States? The Case of Transnistria”, Natalia Cwicinskaja ve Piotr Oleksy (der.) *Moldova: In Search of its Own Place in Europe*, Poznan, Instytut Wschodni, 2012, s. 55-65.

Miş, Nebi, “Güvenikleştirme Teorisi ve Siyasal Olanın Güvenikleştirilmesi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 6, No 2, 2011, s. 345-381.

Nantoi, Oazu, “Nested Identities: From History Books to the Emergence of a Post-Conflict Generation in Moldova”, Mensur Akgün, (der.) *Managing*

Intractable Conflicts: Lessons From Moldova and Cyprus, İstanbul, Global Political Trends Centre, 2013, s. 15-25.

Neukirch, Claus, "Transdnistria and Moldova: Cold Peace at the Dniestr", *Helsinki Monitor*, No 2, 2001.

Panici, Andrei, "Romanian Nationalism in the Republic of Moldova", *The Global Review of Ethnopolitics*, Cilt 2, No 2, 2003, s. 37-51.

Pippidi, Alina Mungiu ve Munteanu, Igor, "Moldova's Twitter Revolution", *Journal of Democracy*, Cilt 20, No 3, 2009, s. 136-142.

Ratzmann, Nora, "Securitizing or Developing the European Neighbourhood? Migration Management in Moldova", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 12, No 2, 2012, s. 261-280.

Rodkiewicz, Witold, "Transnistrian Conflict After 20 Years", *Centre For Eastern Studies (OSW)*, 2011.

Roeder, Philip G., "Ethnofederalism and the Mismanagement of Conflicting Nationalisms", *Regional and Federal Studies*, Cilt 19, No 2, 2009, s. 203-219.

Rojansky, Matthew, "Prospects For Unfreezing Moldova's Frozen Conflict in Transnistria", *Carnegie Endowment for International Peace Congressional Briefing*, Haziran 2011.

Roper, Steven, "Regionalism in Moldova: The Case of Transnistria and Gagauzia", *Regional and Federal Studies*, Cilt 11, No 3, 2001, s. 101-122.

Sanchez, W. Alejandro, "The Frozen Southeast: How the Moldova-Transnistria Question Has Become a European Geo-Strategy Issue?", *The Journal of Slavic Military Studies*, Cilt 22, No 2, 2009, s. 153-176.

Secieru, Stanislav, "The Transnistrian Conflict-New Opportunities and Old Obstacles for Trust Building", *Southeast European and Black Sea Studies*, Cilt 11, No 3, 2011, s. 241-263.

Skordas, Achilles, "Transnistria: Another Domino on Russia's Periphery", *Yale Journal of International Affairs*, Yaz/Sonbahar 2005, s. 33-46.

Snyder, Glenn H., "Mearsheimer's World-Offensive Realism and the Struggle for Security", *International Security*, Cilt 27, No 1, 2002, s. 149-173.

Stoleriu, Oana Mihaela et al., "Migrants and Borders: Romania and Moldova", *Euro Broad Map*, Mart 2011.

Suter, Brigitte, "The Different Perception of Migration From Eastern Europe to Turkey: The Case of Moldovan and Bulgarian Domestic Workers", *Migration Online*, 9 Mayıs 2008, <http://www.migrationonline.cz/en/the-different-perception-of-migration-from-eastern-europe-to-turkey-the-case-of-moldovan-and-bulgarian-domestic-workers> (Erişim Tarihi 28 Kasım 2013).

Svet, Ala, "Staging the Transnistrian Identity within the Heritage of Soviet Holidays", *History and Anthropology*, Cilt 24, No 1, 2013, s. 98-116.

Taliaferro, Jeffrey W., "Security Seeking Under Anarchy: Defensive Realism Revisited", *International Security*, Cilt 25, No 3, 2000, s. 128-161.

Tir, Jaroslav, "Keeping the Peace After Secession: Territorial Conflicts Between Rump and Secessionist States", *The Journal of Conflict Resolution*, Cilt 49, No 5, 2005, s. 713-741.

Tudoroiu, Theodor, "The European Union, Russia and the Future of the Transnistrian Frozen Conflict", *East European Politics&Societies*, Cilt 26, No 1, 2012, s. 135-161.

Vahl, Marius ve Emerson, Michael, "Moldova and the Transnistrian Conflict",

<http://www.ecmi.de/fileadmin/downloads/publications/JEMIE/2004/1-2004Chapter4.pdf> (Erişim Tarihi 11 Aralık 2013).

Valasek, Tomas, "Why Ukraine Matters to Europe?", *Centre For European Reform (CER)*, Aralık 2008.

Valeriano, Brandon, "The Tragedy of Offensive Realism", *International Interactions*, Cilt 35, No 2, 2009, s. 179-206.

Waever, Ole, "Securitization and Desecuritization", R.D. Lipschutz (der.) *On Security*, New York, Columbia University Press, 1998.

Waever, Ole, "Toplumsal Güvenliğin Değişen Gündemi", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, No 18, 2008, s. 151-178.

Waltz, Kenneth N., "Structural Realism After the Cold War", *International Security*, Cilt 25, No 1, 2000, s. 5-41.

Williams, Michael C., "Words, Images, Enemies: Securitization and International Politics", *International Studies Quarterly*, Cilt 47, 2003, s. 511-531.

Woehrel, Steven, "Moldova: Background and US Policy", *Congressional Research Service*, Haziran 2013.

Wolff, Stefan, "A Resolvable Frozen Conflict? Designing A Settlement for Transnistria", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Cilt 39, No 6, 2011, s. 863-870.

Wöber, Siegfried, "Making or Breaking the Republic of Moldova? The Autonomy of Gagauzia", *European Diversity and Autonomy Papers*, No 2, 2013.

WESTPHALIAN DÖNEM'DEN POST-WESTPHALIAN DÖNEM'E DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Arş.Gör. Murat JANE

Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih Anabilim Dalı
muratjane@uludag.edu.tr

ÖZET

Bilindiği üzere Otuz Yıl Savaşları'nı sona erdiren Westphalia Barış Andlaşmaları'nın imzalanmasından sonra Westphalian dönemin başladığı kabul edilmektedir. Söz konusu bu dönemde sistemin başat aktörleri egemen ulus-devletlerdir. Dolayısıyla Westphalian dönemde güvenliğin öznesi devletlerdir. Westphalian dönemde devletlere ve uluslararası sisteme yönelik tehditler, Napolyon Savaşları ve İspanyol Veraset Savaşları'nda olduğu gibi sistemde yer alan (Fransa) veya 1683 yılında gerçekleşmiş Viyana Kuşatması'nda olduğu gibi sistemin dışında yer alan (Örneğin Osmanlı İmp.) aktörlerden gelmiştir. Sistemde güçlenen aktör ise diğer aktörler tarafından güç dengesi mekanizması ile engellenmiş, Westphalia öncesi dönemde olduğu gibi hegemonik ve dikey siyasi ilişkilerin oluşmasının önüne geçilmiştir.

Diğer bir ifade ile vurgularsak Westphalian dönem içinde uluslararası sisteme yönelik tehdit devletlerden gelmiştir ve bu simetrik tehditlere sistem içinde çözüm bulunabilmiştir. Fakat Soğuk Savaş sonrası dönem, Westphalian sistemin bazı klasik kavramları ve realist güvenlik paradigması ile tam olarak açıklanamamaktadır. Zira Post-Westphalian dönemde devletlerin uluslararası sistemdeki konumu ve egemenlikleri tartışılmaya başlanmıştır; köktendinci terör, AIDS ve SARS gibi bulaşıcı hastalıklar, küresel ısınma gibi çevre sorunları, siber saldırılar ve yasadışı göç vb. yeni güvenlik sorunları ortaya çıkmıştır. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları ise bu bağlamda bir kırılma noktası olmuştur. Zira uluslararası sistemde başat güç olan ABD'ye karşı girişilen asimetrik saldırı, uluslararası ilişkilerin ve güvenlik algısını yeniden düşünmeyi, “paradigma değişimi” üzerine tartışmayı beraberinde getirmiştir.

Bu bağlamda çalışmamızda öncelikle Westphalian dönemin genel özellikleri ve bu dönemdeki güvenlik yaklaşımlarına yer verilmiştir. Sonrasında ise Post-Westphalian dönemde değişen güvenlik algısı “paradigma değişimi” perspektifinden analiz edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Westphalia Barış Andlaşmaları, Güvenlik, Paradigma, Post-Westphalian Dönem, Egemenlik.

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF CHANGING SECURITY PERCEPTION FROM WESTPHALIAN ERA TO POST-WESTPHALIAN ERA

ABSTRACT

It's accepted that Westphalian Era had begun after signing of the Peace Treaties of Westphalia ending Thirty Years War. Dominant actors of this aforementioned Westphalian Era and international system are sovereign nation-states. Thus the subjects of security are states in Westphalian Era. Threats to states and international system came from actors of which took part the Westphalian System such as in Napoleonic Wars and Spanish Sucession War (France) and actors of which did not take part the Westphalian System such as in Siege of Vienna in 1683 (For Example Ottoman Empire). Actor who became more powerful than the others were restrained by the other actors via ballance of power mechanism and constituting of hegemonic and vertical political relations was stonewalled.

If we emphasize in other words, threats to international system in Westphalian Era came from states and these symetric threats could be solved within system itself. But Post-Cold War Era can not be entirely understood via concepts of Westphalian System and realist security paradigm. Yet sovereignty and place of states in international system were began to be discussed in Post-Cold War Era; new security problems were emerged like fundamentalist terror, contagious illnesses such as AIDS and SARS, environmental problems such as global warming, cyber attacks and illegal migration. Especially 11 September Attacks became a breaking point in this context. This asymetric attack against to the USA which is the dominant power of international system brought about rethinking on international relations and perception of security, discussing on "paradigm change".

In this context firstly general features of Westphalian Era and security approaches of Westphalian Era are mentioned in our essay. Then changing security perception in Post-Westphalian Era is analyzed within frame of "paradigm change".

KEYWORDS: The Peace Treaties of Westphalia, Security, Paradigm, Post-Westphalian Era, Sovereignty.

GİRİŞ

İnsan toplulukları arasındaki ilişkiler İlk Çağ'da kabileler, klanlar, şehir devletleri gibi mikro düzeylerde kurulmuştur. Kabile, klan, şehir devleti gibi siyasal birimlerin birleşmesi ya da söz konusu birimler arasından birinin diğerlerine karşı kurduğu hegemonya, gücün merkezileşmesini beraberinde getirmiştir. İnsan topluluklarından biri olan egemen devlet, modern anlamda

gücün merkezileştiği siyasal birimi ifade etmektedir. Egemen devletlerarası ilişkilerin, dolayısıyla uluslararası ilişkilerin 1648 Westphalia Barış Andlaşmaları'yla kurulduğu kabul edilmektedir. İfade edilen genel kabule paralel olarak uluslararası ilişkilerde Westphalian dönemin de 1648 Westphalia Barış Andlaşmaları'nın imzalanmasıyla başladığı iddia edilebilir.

Westphalia Barış Andlaşmaları, egemen devletlerarası ilişkilerin kurumsallaşma sürecini, konferans diplomasi uygulamalarını, Avrupa kamu hukukunda görülen seküler dönüşümü ve modern anlamda uluslararası ilişkilerin başlangıcını beraberinde getirmiştir. Konumuzun kapsamı gereği Westphalian döneme güvenlik perspektifinden bakıldığında güvenliğin öznesinin devlet olduğunu ve dolayısıyla güvenliğin realist paradigma çerçevesinde değerlendirildiğini görmek mümkündür. Westphalian dönemde devletler realist güvenlik paradigmasına uygun olarak güç dengesi mekanizmasını kullanarak güvenliklerine yönelik tehditleri engellemişlerdir.

Güç dengesi kısaca, sistemde bir gücün hegemonyasını önlemek amacıyla sistemdeki aktörlerin ittifakını ifade etmektedir. XIV. Louis Fransa'sının, Napolyon Fransa'sının, II. Wilhelm Almanya'sının ve Hitler Almanyası'nın sistemde tek hegemon güç olma -başka bir ifadeyle *Roma* olma- çabaları sistemdeki diğer aktörler tarafından engellenmiştir. Bu örneklerde görüldüğü gibi sisteme ve sistemdeki aktörlere yönelik tehditler sistemin içinden, yani başka aktörler tarafından gelmiştir.

1970'lerin ortalarından itibaren devletın uluslararası sistemdeki yeri ve egemenliği tartışılmaya başlanmış ve tartışmaların pratikteki yansımaları Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren görülmüştür. Söz konusu değişimler uluslararası ilişkiler literatüründe “*Yeni dünya düzeni*”, “*Post-Egemen dünya düzeni*”, “*Neo-Westphalian dönem*” ve “*Post-Westphalian dönem*” gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızın başlığında söz konusu dönemi “*Post-Westphalian dönem*” olarak adlandırmayı tercih etmemizin ise iki temel sebebi bulunmaktadır.

Birinci sebep etimolojik unsurlara dayanmaktadır. Bilindiği üzere Westphalia Barış Anlaşmaları öncesi dönem literatürde “*Pre-Westphalian dönem*” olarak tanımlanmaktadır. “*Öncesi*” anlamına gelen “*pre*” ekinin zıttı ise etimolojik olarak “*post*” olduğu için “*Post-Westphalian dönem*” ifadesi tercih edilmiştir. “*Post-Westphalian dönem*” ifadesini tercih etmemizin ikinci sebebi ise Westphalian sistemdeki değişimlerin “*yeni*” (*neo*) olmasından ziyade, sistemin köklü değişimler içerdiğini vurgulamak istememizdir. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, Pre-Westphalian dönemden Westphalian döneme geçişte, aktör düzeyinde modern devletlerarası ilişkiler kurulmuştur. Post-Westphalian olarak tanımladığımız dönemde ise Pre-Westphalian dönemden Post-Westphalian döneme geçişte görüldüğü gibi aktör düzeyinde kırılma yaratan bir gelişme yaşanmamıştır. Dolayısıyla çalışmamızda ayrıntılı bir biçimde analiz edeceğimiz üzere modern devletlerarası ilişkilerin görüldüğü Westphalian

sistem yenilenmemiş, devlet Post-Westphalian dönemde de uluslararası sistemin temel aktörü olarak kalmıştır. Ancak Westphalian sistemde köklü değişimlerde görülmeye başlamıştır. Kısacası Thomas Kuhn'un paradigma değişimi esnasında yaşanan anomali (*anomaly*) Westphalian sistemde yaşanmış ve Westphalian paradigma sorgulanmaya başlamıştır.

Çalışmamızda Westphalian ve Post-Westphalian dönem arasındaki farklar ve uluslararası sistemdeki değişimler açıklanmaya çalışılmış, bu değişimlerin uluslararası sistemdeki güvenlik anlayışına yansımaları analiz edilmiştir.

1. Westphalian Dönem ve Güvenlik

Güç, sistem, hegemonya, diplomasi ve güvenlik gibi kavramlar uluslararası ilişkiler disiplininin temellerini oluşturan önemli kavramlardan bazılarıdır. Bu kavramlar arasında yer alan güvenlik, uluslararası sistemdeki aktörlerin varlıklarını devam ettirmeleri için kritik öneme sahiptir. Güvenlik kavramı etimolojik olarak Latince *securus* kelimesinden gelmektedir. Latince *se* “olmaksızın”, *curus* ise “endişe” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla güvenlik, etimolojik köken itibarıyla tehdidin ve endişenin olmaması anlamına gelmektedir⁸¹³.

Uluslararası ilişkiler literatüründe güvenlik kavramını ilk kez 1952 yılında Arnold Wolfers kullanmıştır. Wolfers'e göre güvenlik, kazanılan değerlere yönelik tehdidin olmamasıdır. Wolfers güvenlik yaklaşımını ortaya koyarken uluslararası ilişkileri realist paradigma çerçevesinde değerlendirmiş, “kazanılan değerler”i devletin değerleri olarak kabul etmiştir. Westphalian dönemin güvenlik algısını Wolfers'in görüşlerine paralel olarak devlet merkezli olarak değerlendirmek mümkündür. Dolayısıyla Westphalian dönemde uluslararası sistemin başat aktörü ve güvenliğin öznesi devletlerdir.

Uluslararası ilişkilerde Westphalian dönemin 1618–1648 yılları arasında yapılan 30 Yıl Savaşları'nı sona erdiren⁸¹⁴ Westphalia Barış Andlaşmaları'yla

⁸¹³ Ceyhun Çiçekçi, **Uluslararası Güvenlik Çalışmaları Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı**, 1. b., Kriter Yayınları, İstanbul, 2012, s. 9.

⁸¹⁴ Westphalia Barış Andlaşmaları, İspanya ve Hollanda arasında 80 Yıl Savaşları'nı da sona erdirmiştir. 1556'da Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu İspanyol ve Avusturya Habsburgları olarak ikiye ayrıldıktan sonra İspanya; Hollanda, Burgonya, Milano, Napoli topraklarını elde etmiştir. İspanya 1556 paylaşımlarından sonra Hollanda'ya din yoluyla politik baskıda bulunmuş, Hollanda denizlerde rakibi olmasına rağmen İngiltere'nin desteğini almış ve 1609'da bağımsızlığını kazanmıştır. Fakat İspanya'nın Hollanda'yı tehdidi 1648'e kadar sürmüştür, 80 yıllık İspanya-Hollanda mücadelesi 1648 Westphalia Barış Andlaşmaları'yla sona ermiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Sıtkı Baykal, **Yeni Zamanda Avrupa Tarihi Otuz Yıl Savaşı Devri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, ss. 10-15, Marjolein Hart, “Felemenk Ayaklanması 1566-1581: Ulusal Bir Devrim Mi?”, **Batı'da Devrimler ve Devrimci Gelenek (1560-1991)**, ed. David Parker, çev. Kemal İnal, 1. b., Dost Yayınları, , 2003, ss. 30-51.

başladığının kabul edilmektedir⁸¹⁵. Yine genel kabul görüldüğü üzere Westphalia Barış Andlaşmaları'yla modern anlamda uluslararası ilişkiler başlamış, uluslararası sistem kurulmuş ve bu yeni sistemin temel aktörleri egemen devletler olmuştur⁸¹⁶. Bu anlamda *egemenlik* kavramı⁸¹⁷ ve *devlet*, Westphalian sistemde birbiriyle ilintili kabul edilmiştir⁸¹⁸. Westphalian egemen bir devletin üç temel ilkesi şöyledir⁸¹⁹:

- 1) Dış egemenlik ilkesi (Rex est imperator in regno suo)
- 2) Monarkın dini halkın dinidir (Cujus regio ejus regio)
- 3) Güç Dengesi (Balance of power)

Dario Battistella'ya göre Westphalian dönemin egemenlik anlayışı dış egemenlik (rex est imperator in regno suo) ve iç egemenlik (cujus regio, ejus religio) olmak üzere ikili ayrıma⁸²⁰ tabi tutulmaktadır. Dış egemenlik devletin kendisinden daha üstün bir otoriteyi tanımamasına ve her devletin "*devlet olma temelinde*" eşit kabul edilmesine dayanmaktadır. Dış egemenliğin kabulü uluslararası sistemin Papalık ve İmparatorluk etkisindeki hiyerarşik yapısını değiştirmiştir⁸²¹. İç egemenlik ise bir devletin kendi sınırları içerisinde sahip olduğu erki uygulamasıdır⁸²². 1555 Augsburg Barışı'yla kabul edilen "*Monarkın*

⁸¹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Gökhan Bacık, "Westfalyan Sistem'in Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 10, 2006, s. 58, Muzaffer Ercan Yılmaz, "Westphalia'dan Günümüze Savaş", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 14, 2007, s. 18, Juanita Elias and Peter Such, **International Relations: The Basics**, 1st p., Routledge, New York, 2007, p. 24, Wyndhem A. Bewes, "Gathered Notes on the Peace of Westphalia of 1648", **Transactions of the Grotius Society**, Vol. 19, 1933, p. 61, Stephan D. Krasner, "Compromising Westphalia", **International Security**, Vol. 20, No. 3, 1996, p. 115.

⁸¹⁶ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bacık, op. cit., s. 57, Barry Buzan and Richard Little, "Beyond Westphalia? Capitalism after the Fall", **Review of International Studies**, Vol. 25, No. 5, 1999, p. 89.

⁸¹⁷ Egemenlik soyut olarak, bir devletin ülkesi üzerindeki siyasi yönetim hakkı olarak tanımlanmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Sönmezoğlu (der.), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 4. b., Der Yayınları, İstanbul, 2005, s. 247.

⁸¹⁸ Barış Özdal, **Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı? Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi**, 1. b., Dora Yayınları, Bursa, 2013, s. 3.

⁸¹⁹ <https://wiki.umn.edu/pub/Polisciresources/InternationalRelationsTexts/threepinciplesofwestphaliansociety.pdf> (e. t. 17. 02. 2013)

⁸²⁰ İç egemenlik ve dış egemenlik ayrımı için ayrıntılı bilgi için bkz. Özdal, op. cit., ss. 21-24.

⁸²¹ Leo Gross, "The Peace of Westphalia 1648-1948", **The American Journal of International Law**, Vol. 42, No. 1, 1948, p. 28.; Elias, op. cit., s. 29.

⁸²² Dario Battistella, **Théories des Relations Internationales**, Presses de Sciences Pro., Paris, 2003, p. 23'den aktaran Hüseyin Sevim, "Uluslararası İlişkilerde Küreselleşme Olgusu ve Ulus-Devlet Kavramını Yeniden Düşünmek", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 9, 2006, s. 100.

dini halkın dinidir” ilkesi Westphalia Barış Andlaşmaları’yla tekrar vurgulanmış ve bu iç egemenliğin önemli düsturlarından birini oluşturmuştur⁸²³.

Westphalian devletin üç ilkesinden sonuncusu ise *güç dengesidir*. Güç dengesi kavramı uluslararası ilişkiler literatüründe birden fazla anlama sahip olan ve bu nedenle tanımlanması kolay olmayan bir kavramdır. Tayyar Arı, güç dengesi kavramındaki muğlaklığı şu şekilde ifade etmiştir⁸²⁴:

“Güç dengesi bazen bir denge durumunu, bazen gücün dağılımını ve bazen bir politikayı, bazen bir durumu tanımlamak için kullanılan kavram olarak, bazen bir devletin politik meşruiyet aracını ifade etmektedir. (...) Dolayısıyla güç dengesi kavramına yüklenen anlamlar, aktörlerin güç dengesi politikasıyla neyi amaçladıklarına paralel olarak farklılaşmaktadır.”

Konumuz itibarıyla güç dengesini, Westphalian dönemde uluslararası sistemin devamlığını sağlayan, sistemin güvenliğini ilgilendiren ve Adam Smith’in *“Görünmez El”*i gibi kendiliğinden oluşan bir mekanizma olarak değerlendirmek mümkündür. Güç dengesi mekanizmasının başarıyla uygulanmasının örnekleri arasında XIV. Louis Fransası’na, II. Viyana Kuşatması’nda Osmanlı İmparatorluğu’na, Napolyon Fransası’na, Kırım Savaşı’nda Rus Çarlığı’na, I. Dünya Savaşı’nda II. Wilhelm Almanyası’na ve II. Dünya Savaşı’nda Nazi Almanyası’na karşı kurulan ittifaklar gösterilebilir. Bu örneklerde olduğu gibi güç dengesi mekanizması ile uluslararası sisteme bir gücün egemen olması engellenebilmiş, *Pax* (Barış)⁸²⁵ yerine gücün dağıldığı *Statera* (Siyasal denge)⁸²⁶ durumu oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kısaca ifade etmek gerekirse Westphalian dönemde güvenlik, egemen devletlerle ilişkilendirilen bir kavram olarak dikkat çekmektedir. Westphalian dönemde sistemdeki başat aktör olan devletlerin varlığına yönelik tehditler, yine sistemin içindeki devletlerden gelmiştir. Söz konusu tehditler güç dengesi mekanizmasıyla engellenebilmiştir.

2. Post-Westphalian Dönem ve Güvenlik

Post-Westphalian dönem boyunca uluslararası sistemde değişen güvenlik algısından bahsetmeden önce *“Post-Westphalian”* kavramına ilişkin bakış

⁸²³ Ibid., s. 99.

⁸²⁴ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 10. b, Mkm Yayıncılık, Bursa, 2013, s. 271. Güç dengesine dair farklı yaklaşımlar ve ayrıntılı bilgi için bkz. Ibid., ss. 158

⁸²⁵ *Pax* kavramı çalışmamızda uluslararası sistemde barışın tek güç tarafından zor yoluyla kurulması anlamında kullanılmıştır.

⁸²⁶ *Statera* kavramı çalışmamızda uluslararası sistemde barışın birden fazla güç tarafından uzlaşma yoluyla kurulması anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla *statera*, gücün dağıldığı, siyasi anlamda dengenin sağlandığı durumu ifade etmektedir. *Statera* kavramı ve içeriği konusunda yardımını esirgemeyen değerli Hocam Doç. Dr. Hilal ONUR İNCE’ye teşekkürlerimi sunarım.

açılarını kısaca ifade etmek gerekmektedir. Her kavram gibi Post-Westphalian kavramı zor tanımlanan ve farklı bakış açılarını içeren bir kavramdır. Kavramın yanı sıra çalışmamızın başlığında ifade edilen Post-Westphalian dönemin ne zaman başladığı da oldukça tartışmalıdır.

Post-Westphalian dönemin, Fuat Keyman'ın ifade ettiği gibi *1648'de Westphalia Barış Andlaşmaları ile kurulan, farklı biçimler olsa da öz olarak değişmeyen ve hegemonik konumunu yeniden üretme kapasitesine sahip modern ilişkilerin ve bu ilişkilere söylemsel anlamlılık kazandıran "devlet merkezci" ideolojinin bitişiyle* başladığı iddia edilebilir⁸²⁷. Bu dönem aynı zamanda uluslararası sistemde farklı aktörlerin ve sorunların görülmeye başladığı dönemdir⁸²⁸. Uluslararası sistemde farklı aktörlerin ve sorunların etkilerinin somutlaştığını Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren gözlemlemek mümkündür.

Daha geniş bir ifade ile belirtirsek 1991 sonrasında mikro milliyetçilik, köktendinci terör, kültürel ırkçılık, çevre sorunları, ulus-aşırı suç örgütleri, global sermaye hareketleri, yasadışı göç, kara para aklama, insan ticareti, silah kaçaklığı ve konvansiyonel silahların kontrolsüz yayılması, global-yerel çatışması, çevre sorunları ve AIDS, SARS benzeri bulaşıcı hastalıklar gibi risk ve yeni tehditler oluşmuştur⁸²⁹. Devlet kontrolünü aşan, egemenliğinin sınırlarını zorlayan ve insanlığın geleceğini ilgilendiren yeni tehdit unsurlarına ve sorunlara devletin çözüm bulma konusundaki yetersizliği, dayandığı temel olan egemenliğinin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Başka bir ifadeyle *Westphalian sistemi tehdit eden gelişme, ulusal olarak tasarlanan birçok alanın zaman içinde küresel içerik kazanmaya başlamasıyla kendini göstermiştir. Temelde ulusal olarak tasarlanan ekonomi, siyaset, güvenlik ya da çevre gibi alanların son yıllarda belirgin hale gelen bir küreselleşme süreci içine girmesi, modern devletin en temel öğelerinden olan ulusal egemenlik ilkesinin mutlak yapısının da sorgulanmasına neden olmuştur*⁸³⁰. Bu yüzden Post-Westphalian dönemde devlet, uluslararası sistemdeki başat ve vazgeçilmez rolünü başka aktörlerle paylaşmak durumunda kalmıştır. Söz konusu dönemi 1991-2001 yılları arası ve 2001'den günümüze kadar olan dönemi kapsayacak şekilde ikiye ayırmak mümkündür.

Post-Westphalian dönemin ilk yarısı, 1991–2001 yılları arasında ABD'nin askeri açıdan tek süper güç olarak üstünlüğünün olduğu iddia edilen dönemdir. Bu görüşü savunan akademisyenler arasında John Ikenberry, David

⁸²⁷ Fuat Keyman, "Globalleşme, Uluslararası İlişkiler ve 'Hegemonya' Sorunu", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt 8, Sayı 27, 1997, s. 25.

⁸²⁸ Kemal Başlar, "Uluslararası Hükümet dışı Kuruluşların Rol ve Etkinlikleri", **Değişen Dünya'da Uluslararası İlişkiler**, ed. İdris Bal, 1. b., Ankara, Lalezar Yayınları, s. 411.

⁸²⁹ Sevim, op. cit., s. 103, 117.

⁸³⁰ B. Ali Soner, "Ulusal Egemenlikten Küresel Egemenliğe İnsan ve Azınlık Hakları", ed. Filiz Başkan, **Küreselleşmenin Yüzleri**, 1. b., 2005, Everest Yayınları, İstanbul, s. 68.

Wilkinson ve Christopher Layne gösterilebilir⁸³¹. Bu görüşte olan akademisyenlere göre Soğuk Savaş sona erdikten sonra ABD'yi ekonomik ve askeri açıdan dengeleyecek bir güç bulunmamakta ve 1991-2001 yılları arası *tek kutuplu* olarak değerlendirilmektedir. Bu dönem, ABD'nin süper güç olduğu ama SSCB'nin yıkılışıyla beraber Orta Asya, Kafkaslar ve Balkanlar gibi partiküler etnik ve dinsel kimliklerin yer aldığı bölgelerde “*jeopolitik güç boşluğu*”nun ve siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı⁸³², *dondurulmuş sorunların* Soğuk Savaş sonrasında yeniden gündeme geldiği dönemdir. Antonio Negri ve Michael Hardt da Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren ABD'nin üstünlüğünü vurgulamakla birlikte, 1991'den sonra tek kutuplu düzenin kurulduğunu iddia eden akademisyenlerden bir noktada farklı konumda yer almışlardır.

Negri ve Hardt'a göre SSCB yıkıldıktan sonra uluslararası sistemde ABD'nin etkisi artmıştır. Fakat Negri ve Hardt'a göre Soğuk Savaş sonrası düzen ABD'nin *küresel üstünlüğünün gereği üzerine* kurulmamıştır. Zira “*yeni dünya düzeni*”ni oluşturan “*İmparatorluk*” sadece ABD'ye indirgenmemelidir. “*İmparatorluk*” adı verilen yeni global düzenin üç ayırıcı özelliğini yazarlar şu şekilde belirtmiştir⁸³³:

1) *İmparatorluğun karma bir kuruluş yapısı vardır; iyi bir örnek olduğu için biz Antik Roma İmparatorluğu'nu analizimiz için model aldık. Bildiğimiz kadarıyla Antik Roma İmparatorluğu, üç temel pozitif yönetim biçiminin (monarşi, aristokrasi ve demokrasi) birlikte aynı düzen içinde işlev görmesi anlamında karma bir kuruluşa sahipti. Bu çerçevede günümüz küresel düzenin analizinde bizim için de faydalı bir rehberdir. Dünya Bankası gibi ulus- aşırı birimlerden ulus-devletlere ve oradan yerel ve bölgesel sivil toplum kuruluşlarına kadar, göreceli otonom özelliğe sahip farklı tipte yapı ve örgütlerin bütünlüklü bir küresel teşkilat içinde nasıl fiili olarak birlikte işlev gördüklerini bu çerçevede sayesinde anlayabiliriz.*

2) *Bizim imparatorluğumuz bir iktidar merkezinin yokluğuyla tanımlanır; yani bizim imparatorluğumuzun Roma'sı yoktur. Bu olgu ilk özelliğin bir sonucudur, zira iktidar karma kuruluşun çeşitli düzeyleri ve sınırları arasında dağılır.*

3) *İmparatorluk artık bir dışarısının olmayışıyla tanımlanır. Diyebiliriz ki imparatorluk kavramı her zaman sınır tanımayan*

⁸³¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ertan Efeğil ve Neziha Musaoğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri”, *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 4, 2009, s. 5.

⁸³² İbrahim Canbolat, *Uluslararası İlişkilerde Türkiye Savaş ve Barış Arasında Dünya*, 4. b., Aktüel Yayınları, 2012, Bursa, s. 129.

⁸³³ Michael Hardt ve Antonio Negri, *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, 7. b., Ayrıntı Yayınları, 2012, İstanbul, ss. 11-12.

bir yönetimi ima etmiştir ve bu koşul ancak bugün gerçekleşmiştir.

Yukarıda görüldüğü gibi Negri ve Hardt'a göre yeni "imparatorluk", klasik egemenlik yaklaşımının dışında sınırları ve siyasi ilişkileri yeniden kurmaktadır. Dolayısıyla devlet, iktidarını ve egemenliğini diğer aktörlerle paylaşmak zorunda kalmış, küresel bir "imparatorluğun" nesnesi haline gelmiştir. Bu açıdan Negri ve Hardt'ın imparatorluk tanımı 1815 Viyana Düzeni'nin imparatorluk anlayışından farklılaşmış, imparatorluk devleti kapsayan ve onu aşan (transcendence) bir yapı haline dönüşmüştür.

Richard Haass; Negri ve Hardt'ın görüşlerine paralel olarak 21. yy.'da uluslararası ilişkileri "kutupsuzluk" kavramıyla açıklamıştır. Bu dönemde güç, merkezi mahiyetini kaybetmiş, devletdışı aktörlerin sayısı arttıkça ulus- devletlerin uluslararası sistem üzerindeki etkileri azalmıştır. Değişmekte olan uluslararası sistemin yeni aktörleri ise bölgesel ve küresel kuruluşlar, sivil toplum örgütlerinin yanı sıra Kaliforniya, Sao Paolo, Londra, New York gibi finansal açıdan önemli şehirlerdir. Ayrıca küresel güç olan ABD'nin karşısında Arjantin, Brezilya, Venezuela, İran, Mısır, Güney Kore, Güney Afrika, Japonya, Hindistan gibi bölgesel güçler yer almaktadır⁸³⁴.

Şenol Kantarcı Haass'tan farklı olarak Soğuk Savaş sonrası dönemi "çok kutuplu" olarak değerlendirmiş fakat Haass'ın görüşlerine paralel mahiyette yeni tehditlerin üstesinden gelmek için devletlerin oluşturduğu çok uluslu koalisyonların gereğini savunmuştur. Dolayısıyla Kantarcı'ya göre Soğuk Savaş sonrası dönem "koalisyonlar dönemi" olarak adlandırılabilir⁸³⁵.

Soğuk Savaş sonrası dönem çeşitli teorisyenler ve akademisyenler tarafından yukarıda değinildiği gibi çok kutuplu, kutupsuz ve tek kutuplu olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu dönem, çalışmamızın başlığında olduğu gibi "Post-Westphalian dönem" olarak da teorisyenlerce kavramsallaştırılmış ve

⁸³⁴ Haass ABD'nin gücünü dengeleme potansiyeli olan bölgesel güçleri *kutupsuz uluslararası sistemin* aktörleri olarak değerlendirirken, John Rourke, Bruce Russett, Harver Starr ve David Kinsella gibi akademisyenler bölgesel güçleri, Soğuk Savaş sonrası *çok kutuplu bir uluslararası sistemin* aktörleri olarak değerlendirmişlerdir. Bu akademisyenlere paralel olarak ABD Ulusal İstihbarat Konseyi'nin "Küresel Eğilimler 2025: Dönüşen Dünya" başlıklı raporunda *çok kutupluluk* kabul edilmiş, Hindistan, Çin ve BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Güney Afrika Cumhuriyeti) devletlerinin siyasal ve ekonomik açıdan artan önemleri vurgulanmış ancak ABD'nin çok kutuplu düzende liderliğini devam ettirdiği ve ettirmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Efegil, op. cit., s. 7, 20, <http://www.aicpa.org/research/cpahorizons2025/globalforces/downloadabledocuments/globaltrends.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

⁸³⁵ Şenol Kantarcı, "Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı 'Koalisyonlar Dönemi mi?'" , **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl 8, Sayı 16, 2012, s. 52, 75.

Westphalian paradigmadaki değişimler açıklanmaya çalışılmıştır⁸³⁶. Örneğin Tom Lansford küresel ekonomi ve karşılıklı bağımlılığın öneminin arttığını, küresel ekonomik çıkarlarla ulusal çıkarların birbiriyle ilişkili hale geldiğini iddia etmiştir. Dolayısıyla bu durum ulus-devletlerin uluslararası ilişkileri salt ulusal çıkar perspektifinde değerlendirmesini olanaksız hale getirmiştir. Lansford, küresel ekonomi temelinde oluşan uluslararası sistemi “*Post-Westphalian*” olarak nitelendirmiştir⁸³⁷.

Michael Vaughan da söz konusu dönemi Post-Westphalian olarak nitelendiren akademisyenler arasında yer almaktadır. Vaughan’a göre Post-Westphalian *durumun dört temel özelliği* bulunmaktadır⁸³⁸:

1) *Uluslararası sisteme dair tüm özellikler değişime uğramaktadır.*

2) *Mevcut ulus-devletlerin değişen koşullara uyum sağlama ya da değişime ayak uyduramayıp sistemden dışlanma gibi iki uç seçeneği bulunmaktadır.*

3) *Siyasal iktidar sadece taahhüt edilenleri yerine getirme yeterliği ile mümkündür. Dolayısıyla siyasal iktidar; baskı grupları, sivil toplum kuruluşları ve bireylerin taleplerini göz ardı edememekte, bunlara verdikleri taahhütler temelinde varlığını sürdürebilmektedir.*

4) *Diplomasi Post-Westphalian dönemde en etkili araç haline gelmiştir. Diplomasinin etkinliğini arttırması, salt ulusal çıkar temelli olmasından ziyade evrensel prensipleri benimseyen daha kapsayıcı bir nitelik kazanmasına bağlıdır.*

Mark Saxer de yeni dönemi “*Egemenlik sonrası*” (Post-Sovereign) ya da “*Post-Westphalian*” olarak nitelendirmiştir. Saxer’e göre egemenlik değişmeye başlasa da Post-Westphalian dönem henüz kurulmamıştır. Çünkü uluslararası toplum konusunda herhangi bir küresel konsensüs (uzlaşma / oydaşma) bulunmamaktadır⁸³⁹. Ana Paolo Brandao Post-Westphalian dönemi AB ile ilişkili değerlendirmiş ve supranasyonel siyasi yapıların devlet egemenliğini

⁸³⁶ Çalışmamızda belirtilen dönem bazı teorisyenler tarafından “*Neo-Westphalian dönem*” olarak kavramsallaştırılmıştır. Post-Westphalian dönem ve .Neo-Westphalian dönemin karşılaştırılmalı analizi için bkz. Murat Jane, “Pre-Westphalian ve Westphalian Dönemden Post-Westphalian Döneme Geçerken Diplomasinin Değişen Rolünün Analizi”, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Bursa, 2014 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), ss. 88-100.

⁸³⁷ Tom Lansford, “Post-Westphalian Europe? Sovereignty and the Modern Nation-State”, **International Studies**, Vol 37 No 1, 2000, p. 11’den aktaran Michael Vaughan, “After Westphalia, Whither The Nation State, Its People and Its Governmental Institutions?”, <http://espace.library.uq.edu.au/eserv/UQ:266787/AfterWestphalia.pdf> (e. t. 19. 05. 2013)

⁸³⁸ Vaughan, loc. cit.

⁸³⁹ Marc Saxer, “Security Governance in Post-Sovereign World”, **Internationale Politik und Gesellschaft**, March 2008, p. 30.

aştığını ileri sürmüştür⁸⁴⁰. Brandao'nun görüşlerine paralel olarak Jose Manuel Pureza da devlet merkezli paradigmanın değişmeye başladığı, insan haklarına aykırı davranan devletlerin iç işlerine müdahalelerin arttığı yeni dönemi Post-Westphalian olarak değerlendirmektedir⁸⁴¹. Seyla Ben Habib uluslararası insan hakları rejiminin öneminin ve küresel karşılıklı bağımlılığın artmasıyla sistemin Post-Westphalian bir karaktere bürünmeye başladığını iddia etmiştir⁸⁴². Edward Newman ise yeni dönemi yeni tehditler temelinde, özellikle egemenliğini pratik olarak yerine getiremeyen başarısız devletlerin (failed states) ortaya çıkması sebebiyle Post-Westphalian olarak değerlendirmiştir⁸⁴³.

Stephen Deets de Newman'a benzer bir vurgu yaparak, devletlerin iç egemenliklerinin azalmaya başladığı ve devlet-dışı aktörlerin uluslararası sistemde etkisinin arttığı dönemi Post-Westphalian dönem olarak değerlendirmiştir. Deets bu dönemi ayrıca "*Neo-Ortaçağ*" (Neo-Medievalism) olarak da adlandırmış ve bu dönemin önemli aktörlerinden biri olarak AB'yi göstermiştir. Deets'e göre AB, devletlerin egemenliklerinin azaldığı ama modern devletten daha güçlü bir kurumsallığın örneği olan siyasal bir aktördür⁸⁴⁴. Bu görüşe paralel bir biçimde İngiltere Başbakanı Tony Blair da, 1999'da Chicago'da yaptığı bir konuşmada Post-Westphalian kavramını tek hükümetli Avrupa yaklaşımı olarak, AB'yi nitelemek amacıyla kullanmıştır⁸⁴⁵. Neil Walker da benzer bir vurgu yaparak, devletlerin uluslararası sistemde vazgeçilmez tek aktör olmaktan çıktığı, AB gibi "*devlet ötesi*" (meta-actor) siyasal otoritelerin görüldüğü ve uluslararası sistemdeki ilişkiler çok boyutlu hale geldiği için Post-Westphalian döneme geçildiğini ileri sürmüştür⁸⁴⁶. John Heathershaw ve Daniel Lambach ise kısmen farklı bir perspektiften bakarak; bireylerin, toplulukların, toplumların, devletlerin uluslararasılaşmaya ve

⁸⁴⁰ Ana Paolo Brandao, "The Lisbon Treaty and EU Security Actorness", <http://www.jhubc.it/ecpr-porto/virtualpaperroom/027.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

⁸⁴¹ Jose Manuel Pureza, "Towards a Post-Westphalian Internationalism", <http://fabrikaknjiga.co.rs/rec/68/155.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

⁸⁴² Seyla Ben Habib, "Twilight of Sovereignty or the Emergence of Cosmopolitan Norms? Rethinking Citizenship in Volatile Times", *Citizenship Studies*, Vol. 11 No. 1, 2007, pp. 21-22.

⁸⁴³ Edward Newman, "Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World", *Contemporary Security Policy*, Vol. 3 No. 3, 2009, passim.

⁸⁴⁴ Stephen Deets, "Pulling Back from Neo-Medievalism: The Domestic and International Politics of the Hungarian Status Law", http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/02_deets.pdf (e. t. 23.11.2013)

⁸⁴⁵ Jeffrey Steinberg, "Return to the 14th Century: Rohatyn, Blomberg Peddle 'Post-Nation State' World", http://www.larouchepub.com/eiw/public/2008/2008_1-9/2008_1-9/2008-9/pdf/04-09_3509.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

⁸⁴⁶ Neil Walker, "Flexibility within a Metaconstitutional Frame: Reflections on the Future of Legal Authority in Europe", <http://www.jeanmonnetprogram.org/archive/papers/99/991202.html> (e. t. 23. 11. 2013)

küreselleşmeye başladığı dünya düzenini Post-Westphalian olarak nitelemişlerdir⁸⁴⁷.

Josef Batora ve Brian Hocking'e göre Post-Westphalian dönem, diplomasinin devletlerarası niteliğinin, devlet ve devlet-dışı aktörler arasında yürütülen hem kamusal hem de özel alanı içeren karmaşık bir hale dönüştüğü süreci ifade etmektedir. Daha önce bahsedilen akademisyenler ve teorisyenler gibi Batora ve Hocking de karmaşık "*post-modern*" diplomasinin iyi örneklerinden biri olarak AB'yi göstermektedir. AB *sui generis* (kendine özgü) niteliği gereği hem devletlerarası klasik Westphalian diplomasini hem de AB ve üyeleri arasındaki diplomatik ilişkilerin görüldüğü siyasal bir yapıdır⁸⁴⁸. Ana Mar Fernandez Pasarin de Batora ve Hocking gibi Post-Westphalian dönemi AB-üyeler ve üye devletlerarası farklı düzeydeki diplomatik ilişkiler temelinde değerlendirmiştir⁸⁴⁹. Sargis Ghazaryan'a göre de Post-Westphalian dönem AB örneğinde olduğu gibi geleneksel teritoryal sınırların önemini kaybetmeye başladığı çok boyutlu siyasal sistemleri içermektedir. Ghazaryan'a göre AB, devletleri ve klasik egemenlik yaklaşımı aşan bir sistem olarak dikkat çekmektedir⁸⁵⁰.

Simona Tutuianu ilgili dönemi daha farklı bir açıdan analiz ederek, ulus-devletlerin dışındaki aktörlerin uluslararası sisteme dâhil olduğu ve beraberinde terörizm başta olmak üzere uluslararası sistemdeki aktörlerin güvenliğini tehdit eden unsurların ortaya çıktığı kaotik dönemi tanımlamak için "*Post- Westphalian*" kavramını kullanmıştır. Ayrıca Tutuianu, Şenol Kantarcı gibi yeni dönemde koalisyonların, geleneksel ittifakların yerini almaya başladığını iddia ederken, Westphalian bakış açısına göre bazı durumlarda devletlere yapılan dış müdahalelerin, devletlerin egemenliğine zarar vermediğini ileri sürmüştür. Örneğin Tutuianu'ya göre Yugoslavya'nın bombalanması her savaşta görülen olası müdahale şekillerinden biri olup, Yugoslavya'nın iç politik hayatına müdahale anlamına gelmemektedir. Çünkü Tutuianu'ya göre bir devleti bir

⁸⁴⁷ John Heathershaw and Daniel Lambach, "Introduction: Post-conflict Spaces in International Relations", **Journal of Intervention and Statebuilding**, Vol. 2, Issue 3, 2008, p. 269.

⁸⁴⁸ Josef Batora, Brian Hocking, "Bilateral Diplomacy in the European Union: Towards 'post-modern' patterns", http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20080400_cdsp_diplomacy_batora.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

⁸⁴⁹ Ana Mar Fernandez Panarin, "European Diplomacy Post-Westphalia", <http://www.lse.ac.uk/internationalRelations/dinamfellow/conf2013/docs/Ana-MarFernandez-CA-palgrave-tradrev-%281%29.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

⁸⁵⁰ Sargis Ghazaryan, "A Geopolitical and Geo-Strategic Perspective of Post-National Politics in the EU and Its Borders: Europeanisation as a Cultural Phenomnon in Transcaucasia", <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/877/1/g7sarkis.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

politikaya zorlamakla egemenliğe müdahale etmek –iç politikasına karışmak- tamamen farklı durumlardır⁸⁵¹.

Emil Kirchner ve James Sperling de Tutuianu'nun görüşlerine paralel olarak tehdit unsurlarının arttığı ve klasik egemenliğin tartışılmaya başlandığı dönemi Post-Westphalian dönem olarak ifade etmiştir⁸⁵². Bu görüşlere paralel bir biçimde Charles Shotwell'da ülkedışılığın (extraterritoriality), bölgeselciliğin (regionalism) ve evrensel değerlerin ön planda olduğu, geleneksel Westphalian değerlerin değişmeye başladığı dönemi Post-Westphalian olarak değerlendirmiştir. Shotwell'e göre terör örgütlerinin faaliyetleri gerekçesiyle başka ülkelere yapılan müdahaleler ülkedışılığa, AB ve NAFTA gibi oluşumlar bölgeselciliğe, Kyoto Protokolü'nün imzalanması, Sınır Tanımayan Doktorlar, İnsan Hakları İzleme Örgütü ve Kızıl Haç gibi oluşumlar da evrensel değerlerin öneminin arttığını gösteren örnekler arasında gösterilebilir⁸⁵³. Jolyon Howorth ise aynı olgudan yola çıkarak uluslararası toplumun çıkarları adına yapılan insani müdahalelerin uluslararası sistemin Post-Westphalian olarak inşa edilmesine katkıda bulunduğunu iddia etmiştir⁸⁵⁴. Güvenlik tartışmaları ile bağlantılı bir biçimde Birgül Demirtaş da tehditlerin çeşitlendiği, toplumsal güvenlik, çevresel güvenlik, ekonomik güvenlik, sibergüvenlik gibi kavramların ve yaklaşımların parametreler haline geldiği, güvenliğin *öznesinin ve nesnesinin değişime* uğradığı dönemi Post-Westphalian olarak nitelemiştir⁸⁵⁵.

Stephen Kobrin'e göre Post-Westphalian dönem, dünya siyasi ve ekonomik sisteminin uluslararası nitelikten ulusaşırı niteliğe dönüşüm aşamasıdır. Bu aşamada devletlerin yanı sıra özel şirketlerin ve hükümetdışı örgütlerin etkileri artmaya başlamıştır. Kobrin'e göre Post-Westphalian döneme geçilmemekle birlikte Westphalian sistemin dönüşüm süreci başlamıştır. Bu dönüşüm, sistemin sadece devlet merkezli açıklanamayacağını

⁸⁵¹ Simona Tutuianu, **Towards Global Justice: Sovereignty in an Interdependent World**, TMC Asser Press, Netherlands, 2013, p. 43, 58, 80, 92.

⁸⁵² Emil Kirchner and James Sperling, "The Challenge of Security Governance in a Changed and Changing International System", <http://www.cris.unu.edu/fileadmin/workingpapers/OPKirchnerSperling.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

⁸⁵³ Charles B. Shotwell, "International Law and Institutions: A Post-Westphalian Landscape", <http://indianstrategicknowledgeonline.com/web/C36Shotw.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

⁸⁵⁴ Jolyon Howorth, "Humanitarian intervention in the post-Cold War era: a provisional balance-sheet in light of Libya, Syria and Mali", http://www.chile21.cl/wp-content/uploads/2013/03/Jolyon_Howorth_Chile_Paper.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

⁸⁵⁵ Birgül Demirtaş, "Understanding Turkish Perception of Conscription and Reluctance to Reform: A Westphalian Approach in a Post- Westphalian World?", **Iran and the Caucasus**, Vol. 16, Issue 3, 2012, p. 362.

göstermektedir⁸⁵⁶. Holger Mölder’e göre uluslararası sistemin sıfır toplamı ve rekabete dayalı Hobbessian niteliğinin, yeni tehdit unsurlarına karşı sistemdeki aktörler arasındaki işbirliğine ihtiyaç duyulduğu ve karşılıklı bağımlılığın görüldüğü Kantiyen niteliğe dönüşmeye başlaması, sistemin Post-Westphalian olarak nitelenmesine yol açmıştır⁸⁵⁷.

Bizim görüşlerimize paralel bir biçimde Peter Beyer Post-Westphalian kavramını, mevcut devlet merkezli Westphalian paradigmadaki ciddi değişimlerin yaşandığını ama uluslararası sistemin devlet merkezli özelliğinin tamamen ortadan kalkmadığını açıklamak için kullanmıştır. Kısacası Beyer “*Post*” ekini uluslararası sistemdeki temel değişimleri ve dönüşümleri vurgulamak için kullanmıştır⁸⁵⁸. Beyer’e paralel olarak Natalya Tovmasyan Riegg de Post- Westphalian kavramını, küreselleşen dünya siyasetinde Westphalian dönemi tamamlayacak kavram ve paradigmaları içeren, dolayısıyla Westphalian paradigmayı tamamlayan bir yaklaşım olarak değerlendirmiştir. Çünkü Riegg’e göre küreselleşen Post-Westphalian dünyayı geleneksel paradigmayla açıklamak oldukça zordur. Fakat Riegg yeni oluşmaya başlayan Post-Westphalian dönemin, Westphalian dönemi inkar eden bir yaklaşım olarak değerlendirilmemesi gerektiğini de vurgulamıştır⁸⁵⁹.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi Westphalian sistemde özellikle 1990’lardan sonra devlet-dışı aktörlerin yer almasıyla ve yeni tehditlerin ortaya çıkmasıyla yapısal değişimler görülmeye başlamış, Westphalian “*paradigma*”⁸⁶⁰ sorgulanır hale gelmiştir. 17. yy.’dan 1990’lı yıllara kadar

⁸⁵⁶ Stephen J. Kobrin, “Globalization, Transnational Corporations and the Future of Global Governance”, <http://www.colorado.edu/AmStudies/lewis/ecology/globalgov.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

⁸⁵⁷ Holder Mölger, “Cooperative Security Dilemma-Practicing the Hobbesian Security Culture in the Kantian Security Environment”, University of Tartu Institute of Government and Politics, Political Science, Tartu, 2010 (Yayınlanmamış Doktora Tezi) pp. 15-16, 92, 186-190.

⁸⁵⁸ Peter Meyer, “Questioning the Secular/Religious Divide in a Post-Westphalian World”, **International Sociology**, Vol. 28, Issue 6, 2013, p. 669.

⁸⁵⁹ Natalya Tovmasyan Riegg, “Beyond Realism and Idealism in Foreign Affairs”, <http://forumonpublicpolicy.com/spring2010.vol2010/spring2010archive/riegg.pdf> (e. t. 10. 12. 2013)

⁸⁶⁰ Bu kavramı ilk kez kullanan Thomas Kuhn paradigmayı, kısaca bilimsel sorunları çözmeye yarayan ve bilim otoriteleri tarafından kabul edilmiş yöntemler ya da çözüm modelleri olarak tanımlamıştır. Kuhn, mevcut paradigmanın bilimsel sorunları çözmediği dönemi “*Normal Bilim*” (Normal Science) olarak tanımlarken, bilimsel sorunları “*bulmaca*” (puzzle) olarak nitelendirmiştir. Kısacası Kuhn’a göre bulmacaların çözülebildiği dönem Normal Bilim dönemidir. Bilimsel sorunların mevcut paradigmayla çözülememesi ise Normal Bilim döneminde bir düzensizliğe (anomali) neden olmakta ve paradigma değişimini gündeme getirmektedir. Kuhn bu durumu “*paradigma krizi*” (paradigm crisis) olarak değerlendirilmiştir. Eski paradigmanın yerini yeni paradigmanın alması Kuhn tarafından bilimsel devrim olarak kabul edilmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi

uluslararası sistemin ve diplomatik ilişkilerin devlet merkezli Westphalian paradigma ile açıklanabildiğini söylemek mümkündür. 1990'ların başından itibaren yukarıdaki örneklerde ifade edildiği gibi Westphalian paradigmadaki köklü değişimler görülmeye başlamıştır. Fakat söz konusu değişimlerin Westphalian paradigmayı tamamen ortadan kaldırdığını ve Kuhn'un ifadesiyle uluslararası sistemde bir bilimsel devrimin gerçekleştiğini iddia etmek mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle Westphalian paradigmadaki köklü değişimler çalışmamızda, Peter Beyer'in yaklaşımını destekler şekilde "Post"-Westphalian olarak değerlendirilmiştir. Kısaca belirtmek gerekirse Peter Beyer ve yukarıda görüşlerinden bahsettiğimiz teorisyen ve akademisyenlere göre Westphalian sistem çok uluslu şirketler, sivil toplum kuruluşları, köktendinci terör örgütleri gibi aktörlerle farklı bir yapıya bürünmeye başlamış, devlet-dışı parametreler (yeni aktörler, yeni tehdit unsurları, ...vs) uluslararası ilişkilerde hesaba katılmaya başlamıştır.

Söz konusu parametrelerden biri şüphesiz değişmeye başlayan tehdit unsurlarıdır. Değişen tehdit unsurlarını Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik algısıyla birlikte değerlendirmek gerekmektedir⁸⁶¹. Westphalian sistem daha önce değinildiği gibi realist güvenlik paradigmasıyla birlikte değerlendirilmektedir. Soğuk Savaş'ın sonundan itibaren ekonomik geri kalmışlık, yasadışı göç, insan hakları ihlalleri, bulaşıcı hastalıklar gibi tehdit unsurları, güvenliğin sadece devlet odaklı değil birey ve uluslararası toplum odaklı değerlendirilmesi gereğini göstermiştir⁸⁶². Dolayısıyla Soğuk Savaş sonrası güvenlik perspektifi tehdit sayısına paralel olarak çok boyutlu olmaya başlamıştır. Özellikle Barry Buzan, Ole Waever, Hedley Bull, Ken Booth gibi düşünürler eleştirel güvenlik yaklaşımında güvenliğin merkezine bireyi koymuşlardır. Örneğin Ken Booth Soğuk Savaş sonrası dönemi ve değişen güvenlik algısını şu şekilde ifade etmiştir⁸⁶³:

"Günümüzdeki ilginç sözcük sorunlarından birisi, dünya politikasının şu andaki safhasına uygun bir isim verme konusunda

için bkz., Thomas Kuhn, **The Structure of Scientific Revolutions**, 3rd edition, The University of Chicago Press, Chicago, 1996, p. 10, 23, 52, 90.

⁸⁶¹ Uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramını kuramsal olarak ilk kez Arnold Wolfers ele almıştır. Wolfers'e göre güvenlik, değerlere yönelik bir tehdidin olmaması halidir. Güvenlik kavramı etimolojik olarak Latince *securus* kelimesinden gelmektedir. Latince *se* "olmaksızın", *curus* ise "endişe" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla güvenlik, etimolojik köken itibarıyla tehdidin ve endişenin olmaması anlamına gelmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Oktay Tanrısever, "Güvenlik", **Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, der. Atilla Eralp, 4. b, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 107-124, s. 108., Çiçekçi, loc. cit.

⁸⁶² Tuncay Kardeş, "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?", **Uluslararası Politikayı Anlamak 'Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye**, der. Zeynep Dağı, 1. b., Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, s. 149.

⁸⁶³ Ken Booth, "Güvenlik ve Özgüleş(tir)me", çev. Çiğdem Şahin, **Avrasya Dosyası**, Cilt 9, Sayı 2, 2003, ss. 51-70, s. 53, 57.

yaşanan güçlüktür. ‘Soğuk Savaş sonrası dünya’ tabiri geniş bir kullanım alanına sahiptir, ancak uygun değildir. Soğuk Savaş’ın bitişi, yaşadığımız dönemi kısmen tanımlamaktadır, fakat bu çalkantılı dönem konusunda çok daha fazla şey söz konusudur. Karmaşık karşılıklı bağımlılığın artışı, egemenliğin erozyona uğraması, iletişimde yaşanan müthiş gelişmeler, gücün azalan faydası, doğanın tahribi, muazzam nüfus artışı, dünya ekonomisinin uluslararasılaşması, küresel yaşam tarzlarının yaygınlaşması, sürekli teknolojik yenilik, modern silahların yayılması, devlet dışı aktörlerin artan faaliyet alanları, ...vb (...).

Westphalia sistemi, Raymond Aron’un bilinen formülasyonuna göre devlet adamları, diplomat ve askerlerin oynadığı bir oyun üretmiştir. Bu yüzyıllar boyunca devletlerin oynamayı öğrendiği güvenlik oyunu, karşı tehditler üreten tehditler, karşı ittifaklar üreten ittifaklar ile dolu, ‘güç politikası’ oyunuydu. (...) Şimdi yüz yüze geldiğimiz soru şudur: ‘Yeni Zamanlar’da, henüz uygun bir ismi olmayan hangi güvenlik oyunu oynanmalıdır?’

Görüldüğü gibi Booth, Soğuk Savaş sonrası dönemi adlandırmanın zor olduğunu, yeni tehdit unsurlarının yeni bir güvenlik yaklaşımını gerektirdiğini vurgulamıştır. Booth’a göre yeni güvenlik, “özgürleştirme” (emanicipation) ile açıklanmaktadır. Özgürleştirme her insanın fiziksel ve sosyal ihtiyacının karşılandığı durumu ifade etmektedir ve bireyin güvenliği devletin güvenliğinden daha önemlidir⁸⁶⁴. Bu görüşler bağlamında uluslararası sistemin ve bireyin güvenliği açısından Post-Westphalian dönemde yeni tehdit unsurlarının önemli parametreler olduklarını söylememiz mümkündür.

Yeni tehdit unsurları arasında köktendinci terör örgütlerinin sistemi dönüştürücü etkisi diğer tehdit unsurlarına nazaran daha fazla olduğu düşünülmektedir. 11 Eylül 2001 saldırıları, bilinen uluslararası sistemin yıkılabileceği ihtimalini akla getirmiş ve sistemin yapısını sorgulatmış, Westphalian sistemin dışında bir uluslararası sistem algısını yaratmış, uluslararası ilişkiler ulus-devletlerarası ilişkilerden ziyade çok aktörlü ve “asimetrik” niteliği olan bir yapıya bürünmüştür⁸⁶⁵. Giriş bir yapıya dönüşen uluslararası sistem, 1991’den sonra olduğu gibi 11 Eylül sonrasında da “risk”, “belirsizlik”, “güvensizlik” kavramlarıyla değerlendirilmeye devam etmiştir⁸⁶⁶.

⁸⁶⁴ Ibid., s. 61.

⁸⁶⁵ Bülent Aras, “Giriş”, 11 Eylül Öncesi ve Sonrası, haz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, 2. b., İstanbul, Etkileşim Yayınları, s. 11, 14.

⁸⁶⁶ Soğuk Savaş sonrası oluşan belirsizlik ve güvensizlik bazı yazarlar tarafından küreselleşmenin sonuçları olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Veysel Bozkurt, **Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar**, 3. b., Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005, ss. 349-351, Immanuel Wallerstein, **Bildiğimiz Dünya’nın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl için Sosyal Bilim**, çev. Tuncay Birkan, 4. b., Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s. 9, Fuat Keyman, “Küreselleşme, Modernite, Din:

Risk ve belirsizliğin somut olarak görüldüğü köktendinci teröre karşı devletler 11 Eylül sonrasında özgürlük-güvenlik skalasında güvenliğe daha fazla yer vermeye başlamışlardır. Bu durum, 11 Eylül sonrasında uluslararası sistemde devletlerin önemi yeniden artmasını beraberinde getirmiştir.

Uluslararası sistemin devlet merkezli hale gelmeye başladığını devletlerin teröre karşı aldığı yasal önlemlerde görmemiz mümkündür. Örneğin asimetrik yapıyla mücadele amacıyla ABD 2002 yılında yayınladığı Ulusal Güvenlik Belgesi'nde “*önleyici savunma*” doktrinine yer vermiştir. Bu doktrine göre ABD, *uluslararası terörizme destek veren, teröristleri barındırdığı, nükleer, biyolojik veya kitle imha silahları bulundurduğu düşünülen herhangi bir devlete askeri saldırı düzenleme hakkına sahip olduğunu iddia etmiştir*.⁸⁶⁷ 11 Eylül sonrası terörizmin etkisiyle ABD, Latin Amerika'dan Afganistan'a kadar müdahale ve dolayısıyla uluslararası sistemde etkisini artırma fırsatını yakalamıştır. Ayrıca ABD tarafından yönetilen *uluslararası koalisyon* terörizmle savaş gerekçesiyle ulus-devletin sistemdeki etkisini arttırmıştır.⁸⁶⁸ Bu kapsamda insan hakları ihlalleri 11 Eylül sonrası “*normal*” hale gelmiştir. Rusya'nın Çeçenistan'la mücadelesinde, İsrail'in Filistin sorunu⁸⁶⁹ konusunda, Çin'in Xinjiang (Sincan) Bölgesi'ndeki politikalarında ve Hindistan'ın Keşmir'de uyguladığı politikalarda⁸⁷⁰ uluslararası sistemin “*terörizmle mücadele*” konusunda verdiği güvence, ulus-devletlerin elini kuvvetlendirmiştir. Benzer şekilde anti-demokratik şekilde iktidara gelen Pakistan devlet Başkanı Pervez Müşerref de ortak düşmanla mücadele kapsamında “*meşru*” görülmüştür.⁸⁷¹ Somut olarak 11 Eylül'ün diplomasi tarihi açısından önemi; ABD ve Bush yönetiminin Clausewitzçi diplomasinin savaş sonrasında yürütülmesi önerisini, “*önce işgal sonra diplomasi*” haline dönüştürmesidir. Zira ABD, sadece kendi politikalarını onaylayanlarla diplomatik iletişimi kullanmıştır.⁸⁷²

11 Eylül saldırıları sadece uluslararası sistemde değil, devletlerin ülkelerinde uyguladıkları politikalar açısından da otoriteyi artırıcı sonuçları

Türkiye Örneği”, **Küreselleşmenin Yüzleri**, ed. Filiz Başkan, 1. b., 2005, Evresel Yayınları, İstanbul, s. 15.

⁸⁶⁷ Suat Dönmez, Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve NATO, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Ankara, 2010 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 83.

⁸⁶⁸ Gökhan Bacık, **Modern Uluslararası Sistem Köken, Genişleme, Nedensellik**, 1. b., Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2007, s. 343.

⁸⁶⁹ İsrail Başbakanı Ariel Şaron Filistin lideri Yaser Arafat'ı Usame Bin Ladin ile kıyaslayıp, Filistin politikasını terörle mücadele temelinde meşrulaştırma yoluna gitmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Anas Malik, “11 Eylül Sonrası İslam Dünyasına Bir Bakış”, **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, haz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, 2. b., İstanbul, Etkileşim Yayınları, s. 204.

⁸⁷⁰ Ibid.

⁸⁷¹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Bacık, “Modern Uluslararası Sistem...”, op. cit, ss. 344-345.

⁸⁷² Aras, op. cit, s. 18.

doğurmuştur. Zira 11 Eylül sonrası devletlerin aldıkları ulusal güvenlik önlemleri artmış, devletler 11 Eylül saldırılarından sonra olası terör saldırılarına karşı bireysel özgürlükleri kısıtlayıcı, insanları kategorize eden uygulamalara gitmişlerdir. Örneğin ABD'ye havayoluyla gelen yolcular tehdit olma durumlarına göre yeşil, sarı, kırmızı ayrımıyla fişlenmiş⁸⁷³ ve “Yurtseverlik Yasası”⁸⁷⁴ gibi düzenlemelerle temel hak ve özgürlükleri güvenlik adına kısıtlamıştır⁸⁷⁵. Belçika ve Finlandiya gibi devletler 11 Eylül sonrası güvenlik önlemlerini arttırmış, İngiltere tartışma yaratan “Anti-Terör ve Güvenlik Yasası”nı⁸⁷⁶ çıkartmıştır. Fransa’da hükümet toplu taşıma araçlarının denetimlerini sıkılaştırmış, şüpheli kişilerin ve örgütlerin finansal faaliyetlerini inceleme altına almıştır⁸⁷⁷.

Post-Westphalian dönemin 11 Eylül sonrası devlet merkezli sisteme karşı direncinin düşük olmasının sebebi, sistemin henüz kurumsallaşmamış,

⁸⁷³ Fuat Keyman, “Kimlik ve Demokrasi”, **Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, Atila Eralp (der.), 4. Baskı, 2009, İstanbul, ss. 225-226.

⁸⁷⁴ Yurtseverlik Yasası ulusal güvenlik amacıyla polise mahkeme kararı olmadan telefon dinleme, internet kayıtlarını inceleme, iş kayıtları inceleme, terörist olduğundan şüphe edilen kişileri (özellikle yabancıları) izleme gibi olağanüstü ve kişisel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı yetkiler tanımaktadır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ö. Göksel İşyar, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler-Modeller-Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, 2. b., Dora Yayıncılık, Bursa, 2013, s. 250, “Yurtseverlik Yasası’nın Üç Maddesinin Süresi Uzatıldı”, <http://www.turkishny.com/local-news/6-local-news/47583-yurtseverlik-yasasn-uc-maddesinin-suresi-uzatld/printing> (e. t. 11. 06. 2013); “ABD ‘Yurtseverlik Yasası’nı Tartışıyor”, <http://www.amerikaninseesi.com/content/a-17-a-2003-08-21-15-1-87900622/809282.html> (e. t. 11. 06. 2013)

⁸⁷⁵ Richard Matthew ve George Shambaugh, “Sarkaç Etkisi: Teröre Karşı Demokratik Tepkilerde Görülen Değişiklikleri Açıklamak”, <http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/shambaugh.pdf> (e. t. 11. 06. 2013); ABD Terör Yasası Yasadışı, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/09/070907_usterror_law.shtml (e. t. 11. 06. 2013).

⁸⁷⁶ Yasaya göre, terörist olduğundan şüphe edilen kişiler, haklarında soruşturma yapılmaksızın yargılamadan süresiz gözaltına alınmıştır. Yabancı uyruklu oldukları gerekçesiyle yasaya maruz kalan kişiler olmuş, yasa Lordlar Kamarası tarafından da insan haklarına aykırı bulunmuş ve reddedilmiştir. Bu karara rağmen David Blunkett’in yerine Dış İşleri Bakanı olan Charles Clarke, gözaltın alınan şüphelilerin “ulusal güvenlik” nedeniyle serbest bırakılmayacağını söylemiştir. Bkz. “İngiltere Terör Yasası İNSAN HAKLARINA AYKIRI”, http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1103413224&year=2004&month=12&day=19 (e. t. 11. 06. 2013)., “Terörle Mücadele Yasaya Doymuyor”, <http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=2250> (e. t. 11. 06. 2013), “İngiltere’de Anti- Terör Yasası Gözden Geçiriliyor”, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/10/041004_britain_detention.shtml (e. t. 11. 06. 2013)

⁸⁷⁷ Şevket Ovalı, “AB’nin Terörle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm: 11 Eylül ve Madrid Saldırıların Etkileri”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 5, No 3, 2006, s. 98.

dolayısıyla *sistemleşmemesidir*. Bu bağlamda Richard Falk Post-Westphalian dönemde yaşamasak da bu dönemin “*şafağında*” bulunduğumuzu iddia etmektedir⁸⁷⁸.

Görüldüğü gibi uluslararası ilişkilerde Westphalian dönemin sona erdiğini iddia etmek mümkün değildir. Fakat Richard Falk gibi yazarların ifade ettikleri gibi Westphalian sistemde köklü dönüşümler başlamış, uluslararası ilişkileri tamamen Westphalian paradigmanın kavramlarıyla açıklamak olanaksız hale gelmiştir. Westphalian dönemde yaşanan değişimler uluslararası ilişkilerde güvenliğe dair bakış açılarını da dönüştürmüş, uluslararası sistemde devletlerin güvenliklerinin yanı sıra, bireylerin güvenliği, kimliklerin güvenliği, çevre güvenliği, toplum güvenliği, demokratik değerlerin güvenliği gibi yaklaşımlar tartışılmaya başlanmıştır.

Sonuç

Modern anlamda uluslararası ilişkilerin ve uluslararası sistemin 1648 Westphalia Barış Andlaşmaları'yla kurulduğu kabul edilmektedir. Kutsal Roma-Cermen İmparatorluğu'na bağlı siyasi birimler egemenliklerini kazanmış ve 1648 yılından itibaren diplomatik ilişkiler egemen eşit devletler arasında kurulmaya başlamıştır. 1648'den itibaren devletler uluslararası sisteme tek gücün hakim olmasını engellemek istemişler ve güç dengesi mekanizmasıyla bu amaçlarını gerçekleştirmişlerdir. Çünkü aksi bir durum egemen siyasal birimlerin yeniden hegemon bir gücün hakimiyeti altına girmeleri anlamına gelmekle birlikte, siyasal varlıklarının devamını risk altına alacaktır. Dolayısıyla Westphalian sistemin güvenlik algısı, sistemi oluşturan egemen eşit devletlerin varlıklarının devamı üzerine kurulmuştur. Bu açıdan Napolyon Fransa'sı, Hitler Almanya'sı gibi aktörlerin uluslararası sisteme tek başına hakim olma çabaları daha önce ifade edildiği gibi güç dengesi mekanizmasıyla engellenebilmiştir. Görüldüğü gibi Westphalian sistemin ve sistemdeki aktörlerin güvenliğine yönelik tehditler sistemin içindeki aktörler tarafından gelmiştir. Fakat Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren Westphalian sistemin yapısı dönüşmeye başlamış, devletlerin egemenlikleri sorgulanmaya başlanmış ve bu dönüşümü Westphalian paradigma tam anlamıyla açıklayamamıştır.

Dönüşmeye başlayan uluslararası sistem Yeni Dünya Düzeni, Post-Egemen dönem, Neo-Westphalin dönem ve Post-Westphalian dönem gibi kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi söz konusu dönemi *Post-Westphalian* olarak kavramsallaştırmamızın iki sebebi vardır. Birincisi Westphalia Barış Andlaşmaları'nın imzalanmasından önceki dönemin

⁸⁷⁸ Richard Falk, “The-Post-Westphalia Enigma”, **Global Governance in the 21st Century: Alternative Perspectives on World Order**, ed. Björn Hettne and Bertil Oden, 2002, p. 153, 155, 156, Richard Falk, **Law in An Emerging Global Village A Post-Westphalian Perspective**, 1st p., Transnational Publishers Inc., New York, 1998, p. xxvi.

diplomasi tarihi literatüründe “Pre”-Westphalian dönem olarak nitelendirilmiş olmasıdır. “Pre” ön ekinin etimolojik olarak zıddı “Post” olduğu için söz konusu dönemi Post-Westphalian dönem olarak nitelendirmeyi tercih etmekteyiz. “Post-Westphalian dönem” ifadesini tercih etmemizin bir diğer sebebi ise Westphalian sistemdeki değişimlerin “yeni” (*neo*) olmasından ziyade, köklü değişimler içerdiğini vurgulamak istememizdir. Daha geniş bir ifade ile belirtirsek, Pre-Westphalian dönemden Westphalian döneme geçerken yaşanan aktör düzeyindeki değişim, Westphalian dönemden Post-Westphalian döneme geçerken yaşanmamış ama sistemde köklü değişimlerde olduğu için “neo” ön ekinden ziyade “post” ekinin tercih edilmiştir.

Westphalian sistemdeki söz konusu değişimleri kısaca şu şekilde ifade edebiliriz:

- Yasadışı göç, salgın hastalıklar, insan hakları ihlalleri, küresel ısınma ve siber saldırılar, köktendinci terör gibi yeni risk ve tehditler sistemde etkisini göstermeye başlamışlardır. Özellikle 11 Eylül saldırılarıyla Westphalian sistemdeki en güçlü aktörün bile “sistem dışı” ve “asimetrik” bir saldırıya maruz kalabileceği görülmüştür.
- Devletin dışında çok uluslu şirketler, bireyler, sivil toplum kuruluşları, AB gibi supranasyonal örgütler gibi aktörler uluslararası sistemde yer almaya başlamışlardır.
- Devletin egemenliği tartışılmaya ve teritoryal sınırların önemi küreselleşmeyle birlikte önemini kaybetmeye başlamıştır.
- Uluslararası sistem Westphalian paradigma ile tam olarak açıklanamamaya başlamıştır.

Westphalian sistemdeki söz konusu değişimler güvenliğe ilişkin bakış açılarını da etkilemiş, “kaos” ve “belirsizlik” kavramlarıyla betimlenen Post-Westphalian dönemde güvenliğin öznesi sadece devlet olmaktan çıkmış; bireyin, çevrenin ve ulusal kimliklerin dışındaki diğer kimliklerin güvenliği de önem kazanmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar-Makaleler:

ARAS Bülent, “Giriş”, **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, haz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, 2. b., İstanbul, Etkileşim Yayınları, ss. 9-21.

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 10. Baskı, Mkm Yayıncılık, Bursa, 2013.

BACIK Gökhan, **Modern Uluslararası Sistem Köken, Genişleme, Nedensellik**, 1. b., Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2007.

BACIK Gökhan, “Westfalyan Sistem’in Direnişi: 11 Eylül ve Uluslararası Politika”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 10, 2006, ss. 53-84.

BAŞLAR Kemal, “Uluslararası Hükümetdışı Kuruluşların Rol ve Etkinlikleri”, **Değişen Dünya’da Uluslararası İlişkiler**, ed. İdris Bal, 1. b., Ankara, Lalezar Yayınları, ss. 411-452.

BAYKAL Bekir Sıtkı, **Yeni Zamanda Avrupa Tarihi Otuz Yıl Savaşı Devri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

BENHABİB Seyla, “Twilight of Sovereignty or the Emergence of Cosmopolitan Norms? Rethinking Citizenship in Volatile Times”, **Citizenship Studies**, Vol. 11 No. 1, 2007, pp. 19-36.

BEWES Wyndhem A., “Gathered Notes on the Peace of Westphalia of 1648”, **Transactions of the Grotius Society**, Vol. 19, 1933, pp. 61-73.

BOOTH Ken, “Güvenlik ve Özgüleş(tir)me”, çev. Çiğdem Şahin, **Avrasya Dosyası**, Cilt 9, Sayı 2, 2003, ss. 51-70.

BOZKURT Veysel, **Değişen Dünyada Sosyoloji: Temeller, Kavramlar, Kurumlar**, 3. b., Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005.

BUZAN Barry and Richard Little, “Beyond Westphalia? Capitalism after the Fall”, **Review of International Studies**, Vol. 25, No. 5, 1999, pp. 89-104.

CANBOLAT İbrahim, **Uluslararası İlişkilerde Türkiye Savaş ve Barış Arasında Dünya**, 4. b., Aktüel Yayınları, 2012, Bursa.

ÇİÇEKÇİ Ceyhun, **Uluslararası Güvenlik Çalışmaları Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Kuramı**, 1. b., Kriter Yayınları, İstanbul, 2012.

DEMİRTAŞ Birgül, “Understanding Turkish Perception of Conscription and Reluctance to Reform: A Westphalian Approach in a Post- Westphalian World?”, **Iran and the Caucasus**, Vol. 16, Issue 3, 2012, pp. 355-368.

EFEGİL Ertan ve Neziha Musaoğlu, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sisteminin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri”, **Gazi Akademik Bakış**, Cilt 2, Sayı 4, 2009, ss. 1-24.

ELIAS Juanita and Peter Such, **International Relations: The Basics**, 1st p., Routledge, New York, 2007.

FALK Richard, “The-Post-Westphalia Enigma”, **Global Governance in the 21st Century: Alternative Perspectives on World Order**, ed. Björn Hettne and Bertil Oden, 2002.

FALK Richard, **Law in An Emerging Global Village A Post-Westphalian Perspective**, 1st p., Transnational Publishers Inc., New York, 1998.

GROSS Leo, “The Peace of Westphalia 1648-1948”, **The American Journal of International Law**, Vol. 42, No. 1, 1948, pp. 20-41.

HARDT Michael ve Antonio Negri, **İmparatorluk**, çev. Abdullah Yılmaz, 7. b., Ayrıntı Yayınları, 2012, İstanbul.

HART Marjolein, “Felemenk Ayaklanması 1566-1581: Ulusal Bir Devrim Mi?”, **Batı’da Devrimler ve Devrimci Gelenek (1560-1991)**, ed. David Parker, çev. Kemal İnal, 1. b., Dost Yayınları, 2003, ss. 30-51.

HEATHERSHAW John and Daniel Lambach, “Introduction: Post-conflict Spaces in International Relations”, **Journal of Intervention and Statebuilding**, Vol. 2, Issue 3, 2008, pp. 269-290.

İŞYAR Ö. Göksel, **Karşılaştırmalı Dış Politikalar Yöntemler- Modeller- Örnekler ve Karşılaştırmalı Türk Dış Politikası**, 2. b., Dora Yayıncılık, Bursa, 2013.

KANTARCI Şenol, “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı ‘Koalisyonlar Dönemi mi?’”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl 8, Sayı 16, 2012, ss. 47-84.

KARDEŞ Tuncay, “Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?”, **Uluslararası Politikayı Anlamak ‘Ulus-Devlet’ten Küreselleşmeye**, der. Zeynep Dağı, 1. b., Alfa Yayınları, İstanbul, 2007, ss. 125-152.

KEYMAN Fuat, “Globalleşme, Uluslararası İlişkiler ve ‘Hegemonya’ Sorunu”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt 8, Sayı 27, 1997, ss. 25-30.

KEYMAN Fuat, “Kimlik ve Demokrasi”, **Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, Atila Eralp (der.), 4. Baskı, 2009, İstanbul, ss. 217-250.

KEYMAN Fuat, “Küreselleşme, Modernite, Din: Türkiye Örneği”, **Küreselleşmenin Yüzleri**, ed. Filiz Başkan, 1. b., 2005, Evresel Yayınları, İstanbul, ss. 15-42.

KRASNER Stephan D., “Compromising Westphalia”, **International Security**, Vol. 20, No. 3, 1996, pp. 115-151.

KUHN Thomas, **The Structure of Scientific Revolutions**, 3rd edition, The University of Chicago Press, Chicago, 1996

MALİK Anas, “11 Eylül Sonrası İslam Dünyasına Bir Bakış”, **11 Eylül Öncesi ve Sonrası**, haz. Bülent Aras ve Gökhan Bacık, 2. b., İstanbul, Etkileşim Yayınları, ss. 191-214.

MEYER Peter, “Questioning the Secular/Religious Divide in a Post-Westphalian World”, **International Sociology**, Vol. 28, Issue 6, 2013, pp. 663-679.

NEWMAN Edward, “Failed States and International Order: Constructing a Post-Westphalian World”, **Contemporary Security Policy**, Vol. 3 No. 3, 2009, pp. 421-443.

OVALI Şevket, “AB’nin Terörle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm: 11 Eylül ve Madrid Saldırıların Etkileri”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 5, No 3, 2006, ss. 77-102.

ÖZDAL Barış, **Avrupa Birliği Siyasi Bir Cüce, Askeri Bir Solucan mı? Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası ile Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası Oluşturma Süreçlerinin Tarihsel Gelişimi**, 1. b., Dora Yayınları, Bursa, 2013.

SAXER Marc, “Security Governance in Post-Sovereign World”, **Internationale Politik und Gesellschaft**, March 2008, pp. 28-42.

SEVİM Hüseyin, “Uluslararası İlişkilerde Küreselleşme Olgusu ve Ulus-Devlet Kavramını Yeniden Düşünmek”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 3, Sayı 9, 2006, ss. 89-124.

SONER B. Ali, “Ulusal Egemenlikten Küresel Egemenliğe İnsan ve Azınlık Hakları”, Filiz Başkan (ed.), **Küreselleşmenin Yüzleri**, 1. b., 2005, Everest Yayınları, İstanbul, ss. 63-78.

SÖNMEZOĞLU Faruk (der.), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, 4. b., Der Yayınları, İstanbul, 2005.

TANRISEVER Oktay, “Güvenlik”, **Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, der. Atilla Eralp, 4. b., İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 107-124.

TUTUIANU Simona, **Towards Global Justice: Sovereignty in an Interdependent World**, TMC Asser Press, Netherlands, 2013.

WALLERSTEIN Immanuel, **Bildiğimiz Dünya’nın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl için Sosyal Bilim**, çev. Tuncay Birkan, 4. b., Metis Yayınları, İstanbul, 2012.

YILMAZ Muzaffer Ercan, “Westphalia’dan Günümüze Savaş”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 4, Sayı 14, 2007, ss. 17-38.

Diğer:

BATORA Josef and Brian Hocking, “Bilateral Diplomacy in the European Union: Towards ‘post-modern’ patterns”, http://www.clingendael.nl/sites/default/files/20080400_cdsp_diplomacy_batora.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

BRANDAO Ana Paolo, “The Lisbon Treaty and EU Security Actorness”, <http://www.jhucb.it/ecpr-porto/virtualpaperroom/027.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

DEETS Stephen, “Pulling Back from Neo-Medievalism: The Domestic and International Politics of the Hungarian Status Law”, http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no9_ses/02_deets.pdf (e. t. 23.11.2013)

DÖNMEZ Suat, Güvenlik Anlayışının Dönüşümü: İttifak Kavramı ve NATO, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı, Ankara, 2010 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

GHAZARYAN Sargis, “A Geopolitical and Geo-Strategic Perspective of Post-National Politics in the EU and Its Borders: Europeanisation as a Cultural Phenomnon in Transcaucasia”, <http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/877/1/g7sarkis.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

HOWORTH Jolyon, “Humanitarian intervention in the post-Cold War era: a provisional balance-sheet in light of Libya, Syria and Mali”, http://www.chile21.cl/wp-content/uploads/2013/03/Jolyon_Howorth_Chile_Paper.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

JANE Murat, “Pre-Westphalian ve Westphalian Dönemden Post-Westphalian Döneme Geçerken Diplomasinin Değişen Rolünün Analizi”, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Bursa, 2014 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

KIRCHNER Emil and James Sperling, “The Challenge of Security Governance in a Changed and Changing International System”, <http://www.cris.unu.edu/fileadmin/workingpapers/OPKirchnerSperling.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

KOBRİN Stephen J., “Globalization, Transnational Corporations and the Future of Global Governance”, <http://www.colorado.edu/AmStudies/lewis/ecology/globalgov.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

MATTHEW Richard ve George Shambaugh, “Sarkaç Etkisi: Teröre Karşı Demokratik Tepkilerde Görülen Değişiklikleri Açıklamak”, <http://photos.state.gov/libraries/turkey/231771/PDFs/shambaugh.pdf> (e. t. 11. 06. 2013)

MÖLGER Holder, “Cooperative Security Dilemma-Practicing the Hobbesian Security Culture in the Kantian Security Environment”, University of Tartu Institute of Government and Politics, Political Science, Tartu, 2010 (Yayınlanmamış Doktora Tezi)

PANARIN Ana Mar Fernandez, “European Diplomacy Post-Westphalia”, <http://www.lse.ac.uk/internationalRelations/dinamfellow/conf2013/docs/Ana-MarFernandez-CA-palgrave-tradrev-%281%29.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

PUREZA Jose Manuel, “Towards a Post-Westphalian Internationalism”, <http://fabrikaknjiga.co.rs/rec/68/155.pdf> (e. t. 05. 11. 2013)

RIEGG Natalya Tovmasyan, “Beyond Realism and Idealism in Foreign Affairs”, <http://forumonpublicpolicy.com/spring2010.vol2010/spring2010archive/riegg.pdf> (e. t. 10. 12. 2013)

SHOTWELL Charles B., “International Law and Institutions: A Post-Westphalian Landscape”, <http://indianstrategicknowledgeonline.com/web/C36Shotw.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

STEINBERG Jeffrey, “Return to the 14th Century: Rohatyn, Bllomberg Peddle ‘Post-Nation State’ World”, http://www.larouchepub.com/eiw/public/2008/2008_1-9/2008_1-9/2008-9/pdf/04-09_3509.pdf (e. t. 23. 11. 2013)

VAUGHAN Michael, “After Westphalia, Whither The Nation State, Its People and Its Governmental Institutions?”, <http://espace.library.uq.edu.au/eserv/UQ:266787/AfterWestphalia.pdf> (e. t. 19. 05. 2013)

WALKER Neil, “Flexibility within a Metaconstitutional Frame: Reflections on the Future of Legal

Yurtseverlik Yasası’nın Üç Maddesinin Süresi Uzatıldı”, <http://www.turkishny.com/local-news/6-local-news/47583-yurtseverlik-yasasn-uc-maddesinin-suresi-uzatld/printing> (e. t. 11. 06. 2013)

<http://www.aicpa.org/research/cpahorizons2025/globalforces/downloadabledocuments/globaltrends.pdf> (e. t. 23. 11. 2013)

<https://wiki.umn.edu/pub/Polisciresources/InternationalRelationsTexts/threepinciplesofwestphaliansociety.pdf> (e. t. 17. 02. 2013)

“ABD ‘Yurtseverlik Yasası’nı Tartışıyor”, <http://www.amerikaninsesi.com/content/a-17-a-2003-08-21-15-1-87900622/809282.html> (e. t. 11. 06. 2013)

“İngiltere Terör Yasası İNSAN HAKLARINA AYKIRI”, http://www.birgun.net/forum_index.php?news_code=1103413224&year=2004&month=12&day=19 (e. t. 11. 06. 2013)

“İngiltere’de Anti-Terör Yasası Gözden Geçiriliyor”, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2004/10/041004_britain_detention.shtml (e. t. 11. 06. 2013)

“Terörle Mücadele Yasaya Doymuyor”, <http://arsiv.sol.org.tr/index.php?yazino=2250> (e. t. 11. 06. 2013)

ABD Terör Yasası Yasadışı, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/09/070907_usterror_law.shtml (e. t. 11. 06. 2013)

Authority in Europe”, <http://www.jeanmonnetprogram.org/archive/papers/99/991202.html> (e. t. 23. 11. 2013)

SİNEMA SALONU (2. GÜN-SAAT: 09: 00-10: 10)

OTURUM BAŞKANI: Yrd. Doç. Dr. Sezgin KAYA

Bölgesel Güvenlik Tehditleri: Afganistan’ın Pakistan Üzerindeki Etkileri

Prof. Dr. Hayati AKTAŞ, Karadeniz Teknik Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Arş. Gör. Çağla TUNA, Karadeniz Teknik Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Türk Dış Politikasında “Arabuluculuk” Vurgusunun Kültürel Kodları

Doç. Dr. Bezen BALAMİR COŞKUN, Zirve Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Somali’de Barış ve Güvenliğin Yeniden İnşasında Türkiye’nin Yeri

Yrd. Doç. Dr. Burak KÜNTAY, Bahçeşehir Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

BÖLGESEL GÜVENLİK TEHDİTLERİ: AFGANİSTAN’IN PAKİSTAN ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ⁸⁷⁹

REGIONAL SECURITY THREATS: IMPACTS OF AFGHANISTAN ON PAKISTAN

Çağla DEMİREL

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

caglatun@gmail.com

Hayati AKTAŞ

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

hayatko@yahoo.com

ÖZET

Barış, güvende hissetme durumudur. Güvenliğin birey için geçerli olan birincil konumu, devletler için de geçerlidir. Nasıl ki birey güvenlikten yoksun olduğunda diğer konuların bir önemi kalmıyorsa, aynı durum devlet için de söz konusudur. Ancak *devlet güvenliği* kavramı, yapısı itibari ile daha karmaşık ve diğer devletlerin güvenliğine karşı oldukça duyarlıdır. Kendisini güvenlik tehdidi altında hisseden herhangi bir grup, ilk olarak komşu gruplardan şüphelenecektir. Benzer şekilde, devletler için de güvenlik, komşu devletlerden ya da diğer bir ifade ile bölgeden başlamaktadır. Bu çalışmada, istikrarsız bir devlet içerisinde yaşanan gelişmelerin komşu devletleri ne şekilde etkilediği üzerinde durulmakta ve konu Afganistan-Pakistan etkileşimi çerçevesinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Literatürde bölge kavramını, mekânsal yakınlığa ya da kültürel ve sosyal bağlara dayandıran farklı görüşler bulunmaktadır. Buzan Bölgesel Güvenliği, ulusal ve uluslararası güvenlik arasında bir düzey olarak ele alırken; Rubin “Bölgesel Güvelik Oluşumu” terimi ile bölgedeki çatışmaların birbirlerini nasıl tetiklediklerini açıklamıştır. Etnik, dini, kültürel ve coğrafi olarak yakın ülkelerin birbirlerinin yaşadıkları süreçlerden etkilenmemeleri oldukça güçtür. Lambach, coğrafi ve kültürel bağlarla birbirlerine bağlanan bu ülkelerin istikrarsızlıklarının askeri, ekonomik ve sosyal faktörler yoluyla yayıldığını ortaya koymuştur. Bu faktörlerin yayılma ve bulaşma teorileri çerçevesinde açıklanması da mümkündür. Dünya üzerindeki on iki bölge içerisinde uzun yıllardır en istikrarsız olan bölge, Güney Asya Bölgesi’dir. Başta Afganistan’da yaşanan karışıklıklar nedeni ile Bölge, uluslararası güvenlik açısından oldukça hassas bir konumdadır. Bu bağlamda, Afganistan’da yaşananların komşu ülke Pakistan’da yaşayanlara da ciddi bir etkisi bulunmaktadır. İki ülke arasındaki denetimsizlik ve ülke içi gruplar

⁸⁷⁹ Bu çalışma, “Başarısız Devletlerin Bölgesel Güvenliğe Etkisi: Afganistan-Pakistan Etkileşimi” adlı Yüksek Lisans tez çalışmasından derlenmiştir.

arasında kurulan gayri resmi ilişkiler, Pakistan'daki çatışmaları da tetiklemektedir. Sonuç olarak bölgesel etkiler daha çok Taliban üyelerinin sınırların geçirgenliğinden faydalanması; mültecilerin Pakistan'a getirdiği sosyo-ekonomik zorluklar ve Pakistan'ın, Afganistan'a yönelik terörle mücadele politikaları kapsamında dış güçlerin müdahalesine açık duruma gelmesi örneklerinde açıkça görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bölge, Güvenlik, Bölgesel Güvenlik, Afganistan, Pakistan

ABSTRACT

Peace is a state of feeling safe. Security which is effective for the individual primary position, applies to the states. When the individual lacks security, other issues do not matter anymore. The same situation is also true for the state. However, the concept of state security, by its nature, is more complex and very sensitive to the security of other states. Any group that feels itself under threat of security will suspect neighboring groups firstly. Similarly, the security for the states starts off from neighboring states, or in other words, the region. In this study, it is focused that how an unstable state effects on neighboring states and the interaction between Afghanistan and Pakistan are tried to be explained. As Buzan considers regional security as a level between national and international; Rubin explains "Regional Security Formation" in order to indicate how regional armed conflicts trigger each other. It is absolutely very difficult to avoid conflict when neighboring states share common borders, historical and cultural -ethnic and religious- ties. Lambach points out that the instability of the countries which are connected to each other throughout the geographical and cultural ties spreads other nations by military, economic and social factors. These factors are also explained in terms of the diffusion and contagion theories. For many years, the most unstable region has been the South Asia among twelve regions around the World. The region, particularly Afghanistan, is highly vulnerable in terms of international security. Accordingly, upheavals in Afghanistan have a serious impact on Pakistan because of the lack of inspection between two countries. Finally, the regional impacts can be exemplified as cross-border activities of Taliban members, refugee problems and US interventionism in Pakistan by the reason of international terrorism.

Key Words: Security, Region, Regional Security, Afghanistan, Pakistan

GİRİŞ

Küreselleşen dünya ve nükleer caydırıcılıkla birlikte devletlerin savaşa başvurma ihtimalleri oldukça azalmış ve 21. Yüzyılda savaşların yerini iç çatışmalar (etnik-dini) ve terör gibi güvenlik sorunları almıştır. Bunun yanı sıra, güvenlik sorunlarına ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel sorunlar da eklenmiştir. Etnik ve dini çatışmalar tarihin derinliklerinde oldukça sık görülmüş, uluslararası toplum açısından en çarpıcı örneği Yugoslavya örneği

olmuş ve etnik-dini nedenlerin çatışmaya yol açma ihtimali üzerinde daha çok durulmaya başlanmıştır. Bir grubun, kendisini tehdit altında hissettiği andan güvenliğini sağlamak zorunluluğu ile içgüdüsel olarak en yakınındakinden, yani komşu gruplardan şüphelenmesi söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda, nasıl ki güvenlik arayışı insan için en yakındakinden kişilerden başlıyorsa, devletler içinde en yakınındaki devletlerden, yani bölgeden başlamaktadır.

Bölge kavramı, bir ülkenin ya da dünyanın bir parçasını, sınırlarla belirlenmemiş olsa dahi, kendine özgü karakteristik özellikleri olan bir alanı ifade etmektedir. Fakat somut sınırları belirlemek yine de zordur. Bölgeyi, mekânsal yakınlık olarak tanımlayan görüşlerin yanı sıra, mekânsal yakınlığın yeterli olmadığını ortak kültürel değerlerin ve sosyal bağların da bulunması gerektiğini savunan görüşler de vardır. Bölgenin analiz düzeyi olarak ele alınması son 20 yıllık süre içerisinde söz konusu olmuştur. Barry Buzan güvenlik çalışmalarında ulusal ve uluslararası düzeyler arasındaki boşluğun bölgesel güvenlik çalışmaları ile doldurulması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu çerçevede bölgesel güvenlik tehditleri askeri, ekonomik ve sosyal tehditlerden oluşmakta, bazı akademisyenler buna çevresel tehditleri de eklemektedirler.

Herhangi bir ülke içerisinde yaşananların komşu ülkelerde de benzer olayların vuku bulmasında tetikleyici rol oynaması söz konusu olabilmektedir. Bunun en çarpıcı örneklerinden biri Fransız İhtilali'nin yarattığı milliyetçilik akımları ve ayrılıkçı ayaklanmalar olmuştur. İç savaş ve çatışmaların bulaşıcı bir hastalık gibi ülkeden ülkeye sıçraması bu ülkelerin birbirlerini ne şekilde etkilediğini araştıran çalışmaların yapılmasını zaruri kılmıştır. Yayılma ve bulaşma teorileri kapsamında bu etkilerin coğrafi yakınlık ve sosyo-kültürel yakınlıktan kaynaklandığı ortaya konulmuştur.

Son kısımda örnek olarak, dünyanın en istikrarsız bölgesi olan Güney Asya'nın iki ülkesi Afganistan ve Pakistan'ın birbirleri ile ilişkileri ve Afganistan'daki karışıklıkların Pakistan'ı ne şekilde etkilediği ele alınmıştır. Afganistan'daki istikrarsızlığın başlıca nedenleri etnik ve dini çatışmalar; kabile alanları ve etnik gruplar arasındaki hiyerarşik yapıdır. Ülkenin birçok indekste çatışmaların en yüksek seviyelerde seyrettiği, insan haklarının en düşük düzeylerde bulunduğu, devletin gerekli fonksiyonları yerine getiremediği bir ülke konumundadır. ABD denetimindeki bu ülkenin Pakistan ile arasındaki sınırların gerekli şekilde denetlenmediği ve bu denetimsizlikten özellikle Pakistan'ın olumsuz şekilde etkilendiği de bilinmektedir. Özellikle Taliban'ı oluşturan Peştun etnik grubunun her iki ülke içerisinde de yer alması ve Afganistan'dan kaçan mültecilerin sınır denetimsizliği ve sosyal ağlar ve akrabalıklar dolayısı ile Pakistan'a sığınması, Pakistan için ciddi bir güvenlik zafiyeti yaratmaktadır. Dolayısı ile etkileşimin daha çok sosyal alanda gerçekleştiği gözler önüne serilmektedir.

Bölgesel Güvenlik

Güvenlik

En basit anlamıyla kötülük ve tehlikelerden uzakta ve güvende hissetme durumunu ifade eden ve insanların başlıca gereksinimleri arasında bulunan güvenlik kavramı, uluslararası politikanın temel yapı taşlarından bir tanesini oluşturmaktadır. Öyle ki güvenlik duygusundan yoksun kalındığı anda diğer istek ve değerlerin bir önemi kalmamaktadır. Devletler dış politikalarını yüzyıllardır güvenlik kaygısıyla şekillendirmiştir.

Önceleri yalnızca askeri meseleler ile ilişkilendirilen güvenlik kavramı, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, toplumun her kesimini (hükümetler, gazeteciler, bilim adamları ve vatandaşları) içine alacak şekilde genişlemiş ve tüm kesimler tarafından da farklı algılanmıştır. Şiddet diplomasisinin en önemli aracı olan savaş, nükleer silahların geliştirilmesi ile birlikte yıkıcı ve korkunç sonuçlar doğurabilecek düzeye ulaşmıştır. Nükleer bir savaşın yaşanması durumunda uygulanabilecek herhangi bir savunma stratejisi olmaması ise insan ırkını yok olma tehlikesi ile karşı karşıya getirmiştir. Dolayısıyla insanlığın kullanmaya cüret edemeyeceği bir güce ulaştığını belirtmek yerinde olacaktır.⁸⁸⁰ Tüm bunların bir sonucu olarak savaşın caydırıcılığı ve her bir ülkenin kendi sınırları dâhilinde cereyan eden iç çatışmaların güvenlik algılamalarındaki önemi artmıştır. Ayrıca, ekonomik güvenlik, çevre güvenliği, insan hakları ve ulusal kültürlerin güvenliği gibi kavramlar da daha fazla tartışılmaya başlanmıştır.

Dünyanın iki kutuplu hiyerarşik yapısının çözülmesi ve bu sıkı yapı içerisinde belli oranda sağlanabilen güvenliğin bozulması, küçük parçalara bölünen ya da koloni devletlerden ayrılarak bağımsızlıklarını elde eden güçsüz devletlerin bu kez de etnik-milliyetçi ve etnik-dini (ethnoreligious) çatışmalarla yüzleşmek zorunda kalmasına neden olmuştur. Tarihte pek çok etnik ve dini savaş görülmüştür. Ancak iki kutuplu güvenlik dengesinin bozulmasının ardından ortaya çıkan yeni güvenlik anlayışı, etnik ve dini ayrılıkları, çatışmaya yol açan nedenler listesinin ilk sıralarına yükseltmiştir.

Olası bir çatışma sırasında bir grubun ya da grup bireylerinin dikkat edeceği muhtemel unsurlar; bu grupların gerçekten tehdit yaratıp yaratmadıkları, eğer yaratıyorlarsa bu tehdidin ne ölçüde gerçekleşebileceği ve artma ya da azalma eğiliminde olup olmadığıdır.⁸⁸¹ Bu bağlamda, güvenliğin ilk olarak komşu grup ya da ülkeler vasıtasıyla “bölge”den başladığını belirtmek yerinde olacaktır.

⁸⁸⁰ David A. Baldwin, “Güvenlik Kavramı”, *Avrasya Dosyası: Güvenlik Bilimleri Özel, Asam*, c.9, n.2, 2003, ss. 5-36.

⁸⁸¹ Barry R. Posen, “The Security Dilemma and Ethnic Conflict”, Snyder (Ed.), *Essential Readings in World Politics* içinde, *The Norton Series in World Politics*, 2008, ss.357-367.

Bölge

Bölge, sınırlarla belirlenmemiş olsun ya da olmasın, bir ülkenin ya da dünyanın kendine özgü karakteristik özellikleri olan bir parçasını ifade etmektedir.⁸⁸²

Bölge terimini bir kavram olarak ilk kez kullanan Adler ve Barnett, yakınlık mefhumundan yola çıkmışlardır. Onların aksine Hettne ve Soderbaum'agöre, yakınlık bölge tanımı yapmak için yeterli bir etken değildir. Bir bölgeye ait olunabilmesi için yakın coğrafi alan içerisinde bulunan ülkelerin ve toplumların kültürel değerler, sosyal bağlar ve tarihsel miras bakımından birbirlerine bağlı olmaları gerekmektedir. Jervis bölgeyi, birbirleriyle bağlantılı bir grup devlet olarak tanımlamaktadır. Katzenstein da coğrafi etkenleri reddederek bir bölgenin ortak kimliği paylaşan devletler tarafından oluşturulduğunu savunmaktadır.⁸⁸³

Örneğin, hem Türkiye hem de İtalya'nın bölgesel bir örgüt olan NATO'nun üyesi olmaları doğal bir durum değildir fakat coğrafyanın, kültürel bağların ya da tarihsel mirasın bir sonucudur. Benzer şekilde, Bennett İngilizce konuşulan ülkeleri başta ABD ve Birleşik Krallık olmak üzere Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, İrlanda ve Güney Afrika'yı içine alan, birbirlerinden uzak sınırlara sahip olmalarına rağmen ortak değerler üzerinde birleşen bir grup olarak tanımlamaktadır.

Deutch ise bölgelerin, insanların iletişim alanlarına göre belirlendiğini belirtmektedir. Bölgeler insanlar arasındaki etkileşimin yoğun olduğu yerlerdir. Bölgeler arasındaki sınırları çizmek için bu etkileşimin azaldığı yerleri belirlemek yeterli olacaktır.⁸⁸⁴

Bölge kavramının tarafsız ve objektif bir anlamı olsa da, somut sınırların belirlenmesinin zorluğu konunun tartışılmalı yapısının korunmasına neden olmaktadır.

Bölgesel Güvenlik

Güvenlik kavramını basmakalıp bir kavram olarak kabul ederek, bireysel güvenlik için geçerli olan modellerin devlet güvenliği için de geçerli olacağını söylemek mümkün değildir. Devletin daha geniş ve karmaşık bir birim olarak ele alınması gerekmektedir.⁸⁸⁵

⁸⁸² Oxford Dictionaries, Region, <http://oxforddictionaries.com/definition/region?q=region>

⁸⁸³ Craig A. Snyder, (Der.) "Regional Security and Regional Conflict", Contemporary Security and Strategy, Palgrave Macmillan, Basingstoke, İngiltere, 2008, ss.227-242.

⁸⁸⁴ Lambach, Daniel ve Debiel, Tobias, "State Failure Revisited I: Globalization of Security and Neighborhood Effects", INEF Report 87/2007.

⁸⁸⁵ Pınar Bilgin ve Adam David Morton, "From „Rogue“ to „Failed“ States? The Fallacy of Short-termism", *Politics*, c.24, n.3, 2004, s. 11.

Bir devletin vatandaşlarına hizmet sağlamada ne seviyede başarılı olduğunun en temel göstergesi, sınırları üzerinde ne kadar kontrol sağlayabildiği, bu sınırlar içerisindeki bireyleri ne kadar koruyabildiği ve halka ne ölçüde hizmet sunabildiğidir. Dolayısı ile bireyin güvenliği birinci plandadır ve devlet bireyler arasındaki dengeyi gözetmekle sorumlu olan üst kurumdur. Fakat “devletler” söz konusu olduğunda, uluslararası platformda bu birimler arasındaki ilişkiyi denetleyebilecek bir üst mekanizma bulunmamaktadır. Bölgesel anlamda devletlerin birbirleriyle olan etkileşimlerini engellemek ise neredeyse imkânsızdır. Örneğin, 20. yüzyıl boyunca devletler anahtar roldeki dış güçler ya da bölgesel aktörler gibi en yakın komşularını birer tehdit ya da korunma unsuru olarak görmüştür. Bu bağlamda komşulardan gelebilecek tehditler, bölge güvenliğinin sağlanması için uyulması gereken kuralların düzenlenmesini gerektirmiştir.

Özellikle kendileri de oldukça hassas ve kırılgan bir zeminde bulunan devletlerin, diğer devletlerde cereyan eden olaylara karşı duyarlılıkları yüksek olmaktadır. Bu da bir devletin güvenliğinin diğer devletleri (özellikle komşu devletleri) de etkilediği bir ortam yaratmakta ve zayıf devletler açısından bölgesel boyutun önemi oldukça artmaktadır. Bu durum, ulusal ve uluslararası güvenlik kavramlarının arasında yer alacak yeni bir analiz düzeyini gerekli kılmış ve Buzan bölgesel güvenlik çalışmalarını ortaya koymuştur.⁸⁸⁶

Güvenlik sorunları hiyerarşisinde, ulusal güvenlik ile uluslararası güvenlik arasında yer alan bölgesel güvenlik, uluslararası politika açısından göz ardı edilemeyecek bir öneme sahiptir. Bir devletin, bölgesel güvenliği dikkate almaması, kendisini felakete sürükleyecek sonuçlar doğurmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla ulusal güvenliğini anlamak ve yönetmek isteyen bir devletin, o bölgedeki diğer devletlerle olan ilişkilerini ve güvenlik konusundaki karşılıklı bağımlılığını göz önünde bulundurması gerekmektedir.⁸⁸⁷

Bölgesel güvenlik kapsamında yapılan çalışmalar, güvenlik araştırmalarını etnik grupları, ticaret ağlarını ve organize suç örgütlerini de içine alacak şekilde genişletmiştir. Küreselleşmenin etkisinin insanların, eşyaların, sermayenin, düşüncelerin ve bilginin hareketliliğini çoğaltması ve ülkeler arasındaki sınırların geçirgenliğini artırması söz konusu olmuştur. Bu yolla devlet dışı aktörlerin artan politik hareketliliği, özellikle kurumsallaşma düzeyi zayıf olan devletleri bölgesel ve uluslararası düzeyde tehdit eder hale gelmiştir.⁸⁸⁸

21. yüzyıla damgasını vuran güvenlik tehdidi devlet içi çatışmalardır. Özellikle nükleer silahların devletlerarası savaşın maliyetini ve dolayısıyla

⁸⁸⁶ Barry Buzan, “New Paterns of Global Security in the Twenty-First Century”, *International Affairs*, c.67, n.3, 1991, 431-451.

⁸⁸⁷ Snyder, a.g.e.

⁸⁸⁸ Fiona B. Adamson “Globalisation, Transnational Political Mobilization, and Networks of Violence”, *Cambridge Review of International Affairs*, 2005, c.1 n.18, 31-49.

caydırıcılığını artırması, Soğuk Savaş sonrası dönemde iç çatışmaların uluslararası güvenlikteki önemini ön plana çıkarmıştır. Öyle ki, tek bir devletin sınırları içerisinde doğan çatışmaların, başka devletleri ya da ulusal grupları da etkilemesi söz konusu olmaktadır. Bu çatışmalar genellikle etnik milliyetçilik, mikro bölgeselcilik ya da sivil savaşlardan kaynaklanmaktadır. Etnik milliyetçi çatışmalar, genellikle, ulusal grupların özerklik taleplerinin arttığı çok uluslu devletlerdeki bir grubun ya da grupların, hâkim etnik çoğunluğun yönetiminden ayrılmak istemesi ile ortaya çıkmaktadır. Etnik milliyetçi hareketler, kurulu devlet yapısının meşruiyetini şiddet ve tepki düzeyine varacak şekillerde sorgulamaktadır. Örneğin, etnik ve dini-milliyetçi gruplar arasındaki bölünme, Filistin ve Irak'ta neredeyse ölümcül savaşırlara neden olmuştur.

İç savaş ve devletler arası savaşın yayılma ihtimalinin siyasi istikrarsızlık ve silahlı çatışmalara kıyasla daha çok olduğunu ileri süren Iqball ve Starr, siyasi istikrarsızlık ve silahlı çatışmalar yaşayan ülkelerin komşu ülkeleri ve yakın bölgeleri de benzer durumlara sürüklediğini ortaya koymaktadırlar.⁸⁸⁹

Toprak düzenlemeleri ve devlet karşıtı toplumsal grupların kimlik bunalımları da devlet içerisinde çatışmaya yol açabilmektedir. Bununla birlikte, geleneksel ya da askeri meseleler dışındaki doğal kaynak çatışmaları, ekonomik kaynaklara erişim ya da yasadışı göç gibi sorunlar nedeni ile de çatışmalar doğabilmekte ve komşu ülkelerde de benzeri süreçler yaşanabilmektedir.

İstikrarsız devletlerin bölgesel etkilerinin küresel etkilerinden daha yoğun olduğunun da bir ispatı olan mülteci sorunu bölgesel anlamda en çok göz önünde tutulması gereken konulardan biridir. Kendi ülkelerindeki karışıklıklardan kaçan sivil halkın bir kısmı kendilerine gelişmiş sanayi ülkelerinde sığınak aramakta; ancak büyük bir çoğunluğu bu imkâna sahip olmadığından anavatanlarına en yakın ülkelere sığınmaktadır. İstikrarsız, kargaşa halindeki ve hatta iç savaşla mücadele eden ülkelerdeki olayların mekânsal yayılması sonucu yakın ülkeler üzerinde ciddi etkileri olmaktadır.

Yayılma ve Bulaşma Teorileri

Bir olayın, yayılma (diffusion) ve bulaşma (contagion) yolu ile kendinden sonra gerçekleşen olayların seyrini değiştirmesi mümkündür. Tarihte bir ülke içerisinde doğan düşüncelerin ve yaşanan olayların diğer ülkeleri de etkisi altına aldığı görüşü öncelikli olarak Fransız İhtilali ve milletçilik akımı ile ilgili çalışmalarda ön plana çıkmıştır. İç çatışmaların ve karışıklıkların bulaşıcı hastalıklar gibi bir ülkeden diğerine sıçraması ve istikrarsızlığın, özellikle bölge ülkeleri için sorun olması pek çok örnekte görülen olgulardır.⁸⁹⁰

⁸⁸⁹ Zaryab Iqball ve Harvey Starr, *Bad Neighbours: Failed States and Their Consequences*, Conflict Management and Peace Science, c.25, n.4, ss.315-331.

⁸⁹⁰ B. A. Most ve H. Starr, "Diffusion, Reinforcement, Geopolitics, and the Spread of War", *American Political Science Review*, 64, 932-946.

Özellikle coğrafi olarak yakın, etnik, dini ve kültürel açıdan birbirlerine bağımlı devletlerin birbirleri ile benzer süreçlerden geçmeleri ve birbirlerinin yaşadıkları olaylardan etkilenmeleri söz konusu olmaktadır. Ekonomiden siyasete, bir ülkede yaşanan her türlü olayın öncelikle komşu ve bölge ülkelere çeşitli yansımaları olmaktadır. Bu olaylar şiddet içeren eylemlere ya da çatışmalara vardığında ise etkileri bölge ve dünya için çok daha korkutucu sonuçlar doğurmaktadır.

Çatışmanın sınırlar ötesine yayılması (spread), ne tam olarak etnik kökenlere indirgenebileceği, ne de dini çatışmalarla sınırlandırılabilir özel bir olgudur. Gurr çatışmaların sınır ötesine dağılma biçimini iki şekilde ele almaktadır; yayılma ve bulaşma. Bulaşma, bir çatışmanın bölgedeki gerginlikleri artırarak benzer çatışmalar doğurmasını ifade ederken; yayılma, rejim karşıtı eylemlerin, söz konusu ülke ile etnik benzerlik taşıyan diğer ülkelerde, ortak sınırları bulunsun ya da bulunmasın, gösteri etkisi yaratması olarak tanımlanmaktadır.

Bu iki model pratikte birbirleriyle örtüşmekte ve bazı süreçlere ayrılmaktadır. İlk olarak, çatışmaya karışan grupların genellikle diğer devletlerle ulusal, dini ya da etnik bağları bulunmaktadır. İkinci olarak, çatışmalardan kaçan mülteciler sınır ötesine geçerek başka bir sınır devletini istikrarsızlaştırabilmekte ve bu mülteciler sıklıkla savaşımlara dönüşmektedir. Üçüncü olarak ise bir ülkede çatışma nedeniyle genel bir istikrarsızlık oluşması, sınırdaki devletleri de istikrarsızlaştırabilmektedir.⁸⁹¹

Bölgesel Güvenlik Tehditleri

Devletler zayıfladıkça vatandaşlarının güvenliklerini sağlamaları ve sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını karşılamaları güçleşecektir. Bu da vatandaşları hayatta kalmak için özel sosyo-ekonomik ve askeri ağırlar ile diğer ülkelerdeki akrabaları ile bağlantı kurmaya itecektir.

Başlıca bölgesel güvenlik tehditlerini oluşturan ilk unsur; geleneksel güç dengesini koruma gayreti içerisindeki güçlü devletlerin, dünyanın belli alanlarında kendi nüfuzlarını sağlayabilmek için rekabet içerisinde girmeleridir. İkinci unsur, önceden oluşturulmuş güvenlik komplekslerinden kaynaklanan ve kontrol edilemeyen çatışmalardır. Üçüncü unsur, devletlerin kendi içlerinde gerçekleşen çatışmalardır. Son unsur ise, ulusal tehditlerin ötesindeki çevresel bozulma ya da doğal kaynakların kıtlığı gibi sorunlardır.

21. yüzyıla damgasını vuran güvenlik tehdidi ise üçüncü unsorda belirtilen devlet içi çatışmalardır. Özellikle nükleer silahların devletlerarası savaşın maliyetini ve dolayısıyla caydırıcılığını artırması, Soğuk Savaş sonrası dönemde iç çatışmaların uluslararası güvenlikteki önemini ön plana çıkarmıştır.

⁸⁹¹ Jonathan Fox, "Is Ethnoreligious Conflict a Contagious Disease?", *Studies in Conflict & Terrorism*, 27, 2004, ss. 89-106.

Öyle ki, tek bir devletin sınırları içerisinde doğan çatışmaların, başka devletleri ya da ulusal grupları da etkilemesi söz konusu olmaktadır. Bu çatışmalar genellikle etnik milliyetçilik, mikro bölgeselcilik ya da sivil savaşlardan kaynaklanmaktadır. Etnik milliyetçi çatışmalar, genellikle ulusal grupların özerklik taleplerinin arttığı çok uluslu devletlerdeki bir grubun ya da grupların, hâkim etnik çoğunluğun yönetiminden ayrılmak istemesi ile ortaya çıkmaktadır. Etnik milliyetçi hareketler, kurulu devlet yapısının meşruiyetini şiddet ve tepki düzeyine varacak şekillerde sorgulamaktadır. Örneğin, Yugoslavya'nın dağılması sırasında Sırp, Arnavut, Boşnak ya da Kosovalı milliyetçilerin; Orta Afrika'da Hutu ve Tutsi etnik gruplarının; Doğu Afrika'da Müslüman ve Hristiyan destekli güçlerin birbirleriyle çatışmaları söz konusu olmuştur. Benzer şekilde etnik ve dini-milliyetçi gruplar arasındaki bölünme, Filistin ve Irak'ta neredeyse ölümcül savaflara neden olmuştur.

Devletler arasında yaşanabilecek çatışmaların fitilini ateşleyebilecek diğer tehditler, geleneksel ya da askeri meseleler dışındaki doğal kaynak çatışmaları, ekonomik kaynaklara erişim ya da yasadışı göç gibi sorunlardır. Bunlar, ulus ötesi problemlerdir ve çözümleri çatışmadan geçmemektedir. Aksine, olası çatışmalardan kaçınılmakta ve böylece herhangi bir devletin diğerlerine kıyasla avantajlı duruma geçmesi önlenmek istenmektedir. Bu tip gerginlikler tarihsel bakımdan oldukça önemlidir. Artan sosyo-etnik sorunların çözümünde tek bir hükümetin yeterli olamaması, gerilimlerin bölgesel ve uluslararası düzeyde ele alınmalarını gerektirmektedir. Güney Çin Denizi'nde, Spartly Adaları üzerindeki toprak taleplerinden kaynaklanan gerginlikler, bu tip çatışmalara örnek olarak verilebilir. Spartly Adaları gaz ve petrol bakımından olmasa da balık bakımından zengin bir kaynaktır. Bu nedenle çeşitli zamanlarda farklı devletlerin bu bölgede egemenlik kurma girişiminde bulundukları görülmüştür.⁸⁹²

Iqbal ve Starr siyasi karışıklık ve istikrarsızlığın yayılma ihtimalinin, iç savaş ve devletlerarası savaşın yayılma ihtimalinden daha az olduğunu ileri sürmektedir. Birim ölçekli analizlerinde 77 ülkeyi ve her bir ülkenin devlet başarısızlığını tecrübe ettiği yılları inceleyen ikilinin analizinin ilk sonucu, o yıllarda bu ülkelerin yaklaşık %60'ında yeni ya da devam etmekte olan bir iç savaş yaşandığını belirtmektedir.⁸⁹³

Çatışma yaşanan ülkelerdeki halkın genellikle etnik bağlarının bulunduğu, kendilerine yardım edeceklerine inandıkları ve dayanışma sağlayabilecekleri yakınlarının yanlarına kaçması beklenmektedir. Bu bağlamda, bölgesel yansımaların komşu ülkeler üzerinde negatif etkilerinin olduğu ve devletin içinde bulunduğu olumsuz koşulları körüklediği tartışılmaz bir

⁸⁹² Snyder, a.g.e.

⁸⁹³ Iqbal ve Starr, a.g.e.

gerçekdir. İstikrarsız devletlerin bölgesel güvenliğe etkilerini üç kategori altında incelenmektedir: askeri, sosyal ve ekonomik faktörler.⁸⁹⁴

Askeri Faktörler

Askeri faktörler öncelikle şiddet eylemleri olarak adlandırabileceğimiz çatışmalardır. Şiddet, ampirik anlamda devlet başarısızlığı sürecinde ister devlet tarafından ister devlet dışı aktörler tarafından uygulanmakta olsun, kaçınılmaz bir olgudur. Devlet başarısızlığının askeri etkilerini ortaya koymak için, ilk olarak silahlı çatışmaların ve askeri eylemlerin komşu ülkeleri ne şekilde etkileyebileceğine dair bir tipoloji oluşturmak gerekmektedir. Bu tipolojinin ilk modelini içten-dışa bölgeselleşme; yani şiddetin kasıtsız bir şekilde dağılması teşkil edecektir. Bu model kapsamında sınır ötesi baskınlar, diğer ülkelerin altyapılarında yaratılan hasarlar ve bunun gibi örneklerin değerlendirmesi mümkündür. Diğer bir deyişle, bu modelde analiz yapabilmek için yerel düzeyde detaylı bilgilere ulaşmak ve bunların genel durum üzerindeki etkilerini ölçmek gerekmektedir.

Dış aktörlerin devlete müdahale etmek için gerçekleştirdikleri tüm eylemler ise dıştan-içe bölgeselleşme modelini oluşturmaktadır. Bunun için genellikle askeri gücün konuşlandırılması ya da sınır ötesi silahlı askerlerin desteklenmesi söz konusu olmaktadır. Bu ya yerel otoritelerin kutsanması ya da karşılarında durulması yöntemiyle gerçekleştirilmektedir. Her iki durumda da belirtilmesi gereken önemli bir nokta, bu ülkelerin kendi askeri güçleri yerine vekil savaşımlar kullandıkları ve bölgeselleşmenin bu şekilde oluştuğudur. Müdahaleci bir hükümet için yerel militanları finanse etmek, komşu devlete müdahale etmekten daha kolay ve ucuz bir yol olarak görünmekte ve böylece askeri konuşlandırmaların tehlikelerinden de sakınılmaktadır. Bölgeselleşmenin, siyasi elitin karar ve davranışları ile sınırlandırılabilirliğini söylemek mümkün değildir: Batı Afrika'dan gelen raporlar ve bölgedeki çatışmalarda yer alan geniş paralı asker havuzu bu durumu doğrular niteliktedir.⁸⁹⁵ Bunların varlığı çatışma yaratmaktan ziyade mevcut çatışmaların şiddetini ve süresini artırmaktadır.

Askeri bölgeselleşmenin oluşması, geçici planlardan ziyade, askeri aktörlerin (devlet adamı ya da diktatörler) uzun dönemli stratejik kararları ile mümkün olmaktadır. Bu aktörler, askeri çatışmaların ne zaman ve hangi ülkelere doğru yayılacağına karar verirken, genellikle var olan diplomatik dostluk ve düşmanlık kalıplarına göre hareket etmektedirler. Örneğin, Fildişi Sahilleri Başbakanı Felix Houphouet-Boigny, bölgede İngilizce konuşan bir ülke oluşturabilmek için Liberya diktatörü Charles Taylor'ı desteklemiştir. Bunda

⁸⁹⁴ Lambach, a.g.e.

⁸⁹⁵ Human Rights Watch (2005), "Youth, Poverty and Blood: The Lethal Legacy of West Africa's Regional Warrior", Human Rights Watch Report, A1705, 13.

Boigny'nin Liberya Başkanı Samuel Doe'ya karşı uzun zamandır beslediği kişisel nefretin de etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Bu çeşit ilişkiler, genellikle istikrarlı bir yapıda bulunmalarına rağmen, yukarıda bahsi geçen kısa ve orta vadeli sınır ötesi operasyonlara ya da acil durumlara kıyasla çok daha uzun solukludurlar. Dolayısıyla diplomatik ilişkilerin önceliği bu modelde askeri bölgeselleşmenin yapısal koşulu olarak kabul edilmektedir.

Sosyal Faktörler

Sosyal faktörler, devlet istikrarsızlıktan kurtulamayıp diğer ülkelere de olumsuz etkide bulunmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Dünya üzerindeki toplumların bazıları, birbirlerine, sınırların daha ötesinde akrabalık yolu ile bağlanmışlar; bu da küreselleşen dünyada yaşanan göçlerin ve sosyal alanların ulus ötesi bir hal almasına yol açmıştır. Buna ek olarak, etnik gruplar ve diğer kimlik grupları genellikle homojen ulus devlet yapısının görülmediği devletlerin sınırları ile birbirlerinden ayrılmışlardır. Sınırlar üzerindeki devlet kontrolünün azalması ise bu halklar arasında güçlü sosyal ve ekonomik bağların oluşmasına yol açacaktır. Bu gibi sınır ötesi etkileşimlerin savaşçıları harekete geçirmek, doğal kaynak elde etmek, bilginin dağılmasını sağlamak, çatışmalarda kullanılacak erzak ve cephaneliği yönlendirmek ve mültecileri barındırmak için kullanılması mümkündür. Bu bağlamda ulus ötesi sosyal dayanışma ağları, karmaşa ve düzensizliğin yayılmasındaki en önemli yapısal faktörlerden bir tanesidir.⁸⁹⁶

Diğer bir sosyal faktör, sınır ötesi dayanışma ağlarına bağlı bir şekilde ortaya çıkan mülteci akınlarıdır. Kendi vatanlarından kaçan halkların bir kısmı gelişmiş Batı ülkelerine iltica etmiş olsalar da, mültecilerin (ülke içerisinde yerinden edilmiş insanlar hariç tutulduğunda bile) yaklaşık %90'ı kendi çekirdek bölgelerinde, yani komşu ülkelerde kalmaya devam etmektedir.⁸⁹⁷

Mültecilerin sığındıkları ülkelere getirdikleri en büyük külfet finansaldır. Bu yük kısmen de olsa Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve diğer uluslararası örgütlerin desteğiyle hafifletilmektedir. Mülteciler sığındıkları ülkelerdeki iş pazarında rekabet yaratarak ücretleri düşürmekte ve dolayısıyla ekonomik ve sosyal çatışmaya yol açmaktadır. Benzer şekilde mültecilerin sığındıkları yerlerdeki etnik dengeleri bozmaları da mümkün olmaktadır. Genellikle uluslararası ve yerel yardım fonlarının çoğu, ülkelerin daha fakir ve azgelişmiş bölgelerindeki mültecilere aktarılmaktadır. Bu bölgelerdeki mültecilerin kırılan siyasi dengeleri bozmaları oldukça yüksek bir

⁸⁹⁶ Lambach, a.g.e.

⁸⁹⁷ The UN Refugee Agency, "2007 Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons", Field Information and Coordination Support Section, Cenevre, 2008.

ihtimaldir. Ayrıca, özellikle tropik ve geri kalmış bölgelere doğru gerçekleşen mülteci akınları, sıtma ve AIDS gibi bulaşıcı hastalıkların yayılmasına da neden olmaktadır.⁸⁹⁸

Bu noktada güçlük, özellikle sivil mülteciler ile savaşı mültecileri birbirlerinden ayırma konusunda yaşanmaktadır. Savaşı mülteciler, BMMYK için halen canlılığını koruyan bir sorundur. İsyanı gruplar tarafından ele geçirilen mülteci kampları, sınır ötesi baskınlarda, asker toplamada ya da eğitim amacı ile kullanılmaktadır. Mülteciler aynı zamanda, sığındıkları ülkeye konvansiyonel silahlar taşıyarak, bu silahların yayılmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla mülteciler geniş bir alanda yarattıkları etki ile yalnızca sığındıkları ülke için değil, diğer bölge ülkeleri için de ciddi tehditler yaratmaktadır. Ele alınan herhangi bir başarısız devlet örneğinde, yukarıda bahsedilen sosyal sorunlardan yalnızca bazıları gerçekleşmiş olsa bile, bu sorunlar mültecilerin sığındıkları ülke için oldukça ciddi sonuçlar doğurmaya yetecektir.

Ekonomik Faktörler

Çatışma durumundaki birçok ülke, komşuları için kayda değer ölçüde negatif dışsal etkiler yaratmaktadır. Chauvet ve Collier, “Stres Altındaki Düşük Gelirli Ülkelerde” ekonomik büyümenin yılda %1,5 oranında düştüğünü ortaya koymuştur.⁸⁹⁹ Büyüme oranı %1,5 azalan stres altındaki düşük gelirli bir ülkenin kaybı, komşularını da benzer şekilde etkilediği ve karşılıklı etkileşim içerisinde kayıplar giderek büyüdüğü için %2,3’e yükselecektir.⁹⁰⁰

Bu zararların neden ilk olarak komşu devletlere yönelmesinin sebebi, komşu ülkelerden birinde yaşanan çatışmaların, diğer devletlerin güvenlik kaygılarını ve dolayısıyla da askeri harcamalarını artırmasından kaynaklanmaktadır. Bu da doğal kaynakların üretici yatırımlara aktarılamamasına ve yabancı yatırımcıların bölgeye korku ile yaklaşmalarına neden olmaktadır. Taşıma ve iletişim altyapısının zarar görmesi, etkileşimin maliyetini daha da artırmaktadır. Ekonominin ihracat pazarından ya da başlıca ürünlerden yoksun kalması ve turistlerin bölgeyi ziyaret etmekten çekinir hale gelmeleri de ciddi ekonomik sonuçlar doğurmaktadır. Çoğu durumda tüm bu faktörlerin bir araya gelmesi komşu ülkeler için de ekonomik açıdan oldukça zararlıdır.

Ancak çatışma ve istikrarsızlıkların asıl etkisi, özellikle gölge ya da diğer bir ifadeyle kayıt dışı ekonomiler üzerinde hissedilmektedir. Kayıt dışı ekonomilerin, savaşta mağlup olan halklar üzerinde oldukça sarsıcı etkileri olduğu ileri sürülmektedir. Buna göre, çatışmalar sırasında ortaya çıkan savaş

⁸⁹⁸ Lambach, a.g.e., s.42.

⁸⁹⁹ Lisa Chauvet ve Paul Collier, “Development Effectiveness in Fragile States: Spillover and Turnarounds”, *Oxford: Centre for the Study of African Economies*, 2004.

⁹⁰⁰ James C.Murdoch, ve Todd Sandler, “Economic Growth, Civil Wars, and Spatial Spillover”, *The Journal of Conflict Resolution*, c.46, n.2, 2002, ss.91–110.

girişimcileri, konvansiyonel silahlar, askeri malzemeler, ilaç, kereste, değerli madenler ve elmaslar ihraç ederek bu çatışmalardan büyük kazançlar sağlamaktadır. Kayıt dışı ekonomileri, başarısız devletlerdeki aktörlerin bölgedeki iş ortaklarıyla etkileşim içerisine girmeleri bakımından, sınır ötesi dayanışma ağlarına benzetmek mümkündür. Bu ağlar yardımıyla konvansiyonel silahlar bölgeye girme imkânı bulmakta; organize suç, başarısız devletleri tutunma noktası olarak görmekte ya da mevcut olduğu yerlerde varlığını genişletmektedir.

Afganistan-Pakistan Etkileşimi

Bir devletin tecrübe ettiği olumsuzlukların, kendisi ile aynı bölgede yer alan komşu bir devleti ne şekilde etkilediğini ortaya koymak için, tarihsel perspektiften yola çıkarak, ülkeler arasındaki ağlar ve dayanışma bağları saptanmalıdır.

Bu çerçevede, Afganistan'daki gelişmelerin, bölge ülkeleri arasında en çok Pakistan tarafından hissedilmesi söz konusu olmakta ve Pakistan'da yaşanan gelişmelerin Afganistan'dan bağımsız değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir. İki ülke arasındaki etkileşim ele alınırken öncelikle Afganistan ve Pakistan'ın yakın tarihlerinde meydana gelen önemli olaylara değinilecek, sonrasında Afganistan'da yaşananların Pakistan'a olan etkileri ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Afganistan

Afganistan yaklaşık 31 milyonluk nüfusu ile Güney Asya bölgesindeki en istikrarsız ülke sıfatını taşımaktadır. Nüfusu çeşitli etnik gruplardan oluşmaktadır: Peştunlar (% 42), Tacikler (% 27) Hazaralar (% 9), Özbekler (% 9), Aymaklar (% 4), Türkmenler (% 3), (Baluçlar % 2) ve diğerleri (% 4). Sünni kesimin nüfus içerisindeki oranı % 80 iken, Şii kesim % 19 ve diğer dinlere mensup halklar % 1 oranındadır.⁹⁰¹ İşte Afganistan'daki istikrarsızlığın başlıca nedenleri bu etnik ve dini gruplar arasında yaşanan çatışmalar ve kabile alanları arasındaki hiyerarşik yapıdır.

Orta Asya'nın giriş kapısı olarak kabul edilen Afganistan'ın stratejik ve jeopolitik konumu, genellikle tarihini olumsuz yönde etkilemiştir. Birçok devletin işgaline uğrayan ülke, başka medeniyetlerin hâkimiyeti altına girmiş ve günümüze kadar ulus devlet inşasını tamamlayamamıştır. Afgan halkı, tarih boyunca etnik ve dini çatışmalardan mustarip olmuş ve bu coğrafya üzerinde yaşanan bölgesel ve küresel güç mücadelelerinin gölgesinde kalmıştır.

⁹⁰¹ The World Fact Book: Afghanistan, 2012, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>

Soğuk Savaş yıllarında Pakistan'ın Batı ile iyi ilişkiler geliştirmesi sonucu Sovyetler Birliği'ne yaklaşan Afganistan'ın 1979'da bu ülke tarafından işgal edilmesi ve diktatörlük bölgelerine ayrılmıştır. Bu dönemden sonra baş gösteren karışıklıklar Afganistan'ın günümüzde halen istikrara kavuşamayışının ilk adımını teşkil etmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Afganistan'ın içinde bulunduğu durum geleneksel arabulucuların karşılaştığı en karmaşık ve zor durumlardan birini oluşturmuştur. BM, İslam Konferansı Örgütü ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatı gibi bölgesel gruplanmalar Afganistan'daki gelişmeler karşısında yalnızca seyirci olarak kalmışlardır.

11 Eylül 1996'da Taliban ülkenin doğu kenti Jalalabad'ı zapt etmiş ve iki hafta içerisinde Kabil'in kontrolünü ele geçirmiştir. Bu süreç içerisinde köy ve şehirler direnç göstermeksizin teslim olmuşlardır. Afgan halkı ise mücahitlerin (savaş diktatörleri) yarattığı hayal kırıklığıyla birlikte umudu Taliban üyelerinde aramış ve Taliban'ı ülke yönetimine getirmiştir. Taliban'ın Afganistan'da sahnede belirttiği dönemde, ülkenin tam bir kaos halinde olduğu, mücahiterin zorbalıkları ve insan haklarını ihlal ettikleri bilinmektedir. Taliban'ı yönetime getiren Afgan halkı bu grubun üyelerinden daha iyi bir muamele görmeyi umut etmiş ancak Molla Ömer yönetimindeki Taliban tam anlamı ile başarısız olmuş ve kabile geleneklerine dayalı köhne yönetim anlayışından uzaklaşamamıştır.

Son yıllarda Afganistan adeta uluslararası terörizm ve El Kaide gibi terör örgütleri ile eş anlamlı hale gelmiştir. Uluslararası terörizmin önemi özellikle 11 Eylül 2001'den sonra çok daha ciddi bir şekilde vurgulanmaya başlanmıştır. Yaşanan saldırıların ardından Usame Bin Ladin hedef gösterilmiş ve Pakistan ABD'li politikacıların odak noktası haline gelmiştir. Uluslararası toplum oldukça uzun bir süredir Pakistan kurumlarını Taliban'ın baş destekçisi olarak kabul etmektedir.

ABD'nin 2001 yılında Taliban yönetimini devirmesinin ardından, ülkede siyasi istikrar sağlayabilen bir hükümet kurulamamıştır. Eylül 2010'da gerçekleştirilen parlamento seçimleri, 2009'da oldukça tartışmalı geçen başkanlık seçimlerinin gölgesinde yapılmış ve sonuç olarak, sahte seçim kayıtları ve zayıf güvenlik önlemleri nedeniyle seçim geçersiz sayılmıştır. Bu durumun, en çok Taliban'ın güney Afganistan'daki durumunu güçlendirdiğine inanılmaktadır. Zira Taliban seçim öncesinde, seçimde görev almaya aday kişilerden seçmenlere kadar herkesi tehdit etmiştir. Tüm bunlara ek olarak, Afganistan'ı uzun zamandan beri zayıflatan bir diğer sorun hükümetin yozlaşması ve bu durumun özellikle kamu hizmetlerini olumsuz yönde etkilemesidir.⁹⁰²

Afganistan'ın bir devlet olarak başarısızlığının en önemli nedeni, toplumdaki kimlik bunalımına, etnik ve dini yapıya dayanmaktadır. Halkın büyük bir kısmı merkezi yönetimden ziyade, kendi topluluğuna ait kurallara

⁹⁰² Lawrence, Kendal, "Country Profile: Afghanistan", Messner J. J. (Der.), Country Profile Series, the Fund for Peace Publication, Washington, 2011.

bağıllık göstermekte, bu da toplumda bir karışıklık yaratmaktadır. Devletin meşruiyetinin sağlanamaması ise istikrarsızlığın kalıcı olması ile sonuçlanmaktadır. Afgan toplumundaki farklı grupların askeri gücünün, devletin toplam askeri gücünden fazla olduğu bilinmektedir. Ancak genellikle mal paylaşımı, su, toprak, para, iş ve hükümet kaynaklarından faydalanma gibi sorunlar nedeniyle kendi aralarında çatışan bu grupların, devlete karşı birleşerek ortak bir politika izledikleri tarih boyunca görülmemiştir.⁹⁰³

Pakistan

Varlığını İslam dini üzerine oturtan Pakistan, Hindistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Halkın, %97'sinin Müslüman olduğu ülkenin nüfusu yaklaşık 193 milyondur. Ülkenin doğusunda Pencaplılar yaşamakta ve %55'lik bir oranla nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadırlar. Ülkenin güneydoğusunda yoğunlukla Sindliler (%20) ve Urduca konuşan Hindistan Muhacirleri (%10), kuzey bölgesinde Peştunlar (%10) ve güneybatı bölgesinde Beluciler (%5) yaşamaktadır. Bu grupların arasındaki sosyal tabakalaşma ise yukarıdan aşağıya Pencaplı, Peştun, Beluci, Sindli ve Muhacir şeklindedir. Ülkede bu etnik tabakalaşmanın yanında Sünni çoğunluk (%75) ile Şii azınlık (%20) arasında da mezhepsel bir kutuplaşma söz konusudur.⁹⁰⁴

Ordu, bürokrasi ve taşra teşkilatlarından mahrum bir şekilde kurulan devlet, her şeye sıfırdan başlamak zorunda kalmıştır (Orsam, 2011). Bağımsızlığını kazandığı 1947 yılından itibaren, kendi içinde birçok sorunla boğuşmuş, güçlü bir merkezi yönetim kurmayı başaramamış ve demokrasi ile askeri darbeler arasında bocalayan bir devlet halini almıştır.⁹⁰⁵

Bununla birlikte, etnik sorunlar Pakistan'ı sık sık komşu devlet Afganistan ile karşı karşıya getirmektedir. Pakistan'ın en önemli etnik sorunlardan biri Sind eyaletindeki Muhacir-Sindi çatışmasıdır. Urduca konuşan, iyi eğitimli ve Karaçi, Haydarabat gibi

Pakistan'da yaşanan şiddet olaylarına bakıldığında, ülkede emniyet güçlerinin kötü bir tablo çizdiğini söylemek doğru olacaktır. Pakistan'da hemen hemen her gün meydana gelen terör cinayetlerinin görmezden gelindiği ve şüpheli terörist grupların operasyonlarına göz yumulduğu günler yaşanmıştır. Bu şiddet gruplarının liderlerinin sık sık Kabil ve Kandahar'ı ziyaret ettikleri bilinmektedir. Yine ABD'nin yıllarca izini sürdüğü Bin Ladin'in Pakistan'ın kuzey batısındaki Abbottabad kentinde yakalanmıştır.

⁹⁰³ "Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri", *ORSAM*, 2011, Ankara.

⁹⁰⁴ The World Fact Book: Pakistan, 2012, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html>

Tüm bunların bir sonucu olarak ABD'nin Pakistan'ı terörle mücadeleye zorladığını hatta bundan başka bir seçenek bırakmadığını söylemek yerinde olacaktır. Aksi bir durumda Pakistan Afganistan'daki terörizmin ve terör gruplarının aktif bir destekçisi durumuna düşecekti.

Etkileşimin Yönü

Pakistan'daki güvensizlik durumu, öncelikle Afganistan ve Pakistan'daki gruplar arasında kurulan ilişkilerin bir sonucudur. İstikrarsız bir devletteki grupların, komşu devletin sınırlarını aşması, komşu devlette çatışma çıkma olasılığını artırmaktadır. Afgan gruplar, gayri resmi ağlar vasıtasıyla Pakistan'a yerleşme imkânı bulmuşlardır. Bu ağların sağladığı koruma ve yardım, Afgan gruplarına Pakistan'da “güvenli bir sığınak” yaratmış ve saklanma şansı vermiştir.

İki ülke arasında ikiye bölünmüş olan Peştun etnik grubu Afganistan'da en güçlü etnik grubu oluşturmaktadır ve Taliban, büyük çoğunlukla bu etnik kökenden gelen kişilerce kurulmuştur. İki ülke arasında tarih boyunca çeşitli sınır çatışmalarının yaşanması Soğuk Savaş sırasında Pakistan'ı ABD'ye, Afganistan'ı ise Sovyetler Birliği'ne dayanmaya zorlamıştır. 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesinin ardından Pakistan ABD'nin de teşviki ile Afgan direniş hareketine destek sağlamıştır. Afganistan'da işgal sonrası kurulan Taliban yönetimini ilk tanıyan ülke de yine Pakistan olmuştur. Ancak Taliban üyelerinin Pakistan'ın kabile alanlarındaki kontrolü ele geçirerek Pakistan yönetimine karşı kullanması durumu değiştirmiştir. Taliban kontrolüne geçen yerlerde Şeriat hukuku kabul edilmiş ve bölge kontrolsüz bir şekilde radikal İslam'ın merkezi halini almıştır.

Uluslararası toplum tarafından özellikle terörle mücadele kapsamında Pakistan'a yapılan onca yardıma rağmen, yeterli gelişme görülmediği aşîkârdır. Bu durumun, temel sebepleri, komşu devlet Afganistan'ın yarattığı istikrarsız ortam ve olumsuz etkilerdir.

Afganistan'daki otorite eksikliği, Pakistan'daki tüm gruplara çatışmaların patlak vermesi için gerekli mağduriyet bahanesini ve çatışma sırasında ihtiyaç duyulacak doğal kaynaklara ulaşma fırsatını vermesi bakımından önemlidir.

Pakistan'daki direniş, esas olarak iki grup tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunlar, Sovyetler Birliği'ne karşı verilen savaş sırasında Pakistan'da sığınak arayan Taliban (Afgan gruplar) ve El-Kaide'dir. Dolayısıyla Pakistan'daki çatışmaların başlıca tetikleyicisi, kabile bölgelerindeki Afgan Talibanı'nın varlığı olmuştur. Afgan grupları ile hükümet denetimi dışında güçlü ilişkiler kuran Pakistan grupları, bu ilişkileri kendi isyanlarında başarılı olmak için kullanmışlardır. Yerli halkın arasına neredeyse mükemmel bir şekilde karışan ve gayri resmi ağları, küresel çabaları için kullanan Taliban, kabile bölgelerindeki Pakistan otoriteleri tarafından engellenmeye çalışılmış ancak

başarılı olunamamıştır. Bu durum aynı zamanda hükümet ile kabile alanları arasında şiddetli çatışmalar yaşanmasına yol açmıştır.

Afganistan'dan gelen bu grupların kendi topraklarına girmesi, Pakistan'ı oldukça zor bir durumda bırakmış ve bu bölgelerdeki mücadelenin kapsamını genişletmesine neden olmuştur. Bu gruplar giderek daha fazla Pakistanlılaşmalarına rağmen, hem Afgan Talibanı hem de Pakistan Talibanı teorik olarak birbirlerinden ayrı kalmaya devam etmişlerdir.

Pakistan Talibanı, sınırı neredeyse gün aşırı geçmekte ve muhtemelen Afganistan'ın saklanmak, kaçmak ve daha fazla kaynak sağlamak için sunduğu "güvenlik"ten faydalanmaktadır. Pakistan'da direniş güçleri tarafından gerçekleştirilen saldırılarda yer alan çoğu Taliban üyesinin ilk deneyimini Afganistan'da gerçekleşen bir çatışmada yaşadığı bilinmektedir. Bu bağlamda, Afganistan'daki devlet denetiminden yoksun ortamın Pakistan'daki direnişçilere silahlarla tanışmak ve savaş sanatını öğrenmek için ciddi bir imkân sunması söz konusu olmaktadır. Başlı başına bu durum bile, Afganistan'da güvenlik ve düzen sağlanmadıkça Pakistan'ın kendi güvenliği için sarf ettiği çabaların boş kürek çekmekten öteye geçmeyeceğinin bir ifadesidir.

Ayrıca, pek çok Pakistanlı savaşçı, Afganistan'da, Taliban'ın yanında savaşmaktadır. Afganistan ile Pakistanlı gruplar arasında oluşturulan ilişkiler daha çok Pakistan'daki medreselere ve iki ülkeyi birbirinden tarihsel olarak ayıran sınırların geçirgenliğine dayanmaktadır. Tüm bunlara rağmen, Taliban'ın Afganistan yönetiminde bulunduğu sırada dahi ilişkilerin resmi bir statüsü bulunmamıştır. Özellikle kabile alanları ile Afganistan arasındaki sınırların geçirgenliği, bu grupların silah ve mühimmat temini, askeri eğitim ve konuşlanma için Afgan topraklarını kullanmalarına yol açmıştır.

Son olarak, Afganistan'daki istikrarsız ve uluslararası barışı tehdit eden durumun, Pakistan'ın dış güçlerin müdahalesine maruz kalmasına neden olduğunu söylemek mümkündür. Afganistan'da barış ve düzen sağlanıp ABD ve uluslararası toplumun tehdit algısı sona ermedikçe, Pakistan üzerindeki baskı ve yönlendirmelerin azalmayacağı kuvvetle muhtemeldir. 2 Mayıs 2012'de El Kaide lideri Usama Bin Ladin'in Pakistan'da tespit edilerek, öldürülmesi özellikle ABD'de bayram havası yaratmış ve uluslararası terörizmin sonunu tamamen getirmek için Pakistan'la işbirliğinin sürdürüleceği yönünde açıklamalar yapılmıştır. Bunu Pakistan'ın dış münasebetlerinde Afganistan dolayısıyla baskı altında kalmaya devam edeceğinin bir göstergesi olarak kabul etmek mümkündür.

Bunlara ek olarak, Afganistan'daki kargaşa ortamından kaçarak Pakistan'a sığınan mülteciler, ülkenin sosyal ve ekonomik istikrarı açısından da ciddi tehditler oluşturmaktadır. BMMYK'nin 2007'de yayınladığı rapora göre, Afganistan'dan kaçan 3 milyondan fazla insanın, %96'sı Pakistan ve İran'a sığınarak bölgeyi terk etmemiş, bu mültecilerin 2 milyondan fazlası ise Pakistan'a yerleşmiştir. Veriler, dünya üzerindeki en geniş mülteci topluluğunun

Afgan halkı olduğunu gösterirken; Pakistan da en geniş mülteci nüfusa sahip ülke konumundadır.⁹⁰⁶ Mülteci sorunun Pakistan’da güvenliğin sağlanamaması, gruplar arası çatışmaların artması, topluma yeterli ve kaliteli kamu hizmeti sunulamaması gibi olumsuz sonuçlar doğurması söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla halk arasında fakirliğin yaygınlaştığı, insan haklarının daha fazla ihlal edildiği bir ortamda devlet meşruiyetini sağlamak da güçleşmektedir.⁹⁰⁷

Pakistan’ın güvenliği, komşu devlet Afganistan’ın güvenliğiyle yakından ilgilidir. Bundan yola çıkarak, bir devletin komşularında yaşanan kargaşanın, çatışmaların güvenlik, ekonomik ve sosyal alanlarda yarattığı tahribatın, o devletin de birçok alanda yetersiz kalmasına, meşruiyetinin zedelenmesine ve birçok alanda olması gerekenden daha başarısız olmasına neden olacağını söylemek mümkün olacaktır.

Sonuç

Devlet güvenliği daha karmaşık ve diğer devletlerin güvenliğine karşı oldukça duyarlıdır. Nasıl ki tehdit altında hisseden bir grup öncelikle komşu gruplardan şüphelenecekse devlet ilk olarak komşu devletlerden şüphe edecektir. Bu çerçevede devletler için güvenlik bölgeden başlamaktadır. Bir devlette yaşanan istikrarsızlığın, diğer devletleri, özellikle de komşu devletleri olumsuz yönde etkilemesi, bölgesel güvenlik çalışmalarını gerekli kılmıştır.

Yayıma ve bulaşma teorileri, istikrarsız ülkelerde yaşanan olumsuz gelişmelerin, mekânsal yakınlık ve sosyo-kültürel ağlar vasıtasıyla diğer devletlere intikal ettiğini ortaya koymaktadır. Bir devlette yaşanan ayaklanma ya da iç çatışma gibi olayların komşu devletlerdeki isyancı grupları cesaretlendirmesi gibi, çatışmaların komşu devletlere sıçraması da söz konusu olmaktadır. Bu bağlamda, özellikle sınır denetiminin zayıf olduğu komşu devletler için ciddi askeri, ekonomik ve sosyal etkiler doğmaktadır.

İlk olarak şiddet içerikli eylemler askeri etkileri doğurmaktadır. Bu etkiler, içten dışı bölgeselleşme şeklinde gerçekleşebileceği gibi dıştan içe bölgeselleşme şeklinde de gerçekleşebilmektedir. İçten dışı bölgeselleşme, çatışmanın komşu devletlere ihraç edilmesi, komşu devlette üsler kurulması ve baskınlar düzenlenmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Dıştan içe bölgeselleşme ise bir devletin komşu devletin sınırları içerisinde vekil savaşçılar bulundurması yoluyla gerçekleşmektedir.

Bunun yanı sıra, toplumların birbirlerine sınırların ötesinde akrabalık yolu ile bağlı olması, etnik ve dini kimlik gruplarının yine bu sınırlarla birbirlerinden ayrılmış olması, sınır denetiminin azaldığı bölgelerde sosyal ağların oluşmasına

⁹⁰⁶ The UN Refugee Agency, “2007 Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons”, *Field Information and Coordination Support Section*, Cenevre, 2008.

⁹⁰⁷ Ag.e.

zemin hazırlamaktadır. Böylece sınır ötesi savaşçıların doğması, doğal kaynak, silah edinme ve bilginin kolayca yayılması mümkün olurken; mülteci akınları gibi önemli bir sorunun doğması da bölge devletlerine ciddi zararlar vermektedir. Mültecilerin %90'ının kendi bölgelerinde kaldıkları ve sığındıkları devletlere ciddi yükler getirdikleri, sosyo-ekonomik çatışmalara ve bulaşıcı hastalıklara yol açtıkları bilinmektedir. Bu durum, komşu devletin güvenlik ve istikrarını tehdit etmekle kalmayıp, ekonomik sıkıntılar ve bu çerçevede kamu hizmetlerinin yeterli düzeyde sağlanamaması gibi sonuçlar doğurmaktadır.

Son olarak ekonomik etkiler çerçevesinde, bir devletin ekonomik kaybının karşılıklı etkileşim ile çok daha yüksek seviyede hissedilmesi söz konusu olmaktadır. Bunun yanı sıra, başarısız ve çatışma halindeki devletlerin güvenlik kaygıları yüksek olduğundan askeri harcamalarını artırmaları, doğal kaynaklarını yatırıma dönüştürememeleri ve yabancı yatırımcının bölgesel istikrarsızlıklardan çekindiği görülmektedir. Ayrıca, bölgesel çatışmalar, ülkenin iletişim ve ulaşım altyapısına zarar verirken, turistlerin de güvenlik endişesi ile ülkeyi ziyaret etmekten kaçınmaları söz konusu olmaktadır.

Afganistan ve Pakistan örneğini ele aldığımızda, bu iki ülke için bölgesel etkilerin yönünü belirleyen iki unsur; istikrarsız bir devlet olarak Afganistan'ın, Pakistan'a hem mekânsal anlamda yakın olması hem de Peştun etnik grubunun her iki ülkenin sınır bölgelerinde yerleşmiş olmasıdır. Pakistan'daki çatışmaların tetiklenmesinde sınırlardaki denetimsizlik ve iki ülkenin halkları arasında kurulan gayri resmi ağlar da rol oynamaktadır.

Özellikle Taliban'ın Afganistan yönetiminden uzaklaştırılmasının ardından, Taliban'ın en önemli yöneticileri Pakistan'a sığınmış ve böylece Taliban'ın Pakistan'daki gücü artmış ve Peştunların yaşadığı kabile alanlarında devletin kontrolü zayıflamıştır. Hem Afganistan hem de Pakistan'da eylemlerde bulunan Taliban üyelerinin, aynı zamanda radikal İslamcılıktan güç aldıkları, Pakistan Talibanı üyelerinin Afganistan'da eğitim gördükleri ve Pakistan hükümetinden kaçmak için bu ülkeyi sığınak olarak kullandıkları bilinmektedir.

Afganistan, özellikle mülteci akınları ile birlikte Pakistan'ın sosyo-ekonomik yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. Dünya üzerindeki en geniş mülteci grubunu 3 milyonluk Afgan halkı oluşturmaktadır. Afgan mülteciler komşu devletler Pakistan ve İran'a sığınmışlardır. Pakistan, topraklarında barınan 2 milyon civarındaki Afgan mülteciler dolayısıyla dünya üzerindeki en geniş mülteci nüfusa sahip ülke durumundadır. Bu mültecilere yeterli hizmetin sunulamaması ülkede fakirlik ve istikrarsızlık yaratmakta, gruplar arası çatışmalar görülmekte ve sosyo-ekonomik yapı gerilemektedir.

Sonuç olarak, Afganistan'ın uluslararası güvenlik kaygıları doğrultusunda oldukça ön planda bir ülke olması, ABD ve uluslararası örgütlerin bu ülkedeki varlıkları, terörle mücadele kapsamına dahil edilen Pakistan'ın üzerindeki dış baskının artmasına, devletin dış müdahaleye açık bir hal almasına ve meşruiyetinin azalmasına yol açmıştır. Bu durum, Afganistan'da güvenlik

sağlanmadıkça Pakistan'ın kendisini içine çekildiği kaostan kurtarmasının neredeyse imkânsız olduğunu göstermektedir. Zira Afganistan'ın uluslararası güvenlik için yarattığı tehdit ortadan kalkmadıkça, dış güçlerin Pakistan üzerindeki baskı ve yönlendirmeleri de kolay kolay sona ermeyecektir.

Kaynakça

“Afganistan ve Pakistan’da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri”, *ORSAM*, 2011, Ankara

B. A. Most, ve H. Starr, “Diffusion, Reinforcement, Geopolitics, and the Spread of War”, *American Political Science Review*, 64, ss.932-946.

Barry Buzan, “New Paterns of Global Security in the Twenty-First Century”, *International Affairs*, c.67, n.3, 1991, ss.431-451

Barry R. Posen, “The Security Dilemma and Ethnic Conflict”, Snyder (Ed.), *Essential Readings in World Politics* içinde, The Norton Series in World Politics, 2008, ss. 357-367.

Craig A. Snyder, (Der.) “Regional Security and Regional Conflict”, *Contemporary Security and Strategy*, Palgrave Macmillan, Basingstoke, İngiltere, 2008, ss.227-242.

David A. Baldwin, “Güvenlik Kavramı”, *Avrasya Dosyası: Güvenlik Bilimleri Özel Sayısı*, Asam, c.9, n.2, 2003, ss. 5-36.

Fiona B. Adamson “Globalisation, Transnational Political Mobilization, and Networks of Violence”, *Cambridge Review of International Affairs*, 2005, c.1 n.18, 31-49.

Human Rights Watch (2005), “Youth, Poverty and Blood: The Lethal Legacy of West Africa’s Regional Warrior”, *Human Rights Watch Report*, A1705, 13.

Lawrence, Kendal, “Country Profile: Afganistan”, Messner J. J. (Der.), *Country Profile Series*, the Fund for Peace Publication, Washinnngton, 2011.

Lisa Chauvet ve Paul Collier, “Development Effectiveness in Fragile States: Spillover and Turnarounds”, *Oxford: Centre for the Study of African Economies*, 2004.

James C.Murdoch, ve Todd Sandler, “Economic Growth, Civil Wars, and Spatial Spillover”, *The Journal of Conflict Resolution*, c.46, n.2, 2002, ss.91–110.

Jonathan Fox, “Is Ethnoreligious Conflict a Contagious Disease?”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 27, 2004, ss. 89-106.

Lambach, Daniel ve Debiel, Tobias, “State Failure Revisited I: Globalization of Security and Neighborhood Effects”, *INEF Report* 87/2007.

Oxford Dictionaries, Region,
<http://oxforddictionaries.com/definition/region?q=region>

Pınar Bilgin ve Adam David Morton, “From ‘Rogue’ to ‘Failed’ States? The Fallacy of Short-termism”, *Politics*, c.24, n.3, 2004, s. 11.

The UN Refugee Agency, “2007 Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons”, Field Information and Coordination Support Section, Cenevre, 2008.

The World Fact Book: Afghanistan, 2012,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/af.html>

The World Fact Book: Pakistan, 2012,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html>

Zaryab Iqball ve Harvey Starr, *Bad Neighbours: Failed States and Their Consequences*, Conflict Management and Peace Science, c.25, n.4, ss.315-331.

Türk Dış Politikasında “Arabuluculuk” Vurgusunun Kültürel Kodları

Doç. Dr. Bezen BALAMİR COŞKUN,

Zirve Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

bezenbalamir@gmail.com

ÖZET

Çatışma çözümü Birinci Dünya Savaşı’nın sonundan itibaren uluslararası siyasette sıkça başvurulan bir araç olmasına rağmen çatışma yönetimi kavramının ve pratiğinin Türk dış Politikası lügatına girmesi son on yıla rastlar. Ahmet Davutoğlu’nun Dış İşleri Bakanlığı döneminde hem metodolojik ve hem de ontolojik bir değişime uğrayan Türk dış politikası bu dönemde Soğuk Savaş söylemlerinden sıyrılarak daha liberal bir söylem geliştirmeye başlamıştır. Çatışma çözümü ve arabuluculuk rolü de yeniden şekillenen Türk dış politikası hamurunun harçlarından biri olmuştur. Bu makalede çatışma yönetimi, çatışma çözümü, arabuluculuk, kolaylaştırıcılık gibi temel kavramsal tanımlardan yola çıkarak, “Türk dış politikasında çatışma çözümü nasıl yer alıyor” sorusu üzerinden yapılan tartışmalardan farklı olarak bu çalışmada Türk dış politikasındaki arabuluculuk söylemi üzerinden kültür ve çatışma çözümü bağlantısı tartışılacaktır. Bu kısa tartışmada önce çatışma çözümü ve kültür bağlantısını gözden geçirecek, daha sonra Türk dış politikası söyleminde uyumsuzlukların çözümü ve arabuluculuk kavramlarının nasıl yer aldığından bahsedilecektir. Son olarak da Türk dış politikasındaki “arabulucu” vurgusunun kültürel kökleri ve kodları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Uyuşmazlıkların Çözümü, Çatışma Çözümü, Arabuluculuk, Türk Dış Politikası, Kültür Ve Çatışma Çözümü

ABSTRACT

Even though conflict resolution has become a part of international politics, the concept’s entry into Turkish foreign policy discourse as a frequently-referred-method coincided with Ahmet Davutoglu’s term as foreign affairs ministry. During Davutoglu’s term Turkish foreign policy has experienced methodological and ontological changes. Accordingly Turkish foreign policy discourse has transformed from realist Cold War discourse to a more liberal one. The general tendency to underline Turkey’s strength as a soft power in global affairs, has paved the way to the primacy of conflict resolution and mediation as the main areas of interest for Turkish foreign policy. A scanned reading of Turkish foreign policy documents gives us some initial clues about Ankara’s conflict resolution approach. In this article, Ankara’s conflict

resolution approach will be decoded and the cultural codes of Ankara's emphasis on mediation" as a tool of conflict resolution.

Key Words: Conflict Resolution, Mediation, Turkish Foreign Policy, Culture And Conflict Resolution

GİRİŞ

Çatışma çözümü Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan itibaren uluslararası siyasette sıkça başvurulmuş bir araç olmasına rağmen çatışma yönetimi kavramının ve pratiğinin Türk dış politikası lügatına girmesi son on yıla rastlar. Ahmet Davutoğlu'nun Dış İşleri Bakanlığı döneminde hem metodolojik ve hem de ontolojik bir değişime uğrayan Türk dış politikası bu dönemde Soğuk Savaş söylemlerinden sıyrılarak daha liberal bir söylem geliştirmeye başlamıştır. Türk dış politikası askeri güç söyleminin yerini yumuşak güç söyleminin almasıyla hem araçsal hem de söylemsel bir değişime uğramıştır.

Çatışma çözümü -Türk dış politikası lügatında kullanılan haliyle uyuşmazlıkların çözümü- yeniden şekillenen Türk dış politikası hamurunun harçlarından biri olmuştur. Türk dış politika söylemi ile ilgili yapılan okumalarda dikkat çeken nokta, "çatışma çözümü" kavramının Dış İşleri Bakanlığı'nın belgelerinde ve Bakanın verdiği demeçlerde/konuşmalarda yer almaması, "çatışma çözümü" yerine "uyuşmazlıkların çözümü" söyleminin kullanılması ve uyuşmazlıkların çözüm aracı olarak da "arabuluculuk"un ön plana çıkarılmasıdır. Bu okumadan yapılan çıkarım neden arabuluculuk sorusunu akla getirmektedir. Bu soru tartışmanın temel sorunsalı olmakla birlikte bu çalışmada cevaplanmaya çalışılan soru şu olacaktır: "acaba arabuluculuk vurgusuyla geliştirilen çatışma çözümü söyleminin kültürel arkaplanı nedir?"

Çatışma yönetimi, çatışma çözümü, arabuluculuk, kolaylaştırıcılık gibi temel kavramsal tanımlardan yola çıkarak, "Türk dış politikasında çatışma çözümü nasıl yer alıyor" sorusu üzerinden yapılan tartışmalardan farklı olarak bu çalışmada Türk dış politikasındaki arabuluculuk söylemi üzerinden kültür ve çatışma çözümü bağlantısı tartışılacaktır. Bu kısa tartışmada önce çatışma çözümü ve kültür bağlantısını gözden geçirecek, daha sonra Türk dış politikası söyleminde uyuşmazlıkların çözümü ve arabuluculuk kavramlarının nasıl yer aldığından bahsedilecektir. Türk dış politikasındaki "arabulucu" vurgusunun kültürel kökleri ve kodları tartışıldıktan sonra Türk dış işlerinin arabulucu olarak karnesi gözden geçirilecektir.

Kültür, Çatışma Ve Çatışma Çözümü

Kültür hem çatışma analizinde hem de çatışma çözümü analizlerinde sıkça başvurulmuş değişkenlerden biri olarak çatışma analizi ve çatışma çözümü üzerine çalışan akademisyenlerce sıkça ele alınmaktadır. Örneğin Moore (1974),

Gilady ve Russett (2002) çatışan aktörlerin siyasal kültürlerinin çatışma çözümü sırasında oynadığı rolü ele alır. Bercovitch ve Elgström (2001) de çatışma yönetimi süreçlerini iletişim teorileri ile analiz ederken ulusal kültürün etkilerini tartışır. En genel anlamıyla kültür, aktörlerin çatışmaya mevzuu olan konuları, çatışmanın tarafı olan diğer aktörleri ve onların niyetlerini algılamaları üzerinde belirleyici bir rol oynar. Kültürün çatışma çözümünde merkezi bir rol oynayıp oynamadığı sıkça tartışma konusu olsa da çatışma analizinin yapılabilmesi ve çatışma çözümlerinin başarılı olabilmesi için kültürel faktörlerin ele alınması üzerinde genel bir mutabakat vardır.

Tablo 1. Kültür - Çatışma Çözümleri İlişkisine Farklı Yaklaşımlar⁹⁰⁸

1	Kültürel farklılıklar çatışma çözümünde etken değildir	Burton, Zartman
2	Kültür çatışma çözümünde bir değişken olarak dikkate alınmalıdır	Bercovitch, Cohen, Gulliver
3	Kültürel farklılıklar çatışma çözümünde çok önemli bir faktördür	Avruch, Black, Lederach, Galtung

Kültür faktörünün uluslararası güvenlik üzerine etkilerini araştıran Katzeinstein (1996), Barnett ve Finnemore (1999) ve Kier (1995) milli kültürün ve toplum-devlet arasındaki ilişkilerin inşa edildiği siyasal kültürün bir devletin güvenlik-işbirliği ve çatışma gibi konulardaki pozisyonlarını belirlemekteki rolünü tartışmışlardır. Tüm bu çalışmalar göstermektedir ki sivil kültür, siyasal kültür ve stratejik kültür çatışmalarda olduğu kadar çatışma çözümü süreçlerinde de etkin bir değişken olarak önümüze çıkmaktadır.

Ho Wong Jeong ise (2008, 29-30) tarafların çatışmalara ve çatışma çözümüne yaklaşımlarını düşük bağlamlı kültür - yüksek bağlamlı kültür bağlamlarında ele alır. Jeong'a göre yüksek bağlamlı kültür çerçevesinde davranış geliştiren aktörler sosyal ilişkilere atfedilen anlamlar ve diğerlerinin ne düşündüğüne önem veren vaziyeti kurtarıcı taktikler geliştirdiğini öne sürer. Öte yandan düşük bağlamlı kültür çerçevesinde hareket eden aktörler daha kurumsal, hukuksal kurallar doğrultusunda hareket ederler (Jeong 2008). Jeong'un ayrımı sadece çatışma çözümüne tarafların yaklaşımını değil çatışma çözümü

⁹⁰⁸ Tablo 1 Oliver Rambotsham ve diğerlerinin Contemporary Conflict Resolution isimli kitabından alınmıştır (2005, 307)

araçlarının mahiyetini de etkiler. John Paul Lederach’a (1995) göre arabuluculuk sisteminde düşük bağlamlı kültür çerçevesinde yaklaşan aktörler formel arabulucuları tercih ederken, yüksek bağlamlı kültür çerçevesinden bakan aktörler geleneksel arabulucuları tercih edebilmektedir. Yüksek bağlamlı kültürlerde çatışan tarafların iyi tanıdığı, sözü dinlenen ve iki tarafın da güvenini kazanmış biri arabulucu olarak tercih edilirken, düşük bağlamlı kültürlerde daha kurumsal, her iki tarafa eşit mesafeli davranabilen, nötr aktörler arabulucu olarak tercih edilir.

Çatışma çözümü ile ilgili pratiklere ve çatışma çözümü analizlerine bakıldığında çatışma çözümünde uluslararası çatışma çözümünde uygulanmaya çalışıldığı tarzda evrensel ilkelerin geçerli olmadığı, kültürel ve etnik etmenlerin işin içine girdiği bu sebeple de batı modeli çatışma çözümü uygulamalarının azımsanmayacak bir kısmının başarısız olduğu tartışılmaktadır (Salem 1997; Abu Nimer 2003; McConnel 1995). Bu kapsamda Oliver Ramsbotham (2005) kitabında batı modeli çatışma çözümleri ile birlikte İslam ve Budizm’de de çatışma çözümü metodlarını da ele alır. Paul Salem’in (1997) derleme kitabı da Arap dünyasındaki çatışma çözümü örneklerini ve çatışma çözümü girişimlerini tartışır. Salem’inkine benzer bir çalışma Benjamin MacQueen’in (2009) Lübnan ve Cezayir örneklerini tartıştığı “Arap Dünyasında Siyasal Kültür ve Çatışma Çözümü” başlıklı çalışmasıdır. Bu ve buna benzer çalışmalarda gerek çatışma çözümü alanında gerekse barış çalışmaları alanında sunulan modellerin ve analitik çerçevelerin evrensel uygulamalar olarak sunulmasını eleştirirken başta siyasal kültür ve stratejik kültür olmak üzere kültürel kodların çatışmanın tarafı olan uluslararası aktörlerin çatışma çözümüne yaklaşımları üzerindeki etkilerini ele almaktadır.

Yukarıda adı geçen pek çok çalışmada da ele alındığı üzere, çatışma çözümü pratiklerinde ve çatışma çözümü süreçlerinin analizinde kültürel arka plan okumaları önem arz etmektedir. Tüm bu analizlerde dikkat çeken nokta bu analizlerin çatışma çözümüne taraf olan aktörlerin çatışma çözümü sürecinde ortaya koyduğu performansın analizi olmasıdır. Burada Türk dış politikasında çatışma çözümü söylemi üzerinden bir okuma yapıldığında dikkat çeken nokta Türkiye’nin çatışma çözümü süreçlerinde yer alan aktör olarak performansından ziyade neden çatışma çözümü rollerinden “arabuculuk” rolünü tercih ettiğidir. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Türk dış politikasının çatışma yönetimi söylemi ve arabuculuk rolü tercihinin kültürel nedenleri tartışılacaktır.

Türk Dış Politikasında “Çatışma Çözümü” Söylemi

2005 sonrası dönemde Türk dış politikasında karar verici aktör ve kurumların demeçlerine bakıldığında Türk dış politikasının bir dönüşüm geçirdiğini gözlemleyebiliriz. Bu dönüşümün başını çeken söylem Türkiye’nin “düzen kurucu aktör” rolünü üstlenmiş olmasıdır. Bu rolün gerektirdiği siyasi

söylemlerin ve diplomatik araçların Türk dış politikası yapım süreçlerine girmesi ise “düzen kurucu aktör” söylemini tamamlamaktadır.

Düzen kurucu aktör rolü Türk dış politikasının “proaktif” ve “çok boyutlu” bir çizgiye taşınması ile gerçekleşmiştir. Bu bağlamda çok aktörlü diplomasi, arabulucuk, kolaylaştırıcılık, gayri resmi temaslar ve ikinci kanal diplomasisi Türk dış politikasında sıkça başvurulmuş enstrümanlar haline gelmiştir (Köse 2011, 623-624).

Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu (2008, 79-84) “düzen kurucu aktör” vizyonunun pratikteki prensiplerini şöyle özetlemiştir:

- Güvenlik - özgürlük dengesi
- Komşularla sıfır sorun politikası
- Komşu olunan bölgelerle ve ötesiyle sıkı ilişkilerin geliştirilmesi
- Çok boyutlu dış politika
- Ritmik diplomasi.

Özellikle Ortadoğu’da “düzen kurucu” ve “sorun çözücü” aktör olma hedefiyle dış politika kimliğini oluşturmaya başlayan Türk dışişleri bu bağlamda “çatışma çözümleri” araçlarını keşfetmiş (Köse 2011:624) ve özellikle Ortadoğu’ya yönelik dış politika söyleminde arabuluculuk kavramını ön plana çıkararak siyaset dilini oluşturmuştur. Arabuluculuk Türk Dışişleri Bakanlığı’nın her türlü resmi ve yarı resmi kaynağı kullanarak ön plana çıkardığı bir enstrüman haline gelmiştir.

Dış İşleri Bakanlığı’nın web sayfasında açılan Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk başlığı altında Türkiye’nin uyuşmazlık çözümü/çatışma çözümüne nasıl baktığı ve tüm çatışma çözümleri araçları içerisinde Arabuculuğun altını nasıl çizdiği görülmektedir:

“Bölgenin önemli güç merkezlerinden biri konumunda bulunan ve bu coğrafyadaki her türlü gelişmeden doğrudan etkilenen Türkiye ... bölgede kalıcı barış, istikrar ve refah ortamının yeşerebilmesi için yoğun çaba sarfetmektedir.”

“Türkiye, mevcut ihtilafların barışçı yollardan çözümlenmesi yönünde sergilediği aktif çabaların yanı sıra, önleyici diplomasiye de özel bir önem atfemekte ve geniş bir coğrafyada çok sayıda arabuluculuk girişimine öncülük etmektedir.”

“... bölgedeki uyuşmazlık ve çatışma potansiyelinin azalmasının Türkiye’nin gelişimine doğrudan katkı yapacak olması gerçeğine dayanmaktadır. Bir başka deyişle, bölgedeki barış ve istikrar zemininin kuvvetlenmesi Türkiye’nin yakın çevresinde kurmak istediği karşılıklı çıkara dayalı işbirliği ortamını kolaylaştıracak ve Türkiye ile birlikte bölgenin de bir bütün olarak kalkınmasına yardımcı olacaktır.”

“Bu alandaki çabalarımızın sonucunda ülkemizin uluslararası çatışmaların barışçıl çözümünde oynamakta olduğu arabulucu rolünün uluslararası camiada görünürlüğü artmaktadır...”

Mart 2013’de Middle East Foreign Policy Council tarafından yayınlanan yazısında Ahmet Davutoğlu Türkiye’nin arabuluculuk çalışmalarını şöyle analiz etmektedir:

“... arabuluculuk insanlık için barış ve mutluluğun temel araçlardan bir tanesidir. Açıkçası, dünya siyasetinde etkin bir arabuluculuğun gerçekleştirilmesi önünde birçok sorun bulunmaktadır. Türkiye’nin dış politikası aktif, çok boyutlu ve vizyoner bir çerçevenin araçlarıyla yön değiştirmiştir. Arabuluculuk bu politikanın ayrılmaz bir parçasıdır. Türkiye’nin kendine özgü biçimde hem Kuzey hem Güney’e erişim imkanı, geniş bir coğrafyada kendisini uygun bir arabulucu yapmaktadır...”

Aynı yazıda Davutoğlu, başarılı bir arabulucunun nasıl olması gerektiğini ise şöyle ifade etmektedir: “Arabulucuk çabasına soyunanlar etik bir şekilde hareket etmeli ve fazilet sahibi olmalıdır...Eğer her iki taraf da sizin kendi değerlerini paylaştığınızı hissedерlerse sizin arabuluculuk için uzattığınız eli tutmaya hazırdırlar demektir.”

Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Türkiye’nin arabulucuk konusunda neden bu kadar aktif olduğu sorusuna şöyle cevap vermektedir: “Bu, Türkiye’nin bu toplumların çoğuyla tarihi ilişkileri olmasından kaynaklanmıyor. Fakat Türkiye’yi en kardeş halk ve ülke olarak görüyorlar. Bu, bize bir sorumluluk yüklüyor. Biz bunları herhangi bir şekilde kendimize avantaj çıkarmak için yapmıyoruz. Yapıyoruz çünkü Türkiye Afrika ile Avrasya bölgesinin ortasında. Etrafımızda barış olmazsa biz de barış içinde yaşayamayız. Onun için bütün bu konular bizim için önemli” (Davutoğlu 2013).

Bu söylem doğrultusunda Türkiye arabuluculuk konusunda oldukça aktif bir çizgi çizmektedir. Türkiye ve Finlandiya’nın önderliğin yaptığı arabuluculuk dostlar grubu oluşturulmuş, arabuluculuk konferansları düzenlenmeye başlanmış ve Birleşmiş Milletler Etkin Arabuluculuk Rehberi türkçeye çevrilerek dağıtımı yapılmıştır. Ahmet Davutoğlu 2013 yılının Kasım ayında Ankara’da düzenlenen ‘Uluslararası Arabuluculuk Eğilimleri’ konulu çalıştayda yaptığı konuşmada BM arabuculuk merkezi açılması konusunda Türkiye’nin öncü rol oynayacağını sinyali vermiştir.

Özellikle Arap baharı öncesinde yumuşak güç kavramı üzerinden geliştirilen söylemde Türkiye’nin arabuluculuk konusundaki çabaları ön plana çıkartılmıştır. Balkanlar’da yürütölen Sırbistan-Bosna Hersek ve Sırbistan-Hırvatistan üçlü süreçleri, Afganistan-Pakistan arasında yürütölen faaliyetler, Irak, Somali veya Filipinler’deki barış süreçlerinde Türkiye’nin yapıcı katkılarına olumlu örnekler olarak dış işleri söylemlerinde yerini almıştır. Türkiye’nin arabuluculuk çabaları, dış politikasında yaşadığı dönüşüm, küresel sistemin yeniden yapılandırılması yönündeki söylemi ile örtüşmektedir. Arabuluculuk da

kalkınma yardımı, barış inşası, demokrasi vurgusu gibi diğer liberal dış politika araçları gibi Türk dış politikası için önemi artan bir araç olarak ortaya konulmaktadır (Kardaş 2013). Bu bağlamda Şaban Kardaş başta olmak üzere Türkiye'nin arabuluculuk rolünü analiz edenler Türkiye'nin bu alanda kendine has bir yaklaşım geliştirmesi ve kurumsallaşması gerektiğinin altını çizmektedir. Türkiye'nin arabuluculuk konusundaki başarısı ve/veya başarısızlığını tartışan akademik yazılar ve hatta yüksekisans tezleri mevcuttur. Meliha Altunışık ve Esra Çuhadar'ın 2010 yılında Mediterranean Politics'de yayınlanan "Turkey's Search for a Third Party Role in Arab-Israeli Conflict" başlıklı makaleleri ve Sabancı Üniversitesi'nde yazılmış "EU/US and Turkey as Mediators in Bosnia" başlıklı yüksekisans tezi bunlara örnek olarak verilebilir. En başta da belirtildiği gibi bu tartışmanın amacı Türk dış politikasının arabuluculuk girişimlerini tartışmak değil, Türk dış politika söyleminde gözlemlenen arabuluculuk vurgusunun kültürel kodlarını ele almak olduğundan makalenin son bölümünde bu konu ele alınacaktır.

Türk Dış Politikasında "Arabuluculuk" Vurgusunun Kültürel Kodları

Yukarıda örneklerle açıklanmaya çalışıldığı gibi Türk dış politikasında çatışma çözümü söylemi "arabuluculuk" vurgusu üzerinden geliştirilmiştir. Yazının bu kısmında arabuluculuk vurgusunun ardındaki sosyal ve kültürel kodlar ele alınacaktır. Çatışma çözümü yöntemlerinin seçimi ve çatışma çözümü sürecindeki yaklaşımların kültür ile bağlantısı üzerine değişik akademisyenlerce yapılan tartışmalar önceki bölümlerde özetlenmiştir. Bu tartışmalar kapsamında Türk dış politikasındaki arabuluculuk vurgusunun kültürel kökenlerini ele almak Türk dış politikasının çatışma çözümü alanındaki kapasitesini analiz edebilmemize de yardımcı olacaktır.

Arabuluculuk vurgusunun kültürel kodları dediğimiz zaman iki ana kaynak göze çarpmaktadır: (1) İslam hukuku/Osmanlı hukuku ve (2) Türk siyasal kültürü.

Osmanlı'de ve İslam Hukukunda Arabuluculuk

Türk dış işleri söylemine yeni yeni giriş yapsa da "arabuluculuk" özellikle 17. ve 18. yüzyılda uygulanan şekliyle Osmanlı hukuk sisteminde ve genel olarak İslam hukukunda sıkça başvurulan bir "sulh" yöntemi olarak uzun yıllar kullanılmış bir yöntemdir. Şer'îye Sicillerindeki kayıtlardan anlaşıldığı üzere Osmanlı Döneminde mahkemeye intikal eden bazı davaların hakimın kararıyla değil, taraflara Kadı tarafından yapılan davet üzerine ve bir heyetin de aracılık yapmasıyla, davacı ile davalının uzlaşmasıyla (sulh yoluyla) sonuçlandığı görülmektedir (Mutaf 2005). Bu sisteme göre, özellikle borç ve miras gibi konularda yaşanan anlaşmazlıklarda kadıların öncelikle davacı ile davalıyı her ikisinin de razı olacakları ortak bir noktada buluşturabilmek için

“Uzlaştırıcılar”ı (Muslihûn Muslimûn) devreye soktuğu bilinmektedir. Osmanlı mahkemelerinde sulhun sistemli bir şekilde uygulamasında önemli bir yere sahip olan “Uzlaştırıcılar” toplumda sevilip-sayılan, fikir ve kararlarına güvenilen kimseler arasından seçilen en az üç erkekten oluşmaktadır. (Mutaf 2005).

Osmanlı hukuk sisteminde önemli yeri olan ve Avrupa’da yüzyıllardır yaygın olarak başvurulmuş arabuluculuk müessesesi İslam hukukunda da yer alan bir uyuşmazlık çözüm yoludur. İslam hukukunda yer aldığı şekliyle arabuluculuk (ıslah, ıslah-ı zati’l-beyn) “tarafklar arasındaki uyuşmazlıkların kendi istekleriyle ve üçüncü kişi yardımıyla tavsiye ve telkinlerle çözüme kavuşturulması” olarak tanımlanır (Şen 2012, 110). Arabuluculuk, İslam hukukunun kaynakları olan Kur’an, Sünnet ve Sahabe uygulamalarıyla meşru kılınmıştır. İslam hukuku literatüründe arabuluculuk müslîh kavramıyla ifade edilir. Arabuluculukta kararı tarafklar verir, arabulucu tarafkların arasını bularak onları ortak noktaya getiren kişidir. Tarafklar isterse arabulucuyu kendilerine sorunun çözülmesi noktasında yardım etmek için davet eder. İslam hukuk sistemine göre arabulucu tarafklar bağlayıcı karar vermez, sadece sulhun ön aşamalarından biri olarak uyuşmazlık yaşayan tarafkların anlaşmaya varmalarına yardımcı olur. Bu bağlamda arabuluculuk sulha varılması sürecini kolaylaştırıcı bir vasıtaadır. Şen’e (2012) göre arabulucunun taşıması gereken özellikler arasında adalet şartı, hukuk bilgisi, güvenilir ve objektif olması, ikna kabiliyetine sahip olması, sabırlı ve dikkatli olması vardır. Arabulucu olan kişinin bu özelliklere sahip olması tarafkların arabulucuya güvenmesini ve itibar etmesini sağlar.

Arabuluculuk Ahmad Moussalli’nin de açıklamaya çalıştığı gibi sadece İslama geçildikten sonraki dönemde değil İslamiyet öncesi dönemde de Arap topraklarında başvurulmuş bir çatışma çözümü yöntemi idi. Arabulucular halkın güvenini kazanmış, saygın kabile üyeleri arasından seçilirdi ve her kabilenin bir arabulucusu vardı. Arabuluculuk İslamiyet öncesi dönemde de resmi bir makam değildi ve hakimlik yetkileri yoktu (Mousalli 1997, 47). İslamiyet’in Arap topraklarında yaygınlaşması ile İslamiyet öncesi arabuluculuk pratikleri İslami hukuk ile birleştirilmiştir. Yaşadığı dönemde Hazreti Muhammed’in kendisi de kabileler arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümü için arabuluculuk görevleri üstlenmiştir. İslamiyet döneminde tesis edilecek arabuluculuk sisteminde arabulucu önce çözüm için Kuran’a danışmakta, Kuran’da sorunun çözümüne dair net bir ifade yoksa arabulucu kendi muhakemesine (itihad) başvurmakta idi (Moussali 1997).

Burada da incelendiği üzere İslam hukukunda ve Osmanlı hukukunda “sulh” sağlamak için sıkça başvurulmuş bir yöntem olan arabuluculuğun Türk dış politikasında yerini alması Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu dönemine rastlar. Hem akademik çalışmalarında hem de Dış İşleri Bakanlığı sırasında yürüttüğü politikalarda tarihi derinliğe ve Osmanlı coğrafyasına referans veren ve dış politikada kullanılan yumuşak güç araçları arasında dini referanslara da yer veren bir Dış İşleri Bakanı için şartıcı bir tercih değildir.

Türk Siyasal Kültürü ve Arabuluculuk

Türk dış politikasındaki arabuluculuk vurgusu incelendiğinde bu vurgunun Türk siyasal kültüründen beslendiği görülür. Türk siyasal kültürünün Osmanlı'dan gelen “sulh” ve “uzlaştırma” geleneği ile birlikte arabuluculuk söylemi tercihinde önemli bir rol oynadığını aşikardır.

“İnsanların içinde yaşadıkları toplumun yönetimiyle ilgili algı, ilgi, bilgi, değer ve eylemleri ile bunları etkileyen maddi ve manevi şartların bütünü” olarak tanımlanan siyasal kültür, aynı zamanda “bütünsel kültürün siyasal yönleri” olarak da ifade edilmektedir.⁹⁰⁹ İlder Turan’a (1977) göre siyasal kültürün iki temel işlevi vardır: (1) Bazı inanç ve davranış kurallarının standartlaşması yoluyla siyasal sürecin işleyişini kolaylaştırmak ve (2) mevcut siyasal sistemin benimsenmesini, yönetmekte haklı görülmesini ve dolayısıyla devamlılığını sağlamak.

Benzer bir şekilde, Samuel Huntington (1995) bir toplumun siyasal kültürünün toplum üyelerinin siyasal nesneler karşısındaki değer ve yönelimleri ile siyasal semboller hakkındaki inançlarından oluştuğunu söyler. Bu yaklaşıma göre siyasal kültür hem kamusal olaylardan hem de özel tecrübelerden beslenmektedir. Siyasal kültür bir toplumun temel siyasal değerlerine de şekil verir.

Türk siyasal kültürünün özelliklerini sıralamak gerekirse, düzenli olarak yapılan Türkiye’de Değerler Araştırmasında da ortaya çıkan 7 temel özellik göze çarpmaktadır (Siyasal İletişim Enstitüsü 2012):

- 1) Toplumumuz kendi içinde yeterince farklılaşmamıştır. Herkes kişiliğini topluluk içinde bulduğu, topluluk dışında algılayamadığı bir bütün olarak görmektedir. Bu durum da siyaset alanını yakından etkilemektedir. Farklılaşmanın ifadesi güçleşmekte, farklılaşmanın dile getirilmesi bölücü bir eylem olarak değerlendirilmektedir. Düşünce üzerine sınır koyma eğilimleri de artmaktadır.
- 2) Toplumumuz ortalamadan sapan davranış ve görüşlere karşı hoşgörülü değildir. Toplumumuzdaki dayanışmacı cemaat anlayışı ortalamadan ayrılanları toplumun dışına itmektedir.
- 3) Siyasal kültürümüz bireysellikten çok toplumsallığa önem vermekte, toplumun bireyin önünde olduğu kabul edilmektedir.
- 4) Toplumsal hayatın bütün alanları siyasetle ilgili görüldüğü için ülkemizde siyasetin müdahale alanı çok genişlemiştir. Toplumda siyasetin sınırı da belli değildir. Vatandaş hertürlü isteğinin devlet tarafından karşılanmasını beklerken, devlet de kendisinde her alana sınırsız müdahale hakkını görmektedir. Hertürlü isteğin devlet tarafından karşılanmasının beklenmesi beraberinde herşeyin

⁹⁰⁹ <http://www.siyasaliletisim.org/index.php/sie-modul/128-sie-modul/306-siyasal-kultur.html>

siyaset aracıyla elde edilebileceği düşüncesini de getirmektedir. Bu da ülkemizde demokrasinin işleyişini zorlaştırmaktadır.

5) Toplumumuzdaki özerk kurum ve toplulukların sayısı yeterli değildir. Devlet, kendisini sayıları zaten az olan kuruluş ve topluluklar karşısında kayıtsız bir üstünlüğe sahip olarak görülmekte, bunlar devlete tabi olması gereken birimler olarak değerlendirilmektedir. Toplumun yönetim sürecine örgütlü bir şekilde katılması engellenmektedir.

6) Siyasal kültürümüzde uzlaşma değil, çatışma ön plana çıkmaktadır. Toplumsal anlayışlarımızdan ödün vermek bir zaaf belirtisi olarak görülmektedir. Uzlaşma rejimi olarak tanımlanan demokrasiyle, uzlaşmacı olmayan kültür arasında sürekli bir gerilim yaşanmaktadır.

7) Siyasal kültürümüzdeki “siyasal seçkincilik” anlayışı da mutlaka altı çizilmesi gereken bir unsurdur. Belirli niteliklere haiz kişilerin toplumu yönetmekte özel hak sahibi olduğunu varsayan siyasal seçkincilik anlayışında, doğrunun, iyinin ve güzelin sadece bazı kişiler tarafından bilindiği kabul edilmektedir. Türkiye’de özellikle bürokrasinin böyle bir anlayışa sahip olduğu görülmektedir. Bu anlayışa sahip kişiler devleti kutsamakta, toplumu ve bireyi ikinci plana itmektedirler.

Yukarıda sıralan Türkiyedeki siyasal kültürün özelliklerine bakıldığında “yüksek bağlamlı” kültür özellikleri göze çarpmaktadır. Bireyselliği değil toplumsal kimliği ön plana çıkarma, toplumsal normları ve referansları yasaların önünde görme, bürokratik sisteme güvensizlik, devleti kişileştirerek (devlet baba) her türlü talebin devlet tarafından gerçekleştirilmesini beklemek gibi özellikler yüksek bağlamlı kültürün yansımalarıdır. Dolayısıyla “arabuluculuk” gibi daha informal ve sosyal bir çatışma çözümü aracının özellikle Ortadoğu ve Balkanlar gibi eski Osmanlı topraklarında yer alan çatışmalarda ön plana çıkarılması şaşırtıcı değildir.

Türk toplumundaki devlet baba rolünü dış politika yoluyla eski Osmanlı coğrafyasına da uyarlamaya çalışması, Ahmet Davutoğlu’nun Suriye’deki olaylar ile ilgili olarak “bazen Dış İşleri Bakanlığı yerine insanlığın İçişleri Bakanlığı” gibi hareket etmek gerekir” (2013) açıklaması Türkiye’nin kendine bölgede ailenin büyüğü rolünü seçmesi ve bölgede bu role uygun çatışma çözümü uygulayıcısı olacağının sinyallerini vermektedir. Yüksek bağlamlı kültür çerçevesinden arabuluculuk müessesine yaklaşan Türk dış işleri bölgede geliştirilen “saygı duyulan büyük ağabey” algısı üzerinden arabuluculuk yaptığı gözlemlenmektedir. Her ne kadar arabuluculuk rolünün kurumsallaşması için uluslararası araçlar kullansa da yaklaşım açısından yüksek bağlamlı kültür çerçevesinde bir yaklaşım sergilenmektedir. Çatışmacı bir siyasal kültür özelliği taşıyan Türk toplumunda çatışmaların çözümü konusunda yaygın olan bir büyüğün gelerek “hadi el sıkışın, sarılın barışın” tarzı informal çatışma çözümü yaklaşımı da dış politikadaki arabuluculuk söyleminin alt yapısını oluşturan siyasal kültür öğelerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Türk Dış İşlerinin “Arabuluculuk” Karnesi

Ankara’nın arabuluculuk söylemi ve arabuluculuğu kurumsallaşma çabaları Türk dış politikasının vizyonu incelendiğinde bu vizyonla uyumlu bir misyon olarak düşünülebilir. Yüksek bağlamli kültür çerçevesinde yapılan arabuluculuk çabalarının benzer kültürel arkaplandan gelen aktörler arasında çatışmaların çözümünde başarılı olabileceği varsayımı ise Türkiye’nin arabuluculuk karnesindeki notların pek parlak olmaması gerçeği ile çelişmektedir. Özellikle Arap Baharı sürecinde ortaya çıkan çatışmaların çözümünde etkin bir varlık gösteremeyen Türkiye’nin söylemi ile kapasitesi arasında uyumsuzluk olduğu söylenebilir.

Özellikle 2013 yılı Haziran ayında yaşanan ve Gezi olayları olarak adlandırılan protestolar sırasında krizin kötü yönetilmesi, Dış İşleri Bakanlığı’nca çevremizdeki çatışmaların çözümlenebilmesi için uygulanmaya çalışılan “etkin arabuluculuk” yöntemlerinin içeride yaşanan krizler esnasında kullanılmaması ve Dış İşleri Bakanlığı’nın “Türk Dış Politikasının İlkeleri ve Bölgesel Siyasal Yapılanma” başlıklı vizyon kitapçığında yer alan prensiplerin içerideki krizlerde verilen tepkilerle uyumlu olmaması Türkiye’nin hem modern arabuluculuk sistemince hem de İslam hukukunda tanımlanan “empati kurabilen, adaletli, ikna kabiliyeti yüksek, çatışma taraflarına örnek teşkil edebilen” uzlaştırıcı/arabulucu özelliklerine ters düşmüştür. Vizyon belgesinde yer alan söylem ile içerideki pratik uygulamaların uyumsuzluğu Türkiye’nin arabuluculuk potansiyelini oldukça düşürmüştür.

Dış İşleri Bakanlığı’nın Türkiye’yi arabulucu olarak ön plana çıkaran özellikleri yukarıda bahsi geçen vizyon kitapçığında şöyle tanımlanmıştır:

Türkiye’nin istikrarlı ve barışçıl bir toplumsal düzen sağlaması ve bunun üzerine proaktif bir dış politika inşa edebilmesi,

Türkiye’nin sağlıklı bir güvenlik-özgürlükler dengesi tutturması ve dış dünyaya istikrarın sadece güç ile sağlanamayacağını göstermesi,

Türkiye’nin geçmişten gelen toplumu potansiyel düşman olarak gören yaklaşımdan vazgeçmesi.

Bu vizyon belgesinde içeride tüm bunları başarıyla gerçekleştiren Türkiye’nin dışarıda değerlere odaklı bir dış politika sürdürmeye başladığı ve uluslararası arenada çatışmaları önleme, arabuluculuk ve çatışma çözümü fonksiyonlarını yerine getirebilen bir aktör olduğunun altı çizilmektedir. Bu kapsamda Türkiye “Akil” bir ülke olarak tanımlanmakta ve akil ülke rolüne uygun olarak kriz yönetimi ve vizyon yönetimi arasında sağlıklı bir denge kurmaya çalıştığının altı çizilmektedir.

Akil Türkiye’nin de yardımıyla bölgede yaratılması arzu edilen vizyon ise şöyle tanımlanmıştır: “halkın meşru taleplerini temsil eden siyasi sistemlerin oluşturduğu demokratik değerler etrafında ve ekonomik bağlılık prensibiyle entegre olmuş bir bölgesel düzen” (Davutoğlu, 2012, 7). Davutoğlu, bu

vizyonun bir parçası olarak Türkiye'nin Arap halklarının demokratik taleplerinin arkasında olduğu, özellikle sokaklarda rejimi protesto eden gençlerin bölgenin geleceği olduğuna dair inancı belirtmiştir:

“...Kendini rejimi protesto eden halkların yanında tanımlayan Türk dış politikası böylece riskli bir karar almıştır... Halkının taleplerini baslı altına alarak dikkate almayan rejimlere karşı demokratik bir bölge vizyonuna uygun olarak taleplerini dile getiren halkın yanında olmuştur...”

“Türkiye kim olduğuna bakmaksızın halkına baskı uygulayan, ülkelerini kendi malıymış gibi gören rejimlere karşıdır...”

“...Bölgedeki sorunların aşılabilmesi için kullandığımız dış politika araçları Türkiye'nin değerler odaklı dış politika vizyonu ile uyumludur. Rejimler ve halk arasındaki çatışmaların çözümü için Türkiye tüm diplomatik yöntemleri kullanarak arabuluculuk yapacaktır...” (2012, 8-9)

Vizyon belgesinde yer alan bu açıklamalara bakıldığında Ankara'nın arabuluculuk misyonunun başarılı olmayacağının sinyalleri alınabilir. Etkin arabuluculuk prensiplerine göre çatışma çözümünde arabulucu rolüne soyunan aktörün objektif olması, çatışmada taraf tutmaması ve çatışma taraflarının mutabık kalacağı bir aktör olması gerekir ki Türkiye vizyon belgesinde açıkça rejimlere karşı rejimleri protesto eden halkın tarafında olduğunu belirtmiş ve tarafların pozisyonları konusunda önyargılı bir yaklaşım sergilemiştir. Bunlara ek olarak çatışmanın tarafı olan rejimlerden de protestocuların da Türkiye'nin arabuluculuğu ile ilgili talep gelmemiştir. Ankara'nın kendi kendine biçtiği bu arabuluculuk görevi böylece daha başlamadan sona ermiştir diye yorumlanabilir.

Kaynakça

Abu Nimer. Nonviolence and Peacebuilding in Islam. (University Press of Florida, 2003)

Altunışık, Meliha ve Çuhadar, Esra. “Turkey’s Search for a Third Party Role in Arab-Israeli Conflict”, Mediterranean Politics, Vo.15, no.3, (2010), 371-392

Aras, Bülent. Turkey’s Mediation and Friends of Mediation Initiative, (SAM Papers, 2012)

Barnett Michael N. ve Finnemore, Martha. “The Politics, Power, and Pathologies of International Organizations”, International Organization, Vol. 53, no. 4, (1999)

Bercovitch Jacob and Elgström, Ole “Culture and International Mediation: Exploring Theoretical and Empirical Linkages”, International Negotiation, Vol.6, (2001), 3–23

Davutoğlu, Ahmet. Türk Dış Politikasının İlkeleri ve Bölgesel Siyasal Yapılanma. (SAM Vizyon Kitapçığı, 2012)

Davutoğlu, Ahmet. "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", Insight Turkey, Vol. 10, no.1, (2008), 77-96

Davutoğlu, Ahmet. "Turkey's Mediation: Critical Reflections from the Field", Middle East Policy Council, (Mart 2013)

"Davutoğlu: Suriye'de başarılı bir arabuluculuk yürütemedik", T24, 12 Nisan 2013, <http://t24.com.tr/haber/davutoglu-suriyede-basarili-bir-arabuluculuk-yurutemedik/227616>, 2 Ocak 2014 tarihinde erişildi

Gilady, Lilach and Russett, Bruce. "Peacemaking and Conflict Resolution," Handbook of International Relations, (Sage, 2002), 392-397

Huntington, Samuel P., Dominguez, Jorge I. Siyasal Gelişme, Çeviren: Ergun Özbudun, (Siyasi İlimler Derneği Yayınları, 1995)

Jeong Ho-Won. Understanding Conflict and Conflict Analysis, (Sage, 2008)

Kardaş, Şaban. "Türkiye, Küresel Düzen ve Arabuluculuk", Zaman, 15 Mayıs 2013

Katzenstein, Peter J. The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics, (Columbia University Press, 1996)

Kier, Elizabeth "Culture and Military Doctrine: France between the Wars", International Security, Vol. 19, no. 4, (1995), 66-67

Köse, Talha. "Türk Dış Politikasının Ortadoğu'daki Yeni Kimliği ve Çatışma Çözümlerinin Keşfi", Türk Dış Politikası Yıllığı 2010. (SETA, 2011)

Lederach, John Paul Preparing for Peace: Conflict Transformation Across Cultures, (Syracuse University Press, 1995)

MacQueen, B.J. Political Culture and Conflict Resolution in the Arab World: Lebanon and Algeria, (Melbourne University Publishing, 2009)

McConnell, J. Mindful Mediation: A Handbook for Buddhist Peacemakers, (Buddhist Research Initiative, 1995)

Moore, David W. "Foreign policy and empirical democratic theory", American Political Science

Review, Vol. 68, (1974), 1192-97

Mousalli, Ahmed. "An Islamic Model for Political Conflict Resolution" içinde Paul Salem (der.) Conflict Resolution in the Arab World, (American University of Beirut, 1997)

Mutaf, Abdülmecit. "Osmanlı Hukuk Sisteminde Dostane Çözüm, Sulh Uygulaması", Yeni Ümit, 2005

Ramsbotham, Oliver ve diğerleri. Contemporary Conflict Resolution, (Polity, 2005)

Salem, Paul. Conflict Resolution in the Arab World, (American University of Beirut, 1997)

Şen, Yusuf. “İslam Hukukunda Arabuluculuk”, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Vol.11, no:22, (2012)

TC Dış İşleri Bakanlığı. Uyuşmazlıkların Çözümü ve Arabuluculuk. <http://www.mfa.gov.tr/uyusmazliklarin-cozumu-ve-arabuluculuk.tr.mfa>, 2 Ocak 2014 tarihinde erişilmiştir

Turan, İlter. Siyasal Sistem Ve Siyasal Davranış, (İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, 1977)

TC Dışişleri Bakanlığı. Birleşmiş Milletler Etkin Arabuluculuk Rehberi, (2012)

Türkiye’de Değerler Araştırması 2012, <http://www.slideshare.net/syurdam/atlas-sunum-2-10-2012-2>, 2 Ocak 2014 tarihinde erişildi

Zelaj, Reina. “EU/US and Turkey as Mediators Bosnia: A Comparative Study”, Yayınlanmamış Master Tezi, (Sabancı Üniversitesi, 2011)

THE PLACE OF TURKEY IN REBUILDING THE PEACE AND SECURITY IN SOMALIA

Yrd. Doç. Dr. Burak KÜNTAY

Bahçeşehir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

hlo@bahcesehir.edu.tr

ABSTRACT

Turkey is strategically located in the core of the African-Eurasian continental ground. Therefore Turkey strives to become a security and stability provider and a key actor for the regions around the country. According to this perspective of foreign policy pro-active attitude towards the Middle East, Eurasia and Africa is needed. At this point Somalia becomes the Africa foot of Turkey's new foreign policy approach. The peaceful relation between Somalia and Turkey is Turkey's attempt to develop strong bonds with the African world.

Turkey has an advantage with regard to its responsibilities in Somalia which is that Turkey is able to act as a bridge between the East and the West and is simultaneously a Muslim power in Europe. In this sense the positive steps that Turkey has taken changed the international community's attitude towards Somalia.

In recent decades, the analysis of violent acts in cases such as Somalia as well as the classic analytical frames which focus on the relations between states and militaries, strategies, and international political economy has taken on a more eclectic nature. These frames usually depend on social and cultural theories and use interdisciplinary ways to analyze different situations. In this way, regional conflict and regional development could be connected and unplanned consequences of the conflict processes could be investigated. In this respect, the analyses of post-modern conflict approaches claim that conflicts arise from various factors instead of a linear cause-effect relationship.

In this article, Turkey's place as an exogenous actor in conflict resolution and peace building process is discussed by using the abovementioned postmodern approach. Turkey's role in peace building processes and conflict resolution as well as its position in this problematic region can be examined by taking the history of the Turkish-Somalia relationship as the base and under the diplomacy, economy, and security titles.

Key words: Somalia, Turkey, peacebuilding, conflict, postmodernism

SOMALİ'DE BARIŞ VE GÜVENLİĞİN YENİDEN İNŞASINDA TÜRKİYE'NİN YERİ

ÖZET

Türkiye Afrika-Avrasya kıtasal alanında stratejik olarak önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Türkiye çevre bölgelerde güvenlik, istikrar sağlayıcısı ve anahtar oyuncu olmak için mücadele etmektedir. Bu dış politika perspektifine göre Orta Doğu, Avrasya ve Afrika'ya yönelik bir pro-aktif politika gerekmektedir. Bu noktada Somali Türkiye dış politikasının Afrika'daki ayağı olmaktadır. Somali ve Türkiye arasındaki barışçıl ilişki Türkiye'nin Afrika ile güçlü bağlar geliştirmesi için bir girişimdir.

Türkiye Afrika'ya karşı yüklendiği sorumlulukta avantaj sahibidir. Bunun nedeni, Türkiye'nin Avrupa'da büyük bir Müslüman ülke olarak Doğu ve Batı'yı birbirine bağlayan bir köprü konumunda olmasıdır. Bu durum, Somali'ye karşı yüklendiği sorumlulukta kendisine benzersiz bir avantaj sağlamıştır. Türkiye tarafından atılan kararlı ve pozitif adımlar uluslararası toplumun Somali'ye karşı tavrını değiştirmiştir.

Büyük çaplı şiddet olayları analiz edilirken, devletler ve ordular arasındaki ilişkiye, stratejilere ve uluslararası politik ekonomiye odaklanan klasik analitik çerçeveler son yıllarda daha eklektik çerçevelerle değişmiş durumdadır. Bu çerçeveler çoğunlukla sosyal ve kültürel teorilere dayanmakta, farklı durumları analiz etmek için disiplinler arası yollar kullanmaktadır. Bu sayede bölgesel çatışma ve gelişme arasında bağ kurulur; çatışma süreçlerinin tahmin edilemeyen özellikleri ve sonuçları araştırılabilir. Bu bağlamda bakıldığında uyuşmazlıkların analizinde post-modern yaklaşımlar çatışmaların düz bir neden sonuç ilişkisinden değil çok çeşitli faktörlerden kaynaklandığını savunmaktadır.

Bu makalede uyuşmazlık çözümünde ve barış inşasında yukarıda bahsedilen postmodern yaklaşımdan faydalanarak bir dış aktör olarak Türkiye'nin yeri tartışılmaktadır. Somali'de barış inşa sürecinde ve uyuşmazlık çözümünde Türkiye'nin rolü ve Türkiye'nin kendisini bu problemlili bölgede nasıl konumlandıracağı, Türkiye-Somali ilişkilerinin tarihi boyutunu zemin alınarak; diplomasi, ticari ve ekonomi, güvenlik ana başlıkları altında incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Somali, Türkiye, barış inşası, çatışma, postmodernizm

Introduction

Emerging economies have developed a new approach for aiding African countries based on trade and infrastructure development. This approach stands in contrast with traditional aid focused on humanitarian relief and governance issues, which has been criticized for creating dependency and not having a real

and sustainable impact on economic development. Indeed, Chinese aid—in particular its emphasis on infrastructure development—has been well-received by African governments⁹¹⁰. Infrastructure has historically been an obstacle in African development. Farmers, for example, are unable to sell produce in markets without roads that would connect them to their broader economic communities.

Among emerging economies, this interventional, partnership-based approach to aid is becoming more popular over the traditional Western model of aid. Turkey's actions in Somalia serve as a microcosm of this phenomenon in emulating China's approach. In a regional context, Turkey has a very important position in Somalia which has existed since 2011. Economic developments that were experienced in the mid-2000s strengthened Turkey. Turkey inspires to be a dominant player and an authoritative figure in Africa. It supports the political negotiation process in Somalia where there is a struggle for security and stability. Turkey's aids in the political, economic and social arenas are transmitted to the region in terms of forming a potential foundation for peace in Somalia. With its state and civil institutions, Turkey's activities hold a crucial place in driving conflict resolution in the region. The Turkish Ambassador to Somalia recently explained why Turkish government has focused on infrastructure in Somalia—he said that without good infrastructure, development is not possible⁹¹¹.

Last year, Turkey became the first country in twenty years to open an embassy in Mogadishu. In addition, Turkish Airlines was the first long-distance international commercial airliner in twenty years to land at the airport in Mogadishu. There are now two flights every week that go between Mogadishu and Istanbul. Within Mogadishu itself, Turkey has built one hospital and is in the process of building two more⁹¹². Other Turkish projects in the Somali capital include: renovating the airport, repairing the National Assembly building, and creating a large conference hall. Turkish aid agencies have also built schools and mosques. They have provided scholarships for numerous Somali students to study in Turkish universities, in the hopes that these students will be able to return home and nourish a stabilizing and investable Somali society. By focusing on lasting change, Turkey has created a solid foundation of support in Somalia.

In basing its policy on implementing improvements to standards of living and public security, Turkey seeks to play a neutralizing role in Somali politics.

⁹¹⁰ David Dollar and William Easterly (1999) "The Search for the Key: Aid, Investment and Policies in Africa" in *Journal of African Economies*. Vol. 8, no. 4, p: 560.

⁹¹¹ Rasna Warah (April 1, 2012) "Why Turkish Aid model is Proving to be a Success in Somalia and Elsewhere" Retrieved December 5, 2012 from Hiiraan Online website http://www.hiiraan.com/op4/2012/apr/23451/why_turkish_aid_model_is_proving_to_be_a_success_in_somalia_and_elsewhere.aspx

⁹¹² *Ibid.*

As such, Turkey has earned the trust of major parties in the long-lasting political conflict there. Arriving with two planes full of Turkish people, Prime Minister Recep Tayyip Erdogan's visit to Somalia on August 19, 2011 marked a policy turning point and a focus on bringing long-term, sustainable change to Somalia and its neighborhood. Two years later, this shift has not strayed from its course, and Turkish policy in Somalia remains a multi-faceted endeavor focused on political peace and regional restructuring.

Turkey expended many resources and efforts to mediate an end to the deeply-rooted conflict between Somalia and Somaliland. The Turkish and Somalia Presidents signed the Ankara Declaration on April 13, 2013⁹¹³; which caused additional upheaval in Somalia and security risks for Turkish institutions and the Turkish Embassy in Somalia.

The Turkish Embassy was attacked on July 7, 2013, following a second meeting in Istanbul that sought to unify Somalia and Somaliland. Such a tragedy was unsurprising given the highly complex and factionalized nature of the political conflict in Somalia. Despite threats to its security, Turkey has maintained its bold policy in Somalia.

Indeed, through efforts to restructure Somalia internal dynamics, Turkish actions in Somalia have become political in nature. This paper analyzes the clan dynamics that form the base of Somali politics in order to understand the essence of Somalia's political and geographic turmoil. The paper also seeks to explain the Turkish-Somali relationship and Turkey's intervention in Somalia by looking at diplomacy, economy, and security—three critical and interconnected aspects of peace building and conflict resolution. In this vein, the main aim of this paper utilizes the post-modern, interdisciplinary framework of International Relations to analyze Turkey's efforts in peace building and conflict resolution in this problematic region. An interdisciplinary lens is essential, as modern conflicts like the one in Somalia incorporate multiple factors and consequences that cannot be understood by adopting a unilateral approach.

1) A Historical Look At Somalia: An Old Colony With Irredentist Concerns

1.1) Clan Structure of the Region

In Somalia the most important substance that constitutes the society is the clan. Social activities, historical happenings and the identity of the Somalis are all identified by taking clans into consideration. Politically, Somalis identify themselves in terms of their clans or lineages. Today Somalia not only

⁹¹³ The Ankara Communiqué released at the end of the meetings between Somali and Somaliland 13 April 2013, retrieved December 6, 2013 from Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs website http://www.mfa.gov.tr/ankara-communique_-_between-somali-and-somaliland_-13-april-2013.en.mfa

fight with terrorism and suffers from the weakness of internal security, but also with hunger, famine and huge immigrations. Also, because of the civil war that lasted approximately twenty years, renovation and restructuring of infrastructure decelerated to a great extent.

The collapse of this clan-based community happened in 1991 and this was affected by several variables. One the factors that triggered this collapse, maybe the most important one among these, is Siaad Barre and his authoritarian rule. Other factors are Somalia's deprivation and its dependency on its Cold War friends, its socialist economic policy, and the government's corrupted patrimonial policies and the power politics in the region⁹¹⁴.

The clan and sub-clan structures that form the society became the tools of political struggle in the Somalia case. Siaad Barre's policy of national unity and successful economic exercises gained public support and brought him to power. However the Barre government transformed into a despotic and authoritarian one ⁹¹⁵. This government pursued patrimonial policies, created political, social, and economic inequalities as well as hostilities and mistrust among the Somalia clans. This corrupted perspective of the government strengthened the perception that the state is an instrument for gathering political and economic power for one clan. Thus, this understanding of administration caused the collapse of the Somalia state and the new regime in Somalia blocked freedoms and prevented all social and political organizations, and increased inaptitude inside the opposition and exercised extra-legal retentions and punishments⁹¹⁶.

Basically, the Somalia strife is a multi-dimensional one that occurred in time as a consequence of various economic, political, historical and social parameters. To comprehend this conflict, the interplay between these parameters should be understood so the process that led to the conflict can be revealed and used in the peacekeeping attempts in Somalia.

1.2) Colonial Periods of Somalia

Historically, like most of the African states, Somalia became a colony of European states in the late 19th century. The Somalia state that we know was constituted after the establishment of European colonial rule⁹¹⁷. Today

⁹¹⁴ Solomon A. Dersso, (2009) "The Somalia Conflict Implications for Peacemaking and Peacekeeping Efforts". *ISS Paper* 198. September, p.4.

⁹¹⁵ Osman, A. A. (2006) "The Somali Conflict and the Role of Inequality, Tribalism and Clanism", in Abdulahi A. Afyare Abdi Elmiand Abdulahi Barise, *The Somali Conflict: Root Causes, Obstacles, and Peace-building Strategies*, African Security Review, Vol.15, no.1, p.34-35.

⁹¹⁶ Osman and Issaka K. Souare (2007) *Somalia at the Crossroads: Challenges and Perspectives on Reconstituting a Failed State*. London: Adonis & Abbey Publishers Ltd, p.44.

⁹¹⁷ Sarah Bayne (2001) "The European Union's Political and Development Response to Somalia". *ECDPM Discussion Paper 25*, Maastricht: EuropeanCentrefor Development Policy Management, p.9.

Somaliland is accepted as a self-declared state and was a British colony which became independent in June 1960 during the de-colonization era. Currently, the area that forms the central and southern Somalia was called Italian Somaliland and became independent in July 1960. In the same year two regions united to establish the Republic of Somalia.

There are various outcomes of the colonial experience of Somalia that cause the impasse. One of these is that the colonial government partitioned Somaliland into several sovereign territories. Dersso underlines that this partition has impact on both the domestic politics and, most importantly, Somalia's relations with its neighbors; especially Ethiopia⁹¹⁸. Somalia's post-independence nationalist desire was depicted by the Somali leaders as forming the Greater Somalia by bringing together the people of Somalia from different geographies subsumed of Ethiopia, Djibouti and Kenya⁹¹⁹. Within this irredentist framework Somalia fought with Ethiopia in 1977 but was defeated.

As long as the Somalia state practiced dominant control on politics and resources in all of the lands, its institutionalism created the suitable environment for hostility between various groups that are fighting for the control of the state machinery, political power and economic resources⁹²⁰.

Another important factor that reinforced the conflict and the downfall of Somalia is the regional power politics. Mostly because of its post-colonial governments that united all Somalis under one rule, Somalia's bilateral relations, especially with Ethiopia, is not bright. Renunciation of the Siad government and the partitioning of the Somali state are not only the results of clan politics. This development depends also on "Somalia's irredentist foreign policy" in particular its conflict with Ethiopia⁹²¹.

1.3) Understanding the Regional Dynamics of Somalia

Understanding the regional dynamics is important to analyze the balance of powers in the region and to produce policies that are appropriate to this balance. Understanding these dynamics is also crucial for Turkey's success in foreign politics. Analyzing the political, historical and geopolitical dynamics in East Africa would help to provide efficient policies for Ethiopia-Somalia and Kenya-Sudan line. All in all, one of the main reasons for the unsuccessful implications of the UN peacekeeping force was that the regional dynamics in East Africa were not taken into consideration.

⁹¹⁸ Solomon A. Dersso, (2009) "The Somalia Conflict Implications for Peacemaking and Peacekeeping Efforts". *ISS Paper 198*. September, p.2.

⁹¹⁹ *Ibid*.

⁹²⁰ Osman and Issaka K. Souare (2007) *Somalia at the Crossroads: Challenges and Perspectives on Reconstituting a Failed State*. London: Adonis & Abbey Publishers Ltd, p.95.

⁹²¹ Jeffrey A. Lefebvre, (1993) "The US Military Intervention in Somalia: A Hidden Agenda?" *Middle East Policy*. Vol.2, no.1, p. 47.

At the beginning, Turkey too ignored the occurrences in this region because its reason of being there was just carrying humanitarian means. The policies of Djibouti, Burundi, Uganda and Eritrea and the water-sharing around the Nile area were all organized based on this balance. During this period when the balance has not distorted yet, Egypt felt itself strong enough to benefit from the Nile more than all other countries. However, as a reason of the conflict and political instability in Somalia that continues since 1991, and because of the partition and the problem with Darfur in Sudan, the advantage was passed to Ethiopia in East Africa. Eritrea has also accepted the superiority of Ethiopia and Ethiopia demanded more share in the Nile basin and asked for the decrease of Egypt's share in the region. After this incident Egypt realized that the balance in the region was developed in advantage of Ethiopia and enhanced a new policy that focused on Nile problem and the bilateral relations with Ethiopia. To strengthen its hand, Egypt must have tried to solve the Somalia conflict. In this way it can return back to its powerful days in regional politics and grab the chance of getting the political and economic stability in the country. For this reason, 20 years later, Egypt considered its East Africa diplomacy and re-opened its embassy in Mogadishu on March 10, 2013.

It is noteworthy that the internal balance in Sudan became stabilized after the independence of the South part. Therefore, it is important to deeply examine the peacebuilding process in Somalia with the participation of Turkey, the UN and international community.

2) Postmodern Approach In Peacebuilding: The Case Of Turkey And Somalia

Peacemaking refers to efforts aimed at high-level political negotiations in order to compromise a political negotiation. Peacebuilding is concerned with building and strengthening social, political, and economic structures for constructive transformation of conflict and promotion of social values such as, benevolence, compassion, co-operation, and justice among persons and groups⁹²².

In the aftermath of the altered political environment following the Cold War, the foundation for modern peacebuilding can be seen. The period succeeding the Cold War has brought up the term *new wars*, since the era changed the method in which wars were waged⁹²³. Mason & Meernik argued that the conclusion of the Cold War would yield to a rising amount of peacebuilding programs and procedures. The United Nations Security Council

⁹²² Mohammed Ehsan Zia (2000) *An Analysis of Peacebuilding Approaches in Afghanistan*. Retrieved December 1, 2013 from Asia Society website <http://asiasociety.org/policy/analysis-peacebuilding-approaches-afghanistan>

⁹²³ Alex Bellamy, Paul Williams and Stuart Griffin (2010) *Understanding Peacekeeping*, p.35.

would cooperatively organize and manage peacekeeping operations⁹²⁴. The need for peacebuilding operations was amplified by the threats to international peace originating from regional civil wars and failed states⁹²⁵.

Bosnia, Rwanda and Somalia faced massive catastrophes and many peace settlements were unsuccessfully endorsed to mend these new occurrences which faced the international community⁹²⁶. The *new wars* were considerably different from earlier conflicts. Before, wars were fought by states. Now, however, wars were being fought within states. These new conflicts were intricate and complicated. Peacebuilders faced difficulties in their efforts and planning abilities. A new holistic approach was provoked by the causes and effects of these civil wars. It was seen that Peacebuilders needed to address a broader spectrum of issues such as democratic governance, legitimacy, economic equity and social inclusion that could spoil war-torn countries from inducing violence yet again⁹²⁷.

The latest theoretical perspective that made a difference to international relations theory was postmodernism⁹²⁸. Postmodernism originated from the poststructuralist and deconstructionist schools of thought. It is infused with linguistic analyses of both knowledge and power. Postmodernism highlights the imminent importance of identity which has a large influence in the globalization and localization of knowledge and power struggles and truth claims. This perspective is greatly committed to radical relativism. Postmodernism understands contemporary international relations as a means to negotiate knowledge, power, and identity with military, economic, and cultural influences. Some inclinations in postmodernism are pessimistic and cynical; however, others seek global knowledge that could help to bring together a mostly divided world. A variety of meanings, compassion for differences, flexibility of individualities, and re-combinations of ideas and images from dissimilar times and societies are thus the postmodern applications of analysis⁹²⁹.

Postmodernism interprets contemporary international relations as a process of negotiation of knowledge, power, and identity through military, economic, and cultural arsenals of influence. Understanding, acknowledging, and trying to fix the heart of global issues is a necessary tool for postmodern peace building. If the international community applied more postmodern peace

⁹²⁴ David T. Mason and James Meernik (2006) *Conflict Prevention and Peacebuilding in Post-War Societies: Sustaining the Peace*, p.125.

⁹²⁵ *Ibid.*

⁹²⁶ Alex Bellamy, Paul Williams and Stuart Griffin (2010) *Understanding Peacekeeping*, p.212.

⁹²⁷ Elizabeth Cousens and Kumar Chetan (ed.), 2001. *Peacebuilding as Politics: Cultivating Peace in Fragile Societies*, p.1.

⁹²⁸ James Derian and Michael J. Shapiro (1989) *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings on World Politics*. Lexington, MA: Lexington Press.

⁹²⁹ *Ibid.*

building theories, there is no telling of the great accomplishments that can be reached in all reaches of the globe.

In the case of Somalia, this can include influencing the economy and stimulating the private and public sector. Turkey has already started this by building hospitals, airports, and other necessities to get the Somali nation back on track. Turkey has helped promote trade, which has fueled the private sector and helped Somalia shed the idea of being reliant on the state and more reliant on market forces.

One way to help the peace building process is to help alleviate poverty and economic tensions. To achieve democracy, a poor and impoverished nation like Somalia needs financial aid from international donors and investors. While Somalia may not be able to reach this economic level anytime soon, any financial assets it receives will get it closer to this level. Turkey knows that it cannot just throw economic benefits at the nation to stabilize it and get it on track with peace building. While some global conflicts seem intractable, Somalia's issues and difficulties are more tractable and peace can be closer than it would appear.

Beyond economics, there are many approaches that can be taken to initiate a lasting peace building process. Negotiations between combatants and political opponents, the guarantees of new freedoms and liberties, and many other forces can greatly help in the peace building process. Instead of using force, Turkey can push for the nation to address grievances that many have had to help fix polarized cleavages that have left many feeling divided and isolated. All of this can only be accomplished with a working government and properly functioning institutions.

Turkey's approach is helping revive the decrepit Somalia government and get them back on track towards a functioning governing body. If this succeeds, Somalia will be able to create a functional judicial system that can guarantee rights and liberties. This can only happen if everyone is felt included and not excluded. If grievances can be addressed the Somali people can look toward the future and not dwell on the past.

Bottom up approaches, instead of top-down ones, are a necessary component of the peace building process. Enlisting the help of NGO's and other grassroots organizations will concentrate the assistance in areas where it is greatly needed. One cannot simply expect a decrepit and poorly functioning government, such as the Somalia government, to perform these necessary actions and correctly allocate assistance. The people need to be empowered and enabled to feel that they have a say in what happens and that the actions they pursue will actually make a noticeable difference. These peace-writ small approaches, complimented by peace-writ large approaches, will make a world of difference in international relations.

The old ways of peacebuilding, often done with the use of force, was one sided and left many grievances unattended or unnoticed. New ways of sending in peacekeeping forces that are neutral to both sides and are responsible for the security of both sides and not just the government or other propped up forces are emerging in the last decades. Getting both sides to talk and work with each other is a crucial part in the peace building process, and without it, little progress can be made. One way that Turkey has begun this process is through infrastructure: it is building roads, hospitals and other necessary municipalities. This can help address grievances that many in the community may be harboring.

In Rwanda, after the genocide, the international community put forth legal tribunals where grievances from both sides of the Rwanda conflict could be addressed and dealt with. An example of postmodern peace building was after the genocide in Rwanda. The peacebuilding process in the postmodern era has been efficient for the people and the government of Rwanda. The process has thrust them forward with new measures to ensure future stability.

Sending in a military force, as in previous peace building models, would not have helped a situation like that in Rwanda. The Rwandan people needed new approaches to address and help fix the heart of the issue and not just create military winners and losers.

Much progress is to made in order to mend the current situation in Somalia. The peace-building process may not be fully completed in the near-future however even some progress may still be found acceptable. Sole Turkish efforts may not appear to be sufficient enough to tackle the Somalia problems in a time-efficient manner. With a higher level of global support for Somalia, the peace-building process may progress in a forward manner. Greater global support can additionally decrease the chances of Somalia's progress derailing.

3) Turkey's Peacebuilding Attempts In Somalia

The peace operations have a common goal, as Rasmussen states:

Peacebuilding, whether in the post conflict resolution phase or as efforts to prevent the eruption of nascent conflict, depends on the ability to transform the conflict situation from one of potential or actual mass violence to one of co-operative, peaceful relationships capable of fostering reconciliation, reconstruction, and long-term economic and social development⁹³⁰.

The main target for peace building is merely the “means to a greater end”⁹³¹. If the performed actions yield to produce peace, then operations can be regarded successful. It is noteworthy to mention that, however, peace building should not be mistaken for regular, longer-term development programs led by NGOs and other organizations. Pugh argues, “the root causes of violence are in

⁹³⁰ David T. Mason and James Meernik (2006) Conflict Prevention and Peacebuilding in Post-War Societies: Sustaining the Peace, p.4.

⁹³¹ *Ibid.*

fact apolitical issues”⁹³², in essence poverty, resource scarcity and unemployment were key issues the case of Somalia.

A possibility of the unification of the partitioned Somalia unnerved some sections. The deadly bomb that targeted the Turkish Embassy was claimed by the militant organization Al-Shabaab. Al-Shabaab (*The Youth*) constitutes the military wing of the Union of Islamic Courts (UIC) and carried out a successful insurgency against Ethiopia that is considered as one of the bloodiest moments in Somalia history since the 1990s. As a result of the fighting between the Islamist rebels and the Ethiopian army that lasted for two years, the Islamists seized control of a major part of south central Somalia, including some lands in Mogadishu. These insurgent attacks were lead by the Al-Shabaab, and since that period this organization maintains military control in these areas of Somalia.

As a result of the threats against Turkish officials that lasted for three months, Turkish safeguards were taken against a possible attack. These precautions decreased the level of harm. Many Somalians felt shocked and disturbed by these terror attacks against their Turkish allies.

In terms of regional dynamics, Turkey’s change in Somalia policy from humanitarian intervention to regional restructuring could inconvenience the Western world. However, this could be a necessary inconvenience for reaching permanent peace within the region. While Europe and the U.S. mostly look for military rule, China and India benefit from oil and cheap raw material. On the other hand, Turkey approached Somalia “with a clean slate, with a humanist approach” as Abdullah Gul mentioned in his speech⁹³³. At this point, to prevent this humanist approach from becoming politicized; Turkey prefers to directly help to the people of Somalia.

In general, mediation is one of the primary instruments of peace and happiness for humanity. Evidently, there remain many challenges to the realization of effective mediation in world politics. Turkey has reoriented its foreign policy by means of an active, multidimensional and visionary framework. Mediation is an integral part of this policy. Turkey's unique access to both the global north and south makes it a suitable mediator over a wide geographical range. Turkey's cultural-civilizational background and long experience with Western political and security structures gives it an advantage in the field. There is also strong political will and considerable societal support behind Turkey's engagement in finding solutions to chronic problems, in particular to those in Turkey's neighboring regions. Turkey has assumed for itself a central role in regional and international politics, and mediation is a necessary tool for contributing to peace and stability at various levels. Turkey's dynamic civil society is also active in conflict zones through humanitarian assistance, further supporting the dynamism of Turkey's mediation efforts. For

⁹³² Michael Pugh, Michael (2000) *Regeneration of War-Torn Societies*, p. 18.

⁹³³ Abdullah Gul, “Ottoman Dreaming,” *The Economist*. May, 2010

its part, Turkey is working hard to ensure that the Friends of Mediation and other platforms can create a new international intellectual atmosphere where states and NGOs can work for peace and stability in regions over the entire globe.

In Turkish foreign policy, Somalia represents a brand new page for Turkey in Africa. Turkey's involvement in Somalia signifies a new period for Turkish foreign policy and a chance for Turkey to prove itself in this continent. This newly-opened page in Africa brings a responsibility to Turkey to solve regional problems and demonstrate its power concentration in the international community. Turkey's appearance in Somalia could also help measure Turkey's impact in Africa overall. Therefore Somalia could be an important litmus test for Turkey's political skills. In this respect, examining Turkey's peaceful intervention in Somalia in terms of diplomacy, economy and security, would hold an important place in peace building literature.

3.1) Diplomatic Efforts of Turkey in the Region

Turkey's active foreign policy is maintained not only in its own region but also in different and far away parts of the world too. Somalia is a good example to this situation. There are, three main characteristics that can be attributed to Ankara's diplomacy that is followed in Somalia:

Moral authority that defines Ankara's Islamic values; business opportunity that makes Turkey a raising global economic competitor and geo-strategic vision that is part of Ankara's global roundabout ambition – a roundabout of different ideas, cultural, business, people and innovation. Turkey, at the crossroad of civilizations between East and West, has put itself forward as a fellow Muslim nation who, unlike other Muslim countries, cares about what happens in Somalia partly because of the religious and historical ties⁹³⁴.

Ankara maintains holistic diplomacy in the region. In this respect Turkey's regional strategy depends on reducing the glaring tension between Sudan, South Sudan, Ethiopia and Eritrea, and within Somalia's domestic politics. The Turkish government reopened its embassy in Mogadishu on November 1, 2011, which was closed because of security measures in 1991. In addition, if Turkey opens an embassy in Eritrea, it would be the first state that has an embassy in every country in the Somali Peninsula (also known as the Horn of Africa). Furthermore, Turkey prompted the Organization of Islamic Cooperation (OIC) at a summit on August 17, 2011 to give 350 million US Dollars in aid to Somalia⁹³⁵. Turkey's latest activity in the region linked Somalia with the rest of the world via regular flights that operate twice a week from

⁹³⁴ Abdihakim Aynte (April 10, 2012) Turkey's Role in Somalia: A New Ally? Retrieved December 3, 2013 from Cesran International website <http://cesran.org/>

⁹³⁵ SomalilandPress (August 17, 2011) OIC pledges \$350 million to Somalia at Turkey summit Retrieved December 5, 2013 from Somaliland Press website: <http://somalilandpress.com/oic-pledges-350-million-to-somalia-at-turkey-summit-23392>

Istanbul. Such flights also make it easier for the Somali Diasporas to return to their homeland.

After the attack on the Turkish embassy in Mogadishu, Turkey's Foreign Minister Ahmet Davutoglu made a statement that Somalia is a high-risk area; therefore the Turkish official took every measure against possible assaults. However, these kinds of attacks are experienced almost every day in Somalia, highlighting that risks are always possible. In his speech Davutoglu also underlined that Turkey gives over 200 million USD to Somalis, and the Turkish embassy is the only one among other foreign institutions that works devotes full energy and resources to Somalia.

In this speech, Davutoglu revealed the real reason of Turkey's interest in Somalia: Somalia has the most strategic geopolitical place in Africa and therefore is a part of Turkey's African opening. A Turkish police officer was killed in an attack on the embassy. The attack however, did nothing to deter Turkey from their active policy in Somalia, according to Davutoglu's statement⁹³⁶. Contrarily, Turkey has efficiently increased activity throughout the region by amplifying security measures.

There are some factors which show that Turkey's place in the region is long-lasting. One such factor is the Ankara Declaration signed in April. Another is Prime Minister Erdogan's rhetoric in the United Nations, which reflects the hunger in Somalia and the necessity of finding a solution to the conflict in the region⁹³⁷. The meetings that were organized in Istanbul for the restructuring of Somalia also show that Turkey is going to maintain protective and active policies in this region.

3.2) Economic Aids of Turkey and Recovery of Somalia

Skeptics claim that the Turkish presence in Somalia is not entirely based on altruistic ideals, and that Turkey hopes to gain from the vast resources—such as uranium and largely unexploited reserves of iron ore, tin, gypsum, bauxite, copper, salt, natural gas, likely oil reserves⁹³⁸—that Somalia is rumored to have.

The northeastern Puntland province alone could contain 10 billion barrels of oil. Turkey currently imports nearly 600,000 barrels per day⁹³⁹. In addition to extensive hydrocarbon reserves, Somalia has a geostrategic importance, with the

⁹³⁶ World Bulletin (July 30, 2013) Turkey won't change Somalia policy after embassy attacks, FM says Retrieved January 10, 2014 from World Bulletin website: <http://www.worldbulletin.net/?aType=haber&ArticleID=114126>

⁹³⁷ Charles Kagwanja (2013) "Turkey in Somalia: Building relations using brotherhood, aid and dialogue" written for *Africa Policy Institute*, p.3. Nairobi. 30 June.

⁹³⁸ The World Factbook "Natural Resources" Retrieved December 6, 2013 from Central Intelligence Agency website <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2111.html>

⁹³⁹ Julia Harte (2012) "Turkey Shocks Africa" in *World Policy Journal* . Winter 2012/2013 issue: Africa's Moment. Vol. 29.

longest seaboard in Africa and its position at the center of major trading routes. Although frequently discounted as a hopelessly chaotic state, Somalia's human resources and business senses are strong. The financial services and telecommunications sectors hold many opportunities for foreign countries. Simultaneously there is an ever-increasing demand for raw materials and skilled labor to help reconstruct the country. Should Turkey continue to stand as Somalia's trusted foreign ally, then the relationship will yield success for years to come.

By raising money for Somalia, Turkey imitated the mega-sized humanitarian campaigns of much wealthier nations, complete with flashy concerts and celebrity appeals. Its relief effort on the ground outshone others, helping to position Turkey as a regional leader. Somalia appears to be at the forefront of a broader Turkish effort to penetrate Africa's emerging markets and gain favor among its governments.

Turkey aims to double its trade volume with all African countries, which currently lies around at 16 billion USD⁹⁴⁰. China dominates African markets, mainly with construction and merchandise trade deals, though it has been widely criticized for importing labor rather than creating local jobs, and for carrying out projects under unhealthy environmental conditions. Turkey is advancing a more intimate model for foreign investment in Africa than the sometimes alienating method favored by the Chinese. If China adopted Turkey's more interpersonal approach to its business deals with African countries, hiring more locals to build its giant construction projects or initiating more cultural exchange between locals and Chinese nationals based in Africa, it might also attain a modicum of the credibility that Turkey has already won.

Turkish businessmen have two advantages in Somalia's market, being Muslim and being open to taking risks. This will give them more power in bidding for the massive reconstruction projects that will open up to foreign firms in coming years. Somalians do not want Western companies in their markets now. They think that their problems started because of the USA and other countries.

3.3) Security Problems of Somalia and the Way Turkey Reacts to Them

Despite numerous political efforts to achieve peace, Somalia's dire security situation has not improved. The complicated and deathful impasse in Somalia requires a steady peacekeeping force. Today the military capacity of AMISOM (African Union Mission in Somalia) is insufficient for carrying out its mandate. AMISOM also does not have the capability to reinforce the peace process in the region and prevent the hostile forces from ruining this process.

⁹⁴⁰ Mehmet Özkan (2010) "Turkey's Rising Role in Africa" in *Turkish Policy Quarterly*. Vol.9, no. 4, p.101. Winter.

Violent warlords seized control of lands after the state collapsed, and Islamic Courts have become Somalia's primary judicial body. Yet after Ethiopian military intervention in 2006, the Islamist Youth Movement Haraket-al-Shabaab al-Mujahideen (more commonly known as al-Shabaab) resisted negotiations from the Islamic Courts. Al-Shabaab has also resisted efforts to find political solutions under the observation of international organizations like the United Nations or the African Union. Kenya, with support from the African Union and Somalia central government soldiers, defeated Al-Shabaab at the end of 2011. Now, while its strategic front has moved from the southern Kismayo port, Al-Shabaab still remains Somalia's most prominent security threat.

This volatile situation threatens Turkey's own security, as most recently exemplified by an attack in August on the Turkish Embassy in Mogadishu. Somalia insurgents carried out a similar attack on a Turkish aid convoy in April. In another attack in October 2012, the rebels targeted Mustafa Hashim Polat, an official from the Turkish Cooperation and Development Organization.

Al-Shabaab claimed credit for the embassy attack, motivated by the April 2012 military agreement between Ankara and the Somalia government. Al-Shabaab took this agreement as proof that Turkey supports a war being waged against it. In response to Al-Shabaab's assertions, Somalia's ambassador to Turkey Muhammed Mursel Shaikh Abdul Rahman told Anatolian Agency that "Al-Shabaab's explanations regarding the attacks on the Turkish Embassy in Mogadishu are not sufficient"⁹⁴¹. The ambassador's statement reveals deeper tensions surrounding the incident, and suggests that Turkey's humanitarian efforts in Somalia do not fully explain its exceptional involvement in the country. Indeed, Turkey must be wary of red lines in the region. Moreover, countries with deep roots in Somalia have spread their influence and strategic involvement to other countries in East Africa. Turkey has yet to begin a similar initiative that could turn its current foothold in Somalia into lasting political achievements.

Over the past two decades, state and international non-state actors have tried to provide humanitarian relief to and implement peace in Somalia. But such efforts have often only exacerbated the grave human rights situation there. To finally have measurable success in the region, Ankara must win the support and cooperation of both the Somali people and the international community. Trying to single-handedly fix Somalia could have grave political implications for Turkey, void ongoing efforts in the country, and erase the goodwill it has worked so hard to generate.

⁹⁴¹ Fouad Farhaoui (September 23, 2013) Somalia and Turkey: Humanitarian success or strategic failure? Retrieved December 1, 2012 from the Journal of Turkish Weekly website: <http://www.turkishweekly.net/columnist/3795/-somalia-and-turkey-humanitarian-success-or-strategic-failure.html>

Conclusion

Turkey's Somalia policy is both political and humanitarian, and this policy has evolved through the restructuring of this fragmented country. The bilateral relations between Turkey and Somalia strengthened after the meeting held in Ankara on April 13, 2013. This meeting brought together the leaders of the two societies: Hassan Sheikh Mohamud, the President of Somalia, and Ahmed Mohamoud Silanyo, the President of Northwestern Somaliland. The meetings, which were mediated by the Turkish government, succeeded in reuniting the two leaders who had not previously communicated with one another. In signing the Ankara Declaration, the leaders promised to avoid using provocative tones against each other.

Given these encouraging developments, Turkey should play a more active role in restructuring regional dynamics. It is an expected outcome that some terrorist groups would be disturbed by Turkey's protective activities and the normalization process in the region. Hence these Turkish implementations are restrained from some attacks like the one happened in Mogadishu in July.

Throughout history, Turkey intervenes in risky places like Somalia because of its political culture and deeply rooted state traditions. Aside from Somalia, Turkish security and peace officers, diplomats, businessmen, non-governmental organizations perform their duties in Iraq, Syria, Palestine, and Myanmar. Turkey's activities are to continue in these kinds of areas regardless of risk level. In this sense, Turkey is taking important steps to fill the political and economic leadership vacuum. Given Turkey's non-colonial history, non-Western identity, and place in international organizations like the UN, sincere and direct assistance to the people of Somalia would help Turkey in its journey to leadership in Africa.

A peace process in Somalia should not be limited to securing dysfunctional national institutions. On the contrary, the course of activities should focus on the capability and liability of security, peaceful existence, and deprivation of civilians who are experiencing the outcomes of disorder and formidable draught that brought hunger to the region.

Also while maintaining the peace making process, the irredentist and expansionist policies of Somalia should be taken into consideration. The peaceful processes should include security concerns about the aggressive policies of Somalia.

Peace and security building in Somalia should answer the needs of human rights. In this sense Turkey must encourage the investigation of the past and current violent activities in the region and the reporting the results of these investigations. Turkish diplomacy should support the international community in arranging and applying security reforms, enhancing law and order, and regenerating the traditional judiciary practices in Somalia. Thus, adoption of soft

power policies and applying moral power instead of military and economic strength is the right diplomacy for Turkey's Somalia policy.

Furthermore, if Turkey wants to maintain permanent presence in the Somalia Peninsula, it should contribute to the reconciliation process by changing the regime into a peaceful one and by convincing the militant groups to disarm for the sake of democracy and ensuring the continuity of public security. This is also necessary for the development of state institutions, and the increase of recruitment and training opportunities.

Rebuilding peace and security in Somalia is also important for constructing good relations with the local inhabitants, especially with the heads of the clans and religious conductors. Once the situation in Somalia stabilizes, it would become a natural door into the African continent. It is based on a strategic place that contains the majority of the commercial routes. Therefore, if the Somalia economy recovers, Turkey might benefit from this and become more powerful than the traditional power groups in the region. Consequently, if Turkey could consider these factors and align itself with the mandate while building peace and security in the region, it would become permanent in Somalia and could prove its regional power.

REFERENCES

Aynte, A. (April 10, 2012) Turkey's Role in Somalia: A New Ally? Retrieved December 3, 2013 from Cesran International website <http://cesran.org/>

Bayne, S. (2001) "The European Union's Political and Development Response to Somalia". *ECDPM Discussion Paper 25*, Maastricht: European Centre for Development Policy Management, 9.

Bellamy, A. Williams, P. and Griffin, S. (2010) *Understanding Peacekeeping*. Polity Press: USA.

Cousens, E. and Kumar, C. (ed.) (2001) *Peacebuilding as Politics: Cultivating Peace in Fragile Societies*. USA: Lynne Rienner Publishing Inc.

Derian, J. and Shapiro, M. J. (1989) *International/Intertextual Relations: Postmodern Readings on World Politics*. Lexington, MA: LexingtonPress.

Dersso, A. S. (2009) "The Somalia Conflict Implications for Peacemaking and Peacekeeping Efforts". *ISS Paper 198*. September.

Dollar, D. and Easterly, W. (1999) "The Search for the Key: Aid, Investment and Policies in Africa". *Journal of African Economies*. Vol. 8, no. 4, p: 546-577.

Farhaoui, F. (September 23, 2013) Somalia and Turkey: Humanitarian Successor Strategic Failure? Retrieved December 1, 2013 from The Journal of

Turkish Weekly website <http://www.turkishweekly.net/columnist/3795/-somalia-and-turkey-humanitarian-success-or-strategic-failure.html>

Gul, A. (2010) "Ottoman Dreaming". *The Economist*, May.

Harte, J. (2012) "Turkey Shocks Africa". *World Policy Journal*. Winter 2012/2013 issue: Africa's Moment. Vol. 29.

International Crisis Group (October 8, 2012) "Assessing Turkey's Role in Somalia" *Africa Briefing*, No:92. Retrieved December 1, 2013 from <http://www.crisisgroup.org/en/regions/africa/horn-of-africa/somalia/b092-assessing-turkeys-role-in-somalia.aspx>

Kagwanja, C. (2013) "Turkey in Somalia: Building Relations Using Brotherhood, Aid and Dialogue" written for *Africa Policy Institute*, Nairobi. 30 June.

Lefebvre, J. A (1993) "The US Military Intervention in Somalia: A Hidden Agenda?" *Middle East Policy*. Vol.2, no.1, p.44-62.

Mason, D. T. and Meernik, J. D.(2006) *Conflict Prevention and Peacebuilding in Post-War Societies: Sustaining the Peace*. London: Routledge.

Osman, A. A. (2006) "The Somali Conflict and the Role of Inequality, Tribalism and Clanism", in Abdulahi A. Afyare Abdi Elmi and Abdulahi Barise, *The Somali Conflict: Root Causes, Obstacles, and Peace-building Strategies*. *African Security Review*. Vol.15, no.1.

Osman and Issaka K. Souare (2007) *Somalia at the Crossroads: Challenges and Perspectives on Reconstituting a Failed State*. London: Adonis & Abbey Publishers Ltd.

Özkan, M. (2010) "Turkey's Rising Role in Africa". *Turkish Policy Quarterly*. Vol.9, no. 4, p.93-105. Winter.

Pugh, M (ed.) (2000) *Regeneration of War-Torn Societies*. Great Britain: MacMillan Press Ltd.

SomalilandPress (August 17, 2011) OIC pledges \$350 million to Somalia at Turkey summit Retrieved December 5, 2013 from SomalilandPress website: <http://somalilandpress.com/oic-pledges-350-million-to-somalia-at-turkey-summit-23392>

The World Factbook "Natural Resources" Retrieved December 6, 2013 from Central Intelligence Agency website <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2111.html>

The Ankara Communiqué released at the end of the meetings between Somali and Somaliland, 13 April 2013. Retrieved December 6, 2013 from Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs website http://www.mfa.gov.tr/ankara-communique_-_between-somali-and-somaliland_-13-april-2013.en.mfa

Warah, R. (April 1, 2012) “Why Turkish Aid Model is Proving to be a Success in Somalia and Elsewhere”. Retrieved December 5, 2012 from Hiiraan Online website
http://www.hiiraan.com/op4/2012/apr/23451/why_turkish_aid_model_is_proving_to_be_a_success_in_somalia_and_elsewhere.aspx

World Bulletin (July 30, 2013) Turkey Won’t Change Somalia Policy After Embassy Attacks, FM says. Retrieved January 10, 2014 from World Bulletin website: <http://www.worldbulletin.net/?aType=haber&ArticleID=114126>

Zia, E. M. (2000) An Analysis of Peacebuilding Approaches in Afghanistan. Retrieved December 1, 2013 From Asia Society website <http://asiasociety.org/policy/analysis-peacebuilding-approaches-afghanistan>

VII. OTURUM
SAAT:10: 30-12: 00
KONGRE SALONU (2. GÜN-SAAT:10: 30-12: 00)
IMPR PANELİ DEMOKRASİ VE
KÜRT SORUNU
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Kamuran REÇBER

Liberalistlerin Kürt Sorunu

Yrd. Doç. Dr. Burak Bilgehan ÖZPEK, IMPR Danış., TOBB ETU Üni.,
İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Çatışmadan Çözüme Teorik Çerçevesi

Yrd .Doç. Dr. İmran DEMİR, IMPR Danışmanı ve Marmara Üni. Öğr.
Üyesi

Demokrasi ve Medya

Seda ŞİMŞEK, IMPR Danışma Kurulu Üyesi, Bugün Gazetesi Yazarı

Orta Doğu'da Kürt Sorunu ve Çözüm Beklentileri

Doç. Dr. Veysel AYHAN, IMPR Başkanı

KÜRTLER, DEVLET VE DIŞ POLİTİKA

Panel Özeti:

Bu panel Kürt meselesini eleştirel güvenlik çalışmaları, post-yapısalcılık ve eleştirel jeopolitik gibi farklı eleştirel yaklaşımlardan hareketle analiz etmeyi amaçlamaktadır. İlk çalışma Kürt hareketinin anti-Amerikancı söylemini iktidar ilişkilerinde muhalif karşı direniş olarak ele alan bir yaklaşımla incelemektedir. İkinci çalışma ise Türkiye'deki Kürt meselesinin eleştirel jeopolitiğini Kürdistan'ın muhalif jeopolitik tahayyül olarak temsiline odaklanmak yoluyla ele alıyor. Üçüncü çalışma Kürt konusuna toplumsal güvenlik ikilemi temelinde bakıyor ve devlet ile Kürt hareketi arasındaki ilişkili inceliyor. Son çalışma ise özellikle Suriye Kürtleri ve PDY'ye odaklanarak Kürt konusunun bölgesel boyutuna odaklanıyor.

KURDS, STATE AND FOREIGN POLICY

Panel Abstract:

This panel aims to investigate the Kurdish issue with a special focus on different critical approaches such as critical security studies, post-structuralism and critical geopolitics. The first paper seeks to analyze the Kurdish movement's anti-Americanism discourse by attempting to theorize foreign policy as dissident counter-resistance in the context of power relations. The second paper is dealing with the geopolitical aspects of Kurdish issue in Turkey by particularly focusing on the representation of Kurdistan by the Kurdish movement as a dissident geopolitical imagination. The third paper concerns the Kurdish issue from the perspective of societal security dilemma and analysis the relations between state and Kurdish movement. The last article focuses on the regional dimension of the Kurdish issue by specifically paying attention to the Syrian Kurds and PYD.

SİNEMA SALONU (2. GÜN-SAAT:10: 30-12: 00)

OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. Göksel İŞYAR

Asya’da Barış ve Güvenliğin Yeni Parametreleri Işığında Çin-Hindistan İlişkileri

Doç. Dr. R. Kutay KARACA, İstanbul Gelişim Üniv., İİSBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

Arş. Gör. Müge YÜCE, Atatürk Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Bölgesel Merkezleşmenin Oluşumunda Çin İstisnacılığını Anlamak

Arş. Gör. Mustafa TÜTER, Uludağ Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Çin Dış Politikası’nda Uluslararası Örgütlerle İlişkiler Bağlamında Barış ve Güvenlik Yaklaşımları

Arş. Gör. Sami KİRAZ, Gazi Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Bölgesel Hegemonya Aracı Olarak Asya-Pasifik Bölgesinde Deniz Yollarının Güvenliği: Hindistan ve Çin Örneği

Arş. Gör. Ömer ATAGENÇ, Kırklareli Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

ASYA'DA BARIŞ VE GÜVENLİĞİN YENİ PARAMETRELERİ IŞIĞINDA ÇİN-HİNDİSTAN İLİŞKİLERİ

Doç. Dr. R. Kutay KARACA

İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Siyaset
Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

rkkaraca@gelisim.edu.tr

Arş. Gör. Müge YÜCE

Atatürk İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

muge.yuce@atauni.edu.tr

Özet

Temel Varsayımlar: Soğuk Savaş dönemindeki çift kutuplu stratejik yapı, kendi içerisinde istikrarlı sayılabilecek bir güç dengesi oluşturmıştır. Var olan statik güç dengesi içerisinde belirli stratejik bölgelerin hâkimiyetini elinde tutan Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasıyla, Soğuk Savaş döneminin kendine has stratejik dengesi ortadan kalkmıştır.

Mevcut güç yapısının bozulmasıyla Asya'da yeni stratejik ve jeopolitik boşluk alanları ortaya çıkmıştır. Bu boşluk sonrası oluşan belirsizlik dönemi, bölgesel güçler için yeni bir etki alanı ve hâkimiyet mücadelesi başlatmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması, yalnızca jeopolitik etki alanı mücadelesini başlatmakla kalmamış, ekonomik atılımların önem kazandığı yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur. Bu durum devletler arasında kurulacak ticarî ve ekonomik ilişkilerin politik önceliğini arttırmıştır. Ekonomik ilişkilerin gelişmesiyle ortaya çıkan karşılıklı bağımlılık devletler arasındaki çatışma ve ideolojik tercih temelli ilişkilerin yerini uzlaşma ve bölgesel iş birliği süreçlerine bırakmasına neden olmuştur.

Bu sürecin en çok etkilediği bölgelerden biri Asya olmuştur. Asya'da önemli siyasal ve ekonomik dönüşümler yaşanmıştır. IMF'nin 2012 raporuna göre dünya nüfusunun %49'una sahip olan gelişmekte olan Asya ülkeleri, dünyada üretilen toplam GSMH'nin %25,1'ini üreterek küresel çapta bir ekonomik merkez olarak ortaya çıkmışlardır. Asya'nın ekonomik bir güç merkezi olarak ortaya çıkmasında en önemli rolü oynayan bölgesel güçler; Çin ve Hindistan olmuştur.

Çin ile Hindistan'ın istikrarlı bir ekonomik büyüme ve ulusal kalkınma için ihtiyaç duydukları sürekli büyüme ihtiyacı ve bunun için gerekli olan enerji arz güvenliğinin sağlanması, iki ülke arasındaki ilişkilerin dönüşmesine yol açmıştır. Bu kapsamda iki ülke, 1962 Savaşı'yla en gergin noktasına ulaşan ilişkilerini 1990 sonrasında artan ekonomik iş birliği çerçevesinde sürekli geliştirme ihtiyacı içinde olmuşlardır.

Kullanılan Yöntemler: Bölgesel güvenlik parametrelerinin değişimini incelemek üzere; Çin-Hindistan ilişkileri özelinde literatür tarama, ekonomik verilerden yararlanma yöntemlerinden faydalanılacaktır.

Ulaşılan Sonuçlar: Soğuk Savaş sonrası dönemin değişen güvenlik algıları kapsamında Çin ile Hindistan arasındaki ticaret 1998 yılındaki 2 milyar dolarlık seviyeden 2012 yılında 65 milyar dolara yükselmiştir. İki ülke arasında artan ticaret hacmi, Çin ile Hindistan arasında hem doğrudan ilişkilerin kapsamının gelişmesi hem de üçüncü ülkeler üzerinden sürdürülen ekonomik rekabete yol açmaktadır. Ekonominin öncelikli hale gelmesi ile Asya’da barış ve güvenliğin sağlanması; istikrarlı bir ekonomik büyüme ve ihtiyaç duyulan enerji arz güvenliğinin sağlanması ile mümkün olacaktır.

SUMMARY

Basic Assumptions: The bipolar system of the Cold War had a stable structure of balance of power. However, this stable structure disappeared with the collapse of the Soviet Union that then had the control of some strategic areas.

The collapse of the Soviet Union caused the emergence of new strategic and geopolitic power gaps. These power gaps brought about politically uncertain processes and therefore many regional actors wanted to acquire more power and political advantages.

After the collapse of the Soviet Union, economic relations have become more important and a new era has begun in international relations. In this way, economic capacity has gained a more important position among the national power parameters. So that, sovereign states have started to prefer negotiation and regional cooperation to conflicts.

Asia is the most affected region regarding all the political and economic transitions that have taken place after the Cold War. Asian countries have appeared as one of the economic centres of the World. Because all these countries make up %49 of world population and produce %25,1 of world GNP. China and India have a big role in the process of economic growth of Asia which is emerging as the new economic centre of the World.

Conclusion: Bilateral trade between China and India has reached up to 65 billion dollar in 2012 from 2 billion dollar in 1998. Growing trade brings about both developing of direct relations and increasing of economic competition between these states. Building peace and security in Asia is highly dependent on ensuring stable economic growth and security of energy supply.

Giriş

Sahip olduğu yüksek nüfus oranları ve kapladığı geniş coğrafi alan sebebiyle Asya; tarih boyunca küresel ve bölgesel güç rekabetinin en fazla

yaşandığı bölgelerden birisi olmuştur. Yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklarının zenginliği ve çeşitliliği aynı zamanda köklü medeniyetlerin bu topraklar içerisinde kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Asya'nın bölgesel güç yapısı içerisinde demografik, ekonomik ve kültürel olarak ön plana çıkan iki önemli medeniyeti; Çin ve Hint kültürleridir. Soğuk Savaş öncesi dönemde Çin ve Hindistan farklı bir siyasal gelişim süreci geçirmiş ancak; Soğuk Savaş döneminin bir sonucu olarak iki ülke zamanla uluslararası sistemin denge arayışları içerisinde çekilerek, uluslararası sistem içerisinde önemli birer aktör olmaya başlamışlardır.

II. Dünya Savaşı sonrasında 1947'de Truman Doktrini'nin ilan edilmesini takip eden dönemde Batı Avrupa ülkeleri ABD önderliğinde, Doğu Avrupa ise SSCB önderliğinde bir araya gelmiş ve iki kutuplu güç yapısı oluşmaya başlamıştır. Bu yapı içerisinde yüksek nüfusa sahip olan Asya'nın hangi kutup içerisinde yer alacağı önemli hale gelmiştir. Soğuk Savaş döneminin, devletleri belirli bir kutup içerisinde yer almaya zorlayan kendine özgü yapısı içerisinde Çin ve Hindistan'ın yürüttükleri dış politika kendine özgü nitelikler taşımış ve uluslararası güç dengesi içerisinde iki önemli aktör olarak ön plana çıkmalarını sağlamıştır.

Bununla birlikte, gerek küresel ilişkiler gerekse Çin ile Hindistan arasındaki ikili ilişkiler açısından devam eden rekabet ve çatışma ortamı Soğuk Savaş sonrasında yerini yeni bir dış politika ve komşuluk anlayışına bırakmıştır. 1990 sonrasında yeniden şekillenen dış politika anlayışı, Çin ve Hindistan için *sürdürülebilir sosyal ve ekonomik gelişmeyi* birincil hedefler hâline getirmiştir.

Çin'in 1976'da Hindistan'ın ise 1991'de başlatmış olduğu ekonomik reformlar, iki ülkenin küresel ihracat-ithalat dengesinde önemli bir konum kazanmasına yol açmıştır. 2011 yılında gerçekleştirilen toplam küresel ihracatın %31.1'ini gerçekleştiren Asya içerisinde Çin'in oranı %10.7 iken Hindistan'ın oranı %1.7'ye ulaşmıştır.

1990'lı yıllardan başlayarak bugüne kadar devam eden sürekli ekonomik büyüme eğilimine karşın, Çin nüfusunun %27,2'si Hindistan nüfusunun ise %68,8'i ulusal yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır.⁹⁴² Bu sosyal gerçeklik, Çin ve Hint dış politikasında iş birliği ve uzlaşmanın önem kazanmasına yol açan en önemli faktör konumundadır.

Yüksek nüfus ve bu nüfus içerisinde yaygın olan yoksulluk oranı, Çin ve Hindistan'ın sürdürülebilir sosyal ve siyasi gelişimi için *sürekli ekonomik büyüme* hedefini hayati hale getirmektedir. Ekonomik büyümeye odaklanan Çin ve Hindistan için bölgesel ve küresel ekonomik iş birliği projeleri yürütmek iki ülkenin dış politikasında ortak hedef olarak belirlemiştir. Bu sayede Çin ile

⁹⁴² Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri,
<http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC> (erişim tarihi: 03.06.2013)

Hindistan arasında var olan ihtilâflar, karşılıklı uzlaşma ve bölgesel bütünleşme projeleri ile yer değiştirmiştir.

Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik algılarının bir uzantısı olarak 1988’de başlayan Çin ile Hindistan arasındaki görüşmeler, 2000 yılından sonra ivme kazanmıştır. Artan siyasi ilişkilerin etkisiyle Çin ile Hindistan arasındaki ticaret 1992’deki 332 milyon dolarlık seviyeden 2013 yılındaki 65 milyar dolarlık seviyeye ulaşmıştır.⁹⁴³ Artan ekonomik ilişkilere ek olarak 2005 yılından itibaren Hindistan’ın Şanghay İş Birliği Örgütü’ne (ŞİÖ) ve Çin’in Güney Asya Bölgesel İş Birliği Örgütü’ne (SAARC) gözlemci ülke olarak kabul edilmesi Çin ile Hindistan arasındaki bölgesel bütünleşme ihtimallerini gündeme getirmiştir.

Tüm bu iş birliği ve bütünleşme çabalarına rağmen Çin ile Hindistan arasında özellikle enerji ve bölgesel ekonomik/siyasi etki alanı oluşturma gibi konularda devam eden bir rekabet söz konusudur. 2010 yılı verilerine göre Hindistan ve Çin’in petrolde ithalata bağımlılık oranı; %74 ve %56 olarak belirlenmiştir. Ancak 2030 yılına gelindiğinde bu oranların Hindistan için %90, Çin için %85’e ulaşacağı tahmin edilmektedir.⁹⁴⁴

Çin ve Hindistan’ın sosyal ve siyasal istikrarı sağlayabilmesi; sürekli ekonomik büyüme ve refahın yükseltilmesini zorunlu kılmaktadır. Sürekli ekonomik büyüme ise enerji kaynakları talebini arttırmakta, bu da Çin ve Hint dış politikasının enerji arz güvenliğini öncelikli tutan bir yön çizmesine sebep olmuştur.

Küresel ekonomik üretim ve enerji tüketimi gibi alanlarda yükselen birer güç olmaları, Çin ve Hindistan’ın küresel güç yapısı içerisinde yeni bir siyasi statü elde etme isteklerini beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte, küresel güç yapısının değişmesi ve çok merkezli bir dünya düzeninin oluşması öncelikle Çin ve Hindistan gibi yükselen güçlerin ortak vizyon geliştirebilmelerini zorunlu kılmaktadır. Çin ve Hindistan’ın küresel bir ortak vizyon geliştirmeleri ise iki ülke arasındaki su, petrol ve doğal gaz gibi doğal kaynaklara ulaşımında yaşanan rekabetin nasıl yönetileceğine bağlı olacaktır.

Bu çalışma kapsamında Çin ile Hindistan arasındaki Soğuk Savaş dönemi ilişkilerin siyasi, ekonomik ve askeri boyutu kısaca incelenerek iki ülke arasındaki ilişkilerin kısa bir tarihi verilecektir. Daha sonra, Soğuk Savaş sonrası dönemde iki ülkenin değişen güvenlik ve dış politika anlayışlarında bölgesel rekabet ve iş birliği unsurları ele alınarak Asya’da bölgesel barış ve güvenliğin temel parametreleri belirlenmeye çalışılacaktır.

⁹⁴³ Shalendra D. Sharma, “The Uncertain Fate of ‘Chindia’”, *Current History*, 2010, 109/728, (2010), 253 ve <http://commerce.nic.in/eidb/iecnt.asp> (erişim tarihi: 11.09.2013).

⁹⁴⁴ George J. Gilboy ve Eric Heginbotham, *Chinese and Indian Strategic Behaviour Growing Power and Alarm*, (New Delhi: Cambridge University Press, 2012), 234.

I. Soğuk Savaş Dönemi Çin-Hindistan İlişkileri; Tarihsel Bakış

Hindistan ve Çin'in uluslararası sistemin bağımsız birer aktörü olarak ortaya çıktıkları dönem ve bağımsızlık kazanma süreçlerinin benzerliği, iki ülkenin siyasi gelişiminde ortak hedeflerin öncelikli olarak belirmesine yol açmıştır.

Uluslararası sistemdeki devletlerin ABD ve SSCB önderliğinde bloklar oluşturarak iki kutuplu sistemi meydana getirdiği dönemde Hindistan'ın 1947'de önemli bir nüfusunu kaybederek, Çin'in ise 1949'da katı bir ideolojik mücadele sonucunda kurulmuş olması her iki ülke için komşularla savaşı gerektirmeyen barışçıl bir dış politikayı zorunlu hale getirmiştir. Kuruluş sürecinin bölünme ve iç savaş ile tamamlanmış olması Hindistan ve Çin'in siyasi liderlerinin milli benlik oluşturma, siyasi sınırları garanti altına alma ve ekonomik düzeni iyileştirme hedeflerine odaklanmalarını sağlamıştır.

Çin'de iç siyasi istikrarın sağlanması, Hindistan'da ise ekonomik şartların düzeltilmesi ihtiyacı iki ülkenin izleyeceği dış politikanın temel niteliklerini belirlemiştir.

Bu ortamda Çin dış politikasının amacı; *uzun vadede Çin'in modernizasyonunu sağlayacak barışçıl ve güvenli bir dış ortam yaratmak* olarak belirlenmiştir.⁹⁴⁵ Hintli liderler ise Soğuk Savaş şartlarının zorunlu kıldığı bir blok içerisinde yer alma politikasından uzak kalmaya çalışarak siyasi ve ekonomik gelişimini sağlamayı dış politikanın temel ilkesi haline getirmiş ve Hindistan ilerleyen dönemlerde Bağlantısızlar Hareketi'nin önderliğini yapmıştır.

Kuruluş şartlarının gereği olarak belirlenen barışçıl dış politika hedefi, Çin ve Hindistan arasındaki ilişkilerin dostça kurulmasına yol açmış ve Hindistan 1 Nisan 1950'de Çin'i tanıyan ilk devletlerden biri olmuştur.⁹⁴⁶

Çoğu yazar tarafından “Dostluk Dönemi” olarak adlandırılan erken dönem Çin-Hindistan ilişkilerinin çatışmaya doğru evrilmesi Tibet sorunu ile meydana gelmiştir. Çin'in belirlemiş olduğu “*ülkenin bütünleştirilmesi ve sınırların savunulması*”⁹⁴⁷ hedefi kapsamında, Tibet üzerinde kontrol kurma girişimi Çin-Hint çatışmasının belirttiği ilk nokta olmuştur.

⁹⁴⁵ Qimao Chen, “Çin'in Güvenlik Anlayışı ve Politikası”, *Stratejik Öngörü Dergisi*, 4, (2005), 103.

⁹⁴⁶ Arvind Kumar, “Future of India-China Relations: Challenges and Prospects”, UNISCI Discussion Paper (2010), 189, https://www.google.com.tr/search?q=Arvind+Kumar+Future+of+India-China+Relations&oq=Arvind+Kumar+Future+of+IndiaChina+Relations&aqs=chrome..69i57.22375j0j7&sourceid=chrome&espv=210&es_sm=122&ie=UTF-8, (erişim tarihi: 04.12.2013).

⁹⁴⁷ Peter Van Ness, *Revolution and Chinese Foreign Policy-Peking's Support for Wars National Liberation*, (Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, 1970), 11.

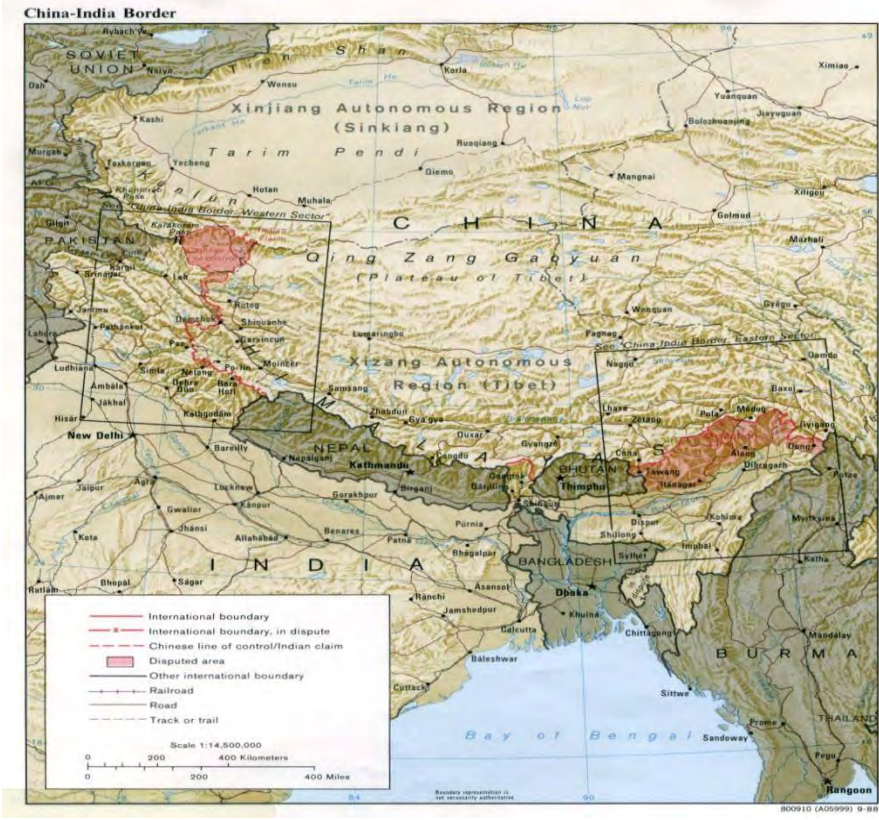
1949 yılında Tibet halkının Çin yönetimine karşı başlattığı ayaklanmalar sonrasında Çin ordusu, 7 Ekim 1950’de seksen bin askerlik bir kuvvetle Tibet’e girmiş ve 1951 yılının sonuna doğru Tibet’i büyük ölçüde kontrolü altına almıştır. Hindistan Çin’in bu müdahalesine karşı çıkmış fakat 1951’de Çin ile Tibet tarafı antlaşmaya varınca geri adım atmak durumunda kalmıştır.⁹⁴⁸

Çin ile Tibet arasında imzalanan antlaşmanın komşularla ilişkileri düzenleyen maddesine atfen Hindistan, Çin’e ticari ilişkilerin görüşülüp düzenlenmesi telkinlerinde bulunmuş ve görüşmeler 1952 yılında başlamıştır.⁹⁴⁹ Hindistan ve Çin arasında yapılan görüşmeler sonucunda 29 Nisan 1954’te Çin Halk Cumhuriyeti yönetimi ile Hindistan yönetimi arasında “*Çin’in Tibet Bölgesi ile Hindistan Arasındaki Ticaret ve Alışveriş Antlaşması*” imzalanmıştır. *Panchsheel Antlaşması* olarak da bilinen bu antlaşma, Çin ve Hindistan ilişkilerinde tarihi süreç içerisinde bir mihenk taşı olarak belirmiştir. İlk olarak antlaşma ile Hindistan, Tibet’i Çin’in bir parçası olarak kabul etmiştir. Ayrıca antlaşma içerisinde geçen ve iki ülke ilişkilerinin temel prensiplerini oluşturan maddeler, bugün dahi geçerliliğini koruyan evrensel nitelikli barışçıl kararlardır. Çin-Hindistan arasındaki ilişkileri düzenleyen beş madde; egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, saldırmazlık prensibi, içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı fayda sağlama, barış içinde bir arada yaşama prensipleridir.

Çin ve Hindistan’ın bu dönemde belirlemiş oldukları dış politika ilkeleri 1954 yılında imzalanan Panchsheel Antlaşması’yla somutlaşmış ve 1955 Bandung Konferansı ile pekiştirilmiştir. 1955-1958 yılları arasında olumlu seyir izleyen Çin-Hindistan ilişkileri, 1959 yılında belirmeye başlayan sınır sorunları ile çatışmacı bir hâl almış ve 1962 yılında Assam Savaşı ile iki ülkenin orduları ilk kez karşı karşıya gelmiştir.

⁹⁴⁸ Ness, *Revolution and Chinese Foreign Policy-Peking’s Support for Wars National Liberation*, 80-81.

⁹⁴⁹ 23 Mayıs 1951 Tarihli antlaşmanın ilgili 14. Maddesi; “ *Çin halkının hükümeti, Tibet bölgesinin tüm dış ilişkilerinin idaresini merkezileştirmiştir. Komşu ülkelerle barış içinde bir arada yaşama sağlanacak ve onlarla toprak ve egemenlik haklarına karşılıklı saygı, karşılıklı yarar ve eşitlik temelinde adil ticari ilişkiler kurulacak ve geliştirilecektir.*”

Harita-1 Çin ve Hindistan arasında tartışmalı sınırı oluşturan bölgeler

Aksai Chin (Ladakh) Bölgesi ve Assam, Çin'in 1950'de Tibet'i ele geçirmesinden sonra Hindistan ile tartışmalı sınırı oluşturan iki yerleşim yeridir. Pekin, Hindistan ile arasında sınır oluşturan McMahon Hattı'nın sömürge döneminden kalma ve Çin için kabul edilemez bir hat olduğunu, Hindistan ise bu bölgelerin Hint alt kıtasının ayrılmaz tarihî bir parçası olduğunu iddia etmektedir.

1953 yılında Stalin'in ölümü ile Çin ve SSCB arasında başlayan ideolojik ihtilaf, bu tarihten sonra Çin'in sınır savunmasında SSCB'ye güvenmeyen ve daha agresif özellikler gösteren bir dış politika izlemesi ile sonuçlanmıştır. Çin'in Hindistan ile sınır oluşturan bölgede bu tür politikalara yönelmesi, Çin ve Hindistan arasındaki gerilimi tırmandırmış, 1961 sonlarına doğru Çin ve Hindistan tartışmalı bölgelere birliklerini göndermişlerdir. Ekim 1962'de Hindistan birlikleri Çin topraklarında ilerlemiş, buna karşılık Çin doğu

ve batı bölgesinde 20 Ekim 1962 tarihinde eş zamanlı olarak saldırıya geçmiştir. 1962 savaşı sonunda Çin batıdaki tartışmalı toprakların tümünü ve Assam'ın büyük bir kısmını ele geçirerek 22 Kasım'da savaşı sonlandıran bir ateşkes ilân etmiştir.⁹⁵⁰

1962 Savaşı'nın sonuçları Çin ile Hindistan arasındaki ilişkilerde olduğu kadar bölgede hâkim olan aktörler ve güç dengesi açısından dönüm noktası oluşturmaktadır. Hindistan'ın 1962 Savaşı'nda yenilgiye uğraması, Çin'in Hindistan karşısında güçlü bir konum kazanmasına sebep olmuş ve bu durum Çin ile olumsuz ilişkiler sürdüren Sovyetler Birliği'ni endişelendirmiştir. Diğer yandan, 1971'de Doğu Pakistan'ın Pakistan'dan ayrılma mücadelesi sırasında yaşanan gelişmeler, Asya'da yeni bir güçler ittifakına yol açmış ve Çin ile Hindistan arasındaki ilişkiler uzun süre bu güç yapısının etkisini taşımıştır.

1971 Savaşı'nda Hindistan'ın Doğu Pakistan'ı desteklemesi, buna karşın Çin ve ABD'nin Pakistan tarafında yer alması bölgede Çin-ABD-Pakistan hattının oluşmasına yol açmıştır. 1971 Temmuz'unda Kissinger'in Yeni Delhi'ye yaptığı ziyarette olası bir Çin-Hindistan savaşında ABD'nin taraf olmayacağını açıklaması ve Çin'in Pakistan'a yapılacak bir saldırıda her yönden Pakistan'ı destekleyeceğini beyan eden açıklamalarda bulunması, Sovyetler Birliği'nin bölgeye daha fazla nüfuz etmesine sebep olmuştur. Açıklamalar sonrasında Sovyetler Birliği, Hindistan'ın bölgeden izole edilmeye çalışıldığını düşünmüş ve Ağustos 1971'de iki ülke arasında *Barış, Dostluk ve İş Birliği Antlaşması* imzalanmıştır.⁹⁵¹

Bunun bir sonucu olarak Hindistan, resmi anlamda bağlantısızlık hareketinin içinde yer alsa da stratejik açıdan Sovyetler Birliği ile iş birliği içerisine girmiştir.⁹⁵² Öyle ki; Sovyetler Birliği ile imzalanan antlaşmanın özellikle 8, 9 ve 10. maddeleri bir iş birliği antlaşmasının ötesine geçip ittifak antlaşmasını çağırıştır niteliktedir.⁹⁵³

Hindistan'ın 1971 sonrasında Sovyetler Birliği ile iş birliği içine girmesi sonucunda Soğuk Savaş döneminde Çin-Sovyet ilişkilerinde Hindistan'ın bir faktör olması gibi Sovyetler Birliği de 1962 sonrası Hindistan-Çin ilişkilerinde anahtar rol oynamaya başlamıştır. Soğuk Savaş ve Sovyetler Birliği-Çin-

⁹⁵⁰ Meredith R. Sarkees ve Frank W. Wayman, *Resort to War 1816-2007*, (Washington D.C.: CQ Press, 2010), 154.

⁹⁵¹ Elif Bali, *Hindistan ve Pakistan'ın Dış Politika Tercihlerinin Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş Sonrasına Yansımaları*, Yüksek Lisans Tezi, 82-83.

⁹⁵² Ahmet Akyüz, *Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Avrasya Jeopolitiği'ndeki Yeri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2007, (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), 20.

⁹⁵³ Bali, *Hindistan ve Pakistan'ın Dış Politika Tercihlerinin Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş Sonrasına Yansımaları*, 84.

Hindistan stratejik üçgeninin dinamikleri Hindistan ve Çin'deki karşılıklı güvensizliği pekiştirmiş ve ilişkilerin onarılmasını ters yönde etkilemiştir.⁹⁵⁴

1962-1971 sürecinde gergin seyreden iki ülke ilişkileri; küresel ve bölgesel yapıda meydana gelen gelişmelerle değişmeye başlamıştır. 1975 yılında Avrupa'da Helsinki Bildirisi'nin imzalanmasıyla başlayan "Yumuşama Dönemi" açıkça başlamış, ABD-SSCB ilişkilerinin yanı sıra Hindistan-ABD ilişkilerinin dönüşmeye başlaması, Çin-Hindistan ilişkilerinin yeni bir döneme girmesine zemin hazırlamıştır.

Çin ile Hindistan'ın uzlaşma yolu ile ilişkilerini kuvvetlendirme politikası izlemeleri, uluslararası gelişmelerin yanı sıra Çin ve Hindistan'da değişen iç siyasal yapı ve güvenlik algıları ile yakından ilgilidir. Hindistan, 1965 sonrasında Sovyetler Birliği ile kurduğu ittifak ilişkisi sebebiyle ekonomik ve askeri anlamda SSCB'ye bağımlı hale gelmiş ve Hintli liderler bu durumun sürdürülebilir olmadığını fark etmişlerdir. Indira Gandhi, Çin ile iyi ilişkiler geliştirmenin Moskova'dan biraz da olsa uzaklaşma fırsatları yaratabileceğini ve aynı zamanda Çin ile geliştirilen ilişkilerin Çin'in Pakistan'a daha az destek sağlamasına katkıda bulunacağını düşünmüştür.⁹⁵⁵

Çin'de ise 1966'da başlayan Kültür Devrimi sona ermiş ve 1976'da reformcu lider Deng Xiaoping yönetimi başlamıştır. Deng Xiaoping yönetimi, Hindistan-Sovyetler Birliği ilişkilerinin Hindistan-Çin düşmanlığı ile bağlantılı olduğunu fark etmiştir. Deng Xiaoping; Çin ile daha yakın ilişkiler yürüten bir Hindistan'ın Moskova'dan uzaklaşabileceğini ve böylece Sovyetler Birliği'nin Çin'i çevreleme politikasının engellenebileceğini düşünmüştür.⁹⁵⁶

Ulusal ve uluslararası politikada meydana gelen değişimler, ülkelerin jeopolitik ve jeostratejik önceliklerinin dönüşmesine yol açmıştır. Asya, bu dönüşümün en fazla yaşandığı bölgelerden birisi olarak ön plana çıkmıştır. Nitekim tarihsel olarak çözilememiş sorunları olmasına rağmen Çin ve Hindistan ikili ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmışlardır.

İlişkilerin geliştirilme yönündeki ilk adımlar, Çin ve Hindistan Dışişleri Bakanları'nın 1979 ile 1981 yıllarında yaptıkları karşılıklı ziyaretler ile başlamış ve bu ziyaretler sonucunda sınır sorunlarının çözümü konusunda girişimlerin başlatılması kararı alınmıştır.⁹⁵⁷

Karşılıklı görüşmelerin başlamasıyla yaşanan önemli bir gelişme; G. Parthasarathy ile Deng'in Haziran 1982'de birebir görüşmesidir. Bu görüşmede

⁹⁵⁴ Surjit Mangin, "India-China Relations in the Post-Cold War Era", *Asian Survey*, 34/3, (1994), 286.

⁹⁵⁵ Harish Kapur, *Foreign Policies of Indian Prime Ministers*, (India: Lancer Pub., 2009), 197.

⁹⁵⁶ Amardeep Athwal, *China-India Relations; Contemporary Dynamics*, (Canada: Routledge, 2008), 24.

⁹⁵⁷ J.Mohan Malik, "China-India Relations in the Post-Soviet Era, The Continuing Rivalry", *The China Quarterly*, 142, (1995), 318.

Deng, Çin'in 1962 savaşıdan önce belirlemiş olduğu “paket teklifi” Hindistan’a tekrar sunmuştur. Teklif, Çin ile Hindistan arasındaki sınır anlaşmazlıklarını oluşturan ihtilafli bölgelerden göre batı bölümündeki sınırlarda Çin yerleşimine izin verilmesi halinde doğu bölümündeki sınır bölgelerinde Hindistan egemenliğinin kabul edilmesini içermektedir. İlk kez 1962’de Zhou Enlai tarafından sunulan bu teklif Hindistan tarafından ilk kez kabul edilmiş⁹⁵⁸ ve 1982’de Deng’e gönderilen mektupta sınırlar üzerinde görüşmelerin başlatılabileceğine yönelik olumlu bir cevap verilmiştir.

Çin ve Hindistan arasında 1979’da başlayan görüşmeler 19-23 Aralık 1988 tarihleri arasında Rajiv Gandhi’nin Çin’i ziyareti ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu ziyaret süresince Gandhi, Başkan Yang Shangkun, Komünist Parti Genel Sekreteri Zhao Ziyang ve Başbakan Li Peng tarafından kabul edilmiştir. Gandhi ile görüşmesinde ise Deng;

*“Hoş geldin, hoş geldin genç arkadaşım. Ziyaretinden sonra, ilişkilerimizi bir arkadaş gibi yeniden kuracağız.”*⁹⁵⁹ diyerek yeni bir dönemin ilk işaretlerini vermiştir.

Tarihi ilişkilerin kısa bir özeti, Çin ve Hindistan arasındaki ilişkilerin sosyal, tarihi, kültürel boyutu kadar küresel boyutunun olduğunu göstermektedir. İki ülkenin, özelde Asya, genelde ise uluslararası sistem için taşıdığı önem; mevcut sorunların çözümü sürecinde pek çok parametrenin göz önünde bulundurulmasını gerektirmekte, bu da süreci daha karmaşık hale getirmektedir. Oysa, çoğu siyaset bilimci tarafından dile getirildiği gibi bir “Asya yüzyılımın” gerçekleşmesi, ancak Çin ve Hindistan arasındaki sorunların iyi bir şekilde yönetilmesine bağlı olarak gerçekleşecektir. Bu gerçeği göz önünde bulundurursak, iki ülkenin Soğuk Savaş sonrası gelişen ilişkilerini incelemek, sağlıklı bir gelecek ön görüşü için gerekli şart olarak önümüze çıkmaktadır.

II. Soğuk Savaş Sonrası Gelişen İlişkiler

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası sistemin yapısında meydana gelen değişim sebebiyle diplomatik ilişkilere yansıyan dönüşüm süreci, devletlerin dış politika anlayışlarında meydana gelen değişimin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Devletlerin temel dış politika eğilimlerini belirleyen stratejik düşüncelerin “yapışkan” olduğu ve değişmelerinin kolay olmadığı⁹⁶⁰ kabul edilmekle birlikte 1990 sonrası dönem, dış politika anlayışında yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Çünkü Soğuk Savaş sonrası realizmi, *ortak çıkarların yeni alanlarını keşfederek eski düşmanlarla barış içinde bir arada yaşamayı gerekli kılmuştur.*

⁹⁵⁸ Kapur, *Foreign Policies of Indian Prime Ministers*, 198.

⁹⁵⁹ Kapur, *Foreign Policies of Indian Prime Ministers*, 227.

⁹⁶⁰ Malik, “China-India Relations in the Post-Soviet Era, The Continuing Rivalry”, 320.

Asya'nın 1990 sonrasında önemli bir ekonomik güç merkezi olarak ortaya çıkmasında etkili olan Çin ve Hindistan'ın hızlı ekonomik yükselişi iki ülkenin ortak çıkar alanları belirleyerek siyasal, ekonomik ve askeri iş birliği sürecini hızlandırmasına sebep olmuştur. Çin ile Hindistan arasında 1990 sonrası ivme kazanan iş birliği sürecini siyasal, ekonomik ve askeri olmak üzere üç başlık altında ele almak mümkündür.

II.a. Siyasi İlişkiler

Çin ile Hindistan arasında gelişen siyasi ilişkiler, her iki ülkenin değişen bölgesel ve küresel güvenlik algılamalarının bir sonucu olarak gelişmiştir. Pekin'in küresel sorunlara bakış açısı “*güvenlik iş birliği*” kavramının dış politikada temel alınmasına yol açarken⁹⁶¹, Hindistan'ın Sovyetler Birliği gibi önemli bir desteğini kaybetmesi bölgede iş birliği yapılacak yeni ve güçlü bir partnerin bulunmasını zorunlu kılmıştır.

Çin'in bölgesel güvenlik algısında Hindistan'ın değişen konumu; Çin-Sovyetler Birliği ilişkileri ve Çin'in Tibet politikası ile ilgilidir. Sovyetler Birliği'nin Çin'i çevreleme politikasını aşmak isteyen Çinli yöneticiler; Hindistan ile iyi ilişkiler geliştirerek bu ülkenin Sovyetler Birliği'nden uzaklaşmasını planlamışlardır. Bu kapsamda Hindistan ile geliştirilecek iyi ilişkiler sayesinde Hindistan'ın Tibetli asilere verdiği desteğin kesilmesini amaçlanmıştır.⁹⁶²

Geleneksel dış politikasını; Bağlantısızlık Hareketi ile küresel ve bölgesel liderlik rolünü yürütmek olarak belirleyen Hindistan'ın 1990 sonrası güvenlik algılaması başlıca üç olaydan etkilenecek dönüşüme uğramıştır. Bunlar; Berlin Duvarı'nın çöküşü, Sovyetler Birliği'nin beklenmeyen dağılması ve Hint ekonomisinin yaşadığı ödemeler dengesi krizi olmuştur.

Bu olayların her biri Hindistan'ın stratejik seçeneklerini çeşitli yollardan etkilemiştir. Örneğin 1951-1985 arasında Hindistan, Sovyetler Birliği'nden tüm askeri varlığının %60-70'ini oluşturan toplam 15 milyar dolarlık Sovyet silahı satın almıştır. Dolayısıyla Sovyetler Birliği'nin parçalanması Hindistan'ı Çin ile ilişkilerini de içeren dış politikasını yeniden gözden geçirmeye zorlamıştır.⁹⁶³ Diğer yandan kısmen 1980'lerdeki yüksek askeri harcamaların bir sonucu olan ciddi mali kriz, Hindistan'ın savunma bütçesinin azaltılmasını zorunlu kılmıştır. Savunma harcamalarındaki zorunlu azalış, Hindistan'ı hem Pakistan hem Çin ile iki cepheli bir savaşı sürdürmekten alıkoymuş ve Çin ile ilişkilerin düzeltilmesi gereği ortaya çıkmıştır.⁹⁶⁴

⁹⁶¹ Waheguru Pal Singh Sidhu ve Jing-dong Yuan, *China and India: Cooperation or Conflict?*, (USA: Lynne Rienner Publisher, 2003), 116.

⁹⁶² Sidhu ve Yuan, *China and India: Cooperation or Conflict?*, 118.

⁹⁶³ Sidhu ve Yuan, *China and India: Cooperation or Conflict?*, 119.

⁹⁶⁴ Sidhu ve Yuan, *China and India: Cooperation or Conflict?*, 120.

Çin ve Hindistan’ın bölgesel ve küresel politikalarını belirleyen güvenlik algılamalarında önemli değişimlere yol açan gelişmelerin etkisiyle iki ülke arasında siyasi görüşmeler dönemi başlamıştır. İki ülke arasında 1979 yılında başlayan üst düzey görüşmeler 1988 yılında Rajiv Gandhi’nin Çin ziyareti ile en üst noktasına ulaşmıştır. Bu ziyaret sonucunda imzalanan iki taraflı antlaşmalar iki ülke arasındaki iş birliğinin başlangıcı olmuştur.

Çin ve Hindistan arasında 1990’lı yıllardan itibaren imzalanan başlıca antlaşmalar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir;

Tablo-1 Soğuk Savaş sonrasında Hindistan ve Çin Arasında imzalanan metinler

Tarih	Antlaşma Adı
Eylül 1993	<i>“Hindistan-Çin Sınır Bölgelerindeki Fiili Kontrol Hattı Boyunca Barış ve Huzurun Korunması Antlaşması”</i>
Kasım 1996	<i>“Çin-Hindistan Sınır Bölgelerinde Fiili Kontrol Hattı Boyunca Güven Arttırıcı Önlemler”</i>
Haziran 2003	<i>“Kapsamlı İş Birliği ve İlişkilerin Esasları Üzerine Deklarasyon”</i>
2005	<i>“Barış ve Refah için Stratejik Ortaklık ve İş Birliği”</i>
2006	<i>“Hindistan Cumhuriyeti ve Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Ortak Bildiri”</i>
2008	<i>“Çin ve Hindistan’ın 21.yy Ortak Vizyonu”</i>
2010	<i>Çin ve Hindistan arasında Ortak Bildiri</i>
2012	<i>Hindistan-Çin Sınır Sorunu Üzerine İstişare ve Koordinasyon Çalışma Mekanizması Kurulmasına Yönelik”</i>
Ekim 2013	<i>“Çin ve Hindistan arasında Sınır Savunma Anlaşması”</i>

Tablodaki antlaşmalar incelendiğinde, Çin ve Hindistan arasındaki uzlaşma çabalarının, sınır sorununun çözümünden küresel sorunlara karşı ortak vizyon belirleme aşamasına ilerlediğini görmek mümkündür. Bu siyasi uzlaşma süreci, iki ülke arasında gelecekte yaşanabilecek çatışma unsuru konuların da karşılıklı anlaşmalarla çözülebileceği yönünde bir işaret kabul edilebilir.

II.b. Ekonomik İlişkiler

Günümüz uluslararası sistemini kendisinden önceki sistemlerden ayıran en önemli değişkenlerden bir tanesi; ülkelerin “maddi güç kapasitelerini” belirleyen bileşenlerde meydana gelen değişimdir. 1990 sonrası oluşan uluslararası sistemde bir ülkenin maddi güç unsurlarında *ekonomik/teknolojik*

bileşenlerin önemi, *askeri/siyasi* bileşenlerin yanındaki yerini sağlamlaştırmıştır.⁹⁶⁵ Küresel mal ve hizmet ticaretindeki artış, Asya'nın küresel ekonomik yapı içerisinde yeni bir ekonomik merkez olarak ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Asya, dünya ticaretindeki toplam ihracat payına katılım oranında %22'lik bir artış göstererek dünya ihracatında birinci sıraya yükselmiş ve 2010 rakamlarına göre dünya ticaretinin %30'unu tek başına gerçekleştirmiştir.⁹⁶⁶

Asya'nın küresel ekonomi içerisinde artan yükselişi, Çin ile Hindistan'ın 1990'larda başlayan ekonomik atılımlarıyla başlamıştır. Çin'in 1976'da, Hindistan'ın ise 1991 yılında başlatmış olduğu ekonomik reformlar ile iki ülke kademeli olarak dünya piyasalarıyla bütünleşmiş ve ekonomilerini doğrudan yabancı yatırımlara açık hale getirmişlerdir.

Uluslararası Para Fonu'nun Nisan 2013 tarihli raporuna göre dünya GSMH'sının %14.9'unu Çin, %5.6'sını ise Hindistan tek başına üretmektedir.⁹⁶⁷ Ekonomik kapasitenin göstergesi olan GSMH oranları açısından Çin ile Hindistan'ın dünya sıralamasında ilk on içerisinde yer almaları, iki ülkenin küresel ekonomik yapı içerisinde sahip oldukları avantajlı konumun bir diğer göstergesidir.

İki ülkenin sahip olduğu benzer sosyal problemler, Çin ve Hindistan için istikrarlı bir ekonomik büyümeyi kaçınılmaz kılmaktadır. Dünya Bankası'nın 2012 tarihli raporuna göre, Çin nüfusunun % 27,2'si Hindistan nüfusunun ise %68,8'i ulusal yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır.⁹⁶⁸ Uluslararası siyasette söz sahibi olmak isteyen Çin ve Hindistan için bu sosyoekonomik problemlerin aşılması ihtiyacı, Güney Asya-Pasifik bölgesinin iki büyük ekonomik gücü olarak ortaya çıkan Çin ile Hindistan arasındaki ekonomik ilişkilerin artırılmasını gerektirmiştir.

1992'de 332 milyon dolar olan karşılıklı ticaret, 2007'de 39 milyar dolar, 2010'da ise 60 milyar dolara ulaşmıştır.⁹⁶⁹ Çin'in 2001 yılında DTÖ'ye kabul edilmesinin de etkisiyle 1992-2005 yılları arasında Çin'den Hindistan'a yapılan mal ve meta ihracatı %44 artış göstermiştir.⁹⁷⁰

⁹⁶⁵ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005), 746.

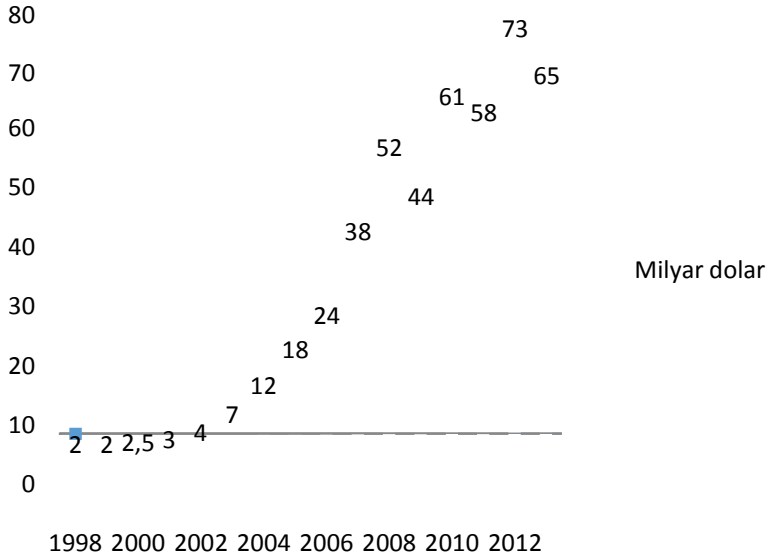
⁹⁶⁶ Dünya Ticaret Örgütü, 2011 Uluslararası Ticaret İstatistikleri, 8, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2011_e/its2011_e.pdf, (erişim tarihi: 04.12.2013).

⁹⁶⁷ IMF, Dünya Ekonomi Raporu, Nisan 2013, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/pdf/text.pdf> (erişim tarihi: 03.06.2013).

⁹⁶⁸ Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri, <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC> (erişim tarihi: 03.06.2013).

⁹⁶⁹ Sharma, "The Uncertain Fate of 'Chindia'", 253.

⁹⁷⁰ Evelyn S. Devadason, "Enhancing China-India Trade Cooperation: Complementary Interactions?", *The China Review*, 12/2, (2012), 62.

Grafik-1 Çin ile Hindistan Arasındaki Ticaret Hacmi, 1998-2013⁹⁷¹

Çin ile Hindistan arasında 1962 Savaşı sonrasında durma noktasına gelen ekonomik ilişkiler resmî olarak 1978’de yeniden başlatılmıştır. 1980’li yıllarda her iki ülkenin politikacıları, ithal ikame stratejisinden ihracatın teşvik edilmesine yönelik bir ekonomik politika izlemiş ve iç politika gündeminde odak noktası ekonomiye kaymıştır.⁹⁷² Bu tarihten sonra Çin ile Hindistan arasındaki ticareti düzenleyen anlaşmalar da kapsam olarak genişletilmiştir. İki ülke 1984 yılında imzaladıkları ticaret anlaşmasıyla birbirlerine “En Çok Kayrılan Ülke” statüsü tanımış ve 1994 yılında imzalanan ticaret anlaşmasıyla “Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi”ne yönelik düzenlemelerin önü açılmıştır.⁹⁷³

⁹⁷¹ National Bureau of Statistics, *China Monthly Statistics*, Beijing, 1999-Vol 1, 2011 ve <http://commerce.nic.in/eidb/iecnt.asp> (erişim tarihi: 11.09.2013).

⁹⁷² Arvind Virmani, *India-China Economic Cooperation*, <http://prasad.dyson.cornell.edu/doc/books/13India-ChinaEconomicCooperation.pdf> (erişim tarihi: 29.04.2013).

⁹⁷³ Çin ile Hindistan arasındaki *Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması* için; http://law.incometaxindia.gov.in/DIT/File_opener.aspx?fn=http://law.incometaxindia.gov.in/Directtaxlaws/cbdt/dta/A1_China.htm (erişim tarihi: 13.07.2013).

Tablo-2 Çin-Hindistan Arasındaki Ekonomik Anlaşmalar

1984	Çin ile Hindistan arasında “En Çok Kayrılan Ülke Statüsü Tanınmasına Dair Anlaşma”
1994	Çin ile Hindistan arasında Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması
2003	Kapsamlı İş Birliği’nin İlkeleri
2005	Kapsamlı Ticaret ve Ekonomik İş Birliği
2005	Barış ve Refah için Stratejik İş Birliği ve Ortaklık Anlaşması
2006	Ekonomi, Ticaret ve İş Birliği toplantısı

Çin ile Hindistan arasındaki ticaretin niteliksel özelliklerine bakıldığında Hindistan’ın Çin’den ithal ettiği ürünlerin genellikle fabrika üretimi imalat ürünleri, Çin’in Hindistan’dan yaptığı ithalatın doğal kaynak-hammadde temelli ürünler olduğu görülmektedir.

Çin’in emek-yoğun ve sermaye-yoğun ihracatına karşı Hindistan ihracatı sermaye-yoğun ve emek yoğun bir özellik sergilemektedir.⁹⁷⁴ Örnek olarak Hindistan’ın Çin’e ihracatını oluşturan ürün grubu metaller, madenler, demir, çelik, deniz mamulleri vb. ürünler olurken⁹⁷⁵, Çin’den yapılan ithalat; elektrikli makine ve donanımlar, nükleer reaktörler gibi ürünlerden oluşmaktadır.⁹⁷⁶

İki ülke arasındaki ticaretin bir taraf için hammadde, diğer taraf için nihai ürün olarak ağırlık göstermesi ticaret dengesinin sürekli Hindistan aleyhine eğilim göstermesi ile sonuçlanmıştır. Nitekim, Çin ve Hindistan arasında artan ticaretin ayrıntılı incelemesi yapıldığında, bu artışın her iki tarafa eşit oranda fayda sağlamadığını göstermektedir. Hindistan’ın Çin ile ticaretinde son yıllarda giderek artan açık, Hindistan iş ve politika dünyasında önemli bir sorun olarak görülmektedir. Özellikle son yıllarda Hintli sanayi liderleri Çin’den yapılan ithalata karşı lobicilik faaliyetleri yürütmekteler ve ülke içinde fiyatların düşmesini engelleyici önlemler alınmasını desteklemekteler.⁹⁷⁷ Tüm bu gelişmeler, Çin ve Hindistan arasındaki uzlaşma sürecinin önemli bir bileşeni olan ekonomik ilişkilerin geleceğini tartışma konusu haline getirmektedir.

⁹⁷⁴ George J. Gilboy ve Eric Heginbotham, *Chinese and Indian Strategic Behaviour Growing Power and Alarm*, (New Delhi: Cambridge University Press, 2012), 215.

⁹⁷⁵ Swaran Singh, “China-India Bilateral Trade: Strong Fundamentals, Bright Future”, *China Perspective*, 62, (November-December 2005), 6.

⁹⁷⁶ Kaliappa Kalirajan, Yaqi Wang, Miaojie Yu, Kanhaiya Singh, “China and India: A Comparative Analysis of Trade and Investment Performance”, http://mjyu.ccer.edu.cn/eaber_routledge%20chapter_2.pdf, (erişim tarihi: 04.12.2013), 32.

⁹⁷⁷ Shirish Jain ve Yan Shufen, “India-China: Brothers, Brothers”, *Journal of International Affairs*, 64/2, (2011), 261.

Tablo-3 Hindistan'ın Çin ile Ticaret Dengesi (milyon dolar)⁹⁷⁸

	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013
İHRACAT	9,353.50	11,617.88	15,482.70	18,076.55	13,534.88
İhracat Artış Oranı (%)		24,21	33,27	16,75	-25,12
Hindistan'ın toplam ihracatındaki payı (%)	5,05	6,50	6,17	5,91	4,51
İTHALAT	32,497.02	30,824.402	43,479.76	55,313.58	52,248.33
Hindistan'ın toplam ithalatındaki payı (%)	10,70	10,69	11,76	11,30	10,65
Toplam Ticaret	41,850.52	42,441.90	58,962.46	73,390.13	65,783.21
Toplam Ticaret Artış Oranı (%)		1,41	38,93	24,47	-10,37
Hindistan'ın toplam ticaretinde Çin'in payı (%)	8,56	9,09	9,50	9,23	8,32
Ortaya Çıkan Ticaret Açığı	-23,143.52	-19,206.14	-27,997.06	-37,237.03	-38,713.45

⁹⁷⁸ <http://commerce.nic.in/eidb/iecnet.asp> (erişim tarihi: 11.09.2013).

Tablodan da görüleceği gibi, iki ülke arasındaki ticarette Hindistan aleyhine ortaya çıkan açık, Çin ve Hindistan arasındaki ticaretin sürdürülebilirliğini belirsiz kılmaktadır. İki ülke arasında yapılan ticaret sonrasında Hindistan tarafında meydana gelen açık, 2008-2009 döneminde 23 milyar dolar iken bu rakam 2013'te 38 milyar dolara yükselmiştir.

1990'lı yılların sonuna doğru Çin ve Hindistan arasındaki karşılıklı ticaretin hızlı bir artış göstermesi, iki ekonomi arasındaki “*tamamlayıcılık*” ilişkisine vurgu yapılmasına sebep olmuş ve bu özelliğin, karşılıklı ticareti daha fazla arttıracak beklentileri yükselmiştir. Ancak; Hindistan'ın sanayii sektörünü, Çin'in ise hizmet sektörünü geliştirmeye yönelik yeni kararlar alması, iki ülke arasında var olduğu düşünülen *tamamlayıcılık* ilişkisinin uzun vadede devam etmeyeceğine işaret etmektedir.⁹⁷⁹

Bu gerginlikler, Çin ve Hindistan arasındaki ekonomik ilişkilerin sadece alım-satım ilişkisi olmadığını yansıtmaktadır.⁹⁸⁰ İki ülke ekonomisi için önem taşıyan doğrudan yabancı yatırım, Çin ve Hindistan arasındaki ilişkilerde karşılıklı güven(sızlığı) açığa çıkarma potansiyeli taşımaktadır. Nitekim; Hindistan, telekomünikasyon gibi önem arz eden sektörlerde Çinli yatırımcıları ülke dışında tutma⁹⁸¹ ve Çin'den oyuncak ve gıda ithalatını yasaklama politikaları izlemektedir.⁹⁸²

Artan ticaretin karşılıklı bağımlılığı güçlendirdiği ön kabulü, Çin ve Hindistan arasındaki ilişkilerin ticaretle paralel olarak gelişmesinde önemli bir gerektir. Ancak, karşılıklı ticaretin taraflara eşit sağlamadığı bir durumda Çin ve Hindistan arasındaki siyasi ve askeri ilişkiler de farklı bir boyutta ilerlemeye başlayacaktır.

II.c. Askerî İlişkiler

1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Orta ve Güney Asya'da meydana gelen stratejik boşluk alanları, bu coğrafyada küresel ve bölgesel güçler arasındaki çıkar tanımlamalarının farklılaşarak yeni çatışma alanları doğurmasına yol açmıştır.⁹⁸³ Sovyetler Birliği'nin çekildiği alanlarda ABD'nin tek süper güç olarak hâkimiyet kurma çabaları, bölgede yeni bir güç ve etki alanı rekabetinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan yeni boşluk alanlarında sürdürülecek rekabetin kurallarını belirleyen en temel olay, 1991

⁹⁷⁹ Zhao Hong, “India and China: Rivals or Partners in Southeast Asia?”, *Contemporary Southeast Asia*, 29/1, (2007), 138.

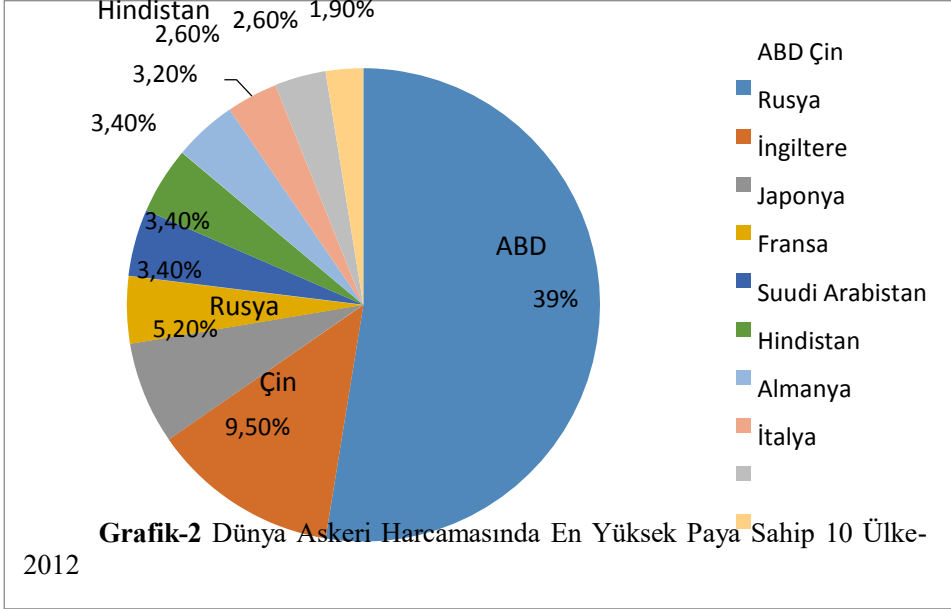
⁹⁸⁰ Jain ve Shufen, “India-China: Brothers, Brothers”, 261.

⁹⁸¹ Yasheng Huan, The Myth of Economic Complementarity in Sino-Indian Relations, *Journal of International Affairs*, 64/2, (2011), 115.

⁹⁸² Sharma, ‘The Uncertain Fate of “Chindia”’, 253.

⁹⁸³ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik- Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, (İstanbul: Küre Yayınları, 2012), 114.

Körfez Savaşı olmuştur. Körfez savaşı ile ABD'nin kendi coğrafyasından uzak bir yerde kazanmış olduğu başarı, Çin ve Hindistan için yeni bir dış politika ve askeri strateji izlemeyi zorunlu kılmıştır. Buna göre ABD'nin Asya'da hâkim güç konumuna gelmemesi için Çin ve Hindistan manevra kabiliyeti düşük olan ordu yapılarında değişikliğe giderek savunma ar-ge çalışmalarını başlatmışlar ve uluslararası sorunlara daha aktif katılmaya karar vermişlerdir. Bundan sonra her iki ülkenin savunma harcamaları, nükleer altyapı geliştirme çabaları ve silah kapasiteleri düzenli şekilde artış göstermiştir.

Grafikten de görüldüğü üzere, 2012 yılında dünya çapında gerçekleştirilen toplam askeri harcamanın %9,5'ini Çin, %2,6'sını Hindistan gerçekleştirmiştir.

Askeri harcamaların yanı sıra, küresel askeri güç sıralamasında ABD ve Rusya'dan sonra üç ve dördüncü sıraya yerleşen Çin ile Hindistan'ın bölgesel ve küresel sorun alanlarında ortak tutum veya çatışma içerisinde olmaları, iki ülke arasındaki askeri ilişkileri küresel sonuçları olan bir boyuta taşımaktadır.⁹⁸⁴

Çin veya Hindistan'dan herhangi birisinin askeri alanda hâkim güç olarak ortaya çıkması, ikili ilişkileri etkileyerek önce bölgesel daha sonra ise küresel bir kutuplaşma yaratma potansiyeline sahiptir. Tarihî toprak anlaşmazlıkları ve

⁹⁸⁴ Küresel askeri güce göre ülke sıralaması, 2013, <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>, (erişim tarihi: 10.04.2013).

ekonomik rekabet içerisinde bulunan Çin ve Hindistan için karşı tarafın önlenemez yükselişi tarihsel çatışma alanlarında gerilimin artmasına sebep olabilecektir.

Tablo-4 Çin ve Hindistan Savunma Bütçelerinin Karşılaştırılması,1989-2012⁹⁸⁵

Yıl	Hindistan		Çin	
	Askeri harcama (milyon dolar)	GSMH oranı (%)	Askeri harcama (milyon dolar)	GSMH oranı (%)
1989	17.842	3.5	16.600	2.5
1990	17.575	3.2	17.943	2.5
1991	16.410	3.0	18.860	2.4
1992	15.683	2.8	22.919	2.5
1993	17.713	2.9	21.233	2.0
1994	17.792	2.8	20.308	1.7
1995	18.326	2.7	20.875	1.7
1996	18.658	2.6	23.016	1.7
1997	20.654	2.7	23.842	1.6
1998	21.549	2.8	27.070	1.7
1999	25.043	3.1	31.191	1.9
2000	25.841	3.1	33.496	1.9
2001	26.741	3.0	41.176	2.1
2002	26.658	2.9	47.829	2.2
2003	27.253	2.8	51.955	2.1
2004	31.657	2.8	57.542	2.1
2005	33.690	2.8	64.726	2.0
2006	33.962	2.5	76.065	2.0
2007	34.374	2.3	87.730	2.1
2008	38.987	2.6	96.663	2.0
2009	45.903	2.6	116.666	2.2
2010	46.086	2.9	121.064	2.1
2011	44.282	2.6	129.272	2.0
2012	48.255	2.5	146.154	2.0

⁹⁸⁵ SIPRI, Çin ve Hindistan'ın askeri harcama rakamları, <http://milexdata.sipri.org/result.php4> (17.04.2013) ve <http://milexdata.sipri.org/files/?file=SIPRI+milex+data+1988-2012+v2.xlsx> (erişim tarihi: 24.09.2013).

Görüldüğü üzere Çin'in askeri harcamaları oran olarak aynı kalsa da reel olarak artış göstermiş, Hindistan'ın ise bilinçli şekilde GSMH'dan savunma için ayırdığı oran arttırılmıştır. İki ülkenin askeri harcamalarında meydana gelen artış eğilimi, bölgesel güvenliği olduğu gibi ikili ilişkilerdeki güven unsurunu da zedelemektedir. Bununla birlikte Çin ve Hindistan, siyasi ve ekonomik boyutta devam eden iş birliği sürecinin olumsuz etkilenmemesi için askeri düzenlemeleri içeren düzenlemelere de önem vermektedirler.

Çin ile Hindistan arasındaki askerî ilişkileri düzenleyen antlaşmalar iki ülke arasındaki sınır anlaşmazlıklarının uzlaşma yoluyla çözümlenmesine odaklanmaktadır. Bu kapsamda imzalanmış olan antlaşmalarda yer alan düzenlemeler üç başlık altında sürdürülmektedir;

- Sınır bölgelerinde güven arttırıcı önlemler
- İki ülke arasındaki askerî personel değişimleri
- İki ülke arasında düzenlenecek olan ortak askerî tatbikat ve eğitimler

Çin ve Hindistan'ın sürekli artış gösteren askeri harcama rakamları; siyasi ve ekonomik ilişkiler gibi bölgesel ve küresel sonuçları olabilecek önemli bir parametredir. Askerî ilişkiler de iyi yönetilemez ve artan askerî harcamalar güvensizlik unsuru olarak ön plana çıkarsa bölgesel ve küresel güç ilişkilerinin olumsuz etkilenebileceğini söylemek mümkün olabilecektir. Nitekim, mevcut yapıda dahi Çin ve Hindistan'ın bölgede birbirlerini sınırlamak için Bangladeş, Myanmar, Vietnam ve Filipinler gibi ülkelerle ittifak ilişkileri geliştirmeleri; bölgesel istikrarın etkilenme kapasitesini göstermektedir.

III. ASYA'DA REKABET VE İŞ BİRLİĞİNİN YENİ GÖRÜNÜMÜ

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkilerin en önemli gerilim alanları *jeopolitik* ve *uluslararası ekonomi-politik* olarak ortaya çıkmıştır.⁹⁸⁶ Ekonomi-politiğin birincil çıkar alanı olarak belirmesi ideoloji temelli dış politikanın yerini enerji ve ekonomik temelli bir dış politikaya bırakmasına yol açmıştır.

Jeopolitik ve jeokültürel değişimin yaşandığı en önemli alanlardan bir tanesi, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birçok yeni devletin ortaya çıktığı Asya kıtası olmuştur. Doğu Asya'da ortaya çıkan finans-ağırlıklı ekonomik alan ile Orta Asya'da yeni kaynak paylaşımları doğuran jeo-ekonomik alan, kıtanın uluslararası güç kaymalarını etkileyebilecek bir önem kazanmasına yol açmıştır.⁹⁸⁷

Asya'nın değişen güç dengesi içerisinde Çin ve Hindistan'ın küresel ölçekte en fazla enerji ithal eden ülkeler olarak ön plana çıkması, bölgesel ilişkilerin yeni parametrelerini belirleyen en temel gelişme olmuştur. Asya'nın doğal kaynak açısından zengin ülkeleri ve Hint Okyanus'una kıyısı olan görece

⁹⁸⁶ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik- Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 24.

⁹⁸⁷ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik- Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 203.

küçük ülkelerin pazar potansiyelleri Çin ile Hindistan arasında iş birliği alanları yaratırken örtülü bir rekabetin de ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Çalışmanın bu kısmında Çin ile Hindistan arasındaki yeni rekabet ve iş birliği alanları incelenerek, gelecekteki ilişkilerin niteliğine dair bir öngörude bulunulmaya çalışılacaktır.

III.a. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Çin ile Hindistan Arasındaki Rekabet Unsurları

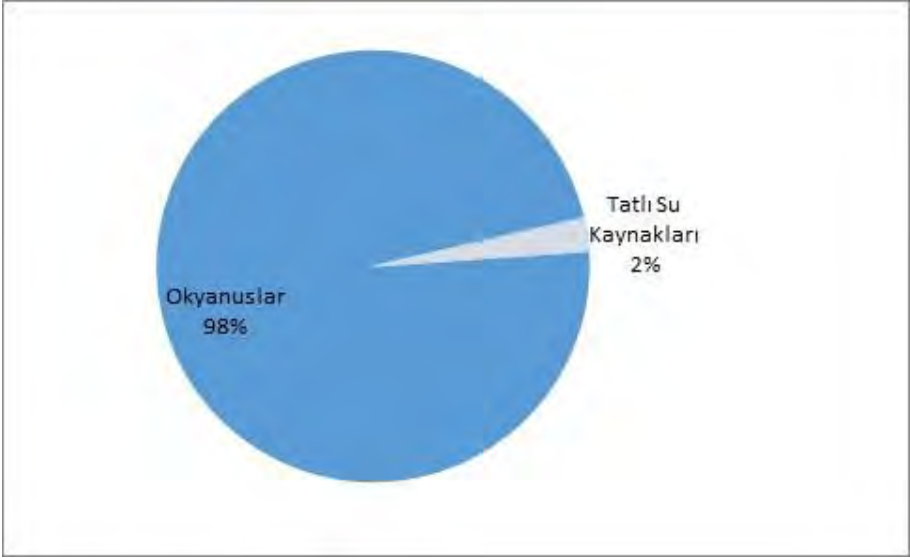
Yönetim anlayışı ve siyasal sistem açısından birbirinden çok farklı geleneklere sahip olan Çin ve Hindistan'ın sosyo-kültürel yapıları ele alındığında iki ülkenin birçok benzer sorun ve sosyal gerçeklikle karşı karşıya olduğu görülmektedir. Bu sosyal gerçekliklerden en önemlileri; yüksek nüfus oranı ve bu nüfus içerisindeki yüksek yoksulluk oranları, hızlı şehirleşme ve bununla gelen altyapı hizmeti, su ve yiyecek tedariginde yaşanan yetersizliklerdir.

Benzer sosyal problemlerle karşı karşıya kalmak Çin ve Hindistan için istikrarlı bir ekonomik büyümeyi zorunlu kılmaktadır. Bu aşamada ekonomik gelişimin en önemli gereği olarak enerji kaynaklarına sorunsuz ulaşımın sağlanması ön plana çıkmaktadır. 1990 sonrası Asya'da bölgesel güvenliği en fazla etkileyecek faktör olarak, Çin ve Hindistan'ın enerji arz güvenliğini sağlamak ve bölgesel nüfus alanının genişletilmesi hedefleri başlıca rekabet unsurları olarak belirlemektedir. Enerjiye sorunsuz ulaşım ve bölgesel ekonomik etki alanı kurma çabalarının yanı sıra, iki ülkenin artan su talebi, bir diğer rekabet unsuru olarak ön plana çıkmaktadır.

Su sorunları: BM standartlarına göre bir devletin sahip olduğu doğal su kaynağı rezervleri, halkın temiz ve arıtılmış suya erişim oranı ve mevcut su kaynaklarının yönetimi ile sürdürülebilirliğin sağlanması temel refah seviyesi göstergeleridir.

Ancak, yer kürede mevcut olan tatlı su kaynakları ile nüfus oranı arasındaki orantısızlık, su sorununu istisnasız her ülke için yönetilmesi gereken bir kriz durumuna getirmektedir. Yerkürenin su kaynaklarının %97,5'ini okyanuslar, kalan %2,5'lik kısmını ise tatlı su kaynakları oluşturmaktadır. Ancak bu tatlı su kaynaklarının yalnızca %0,3'ü dünya nüfusu için kullanılabilir olan göl ve nehir sularıdır. Buna rağmen, özellikle tarımsal su kullanımı ve hızlı kentleşme gibi faktörlerin etkisiyle son yüzyılda su kullanım oranı, nüfus artış oranından iki kat hızlı artış göstermiştir.⁹⁸⁸

⁹⁸⁸ BM, http://www.unwater.org/downloads/water_scarcity.pdf (01.11.2013).

Grafik-3 Dünya üzerindeki su kaynakları

Su kıtlığı neredeyse tüm kıtaları ve gezegenimizdeki insanların %40'ından fazlasını etkilemektedir. BM tahminlerine göre 2025'te 1,8 milyar insan; tamamen su kıtlığı yaşanan bölgelerde ve dünya nüfusunun 2/3'si su problemi altında yaşayacaktır. Ek olarak, 2030'da dünya nüfusunun %47'sinin yüksek su sıkıntısı altındaki bölgelerde yaşayacağı tahmin edilmektedir.⁹⁸⁹

Tüm bu tahminler, Asya'nın bölgesel güçlerini su politikası oluşturmaya sevk etmiştir. Nitekim dünya nüfusunun %60'ını barındıran Asya'da kişi başına düşen tatlı su oranı en düşük seviyelerdedir. Var olan nehirlerin %80'i sağlık koşullarını tehdit eder nitelikte olan Asya'da hane halkının %60'dan fazlası güvenli su erişimine sahip bulunmamaktadır.⁹⁹⁰

Dünya yüzeyinde kullanılabilir su oranının düşüş göstermesi ve su çekilmelerinde yaşanan artışın, özellikle uluslararası su havzalarına sahip ülkeler arasında önemli su sorunlarına yol açacağı tahmin edilmektedir. Dünya üzerinde uluslararası su havzalarını barındıran 148 devlet olduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte uluslararası su havzalarını güvenlik boyutuna eklemlen yönü ise sınır aşan suların iş birliğinden çok çatışmaya yol açtığını gösteren birçok örneğin olmasıdır. BM Tarım ve Gıda Örgütü, (The Food and Agriculture

⁹⁸⁹ BM, http://www.unwater.org/statistics_res.html (erişim tarihi: 01.11.2013).

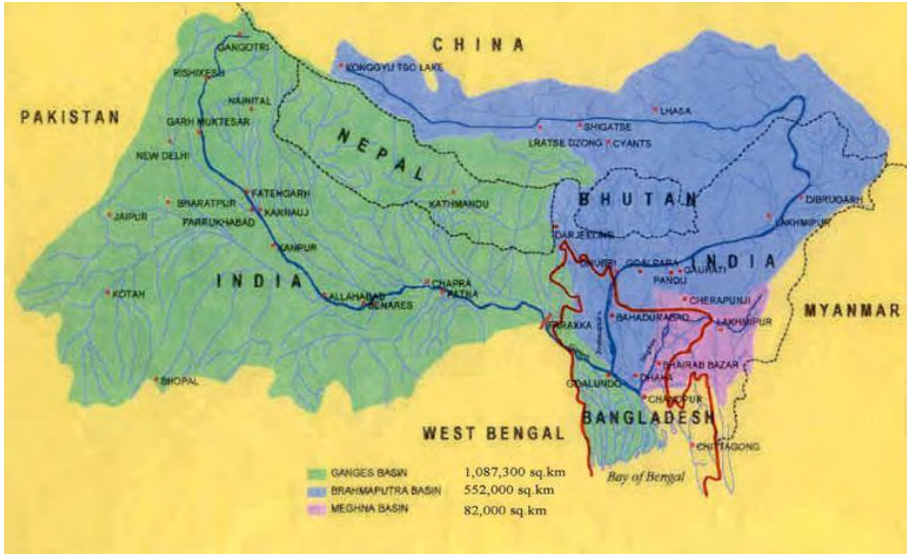
⁹⁹⁰ Asian Water Development Outlook, 2013, <http://www.zaragoza.es/contenidos/medioambiente/onu//newsletter15/033-eng-ed2.pdf> (18.11.2013)

Organization of the UN- FAO), uluslararası su kaynaklarını konu alan 3,600'den fazla anlaşma olduğuna işaret etmektedir.⁹⁹¹

Bu noktada Asya'nın dikkatle incelenmesini gerektiren gerçek, uluslararası su havzalarına sahip ülkelerin en fazla bulunduğu ikinci bölgenin Asya kıtası olmasıdır. Dünya üzerinde bulunan 276 sınır aşan akarsuyun 64'ü Afrika'da, 60'ı ise Asya'da bulunmaktadır.⁹⁹² Himalayalardan beslenen bu akarsular yağmurlardan olduğu kadar kar ve buzul erimelerinden de beslendiği için yıl boyunca devamlı akıma sahiptir.⁹⁹³ Bu özellikleri Asya'yı önümüzdeki yıllarda önemli su rekabetlerinin yaşandığı bölgelerden birisi haline getirecektir.

2025'te su çekilmelerinin %50'sinin Çin ve Hindistan'ın içinde olduğu gelişmekte olan ülkelerde yaşanacağı verisi, Asya'nın önemli su çatışmalarına ev sahipliği yapabileceği kanısını güçlendirmektedir.⁹⁹⁴

Asya'da su rekabetini sürdürecektir olan Çin ve Hindistan arasında ortak kullanıma açık olan uluslararası su havzası, Ganges-Brahmaputra-Meghna (GBM) su havzasıdır.

Harita-2 Ganges-Brahmaputra-Meghna Su Havzası

⁹⁹¹ The United Nations World Water Development Report 4, <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002156/215644e.pdf>, 31, (erişim tarihi: 30.10.2013).

⁹⁹² BM, <http://www.unwater.org/water-cooperation-2013/water-cooperation/facts-and-figures/> (erişim tarihi: 28.10.2013).

⁹⁹³ Sharad K. Jain, Pushpendra K. Agarwal, Vijay P. Singh; *Hydrology and Water Resources of India*, (Netherlands, Springer Publications, 2007), 299. http://books.google.com.tr/books?id=ZKs1gBhJSWIC&pg=PA334&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (erişim tarihi: 10.10.2013).

⁹⁹⁴ BM, http://www.unwater.org/downloads/water_scarcity.pdf, (01.11.2013).

GBM nehir sisteminin sularını akıttığı alan yaklaşık 1,746.500 km² olup bu alan Bangladeş, Nepal, Bhutan, Hindistan ve Çin'i kapsayan 5 ülkeyi içine almaktadır.⁹⁹⁵ GBM deltasının su toplama havzasının %90'lık alanı Hindistan, Nepal, Bhutan ve Çin paylaşmaktadır.⁹⁹⁶

Hindistan ve Çin'in bu nehirlerle sahip olma miktarı aşağıdaki gibidir:

Tablo-5 GBM Deltası'nın Çin ve Hindistan arasındaki dağılımı⁹⁹⁷

Nehir	Toplamalan (km ²)	Hindistan (km ²)	Çin (km ²)
Brahmaputra	552000	195000	270900
Ganj	1087300	860000	33520
Mehgna	82000	47000	-
	1721300 (%100)	1102000 (%64.02)	304420 (%17.69)

Asya'nın en yoğun nüfuslu iki ülkesi olan Çin ve Hindistan için bu nehir sularından azami ölçüde faydalanmak, sosyal ve ekonomik refah için hayati önem taşımaktadır. UNDP'nin Çin'in insani gelişmişlik 2013 raporuna göre doğal kaynaklarla ilgili başlıca problem alanını su kaynakları oluşturmaktadır.⁹⁹⁸ Veriyi doğrular nitelikte, Çin'deki şehirlerin yaklaşık 2/3'si yetersiz su kaynaklarına sahip iken⁹⁹⁹ Hindistan'da ise nüfusun dörtte üçü su yetersizliği olan bölgelerde yaşamaktadır.¹⁰⁰⁰

Tarihsel olarak siyasi sınırlar ve bölgesel liderlik başta olmak üzere pek çok konuda anlaşmazlık yaşayan Çin ve Hindistan arasında, su kaynaklarının yönetimi konusu iki ülke arasında çatışmaya varabilecek bir rekabet dönemi başlatabilme kapasitesine sahiptir. Bunun bir sebebi; Çin ve Hindistan'ın ihtiyaç duyduğu ekonomik ve sosyal gelişimin su kaynakları ve bunların kullanılabilirliğine bağlılığının giderek artmasıdır.¹⁰⁰¹

⁹⁹⁵ Jain, Agarwal ve Singh, *Hydrology and Water Resources of India*, 305.

⁹⁹⁶ Stephen Brichieri ve Robert W. Bradnock, "Geopolitics, Water and Development in South Asia: Cooperative Development in the Ganges-Brahmaputra Delta", *The Geographical Journal*, 169/1, 48.

⁹⁹⁷ http://www.jrcb.gov.bd/basin_map.html (erişim tarihi: 30.10.2013).

⁹⁹⁸ BM, http://www.undp.org/content/dam/china/docs/Publications/UNDP-CH-HD-Publication-NHDR_2013_EN_final.pdf, 15, (erişim tarihi: 30.10.2013).

⁹⁹⁹ BM, http://www.undp.org/content/dam/china/docs/Publications/UNDP-CH-HD-Publication-NHDR_2013_EN_final.pdf, 46, (erişim tarihi: 30.10.2013).

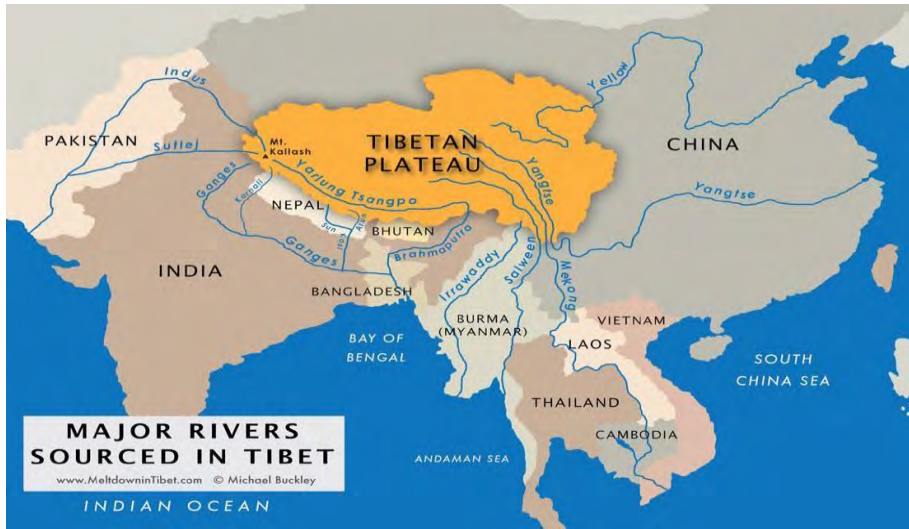
¹⁰⁰⁰ Gabriel Wong, China's War on Water Scarcity, 1, <http://www.pwc.com/gx/en/capital-projects-infrastructure/assets/chinas-war-on-water-scarcity.pdf>, (erişim tarihi: 18.11.2013).

¹⁰⁰¹ Jonathan Holslag, "Assessing the Sino-Indian Water Dispute", *Journal of International Affairs*, 64/2, 21.

Buna rağmen yenilenebilir iç su kaynakları 1999'dan 2008'e kadar Çin'de 2,200 m³'ten 2,092 m³'e düşerken bu oran Hindistan'da 1,762 m³'ten 1,631 m³' kadar düşmüştür. Bu oranlar, Çin ve Hindistan'ı dünya çapında kişi başına en düşük kullanılabilir su rezervine sahip ülkeler arasına yerleştirmiştir.¹⁰⁰²

Ekonomik ve sosyal gelişimin ihtiyaç duyduğu su kaynaklarının sağlanması, Çin ile Hindistan arasındaki ilişkilerin geleceğini etkileyebilecektir. Çin'in Hindistan ile ortak kullanıma sahip olduğu nehirler üzerinde baraj yapımı ve akarsu akış yönünü değiştirdiğine yönelik iddialar, ilişkilerin şimdiden gerilmesine sebep olmuştur. Hindistan basını ve düşünce kuruluşu uzmanları, Çin'in Brahmaputra, Ganj ve Indus gibi büyük nehirlerin suları üzerinde çeşitli barajlar inşa etmekte olduğuna vurgu yapmaktalar. Yeni Delhi'deki Politika Araştırmaları Merkezi'nden Brahma Chellaney, "Bu projelerin Hindistan'ın ve Bangladeş'in kuzeydoğu düzlüklerini/ovalarını tahrip ettiğini ve bu yüzden bir su savaşı ilanına benzeyebileceğini" söylemektedir.¹⁰⁰³

Bu noktada, Çin ile Hindistan arasında ihtilaf konusu olan en önemli su kaynağı, Yarlung Zangbo nehridir.

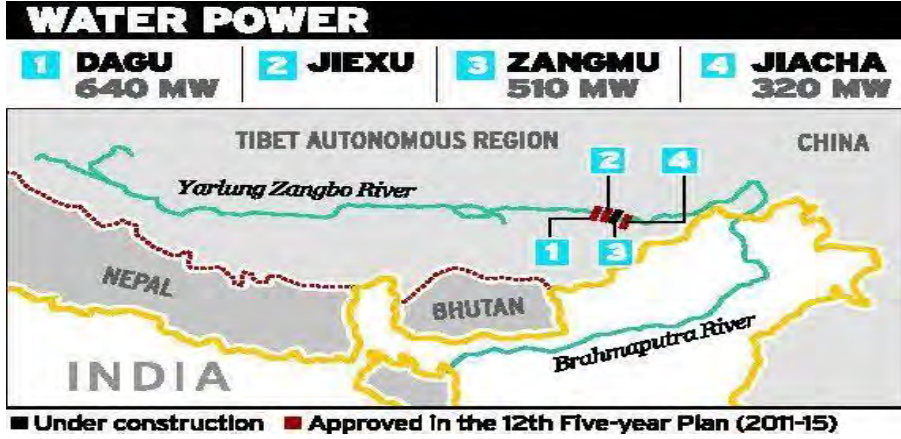
Harita-3 Yarlung Zangbo Nehri akış yönü

Çin ve Hindistan arasındaki 2,900 km'lik Yarlung Zangbu Nehri üzerinde yaşanan gerilim, Çin'in 2011-2015 yılları için on ikinci 5 Yıllık Kalkınma Planı'nda üç yeni hidrogüç santrali kuracağını açıklamasıyla yeniden

¹⁰⁰² Holslag, "Assessing the Sino-Indian Water Dispute", 21.

¹⁰⁰³ Holslag, "Assessing the Sino-Indian Water Dispute", 19.

alevlenmiştir. (Dagu, Jiacha, Jiexu).Himalayalar'ın Çin tarafındaki Angsi buzullarından doğan Yarlung Nehri Çin, Hindistan ve Bangladeş için çok önemli bir su ve ulaşım kaynağı.

Harita-4 Yarlung Zangbo Nehri Üzerinde Yapılması Planlanan Enerji Santralleri

Harita incelendiğinde Yarlung Zangbo'nun Hindistan'ın tarım üretiminde önemli bir paya sahip olan kuzeydoğu bölgesi için hayati öneme sahip olduğu görülmektedir. İki ülke arasında, ortak nehirlerde sel mevsimlerinde hidrolojik veri paylaşımını içeren ikili anlaşmalar olmasına rağmen Hindistan tarafı Çin'in faaliyetleri konusunda şüpheli bir tutum içerisinde.

Çin ve Hindistan'ın yüksek nüfus ve sürekli ekonomik büyümenin ihtiyaç duyduğu su talebini sağlaması, mevcut kaynakların verimli ve rasyonel kullanılmasına bağlıdır. Bu noktada, iyi yönetilemediği takdirde yiyecek krizi ve sosyal istikrarsızlık kaynağı olabilecek su kaynaklarının, iki ülke arasında rekabeti oluşturacak en önemli konulardan birisi olacağı söylenebilmektedir.

Enerji güvenliği: Bir ülkenin enerji talebinin artması, diğer veriler sabit kaldığında refah artışına işaret etmektedir. Ancak, nüfus artışı ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yeterli yönelimin olmaması durumunda enerji talebindeki artış, refah artışı yerine sosyal ve ekonomik krizlere yol açma potansiyeline sahiptir.

2010-2040 yılı arasında dünya nüfusunun 7 milyardan 9 milyara çıkması beklenirken küresel enerji talebindeki artışın %35 oranında olacağı tahmin

edilmektedir.¹⁰⁰⁴ Bu 30 yıllık dönem içerisinde küresel enerji talebinin ise %35 oranında artması beklenmektedir. Enerji talebinde beklenen artışı küresel rekabet konusu haline getirecek olan gerçek ise *enerji talebi artışının %90'ının gelişmekte olan ülke ekonomilerinde meydana gelecek olmasıdır.*¹⁰⁰⁵ Bu durum, enerji arzı için yaşanacak rekabetin uluslararası arenada gücün yeni belirleyicisi olarak algılanmasına yol açmaktadır.

Uluslararası enerji ticaretindeki yoğunluğun Atlantik'ten Asya-Pasifik'e kaymış olması, sürdürülecek rekabetin iki önemli aktörünü belirlemektedir. Bu anlamda, Avrupa ve Asya ülkeleri güvenli enerji arzının sağlanması için ekonomi, dış politika ve bölgesel politikalarını enerjiye uyarlamaktadırlar.

Yıllık ortalama %6 ekonomik büyüme sağlayan Asya'nın gelişmekte olan ülkelerinin 2035 yılında küresel GSMH'nin %44'ünü üreteceği tahmin edilmektedir.¹⁰⁰⁶ Ekonomik büyümenin istikrarı için enerji ihtiyacı giderek artan Asya'nın küresel enerji tüketimindeki payı; 2000 yılından itibaren %41,5'lik bir artış göstermiştir.¹⁰⁰⁷ Asya'nın küresel enerji artışı içindeki payının 2010-2035 yılları arasında %51-%56 oranında artmaya devam edeceği öngörülmektedir.¹⁰⁰⁸

Grafik-4 Temel Enerji Tüketiminin Bölgelere Göre Dağılımı¹⁰⁰⁹

¹⁰⁰⁴ <http://corporate.exxonmobil.com/en/energy/energy-outlook/charts/global-population-chart> (erişim tarihi: 28.11.2013)

¹⁰⁰⁵ IEA, World Energy Outlook 2013, http://www.iea.org/media/files/WEO2013_factsheets.pdf (erişim tarihi: 28.11.2013).

¹⁰⁰⁶ <http://www.adb.org/sites/default/files/pub/2013/ado2013.pdf> (erişim tarihi: 06.11.2013)

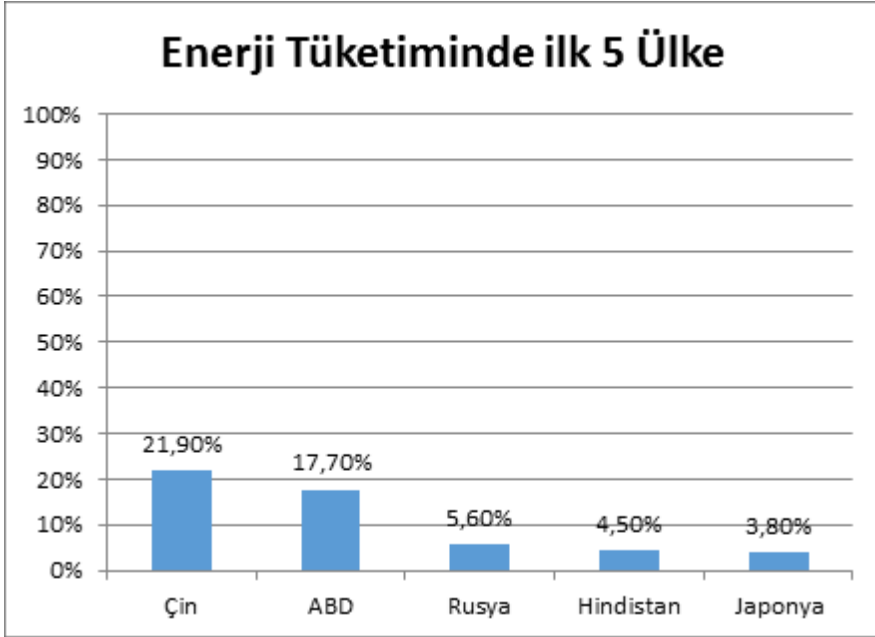
¹⁰⁰⁷ http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/press_room/SG_speech_Asian_Energy_Forum_Sept_2013.pdf (erişim tarihi: 06.11.2013)

¹⁰⁰⁸ <http://www.adb.org/sites/default/files/pub/2013/ado2013.pdf>, (erişim tarihi: 06.11.2013)

¹⁰⁰⁹ BP 2013 Statistical Review of World Energy, http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statisticalreview/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf (erişim tarihi: 05.11.2013)

Grafik incelendiğinde 2012 yılı temel enerji tüketiminde tüm Asya-Pasifik ülkelerinin tüketiminin toplam küresel tüketimin %40'ını oluşturduğu görülmektedir. Kentleşme oranı giderek artan Asya'nın gerekli altyapı hizmeti ve enerji ihtiyacını karşılanması için giderek daha fazla enerjiye ihtiyacı olacağı tahmin edilmektedir. Nitekim, gelişmekte olan Asya nüfusunun(Bangladeş, Çin, Hindistan, Pakistan, Vietnam, Endonezya, Filipinler) %18'i bir diğer deyişle 628 milyon insan elektriğe ulaşım imkanına sahip değildir. Kentleşme hızı, bireysel araç kullanımı, ekonomik büyümeye bağlı olarak bireysel tüketimin artış hızı hesaplandığında 2035'te gelişmekte olan Asya'nın toplam enerji tüketiminin %51'ini tüketiceği öngörülmektedir.¹⁰¹⁰

Asya'nın küresel enerji tüketiminde ön plana çıkmasında Çin ve Hindistan'ın yüksek ekonomik büyüme oranlarının etkisi büyüktür.

Grafik-5 Enerji Tüketiminde İlk 5 Ülke¹⁰¹¹

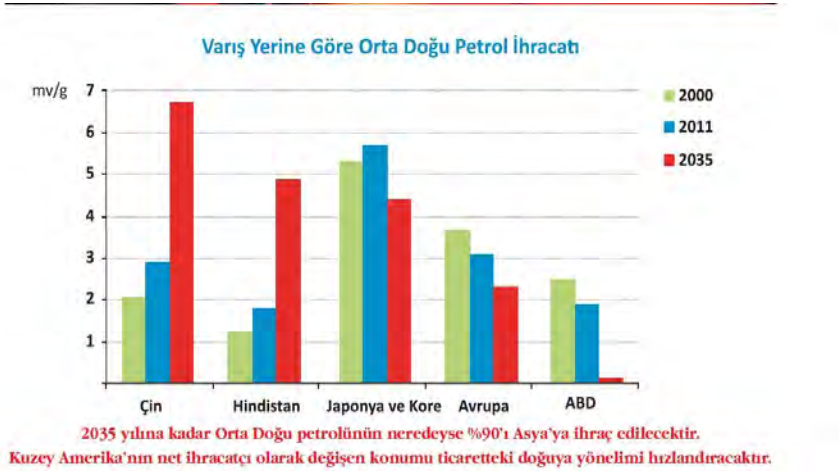
Çin ve Hindistan için enerji arz güvenliğinin sağlanmasını öncelikli kılan en önemli etken, iki ülkenin sahip olduğu yüksek ithalata bağımlılık oranlarıdır. Buna göre Çin'in 2009 yılı petrolde ithalata bağımlılık oranı %52,8 iken doğal

¹⁰¹⁰ <http://www.adb.org/sites/default/files/pub/2013/ado2013.pdf>, (erişim tarihi: 06.11.2013).

¹⁰¹¹ BP, Statistical Review of World Energy, 2013, http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statisticalreview/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf (erişim tarihi:06.11.2013).

gazda bu oran %4,9'dur.¹⁰¹² Hindistan'da bu oranlar petrol için %81 ve doğal gaz için %21'dir.¹⁰¹³

Mevcut ekonomik büyüme oranlarını sürdürmesi durumunda enerji ithalatına giderek daha fazla bağımlı hale gelecek olan Çin ve Hindistan için enerjinin temel rekabet konusu olmasının iki sebebi vardır. Bunlardan birincisi; sınırlı sayıdaki enerji ihracatçısı ülkeler ile uzun vadeli anlaşmalar yapmak için sürdürülen rekabettir.

Grafik-6 Ortadoğu petrol ihracatının varış yerleri¹⁰¹⁴

Grafikten görüldüğü üzere Ortadoğu petrolünün 2035 yılında en fazla Asya-Pasifik ülkelerine ihraç edileceği tahmini, Çin ile Hindistan arasındaki rekabetin Ortadoğu boyutunu oluşturmaktadır. Çin ile Hindistan arasındaki rekabetin sadece Ortadoğu ile sınırlı olmadığını görmek için bu iki ülkenin petrol ithal ettiği kaynak ülkeleri incelemek faydalı olacaktır.

¹⁰¹² İEA, Oil and Gas Security Emergency Response of IEA Countries, 2012

¹⁰¹³ İEA, Understanding Energy Challenges in India, https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/India_study_FINAL_WE_B.pdf, (erişim tarihi: 06.11.2013).

¹⁰¹⁴ İEA, World Energy Outlook, 2012, <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/English.pdf> (erişim tarihi: 29.11.2013).

Grafik:7 Çin'in petrol ithali yaptığı ülkelerin payı¹⁰¹⁵

Grafikten görüldüğü üzere Çin'in en fazla petrol ithal ettiği bölge Ortadoğu ve daha sonra Afrika olarak belirmektedir. Ortadoğu'da Suudi Arabistan, İran, Irak Umman, Kuveyt ve BAE başlıca ülkeler durumundadır. Afrika'da ise Angola, Sudan ve Kongo gelmektedir.

Grafik-8 Hindistan'ın petrol ithal ettiği ülkelerin payı¹⁰¹⁶

¹⁰¹⁵ EİA, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=CH> (erişim tarihi: 29.11.2013)

Yukarıdaki iki grafik karşılaştırıldığında Ortadoğu ve Afrika'nın Çin ve Hindistan'ın temel petrol tedarikçisi olduğu görülmektedir. Bu durum, Çin ve Hindistan'ın söz konusu bölgelerde önemli bir rekabeti sürdürmelerine yol açmaktadır.

Petrol ithalatının büyük kısmını Ortadoğu ve Afrika'dan yapan Çin ve Hindistan için enerji nakil hattı boyunca yer alan stratejik bölgelerin güvenliğinin sağlanması ikinci önemli konu olarak ön plana çıkmaktadır. Bu anlamda küresel enerji ticaretinde stratejik nakil hatları olarak ön plana çıkan bölgeler özellikle Hint Okyanus Bölgesi (Indian Ocean Region-IOR) ve Hint Okyanusu'na açılan boğaz bölgeleridir.

Harita-5: Küresel petrol ticaretinde stratejik noktalar¹⁰¹⁷

Harita üzerinde görülen Hürmüz Boğazı, Bab el-Mandab ve Malakka Boğazları Hint Okyanusu'na açılarak Hindistan ve Çin'e enerji ulaştıran ve bu sebeple jeostratejik önemi yüksek olan bölgelerdir. Tüm bu boğazlar ve kıyı devletleri, Hint Okyanus Bölgesi denen bölgeyi oluşturmaktadır.

Hint Okyanus Bölgesi (IOR), 68,5 milyon km² alanı kapsayan ve Afrika, Asya ve Okyanusya arasında deniz bağlantısı sağlayan stratejik pozisyonu sebebiyle IOR, uluslararası deniz ve enerji ticaretinde dünyanın en stratejik noktasını oluşturmaktadır. Dünya petrol ve doğal gaz naklinin %80'inden fazlası

¹⁰¹⁶ EİA, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=IN> (erişim tarihi: 29.11.2013)

¹⁰¹⁷ <http://www.eia.gov/countries/regions-topics.cfm?fips=WOTC>, (erişim tarihi: 01.12.2013).

Hürmüz Boğazı, Bab al-Mandab ve Malakka Boğazı gibi üç stratejik nokta üzerinden Hint Okyanusu aracılığıyla taşınmaktadır.¹⁰¹⁸

Çin'in petrol ve gaz arzının %85'inden fazlası IOR ve Güney Çin Denizi (South China Sea-SCS) üzerinden Çin'e ulaşmaktadır. Örneğin; Çin'in LNG ithalatının %37.3'ü Malakka Boğazı, %19.7'si ise Basra Körfezi üzerinden geçerek Çin'e ulaşmakta iken petrol ithalatının yaklaşık %41'i Basra Körfezi aracılığıyla nakledilmektedir.¹⁰¹⁹

Çin'in enerji arzının güvenliği için Hint Okyanusu ve Güney Çin Denizi'nin güvenliğinin sağlanması; Çin'in bölge üzerinde askeri varlığını arttırmasına sebep olmaktadır. Çin'in bölgedeki askeri ve siyasi nüfuzu ise Hindistan'ın Çin'e karşı olumsuz bir bakış açısı geliştirmesine yol açmaktadır. Bu anlamda Hintli yöneticileri ve kamuoyunu en çok kaygılandıran proje; Çin'in İnci Dizisi (String of Pearls) stratejisidir.

Harita-6 Çin'in İnci Dizisi stratejisi ve Petrol Nakil Hattı¹⁰²⁰

¹⁰¹⁸ Niclas D. Weimar, "Sino-Indian Power Preponderance in Maritime Asia: A (Re-)source of Conflict in the Indian Ocean and South China Sea", *Global Change, Peace&Security*, 25/1, 12.

¹⁰¹⁹ Weimar, "Sino-Indian Power Preponderance in Maritime Asia: A (Re-)source of Conflict in the Indian Ocean and South China Sea", 15.

¹⁰²⁰ <http://www.china-briefing.com/news/2009/03/18/china%E2%80%99s-string-of-pearls-strategy.html> (erişim tarihi: 01.12.2013)

İnci Dizisi stratejisi, Çin'in Güneydoğu Asya'dan Somali'ye kadar uzanan bölgede çeşitli donanma üsleri kurarak bu stratejik hatlar üzerinde kontrol kurmayı amaçladığı bir projedir. Bu proje kapsamında Myanmar, Maldivler, Pakistan ve Bangladeş gibi jeostratejik konuma sahip ülkeler ile yakın iş birliği içine giren Çin, bu ülkelere maddi ve askeri destekler sağlamaktadır.

Petrol ithalatının %68'ini ve doğal gaz ithalatının %85'ini IOR ve SCS ülkelerinden sağlamakta olan Hindistan ise bölgede nüfuz ve enerji güvenliğini sağlamak üzere 1991 yılında Doğu'ya Bakış Politikası'nı (Look East Policy) başlatmıştır.¹⁰²¹ İlan edildiği ilk yıllarda Hindistan'ın ekonomik kaygılarına bir çözüm olarak sunulan Look East Policy, daha sonraki yıllarda Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleriyle geliştirilen güvenlik iş birliği anlaşmalarıyla kapsam olarak genişletilmiştir.¹⁰²²

Hindistan ve Çin'in Güney Asya ticaret yolları ve enerji nakil hatları zerindeki bu hamleleri, Hint Okyanus Bölgesi'nde yoğun bir askeri üs varlığına sebep olmuştur.

Harita-7 Hint Okyanus Bölgesi'nde Çin ve Hindistan üsleri¹⁰²³

Bölgesel Ekonomik Etki Alanı: GSMH, ekonomik büyüme oranlarının ölçülmesinde kullanılan en önemli değişkendir.¹⁰²⁴ Buna göre bir ülkede üretilen mal ve hizmet miktarı, o ülkenin ekonomik büyümesine katkı sağlamaktadır.

¹⁰²¹ Weimar, "Sino-Indian Power Preponderance in Maritime Asia: A (Re-)source of Conflict in the Indian Ocean and South China Sea", 19.

¹⁰²² Hong, "India and China: Rivals or Partners in Southeast Asia?", 132.

¹⁰²³ Weimar, "Sino-Indian Power Preponderance in Maritime Asia: A (Re-)source of Conflict in the Indian Ocean and South China Sea", 22.

¹⁰²⁴ J. Vernon Henderson, Adam Storeygard ve David N. Weil, "Measuring Economic Growth From Outer Space", National Bureau of Economic Research,

Asya'nın gelişmekte olan ülkeleri ile geliştirilen ekonomik iş birliği politikaları, Çin ve Hindistan için artan pazar ihtiyaını karşılamaya yönelik olarak geliştirilmiştir. Ancak; ASEAN, SAARC ve BRICS lkeleri ile Çin arasında gelişen karşılıklı ticaret rakamları; Hindistan'ın bu ülkelerle ticaretini yavaşlatırken bölgedeki Hint nüfuzunun da Çin nüfuzu ile yer değiştirmesine sebep olmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile önemli bir finansal desteğini kaybeden Hindistan, kendisine uluslararası alanda ekonomik ve jeopolitik bir aşama kazandıracak yeni bir politika belirleme ihtiyaı içerisinde olmuştur.¹⁰²⁵ Bu ihtiyaın ortaya çıkmasıyla 1992 yılında ilan edilen Look East Policy kapsamında ASEAN lkeleriyle ilişkiler geliştirilmiş ve Hindistan, Güneydoğu Asya lkeleri nezdinde önemli bir etki alanı yaratma çabalarını başlatmıştır.

1990'ların son dönemlerinde Asya'da yaşanan bir diğer önemli gelişme Çin'in ekonomik yükselişi ve bu kapsamda Güney Asya'da artan etkisidir. Özellikle ASEAN lkeleri ile ekonomik ilişkilerini geliştiren Çin'in bölgede gelecekte sahip olacağı rol; Hindistan'ın önemli meselelerinden birisi olmuştur. Böylelikle, Çin ve Hindistan arasında ASEAN lkeleri üzerinde ekonomik etki alanı kurmak üzerinden şekillenen bir rekabet başlamıştır.

Tablo-6 Çin ve Hindistan'ın ASEAN lkeleri ile ticaret rakamları, 2012 (milyon dolar)¹⁰²⁶

	İhracat	İthalat	Toplam Ticaret	ASEAN ihracatındaki payı	ASEAN ithalatındaki payı	ASEAN toplam ticaretindeki payı
Çin	141,554.3	177,02.7	318,557.0	%11.3	%14.5	%12.9
Hindistan	43,840.3	27,724.4	71,564.7	%3.5	%2.3	%2.9

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü üzere; Çin'in ASEAN lkeleri ile ticareti Hindistan'ın bu ülkelerle olan ticaretinin yaklaşık dört katını oluşturmaktadır.

ASEAN lkelerinin bölgesel rekabete konu olmasının yanında Çin ve Hindistan'ın yesi oldukları BRICS rgt içerisindeki ekonomik hareketlilik iki ülke arasında bir rekabete yol açmaktadır.

(Cambridge,2009), 1 <http://www.nber.org/papers/w15199.pdf>, (erişim tarihi:02.12.2013).

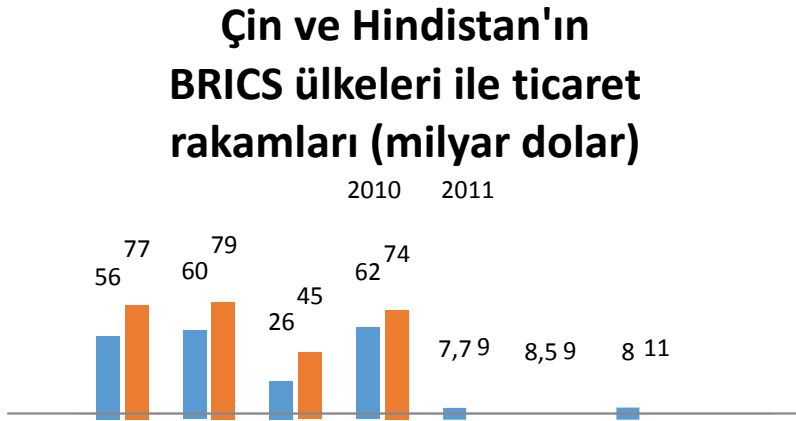
¹⁰²⁵ Hong, "India and China: Rivals or Partners in Southeast Asia?", 127.

¹⁰²⁶ ASEAN, http://www.asean.org/images/2013/resources/statistics/external_trade/2013/table19.pdf, (erişim tarihi: 11.11.2013).

Bununla birlikte Çin ve Hindistan'ın BRICS'e bakış açıları farklılık göstermekte, bu da ekonomik politikalarına yansımaktadır. Çin; BRICS ülkeleriyle kuracağı ittifak sistemi ile küresel sistem içerisindeki diğer devletlerin gücünü dengeleyecek bir mekanizma oluşturmayı amaçlamaktadır. Neorealist bakış açısının güç dengesi anlayışını bu yansıtan bu sistem ile Çin, aynı zamanda çok kutuplu dünya politikasına katkı sağlamayı planlamaktadır.¹⁰²⁷

Hindistan ise BRICS'e yönelik söylemlerini siyasi olmaktan çok ekonomik kazanımlara yöneltmektedir.¹⁰²⁸

Aşağıdaki grafik; Çin ve Hindistan'ın BRICS'e bakış açılarındaki bu farklılığı yansıtmaktadır.

Grafik-9 Çin ve Hindistan'ın BRICS ülkeleri ile ticaret rakamları¹⁰²⁹

Grafikten görüldüğü üzere, Çin'in BRICS ülkeleri Hindistan'a oranla çok daha yoğun ilişkiler geliştirmesi küresel alanda Çin nüfuzunun artmasına yol açmaktadır. Çin'in bu hamlesine karşılık etkisini kaybetmek isteyen Hindistan

¹⁰²⁷ Jagannath P. Panda, 'A "BRICS" Wall? The Complexity of China-India Multilateral Politics', *India Foreign Affairs Journal*, 7/2, 181.

¹⁰²⁸ Panda, 'A "BRICS" Wall? The Complexity of China-India Multilateral Politics', 183.

¹⁰²⁹ Panda, "A 'BRICS' Wall? The Complexity of China-India Multilateral Politics", 179.

ise ASEAN ülkeleri ile iş birliğini arttırmaya çalışmakta ve Çin'in etkili olduğu Şanghay İş Birliği Örgütü içerisinde üye olmaya çalışmaktadır.

Hindistan'ın Şanghay İş Birliği Örgütü içerisindeki olası bir üyeliği, yüksek nüfusa sahip fakat demokrasinin yerleştiği bir ülke olarak diğer Şanghay üyesi ülkeler nezdinde “örnek” ülke olarak ön plana çıkmasını sağlayacaktır. Bu tür bir gelişme ise Asya'da demokratik eğilim ve talepleri başlatabilme potansiyeline sahiptir. Dolayısıyla, Çin ekonomik ilişki ağını genişleterek Hindistan'ı tedirgin ederken, Hindistan demokratik yönetim örneği olarak Çin'in en hassas noktasına dokunmaktadır. Çin ve Hindistan arasında bölgesel nüfuzun sağlanabilmesinde en önemli unsur olan bölgesel ekonomik ilişkiler ağı, iki ülke arasındaki rekabeti gelecek dönemde arttıracak önemli unsurlar arasındadır.

III.b. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Çin ile Hindistan Arasında İş Birliği Unsurları

Richard N. Haas, 21. yüzyılın Asya yüzyılı olacağını söylerken bölge devletleri arasındaki çatışma noktalarına vurgu yapmış olsa da Çin ve Hindistan, Asya yüzyılının ancak birbirleri ile iş birliği sağladıkları takdirde geleceğinin farkındadırlar. Dünya nüfusunun ve GSMH'sinin önemli bir kısmını oluşturan Çin ve Hindistan için uluslararası kurumların işleyişinde Kuzey ülkelerinin ağırlıklı olması, iş birliği yapılacak noktaların başında gelmektedir. Bu sebeple 1976'da başlatılan ikili ilişkiler özellikle 2001 yılından sonra ivme kazanmıştır.

Çin ile Hindistan arasında iş birliği ve uzlaşma sağlanan konuları siyasi, enerji ve ekonomik alan olarak üç bölümde incelemek mümkündür.

Siyasi: Asya'nın kadim zamanlardan itibaren varlığını sürdüren toplumsal yapıları olmaları, Çin ve Hindistan arasında çözülmesi zor olan siyasi ihtilafların yaşanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Her ikisi de belirli sınır bölgelerinde tarihsel iddialara sahip olan Çin ve Hindistan'ın siyasi olarak uzlaşma sağladıkları veya uzlaşmaya çalıştıkları iki konu aynı zamanda her iki ülke için hayati önem taşıyan sınır bölgelerinde hakimiyet ve ortak su kaynaklarında veri paylaşımıdır.

Özellikle Hindistan'ın yıllık toplam yağışının tamamına yakınının yılın sadece üç ayında alıyor olması, bölgedeki akarsuların yağış sezonunda taşmasına ve sel felaketi ile karşılaşılmasına yol açmaktadır. Bölgede yaşayan halk ve tarım ürünlerinin zarar görmemesi için sel sezonunda Çin tarafından akarak Hindistan'a ulaşan nehirlerde Çin'in hidrolojik veri paylaşımında bulunması Hindistan için önem arz etmektedir.

Ortak kullanılan nehirlerde veri paylaşımına yönelik Çin ve Hindistan arasında imzalanan metinler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo-7 Sınır aşan nehir sularında veri paylaşımı

Tarih	Antlaşma	İçerik
25 Haziran 2003	Çin ve Hindistan Arasındaki Kapsamlı İş Birliği'nin İlkeleri	Ortak nehirlerde sel sezonunda hidrolojik veri paylaşımını, tarım, sağlık ve yiyecek güvenliği alanlarında birlikte çalışmayı kabul etmişlerdir.
Nisan 2005	Barış ve Refah için Stratejik İş Birliği ve Ortaklık	Sutlej/Langqen, Parlung Zangbo ve Lohit/Zayu nehirleri üzerinde veri paylaşımı konusunda anlaşma sağlanmıştır.
21 Kasım 2006	Çin ve Hindistan arasında Ortak Deklarasyon	Sınır aşan nehirler, hidrolojik veriler, enerji yönetimi vb. konularda iş birliğinin sağlanması için uzman düzeyinde bir çalışma mekanizması oluşturmaya karar vermişlerdir.
14 Ocak 2008	Çin ve Hindistan arasında Ortak 21. Yy Vizyon Bildirisi	Sınır aşan nehirler üzerindeki desteğin iki ülke arasındaki karşılıklı anlayış ve güveni pekiştirdiğine vurgu yapılmıştır.
16 Aralık 2010	Çin ve Hindistan arasındaki Ortak Deklarasyon belgesinde	Sınır aşan nehirler üzerindeki iş birliğinin ve hidrolojik verilerin paylaşımı konusunda anlaşma sağlanmıştır.

Enerji: “Enerji güvenliği”, hükümetlerin normal ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmek için gerekli enerji kaynaklarına güvenilir, kesintisiz ve düşük maliyetle ulaşımını ifade etmektedir. Enerji güvenliği algısı, kaçınılmaz olarak mevcut talebi karşılayacak yeterli enerji arzının sağlanmasına odaklanmaktadır.¹⁰³⁰

¹⁰³⁰ Andrew Phillips, “A Dangerous Synergy: Energy Securitization, Great Power Rivalry and Strategic Stability in the Asian Century”, *The Pacific Review*, 26/1, 18.

Enerji talebinin/tüketiminin artışı; hem ekonomik büyümeye işaret etmekte hem de ekonomik büyümenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰³¹ Sosyal ve siyasal istikrarını sürdürmek isteyen Çin ve Hindistan için, enerji tüketimi hem bir gereklilik hem de kaçınılmaz bir sonuç olmaktadır.

Yüksek enerji talebine karşı, enerjide kendine yeterlilik düzeyi giderek düşen ve bu sebeple ithalata giderek daha bağımlı hale gelen Çin ve Hindistan için üçüncü ülkelerde enerji iş birliği anlaşmaları imzalamak, her iki ülkenin çıkarına hizmet etmektedir. Bununla birlikte Çin ve Hindistan enerji ihtiyaçlarını karşılamının, aynı zamanda diğer ülkelerle iş birliğini gerektirdiğinin farkındadırlar. Çin ve Hindistan'ın yüksek nüfus, yüksek ekonomik büyüme oranı, ham petrol ithalatında artan dışa bağımlılık ve enerji güvenliğinin temel kaygı haline gelmesi gibi faktörler Çin ve Hindistan'ı enerjide iş birliğine yönelten faktörler arasındadır.

Çin ve Hindistan'ın Enerji Güvenliği Konusunda İş Birliği Yapabilecekleri Alanlar¹⁰³²;

- 1) Ortak girişim
- 2) Boru hattı ağı
- 3) Küresel enerji güvenliği Topluluğu için çalışma

¹⁰³¹ Bhupendra Kumar Singh, Energy Security and India-China Cooperation, International Association for Energy Economies, First Quarter, 2010, s. 17, <http://www.iaee.org/en/publications/newsletterdl.aspx?id=92>, (erişim tarihi: 03.12.2013).

¹⁰³² Singh, Energy Security and India-China Cooperation, International Association for Energy Economies, 18-19.

Tablo-8 İki ülkenin enerji alanına yönelik imzaladıkları anlaşmalar ;

Tarih	Anlaşma	İçerik
12 Nisan 2005-	Bariş ve Refah İçin Stratejik Ortaklık ve İş Birliği	Taraflar, üçüncü ülkelerde petrol ve doğal gaz arama faaliyetlerinde iki ülkenin ilgili birimleri arasında iş birliğinin sağlanması ve enerji alanında iş birliği yapılmasını kararlaştırmıştır.
21 Kasım 2006-	Ortak Deklarasyon	Su ve enerji kaynakları, çevre, altyapı ve ulaşım konularında iş birliği yapılması ve bu sebeple tüm uluslararası toplumunun faydasına olacak adil, güvenli ve istikrarlı bir uluslararası enerji düzeninin kurulmasını teşvike etme yönünde karar alınmıştır.
16 aralık 2010	Çin ve Hindistan arasında Ortak Bildiri-	Enerji ve yiyecek güvenliğinde iş birliği sağlanmıştır.
26 Kasım 2012	İkinci Çin-Hindistan Ekonomik Diyalog toplantısı- Enerji Verimliliği Konusunda Mutabakat Anlaşması	Enerji alanında çalışmak üzere Çalışma Grubu oluşturulmasına karar verilmiştir.

Çin ve Hindistan; Angola, Kazakistan, Ekvador ve Burma gibi aynı ev sahibi ülkelerin varlıklarına yatırım yapmayı hedeflemektedir. Buna yönelik olarak 2006 Ocak'ta iki ülke "Petrol ve Doğal Gaz Alanında İş Birliğini Güçlendirme Memorandumu" imzalamıştır. Anlaşma kapsamında iki ülke iş birliğinin anahtar alanlarını belirlemişlerdir. Anlaşma ayrıca iki ülkeye petrol ticareti ve üçüncü ülkelerde ortak yatırımı arttırıcı düzenlemeler sağlamıştır.¹⁰³³

¹⁰³³ Jian Yang, "Beyond Energy: China's Energy Relations with Japan and India", <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=f706c14d-c20f-4d44-8553-a3e48c773913%40sessionmgr13&vid=4&hid=3>, (erişim tarihi:22.10.2013)

Tablo-9 Petrol ve Doğal Gaz Arama ve Üretiminde Çin-Hindistan İş Birliği¹⁰³⁴

Ülke	Alan veya Proje	Çin'in payı ve şirket	Hindistan'ın payı ve şirket
Kolombiya	Omimex de Colombiya şirketini petrol varlıklarıyla birlikte kazanımı	%50 Sinopec	%50 ONGC
İran	Yadvaran petrol alanı	%51 Sinopec	%29 ONGC
Peru	155 blokta doğal gaz araştırma hakkı	CNPC ve DMCC ortak girişim	
Sudan	Büyük Nil Petrol Projesi	%40 CNPC	%25 ONGC
Suriye	Suriye petrol alanında Petro-Canada şirketinin %37'lik hissesini satın alma	Sinopec ve ONGC %37'lik ortak girişim	

Sonuç

Bir ülkenin sahip olduğu yüksek nüfus, iç siyasal istikrarsızlık kaynağı olabileceği gibi o ülkenin ekonomik ve siyasi atılımının da kaynağı olma potansiyelini içinde barındırmaktadır. Bu anlamda dünya nüfusunun yaklaşık %40'ını tek başına oluşturan Çin ve Hindistan'ın sahip olduğu yüksek nüfus oranları, iki ülke arasındaki ilişkilerin temel belirleyicisi olma niteliğindedir.

Çin ve Hindistan'ın sahip olduğu yüksek nüfus içerisinde etnik ayrılıkçı gruplar ve sosyo-ekonomik düzeyi düşük kesimlerin bulunuyor olması, iki ülkenin iç siyasal istikrarının sağlanması için nüfus yönetimini stratejik bir noktaya yerleştirmektedir. Bu anlamda iç siyasal istikrarın sağlanması; istikrarlı bir ekonomik büyüme ve refah seviyesinde sürekli bir yükselişi zorunlu kılmaktadır. Çin'deki nüfusun %27,2'sini Hindistan nüfusunun ise %68,8'inin¹⁰³⁵ ulusal yoksulluk sınırı altında yaşadığı göz önünde bulundurulacak olursa Çin ve Hint politikasında, ekonomik gelişim ve sosyal iyileşmenin ne kadar önemli bir yere sahip olduğu anlaşılabilir.

Bu aşamada, Çin ve Hindistan için istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanması ve bununla birlikte gelen enerji talebinin karşılanması, refah seviyesinin yükseltilmesi için gerekli şartları oluşturmaktadır. Ekonomik büyüme; dış ülkelerle artan ekonomik ilişkileri gerekli kılarken, enerji talebinin karşılanması kaynak ülkeler ile enerji iş birliği ve yatırım ortaklıklarını ön plana

¹⁰³⁴ Toufiq Siddiqi, "China and India: More Cooperation Than Competition in Energy and Climate Change", *Journal of International Affairs*, 64/2, 79.

¹⁰³⁵ World Development Indicators, <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC> (erişim tarihi: 03.06.2013)

çıkartmaktadır. Tüm bu gereklilikler, Çin ve Hindistan arasında enerji, ekonomik açılım ve su kaynaklarının yönetimi gibi konuları hem rekabetin hem de iş birliğinin temel unsurları haline getirmektedir.

Çin ve Hindistan arasındaki ilişkilerin orta vadeli bir gelecek ön görüşünü yapmak istediğimizde, sınır sorunlarının iki ülke arasındaki temel sorun olma niteliğini sürdüreceğini görmekteyiz. Bununla birlikte, ekonomi ve enerji gibi konuların önem kazanması, sınır sorununun uzlaşma yolu ile çözümlenmesine yönelik istek ve çabaları arttırmaktadır. Bu noktada, 1988'den beri devam etmekte olan sınır sorununun çözümüne yönelik girişimlerin devam etmesi beklenmektedir.

Rekabet veya iş birliğinin bir diğer faktörü olarak güvenli enerji arzının sağlanması ve enerji yolları güvenliğinin sağlanması konusu gündeme gelmektedir. Çin ve Hindistan'ın küresel enerji tüketiminde ilk 5 ülke içerisinde yer aldıkları düşünülecek olursa, önümüzdeki yıllarda artması planlanan enerji talebinin önemli bir rekabet unsuru olarak ön plana çıkması beklenmektedir. Buna rağmen, iki ülkenin özellikle Ortadoğu'dan petrol ithal etmesi, ABD, Rusya ve AB'nin bölgeye yönelik politikalarını Çin ve Hindistan için önemli hale getirmektedir. Ortadoğu'nun güvenliği ve istikrarının sağlanmasında Çin ve Hindistan'ın söz sahibi olmak istemeleri, Çin ve Hindistan'ın bölgeye yönelik ortak politikalar geliştirmelerini zorunlu kılmaktadır. Bu anlamda enerjinin iki ülke arasında rekabete söz konusu olmasının yanında iş birliğini de gerektirdiği görünen bir gerçektir.

Bir diğer unsur ise, su kaynaklarının yönetimi meselesidir. Çin ve Hindistan'da temiz su kaynaklarına ulaşım oranının düşüklüğü sosyal refahı olumsuz yönde etkilemekte ve her iki ülke yönetimi bu konuya yönelik alternatif politikalar geliştirme zorunluluğu duymaktadır. Bu noktada iki ülke, sel sezonunda hidrolojik veri paylaşımı gibi hususlarda iş birliğine yönelmekle birlikte, ortak kullanımda olan su kaynakları üzerinde Çin'in baraj ve hidro güç santrali yapım projeleri Hint kamuoyunda tepki ile karşılanmaktadır.

21.yy'ın Asya yüzyılı olacağına ilişkin öngörüler, bölgenin demografik, ekonomik ve siyasal yükselişinin doğal bir sonucu olarak görülmektedir. Bununla birlikte Avrupa'da birliğin uzun yıllar süren savaş ve çekişmeler sonunda sağlandığı göz önünde bulundurulursa Asya'da benzer bir birliğin sağlanması için öncelikle mevcut sorunların ortak bir zeminde çözülmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Şüphesiz her siyasal birlik, rekabeti içinde barındırır. Ancak, Çin ve Hindistan arasında meydana gelecek bir savaş bölgesel ve küresel yapıyı derinden etkileyeceği gibi iki ülke arasında sağlanacak ortak vizyon, yine uluslararası ilişkilerde çok merkezli bir güç yapısının oluşmasına katkı sağlayacak potansiyeli barındırmaktadır.

Bu sebeplerle Çinli ve Hintli liderlerin Asya yüzyılını birlikte sağlayacakları yönündeki inanç, iki ülkenin rekabet unsurlarını yönetmelerini teşvik edici bir unsur olarak ön plana çıkmaktadır.

Çin ve Hindistan arasında sağlanacak ekonomik ve siyasal bir ortak vizyon, yeni bir güç dengesi sisteminin kapılarını arayabilir.

Kaynakça

Kitap

Athwal, Amardeep. *China-India Relations; Contemporary Dynamics*. Canada: Routledge, 2008.

Gilboy, George J. ve Heginbotham, Eric. *Chinese and Indian Strategic Behaviour Growing Power and Alarm*. New Delhi: Cambridge University Press, 2012.

Jain, Sharad K. ve Agarwal, Pushpendra K. ve Singh, Vijay P. *Hydrology and Water Resources of India*. Netherlands: Springer Publications, 2007.

Kapur, Harish. *Foreign Policies of Indian Prime Ministers*. India: Lancer Pub., 2009.

Ness, Peter Van. *Revolution and Chinese Foreign Policy-Peking's Support for Wars National Liberation*. Berkeley, Los Angeles and London: University of California Press, 1970.

Sarkees, Meredith R. ve Wayman, Frank W. *Resort to War 1816-2007*. Washington D.C.: CQ Press, 2010.

Sidhu, Waheguru Pal Singh ve Yuan, Jing-dong. *China and India: Cooperation or Conflict?*. USA: Lynne Rienner Publisher, 2003.

Sönmezoglu, Faruk. *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005.

Makale

Brichieri, Stephen ve Robert W. Bradnock. "Geopolitics, Water and Development in South Asia: Cooperative Development in the Ganges-Brahmaputra Delta," *The Geographical Journal*, 169/1, (2003): 43-64.

Chen, Qimao. "Çin'in Güvenlik Anlayışı ve Politikası," *Stratejik Öngörü Dergisi*, 4, (2005): 102-107.

Devadason, Evelyn S. "Enhancing China-India Trade Cooperation: Complementary Interactions?," *The China Review*, 12/2, (2012), 59-83.

Holslag, Jonathan. "Assessing the Sino-Indian Water Dispute," *Journal of International Affairs*, 64/2, (2011): 19-35.

Zhao Hong, "India and China: Rivals or Partners in Southeast Asia?," *Contemporary Southeast Asia*, 29/1, (2007): 121-142.

Yasheng Huan, "The Myth of Economic Complementarity in Sino-Indian Relations," *Journal of International Affairs*, 64/2, (2011), 111-125.

Jain, Shirish ve Shufen, Yan. "India-China: Brothers, Brothers," *Journal of International Affairs*, 64/2, (2011): 259-267.

Malik, J.Mohan. "China-India Relations in the Post-Soviet Era, The Continuing Rivalry," *The China Quarterly*, 142, (1995): 317-355.

Mansingh, Surjit. "India-China Relations in the Post-Cold War Era", *Asian Survey*, 34/3, (1994): 285-300.

Panda, Jagannath P. "A "BRICS" Wall? The Complexity of China-India Multilateral Politics," *Indian Foreign Affairs Journal*, 7/2, (2012): 175-194.

Phillips, Andrew. "A Dangerous Synergy: Energy Securitization, Great Power Rivalry and Strategic Stability in the Asian Century." *The Pacific Review*, 26/1, (2013): 17-38.

Sharma, Shalendra D. "The Uncertain Fate of 'Chindia'," *Current History*, 109/728, (2010): 252-257.

Siddiqi, Toufiq. "China and India: More Cooperation Than Competition in Energy and Climate Change," *Journal of International Affairs*, 64/2, (2011): 73-90.

Singh, Swaran. "China-India Bilateral Trade: Strong Fundamentals, Bright Future," *China Perspective*, 62, (2005): 2-13.

Weimar, Niclas D. "Sino-Indian Power Preponderance in Maritime Asia: A (Re-)source of Conflict in the Indian Ocean and South China Sea", *Global Change, Peace&Security*, 25/1, (2013): 5-26.

Tezler

Akyüz, Ahmet. "Soğuk Savaş Sonrası Hindistan'ın Avrasya Jeopolitiği'ndeki Yeri," Sosyal Bilimler Enstitüsü, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, (2007).

Bali, Elif. *Hindistan ve Pakistan'ın Dış Politika Tercihlerinin Soğuk Savaş ve Soğuk Savaş Sonrasına Yansımaları*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara, (2006).

İnternetten alınan kaynaklar <http://commerce.nic.in/eidb/iecnt.asp>

(erişim tarihi: 11.09.2013). Henderson, J. Vernon ve Storeygard,

Adam ve Weil, David N.

"Measuring Economic Growth From Outer Space", National Bureau of Economic Research, (Cambridge,2009), <http://www.nber.org/papers/w15199.pdf>, (e.t. 02.12.2013).

Jain, Sharad K. ve Agarwal, Pushpendra K. ve Singh, Vijay P. *"Hydrology and Water Resources of India"*, Netherlands: Springer Publications,

(2007).

http://books.google.com.tr/books?id=ZKs1gBhJSWIC&pg=PA334&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (e.t. 10.10.2013).

Kalirajan, Kaliappa ve Wang, Yaqi ve Yu, Miaojie ve Singh, Kanhaiya. “China and India: A Comparative Analysis of Trade and Investment Performance”, http://mjyu.ccer.edu.cn/eaber_routledge%20chapter_2.pdf, (e.t. 04.12.2013).

Kumar, Arvind. “Future of India-China Relations: Challenges and Prospects”, UNISCI Discussion Paper (2010), https://www.google.com.tr/search?q=Arvind+Kumar+Future+of+India-China+Relations&oq=Arvind+Kumar+Future+of+IndiaChina+Relations&aqs=chrome..69i57.22375j0j7&sourceid=chrome&espv=210&es_sm=122&ie=UTF-8, (e.t.04.12.2013).

Singh, Bhupendra Kumar. “Energy Security and India-China Cooperation,” International Association for Energy Economies, First Quarter, (2010) <http://www.iaee.org/en/publications/newsletterdl.aspx?id=92>, (e.t. 03.12.2013).

Virmani, Arvind. “India-China Economic Cooperation,” <http://prasad.dyson.cornell.edu/doc/books/13India-ChinaEconomicCooperation.pdf> (e.t. 29.04.2013).

Yang, Jian. “Beyond Energy: China’s Energy Relations with Japan and India”, <http://ehis.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=f706c14d-c20f-4d44-8553-a3e48c773913%40sessionmgr13&vid=4&hid=3>, (e.t. 22.10.2013).

ASEAN, http://www.asean.org/images/2013/resources/statistics/external_trade/2013/table19.pdf, (e.t. 11.11.2013).

BP 2013 Statistical Review of World Energy, http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/statisticalreview/statistical_review_of_world_energy_2013.pdf (e.t. 05.11.2013).

EIA, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=CH>, (e.t. 29.11.2013).

EIA, <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=IN>, (e.t. 29.11.2013).

IEA, Oil and Gas Security Emergency Response of IEA Countries, 2012

IEA, Understanding Energy Challenges in India, https://www.iea.org/publications/freepublications/publication/India_study_FIN_AL_WEB.pdf, (e.t. 06.11.2013).

IEA, World Energy Outlook 2013, http://www.iea.org/media/files/WEO2013_factsheets.pdf (e.t. 28.11.2013).

IEA, World Energy Outlook, 2012, <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/English.pdf> (e.t. 29.11.2013).

IMF, Dünya Ekonomi Raporu, Nisan 2013, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2013/01/pdf/text.pdf> (e.t. 03.06.2013).

SIPRI, Çin ve Hindistan'ın askeri harcama rakamları, <http://milexdata.sipri.org/result.php4> (e.t. 17.04.2013) ve <http://milexdata.sipri.org/files/?file=SIPRI+milex+data+1988-2012+v2.xlsx> (e.t. 24.09.2013).

UN, http://www.unwater.org/downloads/water_scarcity.pdf (e.t. 01.11.2013).

UN, http://www.unwater.org/statistics_res.html (e.t. 01.11.2013).

UN, <http://www.unwater.org/water-cooperation-2013/water-cooperation/facts-and-figures/> (e.t. 28.10.2013).

UN, http://www.undp.org/content/dam/china/docs/Publications/UNDP-CH-HD-Publication-NHDR_2013_EN_final.pdf, 15, (e.t. 30.10.2013).

WB, Dünya Kalkınma Göstergeleri, <http://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.NAHC> (e.t. 03.06.2013).

WTO, 2011 Uluslararası Ticaret İstatistikleri, http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2011_e/its2011_e.pdf, (e.t. 04.12.2013).

Çin ile Hindistan arasındaki “Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması,”

http://law.incometaxindia.gov.in/DIT/File_opener.aspx?fn=http://law.incometaxindia.gov.in/Directtaxlaws/cbdt/dta/A1_China.htm (e.t. 13.07.2013).

Küresel askeri güce göre ülke sıralaması, 2013, <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>, (e.t. 10.04.2013).

Asian Water Development Outlook, 2013, <http://www.zaragoza.es/contenidos/medioambiente/onu/newsletter15/033-eng-ed2.pdf> (e.t. 18.11.2013)

The United Nations World Water Development Report 4, <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002156/215644e.pdf>, 31, (e.t. 30.10.2013).

Wong, Gabriel. “China’s War on Water Scarcity,” <http://www.pwc.com/gx/en/capital-projects-infrastructure/assets/chinas-war-on-water-scarcity.pdf>, (e.t. 18.11.2013).

<http://corporate.exxonmobil.com/en/energy/energy-outlook/charts/global-population-chart> (e.t. 28.11.2013)

<http://www.adb.org/sites/default/files/pub/2013/ado2013.pdf> (e.t. 06.11.2013)

http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/press_room/SG_speech_Asian_Energy_Forum_Sept_2013.pdf (e.t. 06.11.2013)

<http://www.china-briefing.com/news/2009/03/18/china%E2%80%99s-string-of-pearls-strategy.html> (e.t. 01.12.2013).

BÖLGESEL MERKEZİLEŞMENİN OLUŞUMUNDA ÇİN İSTİSNACILIĞINI ANLAMAK

Arş. Gör. Mustafa TÜTER

Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü

mstuter@uludag.edu.tr

Özet:

Çin istisnacılığı genel olarak politik ve ahlaki fikir ve bağlılıklar bütünü olarak normatif bir teori gibi değerlendirilmektedir. Diğer yandan Çin istisnacılığını sadece fikrîsel içeriğe indirgemek doğru olmayacağı gibi özellikle bölgesel bağlamda nasıl bir rol oynadığı da incelenmelidir. Nitekim Çin istisnacılığına yönelik üç farklı yaklaşım Çin'in kendisini bölgenin merkezinde gördüğü fikrinde birleşmektedir. Çin istisnacılığının oynadığı rolü daha iyi anlamak için yapısalçı/fonksiyonalist yaklaşımı kullanarak Amerikan istisnacılığıyla karşılaştırma yapmak faydalı görülmektedir. Bu çalışmada Çin istisnacılığının, stratejik düşüncenin normatif kaynaklarını yeniden çerçeveleme girişimi olarak, bölgesel merkezileşme süreçlerinde oluşturulmaya çalışılan vizyona hizmet ettiği iddia edilmektedir. Söz konusu girişimin yükselen Çin gücünün güvenlik, ekonomik ve kültürel boyutlarını içeren bu süreçlere planlanmış ya da planlanmamış etkileri olacağı yakın gelecekte beklenmektedir. Sonuç olarak istisnacılık düşüncesindeki yükseliş nedeniyle Çin'in bölgesel yaklaşımının ekonomik-temelli bir anlayıştan güvenlik-temelli bir anlayışa kayma eğilimi içinde olduğu kabul edilmektedir.

UNDERSTANDING CHINESE EXCEPTIONALISM IN THE FORMATION OF REGIONAL CENTRALIZATION

Abstract:

Chinese exceptionalism is generally be understood as a normative theory for China's foreign policy in terms of political and moral ideas and commitments. However, in considering the fact that exceptionalist thinking cannot just be reduced to ideational content how it plays a role in the regional context will also be examined. Three different approaches for understanding Chinese exceptionalism merges into the idea that China sees itself at the center of the region. For better understanding to make a comparison with American exceptionalism by using structural/functionalist approach is regarded to be helpful. This paper argues that Chinese exceptionalism, as a way of reframing the normative sources of strategic thinking, serves in creating a particular vision for regional centralization. Its intended or unintended implications for regional centralization processes including security, economic and cultural aspects of a rising Chinese power is expected to be seen in the near future. As a result, it is supposed that China's regional approach has tended to shift from economic-oriented to security-oriented stance mainly due to the rise of exceptionalist thinking.

ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ULUSLARARASI ÖRGÜTLERLE İLİŞKİLER BAĞLAMINDA BARIŞ VE GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Sami KİRAZ

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

samikiraz@gmail.com

ÖZET

Günümüzde uluslararası sistemin en fazla üzerinde tartışılan konusu olarak Çin'in yükselişi ve bu yükselişin dinamikleri ve sonuçları ön plana çıkmaktadır. Son 30 yıl içerisinde önemli bir atağa kalkan Çin, uyguladığı kalkınma programı sayesinde en büyük ikinci ekonomik güç konuma yükselmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ekonomik gücünü siyaseten de destekleme yolunu seçen Çin, bu amaçla önemli dış politika açılımlarını hayata geçirmiştir. Revizyonist bir dış politikadan uzak duran Çin, uluslararası sisteme entegre olmayı ve toplumun sorumlu bir üyesi haline gelmeyi tercih etmiştir. Bunları yaparken bir taraftan da gücünü ve nüfuzunu arttırmak amacıyla yeni politikalar üretmiştir. Çin'in "barışçıl yükselme" olarak adlandırdığı bu yeni dış politikasının en önemli aracı olarak da uluslararası ve bölgesel nitelikli örgütler ön plana çıkmaktadır. Çin izlediği bu politikalar sayesinde uluslararası toplumda kendisine dair var olan olumsuz bakış açısını yumuşatmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası sistemde yerini güçlendirmek isteyen devletlere de hâkim "barış ve güvenlik" konseptlerini ihlâl etmeden kalkınabileceklerine dair bir model olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada, Çin'in barışçıl yükselme politikaları özellikle uluslararası örgütler ile olan ilişkisi bağlamında barış ve güvenlik hususundaki temel yaklaşımları ön plana çıkartılarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Kalkınma Programı, Uluslararası Sistem, Entegrasyon, Uluslararası ve Bölgesel Nitelikli Örgütler.

ABSTRACT

Nowadays, the rise of China and dynamics and consequences of this rise as the most highly disputed issue on international system is came to the front. China has increased the second big economic power because of implementing development program for last 30 years. With the end of the Cold War, China choose support its economic power with politics. For this purpose, China has implement important foreign policy programs. China prefer to become an integrate and responsible actor of international society instead of revisionist foreign policy. Doing this, China produce new policy for increasing its power and influence. The most important instruments of this new Chinese foreign policy, is called "peaceful rice", are international and regional organisations. Through these policies, China change international society's negative

perceptions about themselves. Beside this, China propose other states which they want to improve their positions on international system to new model for development appropriate for dominant “peace and security” concepts. In this study, Chinese peaceful rice policies will be analysed with especially relations with international organizations and also basic approach about peace and security issues.

Keywords: China, Development Program, International System, Integration, International and Regional Organizations.

Giriş

Günümüzde uluslararası sistemin üzerinde en fazla tartışılan konusu olarak Çin’in yükselişi ile bu yükselişin dinamikleri ve sonuçları ön plana çıkmaktadır. 1979 sonrası süreçte dışa açılma politikaları benimseyen Çin, bu sayede uluslararası sistemin güçlü ve istikrarlı bir üyesine dönüşmüştür. Ekonomik kalkınmanın birinci öncelik kabul edildiği Çin’de 1990’lı yıllarla birlikte önemli ölçüde bir dönüşüm yaşanmış ve güçlenen Çin, başta yakın çevresi olmak üzere dünyaya söz söyleyen ve bu sözü dinletebilen bir aktör konumuna gelmiştir.

Yaşanan bu süreç ve gelinen noktanın analizini yapabilmek için öncelikle Çin’in içerisinde yaşanan tartışmaların ve benimsenen dış politika anlayışlarının ortaya konulması gerekmektedir. Güçlenen Çin, çeşitli tartışmalar yaşayarak dış politika ilkelerini ve araçlarını inşa etmiştir. Bu çalışmada ağırlıklı olarak üzerinde durulacak olan konu da bu sürecin analizi olacaktır. Bu bağlamda, öncelikle çalışmaya teorik bir altyapı kazandırabilmek adına, Çin dış politikasının en önemli araçlarından biri olarak görülen uluslararası örgütlerin, Neoliberal Kurumsalcılık (*Neoliberal Institutionalism*) ve Sosyal İnşacılık (*Social Constructivism*) yaklaşımları perspektifinden dış politikadaki yerleri incelenecektir.

Daha sonra konunun Çin içerisinde tartışmalarına bakılarak Çin’in yükselişinin teorik temelli ancak ampirik unsurlar üzerinden hangi konseptlerle dünyaya sunulacağı ya da sunulduğu incelenecektir. Bu bağlamda, Çin söyleminde ön plana çıkan “Barışçıl Yükselme” (*Peaceful Rise*) kavramı ve bu kavramın içini dolduran uluslararası ve bölgesel nitelikli örgütler analiz edilecektir. Sonuç olarak, son 20 yıllık süreçte önemli bir değişim ve dönüşüm geçirerek yükselen bir güç haline gelen Çin’in dış politikasında uluslararası örgütlerin ne denli önemli bir araç olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1. Dış Politikada Uluslararası Örgütlerin Öneminin Neoliberal Kurumsalcılık Ve Sosyal İnşacılık Yaklaşımları Perspektifinden Analizi

Uluslararası ilişkilerin hâkim realist yapısı, devletlere devamlı olarak anarşinin varlığını ve böyle bir ortamda devletlerin dış politika davranışlarında

çok fazla seçeneğinin bulunmadığını öğütler. Devletler arası işbirliği mekanizmaları yalnızca çıkarların uyumu söz konusu olduğunda mümkün olabileceği için, herhangi bir işbirliği mekanizması da gerçekçi değildir. Realistler özellikle uluslararası örgütlerin işlevi konusunda karamsarlardır. Bu örgütlerin güçlü devletlerin dış politikalarının birer aracı olduğu iddia edilir ve eğer bir büyük güç bu örgütü desteklemezse varlığını devam dahi ettiremez.¹⁰³⁶

İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası siyaset genel olarak analiz edildiğinde, realistlerin bu yaklaşımının büyük ölçüde karşılık bulduğu görülmektedir. Ancak yaşanan birkaç örnek doğru yaklaşımlarla ve politikalarla uluslararası örgütlerin de siyaseten belirleyici aktörler olabileceği yönünde umut ışığı olmuştur. Almanya ve Fransa arasındaki husumeti bitiren Avrupa Birliği projesi bu noktada çok önemlidir. Entegrasyon teorileri çerçevesinde yarım asrı aşan bir süreçte yürütülen bu proje günümüzde belirli ekonomik sıkıntıları bulunmasına karşın ulus-ötesi yapıya en yakın bölgesel örgütü ortaya çıkarmıştır.

AB örneği 1980'lerle birlikte uluslararası ilişkiler teorilerinin üzerinde en fazla durduğu konulardan olmuştur. Bir uluslararası örgütün realistlerin aksine uluslararası siyasette etkili olması ve barışı sağlaması yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. İlk olarak Robert Keohane 1984 yılında yazdığı "After Hegemony" kitabıyla uluslararası örgütlerin dış politikadaki ve uluslararası sistemdeki etkilerine dikkat çekmiştir. Anarşi varsayımı ve devlet merkezli bakış açıları gibi pek çok noktada neorealizm ile benzeşen Keohane'nin neoliberal kurumsalcılığı, son tahlilde barış ve işbirliğinin uluslararası örgütler sayesinde sağlanabileceğini belirtmektedir.

Keohane'e göre uluslararası örgütler işbirliğine şu şekillerde katkı sağlar:

- Taraflar hakkında bilgi toplayarak, anarşinin yumuşamasını sağlar,
- Taraflar arasında müzakere platformu sağlar,
- İletişim, ulaşım gibi devletlerin karşılamak zorunda oldukları işlem maliyetlerini düşürürler,
- Her bir uluslararası örgüt kendi normlarını, standartlarını ve kurallarını koyarak devletlerin bunlar üzerinden işbirliğine gitmesini sağlar,
- Yaptırım mekanizmaları ile tarafların birbirlerini aldatmalarının önüne geçer.¹⁰³⁷

Uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde neoliberal kurumsalcılık dışında uluslararası örgütlere önemli rol atfeden başka yaklaşımlar da mevcuttur. Bunlardan öne çıkan yaklaşım Çin dış politika davranışlarının açıklanmasında da önemli bir etkisi bulunan sosyal inşacılık yaklaşımıdır. Yaklaşımı doruk

¹⁰³⁶ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics*, (New York: McGraw Hill, 1979).

¹⁰³⁷ Robert O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, (New Jersey: Princeton University Press, 2005), 85-97.

noktasına ulaştıran isim olarak görülen Wendt, öznelarasası inşa süreçlerinin önemine vurgu yaparak sosyal unsurların maddi yapılar üzerindeki belirleyiciliğini iddia etmektedir.¹⁰³⁸ Bu iddiayı desteklerken kullandığı örnek de yaklaşımın temel argümanı olarak kabul edilen kimliklerin çıkarlar üzerindeki belirleyici etkisidir.¹⁰³⁹ Kimliğin yanında ayrıca önem atfedilen bir diğer unsur ise kültürdür. Wendt, kültürün en önemli işlevinin ortak hafıza yaratmak olduğunu söylemekte, yaratılan bu ortak hafızanın özellikle unutulmuş ise oldukça zor sağlandığını ama öznelarasası bir süreç sayesinde yeniden inşa edilebilmesinin mümkün olduğunu savunmaktadır.¹⁰⁴⁰

Uluslararası sistemde değişimi mümkün gören yapısı nedeniyle sosyal inşacılık hâkim realist bakış açısından farklılaşmaktadır. Özellikle iletişime fazlaca önem verilen inşacılıkta taraflar arası artan diyalog sayesinde karşılıklı kimliklerin ve kimliklendirmelerin dönüşümünün mümkün olduğu iddia edilir. Uluslararası örgütler de bu noktada dönüşüm ve karşılıklı algıların yeniden inşası için oldukça önemlidir. Taraflarının bir araya gelmesi ve diyalog halinde olmaları hususunda ciddi bir altyapı hazırlayan bu örgütler, devletlerin normal şartlarda bu şekilde bir müzakere ortamına mesafeli yaklaşacakları için önemli bir alternatif sunmaktadır. Ayrıca her bir örgütün belirli normlar ve kurallar ortaya koyması da üyeleri arasında bu konuda bir birlik yaratmaktadır. Sonuç olarak hem neoliberal kurumsalcılık hem de sosyal inşacılık yaklaşımları barış ve işbirliği noktasında uluslararası örgütleri önemli araçlar olarak görmektedir. 20. yüzyılın son dönemlerinden itibaren de devletlerin bu tarz politikalara yöneldiği çoğunlukla kabul edilen bir görüştür. Çalışmanın sonraki bölümünde Çin'in bu konuda izlediği politikalar tartışılacaktır.

2. 1990 Sonrası Dönemde Yeni Çin Dış Politikası Tartışmaları

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile tek kutuplu bir dünya sistemi ortaya çıkmış, Sovyetlerin dağılması neticesinde Avrasya'da güç boşluğu söz konusu olmuştur. Savaşın kazananı olarak ABD ilân edilse de bir anda dünya üzerinde bir belirsizlik hâli oluşmuştur. Çin ise 1980'li yıllarla birlikte Deng Xiaoping'in (1978-1992) başlattığı reform ve kalkınma hamleleri ile kısa sürede güçlü bir ekonomiye ve siyasî istikrara kavuşmuştur. Sahip olduğu insan gücü ve coğrafi avantajları da bu durumla birleşince uluslararası sistemin gündemi bir anda Çin'in önce Sovyetlerin daha sonra da ABD'nin yerini alıp alamayacağı tartışmaları ile değişmiştir. Böylesi bir değişimin etkileri ve sonuçları son derece önemli olduğu için hemen her kesimden çeşitli fikirler ve beklentiler ortaya atılmıştır. Ancak bu tartışmalardan en fazla dikkate alınması gereken Çin'in kendi içerisinde yaşadığı tartışmalardır. İki temel görüş arasında yaşanan bu tartışmalar çalışmanın bu bölümünde incelenecektir.

¹⁰³⁸ Alexander Wendt, *Social Theory of International Relations*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 77.

¹⁰³⁹ Wendt, *Social Theory of International Relations*, 391.

¹⁰⁴⁰ Wendt, *Social Theory of International Relations*, 163.

2.1. ABD İle Her Alanda Rekabete Girişen ve Agresif Bir Dış Politika

Soğuk Savaş dönemi boyunca sessiz kalan ve bütün enerjisini ekonomik gelişmeye veren Çin için artık yeni fırsatlar söz konusu olmuştur. 1990'lı yıllarla birlikte Çin akademisinde ve Komünist Parti içerisinde bir grup, reformlar ve kalkınma hamleleri ile güçlenen Çin'in bu gücü ile orantılı şekilde ABD'nin karşısına her alanda çıkacak ve gerekirse şiddete de başvuracak şekilde agresif bir dış politika izlemesi gerektiğini savunmuştur. Her ne kadar Xiaoping dönemi ile başlayan reform hareketlerinin ruhu bu görüşler ile çelişse de 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında ülke içerisinde önemli muhalif hareketler baş göstermeye başlamıştır. Dış politika alanındaki bu farklılaşma da benzer şekilde değerlendirilebilir.

Böylesi bir dış politika konusunda fikir ortaya koyanların önemli argümanlarından birisi hali hazırda gelişen uluslararası ilişkiler disiplini sayesinde literatüre hâkim Batılı teorilerin varsayımları olmuştur. Hâkim realist yaklaşımın mevcut bir hegemon varken eğer rekabet yaşanacaksa ve gücün merkezi yer değiştirecekse bunun mutlak suretle şiddete başvurmadan mümkün olamayacağı iddiası Çin akademisinin realist çevrelerini ve Parti'nin çeşitli isimlerini etkilemiştir.¹⁰⁴¹ Bir sonraki bölümde ayrıca incelenecek olan “barışçıl yükselme¹⁰⁴²” (*peaceful rice*) tartışmalarında da bu grup böyle bir şeyin mümkün olamayacağını ve aslında mümkün olsa bile gerekli olmadığı yönünde görüşler ortaya atmıştır.

2.2. Uluslararası Sisteme Entegrasyon Odaklı Dış Politika

Çin dış politikasının oluşturulması noktasında ortaya konan bir diğer görüş ise agresif politikaların Çin'e bir şey kazandırmayacağı aksine uluslararası kamuoyunda olumsuz bir Çin çağrışımı yapacağını iddia etmektedir. Çin'in devam eden kalkınma hareketini barış söylemi üzerine kurmanın en doğru yol olacağının iddia edildiği bu görüş, dış politikada kendisini göstermektedir. Gerek Komünist Parti yetkilileri ve gerek akademisyenler bu noktada büyük ölçüde görüş birliği içerisinde olmuşlardır. Dış politika ilkeleri de Çin'in uluslararası kurumlara katılarak ve uluslararası toplumun sorumlu bir üyesi olarak barışçıl yükseliş yönelmesi şeklinde inşa edilmiştir.

¹⁰⁴¹ Qin Yaqing, “Development of International Relations Theory in China”, *International Studies*, 46/185, (2009), 191.

¹⁰⁴² Barışçıl Yükselme kavramı ilk defa Çin'in önceki devlet başkanı Hu Jintao tarafından 2003 yılında kullanılmıştır. Daha sonra Zheng Bijian tarafından teorik altyapısı inşa edilen kavram üç ilke etrafında şekillendirilmiştir: sosyalist piyasa ekonomisini geliştirirken ekonomik ve siyasi reformları kalıcılaştırmak, barışçıl yükselmeyi kültürle desteklemek, içeride ve dışarıda farklı sektörler arasında çıkarları dengeleyerek yükselişi sürdürmek. Gordon C. K. Cheung, “International Relations Theory in Flux in View of China's Peaceful Rice”, *The Copenhagen Journal of Asian Studies*, 26/, (2008), 5.

Genel olarak değerlendirildiğinde Çin'in dış politika amacının yükselmek ve gelişmek; bunu gerçekleştirebilmek adına da araçlarının uluslararası örgütler ve Çin imajını olumlayan bir uluslararası toplum olduğu söylenebilir. Özellikle sosyal inşacılık yaklaşımının önermeleri ile son derece uyumlu görünen bu politika 1990'lı yılların ortalarından itibaren resmî devlet politikası haline gelmiştir.¹⁰⁴³ Bu tarihlerden sonra Çin'in uluslararası örgütlere yönelik politikalarında da ciddi değişimler görüldüğü bir gerçektir. Hali hazırda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan Çin, pek çok ABD merkezli örgüte de üyelik yolunda müzakerelere başlamıştır. Bunlardan en önemlisi ise 2001 yılında üye olduğu Dünya Ticaret Örgütü (WTO) olmuştur.¹⁰⁴⁴ Hem Çin içerisinde hem de uluslararası kamuoyunda uzun süre tartışılan bu üyelik nihayetinde Çin'in verdiği tavizler sonucunda¹⁰⁴⁵ gerçekleşebildiği için oldukça önemlidir.

Çin dış politikasının en önemli açılımlarından bir diğeri ise bölgesel nitelikli uluslararası örgütlerin kurulmasında aldığı inisiyatifler olmuştur. Son derece iddialı bu örgütler arasında Şanghay İşbirliği Örgütü, Asya Birliği, BRICS gibi örgütler bulunmaktadır. Çin bu örgütler sayesinde bir taraftan uluslararası kamuoyu nezdinde imajını düzeltirken, diğer taraftan da işbirliği içinde bulunduğu devletler üzerinde etkinliğini arttırmakta ve bilhassa yakın çevresine yönelik ABD merkezli çevreleme politikalarını kırmak yolunda önemli adımlar atmaktadır. Sonraki bölümde Çin'in bu çerçevede izlediği dış politika daha ayrıntılı olarak özellikle küresel güç çerçevesinde analiz edilecektir.

3. Güncel Çin Dış Politikası Ve Uluslararası Örgütler

Çin'in 21. yüzyılda izlediği dış politika, temelleri önceki on yılda atılmış olmasına rağmen, eski devlet başkanı Hu Jintao¹⁰⁴⁶ (2003-2012) tarafından belirlenmiş ve temellendirilmiş dış politikadır. Çin resmi kaynaklarına göre bu dış politika şu temel ilkelere dayanmaktadır: bağımsızlığın güçlendirilmesi, dünya barışını sağlama, dostane ilişkiler ve işbirliği, komşularla iyi ilişkiler kurulması, gelişmekte olan ülkelerle birlikte hareket etme ve işbirliği kurma, açık politikalar izleme.¹⁰⁴⁷ Bu söylemlerle Çin kendisini revizyonist politikalarından uzak tutacağını da bir bakıma garantisini vermektedir.

¹⁰⁴³ Qin Yaqing, "Development of International Relations Theory in China: Progress Through Debates", *International Relations of the Asia-Pacific*, 11, (2011), 247.

¹⁰⁴⁴ WTO, https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/china_e.htm (e.t. 2/12/2013).

¹⁰⁴⁵ Will Martin et.al. "China's Accession to the WTO: Impacts on China", *WORLDBANK*, <http://siteresources.worldbank.org/INTEAPREGTOPINTECOTRA/Resources/chapter+1.pdf> (e.t. 2/12/2013).

¹⁰⁴⁶ CHINA VITAE, "Hu Jintao's Biography", http://www.chinavitae.com/biography/Hu_Jintao/career (e.t. 2/12/2013).

¹⁰⁴⁷ *Embassy of the People's Republic of China in the United States of America*, "Main Characteristics of China's Foreign Policy", <http://www.china-embassy.org/eng/zmgx/zgwjzc/t35077.htm> (e.t. 2/12/2013).

Çin tarafından ortaya konan bu ilkeler genel olarak analiz edildiğinde, Çin'in amaçlarının çok boyutlu inşa edildiği ortaya çıkmaktadır. İlk olarak Çin'in bilhassa bağımsızlık ilkesi ile rejim ve beka kaygılarını ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada bir tehdit algısının varlığından söz edilebilir. Soğuk Savaş sonrası SSCB'nin dağılması ile bölgede potansiyel anlamında öne çıkan devlet olan Çin ile ilgili ABD'de pek çok düşünce kuruluşu ve dışişleri çok sayıda yayın ve rapor yayınlamıştır. Ayrıca Çin'e dair var olan bilinmeme ve gizemlilik durumları nedeniyle sistemin hâkim gücü ABD, Çin'i bir bakıma ötekileştirmiştir. İnsan hakları konusunda çok ciddi bir biçimde eleştiriler yöneltilmiş ve demokrasi tabanlı gerekçeler ortaya konmuştur. Çin'in de bu konjonktürde attığı adımlar ABD'ye karşılık vermek ve içeride yaşanabilecek sorunları önlemek temelli olmuştur.

Çin dış politika ilkelerinin çok önemli bir boyutu olarak yakın çevreye yönelik söylemler ve politikalar öne çıkmaktadır. Tarihsel süreçte Çin yakın çevresi ile önemli sorunlar yaşamış ve karşılıklı algılar neticesinde işbirliği odaklı ilişkiler tesis etmek çok mümkün olamamıştır. Küresel bazda önemli bir aktör olma hedefi bulunan bir devlet için bu durum son derece sıkıntı yaratan bir durum olarak görülebilir. Bu nedenle Çin, önceliğini sorunlu ilişkilerin işbirliği temelli ilişkilere dönüştürülmesine vermiştir. Çin dış politikası analiz edilirken bu perspektif mutlaka dikkate alınmalıdır. Çoğu noktada Çin'in kendi bölgesi dışında izlediği politikalar bile yakın çevresinde planlar kuran ABD'yi zor durumda bırakmak amacı taşımaktadır.

Çin yukarıda sayılan bu amaçlar doğrultusunda yakın çevresine yönelik önemli adımlar atmaktadır. Kurulan ya da güçlendirilen bölgesel örgütler bu noktada önemli bir atılımdır. Çalışmanın önceki bölümlerinde bahsedilen uluslararası örgütlerin devletlerarası ilişkilerin geliştirilmesindeki rolleri Çin'in yakın çevresindeki devletlerle ilişkilerinde yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Çok taraflı diplomasi ve diyalog süreci sayesinde önceliğini olumsuz önyargıların kırılmasına veren Çin, bilhassa bölgesel örgütleri bu amaç için kullanmaktadır. Ayrıca devletlerarası sivil hareketler oluşturabilmek adına da Çin önemli mesai harcamaktadır. Özellikle Japon, Güney Koreli ve Çinli akademisyenleri bir araya toplayarak ortak çalışmalar hazırlatan Çin, bu oluşum sayesinde katılımcı üç devletin tarih kitaplarında birbirlerini kötüleyen ifadelerin kaldırılarak yeni müfredatlar hazırlanmasını sağlamıştır.¹⁰⁴⁸

Çin'in yakın çevresi ile alakalı kurguladığı dış politikanın bir tezahürü olarak Asya Birliği (*Asia Cooperation Dialogue*) oluşumu oldukça önemlidir. Çin bu birlik sayesinde oldukça geniş bir coğrafyada nüfuzunu arttırmak ve kendisini birliğin üyeleri nezdinde güvenilir bir aktör olarak göstermek için önemli bir fırsat yakalamıştır. 2002 yılında kurulan örgüt bugün 32 üyesi ile Asya kıtasının en geniş kapsamlı katılıma sahip işbirliği örgütü olarak faaliyet

¹⁰⁴⁸ Cheung, "International Relations Theory in Flux in View of China's Peaceful Rice", 13.

göstermektedir.¹⁰⁴⁹ Çin'in çok önem verdiği bu örgütün 2012 yılında Kuveyt'te gerçekleştirilen zirvesinde Çin temsilcisi Sun Jiazheng, Çin'in Birliği verdiği önemi ve beklentilerini şu açıklamalarla ortaya koymuştur: "Asya artık küresel büyümenin lokomotifi ve küresel ilişkilerin anahtar aktörü konumundadır. Ancak hâlen daha Asya'nın bu yeni yükselişini devam ettirebilmemiz için çok çalışmamız lazım. Kazan-kazan ilkesini güçlendirmek ve kalkınmayı desteklemek bu noktada Asya'yı daha güçlü ve zengin etmek için en iyi yoldur. ... Çin'in mevcut ekonomik durumu ve barışçıl yükselişi Çin'i diğer Asya ülkeleri için önemli bir müttefik ve güvenilir bir ortak konumuna getirmiştir. Bu yükseliş şüphesiz ki Çin'i hem Asya'da hem de dünyada barış ve istikrarı muhafaza etmek için güvenilir bir güç haline getirmiştir."¹⁰⁵⁰

Jiazheng'in açıklamalarından Çin'in Asya'ya atfettiği önem ve beklentileri ile Çin'in kendisini bu bölge için ne denli önemli bir aktör olarak gördüğü açıkça ortaya çıkmaktadır. Özellikle barış, kalkınma ve birlikte kazanma gibi söylemler Çin'e avantaj kazandırmaktadır. 21. yüzyıla kadar büyük ölçüde ABD etkisi altındaki bu bölgede artık Çin'in etkili olma çabaları ve kullandığı dil oldukça önemlidir. Bu noktada kullanılan dil ve söylemlerin hizmet ettiği asıl fikrin, yeni kurulacak bu işbirliği esaslı ilişkilerde egemenliğe ve aktörler arası eşitliğe Çin tarafından mutlak suretle saygı duyulacağına ispatlanmaya çalışılması olduğu belirtilmelidir.¹⁰⁵¹ Son dönem ABD dış politikasındaki demokrasi söyleminin diktatöryal yönetim biçimine sahip devletler tarafından endişe ile karşılandığı ve Çin'in ABD'nin aksine ikili ilişkiler için böyle bir şart öne sürmemesi bu iki devlet arasındaki görüş ayrılığını da ortaya çıkarmaktadır. Çin ile iyi ilişkiler kuran devletlerin de Çin'in bu tavrından etkilendiği önemli bir gerçektir.

Çin dış politika ilkelerinin üçüncü boyutu ise küresel bazda ortaya konulan dış politika yaklaşımıdır. Küresel barış söylemini benimseyen Çin, aktif dış politikasını bütün dünyada sürdürmektedir. Soğuk Savaş dönemi boyunca uluslararası siyasetin pek çok konusuna kayıtsız kalan Çin, 1990'larla birlikte bu anlayışı tamamen terk etmiştir. Buna rağmen Çin'in agresif ya da saldırgan bir dış politika izlediği de söylenemez. Yukarıda bahsedilen ilkeler çerçevesinde Çin uluslararası sistemin sorumlu bir üyesi görüntüsünde kendi politikalarını hayata geçirmektedir.

Çin'in sahip olduğu Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyeliği, Çin dış politikasının günümüzde en önemli ayaklarından birisini oluşturmaktadır. Mevcut uluslararası sistemin yürütme organında yer alması ile

¹⁰⁴⁹ ACD, "About ACD", <http://www.acddialogue.com/about/index.php> (e.t. 2/12/2013).

¹⁰⁵⁰ Ding Ying, "Spelling Out China's Asia Policy", *Beijing Review*, 29 Kasım 2012, http://www.bjreview.com.cn/world/txt/2012-10/29/content_493686.htm (e.t. 2/12/2013).

¹⁰⁵¹ Zhu Liqun, "China's Foreign Policy Debates", *European Union Institute for Security Studies Chaillot Papers*, (Eylül 2010), 53. http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp121-China_s_Foreign_Policy_Debates.pdf (e.t. 2/12/2013).

Çin, kendisini doğrudan ilgilendirsın ya da ilgilendirmesin bütün meselelere dâhil olmak durumundadır. 1990'lı yıllara kadar bu statüsünü çok fazla değerlendirmeyen Çin, artık hemen her konuda söz söyleyen bir aktör konumundadır. Çıkarları ile örtüşmeyen meselelerde veto hakkını kullanmaktan çekinmeyen Çin bu sayede ikna edilmesi ya da taviz verilmesi gereken bir devlet olmuştur.

Günümüz uluslararası siyasetinin tartışmalı kavramları ve meselelerinde “Çin görüşü” ya da “Çin politikası” olarak adlandırılan bir tutum mutlaka mevcuttur. BM eli ile herhangi bir bölgede insanî müdahale söz konusu olduğunda asker göndermek ya da barış koruma/kurma operasyonlarında aktif rol almak gibi politikalar¹⁰⁵² bu anlayışın bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Ayrıca insan güvenliği¹⁰⁵³ gibi literatürde son dönemlerde kendisine yer bulan gelişmelere karşı da mesafeli durmayan Çin, kendi güvenlik konseptini yenilemektedir.¹⁰⁵⁴

Dünya barışını sağlamak gibi evrensel dış politika amaçları bulunduğunu iddia eden Çin'in attığı adımlar ve izlediği dış politika göz önüne alındığında kendisini sıcak çatışmalardan uzak tutmak ve uluslararası kamuoyunun tansiyonu yükseltmek gibi durumlardan kaçındığı gözlemlenmektedir. Böylesi durumlar söz konusu olduğunda genellikle diyalog ve müzakere süreçlerini öne atan Çin, özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan devletler nezdinde popülaritesini arttırmaktadır.

¹⁰⁵² Permanent Mission of the People's Republic of China to the UN , “China's Participation in UN Peacekeeping Operations (1990-2008)”, 21 Ocak 2009, <http://www.china-un.org/eng/zt/wh/t534321.htm> (e.t. 2/12/2013).

¹⁰⁵³ BM İnsani Kalkınma Raporunda insan güvenliği kavramı, “ insanoğlunun açlık, salgın hastalıklar ve baskı gibi kronikleşmiş tehditler dışında, gündelik hayatlarındaki işlerinde, içinde yaşadıkları topluluklarında ve barınma alanlarında ani ve zarar verici değişimler yaratan tüm tehditlerden uzak kalma durumu” olarak tanımlanmıştır. UNDP, “Human Development Report 1994”, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/> (e.t. 2/12/2013).

2000 yılı BM Binyıl Zirvesi ile insan güvenliği somut bir hedef olarak belirtilirken, bir de İnsan Güvenliği Komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. Daha sonraları bu komisyon sayesinde kavramın şekillenmesi sağlanırken, gündelik hayata geçirilebilmesi için bir siyasi gündem de yaratılabilmektedir. Bu gelişmelerle birlikte, literatürde tam bir fikir birliği olmamasına karşın genel olarak insan güvenliği kavramına göre; sadece devlet değil, insan, grup ve topluluklarda korunması gereken aktörlerdir ve insanın yaşamını sürdürebilmesine veya yaşam kalitesini arttırmasına engel olabilecek tüm kısıtlamalar, tehdit kategorisine girmektedir. Bu tehditler doğrudan (Vahşi biçimde şiddet ve sakatlanmalara yol açan şiddet, insanlık dışı muameleler, uyuşturucular, ayrımcılık ve baskı, uluslararası çatışmalar, yüksek derecede yok etme özelliğine sahip silahlar) ve dolaylı (temel gereksinimlerden mahrum olmak, hastalıklar, doğa ve insanların neden olduğu afetler, nüfus değişimleri ve yerel, ulusal, bölgesel ve küresel düzeyde çevresel bozulma) tehditler olarak sınıflandırılabilir.

¹⁰⁵⁴ Shulong Chu, “China and Human Security”, *North Pacific Policy Papers*, 8, (2002), http://www.iar.ubc.ca/programs/pastprograms/PCAPS/pubs/nppp8_final.pdf (e.t. 2/12/2013).

Çin, uluslararası sistemde statüko noktasında politikalar izlerken, bir taraftan yeni ve güçlü oluşumların da içinde yer almaktadır. Yeni oluşturulan uluslararası örgütler ve platformlarda etkin rol alan Çin, ABD'nin yönetmediği yeni uluslararası sistemin de provalarını yapmaktadır. Ancak bu uğraşların tamamen ABD hegemonyasını sona erdirmek uğruna yapıldığını söylemek çok gerçekçi görünmemektedir. Çok kutuplu bir yapının gerekliliği ile birlikte Çin'in ABD ile özellikle ekonomik ilişkileri son derece hayati öneme sahiptir. Bu nedenle Çin politikalarını daha çok Çin'in kendi gelişimini sağlamak ve çıkarlarını maksimize etmek politikası olarak değerlendirmek daha doğrudur.

Çin'in bu bağlamda küresel bazda attığı adımlar değerlendirildiğinde, Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) ve BRICS oluşumu öne çıkmaktadır. İlk olarak ŞİÖ incelendiğinde, örgüte Çin tarafından ciddi manada önem atfedildiği söylenebilir. İlk bakışta ŞİÖ'nün bölgesel nitelikli bir örgüt olarak kurgulanmış olmasına rağmen, gerek üye ülkelerin büyüklüğü ve gerek bu ülkelerin uluslararası sistemdeki ekonomik ve siyasî ağırlıkları ortaya küresel çapta etki doğuran bir örgüt çıkarmıştır. Örgütün temelleri 1996 yılında Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Rusya Federasyonu ve Çin'in Şanghay'da eski SSCB'den kalma sınır sorunlarının çözümü için bir araya geldikleri forum niteliğindeki bir toplantı ile atılmıştır. Daha sonra 2001 yılında Özbekistan'ın da katılımıyla resmî olarak kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü¹⁰⁵⁵, özellikle Çin'in yoğun uğraşları neticesinde aktif bir örgüt konumuna gelmiştir.

Çin'in ŞİÖ'den beklentisi çok kutuplu dünyanın inşa edilmesine zemin hazırlaması şeklinde olmuştur. Gözlemci ülkeler de (Hindistan, İran, Moğolistan, Pakistan ve Afganistan) düşünüldüğünde hem nüfus olarak hem de enerji kaynaklarına sahip olma durumu olarak ciddi potansiyele kavuşan ŞİÖ önemli bir aktör konumundadır. Ayrıca güncel uluslararası politika sorunlarından en önemlilerinden birisi olarak terörle mücadele gibi konuları kendisine misyon olarak belirlemesi de örgütün siyaseten amaçlarını ortaya koymaktadır. Ancak genel olarak kabul edilen bir görüşe göre, ŞİÖ ile sağlanmak istenen bölgedeki ABD nüfuzunu kırmaktır. Özellikle ABD'deki son seçim sonrası yeni ABD dış politikasında ilgili bölgenin merkezi konuma yükselmesi Çin öncülüğündeki ŞİÖ'nün ne denli önemli bir işlevi olduğunu ortaya koymaktadır. Yine son dönem gelişmeler incelendiğinde, ABD'nin önemli müttefiki Türkiye'nin de örgüte diyalog ortağı olarak girmesi son derece manidardır. Mevcut üyeler arasında sağlanan görüş birliğine Türkiye gibi ABD politikaları ile eşgüdümlü politikalar izleyen bir ülkenin de eklenmesi orta ve uzun vadede elde edilmek istenen siyasî kazanımların ulaşabileceği nokta hakkında önemli fikir vermektedir. Her ne kadar şu an için Türkiye'nin örgüte

¹⁰⁵⁵ SCO, "Brief introduction to the Shanghai Cooperation Organisation", <http://www.sectsc.org/EN/brief.asp> (e.t. 2/12/2013).

tam üyelik ya da diğer üyelerle eşit haklara sahip olma istekleri reddedilse de¹⁰⁵⁶ yakın gelecekte böylesi bir üyeliğin gerçekleşme ihtimali üzerinde ciddi olarak durulmaktadır.

Çin odaklı diğer bir küresel çapta iddiaya sahip oluşum ise BRICS'dir. İlk defa 2001 yılında Goldman Sachs tarafından hazırlanan raporla¹⁰⁵⁷ dikkat çekilen Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in sahip olduğu ekonomik gücün gelecek için belirleyici olacağı üzerine BRIC ülkeleri şeklinde bir söylemle literatüre girmiştir. 2011 yılında Güney Afrika'nın da katılımıyla BRICS adını alan bu oluşum bir uluslararası örgütten ziyade bir forum niteliğindedir. Bu forumun katılımcı ülkeleri dünya nüfusunun yarısını elinde tutmakta, ekonomik olarak da ileri düzeyde ülkelerdir. Böyle bir oluşumun varlığı ile uluslararası sistemde sesini daha gür bir biçimde çıkarma fırsatı bulan bu ülkeler özellikle ekonomik durumları ile ABD hegemonyasının uluslararası siyaseti yönetme noktasında yetersizliğinden dem vurmaktadır.

Çin'in bu grup içerisinde ön plana çıkan aktör olduğu belirtilmelidir. Çin hemen her alanda yürüttüğü kalkınma hareketine BRICS sayesinde siyasî destek de sağlarken, oluşumun uluslararası siyasete en önemli etkisinin uluslararası barışın sağlanması ve ortak kalkınma projesinin ortaya konması olduğunu ilan etmiştir.¹⁰⁵⁸ Ayrıca ABD'nin sistemin önemli uluslararası örgütlerine sağladığı fon sayesinde kurduğu etkinliğin de kırılması gerektiği fikrini başta Çin olmak üzere oluşumun üyeleri sıklıkla dile getirmektedir. Bilhassa IMF'nin yeniden yapılandırılması gerektiği tartışmaları BRICS ülkelerinin bu konudaki uğraşları neticesinde ortaya çıkmıştır. Genel olarak değerlendirildiğinde, oluşumun ekonomik ve siyasî araçlarla hareket ettiği ve karşıt ülkeler arasında silahlı çatışmaya varabilecek gerginliklerden kaçındığı çok açıktır. Bu anlayış yukarıda bahsedilen Çin dış politika ilkeleri ile de son derece uyumlu görünmektedir. Ancak şu an için Çin ve Hindistan gibi katılımcı ülkeler arasında başta sınır meseleleri olmak üzere var olan uyuşmazlıkların çözülmemiş olması daha kararlı adımların atılmasının önündeki en önemli engeldir. Yakın gelecekte bu oluşumun mevcut sorunlarını çözüme kavuşturarak siyaseten çok daha etkili bir aktör haline gelmesi büyük ölçüde beklenen bir gelişmedir.

Sonuç olarak genel bir değerlendirme yapıldığında Çin dış politikasının en önemli araçlarından birisi olarak uluslararası örgütlerin öne çıktığı rahatlıkla gözlemlenmektedir. Dış politikada rekabet unsurlarını bile uluslararası örgütler

¹⁰⁵⁶ Erkin Ekrem, "Türkiye'nin Şanghay İşbirliği Örgütü Üyeliği", SDE, 06 Haziran 2012, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/1152-turkiyenin-sanghay-isbirligi-orgutu-uyeligi.aspx> (e.t. 2/12/2013).

¹⁰⁵⁷ Jim O'Neill, "Building Better Global Economic BRICS", *Goldman Sachs*, Global Economics Paper No: 66, 30 Kasım 2001, <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/topics/brics/brics-reports-pdfs/build-better-brics.pdf> (e.t. 2/12/2013).

¹⁰⁵⁸ Hopewell Radebe, "Brics a force for world peace, says China", *BDlive*, 28 Mart 2012, <http://www.bdlive.co.za/articles/2012/03/28/brics-a-force-for-world-peace-says-china> (e.t. 2/12/2013).

eli ile kullanan Çin, her türlü sıcak çatışmadan kaçınmakta ve uluslararası kamuoyundaki imajını güçlendirmektedir. Bu politikayı kararlılıkla sürdüren Çin, son dönemde yaşanan gelişmeler nedeniyle önemli kırılmalar da yaşamaktadır. Bu gelişmelere genel olarak bakıldığında Suriye meselesi ve ABD'deki başkanlık seçimi sonrası yeni ABD politikasının Çin yakın çevresine olan yoğun ilgisi öne çıkmaktadır.

Özellikle Suriye konusunda Çin'in gittikçe agresifleşen bir dış politika izlediği söylenebilir. Çin dış politikasının genel dinamikleri içerisinde değerlendirildiğinde, Çin'in olaylara doğrudan müdahil olması ilk bakışta şaşırtıcı görünmektedir. İçişlerine karışmama ve egemenlik ilkeleri çerçevesinde hareket eden Çin, Suriye'de muhalif gruplar ile Esad yönetimi arasında bir taraf ülke konumuna gelmiştir. Ancak burada Çin'in kendi hayatı çıkarlarından ziyade Suriye'ye yönelik ciddi çıkarları olan diğer büyük güçlerin avantaj sağlamasını önlemek adına bu politikaya yöneldiği iddia edilebilir. Soğuk Savaş sonrası yakın ilişkilerin kurulduğu Rusya için Suriye'nin önemi, ABD'nin bütün bölgeye yaymaya çalıştığı nüfuzunun önündeki en büyük engel konumunda olduğu için Çin de Rusya politikalarını desteklemektedir. ABD ve diğer Batılı güçlerin Esad'ı devirmek adına giriştiği politikalar Çin ve Rusya sayesinde büyük ölçüde engellenmekte, bu iki devlet BM Güvenlik Konseyi'nde veto haklarını kullanarak uluslararası sistem nezdinde müdahalenin önüne geçmektedir.

Çin'in Suriye politikasını yalnızca Rusya eksenli değerlendirmek de çok doğru değildir. Son dönem ABD politikasının Çin için hayatı öneme sahip bölgelere yönelmiş olması Çin'in misilleme olarak Suriye'de ABD karşıtı politikalar izlemesine neden olmaktadır. Özellikle Obama'nın ikinci kez başkanlığa seçildikten sonra ilk ziyaretini Güneydoğu Asya'ya gerçekleştirmesi bölgedeki Çin nüfuzunu kırma adına gerçekleştirilmiş bir eylem olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁵⁹ Bu noktada Çin tarafından kaygılar dile getirilmektedir. Çin hali hazırda kendi yakın çevresine yönelik kurguladığı politikalar ile kendi etkisini ziyadesiyle arttırmış olsa da olası bir ABD atağını da Suriye gibi kendisinden görece uzak bir coğrafyada karşılaması oldukça önemlidir.

2012 yılının Kasım ayında gerçekleşen seçimlerle Çin'de görev süresi dolan Hu Jintao yerini Xi Jinping'e bırakmıştır. ABD başkanlık seçimleri ile aynı döneme gelen Çin seçimleri kamuoyunun gündemine çok fazla gelmemiş ve Jinping gibi önceki yönetimde başkan yardımcılığı yapan bir aktörün göreve gelmesi de bu ilgisizliği bir bakıma haklı çıkarmıştır. Yukarıda bahsedilen Çin dış politikası ilkeleri ve uygulama usulleri büyük ölçüde Hu Jintao tarafından belirlenmiştir. Bu nedenle yeni yönetimin farklı bir perspektiften dış politika

¹⁰⁵⁹ BBCTürkçe, "Obama Güneydoğu Asya gezisinde", 16 Kasım 2012, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/11/121118_obama_seasia.shtml (e.t. 2/12/2013).

yaklaşımında bulunup bulunmayacağı çoğunlukla tartışılmaktadır. Ancak Çin gibi devlet geleneği eskilere dayanan ve bürokrasisi sağlam bir devletin bir lider değişimi ile bütün politikalarını değiştirmesi kolaylıkla düşünülebilecek bir gelişme değildir. Bu nedenle Xi Jinping'den de böylesi bir değişim beklenmemelidir.

Çin'de son yıllarda kendisini hissettirmeye başlayan büyümenin yavaşlaması gibi gelişmeler, sistemin içinde yaşanan yolsuzluk ve rüşvet gibi temel problemler, işsizliğin artması ve piyasada daralmaların yaşanması önemli sorunlar olarak görünmektedir. Bu nedenle yeni yönetimin en az dış politika kadar içeride olanlara da yönelmesi gerekliliği aktif Çin dış politikası için bir tehdit olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte son dönemde iyice belirginleşmeye başlayan Komünist Parti içerisindeki görüş ayrılıkları da mevcut dış politikanın sürdürülebilirliği noktasında kaygılara neden olmaktadır. Ancak bütün bu tahminlerin şu an için dış politikayı ciddi manada etkilediği söylenemez. En azından Suriye meselesi gibi çok güncel bir krizin atlatılması yeni dönemde Çin dış politikasının genel karakteristiği noktasında fikir verebilecek bir gelişme olabilir.

Sonuç

Bir bütün olarak 1990 sonrası süreçte Çin dış politikası analiz edildiğinde yukarıda bahsedilen ilkelerden ve uygulamalardan hareketle; Çin'in öncelikli amacının 1980'lerde başlattığı kalkınma hareketini güçlenerek devam ettirmek ve bu sayede siyaseten daha etkili bir aktör haline gelmek olduğu söylenebilir. Bu amacı gerçekleştirirken uluslararası barışa zarar verecek politikalardan ya da başta ABD olmak üzere herhangi bir devletle sıcak çatışmaya girmekten kaçınmak da Çin'in dikkat ettiği bir durumdur. Bu nedenle uluslararası örgütler Çin için hayatı öneme sahip konuma yükselmiştir. Uluslararası örgütler sayesinde Çin kendi amaçlarını ve beklentilerini uluslararası kamuoyu ile paylaşabilmekte ve tarafların tehdit algılarını değiştirebilmektedir.

Çin'in üç boyutlu bir dış politika anlayışına sahip olduğu fazlasıyla hissedilmektedir. İlk olarak kendi sisteminin devamı noktasında politikalarını belirleyen Çin, özellikle egemenlik ve içişlerine karışmama ilkelerini küresel çapta destekleyerek, dışarıdan kendisine yönelik getirilen eleştirileri püskürtmeye çalışmaktadır. Bu yaklaşımını başta BM olmak üzere her türlü uluslararası platformda dile getiren Çin bir taraftan az gelişmiş devletler için bir fırsat kapısı sunmakta diğer taraftan da kendi rejimini tartışmaya kapatmaktadır.

Çin dış politikasının ikinci boyutu olarak yakın çevresine yönelik dış politika anlayışı incelendiğinde, bölge devletleri ile tarihsel sorunlarının çözümü kavuşturulması noktasında önemli adımların atıldığı gözlemlenmektedir. Böylesi sorunlu ilişkilerin işbirliği temelli ilişkilere dönüştürülmesi sayesinde kendisine önemli ölçüde hareket alanı sağlayan Çin, bölgedeki ABD nüfuzunu kırarak kendi cephesini güçlendirmektedir. Bu politikanın en önemli aracı olarak

ise yine uluslararası ve bölgesel nitelikli örgütleri kullanan Çin diyalog ve diplomasi imkânlarından ziyadesiyle faydalanmaktadır.

Dış politikasının üçüncü boyutu olarak küresel bazda uygulamalara da yer veren Çin, 1980'lerden bu yana elde ettiği ekonomik ve siyasî kazanımların sürdürülebilirliği ve hegemon güç ABD'nin en ciddi rakibi olabilmesi noktasında önemli atılımlar gerçekleştirmektedir. Hâkim sistemin temel ilkelerini kendi lehine kullanarak Çin, ne uluslararası hukuku ne de uluslararası düzeni tehdit ya da ihlâl etmeden kendi sistemini kurgulamaktadır. Hali hazırda sahip olduğu BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliğine ek olarak sistemin güçlü aktörleri ile bir araya gelerek oluşturduğu uluslararası platformlar sayesinde barışa zarar vermeksizin kendi yükselişini sağlama almaktadır.

Sonuç olarak, Çin kendi amaçlarını revizyonist politikalardan uzak durarak hayata geçirmeye çalışmaktadır. Çin'e bu imkânı veren de sistemin kendi içerisinde oluşturduğu uluslararası örgütlerin kendisi olmuştur. Bu altyapıyı sonuna kadar kullanarak bir nüfuz alanı inşa eden Çin, kısa ve orta vadede amaçlarına ulaşmış konumdadır. Uluslararası kamuoyunun merakla beklediği hegemonyanın değişimi noktasında ise şu an için Çin'in söylemlerinden yola çıkılarak böyle bir amacın varlığından bahsedilememektedir. Ancak bu sürecin devamı ve Çin politikalarının uluslararası sistemde yarattığı etki düşünüldüğünde böyle bir gelişmenin çok da uzak görünmediği belirtilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Basılı Kaynaklar

Cheung, Gordon C. K. "International Relations Theory in Flux in View of China's Peaceful Rice", *The Copenhagen Journal of Asian Studies*, 26/1, (2008), 5-21.

Keohane, Robert O. *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, New Jersey: Princeton University Press, 2005.

Waltz, Kenneth. *Theory of International Politics*, New York: McGraw Hill, 1979.

Wendt, Alexander. *Social Theory of International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Yaqing, Qin, "Development of International Relations Theory in China", *International Studies*, 46/185, (2009), 185-201.

Yaqing, Qin. "Development of International Relations Theory in China: Progress Through Debates", *International Relations of the Asia-Pacific*, 11, (2011), 231-257.

2. İnternet Kaynakları

ACD, "About ACD", <http://www.acddialogue.com/about/index.php> (e.t. 2/12/2013).

BBCTürkçe, “Obama Güneydoğu Asya gezisinde”, 16 Kasım 2012, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/11/121118_obama_seasia.shtml (e.t. 2/12/2013).

CHINA VITAE, “Hu Jintao’s Biography”, http://www.chinavitae.com/biography/Hu_Jintao/career (e.t. 2/12/2013).

Chu, Shulong. “China and Human Security”, *North Pacific Policy Papers*, Sayı: 8, 2012, http://www.iar.ubc.ca/programs/pastprograms/PCAPS/pubs/nppp8_final.pdf (e.t. 2/12/2013).

Ekrem, Erkin. “Türkiye’nin Şanghay işbirliği Örgütü Üyeliği”, *SDE*, 06/06/2012, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/1152/-turkiyenin-sanghay-isbirligi-orgutu-uyeligi.aspx> (e.t. 2/12/2013).

Embassy of the People’s Republic of China in the United States of America, “Main Characteristics of China’s Foreign Policy”, , <http://www.china-embassy.org/eng/zmgx/zgwjzc/t35077.htm> (e.t. 2/12/2013).

Liqun, Zhu. “China’s Foreign Policy Debates”, *European Union Institute for Security Studies Chaillot Papers*, Eylül 2010, http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp121-China_s_Foreign_Policy_Debates.pdf (e.t. 2/12/2013).

Martin, Will; Bhattasali, Deepak ve Li, Shantong. “China’s Accession to the WTO: Impacts on China”, *WORLDBANK*, 2003, <http://siteresources.worldbank.org/INTEAPREGTOPINTECOTRA/Resources/chapter+1.pdf> (e.t. 2/12/2013).

O’neill, Jim. “Building Better Global Economic BRICs”, *Goldman Sachs*, Global Economics Paper No: 66, 30/11/2001, <http://www.goldmansachs.com/our-thinking/topics/brics/brics-reports-pdfs/build-better-brics.pdf> (e.t. 2/12/2013).

Permanent Mission of the People’s Republic of China to the UN , “China’s Participation in UN Peacekeeping Operations (1990-2008)”, 21 Ocak 2009, <http://www.china-un.org/eng/zt/wh/t534321.htm> (e.t. 2/12/2013).

Radebe, Hopewell. “Brics a force for world peace, says China”, *BDlive*, 28/03/2012, <http://www.bdlive.co.za/articles/2012/03/28/brics-a-force-for-world-peace-says-china> (e.t. 2/12/2013).

SCO, “Brief introduction to the Shanghai Cooperation Organisation”, <http://www.sectsco.org/EN/brief.asp> (e.t. 2/12/2013).

UNDP, “Human Development Report 1994”, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/> (e.t. 2/12/2013).

WTO, https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/china_e.htm (e.t. 2/12/2013).

Ying, Ding. “Spelling Out China’s Asia Policy”, *Beijing Review*, 29/10/2012, http://www.bjreview.com.cn/world/txt/2012-10/29/content_493686.htm (e.t. 2/12/2013).

BÖLGESEL HEGEMONYA ARACI OLARAK ASYA-PASİFİK BÖLGESİNDE DENİZ YOLLARININ GÜVENLİĞİ: HİNDİSTAN VE ÇİN ÖRNEĞİ

Arş. Gör. Ömer ATAGENÇ

Kırklareli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

atagencomer@yahoo.com

Özet:

Asya-Pasifik coğrafyası Soğuk Savaş döneminden günümüze değin gerek stratejik gerekse ekonomik yönden önemli bir bölge haline gelmiştir. Başta Çin olmak üzere bölge ülkelerinin giderek daha çok ön plana çıkması ise rekabeti beraberinde getirmektedir. Bölge ülkelerinin tamamına yakının deniz ve okyanus kıyılarında olması da denizler ve deniz yollarının bu ülkeler açısından önemini giderek artırmaktadır. Artan ihtiyaçlar ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için denizler ve deniz yollarının güvenliği Asya-Pasifik ülkeleri açısından temel güvenlik problemlerinin başında gelmektedir. Obama sonrası dönemde ABD dış politikasının Asya-Pasifik'e yönelik ilgisinin giderek artırması da bölgede dengelerin yeniden kurulmasını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda ortaya çıkan yeni yapılanmanın bölgedeki en önemli iki mimarı dünyanın nüfus bakımından en büyük iki ülkesi olan Çin ve Hindistan'dır. Bu iki ülkenin günümüzdeki temel çatışma bölgesi de Asya-Pasifik sularıdır. Çalışmanın ana eksenini Asya-Pasifik'te kurulan yeni dengeler bağlamında Çin ve Hindistan'ın yerini analiz etmek üzerine kuruludur. Hindistan başını çektiği pro-Amerikanblok ile Çin'in başını çektiği ve ABD tarafından "şer eksen" olarak adlandırılan blok arasındaki rekabetin Hindistan-Çin ilişkilerini ne yönde etkilediği ve bu rekabetin Pasifik sularına ne ölçüde yansıdığı da bu çalışmanın temel konularından birisini oluşturmaktadır. Son yıllarda Hint Okyanusu, Güney Çin Denizi ve Doğu Çin Denizi'nde yaşanan ve ülkelerin sıcak çatışma noktasına geldiği krizlerin arka planı Hindistan ve Çin'in başını çektiği iki ana blok arasındaki rekabetle açıklanabilir. Hindistan'ın "Doğu'ya Bakış" ve Çin'in "İnci Dizisi" stratejisi bu bağlamda incelenecek ve bölgeyi yakından ilgilendiren gelişmelerin temelinde yatan bu iki önemli stratejinin Asya-Pasifik'teki güvenlik denklemini nasıl etkilediği analiz edilecektir.

THE SECURITY OF WATERWAYS AS AN INSTRUMENT FOR REGIONAL HEGEMONY AT ASIAN-PACIFIC REGION: THE CASE OF INDIA AND CHINA

Abstract:

The Asia-Pasific region has become an important economic and strategic zone since the days of Cold-War to today. The competition accelerated between the countries of the region especially after the Chinese interest in the area.

Having access to the open waters makes it more important for the countries to ensure safe passage to waterways in the region. The security of these waterways is vitally important for the Asian-Pacific countries due to increasingly demanding development needs and materials for the growing economies. The US interest in the region post-Obama era also marks the importance of the new intentions to seek balance in the region. With reference to the new situation at the region, two regional powers started to become important players; China and India, also the most populated countries of the World. The Asia-Pacific waterways represent the main disagreement between these two Powers nowadays. The main point of this study is to analyze the positions of China and India with reference to new balances at the Asia-Pacific region. India, that's representing pro-American bloc, against China, representing Anti-American "axis of evil", and the competition between them would be the main arguments of this paper. The tensions those bring the region at the edge of armed clashes in the recent years at this part of the World are mainly the results of the competition between these two blocs. India's "look east policy" and China's "string of pearls policy" will be analyzed thoroughly and how these two strategies affecting the region would be the main interest of this study.

SEMİNER SALONU-1 (2. GÜN-SAAT:10: 30-12: 00)
OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Bezen BALAMİR COŞKUN

İnsanlığın Olağan Durumu “Savaş” ve Bir Medeniyet Hâli “Barış” Üzerine

Dr. Bülent ŞENER, Karadeniz Teknik Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Kürt Meselesinin Açılım Sürecinde Güvenlikleştirilmesi: Kendini Gerçekleştiren Bir Kehanet mi?

Emrah KARAKUŞ, İstanbul Şehir Üniv., Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

Savaşa Karşı Savaş: Vicdani Ret

Melis ÖZPINAR, Marmara Üniv., İİBF, Uluslararası İlişkiler ABD

Esra DİLEK, Okan Üniv. Klinik Psikoloji

Çevresel Güvenlik Kapsamında Su

Arş. Gör. Derya SÜRMEİOĞLU PARLAR, Nevşehir Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Arş. Gör. Oğuzhan ASLANTÜRK, Karadeniz Teknik Üniv., Sos. Bil. Enst.

Günümüz Uluslararası İlişkilerinde Dış Politika Analizi ve Rasyonel Tercih Modelleri

Arş. Gör. Sabri AYDIN, Uludağ Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

SECURITIZATION OF THE KURDISH QUESTION IN THE MAKING OF DISCLOSURE PROCESS: A SELF-FULFILLING PROPHECY?

Emrah Karakuş

İstanbul Şehir Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
emrahkarakus@std.sehir.edu.tr

Abstract

Despite the fact that the actors of Kurdish question have soon been able to talk about the peace process thanks to the developments in the last ten years, the framework and the content of this peace process are still identified with an insecurity and a securitization discourse that lead to major failures, stalemates and further human rights violations. In this research paper, it is aimed at analyzing the main impediments and deficiencies of the democratic initiative attempt that was discursively put forward by the officials of Justice and Development Party (JDP) since 2005, what is called as Peace Process today. The theoretical framework used in this study is based on the concept of 'securitization', which was proposed by the respective scholars of Copenhagen School, in order to analyze the security-insecurity problem in Kurdish question, to what extent the traditional securitization policies are refrained to be used in the making of peace process, and the effects of securitization on the process. Based on the analysis of the discourses, policies and reactions of the JDP officials with regard to the peace process and the ongoing violations of the rights of Kurds, it is argued that Kurdish question is intensively securitized within the discourse of democratic opening. This securitization is constructed through adoption of a populist-nationalist discourse during the elections, because of the fundamental flaws of the democratic opening perception that is based on the cultural autonomy, and return to old security measurements and discourse in times of urgency shaped by the violations of human rights of Kurds.

Özet

Kürt meselesinin, son on yılda yaşanan gelişmelerin de etkisiyle günümüzde barış süreci bağlamında konuşulabilmesine rağmen, çerçevesi ve içeriği hala başarısızlıklar, tıkanıklıklar ve insan hakları ihlallerine yol açan hakim bir adem-i emniyet ve güvenlikleştirme söylemi tarafından çizilmektedir. Bu çalışma Kürt meselesinin çözümü ve güvenliğin sağlanması konusunda Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2005 yılından itibaren söylemsel olarak başlattığı ve günümüzde Barış Süreci olarak adlandırılan demokratik açılım denemesinin önündeki temel engeller ve eksiklikler üzerine yazılmıştır. Bu nedenle çalışmanın teorik çerçevesini belirleyen, Kopenak Okulu akademisyenlerinin uluslararası ilişkiler teorileri gündemine soktuğu, *güvenlikleştirme (securitization)* kavramı ile Kürt meselesindeki güvenlik- güvensizlik sorunu, çözüm sürecinde geleneksel güvenlikleştirme politikasından

ne derece uzaklaştığı ve bu sorunun çözüm sürecine etkisi incelenmiştir. Sürecin başlatıcısı ve tarafı olarak Adalet ve Kalkınma Partisi yetkililerinin gerek süreç hakkında gerekse bu süreçte gerçekleşen insan hakları ihlallerine yönelik geliştirdikleri tepki ve politikaların analizine dayanan çalışmanın temel bulgusu Kürt meselesinin demokratik söylem içerisinde önemli ölçüde güvenlikleştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu güvenlikleştirme öncelikle seçim sürecinde benimsenen milliyetçi popülist söylem, ikinci olarak kültürel otonomiye dayanan açılım süreci algısının yetersizlikleri ve son olarak iktidarın bu süreçte gerçekleşen insan hakları ihlallerine karşı acil eylem gerekliliğinde güvenlik söylemine ve pratiklerine sarılması sebebiyle gerçekleşmektedir.

Securitization of the Kurdish Question in the Making of Disclosure Process: A Self Fulfilling Prophecy?

Introduction

On the very first days of 2010, the billboards in Diyarbakır were covered by a poster stating “Yesterday Halabjah¹⁰⁶⁰, Today Handcuffs¹⁰⁶¹”. The posters had been hanged by the *Barış ve Demokrasi Partisi* (Peace and Democracy Party – BDP in Turkish acronym); and it showed 35 arrested pro-Kurdish politicians and activists waiting in the queue, handcuffed, in front of the prosecution office. Directing media attention more than the prosecution of politicians itself, this rhymed political protest mirrored the recent divergence in the perceptions of Kurdish political representatives and in the realities about the Kurdish question in Turkey.

The detention of the Kurdish politicians in late December was a part of simultaneous operation waves that imprisoned almost 4000 pro-Kurdish political representatives, activists, journalists, lawyers, etc..., allegedly for being members of the urban organization group of PKK, Koma Civakên Kurdistan - Union of Communities in Kurdistan – KCK in Kurdish acronym (Toplum ve Kuram 2012). The detentions, together with the party closures and political bans, were not new for Kurds in Turkey since in the shadow of the violent conflict and prior to it, Kurds had experienced the worst case scenarios. However, the discourse that has been used by the Kurdish politicians in this time diverged a lot. In most of the speeches and party manifestos, Kurdish politicians used direct references to Halabja massacre to depict the similarities of political suppression while internationalizing their cause. This discourse change was also seen in the major protests where Prime Minister RecepTayyip Erdoğan was

¹⁰⁶⁰ On 16 March 1988, Saddam Hussein’s army attacked on the Kurdish city Halabjah with chemical weapons killing approximately 5.000 civilians and leading to one of the most traumatic experience in the Kurdish history. The massacre was systematically conducted; those who were able to flee the neighbouring cities were killed after being segregated along their gender and age.(For a detailed narrative, see: McDowall, 1996).

¹⁰⁶¹ “Dün halepçe, bugün kelepçe!” in Turkish, “Do Helepçe, iro Kelepçe” in Kurdish.

called Saddam Hussein. In 2013, BDP – Peace and Democracy Party- published a brief book entitled as “Postmodern Coup Attempts: The Political Genocide Operations” – *Postmodern Darbe Girişimleri: Siyasi Soykırım Operasyonları*. The book reflects the deep distrust of Kurdish politicians against the ruling Justice and Development Party due to its attempts to block Kurdish opposition in the democratic system (2013). In the book, it is indicated that the blockage is not limited to the political representation of Kurdish identity, but also it targets a wide spectrum of actors including academicians, media organs, students, lawyers, and syndicates.

It is beyond doubt that behind the use of there are deeper concerns of Kurdish politicians and society that has not been mentioned yet. After the long history of violence between PKK and the Turkish government, a phase of disclosure has started since 2005, raising hope for a more democratic state. However, the process was not enough to build the measurements that would enable the feeling of trust between the groups involved in the disclosure process. The questions regarding the confidence building measures between these politically motivated groups, the Kurds and the Turkish government, reveal a very important problematic dominating the nature of the problem. The Kurdish question remains one of the remaining issues that Turkish government deals primarily with as a security matter, although there has been considerable leverage in democratization of the state with regard to the civil-military relations. The more the Kurdish question is handled as a security problem the more it galvanize into a retaliatory contention between the PKK and the Turkish state, thus evolving into a real security issue.

Since the inception of disclosure in 2005, there have been several cases where the process of securitization proved itself to be true. In this paper, the process of disclosure with regard to the Kurdish question will be analyzed in terms of the discourse generated by the ruling government, Adalet ve Kalkınma Partisi (Justice and Development Party – AKP in Turkish acronym), with regard to the process, Kurdish actors in the process and the policies targeting Kurds in the domestic and regional nexus. The main question of the paper deals with Kurdish communities distrust against the Turkish state and the reasons behind this distrust. It seeks to analyze the relationship between Halabja and ‘kelepçe’, meaning handcuff, in the psyche of Kurdish communities. Is this a call for a return to Kurdish national borders that encompasses all Kurdistan region in four countries or is this more of a reflection of pure Kurdish concerns regarding their future? If there is a relationship between these two cases, how could the disclosure process be evaluated on the line of this relationship?

Following the chapters on methodology and the literature review, the first chapter will focus on the development of securitization policies in Turkey within the discourse of relative democratization. The cultural rights given within the framework of disclosure will be analyzed through the lenses of securitization. In the second chapter, the discourse produced over the Kurdish political elite and

the parties will be analyzed with reference to KCK case and inter-party relations. The third chapter will be based on the analysis of direct security measurements of the government indicating a clear cut stance of securitization in times of urgency. The last chapter will draw on the conclusions and implications of the findings in this study show both for the Kurdish question and the future of JDP.

Literature Review

The Kurdish question remains one of the heated debates of contemporary politics of Turkey. The growing academic literature on the securitization of the domestic politics, especially following the September 11 events, could be categorized along three different perspectives: The major academic works on the Kurdish question and how it is securitized focus on the policies generated dominantly by the army officials and their bureaucratic supporters in the political elite. Recent literature on the securitization within the domestic politics mainly emphasizes a process of de-securitization, conducted by the democratic discourse of AKP and its critique towards the Kemalist regime. However, there are also critical approaches towards AKP's policy for the Kurdish question, which mainly indicates the existence of a double discourse; on the one hand there is a discourse of democratization while on the other hand there is a greater securitization of domestic politics.

Mentioning how the Kurdish question had been securitized by the military until the late 1990s is mainly about showing the changing trends of securitization since the governmental officials started to conceive the Kurdish question as a security problem. It could be well argued that the secular political elite, which were coined as Kemalists, had also securitized the Kurdish question by employing all its state apparatus and agencies to keep the Kurdish dissents under control. The Kurdish question was conceived as a security problem that legitimated the security discourse of the military and secular political elite through extensive militarization of the country and the establishment of the 'rule by fear' (Dağı 2008). Philippos Savvides argues that democratic consolidation and democracy get slower as the government keep treating any social groups as threats to the unity and the stability of Turkish state (2005). For Savvides, the main reason for the Turkish state to engage in such a strategy is its legitimization crisis (2005). In this respect, along with the issues regarding the Kurdish question, Islam and headscarf issue were also securitized by the secular bureaucrats and army officials. In her analysis on how headscarves were securitized, Ceylan Tok focuses on the judicial institutions and their decisions regarding the headscarf issue. In the analysis, she argued that headscarves were securitized by these actors with a presentation "making official the interpretation of secularism as 'a way of life' and by presenting the covered women demanding to enter the public sphere as a threat to this interpretation of

secularism” (2009: 113). In this respect, securitization as a policy was applied not only against Kurds in a limited time period, but also for diverse groups who demand their rights in a long time period. Religious conservatives, coined as Islamists, in domestic politics were seen as one of the important threats in this respect.

On the contrary, there had been a greater debate concerning the prospects of AKP, when it came to power with a landslide victory, as a de-securitizing political actor. According to Aras and Polat, recent developments in the domestic politics mark a diversion from a securitized polity to the era of de-securitization due to the increasing liberalization in the domestic politics and the ‘zero problems with neighbors’ strategy in foreign policy (2008). In her another article, Polat argues that the limitations of the de-securitization discourse generated by AKP emerge because of the violent actions of PKK and nationalist discourse of the opposition groups in the parliament, basically MHP and CHP (2008). For Polat, these are the important reasons of why AKP swing between securitization and de-securitization. Accordingly, AKP’s policies de-securitize the key issues in Turkey which had previously been conceptualized as threats. One step further, Cebeci equalizes the recent democratization process with the de-securitization with reference to the recent wane from security speak and considerable reforms in human rights (2007).

On the contrary, main deficiencies of these analyses lay in the fact that they mostly neglect the importance of discourse and contents analyses. The concept of securitization is much more than the actions while it would be inappropriate methodologically to analyze a case with securitization by looking at the positive actions taken by states. This would provide greater knowledge for de-securitization process, but would also close the debate on the questions if the securitization is reproduced at the same time. In addition, most of the literature on the securitization of politics in Turkey focus on the civil-military relations (Bilgin 2007), thus conceptualizes the civilian government’s attempts and policies within the context of de-securitization. It is obvious that this approach, focusing only the national military agenda of security, misses the point in that it is necessary and fruitful to discuss ‘the politics of security’ and ‘security of doing politics in Turkey’ (2007: 567). Basically, this situation refers to the absence of a debate on what constitutes the secure and insecure for the public order and by whom it is constituted.

Although there is a greater acknowledgement in the literature concerning the democratization and its de-securitizing effect, there are many criticisms towards the recent discourse, the actions and the military regulations with regard to the Kurdish question. Accordingly arguments imply the rise of a security discourse following the September 11, which mainly makes up new internal threats aiming to topple the government or apply the terrorism. This global security complex, very compatible with what the concept of securitization brings to debate, is enacted in the domestic politics by employing the fear of terror

among the citizens against the groups with different backgrounds regardless their actions (Paker 2012). The insecurity among the citizens is constructed while everybody can be enemy of the state from now on (2012; 110). The increases in military and civil security budgets, in the employment of security officials and training courses, in the production and the use of arms and security cameras, in the security checks parallel to what is produced as discourse. In the legal base, the definitions of terrorism and illegality are widened, thus many citizens who would not be perceived as criminals now become the criminals, and they are persecuted.

What is important in this new development is the fact that securitization is not conducted here so as to overcome the legitimation crisis of the ruling elite, but for the elimination of the challengers in a legitimate way. In this new construction, the actions are legitimated not the actor itself. The Kurdish question seems a considerable example of such securitization when critical studies and arguments in the literature are revised. This is well seen even by the authors such as İhsan Dağı, who had previously argued that AKP's policies held considerable prospects of de-securitization. For him, a re-securitization process is upheld by the policies of AKP as the Kurdish case becomes both a domestic and regional problem (2012). With respect to the disclosure process, Karayeli argues that AKP has produced a new statist discourse by reconciling it with its popular base in the periphery. In this statist position, AKP had specified the rules of disclosure process while eliminating almost all political reflections of Kurds from protests to parliamentary representation. This elimination was conducted via the persecution of many Kurdish politicians while Abdullah Öcalan, the leader of PKK, as well as the political parties that pro-Kurdish politicians established were disregarded as actors to negotiate within the security discourse it produced (2010).

The facts concretize what is being experienced by Kurds in the making of disclosure process. Indicating to a process of 'rationalization' of crime and terror, Gönen argues Kurdish migrant identity is criminalized with a terrorism paradigm both in the media and the everyday practices of police officers. More concrete, KCK case was shown as one of the main failure of the process since it led the massive persecutions while it brought new crises to the domestic politics such as prisoners demanding language rights during the hearing of their cases in courts and initiating a hunger strike in the prisons lasted for 63 days. Concerning the rights of Kurds in the judicial system, it is argued by Kurdish intellectuals writing in *Toplum ve Kuram* (Society and Theory) that KCK case shows a greater alignment of AKP policies towards the conventional Kemalist policies and it reproduced the previous suppressive policies (Toplum ve Kuram 2012). For the last, the securitization policies not only target the Kurdish politicians and activists but also to those who express their resentment towards these policies in protests regardless of their age. Müge Tuzcuoğlu's anthropological study on the Kurdish children who were imprisoned for throwing stones to the police officers

in the protests provides considerable insight in this respect (2011). It is also important to note that Tuzcuoğlu was imprisoned within the KCK case.

Research Question and Conceptualizations

This paper was written with reference to the long history of securitization policies that dominated the lives of Kurds living in Turkey, and is basically explores if this process still captures the minds of politicians. Understanding such problematic is important due to the continuing repression over Kurds through the securitization of everyday lives during the disclosure process. One consideration that any disclosure process for the Kurdish question has to bring into debate is the existence of a security discourse dominating all aspects of social, political and economic lives of the Kurds. Reducing the possible explanations to the existence of PKK would be misleading, since most of the Kurds, who distance themselves from the organization, experience the distress of being securitized.

In this respect, the main questions of this research paper deals with the securitization of the Kurdish question in Turkey within the context of widespread discourse of democratization. Is the Kurdish question, and thus Kurds, securitized during the making of disclosure process by the ruling party, namely AKP? Do AKP policies de-securitize the domestic policies in Turkey while at the same time legitimizing its actions within the discourse of democratic opening? What were the main impediments in the making of the Kurdish disclosure? If the Kurdish question is securitized, how and why does it happen?

These research questions will be analyzed with the analytical prospects of the concept of securitization, and its theory as a critical standpoint. Securitization as a concept is held here within the critical theory that binds constructivism and political realism. Coined by Ole Wæver, securitization refers to the construction of any specific issue or actor as a threatening factor against the public order and national security, so that it should be dealt with the 'protecting bodies' of that nation (Buzan, Wæver and Wilde 1998). In this respect, the issue relating to public is first included in the political sphere, so that it is debated in the political sphere and a related policy is provided for the issue. When this issue is transformed from the political sphere to security sphere, this means the issue should be resolved urgently by deployment of any means (1998). These means are mostly associated with the state of emergency where the insecurity is handled through exclusion, suppression or a total elimination (Savvides 2000). Here, the factors or issues which are considered as threats may not necessarily pose any threat to the security of the society.

Apart from the violent attacks initiated by PKK, the Kurdish question in Turkey remains one of the uncovered topics from a critical point of securitization. It is highly significant to deal with the securitization of the

Kurdish question because it may provide the understanding from inside and build the trust among the subjects of the peace process. De-securitization is preferred as a viable solution for the peaceful resolution between the subjects (Buzan, Wæver and Wilde 1998) who have grievances against each other, and sensitivities regarding their own history and collective memory. Thus, for a comprehensive de-securitization, one firstly needs to find, analyze, and target the securitized issues and securitizing actors.

Methodology and Data

The methodology used in this research paper is based on the discourse analysis of the governmental and military officials who expressed their personal thoughts and official public statements on the actions taken with regard to the Kurdish question as well as on the policies of Kurdish politicians and PKK. There are two important factors that explain why discourse analyses has been chosen: On the one hand, discourse builds perceptions both in the minds of political elite and the society; on the other hand it reflects and constructs the realities in both policy making and daily lives of people. Understanding what the government and state understand from the Kurdish question basically refers to what we can see on the grounds. Any analyses that are only based on facts, while neglecting the discourses, will fail to understand why such facts are being chosen.

The time period for the analyses was specified with reference to the first disclosure process which began in 2005 and continued as a discourse until the second disclosure process in 2013. In this respect, it should be noted that the disclosure process is asserted to continue during this long time period not because there was a greater mutual disclosure, but within the discourse of the officials, particularly those of JDP government, the process continued to exist. On the other hand, it is very important to focus on the disclosure process because understanding what prevented the implementation of this process aims at seeing the contemporary reasons of failure.

It is also very significant to see if the positive steps taken by the JDP government really worked to deconstruct the already securitized nature of the Kurdish question. Thus, this article does not only focus on the security measurements and discourse taken by the government but it also takes into consideration the fact that JDP brought significant changes and disclosure attempts that captured the hearts and minds of the society. Since the party came to power, it has used a relatively demonstrative discourse of democratization with strong criticisms towards the preceding Kemalist regime's securitizing policies. The criticisms towards these securitization policies do not only give reference to the Kurdish question, but also it targets the paranoiac nature of foreign policy making which for a long time securitized Turkey's relations with

its neighbors. These criticisms were concretized in this process through Kurdish and Alevi disclosure processes, and “zero problems with neighbors” policy.

In this respect, the analyses will be based on three parts: the first part aims to analyze the discourses explaining the positive outcomes of the process which are mostly cultural. The policies and perceptions that specify the limits and freedoms of the Kurdish language will be analyzed. The second part aims to analyze how Kurdish politicians and political life is securitized through extensive use of anti-terrorist propaganda, defamation of Kurdish political parties and politicians, and the KCK case -the massive detentions and court cases of Kurdish politicians and supporting activists, academicians, and intellectuals for being allegedly involved in the urban organization of PKK. The third part deals with concrete security measurements taken by military and the leading government with regard to the Kurdish community in Turkey and Syria. Uludere (Roboski) case provides a greater knowledge on the continuation of such securitized measurements in approaching the Kurdish cultural, social and economic activities. There is also foreign policy making in this executive sphere relating to Kurdish question with a clear cut representation of how the issue could be a regional factor, and could be conceptualized as a threat within a traditional securitizing manner. Although Turkey had a greater positive transformation with the Kurdistan Regional Government (KRG) in Iraq, when Partiya Yekîtiya Demokrat (PYD – Democratic Union Party) started to gain power in times of Syrian turmoil, Turkey took a harsh stance arguing that it will not let a Kurdish autonomy exist in the region.

The cases and the discourses mentioned in the study are analyzed through a comprehensive collection of the speeches and press releases of the governmental and military officials as well as the reports and investigations published by The Human Rights Commission of the Grand Assembly and several civil society organizations such as Mazlum-Der and Human Rights Watch. In addition, to understand the processes that led to positive and negative outcomes a chronological study of the events and their connections are searched by benefiting greatly from the commentaries in the newspapers, journal articles and news on the internet.

Discussion and Findings

The majority of the speeches and commentaries conducted by the governmental and military officials indicate a considerable degree of securitization with regard to Kurdish question. This securitization emerges within the discourse of democratization which leads to escalation of antagonisms within groups, while creating dilemmas for the government. There are many reasons of this double discourse and the outcomes are various as well.

1. Kurdish Disclosure: Beyond Cultural Disclosure?

Before talking about the security measurements and discourses taken against the actors of Kurdish question, one should indicate the nature of the disclosure process. It is highly important to show what has been done in terms of concrete policies. Although the official Democratic Opening was declared in 2009, the discourse of such disclosure was announced initially in Diyarbakır by Recep Tayyip Erdoğan, the Prime Minister, in 2005 (Casier at all. 2011: 117). The Prime Minister told the Kurdish crowds in Diyarbakır that the Kurdish question is, above all others, his cause to defend and solve within the democratic system. The following process included a set of attempts, especially within the framework of Democratic Initiative set up in 2009 that would enhance the cultural rights of Kurds.

These attempts were initially included the removal of limitations against the use of Kurdish language through the opening of institutes on Kurdish studies and languages at the universities and allowing the opening of private Kurdish courses, allowing the opening of Kurdish TV channels and radio stations which was concretized by the opening of *TRT ŞEŞ* in January 1, 2009. Additionally, it is aimed at changing the names of Kurdish villages with the ancient names which were previously banned and changed to Turkish names by the Kemalist regime. The attempts show a greater shift from the securitized nature of the individual rights of Kurds based on the Kurdish cultural attributions towards a more liberal discourse. However, these rights had considerable limitations due to the absence of collective rights which draw the underlying arguments and demands of the current Kurdish political elite.

Above all, the opening attempts aiming to set up Kurdish institutions and language courses are conducted without reference to the educational rights of Kurds in the schools as well as it is subjected to the preferences of Kurds and the space provided by the private organizations. In this respect, the government transfer this securitized issue to individual attempts rather than opening public sphere for Kurdish education. In addition, the scandals with regard to the policies adopted by *TRT ŞEŞ* led the criticisms and resignations by various Kurdish intellectuals, singers and journalists such as Rojin (Çakır 2009) and Selim Temo (Halis İş 2010), decreasing the receptiveness and trust within Kurds towards the channel as it is seen in the TV ratings of the channel in the region (Alış 2010). Indicating a significant nuance in discourse generated by the regulation on the channels for different languages and accents, Alış shows that it was only stated in the prior explanation of the opening scene of the TRT 6 (ŞEŞ) that ‘the channel opened as the first channel within the framework of different languages and accents’ (2010). On the contrary, the opening explanation of the TRT AVAZ, a channel that is based on Azeri, Caucasian and Middle Asian languages and Turkish accents, involved a series of explanation of whom it will be shown and its importance to reach from Balkans to Middle Asia and let people find something from themselves (2010). For Alış, Kurds still are not

addressed in concrete terms and this nuance reflects what is not been done on the grounds rather than what is been done within the disclosure process.

With regard to the collective rights, that would enable the development of the cultural as well as political, social and economic rights under the domain of Kurds, the official discourse of the JDP defined these demands as ‘utopian’, ‘divisive’, and ‘unrealistic demands’ (Çiçek 2010: 19). PM Erdoğan criticized Ahmet Türk for speaking in Kurdish in the Assembly, saying that “‘they’ first opened private courses enthusiastically, and then they said that state should open these courses. The state does not have such obligation. Open your own courses and give your lectures. ‘Education in Kurdish language’! Such thing does not exist anywhere in the world” (2010). In this speech, the separation between ‘us’ and ‘them’ and ‘the right granting body’ and ‘the granted’ could be analyzed through Foucauldian lenses. These sentences refer to a rejection of collective rights while individualizing the right to education in mother tongue.

The securitization of cultural attributes seems transformed into a more democratic discourse, however because the political demands are still securitized, the attempts to bring revisions to cultural rights remain short of de-securitization. Thus, in discourse, the conventional militaristic discourse resonates highly. Attributing any divisive meaning to collective rights of Kurds eliminates the opening process due to the dominant fears of separation, thus imposing a securitized manner to the cultural rights. Çiçek argues that this process leads to the disappearance of Kurdish language rather than giving life to it, through such channels (2010). In the following section, the securitization of Kurdish political movement will be analyzed.

2. One Step Back: Re-Securitization of Kurdish Political Life and Demands

In this section of the paper, the discourses produced with regard to the Kurds will be analyzed with reference to a specific case, the KCK case, and two dominant discourse categories which are defamation of Kurdish politicians and political parties, and the use of anti-terrorist propaganda against all dissidents. The discourse produced over these three issues is intertwined, feeding the one another.

The KCK case entered into the political life in Turkey very recently following the operations held several cities in Turkey in order to capture the leaders and members of urban organization of PKK. Founded in 2005, KCK (Koma Civakên Kurdistan) is a part of complex organization of PKK that aims to set up parallel government in local levels though establishment of civil society organization, local development initiatives, town councils and local parliaments (Casier et.al 2011: 114). As a response to such organization, massive detentions and arrests are initiated taking most of the opposition groups who spoke out for Kurdish cause into custody. This reflects the closure of political participation and local self-organization of the Kurds, although it is

initiated by PKK. According to Casier et al, a return to conventional anti-terrorism policies started to emerge in order to contain the Kurdish political movement and its local affiliates even though they provided significant benefits to locals, as in the case of Sarmaşık Derneği which organized aid programs and resource allocation for 15.000 people in the region (2011).

On the other hand, it would be naïve to argue that Turkish authorities has found about the KCK only in 2009, when the first waves of detentions and operations started (Toplum ve Kuram 2012). It had been almost four years when the operations started, and since then the Kurdish political movement had gained a considerable base on the ground which was reflected by the local elections in 2009. From the closure case against DTP in 2007 to the operations, this process reflected a greater tendency of securitization and containment of Kurdish politicians contrary to the alternatives provided by the democratic opening. In addition, the closure of the Kurdish parties and the detentions of Kurdish politicians reflect a shift in the securitization of the policies directed against Kurds. In this process, the ‘democratic’ channels are used in order to contain the movement, rather than incorporating the locals and Kurdish political elite into the system.

The discourse generated during this process as well as in the speeches conducted with regard to PKK and the Kurdish political parties involved a greater emphasis on terrorism as well as support to the KCK operations as if it is a counter-terrorist project. In so doing, PM Erdoğan, in one of his speeches, warned those who are criticizing the government or may have any support in their speeches to KCK, saying those people are also counted to be the supporters of terrorism (Dalbudak 2011). Idris Naim Şener also argued that Professor Büşra Ersanlı, who was prisoned for nine months, taught how to divide the country and conduct terrorist activities in her lectures while arguing that Ersanlı’s relatives (and past) should be examined in order to have a clear understanding of her terrorism connections (Etha 2011). The widespread use of terrorism in relation with Kurds, Kurdish politicians and political parties constructs a discourse which legitimizes the actions taken within the framework of anti-terrorist action regardless of how much anti-democratic they are.

Another finding of the discourse is the fact that political parties formulated by ‘pro-Kurdish’ or dissident politicians who reflect criticisms against the government’s policies towards Kurds are subjected to a greater degree of defamation. This defamation occurs in many ways. On the one hand, the government uses a discourse that puts the Kurdish political parties into inferior position next to the PKK, by arguing that the leaders of the party are in Kandil not in the parliaments. In most of these speeches, the party officials neglect the fact that for democratic disclosure the leading government initially needs a political party that produces polity along the legal lines. On the contrary, for most of the governmental officials and almost all military officials, the organic connection between Kurdish political parties and the PKK negates the

legitimacy of the parties. Almost all the political argue that pro-Kurdish political parties should distance themselves from the PKK; and in most of cases this argument is popularized in Kurdish political parties' rejection of using the terrorism word in defining the actions of PKK. It is considerably important that in all of these discourses there is a search for a resolution that negates the existence of PKK and the policies of Kurdish political parties accordingly. These negations, however, is conducted by using a security discourse that points the actions of PKK. Thus, Kurdish political life and participation is securitized in many ways.

3. Securitization in Times of Urgency and the Concrete Security Measurements against Kurds

The last finding of this research paper focuses on the discourses in times of urgency. Accordingly, when an unexpected event, be it an insurgent or military attack, breaks out in domestic or foreign policy, a securitized discourse emerges contrary to the peaceful and democratic discourse adopted. Kurdish disclosure process was predominantly affected by such preferences, which indicate the absence of a comprehensive framework that could provide policies for the times of urgency in decision making and action. The Uludere case as well as Turkey's relations with PYD reflects considerable implications that deteriorated the beliefs in positive outcomes of the disclosure. It becomes obvious in the discourse after all that traditional security management still covers the most secure approach in the domestic politics of Turkey. This is not only related with JDP's becoming the new state, reconstructing the traditional status-quo, as Mazlum-Der's chair Ahmet Faruk Ünsal argues, but it is also related with how JDP engages with military contrary to its aim to transform the military power into a more civilian one (Özvarış 2012).

Being one of those events which the public officials had to formulate a quick response against the events, Uludere (Roboski) events caused a heated debate and political clashes resulting with failures in investigations and clear representation of how military would be preferred instead of Kurds. Following the murders of 34 Kurdish smugglers along the borders between Turkey and Iraq by the Turkish warcraft, PM Erdoğan thanked the military officials and media for their sensitivity on the issue, and argued that the region is a passing way for terrorists, so there may be some mistakes. The acknowledgement of this act reveals itself in his questions asking why people do not remember the previous cases where lots of civilians were killed by the attacks of PKK; and why people question the action while they were the ones who criticized soldiers for not killing the terrorists who initiated Gediktepe and Hantepe attacks (Kanal a Haber 2012). Later on, he argued that people who kept the case on the agenda are terrorists or their affiliates.

One confirmation of how the government returned traditional security policies of Turkish state is the fact that investigation process has been the mirror image of 1990s. In this image, there was no official or non-official apology where the investigations conducted by military and the Human Rights Committee had contradictory remarks. Uludere has been one of those cases which Kurds were forced to forget, again in security measures. While the relatives of those murdered civilians were taken into custody for several times, and investigations were opened for each individual, the commemoration of the event was prevented by the police forces and its extensive use of power.

Second issue that reflects relatively small share of the perceptions based on Kurds is about how Kurds are conceived as regional actor in the making of Turkish foreign policy. This case primarily indicates a double discourse in Turkish foreign policy with reference to its pragmatic policies toward Kurdistan Regional Government, and aggressive securitized discourses toward PYD. When PYD initiated its own control over the lands where the Kurds are densely populated, Turkey has taken a harsh stance against such formulation, arguing that it will not let any Kurdish formulation, be it autonomy and separation, without its control. Turkey's initial rejection was based on the fact that PYD did not join the Free Syrian Army, and kept its close relations with PKK. This further escalated Turkish efforts to prevent further moves. The intertwined nature, in this regard, of the domestic politics and foreign affairs became clearer each showing a greater degree of securitization in daily lives and policy projections.

Conclusions

This research paper aims at analyzing the failures and prospects of the Democratic Opening process for Kurdish question in Turkey. In analyzing the process, the author asks why Kurdish disclosure attempts failed to achieve substantive democratization contrary to the expectations it raised both in the political system and the society. The question if the Kurdish question failed due to the return to traditional security perspective is tried to be analyzed through the lenses of the theory of securitization. In this respect, the theory indicates the existence of a state policy that securitize though making any political, social, economic and cultural issues as if it poses a threat against the state regardless of the fact that it may not pose such threat.

Contrary to what is been usually mentioned in the literature, which are usually based on the optimistic accounts of disclosure process, the findings of this research paper indicate the existence of a securitizing discourse in many respects, for many reasons. On the first hand, it is found that what distinguishes the current JDP policy of Kurdish question from the previous ones is the fact that it is conducted within a more democratic, but a pragmatic, approach in which securitization policies are employed in there ways: in times of urgency, as

a way to contain Kurdish political movement, and as a way to grant more individualized rights. These three ways of securitization creates the illusion of Kurdish democratic opening, while covering the populist pragmatism and the campaigns of defamation as well as anti-terrorist propaganda.

Such securitization may provide short time relieves, as in the urgency cases, but in the long run it may lead considerable polarization and widening the sphere of conflict in the society. Further research on such polarization and its reflections on the society, for example the stigmatization of Kurds in the major cities or the radicalization of Kurdish youth, would provide extensive knowledge to this debate and to the future disclosure process. Otherwise, not only the academic literature but also the society will only listen to itself, not the Kurds who have been subjected to securitization not only in their whole lifetime but also today.

References

- Aras, B. and Polat, K. R. (2008) From conflict to cooperation: Desecuritization of Turkey's relations with Syria and Turkey. *Security Dialogue* 39(5): 495–515.
- Alış, A. (2010). Masal Dil Kürtçe, "Büyük Ülke" Türkiye, Yahut TRT 6. *Birikim*. 23 December 2010. Available at: <<http://birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=683&makale=Masal%20Dil%20K%FCrt%E7e,%20%22B%FCy%FCk%20%DCIke%22%20T%FCrkiye,%20Yahut%20TRT%206>> Accessed on 25 May 2013.
- Bilgin, P. (2007). Making Turkey's Transformation Possible: Claiming 'Security - speak'—not Desecuritization!, *Southeast European and Black Sea Studies*, 7:4, 555-571
- Bozarslan, H. (2010). *Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi*. İletişim Yay., İstanbul
- Buzan, B., Ole Wæver & Jaap de Wilde (1998). *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder, Londra: Lynne Rienner Publishers.
- Caiser, M., Joost Jongerden, and Nic Walker. 2011. Fruitless Attempts: The Kurdish Initiative and Containment of the Kurdish Movement in Turkey., *New Perspectives on Turkey*. No: 44, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Cebeci, M. (2007) Democratization as Desecuritization: The Case of Turkey. Working Paper. [Online] Available at: <http://turin.sgir.eu/uploads/Cebeci-cebeci-turin_paper.pdf> Accessed on 2 April 2013.
- Çakır, B. (2009) 'Rojin "Bana Suçlu Muamelesi Yapıldı" Dedi, TRT Şeş'ten İstifa Etti'. *Bianet.org*. Online Newspaper. 13 April 2009. Available at: <<http://wwwi.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/113796-rojin-bana-suclu-muamelesi-yapildi-dedi-trt-ses-ten-istifa-etti>> Accessed on 25 May 2013.

Çiçek, C. (2010). Bireysel Haklar Kürtçeyi Kurtarmaya Yeter Mi? Bireysel Haklar, Kollektif Haklar ve Dil Kaybı. *Birikim*. No: 253 pp. 16-23.

Dağı, İ.(2008) *Turkey between Democracy and Militarism: Post Kemalist Perspectives*. Ankara: Orion Publications.

- (2012) "Re-securitization of Turkish Politics?" *Zaman News*. [Online]. 14 August 2012. Available at: < <http://www.todayszaman.com/columnist-289567-re-securitization-of-turkish-politics.html>> Accessed on 3 April 2013

Dalbudak, M. (2011). Herkes Cezaevine. *Bianet.org* Online Newspaper. 11 October 2011. Available at: <http://www.bianet.org/bianet/bianet/134088-herkes-cezaevine>> Accessed on 26 May 2013.

Etha News Agency. (2011). İçişleri Bakanı: Büşra Ersanlı'nın gençlik yıllarına bakın!. *Etha*. Online Newspaper. 17 October 2011. Available at: < <http://www.etha.com.tr/Haber/2011/11/17/dunya/icisleri-bakani-busra-ersanlinin-genclik-yillarina/>> Accessed on 26 May 2013.

Gönen, Z. (2012). Yoksulluğun Suçlaştırılması, Suçun İrksallaştırılması: Kapitalizmin Tarihsel Mirası ve Türkiye Örneği. *Praksis*. No: 28 – 2012/1. pp: 57-80. Dipnot. Ankara.

Halis İş, M. (2010). "En Büyük Pişmanlığım AKP'ye İnanmak Oldu" *Bianet.org*. Online Newspaper. 27 December 2010. Available at: <<http://wwwi.bianet.org/bianet/siyaset/126833-en-buyuk-pismanligim-akp-ye-inanmak-oldu>> Accessed on 25 May 2013.

KanalA Haber. (2012). Erdoğan'dan Uludere Açıklaması. Online News Website. 28 December 2012. Available at: < <http://www.kanalahaber.com/haber/gundem/erdogandan-uludere-aciklamasi-112618/>> Accessed on 27 May 2013

Karayeli, H. M. (2010) Reconciling Statism with Freedom: Turkey's Kurdish Opening. *Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program*. October 2010. [Online] Available at: < <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/silkroadpapers/1010Karaveli.pdf>> Accessed on 3 April 2013.

Mcdowall, D. (1996). *A Modern History of Kurds*, 3rd Edition (2007)., I.B.Tauris, London-New York

Özvarış, H. (2011). 'Kemalistler de 29 Ekim'in ardından mazlum kategorisine girdi...' *T24 Online News*. Interview with Ahmet Faruk Ünsal. 4 October 2011. Available at: < <http://t24.com.tr/haber/kemalistler-de-29-ekimin-ardindan-mazlum-kategorisine-girdi/216673>> Accessed on 27 May. 13

Paker, E.B. (2012) *Küresel Güvenlik Kompleksi: Uluslararası Siyaset ve Güvenlik*. İstanbul: İletişim.

Polat, R.K. (2012). The Kurdish Issue: Can the AK Party Escape Securitization?. *Insight Turkey*. Vol. 10 / No. 3 / 2008 pp. 75-86

BDP.(2013). Postmodern Darbe Girişimleri: Siyasi Soykırım Operasyonları. İstanbul.

Savvides, P. K. (2000) Legitimation Crisis and Securitization in Modern Turkey, *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, 9 (16), 55-73.

Tok, G. C. (2009) The securitization of the headscarf issue in Turkey: ‘the good and bad daughters’ of the republic, *Ritsumeikan Annual Review of International Studies*, Vol.8, pp. 113-137

Toplum ve Kuram. (2012) Bir Halkı Yargılamak : Türkiye’de Ulus-Devlet ve Kürt Meselesi. *Toplum ve Kuram*. September 2012. No: 6. Available at: <<http://www.toplumvekuram.org/dergi/bir-halki-yargilamak-turkiyede-ulus-devlet-ve-kurt-meselesi/>> Accessed on 3 April 2013.

Tuzcuoğlu, M. (2011) *Ben Bir Taşım*. Evrensel Basım Yayın. İstanbul.

İNSANLIĞIN OLAĞAN DURUMU “SAVAŞ” VE BİR MEDENİYET HÂLİ “BARİŞ” ÜZERİNE

Dr. Bülent ŞENER

Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü

bulentsener@yahoo.com

Özet

Çok eski çağlardan bu yana savaş, insan topluluklarının, devletlerin, birbirlerine karşı azımsanmayacak ölçüde kullandıkları bir dış politika aracı olagelmıştır. Uluslararası sistemde tüm devletlerin üstünde bir üst gücün bulunmaması nedeniyle güvenlik ikilemi içinde yaşayan devletler, kendi güvenliklerini tahkim etme ve güçlerini arttırmanın peşindedirler. Uluslararası sistemin bu anarşik yapısı devletleri varlıklarını sürdürebilme sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yapı içerisinde devletler çeşitli ittifaklar ve koalisyonlar kursalar bile, varlıklarını sürdürmek için temelde kendi olanaklarına dayanmak zorundadırlar. Neticede, sürekli olarak devletlerarası güvensizlik, rekabet ve çıkar çatışmalarına sahne olan bu yapıda çatışmaların nihai çözümü de (egemen ve bağımsız devletler, aralarında arabuluculuk yapabilecek bir üst otorite tanımadıkları için) ancak savaşla gerçekleşmektedir. Yani savaş olgusu bizatihi devlet olmanın tabiatı gereği (egemenlik ve bağımsızlık) yapısal ve ontolojik bir gerçekliktir ve çağlar boyunca da bu hiç değişmemiştir. Dün olduğu gibi bugün de kaba güç ve çıkar, uluslararası ilişkilerin hâlâ en önemli ögesi olmaya devam etmektedir. Uluslararası politikada hemen her devlet yaşamsal çıkarları söz konusu olduğunda son kertede güç kullanabilmekte, savaşa başvurabilmektedir. İnsanlığın yazılı tarihinin 3500 yılının yalnızca 270 yılında savaş görülmemesi de uluslararası ilişkilerdeki savaş olgusunu tüm çıplaklığıyla yansıtmaktadır. Dolayısıyla savaş olgusu insanlık tarihinin olağan ve düzenli deneyiminin bir sonucudur ve en istikrarlı sistemler bile son kertede savaşı –ya da daha iyimser bir yaklaşımla söylersek– çatışmayı dışlamamaktadır. Diğer bir deyişle, uluslararası ilişkilerde savaş olağan, barış ise istisnadır. Kaldı ki, bir disiplin olarak Uluslararası İlişkiler’in doğuşunun, varlığının ve gelişiminin temelinde de “savaş” ve “barış” olguları yer almaktadır. Bu çalışmada, siyasal düşünce tarihinde savaş ve barış olgularına yönelik yaklaşımlardan hareket edilerek, uluslararası sistemin anarşik yapısıyla savaş olgusu arasındaki ilişki üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar kelimeler: Savaş, Barış, Uluslararası sistem, Realizm, Güvenlik ikilemi

AN ANALYSIS ON “WAR” AS THE USUAL CONDITION OF HUMANITY AND “PEACE” AS A STATE OF CIVILIZATION

Abstract

Since ancient times, war has been used as a foreign policy tool by societies and states against each other to a substantial extent. As there is no supreme power above states in the international system, states trapped in the security dilemma seek to strengthen their security and to increase their powers. This anarchic structure of the international system confronts states with the problem of sustaining their existence. Even though states form various alliances and coalitions within this structure, they basically have to rely on their own resources in order to maintain existence. Consequently, within this structure of constant insecurity, competition and conflicting interests among states, the final solution (since sovereign and independent states do not recognize any mediating supreme authority) is attained only through war. In other words, the phenomenon of war is a structural and ontological reality due to the nature of statehood itself (sovereignty and independence) and this fact has never changed throughout ages. Today, as in the past, brute force and interest still continue to be the most important elements of international relations. In international politics, when it comes to vital interests of the state, almost every state can use force and resort to war in the last instance. The fact that war had not been seen for only 270 years of the 3500 years of written history of humanity clearly reflects the phenomenon of war in international relations. Therefore, the phenomenon of war is a result of the usual and regular experience in the history of humanity. In the last instance, even stable systems do not exclude war or – to put it in a more optimistic approach- conflict. Stated in other words, in international relations war is usual, whereas peace is an exception. Moreover, the concepts of “war” and “peace” lay on the basis of the emergence and development of International Relations as a discipline. Departing from approaches to the phenomenon of war and peace in the history of political thought, this study will offer an analysis through the relationship between the anarchic structure of the international system and the phenomenon of war.

Key words: War, Peace, International system, Realism, Security dilemma

Giriş: “Savaş” ve “Barış” Olguları

Yeryüzünde “savaş” ve “barış” olgularına ilişkin söylenmedik ya da yazılmadık pek bir şey herhalde kalmamıştır. Çok eski çağlardan bu yana savaş, insan topluluklarının, devletlerin, birbirlerine karşı azımsanmayacak ölçüde kullandıkları bir dış politika aracı olagelmıştır. İnsan topluluklarının ve devletlerin birbirlerini istedikleri yönde davranmaya zorlamak için kullandıkları çeşitli araçlardan biri olmasına rağmen, doğrudan insan hayatına yönelik bir nitelik taşımasından dolayı savaş olgusu insanlık tarihinde çok fazla tartışma konusu olmuştur. Buna rağmen, insanoğlunun “savaşı önleme” ya da “barışı kurma/koruma” konusundaki arayışları bir nihayete ermiş değildir ve erebilecek

gibi de görünmemektedir. Zira, insanlığın yazılı tarihinin 3500 yılının yalnızca 270 yılında savaş görülmemesi, uluslararası ilişkilerdeki savaş olgusunu tüm çıplaklığıyla yansıtmaktadır.¹⁰⁶²

Şüphesiz, savaşın niteliklerine ve türlerine ilişkin pek çok şey söylenebilir. En genel anlamıyla savaş, bir devlet veya devletler grubunun, diğer bir devlet veya devletler grubuna karşı askeri güç kullanarak diplomatik yollarla çözümlenemeyen sorunlarını çözmeye çalışması anlamına gelir. Diğer taraftan, savaşın nedenleri gibi; savaşın türlerini de çeşitli kriterlere göre sınıflandırmak mümkündür. Savaşlar, yoğunluk derecelerine göre “sınırlı savaş” ve “topyekûn savaş” olarak ayrılabilir gibi; kapsadıkları coğrafi alan itibarıyla da “yerel savaş” ve “genel savaş” olarak da ayrılabilir. Aynı şekilde, savaşlar, kullanılan silahların türlerine göre de konvansiyonel savaş, sınırlı nükleer savaş, stratejik nükleer savaş, kimyasal savaş, biyolojik savaş gibi sınıflandırılabilir. Diğer bir deyişle, savaş, nükleer silahların kısıtsız kullanılabileceği bir ortamdan; şiddetin, coğrafi bölgenin ve hedeflerin tahdit edildiği bir sınırlı ortama kadar geniş bir spektrum içerisinde cereyan edebilir. Öte yandan, politik bir amaç güden organize olmuş grupların silahlı mücadelesi de bir savaş çeşididir; organize olmuş grupların ayaklanmalarına, gerilla faaliyetlerine ve terör eylemlerine karşı girişilen mücadele de (düşük yoğunluklu çatışma/gayrinizami harp/low intensity conflict) bir savaş çeşididir.

Öte yandan, toplumlar arasındaki savaşları “meşrulaştırma”, “hukukileştirme” ve “ahlakileştirme” çabaları da siyasi düşünce tarihinde kendine önemli ölçüde yer bulabilmiştir. Antik Yunan ve Roma medeniyetlerinden, Eski Çin ve Hint uygarlıklarına; en pasifist öğretilerden tek tanrılı dinlere kadar savaş olgusu, insan toplulukları arasındaki sorunları halletmede ve düşmana karşı mücadelede azımsanmayacak ölçüde geçerlilik ve meşruiyet bulmuştur. Üç büyük tek tanrılı dinde, şiddeti ve savaşı hem yeren hem zorunlu gören görüşler mevcuttur. Örneğin, Musevilik’te “barış içinde yaşama”ya duyulan özlemle, başka toplumlardan gelen saldırılara karşı kendi topraklarını korumak için şiddete duyulan ihtiyaç yan yanayken; İslamiyet’in hızla yayıldığı ilk dönemlerde “dar ül- İslam” (İslamiyeti kabul etmiş bölgeler) ve “dar ül-harb” (İslamiyeti kabul etmemiş ve savaş halinde olunan bölgeler) şeklindeki öğretiyile, savaş olgusu da İslamiyet’in yayılması açısından kutsal bir nitelik (cihad çağrısı) kazanmıştır. Hristiyanlık’ta da, İslam’daki cihad kavramına benzer şekilde, Saint Ambrose ve Saint Augustine tarafından geliştirilen “haklı savaş” (jus ad bellum) öğretisi Ortaçağ’daki Haçlı Seferleri’ne kaynaklık etmiştir. Öte yandan Ortaçağ dünyasında savaş olgusu, “benzemezlerin mücadelesi”nin (Hristiyan –Müslüman ve Hristiyan–Yahudi mücadelesi) bir görüntüsü olmakla birlikte, “benzerlerin mücadelesi”nin de (feodalite ve Hristiyanlık içi savaşlar, İtalyan şehir devletleri arasındaki savaşlar) önemli bir yansıması olmuştur

¹⁰⁶² Bozkurt Güvenç, “Barış Kültürü mü? Yoksa Barış İçin Kültür mü?”, *Cogito*, 3/Kış, (1995), 25.

Teoride de savaş, dış politikanın gerçekleştirilmesinin araçlarından biri olarak kabul edilmiştir. Nitekim, ünlü savaş kuramcısı Clausewitz de “savaş, politikanın başka araçlarla sürdürülmesidir” diyerek bu gerçekliğe işaret etmiştir. Bu anlamda savaş en eski uygarlıklardan bu yana, en kısa, en kestirme ve doğrudan sonuç almaya yönelik bir araç olarak görülmüştür. Devletler, dış politikalarındaki amaçlarına ulaşmak için çeşitli araçlardan yararlanırlar ve bu araçlar, dış politika amaçlarının gerçekleştirilmesine ya da gerçekleştirilememesine göre zamanla değiştirilebilirler. Savaş, bu araçlar arasında –bir askeri araç olarak– en son başvurulması gereken araç olarak ifade edilmektedir. Bu anlamda, devlet savaşa, dış politikasındaki amaçlarına ulaşmak için, diğer tüm araçları denedikten sonra ve bunlardan sonuç alamadığı taktirde başvurmaktadır. Zira savaş, askeri araçlar arasında en ileri derecede olandır. Ancak, uygulamada kimi zaman, dış politika araçları arasında belli bir sıralama/hiyerarşi gözetilmediği görülmektedir. Askeri araçlar, kimi zaman, diğer araçlar hiç denenmeden ve öncelikli kullanılmaktadır. Bu anlamda savaş, en kısa, en kestirme ve doğrudan sonuç almaya yönelik bir araç olarak düşünülmektedir.

XV. ve XVI. yüzyılın siyasal düşüncesinde büyük izler bırakan Machiavelli, savaşı doğal bir dış politika aracı olarak görürken; Hegel de savaşı devlet egemenliğinin en yüksek derecedeki görüntüsü olarak görmektedir. XVII. yüzyılda Hugo Grotius (1583–1645) ise ortaya koyduğu “doğal hukuk” görüşüyle savaşa ilişkin yeni bir bakış açısı geliştirmiştir. Uluslararası hukukun kurucu babası olarak kabul edilen Grotius 1625’te yayınladığı *De jure Belli Act Pacis* (Savaş ve Barış Hukuku) adlı eserinde, devletlerin yetkilerini sınırlayabilecek tek şeyin doğal hukuk olduğunu, doğal hukukun ise diğer hukuklardan farklı olarak din üzerine değil, mantık üzerine kurulu olduğunu ileri sürerek; savaşların nasıl önlenebileceğine ve düzenlenebileceğine ilişkin değerlendirmeleriyle savaş ve barış hukukunun ilk temellerini atmıştır. Savaşları doğal durumun bir parçası olarak gören Grotius, savaşta bütün kanunların yürürlükten kalktığı görüşünü eleştirmektedir. Tam tersine, barış zamanında geçerli olan kanunların, savaş sırasında da geçerli olmasını savunan Grotius’a göre, savaş ancak haksızlığa uğramış birini veya ülkesini savunmak ve hukuk ihlalini önlemek amacıyla yapılırsa meşru veya haklı olabilir.¹⁰⁶³

“Savaş”ın Nedenleri ve Tarihsel Arkapları

Savaşı anlamanın yolu, onun nedenlerini saptamaktan geçmektedir. Ne var ki, savaş oldukça karmaşık bir konudur ve tek bir nedensellik zinciri içerisinde açıklanabilmesi mümkün değildir. Nicholas S. Timasheff’in “*herhangi bir şeyin savaşa neden olması mümkündür, ancak hiçbir şey kesin olarak savaşa neden*

¹⁰⁶³ Yıldırım Torun, *Hugo Grotius’un Hukuk ve Siyaset Felsefesi*, (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005), 80.

olmaz”¹⁰⁶⁴ ifadesi bu gerçeğin altını çizmektedir. Şu ana kadar uluslararası ilişkiler disiplininde de üzerinde anlaşılabilen belki de tek nokta, savaşların ortaya çıkışını tek bir nedene bağlamanın imkânsızlığıdır.¹⁰⁶⁵ Savaşın nedenlerini yazarlar farklı şekillerde ele almaktadırlar. Örneğin, Quincy Wright, *A Study of War* (Savaşa Dair Bir Çalışma) adlı eserinde, savaşın nedenleri konusunda, teknolojik düzey, hukuksal yapı, sosyo-politik örgütlenme ve kültürel olmak üzere dört temel boyutta meseleyi ele alıp savaşın nedenlerini incelerken¹⁰⁶⁶; benzer şekilde, Karl W. Deutsch ve Dieter Senghass de, siyasal ve toplumsal kurumlar, hukuksal ve teknolojik yapı, kültür ve değer sistemi boyutlarında savaşın nedenlerini incelemektedir.¹⁰⁶⁷ Diğer taraftan K. J. Holsti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648–1989* adlı çalışmasında, 177 savaş üzerinden bir değerlendirme yaparak savaşın nedenlerini belirlemeye çalışmıştır. Buna göre söz konusu dönemde savaşlara neden olan konular şunlardır: Toprak, stratejik toprak, sınır, ulusal kurtuluş/devlet yaratma, ayrılma/devlet yaratma, ulusal birleşme/tahkim, imparatorluk oluşturma, ticaret/denizcilik, ticaret/doğal kaynaklar, sömürgecilik rekabeti, dışarıdaki vatandaşlarını koruma/ticari çıkarları koruma, dindaşları koruma, soydaşları koruma, etnik/dini birleşme/irredantizm, müttefike destek/yardım, ideolojik yardım, hükümetler, devletin/imparatorluğun birliği, anlaşma şartlarını kabul ettirme, bölgesel hâkimiyet, hanedanların ayrılışı, devletin/rejimin varlığı, özerklik, güç dengesi.¹⁰⁶⁸

*Leviathan*¹⁰⁶⁹ adlı eserinde, insanın kendi varlığını ayakta tutma ve sürdürme güdüsünün tüm eylemlerini belirlediğinden yola çıkan ve insanın doğasını alabildiğince çıkarıcı kabul eden Thomas Hobbes (1588–1679), insanlar arasındaki mücadeleyi diğer bir deyişle “savaş” olgusunu üç nedene bağlamaktadır:

- i) Güvensizlik
- ii) Rekabet
- iii) Herkesten üstün olma tutkusu¹⁰⁷⁰

¹⁰⁶⁴ Kalevi J. Holsti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648–1989*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 3.

¹⁰⁶⁵ Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 4. bs., (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005), 413.

¹⁰⁶⁶ Bkz. Quincy Wright, *A Study of War*, (Chicago: University of Chicago Press, 1964).

¹⁰⁶⁷ Bkz. Karl W. Deutsch ve Dieter Senghass, “A Framework for a Theory of War and Peace”, *The Search for World Order: Studies by Students and Colleagues of Quincy Wright*, Albert Lepawsky, Edward H. Buehrig, Harold D. Lasswell (Ed.), (New York: Appleton-Century-Crofts, 1971), 23-46.

¹⁰⁶⁸ Holsti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648–1989*, 307.

¹⁰⁶⁹ Bkz. Thomas Hobbes, *Leviathan or the Matter, Forme, and Power of a Common-wealth Ecclesiasticall and Civill*, Roy Hay (Ed.), (London: McMaster University Archive, 1651).

¹⁰⁷⁰ Hobbes, *Leviathan or the Matter, Forme, and Power of a Common-wealth*

Hobbes'e göre bu nedenler sürekli olarak insanları birbirleriyle savaşmaya itmektedir. Bu savaş "herkesin herkesle, herkesin herkese karşı savaşı"dır (bellum omnium contra omnes). Bu durumda "insan insanın kurdudur" (homo homini lupus). Genel bir güvensizlik durumu oluşturan bu durum, insanın ana güdüsü olan kendini varlığını korumayı istemesine aykırıdır. İnsanların sürekli birbirlerinden korkarak yaşadıkları bu "doğa hali"nden kurtuluşun tek yolu mutlak bir otoriteye sahip olan ve her şeye gücü yeten devleti (yani Leviathan'ı)¹⁰⁷¹ oluşturmalarına bağlıdır. Zira Hobbes'e göre, herkesin boyun eğeceği ortak bir iktidarın bulunmadığı yerde yasa yoktur, yasanın olmadığı yerde de adil olan ve olmayan ayrımı da bulunmamaktadır ve hiçbir egemen güç, yokluğu kadar zararlı değildir. Bu yüzden, insanlar, özgürlükleri açısından bazı kısıtlamalar getiren, ancak bireysel olarak elde edemeyecekleri bir kolektif güvenliği kendilerine sağlayacak olan "devlet"i oluştururlar. İşin ilginç yanı, insanlar, bunu mantıkları gereği değil, korkuları gereği yaparlar ve sonuçta kendilerini birbirlerinden ve dış tehditlerden koruyacak olan Leviathan'ı (devlet) oluştururlar. Bununla beraber, insanlar kendi aralarındaki "doğa hali"ne son vermekle birlikte bir başka "doğa hali"ni de yeniden kurmuş olurlar. Hobbes bunu şöyle anlatmaktadır:

*"...Rastgele insanların bir diğerine karşı savaş durumunda bulundukları bir dönem hiç olmamasına rağmen, bütün dönemlerde, krallar ve hükümlerlik sahibi kişiler, bağımsız oluşları nedeniyle, sürekli bir kıskançlık içinde olup birbirlerine silahlarını doğrultmuş ve gözlerini dikmiş gladyatörler gibidirler; yani, krallıklarının sınırlarına kalelerini, ordularını ve topraklarını dikmişler ve komşularına sürekli casuslar göndermişlerdir; [ki] bu bir savaş duruşudur."*¹⁰⁷²

İdealist felsefeci Immanuel Kant bile bu durumu doğrularcasına "bir arada yaşayan insanlar arasında tabii hâl bir barış hâli değil, her zaman ilan edilmiş olmasa bile her an patlayabilecek gibi görünen bir savaş hâlidir"¹⁰⁷³ diyerek, savaşın "doğal bir hâl", buna karşılık barışın ise aslında bir "medeniyet hâli" olduğuna dikkat çekmiştir. Hobbes'un bu görüşleri uluslararası alana taşındığında klasik gerçekçi dünya tüm çıplaklığıyla karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, uluslararası sistemin "doğa hali", devletlerin birbirleri ile kıyasıya ve sınır

¹⁰⁷¹ "Leviathan", kutsal kitapta (Eski Ahit) geçen bir deniz canavardır. Yeryüzünde onun gücüyle kıyaslanacak bir başka güç yoktur. Hobbes'un eserinin kapak kompozisyonunda Leviathan şöyle resmedilmiştir: Arka planda dağların ardından yarı beline kadar doğrulan başı taçlı bir dev görülmektedir. Uzun saçlı, bıyıklı bu dev sabit bakışları, hafif alaycı gülümseyişiyle bir kralı anımsatmaktadır. Devın kolları ve göğsü birbiri üstüne yığılmış binlerce insan başından oluşmuştur. Dev sağ elinde bir kılıç, sol elinde de piskoposluk sembolünü tutmaktadır. Dağlarından ardından yükselen devın önünde kırlar, ormanlar, ırmaklar uzanırken; daha ilerde de surları, kaleleri, kilisesiyle bir şehir maketi görülmektedir.

¹⁰⁷² Hobbes, *Leviathan or the Matter, Forme, and Power of a Common-wealth Ecclesiasticall and Civill*, 78-79.

¹⁰⁷³ Immanuel Kant, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme*, Yavuz Abadan, Seha L. Meray (çev.), (Ankara: Dış Münasebetler Enstitüsü Yayınları, 1960), 17.

tanımayan bir mücadeleye giriştiği bir savaş halidir. Bu mücadelede sınır uluslararası hukuk ve moral değerlerden çok, monarkların egemen siyasal iradeleridir. İşte bu nedenle Hobbes içsel anarşinin düzenlenebileceğine dair inancını uluslararası anarşi açısından taşımamaktadır. Çünkü eşit statüdeki egemen birimlerden yani devletlerden hiçbirisi, aralarındaki çatışmaları çözecek bir üst otorite tanımamaktadırlar.¹⁰⁷⁴ Zira, doğa hallerindeki bireylerin aksine, egemen devletler küresel güvenlik garantileri karşılarında bağımsızlıklarını terk etmeyi kabul etmezler. Bunun nedeni uluslararası doğa halinin bireyler arasındaki orijinal doğa hali kadar tehlikeli ve tehdit edici olmamasıdır. Çünkü gücü ve olanakları sınırlı tek tek bireylerin aksine, devletler çok sayıda bireyin kolektif gücünü kullanarak grubun tümüne güvenlik ve özgürlük sağlayabilmektedirler. Fakat bunun maliyeti egemen devletler arasında sürekli ve garantili barışın sağlanamaması; aksine potansiyel savaşın varlığı sonucunu doğurmaktadır. Çünkü, devletler, diğerleri kendilerinden güçlü oldukça, kendilerini zayıf hissederler. Devletlerin güvenlik ve korunma içgüdüleri kendisini komşularından daha güçlü hale getirmesini talep eder. Hiçbir devlet gücünü, diğerlerinin zararına olma durumu hariç kullanamaz, arttıramaz ve sağlamlaştıramaz.¹⁰⁷⁵ Diğer bir ifadeyle, devletlerin askeri güçlerini arttıracak bu tür politikalar izlemek suretiyle kendi güvenliklerini daha yüksek düzeyde tutmaya çalışması, diğer devletlerin kendilerini daha güvensiz hissetmelerine sebep olmaktadır ki uluslararası politika literatüründe bu durum “güvenlik ikilemi”¹⁰⁷⁶ (security dilemma) olarak adlandırılmaktadır.

¹⁰⁷⁴ Sönmezoglu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 109.

¹⁰⁷⁵ Arend Lijphart (Ed.), *World Politics: The Writings of Theorists and Practitioners, Classical and Modern*, (Boston: Allyn&Bacon, Inc., 1971), 44’ten aktaran Mustafa Aydın, “Uluslararası İlişkilerin ‘Gerçekçi’ Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1/1 (Bahar), (2004), 45-46.

¹⁰⁷⁶ Uluslararası politikada “güvenlik ikilemi” olgusunu ele alan yazarların başında John H. Herz gelmektedir. Yazar, söz konusu ikilemi insanın doğuştan gelen “per se” (kendiliğinden/bizatihi kendi başına) anti-sosyal vasıflarına değil, içinde insanların ve grupların yaşadığı toplumsal bir bağ ve anarşi düşüncesine dayandırmaktadır. Dolayısıyla “güvenlik ikilemi”, psikolojik bir nitelikten ziyade yapısal bir nitelik olarak değerlendirilebilir. Herz’e göre, insanlar ne zaman daha yüksek bir birimde örgütlenmeksizin bir arada yaşasalar, her insanın, grupların veya onların liderleri arasında “güvenlik ikilemi” durumu her zaman ortaya çıkmıştır. Böylesi kümeler içinde yaşayan gruplar ya da bireyler, güvenliklerini, diğer grupların saldırısından, egemenlik altına almasından ya da yok etmesinden sakınmak durumundadırlar ki genellikle zaten bu endişeyi hissederler. Gruplar ya da bireyler, egemenliklerini böylesi bir saldırıdan korumaya çalışmak ve diğer güçlerin etkilerinden kaçınmak amacıyla giderek daha fazla güç elde etmeye yönelirler. Zamanla bu durum, diğerlerini daha fazla güvensiz hale sokar ve onları daha olumsuz bir duruma sürüklenmemek için hazırlık yapmaya zorlar. Böylelikle, hiç kimse böylesi bir mücadele gerektiren bir dünyada kendisini bütünüyle güvenlikte hissedemeyeceğinden, diğer bir deyişle mutlak bir güvenliklikten ya da ontolojik güvenliklikten söz edilemeyeceğinden, güç elde etme yarışı rekabete yol açacak ve böylelikle “güvenlik ikilemi” oluşacaktır. Diğer bir deyişle, güç elde etme ya da onu

Neorealizmin kurucusu Kenneth N. Waltz ise, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis* (İnsan, Devlet ve Savaş: Teorik Bir Analiz)¹⁰⁷⁷ adlı eserinde uluslararası ilişkilerin ve savaş olgusunun analiz edilmesinde birey, devlet ve uluslararası sistem düzeyinde inceleyerek savaşı olgusunu anlamada önemli bir adım atmıştır. Daha sonra 1979 yılında yayınladığı *Theory of International Politics* (Uluslararası Siyaset Teorisi)¹⁰⁷⁸ adlı eseriyle neorealizme ilişkin temel tezlerini ortaya koyan Waltz, o güne kadar bir sonuç olarak bakılan ve anarşik bir ortam olarak görülen uluslararası sistemin, devletlerin davranışlarını sınırladığını ilk defa ileri sürmüş ve savaş olgusunu da bu gerçeklik içinde değerlendirmiştir. Uluslararası sistemin yapısının anarşik olduğunu kabul eden ve savaşı da uluslararası sistemin anarşik yapısının sonucu olarak değerlendiren Waltz’a göre, devletlerin davranış kalıplarını açıklayabilmek için uluslararası sistemin yapısına bakmak gerekir. Sistemin anarşik özelliği devletleri varlıklarını sürdürebilme sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yapı içerisinde her devletin temel amacı varlığını sürdürmektir. Uluslararası sistemin bu yapısı, sistem düzeyindeki sonuçların belirleyicisi olma özelliğinden dolayı, bazı davranış kalıplarını teşvik ederek ya da kısıtlayarak olaylara ve sonuçlara doğrudan etki etmektedir. Bu nedenle de uluslararası sistemin yapısı devletlerin dış politikalarını şekillendiren en önemli faktördür (Billiard ball model/Bilardo topu modeli).¹⁰⁷⁹ Sistem ile devlet davranışı arasındaki bu bağlantı, devletlerin güçleri açısından da önem taşımaktadır. Sistemin yapısı, gücün devletler arasındaki dağılımıyla doğrudan ilintilidir ve kapasite dağılımları farklı uluslararası sistemleri açıklayabilmekte anahtar rolündedir. Buradan hareketle Waltz, uluslararası sistemdeki değişimlerin

arttırma, algılanan tehdidi ve endişeyi ortadan kaldırmayacak, karşılıklı olarak adeta bir “tehdide tehdit” durumu oluşacaktır ki bunun diğer adı “güvenlik ikilemi”dir. Uluslararası politikada ortaya çıktığından bu yana “güvenlik ikilemi” olgusunun anlaşılabilmesi konusunda önemli bir katkı da Robert Jervis’ten gelmiştir. “Güvenlik ikilemi”ni, “oyun teorisi” kavramlarıyla analiz eden Jervis, şayet savaş masraflı ve işbirliği de fayda getiriyor ise olası düşmanlar arasındaki ilişkileri kızdırmak yerine ilişkileri iyileştirecek politikalar izleyerek bu ikilemin üstesinden gelinmesini sağlayacak güçlü nedenlerin olacağını savunmaktadır. Daha geniş bilgi için bkz. John H. Herz, “Idealist Internationalism and the Security Dilemma”, *World Politics*, 2/2 (January), (1950), 157-180; Robert Jervis, “Co-operation Under the Security Dilemma”, *World Politics*, 30/2 (January), (1978), 167-214.

¹⁰⁷⁷ Kenneth N. Waltz, *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, (New York: Columbia University Press, 1959).

¹⁰⁷⁸ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, (Reading: Addison&Wesley Publishing Company, 1979).

¹⁰⁷⁹ Uluslararası politikada devletlerin davranışlarını belirleyen nedenlerin onların içsel dinamiklerinden çok diğer devletlerle giriştiği etkileşimlerden doğduğunu savunan ve neorealist temele oturan bu modelde uluslararası sistem bir bilardo masasına, devletler de bilardo toplarına benzetilmektedir. Buna göre, masadaki herhangi bir topa etki uygulandığında (harekete geçtiğinde), söz konusu top, yolu üzerindeki diğer toplara çarpacak, ancak topun yapacağı hareketler bilardo masasının kenarlarıyla, diğer bir deyişle uluslararası sistemin sınırlarıyla bağlı kalacaktır. Sistemin sınırları ise, güç dengeleriyle oluşmuş olan yapıya karşılık gelmektedir.

devletler arasındaki güç dağılımının değişimiyle meydana geldiğini söyleyerek, savaşı da bu değişimin temel aracı olarak görmektedir. Yazara göre, tarihsel olarak uluslararası politikanın yapısındaki sistemsel dönüşümler büyük güçlerin yükselişi ve düşüşleriyle (yani büyük savaşlarla) gerçekleşmektedir.¹⁰⁸⁰ Waltz, ayrıca, devletler arasındaki güç dengesinin, uluslararası sistemin temel bir özelliği olduğunu ve denge bozulsa bile başka bir şekilde yeniden kurularak devam ettiğini kabul etmektedir. Ancak, güç dengesindeki değişiklikler, sistemin ana özelliği olan anarşik yapısını hiçbir zaman değiştirmemektedir/değiştirememektedir.

Waltz'ın bu tespitleri önemlidir, zira, uluslararası sistemde tüm devletlerin üstünde bir üst gücün bulunmaması nedeniyle güvenlik ikilemi içinde yaşayan devletler, kendi güvenliklerini tahkim etme ve güçlerini arttırmanın peşindedirler. Uluslararası sistemin bu anarşik yapısı devletleri varlıklarını sürdürebilme sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yapı içerisinde devletler çeşitli ittifaklar ve koalisyonlar kursalar bile, varlıklarını sürdürmek için temelde kendi olanaklarına dayanmak zorundadırlar. Neticede, sürekli olarak devletler arası güvensizlik, rekabet ve çıkar çatışmalarına sahne olan bu yapıda çatışmaların nihai çözümü de (egemen ve bağımsız devletler, aralarında arabuluculuk yapabilecek bir üst otorite tanımadıkları için) ancak “savaş”la gerçekleşmektedir. Yani savaş olgusu bizzat devlet olmanın tabiatı gereği (egemenlik ve bağımsızlık) yapısal ve ontolojik bir gerçekliktir ve çağlar boyunca da bu hiç değişmemiştir.

1789 Fransız Devrimi ve Napolyon Savaşları'yla birlikte zorunlu askere alma yoluyla oluşturulan kitlesel ordu modelinin belirginleşmesi ve milliyetçilik akımı, savaş olgusuna yeni boyutlar eklemiştir. Zira, Napolyon'dan önceki dönemlerde krallar, hanedanlar veya diğer yönetici elitler, toprak ya da ticari çıkarları ciddi biçimde tehlikeye dönüştüğünde savaşa başvurmuşlardır. O dönemlerde savaşlar, halk için dayanılmaz bir nitelik taşımamaktaydı ve savaş olanaklarının dar olması savaşların genişlemesine de engel oluyordu. Dolayısıyla, meslekten ve sınırlı sayıda subay ve askerler tarafından yürütülen savaşların, toplumun bütününe etkisi dolaylı ve sınırlı kalmaktaydı. Oysa ki Napolyon Savaşları'yla birlikte XX. yüzyıla uzanan süreçte (I. ve II. Dünya Savaşları'yla) savaş olgusu dehşetengiz boyutlara ve görünümlere ulaşmıştır. Artık savaş ve savaş hazırlıkları, kendi ekonomisini oluşturan (savaş ekonomisi), halk kitlelerinin de katıldığı, cephe gerisine de yansıyan, gelişmiş teknolojilerin kullanıldığı etkin ve bir o kadar da yıkıcı bir dış politika aracı hâline gelmeye başlamıştır. Örneğin, II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılından 2001'e kadar saptanabilen en az 140 savaş yaşanmış ve bu savaşlarda 45 milyondan fazla insan hayatını kaybetmiştir. Bu insanların yaklaşık 28 milyonunun çatışmalarda ölmesi ve geriye kalan 17 milyon insanın ise savaşların neden olduğu açlık, hastalık, mültecilik vb. nedenlerle hayatlarını kaybetmesi için trajik boyutunu oluştururken; bu dönemin ve bu dönemde var olan uluslararası ilişkilerin niteliğinin –sıcak– savaşın olmadığı bir “Soğuk Savaş”ı yansıtmaması ise işin ironik boyutunu oluşturmaktadır.

¹⁰⁸⁰ Waltz, *Theory of International Politics*, 94-111.

1990'lı yıllara gelindiğinde ise, Soğuk Savaş'ın sonunda bile, savaş yıkıcılığını ve yaygınlığını kaybetmemiş, aksine savaş ve savaş için hazırlık, modern devletin vazgeçilmez uğraşı ve ekonomik dayanaklarından biri hâline gelmiştir. Zira, büyük devletlerce silah satımı (özellikle demokratik devletlerce) hâlâ uluslararası ticaretin belli başlı ve en karlı konusudur. Nitekim, Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) raporlarına göre, XX. yüzyılın son yılında silahlanmaya harcanan para 757 milyar dolar, XXI. yüzyılın ilk yılında ise silahlanmaya harcanan para 772 milyar dolardır. 1992–2001 döneminde silahlanmaya ayrılan para ise 7 trilyon 625 milyar dolardır. “Modern”likten “postmodern”liğe küresel bir geçişin olduğu günümüzde ise savaş olgusu genel bir hâl almıştır. Zaman zaman ve bazı yerlerde düşmanlıklar ortadan kalksa da, silahlı şiddet sürekli bir olasılık olarak hep mevcut, her zaman ve her yerde patlamaya hazır olagelmıştır. Dolayısıyla, Thomas Hobbes'un da dikkat çektiği gibi, savaşın doğası bizzat çatışmanın kendisinde değil, aksi yönde bir güvence olmadığı sürece, çatışmaya yönelik var olan eğilimde/yapıda gizlidir ki, bu durum insanlığın gerçek bir barış hayali hatta umudu beslemesini engelleyecek denli savaş ve barış arasındaki ayrımı aşındıran bir genel küresel savaş hâlidir.

Öte yandan, uluslararası politikada askeri güç, düşmanın direnme kararını kırmak bakımından önemli olmakla birlikte, çoğu kez fiilen kullanılmamaktadır. Herhangi bir dış politika eyleminden önce olduğu gibi, askeri yöntemlere başvurmadan önce de, maliyet ve risk hesaplarının yapılması ve davranış biçimlerinin ondan sonra saptanması olağan'dır. Öteki eylemlerle karşılaştırıldığında, savaşlar çok riskli ve yüksek maliyetli olduklarından, ulaşılmak istenen amacın buna değer olup olmadığının iyice hesaplanması gerekmektedir. Savaşa girişmeden önce, devletlerin başvurdukları yollar arasında hedef devlete/devletlere karşı zorlayıcı diplomasi uygulamak, içişlerine karışmak, siyasi skandallar yaratmak, hükümeti düşürme girişimlerinde bulunmak, yabancı ülkelerdeki hükümet düşmanlarını örgütlemek, silahlandırmak ve bu bağ-lamda terörizme destek vermek gibi çeşitli yollar bulunmaktadır. Günümüzde, devletlerin savaş riskine katılmadan bu şekildeki “yıkıcı faaliyetler” düzenlemek yoluna gitmeleri olayına sıklıkla rastlanmaktadır. Böylelikle, güçlü olmayan bazı devletler de bu yöntemlerle (özellikle de uluslararası terörizme verdikleri desteklerle), sahip oldukları silah gücünün çok üstünde bir mücadeleye girişme olanağı elde edebilmektedirler.¹⁰⁸¹

Kabul etmek gerekir ki, dün olduğu gibi bugün de, hemen hemen hiçbir devlet, kendisini çok uzun bir süre uluslararası sistemi etkileyecek çatışmaların dışında tutabilecek yeteneklere sahip bulunmamaktadır. Her ne kadar, kimi devletler, geleneksel olarak “bağlantısızlık” veya “tarafsızlık” politikası izleyerek kendilerine uzun sayılabilecek barış dönemleri sağlayamaya çalışsalar da; bu tür politikalar her ne pahasına olursa olsun güce kesinlikle başvurulmayacağı

¹⁰⁸¹ Mehmet Gönübol, *Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, 5. bs., (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000), 159.

anlamına da gelmemektedir. Bu konuda en iyi örnek İsviçre'nin tutumudur. Bir buçuk yüzyılı aşan bir süreden beri “sürekli tarafsızlık” statüsünü sürdüren İsviçre, bağımsızlığını güvence altında tutabilmek için aktif bir savunma gücünü devamlı olarak ayakta tutmayı gerekli görmüştür.¹⁰⁸² Uluslararası politikada hemen her devlet yaşamsal çıkarları söz konusu olduğunda güç kullanmakta, savaşa başvurmaktadır. Öyle ki, egemen devletler, Birleşmiş Milletler (BM) örgütünün kurucu belgesine bile, devletlerin ortaklaşa ya da tek başına “meşru müdafaa/savunma” hakkını saklı tuttıklarını belirten hükümlerin konulması gereğini duymuşlardır. Nitekim, buradan hareketle, Michael J. Glennon da bir çalışmasında, 1945–1999 yılları arasında BM’ye üye devletlerden 126’sının 291 kez devletlerarası çatışmaya girdiğini ve bu çatışmalar sonucunda 22 milyona yakın insanın hayatını kaybettiğine dikkat çekerek, uluslararası sistemin 1945’ten bu yana birisi “de jure” ve diğeri “de facto” olmak üzere iki farklı sistemin paralel bir evreninde yaşamaya başladığını ileri sürmektedir. Glennon, “de jure” sistemde var olan BM Andlaşması’nın 2/4. maddesi kapsamındaki kuvvet kullanma yasağının, “de facto” sistemde o kadar çok ihlal edilmesi sonucunda ortadan kalktığını ve bunun doğal sonucu olarak da BM Andlaşması’nın 51. maddesinin hiçbir pratik değere sahip olmadığını ileri sürmektedir.¹⁰⁸³

Sonuç

Sonuç olarak bakıldığında, dün olduğu gibi bugün de kaba güç ve çıkar, uluslararası ilişkilerin hâlâ en önemli ögesi olmaya devam etmektedir. Uluslararası politikada hemen her devlet yaşamsal çıkarları söz konusu olduğunda son kertede güç kullanabilmekte, savaşa başvurabilmektedir. Dolayısıyla savaş olgusu insanlık tarihinin olağan ve düzenli deneyiminin bir sonucudur ve en istikrarlı sistemler bile savaşı –ya da daha iyimser bir yaklaşımla söylersek– çatışmayı dışlamaz. Diğer bir deyişle, uluslararası ilişkilerde savaş olağan, barış ise istisnadır (İdealistler ise bunun tam tersini iddia etmektedirler). Kaldı ki, bir disiplin olarak Uluslararası İlişkiler’in doğuşunun, varlığının ve gelişiminin temelinde de “savaş” ve “barış” olguları yer almaktadır.

İnsanoğlu yeryüzünde var olduğundan bu yana, hem birey olarak hem toplum olarak kendisinden farklı olanı baskılamaya, kontrolü altına almaya, kendi değerlerini empoze etmeye, çıkarlarını ve üstünlüğünü korumaya çalışmaktadır. Michael Dibdin, *Dead Lagoon* (Ölü Lagün) adlı romanında¹⁰⁸⁴ bu gerçekliği şöyle ifade etmektedir: “Gerçek düşmanlar olmadan, gerçek dostlar olmaz. Ne olmadığımızdan nefret etmediğimiz sürece, ne olduğumuzu seveyiz. Bunlar, yüzyıldan fazla bir süredir devam eden duygusal kesitten sonra büyük bir ıstırapla

¹⁰⁸² Gönlübol, *Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, 171-172.

¹⁰⁸³ Bkz. Michael J. Glennon, “The Fog of Law: Self-Defense, Inherence, and Incoherence in Article 51 of the United Nations Charter”, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, 25/2 (Spring), (2002), 539-558.

¹⁰⁸⁴ Michael Dibdin, *Dead Lagoon*, (New York: Knopf Doubleday Publishing Group, 1996).

yeniden keşfettiğimiz eski gerçeklerdir...” Habil ile Kabil’den¹⁰⁸⁵ Usame Bin Ladin’e; Roma’dan Osmanlı’ya, “ulus-devlet”ten “küreselleşme”ye varan bütün olaylar ve sistemler dizgesi hep bu dinamik üzerinden yürümektedir. Dolayısıyla, insanlar ve toplumlar arasında “ebedi barış”ı kurgulamak boşuna bir çaba ve ütopyadır. Her “barış” ona “barış” diyenlerin çıkarlarını temsil ettiği için “barış”tır (“*Pax Romana*”, “*Pax Ottomana*”, “*Pax Britannica*”, “*Pax Americana*”, “*Versay Barışı*” gibi olgular/olaylar bu gerçekliğin en açık ispatıdır). Yani “barış”ın ne anlamı ne de kapsayıcılığı mutlak değildir, görecelidir. İnsanlar ve toplumlar arasında olan biten her şey “güç ve çıkar mücadelesi”dir ki bunun doğal sonucu da ya “savaş” ya da “geçici”, “kısmi”, “göreceli” bir barış’tır. Dolayısıyla yeryüzünde “savaş”, Kant’ın da dediği gibi, “... ya ortada savaşılacak bir şey kalmayınca ya da yeryüzünün her köşesinde genel kabul gören yeni bir törel anlayış sağlanınca sona erecektir.”

Kaynaklar

Aydın, Mustafa, “Uluslararası İlişkilerin ‘Gerçekçi’ Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1/1 (Bahar), (2004), 33-60.

Clausewitz, Carl von, *Savaş Üzerine*, Şiar Yalçın (Çev.), İstanbul: Eriş Yayınları, 2003.

Deutsch, Karl W. Deutsch ve Senghass, Dieter, “A Framework for a Theory of War and Peace”, *The Search for World Order: Studies by Students and Colleagues of Quincy Wright*, Albert Lepawsky, Edward H. Buehrig, Harold D. Lasswell (Ed.), New York: Appleton-Century-Crofts, 1971, 23-46.

Dibdin, Michael, *Dead Lagoon*, New York: Knopf Doubleday Publishing Group, 1996.

Glennon, Michael J., “The Fog of Law: Self-Defense, Inherence, and Incoherence in Article 51 of the United Nations Charter”, *Harvard Journal of Law and Public Policy*, 25/2 (Spring), (2002), 539-558.

Gönlübol, Mehmet, *Uluslararası Politika: İlkeler, Kavramlar, Kurumlar*, 5. bs., Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000.

Güvenç, Bozkurt, “Barış Kültürü mü? Yoksa Barış İçin Kültür mü?”, *Cogito*, 3/Kış, (1995), 25-28.

¹⁰⁸⁵ “Habil ile Kabil”in hikâyesi, Eski Ahit’te, Kur’an-ı Kerim’de ve hadislerde yer alan eski bir mit’tir. Kabil, Hz. Âdem’in ve Hz. Havva’nın büyük, Habil ise küçük oğullarıdır. Kabil çiftçi, Habil ise çobandır. Kabil’in, kardeşi Habil’i öldürdüğüne ve tarihteki ilk katil olduğuna inanılır. Diğer bir deyişle, yeryüzünde “kanı dökülen ilk insan”ın Habil, “kan döken ilk insan”ın ise Kabil olduğuna inanılmaktadır. Hikâyeye göre, Kabil tanrıya o yılki hasadını, Habil ise yeni doğan koyunlarını adar. Tanrı Habil’in adağını kabul eder fakat Kabil’inkini kabul etmez. Bunun üzerine içinde kıskançlık uyanan Kabil’in nefsi kardeşini öldürmeye teşvik eder ve kardeşi Habil’i öldürür. Böylelikle, yeryüzünde hem “ilk çatışma”, hem “ilk cinayet”, hem “ilk kardeş katli” yaşanır.

Herz, John H., "Idealist Internationalism and the Security Dilemma", *World Politics*, 2/2 (January), (1950), 157-180.

Hobbes, Thomas, *Leviathan or the Matter, Forme, and Power of a Commonwealth Ecclesiasticall and Civill*, Roy Hay (Ed.), London: McMaster University Archive, 1651.

Holsti, Kalevi J., *Peace and War: Armed Conflicts and International Order 1648–1989*, Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

Jervis, Robert, "Co-operation Under the Security Dilemma", *World Politics*, 30/2 (January), (1978), 167-214.

Kant, Immanuel, *Ebedi Barış Üzerine Felsefi Bir Deneme*, Yavuz Abadan, Seha L. Meray (çev.), Ankara: Dış Münasebetler Enstitüsü Yayınları, 1960.

Koçer, Gökhan, "Savaş ve Barış: Temel Seçenekler", *Uluslararası Politikayı Anlamak: Ulus-Devlet'ten Küreselleşmeye*, Zeynep Dağı (Der.), İstanbul: Alfa Yayınları, 2007, 78-124.

Lijphart, Arend (Ed.), *World Politics: The Writings of Theorists and Practitioners, Classical and Modern*, Boston: Allyn&Bacon, Inc., 1971.

Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, 4. bs., İstanbul: Filiz Kitabevi, 2005.

Torun, Yıldırım, *Hugo Grotius'un Hukuk ve Siyaset Felsefesi*, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.

Waltz, Kenneth N., *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, New York: Columbia University Press, 1959.

Waltz, Kenneth N., *Theory of International Politics*, Reading: Addison&Wesley Publishing Company, 1979.

Wright, Quincy, *A Study of War*, Chicago: University of Chicago Press, 1964.

SAVAŞA KARŞI SAVAŞ: VİCDANİ RET

ESRA DİLEK,

Okan Üniversitesi Klinik Psikolojisi

psk.esra.dilek@gmail.com

MELİS ÖZPINAR,

Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

melisozpnar@yahoo.com

ÖZET

Hayatımızın her alanına işlemiş, zaman zaman farkında olmadığımız zaman zaman ise farkında olup değiştirmek adına bir şey yapmadığımız, içinde bulunduğumuz düzenin bir parçası haline gelmiş militarist bakış açısına bir reddiye: vicdani ret. Temel anlamıyla sadece devletin dayattığı askerlik görevine katılmamayı tercih etmek gibi görünse de aslında çoktan kışlanın dışına taşmış, kadın-erkek ayrımı yapmaksızın hepimizi hiyerarşik bir siteme dahil etmiş bu militarist anlayışa ve onun dayatmış olduğu şiddet olgusuna bir tepki.

Özellikle yaşadığımız coğrafyada pek çok sefer, farklı şekillerde tanıdığı olduk bu şiddetin. Ve ne yazık ki yücelttik onu, inandığımız, sahip olduğumuz değerler uğruna kan dökmeyi, can feda etmeyi kutsal saydık. Ama geçen zaman ve öylece çözümsüz kalan sorunlar çarenin bu olmadığını net bir şekilde gözler önüne seriyor. Değişen siyasi konjonktür ile yeniden şekillenen ve tanımlanan güvenlik anlayışları bu konuda umut verici olsa da ne yazık ki ülkemizde hala vicdani redde dair bir düzenleme yok. Kimisi inancı, kimisi ideolojisi, kimisi cinsel tercihi ve daha birçok farkı sebepten dolayı zorunlu askerlik sistemine başkaldırmış bu insanları devlet bir taraftan cezalandırmaya bir taraftan yok saymaya devam ediyor.

Çalışmamızda öncelikle vicdani ret kavramının aslında kendi içinde ne çok şey ifade ettiğini değinecek, askerlik hizmetinin yüceltilmesi ve ölümün kutsallaştırılmasının sebeplerini, sonuçlarını ulus-devlet, milliyetçilik ekseninde anlatıp bu durumun kalıcı bir barışın önünde büyük engel teşkil ettiğini devletlerin ve tabii Türkiye'nin vicdani reddin dolayısıyla barışın önünü açan düzenlemeler yapması gerektiğinin altını çizeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Vicdani Ret, Sivil İtaatsizlik, Zorunlu Askerlik, Asker İntiharları, Profesyonel Ordu,

ABSTRACT

A rejection to the militarist opinion is that processed into every area of our lives, time to time we didn't recognize, time to time recognized but did anything to change and became a part of the order: conscientious objection.

Even if it seems like just don't joining the military service of the state actually, it is a response to the militarist approach that without the man/woman exception made us a part of a hierarchical system and the phenomenon of violence it is imposed.

We are witness of this violence in different ways especially the geographia we live in too many times. Then unfortunately, we revered it, we caused to be regarded as sacred to bloodshed for the sake of the values that we believe. However, elapsed time and questions remained unsolved distinctly show us that is not the remedy. Despite it is hopeful reshaped understandings of security through changing political conjuncture there is not still any regulation about the conscientious objection in our country. The state is going on both to punish and vanish the people that revolted conscription because of their believes, sexual preferences, ideologies and many more reasons.

In our study we will mention the concept of conscientious objection ,what that means a lot in itself, causes and consequences of glorification of the joining in military service in the axis of nationalism and nation-state. Then we will underline that this aspects constitute a major obstacle to peace and states – especially Turkey- urgently should pave the way for peace with the regulations of conscientious objection.

Keywords: Conscientious Objection, Civil Disobedience, Compulsory Military Service, Soldier Suicides, Profesional Army

Vicdani Ret

Genel tanımıyla kişinin dini, siyasi, ahlaki ve benzeri nedenlerle askeri eğitim ve hizmette bulunmayı, silah taşımayı ve kullanmayı reddetmesi olarak bilinen vicdani ret kavramı dünyada ve Türkiye’de tanım olarak farklılık göstermekle birlikte, vicdani retçiler arasında dahi değişebilmektedir.

18. Yüzyılda ideolojisi milliyetçilik olan ulus devletin yükselişiyile, devlet; vatandaşa sağlamış olduğu toplumsal düzen ve güvenlik gibi menfaatlere karşılık olarak –vatan borcu- ölmek ve öldürmeye varan taleplerde bulunmuş, şiddeti kendi tekeline almış ve uygulamak için de “ordu” yu kullanmıştır. Baskıyı, zoru ve şiddeti “barış” adına meşrulaştırma adına inşa edilmiş olan “ordu”ya düzenli kaynak sağlamak için de zorunlu askerlik sistemi getirilmiştir. Bu sistem ilk kez 1789 yılında, Fransa’da ortaya çıkmış, 19.yüzyılın sonlarına doğru Almanya ve Prusya da bu sisteme dâhil olmuşlardır. I. Dünya Savaşı ile birlikte Avrupa’daki birçok ülke bu sistemi kabul etmiş ve militer bir yapı meydana gelmiştir. Savaşlar yüzyılı olarak da anılan 20. yüzyılda, önceleri yalnızca kişinin vicdanı doğrultusunda hareket etmesi olarak pratiğe geçen vicdani ret, “silah altına girmeyi reddetme” tanımına kavuşmuştur. Dünyada savaş karşıtı hareket ve vicdani ret konusundaki en büyük gelişmeler ise II. Dünya Savaşı’ndan sonra yaşandı. 1949 yılında Federal Almanya’nın vicdani ret

hakkını yasallaştırmamasından sonra, 1963 yılında İngiltere’de, 1973 yılında ise ABD’de zorunlu askerlik kaldırıldı.

Vicdani ret kavramı ilk kez Henry David Thoreau tarafından 1849 yılında kullanıldı ve Thoreau’ya göre “Kişi, devlet otoritesi ve vicdani arasında çelişkiye düşmek durumunda kalıyorsa, bu otoritenin reddi anlamına gelmeliydi.”¹⁰⁸⁶ Özü reddetmeye dayalı olan vicdani ret kavramının sivil itaatsizlik başlığı altında ele alınıp alınamayacağı ise hala tartışılmaktadır. Yine de vicdani ret hareketinin, en azından Gandhi’nin “otoriteyle işbirliği yapmama” ve “şiddetsizlik” temelli sivil itaatsizlik anlayışıyla paralel bir konumda olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Vicdani retçilerden bazıları savaşa ve şiddet olgusuna tamamıyla karşıyken bir kısmı ise vicdani reddi belirli orduların gerçekleştirdiği savaşlara dahil olmamak olarak benimsemiştir. Örneğin; Yehova Şahitleri inançları gereği kendilerini hiçbir ordu ve savaşa dahil etmezken, Müslüman bir vicdani retçi laik bir devletin ordusuna katılmayacağını fakat cihat halinde silah altına girebileceğini belirtebilir. Bu farklılıklar doğrultusunda, vicdani ret kendi içinde dört temel başlığa ayrılmıştır:

“Seçici politik ret; resmi baskıcı ordularda yer almayı reddeden ama farklı politik veya dinsel amaçlarla mücadele eden ordulara/gerillalara katılmayı kabul etme durumudur, gri ret; asker kaçaklığı, firar, sağlık gibi nedenlerle elde edilen muafiyet ya da gönüllü sürgün, total ret; askerliğin, alternatif askerlik hizmetinin, ordunun ve savaşın her türlüşünü reddetmek ve toplumun militarizasyonunu sağlayan tüm hiyerarşik yapılar, tahakküm içeren ilişkiler biçimine karşı çıkma, sivil ret ise alternatif hizmetin sivil olması şartıyla kabul edilmesidir”¹⁰⁸⁷. Türkiye’deki vicdani retçilerin çoğunluğu total retçidir.

Ülkemizde vicdani ret hareketinin gelişimine bakacak olursak, süreç 1989 yılında Vedat Zencir ve Tayfun Gönül’ün vicdani retlerini deklare etmeleriyle başlar. 1992 yılında İzmir’de 1993 yılında ise İstanbul’da Savaş Karşıtları Derneği kurulur. 1993 yılından sonra ise vicdani retçiler askeri mahkemelerce yargılanmaya başlarlar. 1995 yılında vicdani reddini açıklayan İzmir Savaş Karşıtları Derneği Başkanı Osman Murat Ülke ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvurdu ve AİHM, 2006’da karara bağladığı bu davada, Türkiye’yi “insanlık dışı ceza ve muamele yasağını” ihlalden mahkûm etti. AİHM, Ülke’nin vicdani retçi olduğunu her beyan edişinde yeniden cezaya mahkûm edilmesini kararına gerekçe gösterdi. Vicdani reddin bir insan hakkı olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği 90’lardan beri tartışıla gelen bir konuydu ve AİHM’in, Ülke davasında verdiği karar bu bağlamda olumlu bir

¹⁰⁸⁶ Thoreau Henry David & Gandhi, Mohandas. 1999. Sivil İtaatsizlik ve Pasif Direniş, Ankara: Vadi Yayınları,

¹⁰⁸⁷ Cankur A. Serra 2009. Demokratikleşme Sürecinde Vicdani Ret: Türkiye Örneği (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisan Programı)

işaretti. 2000’li yıllara baktığımızda ülkemizde zorunlu askerliğe karşı vicdani reddini açıklayanların sayısında ciddi bir artış olmuş, insan hakları örgütlerinin yaptığı çalışmalarla da birlikte vicdani ret hareketi kamuoyu bazında daha konuşulur hale gelmiştir. 15 Mayıs 2013 tarihinde de halen aktif çalışmalar yapmakta olan Vicdani Ret Derneği kurulmuş ve faaliyete geçmiştir.

Yine bahsettiğimiz gibi ülkemizdeki vicdani retçilerin büyük bir kısmını total retçiler yani; askerlik, ordu ve savaşı iç ve dış değişkenlerden bağımsız olarak tamamıyla reddedenler oluşturmaktadır. Antimilitarist bir kökten beslenen bu bakış açısı, militarizmle iç içe geçmiş yapılar olan hiyerarşi, tahakküm ve iktidar ilişkileri, otorite ve şiddetin her türlüsüne bir reddiyeyle cevap vermektedir. Yani militarizmi sadece orduyla sınırlamakla kalmaz, militarist bakış açısının toplumun içine sızmış, kadın-erkek ayırmaksızın herkesi hiyerarşik bir düzenin içinde konumlandırmış, kışla dışındaki uzantılarıyla da mücadele eder. İşte ülkemizde de sayıları giderek artan kadın vicdani retçileri bu bağlamda değerlendirmek ve “kadınlar zaten askere gitmiyor, niye vicdani retçi oluyorlar?” sorusunun cevabını burada vermek mümkündür.

Türkiye’deki retçilerin büyük çoğunluğunu total retçilerin oluşturması konusuna geri dönecek olursak, bu durumdaki en büyük etkenlerden biri de şüphesiz Türkiye’de oldukça militerleşmiş bir kültürün içinde yaşıyor olmamızdır. Doğduğumuz andan itibaren bize aşılarmaya başlayan, ilkokuldan itibaren de ders kitaplarıyla zihnimize işlenen “ordu-millet” miti, bizi Türklerin en belirleyici özelliğinin askeri başarıları olduğu, bunun yanında dört bir yanı düşmanlarla çevrelenmiş olan ülkemizin ayakta kalabilmesi için bu askerlik ruhunun devam ettirilmesi gerektiği kurgusuyla yetiştirir. “İlkokul birinci sınıftan başlayarak müfredatın önemli bir bölümünü askeri destanlar ve şiirler oluşturur. Türk tarihi fetih ve savaşların tarihidir, ‘şehitlik’ yüceltilen kavramların başında gelir.” İşte zorunlu eğitimin “devletin devamlılığı ve çıkarları” adına militarist algıyla şekillendirdiği bu müfredatın elinden geçen bireyler sonuç olarak kendilerini, bu hiyerarşik tahakküm ilişkilerinin içinde bir yere konumlandırırlar veya konumlandırılırlar. Bunun en önemli örneklerinden biri de kadın ve erkeğin toplum içindeki yeridir.

“Zorunlu askerlik yalnızca yurdun müdafaasına yönelik bir uygulama değil, aynı zamanda erkeklerin ve kadınların devletle aralarındaki vatandaşlık ilişkisini belirleyen (ve kadınlar asker olmadığı için farklılaştıran) bir uygulamadır. Bu farklılaşma, devlet eliyle yapılmış olması ve devlet kavramını toplumsal cinsiyet bazında biçimlendirmesi açısından toplumda yaşanan kadın- erkek farklılaşmasından ayrılır. Bu yolla erkeklik-devlet-askerlik arasında güçlü bir bağ kurulmuş, ‘en kutsal vazife olan’ askerlik yoluyla birinci sınıf vatandaşlık erkeklere bahşedilmiştir.”¹⁰⁸⁸ Erkeğe bahşedilen bu rol bir yanılla

¹⁰⁸⁸ ALTINAY, A. G. ve T. Bora. 2002 “Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik”, T. Bora (der.), Milliyetçilik: Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4 içinde, İstanbul: İletişim Yayınları

onu sistemde üstün olan konuma getirirken bir yandan da onu büyük bir sorumlulukla baş başa bırakmakta ve askerlik görevini icra ederek rolünün hakkını vermesini istemektedir. Askere gitmeyi reddeden erkek, genellikle toplum tarafından farklı etiketlerle nitelendirilmekte, kimi zaman dışlanmakta ve cinsiyetiyle elde etmiş olduğu özel konumu kaybetmektedir.

Devletin askere gitmeyi reddeden erkeğe reaksiyonu ise toplumunkinden farklı ve daha ciddidir. Anayasasında vicdani redde dair hiçbir düzenlemeye yer olmayan ülkemizde, “5237 sayılı ve 26.09.2004 tarihli Türk Ceza Kanunu’nun 318. Maddesi 424, 1632 sayılı ve 22.05.1930 tarihli Askeri Ceza Yasası’nın, bu maddeye (halkı askerlikten soğutmak) gönderme yapan milli mukavemeti kırmak başlıklı 58. maddesi, yine, Askeri Ceza Yasası’nın “emre itaatsizlikte ısrar” suçunu düzenleyen 87. ve bu suçun toplu asker önünde gerçekleştirilmesi halini düzenleyen 88. maddesi uyarınca yargılanan ve mahkûmiyet alan vicdani retçiler, retlerini tekrar ettiklerinde aynı maddelerden yeniden yargılandıkları ya da yargılanacakları için bir kısır döngü içinde yaşamaya mahkûm olmaktadır. Böyle bir durumda retçileri bekleyen iki yol vardır: Ya ömür boyu sürececek bir cezaevi süreci ile karşı karşıya kalacaklardır, ya da kaçak hayatı yaşayarak, resmi hiçbir işlemin muhatabı olamadıkları için toplumsal ve siyasal yaşamda görmezden gelinip, “sivil ölüm”e terk edileceklerdir.”¹⁰⁸⁹Bu süreçte vicdani retçiler defalarca işkence, hapis, izole yaşam gibi süreçlerden geçirilmekte hapis dışındaki hayatlarında da devlet tarafından yok sayılmaktadırlar. Asker kaçağı olarak görüldükleri için evlenemez, çocuklarını nüfuslarına alamaz ya da herhangi başka bir resmi işlem yapamazlar.

Çalışmanın başında da belirttiğimiz gibi vicdani ret, dini, siyasi nedenlere, felsefi görüşlere bağlı olabilir. Bunun yanında bir de sağlık sorunlarının ele alınması gerekmektedir. 1111 Sayılı Askerlik Kanunu’nun 10. Maddesinde askerlik yükümlülüğüne tabi tutulma ve yükümlülüğün nasıl yerine getirilmiş sayılacağına dair esaslara yer verilmekte, madde bir taraftan, hangi durumlarda askerlik hizmetinden muafiyet tanındığını, kimlerin asker olmayacağını belirlemekte, diğer taraftan da, askerlik hizmetini belli şekilde yerine getirecekleri saymaktadır. Buna göre muaf tutulacaklardan biri de: “*Türk Silahlı Kuvvetleri Sağlık Yeteneği Yönetmeliğine göre bedeni kabiliyeti askerliğe elverişli olmayanlar*” dır. TSK askere alacağı bireyi sağlık kontrolünden geçirip, askerliğe fiziksel ya da ruhsal açıdan elverişsizse “çürük” raporu vererek askerlikten muaf tutmaktadır. Fakat ya askerlik sırasında ortaya çıkan sorunlar? Ya da askerlik öncesinde de var olan fakat sağlık kontrollerinde farkına varılamamış, ortamın getirdiği şartlarla nükseden sorunlar? İşte bu sorunlardan herhangi birinin dışı vurumu olarak nitelendirebileceğimiz ve ne yazık ki ülkemizde terörden dahi çok can alan önemli bir husus olarak: asker intiharları.

¹⁰⁸⁹ Mızrak, Dilan, 2008, Zorunlu Askerlik Hizmetine Karşı Vicdani Ret (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı)

Asker İntiharları

Mayıs 2012'de açıklanan resmi rakamlara göre 22 yılda 2221 asker intiharı yaşanmış. Bu her yıl 100, her 3-4 günde 1 askerin intihar ettiğini anlamına geliyor.

Ülkemizde intihar eden asker sayısı bu denli fazla olmasına rağmen bu durumun nedenlerine dair psikolojik araştırmalar şöyle dursun herhangi bir bilimsel çalışmaya rastlamak mümkün değil. Askerliğin ülkemizde hala daha mimli alan olması, orada yaşanan olayların gazete haberlerinde yazdığı kadar bilinmesi, askerlerin insanlığından önce 'asker' oldukları bilgisine dayanarak insani farklılıkların göz ardı edilmesi, ülkemizde bu alanda çalışma yapabilecek insanlara maddi- manevi yatırımın olmaması ve daha pek çok sebep askeri alanda yaşanan intiharlar, psikiyatrik problemler ve hak ihlalleri gibi konularda literatürü bomboş bırakmıştır. Literatüre baktığımızda karşılaştığımız tek makalenin Çetingüç ve Büyükçakır tarafından yaklaşık 30 sene önce 'Askeri ortamlarda intihar sorunu' başlıklı makale olduğunu görüyoruz. Bu makalede de 'askeri ortamlardaki intiharların oranı, ülke geneli oranlarından daha yüksek değildir'¹⁰⁹⁰ bilgisinin aktarıldığını fakat bu bilginin hiçbir veriye, bilimsel dayanağa oturtulmadığı, neredeyse asker intiharlarının gayet olağan karşılanması gerektiği ifade edilmiştir.

Askerlikteki intiharlarla ilintili olabilecek ve askeriyede en sık karşılaşılan psikiyatrik bozukluk olan 'uyum bozukluğu' konusunu ele almak istedim. Zira pek çok batı ülkesinin askeri ortamda en sık karşılaştığı hastalık olan uyum bozukluğu ile ilgili ülkemizde de çalışmalara rastlamak mümkün.

İntihar Olgusu ve Uyum Bozukluğu

İntihar, bir başka deyişle öz kıyım, Emile Durkheim'e göre, sonunun ölüm olacağını bile bile, olayın kurbanı tarafından teşebbüs edilen olumsuz davranışın doğrudan veya dolaylı olarak vuku buldurduğu her türlü ölümdür. "İntihar olgusu çok boyutlu bir durumdur. Biyolojik, genetik ve psikolojik faktörlerin varlığından bahseden sayısız çalışmaya ulaşabiliriz. Psikolojik boyutunu ele alacak olursak, bu davranışın umutsuzluk, engellenmiş arzular, başa çıkılamayan stres ve çaresizlik gibi duygulara tepki olarak oluştuğunu söyleyebiliriz."¹⁰⁹¹

Askeriyede en sık görülen psikiyatrik bozukluğun 'uyum bozukluğu' olması ve bu bozukluğun intiharla ilintisinin bulunması araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Uyum bozukluğu psikolojik ve sosyal stresörlere maruz kalmanın sonucunda gelişen, duygusal, davranışsal ve zihinler belirtilerle vuku bulan bir tür psikiyatrik bozukluktur. Aşına olunan sosyal ve fiziksel çevreden uzaklaşarak tanınmayan yeni bir çevrede yaşamaya başlanması, askeri ortamın zorunluluğu ve kısıtlayıcılığı, ailesel ve maddi sorunlar, günlük askeri yaşamın

¹⁰⁹⁰ Çetingüç, M. & Büyükçakır, C. Askeri ortamlarda intihar sorunu. Kriz Dergisi, 2(1)

¹⁰⁹¹ Özsoy, S. D., & Eşel, E. (2003). İntihar (Özkıyım). Anadolu Psikiyatri Dergisi, 4(3)

fazla yüklü oluşu askerlikte uyum bozukluğuna gerekçe olabilecek bazı faktörler olarak ele alınabilir. (Doruk ve ark. 2008). Bolu ve arkadaşları (2012)¹⁰⁹² intihar ve uyum bozukluğu arasındaki ilişkiyi incelediklerinde diğer araştırmaları destekleyecek şekilde uyum bozukluğu tanısı alan insanların %25 oranında intihara teşebbüs ettiği sonucuna ulaşmışlardır.

Fakat Tek Sebep Uyum Bozukluğu Değil!

Bu bilgilerin varlığı bize asker intiharlarına neden olabilecek psikolojik etkenlerden birinin uyum bozukluğu problemi olabileceğini düşündürüyor. Fakat intihara gerekçe olabilecek çok daha ciddi insani problemlerin askeriyede yaşandığı ‘askerhaklari.com’ sitesinin ‘Zorunlu askerlikte yaşanan hak ihlalleri’ raporunda yer almaktadır. Bir yıl boyunca 432 askerden bilgi alınmış ve bunların %48 ‘i hakaret, %39’u dayak, %16’sı aşırı fiziksel aktiviteye zorlama, %15’i yeterli sağlık hizmeti alamama, %13’ü tehdit,%9 ‘u orantısız ceza, %5 şahsi işine koşturma, %4 uykusuz bırakma, %4 devrecilik durumlarına maruz bırakıldıklarını ifade etmişlerdir. Bugün askere gidip gelen insanların birçoğundan da bu gibi hak ihlallerini yaşadıkları bilgisine ulaşabiliyoruz. Fakat ne yazık ki bu verileri bilimsel kurallar ve kodlar eşliğinde bize sağlayan herhangi bir çalışmaya ulaşmak mümkün olmuyor.

Kişilerin insani değerlerinin alenen zedelendiği ve ciddi haksızlıkların yaşandığı noktadan baktığımızda, kişiyi intihara sürükleyebilecek birçok sorunun da askerlikte mevcut olduğunu görmekteyiz.

Bir Çözüm Olarak: Alternatif Hizmet ve Profesyonel Ordu

Alternatif hizmet, silah altına girmeyi reddeden fakat silahlı kuvvetler içinde silahsız hizmet verebilmeyi ya da sivil bir kuruluştaki görev yapmayı kabul eden vicdani retçiler için çözüm olabilecek bir uygulamadır. “Alternatif hizmet konusunda devletlerin nasıl bir sistem uygulaması gerektiği konusu Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin hazırlamış olduğu 87(8) sayılı Tavsiye Kararında da düzenlenmiştir. Söz konusu belgeye göre; alternatif hizmet sivil nitelikte – sadece silah tutmaya karşı olan retçiler için ordu içinde silahsız hizmet sistemi uygulanabilir - ve kamu yararı güdecek biçimde olmalı, cezalandırıcı yapıda olmayıp, hizmetin süresi kabul edilebilir sınırlarda tutulmalı ve nihayet, alternatif hizmet gerçekleştiren kişilerin sosyal ve ekonomik hakları,

¹⁰⁹² Doruk, A., Çelik, C., Özdemir, B., & Özşahin, A. (2008). Uyum bozukluğu ve yaşam olayları. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 9
Bolu, A., Doruk, A., Ak, M., Özdemir, B. & Özgen, F. (2012). Uyum bozukluğu olgularında intihar davranışı. Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 25

askerlik hizmetini yerine getiren kişilerin sahip olduğundan daha az ve sınırlı olmamalıdır.”¹⁰⁹³

Bugün Avrupa Birliği 28 ülkeden 14 ülkede zorunlu askerlik sistemi kaldırılarak profesyonel orduya geçilmiştir. Geri kalan 14’ünde de askerlik hizmeti yapmak istemeyenlere alternatif kamu hizmeti imkânı sunulmaktadır. Avrupa Konseyi üyesi 45 ülkede de zorunlu askerlik kaldırılmış veya alternatif kamu hizmeti seçeneği sunulmuştur, 4 üyenin ise ordusu yoktur. Yalnızca Türkiye ve Azerbaycan’da zorunlu askerlik uygulaması vardır. “Alternatif kamu hizmeti mecburi hizmet süresi kadar veya üzerinde olabilmektedir. Farklı ülkelerin ordularındaki alternatif kamu hizmet uygulamaları incelendiğinde; sağlık, eğitim ve çocuklarla, yaşlılara yardım başlıkları öne çıkmaktadır.”

Soğuk Savaş sonrası devletlerin değişen güvenlik algısıyla birlikte yeni yapılanmalara gidilmiş, bunun bir sonucu olarak birçok ülkede orduların küçültülmesi, zorunlu askerliğin tamamen kaldırılması veya yeniden yapılanması gibi uygulamalara gidilmiştir ve profesyonel ordular kurulmuştur. Eğitimli, teknik konulara hâkim ve en önemlisi kişilerin kendi iradeleriyle katılmış oldukları bu sistem de, zorunlu askerlik kaldırıldığında ülkenin nasıl “korunacağı” sorusuna cevap getiriyor. Devlete hem maliyet hem zaman açısından kazanım sağlayacak bir profesyonel ordu ile bir insan hakkı olan “silah altına girmeyi reddetme” hakkı da korunmuş olacaktır.

Elbette ki en azından orduyla arasında tarihsel ve buna bağlı olarak duygusal bir bağ kurmuş olan Türkiye için bu geçiş süreci kolay olmayacaktır. Bunun yanında bir de yıllardır tanık olduğumuz “terör” sorunu süreci daha da güçleştirmekte, ülkenin güvenlik algısı ve yapılanması bu soruna yönelik şekillenmektedir. Fakat yine de ülkemizde profesyonel askerlik konusu son günlerde daha fazla gündeme gelmekte, zorunlu askerlik süresinin kısaltılması gibi uygulamalar bu konuda umut verici sinyaller olarak görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akyürek, Salih, “Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu”, BİLGESAM Yayınları, Rapor No:24 Kasım 2010

ALTINAY, A. G. ve T. Bora. “Ordu, Militarizm ve Milliyetçilik”, T. Bora (der.), Milliyetçilik:Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 4 içinde, (2002, İstanbul: İletişim Yayınları)

Bolu, A., Doruk, A., Ak, M., Özdemir, B. & Özgen, F. Uyum Bozukluğu Olgularında İntihar Davranışı. Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 25, (2012).

¹⁰⁹³ Mızrak, Zorunlu Askerlik Hizmetine Karşı Vicdani Ret

Cankur A. Serra 2009. Demokratikleşme Sürecinde Vicdani Ret: Türkiye Örneği (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisan Programı)

Çetingüç, M, & Büyükçakır, C. Askeri Ortamlarda İntihar Sorunu. Kriz Dergisi, 2(1)

Demir, Hande Seher, “Vicdani Ret Hakkı”, Ankara Barosu Dergisi, 2011/4

Doruk, A., Çelik, C., Özdemir, B., & Özşahin, A. Uyum Bozukluğu ve Yaşam Olayları. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 9 (2008).

Gürcan, E. Cenk, “Zorunlu Askerlik Hizmeti Karşısında Vicdani Ret: Bir İnsan Hakkı (mı)?”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 62-1

Mızrak, Dilan, 2008, Zorunlu Askerlik Hizmetine Karşı Vicdani Ret (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı)

Öğünç, Pınar, Asker Doğmayanlar, (2013, İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları)

Özsoy, S. D., & Eşel, E. “İntihar (Özkıym)”, Anadolu Psikiyatri Dergisi, 4(3) (2003).

Thoreau Henry David & Gandhi, Mohandas. 1999. Sivil İtaatsizlik ve Pasif Direniş, Ankara: Vadi Yayınları

www.savaskarsitlari.org (e.t 10.11.2013-10.12.2013)

ÇEVRESEL GÜVENLİK KAPSAMINDA SU

Arş. Gör. Derya SÜRMELİOĞLU PARLAR

Nevşehir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

d_surmelioglu@hotmail.com

Arş. Gör. Oğuzhan ASLANTÜRK

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özet:

Uluslararası ilişkilerde realist çerçevede daha çok askeri yönüyle öne çıkan güvenlik kavramı, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde içerik ve kapsam açısından genişlemiş; askeri olmayan yeni unsurları şemsiyesi altına almıştır. Bu unsurlardan birini oluşturan çevresel sorunların ulaştığı ciddi boyut çevresel güvenlik kavramını ortaya çıkarmıştır. Çevresel güvenlik kapsamına giren önemli konulardan birini su kaynakları oluşturmaktadır. Yaşam için vazgeçilmez bir kaynak olan su artık günümüzde, kıtlık, küresel ısınma gibi arttırılması mümkün birçok etmene bağlı olarak küresel bir sorun haline gelmiş; su sorunlarının her gün biraz daha artması suyun stratejik bir unsur olarak güvenlik kapsamında daha fazla ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Hayati suyun barışa hizmet etmek yerine günümüzde özellikle kimi bölgelerde istikrarsızlık kaynağı olduğu; suyun yarattığı gerginliklerin “su savaşları” olgusunu ortaya çıkardığı görülmektedir.

WATER WITHIN THE CONTEXT OF ENVIRONMENTAL SECURITY

Abstract:

Concept of security that is prominent as military within realist scope in international relations has extended with regard to content and scope especially after the post-cold war era and has taken nonmilitary new components under its umbrella. Environmental problems getting through to severe damage have created the concept of environmental security. One of the most important area covered by environmental security is water resources. In our era, water that is indispensable for life has become global issue because of numerous factor such as scarcity, global warming, etc. Furthermore, the increasing water issues day by day made it compulsory to tackle the water issue as a strategic factor within the context of security. It is seen that instead of serving the purpose of peace the water that is vital for the humanity is the cause of instability particularly in some special regions in our day and tensions increased by water resources have created the concept of “water wars”.

GÜNÜMÜZ ULUSLARARASI İLİŞKİLERİNDE DIŞ POLİTİKA ANALIZI VE RASYONEL TERCİH MODELLERİ

Arş. Gör. Sabri AYDIN

Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü
sabria@uludag.edu.tr

Özet:

Dış politika yapım sürecini realist bir perspektiften ele alan rasyonel tercih yaklaşımının, devletlerin üniter aktör olma durumlarının sorgulandığı günümüz uluslararası ilişkiler sistemi içerisinde önemli bir meydan okumayla karşı karşıya olduğu açıktır. Bu durumun en önemli nedeni uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak devleti ele alan realist ve neo-realist yaklaşımların özellikle 2. Dünya Savaşı'nın sonlanmasından bu yana uluslararası ilişkiler çalışmalarındaki hakimiyetinin nispi bir gerileme içinde olmasıdır. Realist yaklaşımların ele almış olduğu ve devlet çıkarının egemen otoritenin (genellikle monarkın) çıkarı ile aynı anlama geldiği merkezi monarşilerin yerini bugün gelişmiş ya da gelişmekte olan demokrasilerin ya da şeklen yapılan seçim sistemlerinin hüküm sürdüğü otokrasilerin yer aldığı görülmektedir. Bu sebeple, devleti merkezde tek karar verici üniter bir yapı olarak ele alan realist yaklaşımı temel alan rasyonel tercih modellerinin günümüz uluslararası ilişkilerini analiz etmesi zordur. Günümüzde uluslararası ilişkiler aktörlerinin çeşitli olması sebebiyle aktör çıkarları da çeşitlilik arz etmektedir. Günümüz uluslararası sisteminde, devletin yanında bireyler, liderler, çeşitli ulusal ya da uluslararası örgütler ya da çok uluslu şirketler gibi çok farklı kimlik ve kurum uluslararası ilişkiler aktörü konumundadır. Çıkar anlayışı yalnızca güç ve güvenlik bağlamından çıkmakta, kişisel ya da kurumsal anlamda her türlü maddi ya da manevi unsuru içerebilmektedir. Bu sebeple, bu çalışmada öncelikle rasyonel tercih kuramının ve bu kuram ışığında yapılan modellemelerin varsayımları incelenecektir. İkinci olarak ise devleti üniter bir aktör olarak merkeze alan rasyonel tercih modelleri ile devleti parçalı bir yapı olarak ele alan ve aktör kavramını bu doğrultuda inceleyen modeller kıyaslanarak uluslararası ilişkilerde rasyonel tercih kuramının geleceği tartışılacaktır.

FOREIGN POLICY ANALYSIS AND RATIONAL CHOICE MODELS IN CONTEMPORARY INTERNATIONAL RELATIONS

Abstract:

It is obvious that the rational choice approach that investigates the foreign policy making process in a realist perspective faces a fundamental challenge in the contemporary international relations where the unitarity of states is

questioned. The most salient reason of this situation is the fact that the dominance of realist and neo-realist approaches, which consider states as the sole unitary actor of international relations, is degrading in contemporary world. Today, central monarchies where national interest is presented by the desires of sovereign authority (mostly the monarch) have been replaced by developed or developing democracies, or rigged-election autocracies. Thus, it is becoming difficult for rational choice models, which take the state as the sole unitary decision maker, to analyze contemporary international relations. Today, as the number of actors in international relations varies, interest of these actors varies as well. In contemporary international system, beside states, diversity of identities like individuals and leaders, or institutions like national and international organizations and multinational corporations are widely accepted as the actors of international relations. Concept of interest in international relations is no longer represented only by power and security but also represented by any other issues, individually or institutionally defined. This study firstly is going to deal with the question of what is rational choice theory and what are the assumptions of it. Secondly, a comparison will be made between the models that take the state as unitary and the models that take it as fragmented, and lastly, the future of rational choice theory in international relations will be discussed.

SEMİNER SALONU-2 (2. GÜN-SAAT:10: 30-12: 00)

OTURUM BAŞKANI: Doç. Dr. Barış ÖZDAL

Kafkasya'da Ermeni Terörü

Caferova Şebnem Şaik Kızı, Bakü Devlet Üniv., Türk Halkları Tarihi Böl.

Ermenilerin Güney Kafkasya'ya Aktarılmasında Rusya'nın Rolü

Caferov Taleh Vezir Oğlu, Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniv., Türk Halkları Tarihi Böl.

Caferova Şebnem Şaik Kızı, Bakü Devlet Üniv., Türk Halkları Tarihi Böl.

Avrasya İttifakı: Rusya Federasyonu'nun Yeni Düzen ve Güvenlik Arayışları

Dr. Meşdi İSMAYILOV, Bakü Devlet Üniv., Pol. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

KAFKASYA'DA ERMENİ TERÖRÜ

Caferova Şebnem Şaik Kızı

Bakü Devlet Üniversitesi, Türk Halkları Tarihi Bölümü

Özet:

Erməni terrorunun tarixi kökləri, başlanğıcı erkən orta əsrlərə gedib çıxır. Hələ o zamanlar Kiçik Asiyanın şərqində və Cənubi Qafqaz hüduqlarında Roma və Bizans kimi qüdrətli dövlətlərin əyalətləri olan və onlara vassallıq edən erməni knyazlıqları İranla aparılan müharibələrdən faydalanmağa çalışır, qonşu Azərbaycan əhalisinə qarşı etnik və dini zəmində terror və talanlar törədirdilər. Bəzi tarixi məqamlarda Bizansın İran üzərində qələbələri və Albaniyanın xristian əhalisinin atəşpərəst Sasanilərə qarşı müqavimət ermənilərin işinə yarayırdı. Lakin bir qədər sonra ərəb işğallarına məruz qalan ermənilər bu dəfə də xilafətin vassal asılılığını qəbul elədilər.

IX əsrdən etibarən ərəb imperiyasının tənəzzülü və Azərbaycanda vahid dövlətin olmamasından istifadə edən erməni hakimləri və sərkərdələri yenə də qonşuluqdakı türk-müsəlman əhalisinə qarşı vaxtaşırı terror və talanlar törədirdilər.

Azərbaycan hakimləri bir neçə istiqamətdə- bizanslılara, gürcülərə, slavyanlara, ərəblərə qarşı mübarizə aparmaqla bərabər, həm də erməni feodallarının quldur dəstələrinə qarşı döyüşürdülər. Həmin illərdə sacilər dövlətinin hökmdarı Yusif ibn Əbu Sac erməni knyazı I Sunbat dəfələrlə məğlub etmiş və əsir tutaraq Dvində dar ağacından asmışdı.

XVII əsrin sonlarına doğru baş verən hadisələr Fransa burjua inqilabı və Napaleonun müharibələri, Yekaterinanın ölümü bir müddət Rusiyanın və Qərbin diqqətini Osmanlıdan və ermənilərdən yayındırdı. Lakin XIX əsrin əvvəllərindən etibarən millətçiliyini canlandırmaq və antitürk təbliğatını gücləndirmək məqsədilə Qərbi Avropa və Rusiyada həmin ölkələrin dəstəyi və varlı ermənilərin təşəbbüsü ilə müxtəlif etnik xüsusiyyətlər dərnəklər və məktəblər açılmağa başladı. Bu cəmiyyət və məktəblərdə erməni dili, mədəniyyəti, tarixi və s. məsələlər araşdırılır, tədris olunurdu.

XX əsrin əvvəllərində Bakıda və Tiflisdə türk-erməni ziddiyyətləri daha da gərginləşdi. 1905-1906-cı illərdə Tiflisdə azərbaycanlı türklərə qarşı erməni terroru nəticəsində yüzlərlə dinc insan qətlə yetirildi. Şamaxıda, Göyçayda, Qubada, Salyanda kütləvi qırğınlar törədildi. 1919-cu ildə ermənilərin terrorçu “Nemesis” təşkilatının apardığı siyasət nəticəsində AXC-ni bir sıra dövlət xadimləri qətlə yetirildi.

1920-ci il iyunun 19-da Tiflisin mərkəzi meydanında erməni terrorçuları Aran Erkayan və Mişan Qriqoryan tərəfindən Azərbaycan XC-inin rəhbərlərindən olan Fətəli Xan Xoyski qətlə yetirildi. Xəlilbəy Xasməmmədov

agır yaralandı. 1920-ci il iyulun 19-da Azərbaycanın görkəmli ictimai-siyasi xadimi Həsən bəy Ağayev erməni terrorçuları tərəfindən öldürüldü.

1921-ci il martın 18-də İstanbulda Azərbaycan görkəmli dövlət xadimi Behbud xan Cavanşir erməni terrorçusu Mişak Tarlakyan tərəfindən qətlə yetirildi. Həmin dövrdə Osmanlı dövlətinin öndə gedən adlarından Tələt Paşa, Doktor Bəkir Şakir, Camal Paşa və digərləri daşnak və bolşevik terrorun qurbanları oldu.

XX əsrin 90-cı illərində Azərbaycanın bir sıra şəhərləri yenidən erməni terrorun qurbanına çevrildi. Bu illərdə 32 terror aktı qeydə alınmışdı. Qocalara, qadınlara, uşaqlara qarşı amansız işgəncələr verildi. Qarabağ müharibəsi zamanı 1 mln. artıq azərbaycanlı öz yurd-yuvalarından didərgin düşdü. 1992-ci ilin 26 fevralında erməni daşnakları Xocalı şəhərini yerlə yeksan etdi. Şəhər yer üzündən silindi.

ERMƏNİLƏRİN GÜNEY QAFZAQA KÖÇÜRÜLMƏSİNDƏ RUSİYANIN ROLU

Cəfərova Şəbnəm Şaiq qızı

Bakı Dövlət Universiteti, “Türk xalqları tarixi” kafedrası

Cəfərov Taleh Vəzir oğlu

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, “Türk xalqları tarixi” kafedrası

Özet:

XVIII əsrdən Qafqazı, o cümlədən Güney Qafqazı ələ keçirmək üçün geniş hərbi fəaliyyətə başlayan çar Rusiyası artıq XIX əsrin I yarısında öz istəklərinə tamamilə nail ola bildi. Çar Rusiyası ilə İran arasında gedən müharibələr nəticəsində bağlanan 1813-cü il 12 oktyabr tarixli Gülistan və 1828-ci il 10 fevral tarixli Türkmənçay müqavilələri nəticəsində Güney Qafqaz tamamilə Rusiyanın əlinə keçdi.

Ermənilərin Güney Qafqazda çoxalması və möhkəmlənməsinin əsas səbəbi rus çarizminin bu ərazidə yeritdiyi xristianlaşdırmaq siyasətinin nəticəsi idi. Rus çarizminin bu siyasətindən bəhs edən N.İ.Şavrov özünün “Güney Qafqazda rus işinin yeni təhlükəsi” adlı kitabında yazırdı: “Biz Güney Qafqazda müstəmləkəçilik fəaliyyətimizi oraya rusları köçürməklə deyil, başqa dindən olanları köçürməklə başladıq...1826-1828-ci illərdə iki il davam etmiş müharibə qurtardıqdan sonra 1828-1830-cu ilə kimi Güney Qafqaza İrandan 40 mindən yuxarı, Türkiyədən isə 84600 nəfər köçürdük və onları Yelizavetpol (keçmiş Gəncə) və İrəvan quberniyalarının erməni əhalisinin çox cüzi olduğu ən yaxşı dövlət torpaqlarında yerləşdirdik. Bu torpaqlarda yerləşib möhkəmlənmək üçün onlara 200 min desyatindən çox xəzinə torpağı ayırmış və onlar üçün müsəlmanlardan 2 milyon manatdan çox xüsusi sahibkar torpağı alınmışdır. Qeyri-rəsmi köçənlərlə birlikdə köçüb gələnlərin ümumi sayı 200 mini ötüb keçdi.

N.İ.Şavrovun yazdığından da göründüyü kimi, gəlmə ermənilər keçmiş İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının ərazisi ilə yanaşı, həm də Yelizavetpol quberniyasında Qarabağ və Zəngəzurun dağlıq bölgəsində və Göyçə gölünün sahillərindəki səfalı yaylaqlarda yerləşdirilmişdir. Müəllif yazırdı ki rəsmi köçürülmüş 124 min nəfər erməni ilə yanaşı 10 minlərlə erməni ailələri qeyri-rəsmi surətdə güney Qafqaza axışmışlar. XX əsrin əvvəllərində Güney Qafqazda yaşayan 1 milyon 300 min erməninin 1 milyondan çoxu yerli əhali olmayıb, Rusiya hakimiyyət orqanları tərəfindən buraya köçürülənlərdir. 1828-ci il martın 21-də İrəvan xanlığının yerində “erməni vilayəti” yaradıldı. Bu zaman burada 81749 müsəlman, 25131 erməni əhalisi yaşayırdı. Beləliklə, “Türksüz Ermənistan” proqramının reallaşmasına zəmin yarandı. Xristianların Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi haqqında polkovnik Lazarevin qraf Paskeviç-Erivanskiyə 24 dekabr 1829-cu ildə göndərdiyi hesabatda göstərilirdi ki “Köçürmə işinə 26 fevral 1828-ci ildə başlamış və iyunun 11-də başa çatmışdır. Bu müddət ərzində 8249 xristian ailəsi (onlardan cəmi 100-ə qədəri aysor ailəsi, qalanları erməni olmuşdur) İrəvan, Naxçıvan və Qarabağ əyalətinə köçürülmüşdür. Köçürülmə işlərinə cəmi 16 min çervon və 400 gümüş manat xərclənmişdir. Köşürülən ermənilər İran əyalətinin 119 kəndində, Naxçıvan əyalətinin 61 kəndində, Ordubad dairəsinin 11 kəndində yerləşdirilmişdir.

İran və Türkiyədən köçürülən ermənilərin yerləşdirilməsi iki istiqamətdə aparılırdı. Bir tərəfdən, yerli azərbaycanlıları qovaraq erməniləri məskunlaşdırırdılar, digər tərəfdən gəlmə erməniləri azərbaycanlılarla qarışıq halda yerləşdirirdilər. Rusiyanın İrandakı səfiri A. S. Qriboyedov çar hakimiyyət orqanlarına göndərdiyi 333 sayılı məktubunda göstərirdi ki “İrandan köçürülən ermənilərin çox hissəsi azərbaycanlı mülkədarların torpaqlarında yerləşdirilmişdir. Yay vaxtı yaylaqda olan azərbaycanlılar öz torpaqlarına qayıdıb başqa dindən olan erməniləri görərkən çox narazı qalacaqlar. Bu işə arzuolunmaz nəticələr verə bilər. Güney Qafqazda Rusiyanın köməyi ilə ermənilər özlərinə yer etdikcə əl-qol açmağa, dünən qarşılarında müti qul kimi dayandıqları qonşularına qarşı ərazi iddialarına başladılar. Onlar Türkiyənin şərq əyalətlərində və Güney Qafqazın azərbaycanlılar yaşadığı torpaqlarda özlərinin sərsəm “Böyük Ermənistan” xülyalarını reallığa çevirmək yoluna qədəm qoydular. Qərbi Avropa ölkələri və Rusiyada inqilabi yüksəlişlərin təsiri altında ermənilərdə artıq XIX əsrin 80-90-cı illərində təşkilatlanmağa başladılar.

XX əsrin əvvəllərində müstəmləkəçilik zülmü daha da gücləndi. Çarizm xristianlaşdırma siyasətini başa çatdırmaq üçün milli qırğınlar törətməyə başladı. Ermənilər etnik təmizləmə siyasətini reallaşdırmaq, “erməni dövləti” qurmaq xülyalarını gerçəkləşdirmək məqsədi ilə başladığıqları prosesi XX əsrin əvvəlində daha da inadkarlıq və qəddarlıqla həyata keçirdilər. Onlar İrəvan quberniyasında azərbaycanlıları vəhşicəsinə qətlə yetirir, talan və təhqir edir, açıq-aşkar mənəvi və fiziki soyqırımına məruz qoyurdular.

XVIII əsrin 60-70-ci illərində yaranmış gərgin beynəlxalq vəziyyətdən və Rusiyanın yardımından yararlanan, istər Rusiya ərazisində, istərsə də xaricdə

yaşayan ermənilər Azərbaycan xanlıqları və Osmanlı imperiyasının torpaqları hesabına “erməni dövləti” yaradılması məqsədilə müxtəlif layihələr və planlar hazırlayaraq Avropa dövlətlərinə, xüsusilə də Rusiyaya müraciət edirdilər. Hələ, I Pyotr dövründən Rusiyada bir sıra imtiyazlar əldə edən erməni varlıları, tacirləri regionun müxtəlif yerlərində xərçəng kimi kök salaraq özlərinə yeni-yeni məskənlər yaradır, iş yerləri açır və s. İmkanlar əldə edirdilər. Onlar özgə torpaqlarında erməni dövləti yaradılması məqsədilə öz “ideoloqlarını” hər cür maddi vəsaitlə təmin edirdilər. Məhz bu “xidmət” sayəsində ermənilərin uydurma tarixi haqqında subyektiv, şişirdilmiş, həqiqəti əks etdirməyən məlumatlar Avropa dövlətlərinin yuxarı dairələrində geniş şəkildə təbliğ olunurdu(1, s. 109).

Cənubi Qafqazın digər dövlətlər tərəfindən tutulmasına yol verməmək, bu ərazini öz məqsədləri üçün istifadə etməyin Rusiya imperiyası üçün ən sərfəli yolu burada xristianların məskunlaşdırılması idi. Rusiyanın XVIII əsrin I yarısında Cənubi Qafqazda, o cümlədən Azərbaycanda möhkəmlənməsi böyük maddi vəsait tələb edirdi. Bu baxımdan həmin dövrdə bundan qat-qat ucuz başa gələn “xristian dayaqlar”dan istifadə etmək daha sərfəli idi. Göründüyü kimi, I Pyotr xristianların qeydinə qalmaq yox, onlardan bir vasitə kimi istifadə etmək istəyirdi. Müvafiq məqsədi həyata keçirmək üçün Rusiya imperiyası bölgədəki müsəlmanların sayını azaltmaq, burada xristianların sayını artırmaq siyasətini həyata keçirməyə başladı. Bu zaman daha çox erməni əhalisindən istifadə edilirdi. Ona görə ki, müxtəlif dövlətlərin ərazisinə səpələnmiş, müxtəlif hökmdarların təbəçiliyində yaşamağa alışmış, torpağı olmayan ermənilərdə “vətənə məhəbbət”, “torpağa bağlılıq” kimi hisslər olmadığından onları istənilən yerə köçürmək problem deyildi(1, s. 83).

Çar Rusiyasının Cənubi Qafqazda möhkəmlənmək, iqtisadi və siyasi maraqlarını daha da gücləndirmək üçün ermənilərin istənilən “yardım”larından bəhrələnməkdə idi. Eyni zamanda I Pyotr Qarabağın Dağlıq hissəsində yaşayan az saylı xristian əhalidən, əsasən də ermənilərdən istifadə etmək və burada özünə dayaq yaratmaq fikrində idi. Çar hökuməti bu siyasətlə bölgədəki müsəlmanların sayını azaltmaq və özünü müdafiə məqsədi ilə burada xristianların sayını artırmaq istəyirdi. Rusiya hökumətini ermənilərin harada və necə məskunlaşmasında onların mənafeyi yox, bu məskunlaşmada xristianlardan ibarət əhalinin Rusiyanın işğalçılıq siyasətində daha çox köməyə yaramaqları maraqlandırır. 1724-cü ilin yanvarında rusiya hökuməti Qarabağın xristian məliklərinin qüvvələrini birləşdirmək və lazım gələndisə osmanlılara qarşı müqavimət göstərmək məqsədi ilə gizli olaraq rus ordusunun erməni zabiti İvan Karapeti Qarabağın dağlıq hissəsinə göndərmişdi. Digər tərəfdən 1724-cü il sentyabrın 24-də I Pyotr İstanbulla göndərilən A. Rumyantsevə göstəriş vermişdi ki, erməniləri Xəzərsahili vilayətlərə köçməyə razı salsın və onlara vəd versin ki, əgər onlar bura gəlsələr yerli əhali buradan çıxarılacaq və onların torpaqları ermənilərə bağışlanacaqdır. Göründüyü kimi, Rusiya imperatoru təkcə Cənubi Qafqaz ərazisindəki xristianlardan deyil, həm də Osmanlı imperiyası ərazisində

məskunlaşan ermənilərdən də istifadə etməyi planlaşdırdığı üçün A. Rumyantsevə belə gizli tapşırıq vermişdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, bəhs olunan dövrdə Çar Rusiyası Osmanlı dövləti ilə münasibətləri yenidən nizama salmış və özünə sərfəli sülh müqaviləsi imzalamışdı. Rusiya osmanlılarla bağladığı müqaviləyə əsasən ermənilərə açıq şəkildə yardım göstərə və onları müdafiə edə bilməyəcəkdir. Yardım ancaq onların Gilan, Mazandaran, Bakı, Dərbənd və s. Xəzəryanı ərazilərə köçürməsi ola bilərdi.

Maraqlısı ondan ibarətdir ki, I Pyotrun xeyir-duası ilə İstanbula getmiş A. Rumyantsevə çardan yeni məktub daxil olmuşdur. Çar yeni fərmanında səfirə bildirdi: “Erməni nümayəndələri gəlib onları zalımlardan xilas etməyi xahiş edirlər. Əgər biz bunu etmək iqtidarında deyiliksə də heç olmazsa onları tutduğumuz ərazilərə köçürməliyik. Türklər bu barədə soruşsalar bildirin ki, biz onlardan xahiş etməmişik, özləri istəyiblər. ...Həm də türklər özləri bunu istəyəcəklər, belə ki, öz ərazilərində onlara qarşı müxalif qüvvə olmayacaqdır. Əgər Osmanlılar bunun əvəzində müsəlmanların onların ərazilərinə köçürülməsini tələb etsələr etiraz etməyin”.

XVIII əsrdən Qafqazı, o cümlədən Güney Qafqazı ələ keçirmək üçün geniş hərbi fəaliyyətə başlayan çar Rusiyası artıq XIX əsrin I yarısında öz istəklərinə tamamilə nail ola bildi. Çar Rusiyası ilə İran arasında gedən müharibələr nəticəsində bağlanan 1813-cü il 12 oktyabr tarixli Gülüstən və 1828-ci il 10 fevral tarixli Türkmənçay müqavilələri nəticəsində Güney Qafqaz tamamilə Rusiyanın əlinə keçdi.

Ermənilərin Güney Qafqazda çoxalması və möhkəmlənməsinin əsas səbəbi rus çarizminin bu ərazidə yeritdiyi xristianlaşdırmaq siyasətinin nəticəsi idi. Rus çarizminin bu siyasətindən bəhs edən N.İ.Şavrov özünün “Güney Qafqazda rus işinin yeni təhlükəsi” adlı kitabında yazırdı: “Biz Güney Qafqazda müstəmləkəçilik fəaliyyətimizi oraya rusları köçürməklə deyil, başqa dindən olanları köçürməklə başladıq...1826-1828-ci illərdə iki il davam etmiş müharibə qurtardıqdan sonra 1828-1830-cu ilə kimi Güney Qafqaza İrandan 40 mindən yuxarı, Türkiyədən isə 84600 nəfər köçürdük və onları Yelizavetpol (keçmiş Gəncə) və İrəvan quberniyalarının erməni əhalisinin çox cüzi olduğu ən yaxşı dövlət torpaqlarında yerləşdirdik. Bu torpaqlarda yerləşib möhkəmlənmək üçün onlara 200 min desyatindən çox xəzinə torpağı ayırmış və onlar üçün müsəlmanlardan 2 milyon manatdan çox xüsusi sahibkar torpağı alınmışdır. Qeyri-rəsmi köçənlərlə birlikdə köçüb gələnlərin ümumi sayı 200 minə ötüb keçdi.

N.İ.Şavrovun yazdığından da göründüyü kimi, gəlmə ermənilər keçmiş İrəvan və Naxçıvan xanlıqlarının ərazisi ilə yanaşı, həm də Yelizavetpol quberniyasında Qarabağ və Zəngəzurun dağlıq bölgəsində və Göyçə gölünün sahillərindəki səfalı yaylaqlarda yerləşdirilmişdir. Müəllif yazırdı ki, rəsmi köçürülmüş 124 min nəfər erməni ilə yanaşı 10 minlərlə erməni ailələri qeyri-

rəsmi surətdə güney Qafqaza axışmışlar. XX əsrin əvvəllərində Güney Qafqazda yaşayan 1 milyon 300 min erməninin 1 milyondan çoxu yerli əhali olmayıb, Rusiya hakimiyyət orqanları tərəfindən buraya köçürülənlərdir. 1828-ci il martın 21-də İrəvan xanlığının yerində “erməni vilayəti” yaradıldı. Bu zaman burada 81749 müsəlman, 25131 erməni əhalisi yaşayırdı. Beləliklə, “Türksüz Ermənistan” proqramının reallaşmasına zəmin yarandı. Xristianların Azərbaycan torpaqlarına köçürülməsi haqqında polkovnik Lazarevin qraf Paskeviç-Erivanskiyə 24 dekabr 1829-cu ildə göndərdiyi hesabatda göstərilirdi ki, “Köçürmə işinə 26 fevral 1828-ci ildə başlamış və iyunun 11-də başa çatmışdır. Bu müddət ərzində 8249 xristian ailəsi (onlardan cəmi 100-ə qədəri aysor ailəsi, qalanları erməni olmuşdur) İrəvan, Naxçıvan və Qarabağ əyalətinə köçürülmüşdür. Köçürülmə işlərinə cəmi 16 min çervon və 400 gümüş manat xərclənmişdir. Köçürülən ermənilər İran əyalətinin 119 kəndində, Naxçıvan əyalətinin 61 kəndində, Ordubad dairəsinin 11 kəndində yerləşdirilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1828-1829-cu illər rus-türk müharibələri zamanında Ərzurumda və digər ərazilərdə ermənilərin rus komandanlığı ilə olan və gizli əlaqələri üzə çıxmış və aydın olmuşdur ki, ruslar öz qələbələrini asanlaşdırmaq üçün ermənilərə türklərə qarşı mübarizəyə təhrik etmiş və əslində istədiklərinə də nail olmuşlar. Rusiya özünün cənub sərhədlərini genişləndirmək və möhkəmləndirmək üçün ermənilərdən lazımınca yararlandı. Qərbi Azərbaycanın (İrəvan xanlığının) Rusiyanın əlində keçməsi ilə birbaşa Osmanlı dövləti ilə qonşu halına gələn Rusiya şərq siyasətində daha da fəallaşdı və “erməni məsələsi” ndə təşəbbüsü öz əlinə almağa diqqəti artırdı. Bu, Rusiyanın Şərq siyasətində yeni bir səhifənin meydana çıxmasına imperatorun fərmanı ilə “erməni vilayəti”nin yaradılması tarixi bir gerçəkliyə çevrildi. Süni şəkildə yaradılan “erməni vilayəti”nə İrandan və Türkiyədən çox böyük sürətlə ermənilərin köçürülməsinə başlandı. Köçürülən ermənilər yerli azərbaycanlıların öz dədə-baba yerlərindən çıxarılmasına səbəb oldu. Qeyd etmək lazımdır ki, qısa zamanda yəni 1826-1828-ci illər müharibəsindən sonrakı iki ildə (1828-1830-cu illərdə) Qafqaza köçürülən ermənilər Yelizavetpol və İrəvan vilayətlərində yerləşdirildi. 1823-cü il əhalinin siyahıyaalmasına görə Qafqaz əhalisinin 8,4 faizi erməni olduğu halda, 1832-ci ildə bu nisbət 34,8%, 1897-ci ildə 53% olmuşdur(2, s. 24).

XIX əsrin II yarısında da ermənilərin Cənubi Qafqaza köçürülməsi prosesi davamlı şəkildə alındı. Belə ki, köçürülmüş ermənilərin sayı 1878-ci ildə 85000, 1894-cü ildə 90000, 1897-ci ildə 10000 nəfər olmuşdur. 1908-ci ildə Qafqaza köçürülən ermənilərin sayı 1 milyon olmuşdur. Bu faktlar göstərir ki, Rusiya Qafqazın xristianlaşdırılması siyasətini daima davam etdirmişdir.

Rusiya-İran müharibəsi 1828-ci ildə Türkmənçay müqaviləsinin imzalanması ilə başa çatdı. Müqavilənin 15-ci maddəsi birbaşa ermənilərin Cənubi Qafqaza köçürülməsi ilə bağlı idi. Nəticədə, İrandan 40 000 erməni, 1829-cu ildə isə Türkiyədən 84 000 erməni köçürülmüşdür. Ümumiyyətlə, 1828-1896-cı illərdə İrandan və Türkiyədən 1 milyon 200 min erməni

köçürülmüşdür ki, onun 985 460 nəfəri indiki Ermənistanda, qalanları isə Qarabağda və Gəncə quberniyasının ərazilərində yerləşdirilmişdir. Ermənilər bu ərazilərdə özünə yer etdikdən sonra zaman-zaman azərbaycanlıları nəinki sıxışdırıb çıxartdı, qarətlər, talanlar etdi. adamları vəhşicəsinə məhv etdi, həm də torpaqlarımızı tikə-tikə işğal etməyə başladılar.

İran və Türkiyədən köçürülən ermənilərin yerləşdirilməsi iki istiqamətdə aparılırdı. Bir tərəfdən, yerli azərbaycanlıları qovaraq erməniləri məskunlaşdırırdılar, digər tərəfdən gəlmə erməniləri azərbaycanlılarla qarışıq halda yerləşdirirdilər. Rusiyanın İrandakı səfiri A. S. Qriboyedov çar hakimiyyət orqanlarına göndərdiyi 333 sayılı məktubunda göstərirdi ki, “İrandan köçürülən ermənilərin çox hissəsi azərbaycanlı mülkədarların torpaqlarında yerləşdirilmişdir. Yay vaxtı yaylaqda olan azərbaycanlılar öz torpaqlarına qayıdıb başqa dindən olan erməniləri görərkən çox narazı qalacaqlar. Bu isə arzuolunmaz nəticələr verə bilər. Güney Qafqazda Rusiyanın köməyi ilə ermənilər özlərinə yer etdikcə əl-qol açmağa, dünən qarşılarında müti qul kimi dayandıqları qonşularına qarşı ərazi iddialarına başladılar. Onlar Türkiyənin şərq əyalətlərində və Güney Qafqazın azərbaycanlılar yaşadığı torpaqlarda özlərinin sərsəm “Böyük Ermənistan” xülyalarını reallığa çevirmək yoluna qədəm qoydular. Qərbi Avropa ölkələri və Rusiyada inqilabi yüksəlişlərin təsiri altında ermənilərdə artıq XIX əsrin 80-90-cı illərində təşkilatlanmağa başladılar.

Rusiyanın ermənilər üzərindəki hakimiyyəti İran və Osmanlı dövləti ilə olan müharibələrdən sonra möhkəmləndi. Rusiyanın ermənilər üzərində hakimiyyəti ilk dəfə olaraq Rusiya-İran müharibələri nəticəsində Rusiyaya birləşdirilən ərazilərdə oldu. Sonra Rusiya siyasətində bir alət olaraq Osmanlı dövlətindən köçərək Qafqazda yerləşmiş ermənilərdən və onların İran və osmanlı dövlətlərində yaşayan soydaşlarından da istifadə etməyə başladı. Bu hadisələrdən sonra ruslardan yardım almaq, onların himayəsi ilə müstəqil Ermənistan yaratmaq xülyası ilə yaşayan ermənilərdən Rusiya istədiyi vaxtda, istədiyi formada istifadə edə bilirdi(2, s. 23).

XX əsrin əvvəllərində müstəmləkəçilik zülmü daha da gücləndi. Çarizm xristianlaşdırma siyasətini başa çatdırmaq üçün milli qırğınlar törətməyə başladı. Ermənilər etnik təmizləmə siyasətini reallaşdırmaq, “erməni dövləti” qurmaq xülyalarını gerçəkləşdirmək məqsədi ilə başladıkları prosesi XX əsrin əvvəlində daha da inadkarlıq və qəddarlıqla həyata keçirdilər. Onlar İrəvan quberniyasında azərbaycanlıları vəhşicəsinə qətlə yetirir, talan və təhqir edir, açıq-aşkar mənəvi və fiziki soyqırımına məruz qoyurdular.

XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq Çarizmin Cənubi Qafqazda möhkəmlənmək və burada özünə etibarlı dayaq yaratmaq məqsədi ilə həyata keçirdiyi etnik-millət azlıqlar və onların yerdəyişmə siyasəti geniş xarakter almağa başladı. Xüsusilə, Türkiyənin müxtəlif şəhər və kəndlərindən Gürcüstanın bir sıra bölgələrinə köçürülən ermənilər burada maneəyə rast gəlmədən sürətlə məskunlaşdırılırdı.

XIX əsr boyunca ermənilərin gürcü torpaqlarına məqsədyönlü şəkildə köçürülməsi presesi nəticəsində Tiflislə yanaşı ölkənin cənub əraziləri də süni şəkildə məskunlaşdırıldı. Axalkələk və Axalsix əraziləri geostrateji baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyindən buraya ermənilərin köçürülməsi daha sürətlə həyata keçirilməkdə idi. Qeyd etmək lazımdır ki, 1801-ci ildə Şərqi Gürcüstan torpaqları və bütövlükdə Gürcüstanın çar Rusiyası tərəfindən işğalı nəticəsində mülləri və torpaqları əllərindən alınmış gürcü əsilzadələri buna qarşı mübarizə aparmaqdansa, keçmiş yaşam tərzlərini davam etdirmək üçün erməni tacirlərindən borc almağa başladılar. Yüksək faizlərlə borca düşən gürcü əsilzadələri beləcə ermənilərin əlində siyasi alətə çevrilməkdə idilər(3, s. 164). Bəhs olunan dövrdə osmanlı-rus ziddiyyətləri yeni mərhələyə qədəm qoydu və hadisələrin sonrakı gedişatı müharibəni qaçılmaz etdi. Beləliklə, 1828-ci ildə Osmanlı-Rusiya müharibəsi başladı və 15 avqust 1829-cu ildə bölgədə yaşayan türklərin Osmanlı torpaqlarına köç etmələrinə icazə verildi. Bəzi tədqiqatçılar 1828-1829-cu illər müharibəsi dövründə Axalkələkdə 100 mindən çox türkün yaşadığını, müharibədən sonra isə sayın 45 minə qədər düşdüyünü bildirməkdədirlər. Qeyd edək ki, müharibə nəticəsində Rusiyanın nəzarətinə keçən Axalkələk və Məşətidən zorla köç etdirilən təxminən 30 min türkün boşaltdığı kəndlərə Qars, Ərzurum və Bəyaziddən 14 min nəfər, digər bölgələrdən olmaqla 30 minə yaxın erməni buraya köç etdirildi(3, s. 164). Axalkələkin ruslar tərəfindən işğal edilməsindən sonra gürcü əsilzadələri gürcü çarları tərəfindən Axalkələk torpaqlarının onlara verildiyini nəzərdə tutan sənədləri Paskeviçə göstərərək torpaqları geri almaq istəsələr də məqsədlərinə çatı bilmədilər(3, s. 170). Beləliklə, ölkənin cənub və cənub-qərb torpaqları ermənilərin ixtiyarına verilməkdə idi. Bu haqda gürcü tarixçisi Otar Tetvadze yazır: "XIX əsr ərzində biz Axalkələk qəzasını tamamilə itirdik; çoxlu köçkünlər, eləcə də Borçalı və Axalsix qəzalarına yerləşdi. İndi də sığınacaq axtaranlar Gürcüstan ərazisində yerləşdirilsə, bu işi daha da çətinləşdirər və kəskinləşdirər. Bu bizim milli vəziyyətimizə böyük təhlükə yarada bilər və gürcü millətinin özünə zorla yetən torpaqlarımızın ala-bəzək olmasına hər bir vəchlə müqavimət göstərə bilmərik. Öz vətənimizdən didərgin düşənlər tam əmin olmalıdırlar ki, evsiz-eşiksiz qalmış ermənilər, assuriyalılar və başqalarının acizənə vəziyyətini yaxşı başa düşürük, canla-başla çətinliyə bələyə düşər olanların dərindən şərik olaraq imkan daxilində köməkliklər göstərəcəyik(4, s. 29).

1897-ci ildə aparılmış əhali siyahıyaalmasına görə Tiflis əyalətinin Axalsix və Axalkələk bölgələrində 43 300 nəfər (31%) türk olmaqla toplam 141 500 nəfər əhali yaşayırdı. Bölgə əhalisinin 48%-ni ermənilər təşkil edirdilər. Rusiya hökumətinin erməniləri kütləvi bu bölgələrə köç etdirməsinin nəticəsində 1916-cı ildə bu bölgələrdə 80 000 erməni (46%), 59 min nəfər türk (34%) və 29 min gürcü (17%) olmaqla yerdə qalan digər millətlərdən olmaqla 172 000 nəfər əhali yaşamaqda idi(3, s. 171). Qısaca olaraq qeyd edə bilərik ki, təkcə 1853-1856 və 1877-1878-ci illər Osmanlı-rus müharibələrində Axalkələkdə yaşayan

türklərin böyük bir qismi Osmanlıya köç etdi. 1897-ci ildə əhalinin siyahıyaalınmasına görə, Tiflis əyalətinin Axalsıx və Axalkələk bölgələrində 43 300-ü (31%) türk olmaqla ümumi 141 500 nəfər əhali yaşayırdı. Bölgə əhalisinin 48%-ini isə ermənilər təşkil edirdilər. Rusiya hökumətinin erməniləri sürətlə bu bölgəyə köçürməsi nəticəsində 1916-cı ildə burada 80 min erməni (46%), 59 min türk (34%) və 29 min gürcü (17%) yerdə qalan başqa millətlərdən olmaqla birlikdə 172 min əhali yaşayırdı(3, s. 171).

XIX əsr boyunca Cürcüstanın cənub-qərb bölgəsinin, eləcə də Axalsıx və Axalkələk ərazilərinin aborigen əhalisi olan müsəlman gürcülərin bu ərazilərdən köçürülməsi presesi mərhələli şəkildə həyata keçirilməkdə idi. Axalsıx paşalığından xoca və mollaların təbliğatı nəticəsində müsəlman gürcülər özlərinin dədə-baba yurdlarını kütləvi şəkildə tərk edərək Osmanlıda məskunlaşdılar. Eçmiədzin və Ərzurumun erməni yepiskopları ilə işgüzar yazışmaları olan Axalsıx vilayətinin icra hakim-qubernatoru general Vasil Behbudov onların köçüb getməsinə hər cür şərait yaradırdı. V. Behbudov Paskeviçin razılığı ilə axalsıxlı bəylərə öz ev-eşiklərini satmağa və Türkiyəyə köçməyə ixtiyar vermişdi. 1870-ci ilin başlanğıcında V. Behbudovun “böyük əməyi” nəticəsində Axalsıx müsəlman gürcülərindən tamamilə təmizləndi. Müsəlman gürcülərin kəndləri boşaldı. Axalsıxın keçmiş paşalığında və Axalsıxın özündə erməni müstəmləkəçilərinin böyük ordusunun yerləşməsi çətinliklə üzləşdi. Evsiz müstəmləkəçiləri zorla yerli gürcülərin yaşadığı ərazilərdə məskunlaşdırdılar. Qocaların, dulların xüsusi evlərini əllərindən aldılar. Zərərçəkmişlər əllərindən alınan ev-eşiklərini geri ala bilmirdilər və başqa yerlərə köçməyə məcbur olurdular(5, s. 45).

Ermənilərin daha çox can atdıqları və əsrlərdir bu ərazilərdə yaşamaq arzusunda olduqları və nəhayət çarizmin himayəsi ilə məskunlaşdıqları digər ərazi Samtsxe-Cavaxetiya bölgəsi idi. Qarapapaqların (tərəkəmələr) tarixi vətəni olan Samtsxe - Cavaxetiya bölgəsi XIX əsrin əvvəllərində etnik rəngarənglik baxımından aşınmaya məruz qalmamışdı. Bəhs olunan dövrdə baş vermiş müharibələr və ermənilərin bu ərazilərə, xüsusilə də qarapapaq kəndləri ətrafına kütləvi şəkildə yerləşdirilmələri onların əksərinin tədricən Çıldır, Ərdahan və Qars mahallarına üz tutub köçməsinə səbəb olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, 1828-1830-cu illərə kimi, ermənilər bu bölgədə yaşamamışlar. Bu illərdə Cavaxetiya əhalisinin 35%-ni gürcülər təşkil etmişlər. Lakin 1829-cu ildə çar Rusiyasının varlı ermənilər tərəfindən ələ alınmış məmurları, əlbəttə Paskeviç başda olmaqla, bu bölgəyə Ərzurumdan 20 min erməni ailəsi köçürdü. Burada yaşayan gürcüləri isə məcburi olaraq öz torpaqlarından qaçmağa vadar etdilər. Cavaxetiyanın demoqrafik vəziyyəti süni yolla ermənilərin xeyrinə həll olundu(6, s. 58). Beləliklə, 1828-1829-cu illər rus-türk müharibəsindən sonra ermənilərin Cavaxetiyada məskunlaşması nəticəsində buradakı İmrəhəsənli/Əmirhəsənli tayfasına aid olan tərəkəmələrin bir qismi həmin bölgənin Rusiya hüduqlarındakı Niyal düzünün Lebis, Van, Qarzamet, Kiondra, Daşlıqışlaq, Ələncə kəndlərinə köçüb, Lebis cəmiyyətini yaratmışdılar(7, s. 60).

Göründüyü kimi, XIX əsrin II yarısından başlayaraq Çar Rusiyasının Gürcüstanda həyata keçirdiyi demoqrafik ekspansiya “uğurla” yerinə yetirilməkdə idi. Gürcü torpaqlarından zorla köçürülən yerli müsəlman gürcülərin yerinə Türkiyədən çoxsaylı erməni ailələri məskunlaşdırılmaqda idi. Beləcə, on minlərlə erməni məhsuldar gürcü torpaqlarını dəyər-dəyməzinə, bəzən də zor gücünə mənimsəməkdə idi. Demək olar ki, ölkənin dörd bir yanına səpələnmiş ermənilər burada demoqrafik vəziyyəti öz xeyirlərinə dəyişməyə müvəffəq oldular. Böyük torpaq sahiblərinə yiyələnən erməni icma üzvləri qısa müddətdə iri mülkədarlara çevrilməyə başladılar. Qısa müddətdə ticarətdə uğur qazanan ermənilər iri şəhərlərdə özlərinin ticarət evlərini yaratmağa başladılar. Eyni zamanda burada erməni diasporunun ilkin rüşeymləri yaranmağa başladı. Bu proses XX əsrin əvvəllərindən etibarən təşəkkül tapmağa başladı.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Gültəlkin Nəcəfli. XVIII əsrdə Azərbaycan ərazisində erməni dövləti yaradılması cəhdləri, Bakı, “Nurlan”, 2007, 246 s.
2. Xəqani Məmmədov, Nuru məmmədov. Türkiyədə və Azərbaycanda erməni millətçilərinin cinayətləri, Bakı, “Elm”, 2006, 215 s.
3. Hətəm Cabbarlı. Ermenistanın bölgə siyasətində Gürcistan: tarixi süreçdə qarşılıqlı ilişkiler, Ermeni Araştırmaları, sayı 6, yaz 2002, səh. 158-159
4. Şota Tetvadze, Otar Tetvadze. XX əsrdə Gürcüstanda erməni mühacirətinin yeni axınları, Qarapapaqlar, 2009, Fevral №02(20)
5. Şota Tetvadze, Otar Tetvadze. XIX əsrin birinci yarısında ermənilərin Kvemo Kartli və Samtsxe Cavaxet bölgələrinə kütləvi şəkildə köçürülməsi, Qarapapaqlar, 2008, iyul, № 5 (13), səh. 43-46
6. Armenian treason and Georgia, Baku 2008, s. 72
7. Fəxri Valehoğlu. Qarapapaqlar və onların XIX əsr hərbi tarixi, Bakı, Səda, 2005, 246 s.
8. Bəxtiyar Nəcəfov. Düşmənin iç üzü. XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərində Türkiyə və Cənubi Qafqazda erməni terrorizminin tarixi, Bakı, Çarşıoğlu, 2007, I cild, 438 s.
9. Hakan Kontarçı. Kısaçaktaki bölge Kafkasya, İstanbul, Kilim matbaası, 2006, 256 s.
10. Ermənistan və Gürcüstan arasında soyuq savaş, Azərbaycan Milli Strateji Təhqiqatlar Mərkəzi, Təzadlar qəzeti, 12-14. 02. 2009
11. V.L.Veliçko. Qafqaz. rus işi və tayfalararası məsələlər, Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 1995, 189 s.
12. Mehmet Fatih. Gürcüstandakı etnik və bölgəsel sorunların yakın tarixi və bugünü, TÜRKSAM, 04 ocak 2010 Temmuz dönemi, www. Turksam/org

AVRASYA İTTİFAKI: RUSYA FEDERASYONU'NUN YENİ DÜZEN VE GÜVENLİK ARAYIŞLARI

Dr. Meşdi İSMAYILOV

Bakü Devlet Üniversitesi, Politik Bilimler ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
m14ismayilov@gmail.com

Özet:

Rusya Federasyonu (RF), Kazakistan ve Beyaz Rusya Devlet Başkanları'nın 18 Kasım 2011 tarihinde Moskova'da yaptıkları zirvede Avrasya Ekonomik Birliği'nin oluşturulmasına dair bir görüş birliği oluşmuş ve bu istikamette Avrasya Ekonomik Entegrasyonu Deklarasyonu imzalanmıştır. Siyaset analizecileri ve uluslararası politika uzmanları tarafından bu '*deklarasyon*' Avrasya İttifakı'nın oluşturulması amacıyla atılmış en somut adım olarak değerlendirilmiştir.

Bir idea olarak "Avrasya İttifakı"nın tarihsel ve entelektüel köklerine baktığımızda ise 19. ve 20. yüzyıllara dayandığı görülmekte ve ilk olarak İsmail Gaspıralı'da Avrasya halkları arasında işbirliğinin gerekliliğine dair fikirlere rastlanmaktadır. Geçen yüzyılın başlarında Avrupa muhaceretinde Avrasyacı tezler bazı Rus düşünürlerce geliştirilmiş, onların sistemli bakışlarına ve politik etkinliklerine ise "*Avrasyacılık*" ismi verilmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla dünyada oluşan yeni politik iklim ve uluslararası düzen içerisinde Avrasyacılık tekrar gündeme taşınmış, A. Dugin ve I. Panarin gibi entelektüellerin yanı sıra politik liderlerden de rağbet görmeye başlamıştır.

Bu bakımdan Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev başından itibaren Avrasyacılığın en büyük destekçisi olmuştur. Nazarbayev'in Avrasyacılığı en genel şekliyle yerel ve bölgesel sorunların global bir perspektiften ele alınması olarak görülebilir. RF'de ise B. Yeltsin döneminin Batıcı politikaları karşısında Avrasyacılık, muhalif bir ideoloji ve strateji olarak kabul görmüştür. V. Putin'in cumhurbaşkanlığı ile beraber hem iç hem de dış politikada yaşanan dönüşümler ise RF'yi Avrasyacı çizgiye yaklaştırmış ve Rusya eksenli entegrasyon çalışmalarını güçlendirmiştir. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü, Gümrük Birliği, Avrasya Ekonomik Birliği gibi oluşumlar Avrasyacı idealerin somutlaşarak kurumsallaştığı önemli birer basamaklar olmuştur. RF; Kazakistan, Beyaz Rusya, Kırgızistan, Tacikistan, Ermenistan'ın yanı sıra Ukrayna ve diğer eski Sovyet cumhuriyetlerini "Avrasya İttifakı"na katılmaları yönünde teşvik etmektedir. Bu ittifak ile RF jeopolitik anlamda bir taraftan ABD'nin gücünün tek-kutuplu dünya vizyonuna karşı kendi çok- kutuplu dünya vizyonunu ortaya koymakta diğer taraftan ise Çarlık ve Sovyet dönemlerinin geleneksel devlet ve siyaset anlayışları doğrultusunda Avrasya coğrafyasında tek egemen güç olmayı hedeflemektedir. Tabii bu durum hem fiili hem de teorik boyutta yeni bir düzen inşası anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı RF'nin öncülüğünde bölgenin geleceğine dair ileri sürülen entegrasyon projesinin jeopolitik, ekonomik ve kültürel saiklerini, bölgesel güvenlik politikaları ile etkileşimi içerisinde analiz etmektir.

THE ALLIANCE OF EURASIA: RUSSIAN FEDERATION'S WAY OF SEARCHING NEW ORDER AND NEW SECURITY

Abstract:

There was a consensus about constituting Eurasian Economic Union among Presidents of Russian Federation, Kazakistan and Belarus on summit arranged in Moscow in 18th November 2011 and the Declaration of Eurasian Economic Integration was signed. This “*declaration*” is regarded as the most important concrete step for the Alliance of Eurasia by the political analysers and international politics experts.

Historical and Intellectual roots of “*The Alliance of Eurasia*” as an idea was traced back to 19th and 20th century and this idea was firstly seen in thoughts of İsmail Gasprinsky which he believed the necessity of cooperation among Eurasian nations. Some thesis about Eurasianism was developed by some Russian thinkers immigrating to Europe in beginning of the last century and systematic perspectives and political activities of these Russian thinkers were named as “*Eurasianism*”. Eurasianism was brought to agenda after collapsing the USSR in new and changing political atmosphere and international order. Also Eurasianism was got attention by political leaders and important intellectuals such as Aleksandr Dugin and Igor Panarin.

So Nursultan Nazarbayev who is the President of Kazakistan was the prominent supporter of Eurasianism. Eurasianism perspective of Nazarbayev is broadly seen as approaching local and regional problems from a global perspective. Eurasianism was seen as antagonist ideology and strategy against occidental policies of Boris Yeltsin in Russian Federation. Russian Federation approached to Eurasianism after transformations in internal and foreign affairs in the Presidency Era of Vladimir Putin and aimed to constitute Russian-centric integrations. Constitutions such as Collective Security Treaty Organisation, Custom Unions and Eurasian Economic Union are important steps for Eurasianistic ideas turning to be concrete institutionalizing. RF incites Ukraine and other ex-Soviet republics to participate to “*The Alliance of Eurasia*” besides Kazakistan, Belarus, Kyrgyzstan, Tajikistan and Armenia. RF both puts forward its multipolar perspective on world politics against unipolar perspective of the USA on world politics and aims to become the most powerful state in Eurasia which can be seen in Czardom and Soviet Era as traditional Russia policy and political perspective. That means construction of a new order both factual and theoretical dimensions.

In this context, aim of this work is to analyze integration project about the future of region under the leadership of RF with interaction between geopolitical, economical and cultural dimensions and regional security policies.

VIII. OTURUM
KONGRE SALONU (2. GÜN-SAAT: 13: 30-14: 40)
Uluslararası İlişkiler Konseyi Paneli

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BARIŞ VE İSTİKRAR KISKACINDA
BÖLGESEL GÜVENLİK

Oturum Başkanı:

Prof. Dr. Mustafa AYDIN -Kadir Has Üniv. Rektörü

Karadeniz/Kafkasya

Doç. Dr. Mitat ÇELİKPALA, Kadir Has Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

Ortadoğu

Doç. Dr. Salih BIÇAKÇI, Kadir Has Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

Türkiye-NATO

Doç. Dr. Serhat GÜVENÇ, Kadir Has Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

Türkiye-AB

Doç. Dr. Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE, Kadir Has Üniv., İİSBF, Ulus. İliş. Böl.

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA BARIŞ VE İSTİKRAR KISKACINDA BÖLGESEL GÜVENLİK

Panel Özeti:

Son on yılda Türk dış politikasını şekillendiren bölgesel güvenlik konuları, kurumsal çerçeve ve uluslararası sistem büyük değişime uğramıştır. Bu türde köklü ve çok boyutlu değişimler, Türkiye gibi birçok bölgenin parçası konumundaki ulus devletlerin pozisyon almalarını daha da güçleştirmekte, dış politika yapıcılarını zorlamaktadır. Parçası olduğu bölgelerde “merkez” ya da “bölgesel” aktör rolü oynayarak barış ve istikrarı tesis etmek isteyen Türkiye, değişen dengeler nedeniyle zaman zaman anlaşmazlık ve çatışmalarda taraf olmaya zorlanmıştır. Bu çerçevede Türkiye’nin Arap Baharı sonrasında değişimde doğru yerde olabilmek adına uluslararası sistemle bölgesel dinamikler arasında sıkışıp kalması bir örnek olarak değerlendirilebilir. Balkanlar’dan Karadeniz’e, Ortadoğu’dan Kuzey Afrika’ya farklı bölgelere yönelik stratejiler geliştirmek durumundaki Türk Dış Politikası’nı bazı araştırmacılar diyalektik bir yaklaşımla Makyaavelist ya da ahlakçı, Proaktif ya da yalnız olarak tanımlıyorlar. Bu panelde, birden fazla bölgenin parçası olan Türkiye’nin Dış Politikasının farklı stratejiler, sınırlılıklar ve öncelikler çerçevesinde nasıl değerlendirebileceği ve alternatif okuma önerilerinin neler olabileceği gibi başlıklar tartışılacaktır.

TURKISH FOREIGN POLICY’S PEACE AND STABILITY DILEMMA IN PURSUIT OF REGIONAL SECURITY

Panel Abstract:

In the last decade, profound changes have taken place in regional security issues, institutional setting and international system that shape Turkish foreign policy. Such fundamental and multidimensional changes complicate foreign policy decision-making in a nation-state like Turkey, located at the crossroads to several regions, and its decision-makers have strained to tackle a multitude of challenges under conditions of fluidity. Ankara aspired to attain the status of a “central” or “regional” power in its neighbourhoods. However, it has increasingly been compelled to take sides in the disputes and conflicts of these regions. In this context, Turkey offers an interesting case of a country, whose attempts for repositioning are constrained by an interplay of the international system and regional dynamics in the aftermath of the Arab Spring. As Turkish foreign policy is now driven by a need for constant strategic adjustment to the unfolding of events from the Balkans to the Black Sea and from the Middle East to the North Africa, it has attracted a plethora of labels such as “Machiavellian”, “moralist”, “proactive” or “isolationist.” This panel is aimed at providing different interpretations and alternative readings on various strategies and priorities of, and constraints on the foreign policy of a multiregional power.

SİNEMA SALONU (2. GÜN-13: 30-14: 40)

OTURUM BAŞKANI: Yrd.

Doç. Dr. Zeynep Yücel

SSCB'den Rusya Federasyonu'na Moskova'nın Şam Politikası

Yrd. Doç. Dr. Mustafa ÖZTÜRK, Akdeniz Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

Hizbullah'ın Suriye Krizindeki Pozisyonu: Dönüşümün Sebepleri ve Muhtemel Sonuçları

Arş. Gör. Abdulgani BOZKURT, Recep Tayyip Erdoğan Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

İhvan'ın 3 Temmuz Darbesine Tepkisinin Hasan el-Benna ve Seyyid Kutub Perspektifinden Analizi

Arş. Gör. Özge Gökçen TERZİ, Uludağ Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

SSCB'DEN RF'YE MOSKOVA'NIN ŞAM POLİTİKASI

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öztürk

Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler
Bölümü Öğretim Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi
Müdürü

mustafaozturk@akdeniz.edu.tr

Özet

II. Dünya savaşı sırasında, Ocak 1944'te Sovyetler Birliği ile Suriye'nin diplomatik ilişkileri resmi olarak başlamıştır. Bu ikili ilişkiler 1971 yılına gelindiğinde Baas Partisinin gerek Suriye içi dinamiklerde gerekse de İsrail ve batı dünyasına karşı Ruslara sarılacağı bir liman olan Şam'a 220 km mesafede yer alan Tartus'ta askeri bölgeyi Rus Deniz Kuvvetlerinin ikmal ve bakımı için vermesiyle de doruk noktaya ulaşmıştır.

Moskova-Şam dayanışması, 1971'den günümüze değin, siyasi, askeri, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarda oldukça etkin bir politika izlemektedir. Rusya Federasyonunun silah ticaretinde Suriye'nin %5 lik, Şam'ın ülke dışı silah alımında ise %78lik bir payın olduğu, Suriye Ordusunun subay ve ekipmanlarının Rusya'da yetiştirildiği, Suriye ordusunda ise danışman sıfatıyla bir hayli rus personelin bulunduğu, Kremlin'in yer yer ekonomik yardımlarının alındığı, evlilik yoluyla 30.000 ailenin kurulduğu, birçok entelektüelinin St. Petersburg ve Moskova başta olmak üzere Rus üniversitelerinde yüksek öğrenim gördükleri bir sıkı ilişkiler ağına sahip olagelmıştır.

Bu çalışmada, Rus Dışişleri Bakanlığı'nın 1944 ile 2013 arasında ortaya koyduğu Suriye Politikaları Rusça kaynakların analizi çerçevesinde askeri, siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel alanda değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: SSCB, Suriye, Moskova, Şam, Tartus.

Abstract

Moscow's policy towards Damascus from the time of USSR to the Russian Federation.

The official diplomatic relations between USSR and Syria began in the January of 1944 during the Second World war. The apogee of these bilateral relationships held in 1971. In this period Baas party was especially interested in the friendship with Moscow for some internal reasons and to feel itself more sure in the face of Israel and Western World. Because of this Damascus gave to Moscow a military base Tartus, located in 220 km from the capital of Syria. This base was given only to supply and maintenance military ships.

From 1971 to 2013 the politics of these two countries' mutual support in the political, military, economic and socio-cultural fields was rather successful.

In russian military foreign trade turnover Syria's part is 5%, while russian part for Syria's foreign trade turnover consists 78%. The great part of Syria's officers were grown in Russia, and many russian military specialists work in Syria's army. From time to time Kremlin provides a serious financial support to Syria, in these years 30 thousands russian - syrian families were created, many syrian intellectuals were learned in Saint-Peterburg and Moscow, that made a good foundation for the further development of mutual contacts.

In this article basing on russian sources the author tried to analyze the Russian Ministry of Foreign Affairs' policy in military, political, socio-economic and cultural fields towards Syria between 1944 and 2013.

Keywords: USSR, Syria, Moscow, Damascus, Tartus.

Moskova-Şam İlişkilerinin Başlaması

Suriye toprakları, Asya ve Afrika kıtaları arasında köprü vazifesi görmesiyle tarih boyunca stratejik ve jeopolitik öneme sahip olagelmıştır. Bu önem, özelde Ortadoğu'da petrolün varlığı genel de ise kolonizasyon oluşturma çabasının arttığı XIX. asırda net olarak belirginleşmiştir. Enerji ve güvenlik meselelerinin at başı yürüdüğü bir alanda, bölgede rol oynamak isteyen büyük güçler, ne Humus olmadan Basra da, ne de Şam olmadan Kahire de planlarını gerçekleştirebilirdi. Nitekim, yaklaşık dört asır bölgenin hâkimi olan Osmanlı İmparatorluğu'nun nüfuzu, XIX. asırdan itibaren yayılan milliyetçilik hareketleri, İngiltere ve Fransa'nın kışkırtmaları, misyoner ve yabancı okulların faaliyetleri ve son olarak da Arap milliyetçi basının çalışmalarıyla, bölge Arapların etkileyerek Arap bağımsızlık fikrinin oluşmasını sağlamıştır.

I. Dünya Savaşı, Rusya ve Avusturya-Macaristan'da olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'nun da dengelerini bozmuştur. Savaş öncesinde nüfuzu altında tuttuğu toprakları, birer birer kaybetmiştir. Kendi bağımsızlığını bile dört yıllık büyük bir mücadele sonunda sağlayabilmiştir. Tamamen kontrolü kaybetmesinden sonra Orta Doğu'da İngiliz ve Fransızlarca işgal edilen toprakların yönetimini daha sonra Suriye üzerinde Fransızlar üstlenmişlerdir.

Ancak, 1930'lu yıllarda artan Arap Milliyetçiliği 1936 yılında Fransızlarla Suriyeli Araplar arasında mandaterlik konusunda antlaşma yapılmasını doğurmuştur. Fransızlar, Suriye topraklarında yer alan askeri birliklerini çekmemekle birlikte, siyasi anlamdan nüfuz sarsılması geçireceklerdi. II. Dünya Savaşı yıllarında, Vichy Fransa'sı Suriye bölgesi topraklarında yer alan stratejik havaalanlarını askeri amaçlar için Almanlar tarafından kullanılmasına izin vermek zorunda kalmıştır. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere, Suriye topraklarında da durum Paris açısından olumlu yönde şekillenmiyordu. Zira, II. Dünya Savaşı gibi felaket günlerinde de Fransa, mandası Suriye'yi ekonomik olarak da iyi idare edememiştir. Nitekim, artan Arap milliyetçilerin baskısına daha fazla dayanamayarak, 27 Eylül 1941'de Suriye'nin bağımsızlığına engel olamamıştı. Ancak manda sistemi fiilen devam

etmekteydi. 1943 yılında Şam'daki yeni yapılanmanın ilk başkanı ise Şükrü el-Kuvvetli olmuştur.¹⁰⁹⁴

Yeni yapılanmasının güçlenebilmesi açısından uluslararası arenada sarılacak güç arayışında olan Suriye için SSCB adeta biçilmiş kaftan konumundaydı. Siyaseten kendini yalnız hissetmemek ve askeri olarak da desteklenmek için 21 Haziran 1944'de, Suriye Dışişleri Bakanı Cemil Mardam, Sovyet meslektaşısı V.M. Molotov'a diplomatik ilişkilerin başlatılması arzusunu içeren bir telgraf göndermiştir. Bu talebin olumlu karşılığı Moskova'dan 26 Haziran 1944'te Şam'a ulaştırılmıştır.¹⁰⁹⁵

26 Ekim 1944 Sovyet olağanüstü elçisi Suriye'de başkan Şükrü el-Kuvvetli ile görüşmüştür. 16 Mayıs 1945 tarihinde ise ilk kez karşılıklı elçilerin değişimi gerçekleştirilmiştir. Yine bugünlerde, Şükrü el-Kuvvetli, II. Dünya Savaşındaki Sovyet zaferi için Josef Stalin'e (İosif Vissariyonoviç Cugaşvili) bir kutlama telgrafı göndermiştir.¹⁰⁹⁶ Stalin ise cevabında diplomatik ve kısa bir dille Almanya'ya karşı alınan zaferi yorumlayarak Şam ile olan diyalogun önünü açmıştır.¹⁰⁹⁷

SSCB ile Suriye ilişkilerinin başlaması, Moskova'ya Orta Doğu, Arap dünyası ve Doğu Akdeniz'e uzanan kapıları açmıştır. Bu durumun Moskova'ya jeopolitik kazanımları olduğu gibi, sosyalizmin Orta Doğu coğrafyasına yayılması gibi ideolojik katkıları da beraberinde getireceği beklentisi ortaya çıkarmıştır. Ancak bu beklentilerin gerçekleşebilmesi Suriye ve Orta Doğu'nun iç dinamiklerine bağlı olduğu kadar, ABD başta olmak üzere diğer aktörlerle olan rekabete de bağlı olacaktır.

Suriye'nin bağımsızlığının ardından 1949-1951 yılları arasında 4 defa ihtilal yaşadığı bilinmektedir. Aralık 1951'de, Edip Çiçekli ve yandaşları askeri diktatörlük rejimini kurmuştur. Ancak onun 1954'te Suriye Komünist Partisinden, Durziler ve Baasçılarca askeri darbeyle devrilmesi, Moskova açısından yeni bir Şam sayfası açılmasına yol açmıştır. Baas yönetimi, Moskova desteği ile Suriye yönetimini pekiştirirken, SSCB ise, karışık Orta Doğu sahasında kendine bağlı bir yönetim elde etmiş oluyordu. Üstelik, ABD ile İsrail'in ilişkilerini geliştirmesi ve 24 Şubat 1955'te Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık tarafından kurulan Bağdat Paktı, Moskova ile Şam'ı ortak politikalar yürütmeye zorlamıştır. Bir diğer kırılma noktası da Süveyş Bunalımı olmuştur. Bu olaylar, Şam ile Moskova'yı siyaset alanı dışında askeri alanda da bir araya getirmeye yetmiştir. Nitekim 1956 yılında Moskova'da, stratejik konuları içeren işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşma uyarınca, SSCB Danışma Bakanlığı'nın 9 Nisan 1956 No: 1929, 7 Kasım 1956 No: 6628, 12

¹⁰⁹⁴ Алексей Балиев, «Москва-Дамаск: Декабрь 1943-го», Газета Столетие, 23.12.2013.

¹⁰⁹⁵ Алексанр Б. Широкоград, Короткий Век Блистательной Империи, (Москва: Изд. Вече, 2012) С.47.

¹⁰⁹⁶ Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. т. II, (Москва:Гос.Изд. Политической Литературы, 1946), С. 153–154.

¹⁰⁹⁷ Там же, С.155.

Şubat 1957 No: 157-84 gereği Şam'a askeri malzeme ve personel gönderilmesine karar verilmiştir. İlk parti malzeme Temmuz 1955'ten, Haziran 1956'ya kadar Çekoslovakya'dan gönderilmiştir. 60 uzman askeri personel ve 5 tercüman ile 18 milyon dolar değerindeki askeri malzemelerin sevki yapılmıştır. Bu araçlar arasında 80 adet T34 tank, 18 adet Su-100 marka tank, 20 adet Alman yapımı 150-mm tank, 120 adet BTR-152 marka zırhlı, 25 adet 122-mm uçaksavar, 38 adet 122-mm top, 30 adet 85 mm ve 48 adet 37 mm uçaksavarlar, 15 bin adet M-25 marka otomatik silah, 6000 adet uçak roketi, 325 bin el bombası, 50 bin 150-mm tank mermisi, 10 bin adet 50mm PZ-3 Alman üretimi tank mermisi, 36 bin adet 37mm ve 144 bin 20 mm mermi, 7 milyon 9mm mermi, 2 milyon 7.62 mm. mermi, 30 adet T-805 sağlık aracı, T-3 ve V-3MS marka araçlara ait yedek parça ve diğer teknik ürünler teslim edilmiştir. Kasım 1956'da ise SSCB ile Suriye arasında ilk resmi ticaret antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın önemli bir kısmını askeri alan oluşturmaktaydı. Piyade silahları, askeri jet ve uçaksavarlar Suriye'ye satılan SSCB silahları arasında ilk sıralarda yerlerini almışlardı.¹⁰⁹⁸

1957 yılında, SSCB-Suriye ilişkileri ABD dış politikasınca tepkiyle karşılanmış ve ABD'nin Orta Doğu askeri ve siyasi politikalarında yeni hamleler yapmasına neden olmuştur. ABD devlet başkanı Dwight Eisenhower 5 Ocak 1957'de Orta Doğu topraklarında komünizmin yayılmasını önlemeyi hedefleyen doktrini açıklayarak ABD senatosuna göndermiştir. Doktrin 30 Mart'ta senato tarafından kabul etmiştir. Doktrin uyarınca ABD tarafından, Suudi Arabistan, Irak ve Ürdün'e ciddi roller biçilip, Suriye ve Mısır'a karşı ekonomik yaptırım kararları alınması öngörülmüştür. İlk olarak, Suriye'den aldığı buğday, pamuk ve tekstilin fiyatını ve hacmini en az seviyeye düşürerek satın alma yöntemine başvurulmuştur. 350-400 bin ton kadar buğday alması beklenen ABD, sadece 50 bin ton almıştır. Üstelik ABD, Suriye'ye verdiği ekonomik sözleri tutmayarak Şam'ın tahıl ürünlerini İtalya, Fransa ve Yunanistan'ın pazarına satmasının da önüne geçmiştir. SSCB'de buna karşı, Mısır'la birlikte Suriye'nin satabileceği ürünleri alabileceğini Şam yönetimine bildirmiştir. 300 bin ton buğday Suriye'den satın alınarak, Şam yönetiminin ekonomik bunalıma girmesi engellenmiştir.¹⁰⁹⁹

24 Temmuz 1957 tarihinde Suriye Hükümet delegasyonu Moskova'ya resmi ziyarette bulunmuştur. Bu delegasyon içinde Suriye Savaş Bakanı Halid el-Azm'da yerini almıştır. 6 Ağustos 1957 tarihinde 570 milyon dolar değerinde

¹⁰⁹⁸ Ярменко В. А., Почтарёв А. Н., Усиков А. В. «Военно-политическое и военно-стратегическое содержание локальных войн и вооружённых конфликтов. На Ближнем Востоке» *Россия (СССР) в локальных войнах и военных конфликтах второй половины XX века* генерал-майора В. А. Золотарёва (Под ред.), (Москва: Кучково поле; Полиграф-ресурсы, 2000.) С.576.

¹⁰⁹⁹ Розин Александр. Сирийский кризис 1957г., Сотрудничество Сирии и СССР в военно-морской области. Часть 1.. <http://www.alerozin.narod.ru/Syria57.htm>. (e.t. 19.9.2012).

askeri ve ekonomik antlaşmalar taraflarca paraf edilmiştir. Bu antlaşma çerçevesinde askeri kısma ilaveten Suriye topraklarındaki demiryollarının inşası, bakımı, tatlı su kaynaklarının sulamada kullanılması ve baraj inşaatı gibi alanları da kapsayan konular karara bağlanmıştır. Suriye sanayisinin kurulması konusunda da önemli kararlar taraflarca kabul edilmiştir. Ayrıca Suriye yer altı kaynaklarının tespiti ve işletilmesi gibi alanlarda da ortak çalışmalar yapılması imza edilmiştir. Bu antlaşmalar gereğince Moskova, Sovyet uzmanlarını Suriye'ye göndermiştir. Moskova, Suriye'nin sahip olduğu jeostratejiden faydalanabilmek ve ideolojisini Suriye ve etrafındaki ülkelere yayabilmek için Şam yönetimine kredi verilmesini de gündemine almıştır.¹¹⁰⁰

Suriye Donanması'nın Oluşturulması ve SSCB'nin Suriye'ye Olan Desteği

Suriye donanmasının çekirdeği 1950 yılında, Fransa'dan alınan birkaç kruvazör ile kurulmuştur. Bu süreçte, 3-4 yıl Suriyeli askeri öğrenciler, Fransa'da donanma okullarında öğrenim görmüşlerdir. Şam ile Paris arasındaki ilişkilerin giderek zayıflaması, Suriye tarafında, boşalan yerin Moskova ile doldurulmasını beraberinde getirmiştir. Fakat, Suriye donanmasının kurulmasında Moskova'nın rolüyle ilgili ciddi bilgiler gayet az ve çelişkilidir. Orta Doğu'da meydana gelen gelişmeler ve soğuk savaş dönemi Moskova-Şam yakınlaşmasının başlamasından sonra 7 Şubat 1957'de 5 Sovyet savaş feribotu, Suriye limanı Lazkiye'de görülmeye başlanmıştır. Batılı kaynaklar ise, 1957 Ağustos ayından itibaren Sovyet savaş gemilerinin Doğu Akdeniz'de Suriye kıta sahanlığında 2 denizaltı ve 6 savaş gemisiyle bulunduğunu belirtmektedir. 1957 yılında Suriye donanmasında sadece 15 savaş gemisinden müteşekkildi. Bu savaş gemilerinden 6'sı SSCB gemileriydi. Bunlar arasında 17 Şubat 1959'da Moskova'nın sattığı S-167, C-171 ve C-189 denizaltıları da bulunmaktaydı. Öte yandan, Suriye'nin 1965 yılında kadar da sadece 17 savaş gemisi bulunmaktaydı. 1957 yılı ortalarında Lazkiye limanının bakımı Yugoslavya, Bulgaristan ve SSCB'nin yardımlarıyla tamamlanmıştır.¹¹⁰¹ Doğu bloku ülkelerinin Orta Doğu merakı ve gelişmeler ABD'yi Doğu Akdeniz ve Orta Doğu politikalarında tedirgin etmiştir.

Suriye'nin Baasçı yönetimi İngilizleri de bölge politikalarındaki tavırlarıyla hoşnut etmiyordu. Özellikle 1957 Temmuz ayında bir grup İngiliz ajanının Suriye topraklarında yakalanması Londra-Şam ilişkilerini giderek kötüleştirdi. Halbuki, İngiltere her yıl 25 milyon ton Irak Petrolünü ve 12 milyon ton Suudi Arabistan Petrolünü Suriye topraklarından geçirmek durumundaydı. Orta Doğu politikasını petro-politik temelli kuran İngiltere'nin, ABD olmadan SSCB destekli Suriye yönetimini deviremeyeceği gayet iyi bilinmekteydi.¹¹⁰²

¹¹⁰⁰ Розин Александр. Там же, <http://www.alerozin.narod.ru./Syria57.htm>. (e.t. 19.9.2012).

¹¹⁰¹ НКВД, "Американская Военщина, ВМФ СССР и Сирийский Кризис, 1957 г." <http://diary.ru> (e.t. 5.9.2013)

¹¹⁰² Розин Александр. Там же, <http://www.alerozin.narod.ru./Syria57.htm>. (e.t. 19.9.2012).

7 Ağustos 1957’de Washington, SSCB’nin Orta Doğu’daki bir numaralı müttefikinin Suriye olduğunu ilan etmiştir. Bu açıklamadan sonra Suriye, ABD’nin hedefi haline getirilme yoluna girmiştir. ABD, Orta Doğu dengelerinin elinden kaymasının önüne geçebilmek için, Suriye’de askeri bir darbe hazırlıklarına destekte bulunmak istemiştir. “Wappen Operasyonu” çerçevesinde Şam ve Halep’te yer alan Moskova yanlısı Suriyeli politikacılar yönelik suikast için 3 milyar dolarlık bir bütçe ayrılmıştır.¹¹⁰³ Şayet operasyon başarıyla gerçekleştirilebilirse Edip Şişekli tekrar Suriye Devlet Başkanlığına getirilecekti. Bu operasyon Sovyet kaynaklarına göre, Suudi Arabistan, Ürdün ve Lübnan tarafından da desteklenmiştir. Hatta Suudi Arabistan bu gergin diplomatik ortamda Şam büyükelçisini ülkesine geri çekmiştir. Fakat operasyon ABD’nin planlarının aksine başarıya ulaşamamıştır. Suriye yönetiminin bu planı önceden öğrenmesi planın bozulmasında büyük rol oynamıştır. Suriye özel emniyet birimlerince ABD Şam büyükelçiliğinin etrafının sarılması ve 3 ABD’li diplomatın sınır dışı edilip uluslar arası skandal haline getirilmesinden sonra ABD’de karşı atak olarak Suriye’nin Washington büyükelçisini sınır dışı etmesiyle diplomatik ilişkileri bir müddet askıya almışlardır. Skandal’ın büyümesi ABD’nin Türkiye ile Suriye’ye yönelik operasyon yapabileceği tartışmalarını bile doğurdu. Türkiye’nin 9 askeri birliğini sınıra göndermesi tansiyonu daha da yükseltmişti. Mısır, oluşabilecek savaş durumunda antlaşma gereği Suriye’nin yanında savaşa gireceğini belirtti. Suriyeli muhalifler Türkiye’ye gelmeleri ve savaş planları yapmalarına neden olmuştur. Bu kritik ortamda SSCB, Suriye’yi desteklemiştir. Bu doğrultuda SSCB’nin Ankara Büyükelçisi N.S. Rıjov, Türkiye Başbakanı A. Menderes’e SSCB Bakanlar temsilcisi N.A. Bulganin’in mektubunu iade etmiştir. Mektupta savaşın gereksiz ve anlamsızlığından bahsedip, küresel bir savaşa neden olabileceği tehlikesi ile diplomatik bir üslupla A. Menderes’e Türkiye’nin ABD destekli Suriye politikasına gözdağı vermektedir. Menderes bu mektuba cevaben, Suriye gibi küçük bir ülkenin dış desteklerce adeta silah deposu haline geldiğini belirtip, bu durumun Türkiye’nin Suriye sınır güvenliğine bir tehdit olarak algılanması sonucu Türkiye’nin güney sınırına asker sevkiyatının yapılp önlem alınması olarak dile getirilmiştir. Yine SSCB’nin Orta Doğu politikasını gözden geçirip değiştirmesi durumunda Ankara-Moskova ilişkilerinin normalleşebileceğini de sözlerine eklemiştir.¹¹⁰⁴ 27 Ağustos 1957’de SSCB haber ajansı “Soobşenie TASS” ın aktardığına göre, SSCB, ABD destekli tırmanan gelişmeler karşısında kıtalar arası füze denemesinde bulunmuştur. 4 Ekim tarihinde de 83.6 kg.

¹¹⁰³ Hedefte olan isimler, Suriye İstihbarat teşkilatı başkanı Abdülhamit, Savunma Bakanı Afif al-Bizri, Suriyeli komünist liderlerden Halid Bakdaş, Akram Haurani, Mustafa Hamdun ve bazı generaller olarak verilebilir. Розин Александр. Там же, <http://www.alerozin.narod.ru./Syria57.htm>. (e.t. 19.9.2012).

¹¹⁰⁴ «Обмен посланиями между Председателем Совета Министров СССР Н. А. Булганиным и Премьер-Министром Турции А. Мендересом», Известия, 27.11.1957.

ağırlığında 58cm çapında ilk yapay uydu fırlatma denemesini de gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte aynı yılın 6 Ekim tarihinde de termonükleer denemede de bulunarak caydırıcılık yöntemine başvurmuştur.¹¹⁰⁵

Bunlarla yetinmeyen Moskova, 18 Eylül 1957’de amiral V.F. Kotov komutasında, “Jdanov” ve “Svobodny” isimli iki savaş gemisini Doğu Akdeniz kıyılarında Lazkiye’ye göndermiştir. Görevini tamamlayan gemiler 7 Ekim’de Baltık’a doğru hareket etmişlerdir. 7 Ekim’de N.S. Hruşçev, New York Times’a verdiği röportajda Suriye’nin SSCB açısından önemini bir daha vurgulayarak, Suriye’ye desteklerini sürdüreceklerini dile getirmiştir. “Durum otomatik silah ve toplardan roketlere dönüşebilir” diye de üstü kapalı uyarılarda bulunmuştur. 18 Kasım 1957’de N.S. Hruşçev Mısır gazetesi El-Ahram’da yazan Muhammet Hasaneyna Heykal’a verdiği röportajda Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’deki gelişmeleri yorumlayıp, Moskova’nın dışında Washington, Paris ya da Londra’da kıtalar arası füze sisteminin bulunmadığını ifade ederek Orta Doğu’nun Moskova yanlılarına güven, karşıtlarına caydırıcılıkta bulunmuştur.

¹¹⁰⁶

İlk kez Türk gazetesi “Ulus” ve Fransız haber ajansı France Press’in aktardığına göre Moskova, Lazkiye’de SSCB Deniz Kuvvetlerine ait bir üs kuracaktır. Ancak bu haberler Şam ve Moskova tarafından yalanlanmıştır. Bütün bu gelişmeler çerçevesinde ABD Türkiye’ye Sovyet tehlikesi karşısında 2 milyar dolar değerinde 1300 savaş uçağı, 1400 tank, 3500 top vermiştir. Askeri malzeme dışında, United Press’in İstanbul muhabiri Russell Jones, ABD’nin Türkiye Büyükelçisine dayandırdığı haberinde Türkiye’de yer alan Amerikalı asker, mühendis ve bunların hazırlamakla yükümlü olduğu personelin sayısı 8000’in üzerindeydi.¹¹⁰⁷

Moskova, askeri gelişmeler dışında Birleşmiş Milletler toplantısında da Suriye’ye olan desteğini sürdürmüştür. SSCB temsilcisi A.A. Gromıko, 16 Ekim 1957’de BM Genel Kurulunda; “Suriye sınırları üzerinden yapılan askeri tahrike Sovyetlerin kayıtsız kalamayacağını” dile getirip, Suriye’ye diplomasi üzerinden destekte bulunmuştur. Bu sözlere karşın Amerika aynı toplantıda temsilcisi Dallas ise, “çıkabilecek Türkiye-Suriye savaşında Türkiye’yi destekleyeceklerini ve Suriye’yi askeri yönden destekleyen SSCB’nin bu güvensizlikte sorumlu olduğunu belirtmiştir”. Fakat, tüm bu gerilimlere rağmen, Türkiye, SSCB’nin Suriye’ye destek vermesinden ötürü Suriye’ye yönelik askeri harekatta bulunmamıştır. Uluslararası diplomasi trafiğinde SSCB-Suriye ilişkileri Batı dünyasınca eleştirilirken diğer taraftan Moskova-Şam arasındaki diyalog önemli bir sekteye uğramadan devam etmekteydi. 10-20 Aralık 1957 tarihinde Moskova’ya Suriye’den gelen üst düzey sivil ve askeri heyet ile Sovyet meslektaşları arasında resmi görüşmeler gerçekleşmiştir. Suriye

¹¹⁰⁵ Розин Александр. Там же, <http://www.alerozin.narod.ru./Syria57.htm>. (e.t. 19.9.2012).

¹¹⁰⁶ Розин Александр. Там же, <http://www.alerozin.narod.ru./Syria57.htm>. (e.t. 19.9.2012).

¹¹⁰⁷ Heinz-Dietrich Fischer, International Reporting 1928-1985, (München:K.G.Saur, 1987), 172.

delegasyonu içinde Suriye Bakanlar temsilcisi, ekonomi bakanı ve savunma bakanı Halit el Aziz'de bulunuyordu. Nihayet, 19 Aralık tarihinde SSCB ile Suriye arasında yeni bir ticaret antlaşması imza edilmiştir. Bu antlaşmaya göre, SSCB Suriye pamuğu ve buğdayını almayı garanti ediyordu. Buna karşılık Suriye'de SSCB'den askeri araç ve teçhizatları satın alma garantisi veriyordu.

1108

1 Şubat 1958'de Nasır'ın devlet başkanlığında Birleşik Arap Cumhuriyeti çatısı altında Suriye ve Mısır'ın bir araya gelmesi Orta Doğu'daki jeopolitik atmosferi yeniden değerlendirmeye neden olmuştur. SSCB bu yeni siyasi oluşumu 22 Şubat 1958'de resmen tanıyarak, Batı dünyasına dolaylı da olsa mesajını sunmuştur.¹¹⁰⁹

Moskova'nın Doğu Akdeniz'de Jeopolitik Hamlesi: Suriye'de Sovyet Deniz Üssü'nün Kurulması

1960'lı yıllardan itibaren Suriye ve SSCB ikili resmi antlaşmaları çerçevesinde Sovyet savaş gemilerinin Doğu Akdeniz'de bulunan Suriye limanlarında ikmal ve bakım izni için bulunmaya başladığı bilinmektedir. Bahsedilen dönemde, savaş gemileri kısa süreli bulunmakta, personeli içme suyu, gıda, ısınma ve dinlenmeleri gibi birçok konuda sıkıntılar çekmekteydiler. Bu gemilerin peyderpey Doğu Akdeniz sularında boy göstermesinin temel nedeni, Arap-İsrail savaşlarında Suriye'yi desteklemektir. Örneğin 1967 senesinde Mısır sularından hareket eden Sovyet gemileri İsrail'in Suriye hamlelerine karşı Lazkiye limanına demirlemişlerdir. 1967 yılına kadar Akdeniz sularında SSCB'nin en büyük müttefiki Mısır iken, bu dönemde meydana gelen gelişmeler üzerine denge Suriye'den yana kaymıştır. Başka bir ifadeyle, SSCB-Suriye deniz kuvvetleri ilişkilerinde kırılma noktası 1967'dir denilebilir.

1971 yılına gelindiğinde, Moskova ve Şam arasında yapılan görüşmeler ve antlaşma gereğince, Suriye'ye ait Tartus limanı, Sovyet savaş gemilerinin bakım, onarım ve ikmal gibi faaliyetleri için Moskova'nın denetimine verilmiştir. Bu karar Moskova açısından tamamen jeopolitik gerekçeliyken, Suriye açısından İsrail tehdidi karşısında bir güven unsuru olarak düşünülmüştür. 14 Eylül 1972 senesinde New York Times gazetesi'ne göre Suriye'nin SSCB'ye sunduğu bu tavizlerin karşılığında Moskova, Şam yönetimine PVO gibi uzun menzilli füzeler ile MiG-23 marka savaş uçakları temin ediyordu.¹¹¹⁰

1973-1976 yılları arası Sovyet Akdeniz Savaş Gemileri Tuğamirali Pavel Romanoviç Dubyağın Tartus'un Sovyet Savaş Gemilerinin manevrası için dar bir alan sahip olduğunu ve bu olumsuz durumdan da ziyade limanın ciddi bir tamir ve bakıma ihtiyacı olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir. Moskova'nın Kahire ile olan ilişkilerindeki gerilme Suriye limanlarını daha da ön plana

¹¹⁰⁸ Розин Александр. Там же, <http://www.alerozin.narod.ru/Syria57.htm>. (e.t. 19.9.2012).

¹¹⁰⁹ Игорь Войтенко, «Как Москва защитила Сирию», Столетие, 17.06.2013.

¹¹¹⁰ «Мнения эксперта», <http://anna-news.info/node/12310>. 4.9.2013.

çıkarmıştı. 1972 Kasım ayında 211 BPL K1-r'nin komutanı A. Akatov yüzen atölye PM-24 ve B-26 marka denizaltıyla Tartus limanına bu limanın tamir ve bakımını gerçekleştirmek üzere gelmiştir. 1973 senesinde meydana gelen Arap-İsrail savaşında Suriye limanlarında bulunan Sovyet gemileri ve silahları sayesinde İsrail'in Suriye topraklarına olan saldırısı kırılmıştır. Bu durum Sovyet imajının Suriye'de varolan popülaritesini arttırmıştır.¹¹¹¹

Moskova'nın Şam'a olan bu desteklerine rağmen, Sovyet gemilerinin Suriye limanında yaşadığı sorunlar henüz çözüme kavuşturulamamıştı. Tartus, hâlâ Sovyetlere ait kruvazörlerin manevra yapabilmesine elverişli genişliğe sahip değildi. Üstelik yeterince derin olmaması da savaş gemileri ve denizaltılar için sıkıntı teşkil etmekteydi. Bu iki sorun yanında, gemilerin ısınması için gerekli dizel ihtiyacı da söz konusuydu. Bu konularla ilgili olarak 1974 Mayıs ayında SSCB Tuğamirali Pavel Romanoviç Dubyagin ile Suriye Arap Cumhuriyeti amirali Fadel Hüseyin¹¹¹² bir araya gelmişlerdi. Fakat, limanların bu durumuyla ilgili ekonomik ve bürokratik nedenlerden ötürü kati sonuç alınamamıştır.¹¹¹³

Orta Doğu'nun çalkantılı yılları olan 1967 ile 1976 arasında Tartus limanında farklı zaman aralıklarında irili ufaklı 361 SSCB savaş gemisi görev almıştır. Özellikle 1976 Mayıs ayında SSCB ile Mısır arasındaki derin farklı siyasi uyuşmazlıklar, Suriye'de yer alan SSCB üslerinin önemini daha da arttırmıştır. Fakat 1976 Haziran ayında Suriye'nin Lübnan'a asker göndermesi Sovyetlerin tepkisine neden olmuştur. Halbuki 31 Mayıs'ta SSCB Başbakanı Aleksey Kosigin, "Lübnan krizine müdahil olmanın sakıncaları doğuracağı, Lübnan krizini Lübnanlıların aşması gerektiğini dile getirmiştir". Suriye'nin tanklarla müdahalede bulunduğu Lübnan krizinde Suriye'de yer alan Sovyet uzman, asker ve savaş gemilerinin tarafsız kalması Şam yönetimini Moskova ile olan ilişkilerini gözdem geçirmesine neden olmuştur. Hafız Esed buna karşılık SSCB gemilerinin Tartus limanındaki sayılarına kısıtlamalar getirmiştir. İki taraf arasındaki ilişkilerin normalleşmesi ise 1977 yılının ilk aylarında sağlanabilmiştir.¹¹¹⁴

Nisan 1977'den itibaren ise Tartus'ta, SSCB'nin Karadeniz filosuna bağlı 9. Deniz Tugay'ından komutanlarca 229. Sovyet Deniz Taburu kurulmuştur. Nisan 1977'den sonra Tartus ve etrafında Sovyet yüzen atölyesi, dalış teknesi, asansör ve yükleme boşaltma mavnaları gibi deniz askeri araçları sıklıkla bulundurulmuştur. Sovyetlerin bu ilgisi Doğu Akdeniz'de uzun süreli kalmaya yönelik planlar olarak değerlendirilmiştir. Moskova, Ekim 1979'da ise Suriye hava savunma sistemlerinin geliştirilmesi gibi konular üzerinde durmuştur. Şam

¹¹¹¹ Владимир Заир Бек, «Октябрьская (1973 г.) война на Ближнем Востоке, Обозреватель», №1, Роспечать 2009, С.84-102.

¹¹¹² SSCB'de füzelere sahip savaş gemileri üzerinde öğrenim görmüştür.

¹¹¹³ Розин Александр. Там же, <http://www.alerozin.narod.ru/Syria57.htm>. (e.t. 19.9.2012).

¹¹¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Николай Байбаков, Виктор Гришин, Вадим Кирпиченко, Косыгин, Вызов Премьера, (Москва:Эскмо,2012).

8 Ekim 1980'de, Sovyet askeri yardımları karşılığında Lazkiye'de Sovyetlere ait 5. Akdeniz Filosunun Hafız Esed'in direktifiyle kurulması yönünde karar almıştır. Şubat 1981'de ise Sovyet Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral N.İ. Simirnof Şam'ı ziyaret etmiştir. Görüşmelerde, Suriye yönetimi SSCB'ye ait askeri personel'in Suriye birliklerinin komuta kademesine alınması teklifinde bulunmuştur. Fakat bu öneri karşı taraftan sert bir ifade ile reddedilmiştir. Bununla birlikte Moskova Orta Doğu'daki müttefikini kaybetmemek adın 2 uçak savar füze alayının Tartus'un kritik noktasına yerleştirilebileceği önerisinde bulunmuştur. Bu teklif, Suriye'yi İsrail ataklarına karşı korumak amaçlı yorumlanabilir. Öte yandan, Suriye devlet başkanı Hafız Esed 14 Mayıs 1981'de kalabalık bir delegasyon ile Moskova'ya gitmiştir. Görüşmelerinin büyük bir kısmını alınması planlanan silahlar ve kredi meselesi oluşturmıştır. Yapılan toplantılar sonucunda, 500 Sovyet askeri uzmanı Suriye'de yer alan askeri akademilerde ders vermek üzere görevlendirilecektir. 1983 yılına gelindiğinde ise Suriye topraklarında yer alan 6000 civarındaki Sovyet askeri birlikleri, Moskova tarafından savaş uçakları takviye edilerek güçlendirilmiştir. Ayrıca, Lazkiye ve Tartus limanlarında yer almak üzere takviye 20 Sovyet savaş gemisi gönderilecektir. Bununla birlikte, Humus'a 90 km uzaklıktaki Tifor askeri havaalanına 46 askeri uçak, 4 askeri helikopter, 2700 sovyet asker, 250 sovyet teknik personel görevlendirilecektir. Yine yapılan antlaşma çerçevesinde Suriye limanlarında yer alan savaş gemileri ve savaş uçaklarından saldırı amaçlı seçilenlerin üzerinde Suriye ülke amblemleri ve bayrakları, savunma amaçlı olacaklara ise Sovyet amblemleri ve bayrakları yerleştirilecektir.¹¹¹⁵

Suriye'de görev alan Sovyet Albay Andrey Sitnik'e göre yapılan antlaşmaya rağmen, 1982-83 yıllarında beklenen Sovyet üsleri bakım yönünden ekonomik ve politik nedenlerden dolayı istenilen seviyeye getirilememiştir. Suriye'de yer alan Sovyet askeri ataşesi Yaşin'e göre ise Moskova hem bu üslerinin sayısını çoğaltmak hem de silahları etkinleştirip arttırmak istemiştir. İkili ilişkilerde antlaşmalara rağmen ortaya çıkan sonuçsuzluğu 27 Aralık 1979-15 Şubat 1989 yılları arasında SSCB-Afganistan savaşının Suriyeli Müslümanlarda bıraktığı kötü imaj, SSCB-İsrail arasındaki olumlu ilişkiler ve SSCB'den İsrail'e yapılan Yahudi göçü, Lübnan'daki Hristiyan Marunilerin Moskova tarafından desteklenmesi, Arafat'ın Sovyetler tarafından desteklenmesi ve bu durumun Şam tarafınca olumsuz karşılanması gibi birçok faktörle açıklanabilecek nedenleri vardı.

Rusya Federasyonu-Suriye İlişkileri

Farklı görüş ayrılıklarına rağmen, kerhen de olsa Moskova, Suriye üzerinden Doğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgesindeki çıkarları ya da Batı'nın bölgeye yönelik çıkarlarını bozmak adına Şam politikasını askıya almadı. NATO'nun Orta Doğu ve Doğu Akdeniz çalışmalarını izlercesine ve güvenlik

¹¹¹⁵ Розин Александр. Там же, <http://www.alerozin.narod.ru./Syria57.htm>. (e.t. 19.9.2012).

önlemi nedeniyle Tu-16R keşif uçağını Akdeniz semalarında sıkça uçurmuştur. 1980'li yılların ortalarında Sovyetler Birliği Suriye'de yer alan Tartus üssü 2.3 hektarlık bir alanı kapsamasına rağmen çok aktif bir şekilde kullanılmış. Örneğin her yıl yaklaşık 7 deniz altı ve 8 kruvazör tamiri yapılmış, sık sık lojistik sağlanmış. Suriye bu üsler için Moskova'dan ücret talep etmemiştir. Üstelik elektrik, su vs. gibi giderler için de ayrıca bir talepte bulunmamıştır. Ancak 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla Suriye'de yer alan üsleri de aktif özelliklerini yitirmişler adeta nadasa bırakılmışlardı.¹¹¹⁶ Hatta bu ilgisizlik B. Yeltsin'in dönemi olan 1997'de bile sürmüştü. Bahsedilen yıl içinde Tartus'ta Moskova'ya ait sadece 2 savaş gemisi bulunmaktaydı. 1999'da Yugoslavya'nın NATO tarafından bombalanması sonucu, Rusya Federasyonu Suriye üslerine tekrar önem vermeye başlamıştır. Resmi verilere göre 1999 yılında Suriye'de sadece 14 rus subay, 12 askeri araç, bir elektrik istasyonu, 1 depo yer almaktaydı. Yine, 1990lı yıllarında ortasında Tartus'ta yer alan Sovyet savaş gemilerinin tamiri için planlanan fabrikanın yapımı siyasi ve ekonomik nedenlerden ötürü başarılammıştı. Rusya'nın Suriye üssü ciddi ilgiyi Rusya Devlet Başkanı V.V. Putin dönemiyle görmeye başlamıştır. Biraz önce bahsedilen savaş gemisi tamir fabrikası 2002 yılında Ukraynalı şirket Selhozpromeksport şirketine devredilmiştir.¹¹¹⁷ 2004 yılında da Moskova, Suriye'ye bu üslerin durumuyla ilgili olarak Karadeniz filosundan bir askeri komisyon göndermiştir. Bu komisyonun raporuna göre de çalışmalar başlatılmıştır. Öte yandan, Batı kaynaklarının verdiği bilgiye göre Rusya büyük kruvazörlerinin girebilmesi için Tartus limanının altını oymaktadır. Bunu da Beşer Esed'in borcu olan 14.4 doların iade edilen 3.6 milyar dolarlık kısmıyla sağlamaktadır. Fakat bu bilgi Moskova tarafından yalanlanmaktadır.¹¹¹⁸

2001 yılında Moskova'da gerçekleştirilen ikinci Rusya-Suriye toplantısında da ikili ilişkilerin geliştirilmesi yönünde adımlar atılmıştır. Sanayi, yeraltı ve yerüstü kaynakların değerlendirilmesi, atom enerjisinin barışçıl biçimde kullanımı, bilim-teknik alanlarında işbirliği, sağlık alanlarında ilişkiler, bankalar arası işbirliği ve diyalog gibi konularda kararlar alınmışlardır. 2004 yılında Şam'da Rus-Arap Sanayi Kurulu toplanmış, Rusya'yı Metal Borular Şirketi Genel Müdürü D. A. Pumpyanski, Suriye tarafını ise Halep Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı ve Halep Milletvekili S. Mallah temsil etmiştir. Bu girişimler sonucunda da Rusya ile Suriye arasındaki ürün ticareti 2005 yılında 459 milyon dolar seviyesine çıkmıştır. Ticari-ekonomik ilişkileri geliştirme ve teknik işbirliği komisyonunun üçüncü toplantısı hem daha önceki projeleri

¹¹¹⁶ Olumsuz süreçteki iki ülke arasındaki olumlu gelişmelere örnek olarak, 1994 yılında ticari-ekonomik ilişkileri geliştirme ve teknik işbirliği komisyonunu kurulması verilebilir. Bu komisyon 1998'de Şam'da toplanarak, enerji, ulaşım, petrol, gaz, atom enerjisinin barışçıl biçimde kullanılması gibi alanlarda görüşmeler sonucu kararlar almıştır.

¹¹¹⁷ Bu şirkette Rus ve Çin ortaklarıyla bu işi halen devam ettirmektedir.

¹¹¹⁸ Розин Александр. Там же, <http://www.alerozin.narod.ru/Syria57.htm>. (e.t. 19.9.2012).

hayata geçirmek hem de ilişkileri derinleştirmek için 2005 yılında Şam'da gerçekleştirilmiştir. Suriye Merkez Bankası ve Dış Ticaret Bankası garantörlüğünde Rus Bankası destekli Suriye Arap Cumhuriyetinde özel şirket faaliyetlerinin yapılabilmesine yönelik önemli anlaşmalarda imzalanmıştır. Bu girişimlerin sonucu olarak özellikle Rus petrol şirketlerinin de Suriye konusunda özel ilgi alanları oluşmuştur. Tatneft 2005 yılı Mart ayında, Soyuzneftegaz 2005 yılı Mayıs ayında, Soyuztransgaz ise 2005 yılı Aralık ayında Suriye Enerji Bakanlığı ile anlaşmalarda bulunmuşlardır. Ticari-ekonomik ilişkileri geliştirme ve teknik işbirliği komisyonunun dördüncü ayağı 2006 Mart ayında Moskova'da gerçekleştirilmiş, Sovyetler Birliği Döneminden kalan krediler ve ilişkiler değerlendirilip, Suriye tarafında ilişkilerin geliştirilmesi adına kolaylıklar sağlanmıştır. Beşinci buluşma Nisan 2007'de Şam'da gerçekleştirilmiştir. 2010 yılında gerçekleştirilen toplantıya Suriye'nin Gümrük Birliği ile ilişkileri konusu tartışmaya açılmıştır. 2012 Mayıs ayındaki toplantıda, Suriye Maliye Bakanı Muhammed el-Cleylati, Suriye'nin Belarus, Kazakistan ve Rusya ile aralarındaki serbest ticaret anlaşmasının devam ettiğini bildirmiştir. 3 Ağustos 2012 yılında ise Suriye Maliye Bakanı Muhammed el-Cleylati yaptığı açıklamada Rusya'nın Suriye'ye yönelik yeni krediler verme konusunu gözden geçirdiğini açıklamıştır.¹¹¹⁹

Rusya Federasyonunun silah ticaretinde Suriye'nin %5 lik, Şam'ın ülke dışı silah alımında ise %78lik bir payının olduğu bilinmektedir. Stockholm Dünya Sorunları Araştırma Enstitüsü'nün (SIPRI) yayınladığı rapora göre,¹¹²⁰ Rusya Federasyonunun Suriye'ye sattığı silahlar arasında füzesavar ve Yakhont füze sistemleri, Yak-36 tipi saldırı uçakları, MiG-29 tipi uçaklar, Bastion füze sistemi, uzun menzilli füzelerden S-300, Scud, ve Buk M2E tipi füze savar sistemi vs. yer almaktadır. Yine bu raporu veren enstitünün verilerine göre, bir önceki yıla göre Suriye silah ihracat eden ülkeler sıralamasında 68. Sıradan 33. sıraya yükselmiş ve silah aldığı ülkeler sıralamasında yine Rusya birinci sıradaki yerini korumuştur.

Öte yandan, Suriye Ordusunun hava, kara ve deniz ordularına ait subay ve personelinin Rusya'nın farklı şehirlerinde yetiştirildiği, Suriye ordusunda ise danışman sıfatıyla 2000 civarında alanlarında uzman rus personelin bulunduğu da sır değildir. Ayrıca Suriye ve Rusya istihbarat birimlerinin Ortadoğu ve Akdeniz bölgesinde çalışmalar yürüttükleri, Şam yönetimin muhaliflerle olan çatışma ve komşu ülkelerle olan sınır hareketlenmelerinde Rus uzay teknolojisinden faydalandığı da bilinmektedir.¹¹²¹

¹¹¹⁹ Самаран Абдыразакович Мырзаибраимов, Политика Сирии в отношении России на современном этапе, Кан. Диссертация, место защиты: Кыргызско-Рос. Славян. Ун-т, Ош 2011. С.120.

¹¹²⁰ http://www.sipri.org/databases/embargo/es/eu_arms_embargo/es/syria_LAS

¹¹²¹ <http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/82941/>, Suriye'nin Rusya'dan aldığı silahlara S-300 PMU-1, S-300 PMU-2, SA-15, (BUK) SA-17, (Pantsir) SA-22,S-200 V7 (SA-5), S-125 (SA-3) örnek verilebilir.

Ayrıca, Kremlin'in yer yer Beşar Esed idaresindeki Şam yönetimine Suriye'nin ekonomik darboğazlarında krediler verdiği, Şam sanayisinin desteklendiği ve hatta zaman zaman da biriken kredilerin Akdeniz ve Ortadoğu'daki menfaatleri gereği silindiği bilinmektedir. Buna ait bir örnek vermek gerekirse 1992 yılındaki 13 milyar dolarlık Suriye borcunun 10 milyar dolarını 2005 yılında Suriye'nin Rusya'dan yeni silahlar alması karşılığında silmesidir.¹¹²²

Ekonomik ilişkilere ilaveten sosyo-kültürel konulara bakıldığında ise iki ülke arasında, evlilik yoluyla 30.000 ailenin kurulduğu da istatistiklere yansımaktadır. Birçok Suriyeli öğrencinin St. Petersburg ve Moskova başta olmak üzere Kazan, Ekaterinburg, Nijniy Novgorod, Krasnodar, Rostov na Donu gibi önemli Rus şehirlerinin üniversitelerinde yüksek öğrenim gördükleri büyük bir kısmının Suriye'ye dönüp bakanlıklar, askeriye, üniversiteler, istihbarat teşkilatları, polis teşkilatı, hastaneler gibi önemli kurumlarda görev aldıkları da akıldan çıkarılmamalıdır. Suriye'de yaşanan iç savaş sırasında Kafkas Üniversitelerinden Kabardino Balkarya ve Adige Üniversitelerinde Suriyeli Çerkezlere yönelik Rusya Federal Eğitim bütçesinden burslu öğrenim imkanları da sağlanmıştır.¹¹²³

Moskova'nın stratejik, ekonomik, diplomatik ve sosyo-kültürel açıdan derin ilişkileri olduğu Esed yönetiminin arkasında Çin, İran, Hindistan vs. gibi ülkelerle durmasının altında yatan nedenler çok boyutlu değerlendirilmelidir. Rusya son zamanlarda Ortadoğu ve Akdeniz'de aktif politikalar uygulamaktadır. En son örnekte olduğu gibi Suriye'de arabuluculuk rolü dahi üstlenmeye başladı. Ancak Libya'da askeri operasyonun önüne geçemeyen Moskova, bu sefer Suriye'de savaşa dur diyebilecek kadar da kararlı bir siyaset ortaya koydu. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinde Suriye Karşıtı kararı Çin ile birlikte önleyecek kadar da inatçı bir tavır sergilemektedir. Bundan dolayı ABD başta olmak üzere birçok batı ülkesinden tepki almasına neden olmaktadır. Bu durum Moskova'nın tavrında değişikliklere neden olmamakla birlikte, dökülen kanın durdurulması konusunda bir taraftan kendince fikirlerinden vazgeçmezken, diğer taraftan ise Esed yönetiminde kararlı bir şekilde *'dur'* diyememektedir. Hatta Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Esed yönetiminin yaptıklarına arka çıkarcasına *"Hiçbir devlet kendisine karşı düzenlenen ayaklanma karşısında susmaz. Biz Esad'ın vaat ettiği reformların gerçekleştirilmesi gerektiğini savunuyoruz."*¹¹²⁴ *Muhalefetin de Esad'ın diyalog çağrısına cevap vermesi gereklidir."* diyor. Hatta, Kremlin muhaliflerle bile diyalog kurma yoluna gidip, onları Moskova'ya davet edip, uygun bir çözüm yolu bulmaya çalışıyor. Bundan da çözüm alınamayınca Cenevre buluşmalarıyla Şam yönetimine zaman kazandırıp, kullanılan kimyasal silahların tarafını belirlemede %100 delil isteyerek Suriye'ye ABD tarafından yapılması beklenen saldırının önüne geçiyor.

¹¹²² <http://www.rg.ru/2005/01/26/asad-siria.html>.

¹¹²³ http://windowrussia.ru/r/2013_09_26/Ves-cherkesskij-mir-blagodaren-Rossii-3732/

¹¹²⁴ <http://t24.com.tr/haber/rusya-icin-suriyenin-onemi/151526>

O halde, Rusya'yı Suriye'yi bu kadar koruyucu önlemler almaya, Akdeniz'de ısınan suları soğutmaya ya da daha büyük felaketlerin yaşanmasına zemin hazırlamaya iten, faktörler nelerdir?

Akdenizin güvenliği ve ticaretinde stratejik konumuyla ön plana çıkan Suriye ve onun Moskova yanlısı politikalar güden Esed yönetimi, Kremlin için ayrılmaz bir bütün olarak görülmektedir. Suriye'de iktidarın Moskova yanlısı olmaktan çıkması demek, Rusya'nın Ortadoğu politikasından ayrılması anlamına geldiği gibi şayet Güney Kıbrıs'ta da Tartus'a benzer bir üs bulamaması durumunda da Akdeniz'den de çekiliş anlamına gelir. Bunun gayet farkında olan ve bu yönde siyasi ve askeri bir politikayı BM kurallarına uygun bir hukukla kararlılıkla ancak yeri geldiği zaman sert yeri geldiği zaman da gerilen ortamı yumuşatıcı ve Esed yönetimine zaman kazandırıcı kritik hamleler yaptığı artık gün yüzüne çıkmıştır.

Rus Dışişleri Bakanlığı son üç yıldır mesaisini Arap Baharı özellikle de Suriye konusu üzerine yoğunlaştırmasındaki başka nedenlere baktığımızda; Suriye'de Irak benzeri ortaya çıkabilecek bir el Kaide ya da radikal vahhabi yapılanmasının Rusya'nın sahip olduğu 20 milyon Müslüman vatandaşlarından özellikle Kuzey Kafkasya gibi yumuşak karın bölgelerinde Moskova'yı rahatsız edecek fikir ve eylem olarak yansıma korkusu da bulunmaktadır. Ayrıca, Esed yönetimin borcu olan 30 milyar doları onunla birlikte bir çırpıda kaybetmek istememektedir. Yine Rusya 19. Asırdan bu yana ortaya koymaya çalıştığı prestijini, Batı ile olan belli alanlardaki rekabetini ve özellikle NATO karşısındaki gücünü Suriye konusu ile zedelemekten kaçınmaktadır.

Rusya, gelişmiş doğal kaynaklarının sunduğu enerjisi, gelişmiş silahlara ve savaşıran ordu-millet karakteri ile tabiri caizse ABD'nin belli bölgelerde tekerine çomak sokabilecek güce erişmiştir. Bunu yaparken de askeri ve diplomasi gücünü paralel hareket ettirmek yolunu seçmektedir. Esed yönetiminin kimyasal silah kullandığı konusunda hukuki çerçeveler doğrultusunda %100 kanıt isteyen Kremlin, bölgeye yönelik artan ABD baskısı ile durumu dengelemek ve Esed yönetimine hem zaman kazandırıp, hem de dik durun arkanızdayız imajını vermek için 5 Eylül'de Rus donanmasına bağlı *Priazove CCB 201* istihbarat gemisi ile destroyerler *Minsk* ve *Novocherkask*, 13

Eylül 2013 sabahı İstanbul Boğazından Marmara'ya Rus donanmasına bağlı 810 Borda Numaralı gelişmiş füze sistemlerine sahip güdümlü füze destroyeri *'Smetlivy'*i göndermiştir. Bu arada Rusya Deniz Kuvvetleri Komutanı Viktor Çirkov, Akdeniz'e ikisi Karadeniz Donanması, biri Baltık Donanmasından 3 savaş gemisi ulaşmak üzere olduğunu, bölgede bulunan Rus savaş gemilerinin sayısının 10'a çıkacağı bilgisini aktarmıştır. Çirkov, 'Rusya'nın amacı sınırlarında ulusal güvenliği açısından en ufak bir tehdidi önlemek. Tansiyonun yüksek olduğu bölgelerde ya da başka yerlerde bulunan tüm deniz gücünün görevidir' şeklinde demec vermiştir.¹¹²⁵ Bütün bunların yanında, Rusya'nın

¹¹²⁵ Mustafa Öztürk, "Çarlık'tan Federasyon'a Rusya'nın Sıcak Deniz Algısındaki Öncelikli Konuların Genel Bir Değerlendirmesi", *Ortadoğu Analiz*, 5/60, (2013), 58.

Pasifik filosunun bayrak gemisi olan füze kruvazörü ‘Varyag’ Ekim ayında Akdeniz Bölgesine gelerek Rusya Donanmasının operasyonel gemi birliğinin başına geçmiştir. Üstelik Rusya’da ‘Keskin Zekalı’ isimli Karadeniz Filosuna ait fırkateyni ‘Sevastopol’dan yola çıkarak Akdeniz’e varmıştır. Bu gemi Novorossisk’den yola çıkan ‘Nikolay Filçenkov’¹¹²⁶ isimli gemiyle birlikte Akdeniz’de nöbet tutan gemiler grubuna dahil edilmişlerdir. Bu da göstermektedir ki, Rusya Akdeniz’de yer alan füze fırlatma özelliği olan kruvazörlerini, çıkarma gemilerini, fırkateyn ve denizaltısavar gemilerini arttırma yoluna gitmektedir. Rusya’nın bu hamleleri Akdeniz’de kalıcı bir Rus donanma gücü kurma eğiliminde olduğunu göstermektedir.

Akdeniz’de görev yapan Rus gemilerinin çoğu Karadeniz donanmasına bağlılar. Ancak Mayıs ayından bu yana emirlerini oluşturulan özel bir komutanlıktan almaktalar. Bütün bu gelişmelerin de etkisiyle Güney Kıbrıs’ta da Tartus’a ilaveten yeni bir üs arayışı içerisine de girmişlerdir. Hatta, Haziran 2013’de Güney Kıbrıs, bazı limanlarının Rus gemileri tarafından kullanılmasına izin de vermişti.

Sonuç olarak, gerek Kremlin’in gerekse de RF Dışişleri Bakanlığı’nın bölgeye yönelik politik hamlelerine baktığımızda, Moskova’nın Ortadoğu ve Doğu Akdeniz çıkarlarını Suriye konusunda taviz vererek bir çırpıda kenara atması beklenmemektedir. Orta Doğu’da nabzın yükseldiği 1957 ve 1973 yıllarında askeri yön ağırlıklı kararlı bir şekilde desteklemesi bu duruma örnek verilebilir. Moskova için Şam, Tahran’dan da önemli bir noktadadır. Uluslararası arenada diplomasi yoluyla da Suriye’nin Ruslardan destek gördüğü aşıkardır. Moskova için Tartus, Karadeniz’deki Kırım yarımadasının önemli şehri Sivastopol’daki üssünün tabir-i caizse Akdeniz’deki mikro versiyonudur. Tartus, soğuk savaştan günümüze, Moskova için Orta Doğu’da ve Doğu Akdeniz’de NATO ve üslerine denge mekanıdır.

Suriye ise özellikle ABD-İsrail ilişkilerindeki müttefiklikten ötürü bölgeye yönelik Moskova ile paralel politikalar uygulamak zorundadır. Üstelik, Şam ile Tahran arasında izlenen yakın siyasette bunu körüklemektedir. Bunlardan da ziyade, Suriye ordusu araç, teçhizat ve uzman yönünden de yarım asırdır Ruslara bağımlıdır. Rus uzmanlar, Suriye’nin en hassas ve zayıf noktalarını soğuk savaştan günümüze adeta ezberlemişlerdir. Bu da demek oluyor ki, Şam bu noktadan sonra gerek İsrail faktöründen gerekse Moskova’ya olan bağımlılığından ötürü saf değiştiremez. Öte yandan, Moskova-Şam birlikteliği yarım asırdır Rusya’yı ekonomik yönden tatmin etmemesine rağmen, jeopolitik olarak güçlendirmiştir. Bu birliktelik soğuk savaşın ilk yıllarında Fransa ve İngiltere’nin bölge politikalarını zarara uğratmışken, günümüzde ABD ve İsrail politikalarını yıpratmaktadır. Son yarım asırda, parçalardan hareketle tablonun genelini görmeye çalıştığımızda ortaya çıkan sonuç;

¹¹²⁶ <http://vz.ru/news/2013/9/25/651992.html>

Moskova ekonomik yönden güçlü olduğu müddetçe Tartus'u ve dolayısıyla Şam yönetimini çıkarları doğrultusunda destekleyecektir.

Kaynakça

Belgeler

Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. т. II, (Москва:Гос.Изд. Политической Литературы, 1946).

Kitaplar

Heinz- Fischer, Dietrich, International Reporting 1928-1985, (München:K.G.Saur, 1987).

Байбаков, Николай, Гришин, Виктор, Кирпиченко, Вадим. Косыгин, Вызов Премьера, Москва:Эскмо,2012.

Широкоград, Алексанр Б., Короткий Век Блистательной Империи, (Москва: Изд. Вече, 2012).

Ярёменко В. А., Почтарёв А. Н., Усиков А. В. Военно-политическое и военно-стратегическое содержание локальных войн и вооружённых конфликтов. На Ближнем Востоке. *Россия (СССР) в локальных войнах и военных конфликтах второй половины XX века* генерал-майора В. А. Золотарёва(Под ред.), Москва: Кучково поле; Полиграф-ресурсы, 2000.

Makaleler

Öztürk, Mustafa “Çarlık’tan Federasyon’a Rusya’nın Sıcak Deniz Algısındaki Öncelikli Konuların Genel Bir Değerlendirmesi”, *Ortadoğu Analiz*, 5/60, (2013), 58.

Заир Бек, Владимир, “Октябрьская (1973 г.) война на Ближнем Востоке, Обозреватель”, №1, Роспечать 2009, С.84-102.

Tezler

Мырзаibraимов Самаран Абдыразакович, Политика Сирии в отношении России на современном этапе, Кан. Диссертация, место защиты: Кыргызско-Рос. Славян. Ун-т, Ош 2011.

Gazeteler

“Обмен посланиями между Председателем Совета Министров СССР Н. А. Булганиным и Премьер-Министром Турции А. Мендересом”, Известия, 27.11.1957.

Баалиев Алексей, “Москва-Дамаск: Декабря 1943-го”, Газета Столетие, 23.12.2013.

Игорь Войтенко, “Как Москва защитила Сирию”, Столетие, 17.06.2013.

İnternetten Alınan Kaynaklar

“Мнения эксперта”, <http://anna-news.info/node/12310>. 4.9.2013.

<http://t24.com.tr/haber/rusya-icin-suriyenin-onemi/151526>

<http://vz.ru/news/2013/9/25/651992.html>

http://windowrussia.ru/rvr.ru/2013_09_26/Ves-cherkesskij-mir-blagodaren-Rossii-3732/

<http://www.rg.ru/2005/01/26/asad-siria.html>.

http://www.sipri.org/databases/embargoes/eu_arms_embargoes/syria_LA

S

<http://www.warandpeace.ru/ru/analysis/view/82941/>

Розин Александр. Сирийский кризис 1957г., Сотрудничество Сирии и СССР в военно-морской области. Часть 1..
<http://www.alerozin.narod.ru/Syria57.htm>. (е.т. 19.9.2012).

НКВД, “Американская Военщина, ВМФ СССР и Сирийский Кризис, 1957 г.” <http://diary.ru> (е.т. 5.9.2013).

HİZBULLAH'IN SURİYE KRİZİNDEKİ POZİSYONU: DÖNÜŞÜMÜN SEBEPLERİ VE MUHTEMEL SONUÇLARI

Arş. Gör. Abdulgani BOZKURT

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset.
Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
abdulganibozkurt@gmail.com

Özet:

Ortadoğu'da üç yıl önce başlayan halk hareketleri, birçok ülkenin ve örgütün politikalarının değişmesine sebep olmuştur. Özellikle uzun süren Suriye savaşı, bu değişimin net bir şekilde görülmesini sağlamıştır. Politika değişimlerin ana karakteri daha fazla radikalleşme şeklinde olmaktadır. Bölgede radikalleşen örgütlerden biri Hizbullah'tır. 1989 yılında imzalanan Taif Anlaşması'nda önemli kazanımlar elde eden Hizbullah, 2008 yılında Katar'da düzenlenen Doha Zirvesi'yle yeni ayrıcalıklara da sahip olmuştur. Ancak Doha Zirvesi, aynı zamanda Lübnan içindeki ayrışmalara ve Lübnan halkının Hizbullah'a karşı sempatisinin azalmasına sebep olmuştur. Lübnan içindeki unsurların Suriye krizine taraf olmasıyla birlikte Lübnan'daki ayrışma da daha belirgin hale gelmiştir. Özellikle açık bir şekilde taraf olduğunu açıklayan ve Suriye'de Esed rejimine destek vermesi için asker bile gönderen Hizbullah, bu ayrışmanın baş mimarıdır. Suriye krizine taraf olması sebebiyle Hizbullah'ın Lübnan içindeki meşruiyeti ve gücü de azalmaya başlamıştır. Bu çalışma, ilk olarak Hizbullah'ın yaptığı tercihin sebeplerine odaklanacaktır. Bu kapsamda Hizbullah ve Esed arasındaki ittifakın sebebinin inanç birliği mi yoksa çıkar birliği mi olduğu da sorgulanacaktır. İkinci olarak Hizbullah'ın tercihinin arkasındaki güçler ve Hizbullah'ın Lübnan içindeki gücü tartışılacaktır. Son olarak, Hizbullah'ın Esed yanında savaşmasının bölgedeki muhtemel sonuçları üzerine birtakım varsayımlar ileri sürülecektir. Bu varsayımlar, 2010 yılında Lübnan'da gerçekleştirilen saha çalışmasıyla ve bazı siyasilere yapılan görüşmelerle desteklenecektir.

HEZBOLLAH'S POSITION IN SYRIAN CRISIS: REASONS AND POSSIBLE RESULTS OF EVOLUTION

Abstract:

Civil uprisings, which began in the Middle East three years ago, led to apparent changes in the policies of many states and organizations. In particular, protracted war in Syria has revealed this change clearly. The main character of this policy change is further radicalization. Hezbollah is one of the most radicalized organizations in the region. Hezbollah achieved significant acquisitions in the Taif Agreement, which was signed in 1989. Furthermore, it gained new privileges at Doha Summit held in Qatar in 2008. However, Doha

Summit, on the one hand, has caused disintegrations between Lebanese groups. On the other hand, it has led to a reduction in Lebanese peoples' sympathy for Hezbollah. Political cleavages in Lebanon have become clearer with the involvement of Lebanese elements as a party in Syrian crisis in 2012. Especially, Hezbollah clearly declared its position as a party in Syrian crisis and also sent troops to Syria to support Assad regime. For this reason, Hezbollah seems to be the most responsible actor of political cleavages in Lebanon. Hezbollah's legitimacy and power in Lebanon have begun to decline due to the fact that it has become a party to crisis in Syria. Firstly, this study will focus on the reasons why Hezbollah preferred to be an ally of the Assad regime. In this scope, the alliance between Assad and Hezbollah within the context of belief or interest will be examined. Secondly, the factors behind Hezbollah's choice and Hezbollah's influence in Lebanon will be discussed. Lastly, a certain number of assumptions regarding possible regional consequences of Hezbollah-Assad alliance will be asserted. These assumptions will be supported with fieldwork and interviews made with some Lebanese politicians in Lebanon, in 2010.

Giriş

Üç yıl önce Arap dünyasını sarsmaya başlayan halk hareketlerinin en çok hissedildiği ülke Suriye olmuştur. Suriye’de, başlangıçta daha fazla özgürlük ve hak arayışı olarak öne çıkan ayaklanmalar, zaman ilerledikçe mezhepsel bir hüviyet kazanmaya başlamıştır. Ayaklanmaların başlangıcında muhalifler, Suriye’nin hemen her kesiminden oluşurken günümüzde neredeyse Sünniler ile sınırlı kalmıştır. Suriye için gelinen noktada vekâleten yürütülen bir savaş mevcuttur tespiti yapılabilir. Zira muhalefetteki Sünniler, Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye gibi önemli Sünni devletlerden destek görürken iktidardaki Esed rejimi de İran, Irak ve Lübnan’daki Hizbullah tarafından destek görmektedir. Suriye krizinde ABD ve Rusya’nın kendilerini konumlandırma şekilleri bir an için dikkate alınmadığında krizin bugünkü halinin, mezhepsel saikler üzerinden verilen bir mücadelenin sonucu olduğu anlaşılmaktadır.

Suriye krizinde en belirleyici unsurlardan birinin Hizbullah olması sürpriz değildir. Özellikle 2006 yılındaki 34 Gün Savaşı’nda İsrail’e karşı gösterdiği başarı ile gücünü kanıtlayan Hizbullah, Suriye’deki savaşta dengelerin değişmesinde önemli bir faktör olmuştur. Bu çalışmada, Hizbullah’ın Suriye krizine neden taraf, hatta müdahil, olduğu sorusunun cevapları aranacaktır. Üç önemli faktör üzerinden sebeplerin izaha çalışılacağı çalışmada, üç muhtemel sonucun da değerlendirmesi yapılacaktır. Ancak sebepler ve sonuçların analizinden önce Lübnan siyasi tarihindeki ve idari mekanizmadaki bazı mühim hususlara işaret etmek, Hizbullah’ın Suriye krizindeki pozisyonunun anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

Lübnan Yakın Siyasi Tarihinde Dönüm Noktaları

Yakın tarihte, dış faktörler göz önünde bulundurulmazsa, Lübnan içi grupların birbirlerine dost veya düşman olmalarına sebep olan üç önemli husus dikkat çekmektedir. Bunlar sırasıyla 1989 yılında imzalanan Taif Anlaşması, 2005 yılında meydana gelen Hariri Suikastı ve 2008 yılında vuku bulan Hizbullah'ın Beyrut işgalidir. Bu üç olay da Lübnan yakın tarihinde derin izler bırakmış ve Lübnan'daki mezheplerin birbirleriyle olan mücadelelerinde kapanmaz yaralar açan önemli anılar meydana getirmiştir.

Taif Anlaşması

Lübnan'da 1975 ve 1990 yılları arasında meydana gelen, on binlerce kişinin ölmesine, yüz binlerce kişinin de ülke içinde yer değiştirmesine neden olan savaş bitiren Taif Anlaşması, Eylül 1989'da Suudi Arabistan'ın Taif şehrinde Riyad'ın ve Arap Ligi'nin desteğiyle tartışılmış, müzakere edilmiş ve karara bağlanmıştır.¹¹²⁷ 4 Kasım 1989 tarihinde ise Lübnan Parlamentosu tarafından onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir. Anlaşma üç genel bölüme sahiptir. Genel prensipler ismini taşıyan ilk bölümde Lübnan'ın bağımsızlığına, özgürlüğüne ve Lübnan'daki bütün fertler arasında eşitlik ilkesinin varlığına vurgu yapılmıştır. Anlaşma, siyasi reformlar isimli ikinci başlıkta cumhurbaşkanının, meclisin ve başbakanın görevlerini, yetkilerini ve sınırlarını belirtmiştir. Diğer reformlar isimli üçüncü başlıkta ise en fazla öne çıkan nokta, İsrail işgalinden kurtuluşa ve Suriye ile ilişkilerin iyi bir şekilde devam etmesine olan vurgudur.¹¹²⁸ Suriye'ye olan güvenin altının çizilmesi bakımından Taif Antlaşması'nın ayrı bir önemi bulunmaktadır. Zira Suriye, İsrail'le beraber Lübnan'ı işgal eden ve Lübnan'daki savaşın içinden çıkılmaz bir hal almasına vesile olan bir devlet olarak Lübnan'da neredeyse tüm savaş boyunca varlığını hissettirmiştir. Taif Anlaşması'nın imzalanması, sadece Güney Lübnan'ın %15'lik bölümünü 1500–3000 arası askerle işgal eden İsrail'i¹¹²⁹ Lübnan'dan tam anlamıyla çıkaramadığı gibi Suriye varlığının da ülkeden çıkarılmasına vesile olamamış, aksine sağlamlaşmasına yardımcı olmuştur.

Suriye varlığının Lübnan'da pekişmesinin yanında, belki de yapısal olması bakımından, en önemli konu parlamentodaki sandalye sayısında olan değişiklik ve mezheplere ayrılan kotalarda yapılan düzenlemedir. Taif

¹¹²⁷ Karam Karam, "The Taif Agreement, New Order, Old Framework", *Reconciliation, Reform and Resilience Positive Peace for Lebanon*, Elizabeth Picard and Alexander Ramsbotham (eds), Accord an International Review of Peace Initiatives, Issue: 24, (London: Conciliation Resources, 2012), 36.

¹¹²⁸ "The Taif Agreement Full Text", [http://www.un.int/wcm/webdav/site/lebanon/shared/documents/Constitution/The%20Taif%20Agreement%20\(English%20Version\)%20.pdf](http://www.un.int/wcm/webdav/site/lebanon/shared/documents/Constitution/The%20Taif%20Agreement%20(English%20Version)%20.pdf), (e.t. 16.12.2013)

¹¹²⁹ Sandra M. Saseen, "The Taif Accord and Lebanon's Struggle to Regain Its Sovereignty", *The American University Journal of International Law & Policy*, 6/1, (1990), 57.

Anlaşması’ndan önce mecliste 6 Hristiyan’a 5 Müslüman oranı bulunmaktaydı. 99 kişiden oluşan Lübnan parlamentosuna seçimler neticesinde 54 Hristiyan, 45 Müslüman girebilmekteydi. Ancak Taif Anlaşması ile parlamentodaki sandalye sayısı 128’e yükseltilmiş ve Hristiyanlarla Müslümanlar arasındaki temsiliyet eşitlenmiştir. Buna göre seçimlerden 64 Hristiyan ve 64 Müslüman vekil parlamentoya girmektedir.¹¹³⁰

Tablo-1: Taif Anlaşması’ndan Önce ve Sonra Mecliste Mezheplere Ayrılan Kotalar¹¹³¹

Din - Mezhep	Taif Anlaşmasından Önce	Taif Anlaşmasından Sonra
Marunî	30	34
Rum Ortodoks	11	14
Rum Katolik	6	8
Ermeni Ortodoks	4	5
Ermeni Katolik	1	1
Evanjelik	1	1
Hristiyan Azınlıklar	1	1
Toplam Hristiyan	54	64
Sünni	20	27
Şii	19	27
Dürzî	6	8
Alevi	0	2
Toplam Müslüman	45	64
Toplam	94	128

Taif Anlaşması, Lübnan’da on yıllar boyunca devam eden sistemin değişmesi açısından büyük kırılmalara sebep olmuştur. Özellikle Lübnan’daki Hristiyan gruplar, mecliste ellerinde bulundurdukları temsiliyette üstünlük

¹¹³⁰ Julia Choucair, “Lebanon: Finding a Path from Deadlock to Democracy”, *Carnegie Papers*, Number: 64, January 2006, 5, <http://carnegieendowment.org/files/CP64.Choucair.FINAL1.pdf>, (e.t. 17.12.2013)

¹¹³¹ Orhan, Oytun, “Lübnan Seçim Sonuçları Ne Anlam İfade Ediyor”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 1/7–8, (2009), 54.

avantajını kaybetmiştir. Ancak yapılan bütün düzenlemelere rağmen Taif, Lübnan'daki oyunu değil oyunun kurallarından sadece bazılarını değiştirmiştir.

Taif Anlaşması'nın Hizbullah açısından en önemli sonucu, elinde tuttuğu silahları bırakmamış olmasıdır. Anlaşmaya göre, 15 yıl boyunca savaşan, bütün milis güçler silahlarını teslim ederken Hizbullah, İsrail işgaline karşı mücadele ettiği için bu uygulamadan muaf tutulmuştur. Taif sonrası Lübnan Ordusunun zayıflığı ve ülkede askeri olarak Hizbullah'ın güçlü olması Suriye varlığı lehine konjonktürel gelişmeler olmuştur. Bu gelişmeler, Suriye askerlerinin 1992'de Beka Vadisi'nden çekilmesini engelleyici unsurlar olarak öne çıkmıştır. Zira Taif Anlaşması, mezkûr tarihte Suriye askerlerinin Beka'dan çekilmesini öngörmektedir. Ancak Suriye bu yükümlülüğü yerine getirmemiştir.¹¹³²

Taif Anlaşması, İsrail işgaline de son vermemiştir. 1990'dan 2000'e kadar Güney Lübnan'ın işgalinde Lübnan Ordusu yetersiz kalınca özellikle Sur ve Nebatiye gibi İsrail sınırında bulunan Şii şehirlerin savunmasını yapmak Hizbullah'a düşmüştür. 1990 ve 2000 yılları arasında Lübnan'ın en önemli gündem maddelerinden biri İsrail işgalidir. Bu işgal karşısında Hizbullah, Lübnan içinde çatışmadan ziyade işbirliğini tercih etmiş ve Hristiyan gruplarla da görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmelerin en önemlilerinden biri Ağustos 1997 yılında yapılmıştır. 27 parti üyesinin başkanlık veya sekreterlik düzeyinde katıldığı protokolde sağcı-solcu, muhafazakâr-laik, Hristiyan-Müslüman ayrımı yapılmamıştır. Bristol Otel'i'nde düzenlenen toplantının amacını ifade eden sloganda öne çıkan hususlardan biri, "Siyonist projeye karşı güneyde yürütülen direnişin desteklenmesi" olmuştur.¹¹³³ Özetle Hizbullah, kapalı bir örgütken açılım programı ile Taif'ten sonra da Lübnan halkına açılmış ve daha fazla işbirliği aramanın çabasında olmuştur.

1990'larda diyalogdan yana olan Hizbullah, Taif'te elde ettiği kazanımları, 2000'li yıllarla birlikte, Lübnan içinde otorite kurma vesilesi olarak kullanmaya başlamıştır. 1990'dan günümüze kadar geçen süreç, Hizbullah'ın silahlarını bırakması hususunda yapılan baskılara ve Hizbullah'ın bu baskılara karşı verdiği mücadeleye sahne olmaktadır.

Refik Hariri Suikastı

Lübnan yakın tarihinde derin izler bırakan ikinci mühim olay, 2005 yılının Şubat ayında vuku bulmuştur. 2004 yılında Suriye'nin baskılarıyla istifa eden eski başbakanlardan Refik Hariri, 14 Şubat 2005'te suikasta uğramıştır. Suudi Arabistan'da kısa zamanda zengin olan Refik Hariri iç savaşın ardından ülkeyi yeniden inşa etme sürecini başlamıştı. Lübnanlı Sünniler ve bölgedeki

¹¹³² Talha Köse, "Lübnan'da İstikrar Arayışları", (İstanbul: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırma Merkezi, Lübnan Raporu, 2006), 10.

¹¹³³ Naem Qassam, Hizbullah Bir Hareketin Anlatılmamış Öyküsü, (İstanbul: Kesit Yayınları, 2006), 93-94.

Sünni ölkelerle iyi ilişkilere sahip olan Hariri, ölkedeki ve bölgedeki Şiiiler tarafından destek görmemekteydi.

Suikastı müteakip 2005 yılında gerçekleştirilen Sedir Devrimi ile birlikte Suriye, Lübnan'dan çekilmek zorunda kalmıştır. Böylece Taif Anlaşması'ndan beri ölkede var olan Suriye varlığı son bulmuştur. 2005 yılında Suriye'nin çekilmesinin ardından ölkede siyaset, bu geri çekilişin meydana getirdiği atmosfere göre şekillenmiştir/şekillenmektedir. Bir tarafta Suriye karşıtı Sünni lider Saad Hariri'nin liderliğini yaptığı 14 Mart İttifakı, diğier tarafta ise Suriye yanlısı Hizbullah'ın liderliğini yaptığı 8 Mart İttifakı bulunmaktadır.¹¹³⁴ Ölkedeki siyaset, bu iki ittifak üyelerinin gösterdiği değişkenliğe göre esneklik arz etmekte ve ölkede, esnekliğin bir neticesi olarak istikrarsızlığa doğru sürüklenmektedir.

Beyrut İşgali

Lübnan yakın tarihinde, yine yapısal birtakım, kırılmaların yaşanmasına sebep olan önemli bir gelişme de Hizbullah'ın 2008'de gerçekleştirdiği Beyrut işgalidir. Beyrut işgalinin neticesinde ölkede bir iç savaşın eşiğine gelmiş ve kriz uzun süre aşılamamıştır. Nihayetinde, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu, birkaç ölkeden inisiyatif almasıyla Katar'ın başkenti Doha'da uzlaşa sağlanmıştır.

Hizbullah'ın 2008 yılında Beyrut'u işgal etmesine sebep olan iki önemli gelişme olmuştur. İlki Hizbullah'ın haberleşme ağı ile ilgili olurken ikincisi, Beyrut Uluslararası Havalimanı'nda gerçekleşen olaydır. 5 Mayıs 2008 yılında Sinyora hükümeti, Hizbullah'a ait olan telekomünikasyon ağıının iptal edilmesine karar vermiştir. Hizbullah'ın 2006 yılında İsrail'e karşı elde ettiği başarının arkasında yatan en önemli sebeplerden birinin bu ağ olduğu ileri sürölmekteydi. Olaya bu açıdan bakıldığında Hizbullah'ın sert bir tepki göstermesi kaçınılmaz görünmekteydi. İkinci olay ise uluslararası havalimanının şefi olan Şii Vefik Şukayr'ın görevden alınmasıdır. Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'ın hükümete yönelik yaptığı sert açıklamayı Hizbullah militanlarının başlattığı sokak çatışmaları izlemiştir. Hizbullah militanları kısa bir sürede Sünnilerin yoğun olarak yaşadığı Beyrut'un batısını ve Sünnilerin liderlerinden Saad Hariri'nin evini kuşatmıştır.¹¹³⁵

Hizbullah'ın Batı Beyrut'u işgal etmesi, Lübnan ve Hizbullah için bir ilki ifade etmektedir. Zira 2008 yılına kadar Hizbullah silahlarını Lübnan içinde neredeyse hiçbir şekilde kullanmamıştır. Bu hareketi ile Hizbullah, 2006 yılında İsrail'e karşı gösterdiği direniş ile kazandığı saygınlığı önemli ölçüde

¹¹³⁴ John Skelton, "Winning the Peace or Playing at Development?", (The University of York: PRDU Working Paper Series No.6, 2013), 7.

¹¹³⁵ Abdölgani Bozkurt, Lübnan'ın Sosyal Yapısı, Siyasi Tarihi ve Hizbullah, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010, 103.

kaybetmiştir. Özellikle Sünnilerin büyük çoğunluğunu temsil eden Müstakbel Partisinin başkanı Saad Hariri taraftarlarının hiddetini celb etmiştir.¹¹³⁶

Yukarıda izah edilen üç önemli gelişme Lübnan’da derin kırılmaların yaşanmasına neden olmuştur. Lübnan’da yakın zamanda derin izler bırakan olaylar elbette bunlarla sınırlı değildir. Ancak bu olaylar sonradan meydana gelen olaylar için tetikleyici birer vakıa olmuşlardır. Bu kadar hassas dengelerin mevcut olduğu bir ülkede kırılmalara sebebiyet veren olayların sıkça yaşanması, ülkenin kaos halinden bir türlü çıkamamasına da neden olmaktadır. Lübnan’da taraflar arasında meydana gelen husumetler, sadece vuku bulan hadiselerle değil aynı zamanda kuruluşundan beri süregelen bazı önemli idari düzenlemelerle de oluşmaktadır.

Lübnan Siyasi Mekanizmasındaki Bazı Önemli Hususlar

Lübnan’da siyasi mekanizmada, krizlere ve kaosa sebebiyet veren, iki husus ehemmiyeti bakımından dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi ülkedeki mevkilerin paylaşımının mezheplere göre yapılmasıdır. Bu paylaşımın kökeni, Lübnan devletinin kuruluşunda yapılan düzenlemelere kadar gitmektedir. İkincisi ise, birincisine bağlı olarak gelişen kotaya dayalı seçim sistemidir. Süreç içinde birtakım düzenlemeler yapılsa da Lübnan’da mevcut bulunan kotaya dayalı seçim sistemi, kuruluşundan günümüze kadar gelmiştir.

İdare’de Mezhepsel Dağılım

İdaredaki mezhepsel dağılımın kökleri Lübnan’ın kuruluş sürecine kadar gitmektedir. 1943 yılında kabul edilen Milli Misak’a göre ülkede cumhurbaşkanı Marunilerden seçilmektedir. Lübnan devletinin kuruluşunda ve Manda döneminde en etkili Müslüman grup olan Sünniler ise başbakanlığı elde etmişlerdir.¹¹³⁷ Lübnan’ın kuruluşundan beri birçok alanda mahrum olan Şiiler ise meclis başkanlığı görevini elde etmişlerdir. Lübnan’da, 1932’deki son resmi nüfus sayımı esas alınarak yapılan bu düzenleme, günümüzde nüfus oranları değişmesine rağmen hala yürürlüktedir. 1943’te Şiiler, nüfus bakımından üçüncü sıradayken yapılan araştırmalarda Şiilerin ilk sıraya yerleştikleri görülmektedir. Hatta Amerika’da yapılan bazı araştırmalar Sünniler ve

¹¹³⁶ Ahmad Rachwani ile kişisel görüşme. Rachwani, Genç Müstakbel Partisi’nin dış ilişkiler komisyonu üyelerindendir. Kendisi ile Batı Beyrut’ta Hamra Caddesi’nde Gelecek Hareketi adına 30 Ocak 2010’da, Cumartesi günü, yüz yüze görüşülmüştür.

¹¹³⁷ Ziad Majed, “Consensus Democracy and Representation in Lebanon Between Agony and Electoral Reform”, *Reconciliation, Reform and Resilience Positive Peace for Lebanon*, Elizabeth Picard and Alexander Ramsbotham (eds), Accord an International Review of Peace Initiatives, Issue: 24, (London: Conciliation Resources, 2012), 42.

Marunîleri %20'lerde gösterirken Şiilerin nüfusunun %35'e yaklaştığına işaret etmektedir.¹¹³⁸

Ülkedeki siyaset, hatta emniyet ve iktisat birimlerindeki görev dağılımları yukarıda izah edilen üç makamla da sınırlı değildir. Başbakan yardımcısı, meclis başkan yardımcısı ve Savunma Bakanı Hristiyan Ortodokslardan seçilmektedir. Ordu Komutanı, Askeri İstihbarat başkanı ve Merkez Bankası Başkanı Marunî'dir. Emniyet Genel Müdürü'nün Sünnî'lerden seçildiği ülkede, Genel Kurmay Başkanı, Jandarma Komutanı ve Polis Müdürü de Dürzî'lerden seçilmektedir.¹¹³⁹

Yukarıdaki dağılımda net bir şekilde göze çarpan husus şudur ki; Marunîler ve Lübnan Dağı yerlilerinden olan Dürziler az bir nüfusa sahip olmalarına rağmen kilit konumda olan mevkileri ellerinde bulundururken, ülkenin en kalabalık grubu olan Şiiler, meclis başkanlığı dışında siyaseten ve iktisaden önemli bir mevkie sahip değildir. Meclis başkanlığı görevini ise 20 yılı aşkın bir süredir Hizbullah'la beraber en etkili iki Şii örgütten biri olan EMEL hareketinin başkanı Nebih Berri'nin yürütmüş olması, ülkede en fazla takipçisi olan örgütlerin başında gelen Hizbullah'ın yıllardır devlet mekanizmalarından ne denli uzak olduğunu göstermektedir. Özetle denilebilir ki, Hizbullah'ı Lübnan'da gittikçe radikalleştiren saiklerin başında elde etmesi gerektiğine inandığı ancak edemediği mevkilere ulaşma arzusu yatmaktadır.

Kotaya Dayalı Seçim Sistemi

İdari bölünmüşlüğü temelindeki sebep nüfus oranlarının dağılımıdır. Cumhurbaşkanının, başbakanın ve meclis başkanının kimlerden seçileceği hangi saikle belirlenmişse Lübnan'da parlamentoda hangi mezhebin kaç vekil bulunduracağı hakkı da aynı saikle belirlenmiştir. Bu temsiliyet oranlarının ortaya çıkmasını sağlayan ise Fransa olmuştur. 1920 yılında Levant'ı Osmanlı'dan ayıran Fransa, Lübnan hakkında bir karara varmak mecburiyetinde kalmıştır. Lübnan ya Suriye devletine dâhil edilecek ya da bağımsız, ayrı bir devlet olacaktı. Fransız dış politikasının karakteristik özelliği gereği Lübnan'ın ayrı bir devlet olması sağlanmıştır.¹¹⁴⁰ Fransa, Şii Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Beka Vadisini ve Sur şehrini, Sünni Müslüman ve Rum Ortodoksların yoğun olarak yaşadığı kuzeydeki Trablus şehrini, Dürzilerin ve Marunîlerin atalarının mesken tuttuğu Lübnan Dağına dâhil ederek, ancak Marunîlerin azınlığa düşmelerine de mani olacak şekilde, Lübnan devletini tanzim

¹¹³⁸ Alfred Prados, "Lebanon", Congressional Research Service, (Washington: The Library of Congress, 2006), 3.

¹¹³⁹ Bağlıoğlu, Ahmet, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/1, (2008), 30.

¹¹⁴⁰ Pierre Rondot, "Lebanese Institutions and Arab Nationalism", *Journal of Contemporary History*, 3/3, (1968), 38.

etmiştir.¹¹⁴¹ Bu tanzimin bir neticesi olarak Fransız yüksek komiser Gouraud, ifade edilen şehirlerin Lübnan Dağı'na dâhil edildiğini içeren bir tamim yayınlamış ve Lübnan Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir.¹¹⁴² Ancak 1 Eylül'de bağımsızlığını kazanan bu yeni devletin, geçici bir süreliğine, ulusal varlığını da muhafaza ederek, Fransız Mandası altında kalacağı belirtilmiştir.¹¹⁴³

Lübnan Dağı ile Büyük Lübnan Toprakları Arasında Bir Karşılaştırma¹¹⁴⁴

Fransa, itina ile Marunîlerin ülkede çoğunluk olma durumunu korumuştur. Lübnan Devleti'nin kuruluşunun hemen ardından yapılan araştırmalar Marunîlerin nüfusunun toplam nüfus içerisinde %32,7 olduğunu göstermiştir.¹¹⁴⁵ Marunîlerin en kalabalık grup olma özelliği korunurken Hristiyanların da çoğunlukta kalmasına özen gösterilmiştir. Hristiyanların, Rum Katolik ve Ortodokslarla beraber %55 oranını bulduğu Lübnan'da Sünniler %20'ye yakın, Şiiiler %17 ve Dürziler %7 oranında nüfusa ancak sahiplerdi. Toplamda Müslümanların nüfusu %45'i ancak bulabiliyordu.¹¹⁴⁶

¹¹⁴¹ Heiberg, Marianne, "Focus on: Lebanon and Premonitions of Battles to Come", *Journal of Peace Research*, 20/4, (1983), 293.

¹¹⁴² İrfan Acar, Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), 26.

¹¹⁴³ Rondot, "Lebanese Institutions...", 40.

¹¹⁴⁴ N. Kliot, "The Collapse of the Lebanese State", *Middle Eastern Studies*, 23/1, (1987): 56.

¹¹⁴⁵ Didem Danış, "Demografik Kehanetler: Ortadoğu'da Değişen Nüfus Yapısı", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 1/11, (2009), 52.

¹¹⁴⁶ David Fieldhouse, *Western Imperialism in the Middle East 1914–1958*, (New York: Oxford University Press, 2006), 313.

Büyük Lübnan ile Lübnan Dağı Nüfusları Arasında Karşılaştırma¹¹⁴⁷

Sancak 1911Büyük Lübnan 1921 Büyük Lübnan 1932 ¹¹⁴⁸						
Mezhepler	Nüfus	Yüzde	Nüfus	Yüzde	Nüfus	Yüzde
Marunî	242.308	58.40	199.181	32.70	277.000	29.11
Rum Ortodoks	52.356	12.62	81.409	13.37	77.312	9.88
Rum Katolik	31.939	7.70	42.462	6.97	46.709	5.97
Diğer Hristiyanlar	3.062	0.73	12.651	2.08	45.125	5.77
Toplam Hristiyanlar	329.626	79.45	335.703	55.12	396.946	50.73
Sünniler	14.529	3.50	124.947	20.48	177.100	22.63
Şiiler	23.413	5.64	104.947	17.23	155.035	19.81
Dürziler	47.290	11.40	43.633	7.16	53.334	6.92
Toplam Müslümanlar	85.232	20.54	273.366	44.87	385.469	49.26
Toplam	414.858	99.99	609.069	99.99	782.415	99.99

1989 yılında, Müslümanların aleyhlerine olan durumu lehlerine eşitleyen düzenleme ile beraber ülkede iki dinin temsilcileri arasındaki fark ortadan kalkmıştı. Lübnan'da birçok konuda mevcut olan düzenlemeler gibi, temsiliyet haklarının mezheplerin nüfusuna göre belirlenmesi ile ilgili olan düzenleme de Fransız Manda dönemine kadar gitmektedir. 1932 yılında yapılan nüfus

¹¹⁴⁷ Zamir, Meir, The Formation of Modern Lebanon, (Beckenham: Croom Helm Ltd., 1985), 98.

¹¹⁴⁸ Lübnan'da 1932 yılında yapılan nüfus sayımı, çok hassas dengelerin ortaya çıkmasına sebep olduğu için o tarihten bugüne kadar ülkede nüfus sayımı yapılmamıştır/yapılmamaktadır. Ülkedeki demografik değerlendirmeler, resmi olmayan yollardan elde edilen bilgilerle yapılmaktadır.

sayımında Hristiyanların nüfusu % 51, Müslümanların ise % 49 olarak hesaplanmıştır. Bu nüfus sayımı esas alınarak yapılan düzenlemeyle Taif Anlaşması'na kadar mecliste Hristiyanlar Müslümanlardan hep daha fazla sayıda temsil edilmiştir.

Manda döneminde Marunîler için en iyi sonuç, Lübnan'ın Hristiyan bir devlet olmasıydı. Sünniler için Sünni Suriye ile yakınlık ve birlik daha faydalı görünmekteydi. Şiiler içinse başlarda rahatsız edici bir durum söz konusu değildi yorumu yapılabilir. Zira Suriye ile birleşme gerçekleştiğinde kalabalık bir ülkede azınlık olabilirlerdi. Ama o gün için bağımsız Lübnan'da önemli bir nüfusa sahiptiler.

Muhtemel ayrılıkların önüne geçebilmek amacıyla Fransız komiser, kendi başkanlığında 17 kişilik bir Danışma Konseyi oluşturmuş, 1922 senesinde ise kurumsallaşmayı bir adım daha ile götürüp 1921 nüfus sayımını esas alarak temsilciler meclisi kurmuştur. Temsilcileri ise 16 Hristiyan'a 14 Müslüman olarak belirlemiştir. Buna göre mecliste Hristiyanlardan 10 Marunî, 4 Rum Ortodoks, 1 Rum Katolik ve 1 de diğer azınlık, Müslümanlardan ise 6 Sünni, 6 Şii ve 2 Dürzî temsilci bulunmuştur.¹¹⁴⁹ Meclisin hayatı uzun sürmemiş ve kısa zamanda dağılmıştır.

Lübnan'da gerek idari mevkiilerin paylaşımının, gerekse seçim sisteminde uygulanan kota sisteminin kökleri neredeyse 100 yıl öncesine kadar gitmektedir. Bugüne kadar sistemde yapılan birtakım değişiklikler ve düzenlemeler, hala daha tarafları memnun edebilmiş değildir. Memnun olmayan tarafların başında ise kuşkusuz Hizbullah gelmektedir. Zira Marunîlerden oldukça fazla nüfusa sahip oldukları düşünülen Şiiler 27 vekil hakkına sahipken Marunîler 34 vekil ile mecliste temsil edilmektedir. Bu durum belki de paradoksal bir şekilde İslamcı bir parti/örgüt olan Hizbullah'ın ülkede demokrasiyi en fazla isteyenler sıralamasında en üst sıraya yerleşmesine sebep olmaktadır.

Hizbullah'ın Suriye Krizindeki Pozisyonunun Sebepleri

Lübnan ve Suriye devletleri arasındaki bağ oldukça eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Ortadoğu'da, Osmanlı zamanında, Bilad-ı Şam olarak bilinen bölge bugünkü Suriye, Filistin, Ürdün ve Lübnan'ı kapsamaktaydı. Bu hali ile Ürdün ve Lübnan gibi ülkeler aslında siyasi varlık olarak 100 yıllık bir maziye ancak sahiptirler. Bu ciheti ile değerlendirildiğinde Suriye'nin Lübnan üzerinde kendisini hak sahibi görmesi şaşırtıcı değildir. Kuruluşunda Sünnilerin güçlü olduğu Suriye'yle Lübnanlı Sünnilerin yakın bağları bulunmaktaydı. Bugün ise yaklaşık 50 yıldır başta bulunan Esed ailesi ile Lübnanlı Şiilerin yakın bağları bulunmaktadır. Bu bağlamda Suriye'de Arap Uyanışı kapsamında meydana gelen halk hareketlerinde Hizbullah'ın olaylara müdahil olmasının altında yatan sebepler oldukça fazladır. Ancak bu çalışmada önemli görülen üç temel faktöre

¹¹⁴⁹ Fieldhouse, "Western Imperialism...", 314.

değınılecektır. Üç temel faktörü üç kaygı ile okumak da mümkün görünmektedir.

Varoluşsal Faktör ya da Ortak Düşman Kaygısı

Hizbullah'ın Suriye krizine müdahil olmasının altında yatan ilk faktör varoluşsaldır. Bir başka ifade ile Hizbullah ve Suriye'nin ortak düşman kaygıları ya da algılarıdır. Lübnanlı Şii gruplar ile Suriye yönetiminin çıkarlarının birçok noktada kesiştiğı görülmektedir. Aslında Hizbullah'ın EMEL hareketinden kopmasının sebebi, EMEL'in İslam devleti kurma fikrinin olmadığını ve Suriye çizgisine yakın siyaset izleyeceklerini deklare etmesidir. Daha muhafazakâr çizgide olan birtakım –Nasrallah dâhil- EMEL mensubu lider, EMEL'den ayrılarak İran çizgisinde Hizbullah'ı kurmuştu.¹¹⁵⁰ Hizbullah her ne kadar mezkûr sebepten dolayı ayrılrsa da Suriye ile olan ilişkilerini iyi tutmaya özen göstermiştir. Bazı konularda ayrı düşünülse de EMEL'in, Hizbullah'ın Suriye'nin ve İran'ın çok temel konularda beraber hareket ettikleri görülmektedir. Bunun bir örneğı olarak, İsrail 1982'de Lübnan'ı işgal ettiğinde Suriye'de Hafız Esed, İran'dan gelen 1000 civarındaki İran Devrim Muhafızı'nın, Şii grupları İsrail işgaline karşı eğitmesi ve organize etmesi için, Beka Vadisi'ne geçişine müsaade etmiştir.¹¹⁵¹

1989 yılında imzalanan Taif Anlaşması'nda bütün silahlı güçler silahlarını bırakırken Hizbullah, İsrail'e karşı direniş gösterdiği bahanesi ile silahlarını bırakmamıştır. Hizbullah'ın bu ayrıcalığa sahip olmasında Suriye'nin rolü büyük olmuştur. Şubat 2005'te öldürülen eski başbakanlardan Refik Hariri'nin suikastından sorumlu tutulan Suriye'ye yönelik baskıları engellemek için 8 Mart 2005'te yüz binlerin katıldığı destek mitingi, yine Hizbullah'ın Suriye'ye bakışının görülməsi açısından önemlidir. 2006 yılında meydana gelen 34 Gün Savaşı'nda İsrail tarafından hedef alınan Şii köylerinin ve kasabalarının imarında Suriye'den gelen destekler¹¹⁵² de iki aktör arasındaki ilişkileri okumada yardımcı olmaktadır.

Hizbullah'ın müdahil olmasındaki ilk neden olan varoluşsal faktör ya da ortak düşman kaygısının iki boyutu bulunmaktadır. İlk boyut, Lübnan içiyle ilgiliyken ikinci boyut Lübnan dışı aktörlerle ilgilidir. Lübnan içine bakıldığında Hizbullah'ın yıllarca ezilen Şii halkının müdafı ve sözcüsü olduğu görülmektedir. Hizbullah'ın Lübnan içinde ortaya çıkması 1980'lerin başına rastlamaktadır. Kurumsallaşmasını oldukça geç tamamlayan Şiiler, Marunilerin

¹¹⁵⁰ Demirel, Emin, *Dünyada Terör, Birileri Böyle İstedi*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2000), 45.

¹¹⁵¹ Zayn Knaub, "Why is Hezbollah in Syria?", *Small Wars Journal*, 7 Kasım 2013, <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/why-is-hezbollah-in-syria>, (e.t. 17.12.2013).

¹¹⁵² Savaşın ardından yıllar geçmesine rağmen İsrail sınırındaki Şiilerin yoğun olduğu Sur şehrinde hummalı altyapı çalışmaları devam etmektedir. Beyrut'taki Şii bölgelerde ve Sur şehrinde yapılan gözlemler. 29 Ocak–3 Şubat 2010.

ve Sünnilerin hep gerisinde kalmışlar ve ülkedeki farklı alanlarla ilgili menfaatlerden ve avantajlardan mahrum olmuşlardır. Bu cihetiyle Hizbullah'ın doğuşunu ülkedeki Sünni ve Marunî mezheplerine bir başkaldırı olarak yorumlamak mümkündür. Bu yönüyle Hizbullah ile Suriye'nin Lübnan'daki düşman kaygısı ve algısı ortaktır. İkinci boyut ise Lübnan dışıyla alakalıdır. Hizbullah'ın ortaya çıkışında, Lübnan içi aktörler bir yana asıl İsrail'in Lübnan işgali bulunmaktadır. Bu anlamda Hizbullah'ın varlığı, İsrail'in varlığı ile anlam kazanmış ve kazanmaya da devam etmektedir..

Hizbullah, zaman zaman İsrail işgaline karşı direnişi tekelinde bulundurmakla itham olunmaktadır. Lübnan'daki İhvan-ı Müslimin hareketi İsrail karşıtı olmasına rağmen içeride Hizbullah'ın bu tutumundan dolayı Hizbullah'a destek vermemektedir.¹¹⁵³ Hizbullah lideri Hasan Nasrallah da bazı açıklamaları ile bu eleştirileri doğrulamaktadır. Nasrallah'ın "Suriye düşerse, ABD ve İsrail'in eline geçerse direniş kaybedecek. İsrail, Lübnan'a girecek. Suriye düşerse Filistin kaybedecek. Suriye, direnişin arkasındaki destektir, direnişin bel kemiğidir ve arkasındaki destek tehlikeye girdiğinde direniş kollarını kavuşturup duramaz"¹¹⁵⁴ açıklaması Sünnilerin, Filistin davasını sahiplenmediğine dair yapılan bir gönderme olarak yorumlanabilir.

Özetle gerek Hizbullah gerek Esed ortak düşman algılarına sahiplerdir. Hizbullah, Suriye'de Esed'e destek vererek aslında Lübnan içindeki muhaliflerle çatışmaktadır. Yine Esed'e verdiği desteği Filistin'le özdeşleştirerek İsrail ile çatışmaktadır. Hizbullah, Suriye'de varoluşsal olarak ortaya çıkmasına sebep olan nerdeyse bütün "öteki"lerle mücadele etmektedir.

Jeostratejik Faktör ya da Güvenlik Kaygısı

Hizbullah'ın Suriye Krizi'ne müdahil olmasının ikinci önemli sebebi jeostratejik faktördür. Irak'ta Saddam rejiminden sonra tesis edilen Maliki hükümeti ile birlikte İran'dan Lübnan'a bir koridor açılmış ve gerekli silah yardımları bu yolla sağlanmaya başlamıştır. Suriye'de Esed rejiminin düşmesi halinde İran ile Lübnan bağlantısı kopacak gibi görünmektedir. Bu kopuş, Lübnan'da Hizbullah'ın olası bir İsrail saldırısında gücünü azaltacaktır. Dolayısıyla Hizbullah'ın Suriye krizindeki konumu, kendi güvenliği ve bakası ile yakından ilgilidir.

Suriye'de uzun süredir Hizbullah varlığından bahsedilse de bu varlık en güçlü bir şekilde Kusayr kasabasındaki çatışmada ortaya çıkmıştı. Kusayr özellikle iki bakımdan stratejik önem taşımaktadır. İlk olarak Kusayr, Şam'dan Tartus ve Lazkiye gibi Nusayrilerin yoğun olarak yaşadığı illere geçişi

¹¹⁵³ Rabih Dandachli ile kişisel görüşme. Dandachli, İslami Grup'un (Müslüman Kardeşler) dış ilişkiler sorumlularındandır. Kendisi ile 1 Şubat 2010 (Pazartesi günü) tarihinde batı Beyrut'ta İslami Grup'un merkez binasında parti adına yüz yüze görüşülmüştür.

¹¹⁵⁴ Necdet B. Sivaslı, "Esad Düşerse Filistin Kaybedecek", Ortadoğu, 28 Mayıs 2013. <http://www.ortadoğu.gazetesi.net/makale.php?id=13611>, (e.t.18.12.2013).

sağlaması bakımından stratejik önemi haizdir. İkinci olarak ise Humus'tan Lübnan'ın kuzeydoğusuna geçişte sınırda yer alması bakımından önemi haizdir. Kusayr'ın muhalifler tarafından ele geçirilmesi Hizbullah'ın Suriye ile en önemli bağlantısının kopması anlamına gelmektedir. Bu sebeptendir ki Hizbullah, özellikle Kusayr muhaliflere geçtiği zaman şiddetli açıklamalarda bulunmuş, muhalifleri tehdit etmekten geri durmamış ve aktif olarak Suriye'de savaştığını ilan etmiştir.

Mezhepsel Faktör ya da İnanç Kaygısı

Hizbullah'ın Suriye'deki krize müdahil olmasının altında yatan üçüncü önemli sebep ise mezhepsel faktördür. Ya da farklı bir ifade ile inanç kaygısıdır. Aslında Caferilik ile Nusayrilik ya da Alevilik arasında ortak noktalardan ziyade farklı noktalar dikkat çekmektedir. Öyle ki, sıradan bir Nusayri'nin sıradan bir Caferi'nin gözünde Müslüman olarak değerlendirilmesi oldukça zor görünmektedir. Siyasi boyutlar değerlendirilmezse aslında Ehl-i Sünnet'in ameli mezheplerinden Hanefilik ve Şia'nın ameli mezheplerinden Caferiliğin birbirlerine çok daha yakın oldukları tespiti yapılabilir. Nusayrilik, Hz. Ali'yi ve diğer imamları ilahlaştıran¹¹⁵⁵ bir inanca sahiptir.¹¹⁵⁶ Şii motifler barındırsa da Nusayrilik Hristiyanlıktan oldukça etkilenmiş bir mezheptir. Teslis inancından, Hristiyanlığın tören ve merasimlerinden izler taşımaktadır. Nusayri kaynaklar her ne kadar terim ve kavramlar açısından İslam'ın temel kaynaklarında geçen terim ve kavramlarla paralellik arz etse de bu terim ve kaynaklar, Kur'an ve Sünnet'teki kullanımlarından uzaktır. Nusayrilikte İslam'ın beş şartı ya tevil yoluyla çok farklı şekillerde uygulanmış ya da inkâr edilmiştir.¹¹⁵⁷

Bu özelliklerinin yanında Nusayriler, bazı kutsal ve dini törenlerde şarap içmekte, Noel ve Paskalya'yı da kutlamaktadırlar. Lübnan'daki Nusayriler, 19. yüzyıla kadar özerk yaşamış, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı idaresine boyun eğmişlerdir. Osmanlı, Nusayrileri ağır vergilere tabi tutmuştur. Lübnan Fransız Mandasıyken bir dönem kısmi toprak özerkliği kazanmışlar ve Lübnan'ın bağımsızlığından sonra haklarını güvence altına almışlardır. Lübnan'daki Nusayriler, Lübnan'daki muhafazakâr Sünniler tarafından Müslüman olarak kabul edilmemektedir. Ancak EMEL'in kurucusu, Hizbullah'ın lideri Nasrallah'ın da gıpta ile baktığı, İmam Musa Sadr, 1970

¹¹⁵⁵ Nusayrilerin hangi imamları ilahlaştırdığı meselesi net değildir. İlahlaştırma söz konusu olsa da Allah'ın hangi imama hulul ettiği tartışması yapılmıştır. Ancak özellikle günümüz Nusayrilerinde Allah'ın Hz. Ali'ye hulul ettiği düşüncesi yaygındır.

¹¹⁵⁶ Pınar Arıkan, Suriye'nin Nusayri Yüzü ve İran, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 4/43, (2012), 19.

¹¹⁵⁷ Hasan Gümüşoğlu, *İslam Mezhepleri Tarihi*, (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2009), 217.

yılında yaptığı açıklama ile Nusayriliğin Şia'nın bir alt kolu olduğunu ilan etmiş ve Nusayrilerin kendilerinden beri olmadıklarını belirtmiştir.¹¹⁵⁸

İzah edilen yönleri ile aslında Nusayrilik, ne Caferiliğe ne de Hanefiliğe yakındır. Ancak meselenin siyasi boyutuna bakıldığında Nusayrilerin imamları ilahlaştırmalarına rağmen –İran'ın ve Hizbullah'ın mezhebi olan- Caferilik/On iki imamiye tarafından Sünnilere göre daha fazla kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Aksi takdirde İslamcı Hizbullah'ın İslamcı muhaliflerle bir olup Seküler Esed rejimine karşı savaşması gerekirdi. Ancak öyle olmamış ve Hizbullah, Sünnilerin Şam merkezli kuracağı bir İslam devletindense Nusayrilerin idarede olduğu Seküler bir rejimi tercih etmiştir.

HİZBULLAH'IN MÜDAHALESİNİN MUHTEMEL SONUÇLARI

Suriye'de nelerin vuku bulacağını kestirebilmek zor görünse de Lübnan'da nelerin vuku bulacağını kestirebilmek zor görünmemektedir. Özellikle izah edilen üç faktör üzerinden yakın zamanda vuku bulma ihtimali olan üç seçenekten bahsedilebilir. İlk ihtimal, Hizbullah'ın Lübnan'da kaostan kurtulma adına işbirliği arayışına mecbur kalması olabilir. İkinci ihtimal, Suriye'deki ve Lübnan'daki olayların seyrine bağlı olarak Hizbullah'ın daha fazla radikalleşmesi olacaktır ki, bu radikalleşme bir iç savaşın sinyallerini verebilir. Üçüncü ihtimal ise son dönemlerde, özellikle Sünni âlemden, saygınlığını yitiren Hizbullah'ın saygınlığını tekrar kazanma adına İsrail'le yeni bir sıcak çatışmaya girmesi olabilir.

İşbirliği

Lübnan'da Hizbullah'ın politikalarına uzun süre aykırı bir duruşu olmayan Sünni başbakan Necib Mikati'nin istifası ile Lübnan kaosa doğru sürüklenmektedir. Ülkedeki kaos ortamı, 2013 yılında yapılması gereken seçimlerin gerçekleşmesini engellemiş ve seçimler 2014 yılına ertelenmiştir. Milli Misak gereği başbakan Sünnilerden seçilmek durumundadır. Bu sebepten Hizbullah iktidarda kalmaya devam etmek istiyorsa Sünni bir başbakana ihtiyaç duyacaktır. Lübnan'daki kaos ortamı Hizbullah'ı maliyeti fazla faydası az bir denkleme sürüklemeye başladığında Hizbullah ülkedeki kaos ortamının ortadan kaldırılması adına daha yumuşak bir politika izleyip işbirliği arayışları içine girebilir. Ülkede Saad Hariri'nin muhaliflerin lideri konumunda olduğu, muhafazakâr İhvanı Müslimin cemaatinin de Hizbullah karşıtı blokta yer aldığı değerlendirildiğinde Hizbullah'ın kendi politikalarına uygun hareket edecek bir başbakan bulması zor olabilir. Bu sebepten Sünni başbakana ihtiyaç duyacak olan Hizbullah çatışmadan diyaloga dönmek mecburiyetinde kalabilir.

¹¹⁵⁸ Thomas Collelo, Lebanon: A Country Study, (Washington: US Government Printing Office, 1989), 65.

İç savaş

Lübnan'da işbirliği dışında ikinci seçenek ise ülkede başlama ihtimali bulunan iç savaştır. 1958 yılı ile 1975–1990 yılları arasında önemli iç savaşlara sahne olmuş Lübnan'ın karmaşık yapısı ve hassas dengeleri, yeni bir iç savaşın çıkmasını mümkün kılabilir. 1975–1990 yılları arasında Lübnan'da hemen hemen her grup birbiri ile savaşmıştı. Öyle ki Şii EMEL ile Hizbullah bile 1980'lerin sonlarına doğru birbirleri ile savaşmıştı. Günümüzde başlaması muhtemel olacak bir iç savaşın taraflarının daha net olacağı öngörülebilir. Bu öngörünün sebebi Trablus merkezli Sünnilerin silahlanma girişimleridir.

Hizbullah'ın 2008 yılında Beyrut'u ve Sünnilerin lideri Saad Hariri'nin evini kuşatmasının ardından özellikle Trablus'taki Sünnilerin silahlanma süreci başlamıştır. Özellikle Suud destekli Selefi grupların 2008'den itibaren ilde güçlendikleri gözlemlenmektedir. Ayrıca Trablus, İhvan-ı Müslimin'in de güçlü olduğu bir ildir. Trablus'ta bulunan birkaç Alevi mahallesi saldırıların devamlı muhatabı olmaktadır. Hizbullah'ın tepkisi ise Şiilerin yoğun yaşadığı bölgelerdeki azınlık Sünnilere misilleme şeklinde olmaktadır. Bölgede artan mezhep geriliminin bir yansıması olarak Lübnan, Şii-Sünni çekişmesine ve çatışmasına namzet bir ülke görünümündedir. Taraflar önceki iç savaşlara göre daha net olsa da her iki grubun destekçilerinin arasında Hristiyanların bulunması ve Dürzilerin saf değiştirmeye müsait yapıları, çıkması muhtemel bir savaşın Sünnilerle Şiiler arasında kalmamasına da neden olabilir.

Dış savaş

Lübnan'da içeride istikrarın sağlanamaması ve Esed'in Suriye'de kaybetmesi durumunda Hizbullah'ın çok uzak olmayan bir gelecekte İsrail ile yeni bir savaşa girmesi mümkün görünmektedir. Zira Hamas ve Hizbullah gibi örgütler, meşruiyetlerini İsrail'e karşı verdikleri mücadele vesilesiyle sağlamaktadır. 2006 yılında meydana gelen 34 Gün Savaşı'nda, Nasrallah'ın kazandığı popülariteye bakılırsa İsrail'e karşı başarı elde etmenin kazanımlarını görmek zor değildir. Özellikle İsrail'e en yakın il olan Sur şehrinin neredeyse tamamının Şii ve Hizbullah'ın kalesi konumunda olması, Hizbullah'ı olası bir savaşta tekrar başarılı kılacak unsurlar olabilir. Kuşkusuz bu farkındalık ile Hizbullah, varlık mücadelesine girmek zorunda kaldığında İsrail'le çatışmaktan imtina etmeyecektir.

Sonuç Yerine: Lübnan'da Hizbullah Algısı

Karışık bir durumda olan Suriye'ye karmaşık yapıdaki Lübnan'da bulunan Hizbullah'ın müdahil olması, sadece Suriye'deki değil Lübnan'daki dengeleri de bozmaya yetecek güçtedir. 128 sandalyelik Lübnan meclisinde 12 vekile sahip olan Hizbullah'ın gücü, elinde tuttuğu vekillerle sınırlı değildir. Kuruluşundan 2000'lere kadar daha fazla işbirliğine meyyal olan Hizbullah, son

zamanlarda daha fazla radikalleşmiş ve Lübnan içindeki kazanımlarını elinde tuttuğu silahlar sayesinde elde etmeye başlamıştır.

Hizbullah, Lübnan içinde silahlarını kullandığı için Lübnanlı grupların çoğunun, Suriye'ye müdahil olduğu için de Sünni dünyanın hiddetini celb etmiştir. Beka Vadisi'nin kuzeyi, Sur ve Nebatiye illeri ve Beyrut'un güneyi haricinde kalan bölgelerin ekseriyetinde ciddi bir Hizbullah karşıtlığı vardır. Bu dört bölgenin dışında yaşayan Şii nüfus zaten oldukça azdır. Şiilerin az olduğu bu yerlerin bazılarında Hizbullah'a yönelik muhalefet olsa da bir saygınlık söz konusu idi. Ancak Hizbullah'ın Suriye müdahalesinden ve Lübnan içinde son yıllarda izlediği siyasetten sonra saygınlığı da azalmıştır. Özellikle meşruiyetini sağladığı "direniş" konusundaki samimiyeti sorgulanır hale gelmiştir. Filistinliler tarafından gördüğü destek, Suriye'deki tercihindan sonra tükenme noktasına gelmiştir. Muhafiz Hristiyanların¹¹⁵⁹ birçoğunun zaten nefretle andığı Hizbullah, Sünni hiçbir hareketten¹¹⁶⁰ de destek görmemektedir.

Sonuç olarak Hizbullah, hem Lübnan içinde hem de Lübnan dışında saygınlığını ve gücünü kaybetmeye başlamıştır. Suriye savaşının uzun sürmesi halinde güç ve saygınlığını iyice kaybetme tehlikesi olan Hizbullah'ın, işbirliği dışındaki bütün tercihleri, bölgede ve özellikle Lübnan'da çözüme yardımcı olmayacak, aksine büyük yıkımları beraberinde getirecek gibi görünmektedir.

Kaynakça

Acar, İrfan, Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

Alfred Prados, "Lebanon", Congressional Research Service, Washington: The Library of Congress, 2006.

¹¹⁵⁹ Muhafiz Hristiyanların en önemlilerinden biri Lübnanlı Kuvvetler Partisi'dir. Samir Caca'nın başkanlık yaptığı parti üyelerinden bazıları Ariel Şaron ile birlikte 1982'de Sabra ve Şatilla katliamında bulunmuştur. Parti üyelerinden biri olan Tony Darwish, Hizbullah hakkındaki olumsuz düşüncelerini parti adına en açık bir biçimde dile getirmiştir. Darwish, Lübnan'daki etkili öğrenci birliklerinden olan Lübnanlı Kuvvetler Öğrenci Birliği'nin (Lebanese Forces Student Association) başkanıdır. Kendisi ile Lübnanlı Kuvvetler adına 31 Ocak 2010'da, Pazar günü, Doğu Beyrut'un Eşrefiye Bölgesi'nde yüz yüze görüşülmüştür.

¹¹⁶⁰ Lübnan'da en etkili iki Sünni grup olarak Müstakbel Partisi ve İhvan-ı Müslimin hareketi gösterilebilir. Genç Müstakbel'in dış ilişkiler komisyonu üyelerinden Ahmad Rachwani ile Batı Beyrut'ta Hamra Caddesi'nde 30 Ocak 2010'da, Cumartesi günü, yüz yüze görüşülmüştür. İhvan-ı Müslimin'in dış ilişkiler sorumlularından Rabih Dandachli ile ise 1 Şubat 2010'da, Pazartesi günü, batı Beyrut'ta İslami Grup'un merkez binasında parti adına yüz yüze görüşülmüştür. Gerek Rachwani gerekse Dandachli, Hizbullah'ı illegal bir grup olarak nitelendirmişlerdir. Suriye olaylarına müdahil olmadan önce illegal olmakla suçlanan Hizbullah, müdahaleden sonra şüphe yok ki daha da olumsuz sıfatlarla suçlanmaktadır/suçlanacaktır.

Arıkan, Pınar, “Suriye’nin Nusayri Yüzü ve İran”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 4/43, (2012), 18–29

Bağlıoğlu, Ahmet, “Lübnan’ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/1, (2008): 13–36.

Bozkurt, Abdulgani, “Lübnan’ın Sosyal Yapısı, Siyasi Tarihi ve Hizbullah”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Collelo, Thomas, Lebanon: A Country Study, Washington: US Government Printing Office, 1989.

Danış, Didem, “Demografik Kehanetler: Ortadoğu’da Değişen Nüfus Yapısı”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 1/11, (2009): 49–57.

Demirel, Emin, Dünyada Terör, Birileri Böyle İstedi, 3.Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2000.

Fieldhouse, David Western Imperialism in the Middle East 1914–1958, New York: Oxford University Press, 2006.

Gümüşoğlu, Hasan, İslam Mezhepleri Tarihi, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2009.

Heiberg, Marianne, “Focus on: Lebanon and Premonitions of Battles to Come”, *Journal of Peace Research*, 20/4, (1983), 293–298.

Julia Choucair, “Lebanon: Finding a Path from Deadlock to Democracy”, *Carnegie Papers*, Number: 64, January 2006, 3–17, <http://carnegieendowment.org/files/CP64>. Choucair. FINAL1. pdf, (e.t. 17.12.2013).

Karam, Karam, “The Taif Agreement, New Order, Old Framework”, *Reconciliation, Reform and Resilience Positive Peace for Lebanon*, Elizabeth Picard and Alexander Ramsbotham (eds), *Accord an International Review of Peace Initiatives*, Issue: 24, 36–39, London: Conciliation Resources, 2012.

Kliot, N. “The Collapse of the Lebanese State”, *Middle Eastern Studies*, 23/1, (1987): 54–57.

Knaub, Zayn, “Why is Hezbollah in Syria?”, *Small Wars Journal*, 7 Kasım 2013, <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/why-is-hezbollah-in-syria>, (e.t. 17.12.2013).

Köse, Talha “Lübnan’da İstikrar Arayışları”, İstanbul: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırma Merkezi, Lübnan Raporu, 2006.

Orhan, Oytun, “Lübnan Seçim Sonuçları Ne Anlam İfade Ediyor”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, 1/7–8, (2009): 52–63.

Qassam, Naem, Hizbullah Bir Hareketin Anlatılmamış Öyküsü, İstanbul: Kesit Yayınları, 2006.

Rondot, Pierre, “Lebanese Institutions and Arab Nationalism”, *Journal of Contemporary History*, 3/3, (1968): 37–51.

Saseen, Sandra M. “The Taif Accord and Lebanon's Struggle to Regain Its Sovereignty”, *The American University Journal of International Law & Policy*, 6/1, (1990): 57–75.

Sivaslı, Necdet B., “Esad Düşerse Filistin Kaybedecek”, Ortadoğu, 28 Mayıs 2013. [http:// www.ortadogu gazetesi.net/makale.php?id=13611](http://www.ortadogu-gazetesi.net/makale.php?id=13611), (e.t.18.12.2013).

Skelton, John, “Winning the Peace or Playing at Development? ”, The University of York: PRDU Working Paper Series No.6, (2013): 1–27.

“The Taif Agreement, Full Text”, [http://www.un.int/wcm/webdav/site/lebanon/shared/documents/Constitution/The%20Taif%20Agreement%20\(English%20Version\)%20.pdf](http://www.un.int/wcm/webdav/site/lebanon/shared/documents/Constitution/The%20Taif%20Agreement%20(English%20Version)%20.pdf), (e.t. 16.12.2013).

Majed, Ziad, “Consensus Democracy and Representation in Lebanon Between Agony and Electoral Reform”, Reconciliation, Reform and Resilience Positive Peace for Lebanon, Elizabeth Picard and Alexander Ramsbotham (eds), Accord an International Review of Peace Initiatives, Issue: 24, (London: Conciliation Resources, 2012): 42–45.

Zamir, Meir, The Formation of Modern Lebanon, Beckenham: Croom Helm Ltd., 1985.

İHVAN'IN 3 TEMMUZ DARBESİNE TEPKİSİNİN HASAN EL-BENNA VE SEYYİD KUTUB PERSPEKTİFİNDEN ANALİZİ

Arş. Gör. Özge Gökçen TERZİ

Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

ozgegokcenterzi@gmail.com

Özet:

Modern İslami hareketlerin öncüsü olarak kabul edilen İhvan'ın kurucusu ve suikasta uğradığı 1949 yılına kadar da lideri olan Hasan el-Benna, cemiyetin düşünsel ve örgütsel alt yapısını hazırlayarak Mısır'ın siyasal hayatına önemli bir aktör kazandırmıştır. İhvan'a 1953 yılında katılan Seyyid Kutub ise yazdığı Fizilal'il Kuran, Yoldaki İşaretler, İslam'da Sosyal Adalet gibi eserleriyle çizdiği yol ve yöntemler bakımından hem İhvan hem de İslami hareketler açısından kırılma noktası oluşturmıştır.

İhvan için iki isim de oldukça önemlidir. Ancak parlamentoya dayalı bir sistemin kurulması, adil bir iktisadi sistemin oluşturulması gibi başta sosyalist hareket olmak üzere, Mısır'daki siyasi hareketlerin sahiplendiği meseleleri, İhvan'ın da milli mesele olarak sahiplenip savunmasını eleştiren Kutub ve cemaatin kurucusu olan Benna'nın siyasi düşünceleri arasında çeşitli farklar bulunmaktadır.

Benna ve Kutub arasındaki farklar daha en başından düzene karşı tutumlarında ortaya çıkmaktadır. Zira mevcut düzene karşı genelde yumuşak bir tavır sergileyen Benna eserlerinde ve konuşmalarında “*cahiliyye*” ve “*darul-harb*” kavramlarını kullanmamış ve örgütü şiddet hareketlerinden uzak tutmaya çalışmıştır. Oysa Kutub'a göre, Kur'an'a zamanla Yunan felsefe ve mantığı, İran mitolojisi, Yahudi hurafeleri, Hristiyan metafiziği ve bunlara benzer eski kültür/uygarlık tortuları karıştığı için ilk nesil gibi bir nesil yoktur, toplum yeniden İslami eğitime ihtiyaç duyacak kadar İslam dışında kalmıştır ve bu anlamda bir *cahiliyye* toplumu olmuştur. İki lider arasındaki diğer farklar ise cihad, eylem biçimleri ve kullanılan araçlar hususunda ortaya çıkmıştır. Zira Kutub tarafından bir sistem sorunu olarak ele alınan cihadın hedefinin insanları egemen güçlerin zulmünden kurtarmak olarak belirlenmesi, Benna'nın ıslahatçı yaklaşımından farklı olarak devrimci bir tutuma işaret etmektedir.

İhvan için Benna'nın karizmatik, hareketin pratikte karşılaştığı sorunları çözmek için yeni fikir ve yaklaşımlar öneren Kutub'un ise düşünsel lider olduğu ileri sürülmektedir. Bu çalışmada 25 Ocak Devrimi'nin 3 Temmuz Darbesi ile sonuçlandığı Mısır'da ilk defa iktidara gelen İhvan'ın takındığı tutum, örgütün kurucusu Hasan el-Benna ve önemli ideologlarından Seyyid Kutub'un siyasal mücadele ve rejimle ilişkiler hususunda çizdikleri farklı perspektiflerden değerlendirilmeye çalışılacak ve İhvan'ın bugün hangi çizgiye daha yakın olduğu analiz edilecektir.

THE ANALYZE OF IKHWAN'S REACTION TO THE JULY 3 COUP IN FRAMEWORK OF HASSAN AL-BANNA AND SAYYID QUTB

Abstract:

Hasan al-Banna, the founder and the leader of the Ikhwan, known as the pioneer of modern Islamic Movements, until his assassination in 1949 brought a prominent actor to political life of Egypt, establishing the ideational and organizational basis of the Organization. Sayyid Qutb, joined the organization in 1953, was a breaking point for both Ikhwan and Islamic movements by virtue of *In The Shade of the Qur'an*, *Social Justice in Islam*, *Signposts on the Road*.

Banna and Qutb are considerably important for Ikhwan. Contrary to Banna, Qutb criticizes the issues such as parliamenterism and fair economical system inspired by socialist movements, which were handled by political movements in Egypt, and which were viewed as national issues by Ikhwan. The differences between Banna and Qutb basically emerges their attitudes to the political order of Egypt. Banna who has a solemn attitude against the current order employed "*cahiliyye*" "*darul-harb*" terms in his works and speeches and tried to keep the organization of violence. According to Qutb, there is no "first generation" in Islam since Greek philosophy and logic, Persian mythology, Jewish superstitions, Christian metaphysics and similar customs belonging to old cultures and civilizations interfered in Kur'an. Society needed Islamic education again since Islamic way of life was almost totally disregard. In this framework, a "*cahiliye*" society was come up. The other differences between two leaders were emerged about Jihad and the way of reactions. Unlike Banna, who favors reformist approach, Qutb signifies revolutionist attitude since he is of the opinion that Jihad is a systemic issue and its aim is to save people from the oppression world rulers.

It is asserted that while Banna means charisma for Ikhwan, Qutb is the ideational leader putting forward new approaches in order to resolve issues the Organization faces. In this article, the attitude taken by Ikhwan, coming to power after January 25 Revolution ended with the July 3 Coup, will be evaluated in the framework of Banna and Qutb. In addition, political stand of Ikhwan will be held.

SEMİNER SALONU-1 (2. GÜN-SAAT:13: 30-14: 40)

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Veysel AYHAN

Değişen Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde Yumuşak Güç: Türkiye Örneği

Arş. Gör. Cansu GÜLEÇ, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniv., İİBF, Ulus. İliş. Böl.

ISAF Türk Kuvvetleri'nin Afganistan'da Barış ve Güvenliğin Yeniden İnşasında Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkileri

Arş. Gör. Salih DOĞAN, Turgut Özal Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

Fatih TAHANCI, Turgut Özal Üniv., İİBF, Siy. Bil. ve Ulus. İliş. Böl.

Dış Politikanın Değişen Dinamikleri Çerçevesinde Türkiye'nin Afrika Boynuzu Politikası

Arş. Gör. Tunç DEMİRTAŞ, Uludağ Üniversitesi, İİBF, Ulus. İliş. Böl.

DEĞİŞEN GÜVENLİK ANLAYIŞI ÇERÇEVESİNDE YUMUŞAK GÜÇ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Cansu GÜLEÇ

Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü

cansu.gulec@yeniuyuzyl.edu.tr

ÖZET

Günümüzde askeri ve ekonomik gücün maliyeti giderek artmakta, söz konusu güç uygulamalarının maliyetinin yüksek oluşu milletlerin refahını da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, uluslararası sistemdeki askeri ve ekonomik güce dayalı güç kullanma stratejisi özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren değişikliğe uğramaya başlamıştır. Yumuşak güç kavramı bu arayış kapsamında ABD’li bilim adamı Joseph S. Nye tarafından ortaya atılmış olmakla birlikte, yumuşak güç uygulamaları farklı aktörler içinde de kurgusal olarak yer bulmuştur. Bu kurgu içinde yumuşak güç siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel unsurların dış politikada sonuç alıcı işlevler edindiği mekanizmalar doğurmuştur. Genel olarak tanımlandığında, yumuşak güç istediğiniz bir şeyi kaba güç kullanarak değil, başkalarının sizin hedeflerinizi kabul etmesini sağlayarak elde etmenizdir. İster büyük ister küçük olsun, bütün ülkeler için sert güç askeri ve ekonomik kaynaklardan meydana gelmektedir. Öte yandan yumuşak güç ise kaynağını büyük oranda o ülkenin kültürü, değerleri ve politikalarının meşruiyetinden almaktadır. Bu bağlamda, bu çalışmada, günümüz dünyasında önemli bir konu olarak karşımıza çıkan yumuşak güç kavramı çerçevesinde Türk dış politikasında yumuşak gücün yeri incelenecektir. Bu hususlar dahilinde, öncelikle değişen güvenlik anlayışı çerçevesinde “yumuşak güç” kavramı incelenecek, Türkiye’nin yumuşak güç kurgusu ve bunun mekanizmaları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Güvenlik, Güç, Yumuşak Güç, Türk Dış Politikası*

ABSTRACT

Today, the cost of military and economic power has been increasing; and such high cost of power practices adversely affects the well-being of nations. Therefore, the strategy of use of force in international system, which based on military and economic power, has begun to change since the last quarter of the 20th century. In that sense, although the concept of soft power was put forward by the American scientist Joseph S. Nye, soft power practices have also been gained ground by different actors as fictional manner. Within this pattern, soft power has created mechanisms where the political, economic, socio-cultural factors obtain decisive functions in foreign policy. In general definition, soft power is the ability to affect others to obtain the outcomes you want rather than using hard power. For all countries, whether big or small, hard power consists of

military and economic resources. On the other hand, the source of soft power is largely based on the country's culture, values and legitimacy of its policies. In this context, in this study, the place of soft power in Turkish foreign policy will be analyzed within the framework of the concept of soft power, which appears as an important issue in today's world. In this context, the concept of soft power will be examined within the framework of the changing in security understanding; and Turkey's soft power patterns and mechanisms will seek to be put forward.

Key Words: *Security, Power, Soft Power, Turkish Foreign Policy*

I. Giriş

Günümüzde askeri ve ekonomik gücün maliyeti giderek artmakta, söz konusu güç uygulamalarının maliyetinin yüksek oluşu milletlerin refahını da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, uluslararası sistemdeki askeri ve ekonomik güce dayalı güç kullanma stratejisi özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren değişikliğe uğramaya başlamıştır. Yumuşak güç kavramı bu arayış kapsamında ABD’li bilim adamı Joseph S. Nye tarafından ortaya atılmış olmakla birlikte, yumuşak güç uygulamaları farklı aktörler içinde de kurgusal olarak yer bulmuştur. Bu kurgu içinde yumuşak güç siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel unsurların dış politikada sonuç alıcı işlevler edindiği mekanizmalar doğurmuştur. Joseph Nye, uluslararası ilişkilerde ekonomik ve askeri stratejiler üretmenin ötesinde farklı güç biçimlerinin bulunduğu düşüncesinden hareket etmiştir. Nye’a göre istediğiniz bir şeyi elde etmenin üç yolu bulunmaktadır: Karşınızdakini kaba kuvvetle tehdit etmek ve gerekirse savaşmak; muhatabınızı çeşitli biçimlerde satın almak; ve “yumuşak güç” kullanarak ikna etmek.¹¹⁶¹ Genel olarak tanımlandığında, yumuşak güç istediğiniz bir şeyi, kaba güç kullanarak değil, başkalarının sizin hedeflerinizi kabul etmesini sağlayarak elde etmenizdir. Bu karşı tarafı inandırıcı argümanlar ve rasyonel politikalarla ikna ederek mümkün olabilmektedir. Burada inandırıcılık ve ikna kabiliyeti temel güç unsurlarıdır. Bunlar aynı zamanda güç kullanımına meşruiyet sağlayan unsurlardır. İster büyük ister küçük olsun, bütün ülkeler için sert güç askeri ve ekonomik kaynaklardan meydana gelmektedir. Öte yandan yumuşak güç ise kaynağını büyük oranda o ülkenin kültürü, değerleri ve politikalarının meşruiyetinden alır. Bu bağlamda bu çalışmada, günümüz dünyasında önemli bir konu olarak karşımıza çıkan yumuşak güç kavramı çerçevesinde Türk dış politikasında yumuşak gücün yeri incelenecektir. Son dönemde dış politikada Türkiye’nin yumuşak güç stratejilerinin kültürel etkileşim faaliyetleri ve ekonomik- insani yardımlarla işbirliği olduğu iddia edilmektedir. Bu çerçevede, özellikle AKP söyleminde ön plana çıkarılan “kültür” ve “medeniyet” unsurlarının kullanılarak son dönem dış politikada yumuşak güç kavramına

¹¹⁶¹ Joseph S. Nye, “Public Diplomacy and Soft Power”, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* (March 2008):94.

vurgu yapıldığı tartışılacaktır. Söz konusu hususlar dahilinde öncelikle değişen güvenlik anlayışı çerçevesinde “yumuşak güç” kavramı incelenecek, Türkiye’nin yumuşak güç kurgusu ve bunun mekanizmaları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

II. Değişen Güvenlik Anlayışı

Güvenlik, uluslararası ilişkiler disiplininde yapılan çalışmaların birçoğunda önemli bir kavram olarak yer bulmaktadır. Geleneksel olarak, birçok yazar güvenliğin tartışmalı bir kavram olduğu konusunda hemfikirlerdir. Bu yazarlardan birçoğu güvenliğin temel değerlere yönelik tehditlerden özgür olunması anlamına geldiği konusunda uzlaşmalar da analizlerin temel odağının “bireysel”, “ulusal” ya da “uluslararası” güvenlik mi olması gerektiği konusunda farklılaşmaktadırlar.¹¹⁶² En genel anlamıyla güvenlik kavramı varlığını koruma ve sürdürme amacı taşıyan her türlü davranış biçimi olarak ifade edilmektedir. Güvenlik tüm toplumsal, ulusal ve uluslararası olgu ve olaylarda karşımıza çıkmaktadır. Ortadan kaldırılan bir tehdidin yerine yeni tehdit algıları üretilir; yenilenen tehdit algılarını karşılayabilmek ve güvenliği sağlayabilmek için de sürekli olarak yeni araçlar üretilmektedir.¹¹⁶³ Uluslararası sistemde yer alan tüm aktörler de tehdit algılamalarına göre değişik güvenlik anlayışları geliştirmektedir. Büyük ölçüde askeri açıdan tanımlanan ulusal güvenlik tarihsel olarak literatüre hakim olmuştur. Bu doğrultuda temel ilgi alanı ise devletlerin kendilerine yönelik tehditlerle mücadele etmek için geliştirmeleri gereken askeri imkan ve kabiliyetler üzerinde yoğunlaşmıştır. Fakat son zamanlarda, bu güvenlik anlayışı eleştirilmiş ve birçok uluslararası ilişkiler uzmanı ulusal güvenlik anlayışını diğer meseleleri de içerecek şekilde genişleterek, genişletilmiş bir güvenlik kavramı önerisinde bulunmuşlardır.

Devlet sisteminin kurulmasından bu yana savaş ve çatışmalar uluslararası politikanın kaçınılmaz öğeleri olmuştur. Özellikle uluslararası sistemin önde gelen devletleri güç mücadelesine girişmiş ve güvenlik rekabeti uluslararası ilişkilerin ana temasını oluşturmuştur. Devletler savaş ve barış kararlarını verirken uluslararası sistemdeki yeterliliklerini göz önünde bulundururlar.¹¹⁶⁴ Realist bakış açısına göre, savaş anarşik uluslararası sistemin doğal bir sonucu olarak görülmektedir. Devletlerin en temel kaygısı varlığını sürdürmek ve çıkarlarını maksimize etmektir. Riskler ve tehditlerle dolu böylesine bir ortamda devletler güçlerini maksimize edecekleri ve güvenliklerini sağlayabilecekleri stratejiler geliştirme yolunu seçmişlerdir.

¹¹⁶² John Baylis, “International and Global Security in the Post Cold War Era”, içinde **The Globalization of World Politics An Introduction to International Relations** (ed. John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens), (Oxford: Oxford University Press, 2006), 300.

¹¹⁶³ Bezen Balamir Coşkun, “Güvenlik Sorunları Ve Kamu Diplomasisi”, içinde **Kamu Diplomasisi** (ed. Abdullah Özkan, Tuğçe Ersoy Öztürk), (İst: Tasam Yayınları, 2012), 53.

¹¹⁶⁴ A.g.e.

Klasik uluslararası ilişkiler yaklaşımında güvenlik bir devletin egemenliğini ve bağımsızlığını koruması olarak tanımlanmıştır ve bir devletin ekonomik, teknolojik ve askeri gücü ne kadar fazla ise o kadar güvenli olduğu varsayılmıştır. Sürekli bir güvenlik ikilemi ile karşı karşıya kalan devletler kendi çıkarlarını ve güvenliklerini ön plana çıkarabilecekleri rasyonel stratejiler üretmeye çalışmaktadırlar.¹¹⁶⁵ Tehditlerin varlığı ve tehdit algıları güvenlik ve savunma stratejilerinin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır.

Bilindiği üzere, Soğuk Savaş döneminde hem ABD hem de Sovyetler Birliği aralarındaki güç dengesini koruyabilmek için büyük bir yarışa girmiş, özellikle askeri ve teknolojik gücün kullanım şekli iki süper güç arasında güvenlik kaygısının artmasına sebep olmuştur. Bu güvenlik tanımı ve varsayımlar Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte sarsıntıya uğramış, iki kutuplu Soğuk Savaş döneminin getirdiği güç dengeleri ve güvenlik anlayışı geçerliliğini yitirmiştir. Soğuk Savaş döneminin iki ideolojik kamp arasındaki nükleer silahlanma yarışı üzerine kurulu ulusal güvenlik tehdidinin ortadan kalkmasıyla uluslararası güvenlik anlayışında köklü değişiklikler olmuştur. Soğuk Savaş sonuna kadar güvenlik çalışmalarına devlet merkezli bir yaklaşım hakimdi. Soğuk Savaş sonrası güvenlik ortamı gündemi ise sınırları ve egemenlik alanlarını aşan tehditler ve problemler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 11 Eylül sonrası gelişen güvenlik algıları ve gündemi başta ABD olmak üzere hemen hemen tüm batılı devletlerin güvenlik stratejilerini gözden geçirmelerine sebep olmuştur.¹¹⁶⁶

11 Eylül terör saldırıları ve bu saldırıların ardından Afganistan'da başlatılan anti-terör kampanyası ve Irak'ta Saddam rejimini sonlandırmaya yönelik operasyonlar Soğuk Savaş sonrası kurulmaya başlayan güç dengelerini ve oluşan uluslararası güvenlik söylemini önemli bir biçimde değiştirmiştir. 11 Eylül saldırılarının hemen ardından hazırlanan Amerikan Ulusal Güvenlik Strateji'sinde konvansiyonel ve nükleer tehditlerin yanı sıra, kitle imha silahları ve bu silahları kullanan terör örgütleri, haydut devletler (rogue states) ve başarısız devletler (failed states) öncelikli tehdit olarak ortaya konmuştur.¹¹⁶⁷ Böylelikle, ABD'nin güvenlik gündemi özellikle Ortadoğu'nun ve Asya'nın güvenliği ile yakından bağlantılı hale gelmiştir.

Diğer bir ifadeyle, uluslararası ilişkilerde güvenlik kavramı, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte hem tehditlerin, hem de güvenliğin referans nesnesinin dönüşüm geçirdiği bir sürece girmiştir. Bu süreçte birey, toplum, topluluk ve grupların güvenlik gereksinimleri, konvansiyonel olmayan tehditlerin daha fazla önemszenmesini beraberinde getirmiştir. İnsan güvenliği,

¹¹⁶⁵ Martin Griffiths, **Realism, Idealism and International Politics**, (London: Tylor and Francis, 2002), 60-70.

¹¹⁶⁶ Coşkun, "Güvenlik Sorunları ve Kamu Diplomasisi", 54.

¹¹⁶⁷ Bkz: The National Security Strategy of the United States of America 2002 <http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>

hem güvenliğin referans nesnesi olarak insanı kabul etmiş, hem de insana yönelik tehditleri gündeme taşımıştır. Öte yandan kavram, güvenliğin sağlanmasında uluslararası örgütler ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörlere de çeşitli roller biçerek devletin bu alandaki tekeline karşı çıkmaktadır.¹¹⁶⁸ Bu koşullar altında uluslararası güvenlik gündeminde meydana gelen bu büyük çaplı değişiklikler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki hükümetler kadar sivil kamuoyunu da yakından ilgilendirir duruma gelmiştir. Böylece 21. yüzyıl güvenlik gündemi sert güç ihtiyacının yanı sıra yumuşak güç kullanma ihtiyacını da ortaya çıkarmıştır.

Bununla beraber, ABD ulusal güvenliğini uluslararası arenada etkinliğini ve hegemonyasını artırarak korumayı hedeflerken, söz konusu ülkenin bu hedefi gerçekleştirebilmesi için müdahale ettiği devletlerin ve bu ülkelerin nüfuslarının güvenliği göz ardı edilmiştir.¹¹⁶⁹ Avrupa Birliği'nin Batı Avrupalı üyeleri başta olmak üzere ABD'nin 11 Eylül sonrası takip ettiği, müdahaleye dayanan ve temel insan haklarını hiçe sayan güvenlik stratejilerini eleştiren uluslararası aktörler ve ABD'nin müdahaleleri sonucu ekonomik ve politik kargaşa ortamından olumsuz etkilenen halklar arasında Amerikan karşıtlığı yaygınlaşmıştır. Bu durum ABD'nin güvenlik stratejileri gerçekleştirmesi ve süper güç olma iddiasını sürdürebilmesi için kullandığı askeri güce ek olarak yumuşak güç kullanımına da önem vermesini gerektirmiştir.

Yumuşak güç, karşısındakini güç kullanmadan ikna etme yöntemlerini kapsamaktadır. Bir ülkenin yumuşak güç kullanabilme yetisi o ülkenin kültürü, değerleri ve politikaları ile bağlantılıdır. 11 Eylül sonrası sürdürülen teröre karşı savaşta da görülmüştür ki sadece sert güç kullanımı sorunu çözmekte yetersizdir. Özellikle teröre karşı savaşın sürdürüldüğü coğrafyalarda yaşayan insanların hem akıllarını çelebilmek hem de gönüllerini kazanabilmek gereklidir.¹¹⁷⁰ Bunun için de kullanılması gereken stratejik araçlar yumuşak gücün kapsamında yer almaktadır.

Tüm bu açıklamalar, uluslararası ilişkiler literatüründeki güvenlik yaklaşımlarının realist görüşlerin egemen olduğu günlerden farklılaştığını göstermektedir. Pozitivist yaklaşımlara, post-pozitivist yaklaşımlar tarafından karşı konulmuştur. Realist düşüncedeki devletin merkezi rolüne devlete ayrıcalık verildiğini düşünenler tarafından karşı çıkmıştır. Ayrıca, güvenliğin geleneksel olarak dar ve büyük ölçüde askeri tanımı yerini, “güvenli” veya “güvensiz” olmanın ne anlama geldiği konusunda daha geniş bir tartışmaya bırakmıştır.¹¹⁷¹ 21. yüzyılın başında dünya politikasında yer alan önemli değişikliklere rağmen, uluslararası güvenliğe yönelik bu geleneksel belirsizlik

¹¹⁶⁸ Paris Roland , “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?”, *International Security*, Vol. 26, No. 2, (Fall 2001): 89.

¹¹⁶⁹ Coşkun, 54.

¹¹⁷⁰ Nye, “Public Diplomacy and Soft Power”, 94-109.

¹¹⁷¹ Baylis, “International and Global Security in the Post Cold War Era”, 322.

sürmektedir. Daha önce de vurgulandığı gibi, Soğuk Savaş'ın bitişi ve Doğu-Batı ilişkilerinde nükleer rekabetin ortadan kalkması sonucunda yeni güvenlik meseleleri vurgulanmaya başlamıştır. Baylis'e göre, küreselleşme süreçlerinden bazıları ile uluslararası örgütlerin işbirliğini güçlendirmeye yönelik etkileri devletler arasında güvenlik ikileminin rekabetçi unsurlarını azaltmada önemli bir rol oynamıştır. Ancak, bu eğilimler 11 Eylül saldırıları, Afganistan'daki savaş, Irak savaşı ve “teröre karşı savaş”la birlikte dengelenmiştir. Zira bu çatışmalar, terörist grupların şiddeti önemli bir silah olarak kullanmalarının yanında, hem devletler arasında hem de devletlerin içindeki tartışmaların sonuçlanmasında askeri gücün devam eden önemini göstermektedir.¹¹⁷² Konvansiyonel silahlanma yarışları da dünyanın farklı bölgelerinde devam etmektedir. Bu durum, özellikle 11 Eylül'den sonraki uluslararası ilişkiler literatürünün bir kısmında “realizmin geri dönüşü” olarak adlandırılmıştır. Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemde daha çok dikkat çeken alternatif yaklaşımlar uluslararası güvenlik üzerine çağdaş söylemin önemli bir kısmını oluşturmaya devam etmektedir. Söz konusu alternatif yaklaşımlar, hem güvenliği neyin oluşturduğu ve devletin merkezi rolüyle ilgili sorgulanmalar yapmakta, hem de geleneksel varsayımların da kesinliğine karşı koymaktadırlar.

2.1. Yumuşak Güç Kavramı

Uluslararası ilişkiler çalışmalarında ve teorilerinde sıkça başvuru alan en temel açıklayıcı kavramlardan biri güçtür. Birbirinden farklı teorik yaklaşımlar, açıklamalarında bu kavrama merkezi bir önem atfetmektedir. Genellikle realist yaklaşımla özdeşleştirilen güç, “hayatta kalma mücadelesinin” temel gereksinimi olarak ifade edilmekte; devletlerin ve uluslararası aktörlerin hayatta kalabilmesi için sahip olması gereken başlıca gereksinimlerden biri olarak ortaya konulmaktadır. Her ne kadar güç denince genelde akla askeri kapasite gelse de, artık günümüzde gücün anlamını bu derece dar tutmak gerçeği yansıtmayabilmektedir. Bu nedenle, yapılan çalışmalarda gücün maddi (tangible) ve maddi olmayan (intangible) unsurlarından bahsedilmektedir. Bunlardan coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık derecesi ve nüfus somut öğeleri; ulusal moral, ulusal karakter, diplomasiinin niteliği ve hükümetin niteliği somut olmayan öğeleri oluşturmaktadır.¹¹⁷³

Bilindiği üzere, sert güç kavramı bir aktörün ekonomik ve askeri olanaklarını kullanarak başka bir aktör veya aktörlerin davranışları üzerinde değişiklik yapabilme veya nüfuz sağlayabilme becerisidir. Devletler güvenliklerini sağlamak, tehlikelere karşı koymak ve istedikleri sonuçları elde edebilmek için askeri güçlerini kullanırlar. Ekonomik gücü kullanmak da çoğu zaman, aynı şekilde basit ve sonuçları kısa zaman alan bir güç kullanımıdır.

¹¹⁷² A.g.e., 319.

¹¹⁷³ Brian C. Schmidt, “Competing Realist Conceptions of Power” *Millennium - Journal of International Studies* (June 2005):529

Bunları yapabilmeleri için de kandırmalara (havuç) veya tehditlere (sopa) ihtiyaçları vardır.¹¹⁷⁴ Aktörlerin güç uygulamadaki amaçları istediklerini elde etmektir ve bazı durumlarda başarılı olabilmek için tehdit veya kandırma yollarına başvurmadan da bunu yapabileme yeteneğine sahiptirler. Joseph Nye, bir aktörün havuç ya da sopalara başvurmadan, işbirliği yaparak ya da çekicilik unsurlarını kullanarak istediklerini yaptırabilmesini, yumuşak güç olarak adlandırmıştır. Yumuşak güç, davranış olarak gündemi yaratma, cazibe ve yanına çekmeyi kullanır. Bu çerçevede kurumlar, değerler, kültür ve politikalar yumuşak gücün başlıca kaynakları arasındadır. Yumuşak güç kavramını, Joseph Nye, ilk defa 1990 yılında, Amerika'nın düşüşte olduğu iddiasını tartışan "Bound To Lead"¹¹⁷⁵ adlı kitabında geliştirmiş, aynı ismin 2004'te yayımlanan *Soft Power* (Yumuşak Güç)¹¹⁷⁶ adlı çalışmasıyla uluslararası ilişkiler çalışmalarında önemli bir yer edinmiştir.

Yukarıda değinildiği üzere, yumuşak güç bir ülkenin kültürünün, siyasi değerlerinin ve dış politikalarının cazibesinden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, bir ülkenin kültürü evrensel değerleri içerdiğinde ve kültür politikaları başkalarının da paylaştığı değerlere ve çıkarlara hizmet ettiğinde, istenilen sonuçların elde edilme olasılığı daha çok artmaktadır. Bu anlamda, yumuşak güç bir ülkenin kendi istediği şeyi başkalarının da istemesini sağlamaya yarar. Kısacası bir ülkenin dış politikaları başkalarının gözünde meşru olduğunda, yumuşak güç gelişir.¹¹⁷⁷

Nye'a göre, bilgi çağında yumuşak güce sahip olacak ülkeler bazı özellikleri sağlamış olmadırlar. Bunlar: Global normlara hakim olmaya yakın kültür ve fikirler; Etki ve gündem oluşturacak global iletişim kanalları; Ülke içi ve uluslararası performansı ile global saygınlık uyandırmak.¹¹⁷⁸ Ancak, yumuşak gücün ne olduğu ile ilgili bir ayırım yapmak her zaman mümkün değildir. Nye'nin yumuşak ve sert güç şeklindeki sınıflandırması bazı bilim adamlarınca geçerli bulunmamaktadır. Bu kapsamdaki bir görüşe göre, yumuşak güç tanımlaması gelişen demokrasilerin bulunduğu, eğitim ve yeni bilgi teknolojilerinin girişine müsait, küresel haberlere ve medyaya açık ülkeler için geçerli olabilir. Ayrıca gücü bu derece kesin sınıflandırmak coğrafya, bilim ve teknoloji, insan gücü gibi diğer güç kaynaklarının yeterince değerlendirilmemesi gibi bir sonuç doğurabilir.¹¹⁷⁹

¹¹⁷⁴ Nye, "Public Diplomacy and Soft Power", 94-109.

¹¹⁷⁵ Nye, **Bound to Lead: The Changing Nature of American Power**, (NY: Basic Books, 1990).

¹¹⁷⁶ Nye, **Soft Power: The Means to Success in World Politics**, (PublicAffairs; 1 edition, 2004).

¹¹⁷⁷ Nye, "Soft Power and American Foreign Policy", *Political Science Quarterly*; 119, 2, (Summer 2004):256.

¹¹⁷⁸ Nye, **Hard and Soft Power in a Global Information Age, Re-Ordering the World**, (Oxford, 2002), 6

¹¹⁷⁹ Bu noktada diplomatik, ekonomik, askeri, siyasi, hukuki ve kültürel güç faktörlerinin tek tek veya tümünün veya bir bölümünün gereken durum, koşul, yer ve zamanda doğru

Yumuşak gücün öncelikli hedefleri, medya, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları, finans ve iş dünyasıdır. İletişim araçlarının yaygınlaşması sonucu, günümüzde medya yoluyla yapılan savaşlar önem ve öncelik kazanmıştır. Ticaret, kültürün iletildiği yollardan biridir. Popüler sporlar da, iletilen değerlerde rol oynayabilmektedir. Bunun yanında, yurt içi ve yurt dışındaki hükümet politikaları da yumuşak güç kapsamında diğer bir potansiyel güç kaynağıdır. Demokrasi ve insan hakları gibi siyasi değerler, güçlü çekicilik kaynaklarıdır.¹¹⁸⁰ Ancak, devletlerin bu değerleri sadece ifade etmeleri yeterli değildir. Bu siyasi değerlerin yumuşak güç uygulamak isteyen ülkede de eksiksiz uygulanmakta olması gerekmektedir.

Ancak, yumuşak gücün kullanılmasında da güçlükler mevcuttur. Bu güçlüklerin ilki, ülkelerin yumuşak güç kaynaklarının büyük bir kısmının devletlerin kontrolü dışında olmasıdır. İkinci güçlük, yumuşak güç kaynaklarının dolaylı yoldan işlemesi ve bazen istenilen sonuçların elde edilmesinin uzun yıllar alabilmesidir. Bir diğer güçlük ise, yumuşak güç uygulamalarının etkisi büyük ölçüde hedef toplumların kabul etmesine bağlı olduğundan, istenilen etkinin sağlanabilmesi için hedef ülkelerde ayrıntılı analizlerin yapılmasına ihtiyaç duyulmasıdır.¹¹⁸¹ Zira bir ülkeyi hedef alan ve çok iyi sonuçlar veren bir yumuşak güç uygulaması, başka bir ülke için tam tersi sonuçlar verebilir. Aşağıdaki tabloda Nye'in altını çizdiği temel anlatımlardan sert, ekonomik ve yumuşak güç kavramları ile ilgili bir ayrım yapmak mümkündür.

Tablo 1: Sert Güç- Ekonomik Güç- Yumuşak Güç

	Davranışlar	Temel Araçlar	Politikalar
Askeri Güç	Zorlama Caydırma Koruma	Tehdit Kuvvet Kullanımı	Zorlayıcı Diplomasi Savaş İttifak
Ekonomik Güç	Tesvik Zorlama	Para Verme Yatırım	Yardım Rüşvet
Yumuşak Güç	Hayranlık Uyandırma Gündem Yaratma	Değerler, Kültür, Politikalar, Kurumlar	Kamu Diplomasisi İkili ve Çok Taraflı Diplomasi

~~biçimde kullanılması olarak ifade edilen “akıllı güç” kavramı da bilim adamlarınca vurgulanmaktadır.~~

¹¹⁸⁰ İbrahim Kalın, “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, *PERCEPTIONS, Volume XVI, Number 3*, (Autumn 2011): 9.

¹¹⁸¹ Ahmet Akın, “Dış Politikada Yumuşak Güç Nasıl Kullanılır?” (16 Aralık 2012) http://www.stratejikanaliz.com/kategoriler/dis_politika/yumusakguc/dis_politikada_yumusak_guc_nasil_kullanilir.htm (erişim tarihi 12 Mayıs 2013).

III. Yumuşak Güç Ve Türk Dış Politikası

Türk dış politikası genel çerçevesiyle incelendiğinde, Türk dış politikasını etkileyen öğeler olarak kültürel, tarihsel ve stratejik faktörler göze çarpmaktadır. İç ve dış dinamiklere göre değişen Türk dış politikası, her dönem Batıcılık ve Statükoculuk olmak üzere iki temel ilkeye dayandırılarak yürütülmüştür. Bu ilkeler konjonktürel ve yapısal faktörlerden etkilenmiş, bu faktörlerle tarihsel arka plan ve önceden mevcut kaynaklara göre şekillenmiştir.¹¹⁸² “Ulusal çıkar” ve “güvenlik” kavramları çerçevesinde, Türkiye’nin dış politikasının temel özelliklerinden birinin “statüko yanlılığı” olduğu söylenmektedir. Fuat Aksu’ya göre, Türkiye statükoyu değiştirmeyi hedefleyen komşularıyla olan ilişkilerinde, belirgin ölçüde kuvvet kullanma tehdidini içermiştir.¹¹⁸³ Bu bağlamda, Türkiye’nin yaşamış olduğu dış politika krizlerinde “zorlayıcı diplomasi” stratejisi çerçevesine oturtulabilecek bir kuvvet kullanma tehdidinden söz edilebilmektedir. Gündelik dilde ve akademik çalışmalarda “diplomasi” kavramı çok çeşitli tanımlara sahiptir. En genel tanımıyla diplomasi, en az iki devlet arasında, var olan veya potansiyel sorun olabilecek konularda karşılıklı diyalog ve müzakere yoluyla sorunun çözümüne yönelik her türden çabayı ifade etmektedir.¹¹⁸⁴ Bununla birlikte, belirtilen diyalog ve müzakerenin her zaman dış politikada tek araç olduğunu söylemek mümkün değildir. Kimi zaman diyalog ve müzakerenin dili “güce” dayandırılır ve ‘zorlayıcı güç’ dış politikanın bir aracı olarak kullanılır. Devletler diplomatik müzakerelerin çıkmaza girdiği durumlarda kuvvet kullanmaya dayalı bir “etki” yönteminden yararlanmayı pek çok açıdan tercih edebilirler.¹¹⁸⁵ Bu çerçevede Türk dış politikasında, 1963-64 Kıbrıs olayları, 1967 Kıbrıs olayları, 1987 Ege Denizi kıta sahanlığı krizi, 1996 Kardak kayalıkları krizi, 1997-98 S-300 füzeleri krizi ve 1998 Suriye krizi Türkiye’nin zorlayıcı diplomasi stratejisine başvurduğu krizlerdir. Bu krizler dikkate alındığında, Türkiye’nin statükoyu tek yanlı fiili bir eylemle değiştirmeye yönelik bir tehdidi ya da tehdit olarak değerlendirdiği bir durumu karşılamaya dönük olarak veya yaşamsal çıkarlarını korumak için bu yöntemden yararlandığı ifade edilmektedir.¹¹⁸⁶

Genel olarak incelendiğinde Soğuk Savaş döneminde, uluslararası politika ile iç politika arasında daha belirgin bir ayrılık mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu dönemde, dış politika daha çok ulusal

¹¹⁸² Mustafa Aydın, “Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs”, *Middle Eastern Studies*, 35:4, (1999):154.

¹¹⁸³ Fuat Aksu, “Kuvvet Kullanma Tehdidine Dayalı Dış Politika Krizlerinde Güvenlik Kavramı”, içinde **Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, Evren Balta Paker ve İsmet Akça (Der.), (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2010), 475.

¹¹⁸⁴ Jose Calvet De Magalhães, **The Pure Concept of Diplomacy**, trans. Bernardo Futsher Pereira (Newyork: Greenwood, 1997), 59.

¹¹⁸⁵ Temel İskit, **Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması**, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2007), 2.

¹¹⁸⁶ Aksu, “Kuvvet Kullanma Tehdidine Dayalı Dış Politika Krizlerinde Güvenlik Kavramı”, 481.

güvenlik, askeri tedbirler, enerji kaynaklarına ulaşım, devletlerarası çatışmalar, ideolojik rekabet ve ekonomik kalkınma planları gibi yüksek politika konularından oluşuyordu. Bu nedenle, dış politika planlaması, devlet içinde aktif durumda olan, ama devlet dışı bir konuma sahip bulunan medya, sivil toplum kuruluşları, kamuoyu, çıkar grupları gibi aktörlerin etkisinden uzak bir şekilde gerçekleştiriliyordu.¹¹⁸⁷ Böylece karar vericiler, sadece diğer devletin resmi aktörlerini ikna etme gayreti içerisindeydi.

Soğuk Savaş döneminin bitmesinin ardından ise söz konusu çerçeve geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Öncelikle dış politika analizi üzerine çalışanların belirttiği gibi, iç politika ile dış politika arasındaki keskin ayrım hızla ortadan kalkmakta, bir alanda verilen kararlar doğrudan diğer alanda da hissedilmektedir. Diğer taraftan, artık dış politikanın değişik konuları arasında bağlantılar bulunmakta ve özellikle karşılıklı bağımlılığın dünya siyasetini etkisi altına aldığı mevcut dönemde, dış politika konularının çeşitliliğinde de artış görülmektedir.¹¹⁸⁸ Sonuçta, karar vericiler dış politikayı planlarken, her iki yapıdaki aktörleri de ikna etmek zorundadır. Diğer bir ifadeyle, iç ve dış politika arasındaki karşılıklı etkileşimden ötürü, dış politika, hem yerel insanların hem de yabancı aktörlerin desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu durumda, karar verici, hem kendi iç siyasetinin aktörlerini hem de diğer devlet içerisinde hareket eden devlet dışı birimleri de etkilemek ve onların görüşlerini, kendi dış politika hedefleri doğrultusunda yönlendirmek zorundadır. Bu durumda kullanılacak yumuşak gücün de önemi artmaktadır.

Türk dış politikasında yumuşak güce örnek gösterilebilecek ve Türkiye'nin yumuşak güç uygulamaları denebilecek yöntemler “kültürel etkileşim faaliyetleri” ve “ekonomik-insani yardımlar” çerçevesinde yoğunlaşmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin yumuşak güç kapasitesi, onun tarihinin, coğrafyasının, kültürel derinliğinin, ekonomik gücünün ve demokrasisinin sağladığı imkanların bileşkesi olarak değerlendirilip ve Türk dış politikasında yer bulmaktadır.¹¹⁸⁹ Bu kavramsallaştırma özellikle Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun “Stratejik Derinlik” kitabında ele aldığı vizyon etrafında, “komşularla sıfır sorun”, “entegre dış politika”, “proaktif barış diplomasisi” ve “çok yönlü dış politika” gibi bir takım yaklaşımları içermiş ve tüm bu yaklaşımların temelinde de yumuşak güç kullanımı en önemli araç olarak vurgulanmıştır.¹¹⁹⁰

¹¹⁸⁷ Colin S. Gray, **War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History** (NY: Routledge, 2007), 273.

¹¹⁸⁸ John T. Rourke, **International Politics on the World Stage** (Dushkin: Mc Grae Hill, 2001), 273.

¹¹⁸⁹ İbrahim Kalın, “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, *Perceptions, Volume XVI, Number 3*, (Autumn 2011):7.

¹¹⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkzn: Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu**, (İstanbul:Küre Yayınları, 2011).

Daha önce de belirtildiği gibi yumuşak gücü, kültür, eğitim, sanat, yazılı ve görsel medya, film, şiir, edebiyat, mimari, yüksek öğretim (üniversiteler, araştırma merkezleri, vb.), sivil toplum kuruluşları, bilim ve teknoloji altyapısı, turizm, ekonomik işbirliği platformları ve diploması gibi unsurlar beslemektedir. Bunların yanı sıra bir ülkenin yumuşak güç kapasitesini belirleyen en önemli unsurlardan biri de sahip olduğu siyasal sistemdir. Özgürlüklerin önünü açan, paylaşımcı, insanı merkeze alan, adil, şeffaf ve demokratik bir siyasal düzen, bir ülkenin yumuşak güce sahip olmasını sağlayan unsurların başında gelmektedir. Bu noktada Kalın Türkiye'nin yumuşak gücünün temel dayanaklarından birinin onun demokrasi tecrübesi olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, Türkiye'de demokrasinin her gün biraz daha kurumsallaşması ve halk arasındaki meşruiyetinin güçlenmesi, Türkiye'nin bölgesel ve küresel bir aktör olmasını sağlayan dinamiklerin başında gelmekte; ve Türkiye'nin doğal coğrafi hinterlandı olan Balkanlarda ve Ortadoğu'da bir cazibe merkezi haline gelmesi, özgürlük-güvenlik dengesini tutarlı bir şekilde kurabilmesine ve demokratik fırsat alanlarını genişletebilmesine bağlıdır.¹¹⁹¹

3.1. Yumuşak Güç Bağlamında Kurumların Attığı Adımlar

Yumuşak gücün uygulama esaslarından biri de sivil toplum örgütlerinin ya da devlet kuruluşlarının diğer ülke halklarına yönelik yaptığı çalışmalardır. Zaman zaman kamu diploması adıyla da anılan bu çalışmalar, Türkiye'nin imajını olumlu şekilde etkileyerek Türkiye'nin ikna edebilme ve cazibe yaratabilme kapasitesine destek olmaya ve dolayısıyla Türkiye'nin yumuşak gücüne katkıda bulunmaya yöneliktir. Bu bağlamda Türkiye'nin yumuşak güç potansiyelinin sadece olaya özgü olmadığı, kurumsal yapıyla da desteklenmeye çalışıldığı görülmektedir.

Türk İşbirliği ve Kalkınma idaresi Başkanlığı (TİKA) kurumsallaşmış bu uygulamalara bir örnektir olarak verilebilir. TİKA başta Türk dilinin konuşulduğu ülkeler ve Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak, bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel, eğitim alanlarında iş birliğini projeler ve programlar aracılığı ile geliştirmek amacıyla kurulmuştur.

Bu amaca ulaşmak için TİKA görev ve sorumluluklarını *ilgili ülke ve toplulukların kalkınma ihtiyaç ve hedeflerini, Türkiye'nin önceliklerini göz önüne alarak, yapılabilecek iş birliği ve yardım konularını belirlemek, gerekli program ve projeleri hazırlamak, özel kuruluşlara hazırlatmak, ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim iş birliğini proje ve programlar vasıtasıyla geliştirmek, bağımsız devlet yapılarını güçlendirmek, pazar ekonomisine geçiş çabalarını desteklemek* olarak belirlemiştir.¹¹⁹² TİKA kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör

¹¹⁹¹ Kalın, "Soft Power and Public Diplomacy in Turkey", 5.

¹¹⁹² Bknz. <http://www.tika.gov.tr/>

arasında işbirliği mekanizması görevi yürütmekte; tüm bu aktörleri ortak paydalarda buluşturmakta ve Türkiye'nin kalkınma yardımlarını kayıt altına almaktadır. TİKA, ofislerinin bulunduğu ülkelerle beraber yaklaşık 100 ülkede kalkınma merkezli işbirliği çalışmaları yapılmaktadır. Türkiye TİKA aracılığı ile Pasifik'ten Orta Asya'ya, Ortadoğu ve Afrika'dan Balkanlara, Kafkasya'dan Latin Amerika'ya kadar birçok ülke ile bilgi paylaşmaktadır. Bu bağlamda TİKA hedeflerini şu şekilde açıklamaktadır:¹¹⁹³

Türkiye'nin dünyada ve bölgesinde önemli bir aktör haline gelme çabasının bir uzantısı olarak 2000'li yıllardan itibaren dış politika anlayışımız önemli değişimler geçirmiştir. Bu değişim doğrultusunda TİKA faaliyet coğrafyasını genişletmiş; 2002 yılında 12 olan Program Koordinasyon Ofisi sayısını 2011 yılında 25'e, 2012 yılında ise 33'e yükseltmiştir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ofisi Başkanlığı bugün 30 işbirliği ortağı ülkede 33 Program Koordinasyon Ofisi ile faaliyet göstermektedir...Türkiye, TİKA aracılığı ile dost, kardeş ve akraba ülkelere yönelik olarak yaptığı çalışmaların temelinde bir barış kuşağı oluşturma çabası bulunmaktadır.

Bununla beraber, Türkiye'nin dış politikasına yönelik yumuşak güç adımları TİKA ile sınırlı değildir. 2007 yılında, *Yunus Emre Kültür Merkezleri* Türkiye'yi, Türk dilini, tarihini, kültürünü ve sanatını tanıtmak; bununla ilgili bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak; Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurt dışında hizmet vermek amacıyla kurulmuştur. Bugün Balkanlar, Orta Doğu Bölgesi ve çeşitli Avrupa ülkelerinde 19 adet Yunus Emre Kültür Merkezi bulunmaktadır.¹¹⁹⁴ Söz konusu merkezler bünyesinde yürütülecek olan Türkçe dil kursları sayesinde hem yabancı dil olarak Türkçe öğrenmek isteyenlere Türkçe öğrenim imkanı sağlamak, hem de ilgili ülkelerdeki Türk vatandaşlarının, dillerini daha yakından tanımaları temin edilerek, Türkiye ile kültürel bağlarının devamını sağlamak amaçlanmaktadır.

Ayrıca, 30 Ocak 2010 tarihli Başbakanlık Genelgesi ile oluşturulan Başbakanlığa bağlı *Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü* de Türkiye'nin yumuşak güç uygulamalarını yürüten kurumlardan birini temsil etmektedir. Temel hedefini "Hikayenizi karşı tarafa doğru bir şekilde anlatabilmek" olarak belirten kurum faaliyetlerini "Üniversite Programları", "Siyasal İletişim Faaliyetleri" ve "Medya-Tanıtım Çalışmaları" olarak belirlemiştir.¹¹⁹⁵ Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğünün sekreteryaya hizmetleri Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü tarafından yerine getirmektedir.

1999 yılında Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA) tarafından başlatılan *Türkoloji Projesi* ile komşu ülkelerde Türk Dili öğreniminin yaygınlaştırılması, iletişimin geliştirilmesi, dolayısıyla bu ülkelerde

¹¹⁹³ A.g.e.

¹¹⁹⁴ Yunus Emre Enstitüsü, <http://yunusemreenstitusu.org/turkiye/index.php?lang=tr&page=53> (erişim tarihi 27 Mayıs 2013).

¹¹⁹⁵ Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü <http://kdk.gov.tr/>

yapılacak eğitim, kültür sosyal, teknik, ticari ve ekonomik işbirliğinde Türkçe konuşabilen potansiyel bir kitlenin yaratılması hedeflenmiştir. Bu amaç doğrultusunda bu ülkelerde bulunan üniversitelere destek verilmekte, bu ülkelerde Türkoloji/Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri ile Türkçe Eğitim Merkezleri açılmıştır. 2011 yılında Yunus Emre Enstitüsü Türkoloji Projesini TİKA'dan devralmıştır.¹¹⁹⁶ Bununla birlikte, 2002 yılında beri düzenlenen *Türkçe Olimpiyatları*, 2005 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından başlatılan *TEDA* (Türk Kültür, Sanat ve Edebiyatı ile ilgili Eserlerin Türkçe Dışındaki Dillerde Yayımlanmasına Destek) Projesi, Türk Hava Yollarının uçuş hatlarını dünya ölçeğinde genişletmesi, Nisan 2010 yılında Arapça olarak yayına başlayan “TRT Al Türkiye” ve son zamanlarda özellikle Balkanlar ve Orta Doğu’da büyük ilgi gören Türk dizileri de yumuşak gücün kültürel adımlarını oluşturmaktadır. Kasım 2012’de Monocle dergisinde yayınlanan ülkelerin sosyal bütünlük ve kültürüyle diğer ülkeleri etkileyişini anlatan ‘yumuşak güç’ araştırmasında Türkiye 20’nci sırada yer almıştır.¹¹⁹⁷

2009 ve 2010 yıllarında Arap ülkelerinde yapılan TESEV kamuoyu araştırmaları Türkiye’nin bölgedeki çekiciliğinin bir hayli yüksek olduğunu ortaya koymuştur.¹¹⁹⁸ Bu çekicilik Türkiye’nin dış politikasının algılanış biçimi, siyasi ve ekonomik dönüşümünün bir başarı hikayesi olarak görülmesi ve kültürel etkisinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Tüm bunlar Türkiye’nin bölgedeki “yumuşak gücü”ne işaret etse de, bu gücün nasıl kullanıldığı sorusu geçerliliğini korumaktadır. Bu soru, bölgede yaşanan ve “Arap Baharı” olarak adlandırılmış olan halk hareketleri dolayısıyla daha da geçerli hale gelmiştir.

Türkiye’nin bölgedeki çekiciliği son dönemde artmış olsa da bu durumun yarattığı etkinin sınırlı kaldığı söylenmektedir. Bölgedeki ülkelerle ilişkilerin düzeltilmesi, Türkiye’nin çatışmalarda arabuluculuk girişimlerinde bulunması ve ekonomik bağlarla turizmin geliştirilmesi Türkiye için fırsatlar yaratmaktadır. Diğer taraftan ise özellikle çatışmaların etkisi altındaki bu bölgede Türkiye’nin yumuşak gücünü uygulama alanının sınırları bulunmaktadır. Türkiye dış politikası arabuluculuk çabalarında bazı zorluklarla karşı karşıya kalmış ve zaman zaman diğer bölgesel aktörlere kıyasla etkisinin daha sınırlı olduğunu görmüştür. Türkiye Lübnan’ın yanı sıra Hamas’la ve İran’la arabuluculuk girişimlerinde ciddi zorluklar yaşamış, dahası Irak’taki nüfuzu da bazı engellerle

¹¹⁹⁶ “Yunus Emre Institute takes over Turkology project from TİKA” (22 September 2011), http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?load=detay&newsId=257617&link=257617 (erişim tarihi 27 Mayıs 2013).

¹¹⁹⁷ Milliyet, <http://gundem.milliyet.com.tr/-yumusak-guc-te-turkiye-dunya-20-ncisi-oldu/gundem/gundemdetay/30.11.2012/1634966/default.htm> (erişim tarihi 29 Mayıs 2013).

¹¹⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bknz.; Mensur Akgün ve diğerleri, **Ortadoğu’da Türkiye Algısı 2010**, (TESEV Yayınları, Şubat 2011)
Mensur Akgün ve diğerleri, **Perception of Turkey in the Middle East 2009**. (TESEV Publications, December 2009)

karşılaşmıştır.¹¹⁹⁹ Bunların yanı sıra, son zamanlarda tanık olunan Suriye'deki olaylar da bu duruma bir örnektir. Bilindiği üzere son yıllarda, iki ülke güvenlik, siyaset ve ekonomi alanlarında yakın ilişkiler geliştirmek adına önemli adımlar atılmıştı. Bu yakın ilişki, özellikle son birkaç yılda, Üst Düzey Stratejik İşbirliği Konseyi'nin kurulması ile ortak bakanlar kurulu toplantıları yapılması, vizelerin karşılıklı olarak kaldırılması ve Suriye ile Türkiye arasındaki serbest ticaret bölgesinin Doğu Akdeniz'i kapsayacak şekilde genişletilmesi gibi gelişmelerle desteklenmiştir.¹²⁰⁰ İlişkilerin ilerlemesi her iki ülke için faydalı bir gelişme olsa da, Suriye'nin çeşitli noktalarında son dönemde yaşanan ayaklanmalar ve rejimin bu olaylara tepkisi Türkiye için bir sınav olmuştur. Suriye'deki gelişmeler ve AKP hükümetinin izlediği Suriye politikası Türkiye-Suriye ilişkileri için önemli engeller yaratmıştır. Tüm bu süreç Türkiye'nin bölgedeki imajına da yansımıştır. TESEV tarafından hazırlanan "Ortadoğu'da Türkiye Algısı 2013" başlıklı rapora göre, Türkiye'nin popülaritesi 2012 ve 2013 yıllarında ciddi bir düşüş yaşamıştır. Yapılan araştırmada, 2011 yılında ankete katılanların yüzde 76'sı Türkiye hakkında olumlu bir görüşe sahipken, 2012'de bu oran yüzde 69'a, 2013'te ise yüzde 59'a geriledi. Bununla beraber, en çarpıcı rakamlar ise Mısır ve Suriye'den geldi. Mısır'da 2011 yılında yüzde 86 olan "olumlu" görüşler, 2013'te yüzde 38'e geriledi. Suriye'de ise 2011 yılında yüzde 44 olan "olumlu" bakış, 2012'de yüzde 28'e, 2013'te yüzde 22'ye düştü.¹²⁰¹

Diğer bir ifadeyle, bölgedeki gelişmeler Türkiye'nin bölgedeki dış politikasını zorlamaktadır. Türkiye son yıllarda bölgesinde oldukça aktif bir dış politika sergilemiş ve hem siyasi hem de ekonomik olarak Ortadoğu'ya yatırım yapmıştır. Bölgeyle yakın ilişkiler kurmak, büyük oranda rejimlerle yakın ilişkiler kurmak anlamına gelmektedir. Genel olarak bakıldığında Türkiye, bölgedeki istikrarsızlığın çıkarlarını riske atacağından endişe etmektedir.¹²⁰² Siyasi ve ekonomik alanlarda kurduğu ilişkilerle, Türkiye'nin bölgede önemli bir rol oynayabileceği ümit edilmiştir. Ancak bu politika bugün Ortadoğu'nun birçok noktası için uygulanabilir olmaktan büyük ölçüde çıkmıştır. Kısacası Ortadoğu'nun geleceği için yaşanan belirsizlik Türkiye için bazı zorluklar yaratmıştır. Bu çerçevede Türkiye'nin vizyonunu paylaşan ve bölgede refah, istikrar ve barış sağlanmasında çıkarları olan diğer aktörlerin ilişkilere dahil edilmesi Türkiye'nin yumuşak gücünü kullanan bir aktör olarak devam etmesinde büyük önem taşımaktadır.

¹¹⁹⁹ Meliha Benli Altunışık, "The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East", *Insight Turkey Vol. 10 / No. 2 /* (2008):41-54.

¹²⁰⁰ Dış İşleri Bakanlığı Resmi İnternet Sitesi <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey%E2%80%93syria.en.mfa> (erişim tarihi 12 Haziran 2012).

¹²⁰¹ "TESEV'in Ortadoğu'da Türkiye algısı araştırmasında ilginç sonuç", (5 Aralık 2013) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/25270021.asp> (erişim tarihi: 8 Aralık 2013)

¹²⁰² Altunışık, "Türkiye'nin Ortadoğu'daki 'Yumuşak Gücü' ve Önündeki Engeller", (TESEV, Temmuz 2011): 4.

IV. Sonuç

Güvenlik ve güç konusu uluslararası ilişkiler disiplininde en çok tartışılan kavramların başında gelmektedirler. Güç, farklı boyutlarıyla pek çok çalışmaya konu olmaktadır. Güç unsurlarının diğer aktörleri zorlama, tehdit etme ve caydırma gibi amaçlarla kullanılması sert güç kullanımı olarak ifade edilirken, diğer aktörleri ikna etme ve istenilen çizgiye getirmek için kullanılması yumuşak güç olarak isimlendirilmektedir. Devletlerarası ilişkiler tarihi incelendiğinde savaşı ve askeri kuvvet kullanmayı içeren sert güç kullanımının çok yaygın olduğu görülmektedir. Ancak uluslararası sistemde güvenlik kavramının dönüşüme uğraması ve güç algısının değişmesi, sert güç kullanımının gücü kullanan aktöre meşruiyet sorunları yaratması ve sert gücün maliyetinin yüksek olması aktörleri yeni bir güç arayışına yöneltmiştir. Aktörlerin güç uygulamadaki amaçları istediklerini elde etmektir ve bazı durumlarda başarılı olabilmek için tehdit veya kandırma yollarına başvurmada da bunu yapabilmek yeteneğine sahiptirler. Kaynağını ülkenin kültürüne, siyasi değerlerine ve dış politikalarına dayanan ve sert güçten farklı olan yumuşak güç pek çok ülke tarafından farklı araçlarla kullanılmaktadır.

Türk dış politikası genel çerçevesiyle incelendiğinde, Türk dış politikasını etkileyen öğeler olarak, kültürel, tarihsel ve stratejik faktörler göze çarpmaktadır. Konjonktürel ve yapısal faktörlere göre şekillenen Türk Dış politikası, tarihsel arka plan ve önceden mevcut kaynaklara göre de belirlenmiştir. “Ulusal çıkar” ve “güvenlik” kavramları çerçevesinde, Türkiye’nin dış politikasının temel özelliklerinden birinin “statüko yanlılığı” olduğu söylenmektedir. Ancak Türkiye statükoyu değiştirmeyi hedefleyen komşularıyla olan ilişkilerinde, belirgin ölçüde kuvvet kullanma tehdidini içermiştir. Bu bağlamda, Türkiye’nin yaşamış olduğu dış politika krizlerinde “zorlayıcı diplomasi” stratejisi çerçevesine oturtulabilecek bir kuvvet kullanma tehdidinden söz edilebilmektedir. Bu çerçevede Türk dış politikasında, 1963-64

Kıbrıs olayları, 1967 Kıbrıs olayları, 1987 Ege Denizi kıta sahanlığı krizi, 1996 Kardağ kayalıkları krizi, 1997-98 S-300 füzeleri krizi ve 1998 Suriye krizi Türkiye’nin zorlayıcı diplomasi stratejisine başvurduğu krizlerdir. Bu krizler dikkate alındığında, Türkiye’nin statükoyu tek yanlı fiili bir eylemle değiştirmeye yönelik bir tehdidi ya da tehdit olarak değerlendirdiği bir durumu karşılamaya dönük olarak veya yaşamsal çıkarlarını korumak için bu yöntemden yararlandığı ifade edilmektedir.

Bununla beraber, sert gücü anılan olaylarda kullanan Türkiye’nin güç konusundaki tek alternatifini sert güç olmamıştır. Türkiye yumuşak güç potansiyeline de sahip bir ülke olarak da tarif edilmektedir. Türk dış politikasında yumuşak güce örnek gösterilebilecek ve Türkiye’nin yumuşak güç uygulamaları denebilecek yöntemler “kültürel etkileşim faaliyetleri”, “dış politikada düzen-kurucu rol” ve “ekonomik-insani yardımlar” olarak belirtilmektedir. Türkiye’nin yumuşak güç kapasitesi, onun tarihinin,

coğrafyasının, kültürel derinliğinin, ekonomik gücünün ve demokrasisinin sağladığı imkanların bileşkesi olarak değerlendirilip ve Türk dış politikasında yer bulmaktadır. Ancak özellikle Orta Doğu Bölgesi'nde son iki yılda yaşanan gelişmeler Türkiye'nin bölgedeki yumuşak güce dayalı dış politikasını zorlamaktadır.

Sonuç olarak değinilen bu noktalar, Türkiye'nin yumuşak gücünü ve pratiğini temellendiren ve farklı biçimlerde şekillendiren unsurları oluşturmaktadır. Değişen güvenlik anlayışında bağımsız olarak şekillenemeyen Türk dış politikasının başarısı, bu unsurları tutarlı ve tekin biçimde kullanıp, devamlı olarak üretebilmesine bağlıdır. Bu bağlamda, yumuşak gücün başarısı devlet kurumlarının yanı sıra, STK'lara, iş çevrelerinden sanatçılara, medyadan akademisyenlere geniş bir aktör kümesi yapıcı olarak katkı sağlamasına da bağlıdır. Tüm bunların doğrultusunda ortaya çıkarılacak sonuçlara temel olarak şu noktalar üzerinden ulaşılabileceği düşünülmektedir: Türkiye'nin dış politika davranışları ve yumuşak güç uygulamalarında sahip olduğu olanaklar, jeopolitik konumu ve kabiliyetleri dünyaya ve bölgesine yönelik algıladığı fırsatlar ve tehditler etkili olan faktörlerdir. Yumuşak gücün kapsamında ve derinliğinde vurgulanan bu faktörler ve ülkenin kaynaklarının büyüklüğü oldukça önem arz etmektedir. Bununla birlikte ideoloji, verilen mesajın niteliği ve dili ve mesajı iletmek için kullanılan araçlar da Türkiye'nin diğer aktörlere yönelik yumuşak gücünün etkisini belirlemede etkilidir.

Kaynakça

Akgün, Mensur ve diğerleri. **Ortadoğu'da Türkiye Algısı 2010**. TESEV Yayınları, Şubat 2011.

Akgün, Mensur ve diğerleri. **The Perception of Turkey in the Middle East 2009**. TESEV Publications, December 2009.

Aksu, Fuat. “ Kuvvet Kullanma Tehdidine Dayalı Dış Politika Krizlerinde Güvenlik Kavramı”, **Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti**, Evren Balta Paker ve İsmet Akça (Der.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2010.

Altunışık, Meliha Benli. “The Possibilities and Limits of Turkey's Soft Power in the Middle East”, *Insight Turkey Vol. 10 / No. 2 / (2008): 41-54*.

Aydin, Mustafa. “Determinants of Turkish foreign policy: Changing patterns and Conjunctures during the Cold War”, *Middle Eastern Studies*, 36:1, (2000): 103-139.

Baylis, John. “International and Global Security in the Post Cold War Era”, içinde **The Globalization of World Politics An Introduction to International Relations** (ed. John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens). Oxford: Oxford University Press, 2006.

Calvet De Magalhaes, Jose. **The Pure Concept of Diplomacy**. Bernardo Futsher Pereira(trans.) Newyork: Greenwood, 1997.

Coşkun, Bezen Balamir. “Güvenlik Sorunları Ve Kamu Diplomasisi”, içinde **Kamu Diplomasisi** (ed. Abdullah Özkan, Tuğçe Ersoy Öztürk), İst: Tasam Yayınları, 2012.

Gray, Colin S. **War, Peace and International Relations: An Introduction to**

Strategic History. NY: Routledge, 2007.

Griffiths, Martin. **Realism, Idealism and International Politics**. London: Tylor and Francis, 2002.

Kalın, İbrahim. “Soft Power and Public Diplomacy in Turkey”, *PERCEPTIONS, Volume XVI, Number 3*, (Autumn 2011): 5-23.

Nye, Joseph S. “Public Diplomacy and Soft Power”. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* (March 2008): 94-109.

Nye, Joseph S. **Soft Power: The Means to Success in World Politics**. PublicAffairs; 1 edition, 2004.

Nye, Joseph S. “Soft Power and American Foreign Policy”, *Political Science Quarterly*; 119, 2, (Summer 2004): 255-270.

Rourke, John T. **International Politics on the World Stage**. Dushkin: Mc Grae Hill, 2001.

Roland, Paris. “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air?”. *International Security, Vol. 26, No. 2*, (Fall 2001): 87-102.

Schmidt, Brian C. “Competing Realist Conceptions of Power” *Millennium - Journal of International Studies* (June 2005): 523-549.

İnternet Kaynakları:

Akın, Ahmet. “Dış Politikada Yumuşak Güç Nasıl Kullanılır?” (16 Aralık 2012):

http://www.stratejikanaliz.com/kategoriler/dis_politika/yumusakguc/dis_politika_da_yumusak_guc_nasil_kullanilir.htm (erişim tarihi 12 Mayıs 2013).

Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü internet sitesi.<http://kdk.gov.tr/>

Milliyet, <http://gundem.milliyet.com.tr/-yumusak-guc-te-turkiye-dunya-20-ncisi-oldu/gundem/gundemdetay/30.11.2012/1634966/default.htm> (erişim tarihi 29 Mayıs 2013).

“TESEV’in Ortadoğu’da Türkiye algısı araştırmasında ilginç sonuç”, (5 Aralık 2013) <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/25270021.asp> (erişim tarihi: 8 Aralık 2013)

TİKA internet sitesi. <http://www.tika.gov.tr/>

The National Security Strategy of the United States of America 2002
<http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf> (erişim tarihi 27 Mayıs 2013)

Yunus Emre Enstitüsü.
<http://yunusemreenstitusu.org/turkiye/index.php?lang=tr&page=53> (erişim tarihi 27 Mayıs 2013).

“Yunus Emre Institute takes over Turkology project from TİKA” (22 Eylül 2011),

http://www.todayszaman.com/newsDetail_getNewsById.action?load=detay&newsId=257617&link=257617 (erişim tarihi 27 Mayıs 2013).

ISAF TÜRK KUVVETLERİ’NİN AFGANİSTAN’DA BARIŞ VE GÜVENLİĞİN YENİDEN İNŞASINDA TÜRKİYE’NİN YUMUŞAK GÜCÜNE ETKİLERİ

Arş. Gör. Salih DOĞAN

Turgut Özal İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler Bölümü
sdogan@turgutozal.edu.tr

Fatih TAHANCI

Turgut Özal İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler Bölümü
ftahanci@gmail.com

Özet:

Türkiye’nin uluslararası müdahale koalisyonlarına katılıp barışı temin etme girişimleri 1950 – Kore Savaşı ile başlamaktadır. Bugün Türkiye halen Kosova, Darfur, Lübnan, Somali ve Afganistan’daki barış güçleri ile o ülkelerdeki barışın, güvenliğin ve istikrarın sağlanmasına yönelik çalışmalarına devam etmektedir. Bu makalede NATO bünyesinde Afganistan’da faaliyet gösteren Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (ISAF) koalisyonunun bir üyesi olarak Türkiye’nin ne çeşit görevlerde bulunduğu açıklanmış olup, gerçekleştirilen bu faaliyetlerin Afganistan’da iç barışın ve güvenliğin inşasındaki yeri ve öneminin ne olduğu tartışılmıştır. Bir ülkenin askeri kuvvetlerinin bağımsız başka bir ülkenin sınırları içerisinde operasyonlarda bulunması o ülkenin siyasi konjonktürü ve halkı nezdinde normal şartlar altında kabul görmemektedir. Mamafih, halkının çoğunluğu Müslüman olan bir NATO üyesi olarak Türkiye’nin muharip olmayan askerlerinden oluşan bir kuvvet ile sağlık, eğitim ve alt yapı hizmetleri gibi konularda Afgan halkına yardım faaliyetleri içinde bulunması Türk askerlerine Afganistan’da geniş bir hareket alanı sağlamıştır. Makalenin son kısmında Türk askerlerinin Afganistan’da bulunmasının ve gerçekleştirdiği bu çalışmaların Türkiye’nin yumuşak gücüne ne tür katkılar sağladığı tartışılmıştır. Sonuç olarak, Türkiye ve Afganistan’ın sahip olduğu dini ve kültürel ortak değerlerin, askeri gücün rol aldığı yardım misyonu ile bir araya gelmesi neticesinde Afgan halkı üzerindeki Türkiye’nin yumuşak gücü artarak kendisini göstermiştir.

ISAF TURKISH FORCES' EFFECT TO TURKEY'S SOFT POWER WITHIN THE RECONSTRUCTION OF PEACE AND SECURITY IN AFGHANISTAN

Abstract:

Turkey's attempts to ensure peace by joining the international intervention coalitions starts with the Korean War in 1950. Today, Turkey still contributes to the peace, security and stability of Kosovo, Darfur, Lebanon, Somalia and Afghanistan with its peacekeeping forces. In this article, the tasks of Turkey, as a member of the International Security Assistance Force (ISAF) coalition operates under the NATO, were explained and the presence and importance of Turkey's role in the reconstruction of peace and security in Afghanistan is discussed. Under normal conditions, carrying out an operation of a country's military forces within the boundaries of another independent country would not be acceptable by the political conjuncture and the public of the country. However, as the first Muslim-majority country being a NATO member, Turkey's involvement and help in the health, education and infrastructure issues with the non-combat soldiers has created a wide range of movement area for Turkish soldiers. In the last part of the article, the contributions of the presence of Turkish soldiers and their activities in Afghanistan to the Turkey's soft power is discussed. As a result, the common religious and cultural values of Turkey and Afghanistan with the role of the military power in the assistance mission show that Turkey's soft power on the Afghan people is increased and asserted itself.

DIŞ POLİTİKANIN DEĞİŞEN DİNAMİKLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE’NİN AFRIKA BOYNUZU POLİTİKASI

Arş. Gör. Tunç DEMİRTAŞ

Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

tunc@uludag.edu.tr

Özet:

Devletler uzunca bir dönem uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak varlık göstermiş ve birbirleriyle ilişkilerini diplomasi çerçevesinde klasik yöntemlerle yürütmüşlerdir. Bununla beraber gerek devlet sayısının artması gerekse küreselleşme süreci çerçevesinde iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, devletler arası ilişkileri çeşitlendirmiş ve uluslararası ilişkilerde devlet dışı aktörlerin de ön plana çıkmasına neden olmuştur. Devletlerin sadece klasik dış politika araçları üzerinden dış politik hedeflerine ulaşmakta zorlanmaya başlaması, yeni dış politika araçlarının devreye girmesine neden olmuştur. Bu bağlamda devletler hâlâ diplomasi yöntemini kullanmakla beraber, kamu diplomasisi, kalkınma yardımları, teknik yardımlar, sivil toplum kuruluşları...vb. araçlar da yeni dönemde sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır. Türkiye, dünya genelindeki bu değişimden muaf değildir. Dolayısıyla dış politikanın değişen doğasına uygun olarak Türk dış politikası da kurumsal ve yapısal dönüşümler geçirmiştir. 1990’lı yıllara kadar daha ziyade Dışişleri Bakanlığı ve askeri bürokrasi çerçevesinde yürütülen ilişkiler, Soğuk Savaş sonrasında çeşitlenmeye başlamış ve bu değişim özellikle 2000’li yıllarda kendisini göstermiştir. Günümüzde Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), Türk Hava Yolları (THY), Türk Kızılayı, Yunus Emre Vakfı ve sivil toplum kuruluşları Dışişleri Bakanlığı’nın yanı sıra Türk dış politikasına katkıda bulunan aktif kurum/kuruluşlar haline gelmiştir.

Türkiye’nin Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşadığı dönüşüm, yakın coğrafyası dışındaki bölgelere de ilgi duymasını beraberinde getirmiştir. Afrika kıtası bu alanların başında gelmektedir. Türkiye, 1990’lı yıllara kadar coğrafi ve siyasi açıdan uzak durduğu Afrika kıtasına 1998 yılında ortaya atılan “Afrika Eylem Planı” çerçevesinde açılımında bulunmuş ancak öngördüğü politikaları tam anlamıyla uygulamaya geçirememiştir. 2005 yılında ise ilan edilen “Afrika Yılı” ile beraber Türkiye’nin kıtaya yönelik ilgisi daha somut hedeflerle ortaya konmuş ve kıtaya yönelik angajmanı giderek artmıştır. Kendi içinde Kuzey Afrika, Sahra altı Afrika ve Afrika boynuzu olmak üzere üç alt bölgede yer alan 54 ülkenin yer aldığı Afrika, coğrafi açıdan homojen bir görünüm arz etse de her bir alt bölgenin ve her bir ülkenin birbirinden farklı özelliği bulunmaktadır. Dolayısıyla Türkiye, kıtaya yönelik bütüncül politikalarının yanı sıra alt bölgelere ve her bir ülkeye özel politikalar geliştirmektedir. Değişen dış politika dinamikleri çerçevesinde Türkiye’nin Afrika Boynuzu politikasını analiz eden

bu çalışmada, Türkiye'nin bölgeye yönelik ikili, alt bölgesel, bölgesel ve küresel angajman araçları dikkate alınacak ve bu politikanın kısa vadeli sonuçları tartışılacaktır.

TURKEY'S POLICY IN THE HORN OF AFRICA IN THE CONTEXT OF CHANGING DYNAMICS OF FOREIGN POLICY

Abstract:

As the main actors of the international relations, states executed their relations with classical methods in the framework of diplomacy. Nevertheless, due to the increasing number of states and the globalization process including the developments in information, communication, and transportation technologies, the inter-state relations have been diversified and non-state actors has become stronger within the international relations. The fact that it became difficult for states to achieve their goals only by using the traditional policy tools has led to the appearance of new foreign policy tools. In this context, although states still use the method of diplomacy, the methods such as public diplomacy, development assistance, technical assistance, civil society organizations ... etc., were introduced as the new tools of foreign policy. Turkey was not immune from this worldwide change. Therefore, according to the changing dynamics of foreign policy, Turkish foreign policy has passed through institutional and structural transformation too. Until 1990s Turkish Ministry of Foreign Affairs and the military bureaucracy were prominent in executing foreign relations, after the Cold War the policy began to diversify and this change started to be outlined especially in 2000s. At the present, beside the Ministry of Foreign Affairs, the Turkish Cooperation and Coordination Agency (TIKA) , the Presidency for Turks Abroad and Related Communities (YTB), Turkish Airlines (THY) , Turkish Red Crescent, Yunus Emre Foundation and several other NGO's have become active institutions with considerable contributions to the Turkish foreign policy.

The transformation that Turkey had in the post-Cold War era caused the attraction of Turkey's interest not only in the neighboring regions but also in other areas. One of the regions is the African continent. Until 1990s Turkey, from a geographical and political point of view has been far from this region; and although in 1998 Turkey has adopted the "African Action Plan", the stipulated policies could not be put in practice. Then Turkey declared 2005 as "The Year of Africa" and together with this more concrete policies had been set and the interest towards the continent has considerably increased. Consisting of 54 countries, the African continent comprises three sub-regions, such as the North of Africa, Sub-Saharan Africa and the Horn of Africa. Even if geographically Africa has a homogenous outlook, each sub-region and each country has its own distinctive features. Consequently, Turkey has developed different policies for each country and each sub-region. In the framework of the

changing dynamics in the foreign policy, this study will analyze Turkish Horn of Africa policy by regarding Turkish bilateral, sub-regional, regional policy and global engagement and will discuss the short-term results of this policy.

MERKEZ-ÇEVRE İLİŞKİSİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ BAĞLAMINDA COMMONWEALTH ÖRGÜTÜ'NÜN GELECEĞİ

Arş.Gör. İbrahim Çağrı ERKUL

Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

icagrierkul@uludag.edu.tr

Özet

Commonwealth, tarihsel süreç içerisinde hem ismini, hem de yapısını değiştirerek günümüz koşullarına ayak uydurmaya çalışmıştır. Örgütün gevşek bir yapıya sahip olmasının yanında, üyeleri coğrafi olarak Afrika, Asya, Amerika, Avrupa ve Pasifikte çok büyük bir alana yayılmıştır. Bunun yanında üyeler arasında sosyo-ekonomik farklılıklar bulunmaktadır. Yönetimsel olarak ise üye devletler; demokrasi, monarşi ve hatta diktatörlük ile yönetilmektedir. Bunlara ek olarak güvenlik bağlamında birçok üye devlet kendi arasında ciddi krizler yaşamış, Hindistan ve Pakistan örneğinde olduğu gibi bu krizler savaş ile sonuçlanmıştır. Örgüt'ün ismindeki gibi paylaşılan “ortak” bir refahın olmadığı da dikkate alınırsa, Commonwealth'in “ortaklık” vurgusu ve bir örgüt olarak etkinliği tartışılmalıdır.

Çalışma, 53 üyeli bu örgütün nasıl etkin hale getirilebileceğini ve bu noktada dünya barışına nasıl bir katkıda bulunabileceğini ele alacaktır. Bu bağlamda İngiltere ve dolaylı olarak Commonwealth'e büyük sorumluluk düşmektedir. Üyelerinin birçoğu üçüncü dünya ülkesi olan bu örgütte kapsayıcı bir ortak refah yaratılmalıdır. Bunun başarılması ile İngilizlerin, eski imparatorluk topraklarında denetimi sağlamak için “çevrenin merkezinde” bulunan “köprü başlarına” ihtiyacı kalmayacaktır. Bunun yanında yaratılan ortak refah ve değerler ile Commonwealth üyelerinin birbiriyle olan sorunlarının azalacağı, dolayısıyla ekonomik olarak kalkınmış üye ülkelerin daha istikrarlı hale geleceği çalışmada öngörülmüştür.

Re-evaluation of the *Centre-Periphery Relation* in the Context of the Future of the Commonwealth

Abstract

The Commonwealth Organization is tried to adapt itself to the conditions of the today's world by both changing its name and structure in the historical process. Besides having a loose structure, the members of the Organization is geographically located in a very large area involving Africa, Asia, America, Europe and the Pacific. Furthermore it is seen that there are social-economic differences among the members. Administratively the member countries are governed by democracy, monarchy and even dictatorship. In addition, some serious political crisis occurred among the members such as India-Pakistan case

which was resulted with war. Although the name of the “Common” wealth Organization, welfare is not shared among the members “commonly”. So, effectiveness of Commonwealth as an organization has been debated due to lack of “common” emphasis.

This study examines how to make the Commonwealth, which has 53 members, more efficiently and at this point how the Organization can contribute to world peace. In this context, England and indirectly the Commonwealth have great responsibility. As we know Many of the members of the Commonwealth belong to third world. So overarching welfare should be created in this Organization. In this study it is predicted that England won’t need ***“bridgeheads” for controlling its old imperial areas and*** economically developed member countries will become more stable ***besides problems among the Commonwealth members will be decreased with*** the common welfare and values.

KAPANIŞ OTURUMU
KONGRE SALONU (2. GÜN-SAAT: 15: 00-16: 10)
Oturum Başkanı: Prof. Dr. Tayyar ARI

NATO ve Arap Baharı

Yrd. Doç. Dr. Alptekin MOLLA, Balıkesir Üniv., Bandırma İİBF, Ulus.
İliş. Böl.

**AB'nin Libya'ya Müdahalesinin Kopenhag Okulu'nun Savları İtibarıyla
İncelenmesi**

Bengü TÜRK ÜSTÜNEL, T.C. Harp Akademileri Stratejik Araş. Enst.
(SAREN)

**Petrol Fiyatlarının Libya Baharı Sürecindeki Seyri: “Piyasa Petrol Arzı”
Üzerine Bir Değerlendirme**

Yrd. Doç. Dr. İdris DEMİR, İstanbul Medeniyet Üniv., Siy. Bil. Fak.,
Ulus. İliş. Böl.

**Göçmenlerin Siyasete Katılmalarının Avrupa Toplumsal Barışına Etkileri -
Almanya 2013 Federal Seçimleri ve Türkler**

Tolga SAKMAN, AB Uzm., TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar
Merkezi)

NATO VE ARAP BAHARI

Yrd. Doç. Dr. Alptekin MOLLA

Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü
amolla@balikesir.edu.tr

Özet

Soğuk Savaş sonrası dönemde gerek yapısal olarak gerekse konsept ve stratejilerinde önemli değişim geçiren NATO, bu yeni dönemde ‘alan dışılık’ sorunu ile bir kez daha karşı karşıya kalmıştır. NATO’nun geleneksel görev alanı olarak kabul edilen Avrupa sınırları dışında insani ve askeri operasyon faaliyetleri yürütmesi hem NATO’nun kendi üyeleri arasında hem de konu ile ilgili ülkeler tarafından tartışılmış ve tartışılmaya devam etmektedir. 1990’ların sonunda gerçekleştirilen Kosova müdahalesi ve 2000’li yıllarda Afganistan’da üstlenilen görevler NATO’nun alan dışı görev ve faaliyetleri konusundaki tartışmalarda az çok bütün taraflar için kabul edilebilir bir durumun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Orta Doğu coğrafyasında Arap Baharı ile gündeme gelen siyasi gelişmeler ve istikrarsızlık NATO’nun alan dışı görevleri ile ilgili olarak yeni fırsatların ortaya çıkmasına neden olmuştur. NATO hava unsurları tarafından dönemin Libya lideri Kaddafi güçlerine karşı düzenlenen başarılı operasyon, NATO’nun sadece Avrupa sınırları içerisinde değil ama yakın coğrafyalarda da istikrarı tehdit eden gelişmelere müdahale edebilecek ve kendi çıkarları için risk oluşturabilecek unsurları ortadan kaldıracak en önemli askeri yapılanma olduğunu ortaya koymuştur. Aynı süreç içerisinde Suriye’de yaşanan gelişmeler, NATO’nun Libya’da ortaya koyduğu tutuma benzer bir gelişmenin burada da yaşanacağı beklentisini yükseltse de henüz eyleme geçilmemiş olması sorunun bazı tarafları arasında hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu durum NATO’nun alan dışı müdahale seçeneği şartlarının ve yönteminin caydırıcılık unsuru ön planda olacak şekilde daha açık ve ikna edici biçimde stratejik bir plan olarak ortaya konulmasını gelecekte üstlenilecek görevlerin başarısı için bir zorunluluk haline geldiğini göstermektedir. Libya’ya göre daha karmaşık bir yerel ve bölgesel denkleme sahip olan Suriye konusunda NATO içerisinde devam eden tartışmalar, örgütün yakın bir gelecekte Suriye krizine karşı Libya benzeri doğrudan bir askeri müdahaleden ziyade Afganistan’da üstlenmiş olduğu misyona yakın barışın yeniden tesisi ve korunmasına yönelik bir politika izleyeceğinin işaretlerini vermektedir.

Anahtar Kelimeler: NATO, Arap Baharı, Orta Doğu, Libya, Suriye.

NATO and the ARAB SPRING

In the the post-Cold War period, NATO’s concepts and strategies as well as its military structure have changed significantly and once again NATO faced with the problem of ‘out of area’ in this new era. The humanitarian and military

operations carried out by NATO beyond the European borders were discussed and continue debated by both NATO's members and other countries which subject to related issues. The military intervention in Kosovo in the late 1990s and the peace mission in Afghanistan in 2000s led to the more or less acceptable position the to all parties about NATO's out of area operations and task activities. Recent political developments and instability in the Middle East region named Arab Spring provide an opportunity to NATO related to it's out of area missions. The successful operation carried out by NATO air forces against the forces of the ex- Libyan leader, revealed that NATO is still the most important military structure to respond to developments that threaten the stability and to eliminate the factors that pose a risk to Western interests, not only within the borders of Europe but also in the neighboring areas. The deepening political crisis and civil war in Syria increased the expectations of NATO intervention to the crisis. However, this has not happened yet and this situation has disappointed the opposition groups in Syria. In order to get more regional support, the conditions and methods of NATO's interventions have to be formulated as a strategic plan with emphasizing to the NATO's deterrence more open and convincingly. This is also necessary for the future success of NATO's operations. Ongoing debates among NATO's members about Syrian Crisis point out that NATO will follow a similar policy that has undertaken in Afghanistan in terms of peacekeeping and peace building efforts instead of a direct military intervention as carried out in Libya.

Key Words: NATO, Arab Spring, Middle East, Libya, Syria.

NATO ve Arap Baharı

GİRİŞ

Başlangıçta Orta Doğu ülkelerinde siyasal bir değişim hareketi olarak ortaya çıkan Arap Baharı siyasi, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla bu ülkelerde bir dönüşüm süreci başlatmış, bu süreç pek çok kimse tarafından bölgenin istikrarlı bir yapıya kavuşması için fırsat olarak değerlendirilmiştir. Daha fazla katılımcı demokrasi ve ekonomik eşitsizliğin ortadan kaldırılması yönündeki talepler geniş halk kitlelerinin katılımıyla bölge ülkelerindeki mevcut otoriter iktidarlara karşı gösteri ve eylemlere dönüşmüştür. Ancak bu gösterilerin hükümet kuvvetleri tarafından sert müdahalelerle bastırılması taraflar arasında bir çatışma ortamı yaratmış, bu çatışma sadece hükümet kuvvetleri ve muhalefet arasında değil muhalefetin kendi içerisindeki farklı etnik, dini ve siyasi gruplar arasında da hızla yayılarak daha büyük bir krize dönüşmüştür.

Bu gelişmeler bölgede önemli ekonomik çıkarları bulunan Batılı ülkeleri de endişelendirmeye başlamış, olayların başlangıcında sahip oldukları iyimser hava kısa sürede ortadan kalkmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı düzenlenen 11 Eylül saldırılarının ardından terörizm Batılı ülkelerin güvenlik algılamalarında öncelikli bir konu haline gelmiş, özellikle bu tür saldırıları

gerçekleştirenlerin radikal İslamcı düşüncelere sahip kişi ve örgütler olması bu ülkelerin dikkatlerini Orta Doğu bölgesine çevirmiştir. Arap Baharı olarak adlandırılan Orta Doğu bölgesindeki siyasi gelişmeler başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Batılı ülkeler açısından terörizmle mücadele ve terörizmin kaynakları arasında görülen siyasi ve ekonomik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Bununla birlikte bölgedeki gelişmelerin bazı ülkeler açısından daha fazla siyasi istikrarsızlık ve iç savaş ortamı yaratması Batılı ülkelerin bölgeyle ilgili ekonomik kaygılarının daha fazla ön plana çıkmasına neden olmuştur. Özellikle sahip olduğu doğal kaynaklar açısından önemli bir ülke olan Libya'da çatışmaların ciddi boyutlara ulaşması Batılı ülkelerin konuya müdahil olmalarını gündeme getirmiştir. Batılı ülkeler olayların başlangıcında doğrudan bir müdahale yerine muhalifleri dolaylı yollardan destekleyen bir politika izlemişler ancak ülkedeki muhalefetin siyasi ve askeri kapasite açısından görece zayıflığı bu politikanın değişmesine neden olmuş ve Libya'ya olası bir askeri müdahale ihtimalini gündeme getirmiştir.

Libya'ya yapılması düşünülen müdahalenin niteliği ve bu müdahalede kullanılacak araçlar konusu Batılı ülkeler arasında tartışılırken daha önce Balkanlarda ve Afganistan'da bu konularda deneyim sahibi olan NATO'nun imkanlarından yararlanılması söz konusu olmuş ve bu durum kısa sürede hayata geçirilmiştir. Yaklaşık yedi ay süren başarılı bir hava operasyonu sonucunda Libya'da rejim değişikliği meydana gelmiş ve görece istikrarlı bir ortam sağlanmıştır. Ancak Libya'daki olaylarla paralel giden Suriye'deki kriz Batılı ülkelerin ve NATO'nun ilgisini aynı oranda çekmemiş, bahsi geçen ülkelerin Libya'da gösterdikleri kararlılık Suriye'de ortaya konulamamıştır. Toplumsal ve siyasi açıdan Libya'dan oldukça farklı özellikler taşıyan Suriye'nin Orta Doğu güç dengesi içindeki ağırlıklı pozisyonu olası bir askeri müdahaleyi engelleyici unsur olarak ortaya çıkmıştır.

Libya Krizi ve NATO

Libya'da devam eden siyasi istikrarsızlığın şiddetlenerek derinleşmesi ve sivil can kayıplarındaki ciddi artış uluslararası toplumu harekete geçirmiş 17 Mart 2011 tarihinde BM Güvenlik Konseyi İngiltere, Fransa ve Lübnan'ın önerileri doğrultusunda Libya'da hemen ateşkes ilan edilmesini ve Libyalı sivillerin korunmasına yönelik her türlü tedbirin alınmasını içeren 1973 sayılı kararı kabul etmiştir.¹²⁰³ BM Güvenlik Konseyi'ndeki oylamaya katılan ülkelerden Brezilya, Çin, Almanya, Hindistan ve Rusya bazı çekinceler ileri sürmüş olsalar da hiçbir üye açıkça öneriye karşı çıkmamıştır.¹²⁰⁴ BM Güvenlik

¹²⁰³ United Nations, Security Council Resolution 1973 (2011), 17 Mart 2011, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011)), (e.t. 17 Ekim 2013).

¹²⁰⁴ Jon Western, Joshua S. Goldstein. "Humanitarian Intervention Comes of Age: Lesson From Somalia to Libya", *Foreign Affairs*, 90/6, Nov/Dec 2011, 57.

Konseyi'nin bu kararının ardından 19 Mart 2011 tarihinden itibaren ABD, İngiltere ve Fransa'nın liderliğinde oluşturulan 'gönüllüler koalisyonu' Libya lideri Muammer Kaddafi'ye bağlı güçleri düzenledikleri hava operasyonu ile vurmaya başlamışlardır. İlerleyen günlerde Libya'daki operasyona katılan gönüllüler koalisyonu Fransa'nın başkenti Paris'te yapmış olduğu toplantının ardından operasyonun tek bir komuta kontrol mekanizması tarafından yürütülmesine karar vererek bu konuda NATO'yu yetkili kılmıştır. Alınan bu karar çerçevesinde 31 Mart 2011 tarihinde NATO Libya'daki askeri operasyonu tüm unsurlarıyla gönüllüler koalisyonundan devralmıştır.

Yaklaşık yedi ay süren NATO operasyonu Birleşik Koruyucu Operasyonu (Operation UNIFIED PROTECTOR) adını almış ve gerçekleştirdiği operasyonun yasal zeminini de BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 1970, 1973 ve 2009 sayılı kararlarına dayandırmıştır.¹²⁰⁵ Birleşik Koruyucu Operasyonu'nun görev alanı içinde silah ambargosu ve uçuşa yaksak bölgenin denetlemesi ile sivillere yönelik saldırıların önlenmesi bulunmaktaydı. NATO'nun Libya operasyonunda yaklaşık 8 bin askeri personel görev alırken 260 hava 21 deniz savaş unsuru kullanılarak 9700 saldırı gerçekleştirilmiştir. Bu saldırılar sonucunda aralarında füze bataryaları ve tankların da bulunduğu 5900 askeri hedef yok edilmiştir. Ayrıca insani yardım faaliyetleri çerçevesinde 2500 den fazla hava, kara ve deniz operasyonu gerçekleştirilmiş Akdeniz'de mahsur kalan 600 den fazla göçmen kurtarılmıştır. NATO'nun Libya operasyonunun maliyeti de tahmini olarak aylık 800 bin avro olarak hesaplanmıştır.¹²⁰⁶ NATO'nun Libya'da gerçekleştirdiği operasyonda hava unsurları yoğun bir şekilde kullanılmış herhangi bir kara harekatı ve çatışması gerçekleşmemiştir. Zaten BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu karar herhangi bir kara harekatına izin vermemekteydi. Ancak Libya'da çatışmaların yoğunlaştığı Eylül aylarında Kaddafi güçlerince yakalanan çoğunluğu Fransız olmak üzere İngiliz ve Katarlı kişilerin paralı asker olduğu yönündeki iddialar üzerine NATO Libya'da hava kuvvetleri dışında bir askeri varlığının olmadığını açıklamak durumunda kalmıştır.¹²⁰⁷ NATO'nun hava desteği ile Libya'daki muhalif grupların eski rejime bağlı kuvvetleri yenmesi ve Libya lideri Kaddafi'yi yakalayıp öldürmesinin ardından NATO askeri operasyonu BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı karar ile 31 Ekim 2011'de sona erdirilmiştir.

¹²⁰⁵ United Nations Security Council Resolution 1970 (2011), 26 Şubat 2011, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011)), United Nations, Security Council Resolution 2009 (2011), 16 Eylül 2011, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2009\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2009(2011)), (e.t. 17 Ekim 2013).

¹²⁰⁶ NATO, Operation UNIFIED PROTECTOR Final Mission Stats, 2 Kasım 2011, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_11/20111108_111107-factsheet_up_factsfigures_en.pdf, (e.t. 20 Ekim 2013).

¹²⁰⁷ BBC, Kaddafi: "NATO bombaları sonsuz değil", 20 Eylül 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/09/110920_gaddafi_recording.shtml, , (e.t. 3 Ekim 2013).

Bu operasyon NATO açısından bazı önemli noktalar taşımaktaydı. Her şeyden önce NATO tarihinde ilk kez Avrupalı üyelerinin başlatmış olduğu bir operasyonu yine kendisi başarıyla sonlandırmış oluyordu. İkinci olarak, 1999 yılında NATO tarafından Kosova’da gerçekleştirilen askeri operasyonla karşılaştırıldığı zaman ABD’nin ağırlığına rağmen NATO’nun Avrupalı müttefiklerinin operasyonda daha aktif rol aldıkları görülmüştür. İngiltere, Fransa ve İtalya ABD’den sonra operasyona en fazla katkıda bulunan ülkeler olmuşlardır. NATO’nun Libya operasyonunda gözlenen küresel ölçekteki katılım, 2010 Lizbon Zirvesinde kabul edilen NATO’nun yeni stratejik konsepti Müşterek Güvenlik’in (Cooperative Security)¹²⁰⁸ hayata geçirilmesinin de önemli bir göstergesi olmuştur. Sadece NATO üyesi ülkeler değil, İsveç gibi NATO üyesi olmayan Avrupalı ülkelerinin yanı sıra NATO’nun diyalog içinde bulunduğu Akdeniz ve Orta Doğu bölgesinde yer alan Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Ürdün ve Fas gibi Arap ülkelerinin de NATO’nun Libya’daki askeri operasyonunun başarıya ulaşmasında önemli katkıları olmuştur.¹²⁰⁹ Libya’ya düzenlenen askeri operasyonlarının sona ermesinin ardından NATO genel sekreteri Anders Fogh Rasmussen Trablusgarp da yaptığı açıklamada birçok Arap ülkesinin kendilerine güvendiğini ve bu operasyonda işbirliği yaptığını belirterek yakın gelecekte Libya ve diğer Arap ülkeleri ile geliştirilecek ortaklıklar üzerinde durmuştur. Ayrıca Rasmussen NATO askeri güçlerinin Libya’da olası bir soykırımı önleyerek binlerce insanın hayatını kurtardığını belirtmiş Soğuk Savaş sonrası uluslararası güvenliğin sağlanması açısından NATO’nun önemine ve başarısına vurgu yapmıştır.¹²¹⁰

NATO’nun Libya müdahalesindeki başarısı ile ortaya çıkan mevcut durum konusunda NATO genel sekreterinin görüşlerinin uluslararası toplumun tamamı tarafından paylaşıldığını söylemek pek doğru olmayacaktır. Nitekim Rusya, Çin, Güney Afrika, Hindistan ve Brezilya gibi ülkeler NATO’yu Libya’da gerçekleştirdiği askeri operasyon sırasında BM Güvenlik Konseyi tarafından kendisine verilen yetkileri aşmasından dolayı sert bir şekilde eleştirmişlerdir.¹²¹¹ Nitekim Temmuz 2011 başlarında yapılan NATO-Rusya zirvesinde Rusya devlet başkanı Dimitri Medvedev ve NATO Genel Sekreteri Rasmussen arasında yapılan görüşmelere bu sırada Libya’da diplomatik çözüm arayışlarını sürdüren Güney Afrika Cumhurbaşkanı Jacob Zuma da katılmıştır.

¹²⁰⁸ NATO, Cooperative Security as NATO’s Core Task, 7 Eylül 2011, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_77718.htm, (e.t. 5 Kasım 2013).

¹²⁰⁹ Ivo H. Daalder ve James G. Stavridis, “NATO Success in Libya”, *The New York Times*, 30 Ekim 2011 http://www.nytimes.com/2011/10/31/opinion/31iht-eddaalder31.html?_r=2&, , (e.t. 5 Kasım 2013).

¹²¹⁰ “NATO Chief Rasmussen proud as Libya Mission Ends”, *BBC*, 31 Ekim 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-15516795>, (e.t. 5 Kasım 2013).

¹²¹¹ “Libya Operasyonu Sona Eriyor”, *BBC*, 27 Ekim 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/10/111027_un_libya.shtml, (e.t. 5 Kasım 2013).

Bu toplantılar sırasında özellikle Rusya NATO'yu operasyonu amacından uzaklaştırarak Kaddafi'ye muhalefet eden sivilleri korumak yerine Libya liderini devirmek gibi bir sonuca yönelmekle eleştirmiştir.¹²¹² Bu yöndeki eleştirilerin yanında NATO'nun düzenlediği hava saldırılarında çok sayıda sivilin hayatını kaybetmiş olması, operasyonun başarılı bir şekilde yürütülmesi konusunda NATO kuvvetlerinin gerekli dikkat ve özeni göstermediği konusunda suçlamaların ortaya çıkmasına neden olacaktır.¹²¹³ Nitekim kısa bir süre sonra Rusya BM Güvenlik Konseyi'ne Libya'daki sivil kayıplar için soruşturma açılması yönünde teklifte bulunacaktır.

NATO'nun Libya'da gerçekleştirmiş olduğu operasyonun başarısı örgütün askeri imkanları açısından değerlendirildiğinde ABD ve Avrupalı müttefiklerin operasyonu tam bir askeri işbirliği çerçevesi içerisinde gerçekleştirdikleri görülecektir. Bununla birlikte ABD ve Avrupalı müttefikleri arasında uluslararası güvenliği tehdit eden unsurlara karşı hazırlık ve geliştirilecek stratejiler açısından hala bir takım farklılıkların var olduğu da bu operasyon sırasında ortaya çıkmıştır. Önceki yıllarda Balkanlarda edinilmiş tecrübeler ve NATO'nun Libya operasyonu açıkça göstermiştir ki NATO'nun Avrupalı üyelerinin ABD'nin gelişmiş askeri teknolojisi ve mali katkısı olmadan böyle bir operasyonu tek başına başarı ile gerçekleştirmesi söz konusu olamazdı.¹²¹⁴ Avrupa'nın ekonomik bütünleşmesi konusunda önemli adımlar atan Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısı ve kriz anlarında karar alma sürecinde yaşadığı tıkanmalar nedeniyle kendi coğrafyasına yakın bölgelerdeki krizlere gerekli müdahaleyi gerçekleştirememesi, NATO'yu bir kez daha bu tür operasyonlarda istenilen amaçlara ulaşılması açısından en işlevsel araç olarak ortaya çıkarmıştır.¹²¹⁵

Avrupalı müttefiklerin bu tür operasyonlarda büyük ölçüde ABD'nin askeri imkanlarına bağlı olması ABD'li yetkililer tarafından savunma harcamaları çerçevesinde eleştiri konusu yapılmıştır.¹²¹⁶ ABD'li yetkililer özellikle Avrupalı müttefiklerinin Soğuk Savaş sonrası dönemde gittikleri savunma bütçesi kısıtlamalarını eleştirirken, İngiltere ve Fransa'nın uluslararası terörizm ve istikrarsız diktatörlükler gibi gerçekçi güvenlik tehditlerine karşı önlem almak yerine bağımsız nükleer caydırıcılık yeteneklerini geliştirmek gibi

¹²¹² Libya Krizi NATO-Rusya İşbirliğini Engelliyor, *BBC*, 4 Temmuz 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/07/110704_nato_libya_update.shtml, (e.t. 23 Eylül 2013).

¹²¹³ C.J. Chivers ve Eric Schmitt, In Strikes on Libya by NATO, an Unspoken Civilian Toll, *The New York Times*, 17 Aralık 2011, http://www.nytimes.com/2011/12/18/world/africa/scores-of-unintended-casualties-in-nato-war-in-libya.html?pagewanted=all&_r=1&, (e.t. 23 Eylül 2013).

¹²¹⁴ "NATO after Libya: A Troubling Victory", *The Economist*, 3 Ekim 2011, <http://www.economist.com/node/21528248>, (e.t. 5 Kasım 2013).

¹²¹⁵ Anton Bebler, "The European Union, NATO and the Arab Spring", *Serbian Political Thought*, 1/5, 2012, 103.

¹²¹⁶ "NATO Affirmed", *American Foreign Policy Interests*, 34, 2012, 167-168.

günümüzde fazla bir anlam ifade etmeyen savunma projelerine mali kaynak ayırdıklarını belirtmişlerdir.¹²¹⁷ Avrupa'daki mali krizin etkisiyle savunma bütçelerini daha da küçülten Avrupalı müttefikler bu konuda eleştiri almaya devam ederken özellikle Avrupa'nın doğusunda Ukrayna ve Gürcistan'daki istikrarsız ortamın ABD'den çok AB'yi tehdit ettiği ileri sürülmüştür. Avrupa Birliği başkanı Herman Van Rompuy Libya operasyonundaki Avrupa katkısından ve NATO içerisinde Avrupa'nın liderlik pozisyonundaki ilerlemeden övgü ile söz derken, Amerikalı yetkililer Avrupalıların şu an ki durumlarıyla NATO içerisinde liderliği ABD'den almaları durumunda bunun ittifakın sonu anlamına geleceğini belirtmişlerdir.¹²¹⁸

NATO'nun Libya operasyonu Avrupa'daki mali kriz sonrası gerçekleştirilen en önemli askeri operasyon olma özelliği taşımıştır. Bu durum Avrupalı müttefiklerin bundan sonra ortaya çıkabilecek krizlere de aynı kararlılıkla yanıt vermeleri mümkün olabilecek mi sorusunu gündeme getirmiştir. Soğuk Savaş sonrası NATO'nun Avrupalı üyelerinin savunma harcamalarında %20 oranında kesintiye gitmeleri ve dünyanın diğer coğrafyalarındaki savunma harcamalarındaki artışlar dikkate alındığında NATO yetkilileri bu durumu bir endişe kaynağı olarak algılamışlardır.¹²¹⁹ Libya'ya düzenlenen hava operasyonlarında kullanılan ileri teknoloji ürünü silahların maliyetinin yüksek oluşu bu tür müdahalelerin tekrarlanma olasılığını da oldukça düşürmektedir. Sadece ABD'nin Libya operasyonunda kullandığı 220 adet Tomahawk füzesinin maliyeti yaklaşık 1,5 milyon doları bulmuştur.¹²²⁰

Bu tür müdahaleleri etkileyecek diğer bir faktör de gerek müdahalede bulunacak gerekse müdahale yapılacak taraflardaki kamuoyu beklentileri olacaktır. NATO'nun Libya operasyonunun kamuoylarınca nasıl algılandığı bu açıdan değerlendirildiğinde Batı'da ve Orta Doğu'da bir birinden farklı bir durumun ortaya çıktığı görülmektedir.

¹²¹⁷ “NATO After Libya”, *The New York Times*, 18 Nisan 2012, http://www.nytimes.com/2012/04/19/opinion/nato-after-libya.html?_r=1&, (e.t. 5 Kasım 2013).

¹²¹⁸ Doug Bandow, NATO and Libya: It's Time To Retire a Fading Alliance, *Forbes*, 1 Şubat 2012, <http://www.forbes.com/sites/dougbandow/2012/01/02/nato-and-libya-its-time-to-retire-a-fading-alliance/>, (e.t. 11 Ekim 2013).

¹²¹⁹ Anders Fogh Rasmussen, “NATO After Libya: The Atlantic Alliance in Austere Times”, *Foreign Affairs*, 9/4, Jul/Aug 2011, 2.

¹²²⁰ Benjamin A. Valentino. “The True Costs of Humanitarian Intervention: The Hard Truth About a Noble Nation”, *Foreign Affairs*, 90/6, Nov-Dec 2011, 64.

*Tablo 1. NATO'nun Libya müdahalesinin Arap coğrafyasındaki ülke kamuoyları açısından karşılaştırması.*¹²²¹

Ülke	Destekleyenler %	Karşı Olanlar %	Fikri Olmayanlar %
Somali	26	72	2
Cezayir	14	70	16
Komoros	33	67	1
Filistin	21	62	17
Moritanya	41	57	2
Mısır	13	52	35
Lübnan	29	41	30
Yemen	22	41	38
Tunus	33	40	26
Fas	12	26	62

Tablo 1 farklı Arap ülkelerinde kamuoylarının NATO'nun Libya müdahalesine karşı olduğunu göstermektedir. Ancak burada kararsızların oranları da göz önüne alındığında NATO müdahalesine taraftar olanların oranı küçümsenmeyecek kadar yüksektir. Müdahaleye karşı en yüksek oran ise radikal grupların etki ve kontrolünde olan Somali'de ortaya çıkmıştır.

*Tablo 2. Libya'ya karşı düzenlenen askeri müdahalenin Batılı ülke kamuoyları açısından karşılaştırması.*¹²²²

Ülke	Destekleyenler (%)	Karşı Çıkanlar (%)	Fikri Olmayanlar (%)
ABD	32	37	31
İngiltere	37	36	28
Fransa	40	31	30
Almanya	34	39	27
İtalya	29	49	21
İspanya	37	34	29

¹²²¹ Snapshot: NATO Intervention in Libya Unpopular in Arab World, 31 Mayıs 2012, <http://www.gallup.com/poll/154997/snapshot-nato-intervention-libya-unpopular-arab-world.aspx>, (e.t. 30 Eylül 2013).

¹²²² Ben Clements, "Public Opinion and Military Intervention: Afghanistan, Iraq and Libya", *The Political Quarterly*, 84/1, January –March 2013, 122.

Tablo 2’de Batı kamuoylarının Libya operasyonuna bakış açıları verilmektedir. Açıkça görüleceği üzere Libya operasyonuna aktif bir şekilde katılan İngiltere ve Fransa’da kamuoyu desteği diğer ülkelere göre daha yüksek orandadır. Yine Almanya gibi Libya ile daha yoğun ticari ilişkilere sahip olan İtalya’da bu oran en düşük düzeydedir. Ayrıca İngiltere’de Ağustos 2011’de yapılan başka bir ankette Libya’ya verilen desteğin Suriye’deki muhalefet gruplarına da verilmesi konusu sorulduğunda katılanların % 21’i evet derken % 49’u hayır demiştir. Kararsızların oranı da % 30’luk bir oranla hayli yüksek çıkmıştır. Bu sonuç İngiliz kamuoyunun deniz aşırı müdahaleler konusunda şüpheci ve farklı kriterlere göre değerlendirme yaptığını göstermektedir.

Suriye Krizi ve NATO

Tunus’taki gösterilerle başlayan Arap Baharı domino etkisiyle Orta Doğu coğrafyasında hızla yayılmış kısa bir süre sonra Suriye’de de geniş halk kitleleri diğer Arap ülkelerindekine benzer taleplerle protesto gösterileri düzenlemeye zaman zaman da hükümet kuvvetleriyle çatışmaya başlamıştır. Suriye’deki olayların başlangıcında gerek Batılı ülkeler gerekse bölgedeki diğer Arap ülkeleri Şam’daki Esat rejimine karşı Libya’dakiyle karşılaştırıldığında daha yumuşak tepki göstermişlerdir. Başta ABD olmak üzere Batılı liderler Esat rejimine siyasi reformların hayata geçirilmesi konusunda çağrıda bulunurken Şam yönetiminin iktidarı bırakması konusunda herhangi bir talepte bulunmamışlardır.¹²²³ Bu durum bir ölçüde Beşar Esat’ın Kaddafi’ye göre daha makul ve işbirliği yapılabilecek reformcu bir lider olarak algılanmasından kaynaklanmıştır. Suriye’de olaylar daha büyük boyutlara ulaşp Esat yönetimi uygulanacak reformlar konusunda oyalama taktikleri içerisine girdiğinde Batılı ülkeler Beşar Esat’ın iktidarı bırakmasından söz etmeye başlayıp Suriye’deki muhalefet gruplarına olan desteklerini arttırmışlardır.

Suriye’de artan şiddet olayları ve Esat yönetimine karşı duyulan güvensizlik dünya kamuoyunda NATO tarafından Libya’da gerçekleştirilen operasyonun bir benzerinin Suriye’de de gerçekleştirileceği beklentisini yaratmış, ancak askeri ve siyasi yetkililerin Libya’daki NATO operasyonu sonuçlarının net bir şekilde ortaya çıkmasından önce böyle bir müdahaleyi oldukça düşük bir olasılık olarak değerlendirdikleri görülmüştür.¹²²⁴

Libya’daki durum ve gelişmelerden farklı olarak Suriye’de yaşanan krizin yirmi yıl öncesi Balkanlarda yaşanan krizlerle büyük bezerlikler göstermesi, NATO yetkililerini Suriye konusunda Libya’dakine göre daha temkinli bir politika izlemeye yöneltmiştir. Bu doğrultuda örgüt yetkilileri Suriye’de yaşanan

¹²²³ David W. Lesch. “Communication: the Arab Spring – and winter – in Syria”, *Global Change, Peace and Security*, 23/3, 2011, 424.

¹²²⁴ “ABD’nin Suriye Politikası Libya’ya Endeksli”, *BBC*, 25 Mayıs 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/05/110525_syria_us_policy.shtml, (e.t. 15 Kasım 2013).

istikrarsızlığa müdahale için askeri bir planları olmadığını sıklıkla vurgulamışlardır. NATO Bosna krizine müdahale konusunda Rusya ile yaşanan anlaşmazlığın ortaya çıkardığı kötü sonuçların Suriye’de de yaşanmaması için uluslararası kamuoyu ile birlikte ortak hareket etmeye gayret göstererek Şam yönetimine kendi halkına yönelik şiddet eylemlerini durdurması konusunda net mesajlar vermeye çalışmıştır. Bu doğrultuda NATO’nun soruna siyasi çözüm bulunabilmesi amacıyla çaba sarf eden pek çok uluslararası girişime destek verdiği görülmüştür. Bunun yanı sıra NATO yetkilileri Suriye’ye Balkanlardaki ya da Libya’daki gibi bir müdahale söz konusu olduğunda BM Güvenlik Konseyi’nin bu yönde bir karar alması gerektiğinden bahsetmişlerdir.¹²²⁵

Ancak BM Güvenlik Konseyi’nin bu yönde bir karar alması oldukça uzak bir ihtimal olarak gözükmüştür. BM Güvenlik Konseyi’nin Libya konusunda aldığı kararın uygulama aşamasında ortaya çıkan sorunlar bu konuda Batılı ülkelerce ikna edilmiş olan Rusya ve Çin’i bu kez daha ihtiyatlı bir politika izlemeye sevk etmiştir. Zira Rusya ve Çin, BM Güvenlik Konseyi’nin 1973 sayılı kararı, Libya’daki sivilleri korumaya yönelik olarak ‘koruma sorumluluğu’ (*responsibility to protect*) çerçevesinde aldığını belirterek daha sonra NATO’nun bu kararı amacından saptırarak Kaddafi rejimini iktidardan uzaklaştırmak için kullandığını ileri sürmüşlerdir.

Suriye’de iç çatışma ortamının devam ettiği bir dönemde 22 Haziran 2012 tarihinde Türkiye – Suriye sınırında uluslararası hava sahası içerisinde bir Türk savaş uçağının Suriye hava sistemleri tarafından düşürülmesi NATO’yu Suriye’deki krizle doğrudan bağlantılı duruma getirmiştir. Olayın hemen ardından Türkiye’nin isteği doğrultusunda 26 Haziran 2012 tarihinde NATO Konseyi danışma toplantısı yapmış toplantı sonunda Suriye’nin eylemini sert şekilde kınarken NATO’nun Türkiye’nin yanında olduğu mesajı kuvvetli bir şekilde verilmiştir.¹²²⁶ Toplantı sonunda yapılan açıklamanın içeriği NATO içerisinde Suriye’ye askeri bir müdahaleye fazla sıcak bakılmadığının da göstergesi olmuştur. Türkiye –Suriye sınırında ileriki tarihlerde yaşanacak gelişmeler gösterecektir ki NATO ancak 5. Madde çerçevesinde Türkiye’ye bir saldırı gerçekleştiği takdirde harekete geçecektir. Türk savaş uçağının Suriye tarafından düşürülmesi böyle bir saldırı kapsamı içerisinde değerlendirilmemiş konu üye bir ülkenin tehdit algılaması durumunu müzakere etme anlamına gelen ittifak anlaşmasının 4. Maddesi çerçevesinde ele alınmıştır. Türk savaş uçağının Suriye tarafından düşürülmesi herhangi bir askeri müdahalede Suriye’nin sahip olduğu hava savunma yeteneğini ortaya koyma amaçlı bir hareket olarak değerlendirilse de Suriye’nin bu olayla bir uluslararası askeri müdahale

¹²²⁵ Paul Geitner, “NATO Chief Sees Parallels Between Syria and Balkans”, *The New York Times*, 11 Haziran 2012, http://www.nytimes.com/2012/06/12/world/middleeast/nato-chief-sees-parallels-between-syria-and-balkans.html?_r=2&, (e.t. 15 Kasım 2013).

¹²²⁶ NATO, “NAC Statement on the Shooting Down of a Turkish Aircraft by Syria”, 26 Haziran 2012, http://www.nato.int/cps/en/SID-A718047F-B926A7BC/natolive/news_88652.htm, (e.t. 15 Kasım 2013).

konusunda tarafların niyetlerini test ettiği yorumlarının yapılmasına da neden olmuştur.¹²²⁷

3 Ekim 2012 tarihinde Türkiye – Suriye sınırında meydana gelen çatışmalarda beş Türk vatandaşının hayatını kaybetmesi üzerine toplanan NATO Konseyi Suriye tarafından gerçekleştirilen saldırıları uluslararası hukukun ihlali olarak değerlendirmiştir. NATO yetkilileri bu tür saldırıların Türkiye’nin güvenliğini tehdit ettiğine vurgu yaparak Türkiye’nin güvenliğinin sağlanması konusunda NATO yardımlarının devam edeceği mesajını vermiştir.¹²²⁸

NATO Konseyi Suriye’nin saldırısının ardından bu ülkenin elinde bulunan balistik füzelerin Türkiye için bir tehdit oluşturduğuna karar vererek Aralık ayından itibaren ABD, Hollanda ve Almanya’dan sağlanan altı Patriot füze bataryasının Türkiye’nin güney kentleri Adana, Gaziantep ve Kahramanmaraş’a yerleştirileceğini açıklamıştır. NATO’nun bu kararı Suriye’nin yakın müttefikleri Rusya ve İran’ın tepkisini çekmiş, bu iki ülke böyle bir girişimin bölgede çatışma riskini artırarak içine NATO’nun da dahil olacağı bölgesel bir çatışmaya dönüşebileceğini belirtmişlerdir. Türkiye – Suriye sınırı boyunca konuşlandırılan NATO füzelerinin ölçek ve kapsamına bakıldığında Batılı ülkelerin Suriye’ye doğrudan bir askeri müdahale konusunda fazla istekli olmadıkları sonucu bir kez daha çıkarılacaktır.¹²²⁹

NATO’nun Türkiye’nin güvenliğini artırmaya yönelik aldığı kararları uygulamaya geçirdiği tarihlerde NATO ve Arap Birliği yetkilileri Suriye’deki gelişmeleri değerlendirmek için Kahire’de bir araya gelmişlerdir. Toplantı sonunda NATO’nun askeri bir operasyon düşüncesinin olmadığı açıklanırken, tarafların soruna siyasi bir çözüm bulunması konusunda daha fazla çaba gösterilmesi yönünde görüş birliği içinde oldukları açıklanmıştır.¹²³⁰

Suriye’deki çatışmalar sırasında sivilere yönelik kimyasal silahların kullanıldığı yönündeki iddiaların Ağustos 2013 tarihinde artması üzerine ülkedeki sivillerin korunmasına yönelik olarak NATO müdahalesi yeniden gündeme gelmiştir. Ancak BM kararı olmadan böyle bir müdahalenin gerçekleşmesi konusunda NATO üyelerinin temkinli politikalarını sürdürdüğü görülmüştür. Nitekim NATO yetkilileri böyle bir saldırının ispatlanması durumunda uluslararası toplumun buna anında karşılık vereceğini söylerken,

¹²²⁷ “Talking Turkey”, *The Economist*, 25 Haziran 2012, <http://www.economist.com/blogs/newsbook/2012/06/syria-and-nato>, (e.t. 15 Kasım 2013).

¹²²⁸ NATO, “North Atlantic Council Statement on Developments on the Turkish-Syrian Border”, 3 Ekim 2012, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_90447.htm, (e.t. 15 Kasım 2013).

¹²²⁹ “Assad decries NATO’s Syria plan”, *Los Angeles Times*, 7 Aralık 2012, <http://search.proquest.com/docview/900868435>, (e.t. 15 Kasım 2013).

¹²³⁰ “NATO’s intervention in Syria is highly unlikely”, *Anadolu Agency*, 18 Aralık 2012, <http://www.aa.com.tr/en/world/112522--natos-intervention-in-syria-is-highly-unlikely>, (e.t. 15 Kasım 2013).

kuvvet kullanma tehdidinden doğrudan değil ama üstü kapalı bir şekilde bahsetmeye özen göstermişlerdir. NATO'nun Libya operasyonu sırasında BM Güvenlik Konseyi'nin verdiği yetkileri aştığı yönündeki Rus iddiaları bu konuda BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye'ye müdahale konusunda kolay bir kararın alınamayacağını işareti olmuştur. Krizin derinleştiği bu noktada bazı analistler 1999 Kosova krizinde olduğu gibi BM kararı olmaksızın NATO'nun Suriye'ye insani müdahalede bulunması gerektiğini savunmuşlardır. Özellikle ABD'nin Suriye'deki krize müdahale etme kararı verdikten sonra bunun yasal dayanağının olup olmadığını fazla önemsemeyeceğini belirtmişlerdir.¹²³¹

NATO'nun Suriye'ye müdahalesi konusunda takındığı ihtiyatlı tutumun oluşmasında siyasi gerekçeler kadar askeri gerekçelerde ön plana çıkmıştır. Libya'dan farklı olarak Suriye'nin sahip olduğu hava savunma sistemleri ve daha yoğunluklu bir nüfus olası bir askeri müdahalede tam isabet yeteneğine sahip akıllı bombalara olan ihtiyacı daha fazla arttırmıştır. Libya operasyonu sonrası müttefik kuvvetlerin stoklarında bu tür pahalı ileri teknoloji silahlarının sayısında meydana gelen azalma Suriye'ye askeri müdahale ihtimalini azaltan diğer bir önemli unsur olmuştur.¹²³²

Bütün bu gelişmelerin ardından İngiliz parlamentosunun olası bir müdahale planını reddetmesi ardından da ABD başkanı Obama'nın konuyla ilgili olarak Amerikan Senatosu'nun görüşüne başvuracağını açıklaması Suriye'ye NATO müdahalesi olasılığını oldukça zayıflatmıştır.¹²³³

Türkiye Açısından Müttefikler İle İlişkiler Ve Arap Baharı

NATO'nun Libya'ya müdahalesi gündeme geldiğinde Almanya ziyaretinde bulunan Başbakan R.T. Erdoğan'ın 'NATO'nun Libya'da ne işi var' şeklinde yapmış olduğu açıklama Türkiye'nin Arap baharına dışarıdan müdahaleye sıcak bakmadığını ve değişim sürecinin bölge halkı tarafından kendi iç dinamiklerince gerçekleştirilmesinden yana olduğunu göstermekteydi. Özellikle Türkiye'nin Libya'daki ekonomik çıkarları da göz önüne alındığında Türkiye Kaddafi'ye bir şans daha verilmesini ve sorunun görüşmeler yoluyla halledilmesini istemiştir. Nitekim Başbakan Erdoğan'ın BM Güvenlik Konseyi'nin müdahale kararı almadan Libya'ya yapılması düşünülen

¹²³¹ Ian Traynor, "NATO members could act against Syria without US mandate", *The Guardian*, 25 Ağustos 2013, <http://www.theguardian.com/world/2013/aug/25/syria-un-mandate-nato-military-action>, (e.t. 15 Kasım 2013).

¹²³² Zachary Fryer-Biggs, "NATO Allies Might Be Unprepared for Syria", *Defense News*, 17 Aralık 2012, <http://www.defensenews.com/article/20121217/DEFREG01312170002/NATO-Allies-Might-Unprepared-Syria>, (e.t. 18 Kasım 2013).

¹²³³ Güven Özalp, "NATO'dan Suriye'de Bize İhtiyaç Yok Mesajı", *BBC*, 2 Eylül 2013, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/09/130902_nato_analiz_ozalp.shtml, (e.t. 18 Kasım 2013).

müdahalenin etkisiz olacağı ve daha tehlikeli sonuçlar doğuracağı yönündeki değerlendirmeleri Türkiye'nin bu yöndeki tutumunu ortaya koymaktaydı.¹²³⁴

Ancak gelişmeler Türkiye'nin istediği yönde olmamış kısa bir süre sonra Türkiye Libya'daki çatışmalarla ilgili olarak Batılı müttefikleriyle benzer politika izlemeye başlamıştır. Türkiye ABD, İngiltere ve Fransa'nın girişimleri ile oluşturulan askeri güce deniz ve hava unsurları ile katkıda bulunarak Libya'ya uygulanan silah ambargosunun denizden denetlenmesi ve bölgeye yönelik insani yardım faaliyetlerine katılmıştır. Türkiye'nin bu politika değişikliğinde Fransa'nın Libya operasyonunun ilerleyen aşamalarında Türkiye'yi bu süreç içine dahil etmeme çabasının önemli etkisi olmuştur.¹²³⁵ Fransa'nın gerek Libya'ya karşı başlatılan askeri operasyon gerekse bu ülkenin geleceğine yönelik başlattığı siyasi girişimlerde Türkiye'yi dışlayıcı bir politika izlemesi, Ankara'nın Libya krizine daha fazla müdahil olmasına ve yürütülen operasyonun NATO komutası altında yapılması görüşünü desteklemesine neden olmuştur.

Libya krizinin başlangıcında Türkiye'nin müdahale düşüncesine karşı çıkması tek başına yürüttüğü bir politika olmamış, aynı dönemde Almanya'nın da Türkiye ile benzer bir tutum sergilediği görülmüştür. BM Güvenlik Konseyi'nde uçuşa yasak bölgenin oluşturulması konusunda yapılan oylamaya Konseyde geçici koltuğa sahip olan Almanya'nın katılmadığı görülmüştür. Almanya dışişleri bakanı Guido Westerwell konu ile ilgili yaptığı açıklamada diktatörlükle yönetilen ülkeleri desteklemediklerini ancak Alman birliklerini de Libya'daki çatışmaların içinde görmek istemediklerini belirtmiş, NATO hava unsurları içerisinde yer alan Alman personelin geri çekileceğini açıklamıştır.¹²³⁶ Almanya'nın kriz sırasında takındığı bu tutumun Almanya başbakanı Angela Merkel'in iç siyasi gündemde karşı karşıya olduğu sıkıntılardan kaynaklandığı ileri sürülse de ekonomik unsurların bu konuda daha belirleyici olduğu söylenebilir. Libya'da çatışmaların başladığı dönemde Türkiye gibi Almanya'nın da petrol dışındaki diğer ekonomik alanlarda Libya ile ilişkileri diğer Avrupalı ülkelere göre oldukça ileri bir düzeydeydi. Hatta 1980'li ve 1990'lı yıllarda ABD tarafından Libya'ya uygulanan ticari ambargo dönemlerinde pek çok Alman firması bu ülkedeki yatırımlarıyla bağlantılı olarak kitle imha silahlarının geliştirilmesinde kullanılabilecek teknolojileri Kaddafi

¹²³⁴ Murat Yetkin, "Libya operasyonuna Türkiye de Katılıyor", *Radikal*, 20 Mart 2011, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_yetkin/libya_operasyonuna_turkiye_de_katiliyor-1043514, (e.t. 23 Ekim 2013).

¹²³⁵ Mustafa Ünal, "Erdoğan: Sarkozy Siyasi Menfaat Peşinde", *Zaman*, 22 Mart 2011, http://www.zaman.com.tr/gundem_erdogan-sarkozy-siyasi-menfaat-pesinde_1111040.html, (e.t. 23 Ekim 2013).

¹²³⁶ Command Conflict: Turkey Blocks NATO Mission in Libya", *Spiegel*, 21 Mart 2011, <http://www.spiegel.de/international/world/command-conflict-turkey-blocks-nato-mission-in-libya-a-752222.html>, (e.t. 23 Ekim 2013).

rejimine satmakla suçlanmıştır. 2003 Irak Savaşı sırasında olduğu gibi, Almanya'nın Libya'daki kriz konusunda da Fransa ve ABD ile farklı görüşlere sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Zaten Türkiye'nin Libya konusundaki çıkışının Başbakan Erdoğan'ın Almanya ziyareti sırasında gündeme gelmiş olması çok da tesadüfi gözükmemektedir.

Türkiye ve Almanya'nın Libya'ya müdahale konusunda NATO içerisindeki itirazlarda ön planda olmalarına rağmen örgüt içindeki tartışmalara Fransa'nın da dışarıdan müdahil olduğu görülmüştür. Kaddafi yönetimine karşı ABD desteğinde İngiliz ve Fransız hava unsurları tarafından başlatılan ilk hava operasyonu Operation Odyssey Dawn'ın faaliyetlerinin NATO devredilmesi ABD tarafından gündeme getirildiğinde Fransa'nın buna karşı çıktığı görülmüş hatta NATO içerisindeki anlaşmazlıkları kullanarak ortak bir karar alınmasını bloke etmeye çalıştığı iddia edilmiştir.¹²³⁷ Fransa bu yöndeki politikasına gerekçe olarak NATO liderliğinde sürdürülecek operasyonun Arap dünyasında yeni bir haçlı seferi olarak algılanacağını ileri sürmüş, bunun sonucunda Arap toplumlarında ortaya çıkabilecek tepkiden duyduğu endişeyi dile getirmiştir.¹²³⁸ Fransa'nın bu yöndeki davranışının arkasında kendisini dünya politikasında hala büyük güçlerden birisi olarak kabul ettirebilme isteğinden çok Fransa'nın bölge ile ilgili kendi öz çıkarlarının daha fazla etki yaptığını söylemek doğru olacaktır. Libya'nın batı ve güney komşularının kimler olduğuna bakıldığında hepsinin Fransa'nın eski sömürgeleri olduğu görülecektir. Libya'nın sadece kıyı bölgelerinde etkili olabilen İtalya'nın sömürgecilik dönemi bir kenara bırakılacak olursa Fransa'nın bu coğrafyaya olan ilgisinin çok daha önceden beri var olduğu anlaşılabilecektir. Bugün Libya'nın güney komşularındaki çatışma bölgelerinde görev yapan Fransız askerlerinin varlığı göz önünde bulundurulduğunda Fransa'nın bölgeye olan ilgisi daha net bir şekilde görülecektir. Ayrıca Fransa'nın Libya konusundaki aceleci tutumu Tunus ve Mısır'daki demokrasi yanlısı hareketlere karşı vermiş olduğu yavaş tepkiyi Libya operasyonu ile bir dereceye kadar telafi etme çabası olarak değerlendirilecektir. Böylelikle Fransa Libya operasyonu ile Arap dünyasındaki değişime düşmanca bir yaklaşımı olmadığını göstermek için bir fırsat yakalamış olacaktı.¹²³⁹

Suriye'de ortaya çıkan krizin başlarında Türkiye'de diğer Batılı ülkeler gibi Esat yönetimi ile yapılacak görüşmeler yoluyla ülkenin içinde bulunduğu

¹²³⁷ Nicholas Watt, Nick Hopkins ve Ian Traynor, "NATO to take control in Libya after US, UK and France reach agreement", *The Guardian*, 23 Mart 2011, <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/22/libya-nato-us-france-uk>, (e.t. 23 Ekim 2013).

¹²³⁸ "Impossible, indispensable France: Franco-British relations are changing for better and for worse", *The Economist*, 3 Aralık 2011, <http://www.economist.com/node/21541002>, (e.t. 11 Kasım 2013).

¹²³⁹ Pierre Tran, "Why Did France Move So Forcefully on Libya?", *Defense News*, 28 Mart 2011, <http://search.proquest.com/printviewfile?accountid=15410>, (e.t. 15 Kasım 2013).

istikrarsızlığa siyasi bir çözüm bulunabileceği ümidi taşımıştır. Ancak Suriye'deki çatışmaların yoğunlaşması ve Şam yönetiminin siyasi reformlar konusundaki isteksizliğinin anlaşılması üzerine Türkiye Libya'daki politikasından biraz farklı bir şekilde Suriye'de çatışmaların sona erdirilmesi ve ihtiyaç duyulan insani yardımların gerçekleştirilebilmesi için uluslararası müdahale seçeneğini gündeme taşımıştır. Ancak Türkiye'nin bu yöndeki çağrı ve girişimleri bu dönemde uluslararası toplum tarafından çok da tercih edilebilir bir politika olarak değerlendirilmemiştir.

Haziran 2012 sonlarında Türkiye – Suriye sınırında düşürülen Türk savaş uçağı ile ilgili toplanan NATO Konseyi'nde Türkiye, Suriye hava sahası içinde uçuşa yasak bölge oluşturulması önerisini gündeme getirmiş ancak bu teklif diğer NATO üyeleri tarafından sıcak karşılanmamıştır. Suriye'den Türkiye yönelik mülteci göçü ile ilgili Türkiye-Suriye sınırında tampon bölge oluşturma fikri de yine uluslararası toplum tarafından Suriye'nin parçalanmasıyla ilişkilendirilerek kabul görmeyecektir.

Türkiye'nin başta NATO üyeleri olmak üzere uluslararası toplumu Suriye'ye müdahale konusundaki çabası bölgede kimyasal silahların kullanıldığı yönündeki iddiaların yoğunlaştığı dönemde de devam edecek ama Türkiye istediği ölçüde bir destek bulamayacaktır. Suriye'nin elinde bulunan kimyasal silahların BM gözetiminde imha edilmesinin gündeme geldiği bir sırada NATO Genel Sekreteri Rasmussen tarafından yapılan açıklamada Suriye'ye yönelik bir askeri operasyona gerek duyulursa bunun oldukça sınırlı, kısa ve hedef odaklı olacağı bunun için de NATO kapsamına çok fazla ihtiyaç duyulmayacağı belirtilmiştir.¹²⁴⁰

Suriye krizinde NATO üyelerinin büyük bir çoğunluğunun Libya'da gerçekleştirilen operasyona benzer bir eyleme fazla sıcak bakmamalarına rağmen Fransa'nın bu konuda Türkiye ile benzer bir politika yürüttüğü görülmüştür. Özellikle bölgedeki çatışmalarda sivillere karşı kimyasal silah kullanıldığı yönündeki haberler hem Türkiye hem de Fransa'nın tepkisini çekmiş diğer Avrupalı müttefiklerden farklı olarak bu iki ülke Şam yönetimine karşı askeri tedbirlerin alınmasını istemiştir. Batı tarafından kırmızıçizgi olarak tanımlanan çatışmalarda kimyasal silah kullanımı Suriye'ye müdahale konusunda tarafları harekete geçirmeye yeterli olmamıştır. Burada dikkat çeken ayrıntı Fransa'nın kendisinin de oy hakkı bulunduğu BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan uluslararası müdahalelerin yapılmaması yönündeki politikasını terk ederek Suriye krizinde farklı bir politika ortaya koymuş olmasıdır.¹²⁴¹ Burada Suriye'nin belli bir dönem Lübnan ile birlikte Fransız manda idaresi tarafından yönetildiğini hatırlamakta faydalı olacaktır.

¹²⁴⁰ Alex Rodriguez, "Syria, Afghanistan and NATO's Future", *Chicago Tribune*, 6 Ekim 2013, <http://search.proquest.com/docview/1439619183>, (e.t. 15 Kasım 2013).

¹²⁴¹ James Kitfield, "How France France! – Became the World's Sheriff", *National Journal*, 29 Ağustos 2013, <http://www.nationaljournal.com/magazine/how-france-france-became-the-world-s-sheriff-20130829>, (e.t. 15 Kasım 2013).

Sonuç Yerine

NATO askeri kuvvetlerince Libya’da gerçekleştirilen askeri operasyonun uluslararası insani müdahaleler anlamında daha sonraki yıllarda ortaya çıkacak benzer olaylar için de bir model olabileceği düşünülmüş ancak Suriye’deki iç savaş ve uluslararası toplumun soruna yaklaşımı bunun çok da kolay olmayacağını göstermiştir. Her krizin kendine ait özel durumları ve uluslararası konjonktür bu tür müdahalelerin gerçekleşmesindeki belirleyici unsurlar olarak Libya ve Suriye örneklerinde açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Nitekim Suriye’ye askeri müdahale konusu gündeme geldiğinde NATO çevreleri sıklıkla uluslararası ve bölgesel desteğin yeterince sağlanamadığından bahsedeceklerdir. Libya’dan farklı olarak Suriye gibi kendi içinde etnik ve dini anlamda önemli ölçüde bölünmüş ve bölgesel güçlerin rekabet alanları içinde bulunan coğrafyalarda ortaya çıkacak krizlerde uluslararası müdahale beklentisi önemli ölçüde azalacaktır.

NATO’nun Libya müdahalesi için söz konusu olan ‘koruma sorumluluğu’ bu kez konu Suriye olduğunda müttefikler açısından geçerliliğini yitirecektir. Libya’ya müdahale konusunda Batılı ülkelerin göstermiş olduğu irade bir ölçüde bu ülkenin sahip olduğu petrole bağlanmış Libya’nın dış ticaret verileriyle de bu yöndeki görüşler desteklenmiştir. Müdahaleden önce Libya’nın ihraç ettiği petrolün % 85’i Avrupalı ülkelerce satın alınırken, ABD’nin petrol ithalatında Libya’nın payı % 0,2 lerce kalmıştır. Bu veriler doğrultusunda ABD’nin Libya operasyonu konusunda petrol odaklı bir politika izlediğini söylemek pek doğru olmayacaktır. NATO çerçevesinde gerçekleştirilecek bu tür müdahalelerde ABD’nin belirleyici ülke konumunda olduğu dikkate alındığında, ABD’nin NATO büyükelçisinin Libya operasyonunda kolaylaştırıcı bir rol oynadıklarını belirtmesi, bu ülkenin Fransa ve İngiltere tarafından biraz da zorlanarak Libya operasyonuna dahil edildiği yorumlarına yol açacaktır. ABD deniz aşırı operasyonlarının meşruluğunu pekiştirmek için zaten NATO ve benzeri uluslararası örgütlere sıklıkla başvurmaktadır. Bu açıdan bakıldığında olası müdahalelerde ABD’den ziyade NATO’nun Avrupalı üyelerinin ikna edilmesi daha önem kazanmaktadır.

Suriye’deki gelişmelerin Libya’dakinden daha farklı unsurları içerdiği rahatlıkla söylenebilir. Her şeyden önce Suriye ne ABD ne de AB’nin ekonomik çıkar alanları içerisinde bulunmamaktadır. Ancak Suriye’nin Libya’dan farklı olarak olası bir müdahaleye karşı çıkan Rusya ile tarihsel stratejik bağları söz konusudur. Bu açıdan Şam yönetimine karşı düzenlenmesi düşünülen bir askeri operasyonda NATO üyelerinden önce Rusya’nın ikna edilmesi öncelik taşımaktadır. Ayrıca Suriye, İran gibi bölgesel gücü ihmal edilmeyecek bir ülke ile de karşılıklı çıkara dayalı siyasi bağlara sahiptir. Suriye’nin karmaşık etnik ve dini yapısı Suriye’ye yönelik bir müdahalede sadece hava operasyonun yeterli olmayacağını gerek Esat rejiminin yıkılmasının ardından farklı gruplar arasında çıkabilecek çatışmaların önlenmesi gerekse bölgesel devletlerin müdahale ihtimalleri Suriye’de bir kara operasyonunu zorunlu kılabilir. Bu

da NATO üyesi ülkelerin istekli bir şekilde destekleyecekleri bir politika olmayacaktır. NATO'nun Afganistan tecrübesinin müttefiklerin hem kamuoylarında hem de hükümet çevrelerinde oldukça tartışıldığı akıld tutulmalıdır. Kara operasyonlarının yaratacağı mali ve insani maliyet Türkiye'nin bu konudaki taleplerinin reddedilmesindeki en önemli nedenler olmuştur.

NATO'nun uluslararası krizlere müdahalesinde belirleyici olan diğer bir unsur da bu tür müdahalelerde ortaya çıkan askeri ve ekonomik maliyetin NATO üyeleri açısından ne anlam ifade ettiği olacaktır. Özellikle Avrupalı müttefiklerin mali kriz nedeniyle savunma bütçelerinde yaptıkları kısıntılar göz önüne alındığında bu konudaki isteklilik oldukça azalacaktır. Libya'daki gelişmeler sadece NATO hava unsurları kullanılmasını yeterli kılmış, daha fazla insan kaybı ve maliyet anlamına gelen bir kara hareketına gerek duyulmamıştır. ABD başkanı Barack Obama Libya operasyonunun kendilerine yaklaşık 1 milyar dolara mal olduğunu açıklarken bunun kabul edilebilir az bir maliyet olduğunu söylemiş, ayrıca operasyona katılan Amerikan birliklerinde hiçbir can kaybı yaşanmamasından duyduğu memnuniyeti belirtmiştir.

ABD Başkanı Obama bu yöndeki açıklamalarını oldukça popüler bir televizyon programında yaparken aynı zamanda Amerikan kamuoyunu da belirli bir yönde etkilemeye çalışmıştır. Bu durum Batı kamuoylarının bu tür müdahalelerin gerçekleşmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. NATO'nun Libya operasyonu sırasında Fransa ve İngiltere'nin izlemiş olduğu politikaların biraz da bu ülkelerde bir yıl sonra yapılacak seçimlere yönelik olarak planlanıp uygulandığı görülecektir. NATO üyesi hükümetlerin kendi ülkelerindeki sosyal ve ekonomik sorunlarda gösterecekleri performansın bu türden müdahalelere olan kamuoyu ilgi ve desteğini önemli ölçüde etkileyeceği açıktır.

KAYNAKÇA

“ABD'nin Suriye Politikası Libya'ya Endeksli”, *BBC*, 25 Mayıs 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/05/110525_syria_us_policy.shtml, (e.t. 15 Kasım 2013).

“Assad decries NATO's Syria plan”, *Los Angeles Times*, 7 Aralık 2012, <http://search.proquest.com/docview/900868435>, (e.t. 15 Kasım 2013).

Bandow, Doug. “NATO and Libya: It's Time To Retire a Fading Alliance”, *Forbes*, 1 Şubat 2012, <http://www.forbes.com/sites/doughbandow/2012/01/02/nato-and-libya-its-time-to-retire-a-fading-alliance/>, (e.t. 11 Ekim 2013).

Bebler, Anton. “The European Union, NATO and the Arab Spring”, *Serbian Political Thought*, 1/5, 2012, 97-106.

Chivers, C.J. ve Schmitt, Eric. “In Strikes on Libya by NATO, an Unspoken Civilian Toll”, *The New York Times*, 17 Aralık 2011, http://www.nytimes.com/2011/12/18/world/africa/scores-of-unintended-casualties-in-nato-war-in-libya.html?pagewanted=all&_r=1&, (e.t. 23 Eylül 2013).

Clements, Ben. “Public Opinion and Military Intervention: Afghanistan, Iraq and Libya”, *The Political Quarterly*, 84/1, January – March 2013, 122.

“Command Conflict: Turkey Blocks NATO Mission in Libya”, *Spiegel*, 21 Mart 2011, <http://www.spiegel.de/international/world/command-conflict-turkey-blocks-nato-mission-in-libya-a-752222.html>, (e.t. 23 Ekim 2013).

Daalder, Ivo H. ve Stavridis, James G., “NATO Success in Libya”, *The New York Times*, 30 Ekim 2011 http://www.nytimes.com/2011/10/31/opinion/31ihtedaalder31.html?_r=2&, , (e.t. 5 Kasım 2013).

Fryer-Biggs, Zachary. “NATO Allies Might Be Unprepared for Syria”, *Defense News*, 17 Aralık 2012, <http://www.defensenews.com/article/20121217/DEFREG01/312170002/NATO-Allies-Might-Unprepared-Syria>, (e.t. 18 Kasım 2013).

Geitner, Paul. “NATO Chief Sees Parallels Between Syria and Balkans”, *The New York Times*, 11 Haziran 2012, http://www.nytimes.com/2012/06/12/world/middleeast/nato-chief-sees-parallels-between-syria-and-balkans.html?_r=2&, (e.t. 15 Kasım 2013).

“Impossible, indispensable France: Franco-British relations are changing for beter and for worse”, *The Economist*, 3 Aralık 2011, <http://www.economist.com/node/21541002>, (e.t. 11 Kasım 2013).

“Kaddafi: “NATO bombaları sonsuz değil”, *BBC*, 20 Eylül 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/09/110920_gaddafi_recording.shtml, , (e.t. 3 Ekim 2013).

Kitfield, James. “How France France! – Became the World’s Sheriff”, *National Journal*, 29 Ağustos 2013, <http://www.nationaljournal.com/magazine/how-france-france-became-the-world-s-sheriff-20130829>, (e.t. 15 Kasım 2013).

Lesch, David W., “Communication: the Arab Spring – and winter – in Syria”, *Global Change, Peace and Security*, 23/3, 2011, 421-426.

“Libya Krizi NATO-Rusya İşbirliğini Engelliyor”, *BBC*, 4 Temmuz 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/07/110704_nato_libya_update.shtml, (e.t. 23 Eylül 2013).

“Libya Operasyonu Sona Eriyor”, *BBC*, 27 Ekim 2011, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2011/10/111027_un_libya.shtml, (e.t. 5 Kasım 2013).

NATO, Cooperative Security as NATO's Core Task, 7 Eylül 2011, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_77718.htm, (e.t. 5 Kasım 2013).

Operation UNIFIED PROTECTOR Final Mission Stats, 2 Kasım 2011, http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_11/20111108_111107-factsheet_up_factsfigures_en.pdf, (e.t. 20 Ekim 2013).

"NAC Statement on the Shooting Down of a Turkish Aircraft by Syria", 26 Haziran 2012, http://www.nato.int/cps/en/SID-A718047F-B926A7BC/natolive/news_88652.htm, (e.t. 15 Kasım 2013).

"North Atlantic Council Statement on Developments on the Turkish-Syrian Border", 3 Ekim 2012, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_90447.htm, (e.t. 15 Kasım 2013).

"NATO Affirmed", *American Foreign Policy Interests*, 34, 2012, 167-168.

"NATO After Libya", 18 Nisan 2012, *The New York Times*, http://www.nytimes.com/2012/04/19/opinion/nato-after-libya.html?_r=1&, (e.t. 5 Kasım 2013).

"NATO after Libya: A Troubling Victory", *The Economist*, 3 Ekim 2011, <http://www.economist.com/node/21528248>, (e.t. 5 Kasım 2013).

"NATO Chief Rasmussen proud as Libya Mission Ends", *BBC*, 31 Ekim 2011, <http://www.bbc.co.uk/news/world-africa-15516795>, (e.t. 5 Kasım 2013).

"NATO's intervention in Syria is highly unlikely", *Anadolu Agency*, 18 Aralık 2012, <http://www.aa.com.tr/en/world/112522--natos-intervention-in-syria-is-highly-unlikely>, (e.t. 15 Kasım 2013).

Özalp, Güven. "NATO'dan Suriye'de Bize İhtiyaç Yok Mesajı", *BBC*, 2 Eylül 2013, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/09/130902_nato_analiz_ozalp.shtml, (e.t. 18 Kasım 2013).

Rasmussen, Anders Fogh. "NATO After Libya: The Atlantic Alliance in Austere Times", *Foreign Affairs*, 9/4, Jul/Aug 2011, 2.

Rodriguez, Alex. "Syria, Afghanistan and NATO's Future", *Chicago Tribune*, 6 Ekim 2013, <http://search.proquest.com/docview/1439619183>, (e.t. 15 Kasım 2013).

"Snapshot: NATO Intervention in Libya Unpopular in Arab World", 31 Mayıs 2012, <http://www.gallup.com/poll/154997/snapshot-nato-intervention-libya-unpopular-arab-world.aspx>, (e.t. 30 Eylül 2013).

"Talking Turkey", 25 Haziran 2012, *The Economist*, <http://www.economist.com/blogs/newsbook/2012/06/syria-and-nato>, (e.t. 15 Kasım 2013).

Tran, Pierre. "Why Did France Move So Forcefully on Libya?", *Defense News*, 28 Mart 2011, <http://search.proquest.com/printviewfile?accountid=15410>, (e.t. 15 Kasım 2013).

Traynor, Ian. “NATO members could act against Syria without US mandate”, *The Guardian*, 25 Ağustos 2013, <http://www.theguardian.com/world/2013/aug/25/syria-un-mandate-nato-military-action>, (e.t. 15 Kasım 2013).

United Nations, Security Council Resolution 1973 (2011), 17 Mart 2011, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1973(2011)), (e.t. 17 Ekim 2013).

United Nations Security Council Resolution 1970 (2011), 26 Şubat 2011, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1970(2011)), (e.t. 17 Ekim 2013).

United Nations, Security Council Resolution 2009 (2011), 16 Eylül 2011, [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2009\(2011\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2009(2011)), (e.t. 17 Ekim 2013).

Ünal, Mustafa. “Erdoğan: Sarkozy Siyasi Menfaat Peşinde”, *Zaman*, 22 Mart 2011, http://www.zaman.com.tr/gundem_erdogan-sarkozy-siyasi-menfaatpesinde_1111040.html, (e.t. 23 Ekim 2013).

Valentino, Benjamin A. “The True Costs of Humanitarian Intervention: The Hard Truth About a Noble Nation”, *Foreign Affairs*, 90/6, Nov-Dec 2011, 60 – 73.

Watt, Nicholas, Hopkins, Nick ve Traynor, Ian. “NATO to take control in Libya after US, UK and France reach agreement”, *The Guardian*, 23 Mart 2011, <http://www.theguardian.com/world/2011/mar/22/libya-nato-us-france-uk>, (e.t. 23 Ekim 2013).

Western, Jon ve Goldstein Joshua S. “Humanitarian Intervention Comes of Age: Lesson From Somalia to Libya”, *Foreign Affairs*, 90/6, Nov/Dec 2011, 48-59.

Yetkin, Murat. “Libya operasyonuna Türkiye de Katılıyor”, *Radikal*, 20 Mart 2011, http://www.radikal.com.tr/yazarlar/murat_yetkin/libya_operasyonuna_turkiye_de_katiliyor-1043514, (e.t. 23 Ekim 2013).

AB’NİN LİBYA’YA MÜDAHALESİNİN KOPENHAG OKULU’NUN SAVLARI İTİBARIYLA İNCELENMESİ

Bengü TÜRK ÜSTÜNEL

T.C. Harp Akademileri Stratejik Araş. Enst. (SAREN)

turkbengu@gmail.com

Özet:

Soğuk Savaş döneminde belirgin sınırları olan tehdidin günümüzde belirsizleşen alanı, güvenliğin tanımının ne olduğu, kim için kime ve neye karşı güvenlik sorularını beraberinde getirmiştir. Bu durum, güvenlik çalışmaları odağının devlet merkezli ve askeri güvenlik alanından kayarak, ekonomik, siyasi, çevresel, toplumsal ve askeri boyutlara taşınan genişletilmiş bir güvenlik alanına yönelmesine yol açmıştır. Geniş güvenlik yelpazesi ve tehlikenin sınır aşan boyutları Avrupa Birliği (AB)’ni de kendi coğrafyası dışında kalan olaylara karşı önlemler almaya ve müdahale alanları oluşturmaya yönlendirmiştir. Günümüz Sosyal Yapısalcılık Güvenlik Anlayışının öncüsü olan Kopenhag Okulu’na göre güvenlik algılamalarına yönelik önlemler artık istisnai bir önlem ve bir yöntem olarak kendini göstermekle kalmayıp, hukuk düzenini oluşturucu bir paradigma olarak ortaya çıkmaktadır. Varoluşsal bir tehdit algılaması hukuksal düzene kadar varan bir dizi kararların alınmasına giden süreci doğurmaktadır. Başka bir ifadeyle düzen bozucu unsurlar olarak sınıflandırılan varoluşsal bir tehdidin, tehdit olarak söz edimi yoluyla ortaya konması, olağanüstü önlemleri meşru kılmakta ve güç kullanımı için de anahtar bir yasal yol oluşturmaktadır. Güvenlik sorunu olarak tanımlanan bir gelişme kitle tarafından da benimsendiğinde artık bu sorun için olağanüstü önlemlerin alınmasının yolu açılmaktadır. Bu durum ise normal siyasetin kurallarının askıya alınması sürecini doğurmaktadır. Birliğin yumuşak bir güç olarak özgürleştirme, demokratikleştirme, insan hakları, eşitlik değerleri üzerinden başarısız devletlerin terör eylemlerini atıf nesneleri seçerek kendi güvenlik alanını oluşturduğu görülmektedir. İkna edici ifadeler kullanılarak kitlelerin, siyasi otoritenin aldığı olağanüstü kararları, savunma araç ve gereçlerini normal politikanın bir aracı olarak görmesi sağlanmaktadır. Bu algı temelde; güvenlik problemi özünde güvenlik politikalarının tetikleyicisidir şeklinde açıklanabilmektedir. Bu bağlamda çalışmada Kopenhag Okulu savları temelinde AB’nin Mart 2011’de Libya’ya müdahalesinde kendi güvenlik alanını nasıl oluşturduğu, söz/eylemlerle başlayan sürecin siyasi karar sürecine kadar nasıl inşa edildiği analiz edilecektir. Çalışmanın sistematığı içerisinde ayrıca Müdahalenin söz/eylem, güvenlikselleştirme / güvenlik dışına itme, güvenliğin sektörlere ayrılması ve siyasi karar alma süreçleri de irdelenecektir.

RESEARCHING EUROPEAN UNION'S INTERVENTION ON LIBYA BASED ON COPENHAGEN SCHOOL THESIS

Abstract:

Bounded border of threat in Cold War period reversed to an undetermined and a flue security area which poses some security questions such as what the security is, security for who and/ or against what. In this context, security studies' focus was translated from state central and military security area to economic, political and military concept as a widened security area as distinct from the state. This widened security concept and multidimensional threat range cause that European Union (EU) creates significant intervention areas and takes supranational prevention against threats and challenges which are even outside of the EU borders and are more than geographic vicinity. According to Modern Social Constructivism approach which is led by Copenhagen School taking measures against security perception is no longer than an exceptional prevention or a practice would arise as being a paradigm to constitute the constitutional order. An exceptional threat perception conducts a determined security process which takes some series of politic decisions to enact the constitutional order by security elites. More precisely, the exceptional threat which is considered as perturbation factors for the states sovereignty presented at first by "speech acts" to legitimize exceptional measures to be taken and also to make an own legal way to the force usage. Defined security problem or challenge introduced by the speech acts is caused automatically to the taken exceptional measures against the mentioned problem when the audience "means the people, community or politic groups" support these taken measures. The taken measures create in process of suspending the ordinary politic order, its rules and procedures. The Union seems to create its own security area as being a soft power using some values such as democracy, liberation, deliberation, human rights, failed states and its terrorist attacks as referent objects. The audience is influenced strongly by the state's decisions to assume the taken exceptional measures, defensive acts and techniques served as an instrument of ordinary policy with applying to the forceful speech. This perception would be led that a security problem eventually is a trigger of security policy making. Concordantly the study will try to analyze EU's Intervention on Libya in March 2011 by reflecting some main points of that how the Union acts its own security area and also how the process are constituted from speech acts to politic decisions. Moreover speech act, securitization and desecuritization, sectorial diversifications of the security, taking politic decision would be detailed in systematic of the study.

PETROL FİYATLARININ LİBYA BAHARI SÜRECİNDEKİ SEYRİ: “PİYASA PETROL ARZI” ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd. Doç. Dr. İdris DEMİR

İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

idris_demir@yahoo.com

Özet:

Petrol fiyatlarının aniden yükselip küresel pazarın bir kriz içerisine sürüklenmesi, yerin altından pompalandıkça tükenen bir kaynak olan petrolün ithalatçıları için olduğu kadar ihracatçılarının da çıkarına çok hizmet eden bir durum değildir. Küresel petrol endüstrisinin tarihi bunu tecrübe etmiştir. Petrol fiyatlarının belirlenmesinde etkisi ve ağırlık oranları farklı olmakla birlikte birçok faktör bulunmaktadır. Bu çalışma, “üretim miktarı” kıstasını temel alarak Libya Baharı süresinde önde gelen petrol ihracatçılarının, önceki tecrübelerden alınan derslerle, bu kriz karşısındaki yaklaşımlarını incelemektedir. Çalışma, Suudi Arabistan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi önde gelen petrol üreticilerinin “krizi fırsata dönüştürüp kar maksimizasyonu yapmak” yerine ek üretim kapasitelerini kullanıp piyasayı sakinleştirme yoluna gittiklerini, Libya’nın da piyasadan çekilen üretim miktarını çok kısa zamanda telafi ederek eski arz oranıyla piyasaya geri döndüğünü, ortaya koymaktadır. Bunun temel nedeni ise küresel fiyatların aniden yükselip bir kriz ortamının ortaya çıkmasının önüne geçmek istemeleridir. Bu yaklaşımı benimsemelerinde endüstrinin daha önce tecrübe ettiği İran-İrak Savaşı, Körfez Krizi ve Venezüella petrol işçilerinin grevi süreçlerinde alınan derslerin önemi büyük olmuştur.

OIL PRICES DURING THE LIBYAN SPRING: AN EVALUATION OVER “SUPPLY TO THE MARKET”

Abstract:

A state of a crises in the market due to a sudden increase in oil prices, which is a finite good as it is pumped, is not for the benefit of the importers as it does not serve much for the interest of the exporters. The history of the international oil industry has experienced this fact. There are many factors in the determination of oil prices the effects and contributions of which are different from each other. This study, evaluates the approaches of primary oil exporters who have taken lessons from the early experiences to this crises in taking “the amount of supply” indicator into consideration. Study proposes that primary exporters such as Saudi Arabia, Katar and United Arab Emirates have activated their spare production capacities an have helped the market calm down instead of “turning the crises into an opportunity and maximize their benefits” and that Libya has compensated the amount of production that has retreated from the oil

market in a short time. The main reason for these is that they want to prevent a sudden increase in global oil prices and a state of crisis in the market. The importance of the lessons taken from the previous experiences such as the Iran-Iraq War, The Gulf War and the Strike of Venezuelan Oil Workers have been very influential in determination of this behaviour.

**GÖÇMENLERİN SİYASETE KATILIMLARININ AVRUPA
TOPLUMSAL BARIŞINA ETKİLERİ
- ALMANYA 2013 FEDERAL SEÇİMLERİ VE TÜRKLER -**

Tolga SAKMAN

TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi), Avrupa Birliği Masası

tolgasakman@tasam.org

Özet:

Avrupa Birliği, varoluş felsefesi olarak adalet, özgürlük ve güvenlik alanlarını ilan etmiştir. Vatandaşlarına vaat ettiği bu yaşanılabilir ortam ekonomik gelişmişlikle de taçlanmış ve özellikle 2. Dünya Savaşından sonraki cazibe merkezi olan Avrupa'nın kurumsal kimliğini bu şekilde oluşturmuştur. İş bu sebepten dünyanın özellikle daha az gelişmiş kesimlerinden bu bölgeye göç yaşanmıştır ve hala yaşanmaktadır.

Bu büyük nüfus hareketinin olası etkilerinin belli olmaya başlaması ve yerel halkların da göç hakkında olumsuz tavır alması sonucu AB göçü güvenlikleştirmiştir. Avrupa'da göç olgusuna kültürel, ekonomik ve iç güvenlik perspektifleriyle yaklaşmış, çözüm olarak da en uygulanabilir proje olarak entegrasyon görmüştür. Bu çalışmada göçün özellikle kültürel etkileri üzerinden yola çıkılmaktadır. Entegrasyon ile kültürel olarak (yerel halk ve göçmenler) kutuplaştırılan Avrupa'nın, toplumsal olarak ortak hareket etmesini sağlamak hedeflenmektedir. Zira yerel halklar ve göçmenlerin gittikçe artan 'öteki' üzerine kimlik inşa etme potansiyeli göçmenlerin yaşadıkları ülkelerde sosyal hayata katılmalarını engellemektedir.

Siyasal katılım ise sebepleri, şekilleri ve sonuçları bağlamında göçmenlerin bulundukları toplum içindeki yerlerinin anlaşılması için üzerinde durulması gereken bir konudur. Siyasal katılımın kendi olguları içinde göçmenlerin entegrasyonunun seviyesini belirlediği gibi entegrasyon için kullanılan bir yöntem de olabilmektedir. Bir siyasal sistemin içinde, farklı amaçlarla dahi olsa birlikte hareket edebilen toplumların arasındaki çatışmanın da azalacağı çalışmanın temel çıkış noktasını teşkil etmektedir.

Konunun anlatılmasında Almanya'daki Türklerin 2013 federal seçimlerindeki yerinin ele alınması ise temel olarak Türk asıllıların Almanya'daki nüfus yoğunluğu ve kültürel olarak anlaşılmasının kolay olmasının yanında 2013 seçimlerindeki siyasi hareketlerdeki ve seçilen milletvekili sayısındaki büyük artış etkili olmuştur. Çalışmada 2013 seçimleri sırasında oluşan şartlar ve çıkan sonuçlar Türk seçmen ve adaylar perspektifinden değerlendirilerek Avrupa'daki toplumsal barış ortamına etkileri tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *AB, göç politikaları, Euro-Türkler, siyasal katılım, toplumsal barış, Almanya 2013 federal seçimleri*

THE EFFECTS OF POLITICAL PARTICIPATION OF IMMIGRANTS IN EUROPEAN SOCIAL PEACE - TURKS IN GERMANY 2013 FEDERAL ELECTION –

Abstract:

The European Union declared own philosophy of existence as justice, freedom and security areas. The EU's promise about this viable environment took best form with economic development. Especially after 2nd World War, Europe has been the center of attraction and corporate identity of Europe was shaped in this way. For this reason, migration from especially less developed parts of the world to this region has experienced and is still experiencing.

Migration policy of EU securitized cause of potential effects of this great population movement and having a negative attitude against migration by peoples from home countries. The phenomenon of migration in Europe has been approached with cultural, economic and internal security perspective. For the solution, most feasible project is seen as integration. This study was prepared with especially the cultural effects of immigration. Aim of the integration is ensure that the joint action socially of cultural polarized (local people and immigrants) Europe. Because increasing potential to build identity on 'other' for both local people and immigrants hamper the immigrants to participate in the social life of host countries.

Political participation, in the context of the causes, forms and consequences, is an issue to be dealt with. Places of the immigrants in society, which they live in, can be understood by the political participation. The level of integration of immigrants can be determined by political participation at the same time political participation can be used as a method for integration of them. Starting point of this study is that in a political system, conflict between the sides of the community will be reduce even if they work together though for different purposes.

The main reasons for choosing the Turks in Germany in 2013 federal election as an example for describing the subject are density of population, to be easy to understand cause of cultural affinity and also increasing of participation movement and number of elected MPs of Turkish community. The conditions during the 2013 election and results of it will be discussed from the perspective of Turkish origin voters and the candidates. Also the effects of this process to social peace atmosphere will be evaluated in this paper.

Keywords: *EU, migration policy, Euro-Turks, political participation, social peace, German 2013 federal election*

Giriş

Avrupa toplumsal barışını son dönemde etkileyen faktörlerin neredeyse tamamı kimliksel farklar ve göçmenlerin varlığından doğmaktadır. Avrupa ülkeleri birer göç ülkesi midir? Sadece nüfusa bakacak olsak 20 milyon'dan fazla göçmenin yaşadığı Avrupa ülkelerinin bu sıfatı almasında bir sakınca görmeyiz. Fakat göç ülkesi olmak toplumsal bazı çalkantıları da beraberinde getirmektedir.

Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra güvenlik, terörizm, göç ve toplumsal korkular arasındaki sınırlar birbirine geçmiştir. Göç, 21. yüzyılın en önemli güvenlik endişelerinden biri haline gelmiştir. Bunun yanında, göçün siyasallaştırılması, demokrasinin getirdiği birlik ve çoğulculuk söylemleri arasındaki çatışmaların ulusal hükümetleri etkilemesiyle kaçınılmaz olarak ortaya çıkan bir süreçtir. Fakat bu süreçte ortaya çıkan çeşitli söylemler arasında (ekonomik fayda olarak göç, güvenlik endişesi olarak göç, göçün liberalleşmesi vb.) 11 Eylül saldırılarının da hızlandırıcı etkisiyle güvenlik söylemi baskın çıkmıştır. Avrupa Birliği'nde son yıllarda 'ekonomikleştirme' (nitelikli işgücüne olan ihtiyacın vurgulanması) ve 'güvenikleştirme' söylemleri öne çıkan söylemlerdir. 11 Eylül saldırıları ile güvenikleştirme ağır basmaya başlasa da son yıllarda AB ülkelerinde yaslanan nüfusla birlikte genç işgücü ihtiyacının giderek artacak olması ekonomikleştirme söylemini de ön plana çıkarmaya başlamıştır. Güvenikleştirme söyleminin baskın olmasının sebebi, ulusal hükümetlerin giderek artan göç akımını engelleme, medya baskılarını yatıştırma ve kamuoyunu göçe ilişkin korkuları konusunda rahatlatmaya ilişkin yaklaşımları ile yakından ilgilidir. 2004 yılında İngiliz İçişleri Sekreterliği görevinde bulunan David Blunkett'in de belirttiği gibi, sosyo-ekonomik açıdan sorunlu dönemlerde toplum günah keçisi arama ihtiyacını genelde göçmenlere yöneltmektedir.¹²⁴²

Bu göçmenlerin kendilerine karşı girişilen olumsuz eylem ve yargıları düzeltilebilmesinin en kesin yolu karar alıcı mercilerin sahibi olmalarından geçer. Almanya'daki Türkler bu gerçekliğin farkına uzun zaman önce varmışlardır. Fakat karar alıcı mercileri etkileme hedefi çoğu zaman istenilen yere ulaşmamıştır

Göçmenler ve Toplumsal Barış

Göç politikasının Avrupalılaştırılması sadece teknik ve profesyonel bir konu olmaktan çıkmış, aynı zamanda sıcak bir politik konu olarak değerlendirilmektedir. Sosyal hayatta karşılaşılan zıtlıklar ve korunmaya çalışılan kimlik algısı nedeniyle göçün kültürel olarak güvenikleştirilmesine

¹²⁴² Alessandra Buonfino. "Between Unity and Plurality: The Politicization and Securitization of the Discourse on Immigration in Europe", *New Political Science*, 26/ 1, (2004): 37

neden olmaktadır. Kültürel kimliğin şekillenmesi ve korunması, göç sorununa ve ait olma politikasına bağlantılı olarak temel konulardan biri haline gelmiştir. Kültürel kimlik fikrinin siyasi bir malzeme olması durumunda ise göçün birçok konu ile ilişkilendirilebileceği görülebilir. Bunlar; çok kültürlülük, Avrupa kimliği, milliyetçilik, yabancı düşmanlığı ve ırkçılıktır. Göçün kültürel olarak güvenleleştirilmesinin, kültürlerin birbirleri ile olan mücadeleleri üzerinden değil, toplumun politik ve sosyal entegrasyonundaki belirsizliği üzerinden yapıldığı ortaya çıkan bir gerçektir.

Almanya’da toplumsal barışın sağlanmasında göçmenlerin dâhil olması için Alman makamları entegrasyonun sağlanmasını beklemektedir. Entegre olmuş göçmenlerin artık Alman kültürel kimliği içinde yer alması, Alman toplumsal ve siyasal yapısı içinde uyumlu hareket etmesi ve Almanya’nın çıkarlarını gözetmesi normal karşılanacaktır. Fakat ulus devlet refleksleri hala devam eden Almanya’nın bir göçmen ülkesi olarak entegrasyonun sağlanmasını beklerken bazen entegrasyon ve asimilasyon arasındaki ince çizgiyi aşabilmektedir. Göçmen Türklere Alman vatandaşlığı verilmesi için gereken şartların ağırlaştırılması, yeni göçmenlerin gelmesinin engellenmesi veya Alman ve/veya Avrupalı kimliğini tanımlarken hala Türklerin bu tanım içine alınmaması gibi nedenler entegrasyonu engellemektedir.

Almanya’da Türklerin Siyasal Katılımı

Günümüzde sosyo-ekonomik, kültürel, dinsel, siyasi ve değişik alanlarda faaliyet gösteren yaklaşık 3000 dernek bulunmaktadır. Ancak bunlar aralarında genel olarak bir birlik ve dayanışma gösterememektedirler. Söz konusu dernekler Türk-Kürt, sağcı-solcu, şeriatçı, ırkçı veya Alevi federasyonları olarak çeşitli çatı örgütlenmelerine bölünmüşlerdir. Bireysel olarak siyasal katılım eylemlerini incelediğimizde de Türk asıllı Alman vatandaşları arasında yapılmış kapsamlı bir çalışma olan Hacettepe Üniversitesi-Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi’nin yaptığı çalışma ile elde ettiğimiz rakamlar üzerinden değerlendirme yapılabilmektedir.¹²⁴³

Almanya’daki Türk asıllı seçmenlerin sayısı 950.000’dir ki bu sayı 61,8 milyon toplam seçmen içinde %1,5 oranına karşılık gelir. Seçilen 11 milletvekili ise 631 vekillik parlamentonun %1,7’sidir. Seçimlerde Türk asıllı seçmenler arasında oy kullanma oranı %70’tir.

Seçime katılmama nedenleri arasındaki siyasete ilgim yok (%29,3), Oy versem de vermesem de etkisi yok (%10,7) maddelerinin oranı Türk asıllıların siyasetten beklentisinde hala derin zafiyetler olduğunun göstergesidir. Ayrıca en

¹²⁴³ Murat Erdoğan, “Türkiye Kökenli Alman Vatandaşlarının Almanya Federal Meclisi (Bundestag) Seçimlerinde Siyasal Davranışları”, HÜGO, Eylül 2013, <http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/HUGOBundestag2013140114.pdf>

yüksek oranın seçim günü bana uygun değildi (%38,3) olarak çıkması ise yine siyasete ilginin az olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

HÜGO'nun 'Hangi partiye oy verdiniz' sorusuna ise verilen cevaplar şöyledir: SPD (%64), Yeşiller (%12), Sol (%12), CDU (%7), BIG (%3), Diğer (%2). Burada SPD'nin son seçimlerde Türklerden aldığı oyu ciddi bir biçimde artırdığı, % 57'den % 64'e çıktığı, Yeşiller'in ise oylarında ciddi bir azalma yaşandığı gözlenmektedir. Yeşillere daha önce oy verdiğini söyleyen % 29, son seçimlerde % 17 azalarak % 12'ye gerilemiştir. Yeşiller'de Cem Özdemir'in Eş-Genel Başkanlığı Türk asıllı Almanların Yeşiller'den olan memnuniyetinde etkili olmamış görünmektedir. Türk asıllıların adeta Yeşilleri 'cezalandırdığı' söylenebilir. CDU/CSU bloğunun Türklerden aldıkları oyu % 1 kadar artırarak % 7'ye çıkmış olmaları gözlenmektedir. Ancak geleneksel oy davranışının ciddi biçimde etkilenmediği açıktır. Sol Parti'de de % 12 oy oranı sabit kalmıştır. Liberaller ise % 1'in altında kalmış görünmektedir.

Türk asıllı seçmenlerin %59,2'sinin oy kullanırken sadece Almanya'da gerçekleşen kendini ilgilendiren olaylara göre oy vermesi ve %34,3'ünün hem Almanya hem Türkiye'deki konuları göz önüne aldığı sonucu çıkmıştır. Bu sonuca göre Türkler oy kullanırken Almanya'daki Türklerin sorunlarına ve Almanya'nın genel siyasete göre oy kullanıştır. Yani Türkler Alman toplumu içinde varlıklarının devamlılığı konusunda rasyonel davranmıştır.

Ne derece evinizde hissediyorsunuz sorusuna ise en yüksek puan olan 10 verenlerin oranı % 40 olurken, 7 ve üzeri puan verenlerin toplam oranı %77'dir. Bu sonuç da aslında Türk asıllıların Almanya'yı artık kendi memleketleri olarak görmek konusunda ne kadar ilerlediklerini göstermektedir. Bu gösterge aynı zamanda Alman toplumu ve devleti içinde Türklerin Almanya'nın çıkarlarını da gözeteceği anlamına gelmektedir.

Kimlik meselesine gelindiğindeyse Türk asıllıların hala oluşturulmaya çalışılan Avrupalılık kimliğine uyum sağlamakta uzak oldukları görülmektedir. Tek Avrupa kimliğinin oluşması sürecinde milli kimliklerin önemi hala korumaya devam etmesi Türk asıllıların kendilerini tanımlarkenki kıstaslarına yansıdığı görülmektedir. Buna göre hala en geçerli kimliklendirme Müslüman Türk olarak kendini göstermektedir. Bir önceki tanımlama ile bu birleştiğinde ise karşımıza Almanya'daki Türkler için 'çok kültürlü Avrupa'nın vazgeçilmez olduğu çıkmaktadır.

Türklerin Seçmen Davranışı

Avrupa'daki Türklerin bulundukları ülkelerdeki seçimlerde seçmen olarak oy kullanırken etkilendikleri bazı faktörler genel olarak kabul

görmektedir. Bu seçmen davranışını etkileyen faktörler beş ana başlık altında incelenebilmektedir.¹²⁴⁴

a. Politik Konular:

Türklerin ve tüm göçmenlerin politik konular üzerinden seçmen davranışları paraleldir. Göçmenler –dolayısıyla Avrupa’daki Türkler de- genellikle bulundukları ülkelerin güçlü sol partilerine eğilim göstermektedirler. Bunun ilk sebebi sol partilerin göçmen sorunlarında daha duyarlı olmaları, geleneksel olarak entegrasyon konusunda açık ve toleranslı bir tutum sergilemeleridir.

Türklerin seçim kararlarını etkileyen konular ve sorunlar işsizlik, yabancı düşmanlığı, siyasi ve sosyal eşitlik ile partilerin Türkiye’ye bakış açılarıdır. Bunların içinde en önemlisinin işsizlik ve diğer ekonomik sorunlar olduğu düşünülse de aslında Türklerin partileri değerlendirmelerinde kararlarını asıl etkileyen unsurlar yabancı düşmanlığı, siyasi ve sosyal alanda eşitlik ve Türkiye ile olan ilişkilerdir.

b. Başbakan Adayları ve Türk Asıllı Adaylar:

Partilerin başbakan adayları ve vekillik için aday gösterdikleri Türk asıllı kişilerin de Türk toplumunun siyasi kararını etkilediği düşünülmektedir. Başbakan adayının genel tutumu tüm ülke vatandaşlarını etkilerken Türkler ayrıca bu siyasi kişiliğin göçmenlere, farklı dinlere ve Türkiye ile olan ilişkilere nasıl baktığını da değerlendirmektedir.

Türk asıllı milletvekili adayları ve seçilen milletvekilleri Avrupa Türk toplumu için çok şey ifade etmektedir. Zira bu kişiler Türk toplumunun sözcüsü ve siyasi alandaki temsilcisi olarak görülmektedir.

c. Göçmenlik, Etnik Köken ve Etnik Kökene Aidiyet Duygusu:

Göçmenlik, etnik köken ve etnik kökene aidiyet duygusu bir bütün olarak, Avrupa’da yaşayan Türklerin seçmen davranışını etkileyen en önemli faktördür. Etnik kökenin siyasal karar verme sürecindeki yeri, istatistiksel olarak bütün seçim kararlarının dörtte birini oluşturmaktadır.

Türklerde etnik kökene aidiyet duygusu çok güçlüdür ve bu vatandaşlık değiştirmeye de azalmamaktadır. Seçmen vasfı kazanan Türklerin hala Türkiye vatandaşı olanlarla arasında aidiyet konusunda bir fark bulunmaması da yaşadıkları problemlerin ortak olmasına neden olmaktadır. Yani bulundukları ülkelerin vatandaşlıklarını kazanmak Türklerin yaşadıkları problemleri ortadan kaldırmamaktadır. Bu çerçevede, genel olarak muhafazakâr gelenekten gelen Türkler, kendi ideolojilerinden çok yaşadıkları ülkelerin siyasal partilerinin ideolojilerini temel almış ve bu partilerin toplumsal politikalarındaki

¹²⁴⁴ Mustafa Acar, “Almanya’da Türk Kökenli Seçmenlerin Seçmen Davranışı”, *21. Yüzyıl*, 29, (Mayıs 2011): 49-53

pozisyonları Türklerin seçim kararında belirleyici rol oynamıştır. Partiler hakkındaki bu bilgiler Türk toplumunun kendi haklarını en iyi savunabilecek partilere yönelmesini sağlamıştır. Fakat bu görüşün artık geçerli olmadığı fikri de mevcuttur. Bu görüşe Almanya örneğiyle karşı çıkan İsmail Kul, artık partiler arasında eskisi gibi ideolojik farklılıklar olmadığını ve zaten iktidara gelenin koşullara uymak zorunda kaldığını söylemektedir.¹²⁴⁵

ç. Avrupa'daki Türk Örgütleri ve Basını ile Türkiye'deki Politikacıların Tavsiyeleri:

Avrupa'daki Türkler genel olarak Türk medyasını takip etmektedirler ki Almanya'daki Türkler arasında bu oran %70 ilâ %86'dır.¹²⁴⁶ Hem bulundukları ülkelerdeki Türklerin kurdukları hem de Türkiye'deki basın kuruluşları Türklerce takip edilen yayınlardır. Bu sebeple ülkelerindeki siyasi meselelerden Türk medyası aracılığıyla bilgilendikleri gibi Türkiye'deki meselelerden ve Türk Devleti'nin olaylara karşı tavırlarından da sürekli haberdar olabilmektedirler. Etnik kökene bağlılığın güçlü olması, oy vermede anavatanından gelen haberlerin rolünü de güçlendirmektedir.

Yine Türk dernek, birlik, federasyon gibi örgütler de üyelerine tavsiyelerde bulunabilmektedir. Çıkarları aynı olan Türklerin birleştiği bu gibi örgütlerde ortak kararlar desteğin verilmesi zaten demokratik toplumlarda olagelen bir sivil inisiyatifdir.

d. İslam'ın Etkisi:

İslam, Avrupa'daki Türklerin kimliklerini belirlemede önemli bir faktördür. Bulundukları ülkelerde kendilerini tanımlamada kullandıkları din olgusu, siyasi olarak pozisyon almada da önemli bir faktördür. Siyasal tercihler yapılırken din olgusu iki şekilde etkiye bulunabilmektedir. Birincisi, partilerin İslam ile olan ilişkileri üzerinedir. İslam dinini resmen kabul etmeyen, politikalarıyla Müslümanların çıkarlarına ters düşen veya Müslümanlarla arasında husumet bulunan partilerin Türklerden destek alması zordur. İkincisi ise daha şekilseldir. Avrupa'da kiliselerle bağları devam eden siyasal partiler de vardır. Bu partiler parti tüzüklerinde de Hristiyanlığa vurgu yapmakta¹²⁴⁷ hatta bazıları isimlerinin başlarında Hristiyan kelimesini dahi kullanmaktadırlar. Böyle partilere Müslüman Türklerin birçoğunun destek vermesi toplumsal ve psikolojik olarak çok olası görülmemektedir.

Avrupa Türklerini seçmen olarak etkileyen faktörleri bu şekilde özetlediğimizde karşımıza sui generis bir yapı çıkmaktadır. Türkler, yaşadıkları ülkelerin siyasal meselelerine bir 'ortak vatandaş' olarak katılmanın yanında taşıdıkları diğer kimlikleri de göz önüne almak zorunda kalmaktadırlar.

¹²⁴⁵ İsmail Kul, "Bu Ir(m)er görüşler CDU'ya yakışmıyor", Zaman Avrupa, 16 Ağustos 2012

¹²⁴⁶ İbrahim S. Canbolat, Değişen Dünyada Almanya ve Türkler, (Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 2009), 253

¹²⁴⁷ CSU Übersicht – Türkçe, <http://www.csu.de/partei/international/turkish.htm>, 2012, (e.t. 13 Aralık 2012)

2013 Alman Hükümeti Koalisyon Metninde Türk Göçmenler

Almanya'da çifte vatandaşlık konusunda 'opsiyon modeli' olarak adlandırılan uygulama 2000 yılından beri yürürlüktedir. Bu modele göre, 1990 yılından sonra Almanya'da doğan göçmen kökenli gençler 18 yaşına kadar hem ailesinin geldiği ülkenin hem de Alman vatandaşlığına sahip olabilmekte, ancak 18 ile 23 yaşları arasında ise iki vatandaşlıktan birini tercih etmek zorunda kalmaktadırlar. Tercih yapmamaları halinde otomatik olarak Alman vatandaşlığını kaybetmektedirler. Federal İçişleri Bakanlığı'nın verilerine göre, Almanya'da bu sene 176 genç bu şekilde Alman vatandaşlığını kaybetmiştir. Hristiyan Birlik Partileri ile Sosyal Demokrat Parti arasında imzalanan koalisyon sözleşmesinde, işte bu modelin kaldırılması öngörülmektedir. Dolayısıyla gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasının ardından Almanya'da doğan göçmen kökenli gençler çifte vatandaşlık hakkına sahip olabilecekler. Başbakan Angela Merkel, bunun gençlere bir mesaj olduğunu belirterek *"Biz bu gençleri kazanmak istiyoruz"*¹²⁴⁸ demiştir.

22 Eylül 2013 Seçimlerinde Federal Meclis'e giren Türk Asıllı Siyasetçiler

Seçimlerin ardından Federal Meclis (Bundestag) girebilen Türk asıllı siyasetçilerin ilk kez bu kadar yüksek bir temsil seviyesine gelmesi Almanya'daki Türk toplumu için iyi bir gelecek vaat ettiği kadar Alman toplumunda yer alan göçmenlerin yasal hareket alanı kazanmazı ve yaşadıkları sorunları doğrudan devlet mekanizmaları içinde çözebilmeleri için de oldukça önemlidir. Söz konusu 11 Türk asıllı milletvekili ve siyasi hayatlarındaki dönüm noktaları incelemek de yaşanan bu gelişmenin sürdürülebilir olması için önemlidir.

Cemile Yusuf (CDU): Ailesi Batı Trakya Türkü. 1978'de Almanya'da doğdu. 2008'de Kuzey Ren-Vestfalya Eyaleti/ Aile, Kadın ve Entegrasyon Bakanlığında çalışmaya başladı. Üniversite yıllarında CDU bünyesindeki göçmen organizasyonu olan Alman-Türk Forumu'na üye oldu ve 2008 yılında Organizasyonun Kuzey Ren-Vestfalya bürosu başkan yardımcılığına seçildi. Bu tarihlerden sonra CDU'nun yerel örgütlerinde birçok görev aldı. 2013 seçimlerinde yerel örgütlerin önerisi üzerine aday gösterildi ve CDU'nun ilk Müslüman ve Türk federal milletvekili unvanını aldı.¹²⁴⁹

¹²⁴⁸ DW, <http://www.dw.de/t%C3%BCrkler-hayal-k%C4%B1r%C4%B1kl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-i%C3%A7inde/a-17258339>, 27 Kasım 2013, (e.t. 9 Aralık 2013).

¹²⁴⁹ CDU yönetimine 2012 Aralık ayında 3 Türk girmiş ve CDU tarihinde yönetime giren ilk

Aydan Özoğuz (SPD): Aralık 2011’de SPD genel kurulu düzenlenmiş ve Genel Başkan Yardımcılığına federal milletvekili Aydan Özoğuz getirilmiştir. Seçimlerden sonra oldukça zor geçen koalisyon görüşmeleri sonrasında birinci parti çıkan CDU ile ortak hükümet kurmayı kabul eden SPD bünyesinde Federal Hükümetin Göç ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanlığı görevine getirilmiştir. Böylece Almanya’da bir bakanlık koltuğuna oturan ilk Türk asıllı siyasetçi olmuştur.

Cem Özdemir (Yeşiller): Siyasi hayatının başlarında seçimlerde aday olabilmek ve aday sırasını belirlemek için parti içi yerel örgütlerinde düzenlenen seçimlerde kendisi için söylenen ‘Türk istihbarat ajanı’ gibi yakıştırmalar, parti politikalarına uyum sağlamaması veya sadece Türk olması gibi nedenlerle Özdemir önce başarısız olmuştur. Ardından farklı bir il örgütlenmesinde şansını denemiş ve buradaki başarısıyla eyalet listesine girebilmiştir. 2008’de Yeşiller Eş Başkanı olan Cem Özdemir görevi Claudia Roth ile paylaşmıştır. Türkiye’de de en çok tanınan Türk asıllı siyasetçi olan Özdemir 2002’de Avrupa Parlamentosu’na de seçilmiştir.

Ekin Deligöz (Yeşiller): Son 4 seçimde de parlamentoya girmeyi başarmıştır. Meclis Grubu Başkanı Yardımcısı görevini de üstlenmiştir.

Özcan Mutlu (Yeşiller): 14 yıldır Almanya siyaseti içinde olan Özcan Mutlu 1999’dan bu yana Berlin Eyalet Meclisi’nde Yeşiller milletvekili olarak görev yapmıştır. Federal milletvekili olarak seçildikten sonra kendine hedef olarak işçileri politikalarını almıştır. Göç ve uyum politikalarından uzak durup işçilerinde özellikle ırkçılık üzerine çalışacağını bildirmiştir.¹²⁵⁰

Metin Hakverdi (SPD): Hamburg Eyalet Meclisi vekilliği yapmıştır.

Mahmut Özdemir (SPD): 26 yaşında Meclisin en genç üyesi olan Özdemir 14 yaşından beri SPD’de aktif siyaset içindedir.

Cansel Kızıltepe (SPD): Siyasete olan ilgisi doğup büyüdüğü, Türklerin yoğun yaşadığı, çok kültürlü ve sol eğilimli, protest yapısıyla tanınan Kreuzberg temellidir.

Gülistan Yüksel (SPD): 2007 yılında fahri hizmetler alanındaki çalışmalarından dolayı Liyakat Nişanı ile ödüllendirilmiştir.

Sevim Dağdelen (Die Linke): Partisinin meclis grubunda uyum politikaları sözcüsü olarak görev üstlenmektedir.

Azize Tank (Die Linke): Türkiye’de doğup büyüyen Tank 22 yaşında Almanya’ya gitmiş ve bir süre sonra Belin’in Charlottenburg-Wilmersdorf ilçe belediyesinde yabancılar sorumlusu olarak çalışmaya başlamıştır. 63 yaşında siyasete atılan Tank Türk asıllılar içinde en az Almanya deneyimi olan siyasetçidir.

¹²⁵⁰ DW, <http://www.dw.de/muhalefette-g%C3%B6%C3%A7menler-i%C3%A7in-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmak-zor/a-17133719>, 3 Ekim 2013, (e.t. 9 Aralık 2013).

Sonuç

Sonuç olarak Almanya'daki Türklerin toplumsal ve özellikle siyasi hayattaki eylemlerini tüm Avrupa için düşünebiliriz. Zira bu çalışmamızda Almanya'nın Avrupa'da yaşayan Türkler için bir laboratuvar gibi kullanılabileceğini bir kez daha vurgulayabiliriz. Buradan vardığımız sonuçların genel hatlarını ise aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

Genel olarak göçmenler kendilerini yaşadıkları yere ait hissetmeye başladığı anda siyasal katılım sergilemeye başlarlar. Var oldukları için veya var olabilmek için eylem gerçekleştirirler. Bu sebepten siyasal hareketler aslında göçmenlerin ne kadar o ülke yurttaşı oldukları ile doğrudan ilintilidir.

Almanya bir göç ülkesi olarak hukuki düzenlemelerini bu şekilde gerçekleştirmekle yükümlüdür. Fakat kötü ekonominin de etkisiyle artan ulusalcılık siyasal iktidarları da etkilemektedir. Göçmenler için olumsuz görüşlere sahip kişiler yönetime gelmekte veya yönetime gelenler bu konularda eli kolu bağlanmaktadır.

Almanya'daki Türklerin siyaseten aktif olmasının birçok nedeni vardır. Burada önemli olan işbirliği içinde hareket edebilmektir. Yaklaşık 3000 tane STK'sı bulunan Türk toplumu siyasi görüşler, etnik kökenler veya mezhepler nedeni ile ortak hareket edememektedir. Almanya seçim sistemi gereği bazen 10.000 oyun bir vekil çıkarmaya yettiği durumlarda dahi ortak hareket edilememektedir.

Toplumsal barışın temeli sayılabilecek eşit ve özgür yurttaşlık kavramı içinse Almanya resmi olarak mütemadi bir ilerleme sağlayamamaktadır. Vatandaşlık kanunu ile getirdiği zorluklar doğal olarak siyasete katılım hareketlerini de etkilemektedir. Buna rağmen Türk asıllı seçmen sayısındaki hatırı sayılır artış gözden kaçmamalıdır.

Eşit ve özgür yurttaş olarak siyasal hareketlerde bulunan Türk asıllı Almanların tercihleri de bugün dünden çok farklıdır. Yaşadıkları yere entegre oldukça beklentileri de artık bir 'vatandaş' gibi algılanabilmektedir.

Seçilen vekillerin profillerine bakınca görünen ise göçmenlik halinin devam ettiği ama artık Almanya'nın içişleri için de politikalar üretebilecek kişilerin tercih edildiği görülmektedir. Göçmen halinden kasıt hala seçilen vekillerin birçoğunun 'uyum' politikaları üzerine eğilmesinden varılan bir sonuçtur.

KAYNAKLAR:

Acar, Mustafa. "Almanya'da Türk Kökenli Seçmenlerin Seçmen Davranışı", *21. Yüzyıl*, 29, (Mayıs 2011), 49-53

Buonfino, Alessandra. "Between Unity and Plurality: The Politicization and Securitization of the Discourse on Immigration in Europe", *New Political Science*, 26/ 1, (2004), 37-42

Canbolat, İbrahim S. Değişen Dünyada Almanya ve Türkler, Bursa: Alfa Aktüel Yayınları, 2009

CSU Übersicht – Türkçe,
<http://www.csu.de/partei/international/turkish.htm>, 2012, (e.t. 13 Aralık 2012)

DW, <http://www.dw.de/muhalefette-g%C3%B6%C3%A7menleri%C3%A7in-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmak-zor/a-17133719>, 3 Ekim 2013, (e.t. 9 Aralık 2013).

DW, <http://www.dw.de/t%C3%BCrkler-hayal-k%C4%B1r%C4%B1kl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-i%C3%A7inde/a-17258339>, 27 Kasım 2013, (e.t. 9 Aralık 2013).

Erdoğan, Murat. “Türkiye Kökenli Alman Vatandaşlarının Almanya Federal Meclisi (Bundestag) Seçimlerinde Siyasal Davranışları”, HÜGO, Eylül 2013, <http://www.hugo.hacettepe.edu.tr/HUGOBundestag2013140114.pdf>

Kul, İsmail. “Bu İr(m)er görüşler CDU’ya yakışmıyor”, Zaman Avrupa, 16 Ağustos 2012

